

153
KARNAPARVAN
Ed. P. L. VAIDYA

141
FASCICULE 20
KARNAPARVAN, pt. 1

THE MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S. SUKTHANKAR†
(Aug. 1925—Jan. 1943)

S. K. BELVALKAR
(since April 1943)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI; R. N. DANDEKAR; S. K. DE; F. EDGERTON;
A. B. GAJENDRAGADKAR†; P. V. KANE; R. D. KARMARKAR; V. G. PARANJPE;
V. K. RAJAVADE†; N. B. UTGIKAR†; P. L. VAIDYA; V. P. VAIDYA†;
RAGHU VIRA; M. WINTERNITZ†; R. ZIMMERMANN†;

AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI
RAJA OF AUNDH

Under the Patronage of the Raja of Aundh; the British Academy, London; the Union Government of the Republic of India; Governments of the States of Bombay, West Bengal, Madras, Bihar, Uttara Pradesh, Hyderabad and Mysore; the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona; the Governments of Burma and Nepal; Several Commercial Firms and Charitable Trusts; and other Distinguished Donors

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1950

Reviews and Opinions

His Excellency Sir LESLIE WILSON, Late Governor of Bombay: "I heartily congratulate you and all those who have been working with you on this production. The first critical examination of the Mahābhārata is undoubtedly a *national* work, and I sincerely trust that you will receive whole-hearted support in this publication."

The late Professor HERMANN JACOBI: "Your edition furnishes us with *just* what we want. I consider your text as reliable as can be expected under the circumstances. . . . Your plan of editing the Great Epic is the best that could be devised."

The late Professor HEINRICH LÜDERS: "I was greatly impressed by the arrangements that have been made at the Institute for the collation of the Mahābhārata MSS. The arrangements are such as will ensure great accuracy and perfect clearness in the registration of the various readings. . . . Your work seems to me to merit the highest possible praise both as regards the constituting of the text, and the clarity and succinctness with which the MSS. evidence has been recorded."

The late Professor E. WASHBURN HOPKINS: "Every library or individual possessed of Sanskrit texts will find this new edition of the great Sanskrit epic indispensable."

Indian Culture, Calcutta: "It is appropriate that it should have fallen to Indian scholarship to produce the first critical edition of the *Mahābhārata*. . . . Indians, who have assimilated Western scholarship and adapted it to the special conditions of the task, are fully capable of carrying even so formidable an undertaking to its destined close. . . . In the present edition, one cardinal merit is the richness of the apparatus criticus. . . . The new edition would be invaluable for this merit alone. . . . The methods of constituting the text adopted by the editor are unquestionably sound."

— The late Professor A. BERRIEDALE KEITH.

Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute: "The *Ādi-parvan*, in Dr. Sukthankar's Critical Edition of the Mahābhārata, is now complete, and I have no hesitation in saying that this is the most important event in the history of Sanskrit philology since the publication of Max Müller's edition of the *R̥gveda*. . . . His collaborators will be greatly helped not only by the example set by the first editor in the edition itself, but also by the scholarly way in which he has treated, in the *Prolegomena*, the complicated manuscript tradition, and mastered the whole

problem of Mahābhārata text criticism."—The late Professor M. WINTERNITZ.

CARL G. LOHMANN, Secretary, Yale University, New Haven: "The University wishes to take this opportunity of tendering its cordial felicitations to your Institute on its remarkably useful career of scholarship. The great critical edition of the Mahābhārata alone, though only one of your worthy undertakings, is enough to establish your permanent reputation in the world of learning."

The Times of India, Bombay: "The publication of this volume is a literary event of the first magnitude; for it marks the successful accomplishment of the first and most difficult stage of what is probably the greatest undertaking in the field of Oriental Research. . . . There is no doubt that, when completed, this first critical edition of the great epic will be an achievement of international importance reflecting no little credit on the Sanskrit scholarship of India. We have no hesitation in appealing to the Indian public and all lovers of learning to extend their generous help to a work of such monumental importance."

Journal Asiatique, Paris: "Quoi qu'il en soit de cette controverse et quelle que doive être la solution du problème posé, il reste que nous possédons désormais, grâce au zèle, à la science, à la conscience de M. Sukthankar, une édition modèle de l'*Ādi-parvan*, que les recherches ultérieures ne pourront ni modifier, ni enrichir sensiblement, une édition telle que des générations d'indianistes l'avaient souhaitée sans oser l'espérer."—The late Professor SYLVAIN LÉVI

Acta Orientalia: "It would therefore seem to be proper that the first critical edition [of the Mahābhārata] should be made in India, where so much important material is to be found. And the new edition shows that Indian scholars, who have always been our teachers in Indian traditional lore, now have become our equals in critical acumen and methods. The critical edition of the Mahābhārata may be said to inaugurate a new epoch in the history of Indian lore and Indian philology. . . . The beautiful illustrations are highly interesting as specimens of modern Indian art, and are a very welcome feature of this great national undertaking."—Professor Dr. STEN KONOW (Oslo).

Journal of the American Oriental Society, New Haven (Conn.): "Dr. Sukthankar deserves to be heartily congratulated on the brilliant success of his work. More than that, he deserves the active

PRELIMINARY NOTE

(KARNAPARVAN)

PRELIMINARY NOTE

WHEN Dr. S. K. Belvalkar took charge as General Editor of the Mahābhārata after the sad and untimely demise of Dr. V. S. Sukthankar, he invited me to undertake a parvan of the Critical Edition of the Great Epic. I agreed most willingly and selected the Karṇaparvan. I already had some idea of the difficulties that I might have to face in editing this parvan, but I thought that the work might give me opportunities to have an insight into the intricacies of problems of textual criticism which very few remaining parvans would afford. The Karṇaparvan was then formally entrusted to me by the authorities of the Bhandarkar Oriental Research Institute.

I started my work on the 11th of October 1943. After a preliminary examination of the MSS. material, I selected 32 MSS. (out of some 56 MSS. that were collated) on which to base my edition. The first draft of the constituted text was ready in about a year's time. During the next few months, I finished the revision of the constituted text and handed it over to the Office. The staff of the Apparatus writers began the task of preparing the Apparatus, which being very complicated in nature, took nearly five years in completion. I thereafter revised the entire apparatus with the help of the expert staff in the Mahābhārata Department. In the meanwhile the Institute entrusted the printing of the parvan to the Nirṇaya Sāgar Press, Bombay. The Press has so far printed off some 40 forms, and the Institute thought it fit to issue them as Fascicule No. 20.

I may indicate here briefly the intricate nature of the Karṇaparvan MSS. There are several MSS. of this parvan, in the Northern as well as in the Southern Recensions, which are not consistent in their values, as they appeared to be in earlier stages. Some of them improved and others deteriorated without much reason. The Southern Recension transposes a few chapters from the first day's events of Karṇa's Generalship to the second day's events. This is responsible for a number of changes in the body of the text in that Recension. Some MSS. which, in earlier stages, represented the Northern Recension developed a tendency to go over to the Southern Recension. There are unusually large number of variations in the readings of the two recensions as also of conflations, as the numerous star passages and Appendix passages indicate. A fuller study of all these features will naturally be included in the final Introduction to be issued along with the second and the last fascicule of this parvan.

The constituted text of the Karṇaparvan is based upon the following 32 MSS. fully utilised:—

THE CRITICAL APPARATUS

I. N(othern) Recension (22 MSS.)

(a) *North-western Group* (ν)

Śāradā Version [Ś]

Ś₁ = London, India Office Library, No. 3307 (6483b). Dated A. D. 1709.

Ś₂ = Calcutta, Library of the Asiatic Society of Bengal, No. 3312 (4065). Dated

Śaka 1630 (ca. A. D. 1708).

Kāśmīrī Version [K], being Devanāgarī transcripts from [Ś]

K₁ = Poona, Bombay Govt. Collection (deposited at the BORI), No. 190 of 1891-95. Undated.

K₂ = Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihās Sanshodhaka Mandal. Undated.

K₃ = Lahore, D. A. V. College Library No. 4585. Dated Samvat 1850 (ca. A. D. 1794).

K₄ = Poona, BORI (Mbh.) Collection, No. 245. Dated Sam. 1828 (ca. A. D. 1772).

(b) Central Group (γ)

Maithilī Version [V]

V₁ = Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society. Dated Lakṣmana Sam. 327 (ca. A. D. 1444).

Bengali Version [B]

B₁ = Dacca University Library, No. 4801. Undated.

B₂ = Dacca University Library, No. 288c. Dated Śaka 1740 (?) (ca. A. D. 1818).

B₃ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 11. Dated Śaka 1734 (ca. A. D. 1812).

B₄ = Dacca University Library, No. 581. Dated Śaka 1667 (ca. A. D. 1745).

B₅ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 5. Dated Śaka 1641 (ca. A. D. 1719).

Devanāgarī Version [D], subdivided into

(i) Devanāgarī Version of Arjunamiśra [Da]

Da₁ = Baroda, Oriental Institute Library, No. 7742. Undated.

(ii) Devanāgarī Version of Nīlakaṇṭha (Dn) "The Vulgate"

Dn₁ = Bhor State Library. Unnumbered; Dated Samvat 1786 (ca. A. D. 1730).

(iii) Devanāgarī Composite Version

D₁ = Poona, Parakhi Collection of the BORI. Unnumbered. Dated Samvat 1792 (ca. A. D. 1736).

D₂ = Lahore, D. A. V. College Library, No. 61. Dated Sam. 1726 (ca. A. D. 1670).

D₃ = Madras, Adyar Library, No. 31461. Undated.

D₄ = Poona, Bombay Govt. Collection (deposited at the BORI), No. 191 of 1891-95. Undated.

D₅ = Poona, Bombay Govt. Collection (deposited at the BORI), No. 485 of Viś. I, Dated Samvat 1670 (ca. A. D. 1614).

D₆ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1336. Undated.

D₇ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1108. Dated Sam. 1669 (ca. A. D. 1613).

D₈ = Poona, Bombay Govt. Collection (deposited at the BORI), No. 62 of 1882-83. Dated Samvat 1514 (ca. A. D. 1458).

II. S(outhern) Recension (10 MSS.)

Telugu Version [T]

- T₁ = Lahore, D. A. V. College Library, No. 3945. Undated.
T₂ = Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library. Undated.
T₃ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11816. Undated.

Grantha Version [G]

- G₁ = Puddukkottai State Library, No. 3348. Undated.
G₂ = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 256. Undated.
G₃ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11828. Undated.

Malayalam Version [M]

- M₁ = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 248. Undated.
M₂ = Poomulli Mana Library, No. 304. Dated Kollam 917 (*ca.* A. D. 1742).
M₃ = Baroda, Oriental Institute Library, No. 6919. Undated.
M₄ = Cochin, State Library, No. 31. Dated A. D. 1833.

TESTIMONIA

(i) *Commentaries*

- Ca = The Commentary of Arjunamiśra, as given in Da₁ and in MS. No. 12927 of the Oriental Institute, Baroda, Dated Śaka 1605 (*ca.* A. D. 1683).
Cc = The Commentary of Caturbhujamiśra, as given in MS. No. 12983 of the Oriental Insitute, Baroda, Dated Śaka 1688 (*ca.* A. D. 1766).
Cn = The Commentary of Nilakaṇṭha, as printed in "Vulgate" editions.
Cv = The Commentary of Vādirāja, on the evidence of a transcript procured from Madras.

(ii) *Epitomes*

- The Bhāratamañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No. 64).
The Pāṇḍavacarita of Maladhārī Devaprabha—Jaina Version of the Mahābhārata (Kāvyamālā No. 93).
The Bālabhārata of Amarcandrasūri (Kāvyamālā No. 45).

(iii) *Translations*

- The Āndhra Bharatamu, by Tikkana.

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add. = adding.
 addl. = additional.
 adhy. = adhyāya(s).
 App. = Appendix.
 Arj. = Arjunamiśra.
 B., Bom. or Bomb. = Bombay edition of the Mbh. (Śaka 1799).
 BG. = Bhagavadgītā.
 C., Cal. or Calc. = Calcutta ed. of the Mbh.
 chap. = chapter(s).
 comm. = commentary(taries).
 cont. = continue(s).
 corr. = corrected, correction.
 Crit. App. = Critical Apparatus.
 Dev. = Devabodha.
 ed. = edition.
 fig. = figure(s).
 fol. = folio(s).
 foll. = following.
 fragm. = fragment(ary).
 hapl. = haplographic(ally).
 illeg. = illegible.
 inf. lin. = *infra lineam* (below the line).
 int. lin. = *inter lineas* (between the lines).
 interp. = interpolate(s).
 introd. = introduction, introductory.
 K., Kumbh. = Kumbhakonam ed. of the Mbh.
 L. = Line.
 M. = Madras edition of the Mbh. (of P. P. S. Sastri, 1931-1936).
 m or marg. = marginal(ly).
 Mañj. = Bhāratamañjarī (Kāvyamālā 64).
 Manu. = Manusmṛti (ed. N. S. P.).
 Mbh. = Mahābhārata.
 Nil. = Nīlakaṇṭha.
 om. = omit(s), omitting.
 orig. = original(ly).

post. = posterior.
 pr. m. = *propria manu* (by own hand).
 prob. = probably.
 r. = repeat(s), repeated.
 Rām. = Rāmāyaṇa (ed. N. S. P.).
 ref. = refer(ence).
 resp. = respective(ly).
 sec. m. = *secunda manu* (by another hand).
 st. = stanza(s).
 supp. = supplementary.
 sup. lin. = *supra lineam* (above the line).
 transp. = transpose(s), transposition.
 v. = verse.
 (var.) = (with variation).
 v. l. = *varia(e) lectio(nes)*.

⌘⌘ (in the critical footnotes) enclose citations from commentators.
 [ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS. readings.
 ( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS. readings.
 * (superior star) in the text indicates an *emendation*.
 ** (in the MS. readings) indicate syllables lost through injury to MS.
 ~~~~~ printed below (or along the side-margin of) any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain.
 C denotes a "Commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator; thus, Cd = Comm. of Devabodha; Ca. c. n. v = Comm. of Arjunamiśra, Caturbhuja, Nīlakaṇṭha and Vādirāja. A "p" is added on to denote a "pāṭha" or variant; thus, Cnp = a pāṭha mentioned in the Comm. of Nīlakaṇṭha.

॥ कर्णपर्व ॥

वैशंपायन उवाच ।

ततो द्रोणे हते राजन्दुर्योधनमुखा नृपाः ।
भृशमुद्विग्नमनसो द्रोणपुत्रमुपागमन् ॥ १
ते द्रोणमुपशोचन्तः कश्मलमिहतौजसः ।
पर्युपासन्त शोकार्तास्ततः शारद्वतीसुतम् ॥ २

The introductory mantra:

1* नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।

देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ।

is found only in N (except D2.8) T1.3 G1.8. S K1.2
D8 read व्यासं; D8 वाचं; D1 चैवं (for चैव) in the
second line.

Before the introductory mantra, S1 ins. ॐ नमः
श्रीविघ्नहर्त्रे । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमः श्रीत्रिपुर-
सुन्दर्यै; S2 ॐ नमः सरस्वत्यै । ॐ नमो विघ्नहर्त्रे; K1 ॐ नमो
गणाधिपतये; K2 ॐ श्रीगणेशाय नमः । ॐ नमो भगवते
वासुदेवाय; K3.4 D3-5.7 श्रीगणेशाय नमः; V1 ***** मः;
B1 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो वेदव्यासाय; B2
ॐ नमः कृष्णाय; B3.5 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय; B4
ॐ नमो गणेशाय; Da1 ॐ नमः श्रीगुरुगोपालगौरीगणपतिभ्यः;
Dn1 ॐ नमो विघ्नहर्त्रे; D1 श्रीगणाधिपतये; D6 श्रीगणाधिपतये
नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः; T1 G1 श्रीकृष्णाय नमः; T3 शुभमस्तु ।
श्रीरामचंद्राय नमः । श्रीवेदव्यासाय नमः; G3 शुभमस्तु ।
श्रीवेदव्यासाय नमः.

T3 G1.8 cont. after 1*:

2* शुक्राम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।

प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ।

[For this stanza, found in the opening portion of
a few S MSS., cf. Ādi 9*; Āranyaka 2*.]

Of the MSS. which om. the introductory mantra,
D2 begins with श्रीगणेशाय नमः; D3 ॐ नमः श्रीगुरु-
त्तमाय; G2 शुभमस्तु हरिः ॐ; M1 श्रीमहागणपतये नमः ।
अविघ्नमस्तु; M2 हरिः श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु ।
श्रीगुरुभ्यो नमः; M4 हरिः श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु.

It should be understood that the words उवाच,

मुहूर्तं ते समाश्वास्य हेतुभिः शास्त्रसंमितैः ।

रात्र्यागमे महीपालाः खानि वैश्मानि मेजिरे ॥ ३

विशेषतः सूतपुत्रो राजा चैव सुयोधनः ।

दुःशासनोऽथ शकुनिर्न निद्रामुपलेभिरे ॥ ४

ते वैश्मस्वपि कौरव्य पृथ्वीशा नाम्बुवन्मुखम् ।

C. 8. 4
B. 8. 1. 4
K. 8. subst.

ऊचुः of references like जनमेजय उवाच, पाण्डवा ऊचुः,
are generally omitted in S and in S. Others have
these promiscuously. Similarly speakers' names
are often abridged, for instance, वैशं for वैशंपायनः.
These vagaries of MSS. are ignored in the Critical
Apparatus.

The S recension of adhy. 1 and 2 differs conside-
rably from the N recension as given above. The S
recension is given after the footnotes to 8. 2. 20.

1 ^b) B1 (marg.). 2-5 Da1 D1.4.5.7 दुर्योधनपुरोगमाः
— ^d) B2 उपागताः; D1.2 'गमत्'.

2 ^a) K4 V1 B D (except D8) अनुशोचन्तः. — ^b)
D3 कामला; D5 कमला; Cc कश्मला (as in text). — ^c)
D8 पर्यवर्तत (for पर्युपासन्त). — ^d) V1 D2 ततः शारद्वती;
B2 ततश्च सात्वती.

3 ^a) V1 B1 Dn1 तं मुहूर्तं; B2-5 Da1 D1.4-7 ते मुहूर्तं
(by transp.); D2 मुहूर्तं तु; D8 उच्छ्रंसन्तं (for मुहूर्तं ते).
B1.2.4.5 Da1 D1.4.5.7 समाश्वास्य; Cc आस्य (as in text).
— ^b) S2 V1 B1 D8.8 (before corr.) शास्त्रसंमितैः; B2-5
Da1 D1.4.5.7 निश्चितैः. — ^c) K1 महीपालः.

4 K4 om. (hapl.) 4. V1 B D (except D2.8)
transp. 4 and 5. — ^b) D3 राजा दुर्योधनस्य. — ^c)
B1.2-5 Da1 D1.4.5.7 'सनो वै; B2 Dn1 D8 'सनश्च (for
'सनोऽथ). — ^d) B2 Dn1 सौबलश्च महाबलः.

5 V1 B D (except D2.8) Cal. and Bom. ed.
transp. 4 and 5. — ^a) B Da1 D1.4.5.7 तेषु वैश्मसु (for
ते वैश्मस्वपि). B1 कौरव्यः; D2.8 कौरव्याः. — ^b) D2
(sup. lin. as in text) नाम्बुवत्. K1 नाम्बुव दुःखं; K3 नापुर्
मुखं (sic) (for नाम्बुवन्मुखम्). — ^c) Da1 D8 चित्तवृत्तः;

C. 8. 4
B. 8. 1. 4
K. 8. subst.

चिन्तयन्तः क्षयं तीव्रं निद्रां नैवोपलेभिरे ॥ ५
सहितास्ते निशायां तु दुर्योधननिवेशने ।
अतिप्रचण्डाद्विद्वेषात्पाण्डवानां महात्मनाम् ॥ ६
यत्तद्व्यूतपरिक्रिष्टां कृष्णामानिन्यिरे सभाम् ।
तत्स्मरन्तोऽन्वतप्यन्त भृशमुद्विग्नचेतसः ॥ ७
चिन्तयन्तश्च पार्थानां तान्क्लेशान्धूतकारितान् ।
कृच्छ्रेण क्षणदां राजन्नित्युरब्दशतोपमाम् ॥ ८
ततः प्रभाते विमले स्थिता दिष्टस्य शासने ।
चक्रुरावश्यकं सर्वे विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ९
ते कृत्वावश्यकार्याणि समाश्रय्य च भारत ।

Co as in text. B3 परिक्रिष्टां; D4 जयं तीव्रं (for क्षयं तीव्रं). — ^a) K1 B3.4 न निद्रां चोपलेभिरे; K3 B5 Da1 D1.4.5.7 न निद्रामुपलेभिरे; V1 B1.2 Dn1 D2.3.6.8 दुःखशोकसमन्विताः (D2.3.8 'परायणाः).

6 ^a) V1 B1.2 Dn1 D6 उषितास्ते (B2 'स्तां'); B3-5 D4.7 सहितास्तां; Da1 D1.5 उषित्वा तां; D2 गमयित्वा (for सहितास्ते). K3 निशांतेषु; K4 V1 B2 Dn1 D2.6 निशां तां तु; B3-5 Da1 D1.4.5.7 निशांते तु (for निशायां तु). Co cites तां निशां. D3 ते द्रोणमनुशोचंतो; D8 सहिता अन्वशोचंत. — ^b) B4 (marg.) दुर्योधनपुरोगमाः. — ^c) K3 V1 B D चिन्तयन्तः परिक्रिष्टान् (B1 D6 'रिक्लिष्टां; D3 'रान्क्लेशान्). — ^d) K1 पाण्डवानां.

7 ^a) K1 यत्तु धूतः; K3.4 B1.4.5 D4-8 यत्ते धूते (D5 'तं'); V1 Dn1 D2 यत्तद्व्यूतः; B2 यत्तैर्धूतैः; Da1 D1 यत्तद्व्यूतः; D3 तत्ते धूते (for यत्तद्व्यूत-). K3 B1.2.4 D4.7.8 'परिक्रिष्टाः; V1 B5 Dn1 D2.3.6 'परिक्रिष्टा (for 'परिक्रिष्टां). B3 तत्तद्व्यूते परिक्रम्य. — ^b) K1 D3 आनयिता; K4 आनयिरे; D4 चानयिता (for आनयिन्यिरे). Dn1 सती (for सभाम्). K3 V1 B Da1 D1.5-7 कृष्णा चानायिता सभां; D2 कृष्णा संनीयतां सभां; D8 कृष्णां चानायितां सभां. — ^c) V1 [s]न्वशोचंतो; B2-5 D7 [s]नुतप्यन्तः; Dn1 [s]नुशोचंतो; D2 [s]मितप्यन्त. — ^d) D8 'मानसाः (for 'चेतसः).

8 ^a) K1 याताना (sic) (for पार्थानां). K3 D8 तथा तु सा चिन्तयती (D8 'तां'); V1 B1 Dn1 D2.6 तथा तु संचितयतां (D8 'यंतः'); B2-5 Da1 D1.3-5.7 तथा चित्त (D4 कथ)यतां तेषां. — ^b) K3 क्लेशांस्तान् (by transp.). B3 दुःखकारितान्. — ^c) V1 B1.2.5.6 Da1 Dn1 D1.3-8 दुःखेन (for कृच्छ्रेण). K1.3 V1 B D Ca.c क्षणदा. — ^d) K1 V1 B D जगामाब्दशतोपमा; K3 जगाम शतशोपमा.

9 ^a) B2-5 Da1 D1.4.5.7 ततः प्रभातसमये. — ^b)

योगमाज्ञापयामासुर्युद्धाय च विनिर्ययुः ॥ १०

कर्णं सेनापतिं कृत्वा कृतकौतुकमङ्गलाः ।

वाचयित्वा द्विजश्रेष्ठान्दधिपात्रघृताक्षतैः ॥ ११

निष्कैर्गोभिर्हिरण्येन वासोभिश्च महाधनैः ।

वर्धमाना जयाशीभिः सूतमागधवन्दिभिः ॥ १२

तथैव पाण्डवा राजन्कृतसर्वाङ्गिकक्रियाः ।

शिविरान्निर्ययू राजन्युद्धाय कृतनिश्चयाः ॥ १३

ततः प्रववृते युद्धं तुमुलं रोमहर्षणम् ।

कुरुणां पाण्डवानां च परस्परवधैषिणाम् ॥ १४

तयोर्द्वे दिवसे युद्धं कुरुपाण्डवसेनयोः ।

D3 क्षत्रियाः पुरुषर्षभाः; D6 व्यूहस्थास्ते नरर्षभाः. — ^a) Da1 D1.2.5.6 कर्म (for सर्वे).

10 ^a) B2 दृष्ट्वा (for कृत्वा). B4 Da1 D1.5.6 'कर्माणि (for 'कार्याणि). — ^b) K1.4 V1 B1 Dn1 D3.8 समाश्रय्य; Ca 'श्रय्य (as in text). D3.8 परस्परं; D6 च तारवान् (sic) (for च भारत). — ^c) D6 वीरान्; Ca.c योगम् (as in text). ^d) K1.2.4 मेरीमाध्मापयामासुर्; K3 योराजा-ज्ञापयामासुर् (sic). — ^e) D6 पुनर्ययुः (for विनिर्ययुः).

11 ^a) K1 D3 'कौतुकमंगलः (D3 'लं); K3 'मंडनमंगलाः. — ^b) K3 V1 B2 Dn1 पूज (Dn1 'जि)यित्वा; D8 अर्च (for वाच). K3 यथान्यायं; D6 द्विजाश्रेष्ठान् (for द्विजं). — ^c) V1 B1 दधिपात्रघृतैस्तथा; B3 पत्रपुष्पफलाक्षतैः; Dn1 D2 दधिपात्रकृता (D2 'नवा)क्षतैः; D6 वह्निं हुत्वा घृताक्षतैः.

12 ^a) K4 B2.5 D4.7.8 हिरण्यैश्च; D6 हिरण्याचैर्; Ca 'ण्येन (as in text). K3 V1 B1 Dn1 गोभिर्यैश्च निष्कैश्च (K3 सुबहून्; Dn1 बहुभिः). — ^b) Dn1 सह ध्वजैः; Ca.c.n महाधनैः (as in text). D2 वासोभिश्च'दनैर्वैः. — ^c) ^d) K1.4 V1 B1.2.5 Dn1 D2.3.6.8 Co वंघमाना (Dn1 'नो); B4 D4.7 वर्धमाना; Ca वर्धय (as in text). K3 वांछितार्थफलैः प्रीत्या.

13 ^a) K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1.2.4.5.7.8 कृतपू (V1 'पौ)र्वाङ्गिक (B1 'की)क्रियाः; D3.6 कृत्वा पूर्वाङ्गिकाः (D6 'की)क्रियाः. — B2 om. (hapl.) 13^{ca}. — ^c) D2 damaged. K3 D3.6.8 सर्वे; V1 damaged; Dn1 तूर्ण (for राजन्).

14 ^a) B3 राजंस (for युद्धं). — ^b) B3 तुमुलो; D1.3 तुमलं; D6 विपुलं. ^c) K3.4 B D लोमहर्षणं (B3 'र्षणः; Da1 'र्षणां; D5 'र्षणी). V1 om. रोमहर्षणं. — ^d) V1 om. कुरुणां. — ^e) K3.4 V1 B D (except D8) परस्परजयैषिणां.

कर्णे सेनापतौ राजन्नभूदद्भुतदर्शनम् ॥ १५
 ततः शत्रुक्षयं कृत्वा सुमहान्तं रणे वृषः ।
 पश्यतां धार्तराष्ट्राणां फल्गुनेन निपातितः ॥ १६
 ततस्तत्संजयः सर्वं गत्वा नागाह्वयं पुरम् ।
 आचख्यौ धृतराष्ट्राय यद्वृत्तं कुरुजाङ्गले ॥ १७
 जनमेजय उवाच ।
 आपगेयं हतं श्रुत्वा द्रोणं च समरे परैः ।
 यो जगाम परामार्तिं वृद्धो राजाम्बिकासुतः ॥ १८
 स श्रुत्वा निहतं कर्णं दुर्योधनहितैषिणम् ।
 कथं द्विजवर प्राणानधारयत दुःखितः ॥ १९
 यस्मिञ्जयाशां पुत्राणाममन्यत स पार्थिवः ।
 तस्मिन्हते स कौरव्यः कथं प्राणानधारयत् ॥ २०

दुर्मरं वत मन्येऽहं नृणां कृच्छ्रेऽपि वर्तताम् ।
 यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा नात्यजजीवितं नृपः ॥ २१
 तथा शांतनवं वृद्धं ब्रह्मन्वाहिकमेव च ।
 द्रोणं च सोमदत्तं च भूरिश्रवसमेव च ॥ २२
 तथैव चान्यान्सुहृदः पुत्रपौत्रांश्च पातितान् ।
 श्रुत्वा यन्नाजहात्प्राणांस्तन्मन्ये दुष्करं द्विज ॥ २३
 एतन्मे सर्वमाचक्ष्व विस्तरेण तपोधन ।
 न हि तृप्यामि पूर्वेषां शृण्वानश्वरितं महत् ॥ २४
 वैशंपायन उवाच ।
 हते कर्णे महाराज निशि गावल्गणिस्तदा ।
 दीनो ययौ नागपुरमश्वैर्वातसमैर्जवे ॥ २५
 स हास्तिनपुरं गत्वा भृशमुद्विगमानसः ।

C. 8. 26
 B. 8. 2. 2
 K. 8. subet.

15 D₂ damaged. Da₁ D_{1.5} om. 15^{ab}. — ^a) K_{1.3} B₂₋₅ D_{1.6.7} द्विदिवसं (K₁ 'से); V₁ B₁ Dn₁ D_{3.8} द्वौ दिवसौ (V₁ 'सं). K₃ राजन् (for युद्धं). — ^a) K₃ V₁ B (B₁ damaged) D (except D₃; D₂ damaged) बभूव (for अभूद्). B D_{1.4.5.7} अतीव दारुणं (for अद्भुतदर्शनम्).

16 ^a) D₆ शत्रुजयं. D₈ (before corr.; marg. as in text) कुर्यात् (for कृत्वा). — ^b) D₃ वृषध्वजः (for रणे वृषः). K₁ मृषः; B_{3.4} भृशं; Ca. c वृषः (as in text). — ^a) S₂ K₂ फ (K₃ फा) ल्गुनेन. D₂ निपातितः.

17 ^a) K₃ (before corr.) ते; B₁ Dn₁ तु (for तत्). D₁ संजयं. K₃ सर्वे; D₃ तस्मै (for सर्व). — ^b) K₃ V₁ B D (except D₂) गत्वा नागपुरं द्रुतं (D₃ प्रति). Ca cites नागपुरं. — ^c) K₁ आचक्ष्व; K₃ V₁ B D आचष्ट (Dn₁ 'ष्टे). D₂ धर्मराजाय; D₈ (before corr.) धार्तराष्ट्राय (for धृत्). — ^a) K_{1.3} V₁ B₁ Dn₁ D₄ कुरुजंगले; Ca as in text.

18 ^b) K₃ V₁ B D (except D_{2.3.8}) द्रोणं चापि महारथं. — ^c) Dn₁ आजगाम (for यो ज). K₁ पराशार्तिं (for 'मार्तिं). B₂₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} जगाम परमामार्तिं; D₂ किमकुर्वत मो ब्रह्मन्. — ^a) D₆ क्रुद्धो; D₈ युद्धे (for वृद्धो). D₂ दुःखार्तश्चांबिकासुतः.

19 ^a) D₈ (before corr.) निहितं. — ^b) D_{3.8} सुयोधनजयै (D₈ 'हितै) षिणं. — ^a) K₃ योधायत (for आधार). V₁ आधारयत्सुदुःखितः; Da₁ D_{1.5} धारयन्वै सु.

20 ^a) K₁ Dn₁ D₆ जयाशा. D₃ पुत्रस्य (for पुत्राणाम्). — ^b) B₂₋₅ Da₁ D_{1.4.5.7} महीपतिः (for स पार्थिवः). B₁ D_{2.8} सममन्यत पार्थिवः. — Da₁ D_{1.5} om. 20^{ad}. — ^a) K₃ कः प्राणानपि धारयत्.

21 ^a) S₁ K₂ दुर्भरं; K₄ दुष्करं; B₅ D₁ दुर्धरं; Ca. c दुर्मरं (as in text). K₁ दुरं दर्शं वत मन्ये (sic); K₃ V₁ B₂ Da₁ Dn₁ D_{1.5.6} C_v दुर्मरत्वमहं मन्ये; B₁ D₂ दुर्मरं तदहं मन्ये. — ^b) S₁ नृणां. D₃ वर्तिनां; C_c वर्तताम् (as in text). D₂ नृणां नृपु विवर्तितं; C_v as in text. — ^c) Da₁ D₁ यत्तु; D₅ यं तु (for यत्र). — ^a) B₃ पुनः (for नृपः).

22 ^{ab}) D₂ राजा (for वृद्धं). B_{2.3.5} Da₁ D_{1.4.6.7} transp. वृद्धं and ब्रह्मन्. K₃ D₈ द्रोणं; D₃ वृद्धं (for ब्रह्मन्). Some MSS. बाह्मीकं. — K₃ om. (hapl.) 22^{ad}. — ^c) D₈ संधवं (for द्रोणं च). B₂ सोमपुत्रं (for 'दत्तं).

23 ^b) K₃ V₁ B D (except D_{3.8}) पुत्रान्पौत्रांश्च. — ^c) K₃ V₁ Da₁ Dn₁ D_{1-3.5.6} नाजहत्; D₈ नात्यजत् (for नाजहात्). — ^a) D₃ transp. तत् and मन्ये. D_{3.8} दुर्मरं (for दुष्करं). B₁ नृपः (for द्विज). D₂ ततो मन्ये च दुःकरं.

24 ^a) K₁ ते (for मे). B_{4.5} D_{1.7} एतानि सर्वाः ज्याचक्ष्व. — ^b) K₃ V₁ B₁ D₆ महामते; Da₁ D_{1.4.5.7} यथातथं; Dn₁ D_{2.3.8} महामुने (for तपोधन). — ^c) D₈ तृप्याम. V₁ सर्वेषां (for पूर्वेषां). — ^a) D₃ शृण्वंतश्च (for शृण्वानश्च). — After 24, K_{3.4} V₁ B D (except D₂) Cal. and Bom. ed. ins. an addl. colophon. [Adhy. no.: B₁ Da₁ Dn₁ D_{1.4-5.8} 1].

25 ^b) D₂ युद्धाद् (for निशि). S₁ K₂ D₂ गावल्गानिस्; K₄ गावल्गानिस्; V₁ गावल्गानिस्; D₈ गाल्लगानिस्. — ^c) D₈ (before corr.) ययुर (for ययौ). Lacuna in D₈ from ययौ up to श्वे in 25^{ad}. — ^a) K₄ हवैर् (for अश्वैर्). K₄ जवैः (for जवे).

C. 8. 26
B. 8. 2. 2
K. 8. 26. 26.

जगाम धृतराष्ट्रस्य क्षयं प्रक्षीणबान्धवम् ॥ २६
स समुद्रीक्ष्य राजानं कश्मलाभिहतौजसम् ।
वचन्दे प्राञ्जलिर्भूत्वा मूर्ध्ना पादौ नृपस्य ह ॥ २७
संपूज्य च यथान्यायं धृतराष्ट्रं महीपतिम् ।
हा कष्टमिति चोक्त्वा स ततो वचनमाददे ॥ २८
संजयोऽहं क्षितिपते कचिदास्ते सुखं भवान् ।
स्वदोषेणापदं प्राप्य कच्चिन्नाद्य विमुह्यसि ॥ २९
हितान्युक्तानि विदुरद्रोणगाङ्गेयकेशवैः ।
अगृहीतान्यनुस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३०
रामनारदकण्वैश्च हितमुक्तं सभातले ।

नगृहीतमनुस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३१
सुहृदस्त्वद्विते युक्तान्भीष्मद्रोणमुखान्परैः ।
निहतान्युधि संस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३२
तमेवंवादिनं राजा स्रुतपुत्रं कृताञ्जलिम् ।
सुदीर्घमभिनिःश्वस्य दुःखार्त इदमब्रवीत् ॥ ३३
गाङ्गेये निहते शूरे दिव्यास्त्रवति संजय ।
द्रोणे च परमेष्वासे भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३४
यो रथानां सहस्राणि दंशितानां दशैव हि ।
अहन्यहनि तेजस्वी निजघ्ने वसुसंभवः ॥ ३५
स हतो यज्ञसेनस्य पुत्रेणेह शिखण्डिना ।

26 ^a) V1 हस्तिनपुरं. B2-5 Da1 D1.4.5.7 प्राप्तो (for गत्वा). — ^b) V1 B1.2.5 Da1 Dn1 D1.4.5.7 ^oचेतनः; B2 D6 ^oचेतसः (for ^oमानसः). — ^a) K1 क्षये; Dn1 D6 गृहं; Ca.0 क्षयं (as in text). D2 प्रक्षीवांस्तदा (sic); D4.7 संक्षीणबांधवं.

27 ^a) K4 B5 Dn1 D2.7 स समुद्रीक्ष्य; D6 भृशम् (for स समु). — ^b) K1 कश्मला (for कश्मला). — ^a) K4 भूजो (for मूर्ध्ना). K1 हि; D6 तु; D6 च (for ह).

28 ^a) B2-5 Da1 D1.5.7 स संपूज्य; D6 पूजयित्वा (for संपूज्य च). S1 K1.2 D6 यथान्यायं. — ^b) D4 धृतराष्ट्र (for धृतराष्ट्र). — ^o) D2 तिष्ठ तिष्ठेति; C6 हा कष्टमिति (as in text). D6 कर्णम् (for कष्टम्). B2 चैवोक्त्वा; Da1 D1.5 चोक्त्रोशंस (for चोक्त्वा स). D6 महाकष्टमिति चोक्त्वा च (hypermetric). — ^a) S1 K1.4 आददे; S2 D2 damaged; D6 अब्रवीत्. Ca.0 वचनमाददे (as in text).

29 ^a) Dn1 हि; D1 [s]य (for ऽहं). K1 क्षितिपतौ. — ^b) K1 D1 कचिदास्ते. V1 D6 विमो (for भवान्). — ^o) K1 सुदोषेणापदं; K2 V1 B D स्वदोषैरापदं. — ^a) K1 D1 कच्चिन्नाद्य; K3 V1 D6 कच्चिन्नान्यं (for कच्चिन्नाद्य). K3 V1 B1 D2.6 विगर्हसे; K4 D6 विमुह्यसे; B2 Da1 D1.5 विमुह्यति.

30 For the events, cf. 5. 123. 18-27; 5. 123. 9-27; 5. 123. 1-8; 5. 93; 5. 126. — ^a) B5 हितादि (for हितानि). D6 विदुरेण भवानुक्तो. — ^o) K1.2 अगृहीत्वा तु (K3 हि); B2.3 Da1 D1.5.7 नगृहीतानि (for अगृहीतानि). V1 असंस्मृत्य. — ^a) K1 कच्चिन्न (for कच्चिन्न). — K3 om. from कुरुषे up to दुःखार्त in 33^d.

31 For the events, cf. 5. 94-121. K3 om. 31 (cf. v. 1. 30). D6 writes 31-32 on marg. — ^a) K1

^oकण्वैश्च; V1 B2.4.5 Da1 D1.2.4.5.7 ^oकण्वाद्यैर; B2 व्यासनारदकण्वाद्यैर; Dn1 रामनारदकर्णायैर; D6 ^oकण्वैर्हि. — ^b) D2 च भारत (for सभातले). — ^o) D2.8 अगृहीतम् (for न). — ^a) B5 कुरुते (for कुरुषे).

32 K3 om. 32 (cf. v. 1. 30); K4 D2 om. (hapl.) 32. D6 writes 32 on marg. — ^a) K1 B2 D7 तद्- (for त्वद्-). K1.2 युक्ताः (for युक्तान्). — ^o) K1 न हितान्; D1 निहितान् (for निहतान्). — ^a) K1 कच्चिन्न (for कच्चिन्न). D6 om. कुरुषे व्यथाम्.

33 K3 om. up to दुःखार्त in 33^d (cf. v. 1. 30). — ^o) B2 Da1 D1.5 दीर्घमुष्णं च निश्चल्य; B2-5 D2.4.7 सुदीर्घमुष्णं नि; Dn1 D6.8 सुदीर्घमथ (D6 ^oपि)नि; D2 सुदुःखमुष्णं नि.

34 Before 34, all N MSS. except D6 ins. धृतराष्ट्र उवाच. — ^a) K3 V1 B D आपगेये हते शूरे (D6 वीर). — ^b) S K1 कृतास्त्रवति; V1 B1 D6 दिव्यास्त्रविदि (for ^oस्त्रवति). — ^a) K1 च (for मे). B2 व्यथते (for व्यथितं). — After 34, B6 reads (with var.) 37^{ab}, repeating it in its proper place.

35 ^a) K1 यरोषाणां (sic) (for यो रथानां). — ^b) K4 दंशितानं; V1 B2.4.5 Da1 D1.4.5.7 Ca दंशितानि; D6 दंशितानां तु. V1 शतैव; D4 तथैव; D6 (before corr.) यथैव (for दशैव). B1 शतैरिह (for दशैव हि). B2.3.5 Da1 D6.7 ह; B4 Dn1 D2 तु; D6 च (for हि). — ^o) K1 अहन्यवनि (sic). — ^a) K1 निजघ्नी (for निजघ्ने). Dn1 D1.5 वसुसंमतः.

36 ^a) K3 V1 Dn1 D6 तं हतं; K4 सहितो (for स हतो). K3 जयमानस्य (for यज्ञसेनस्य). — ^b) K4 शिखण्डिना; Dn1 सिखण्डिना; D6 शिखण्डिना. — ^o) V1 B2 पाण्डवेयातिगुप्तेन; B3 वेनेह गुप्तेन. — ^a) K3 V1 B1 Da1 Dn1 D1.6 श्रुत्वा (for भृशं).

पाण्डवेयाभिगुप्तेन भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३६
 भार्गवः प्रददौ यस्यै परमास्त्रं महात्मने ।
 साक्षाद्रामेण यो बाल्ये धनुर्वेद उपाकृतः ॥ ३७
 यस्य प्रसादात्कौन्तेया राजपुत्रा महाबलाः ।
 महारथत्वं संप्राप्तास्तथान्ये वसुधाधिपाः ॥ ३८
 तं द्रोणं निहतं श्रुत्वा धृष्टद्युम्नेन संयुगे ।
 सत्यसंधं महेष्वासं भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३९
 त्रैलोक्ये यस्य शास्त्रेषु न पुमान्विद्यते समः ।
 तं द्रोणं निहतं श्रुत्वा किमकुर्वत मामकाः ॥ ४०
 संशप्तकानां च बले पाण्डवेन महात्मना ।

धनंजयेन विक्रम्य गमिते यमसादनम् ॥ ४१
 नारायणास्त्रे निहते द्रोणपुत्रस्य धीमतः ।
 हतशेषेष्वनीकेषु किमकुर्वत मामकाः ॥ ४२
 विप्रद्रुतानहं मन्ये निमग्नः शोकसागरे ।
 प्लवमानान्हते द्रोणे सन्ननौकानिवाणवे ॥ ४३
 दुर्योधनस्य कर्णस्य भोजस्य कृतवर्मणः ।
 मदराजस्य शल्यस्य द्रौणेश्चैव कृपस्य च ॥ ४४
 मत्पुत्रशेषस्य तथा तथान्येषां च संजय ।
 विप्रकीर्णेष्वनीकेषु मुखवर्णोऽभवत्कथम् ॥ ४५
 एतत्सर्वं यथा वृत्तं तत्त्वं गावल्गणे रणे ।

C. 8. 47
 B. 8. 2. 22
 K. 8. subet.

37 B₃ reads 37^{ab} after 34, repeating it here.
 — ^a) K₃ सम्यक्; B₃ (first time) यस्मिन्; C₀ यस्यै
 (as in text). — ^b) K₃ द्रोणास्त्रं च; K₄ परमास्त्रे; B
 (B₃ both times) D₁ D_{1.4.5.7} दिव्यमस्त्रं. B₃ (first time)
 महामुनिः; D₁ महाहवे (for महात्मने). — ^c) S₂ ये (for
 यो). — ^d) D₁ D_{1.5} धनुर्वेदम् (for 'वेद'). S₂ उपाकृतः;
 K₂ उपाकृताः; B_{2.3} D_{3.6.7} C₀ उपा(B₃ 'दा')हृतः; C₀
 'कृतः (as in text).

38 ^a) K₃ तस्यां वै (for कौन्तेया). — ^b) K₃ पाण्डवेया
 (for राजपुत्रा). K₃ V₁ B D महारथाः (for 'बलाः').
 — ^d) K₁ तवात्रे (sic); D₃ ये चान्ये (for तथान्ये). K₁
 वसुधाधिपः.

39 D₁ om. (hapl.) 39^b-40^c. — ^c) K₃ संन्यस्तं च;
 B₅ संवसंतं; D₆ संन्यस्तं च; D₈ सत्यसंस्थं; C₀ सत्यसंधं
 (as in text). D₅ महैष्वासं. — ^d) B₂ व्यथते. — After
 39, K_{3.4} V₁ B D (except D₃; D₁ om.) ins.:

3* ययोर्लोकं पुमानस्त्रे न समोऽस्ति चतुर्विधे ।

तौ द्रोणभीष्मौ श्रुत्वा तु हतौ मे व्यथितं मनः ।

[(L. 1) K₄ transp. लोके and अस्त्रे. K₃ D₆ समो नास्त्रे;
 D₁ D₅ पुमानस्त्रे. K₃ विद्यते न; D₈ न विद्यते (for न समोऽस्ति).
 D₁ D₅ चतुर्विधे; C₀ चतुर्विधे (as above). K₁ नमसश्च
 भविष्यति (sic) (for the post. half). — (L. 2) D₁ D₅
 'भीष्म (corrupt). D₈ (m as above) स्मृत्वा. K₄ D_{3.6.8}
 मे; V₁ च (for तु). K₃ D_{3.6.8} प्रव्यथितं.]

40 D₁ om. 40^{ab} (cf. v. l. 39). D₈ writes 40 on
 marg. — ^a) K_{1.4} B₂₋₅ D_{3.4.8} चास्त्रेषु; K₃ D₆ नास्त्रेषु;
 V₁ शास्त्रे च; D₁ D₁ D₅ चास्त्रेषु (for शास्त्रेषु). — ^b)
 K₃ D₆ पुमान् वै विद्यते समः; D₈ न समो विद्यते पुमान्. — ^c)
 D_{4.7} दृष्ट्वा; C₀ श्रुत्वा (as in text). — ^d) K₄ V₁ B₂ D₁
 D_{1.3.8} अकुर्वत.

41 B₃ D₆ om. (hapl.) 41-42. — ^a) K_{3.4} V₁
 B₂ संसप्तकानां (for संश^a). K₃ V₁ B_{1.4.5} D₁ D₁
 D_{1.2.4.5.7.8} बलं. — ^c) K₃ धनंजयेनातिक्रम्य. — ^d) K₃
 V₁ B_{2.4.5} D₁ D₁ D_{2.4.5.7} C₀ गमितं (for 'ते'). K₁
 यमसाधनं; V₁ 'सादने; B₂ मम सादनं.

42 B₃ D₆ om. 42 (cf. v. l. 41). D₈ writes
 42^a-44^b on marg. — ^a) K₁ निहिते; V₁ D₁ D₁
 D_{1-3.5.8} च हते; B_{2.4.5} D_{1.7} विह(B₂ 'हि')ते (for निहिते).
 B₁ नारायणास्त्रेण **. — ^b) D₈ धर्मतः (for धीमतः).
 — ^c) K_{3.4} V₁ B (B₃ om.) D (except D₂; D₈ om.)
 विप्रद्रुतेषु (for हतशेषेषु). — ^d) S₂ K_{1.2} V₁ B₃₋₅
 D_{1.2.4.5.7} अकुर्वत; D₈ अकुर्वति.

43 D₈ reads 43 on marg. — ^b) K₃ V₁ B D
 निमग्नान्. — ^c) K₁ D₁ प्लवमानां; D₂ अप्लवानि; C₀
 as in text. D₆ शेषे (for द्रोणे). — ^d) K₁ सर्वनौहान्;
 K₃ भग्ननौकान्; K₄ B_{1.5} D₆ C₀ भिन्न (for सन्न^a).
 B₂₋₄ D_{1.7} भिन्ननौ(B₃ नृभिन्नौ)कामिवांभसि; D₁ D₁
 भग्ननौकानिवांभसि; D₃ स(sup. lin. भि)न्ना नौकेव चार्णवे;
 D₈ सूत (m सन्न-) नौकामि(m-नि)वार्णवे.

44 D₈ reads 44^{ab} on marg. — ^b) D₈ द्रौ *ञ
 (for भोजस्य). — ^d) K₃ द्रौण्यस्य; K₄ द्रोणेश्चैव; D₁
 द्रौणिश्चैव; D₆ द्रोणस्यैव; D₈ तथा चैव (for द्रौणेश्चैव).

45 ^a) K₁ शरणक (sic) (for मत्पुत्र^a). B_{2.3} D₁ D₁
 मत्पुत्रस्य च (D₁ वि) शेषस्य; D₆ मत्पुत्रेण विशेषेण. — ^b)
 B_{2.5} D₁ D_{1.4.5.7} अन्येषां चै(D₃ चे)व संजय. — ^c) K₃
 V₁ B D C₀ विप्रद्रुतेषु (for 'कीर्णेषु'). S₂ अनेकेषु.
 — ^d) K₁ मुखं कर्णो; B₃ अथ कर्णो (for मुखवर्णो). K₃
 मुखवर्णश्च कीदृशः.

46 ^a) K₃ D₆ वृत्तं; D₁ कृतं (for सर्व). K₃ D₆
 यथा सर्व; B_{2.5} D_{1.7} यथातत्त्वं; B₃ यथान्यायं; D₈ समा *श्च.

C. 8. 47
B. 8. 2. 23
K. 8. subst.

आचक्ष्व पाण्डवेयानां मामकानां च सर्वशः ॥ ४६

संजय उवाच ।

पाण्डवेयैर्हि यद्वृत्तं कौरवेयेषु मारिष ।

तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीर्दिष्टे न व्यथते मनः ॥ ४७

यस्मादभावी भावी वा भवेदर्थो नरं प्रति ।

अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न कश्चिद्व्यथते बुधः ॥ ४८

धृतराष्ट्र उवाच ।

न व्यथा शृण्वतः काचिद्विद्यते मम संजय ।

दिष्टमेतत्पुरा मन्ये कथयस्व यथेच्छकम् ॥ ४९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

२

संजय उवाच ।

हते द्रोणे महेष्वासे तव पुत्रा महारथाः ।

बभूवुराश्वस्तमुखा विषण्णा गतचेतसः ॥ १

अवाञ्मुखाः शस्त्रभृतः सर्व एव विशां पते ।

अप्रेक्षमाणाः शोकार्ता नाभ्यभाषन्परस्परम् ॥ २

तान्दृष्ट्वा व्यथिताकारान्सैन्यानि तव भारत ।

— ^b) K₄ B₁ Dn₁ D_{2.3.8} तथा; B_{2.8.5} Da₁ D_{1.4.5.7} ब्रूहि (for तत्त्वं). S₁ K (except K₃) D₂ गावलाने. Dn₁ मम (for रणे). — ^c) D₆ एतच्च; D₈ यद्वृत्तं (for आचक्ष्व). — ^d) K₁ B₃ संजय; K₃ D₃ निःफलं; V₁ D₂ निःफलं; B₁ निःफलं; B_{2.4.5} Da₁ D_{1.4.5.7} तत्त्वतः; D₃ निष्कलां; D₆ सैनिके (for सर्वशः).

47 K₁ om. the ref. — ^a) K₃ V₁ B D तवापराधाद् (for पाण्डवेयैर्हि). — ^c) K₃ मां व्यथा; D₂ नान्यथा (for मा व्यथां). D₆ किंचिद् (for कार्षीर्). — ^d) D₈ दृष्टे; Ca. 0 दिष्टे (as in text). B₃ व्यथितं (for व्यथते). V₁ B (except B₃) D बुधः (for मनः). K₃ दृष्टव्ये व्यथते मनः.

48 Lacuna in S for 48^{ab}; K_{1.4} om. 48^{ab}; lacuna in K₃ for 48^{ab} filled sec. m. — ^a) K₃ V₁ B₂ D₄ तस्माद्; D₁ यस्याद्; D₈ यः स्याद् (for यस्माद्). Da_{1p} (marg.) यस्मात्ताभावी. K₂ Da₁ D₁ भावो (for भावी). D_{3.8} च (for वा). — ^b) K₂ B₂₋₅ Da₁ D_{1.4.5.7} Ca ह्यर्थो राजन्; K₃ न चेदर्थो (for भवेदर्थो). K₂ रथं; K₃ रणं (for नरं). — ^c) S K_{1.2} च (for वा). K₄ प्राप्तौ च; D_{3.8} चाप्राप्तौ (for वा प्राप्तौ). — ^d) K_{2.4} V₁ B_{2.5} कचिद् (for कश्चिद्). S₁ K_{2.4} मनः (for बुधः). K₁ न कचिद्व्यथिते वनः (sic); B₂₋₅ Da₁ D_{1.4.5.7} न बुधः कुरुते व्यथां; Ca नरो न कुरुते व्यथां.

49 D₂ om. 49. — ^a) S lacuna; K₁ [अ]त्यधिका; K₄ बृहती; V₁ B₁ Dn₁ D_{3.8} [अ]भ्यधिका; B₂₋₅ Da₁ D_{1.4.5.7} विद्यते (for शृण्वतः). — ^b) B (except B₁)

Da₁ D_{1.4.5.7} मम संजय शृण्वतः. — ^c) K₁ शिष्टम्; Da₁ D_{1.5} दृष्टम्; Co दिष्टम् (as in text). B₄ om. पुरा. — ^d) K₃ यथेष्टकं; B (except B₁) Da₁ D_{1.4.5.7} यदि (B₂₋₄ D₄ 'दी') छसि (for यथेच्छकम्).

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: K₄ प्रथमे युद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): B_{1.5} Dn₁ D_{1.4.6} 2.

2

1 Dn₁ om. the ref. — ^c) K₃ D₃ अश्वस्थमुखा; K₄ आशुष्कं; V₁ अस्वस्तं; B₁ Dn₁ D_{2.3.8} अस्वस्थमुखा (D₂ 'षा'). B₂₋₅ Da₁ D_{1.4.5.7} अस्व (B_{2.8} 'सु') स्थमनसः सर्वे. — ^d) K₁ विशण्णा; B₁ विवर्णा; B₂₋₅ Da₁ D_{1.4.5.7} बभूवुर (for विषण्णा). K₄ कृतचेतसः.

2 ^a) D₂ अवाञ्मुखाः. D₁ शस्त्रभृताः. — ^c) K₁ V₁ B₃ Da₁ D_{1.4.5} अप्रेक्ष्यमाणाः; K₃ 'व्यमाणाः; K₄ 'क्षमाना; B₅ Dn₁ अवेक्ष (Dn₁ 'क्ष्य') माणाः; D_{2.6} 'संप्रेक्ष्य' (for अप्रेक्ष').

3 ^a) K₁ तां दृष्टो व्यथिताकारां (sic). — ^b) B (except B₁) Da₁ D_{1.4.5.7} transp. सैन्यानि and तव. — ^c) K₃ ऊर्ध्वमेव. K₁ अभ्यवीक्ष्यंत; K₃ V₁ D_{3.8.8} निरीक्षंत; K₄ अभिवेक्ष्यंतो; B₁ Da₁ [Dn₁ D_{1.5} निरीक्षंत; B_{2.4.5} अभ्यतिष्ठंत; B₃ अवतिष्ठंत; B₄ (marg.) निरीक्षंत; D₂ अन्ववीक्षंत; D_{4.7} अभ्युदैक्षंत (for अभ्यवेक्षन्त). D₃ (marg.) ऊर्ध्वमेवानिरीक्षंत; Ca ऊर्ध्वमेव

ऊर्ध्वमेवाभ्यवेक्षन्त दुःखत्रस्तान्यनेकशः ॥ ३
 शस्त्राण्येषां च राजेन्द्र शोणिताक्तान्यशेषतः ।
 प्राभ्रश्यन्त कराग्रेभ्यो दृष्ट्वा द्रोणं निपातितम् ॥ ४
 तानि बद्धान्यनिष्ठानि* लम्बमानानि भारत ।
 अदृश्यन्त महाराज नक्षत्राणि यथा दिवि ॥ ५
 तथार्तं स्तिमितं दृष्ट्वा गतसत्त्वमिव स्थितम् ।
 स्वं बलं तन्महाराज राजा दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ६
 भवतां बाहुवीर्यं हि समाश्रित्य मया युधि ।
 पाण्डवेयाः समाहूता युद्धं चेदं प्रवर्तितम् ॥ ७
 तदिदं निहते द्रोणे विषण्णमिव लक्ष्यते ।
 युध्यमानाश्च समरे योधा वध्यन्ति सर्वतः ॥ ८
 जयो वापि वधो वापि युध्यमानस्य संयुगे ।

भवेत्किमत्र चित्रं वै युध्यध्वं सर्वतोमुखाः ॥ ९
 पश्यध्वं च महात्मानं कर्णं वैकर्तनं युधि ।
 प्रचरन्तं महेष्वासं दिव्यैरस्त्रैर्महाबलम् ॥ १०
 यस्य वै युधि संत्रासात्कुन्तीपुत्रो धनंजयः ।
 निवर्तते सदामर्षात्सिंहात्क्षुद्रमृगो यथा ॥ ११
 येन नागायुतप्राणो मीमसेनो महाबलः ।
 मानुषेणैव युद्धेन तामवस्थां प्रवेशितः ॥ १२
 येन दिव्यास्त्रविच्छूरो मायावी स घटोत्कचः ।
 अमोघया रणे शक्त्या निहतो भैरवं नदन् ॥ १३
 तस्य दुष्पारवीर्यस्य सत्यसंधस्य धीमतः ।
 बाह्वोर्द्रविणमक्षय्यमद्य द्रक्ष्यथ संयुगे ॥ १४
 द्रोणपुत्रस्य विक्रान्तं राधेयस्यैव चोभयोः ।

G. B. 65
B. S. 3. 15
K. G. subat.

निरैक्षन्त. — ^a) V1 B Da1 D1.4.5.7 दुःखत्रस्तानि; D2 "त्रस्ता हि; D3.8 "ग्रस्तानि; D8 "त्रास्तानि. Cc नैकशः.

4 ^a) K3 B Dn1 D2-4.6-8 तु (for च). Da1 D1.5 तेषां चैव तु शस्त्राणि. — ^b) Da1 D1.5 रुधिराक्तानि (for शोणिता). K1 सर्वतः; K3 D1-3.5.6 सर्वशः; B (except B1) D1.7 [अ]नेकशः (for [अ]शेषतः). — ^c) K3 Dn1 प्राभृशं (Dn1 "श्यं)त; K4 V1 D1 प्राभ्रस्यन्त; B2 प्रादृश्यान्त; B3 अभ्रश्यन्त; D2 प्रभास्यति; D8 प्राभ्राश्यन्त. K3 कराभ्रस्यो (sic); Da1 D5 कराग्रेभ्यो. D1 भृशभ्रश्यन्त कराग्रेभ्यो (sic). — ^d) K3 हत्वा (for दृष्ट्वा). K3 V1 B D (except D2) हतं युधि (for निपातितम्).

5 ^a) V1 B1 बृद्धानि; Dn1 वृद्धानि; D6 विद्धानि; D8 द्वारानि; Ca. c बद्धानि (as in text). § K1.2 [अ]निष्ठानि; K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 Ca [अ]निष्ठानि; K4 निष्ठानि; D6 विष्ठानि (for [अ]निष्ठानि*). — ^c) K3 D6 व्यदृश्यन्त; Cc अदृश्यन्त (as in text). D3.8 महाभाग (for "राज). — ^d) K1 दिवा; D1-विधि; Cc दिवि (as in text).

6 ^a) K3 V1 B2-5 Da1 D2.7 तत्; Dn1 D3.5.6.8 तु; D4 तान् (for [आ]र्तं). K3 विस्मितं; D2 संमितं; Ca. c स्तिमितं (as in text). K1 D1.5 तथा तस्तिमितं दृष्ट्वा; B1 तथा निमित्तं तं दृष्ट्वा. — ^b) K3.4 V1 B (except B5) D (except Da1 D1.5.6) अवस्थितं (for इव स्थितम्). — ^c) K3 D6 चरं (D6 "लं)तं च; V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 बलं तव (for स्वं बलं तन्). Da1 D1.5 महाप्राज्ञ (for "राज).

7 ^a) K4 बाहुवीर्येण; D2 "वीर्यं च. — ^c) B2 समाभूतां (for "हूता). — ^d) D3 चैव (for चेदं).

8 ^a) K3 तदहं; Cc तदिदं (as in text). K1 निहतं. — ^b) K3 Da1 D1 विषण्णम्; B3 निषण्णम्; Dn1 विषण्णम्

(for विषण्णम्). K1 लभ्यते (for लक्ष्यते). — ^c) B3 वध्यं (for युध्यं). K3 च ये योधा; D8 रणे योधा (for च समरे). — ^d) K4 D1-वध्यन्त; V1-युध्यन्त; B3 युध्यन्ति (for वध्यन्ति). K3 वध्यन्ति भुवि; D8 हन्यन्ते चैव (for योधा वध्यन्ति). K1.3 V1 B D सर्वशः (for सर्वतः).

9 ^a) B3.5 Da1 D1.5 वेति (for the second वापि). D6 जयो वा विजयो वापि. — ^c) Da1 D1.5 हि (for वै). — ^d) D3 सर्वतो नृपाः; D6 "तोमुखं.

10 ^a) B1 पश्यतैनं (for पश्यध्वं च). D3.8 सु- (for च). — ^c) V1 प्रवर्ततं; Dn1 प्रवरं तं (for प्रचं). K1 महेष्वास. — ^d) B5 महाबलैः; Da1 D1.5 "बलः; D3 "बलाः.

11 ^a) K3 पश्यन्वै; K4 यस्यैव; D6 पश्य वै (for यस्य वै). K3 संत्रासं; D3 संत्रासा. — ^b) K4 धनंजय. — ^c) K1 सदासंदा (sic); K3 V1 B D सदा मंदः (for सदामर्षात्). — ^d) §2 K1 मोहात् (for सिंहात्). D6 कुडान् (for क्षुद्रं).

12 ^a) K3 D3 मानुषेणैव; V1 "खेणैव; B1 "षेण तु (for "षेणैव). — ^d) D6 अवापितः (for प्रवेशितः).

13 ^b) K4 घटोत्कच. — ^d) K3 नदत्; B2.5 Da1 D1.4.5 रुवन् (D1 "त्); B3 रुवन्; B4 D7 रवन्; Dn1 वदन् (for नदन्).

14 ^a) K3 V1 B1.3 दुर्वारवीरस्य. — ^c) D6 द्रविमस्य; Cc द्रविणस्य (as in text). — ^d) K3 D8 अद्य द्रक्ष्यथ; B1 अद्य द्रक्ष्यत; B5 अभ्यद्रवत; D6 अवद्रक्ष्यथ (for अद्य द्र). B3 द्रक्ष्यथास्य परस्परं.

15 ^a) K4 विक्रान्ते; Ca विक्रान्तं (as in text). — ^b)

C. 8. 65
B. 8. 3. 15
K. 8. subst.

पाण्डुपाञ्चालसैन्येषु द्रक्ष्यथापि महात्मनोः ॥ १५
सर्व एव भवन्तश्च शूराः प्राज्ञाः कुलोद्भूताः ।
शीलवन्तः कृतास्त्राश्च द्रक्ष्यथापि परस्परम् ॥ १६
एवमुक्ते महाराज कर्णो वैकर्तनो नृपः ।
सिंहनादं विनद्योच्चैः प्रायुष्यत महाबलः ॥ १७
स सृजयानां सर्वेषां पाञ्चालानां च पश्यताम् ।

कैकयानां विदेहानामकरोत्कदनं महत् ॥ १८
तस्येषुधाराः शतशः प्रादुरासञ्जरासनात् ।
अग्रे पुङ्खे च संसक्ता यथा अमरपङ्क्तयः ॥ १९
स पीडयित्वा पाञ्चालान्पाण्डवान् च तरस्विनः ।
हत्वा सहस्रशो योधानर्जुनेन निपातितः ॥ २०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

K4 राधेयस्य हि चोभयोः — B1 Ds. 7 om. 15^{ab}. — °) Ds
"सैन्येन्यद् (for "सैन्येषु). — °) K1 द्रक्ष्यथापि; V1 Bs. 5
Dn1 Ds. 8 द्रक्ष्यथापि (for "थापि). — For 15^{ab}, Dn1
subst.:

4* पश्यन्तु पाण्डुपुत्रास्ते विष्णुवासवयोरिव ।

16 °) K1 सर्वदात्र (for सर्व एव). — °) K1.4 प्राज्ञाः;
B (except B1) Da1 D1.4.5.7 राज्ञां (for प्राज्ञाः). K3
कुलोत्तमाः; B2 (sup. lin.).4 Ds. 8 "ज्ञवाः; Ca "द्वताः
(as in text). Dn1 शक्ताः प्रत्येकशोपि वा. — After 16^{ab},
B2 Dn1 ins.:

5* पाण्डुपुत्राग्रणे हन्तुं ससैन्यान्किमु संहताः ।

— °) K3 V1 B D वीर्यवन्तः (for शील°). K1 Dn1
कृतार्थाश्च. — °) D2 द्रक्ष्य. K3 B3 Ds. 8 पराक्रमं (for
परस्परम्).

17 Before 17, B2 Dn1 ins. संजय उवाच. — °) B2
उत्तवा; B3 Da1 Ds उत्तो (for उक्ते). K3 Dn1 Ds. 4.7.8
पुत्रमुक्त्वा (K3 °क्ता) ततः कर्ण. — K3 Dn1 Ds. 4.7.8 ins.
after 17^a; K4 after 17^b (repeating 17^b, after the
inserted passage):

6* चक्रे सेनापतिं तदा ।

तव पुत्रो महावीर्यो भ्रातृभिः सहितोज्ज्वल ।

सेनापत्यमथासाद्यं.

[K4 om. line 1. — (L. 3) Dn1 अवाप्याथ (for
अथासाद्य).]

— °) K4 कर्णे; B1.4 कर्णैः; Ca कर्णो (as in text). K3
V1 B1 Da1 D1-3.5.6.8 Ca. c वृषः (B1 °ष); K4 नृपः; B2-5
D4.7 भृशं (for नृपः). Dn1 कर्णो राजन्महारथः. — °) K1
विनद्योश्च (sic); K2 विनाद्योच्चैः; Ds निनद्योच्चैः. — °) Dn1
रणोत्कटः; Ds महाबलं (for °बलः). K1 प्रयुद्धप्यत महाबलाः
(sic).

18 °) K1 संजयानां; Dn1 संजयाणां. — °) B2 Dn1
मारिष (for पश्यताम्). — °) K3 V1 Da1 D1.2.5 कैकयानां;
B1.4 Dn1 Ds. 4.6.7 कैकयानां (Dn1 °णां). — °) K1
सं करोत्कदनं महत् (sic); B1.2 Dn1 चकार कदनं महत्.

19 °) K4 V1 B2.4.5 Da1 Dn1 D1.3-5.7 Ca. c अग्रे पुङ्खेषु;
B1 पुङ्खपुङ्खेषु; B3 Ds. 8 अग्रपुङ्खे (D2 °षे)पु; Ds अयोमुखे च
(for अग्रे पुङ्खे च). B3 संसक्ता; Ca. c संसक्ता (as in text).
— °) K1 यथा त्रसरपङ्क्तयः (sic).

20 °) D1 पाण्डवाश्च. Ds परस्विनः (for तर°). — °)
K1 सहस्रो (for सहस्रशो). Ds यौधान्.

Colophon. — Adhy. name: Dn1 संजयवाक्यं. — Adhy.
no. (figures, words or both): B1.2.5 D1.4.6 3.
— Śloka no.: Dn1 21.

For adhy. 8.1 and 8.2, S subst. the foll. passage:

7* विविराद्धस्तिनपुरं प्राप्य भारत संजयः ।

प्रविवेश महाप्राज्ञो धृतराष्ट्रनिवेशनम् ।

शोकेनोपहतः सूतो विह्वलो भृशदुःखितः ।

चिन्तयन्निधनं धोरं सूतपुत्रस्य पाण्डवैः ।

अन्तःपुरं प्रविश्यैव संजयो राजसत्तम ।

अश्रुकण्ठो भृशं त्रस्तो राजानमुपजग्मिवान् ।

उपस्थाय च राजानं विनिःश्वस्य च सूतजः ।

नातिहृष्टमना राजजिह्वं वचनमब्रवीत् ।

संजयः ।

संजयोऽहं महाराज नमस्ते भरतर्षभ ।

हतो वैकर्तनः कर्णः कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।

चेदिकाशिकरूशानां मत्स्यानां सोमकैः सह ।

कृत्वासौ कदनं शेते वातनुज इव द्रुमः ।

गोष्ठमध्ये ऋषभ इव गोव्रजैः परिवारितः ।

व्यालेन निहतो यद्वत्तथासौ निहतः परैः ।

निराशान्पाण्डवान्कृत्वा जये राजन्ससात्यकान् ।

पाञ्चालानां रथांश्चैव विनिहत्य सहस्रशः ।

हत्वा शूरान्महेष्वासान्विद्राव्य च दिशो दश ।

हतो वैकर्तनः कर्णः पाण्डवेन किरीटिना ।

वैरस्य गतमानृष्यं दुर्गमस्य दुरात्मभिः ।

हत्वा कर्णं महाराज विशल्यः पाण्डवोऽभवत् ।

शोषणं सागराणां वा पातनं शशिसूर्ययोः ।

३

वैशंपायन उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।

शोकस्यान्तमपश्यन्वै हतं मत्वा सुयोधनम् ।

विह्वलः पतितो भूमौ नष्टचेता इव द्विपः ॥ १

तस्मिन्निपतिते भूमौ विह्वले राजसत्तमे ।

आर्तनादो महानासीत्स्त्रीणां भरतसत्तम ॥ २

स शब्दः पृथिवीं सर्वां पूरयामास सर्वशः ।

शोकार्णवे महाघोरे निमग्ना भरतस्त्रियः ॥ ३

C. 8. 76
B. 8. 4. 4
K. 8. 1. 24

पृथिव्या दारणं यादवतादृक्कणस्य पातनम् ।

योधाश्च बहवो राजन्धृतास्तत्र जयैषिणः ।

राजानो राजपुत्राश्च शूराः परिघबाहुवः ।

रथौघाश्च नरौघाश्च हता राजन्सहस्रशः । [25]

वारणा निहृतास्तत्र बाजिनश्च महाहवे ।

क्षत्रियाश्च महाराज सेनयोरुभयोर्हताः ।

परस्परमवेक्ष्यात्र परस्परकृतागसः ।

किञ्चिच्छेषान्परान्कृत्वा तीर्त्वा पाण्डववाहिनीम् ।

पार्थिवेलां समासाद्य हतो वैकर्तनो वृषा । [30]

जयाशा धार्तराष्ट्राणां चैरस्य च सुखं नृप ।

तीर्णं तत्पाण्डवै राजन्यत्पुरा नावबुध्यसे ।

प्रोच्यमानं महाराज बन्धुभिर्हितबुद्धिभिः ।

तदिदं समनुप्राप्तं व्यसनं त्वां महाभयम् ।

पुत्राणां राज्यकामेन त्वया राजन्हितैषिणा । [35]

चरितान्यहितान्येव तेषां ते फलमागतम् ।

हतो दुःशासनो राजन्यथोक्तं पाण्डवेन तु ।

प्रतिज्ञा भीमसेनेन निस्त्रीणां सा चमूमुखे ।

पीतं च क्षतजं तस्य धार्तराष्ट्रस्य सयुगे ।

पाण्डवेन महाराज कृत्वा कर्म सुदुष्करम् । [40]

[(L. 1) T₃ "द्वास्तिन". — (L. 2) T₂ महानादुर. T₂ missing for the rest of the passage. — (L. 3) T₃ Gविलपन्; M₁ विह्वल- (for विह्वलो). — (L. 4) G₂ दृष्ट्वा तु

निधनं क्रूरं; Madras ed. दृष्ट्वा तु निधनं घोरं (for the prior

half). G₃ संयुगे (for पाण्डवैः). — (L. 5) G_{1.2} राजसत्तमः(G₂ "मं"). — (L. 6) T₃ G₃ अष्टपूर्णां; G_{1.2} "कर्णो". T₁राजानमुपजज्ञिवान्. — (L. 8) M₁ अश्रुवन्. — After line10, G₂ reads line 16, repeating it in its proper place.— (L. 11) T₁ चेदिकाश". — (L. 13) Prior halfhypermetric. T₁ गोष्ठमध्य इव वृषो; G₂ "मध्ये वृष इव; M

सत्तानां वृषमस्तत्र (for the prior half). M गोवृषैः (for

गोवृजैः). — (L. 14) G₂ व्याघ्रेण (for व्यालेन). M₁ निहितः— (L. 15) T₃ पृथग्; G₂ कर्णो; G₃ दृढं (for जये). T₁ससालकीन्; G_{1.2} M₁ ससलकान्. — (L. 16) T₁ गजवाहरथंत्रैव (for the prior half). — (L. 17) G_{1.2} जित्वा (forहत्वा). G₂ धृतान् (for शूरान्). M₁ स (for च). — (L. 19)G_{1.2} गत (for गतम्). T₁ अन्यैर् (for अल). — (L. 21)T₃ G_{1.2} M पतनं (for पातनं). T₃ G वा विवस्वतः (forशशिसूर्ययोः). — (L. 22) M₃ दरणं. T₃ G₁ विशीर्णत्वं(G₁ "ता" यथा मेरोर्; G₂ पातनं हि यथा मेरोर्; G₃ पतनं हि यथामेरोर् (for the prior half). T₃ G यथा. (for तादृक्).— (L. 23) M तथैवा (M₁ पार्थिवा) न्येपि बहवो (for the priorhalf). — (L. 27) T₃ G M महाराजा. G₂ अपि (for हताः).— (L. 28) T₁ परस्परमवेक्ष्याथ; T₃ G₃ "रं वै वीक्ष्यात्र; G_{1.2}रमवेक्षतः. — (L. 29) G₂ पीत्वा (for तीर्त्वा). — (L. 30)G₁ पार्थिवेलानि (hypermetric; for पार्थिवेलां). T₁ नृप (forवृषा). — (L. 31) G_{1.2} मुखे (for मुखं). G₁ नृपः.— (L. 32) G₂ निस्त्रीर्णं (for तीर्णं तत्). — (L. 33)M₁ उच्यमानं (for प्रोच्य"). G₁ M₃ महाराजा. T₁ M_{2.3}हितबुद्धिभिः; G₃ "काक्षिभिः (for "बुद्धिभिः). — (L. 34) T₁सु; M_{1.4} त्वा (for त्वां). — (L. 35) M₃ राजकामेन (forराज्य"). G₂ हितैषिणः. — (L. 36) G₃ चरितान्यपि तान्येव.T₁ तु (for ते). G₂ [s] पीदमागतं (for फलमा"). — (L.37) G₂ अतो (for हतो). G₂ यथोक्तः (for "क्त"). — (L.39) G₂ धृतराष्ट्रस्य. — (L. 40) M महाभाग (for "राज).T₃ G transp. कृत्वा and कर्म.]

3

1. In T₂, st. 1-4 are lost on a missing folio. G₂om. the ref.; D₃ reads the ref. on marg. — "a) B₃ सतच्छ्रुत्वा. — "b) K_{2.4} शोकस्यार्त्तम्; G₂ रसत्यंतम् (forशोकस्यान्तम्). K₂ अपश्यद्; M₃ नपश्यन् (for अपश्यन्).— "c) B_{2.4.5} D_{1.6.7} मेने (for मत्वा). — "d) Da₁ D_{1.5}विकलः; Cc विह्वलः (as in text). K₂ पतिता; T₁ न्यपतद्(for पतितो). — "f) K₃ Dn₁ नष्टचित्तः; B₃ नष्टचेष्ट (for

चेता).

2 T₂ missing (cf. v.l. 1). — "b) D₃ राजसत्तम. — "c)K₂ आर्त्तनादो; G₂ आर्त्तशब्दो.3 T₂ missing (cf. v.l. 1). — "a) K₁ शब्दप्रथर्वी(sic); D_{1.5} शब्दः पृथिवी. K (except K₄) V₁ B DM_{2.4} कृत्वा (for सर्वा). — "b) S₃ B₃₋₅ Da₁ D_{1.4.5.7}T_{1.3} G_{1.3} M सर्वतः; K₃ कृच्छ्रशः (for सर्वशः). — "c) K₃लोकार्णवे. K₃ V₁ Da₁ D_{1.5.6} तदा (D₃ तत्र) घोरं (for

C. 8. 77
B. 8. 4. 5
K. 8. 1. 25

राजानं च समासाद्य गान्धारी भरतर्षभ ।
निःसंज्ञा पतिता भूमौ सर्वाण्यन्तःपुराणि च ॥ ४
ततस्ताः संजयो राजन्समाश्वासयदातुराः ।
मुह्यमानाः सुबहुशो मुञ्चन्त्यो वारि नेत्रजम् ॥ ५
समाश्वस्ताः स्त्रियस्तास्तु वेपमाना मुहुर्मुहुः ।
कदल्य इव वातेन धूयमानाः समन्ततः ॥ ६
राजानं विदुरश्चापि प्रज्ञाचक्षुषमीश्वरम् ।
आश्वासयामास तदा सिञ्चन्तोयेन कौरवम् ॥ ७

महाधारे). — ^a) D₅ निमग्न- (for निमग्ना). S (T₂ missing) तदा पुञ्जविरे (M₁ 'पुञ्जविरे' स्त्रियः. — After 3, K_{3.4} V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.4-8} ins.:

8* रुद्धुर्दुःखशोकार्ता भृशमुद्विग्नचेतसः ।

[D₈ शोकदुःखार्ता (for दुःखशोकार्ता). V₁ B Da₁ D_{1.4-7} भृशसंतप्ता (D₈ 'अस्ता' अतीवोद्विग्नमानसाः.)
On the other hand, S (except G₂; T₂ missing) ins. after 3:

9* नेत्राणि वारिणापर्यं सरितः सागरं यथा ।

4 T₂ missing (cf. v.l. 1). G₂ om. 4. — ^b) D_{1.5} गान्धारी; M भर्तारं (for गान्धारी). T_{1.8} G_{1.8} भरतर्षभं. — ^c) S K_{1.2.4} निःसंज्ञा; K₈ निःसंज्ञा; Da₁ D_{1.5} निःसंज्ञां. D_{1.5} पतितां; T₁ G₁ M न्यपतद् (for पतिता). — ^d) Dn₁ सर्वांश्चांतःपुरे स्त्रियः. Cc cites अंतःपुराणि (as in text).

5 ^a) K₈ ततस्तान्; V₁ D₂ ततस्ताः; T_{1.8} G_{2.8} M ततस्तु; G₁ ततः स. — ^b) K₈ B₃ समाश्वास्य पदा (B₃ तदा)-तुराः; Dn₁ D₁ समाश्वासयदातुरः; D₈ समाश्वास्य च दुःखितः; S आश्वासयत (T₈ G₈ 'ति' योषितः. — ^c) K₄ सुबहुशोः; Dn₁ स बहुशो. — ^d) K₄ मुञ्चन्तो; V₁ B D_{8.4.7} T_{1.8} M_{1.8} मुञ्चन्तीर; Da₁ D_{1.5.8} T₂ G M_{2.4} मुञ्चन्तीर.

6 ^a) K₄ समाश्वस्ताः; V₁ 'श्वस्त्यः; B₂ 'श्वस्ता; Da₁ तमाश्वस्ताः; S आश्वासिता (T_{1.8} G₈ 'ताः; G₂ 'त-). K₁ स्त्रियास्तास्तु; K₈ Dn₁ स्त्रियस्ता तु. Cc cites स्त्रियः (as in text). — ^b) T₁ G_{1.2} M₁ प्रदश्य ताः; T₈ G₈ प्रदश्य ताः; M₂ प्रदश्यत; M₂ (before corr.) s. 4 प्रदश्य तु (for मुहुर्मुहुः). — ^c) D₈ कंदर्पद्रववातेन; S कदलीरिव वा. — ^d) G₂ दूयमानाः.

7 ^a) K₁ विदुरश्चापि; Dn₁ विदुरश्चैव; T₂ विदुरो दृष्ट्वा; G₂ विदुरं चापि. B₃ राजानां विदुर्लं चापि. — ^b) T₁ प्रज्ञादृष्टिं नराधिपः; T₂ संज्ञाचक्षुषमीश्वरं; T₈ G प्रज्ञाचक्षुं (G₁ 'क्षु-)-नराधिपं; M_{1.2} प्रज्ञाचक्षुं (M₁ 'क्षु-)-नरेश्वरं; M_{3.4} प्रज्ञाचक्षुर्नरेश्वरं. — ^c) K₁ अन्वासयामास; Cc आश्वास (as in text). T_{1.8} G M आश्वासयत्सु (T₈ G_{2.8} 'न्सु;

स लब्ध्वा शनकैः संज्ञां ताश्च दृष्ट्वा स्त्रियो नृप ।
उन्मत्त इव राजा स स्थितस्तूष्णीं विशां पते ॥ ८
ततो ध्यात्वा चिरं कालं निःश्वसंश्च पुनः पुनः ।
स्वान्पुत्रान्गर्हयामास बहु मेने च पाण्डवान् ॥ ९
गर्हयित्वात्मनो बुद्धिं शकुनेः सौबलस्य च ।
ध्यात्वा च सुचिरं कालं वेपमानो मुहुर्मुहुः ॥ १०
संस्तभ्य च मनो भूयो राजा धैर्यसमन्वितः ।
पुनर्गावल्गणिं सूतं पर्यपृच्छत् संजयम् ॥ ११

M₁ 'स्सु)शीतेन. — ^a) K₈ शिवस्तोयेन; K₄ सिंचस्तो; D₄ शिवतो; T₁ सिंचन्मयसि (for सिञ्चन्तोयेन).

8 ^a) K₈ स लब्धः; B_{2.3.5} Da₁ D_{1.2.4.5.7} लब्ध्वा च; B₄ लब्ध्वा स (for स लब्ध्वा). — ^b) T₂ तांश्च (for ताश्च). K (except K₈) V₁ B₁ Dn₁ D_{8.8} T_{2.8} G M₁ नृपः (for नृप). B₂₋₅ Da₁ D_{1.2.4.5.7} ताश्च विज्ञाप्य योषितः. — ^c) B_{1.3-5} D_{2.4.7} राजा तु; B₂ Dn₁ D_{8.8} राजेन्द्र; D₈ राजासौ; S (except T₂) राजा वै (for राजा स). Da₁ D_{1.5} जग्मतुश्चैव राजा तु. — ^d) D₂ T_{1.8} G₈ M तूष्णीमासीद्; G₂ तूष्णीमास्ते (for स्थितस्तूष्णीं).

9 ^a) T_{1.8} G M संप्र (T₁ स आ; T₈ G₈ स प्र) ध्याय चिरं राजा. — ^b) K₁ निश्चसंश्च; Dn₁ D₄ निश्चसंश्च; D₄ निश्चसं च; D₂ निःश्वस्य च; T_{1.8} G M विनिश्च (T₈ G₈ निःश्च)स्य (for निःश्वसंश्च). B₁ वेपमानो मुहुर्मुहुः (= 10^a). — After 9^b, B₁ reads 11^{ab} (for the first time) repeating it in its proper place. — ^c) K₁ स्वापूतान्; D₁ सूतपुत्रान् (hypermetric); T_{1.8} G_{1.8} M द्वैवं च (for स्वान्पुत्रान्). G₂ गर्हयामास द्वैवं च. — ^d) K₈ V₁ D₈ T₂ बहुशो राजसत्तमः (V₁ 'म).

10 ^a) K₂ गंतयित्वात्मनो; K₃ V₁ Dn₁ D_{2.8} गर्हयंश्चा; B_{2.4} अगर्हंश्चा; T_{1.8} G M निनिंद (M₁ 'दे' च (for गर्हयित्वा). K₁ गर्हयित्वात्मनोर्युद्धिं (sic); B₁ अगर्हयंश्च स बुद्धिः; B₃ अगर्हंश्चात्मबुद्धिं च; B₅ Da₁ D_{1.3.5.7} अगर्हयंश्चा- (D₈ 'त्स्वा)त्मबुद्धिः; D₄ स्वगर्हयन्वात्मबुद्धिं. — ^b) K₁ शक्तनोः (sic) (for शकुनेः). — ^c) Dn₁ D_{2.4} T₂ ध्यात्वा तु; D₃ स ध्यात्वा (for ध्यात्वा च). M (except M₁) राजा (for कालं).

11 ^a) S₂ D₈ G₂ M_{1.8} संस्तभ्य; K₁ सेस्तभ्य (sic). D₄ पुनर् (for मनो). — ^b) D₈ राजा धैर्यं समन्विताः; M₁ राजा धैर्यसमन्वितः (sic). — ^c) S K_{2.4} गावल्गणिं; K₁ 'ल्लिगनं. T_{1.2} G_{1.2} M₁ गावल्गणिं (T₂ 'नि; G₂ 'णि:). — ^d) D₁ संजयः. S K (except K₈) पर्यपृच्छदसंज्ञ (K₂ 'ज)यं; S 'पृच्छत्स (G₂ 'च्च; M₁ 'न्सु) संजयं (T₂ 'क्षयं; G₃ 'जयः).

यत्त्वया कथितं वाक्यं श्रुतं संजय तन्मया ।
कच्चिदुयोधनः स्रुत न गतो वै यमक्षयम् ।
ब्रूहि संजय तत्त्वेन पुनरुक्तां कथामिमाम् ॥ १२
एवमुक्तोऽब्रवीत्सूतो राजानं जनमेजय ।

हतो वैकर्तनो राजन्सह पुत्रैर्महारथैः ।
भ्रातृभिश्च महेष्वासैः स्रुतपुत्रैस्तनुत्यजैः ॥ १३
दुःशासनश्च निहतः पाण्डवेन यशस्विना ।
पीतं च रुधिरं कोपाद्भीमसेनेन संयुगे ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

४

वैशंपायन उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।

अब्रवीत्संजयं स्रुतं शोकव्याकुलचेतनः ॥ १
दुष्प्रणीतेन मे तात मनसाभिप्लुतात्मनः ।

C. 8. 91
B. 8. 5. 2
K. 8. 2. 4

12 Before 12, B₃ ins. धृतराष्ट्र उवाच; T₃ G_{1.3} M_{2.3} s
धृतराष्ट्रः; G₂ राजा. — ^a) D₂ यस्त्वया; S (except T_{1.2})
न त्वया (for यस्त्वया). B₃ सर्व; G₂ सूत (for वाक्यं).
— ^b) G₂ यन्मया; M (except M₁) तत्त्वतः (for तन्मया).
— ^c) K₁ D₁ कश्चिद्; K₃ कचिद्; D_{1.5} M₁ कच्चि (for
कचिद्). G₂ दुर्योधनं. K₁ G₁ सूतो (for सूत). — D₃
om. (hapl.) 12^a-13^a. — ^d) D₃ न गतो यमसादनं;
T_{1.3} G गतो वैवस्वतक्षयं. — After 12^{ad}, N (except
Da₁ D_{1.5.6}) T₂ ins.:

10* जये निराशः पुत्रो मे सततं जयकामुकः ।

[K₃ निराशः; B₁ निरासः. K₄ जयकामुकः; B₃ कांक्षकः.]

On the other hand, M₁ ins. after 12^{ad}:

11* ब्रूया निराशः सततं पुत्राणां शिवकामुकः ।

— ^a) K₁ ब्रूहि; T₃ ब्रूया; G₁ ब्रूयात्; G₃ ब्रूयाः; C₆ ब्रूहि
(as in text). B₃ om. संजय. — ^f) B₁ पुनर्नृत्तां;
B₂ G₃ पुनरुक्तं (B₂ °क्त-). T_{1.3} G_{1.2} M इमां कथां
(by transp.); G₃ इमां कथं. C₆, construing, cites
इमामुक्तां कथां (as in text).

13 D₃ om. 13^a (cf. v.l. 12). — Before 13, K₃ V₁
B (except B_{1.4}) D_{2.4.7} S (except T₂) ins. वैशंपायन
उवाच. — ^b) B₁ राजानां; T₂ शृणुष्व (for राजानं). K₄ G₁
जनमेजयः; B₂ समरेजयः. — Before 13^{ad}, B₁ Da₁ D_{1.5} T₃
G₃ ins. संजय उवाच. — ^c) V₁ ततो (for हतो). K₁ वैकु-
(sup. lin. °क)तुनो (sic). — ^d) § K_{1.2} B_{1.2.4} Dn₁
D_{2.3} महारथः; K₃ महात्मभिः. — ^e) V₁ भ्रात्रिभिश्च;
D₃ T₂ भ्रातृभिस्स; T_{1.3} G M सोदयैश्च (for भ्रातृभिश्च).
K₃ भ्रातृभिः परमेष्वासैः. — ^f) K₁ शतपुत्रैस्; K₃ सूतपुत्रैस्;
T₁ सह मित्रैस् (for सूतपुत्रैस्). B₅ Da₁ D_{1.5} T₁ महारथैः;
D₂ तनुस्त्यजैः; D₆ तथानुजैः.

14 ^b) B₅ D_{2.7} S महात्मना (for यशस्विना). — ^c)

G₁ शीतं (for पीतं). V₁ B₁ S क्रोधाद्; D₂ कायाद् (for
कोपाद्). — After 14, S ins.:

12* एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।

दहमानोऽब्रवीत्सूतं मुहूर्तं तिष्ठ संजय ।

व्याकुलं मे मनस्तात मा तावत्किंचिदुच्यताम् ।

राजापि नाब्रवीत्किंचित्संजयो विदुरस्तथा ।

तूष्णीं भूतस्तथा सोऽथ बभूव जगतीपतिः । [5]

Before line 1, T₃ G₃ ins. वैशंपायनः. — (L. 1)=
8. 3. 1^{ab}; 4. 1^{ab}. T₃ G₃ महाराजो. T₂ तच्छ्रुत्वा स
महातेजा (for the prior half). — (L. 2)=(var.)
8. 4. 106^{ab}. T₁ मुहमानो (for दहमानं). — (L. 3) G₂ सूत
(for तात). — (L. 4) G_{1.2} राजनिं (for राजापि). M
(except M₃) तदा (for तथा). — (L. 5) T₂ तूष्णीं भूयस्
(for तूष्णीं भूतस्). T₁ तूष्णीं बभूवस्ते सर्वे मुहूर्तं जगतीपते.]

Colophon. — Adhy. name: Dn₁ धृतराष्ट्रशोकः; M₁
कर्णवधश्रवणं. — Adhy. no. (figures, words, or both):
K_{2.3} B₁ D_{1.4.6} 4; B₃ 8; T_{1.3} G_{2.3} M 1; T₂ 2.

4

1 Before the ref., S (except T₃ G₃) ins.:

13* जनमेजयः ।

श्रुत्वा कर्णं हतं युद्धे पुत्रांश्चैव पलायिनः ।

धृतराष्ट्रो नृपश्रेष्ठो द्विजश्रेष्ठ किमब्रवीत् ।

प्राप्तवान्परमं दुःखं पुत्रव्यसनजं महत् ।

काले यदुक्तवांस्तस्मिन्ममाचक्ष्व तत्त्वतः ।

[(L. 1) T₂ तच्छ्रुत्वा कर्णहननं (for the prior half).
M_{2.4} चैवापलां (for चैव पलां). — (L. 3) M₃ damaged.
T₁ G_{1.2} प्राप्तवान्पुत्रं धोरं (for the prior half).]
D₂ om. the ref. — 1^{ab}=8. 3. 1^{ab}. — ^a) In §2,
the portion from एतच्छ्रुत्वा up to काञ्चलाः (in 47^b,
is illegible. §1 K_{1.2} V₁ Dn₁ D_{2.6.8} इति;

C. 8. 91
B. 8. 5. 2
K. 8. 2. 4

हतं वैकर्तनं श्रुत्वा शोको मर्माणि कुन्तति ॥ २
 कृतास्त्रपरमाः शल्ये दुःखपारं तितीर्षवः ।
 कुरुणां सृञ्जयानां च के नु जीवन्ति के मृताः ॥ ३
 संजय उवाच ।
 हतः शांतनवो राजन्दुराधर्षः प्रतापवान् ।
 हत्वा पाण्डवयोधानामर्बुदं दशभिर्दिनैः ॥ ४
 ततो द्रोणो महेष्वासः पाञ्चालानां रथव्रजान् ।
 निहत्य युधि दुर्धर्षः पश्चाद्भुक्मरथो हतः ॥ ५
 हतशिष्टस्य भीष्मेण द्रोणेन च महात्मना ।

अर्धं निहत्य सैन्यस्य कर्णो वैकर्तनो हतः ॥ ६
 विविंशतिर्महाराज राजपुत्रो महाबलः ।
 आनर्तयोधाञ्छतशो निहत्य निहतो रणे ॥ ७
 अथ पुत्रो विकर्णस्ते क्षत्रव्रतमनुस्मरन् ।
 क्षीणवाहायुधः शूरः स्थितोऽभिमुखतः परान् ॥ ८
 घोररूपान्परिक्लेशान्दुर्योधनकृतान्बहून् ।
 प्रतिज्ञां स्मरता चैव भीमसेनेन पातितः ॥ ९
 विन्दानुविन्दावावन्त्यौ राजपुत्रौ महाबलौ ।
 कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ॥ १०

Ca पृतत् (as in text.) — °) Ks संशयं (for संजयं).
 T1 वाक्यं (for सूतं). — °) Ks Ds शोकव्याकुललोचनः;
 Dn1 T2 संविममानसः; T1 व्याकुलिताशयः; T3 G M
 शोकेनाकुलचेतनः (G2 M1.2 लोचनः).

2 S2 illegible. — °) Ks V1 D2-4.8 Ca.0 दुःप्रणीतेन.
 B5 महता (for मे तात). — °) Ks V1 B1 D2 Ca.0 तमसा
 (for मनसा). B2-5 Da1 Dn1 D1.8-5.7.8 S सुत (B4.5 Dn1
 पुत्र)स्यादीर्घदर्शिनः (D8 जीविनः); D6 तमसाभिहतात्मनः.
 — °) K1 वैकर्तनं. — °) Ks V1 B2.4.5 D4.8 तन्मे (for
 शोको). Ca.0 cite तत्. S1 K1.2.4 चोरं सुमहदप्रियम्.

3 S2 illegible. — °) K2 कृतास्त्रे; K4 कृत्वास्त्र- (for
 कृतास्त्र-). K1 कृतेन परमशल्यो (sic); Ks V1 B Da1 Dn1
 D1.8-8 S तस्य (Ks V1 D6 अत्र; B2-5 Da1 D1 तत्र) मे संशयं
 (T2 संशयं) छिन्धि (D8 विद्धि); D2 अत्र मे संशयो राजन्.
 — °) Dn1 दुष्पारं च; T2.8 G1.8 शोकपारं (for दुःखपारं).
 Ks V1 B Da1 Dn1 D2-4.7.8 T G1.8 M तितीर्षतः. D6
 दुष्पारमतितीर्षतः; G2 दुःखसारं निरीक्षितः. — °) K2
 संजयानां; B1.2.4.5 D4.7 T3 G8 पाण्डवानां; G2 संश्रयानां
 (for सृञ्जयानां). — °) K2 के न; Ks B8 D4.6 केन; B1.2
 Dn1 D2.4 (marg.).8 T3 G8 के च; D8 T2 के नु (for के नु).
 Co cites नु (as in text). Da1 D1 जीवति. G1.2 M हताः
 (for मृताः). T1 को नु जीवति को हतः. — After 3, D8
 ins.:

14* एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि संजय ।

4 S2 illegible. — °) Ks D8 भीष्मो; V1 D2 राजा
 (for राजन्). — °) K1 सुराधर्षः (for दुरा). — S1 K1.2
 om. (hapl.) 4°-5°. — °) M1.2.4 योधानां.

5 S2 illegible. S1 K1.2 om. 5^{ab} (cf. v.l. 4).
 — °) B1.8.4 Dn1 D7 तथा (for ततो). B4 महाराज (for
 महेष्वासः). — °) B5 पाण्डवानाम् (for पाञ्चालानां). B
 (except B1) D. (except Dn1 D8.6) अनीकिनीं; Ca

रथव्रजान् (as in text). — °) Ks दुर्धर्षः (for दुर्धर्षः).
 — °) D8 ऋक्मरथो; M1 रुक्म.

6 S2 illegible. V1 om. (hapl.) 6. — °) Dn1
 हतशेषस्य (for शिष्टस्य). — °) D4 महात्मनाः. — °) K1
 अर्धं (for अर्धः). — For 6^d, K1 wrongly substitutes
 6^b.

7 The event? S2 illegible. — °) K1 विविंशतिं;
 Ks विविंशतीर; T2 स विंशतिर; Ms विशां पतिर. — °)
 Dn1 तव पुत्रो; Co राजपुत्रान्; Cep राजपुत्रो (as in text).
 S (T2 damaged) महारथः (for बलः). — °) S1 आवर्त्य
 योधाञ्; K1 आवर्त्ययोधां; K2-4 आवर्त्ययोधाञ्; D6 अनंतं
 (for आनर्तं). T2 आनर्तदेशाञ्छतशो; D2 आनर्तयोधा-
 न्निरिल; M आनर्तयोधाञ्छतशो. — °) Ks D8 शतशो
 (for निहतो). B (except B1) Da1 D1.8-5.7 T G
 M2-4 युधि (for रणे). D2 निहतः संकटे रणे; M1 निहत्या
 निहतो भुवि.

8 For the event, cf. B. 7. 137. 30. S2 illegible.
 — °) K2 Dn1 S तथा (for अथ). V1 अथापुत्रो (for
 अथ पुत्रो). — °) B Da1 D1.4.5 S क्षत्रधर्मम् (for व्रतम्).
 — °) K1 क्षीणवाहायुधः; D6 क्षीणवाहायुधं शूरः; D8
 क्षीणचापायुधः शूरः; S क्षीणबाणो हतः शूरः. — K1 om. 8^d.
 — °) S1 lacuna for 8^d; K2 reads 8^d (sec. m). B
 (except B1) Da1 D1.4.5.7 T2.8 G ह्यभिमुखः (Da1 D1.5
 खं) (for ऽभिमुखतः). D1 परात; T3 G परैः (for परान्).
 K4 न न्यवर्तत वै युधि.

9 S2 illegible. — °) S1 तथाविधान्; K1 रूपं
 (for घोररूपान्). V1 om.; T1 G1 अपि क्लेशान्; T2 G2 M
 अतिक्लेशं (for परिक्लेशं). — °) Ks D8 S तेन (for चैव).
 — °) K1 भीमकोपेन (for सेनेन).

10 For the events, cf. B. 7. 99. 25 and 7. 99. 29.
 S2 illegible. — °) K1 [आ]वत्या; K4 [आ]वत्यो; Dn1

सिन्धुराष्ट्रमुखानीह दश राष्ट्राणि यस्य वै ।
 वशे तिष्ठन्ति वीरस्य यः स्थितस्तव शासने ॥ ११
 अक्षौहिणीर्दशैकां च निर्जित्य निशितैः शरैः ।
 अर्जुनेन हतो राजन्महावीर्यो जयद्रथः ॥ १२
 तथा दुर्योधनसुतस्तरस्त्री युद्धदुर्मदः ।
 वर्तमानः पितुः शास्त्रे सौमद्रेण निपातितः ॥ १३
 तथा दौःशासनिर्वीरो बाहुशाली रणोत्कटः ।
 द्रौपदेयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १४
 किरातानामधिपतिः सागरानूपवासिनाम् ।

देवराजस्य धर्मात्मा प्रियो बहुमतः सखा ॥ १५
 भगदत्तो महीपालः क्षत्रधर्मरतः सदा ।
 धनंजयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १६
 तथा कौरवदायादः सौमदत्तिर्महायशाः ।
 हतो भूरिश्रवा राजञ्छूरः सात्यकिना युधि ॥ १७
 श्रुतायुरपि चाम्बष्ठः क्षत्रियाणां धनुर्धरः ।
 चरन्भीतवत्संख्ये निहतः सव्यसाचिना ॥ १८
 तव पुत्रः सदा संख्ये कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
 दुःशासनो महाराज भीमसेनेन पातितः ॥ १९

C. 8. 108
B. 8. 5. 19
K. 8. 2. 21

[आ] वल्यौ. Da1 बिंदाजुबिंदावावल्यौ. — ^a) Dn1 राजपुत्रो. K1.8 B1 Dn1 D2.3.8 M2-4 महारथौ (for 'वल्यौ'). — ^c) S1 K2.4 Dn1 S सु (T3 G1 हि) दुष्करं (for नसुकरं). K1 कृत्वा तु सुकरौ कर्म. — ^d) K1 Dn1 M1 गतो. B (except B1) Da1 D1.4.5.7 गमितौ यमसादनं.

11 For the event, cf. B. 7. 146. S2 illegible. — ^a) S1 K2 सिंधुराजः; K1 सिंधुराष्ट्रः. K4 सिंधुराजो महावीरः; D8 'राष्ट्रमुखानीह'. — K4 om. 11^{ba}. — ^b) S1 has lacuna from दश to तिष्ठन्ति (in 11^a). K1 om. from राष्ट्राणि to तिष्ठन्ति (in 11^a). K2 राष्ट्रानि. V1 B1 Dn1 D2.3.8 यानि ह (D8 च); S भारत (for यस्य वै). K3 D8 यानि राष्ट्राणि वै दश. — ^c) K2 om. वशे तिष्ठ. B1 रणे (for वशे). Da1 D1.5 तिष्ठति; D8 तीष्ठति. K3 वैरस्य; D2 यस्यैव (for वीरस्य). S यस्य तिष्ठति वचने. — ^d) K1 T1 G1.3 M1.8 यस्थितस्य; K3 स्थितस्य; V1 Dn1 D2 संस्थितस्य; D8 संस्थितां (for यः स्थितस्य). K4 शासने. T2 स्थितस्तव च शासने.

12 S2 illegible. — ^a) K1.3 अक्षौहिणी; K4 'हिनैर'; D3 'हणीर'; D6 'हणीं'; D8 T1 G1.3 M3.4 अक्षौहिणीरं; T2 G3 अक्षौहिणीं. K3 Da1 D1.5 दशैका च; B2 दशैकाश्च; T2 दशैकाश्च. — ^b) B2 निपाल्य; G2 निर्भिद्य (for निर्जित्य). K1.3.4 V1 B1.3 Dn1 D2.3.8 T G1.3 M विनिर्जित्य शि (K3 श) तैः शरैः (K1 'र'; B1 'तैः'). — ^c) T1.3 G1.3 M सोर्जुनेन (for अर्जुं). G2 महाराज (for हतो राजन्). K3 V1 B1 M2-4 राजा (for राजन्). — ^d) K2 जयद्रथ.

13 For the event (Death of Lakṣmaṇa), cf. B. 7. 46. 11-16. S2 illegible. — ^a) D2.3 ततो; M3 तदा (for तथा). — ^c) B3 प्रभुः; Ca पितुः (as in text). G1 शास्त्रैः; G2 शास्त्रे (for शास्त्रे). K4 पितुः शास्त्रस्य धर्माणः. — ^d) D8 हतो युधि (for निपातितः).

14 The event! S2 illegible. — ^a) D2.3 (m as in text) तदा (for तथा). K3 दौःशासनिर्. K1.2

B2 D2 T2 शूरो; B1.5 तीव्रो; Dn1 सूरौ (for वीरौ). — ^b) K3 बहुलाशी; G1 M बाहुषाकी (for 'शाली'). — ^c) M (except M1) सौमद्रेणैव. B2 Dn1 T2 संगम्य (for विक्रम्य). — ^d) K1 यमशासनम् (for 'सादनम्').

15 For the event, cf. B. 7. 29. 48-49. S2 illegible. M1 om. (hapl.) 15-16. — ^a) B3 अधिपतिश्च (hypermetric). — ^b) S1 सागराप्रभा (marg. वा) सिनां; K1 सागरावप्रभासिनां; K3 'द्रूपवासिनां'. — ^c) G2 देवराजस्तु (for देवराजस्य). — ^d) G2 सुतः (for सखा):

16 S2 illegible. M1 om. 16 (cf. v.l. 15). — ^a) K1 भगदत्तो. K2.4 D3 महीपालः. — ^b) K1 क्षत्रधर्मः; D4 क्षत्रधर्मा. — ^c) D3 transp. विक्रम्य and गमितो. — After 16, G1 reads 19-20 (for the first time), repeating them (with v.l.) at their proper place.

17 For the event, cf. B. 7. 143. 56. S2 illegible. T2 repeats 17-18 after 21 in marg. — ^a) K1 कुरवदायादः; T1 कौरवदायादाः. — ^b) K1 सौमदत्तिर्; Dn1 D3.8 न्यस्यसखो; T2 सोमदत्तो; G3 सोमदत्तिर्. B (except B1) Da1 D1.4.5.7 महारथः (for 'यशाः'). — ^c) K1 हतो भूरिश्रवा राजः.

18 For the event, cf. B. 7. 93. 24. S2 illegible. T2 repeats 18 after 21 in marg. (cf. v.l. 17). — ^a) G3 चापि (for अपि). K1 चामिष्ठः; K2 शाम्यष्ठः; K3 Da1 D1.4 चांबष्ठः; B1 राजेंद्रः; M1 चांबष्ठ. — ^b) K1 धनुर्धरः; K2-4 V1 B (except B1) D (except D3) S Ca धुरंधरः (for धनुर्धरः). — ^c) Da1 वरन् (for चरन्). T1 संघे; G3 M संख्ये (for संख्ये). — ^d) B3-5 D4.7 (before corr.; inf. lin. as in text) नकुलेन हतो (B3.4 'त') युधि.

19 For the event, cf. B. 8. 61. S2 illegible. K3 om. (hapl.) 19-20. G1 reads 19-20 (for the first time) after 16, repeating them here. Before 19, M1 ins. कोसलानामधिपतिः in brackets (=21^a).

C. 8. 109
B. 8. 5. 20
K. 8. 2. 22

यस्य राजन्गजानीकं बहुसाहस्रमद्भुतम् ।
सुदक्षिणः स संग्रामे निहतः सव्यसाचिना ॥ २०
कोसलानामधिपतिर्हत्वा बहुशतान्परान् ।
सौभद्रेण हि विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ २१
बहुशो योधयित्वा च भीमसेनं महारथः ।
चित्रसेनस्तव सुतो भीमसेनेन पातितः ॥ २२
मद्रराजात्मजः शूरः परेषां भयवर्धनः ।
असिचर्मधरः श्रीमान्सौभद्रेण निपातितः ॥ २३
समः कर्णस्य समरे यः स कर्णस्य पश्यतः ।

वृषसेनो महातेजाः शीघ्रास्त्रः कृतनिश्रयः ॥ २४
अभिमन्योर्वधं स्मृत्वा प्रतिज्ञामपि चात्मनः ।
धनंजयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ २५
नित्यप्रसक्तवैरो यः पाण्डवैः पृथिवीपतिः ।
विश्राव्य वैरं पार्थेन श्रुतायुः स निपातितः ॥ २६
शल्यपुत्रस्तु विक्रान्तः सहदेवेन मारिष ।
हतो रुक्मरथो राजन्भ्राता मातुलजो युधि ॥ २७
राजा भगीरथो वृद्धो बृहत्क्षत्रश्च केकयः ।
पराक्रमन्तौ विक्रान्तौ निहतौ वीर्यवत्तरौ ॥ २८

— ^a) B (except B₁) D₁. 7. 8 S सदामर्षी (T₂ G₂ 'र्षः);
D₂ तदा युधे; D₃ तदा संख्ये (for सदा संख्ये). — ^b) T₂
कृतज्ञो (for 'तास्त्रो). G₂ युधि दुर्मदः. — B₂ om. 19^c-21^b.
— ^d) D₂ घातितः (for पातितः).

20 For the event, cf. B. 7. 92. 72-73. S₂ illegible. K₃ B₂ om. 20 (cf. v.l. 19). — ^a) D₆ राजः;
D₇ राज्ञो; G₁ राजा (for राजन्). V₁ गदाजानीकं (sic).
— ^b) K₁ बहुसाधुसम् (sic). D₁ D_{1.5} T_{1.3} G_{2.3} M
उत्तमं; G₁ उच्यते (for अद्भुतम्). — ^c) K₄ सु; T₃
G₃ च; M₁ तु (for स). T₁ दुर्धर्षो दक्षिणो युधे. — ^d)
K₁ सव्यसादिना.

21 For the event, cf. B. 7. 47. 22. S₂ illegible.
B₂ om. 21^{ab} (cf. v.l. 19). — ^a) K₃ कौशलानाम्; K₄
V₁ B₃ D₁ D_{1.3} D_{1.5} 5. 8 कोशः; B₁ कोषः; G_{1.2} कौसः.
D₂ M₁ अधिपति. — ^b) K₁ बाहुशतां; D₂ बहुमतान्; T₃
'शरान्; G₁ 'वरान्; M₁ बाहुशतान्; M₂₋₄ बहुशत; Cc
'शतान् (as in text). — ^c) K₃ D₆ T₁ M₂₋₄ स; V₁ B
D₁ D_{1.3} D_{1.5} 7. 8 T₃ G_{1.3} M₁ [इ]ह (for हि).
— After 21, T₃ repeats in marg. 17-18.

22 For the event, cf. B. 7. 137. 30. S₂ illegible.
— ^a) M₃ योधयित्वा. K₃ lacuna; V₁ B (except B_{4.5})
D₁ D_{1.3} D_{1.5} S तु (for च). — ^b) S₁ K_{1.2.4} B_{2.5}
D₁ D₃ M₃ महारथं; K₃ D₆ G₂ 'बलं (for 'रथः). — ^d)
K₃ भीमसेननिपातितः.

23 For the event, cf. B. 7. 45. 23. S₂ illegible.
— ^a) B₂ ततो राजात्मजः; B₅ m मद्रराजानुजः. — ^b) K₁
परेशं (for परेषां). M₄ भयवर्तनः. — ^c) K₁ असिचर्मधरः
(sic); K₂ M₁ असिधर्मः; D₂ अशिचर्मः; D_{4.6} असिधर्मः;
G_{1.3} असिचर्मध (G₃ 'च)रः. M₁ श्रीमन्. V₁ अपि चर्मधरो
धीमान्. — ^d) D₂ सौभद्रेणेह पातितः.

24 For the event, cf. B. 8. 62. S₂ illegible.

S₁ K_{1.2} om. (hapl.) 24-26. — ^a) S कर्णेन (for
कर्णस्य). — ^b) D₂ पश्यतां. K₃ D_{6.8} यः कर्णस्य प्रपश्यतः;
K₄ यस्य कर्णस्य पांस्थितः (sic); B₁ T₁ G_{1.2} स कर्णस्यैव
पश्यतः; T₂ M कर्णस्यैव च (T₂ तु) प. — ^c) D₆ वृषासनो.
K₄ महातेजा; G₃ महाराज. — ^d) D₆ शीघ्रास्त्रो; M₁
शीघ्रस्त्रः. K₃ V₁ B₁ D₁ D₆ दृढविक्रमः; B₂₋₅ D_{1.4.5.7} T₁
G₂ कृतनिश्रयः; D₃ T_{2.3} M 'निश्रमः (for 'निश्रयः). K₄
D₃ शीघ्रास्त्रकृतविक्र (D₃ 'श्र)मः; D₂ G₃ 'स्त्रकृतनिश्रमः.

25 S₂ illegible. S₁ K_{1.2} om. 25 (cf. v.l. 24).
T₂ om. 25^{ab}. — ^a) K₃ B D (except D_{6.8}) T₁ G₁
(sup. lin. as in text) M₁ श्रुत्वा (for स्मृत्वा). — ^b)
K₃ अति (for अपि).

26 For the event, cf. B. 7. 93. 24. S₂ illegible.
S₁ K_{1.2} om. 26 (cf. v.l. 24). — ^a) K_{3.4} B₁₋₃ D₁
D_{2.3.6.8} नित्यं (for नित्य-). B_{4.6} D_{4.7} नित्यं संसक्तवैरो यः;
S नित्यप्रयुक्तवैरो यः (T₁ G₁ 'रोथ). — ^d) T₁ श्रुतायश्च (for
'युः स). Cc cites श्रुतायुः (as in text). D₁ G_{1.2} सं-
(for स).

27 The event? S₂ illegible. — ^a) K₃ स;
B₃ T₁ च (for तु). D₆ विक्रीतः (for विक्रान्तः). — ^b)
G₁ M₃ मारिषः. — ^c) D₃ रुक्महयो; M₁ रुक्मरथो. K₃
नाम; V₁ B₁ राजा; D₆ भ्राता (for राजन्). — ^d) K₃
भ्रातृ; T₁ G_{1.3} M स्यालो (for भ्राता). V₁ भ्रातासौ
मातुलात्मजः; D₆ मातुलो युधि विक्रमः; G₂ कृतप्रज्ञो महाबलः.

28 The event? For Brhatkṣatra, cf. B. 7. 32. 65.
S₂ illegible. — ^a) M (except M₃) भागीरथो.
— ^b) K₃ बृहक्षेत्रश्च; D₆ बृहक्षेत्रश्च; D₃ बृहक्षेत्रश्च; T₂
बृहक्षेत्रश्च; G₁ बृहक्षेत्रश्च. K_{3.4} B₂ D₁ D_{1.3.4.6-8} कैकयः;
M₄ कैकया. — ^c) V₁ पराक्रमं च; D₅ 'क्रमेतो (for 'क्रमन्तौ).
K₁ विश्रांतौ (for विक्रान्तौ); D₁ om. विक्रान्तौ. B_{4.6}
D_{4.7} पराक्रांतौ सुविकां (D₄ 'कां)तौ; S पराक्रांतौ च मित्रार्थ-
— ^d) T₁ महान्तौ वीर्यवत्तरौ.

भगदत्तसुतो राजन्कृतप्रज्ञो महाबलः ।
 श्येनवचरता संख्ये नकुलेन निपातितः ॥ २९
 पितामहस्तव तथा बाह्लिकः सह बाह्लिकैः ।
 भीमसेनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ३०
 जयत्सेनस्तथा राजञ्जारासंधिर्महाबलः ।
 मागधो निहतः संख्ये सौमद्रेण महात्मना ॥ ३१
 पुत्रस्ते दुर्मुखो राजन्दुःसहश्च महारथः ।
 गद्या भीमसेनेन निहतौ शूरमानिनौ ॥ ३२

दुर्मर्षणो दुर्विपहो दुर्जयश्च महारथः ।
 कृत्वा नसुकरं कर्म गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ३३
 सचिवो वृषवर्मा ते सुतः परमवीर्यवान् ।
 भीमसेनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ३४
 नागायुतबलो राजा नागायुतबलो महान् ।
 सगणः पाण्डुपुत्रेण निहतः सव्यसाचिना ॥ ३५
 वसातयो महाराज द्विसाहस्राः प्रहारिणः ।
 शूरसेनाश्च विक्रान्ताः सर्वे युधि निपातिताः ॥ ३६

C. 6. 126
B. 8. 5. 37
K. 8. 2. 39

29 The event? Śs illegible. — ^a) V1 भगवदत्त-
 सुतो (hypermetric); G1 भगदत्तसुतो. T1 चापि (for
 राजन्). B3 सोमदत्तो महाराज. — ^b) K3 D6 कृतयज्ञो
 (for 'प्रज्ञो). D5 महाबल. — ^c) K3 B1.3 Dn1 D7
 (before corr.) G1.3 चरतां; K4 विचरन्; Da1 D5 चरवा
 (sic); D6 चरतः (for चरता). T1 संवे; G2 M संख्ये (for
 संख्ये).

30 For the event, cf. B. 7. 157. 16. Śs illegible.
 — ^a) D5 चैव (for तव). B1 तदा; G2 पिता; M1 सखा
 (for तथा). — ^b) K3.4 B D (except Dn1 D3.3)
 S (except T1.2 G1) बाह्लिकः (for बाह्लिकः). T3 G3 स च
 (for सह). D6 T2 बांधवैः; T3 बाह्लिकः (for बाह्लिकैः).
 — ^{ad}) K1 भीमसेन. K3 V1 B D S निहतौ भीमसेनेन
 महाबलपराक्रमः.

31 The event? Śs illegible. — ^a) D2 जयसेनस;
 D3 जयत्संधिस् (for जयत्सेनस्). D4 महा- (for तथा).
 B5 M (except M3) राजा (for राजन्). — ^b)
 K1.3.4 Dn1 D4.6 T G जरासंधिर्. — ^c) T1 संवे; G2 M
 संख्ये. — ^d) D6 निपातितः (for महात्मना). — K3.4 D3
 ins. after 31: T2 G1 M, after 33:

15* असिचर्मधरः शूरः परेषां भयवर्धनः ।

असिचक्रवदाधूर्णन्सोमदत्तो निपातितः ।

[(L. 1) K3.4 D8 वीरः (for शूरः). — (L. 2) T2
 'धूर्णान्; G1 M 'धूर्णः (for 'धूर्णन्). K3 सोमदत्ति; K4 सोमदत्ते;
 D8 सोमदत्तिर् (for सोमदत्तो).]

32 For the events, cf. B. 7. 135. 36. Śs illegible.
 — ^a) Ś1 K1.2 दुर्मदो; K3 दुर्मखो; D6 निहतो (for
 दुर्मुखो). — ^b) K3 कृतयज्ञो; T1 G2.3 M दुष्यहश्च (for
 दुःसहश्च). K3 V1 B (except B1) Da1 D1.2.4.5.7 महाबलः
 (for 'रथः). D6 दुर्मुखो दुःसहस्तथा. — ^c) D6 विहतौ
 (for निहतौ). G2 वीरमानिनौ; K3 शूरमानिना.

33 For the events, cf. B. 7. 135. 36. Śs illegible.
 — ^a) K1 दुर्मर्षणो; D2.4 दुर्मर्षणो (for दुर्मर्षणो). D4.7

दुर्विपहो; M1 'वेहो (for 'षहो). — ^b) V1 B (except
 B1) Da1 D1.2.4.5.7 विकर्णश्च; S दुर्मनाश्च (for दुर्जयश्च).
 B Da1 D1.2.4.5.7 महाबलः; G2 'रथाः (for 'रथः). — G2
 om. 33^{ad}. — ^c) K1 नसुकरो; K2 B1 Dn1 D2 त्वसुकरं;
 K4 तु सुकरं; T1 चासु; T2.3 G1.3 सुदुष्करं (for नसुकरं).
 — ^d) B3 D3.3 T3 G1 गतो; D6 G3 गतौ (for गता).
 — K3.4 V1 B D G2 ins. after 33 (G2 after 33^{ad}):
 T2 G1 M, ins. after 33, 15* and cont.:

16* उभौ कलिङ्गवृषभौ आतरौ युद्धदुर्मदौ ।

कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ।

[(L. 1) B3 Dn1 M1 'वृषभौ (for 'वृषभौ). G1.2 युधि
 (for युद्ध). — (L. 2) Om. in D1. K3 T2 G1.3 सुदुष्करं;
 K4 तु सुकरं; Dn1 वासुकरं; D2 चासु. K3 G2 गता; M3 गतो
 (for गतौ). B2 गमितौ यमसादनं (for the posterior
 half).]

34 The event? Śs illegible. — ^a) K3 B2 D3
 वृषकर्मा; K4 'नामा; B3.4 D1 T G 'पर्वो (for 'वर्मो).
 — ^b) K1.4 सुतः; K3 गीनः (sic); V1 B1.2 Dn1
 Cep शूरः; D6 गीतः; D8 ततः; S तथा; C6 सुतः (as in text).
 — ^c) D3 वाक्रम्य; D8 चाक्रम्य (for विक्रम्य).

35 The event? Śs illegible. — ^a) D3 राजन्
 (for राजा). V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 S तथैव पौरवो राजा
 (D2 M3-4 राजन्; T2.3 G घोरो). — ^b) K3 नागायुतजवो
 महान्; K4 'महो बलान्. B4 ins. सहायुत between नागायुत-
 and 'बलो. Ś1 K1.2 D8 repeat 35^{ad} after 36. — ^c) Ś1
 K3 प्रगणः; K3 D3 सुखेण; Dn1 समरे; D6 सुवेणः (for
 सगणः). B3 प्राणहारेण (for पाण्डुपुत्रेण). — After 35,
 G2 reads 38^{ad}, repeating it in its proper place.

36 Śs illegible. — ^a) V1 T1 पा(T1 प)दातयो;
 B4.5 D4.7 G3 वशातयो; D3 वसानयो; D6 वसातीया; T3
 तत्सखायो (for वसातयो). — ^b) K3 द्विसाहस्री; B1
 'सहस्राः; Dn1 'साहस्रा; D5 'सहस्रः; T1 'गाहास्त्र- (sic);

C. 8. 127
B. 8. 5. 38
K. 8. 2. 40

अभीषाहाः कवचिनः प्रहरन्तो मदोत्कटाः ।
शिवयश्च रथोदाराः कलिङ्गसहिता हताः ॥ ३७
गोकुले नित्यसंबुद्धा युद्धे परमकोविदाः ।
श्रेणयो बहुसाहस्राः संशप्तकगणाश्च ये ।
ते सर्वे पार्थमासाद्य गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ३८
स्थालौ तव महाराज राजानौ वृषकाचलौ ।
त्वदर्थे संपराक्रान्तौ निहतौ सव्यसाचिना ॥ ३९
उग्रकर्मा महेष्वासो नामतः कर्मतस्तथा ।

शाल्वराजो महाराज भीमसेनेन पातितः ॥ ४०
ओघवांश्च महाराज बृहन्तः सहितो रणे ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे गतौ वैवस्वतक्षयम् ॥ ४१
तथैव रथिनां श्रेष्ठः क्षेमधूर्तिर्विंशां पते ।
निहतो गदया राजन्भीमसेनेन संयुगे ॥ ४२
तथा राजा महेष्वासो जलसंधो महाबलः ।
सुमहत्कदनं कृत्वा हतः सात्यकिना रणे ॥ ४३
अलायुधो राक्षसेन्द्रः खरबन्धुरयानगः ।

Ts 'सहस्र-'; G1 'साहस्रां'. B3 प्रतापिनः (for प्रहारिणः).
— °) Ds सूरसेनाश्च. Ks सूरसेनोश्च विक्रान्तः. — °) T1
युद्धे; M1 युद्ध- (for युधि). — After 36, S1 K1.2 Ds
repeat 35^{cd}.

37 S2 illegible. — °) Ks Ds अभीषाहाः; B1-s D4
अभीषाहाः; Ds T1 G1.2 M अ(G1 M2.4 आ)भीषाहाः; T2
महेष्वासोः (for अभीषाहाः). G2 प्रहारिणः (for कवचिनः).
Ts Gs अभीषण(Gs 'षाहाः)प्रहारिणः. — °) Ds प्रहसन्तो
(for 'रन्तो). K1 मदोत्कटाः; B (except B1) D (except
Dn1 Ds.8.8) S (except T1) रणोत्कटाः. — °) Ks
शिवयोश्च; Da1 M1 शिवयश्च (for शिव'). S1 K2.4
महेष्वासोः; M1 यथोदाराः (for रथो'). — °) Bs कलिङ्ग-
सहिता; G1 कलिङ्गाः स'. K1 हिताः (for हताः).

38 S2 illegible. — °) G2 नित्यसंबुद्धो. — °) S1 K
(except Ks) V1 B (except B1) D (except Ds) T2
परमकोपनाः. — After 38^{ab}, Ks.4 V1 B D S ins.:

17* तेषावृत्तकवीराश्च निहताः सव्यसाचिना ।

[Ks.4 V1 D1.2.5 अपावृत्त(K4 'तै-'; V1 'ल')कवीराश्च;
B1.4.5 ओघवृत्तकवीराश्च (B1 'रा वै'); B2 Da1 Ds उपावृत्त-
(Ds 'त्ति')कवीराश्च; B3 M औपावृत्तकवीरास्ते (B3 'श्च'); D2 कोप-
वृत्तिकवीराश्च; D4 ओष्ववृत्तकवीराश्च (sic); Ds अपवृत्ता कुलिंदाश्च;
TG गोपालाः कृतवीर्याश्च (T1.2 'स्ते'). Ca cites ओघवृत्तिकाः.]
After 17*, T1 reads 40^{ab}.

— B3 om. 38°-39°. G2 reads 38^{ab} (for the first
time) after 35. — °) T1 सेनयोर् (for श्रेणयो). Ds
बहुसाहस्रीः. — °) K1.2.4 V1 B1.2 D (except D2) T2
संसप्तक'. T1 हताः (for च ये). — T2 om. 38°-39°.

39 For the event, cf. B. 7. 30. 12. S2 illegible.
— B3 Ts om. 39 (cf. v.l. 38). G3 om. (hapl.) 39-41.
— °) S K2 B (B3 om.) Da1 Dn1 D1-4.7 Ts स्थालौ; K1
सानौ; Ks Ds शालौ; Ds शापौ (for स्थालौ). — °) Ks Dn1
वृषकाचलौ. Ds गजानौ वृषकाचलौ. — °) K1 संपराक्रान्तौ;
Ks Ds.8 'विक्रान्तौ'. V1 B (except B3; B3 om.) Da1 Dn1

D1.2.4.5 त्वदर्थमति(Da1 D1.5 'भि')विक्रान्तौ; S (T2 G3
om.) त्वदर्थं तौ पराक्रान्तौ.

40 The event? S2 illegible. Gs om. 40 (cf. v.l.
39). T1 reads 40^{ab} after 17* (cf. v.l. 38). — °) T2
उग्रवीर्याः; T2 G1 M 'धन्वा (for 'कर्मा). — °) G2 च सः
(for तथा). — °) B1 Ds T1 G1.2 M (except Ms)
शाल्वराजोः; T2 युवराजो (for शाल्व'). M4 om. महाराज.
S1 K2.4 B1 Dn1 Ds.8 T2.8 M1 महाबाहुर्; Ds तथा राजन्
(for महाराज). K1 शाल्वराजो महाबाहुः. — °) G1 भीमसेनो
निपातितः.

41 The events? S2 illegible. Gs om. 41 (cf.
v.l. 39). — °) K1 ओघवाश्च; Dn1 औघवाश्च; D1.5
ओघवाश्च (sic); Ds ऊघवांश्च; Ds आवल्यौ च; S (Gs
om.) अंशुर्माश्च (for ओघवांश्च). — °) S K2.4
बृहन्तमपिता रणे. K1 बृहन्तमपितो रणे; Ks Dn1
बृहन्ता सहितो र'; V1 Ts बृहन्तसहितो र'; B1.2.4.5 Da1
D1.2.4.5.7.8 बृहन्तः सहितौ र'; B2 बृहन्तश्च महाबलः; Ds
बृहन्तसहितो रणे; Ds निहतौ सहितौ र'; T2 बार्हतैः सहितो
र'. — °) S (except Ts; Gs om.) पराक्रमी च (for
'क्रमन्तौ). B2 विक्रान्तौ (for मित्रार्थे). — °) Ks Dn1 D4
T1.2 G1.2 Ms गतो (for गतौ).

42 For the event, cf. 8. 8. 43. S2 illegible.
— °) Da1 Ds श्रेष्ठ. — °) K1 क्षेमयन्ति; Ks D7 'मूर्तिर्;
Dn1 D2 'मूर्ति- (for 'धूर्तिर्). K3 D2 महारथः (for विशां
पते). — °) T1 सोपि (for राजन्).

43 For the event, cf. B. 7. 115. 30-54. S2 illegible.
— °) M4 ततो (for तथा). B1 D2.8 S राजन् (for राजा).
— °) B1 जरासंधो (for जल'). — °) Dn1 सुमहा-
(for सुमहत्). T1 सुमहत्कर्म कृत्वासौ. — °) K4 सात्यि-
केना (for सात्यकिना). S1 B3.4 Da1 D1-5.7 S युधि
(for रणे).

44 For the event, cf. B. 7. 178. S2 illegible.
— °) Ks B1.8 Dn1 Ds अलंबुसो (B1.8 'वो); V1

घटोत्कचेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ४४
 राधेयाः स्रुतपुत्राश्च आतरश्च महारथाः ।
 कैकयाः सर्वशश्चापि निहताः सन्यसाचिना ॥ ४५
 मालवा मद्रकाश्चैव द्रविडाश्चोग्रविक्रमाः ।
 यौधेयाश्च ललित्याश्च क्षुद्रकाश्चाप्युशीनराः ॥ ४६
 मावेल्हकास्तुण्डिकेराः सावित्रीपुत्रकाश्चलाः ।
 प्राच्योदीच्याः प्रतीच्याश्च दाक्षिणात्याश्च मारिष ४७

पत्नीनां निहताः संघा हयानामयुतानि च ।
 रथव्रजाश्च निहता हताश्च वरवारणाः ॥ ४८
 सध्वजाः सायुधाः शूराः सर्वमाम्बरभूषणाः ।
 कालेन महता यत्ताः कुले ये च विवर्धिताः ॥ ४९
 ते हताः समरे राजन्पार्थेनाक्लिष्टकर्मणा ।
 अन्ये तथामितबलाः परस्परवधैषिणः ॥ ५०
 एते चान्ये च बहवो राजानः सगणा रणे ।

C. 8. 142
B. 8. 5. 53
K. 8. 2. 55

अनायुधो; T1 G2 हलायुधो; M1 हयायुद्धो; M4 हला**
 (for अलायुधो). — ^a) T2.3 G बकबधुर- (for खर-).
 V1 B1 खरबधुः सुयलवान्; B2-5 D T2.3 G M Ca खरबधुर-
 यान(D6 'यल')वान्. T1 नागायुतबलो महान्; Co dissolves
 comp. as ॐ खरैर्बधुरं यानमध्यास्त इति । ॐ — After 44,
 S ins.:

18* विक्रान्ता बलवन्तश्च आतरः सह भारत ।

45 S2 illegible. S (except M2) transp. 45^{ab} and
 45^{cd}. — ^a) B2 D4.7 T1 राधेयः; Dn1 D2 राधेया. — ^b) K1
 D2 महाबलाः (for 'रथाः'). S कर्णस्य आतरस्तथा. — M2 om.
 45^{cd}. — ^c) K1.4 कैकयः; K2 B2.4 Dn1 D4.6-8 कैकेयाः;
 V1 D3 कैकयाः. K1 Da1 D1.5 G2 सर्वत(K1 'ध')श्चापि; D6
 आतरः सर्वैः; D8 शर्वशश्चापि (for सर्वशश्चापि). — ^d) D1
 निहता; D3 पातिताः. — After 45, S (M2 after 45^{ab}) ins.:

19* रिपूणां कदनं कृत्वा गता वैवस्वतक्षयम् ।

[M1 सुमहत् (for रिपूणां) and गतो (for गता).]

46 S2 illegible. — ^a) S1 K2 मालका; K4 सालका
 (for मालवा). K1 V1 D8.4 माद्रकाश्चैव (D8 'श्चापि'); B
 (except B1) D7 माद्रकाश्चैव. S मद्रका मालकाश्चैव (M1
 om. व). — ^b) K1 B1.3 Da1 D1.2.5.6 द्राविडाश्च; V1
 द्राविलाश्च; T2.3 G M द्रमि(M4 'मी')लाश्च. S1 K1.2.4
 V1 B1.2 Dn1 D8.8.8 [उ]ग्र(K1 'ग')कर्मि(D8 'मे')णः
 (for 'विक्रमाः'). K3 द्रविडाश्चोगकर्मिकाः (sic); T1 सौवी-
 राश्चैव विक्रमाः. — ^c) K3 T1 यौधेयाश्च; D5 यौधेवाश्च.
 K1 ललिद्धाश्च; V1 लपित्याश्च; B2 (marg.) नहुषाश्च; B3
 कुलिदाश्च; D2 ललिताश्च; D6 नलिन्याश्च; T1 शिविज्ञाश्च;
 G1 लिलज्ञाश्च; G2 विविदाश्च; M लिलिघ्नाश्च (for ललित्याश्च).
 T2 यौधेया बलवन्तश्च; T3 G3 यौधेयाश्चिलिबिदाश्च. — ^d)
 K3 [उ]शीनरः.

47 S2 illegible. — ^a) S1 K2 माचेल्; K1
 पादेय'; K4 साचेल्; B3 आवेलि'; B4 मावेद'; D2 माचेल्;
 D3 मावेल्; D6 सावेल्; D8 मावेल्; T1 M मचिलि'; T2
 मचिलि'; T3 G3 मचिलि'; G1 मचिल'; G2 मच्छलि' (for

मावेल्). Cf. 1. 57. 29^a; 2. 31. 13^d; B. 7. 17. 20; 19.
 20; 91. 39. Dn1 तुडिकेराः; D2 तुडिकाराः; D3 मुडिकेराः;
 D5 तुडिकेशः; D6 M1 'केरा; G1 तुडिकेराः. K3 मावेल्हिका मुडि-
 केरा. — ^b) V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 सावित्रीपुत्र (V1 'त्रि')-
 काश्च ये; D6 'त्राः पुंडकाश्च ये; S सावित्री(T1 सवित्रे)पुत्रि-
 (T2 G1.2 'त्र')कास्तथा. — ^c) G2 प्रागुदीच्याः; M1 प्राच्यो-
 दीच्याः. Dn1 पवीत्राश्च (for प्रतीच्याश्च). — ^d) K3 Dn1
 दाक्षिणात्या'; D2 दाक्षि*त्या'. S भारत (for मारिष).

48 S2 illegible. — ^a) G2 निहताः. K1 T1 संख्या; D5
 संघा; T2 शंखा (for संघा). — ^b) K1.2 B D प्र(B4 नि)-
 युतानि; S अयुदानि (for अयुतानि). — ^c) B1 रथा व्रजाश्च;
 D6 T2.3 G2.3 रथव्रजाश्च. Dn1 D5 om. (hapl.) हता in
 निहता. — ^d) T2.3 G तथा वै (for हताश्च). K3 वरवारणा.
 T1 तथा च गजयूयपाः; M तथाश्चनरवारणाः.

49 ^a) M3 साध्वजाः (for सध्वजाः). S2 वीराः (for
 शूराः). — ^b) K1 सधर्माभरभूषणाः; K4 D6.8 G3 स(K4
 सु)चर्माभर'; B3 Da1 D1.5 सव(D1 'च')र्मायुध'; M1
 सधर्माभरभूषणाः. — ^c) S2 T2 महता युक्ताः; B2.4 Da1
 'तापन्नाः; Dn1 D2 'तायस्ताः; D6 'ता यत्तात्; T1 'ता याताः
 (for महता यत्ताः). Co cites यत्ताः. B4 कालेनिमहतारत्ताः
 (sic). — ^d) K1 नकुलैश्च ये च वर्धिताः (hypermetric);
 K2.3 S कुशलैर्ये(T1 M2-4 'र')मिवर्धिताः; V1 B Da1
 D1.4.5.7 कुलशीलविवर्धि(B3.4 'र्जि')ताः; Dn1 D2.3.6.8
 कुशलैर्ये च (D2.6 वि-)वर्धिताः.

50 ^a) B3-5 Da1 D1.4.5.7 सर्वे (for राजन्). — ^c)
 K4 M1 तथामितबलाः; Dn1 'मितबलाः. — ^d) B1 परस्पर-
 जयैषिणः; S 'ममर्षिणः. — After 50, V1 B (except
 B3) Da1 D1.8-5.7 ins.:

20* निहताः समरे शूराः परस्परसमागमे ।

51 ^{ab}) B2.4.5 Da1 D1.4.5.7 T1.3 G1.3 M transp.
 बहवो and राजानः. T2 G2 निहताः (for राजानः). K1
 सागरा; M1 सगणो (for सगणा). B (except B1) Da1
 D1.4.7 युधि (for रणे). — ^c) K2 हताः. S2 हताः सहवसंरद्वाः

C. 8. 142
B. 8. 5. 53
K. 8. 2. 55

हताः सहस्रशो राजन्यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
एवमेष क्षयो वृत्तः कर्णार्जुनसमागमे ॥ ५१
महेन्द्रेण यथा वृत्रो यथा रामेण रावणः ।
यथा कृष्णेन निहतो मुरो रणनिपातितः ।
कार्तवीर्यश्च रामेण भार्गवेण हतो यथा ॥ ५२
सञ्जातिबान्धवः शूरः समरे युद्धदुर्मदः ।
रणे कृत्वा महायुद्धं घोरं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ५३
तथार्जुनेन निहतो द्वैरथे युद्धदुर्मदः ।
सामात्यबान्धवो राजन्कर्णः प्रहरतां वरः ॥ ५४

जयाशा धार्तराष्ट्राणां वैरस्य च मुखं यतः ।
तीर्णं तत्पाण्डवै राजन्यत्पुरा नावबुध्यसे ॥ ५५
उच्यमानो महाराज बन्धुभिर्हितकाङ्क्षिभिः ।
तदिदं समनुग्राप्तं व्यसनं त्वां महात्ययम् ॥ ५६
पुत्राणां राज्यकामानां त्वया राजन्हितैषिणा ।
अहितानीव चीर्णानि तेषां ते फलमागतम् ॥ ५७

धृतराष्ट्र उवाच ।

आख्याता मामकास्तात निहता युधि पाण्डवैः ।
निहतान्पाण्डवेयानां मामकैर्ब्रूहि संजय ॥ ५८

(sic). — ^a) Ś₂ तन् (for यन्). M_{2.4} मा (for मां).
— ^a) T₂ एव (for एष). G₁ वृत्तो; M₃ वृद्धः (for वृत्तः).
— ^f) Ś₂ कर्णा*****.

52 ^a) K₁ महाद्वैण महावृत्रा (sic). — ^a) K₄ तथा.
K₃ V₁ B D S नरको (G₂ नमुचिः) (for निहतो). — ^a) Ś₁
K₁ [S]सुरो (for मुरो). K₂ सूरुर; K₄ युधि (for रण).
K₃ B_{1.2.4.8} Da₁ Dn₁ D₁₋₇ T_{1.8} G_{1.8} M सूर (K₃ B₂ सुर;
B₄ D_{2-4.7} मुरु)श्च निहतो रणे; B₃ मुरुश्च नरकारिणा; D₈
मुरश्च नरकारिणा (hypermetric); T₂ G₂ मुरश्चैव (G₂
नरकश्च) यथा रणे. — ^a) K₄ कार्तवीर्यश्च; D₂ कार्तिवीर्यश्च.
— ^f) Ś₂ K₁ M₂ भार्गवेन. K₃ V₁ B₁ Dn₁ D₂ S यथा
हतः (G₂ ततः) (by transp.); B₃₋₅ Da₁ D_{1.4-7} बलीयसा.

53 ^a) B₃ सञ्जातिबांहना (sic); D₈ बांधवैः; D₈ सजाति-
बांधवः; M₁ यज्जाति (for सञ्जाति). K_{1.8} B₂ M₁ शूराः;
Dn₁ शूर. — ^b) K_{1.8} B₃ M₁ युद्धदुर्मदाः; D₄ दुर्मदाः; G₂
[S]सहविक्रमः. — ^c) K_{1.2.4} D₈ G₁ om. (hapl.)
53^a-54^b. — ^a) V₁ B D_{1-4.7} S (except T₁; G₁ om.)
महयुद्धं. — ^a) D₁ घोर- (for घोरं). K₃ V₁ B_{1.2} Dn₁
D_{2.8.8} त्रैलोक्यमोहनं. — After 53, K₃ V₁ B D (D₈
om.) S (G₁ om.) ins.:

21* यथा स्कन्देन महिषो यथा रुद्रेण चान्धकः ।

[K₃ B (except B₁) D_{4.8} हतः (for यथा). D₄ स्कन्धेन;
T₂ चन्द्या तु (for स्कन्देन). D₃ बांधवकः (hypermetric);
G₂ M_{1.2.4} चांतकः (for चान्धकः).]

54 Ś K_{1.2.4} D₈ G₁ om. 54^a (cf. v. 1. 53).

— ^a) V₁ B₁ D₂ स हतो; Dn₁ सहतौ (for निहतो).
— ^b) K₃ T₁ द्वैरथो. — ^c) D₈ सामान्य (for सामात्य).
S शूरः (for राजन्). — ^a) K₃ कर्णः; T₂ om. कर्णः. D_{1.5}
प्रह (D₆ हा)तां वरः (submetric) (for प्रहरतां वरः).

55 ^a) K₄ कर्णाशा; Dn₁ जयाशी (for जयाशा). — ^b)
M₁ om. च. K₄ सुखं; Cc मुखं (as in text). K₃ गतः;

D₈ च यः; S नृप; Cc यतः (as in text). — ^a) K₄ D₈
तीर्णः; Dn₁ D₈ तीर्णस्; D₂ तूर्णः; D₄ तीर्णैः; T₂ कर्णः. K₃ B₁
पाण्डवो. B (except B₁) Da₁ D_{1.5.7} अद्य (for राजन्).
— ^a) Ś₂ न विबुध्यसे; K₃ नावबुध्यते; B₂ न बुध्यसे.

56 ^a) Ś₂ damaged. K₁ उच्यमानो; S उच्यमानः
(for उच्यमानो). — ^b) B₃₋₅ Da₁ D_{1.4-8} हि (D_{6.8}
ह)तवादिभिः. — After 56^a, S ins.:

22* न कृतं च त्वया पूर्वं देवेन विधिना बलात् ।

[G₂ देवेन].

— ^a) D₈ सुमहत्प्राप्तं. — ^a) Ś₂ K₁ M_{1.4} त्वा; K₃ D₈
तु; Dn₁ D_{2.8.8} M₂ सु-; T₁ च (for त्वां). K₃ महात्ययः;
D₈ भयं; T₂ महत्तरं (for महात्ययम्).

57 ^a) Ś₁ has lacuna for 57^a. Ś₂ lacuna from राज्य-
to न्हि (in 57^b); K₁ lacuna up to का; K₂ (sec. m.)
पुत्राणां राज्यकामानां. Ś₂ सुतानां (for पुत्राणां). M₂₋₄
राज्यकामेन (for कामानां). — ^b) K₃ V₁ B₅ D_{6.8} Cc
राज्य- (for राजन्). Dn₁ हितैषिष (sic); D₂ हितैषिणां.
— ^c) K₃ V₁ B_{1.2-5} D (D₄ marg.) S अहितान्येव (D₄
प्रहितान्येव); B₂ मोहितान्येव. Ś₂ K₂ शीर्णानि; V₁ (inf.
lin.) D₈ तीर्णानि; D₈ कीर्णानि; T₂ चीर्णानि. — ^a) K₁ न;
K₃ B_{1.2.4} Da₁ Dn₁ D_{1-3.5} T₂ M₁ तत्; V₁ तु (for ते).
K₃ फलमाप्नुयात्. — After 57, K₂₋₄ V₁ B D S
ins. an addl. colophon [Adhy. name: Dn₁ संजयवाक्यं;
T₁ कुरुबलहतजनकथनं; M₁ कुरुबलकथनं. — Adhy. no.:
K_{2.8} B_{1.2.5} D_{4.6.8} 5; D₁ 6; T_{1.8} G M 2; T₂ 3.].

58 Before the ref., G₂ ins. श्रीकृष्णाय नमः. — ^a)
Ś₁ K_{1.2.4} आहता; M₂₋₄ व्याख्याता (for आख्याता). K₁
चात्र (for तात). — ^a) K_{1.4} निहता; K₃ D_{2.8} हताश्च; V₁
B₁ Dn₁ हताश्च (for निहतान्). S मामकैर्निहतान्ब्रूहि-
— ^a) K₁ मामके; K₂ Dn₁ D_{1.5} मामकै. K₄ संजयः.
S पाण्डवेयांस्तु (T₁ M₂ यांश्च) संजय (G₁ M₁ यः).

संजय उवाच ।

कुन्तयो युधि विक्रान्ता महासत्त्वा महाबलाः ।
सानुबन्धाः सहामात्या भीष्मेण युधि पातिताः ॥ ५९
समः किरीटिना संख्ये वीर्येण च बलेन च ।
सत्यजित्सत्यसंधेन द्रोणेन निहतो रणे ॥ ६०
तथा विराटद्रुपदौ वृद्धौ सहसुतौ नृपौ ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे द्रोणेन निहतौ रणे ॥ ६१

यो बाल एव समरे संमितः सव्यसाचिना ।
केशवेन च दुर्धर्षो बलदेवेन चाभिभूः ॥ ६२
स एष कदनं कृत्वा महद्रणविशारदः ।
परिवार्य महामात्रैः षड्भिः परमकै रथैः ।
अशक्रुवद्भिर्बीभत्सुमभिमन्युर्निपातितः ॥ ६३
तं कृतं विरथं वीरं क्षत्रधर्मे व्यवस्थितम् ।
दौःशासनिर्महाराज सौभद्रं हतवात्रणे ॥ ६४

C. 8. 180
B. 8. 6. 10
K. 8. 3. 9

59 D₂ M₂ om. the ref. — ^a) B₁ क्षत्रिया; S कृतिनो (M₂-4 'ना) (for कुन्तयो). D₈ युधि (for युधि). T₁ विक्रान्ताः — ^b) K₃ महावीर्या (for 'सत्त्वा). — ^c) K₄ सानुबन्धा; C₀ 'बन्धा: (as in text). — ^d) K₁ पातिताः. B₂ भीष्मेण विनिपातितः; D_{n1} गांगेयेन निपातिताः. — After 59, T₁ ins.:

23* नरश्चाश्वाः सनागाश्च रथाश्च शतशो नराः ।

T₁ cont.; K₃ V₁ B D T_{2.3} G M ins. after 59:

24* नारायणा बल्लवाश्च रामाश्च शतशोऽपरे ।

अनुरक्ताश्च विजये भीष्मेण निहता रणे ।

[The event? — (L. 1) T₁ M₂-4 नारायणो. D_{n1} बालभद्रा; D₈ व्रतवाश्च; T₁ M₁ पल्लवा (M₁ 'व)श्च; T₂ च गोपाला (for बल्लवाश्च). K₃ V₁ B_{1.3} D_{2.3.3} हताश्च; D_{n1} शूराश्च (for रामाश्च). D₅ om. रामाश्च. V₁ B (except B₂) D_{a1} D_{1.4.5.7} शतशो रणे; D₈ T₂ 'शः परे; M₂ 'शोवरे. — (L. 2) G₂ अनुयुक्ताश्च. C_a cites अनुरक्ताः. B₂ वीर्येण; B₂-5 D_{1.4.5.7} वीरेण (for विजये). K₃ V₁ B D युधि पातिताः (for निहता रणे).]

60 For the event, cf. B. 7. 21. 21. — ^a) D₈ युद्धे; T₁ संघे; M संख्ये. K₄ समं किरीटिनः संख्ये. — ^d) K₁ सहसुतौ (for निहतौ). K₃ V₁ B (except B₁) D_{n1} D₁-7 S युधि (for रणे). D₈ द्रोणेन विनिपातितः. — After 60, S₁ K₃ D_{n1} D_{2.4.7.8} S ins.:

25* पाञ्चालाश्च महेष्वासाः प्रायो राजन्नमर्षिताः ।

द्रोणेन सह संगम्य गता वैवस्वतक्षयम् ।

[(L. 1) S₁ K₃ D_{n1} D_{2.4.7.8} M₂ पाञ्चालानां; G₁ पाञ्चालश्च. T₁ G₁ महर्षिणा (G₁ 'णः); T_{2.3} G₃ अमर्षिणः; G₂ हितैषिणः; M अमर्षिणा (for अमर्षिताः). S₁ D_{n1} सर्वे युद्धविशारदाः (for the post. half). — (L. 2) D_{2.4} संगम्य (for संगम्य). K₃ द्रोणेन संख्ये निहता; D_{7.8} द्रोणेन संगम्य हता (for the prior half).]

61 For the event, cf. B. 7. 186. 42. — ^a) D_{4.7} ततो (for तथा). — ^b) D_{a1} D_{1.5} सहसुतौ; T_{2.3} G सह

सुतैर् (for 'सुतौ). D_{4.7} T_{1.2} G_{1.2} नृप (for नृपौ). — ^a) D_{4.7} S पराक्रांतौ (M₂ 'ते) च (for 'क्रमन्तौ). S₁ K_{2.4} मित्रार्थः. — ^d) K₄ D₁ M₂ निहतौ. K₁ B_{2.5} D_{2.3.6} T₂ G युधि (for रणे). K₃ द्रोणेन युधि पातिताः.

62 For the event, cf. B. 7. 33-71. — ^b) K₄ B₁ संमतः; D_{a1} समितः; D₈ सस्मितं (for संमितः). — ^c) D₈ दुर्धर्षे (for दुर्धर्षो). — ^d) M₁ बलमत्तेन (for 'देवेन). S₁ K_{1.2} चामितः; K₃ V₁ B D_{a1} D_{n1} D_{1.2.4-7} M₂ वा विभो; K₄ चाभवत्; D₂ वा विभुः; D₈ वामिभुः; T₂ मारिषं (for चाभिभूः).

63 ^a) K₃ B D S परेषां; V₁ स तेषां (for स एष). — ^b) K₃ महेंद्रेण विशारदः; B₂ महात्रणविः; D_{n1} महा-रथविः. — ^c) D_{n1} महावीरैः; T₂ महामात्रैः (for 'मात्रैः). — ^d) D₂ T₁ परमके. D₂ रथे; T_{1.3} G M रणे (for रथैः). D₃ स षड्भिः परमै रथैः; T₂ षड्भिः परमकोपनैः. — ^e) T₁ बीभत्सोर (for 'त्सुम्). — ^f) K₁ D₈ T₂ अभिमन्युम् (for 'न्युर). K₂ अभिद्रुतः; D_{a1} D_{1.5.6} T₂ अभिद्रुतं (D₈ 'ताः; T₂ 'तैः) (for निपातितः).

64 S₂ damaged. — ^a) K₁ तं कृते; V₁ D_{n1} D_{2.3} कृतं तं (by transp.); T₁ तं कृत्वा; G₂ तं क्रुद्धं. K₁ विरथे; K₃ वीरथं; T₃ विधुरं (for विरथं). — M₁ om. 64^{bad}. — ^b) T₁ M₂ क्षत्रधर्मः; G₂ 'धर्म. — ^c) D_{n1} सौभद्र. — N (S₂ damaged) T G ins. after 64: M₁, after 64^a:

26* पटञ्चरनिहन्ता च महत्या सेनया वृतः ।

अम्बष्टसहितः श्रीमान्मित्रहेतोः पराक्रमी ।

आसाद्य लक्ष्मणं वीरं दुर्योधनसुतं रणे ।

सुमहत्कदनं कृत्वा गतो वैवस्वतक्षयम् ।

[For the event, cf. B. 7. 25. 34. — (L. 1) D₄ om. lines 1-3; M₁ om. from line 1 up to the prior half of line 3. K₃ पटञ्चरो; V₁ D_{n1} सपत्नानां; C_a पटञ्चर- (as above). T₂ तु (for च). K₁ पराश्चरणिहन्ता च (sic); K_{2.4} पटञ्चर-निहन्ता (K₂ 'तो) च; T₁ परस्परनिहन्ता तु; T₃ G पाटञ्चर-निहन्ता तु (T₃ 'हन्तारं) (for the prior half). D₁ वृताः

C. 8. 162
B. 8. 8. 12
K. 8. 3. 12

बृहन्तस्तु महेष्वासः कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
दुःशासनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ६५
मणिमान्दण्डधारश्च राजानौ युद्धदुर्मदौ ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे द्रोणेन विनिपातितौ ॥ ६६
अंशुमान्भोजराजस्तु सहसैन्यो महारथः ।
भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ६७

— (L. 2) Ks V1 B2.5 अंबष्टः (B2.5 'ष्ठः'); B1.2.4 Da1 D6.7 T1.8 अंबष्टः (for अम्बष्टः). Dn1 D2 अंबष्टः (D2 'ष्ठः')स्य सुतः श्रीमान्; T2 अंबष्टस्तसुरश्रीः; G अंबष्टसह (G1 'हि')तश्री (for the prior half). V B Da1 Dn1 D2.3.5 पराक्रमन्; T2 'क्रमा. — (L. 3) D1 लक्ष्मणः. B1 त्वेकं (for वीरं). K1 'सुते; T2 M1 'सुतो. B1 तदा (for रणे). B2 क्षत्रधर्मे व्यवस्थितं (for the posterior half). — (L. 4) K4 T2 स महत्. Ks B2 D2.6 गमितो यमसादनं (for the posterior half); B1 om. the posterior half.]

65 The event? S2 damaged; V1 om. 65. — " S K D1.5 बृहत्स. K1 Dn1 D2.4.8 सु- (for तु). S महाराज (G1.2 'जा') (for महेष्वासः). — " G2 कृताब्दो (for 'स्रो'). K1 युधि (for युद्ध-). — After 65, T (T1 lines 1-2 only) G ins. 27*.

66 For the events, cf. B. 7. 25 and 7. 23 respectively. B2 om. (hapl.) 66-67. — " Dn1 दंडधरौ वा; D1 'धरौ च; D2 'धाराश्च; D7 कुंडधारश्च. — " Ks D6 S पराक्रांतौ तु (Ks D6 T1 M1 च) (for 'क्रमन्तौ). — " Ks Dn1 D2.6 S युधि पातितौ.

67 The event? B2 om. 67 (cf. v. l. 66). — " S K1.2.4 D3.8 राजपुत्रस्तु; Ks D2.6 राजराजस्तु; B2 Da1 D1.5 S भोजराजश्च (for भोजराजस्तु). — " Ks D2.6 महासैन्यो; D5 T G M2-4 सह सैन्यैर् (D5 'न्ये; M2-4 'न्यौ). T1 महारथै; G1 M महारथौ. — " G1 M1.3.4 गमितौ. — K4 V1 B D M ins. after 67: T1 ins. lines 1-2 after 65 and lines 3-4 after 70: T2.3 G ins. after 65:

27* सामुद्रश्चित्रसेनश्च सह पुत्रेण भारत ।

समुद्रसेनेन बलाद्गमितो यमसादनम् ।

अनूपवासी नीलश्च व्याघ्रदत्तश्च वीर्यवान् ।

अश्वत्थाम्ना महाराज गमितो यमसादनम् ।

[(L. 1) K4 B2 D2 समुद्र. B2.4 तु (for च). T1 चित्र-सेनेन. K4 इतपुत्रेण (for सह पु). G1 वीमता (for भारत). — (L. 2) Dn1 बलान्; D1 सह. (for बलाद्). K4 V1 D6 T2 G1.3 स (T2 G2 सा)मुद्रसेनो (K4 'न-)

चित्रायुधश्चित्रयोधी कृत्वा तौ कदनं महत् ।

चित्रमार्गेण विक्रम्य कर्णेन निहतौ युधि ॥ ६८

वृकोदरसमो युद्धे दृढः कैकयजो युधि ।

कैकयेनैव विक्रम्य भ्रात्रा भ्राता निपातितः ॥ ६९

जनमेजयो गदायोधी पार्वतीयः प्रतापवान् ।

दुर्मुखेन महाराज तव पुत्रेण पातितः ॥ ७०

बलवान्; B2.8 बलात्समुद्रसेनेन (by transp.); G2 समुद्रियेन बलवान् (for the prior half). Da1 D1.3.5 M1 गमितौ. — (L. 3) D1 अनुपवासी; T1.2 अनुपवासी- (T1 'स-'); M2-4 अनूपवासी. B2 अनूपराशो नीलस्तु (for the prior half). T2 G2 व्याघ्रदत्त. — (L. 4) T1 अश्वत्थामा. Dn1 विकर्णेन (for महाराज). Ks B4.5 D (except D2.6.7) T2 G1.2 M1.2.4 गमितौ.]

— After 67, T1 reads 70.

68 For the event, cf. 8. 40. 50. T1 reads 68 after line 4 of 27* (cf. v. l. 70). — " V1 चित्रायुध- (for 'युधश्च). T2.3 G M1.2.4 चित्रवर्मा (for 'योधी). T1 चित्रायुधश्चित्रकर्म; Ca as in text. — " B2 कृत्वा तु; Dn1 'त्वा च; D1 'त्वा तत्; T1.2 'त्वासौ; G1 'त्वाजौ. Co cites तौ (as in text). Ks बले; D6 बली (for महत्). B2 पार्वतीयः प्रतापवान् (=70^b). — B2 reads 68^a-70^b after 73^{ab}. — " Ks चित्रधर्मेण; Co 'मार्गेण (as in text). — " Ks D6 निहतौ. V1 B1 विकर्णेन निपातितौ; B2.4.5 Da1 Dn1 D1.2.4.5.7.8 विकर्णेन हतौ (B4.5 D2 'तो) युधि (Dn1 D2 मृधे); D5 कर्णेन विनिपातितौ; T2.3 G M गमितौ (T2 G2 'तो) यमसादनं. — After 68, T1 reads 71.

69 The event? — " D6 वृकोदरक्षमो युद्धे. — " K1 धृतः; K4 V1 B2 D3.8 T M वृकः; B1.2.4 Dn1 D1.3.4.7 G वृतः; Da1 D5 वृतकः (hypermetric) (for दृढः). Ks V1 B2 D3.8 M1 कैक (V1 B2 M1 'के)-यजो युधि; B1.4.5 Da1 D1.4.5.7 G3 कैके (D1.4 G3 'क)-ययोधिभिः; Dn1 कैकेयजो मृधे; D5 M2-4 कैकयवंशजः (for कैकयजो युधि). D2 हतः कैकेयसंसजः (sic). — " K1 V1 B1 D2.6 कैकेयेनैव; Ks कैकेयेन-; B2 T2.3 G कैक (B2 'के)येन च; B4.5 Da1 D1.4.5.7 कैकेयेन स; Dn1 कैकेयेच; D3.8 कैकेयेनैव (for कैकेयेनैव). T1 विक्रम्य कैकेयेनैव (by transp.). — " K1.4 D2 M1 भ्राता भ्राता; B2 Dn1 D4.8 G2 भ्राता भ्राता (by transp.). T1 गमितो यमसादनं.

70 The event? T1 reads 70 after 67. — " Hypermetric. Ks D2.4.7.8 जन्मेजयो. Ks चित्रयोधा; D5 गदायोद्धा; S [S]पि (T2 G2.3 हि; G1 [S]भि-विक्रांतः (for

रोचमानौ नरव्याघ्रौ रोचमानौ ग्रहाविव ।
 द्रोणेन युगपद्राजन्दिवं संप्रेषितौ शरैः ॥ ७१
 नृपाश्च प्रतियुध्यन्तः पराक्रान्ता विशां पते ।
 कृत्वा नसुकरं कर्म गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ७२
 पुरुजित्कुन्तिभोजश्च मातुलः सव्यसाचिनः ।
 संग्रामनिर्जिताल्लोकान्गमितो द्रोणसायकैः ॥ ७३
 अभिभूः काशिराजश्च काशिकैर्बहुभिर्वृतः ।

वसुदानस्य पुत्रेण न्यासितो देहमाहवे ॥ ७४
 अमितौजा युधामन्युरुत्तमौजाश्च वीर्यवान् ।
 निहत्य शतशः शूरान्परैर्विनिहतौ रणे ॥ ७५
 क्षत्रधर्मा च पाञ्चाल्यः क्षत्रवर्मा च मारिष ।
 द्रोणेन परमेष्वासौ गमितौ यमसादनम् ॥ ७६
 शिखण्डितनयो युद्धे क्षत्रदेवो युधां पतिः ।
 लक्ष्मणेन हतो राजस्तव पौत्रेण भारत ॥ ७७

C. 8. 177
 B. 8. 6. 27
 K. 8. 3. 28

गदायोधी). — ^b) B₃ मातुल[:] सव्यसाचिनः. — ^c) K₁ दुन्मुखेन; D₈ दुर्मुखेण; M₂₋₄ दुर्मदेन. D₈ तव पुत्रेण भूपाल.
 — ^d) K₈ *व पुत्रेण निपातितः (hypermetric); D₈ दुर्मुखेण निपातितः. — After 70 T₁ reads lines 3-4 of 27*.

71 For the event, cf. B. 7. 23 (†). T₁ reads 71 after 68. — ^a) K₁ रोदमानौ; Ca रोचमानौ (as in text). B₃₋₅ Da₁ D₁₋₅ नरश्रेष्ठौ; S नृपश्रेष्ठौ (T₁ G₂ *ष्ठ) (for नरव्याघ्रौ). — D₈ om. 71^b-72^b. — ^b) K₃ रोचमाना; V₁ B₁ राजमानौ; B₃ रोचमान (for *मानौ). — ^c) D₄₋₇ सुमहद्. — ^d) Ś₂ दिवे; K₁₋₃ दिव. V₁ B D (D₈ om.) S संप्रापितौ (for संप्रेषितौ). Ś₂ रणे; K₃ शिरः; M₄ शनैः (for शरैः).

72 D₈ om. 72^{ab} (cf. v. 1. 71). — ^a) D₈ प्रतियुध्यन्ते. B₃₋₅ Da₁ D₁₋₄₋₅₋₇ नृपाश्चान्ये प्रयुध्यन्तः; T₁ नृपाश्च युधि विक्रान्ताः. — ^b) B₂ पराक्रान्तः; Dn₁ G₂ *क्रान्तं. T₂₋₃ G महीपते (for विशां पते). — ^c) D₈ तु दुष्करं; T₁ असुकरं; G₂ सुदुष्करं (for नसुकरं). — ^d) K₃ वैवस्वतक्षये.

73 For the event, cf. B. 7. 28. — ^a) K₃ T₁ पुरजित्; M₂ पुरजित्. K₈ कुन्तीभोजश्च. — ^b) K₂ Dn₁ D₈ मातुलौ; Co मातुलः (as in text). K₁ सव्यसाचिना. B₃ कृत्वा तौ कदनं महद्. — After 73^{ab}, B₃ reads 68^c-70^b (cf. v. 1. 68). — ^c) K₁ G₂₋₃ संग्रामे निर्जितान्; Da₁ D₁₋₅ G₁ संग्राम(G₁ *मे)निर्जितां. — ^d) Ś₂ V₁ Da₁ Dn₁ D₁₋₄₋₅₋₈ G₁ M₃ गमितौ. T₂ (before corr.) यमसादनं.

74 For the event, cf. B. 7. 95. — ^a) K₁ अभिभूः; V₁ अभिरः; B₁ अभिरुः; Da₁ D₁ Cap अभिभूः; D₈ अभितः; D₈ अनि(or *ति)भूः; T₂ अभिभूः; Ca अभिभूः (as in text). B₁ काशी. — ^b) K₃ V₁ B₁ D₂₋₆ G₂ काशिमिर् (for काशिकैर्). B₃₋₅ Da₁ D₁₋₄₋₅₋₇ बहुभिः काशिमिर्वृतः. — ^c) K₃ वसुदानश्च. — ^d) B₁₋₃ D₂₋₆ S स्याजितो; Dn₁ D₈ नाशितो (for न्यासितो).

75 The event? — ^{ab}) K₁ उत्तमोजाश्च. Co cites

युधामन्युत्तमोजसौ. — For 75^{ab}, V₁ S subst.:

28* अमितौजा जयत्सेनो जयानीकश्च वीर्यवान्!

while B₂ subst.:

29* अमितौजा बृहत्क्षेत्रः क्षत्रदेवश्च पार्थिवः ।

— After 75^{ab}, K₃₋₄ V₁ (after 28*) B₅ D₁₋₃₋₅₋₇₋₈ (K₃ D₈ om. line 1; D₁₋₅ om. line 2) ins.:

30* लक्ष्मणेन हतौ राजस्तव पौत्रेण मारिष ।

बृहत्क्षेत्रो महेष्वासः क्षत्रदेवश्च पार्थिवः ।

[(L. 1) D₁ हता; D₈ हता (for हतौ). K₄ पुत्रेण.]

— B₃ om. 75^c-76^b. — ^c) K₃ निहन्त्यु. K₃ B₁₋₂ D₂ शत्रवं (for शतशः). K₃ V₁ D₂ शूराः (for शूरान्). — ^d) K₃ विनिहतौ; V₁ D₃₋₈ *हता. K₁ रणे (for रणे). Dn₁ S असदीयैर्निपातिताः (T₂₋₃ G₁ M₃ *तः); Da₁ D₁₋₅ शरैर्विनिहतौ रणे; D₂₋₆ द्रोणेन निह(D₂ निहि)तो रणे. — After 75, Da₁ reads 77^{cd}, repeating it in its proper place.

76 For the events, cf. B. 7. 125. B₃ om. 76^{ab} (cf. v. 1. 75). — ^a) Ś₂ K₃ D₆ G₁ क्षत्रधर्मश्च; K₄ *धर्मश्च; B₁₋₄ Dn₁ मित्रवर्मा च; Da₁ D₁₋₅ M क्षत्रवर्मा च. K₁ G₃ पाञ्चाल्यः; D₂ G₂ पाञ्चालः. — ^b) K₁ क्षत्रधर्मश्च; K₃ D₂₋₆ *धर्मा च; V₁ मित्रधर्मा च. D₃ T₂₋₃ G₃ भारत (for मारिष). B₁₋₂₋₄₋₅ D₄₋₇ मित्रधर्मा च भारत; Dn₁ D₈ G₂ M क्षत्रधर्मा च भारत; Da₁ D₁₋₅ T₁ मित्र(T₁ कृत)वर्मा च भारत. — ^{cd}) K₃ T₁ परमेष्वासो; D₃₋₈ युधि विक्रम्य. K₃ गमितो. B₃₋₅ Da₁ D₁₋₄₋₅₋₇ द्रोणेन निहतौ (D₈ *तो) युद्धे (B₃ राजन्) पराक्रान्तौ (D₈ *तो) महारणे.

77 For the event, cf. B. 7. 14. — ^a) B₁ शिखण्डितनयो; D₁ शिखण्डितनयौ. B (except B₁) Da₁ D₁₋₄₋₅₋₇ वीरः (for युद्धे). — ^b) B₁ क्षत्रदेवो. S वरः (for पतिः). — Da₁ reads (for the first time) 77^{cd} after 75. — ^c) M₂₋₄ लक्षणेन (for लक्ष्मणेन). — ^d) Ś₁ K₁₋₃ M₁ पुत्रेण (for पौत्रेण). K₃ B₃₋₅ Da₁ (both times) D₁₋₄₋₇ मारिष (K₃ *षः) (for भारत).

G. 8. 177
B. 8. 8. 27
K. 8. 3. 27

सुचित्रश्चित्रधर्मा च पितापुत्रौ महारथौ ।
प्रचरन्तौ महावीर्यौ द्रोणेन निहतौ रणे ॥ ७८
वार्धक्षेमिर्महाराज कृत्वा कदनमाहवे ।
बाह्यिकेन महाराज कौरवेण निपातितः ॥ ७९
धृष्टकेतुर्महाराज चेदीनां प्रवरो रथः ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ८०

तथा सत्यधृतिस्तात कृत्वा कदनमाहवे ।
पाण्डवार्थे पराक्रान्तो गमितो यमसादनम् ॥ ८१
पुत्रस्तु शिशुपालस्य सुकेतुः पृथिवीपते ।
निहत्य शात्रवान्संख्ये द्रोणेन निहतो युधि ॥ ८२
तथा सत्यधृतिर्वीरो मदिराश्वश्च वीर्यवान् ।
सूर्यदत्तश्च विक्रान्तो निहतो द्रोणसायकैः ॥ ८३

78 For the events, cf. B. 7. 122. — ^a) Ś1 K1.2 सुमित्रश्च; D1 सुचित्रश्च; D5 सुचित्रश्च; D6 सपुत्रश्च (for सुचित्रश्च). K3 V1 B (except B2) D T3 G M चित्रधर्मा च; K4 चित्रधन्वा च; T2 चित्रधर्माणौ (for 'धर्मा च). — ^b) D8 पितृपुत्रौ. B2-5 D1.2-5.7 महाबलौ (for 'रथौ). — B8 om. 78^a-79^b. — ^c) T1 प्रचरन्तौ; T2 G प्रहरन्तौ (for प्रचरन्तौ). K4 V1 Dn1 D8.8 महावीरौ (K4 'र्यौ); B4.5 Da1 D1.4.5.7 S रणे वीरौ (D5 'रो) (for महावीर्यौ). — ^d) S नृप (for रणे). B4.5 Da1 D1.4.5.7.8 द्रोणेन विनिपातितौ.

79 The event? B8 om. 79^{ab} (cf. v. l. 78). — ^a) K1 D1 वार्धक्षेमि; K3 V1 B1.4.5 D2.4.5.7 वार्धक्षत्रो; T1 'क्षेमी. — After 79^a, G1 reads 80^b-81^b. — G1 om. 79^b; M3 om. (hapl.) 79^{ab}. — ^b) K3.4 V1 B (B8 om.) D S (G1 M3 om.) समुद्र इव पर्वणि. — After 79^{ab}, K3.4 V1 B (B8 after 78^{ab}) D S (except M3) ins.:

31* आयुधक्षयमासाद्य प्रशान्तिं परमां गतः ।

[D2 आयुधक्षयम्; D8 आयुधः क्षयम्; T1 आयुधभूमिम्. Da1 T1 प्रशान्तिः (Da1 'ति-). G2 परमं.]

— K3.4 V1 D2.3.5.8 cont.:

32* पुरुजित्परमो राजा कृत्वा कदनमाहवे ।

[D8.8 पुरजित्. D8 राजन्. K3 पुरजित् रतो राजा.]

— K4 cont.: V1 B1 ins. after 80: B2-5 Da1 Dn1 D1.4.5.7 S (except M3) ins. after 31*:

33* सेनाबिन्दुर्नृपश्रेष्ठः शात्रवान्प्रतपन्युधि ।

[T1 सेनाबिन्दुः. K4 B Da1 D1.4.5.7 कुरुश्रेष्ठः (B4 Da1 D5 'ष्ट); T G1.2 नृपश्रेष्ठ. Dn1 सेनाविन्दुसुतः श्रेष्ठः (for the prior half). Dn1 T2 M1.2.4 शत्रवान्; G1 शत्रवान् (for शात्र'). B1.2-5 Da1 प्रदहन्; B2 प्रहरन्; Dn1 प्रवरो; D1 प्रदहद्; D4.7 प्राहरद्; M2.4 प्रपतन् (for प्रतपन्). T1 रणे (for युधि). K4 शास्त्रांश्चादहयुधि.]

— ^a) K3 B1-4 Dn1 D1.6.7 G1.2 M (M3 om.) बाह्यिकेन.

— ^d) Ś2 K4 कौरवेण; Dn1 D1.5 'वेन (for 'वेण). K1 Dn1 D2.3.8 S कौरवेण पातितः.

80 For the event, cf. B. 7. 125. 39. G1 reads 80^b-81^b after 79^a (cf. v. l. 79). — ^b) Da1 वेदीनां (for चेदीनां). B3 युधि; D6 M रथी; T G रणे (for रथः). — ^c) K3 V1 D2.3.8 ह्यसुकरं; K4 तु सुकरं; T1 चासु (for नसु). — ^d) K1 गता. — After 80, V1 B1 ins. 33*.

81 The event? D8 om. 81; V1 B1 om. (hapl.) 81^{ab}. — ^a) G2 यथा (for तथा). B2-5 Da1 Dn1 D4.7 S वीरः (T2 G 'र) (for तात). K3 D6 सेनाविन्दुः कुरुश्रेष्ठ (D6 'ष्ट); B2 पुरुजित्कौरवो राजन्; D1.5 तथा सत्यधृतिर्वीरः. — ^b) G1 कृत्वा कदनपर्वणि. — V1 B1 read 81^{ab} after 34*. — ^c) K3 पराक्रान्ता. K1 पाण्डवाते पराक्रान्तौ. — ^d) K1 गमितौ. B3 D8 गतो वैवस्वतक्षयम्. — Dn1 ins. after 81; V1 B1 ins. after 81^{ab}:

34* सेनाविन्दुः कुरुश्रेष्ठः कृत्वा कदनमाहवे ।

82 The event? — ^a) D8 S (except T3 G2) च (for तु). — ^b) Dn1 सुकेतुः; D1 सकेतुः. B2-5 D (except D2.3.8) S (T2 also as in text) पृथिवीपतिः. — ^c) K3 V1 G2 शात्रवं; D6 शत्रवत्; G1 शत्रवान्. T1 संवे; G2 M संखे. — ^d) K1 निहतौ. S रणे (for युधि). B4 द्रोणेन विनिपातितः. — B3 S ins. after 82: B4 Dn1 after 85:

35* विराटपुत्रः शङ्खश्च उत्तरश्च महारथः ।

कुर्वन्तौ सुमहत्कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ।

[For the event, cf. 6. 78. 22 and 6. 45. 39. — (L. 1) B3.4 Dn1 शंखस्तु. B4 महाबलः (for 'रथः). — (L. 2) B3 वै महत्; B4 दुष्करं (for सुमहत्).]

83 The events? G1 om. (hapl.) 83-84. — ^a) K1.8 सद्यः (K3 'त्य) धृतिः; D2 सत्यधृतिः. B2-5 Da1 D1.4.5.7 T2.3 G3 M म (M1.4 मा) रथो (for वीरो). T1 तथैव युधि विक्रान्तो; G2 तथास्म्यभूतिर्मरत्येन. — ^b) K3 D8 T2 G2 मदिराजश्च; D2 मातरिश्वश्च (for मदिराश्वश्च). T1 बलवान्बहुवीर्यवान्. — ^c) D8 विक्रान्तौ; T1 विक्रम्य. — ^d) D3 निहतौ; T2 M1.2.4 निहता. Dn1 द्रोणपुत्रस्य सायकैः. — S ins. after 83 (G1, after 35*):

श्रेणिमांश्च महाराज युध्यमानः पराक्रमी ।
 कृत्वा नसुकरं कर्म गतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ८४
 तथैव युधि विक्रान्तो मागधः परवीरहा ।
 भीष्मेण निहतो राजन्युध्यमानः पराक्रमी ॥ ८५
 वसुदानश्च कदनं कुर्वाणोऽतीव संयुगे ।
 भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ८६

एते चान्ये च बहवः पाण्डवानां महारथाः ।
 हता द्रोणेन विक्रम्य यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ८७
 धृतराष्ट्र उवाच ।
 हतप्रवीरे सैन्येऽस्मिन्मामके वदतां वर ।
 अहताञ्शंस मे स्रुत येऽत्र जीवन्ति केचन ॥ ८८
 एतेषु निहतेष्वद्य ये त्वया परिकीर्तिताः ।

C. 8. 194
 B. 8. 7. 8
 K. 8. 4. 5

36* मत्स्याद्वरजः श्रीमाञ्शतानीको निपातितः ।

[For the event (Śatānika killed by Bhīṣma), cf. 6. 113. 24; (Śatānika killed by Śalya), cf. B. 7. 167. 30. T₃ G_{2.8} मात्स्या°.]

84 The event? G₁ om. 84 (cf. v. l. 83). — ^a) K₁ द्रोणिमांश्च (sup. lin. 'मा)श्च; D₃ श्रेणिमांश्च; C₀ श्रेणिमांस्तु. V₁ B (except B₅) D₁ D_{1.2.4.5.7} S (G₁ om.) तु (for च). — ^o) K₄ नु सुकरं; D₁ असु°; T₁ चासु° (for नसु°).

85 The event? B₄ reads 85, after 35*. — ^a) D₂ विक्रान्तौ. — ^b) C₀ मागधः (as in text). K₃ V₁ B D परमास्त्रवित् (for परवीरहा). S बलवानति (T₁ 'वान्वहु°; T₃ G_{1.3} 'वान्युधि; M_{1.2.4} 'वांश्चैव)वीर्यवान्. — After 85^{ab}, S ins.:

37* मागधः परमास्त्रो गमितो यमसादनम् ।

[Cf. v. l. 85^b for the prior half. T₁ परमास्त्रेण; T₃ 'मास्त्रश्च.]

— D₁ om. 85^{ad}. — ^o) S द्रोणेन (for भीष्मेण). M_{2.4} राजा (for राजन्). — ^d) B D₁ D_{1.3-5.7} शोतेद्य (B₄ 'ते स्म) परवीरहा; D₆ गतो वैवस्वतक्षयं; S सहदेवः (M₁ 'वं) प्रतापवान्. — After 85, B₄ D₁ ins. 35* (cf. v. l. 82).

86 For the event, cf. B. 7. 190. 28-29. — ^a) B₈ वसुदानं. In Ś₂, कदनं कु and in V₁ दनं to भार (in 86°) are lost on a damaged folio. — ^b) B₈ दारुणं (for संयुगे). D₃ कुर्वाणस्तीव्रसंयुगे; T_{2.3} G कुर्वाणो दिवसं रणे. — ^o) M₃ भरद्वाजेन. D₁ विक्रम्य. — ^d) T₂ गतो वैवस्वतक्षयं; T₃ G गमितो वै यमक्षयं. — After 86, S ins.:

38* पाण्ड्यराजश्च विक्रान्तो बलवान्बाहुशालिना ।

अश्वत्थाम्ना हतस्तत्र गमितो वै यमक्षयम् ।

[The event? — (L. 1) M₂₋₄ बाहुवीर्यवान्. — (L. 2) T₁ G₂ गतो वैवस्वतक्षयं; M₂₋₄ गमितो यमसादनं (for the posterior half).]

87 ^a) G₂ चास्त्रेण (for चान्ये च). K₃ D₁ बहवो. — ^b) In Ś₂ महारथाः and in V₁ portion from महारथाः to द्रोणेन (in 87°) are lost on a damaged folio. B₃ महाबलाः; D₁ D_{1.4-7} महारणे (for 'रथाः). — ^o) S भूयिष्ठं (G₂ 'ष्टा) (for विक्रम्य). — ^d) M_{2.4} यन्मा. — After 87, K₂ B_{1.3} D₁ D_{1.4.6.8} S ins. an addl. colophon [Adhy. name: D₁ संजयवाक्यं; T₁ M₁ हतपाण्डवेयकथनं. — Adhy. no.: K₂ m B_{1.3} D_{1.4.6.8} 6; T_{1.3} G M 3; T₃ 4.]

88 Before the ref., G₂ ins. श्रीकृष्णाय नमः. D₃ om. the ref. — After the ref., K₄ V₁ B D (except D_{2.8.8}) S read 8. 5. 106-108 for the first time, repeating them in their proper place (K₄ alone reads 88°-89° after 8. 5. 106, repeating the same in the proper place). — ^a) K₁ हतप्रवीरः; K₂ 'प्रवेरे; B_{3.5} D₁ हते प्रवीरे (for हतप्रवीरे). D₁ सैन्यो. D₁ S हतप्रवीरं (D₁ M₂ 'प्रवरः; M₃ 'प्रवीरा) सैन्यं मे; D₂ हतप्रवीरसैन्योस्मि. — ^b) K₁ वच (sup. lin. द and ज)तां. D₂ वरः. Ś₂ मामकै*****; D₁ S यथा (T₁ 'दा) शंससि संजय. — ^o) Ś₂ आहतान्. D₃ शंसे (for शंस). K₁ यत्नेन; D₃ मे तात (for मे सूत). D₁ S अहतानपि मे शंस (T₁ हतानपि च मे शंसे). — ^d) K₁ D₁ M₂ केत्र; K₃ V₁ B₁ D_{2.6} यदि; B₂ D₁ D_{1.6} ये जु; T यत्र (for येऽत्र). D₂ जीवति. Ś₂ के न च (for केचन).

89 ^a) K₁ D₂ निहितेषु; D₁ हि मृते°; T_{2.3} G_{1.2} च हते°; M₁ मिहते°; M₂₋₄ हि हते° (for निहते°). T₁ तेषु तेषु हतेष्वद्य. — V₁ D₂ read (with v. l.) 89^{ad} twice. — ^o) In Ś₂, the portion from अह to यस्मि (in 90^a) is lost on a damaged folio. K₃ V₁ (second time) B₃ यांस्तु; D₂ (second time) यास्तु (for यांस्त्वं). V₁ (first time) B_{1.3-5} D₁ D_{1.2} (first time). 4-7 S येपि (T₁ ये तु) जीवन्ति ते (D₁ मे; T₂ के) सर्वे. — ^d) Ś₁ K₂ स्वर्गतिनो; C₀ 'जितो (as in text). C₀ cites स्वर्गः. V₁ (second time) B_{1.4.5} D₁ D_{1.2} (first time). 4-7 मृता एवेति मे मतिः; B₃ D₁ S हता (B₃ D₁ मृता) इति

C. 8. 194
B. 8. 7. 5
K. 8. 4. 5

अहतान्मन्यसै यांस्त्वं तेऽपि स्वर्गजितो मताः ॥ ८९

संजय उवाच ।

यस्मिन्महास्त्राणि समर्पितानि

चित्राणि शुभ्राणि चतुर्विधानि ।

दिव्यानि राजन्निहितानि चैव

द्रोणेन वीरद्विजसत्तमेन ॥ ९०

महारथः कृतिमान्क्षिप्रहस्तो

दृढायुधो दृढमुष्टिर्दृढेषु ।

स वीर्यवान्द्रोणपुत्रस्तरस्त्री

व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९१

मर्तिर्मम; D₂ (secondtime).s तेपि स्वर्गमितो गताः.

90 D₈ om. 90^{at}. — ^a) D₈ सहस्त्राणि (for महास्त्राणि). B₃₋₅ D₁ D_{1.4.5.7} समाहितानि (for समर्पितानि). — ^b) S₁ (sup. lin. as in text) K₂ D₈ मित्राणि (for चित्राणि). G₂ transp. चित्राणि and शुभ्राणि. In S₂, portion from चतु to वी (in 90^a) is lost on a damaged folio. B₃₋₅ D₁ D_{1.4.5.7} S स (B₄ T₃ सु-; T₂ M₁ [before corr.] च) संप्रह्वाणि; C₂ चतुर्विधानि (as in text). — T_{1.3} G om. 90^{at}. — ^c) S K D₂ निहतानि; V₁ B_{3.4.5} C₂ विहितानि (for निहि). M अविस्मिते द्विजमुख्ये विशेषा. — ^d) K₁ वीरो; K₃ B D₁ D_{1.3-5.7} T₂ M वीरे; D₂ वीरेण (for वीर-). D₈ द्रोणेन वीरेण द्विजोत्तमेन.

91 ^a) B₃ महायुधः (for 'रथः'). B₃ D₁ D_{1.5} कीर्तिमान्; T₁ G₂ क्षितिमान् (for कृतिमान्). In S₂, the portion from हस्तो to पुत्र (in 91^a) is lost on a damaged folio. — ^b) K₁ मुहेषु; K₃ D_{5.6} T₃ दृढेषु; B₅ महेषु. — ^c) D₁ om. स. K₁ वीरवां; K₂ विष्टवान् (for वीर्यवान्). K₃ V₁ B (except B₂) D_{1.2.4-7} स दूरपाती द्रोणपुत्रो महात्मा; S आचार्यवद् (T₃ 'वान्) द्रोणसुतस्तरस्त्री. — ^d) T₁ व्यवर्धितो; C₂ 'स्थितो (as in text). S₂ योद्धुकामास्. — After 91, D₂ reads 94.

92 S K_{1.2} D₂ T₂ om. (hapl.) 92.. — ^a) T₁ आनर्थवासी; G₂ स आर्तराजा. C₂ cites आनर्थवासी (as in text). — ^b) B₃ सात्वतां; D₈ S (T₂ om.) स (D₈ सा) त्ववतां (for सात्वतानां). — ^c) G₂ अयं (for स्वयं). B₃₋₅ D₁ D_{1.2-5.7} त्वदर्थे (for कृतास्त्रो). — ^d) T₁ योद्धुकामास्. B_{3.5} D₁ D_{1.3-5.7} कृतास्त्रः; B₄ तरस्त्री (for त्वदर्थे).

93 B₃ G₂ om. 93. T₁ reads 93 followed by 40* after 95^{ab}. — ^a) In S₂, the portion from शारद्व to योधी

आनर्थवासी हृदिकात्मजोऽसौ

महारथः सात्वतानां वरिष्ठः ।

स्वयं भोजः कृतवर्मा कृतास्त्रो

व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९२

शारद्वतो गौतमश्चापि राज-

न्महाबलो बहुचित्रास्त्रयोधी ।

धनुश्चित्रं सुमहद्भारसाहं

व्यवस्थितो योत्स्यमानः प्रगृह्य ॥ ९३

आर्तायनिः समरे दुष्प्रकरूप्यः

सेनाग्रणीः प्रथमस्तावकानाम् ।

(in 93^b) is lost on a damaged folio. V₁ शारद्वतो. K₁ गौतमास्त्र. B₂ यश्च (for चापि). — ^b) V₁ (before corr.) महामन्त्रो; D₂ महाबलौ. K₁ बहुमित्रास्त्रयोधी; D₁ D_{1.5} लघुचित्रास्त्रं; T₁ बहुशस्त्रास्त्रं. K₃ महाबाहुविविधान्योधि (sic); D₈ महाबाहुर्बहुवीरास्त्रयोधि. — ^c) S₂ सुमहद्भारसाहं; V₁ महद्भारसाहं; D₂ सुमहाभारसाहं; D₈ सुमहद्भारसोढो; T_{1.3} G₂ संवहन्भारसाहं; T₂ भारसाहः प्रगृह्य; G₁ संप्रवहन्भारसाहं (for सुमहद्भार). M धनुः सुचित्रं सुमहत्प्रगृह्य. — ^d) D₅ ध्यायस्थि* (for व्यवस्थितो). K₃ योद्धुकामः; V₁ B (B₃ om.) D (except D₈) S (G₂ om.) योद्धु (D₁ युद्धु) कामः (for योत्स्यमानः). S₂ damaged; B₃ (m as in text) D₈ S (G₂ om.) त्वदर्थे (for प्रगृह्य). — K_{3.4} V₁ B (B₃ om.) D T₃ G₁ M ins. after 93; T_{1.3} ins. after 40*.

39* महाबलः कैकयराजपुत्रः

सदश्वयुक्तं च पताकिनं च ।

रथाग्र्यमारुह्य कुरुप्रवीर

व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ।

[(L. 1) K₄ D_{1.3-5.8} महाधनुः; D₁ T_{1.2} G₁ M 'रथः; D₂ 'चतुः (sic) (for 'बलः). K_{3.4} D₁ D_{3.4} कैकयः; D_{8.8} कैकयो. — (L. 2) M₁ सदश्वयुक्तः. K₃ D₂ सुपताकिनं (D₂ 'कं); D₈ सपदातिकं; M सपताकिनं (for च पता). T₃ त्वदर्थयुक्तं च पतानकिचन (sic). — (L. 3) K_{3.4} D_{2.6} रथाग्र- (K₄ 'अग्र-; D₂ 'आ) मास्त्राय; B₂ D_{3.8} रथाग्र्य (B₂ 'अ) मादाय; D₁ रथं समारुह्य; T₃ रथाग्रमारुह्य. V₁ B₁ D₂ M_{1.2.4} कुरुप्रवीरो (M₁ 'रा); B_{4.5} D₇ नरप्रवीरो; D₁ D_{1.4.5} नरप्रवीर; T₁ महाप्रवीरो (for कुरुप्रवीर).]

94 T₂ om. (hapl.) 94-95. D₂ reads 94 after 91. — ^a) S₁ K_{1.2} आप्यायनः (K₁ 'निः); S₂ damaged; K₃ आजानेयैः; K₄ अप्यायनः; D₈ आर्तस्वनः

स्वस्त्रेयांस्तान्पाण्डवेयान्विसृज्य

सत्यां वाचं तां चिकीर्षुस्तरस्त्री ॥ ९४

तेजोवधं सूतपुत्रस्य संख्ये

प्रतिश्रुत्वाजातशत्रोः पुरस्तात् ।

दुराधर्षः शक्रसमानवीर्यः

शल्यः स्थितो योद्धुकामस्त्वदर्धे ॥ ९५

आजानेयैः सैन्धवैः पार्वतीयै-

र्नदीजकाम्बोजवनायुवाहिकैः ।

गान्धारराजः स्वबलेन युक्तो

व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्धे ॥ ९६

तथा सुतस्ते ज्वलनार्कवर्णं

रथं समास्थाय कुरुप्रवीर ।

व्यवस्थितः कुरुमित्रो नरेन्द्र

व्यग्रे सूर्यो भ्राजमानो यथा वै ॥ ९७

दुर्योधनो नागकुलस्य मध्ये

महावीर्यः सह सैन्यप्रवीरैः ।

रथेन जाम्बूनदभूषणेन

व्यवस्थितः समरे योद्धुकामः ॥ ९८

स राजमध्ये पुरुषप्रवीरो

रराज जाम्बूनदचित्रवर्मा ।

G. 8. 265
B. 8. 7. 16
K. 8. 4. 16

(for आर्तायनिः). K₁ सशरो (for समरे). K₂ Dn₁ D_{2.3} दुःप्रकंपः; V₁ Da₁ D_{1.3} दुःप्रकंप्यः; B_{2.5} D_{6.7} दुःप्रकंपः; B₃ दुःप्रसः; D₅ दुःप्रकंप्यः; T₁ दुःप्रसहाः; G₃ निष्प्रकंप्यः (for दुष्प्रकंप्यः). — ^b) K₃ D₃ सेनाग्रणी; D₁ स्वेनाग्रणी; T₁ सेनाग्रणिः; G₂ यनिः. B₃ प्रथमं (for प्रथमस). K₁ तार्थकानां (sic) (for ताव). — ^{ca}) K₁ स्वस्त्रेयांस्तान्; K₃ स्वस्त्रेयान्; K₄ यः स्वस्त्रेयान्; V₁ D₆ स्वस्त्रेयान्स्वान्; B_{1.2.4.5} Da₁ D₇ यः स्वस्त्रेयान्; T₁ वसानन् (catalectic); T₃ G स्वान्स्वस्त्री (G₂ श्री)यान्; M स्वस्त्रेयान्वै (for स्वस्त्रेयांस्तान्). Ca. c cite स्वस्त्रेयान्. T₁ सत्यां (for सत्यां). Da₁ सत्यां वाचस्तां; D₇ सत्या वाचस्तां (for सत्यां वाचं तां). K₂ V₁ B₂ T₃ G₃ M स्वां (for तां). K₃ वितीर्षुस्; B_{1.4} D₆ तितीर्षुस्; T₃ G₃ M चिकीर्षुस् (for चिकीर्षुस्). B₃ यश्च स्त्रीयान्विसृज्य सत्यां गिरं तां चिकीर्षुस्त्ववस्तरस्त्रीतरस्त्री (sic).

95 For the event, cf. 5. 8. 28-29. T₂ om. 95 (cf. v. 1. 94). — ^a) K₁ तेजोवध. G₂ M_{1.2.4} संख्ये (for संख्ये). — ^b) K_{3.4} V₁ B D (except Dn₁ D₆) T₃ G_{1.2} M₃ प्रतिश्रुत्य (for श्रुत्वा). — After 95^{ab}, T₁ reads 93 followed by 40*, and om. 95^{ca}. — ^c) B₁ दुर्धर्षः; D₈ दुरासदः (for दुराधर्षः). Dn₁ शक्रसमानवीर्य. — ^d) K₃ शल्यः; M₄ शल्य (for शल्यः). K₁ योद्धुकामास्. M₁ तदर्थे.

96 S K_{1.2} D_{1.3} T₃ G₃ om. (hapl.) 96. — ^a) K₄ D₃ आजानेयैः; D₅ आजानेयैः. K₄ संधवैः; B₂ सैन्धवैश्च (for सैन्धवैः). — ^b) K₄ V₁ Dn₁ D_{8.3} नदीजकांबोजवनायुजैश्च; B₃ वनास्त्रबाहिकैः; D₅ T₂ कांबा (T₂ भोज). — T₂ om. 96^{ca}. — ^c) K₃ शकुनिर्बलेन; Da₁ D_{2.5} सु (D₂ सं)बलेन युक्तो. D₃ गंधारराजोऽथबलेन युक्तो. — T₁ G_{1.2}

M subst. for 96: T₂ ins. after 96^{ab}; T_{1.3} G₃ ins. after 93.:

40* गान्धारराजः ससुतश्च राज-

न्दुर्धूतदेवी कलहप्रियश्च ।

गान्धारमुख्यैर्यवनैश्च राज-

न्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्धे ।

[(L. 1) T₂ गान्धारराजः स्वबलेन युक्तो (= 96^a).]

After the above, T₃ reads 39*.

97 ^a) B_{2.4.5} D₇ नार्कतुल्यं; B₃ Da₁ D_{1.4.5} नार्कतुल्यो.

— ^b) K_{3.4} V₁ B D (except D₃) S कुरुप्रवीरः (M₁ राः).

— ^c) K₃ B D (except D₃) पुरु (D₃ र) मित्रो; V₁ पुरुमित्रा; S कुरराजो (G₃ धो) (for कुरुमित्रो). T₁ नरेन्द्रः; T₂ (before corr.) M₂₋₄ नरेन्द्रः. — ^d) K₁ व्यग्रे; M₁ अग्रे (for व्यग्रे). V₁ सूर्ये. Da₁ D_{1.3-5} भासमानो; D_{6.3} T₂ राजमानो; M₁ भ्राजमाणो. K₂ B Da₁ D_{2.2.7.8m} S यथा खे; D₁ यथार्थे; D₄ यथांबरे (for यथा वै).

98 ^a) D₃ (m as in text) नामकुलस्य; S (except T_{1.2}) नागबलस्य (for कुलस्य). D₂ तथा सुतस्ते ज्वलराजपुत्रः (in parenthesis). — ^b) Dn₁ S व्यवस्थितः; D₆ महावीर्यैः (for वीर्यैः). K_{3.4} T_{1.2} G_{1.2} M₁ सह सैन्यैः (K_{3.4} न्यै) प्रवीरैः (T₂ रः); V₁ D₂ सैन्यः प्रवीरः; B₁ सैन्यप्रवीरैः; Dn₂ सिंह इवावभासे. — ^c) D₁ जांबूनदभूषणे. S विभ्रद्राजन् (T₂ विभ्रद्राजा; G₃ विभ्रद्राजन्; M₂ व्यभ्रद्राजन्) कवचं सूर्य-भासं (G₃ सन्). — ^d) K_{1.3.4} V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3.4.7.8} यो (Dn₁ वो) त्यमानः (for योद्धुकामः). S जांबूनदं चित्रक-क्ष्यावनदं (T₁ क्ष्यावनदं; G₂ क्ष्याभिनदं; M₁ क्ष्यापनदं).

99 ^a) B_{1.5} राजां मध्ये यः (for स राजमध्ये). D₅ पुरुषप्रवीरो; G₂ पुरुषः प्रवीरो. — ^b) B₂ भ्राज (for रराज). S न्य (M₁ ह्य) वस्थितः समरे यो त्यमानः. — ^c) K₃ यः

C. 8. 205
B. 8. 7. 16
K. 8. 4. 16

पद्मप्रभो वहिरिवाल्पधूमो

मेघान्तरे सूर्य इव प्रकाशः ॥ ९९

तथा सुषेणोऽप्यसिचर्मपाणि-

स्तवात्मजः सत्यसेनश्च वीरः ।

व्यवस्थितौ चित्रसेनेन सार्धं

हृष्टात्मानौ समरे योद्धुकामौ ॥ १००

हीनिषेधा भरता राजपुत्रा-

श्चित्रायुधः श्रुतकर्मा जयश्च ।

शलश्च सत्यव्रतदुःशलौ च

व्यवस्थिता बलिनो योद्धुकामाः ॥ १०१

सुप्रभो; D₂ जग्मुः प्रभो; D₆ यस्तु प्रभो (for पद्मप्रभो). S₂ [अ]ल्पधूमो. S पद्मांतराभोगिरिवाल्प (T₁ °प)धूमो. — °) Da₁ D_{1.5} घनांतरे (for मेघान्तरे). K₁ B_{1.4.5} D_{8.7} इवाप्रकाशः (D₈ °शात्); B₂ T₁ इव प्रकाशन्.

100 °) B₃ सुसेनो; G₂ सुषेणे. M₃ °प्यधिचर्मपाणिः. — °) B₃ सत्यसंधश्च; D₂ °सेनस्य; D₃ °सेनस्तु. K₁ तवात्मजाः सत्यमनेश्च वीरः (sic). — °) D_{3.8} T_{1.8} G₁ M₁ व्यवस्थितश्च; G_{2.8} M₂₋₄ °स्थिताश्च. — °) S₂ हृष्टात्मने; V₁ B₁ °त्मनौ; Da₁ D_{1.5} कृतात्मानौ; D₄ महात्मानौ; D₈ हृष्टात्मानो; T_{1.8} G_{1.8} हृष्टात्मना; G₂ M हृ (G₂ हृ; M₂ हृ). हृष्टात्मानः. D₈ T₈ G_{1.8} योद्धुकामः; G₂ M योद्धुकामाः.

101 °) V₁ ही * * * ; B_{1.8-5} Da₁ D_{1.4.5} हीनिषे- (B₃ °शे)वा; B₂ ते निषेवो; Dn₁ D_{3.7} हीनिषेवो; D₂ वहे- निर्भा; D₈ T₈ G हीनिषेधो; T₁ हीनिषेधो यो; T₂ जयेषिणो (for हीनिषेधा). S₂ K_{1.8.4} V₁ B Da₁ D_{1.2.4.5} T₂ M भारतराजपुत्रा; Dn₁ D_{3.8-8} T_{1.8} G भारतराजपुत्रः. — After 101°, Dn₁ D_{8.7.8} ins.:

41* उग्रायुधः क्षणभोजी सुदर्शः ।

जारासंधिः प्रथमश्चादृढश्च.

[(L. 1) D₈ उग्रायुधाः क्षणभोजी. — (L. 2) D_{8.8} प्रथमश्च दृढश्च.]

— °) K₃ D₂ श्रुतायुधः; B₁ D₄ T₂ M₃ चित्रायुध- (for चित्रायुधः). K₃ B₂₋₅ Da₁ Dn₁ D_{1.2.6.7} T G_{1.8} M_{1.2.4} श्रुतवर्मा; D_{4.5} °धर्मा (for श्रुतकर्मा). G₂ चित्रवर्मादयश्च (for श्रुतकर्मा जयश्च). — °) K₃ B_{1.4.5} Da₁ D_{1.4.5.7} शाल्वश्च; K₄ V₁ B₃ D_{8.8} T₂ श (D₈ शा)ल्यश्च; T₈ G तथैव (for शलश्च). B₁ सत्यव्रतदुःशलौ; D₅ सत्यजतदुःशलौ (sic); D₈ सत्यव्रतदुःशलौ; G₂ सत्यव्रतदुःशलौ (for °दुःशलौ). K₁ सत्यव्रतजः शल्यलौ च (corrupt). — D₈ om. (hapl.) 101°-102°. — °) D₂ व्यवस्थितौ. V₁ मालिनो (for बलिनो). Dn₁ व्यवस्थिताः सहसैन्या नराग्र्याः;

कैतव्यानामधिपः शूरमानी

रणे रणे शत्रुहा राजपुत्रः ।

पत्री हयी नागरथप्रयायी

व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ १०२

वीरः श्रुतायुश्च श्रुतायुधश्च

चित्राङ्गदश्चित्रवर्मा स वीरः ।

व्यवस्थिता ये तु सैन्ये नराग्र्याः

प्रहारिणो मानिनः सत्यसंधाः ॥ १०३

कर्णात्मजः सत्यसेनो महात्मा

व्यवस्थितः समरे योद्धुकामः ।

T_{2.8} G व्यवस्थितौ बलिनौ (T₂ °नो) योद्धुकामौ; M₂₋₄ व्यवस्थिता (M₄ °तो) योद्धुकाम (M₃ °मा)स्त्वदर्थे.

102 D₈ om. 102° (cf. v. l. 101). — °) K₄ D₃ कौरव्यानाम्; V₁ damaged; B₂ D_{1.5.8} T₃ G₃ कैतव्या°; D₂ कैकेया°; T₁ शैव्यानाम् (for कैतव्यानाम्). G₃ अधिपतिः (for अधिपः). T₃ G₁ शूरघाती; G₂ शत्रुघाती (for शूरमानी). — °) V₁ रणे * * * ; B₁ रणेध्वजः; B₃ युवा रणे; B₅ रणे क्रव्यः; Da₁ D₅ रणे दत्तः; D₁ रणे दत्तः; D_{3.4.7} रणे चरम् (for रणे रणे). G₃ om. शत्रुहा राजपुत्रः. — °) K_{1.8.4} V₁ B Da₁ D_{1.4-7} T₃ G₂ M G₃ पत्नी; T₂ चक्री; G₃ पथी (for पत्री). K₃ D₈ T₃ G_{2.8} M रथी; T₂ हया (for हयी). K₃ T₂ नागहयप्रमाथी; D₆ °रथः प्रमाथी; G₂ °हयप्रयागी; G₃ °हयप्रयाभिः; M₂₋₄ °हयप्रयायी; G₃ °रथप्रयायी (as in text). Dn₁ D₈ रथी हयी नागपति (D₈ °तिः)-प्रयायी; D₂ हयै रथै नागपतिपति प्रजा° (sic); T₁ पत्नी रथनागहयप्रमाथी. — °) D₈ व्यवस्थिता योद्धुकामास्त्वदर्थे.

103 °) T₁ G₁ वीरः; G₂ स च (for वीरः). K₃ V₁ B₁ Da₁ D_{1.2.5.8} शतायुश्च (for श्रुतायुश्च) K₃ B₃ Da₁ (marg.) D_{1.3.5-7} शतायुधश्च; K₄ श्रुतायुधश्च; B₃ शतायुश्च (catalectic); Dn₁ वृतायुधश्च (for श्रुतायुधश्च). B₄ वीरः श्रुतायुः शुश्रुतायुधश्च. — °) V₁ चित्रकर्मा; Dn₁ चित्रसेनः (for °वर्मा). K₃ V₁ B_{1.2} Dn₁ D_{2.8.6.8} T_{1.8} G M च (for स). S₂ सुवीरः; B₃₋₅ D_{1.4.5.7} तथैव; T₂ च योधे (for स वीरः). — °) D₁ व्यवस्थितो. K₂ योन्तसैन्ये; K₃ V₁ D_{2.8} सहसैन्या; B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7.8} T₂ योद्धुकामा; T₁ ह्यात्मसैन्या; G₁ यत्तसैन्या; M₁ तव सैन्या; M₂₋₄ तव सैन्ये (for ये तु सैन्ये). T₃ व्यवस्थिता यत्तसैन्याग्रनराग्र्याः; G_{2.3} व्यवस्थितं (G₃ °ता) ये तव सैन्यमध्ये. — °) Da₁ मानितः; D₁ मतिनः; M₃ दानिनः (for मानिनः).

104 °) G₁ कर्मात्मजो. V₁ B_{1.2} Dn₁ सत्यसंधो (for

अथापरौ कर्णसुतौ वराहौ

व्यवस्थितौ लघुहस्तौ नरेन्द्र ।

बलं महदुर्भिदमल्पधैर्यैः

समाश्रितौ योत्स्यमानौ त्वदर्थे ॥ १०४

एतैश्च मुख्यैरपरैश्च राज-

न्योधप्रवीरैरमितप्रभावैः ।

व्यवस्थितौ नागकुलस्य मध्ये

यथा महेन्द्रः कुरुराजो जयाय ॥ १०५

धृतराष्ट्र उवाच ।

आख्याता जीवमाना ये परेभ्योऽन्ये यथातथम् ।

इतीदमभिगच्छामि व्यक्तमर्थाभिपत्तितः ॥ १०६

वैशंपायन उवाच ।

एवं ब्रुवन्नेव तदा धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।

हतप्रवीरं विध्वस्तं किञ्चिच्छेषं स्वकं बलम् ।

श्रुत्वा व्यामोहमगमच्छोकव्याकुलितेन्द्रियः ॥ १०७

मुह्यमानोऽब्रवीच्चापि मुहूर्तं तिष्ठ संजय ।

व्याकुलं मे मनस्तात श्रुत्वा सुमहदप्रियम् ।

नष्टचित्तस्ततः सोऽथ बभूव जगतीपतिः ॥ १०८

C. 8. 217
B. 8. 7. 28
K. 8. 4. 27

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

‘सेनो). D₂ तथाजौ (for महात्मा). — D₂ is damaged for the portion from 8. 4. 104^a up to 8. 5. 59^a. — ^a) G_{1.2} तथापरौ. K₃ D₈ वराहौ; B_{1.2} D_{n1} वराहौ; B₃₋₅ D_{a1} D_{1.3-5.7.8} महाहौ (D_{3.8} ‘हौ); G₃ वराहौ; C₀ वराहौ (as in text). — ^a) S महाबलौ (T₁ वरायुधौ) (for व्यवस्थितौ). — ^a) V₁ D_{n1} महद्वलं; B₃ बलं महा- (for बलं महद्). S₂ अल्पधैर्यैः; K₁ अल्पधैर्यैः; K₃ V₁ B₁ D_{n1} D₃ अल्पवीर्यैः (for ‘धैर्यैः). D₈ बलं महदुर्विभिदस्य वीर्यैः; T_{1.2} G_{1.2} M₂₋₄ बले महत्युल्वणसत्त्ववीर्यौ; T₃ G₃ बले महत्युल्वणसत्त्ववीर्यौ; M₁ महाबलत्युल्वणसत्त्ववीर्यौ. — ^f) K₁ समाश्रितौ; B₂ T₁ M_{1.2.4} समाश्रितौ; D_{n1} समन्वितौ; T_{2.3} G₃ M₃ व्यवस्थितौ (G₁ ‘तो) (for समाश्रितौ). K₁ योत्स्यमानौ; K₄ B₂ D_{n1} D_{1.4} S योद्धुकामौ (D_{n1} ‘मैस; T₂ G₃ ‘मास) (for योत्स्यमानौ).

105 D₂ missing. D₅ (erroneously) repeats 105^{ab}. — ^a) D₈ परमैश्च (for अपरैश्च). K₃ D₈ एतैश्च मुख्यैश्च परैश्च राजन्. — ^b) K₁ योधं प्रवीरैर; G₃ M_{1.2.4} योधप्र. S₂ K_{1.4} B₂ D_{2.3} T_{1.3} G₂ अमरप्रभावैः; D₈ अमृतप्रभावैः (before corr. ‘प्रधानैः) (for अमित-प्रभावैः). — ^c) K₁ नाचकुलस्य (for नाग). T₁ M_{1.2.4} वृत्तो रणप्रेप्सुरमित्रसंख्यैः (T₁ ‘संख्ये; M₁ ‘संखे; M₃ ‘संखे); T₂ पुत्रो रणप्रेप्सुरमित्रसंख्ये; T₃ G₃ वृत्तो रणे प्रेप्सुरमित्रसंख्यैर. — ^d) K₃ यथा महेन्द्र; B₂ D₈ यथा नरेन्द्र; S व्यवस्थितः (for यथा महेन्द्रः). K₃ B₂ D₈ कुरुराट् (for कुरुराजो).

106 D₂ missing. T₂ om. the ref. — ^a) S आख्याता वै (T₂ G_{2.3} ये; G₁ यो) जीवमाना (T₁ G₂ ‘नः; M₄ ‘नां). C_a as in text. — ^b) V₁ B_{1.3.4} D_{a1} परेभ्योपि; B₂ परे

सैन्या; B₅ C₀ त्वया सैन्ये; D_{3.8} त्वया सैन्या; G₂ परेभ्योऽन्यो (for ‘भ्योऽन्ये). B_{1.5} C₀ यथायथं; T_{1.3} G_{2.3} M₁ यथा ध्रुवं (for यथातथम्). — ^a) S₂ तदीदम्; D₂ इतिदम्; G₁ M_{3.4} तान्हतान्; G₂ इति माम् (for इतीदम्). K₂ B₂ D_{a1} D_{n1} D_{1.4.5.7} S अवगच्छामि; D₈ अपि न (for अभिग). — ^a) K₂ D₇ व्यर्थम् (for व्यक्तम्). K₁ D₄ अर्थाभिपत्तिः (D₄ ‘तः). C₀ cites अर्थापितातिः. K₃ शेषानर्थाय वर्तिनः; V₁ व्यक्तमन्वाभिपत्तितः; D_{n1} व्यक्तं सर्वं निपातिताः; D₃ व्यक्तमर्थाति*त्तितः; D₈ व्यक्तमर्थो भवेदिदं; T₂ G₃ M₃₋₄ ‘मर्थो व्यवस्थितः; G₁ ‘मर्थोपवनिभिः; G₃ व्यक्तमस्सो व्यवस्थितं (sic); M₁ ‘मर्थोपिवर्तितं.

107 D₂ missing. G₂ M₂₋₄ om. the ref. — ^a) D₄ एव. K₄ ब्रुवन्नेव. — ^a) K_{2.3} D_{3.6} हतप्रवीरं (D₃ ‘र-) प्रध्वस्तं; B₂₋₅ D_{a1} D_{1.5.7} S हतप्रवीरं (B₂ T₂ G₂ ‘र-) भूयिष्ठं; D₁ ‘प्रविष्टभूयिष्ठं. — ^a) V₁ किञ्चिच्छिष्टं; D₃ ‘च्छेवं (for ‘च्छेवं). K₃ V₁ B_{1.3.5} D_{a1} D_{1.5-7} transp. स्वकं and बलं. — ^a) K₁ व्यासोच्चम्; B₃ तु शोकम्; B₅ D_{1.7} तु मोहम्; C₀ व्यामोहम् (as in text). D_{n1} D₇ आगच्छत् (for अगमत्). — ^f) K₄ शोकव्याकुलतेन्द्रियः; B₃ D_{1.7} S ‘व्याकुल (G₃ ‘लि)लोचनः; B_{1.5} D_{a1} D₁ ‘व्याकुलचेतनः; D₅ छेकव्याकुलचेतनः (sic); D₈ शोक-व्याकुलमानसः.

108 D₂ missing. — ^a) D₃ वाक्यं; S चैव (T₂ चैनं) (for चापि). — Before 108^{ab}, B₂₋₅ D_{a1} D_{1.4.5.7} ins. धृतराष्ट्र उवाच. — ^a) = 12*, line 3, prior half. T₂ G सूत (for तात). — ^a) B₃ D_{a1} D_{1.5} T₁ श्रुत्वै (T₁ ‘त्वे-) तन्महदप्रियं; T_{2.3} G₃ M श्रुत्वै (T₂ त्वा) तन्महदप्रियं. — After

C. 8. 218
B. 8. 8. 1
K. 8. 5. 1

जनमेजय उवाच ।

श्रुत्वा कर्णं हतं युद्धे पुत्रांश्चैवापलायिनः ।
नरेन्द्रः किञ्चिदाश्वस्तो द्विजश्रेष्ठ किमब्रवीत् ॥ १
प्राप्तवान्परमं दुःखं पुत्रव्यसनजं महत् ।
तस्मिन्यदुक्तवान्काले तन्ममाचक्ष्व पृच्छतः ॥ २
वैशंपायन उवाच ।
श्रुत्वा कर्णस्य निधनमश्रद्धेयमिवाद्भुतम् ।
भूतसंमोहनं भीमं मेरोः पर्यसनं यथा ॥ ३

108^{ca}, K₁ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-7} ins.:

42* मनो मुह्यति चाङ्गानि न च शक्नोमि धारितुम् ।

इत्येवमुक्त्वा वचनं धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।

— ^a) D₈ नष्टचेतासु. B_{8.5} Da₁ D_{1.4.5.7} तथा; B₁ तदा (for ततः). — ^f) B₈₋₅ Da₁ D_{1.4.5.7} पपात (for बभूव). B₂ जगतां पतिः; B₁ धरणीतले (for जगतीपतिः).

Colophon. — *Adhy. name*: K₈ कौरवकीर्तनं; Dn₁ संजयवाक्यं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): K₈ B_{1.5} Da₁ D_{1.4.8} 7; V₁ 3; T_{1.3} G M 4 (as in text); T₂ 5.

5

The portion of the text from st. 8. 5. 1 up to कच्चिन्नैकः in 8. 5. 59^a is lost in D₂ (cf. v. 1. 8. 4. 104); the MS. is ignored in the sequel up to 59^a.

1 Before the ref., G₂ ins. श्रीकृष्णाय नमः. — ^a) T₂ श्रुत्वा कर्णस्य निधनं. — ^b) K_{1.3.4} T₁ पुत्रा (K₈ 'त्र)श्चैव. K₂ Dn₁ D_{6.8} T_{1.2} G₂ M₈ पलायिनः; B₈ पलायितान्; B_{1.5} Da₁ D_{1.4.7} निपातितान् (for [अ]पलायिनः). — ^c) V₁ आश्वस्तो. Dn₁ आवस्थो; D₆ अश्वस्थो (for आश्वस्तो). G_{2.c} cite किञ्चिदाश्वस्तः (as in text). — ^d) G_{2.3} 'श्रेष्ठं (for 'श्रेष्ठ).

2 ¹2 damaged. — ^b) D₁ महान् (for महत्). B₂ सूतव्यसननिं महत्. — ^a) B₅ तत्त्वमाचक्ष्व. K₂ संजय; B₈ वै द्विज; G₂ तत्त्वतः (for पृच्छतः).

3 ¹2 damaged. — ^a) ¹1 K_{1.2.4} भीतः; D₆ सूतः; T₂ भीमः; G_{2.3} भूयः (for भूतः). Dn₁ भीमः (for भीमं).

५

चित्तमोहमिवायुक्तं भार्गवस्य महामतेः ।

पराजयमिवेन्द्रस्य द्विषद्भयो भीमकर्मणः ॥ ४

दिवः प्रपतनं भानोरुर्व्यामिव महाद्युतेः ।

संशोषणमिवाचिन्त्यं समुद्रस्याक्षयाम्भसः ॥ ५

महीवियदिगीशानां सर्वनाशमिवाद्भुतम् ।

कर्मणोरिव वैफल्यमुभयोः पुण्यपापयोः ॥ ६

संचिन्त्य निपुणं बुद्ध्या धृतराष्ट्रो जनेश्वरः ।

नेदमस्तीति संचिन्त्य कर्णस्य निधनं प्रति ॥ ७

— ^a) D₁ मेरो. K₄ पर्ययनं; V₁ B_{1.2} D_{6.8} प्रपतनं; B₅ D_{8.4.7} पर्यटनं; Dn₁-संसर्पणं; G₂ पर्यसनं (as in text). Dn₁ तथा (for यथा). Da₁ (in marg.) 'पर्यसनं क्षेपणं इति देवबोधः ।

4 ¹2 damaged. — ^a) K₈ चित्रं; V₁ B₂ चिंता (for चित्तं). K₁ इव युक्तं; V₁ इवासक्तं; D₈ इवायुयुक्तं (for इवायुक्तं). G₂ cites चिंता and मोहं. — ^b) K_{8.4} D_{8.8} महामते; V₁ B₁ महीपते (B₁ 'ते); S महात्मनः (for 'मते). — ^c) G₂ भीमकर्मणा.

5 ¹2 damaged. — ^a) K₈ G_{1.2} प्रपतनं. — ^b) K₁ G₂ महाद्युतिः; K₄ D_{8.4.8} G₃ M महाद्युते; B₂ Da₁. D₆ महा- (Da₁ 'ह्रीं)मते; B₈ महीपते (also महद्युते); D₁ महात्मने; (for महाद्युते). V₁ B₁ उर्व्या इव विसर्पणं; D₆ उर्व्यामिव विसर्पणं. — ^c) K₄ संशोषणम्; Dn₁ संसोषणम्. B₃ [अ]-चिंतं; G₂ [अ]चिन्त्यं (as in text). — ^d) K₈ M₈ क्षयाम्भसः.

6 ¹2 damaged. — ^a) K₁ महीवियद्विस्थानां; K₂ महीवियदि**नां; K₈ 'यदिवस्तूनां; V₁ B_{1.2.4.5} D_{8.4.6.7} G₃ 'यदि (D_{8.4} 'दि)गंवूनां; B₈ 'यदिगादीनां; Da₁ D₅ 'यदि-शधूनां; Dn₁ 'यदिवांधूनां; D₁ 'यदिशधूनां; D₈ T G₁ M 'यदिवां (D₈ 'वों)वूनां. — ^b) B₃ इवाभवत्. — ^c) T₁ कर्मणोरेव. K₁ वैफल्यम्; D₃ G₂ वैकल्यम्. — ^d) B₈ D_{1.7} पापपुण्ययोः.

7 ¹2 damaged. — ^a) D₆ स चिन्त्य. Da₁ D_{1.5} निधनं (for निपुणं). M₂ बुध्य (for बुद्ध्या). — ^b) K₂ Da₁ D_{1.5} नरेश्वरः (D₅ 'राः); B_{8.5} [S]म्बिकासुतः (for जनेश्वरः). — ^c) Dn₁ नेहम्; T₁ नैवम्; G₁ नैतद् (for नेदम्). V₁ Dn₁ निश्चित्य (for संचिन्त्य). — ^d) V₁ B D (D₂ missing) S समरे वधं (for निधनं प्रति).

प्राणिनामेतदात्मत्वात्स्यादपीति विनाशनम् ।
 शोकाग्निना दह्यमानो धम्यमान इवाशयः ॥ ८
 विध्वस्तात्मा श्वसन्दीनो हा हेत्युक्त्वा सुदुःखितः ।
 विललाप महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ॥ ९
 धृतराष्ट्र उवाच ।
 संजयाधिरथो वीरः सिंहद्विरदविक्रमः ।
 वृषभप्रतिमस्कन्धो वृषभाक्षगतिस्वनः ॥ १०
 वृषभो वृषभस्येव यो युद्धे न निवर्तते ।
 शत्रोरपि महेन्द्रस्य वज्रसंहननो युवा ॥ ११

यस्य ज्यातलशब्देन शरवृष्टिरवेण च ।
 रथाश्वनरमातङ्गा नावतिष्ठन्ति संयुगे ॥ १२
 यमाश्रित्य महाबाहुं द्विषत्संघमच्युतम् ।
 दुर्योधनोऽकरोद्वैरं पाण्डुपुत्रैर्महाबलैः ॥ १३
 स कथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णः पार्थेन संयुगे ।
 निहतः पुरुषन्याघ्रः प्रसह्यासह्यविक्रमः ॥ १४
 यो नामन्यत वै नित्यमच्युतं न धनंजयम् ।
 न वृष्णीनपि तानन्यान्स्वबाहुबलमाश्रितः ॥ १५
 शार्ङ्गगाण्डीवधन्वानौ सहितावपराजितौ ।

C. 8. 233
B. 8. 8. 16
K. 8. 5. 16

8 §2 damaged. — ^a) K1 Da1 D1.5 T2.3 G M एवमात्मत्वात्; K3.4 D3.8 एव मंदत्वात्; V1 B1 Dn1 D6 एव तं मत्वा; B2 एवमात्मर्जः; B3 इव चान्येषां; B4.5 D4.7 एवमन्येषां; T1 अपि सर्वेषां (for एतदात्मत्वात्). — ^b) K3 स्यादेवाति; B4 स्यादस्तीद्रि (sic); D8 स्यादप्रीति; T1 स्यादेवेति (for स्यादपीति). V1 B1 D6 S विचार्य च; B3 Da1 D1.5 विचार्य सः (for विनाशनम्). — ^c) B3 मुह्यमानो; B4.5 धम्यमानो; D4.7 वध्यमानो (for दह्यमानो). K3 शोकाग्निदह्यमानोऽथ. — ^d) K1 धम्यमान; K3 तप्यमान; B2 D6 T3 वध्यमान (D6 'नम्; T3 'ण); B3-5 Da1 D1.4.5 T1 G1 दह्यमान (T1 नम्); D8 धम्यमाना; T2 यक्ष्यमाण; G2 युक्ष्यमाण; G3 धक्ष्यमानम्; M1 धाम्यमानम्; M2.8 धाम्यमान (for धम्यमान). K4 इवाशयै; V1 B1 इवाशयः; B2-5 D4.7 इवोरगः; D8 इवाशये; D8 इवाशयः; T1 इवाचलः (for इवाशयः). Cc cites आयसः.

9 ^a) K1 विध्वस्तात्मा; K3 D1 विश्रस्तांग; V1 B1 Da1 Dn1 D3.5.8 विश्रस्तांगः; B2.4.5 D4.6.7 T G M1-3 Cc विश्रस्तांगः (for विध्वस्तात्मा). B3 D7 सुसन् (for श्वसन्). D3 सुदीनात्मा; T1.3 G1.2 M3 च संदीनो (for श्वसन्दीनो). D6 हीनो (for दीनो). — ^b) Da1 D1.5 समुत्थितः; D4 स दुःखितः (for सुदुःखितः). — ^c) K1 महाराजो. — After 9, T1 ins.:

43* उवाच च पुनर्वाक्यं संशयं भृशविद्वलः ;
 while B5 ins. an addl. colophon.

10 ^a) §2 V1 B Da1 Dn1 D3.4.7.8 T3 G3 M 'धिर-
 थिर; K3 T2 G1 'तिरथिर; D1.5 'धिरथि-; T1 'तिरथो;
 G2 'तिरथी (for 'धिरथो). K3 T1 वीर (for वीरः).
 — ^b) K3 संसिद्धि (for सिंहद्वि). — ^c) K3 वृषभः;
 B3.5 ऋषभ- (for वृषभ-). K1 वृषभप्रतिमस्कन्धो. — ^d)
 K3 वृषभाक्षगतीश्वरः; B2 Da1 D1.5.6 S वृषभाक्षगति (D5.6
 'गाति-; G1 'गत)स्वरः; B3.5 ऋषभाक्ष (B3 'क्षि)गतिस्वनः.

Dn1 वृषभाक्षगतिश्वरन्; D7.8 वृषभाधि (D3 'ह्य)गतिस्वनः.
 Ca cites वृषभाक्षगति. Cc as in text.

11 ^a) B3 Da1 ऋषभो (for वृषभो). K4 T1 G1.2 वृषभ-
 स्यैव; B3 ऋषभस्येव (for वृषभस्येव). — ^b) K4 युद्धं
 (for युद्धे). B2 न यो युद्धे. — ^c) S (except T3 G3)
 सिंह; Cc वज्र (as in text).

12 ^a) K1 corrupt; B3 ज्याघात (for ज्यातल).
 — ^b) T3 G1.2 'रथेण (for 'रथेण). D6 शरवृष्टिमिरस्यतः.
 — ^c) K4 रथाश्व (for रथाश्व-). V1 B1.3.4 Da1 D1.3-3
 नराश्व (D3 'श्व)रथमातङ्गाः; B2 रथाश्वयवमातङ्गा (for ').
 B3 Da1 D1.5 नाधितिष्ठं (D5 'हे)ति (for नावतिष्ठन्ति).
 G2.8 रथाश्व (G3 यथाश्व)नरमातङ्गरथा नावन्ति संयुगे.

13 ^a) G2 महाबाहुर् (for महाबाहुं). — ^b) K1 D3.8
 T2.3 G2 द्विषत्संग (D6 'च्छंख-; D3 'त्संवि-; T2 'त्सर्प-;
 T3 G2 'हर्ष)घ्नम् (for द्विषत्संघ्नम्). K1 अच्युतः; K3
 अच्युतां; G2 उच्युतां (for अच्युतम्). B3 Dn1 विद्विषां
 जयकाक्षया. — ^c) B3-5 Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 S महारथैः
 (for महाबलैः).

14 V1 om. 14^{ab}. — ^a) K1 श्रेष्ठ. — ^b) K3 कर्णः;
 M2 कर्ण (for कर्णः). Da1 D1.5 पार्थस्य (for पार्थेन). D5
 संयुते (for संयुगे). — ^c) G3 निहता. D3 'न्याघ्र. — ^d)
 B2 युधि; T2.3 G [अ]मित- (for [अ]सह-).

15 ^a) §2 ये (for यो). B2 T2 योवमन्यत; T1 योवम-
 न्येत; G2 योवामन्यत; M2-4 योवामन्यत. D6 यो नाव-
 मन्यते नित्यम्. Cc cites नामन्यत (as in text). — ^b) K4
 अच्युतेन (for अच्युतं न). V1 B1 Da1 Dn1 D1.3.5 च;
 B3.4 S स- (for न). — ^c) K3 V1 B4.5 Da1 D1.3-5.7
 नापि तान्; B1 T2 G नाहितान्; B2 वाहितान्; D6 योहितान्;
 M2-4 न हि तान् (for अपि तान्). Dn1 T3 न वृष्णीन्स-
 हितानन्यान्; T1 स ह्येन हि तानन्यान्; M1 नावृष्णीन्स-
 हितानन्यान्. — ^d) Dn1 'बलदर्पितः; G2.3 'बलशालिनः.

C. 8. 233
B. 8. 8. 16
K. 8. 5. 16

अहं दिव्याद्रथादेकः पातयिष्यामि संयुगे ॥ १६
इति यः सततं मन्दमवोचल्लोभमोहितम् ।
दुर्योधनमपादीनं राज्यकामुकमातुरम् ॥ १७
यश्चाजैषीदतिबलानमित्रानपि दुर्जयान् ।

16 ^a) Ds मार्ग (for शार्ङ्ग-). K1 शार्ङ्गाण्डीवधन्वनौ;
Ds 'धन्वनो; Ds शार्ङ्गाजीव'. — ^b) G2 सहितावरवाजितौ.
— ^c) G1 अहं दिव्याद्रथादेकः. G2 अहं दिव्यात्रथानेकः.

17 ^a) Da1 D1 सततः; T1 संततं (for सततं). K1 Dn1
मदम् (for मन्दम्). — ^b) S2 अवचेत् (sic). K1 लोक-
मोहितं; V1 B5 Da1 D1.4 G2 लोभमोहितः (for 'मोहितम्').
— ^c) K1 अपादीनं; Ks उवाचेदं; K4 Dn1 महादीनं;
V1 B2.4.5 Ds.4.7 S Ca अवाचीनं; B1 अपारीनं; B3 अमुं
वीरं; B4 (marg.) Da1 D1.5 उपाचीनं; Ds महावीरं; Ds
अपाचीनं; Cap अवचीनं; Cc अर्वा (for अपादीनं). — ^d)
S1 K1.2 उत्तरं (for आतुरम्).

18 For the event, cf. Āraṇyakaparvan, App. I
(No 24), lines 28-74. — ^a) K4 यच्च (for यश्च).
S2 इतिबलान्; B3 अतिबलाद् (for अतिबलान्). Dn1 S
योजय (Dn1 'ये'स्सर्वकांबो (T1.2 'मो')जान्. — ^b) K3
V1 B Ds.4.6.7 अमित्रानति; Da1 D1.5 अमित्रावति; S
अंबष्टान्कै (T2.3 G2.3 M 'न्के')कयैः सह. — ^c) K1 गांधार्यान्
(for गान्धारान्). Da1 मत्स्यास्; Ds कांस्यां; G1 मात्स्यांस
(for मत्स्यांस). — ^d) Ds त्रिकर्तान् (for त्रिगर्तांस).
B2 दंकलान्; B3 तुगणान्; Da1 तिगणान्; D1.5 M1 तंगणां;
Ds संगणान्; T1 तौकणान्; T2.3 G1 M2-4 तंकणान्; G2
तंकणा; G3 कंकणान् (for तङ्गणान्). B4 खशान्; D1.5
T1.2 G1.2 M1 छकान् (for शकान्).

19 Ks om. (hapl.) 19. — ^a) B2.4 Da1 D5 पंचा-
लांश्च. B3 कुलिंदांश्च; G2 सदेहांश्च; M1 विदर्भांश्च (for
विदेहांश्च). — ^b) K4 निषादान्; B1.4 G3 कुलिं (G3
'णि')दान्; B3 विदेहान्; B5 Da1 D1.5.7 कुंतलान्; D1
कुंतत् (sic); Ds पुलिंदान् (for कुणिन्दान्). S K2 दाश-
कोसलान्; K4 B1.5 Da1 Dn1 D1.3-5.3 T3 काशिको (T3
'कौ')शलान्; T2 काशिकोशलान्; G3 कौसलानपि (for
काशिकोसलान्). — B1 om. 19^{ca}. — ^c) S2 सुहानङ्गाश्च;
K1 सुहानां वंगांश्च; B3 शुम्भानंगांश्च; Dn1 शुभानंगांश्च; Ds
सुखानंगांश्च; T2 सिहानंगांश्च; G2 सुखनंगांश्च (for सुहा-
नङ्गांश्च). K4 V1 B (B1 om.) Da1 Dn1 D1.3-8 S वंगां-
(K4 'गा')श्च; G2 वंकाश्च (for पुण्ड्रांश्च). — ^d) M
निषधान् (for निषादान्). S2 वंकेचकान्; K4 V1 B2
Da1 D3-8 पुंड्र (Da1 पुंड्र; Ds पुंड्र)कीचकान्; B1.5 पुंड्रकांश्च

गान्धारान्मद्रकान्मत्स्यांस्त्रिगर्तास्तङ्गणान्शकान् ॥ १८
पाश्चालांश्च विदेहांश्च कुणिन्दान्काशिकोसलान् ।
सुहानङ्गांश्च पुण्ड्रांश्च निषादान्वङ्गकीचकान् ॥ १९
वत्सान्कलिङ्गांस्तरलान्शकान्कृषिकांस्तथा ।

कान्; Dn1 पुंड्रचीनकान्; D1 पुंड्रीचकान्; T1.2 G3 पुंड्रकी-
कटान्; T3 G1.2 M पुंड्रकीटकान्; Bombay ed. पुंड्रचीरकान्
(for वङ्गकीचकान्).

20 ^a) V1 वत्सान्; B1.4.5 'मत्स्यान् (for वत्सान्).
B3 पुलिंदान्; D1.5 कुलिंदांस; Ds कलिंदांस (for
कलिङ्गांस). B1.4.5 तरलान्; B2 तरलान्; B3 शरदान्;
S दरदान् (for तरलान्). Da1 कुलिंदांस्तरलान्वत्सान्. — ^b)
K1 नंदकान्; Ks D4 अश्मकां; K4 B3 अस्म (B4 'श्च')कान्;
Ds अश्मलान् (for अश्मकान्). Ks मृषिकान्; T1 रुक्मकान्
(for ऋषिकान्). Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 S अपि (for तथा).
— For 20^{ca}, S subst.:

44* शबरान्परदूणांश्च प्राञ्चुखान्तरलानपि ।

म्लेच्छराष्ट्राधिपांश्चैव दुर्गानाटविकांस्तथा ।

जित्वैतान्समरे वीरः सुतीक्ष्णैः कङ्कपत्रिभिः ।

करमाहारयामास जित्वा सर्वानरींस्तथा ।

[(L. 1) M2.3 शंबरान्. T1 हारदूणांश्च; T2 G3 वरदूणांश्च.
T1 प्रपूर्णान्; T3 G प्र (G3 प्रा)दूणांश्च (for प्राञ्चुखान्). T1
केरळानपि (for तरलानपि). — (L. 2) G2 म्लेच्छान् (for
म्लेच्छ). G1 आरदूकांस (for आटविकांस). T1 प्रदूष्टानधि-
कांस्तथा. G2 दुर्गानाटविकांस्तथा. — (L. 3) T1 वीरान् (for
वीरः). — (L. 4) G2 अरींस्तितान् (for अरींस्तथा).]

After the above, M2 reads l. 6 of 46*. — ^a) K3
योजयित्वा (hypermetric); B1 Dn1 Ds जित्वैतान् (for
यो जित्वा). D1 वीरः; Ds वीरांश्च (for वीरश्च). — ^d) Ds
चलिन्धतः (sic) (for बलिभृतः). — N ins. after 20;
T2 (om. line 1) after 44*:

45* शरव्रातैः सुनिशितैः सुतीक्ष्णैः कङ्कपत्रिभिः ।

दुर्योधनस्य वृक्षार्थं वर्तते यो जयाय च ।

सेनागोपश्च स कथं शत्रुभिः परमास्त्रवित् ।

घातितः पाण्डवैः शूरैः समर्थैर्वीर्यशालिभिः ।

वृषो महेन्द्रो देवेषु वृषः कर्णो नरेष्वपि । [5]

तृतीयमन्यं लोकेषु वृषं नैवानुशुश्रुमः ।

[(L. 1) K3 सुनिशितैः; Cc 'शितैः (as above). S K2.4
सुपुंखैः; Ds सुतीक्ष्णैः (for सुतीक्ष्णैः). V1 कांकपत्रिभिः. B3
om. (hapl.) lines 2-5 and prior half of line 6.
— (L. 2) Ds वृक्षार्थं (for वृक्षार्थं). Da1 व; Ds नु
(for च). K3 वर्तयन्तं पराक्रमे. Dn1 राषेयो रथिनां वरः.
— After line 2, Dn1 T1 ins.:

यो जित्वा समरे वीरश्चक्रे बलिभृतः पुरा ॥ २०
 उच्चैःश्रवा वरोऽश्वानां राज्ञां वैश्रवणो वरः ।
 वरो महेन्द्रो देवानां कर्णः प्रहरतां वरः ॥ २१
 यं लब्ध्वा मागधो राजा सान्त्वमानार्थगौरवैः ।
 अरौत्सीत्पार्थिवं क्षत्रमृते कौरवयादवान् ॥ २२
 तं श्रुत्वा निहतं कर्णं द्वैरथे सव्यसाचिना ।

शोकार्णवे निमग्नोऽहमप्युवः सागरे यथा ॥ २३
 ईदृशैर्यद्यहं दुःखैर्न विनश्यामि संजय ।
 वज्राद्दुतरं मन्ये हृदयं मम दुर्भेदम् ॥ २४
 ज्ञातिसंबन्धमित्राणामिमं श्रुत्वा पराजयम् ।
 को मदन्यः पुमाल्लोके न जह्यात्सुत जीवितम् ॥ २५
 विषमग्निं प्रपातं वा पर्वताग्रादहं वृणे ।

C. 8. 248
B. 8. 8. 31
K. 8. 5. 32

46* दिव्यास्त्रविन्महातेजाः कर्णो वैकर्तनो वृषः ।

[T₂ वृषा; Ca. c as above].

— (L. 3) B₂ सेनाधिपश्च (for सेनागोपश्च). K₃ om. स.
 B₁ सततं (for स कथं). B₁ शत्रुभिश्च (hypermetric).
 — (L. 4) S₂ K₃ पातितः (for घातितः). S₁ K_{1.2} शूरः (for
 शूरैः). S₁ K_{1.2.4} समर्थः; B_{1.2.4} D₁ T₂ समरे (for समर्थैर्).
 K₃ कार्यशालिभिः; V₁ B₁ D₁ D_{1.5.7} बलशालिभिः. — (L. 5)
 D₁ D_{1.5} देवानां (for देवेषु). T₂ वृषा (for वृषः). K₁ कालो
 (for कर्णो). B₃₋₅ D₁ D_{1.4.5.7} महीक्षितां; T₂ नृपेष्वपि (for
 नरेष्वपि). — (L. 6) K₂ मंदं; B₅ अन्यो (for अन्यं). T₂
 तृतीयं मर्त्यं. B₃₋₅ D₁ D_{1.4.5.7} लोकेसिन् (for लोकेषु).
 B₂ नैवानुः; D₃ अन्यं न (for नैवानुः). S₁ B₂ D₁ D₅
 अनुशुश्रुम; K₁ शुश्रुमा; B_{3.4} *शुश्रुम; D₆ सुश्रुमः. M₁
 वृषाणाञ्चानुशुश्रुम.]

21 ^a) Some MSS. उच्चैःश्रवा. B₁ नरो (for वरो).
 — B₁ om. (hapl.) 21^{ab}. — ^a) K₃ D₁ कर्णं (for
 कर्णः). — After 21, V₁ B D₁ D_{1.3-7} ins.:

47* योजितः पार्थिवैः शूरैः समर्थैर्वीर्यशालिभिः ।

दुर्योधनस्य वृद्धार्थं कृत्वा मुर्विमथाजयत् ।

[(L. 1) B₃ वीरैः (for शूरैः). D_{1.5} बल(D₁ वर्यं) शालिभिः (for वीर्यशालिभिः). — (L. 2) B₃ वृथाजयत्; D₆
 अवाजयत् (for अथा°).]

22 The event? — ^a) T₁ यो (for यं). — ^b) K₁
 सांत्वमानार्थकौरवैः; B₃ सांत्वमानात्मगौरवैः; B₁ शाब्दमानार्थः;
 D₁ T_{1.3} G_{2.3} M₂₋₄ सांत्वमानार्थं (D₁ T₁ G_{2.3} 'मानोथ')
 सौहृदैः; D₃ सत्यमानार्थगौरवैः; T₂ G₁ सांत्वमानश्च (G₁
 'मानोथ') सौहृदैः; M₁ सांत्वमानोदयसौहृदैः (hypermetric).
 — ^c) K₁ अरौत्सीत्; K₃ अरौत्सीत्; G₃ अरमत्सीत् (sic)
 (for अरौत्सीत्). D₆ पार्थिवः (for पार्थिवं). T_{2.3} G
 क्षत्रमतुलं (for पार्थिवं क्षत्रं). B₃ कर्णम्; D₃ क्षेत्रम् (for क्षत्रम्).
 — ^a) B₃₋₅ D₁ D₁ D_{3.4.7.8} T₁ M यादवकौरवान् (for
 कौरवयादवान्).

23 ^a) G₁ हत्वा (for श्रुत्वा). T₁ द्वैरथे (for निहतं).
 — ^b) K₁ द्वैरथे; T₁ निहतं (for द्वैरथे). G₃ सव्यसाचिनः
 (for 'साचिना). — After 23^{ab}, N (D₂ missing) ins.:

48* शोकार्णवे निमग्नोऽस्मि समुद्रे भिन्ननौरिव ।

नृवृषं निहतं श्रुत्वा द्वैरथे रथिनां वरम् ।

[(L. 1) D₁ [S]हं (for Sसि). Co भिन्ननौरि (as above).
 K₁ समुद्रेभिर्नदौरिव; D₁ भिन्ना नौरिव सागरे. — (L. 2) K₁
 वृषमं; K₄ B₁ D₁ तं वृषं; D₃ नृरथं; Co नृवृषं (as above).
 K₁ निनिहतं (for निहतं).]

— ^a) B₃ अप्रवे; T₁ दुषवे (for अप्रवः). K₁ V₁ सागरो
 (for सागरे).

24 ^a) D₃ T₁ G_{1.2} यदहं; T₂ यो महद्- (for यद्यहं).
 — ^b) K₃ प्रविनश्यामि; D₃ नाशं नेष्यामि; T₁ न विनश्यामि
 (for न विनश्यामि). D₁ संजयः (for संजय). — ^c) K₁
 पुत्राद् (for वज्राद्). D₃ वज्रसारमयं (for वज्राद्दुतरं).
 B₂₋₄ D₁ D_{1.4.5.7} नूनं; T₁ मेने (for मन्ये). — ^a) K₁
 समुदुर्भेदं; V₁ B₁ दुर्भेदं महत् (for मम दुर्भेदम्). G₂ दुर्भेदः
 (for दुर्भेदम्).

25 ^a) D₁ T₁ 'संबन्ध' (for 'संबन्धि'). — ^b) B D
 (D₂ missing) S पराभवं (for पराजयम्). — ^a) D₁
 om. न. D_{1.5} नाजह्यात्; G₁ न दह्यात् (for न जह्यात्).

26 ^a) S₁ K₂ वृषम् (for विषम्). K_{1.3} D_{1.3-5} अग्नि-
 (for अग्नि). B₁ प्रभावं; G₂ प्रतापं (for प्रपातं). K₄ D₁
 D_{3.8} T₁ च (for वा). — ^b) T₁ अपां (for अहं). — After
 26^{ab}, S ins:

49* महाप्रस्थानगमनं जलं प्रायोपवेशनम् ।

[T₃ G₃ जल- (for जलं).]

— ^c) K_{1.3} B₂ D₁ D₁ शक्यामि; V₁ B₁ D_{1.6.7} दुःखानि;
 B₃ शक्नोमि (for शक्यामि). V₁ शक्यानि; B₁ D_{1.6.7}
 शक्यामि (for दुःखानि). — ^a) K₄ सोहं (for सोहुं). K₃
 सोहशक्यानि (for सोहुं कष्टानि). Co कष्टानि (as in text).
 — After 26, S K_{1.2.4} ins:

50* चिन्तयन्नेव सीदामि मनो मेऽतीव मुह्यति ।

[K₁ चिन्तयन्नेव सीदामि (for the prior half). K₄ वेतीव
 (for मेऽतीव).]

On the other hand, V₁ B D (D₂ missing) S ins.
 after 26, an addl. colophon [Adhy. name: D₁
 धृतराष्ट्रवाक्ये; T₁ G_{1.3} धृतराष्ट्रविलापः. — Adhy. no.:

C. 8-249
B. 8-9. 31
K. 8-5. 32

न हि शक्यामि दुःखानि सोढुं कष्टानि संजय ॥ २६
संजय उवाच ।

श्रिया कुलेन यशसा तपसा च श्रुतेन च ।
त्वामद्य सन्तो मन्यन्ते ययातिमिव नाहुषम् ॥ २७
श्रुते महर्षिप्रतिमः कृतकृत्योऽसि पार्थिव ।
पर्यवस्थापयात्मानं मा विषादे मनः कथाः ॥ २८

धृतराष्ट्र उवाच ।

दैवमेव परं मन्ये धिक्पौरुषमनर्थकम् ।
यत्र रामप्रतीकाशः कर्णोऽहन्यत संयुगे ॥ २९
हत्वा युधिष्ठिरानीकं पाञ्चालानां रथव्रजान् ।
प्रताप्य शरवर्षेण दिशः सर्वा महारथः ॥ ३०

B1.3.5 Da1 D1.4.5.8 8; B4 9; T1.3 G M 5; T2 6.]

27 Before the ref., G2 ins. श्रीकृष्णाय नमः. T1 om. the ref. Lacuna in S2 from संजय उवाच to यशसा (in a). — b) B4 वयसा (for तपसा). T2 [अ]पि (for the first च). B1 वा (for the second च). — c) K3 त्वामेव; T1 त्वमाद्य (for त्वामद्य). — d) M4 इह (for इव). K1 नाहुषा; V1 D3 नाहुषं; M1 नाहुषं (for नाहुषम्).

28 a) D3 श्रुतेर; G3 श्रुते (for श्रुते). G2 प्रथमः (for प्रतिमः). — b) K1 [S]पि; G2 हि (for ऽसि). D1 पार्थिवः; G2 पाण्डवः (for पार्थिव). — c) D3 परिस्थापय चात्मानं. — d) D3 कथा (for कथाः).

29 a) K1 देवदेव; D3 देवमेव (for दैवमेव). — b) B3-5 Da1 D1.4.5.7 T1.3 G पौरुषं तु निरर्थकं. — c) K1 मानः; K3.4 V1 B Da1 D1.8-5.7.8 शालः; Dn1 T G1.2 M सालः (for रामः). D3 प्रतीकाशः. D3 यत्रेशानप्रतीकाशः; G3 अत्र **प्रती. — d) B3 हन्येत; B3 बध्येत; B3 [S]-बध्यत; Da1 D1.4.5.7 T G M1.3.4 [S]वध्यत; M3 वध्येत (for ऽहन्यत).

30 a) K3 युधिष्ठिरो राजा; D5 युधिष्ठिरानीकं (sic); T1.3 G1.3 M यौधिष्ठिरानीकं; T2 यौधिष्ठिरं सैन्यं (for युधिष्ठिरानीकं). — b) K3 Dn1 D7 पंचालानां (for पाञ्चालानां). K1 यथाव्रजान्; K3 D3 रथव्रजं; D1 रथाव्रजान्. S पांचालांश्च महारथान्. — c) T3 G3 प्रताप्य (for प्रताप्य). — d) K1 D1 G2 महारथाः; T1 महारथान्; G3 महा** (for महारथः).

31 a) K1 D1 रथे (for रणे). D3 M1 पार्था; D3 पार्थ (for पार्थान्). — b) K3 वज्रहस्तवसुधरान्; D3 श्वहस्त इवासुरान् (catalectic). — c) B2.5 Da1 D1.4.5.7 T G1.3 M1

मोहयित्वा रणे पार्थान्वज्रहस्त इवासुरान् ।
स कथं निहतः शेते वातरुग्ण इव द्रुमः ॥ ३१
शोकस्यान्तं न पश्यामि समुद्रस्येव विप्लुकाः ।
चिन्ता मे वर्धते तीव्रा मुमूर्षा चापि जायते ॥ ३२
कर्णस्य निधनं श्रुत्वा विजयं फल्गुनस्य च ।
अश्रद्धेयमहं मन्ये वधं कर्णस्य संजय ॥ ३३
वज्रसारमयं नूनं हृदयं सुदृढं मम ।
यच्छ्रुत्वा पुरुषव्याघ्रं हतं कर्णं न दीर्यते ॥ ३४
आयुर्नूनं सुदीर्घं मे विहितं दैवतैः पुरा ।
यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा जीवामीह सुदुःखितः ॥ ३५
धिग्जीवितमिदं मेऽद्य सुहृद्दीनस्य संजय ।

कथं स (by transp.); G2 कथं हि. — a) K3 वायुरुग्ण; V1 B2 वातभग्न; B1 D3.8 वायुभग्न; Da1 D4.5 वातरुग्ण; D1 वातद्रुम; S 'नुन्न (for रुग्ण).

32 b) D5 सन्युद्रस्येव (sic). S2 K4 पिप्लुकाः; K1 पिप्लुकाः; K3 विधुता; B4.5 विधुतः; Da1 D1.5 विदुकाः; D3.8 विधुवः; D4 विधुषः; D4 (sup. lin.).7 विधुतिः (for विधुकाः). V1 B1-3 Dn1 D6 T G2.3 M1-3 पारं जलनिधेरिव; G1 राजजलनिधेरिव; M4 पौरं जवनिधेरिव. — c) S K1.2 च (for मे). B4 D3.8 M3-4 वर्तते (for वर्धते). K3 तवान्; Dn1 [S]तीव; D3 वीर (for तीव्रा). — d) S K2.4 [अ]पि च (by transp.); K3 Dn1 D6 वापि; D3 [अ]त्रापि; S चोप- (for चापि).

33 a) T2 कर्णस्यापचयं. — b) K3 निधनं (for विजयं). S2 फल्गुनस्य; B2 विजयस्य. M2-4 ह (for च). — c) T2 इमं (for अहं). — d) D3 कथं (for वधं).

34 a) V1 B1 वज्रसारमहं मन्ये; T1.2 G3 'मिदं नूनं; G2 'मिदं नाम. — b) Da1 सुहृदयं (hypermetric) (for हृदयं). K4 Dn1 दुर्मिदं; V1 दृढतरं (hypermetric) (for सुदृढं). S मम दुर्मिदं (for सुदृढं मम). — c) K3 यः श्रुत्वा (for यच्छ्रुत्वा). Ca cites यत् (as in text). B3-5 Da1 D1.4.5.7 निहतं कर्णं (D5 'र्ण); Dn1 पुरुषव्याघ्रं; T1 पुरुषं व्याघ्रं (for पुरुषव्याघ्रं). — d) S2 कर्णे (for कर्ण). K1 प्रतीयते (for न दीर्यते). B3-5 Da1 D1.4.5.7 न दीर्यति सहजधा.

35 a) M1 अयन् (sic) (for आयुर्). G3 दीर्णं (for नूनं). T1 अजर्यं; G1 स्वदीर्घं; G2 वितीर्णं; G3 विदीर्णं (for सुदीर्घं). — b) B2 निहतं; D3 विहतं; D3 दैवतैः; M3 निहितं (for विहितं). S2 K1 Dn1 देवतैः; D3 विहितं (for

अद्य चाहं दशामेतां गतः संजय गर्हिताम् ।
 कृपणं वर्तयिष्यामि शोच्यः सर्वस्य मन्दधीः ॥ ३६
 अहमेव पुरा भूत्वा सर्वलोकस्य सत्कृतः ।
 परिभूतः कथं स्रुत पुनः शक्यामि जीवितुम् ।
 दुःखात्सुदुःखं व्यसनं प्राप्तवानस्मि संजय ॥ ३७
 तस्माद्भीष्मवधे चैव द्रोणस्य च महात्मनः ।
 नात्र शेषं प्रपश्यामि स्रुतपुत्रे हते युधि ॥ ३८
 स हि पारं महानासीत्पुत्राणां मम संजय ।

युद्धे विनिहतः शूरो विसृजन्सायकान्बहून् ॥ ३९
 को हि मे जीवितेनार्थस्तमृते पुरुषर्षभम् ।
 रथादतिरथो नूनमपतत्सायकादितः ॥ ४०
 पर्वतस्येव शिखरं वज्रपातविदारितम् ।
 शयीत पृथिवीं नूनं शोभयन्रुधिरोक्षितः ।
 मातङ्ग इव मत्तेन मातङ्गेन निपातितः ॥ ४१
 यद्बलं धार्तराष्ट्राणां पाण्डवानां यतो भयम् ।
 सोऽर्जुनेन हतः कर्णः प्रतिमानं धनुष्मताम् ॥ ४२

G. 8. 267
B. 8. 9. 18
K. 8. 6. 17

दैवतैः). — °) B₂ यत्तु (for यत्र). Dn₁ कर्णे (for कर्ण).
 V₁ B₁ यत्कर्णं निहतं श्रुत्वा; D₈ कर्णस्य निधनं श्रुत्वा. — °) V₁ B_{1.3-5} Da₁ D_{8-5.7} [अ]द्य; D₁ [अ]ध (for [इ]ह).
 K₁ स दुःखितः (for सुदुःखितः).

36 °) B₁ जीवितं मदं (for जीवितमिदं). K₁ वीरैः;
 K₂ चेद्य; K₃ V₁ B D (D₂ missing) S चैव (for मेऽद्य).
 — °) T₂ सुहृद्दीनस्य; T₃ G_{2.3} सुहृद्दयसनि (for सुहृद्दीनस्य). Dn₁ संजयः; D₈ दुःखितः (for संजय). D₈ सुहृद्दीनः सुदुःखितः. — °) Dn₁ आद्य (for अद्य). Dn₁ चाहं; T₃ G₁ त्वहं (for चाहं). D_{1.5} कुगाम्; D₅ (marg.) G₆ दशाम् (as in text). T₂ M एतां (for एतां). — °) D₆ गतं (for गतः). K₃ गर्हितां; D₁ गर्हितं; T₁ यत्कृतां; T_{2.3} G₁ M कुत्सितां; G₂ वेत्सि मां; G₃ वेत्सि तां (for गर्हिताम्). — °) K₁ कृपाणं; K₃ कृपणो; Ca. c कृपणं (as in text). Ca वत जीवामि (for वर्तं). — °) G₃ om. शोच्यः. T₁ चोच्यः (for शोच्यः). K₁ सस्यसंदधीः (sic) (for सर्वस्य मन्दधीः).

37 °) K₃ सर्वैर (for भूत्वा). — °) D₈ सर्वलौकस्य. D₈ यत्कृतं (for सत्कृतः). K₃ लोकैः सम्यक्वत्कृतः (sic). — °) T₁ परं; T_{2.3} G_{1.3} M पुनः (for कथं). K₄ Dn₁ D₈ M₁ सूतः; G₃ सोथ (for सूत). — °) Dn₁ D_{4.5.8} परैः; T G_{1.3} M कथं (for पुनः). K₃ V₁ B₁ शक्यामि; D₈ शिष्यामि (for शक्यामि). G₂ जीवितं (for जीवितुम्). — °) K₃ B₂ सुदुःखव्यसनं. D_{8.6} दुःखात्तु (D₈ °त्रु) दुःखं व्यसनं; S दुःखादुःखतरं मन्ये. — °) Dn₁ संजयः (for संजय).

38 B₂ D₈ om. (hapl.) 38^a-39^b. — °) S₁ K भीष्मद्रोणवधे (K₁ °धं) चैव; B (B₂ om.) Da₁ Dn₁ D_{1.3.4.7.8} S भीष्मद्रोणवधेनैव. — °) All MSS. (except S₂; B₂ D₈ om.; D₂ missing) कर्णस्य (for द्रोणस्य). — °) K₄ Dn₁ नात्र (for नात्र). V₁ Da₁ D_{1.5} हि पश्यामि; T₁ प्रवक्ष्यामि (for प्रपश्यामि). — °) B₁ मृते

(for हते). V₁ B₂₋₅ Da₁ D_{1.4.5.7} T₂ सति; G₃ त्वपि (for युधि).

39 B₂ D₈ om. 39^{ab} (cf. v. 1. 38). — °) S₁ K_{2.4} Da₁ (Dap as in text) D_{1.5.7} पारो; K₃ पादो; B₅ पार्थ (for पारं). S₂ महद् (for महान्). — °) K₁ M₂ विनिहितः; V₁ B₁ विनिस्तः; B₂ Dn₁ हि निहतः (for विनिहतः). — °) D₁ विसृजत् (for विसृजन्). B₂ सायकान्; D₈ (m as in text) बालकान् (for सायकान्).

40 °) K_{1.3} V₁ Dn₁ D_{2.3} नु; B₁ वा; D₈ [S]त्र (for हि). K₃ जीवितं नाथस्य; T₂ जीवितेनाथः; M₁ जीवितस्यार्थस्य (for जीवितेनार्थस्य). — °) K₁ तमेने; B₁ सुमृते (for तमृते). B₁ Dn₁ पुरुषर्षभे; T₁ पुरुषर्षभ (for पुरुषर्षभम्). — °) S₂ K₄ B_{4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.4.5.7} M₂₋₄ रथादा (M₃ °द) धिरथिर्; B₁ सरथातिरथो; B₂ रथादसौ हतो; T_{2.3} G रथाद (G₁ °दा) तिरथिर्; M₁ रथान्निपतितो (for रथादतिरथो). K₃ कर्णः (for नूनं). — °) K₃ पतितः; V₁ B D (D₂ missing) S (except T₂) न्यपतत् (for अपतत्).

41 °) K₁ वज्रपाते विदारितं; B_{1.3-5} Da₁ Dn₁ D_{1.3.5.7} वज्रपाता (D₈ °त) द्विदारितं; B₂ D_{6.8} T G₁ M वज्रपाता (T₁ °त) वदारितं; G₂ वज्रपातेवदारितं; G₃ वज्रपातादवारितं. — °) S₂ K₄ शयेत; K₁ शमते; K₃ V₁ B D (except D₅; D₂ missing) S स शेते; D₈ संशेते (for शयीत). — °) S₂ शोचयन् (for शोभयन्). K₃ रुधिरोक्षितः; D₈ °क्षिताः (for °क्षितः). — T₁ om. 41^{ef}. — °) B₂₋₅ Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7.8} द्विपेद्रेण (for मातङ्गेन).

42 °) K₁ यद्बलां; K₃ यद्भयं; V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ D_{1.3-5.7} S यो बलं; D₆ यतो भयं (hypermetric) (for यद्बलं). — °) T₁ यथा (for यतो). — °) M₁ बृहत् (sic) (for हतः). — °) B₃ प्रतिमानो; T₂ प्रतिमानः; Ca प्रतिमानं; G₆ प्रतिमानं (as in text).

C. 8. 257
B. 8. 9. 16
K. 8. 6. 18

स हि वीरो महेष्वासः पुत्राणामभयंकरः ।
शेते विनिहतो वीरः शक्रेणैव यथा बलः ॥ ४३
पङ्गोरिवाध्वगमनं दरिद्रस्येव कामितम् ।
दुर्योधनस्य चाकृतं तृषितस्येव पिपुकाः ॥ ४४
अन्यथा चिन्तितं कार्यमन्यथा तत्तु जायते ।
अहो नु बलवद्दैवं कालश्च दुरतिक्रमः ॥ ४५
पलायमानः कृपणं दीनात्मा दीनपौरुषः ।
कच्चिन्न निहतः स्रुत पुत्रो दुःशासनो मम ॥ ४६

43 ^a) Ds द्वीपो (for वीरो). — ^b) B1.8 D4.7 मित्राणाम्. Ks Bs-s Da1 D1.5 मे मयंकरः; Ds S अभयं मम (for अभयंकरः). — ^c) V1 Ds स निहतो; B1 [S] सिद्धि- हतो (for विनिहतो). Ks वीरः; V1 B1.2 Ds भूमौ; T1 शूरः; T2.3 G M शूरः (for वीरः). — ^d) S2 शक्रेणैव; Bs-s D2.4.7 देवैरेण; Ca शक्रेणैव (as in text). Ks Co यथा बलः; V1 B1 [अ]सुरो बलः; B2.4 D2.4.7 इवाचलः (with hiatus); S पुरा व(G1.8 व)लः; Ca यथा बलः (as in text). B2 वज्रेणैव महाबलः.

44 ^a) T1 G1.8 पङ्कोर (for पङ्गोर). B2 पङ्गोवी- राध्वगमनं; B4 पङ्गोरिवार्थगमनं. — ^b) Ks अध्वगस्येव; D1 दारिद्रस्येव (for दरिद्रस्येव). K1 कामितां; Bs (also as in text) कांक्षितं; T1.2 G M कामिता (for कामितम्). — ^c) B1 चाभूतं; Bs चाकृतं; Dn1 चाकृतं (sic); S लोभस्य (for चाकृतं). Ca.c cite आकृतं. — ^d) Ks तृषितस्येव (for तृषितस्येव) and repeats कामितं and दुर्योधनस्य चाकृतं. K4 Bs Da1 D2.4.7 Co विपुषः; V1 B1-4 Dn1 Ds विपुषः; Ds दृष्णुता (for पिपुकाः). Ks निषितस्येव पौरुषं; D1 दक्षितस्य विपुषः; Ds दक्षितस्य विष्णुषः; S स(Gs सा)मान्येतानि संजय.

45 ^b) S2 तद्भु (sic); Bs तन्न; Dn1 Ds तद्धि; T2 तच्च (for तत्तु). Da1 D1.5 T1.8 G तत्त्वजायत (for तत्तु जायते). — ^c) B1 सु; Bs D4.7 [S]त्र; T2 [S]ति- (for नु). S2 बलवद्दैव (sic); T2 G1.2 बलवान्दैवः (for बलवद्दैवं). — ^d) K1 दुरतिक्रमः; K4 बलवत्तरं; Ds दुरतिक्रमः (sic) (for दुरतिक्रमः).

46 ^a) K1 पलायनः (sic); Bs प्रदीयमाणः; Ds लीला- यमानः (for पलायमानः). Ks संग्रामे; K4 V1 B1-4 Dn1 D2.4.6-8 S कृपणो; Bs दीनात्मा; Ds कृपणं (for कृपणं). — ^b) Ks महात्मा; Bs कृपणो (for दीनात्मा). V1 B1.8 D2 दीनपौरुषः; Da1 D1.5 दीनपूरुषः (for दीनपौरुषः). M1 दीनायदीनपौरुषः (sic). — ^c) K1 कच्चिन्न; B1.2.4.5-D2.4.7

कच्चिन्न नीचाचरितं कृतवांस्तात संयुगे ।
कच्चिन्न निहतः शूरो यथा न क्षत्रिया हताः ॥ ४७
युधिष्ठिरस्य वचनं मा युद्धमिति सर्वदा ।
दुर्योधनो नाभ्यगृह्णान्मूढः पथ्यमिवौषधम् ॥ ४८
शरतल्पे शयानेन भीष्मेण सुमहात्मना ।
पानीयं याचितः पार्थः सोऽविध्यन्मेदिनीतलम् ४९
जलस्य धारां विहितां दृष्ट्वा तां पाण्डवेन ह ।
अब्रवीत्स महाबाहुस्तात संशाम्य पाण्डवैः ॥ ५०

कच्चिद्धि-; G2 कच्चिन्नु (for कच्चिन्न). Ks तन्न; Bs T2 शूरः; Dn1 G2 सूतः (for सूत). — ^d) B2 T1 दुर्योधनो (for दुःशासनो).

47 ^a) K1 कच्चिन्न; Ks कच्चिन्न; G2 कच्चिन्नु (for कच्चिन्न). V1 नीचाचरितं; B Da1 D1.8-5.7 दीनाचरितं (for नीचाचरितं). — ^b) Ds तन्न (for तात). B2.4 Da1 D1.5 संजय (for संयुगे). — After 47^{ab}, S ins.:

51* पुत्रो दुर्योधनः संख्ये निहतो मम संजय ।

[T1 संवे; G2.8 M संखे (for संख्ये). T1 G1.8 M न हतो (for निहतो).]

— ^c) K1 कच्चिन्न. Ks हि हतः; K4 निहता (for निहतः). B1 सूरः; Ds संख्ये (for शूरो). S (except T2) कच्चित्ते निहताः (G2 न हिताः) शूरा. — ^d) K2.8 V1 B D (D2 missing) T2 M2-4 यथान्ये; T1 यथात्व-; T2 G यथा ते (for यथा न). Co cites यथा (as in text). Ds क्षत्रियर्षभः; D4.7 क्षत्रियर्षभाः; T1.8 G M क्षत्रियास्तथा; (for क्षत्रिया हताः).

48 ^a) Ks वपुद्विष्यस्य (sic) (for युधिष्ठिरस्य). — ^b) Ks धिगमूढमिति; V1 B D1.8-7 मा युध्यस्वेति; Ds अबुद्ध- मिति (for मा युद्धमिति). Bs सर्वथा (for सर्वदा). — ^c) S2 K1.2 B1 Ds.7 नाभ्यगृह्णात्; V1 न चागृह्णात्; B2 [अ]प्य- गृह्णाणो; Bs नाप्यगृह्णात्; B4 नान्वगृह्णात्; T2 नास्यगृह्णात्; (for नाभ्यगृह्णात्). — ^d) Gs अंधः (for मूढः).

49 For the event, cf. 6.116. — ^b) D4 भीष्मेन. Bs च महायशः; B4 Da1 D1.5 सुमहायशः; Dn1 च महात्मना (for सुमहात्मना). — ^c) D1 याचितं (for याचितः). T1 पार्थ (for पार्थः). Ks पानायां याचितो पार्थः (sic). — ^d) Ks सोविधान्; V1 सोभिद्यन् (for सोऽविध्यन्). Ks मेदिनाजलं (sic) (for मेदिनीतलम्).

50 ^a) Ds जलधारां च (for जलस्य धारां). V1 B1.8-5 Da1 D1.8-5.7 S जनि(G1 लि)तां; B2 विपुलां (for विहितां).

प्रशमाद्धि भवेच्छान्तिर्मदन्तं युद्धमस्तु च ।
 आतृभावेन पृथिवीं युद्ध पाण्डुसुतैः सह ॥ ५१
 अकुर्वन्वचनं तस्य नूनं शोचति मे सुतः ।
 तदिदं समनुप्राप्तं वचनं दीर्घदर्शिनः ॥ ५२
 अहं तु निहतामात्यो हतपुत्रश्च संजय ।
 द्यूततः कृच्छ्रमापन्नो लूनपक्ष इव द्विजः ॥ ५३

यथा हि शकुनिं गृह्य छित्वा पक्षौ च संजय ।
 विसर्जयन्ति संहृष्टाः क्रीडमानाः कुमारकाः ॥ ५४
 छिन्नपक्षतया तस्य गमनं नोपपद्यते ।
 तथाहमपि संप्राप्तो लूनपक्ष इव द्विजः ॥ ५५
 क्षीणः सर्वार्थहीनश्च निर्बन्धुर्ज्ञातिवर्जितः ।
 कां दिशं प्रतिपत्स्यामि दीनः शत्रुवशं गतः ॥ ५६

C. 8. 281
B. 8. 9. 31
K. 8. 6. 31

— ^a) K₃ दृष्टतां (for दृष्टा तां). K₁ Dn₁ D₃ हि; S च (for ह). B₂ पांडवीमिह (for पाण्डवेन/ह). V₁ B₂-s Da₁ D_{1.3}-s.7 दृष्टा पाण्डुसुतेन च. — ^c) D_{1.5} सुमहाबाहुस; S स (T₂ G_{1.2} सु) महाबुद्धिस (for समहाबाहुस). — ^d) K₁ शंशास्य; Dn₁ संशास्य (for संशाम्य).

51 ^a) D₆ प्रशमात्तु (for प्रशमाद्धि). T G₁ M श्रेयो; G₂ योय (sic) (for शान्तिर्). G₃ प्रशमाद्वयभवेद्योर्थ (corrupt). — ^b) K₃ महान्तं; D₆ यदन्तं; Cc मदन्तं (as in text). K₁ अस्त; K₃ B₃ D₃ T₃ G M एव (for अस्तु). K₄ ते; V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.3}-s.7 वः; D₆ सः; T₂ वा (for च). T₁ मा कथा युद्धकल्पनं. — ^c) K₃ आतृभावेन; V₁ आत्रि (for आतृ). — ^d) D₄ मुक्व (for मुह).

52 ^a) M₂-4 मे त्वं (for तस्य). — T₂ reads 52⁵⁰ twice. — ^b) K₁ मांतं; Ca नूनं (as in text). Dn₁ M₁ शोचति; D₆ शोचंतं; G₂ M₂-4 शोचसि (for शोचति). K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3}-s.7.8 T_{1.3} G_{1.3} Ca पुत्रकः; D₆ पुत्रकाः; G₂ M पुत्रक (for मे सुतः). — ^d) B₃ यदन्तं (sic) (for वचनं). K₃ दर्शिमि; Ca. c दर्शिनः (as in text).

53 ^a) D₆ च (for तु). K₁ निहिता; G₃ न्यहता (for निहता). — ^b) K₁ हता (for हत). V₁ B₁ तु (for च). — § K_{1.2.4} om. (hapl.) 53⁵⁰-54⁵⁰. — ^c) K₃ T G₃ M द्यूतेन; D₆ द्यूततः; G₂ स तेन (for द्यूततः). B₃ केशम्; Cc कृच्छ्रम् (as in text). — ^d) D₄ कृत्तपक्ष; Ca लूसपक्ष (for लूनपक्ष).

54 § K_{1.2.4} om. 54^{ab} (cf. v. l. 53). B₂ T₁ om. (hapl.) 54-55. — ^a) D₆ यथावत् (for यथा हि). V₁ B₁ च (for हि). D₃ (marg. sec. m.) पक्षिणं (for शकुनिं). S (T₁ om.) यथा गृहीत्वा शकुनिं (G₁ नीं; G₂ निः). — ^b) K₃ छिन्नपक्षौ; Da₁ D_{1.5} छित्वा पक्षे. S (T₁ om.) पक्षौ लुप्त्वाथ (G₂ लूसौथ; G₃ लुमात्तु) संजय. — ^c) T₃ विसर्जयंस्ते; G_{1.3} M₂-4 विसर्जयंस्ते; G₂ विसर्जयंस्ते (for विसर्जयन्ति). K₃ संहृष्टा (for संहृष्टाः). — ^d) K₃ क्रीडमानः; D₁ क्रीडमाना. K₁ कुमारकः; G₁ कुमारकरा (sic) (for कुमारकाः).

55 B₂ T₁ om. 55 (cf. v. l. 54). In §₂, st. 55-59 are lost on a damaged folio. — ^a) B₃-s D_{3.4.7} T₃ G M लूनपक्षतया; Da₁ D_{1.5} लूनपक्षमयात् (for छिन्नपक्षतया). — ^b) Da₁ D_{1.5} नोपलभ्यते (for नोपपद्यते). Dn₁ D₃ गतिर्नोपपद्यते. — ^c) D₃ संपन्नो (for संप्राप्तो). D₆ तथाहं समनुप्राप्तो. — ^d) G₂ क्षीणपक्ष (for लूनपक्ष). T₂ द्विजः (for द्विजः).

56 §₂ missing (cf. v. l. 55). — ^a) K₁ क्षीणः (for क्षीणः). K₂ G₂ हीनस्य (for हीनश्च). — ^b) K₁ B₂ निर्बन्धुज्ञातिवर्जितः; K₃ बंधुज्ञातिविवं; V₁ B₁ T₂ ज्ञातिबं (B₁ वं) धुवि; B₃-s D (D₂ missing) निर्ज्ञातिर्बधुव; T₁ G₃ M निर्बन्धुज्ञातिसंक्षये; T₃ बंधुभिर्ज्ञातिसं. — ^c) D₃ दशां (orig. दिशां). Ca cites कां दिशं (as in text). K₃ प्रतिपत्स्यामि; V₁ प्रतियास्यामि; D₆ को नु पत्स्यामि; Cc प्रतिपत्स्यामि (as in text). — ^d) B₁ हीनः (for दीनः). T₁ शोकवशास्तदा; T_{2.3} G M शोकवशं गतः. — After 56, K₁ (marg. sec. m.)₄ Dn₁ D₇ T₂ ins. an addl. colophon [Adhy. name: Dn₁ T₂ धृतराष्ट्रवाक्यं. — Adhy. no.: K₁ 9; T₂ 7.] — K₄ Dn₁ D₇ T₂ ins. after the addl. colophon: D₄ (marg.)₃ T_{1.3} G M ins. after 56:

52* वैशंपायन उवाच ।

इत्येवं धृतराष्ट्रोऽथ विलप्य बहु दुःखितः ।

प्रोवाच संजय भूयः शोकन्याकुललोचनः ।

[D₆ om. the ref. — (L. 2) Dn₁ मानसः; D₄ T₁ G₂ चेतनः; G₃ चेतसः (for लोचनः).]
 K₄ Dn₁ D_{4.7.8} T₂ cont: § K₁-s V₁ B Da₁ D_{1.3.5.6} ins. after 56:

53* योऽजयत्सर्वकाम्बोजानम्बष्ठान्कैकयैः सह

गान्धारांश्च विदेहांश्च जित्वा कार्यार्थमाहवे ।

[Before line 1, Dn₁ D_{4.5.7} T₂ read धृतराष्ट्र उवाच. — (L. 1) K₃ योजयन्. D₃ शक (for सर्व). §₂ K₄ T₂ काम्बोजान्. K₃ Dn₁ D_{1.3.5-8} कै (D₆ को)कैः. §₁ K_{1.2} अपृष्ठान्कैकयैः सह (for the posterior half). — (L. 2) K₁ गंधारांश्च.]

C. 8. 284
B. 8. 9. 34
K. 8. 6. 34

दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं पृथिवीं योजयत्प्रभुः ।
स जितः पाण्डवैः शूरैः समर्थैर्वीर्यशालिभिः ॥ ५७
तस्मिन्हते महेष्वासे कर्णे युधि किरीटिना ।
के वीराः पर्यवर्तन्त तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ५८
कच्चिन्नैकः परित्यक्तः पाण्डवैर्निहतो रणे ।
उक्तं त्वया पुरा वीर यथा वीरा निपातिताः ॥ ५९
भीष्ममप्रतियुध्यन्तं शिखण्डी सायकोत्तमैः ।
पातयामास समरे सर्वशस्त्रभृतां वरम् ॥ ६०
तथा द्रौपदिना द्रोणो न्यस्तसर्वायुधो युधि ।

57 Ś₂ missing (cf. v. l. 55). — ^a) G₂ दुर्योधन-
समृद्ध्यर्थं. — ^b) Ś₁ K₂ lacuna; K₄ D₅ पृथिवी (for
पृथिवीं). Dn₁ योजयात्; M₃ योजयेत् (for योजयत्).
K₁. हलः संयोजयत्प्रभुः; B₃ D_{3.4.7} योजयत्पृथिवीं प्रभुः.
— ^c) B₂ स हतः; T₁ न जितः (for स जितः). — ^d) B₁
D_{3.4.7} समरे (for समर्थैर्). B₂₋₅ D₄₁ Dn₁ D_{1.3.4.7.8}
बाहुः; D₅ बहुः (for वीर्यं). Cc cites वीर्यं.

58 Ś₂ missing (cf. v. l. 55). — ^b) D₅ T₂
युद्धे (for युधि). — ^c) T₂ ते (for के). K₁ पर्यवर्तन्त्य
(sic); V₁ B (except B₂) D₄₁ D_{1.3-5.7.8} S पर्यतिष्ठन्त;
Dn₁ पर्यतिष्ठन्ति (for पर्यवर्तन्त). K₃ D₅ पर्यतिष्ठन्ति ये तत्र.
— ^d) T₁ तान्माचक्ष्व (for तन्ममा). K₃ [आ]चक्ष्वत
(for [आ]चक्ष्व).

59 Ś₂ missing (cf. v. l. 55). — ^a) K₁ कच्चिन्नैकः;
G₂ कच्चित्वेकः (for कच्चिन्नैकः). K₃ परित्यक्तः (for
परित्यक्तः). D₂ resumes. — ^b) D₅ पाण्डवे (for 'वैर्').
D₃ न हतो (for निहतो). T₂ पाण्डवेन हतो रणे. — ^c)
B₁ उक्तम् (for उक्तं). B_{2.5} D₅ transp. त्वया and पुरा.
K₃ D₅ S सूत; B_{1.4.5} D₄₁ D_{1.3-5.7} तात (for वीर).
— ^d) K₃ G₂ तथा; G₃ महा- (for यथा). T₃ शूरा
(for वीरा). B₁ D_{5.7} यथा वीरो निपातितः; G₁ यथा
शूरौ निपातितौ.

60 ^a) K₃ D_{2.6} अप्रतिमं युद्धे; B₁ अप्रतिमद्वंद्वं; D₅
युधि दुराधर्षं (for अप्रतियुध्यन्तं). — ^b) V₁ D_{4.8} शिखण्डी
(for शिखण्डी). B₂ D_{2.4} शायको (for सायको). — ^d)
D₄₁ D_{1.5} सर्वमस्त्रं (for सर्वशस्त्रं). D₂ G₂ वरः.

61 ^a) G_{1.2} द्रौपदिना; G₃ तद्रूपदिना (sic); Ca. c
द्रौपदिना (as in text). D₄₁ D₅ द्रौणो (for द्रोणो). Dn₁
पार्षतेन तथा द्रोणो. — ^b) B_{3.4} D₄ T₂ न्यस्तशस्त्रायुधो (for
न्यस्तसर्वा). B₂ यदि; Dn₁ रणे (for युधि). — After
61^{ab}, S (except T₃) ins.:

युक्तयोगो महेष्वासः शूरैर्वहुभिराचितः ।
निहतः खड्गमुद्यम्य धृष्टद्युम्नेन संजय ॥ ६१
अन्तरेण हतावेतौ छलेन च विशेषतः ।
अश्रौषमहमेतद्वै भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ ६२
भीष्मद्रोणौ हि समरे न हन्याद्वज्रभृत्स्वयम् ।
न्यायेन युध्यमानौ हि तद्वै सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ६३
कर्णं त्वस्यन्तमस्त्राणि दिव्यानि च बहूनि च ।
कथमिन्द्रोपमं वीरं मृत्युर्युद्धे समस्पृशत् ॥ ६४
यस्य विद्युत्प्रभां शक्तिं दिव्यां कनकभूषणाम् ।

54* धर्मराजवचः श्रुत्वा अश्वत्थामा हतस्त्विति ।

— ^a) K₁ युक्तो योगो; K₃ उक्तयोगो; Ca. c युक्तयोगो
(as in text). — ^b) D₅ बाणैर् (for शूरैर्). K₁ आचिताः;
B₃ अर्दितः; D₁ आयितः (for आचितः). T₁ शूरैर्वहुभिराचितः.
— ^c) K₁ निहितः (for निहतः). — ^d) K₁ दृष्ट्युः; D₅
दृष्ट्युः (for दृष्ट्युः). B₂ Dn₁ D₅ संयुगे (for संजय).

62 Before 62, K₃ writes, and erases with
yellow pigment संजय उवाच. — ^a) Ś K_{2.4} हतौ वीरौ
(for हतावेतौ). T₂ युधिष्ठिरेण क्षुब्धेन. — ^b) T₃ G₃
बलेन च; G₂ सबलेन; M₂₋₄ छलेन तु (for छलेन च). D₅
(before corr.) विशां पते. — ^c) K₁ अशो (corr. to शो) षम्;
D₃ अश्रौषम् (for अश्रौषम्). M₂₋₄ एवं (for एतद्). K₃
V₁ B₁ Dn₁ D₅ अश्रद्धेयमहं मन्ये. — ^d) V₁ निपातनं (for
निपातितौ). K₃ B₁ Dn₁ T₁ भीष्मद्रोणनिपातनं (K₃
*तितं).

63 ^a) K₁ D₅ भीष्मद्रौणौ. K₃ B₂ च (for हि). B₃
संग्रामे (for समरे). — ^c) K₁ D₃ T₂ युध्यमानो हि;
K₃ V₁ D_{2.6} युध्यतः सूत (K₃ सूतः); T_{1.3} G_{1.3}
M₂₋₄ युध्यन्समरे; G₂ युद्धं समरे; M₁ युध्यत्समरे (for
युध्यमानौ हि). — ^d) Dn₁ T₂ सत्यमेतद् (for तद्वै सत्यं).
K₁ सत्ये (for सत्यं).

64 ^a) G₂ कर्णम् (for कर्णं). Dn₁ अस्यंतम्; K₃
त्वस्यत; D₄₁ D_{1.5} त्वस्यतु (for त्वस्यन्तम्). K₃ D₄₁ D_{1.5}
शस्त्राणि (for अस्त्राणि). B₂ शस्त्राणि कर्णं त्वस्यंतं. — ^b) D₅
वृष्ट्याणि (for दिव्यानि). B₄ सु- (for च). S लघूनि
(for बहूनि). — ^c) Dn₁ T_{1.3} G M संख्ये; T₂ युद्धे (for
वीरं). — ^d) Dn₁ T_{2.3} G M वीरं; T₁ वैरं (for युद्धे).
D_{2.3} समस्पृशत्; D₅ समस्पृशन् (for समस्पृशत्).

65 For the event, cf. 3. 294. 23. — ^a) D₅
विद्युत्प्रभां. Dn₁ M₂₋₄ दिव्यां (for शक्तिं). — ^b) Dn₁
M₂₋₄ शक्तिं (for दिव्यां). K_{1.3} V₁ D₅ S कनकभूषितां; B₁

प्रायच्छद्विषतां हर्त्रीं कुण्डलाभ्यां पुरंदरः ॥ ६५
 यस्य सर्पमुखो दिव्यः शरः कनकभूषणः ।
 अशेत निहतः पत्नी चन्दनेष्वरिसूदनः ॥ ६६
 भीष्मद्रोणमुखान्वीरान्योऽवमन्य महारथान् ।
 जामदग्न्यान्महाघोरं ब्राह्ममस्त्रमशिक्षत ॥ ६७
 यश्च द्रोणमुखान्दृष्ट्वा विमुखानर्दिताञ्शरैः ।
 सौभद्रस्य महाबाहुर्व्यधमत्कार्मुकं शरैः ॥ ६८

यश्च नागायुतप्राणं वातरंहसमच्युतम् ।
 विरथं आतरं कृत्वा भीमसेनमुपाहसत् ॥ ६९
 सहदेवं च निर्जित्य शरैः संनतपर्वभिः ।
 कृपया विरथं कृत्वा नाहनद्धर्मवित्तया ॥ ७०
 यश्च मायासहस्राणि ध्वंसयित्वा रणोत्कटम् ।
 घटोत्कचं राक्षसेन्द्रं शक्रशक्त्याभिजघ्निवान् ॥ ७१
 एतानि दिवसान्यस्य युद्धे भीतो धनंजयः ।

C. 8. 299
 B. 8. 9. 49
 K. 8. 6. 30

कंकणभूषितां; B₂ कांचनभूषणाम्; D₈ कांचनसप्रभां (for कनकभूषणाम्). — °) K₄ द्विषितां (for द्विषतां). K₄ हर्त्री; Dn₁ D₁ हंत्री (for हर्त्री).

66 For the event, cf. 8. 66. — °) G₂ सर्वमुखो (for सर्पमुखो). V₁ B_{2.4} Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} S कांचनभूषणः; B₂ कांचनभूषितः; D₈ कनकभूषितः; D₈ कांचनसप्रभाः (for कनकभूषणः). — B₂ om. 66^{cd}. — °) K₁ अशेते; K₃ Dn₁ D_{7.8} T₂ स शेते; B₃ अस्यतो; D₅ अशते; D₈ ससेने (for अशेत). B₃ M_{2.4} निहितः. K₃ Dn₁ D_{7.8} T₂ संख्ये; G₁ पुत्री; C₀ पत्नी (as in text). — °) B₃ स्यंदनेषु; T_{1.3} G_{1.3} समरेषु (for चन्दनेषु). D₅ T₃ G₃ अरिसूदनः; M₁ सूदनं. K₃ Dn₁ D_{7.8} T₂ कर्णस्त्वरिनिपूदनः; D₂ चतुर्भिरपरैः सह; D₈ चंदनेष्वरिसूदनः.

67 For the event, cf. 3. 293. 17; also cf. B. 12. 2-3. — °) M₁ यौधान् (for वीरान्). — °) K₃ B₁ अवमन्य; V₁ वमन्य; B₃ Dn₁ D₈ योवमन्यन्; D₂ योवमन्ये; T_{1.2} योवमल्य; G₁ योवमल्ये; G₂ योवगम्य; M योतिमल्य (for योऽवमन्य). B₃ महात्मनः (for महारथान्). D₁ घोरमन्यमहारथान्. — °) K₄ महाघोरः; B₂ महाबाहो; B₃ महावीर्ये; B_{4.5} महाराज; Da₁ D_{1.5} महातेजा (for महाघोरं). — °) V₁ lacuna for 87^d. D₈ ब्राह्मयम् (for ब्राह्मम्). K₃ अशिक्ष्यत; B₂ T₃ अशिक्षयन्; Dn₁ अशिक्षतः; D₅ T_{1.2} G M अशिक्षयत् (for अशिक्षत).

68 For the event, cf. B. 7. 48. 32. T₂ om. (hapl.) 68. — °) B₅ Da₁ D_{1.5} यस्य (for यश्च). K₁ द्रोणमुखाद् (for द्रोणमुखान्). D₈ हत्वा (for दृष्ट्वा). — °) G₁ M₁ अर्दितान्; M₃ आर्दितान् (for अर्दितान्). — °) K₁ सौभद्रस्य (sic) (for सौभद्रस्य). — °) G₂ व्यायस्मात् (for व्यधमत्). B (except B₁) D_{3.4.7} शितैः (for शरैः).

69 For the event, cf. B. 7. 167. — °) Da₁ D_{1.5} (m as in text) यस्य (for यश्च). S K_{1.2.4} नागशतप्राणं; T₁ नागायुतं प्राणं (for नागायुतप्राणं). — °) K₁ वातरतसम् (sic); B₅ D_{3.4.7} वज्ररंहसम्; G₂ वनं (for वातं). T₂

वायुस्रुं महेषुभिः. — °) K₁ D₈ (m as in text) भारतं; K₃ V₁ D_{2.6} T₂ तरसा; B (except B₁) Da₁ D_{1.3-5.7} T_{1.2} G M सहसा (for आतरं). — D₂ om. (hapl.) 69^d-70^e. — °) S₂ K₄ उपाहरत्; K₃ V₁ B₁ Da₁ D_{1.5.6} Ca अवाहसत्; B₂₋₅ D_{3.4.7} अथाहसत्; T G_{1.3} M_{2.4} अपाहसत्; G₂ M₂ अपाहरत्; M₁ अपाहसन् (for उपाहसत्). K₁ भीमसेमपाहसत् (sic).

70 B₂ om. 70-71. D₂ om. 70^{abc} (cf. v. 1. 69). — °) Dn₁ D₈ वि- (for च). — °) K₁ पर्वणिः (for पर्वभिः). — °) K₁ नाहरद्ध*वित्तया; K₃ V₁ B₁ Dn₁ D_{2.6} S नावधीद्धर्मवित्तमः; K₄ B_{4.5} Da₁ D_{1.3-5.7.8} नाहनद्धर्म- (Da₁ नं धर्म-; D_{1.5} नल्कर्म) चित्तया; B₃ नाहनद्धर्मवित्तया.

71 For the event, cf. B. 7. 179. B₂ om. 71 (cf. v. 1. 70). — °) K₃ V₁ B₁ यस्य; B₃ स च (for यश्च). — °) V₁ Dn₁ T₃ M Ca.c व्यंसयित्वा; B₁ दिव्यं जित्वा; D₂ व्यंचयित्वा; D₈ व्यंजयित्वा; G_{2.3} व्युत्सयित्वा (for ध्वंसयित्वा). D₈ (marg.) मदोत्कटं; T_{2.3} G घटोत्कचं (for रणोत्कटम्). B₃₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} विकुर्वाणं जयैषिणं. — °) T_{1.3} G रणोत्कटं (for घटोत्कचं). K₄ शक्त्या कर्णो; Da₁ **शक्त्या; T_{1.3} G_{2.3} इंद्रशक्त्या; G₁ इंद्रजित्या (for शक्रशक्त्या). K₃ V₁ B (B₂ om.) D (except D₈) T_{1.3} G M निजघ्निवान् (for [अ]भिजघ्निवान्). T₂ राक्षसेन्द्रं शक्रशक्त्या मोघया तु निजघ्निवान्.

72 °) K₄ एतान्ये (for एतानि). B₃ T₁ G₂ दिवसानस्य (sic). K₃ V₁ B_{1.2.4.5} D T₃ G_{1.3} M एतांश्च दिवसान्यस्य; C₀ एतानतीतान्दिवसान्. — °) S K_{1.2} G₂ युद्धभीतो; B₄ भीतयुद्धे; Da₁ D₅ युद्धे (D₅ ङ्ङ्) भूभीतो (sic) (for युद्धे भीतो). K₁ धनंजय (for धनंजयः). — °) K₁ नागमग्नैरथं (sic); K₂ (by corr.) Dn₁ D_{2.4.5} G₁ M₁ मद्गैरथं; D₅ नानमद्गैरथं; T_{1.2} G₃ नागमद्गै (T₂ ङ्ङै) रथे; G₂ ङ्ङैरथो (for नागमद्गैरथं). T₁ G_{2.3} वीरं (for वीरः). — °) G_{2.3} कथं तु (G₃ तु) (for स कथं). K₃ निहतः शरैः (for निहतो रणे). — After 72, Dn₁ D₈ T₃ ins.:

C. B. 300
B. B. 3. 50
K. B. 6. 50

नागमद्वैरथं वीरः स कथं निहतो रणे ॥ ७२
रथसङ्गो न चेत्तस्य धनुर्वा न व्यशीर्यत ।
न चेदस्त्राणि निर्णेशुः स कथं निहतः परैः ॥ ७३
को हि शक्तो रणे कर्णं विधुन्वानं महद्भुजः ।
विमुञ्चन्तं शरान्घोरान्दिव्यान्यस्त्राणि चाहवे ।
जेतुं पुरुषशार्दूलं शार्दूलमिव वेगितम् ॥ ७४
ध्रुवं तस्य धनुश्छिन्नं रथो वापि गतो महीम् ।
अस्त्राणि वा प्रनष्टानि यथा शंससि मे हतम् ।

55* संशसकानां योधा ये आह्वयन्त सदान्यतः ।

[Dn1 संशसकानां. T2 आह्वयन्ते मदोद्धताः (for the posterior half).]

Dn1 T2 cont.:

56* एतान्हत्वा हनिष्यामि पश्चाद्वैकर्तनं रणे ।

इति व्यपदिशन्पार्थो वर्जयन्सूतर्जं रणे ।

स कथं निहतो वीरः पार्थेन परमाहवे ।

[(L. 3) Bom. ed. परवीरहा.]

73 Ks om. (hapl.) 73. — ^a) S2 Ds रथसंगे; K4 V1 B Dn1 Da1 D1.3-5.7 T1 G1 M1 रथसंगो; T3 G2.8 अहंकारो (for रथसङ्गो). Ds चित्तस्य; G1 चैतस्य (for चेतस्य). K1 कस्य (for तस्य). — ^b) Ds धनुर्ज्या; M4 रथं वा (for धनुर्वा). Dn1 व्यशीर्यतः; Ds विशीर्यत (for व्यशीर्यत). — ^c) Da1 Dn1 D1 निर्णेशुः; D4.5 निर्णेशुः; Ds Co निर्णेशुः; T1.8 G M1 नष्टानि; T2 निर्णेशुः; M2-4 सर्वाणि (for निर्णेशुः). Ds सोदादस्त्राणि शक्राय. — ^d) Ds कथं स्यात्; T1.8 G M1.8.4 कथं स (by transp.); M2 कथं सन्. Gs M2 निहितः (for निहतः). V1 B1 रणे; B2.8 शरैः; Da1 Ds परै (for परैः).

74 ^a) K1 शक्तो (sic). T3 G1.8. M2 रथे (for रणे). B1 हंतुं (for कर्णं). — ^b) K1 V1 B1 T1 G1.2 M1.2.4 विधुन्वानं (for विधुन्वानं). — ^c) Ks विमुञ्चन्तु (for विमुञ्चन्तं). Ds (marg.) T2 दिव्यान् (for घोरान्). M4 om. घोरान्. — ^d) Ds दिव्यान्यस्त्राणि; T2 शस्त्राण्यं (for दिव्यान्यं). — ^e) Ds योद्धुं (for जेतुं). M1 पुष्पं (for पुरुषं). K1 Gs शार्दूल (for शार्दूलं). — ^f) S1 Ks B2.5 Da1 D1.8-5.7 वेगितं; B2 विक्रमं; T1 रोषितं; G2 वेगितः (for वेगितम्). K3 V1 B1 Dn1 T3 शार्दूलसम-विक्रमं; D2.8 गतिविक्रमं.

75 ^a) S (except T2) अस्त्र (for तस्य). K3 धनु (for धनुश्च). V1 छिच्छि (sic); M2 भिन्नं (for छिन्नं). — ^b) T1 G1 M वाभि- (for वापि). B3-5 Da1 D1.8.4.7 महीं गतः (by transp.); Ds महीगतः. — ^c) G2 च (for वा).

न हन्यदनुपश्यामि कारणं तस्य नाशने ॥ ७५
न हन्यामर्जुनं यावत्तावत्पादौ न धावये ।
इति यस्य महाघोरं व्रतमासीन्महात्मनः ॥ ७६
यस्य भीतो बने नित्यं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
त्रयोदश समा निद्रां न लेभे पुरुषर्षभः ॥ ७७
यस्य वीर्यवतो वीर्यं समाश्रित्य महात्मनः ।
मम पुत्रः सभां भार्या पाण्डूनां नीतवान्वलात् ॥ ७८
तत्र चापि सभामध्ये पाण्डवानां च पश्यताम् ।

S1 K1.2 न नष्टानि; D2 प्रशस्तानि; some MSS. प्रणष्टानि (for प्रनष्टानि). — ^a) Dn1 यं त्वं; T1 यदा (for यथा). K4 संससि; B1 संशसि (for शंससि). K4 सं- (for मे). K1.4 महत् (for हतम्). — ^b) Ds न हन्यम् (for न हन्यद्). B (except B1) Da1 D1.8-5.7 अपि (for अनु-). S K1.2 न हन्यधनुः पश्यामि; Ks Ds न ह्येतदन्यत् (D2 नन्दं) पश्यामि (sic); G1 अन्नव्यन्यदनुपश्यामि (sic). — ^c) S2 कारकं (for कारणं). K1 नाशनैः; Ks नाशने; S (except T2) पातने (for नाशने).

76 The event? — ^a) Ds T1 हन्याद्; T2 M2.4 हन्याम् (for हन्याम्). B3-5 Da1 D1.8-5.7 हन्मि फाल्गुनं (for हन्यामर्जुनं). — ^b) G2 पादा (for पादौ). K1.4 Co धारये; B2 धावय; D2 धारयत्; Ds धापये; G2 थावये (sic); Ca धावये (as in text). — ^c) Ks Ds S (except Gs) तस्य (for यस्य). Ks Da1 D1.8 महद् (for महा-). — ^d) T1 आशीन् (for आसीन्). G1 महात्मना (for महात्मनः).

77 Ds G2 om. (hapl.) 77^a-78^b. — ^a) K1 तस्य; Ks तस्माद्; B4 Ds यस्माद् (for यस्य). K4 V1 B Dn1 Ds.4.7 रणे (for बने). V1 B3-5 Da1 D1.8-5.7 निद्रां (for नित्यं). — ^b) Ds सहा; T1 समां (for समा). V1 B (except B1) Da1 D1.8-5.7 नित्यं (for निद्रां). — ^c) V1 B1.8 Da1 D1.8 M2 नालभत्; B2 नालभत (hypermetric); B4.5 Ds.4.7 नाभजत्; M1 नालभे; M3.4 आलभन् (M4 भत्) (for न लेभे). K1.2 M1.2.4 पुरुषर्षभः; Bs भरतर्षभः.

78 For the event, cf. 2. 60. Ds G2 om. 78^a (cf. v. l. 77). — ^a) V1 (marg.) यस्य वीर्यमपाश्रित्य. — ^b) B2.5 उपाश्रित्य; B4 Da1 D1.8-5.7 अपाश्रित्य (for समाश्रित्य). V1 कर्णस्य * * * * * — ^c) K2 पुत्राः (for पुत्रः). K1 Da1 D1.8 स तां (for सभां). — ^d) D1 पाण्डवं; G1 पाण्डुवां (sic) (for पाण्डूनां). Ks पाण्डवानामु-पानयत्. V1 B1 Dn1 T2 पाण्डवानामथानयत्; Ds पाण्डवानां मुखं नयत्.

दासमार्येति पाञ्चालीमन्त्रवीत्कुरुसंसदि ॥ ७९
 यश्च गाण्डीवमुक्तानां स्पर्शमुग्रमचिन्तयन् ।
 अपतिर्हसि कृष्णेति ब्रुवन्पार्थानवैक्षत ॥ ८०
 यस्य नासीद्भयं पार्थैः सपुत्रैः सजनार्दनैः ।
 स्वबाहुबलमाश्रित्य मुहूर्तमपि संजय ॥ ८१
 तस्य नाहं वधं मन्ये देवैरपि सवासवैः ।

प्रतीपमुपधावद्भिः किं पुनस्तात पाण्डवैः ॥ ८२
 न हि ज्यां स्पृशमानस्य तलत्रे चापि गृह्यतः ।
 पुमानाधिरथेः कश्चित्प्रमुखे स्थातुमर्हति ॥ ८३
 अपि स्थान्मेदिनी हीना सोमसूर्यप्रभांशुभिः ।
 न वधः पुरुषेन्द्रस्य समरेष्वपलायिनः ॥ ८४
 यदि मन्दः सहायेन भ्रात्रा दुःशासनेन च ।

C. 8. 318
 B. 8. 9. 70
 K. 8. 6. 69

79 For the event, cf. 2. 63. 1. — ^a) K₃ B₂₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} तत्रापि च; V₁ B₁ D_{2.6} तत्र चैव; Dn₁ तत्र चापि (for तत्र चापि). — ^b) T_{1.3} G₁ M स; G_{2.3} व्य- (for च). D₈ पांडूनां च प्रपश्यतां. — ^c) Ś K_{1.2.4} मम (for दास-). K₁ पंचालीम्; D₈ पांचालान् (for पाञ्चालीम्). — ^d) B (except B₁) Da₁ D_{1.3-5.7} S (except T₂) कुरुसंसदि (for "संसदि"). — After 79, K₂ (first line only).⁴ Dn₁ D₄ (marg. sec. m.).⁷ T₂ ins.:

57* न सन्ति पतयः कृष्णे सर्वे षण्ढतिलैः समाः ।
 उपतिष्ठस्व भर्तारमन्यं वा वरवर्णिनि ।
 इत्येवं यः पुरा वाचो रूक्षाः संश्रावयन्रूषा ।
 सभायां सूतजः कृष्णां स कथं निहतः परैः ।
 यदि भीष्मो रणश्लाघी द्रोणो वा युधि दुर्मदः । [5]
 न हनिष्यति कौन्तेयान्पक्षपातात्सुयोधन ।
 सर्वानेव हनिष्यामि ज्येष्ठ ते मानसो ज्वरः ।
 किं करिष्यति गाण्डीवमक्षय्यौ च महेषुधि ।
 स्त्रिधचन्दनदिग्धस्य मच्छरस्याभिधावतः ।
 स नूनमृषभस्कन्धो ह्यर्जुनेन कथं हतः । [10]

[(L. 1) For the event, cf. 2. 68. 13-14. T₂ षण्ढतिलैः. Dn₁ समा. — (L. 2) For the event, cf. 2. 63. 2-3. Dn₁ वरवर्णिनि. — (L. 3) K₄ D₄ संश्रावयद्. T₂ रूक्षाश्चाश्रावयद्वा. — (L. 4) K₄ कृष्ण (for कृष्णा). — (L. 5) For the event, cf. 5. 165. 20-27: 6. 93. 8-13: B. 7. 2. 40. K₄ D_{4.7} रणदुर्जयः; Dn₁ T₂ रणदुर्मदः (for युधि दुर्मदः). — (L. 6) K₄ हनिष्यति. — (L. 7) K₄ सर्वान्येव; T₂ सर्वानेतान्. — (L. 9) K₄ Dn₁ मत्सरस्य (for मच्छरस्य). — (L. 10) T₂ स मानी (for स नूनम्). Dn₁ वृषभास्कन्धो; D₄ वृषभस्कन्धो. Dn₁ अर्जुनेन.]

80 For the event, cf. 2. 63. 4. In Ś₂, the portion from 80 to 88^e is, for the most part, lost on a damaged folio. — ^a) V₁ पश्य (for यश्च). B₁ गांजीयु- (sic); D₈ गांजीव-; Cc गाण्डीव- (as in text). — ^b) D₈ स्पर्शयुग्मम्; G₁ स्पर्शमउग्रम् (for स्पर्शमुग्रम्). K₄ V₁ D_{3.4} T₁ अचिन्तयत्; Ca. 0 अचिन्तयन् (as in text). — ^c) D₈ अपनिध्यासि; T₂ G₁ अपतिर्हति; G₂ पतिस्त्वमसि (for

अपतिर्हसि). — ^d) Ś K_{2.1} D_{1-3.8} ब्रुवत् (for ब्रुवन्). K₁ पार्थ नावैक्षत (sic). Dn₁ G₂ अवैक्षत (for अवैक्षत).

81 ^a) Dn₁ D₈ T_{2.3} G M पार्थात् (for पार्थैः). — ^b) Da₁ (marg.) पुत्रैः स; Dn₁ D₈ S सपुत्रात् (for सपुत्रैः). Dn₁ D₈ S सजनार्दनात् (for सजनार्दनैः). — ^c) G₁ स्वबाहुमूलम् (for 'बलम्').

82 ^a) Dn₁ D₈ यस्य (for तस्य). T₂ नाशमर्हं (for नाहं वधं). — ^b) G₂ देवैर् (for देवैर). — T_{1.2} om. (hapl.) 82^{ed}. — ^c) K₃ B Dn₁ D_{2-4.6.7} T₃ G M अभिधावद्भिः; V₁ D₈ अपि धा; Da₁ उनुधा (sic); D_{1.3} अनुधा (for उपधा). — ^d) Ś₁ K_{1.2.4} तस्य; G₃ तानि (for तात).

83 ^a) K₁ B₂ Da₁ Dn₁ D_{1-5.7.8} T G_{1.3} M संस्पृशा (K₁ 'इया')नस्य; K_{2.4} B₈ स्पृशमानस्य; K₃ V₁ B₁ स्पृश (K₃ 'इय')तश्चास्य; B_{1.5} च स्पृशानस्य; D₈ स्पृशतश्चास्या (for स्पृशमानस्य). G₃ न हि ज्याघो- वसंस्पर्श. — ^b) V₁ तनुत्रं; B₁ तलत्रं (for तलत्रे). B₄ Dn₁ D_{2.4} चापि; D₈ वामि- (for चापि). K₄ तले चापं च गृह्यतः; D₈ बाणांश्चैव विसृज्यतः; T₂ शरं मुक्त्वा विगृह्यतः. — ^c) Ś K_{1.2} पुमानाधिरथे; K_{3.4} D₁ G₂ M₂₋₄ पुमानाधि- रथे; D_{4.8} 'नाधिरथे; D₈ 'नधिरथे; T₁ 'नभिरथे; T_{2.3} 'नातिरथे; G₁ 'नातिरथे (for 'नाधिरथे). Cc cites अधिरथे. K_{1.3} V₁ B D S स्थातुं (for कश्चित्). — ^d) K₁ V₁ B D T G M_{1.3.4} कश्चित्प्रमुखतोर्हति; K₃ कश्चित्प्र मुखतोर्हति; M₂ कश्चित्प्रतिमुखोर्हति.

84 ^a) G₂ हीनां. — ^b) B₁ D₈ T₂ सूर्यसोम (for सोमसूर्य). — ^c) M₁ वधं. — ^d) B_{2.4} Da₁ D_{1.3-5.7} संयुगेषु; B₅ संग्रामेषु (for समरेषु). S (except T₂) सत्वयुक्तस्य संयुगे.

85 For the event, cf. 5. 126. — ^a) K₃ V₁ B D S येन (for यदि). K₁ संधिः; B₁ Dn₁ D_{8.3} T₃ मन्- (for मन्दः). — ^b) Da₁ D_{1.5} भ्राता (for भ्रात्रा). — ^c) K₃ Dn₁ दुर्बुद्धिः; K₄ दुर्बुद्धेः (for दुर्बुद्धिः). G₁ ब्रुवतो वासुदेवस्य. — ^d) B_{1.2} Da₁ D_{1-4.6.7} अरोचत; B₄ अवोचयत् (for अरोचयत्).

C. 8. 319
B. 8. 9. 71
K. 8. 6. 69

वासुदेवस्य दुर्बुद्धिः प्रत्याख्यानमरोचयत् ॥ ८५
स नूनमृषभस्कन्धं दृष्ट्वा कर्णं निपातितम् ।
दुःशासनं च निहतं मन्ये शोचति पुत्रकः ॥ ८६
हतं वैकर्तनं श्रुत्वा द्वैरथे सव्यसाचिना ।
जयतः पाण्डवान्दृष्ट्वा किंस्त्रिहुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ८७
दुर्मर्षणं हतं श्रुत्वा वृषसेनं च संयुगे ।
प्रभयं च बलं दृष्ट्वा वध्यमानं महारथैः ॥ ८८
पराञ्छुखास्तथा राज्ञः पलायनपरायणान् ।

86 ^a) K₃ तन्ननं; V₁ B_{1.5} Dn₁ T₂ तं नूनं; D₈ तं कर्णं; G₂ सभूषम् (sic); M₃ न नूनम् (for स नूनम्). K₃ B D (except Dn₁ D₈) T₂ G₈ वृषभं (for कृषभं). — ^b) B (except B₁) D₁ D_{1.5-3.7} कर्णं दृष्ट्वा (by transp.); D₈ दृष्ट्वा नूनं. D₄ निपातितं (for निपातितम्). — ^c) D₈ दुःशासनश्च (for दुःशासनं च). — ^d) K₁ (sup. lin.) Dn₁ G₈ पुत्रक. D₁ D_{1.5.6} मन्ये शोचति पुत्रकाः.

87 K₁ om. (hapl.) 87-89. — ^a) D₈ वैकर्तनं. B₂ S (except G₈) दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). — ^b) T₁ द्वैरथे; M₁ त्वैरथे (for द्वैरथे). — ^c) Dn₁ जयतः; D₈ जायतः; D₈ जयिनः (for जयतः). K₃ V₁ B_{1.2} D_{2.6} S चापि (for दृष्ट्वा). — ^d) B₂ किं वा; D₈ किं तु; D₈ (as in text) कश्चिद् (for किंस्त्रिद्). Co cites स्त्रि only.

88 For the event in 88^a, cf. B. 7. 135. For the rest, cf. 8. 62. K₁ om. 88 (cf. v. l. 87). K₃ om. (hapl.) 88-90. — ^a) S K₂ दुर्मर्षणं (for दुर्मर्षणं). V₁ B (except B₄) D₁ D_{1.5.7} दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). S दुर्मर्षणं च निहतं. — ^b) S (except T₂) जयत्सेनं (for वृषसेनं). — ^c) K₄ वध्यमानं; V₁ D₈ T₂ हन्यमानं; T_{1.3} G M युध्यमानं (for वध्यमानं).

89 G₁ repeats 89-105 in parenthesis after 8. 6. 15^{ab}. K_{1.3} om. 89 (cf. v. l. 87, 88). — ^a) V₁ B₁ Dn₁ D_{2.6} S च नृपतीन्; B₂₋₅ D₁ D_{1.5-3.7.8} च (B₄ D₈ तु) राज्ञस्तु (for तथा राज्ञः). — ^c) T₂ विद्वतान्; G₂ निभृतान् (for विद्वतान्). V₁ विरथान् (for रथिनो). — After 89^c, D₈ ins.:

58*

किंस्त्रिहुर्योधनोऽब्रवीत् ।

विषमे शोकदुःखाभ्यां.

— ^a) D₁ Dn₁ D_{1.5.6} शोचति (for शोचति). Dn₁ D₈ पुत्रकाः (for पुत्रकः).

90 K₃ om. 90 (cf. v. l. 88). — ^a) S K₁ जनयोश्चा-

विद्वतात्रथिनो दृष्ट्वा मन्ये शोचति पुत्रकः ॥ ८९
अनेयश्चाभिमानेन बालबुद्धिरमर्षणः ।
हतोत्साहं बलं दृष्ट्वा किंस्त्रिहुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ९०
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ।
रुधिरं पीयमानेन किंस्त्रिहुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ९१
सह गान्धारराजेन सभायां यदभाषत ।
कर्णोऽर्जुनं रणे हन्ता हते तस्मिन्किमब्रवीत् ॥ ९२
धृतं कृत्वा पुरा हृष्टो वञ्चयित्वा च पाण्डवान् ।

भिमानेन; V₁ B₈ D_{2.6} T G_{1.3} M अन (V₁ B₈ D₂ 'ने)-
यश्चाभिमानि च (B₈ 'नश्च). B_{1.2.4.5} D₁ Dn₁ D_{1.3-5.7.8}
G₂ अने (B_{2.4} 'न-; Dn₁ 'न्ये; G₂ 'र) यश्चाभिमानि च. Co
cites अनेयः. — ^b) K₁ बलबुद्धिर् (for बाल). B₃₋₅ D₁
D₁ D_{8-5.7} बुद्धिरजितेन्द्रियः. — T₁ om. 90^c-91^d. — ^c)
D₈ वीक्ष्य (for दृष्ट्वा). D₈ हतोत्साहबलं दृष्ट्वा — K₄
om. (hapl.) 90^d-91^a. — ^d) D_{4.5} M₁ किंस्त्रि; D₈ किं तु;
D₈ किंचिद् (for किंस्त्रिद्). — K₁ V₁ B D (except D₄)
S (except M₂; T₁ om.) ins. after 90: K₃, after 91:

59* स्वयं वैरं महत्कृत्वा वार्यमाणः सुहृद्गणैः ।

प्रधानहतभूयिष्ठे किंस्त्रिहुर्योधनोऽब्रवीत् ।

[(L. 1) B₄ D₈ वैरम् (for वैरम्). D₈ **** चर्तं
कृत्वा. K_{1.3} V₁ B₁ Dn₁ D_{2.6.8} T₂ तदा मया (for सुहृद्गणैः).
— (L. 2) V₁ B_{1.3} D₁ D_{1.5.6} प्रधाने; B₂ प्रथने; B_{4.5} D₇
प्रधानैर्; G₁ प्रधान- (for प्रधान-). K₁ V₁ B_{1.3} D₁ D_{1.5}
T₃ G₈ -हतभूयिष्ठे; B_{2.4.5} D_{2.7} G₂ 'भूयिष्ठैः; Dn₁ 'भूयिष्ठः;
D_{2.6.8} 'भूयिष्ठं; T₂ 'भूयिष्ठः. K₃ प्रधानाहवभूयिष्ठः. D₈ किं च;
D₈ कश्चिद् (for किंस्त्रिद्). T₃ G_{1.3} M_{1.3.4} बले किंचात्रवीदसौ;
G₂ बले: किंचिद्वीदसौ.]

91 For the event, cf. 8. 61. K₄ om. 91^a; T₁ om.
91 (cf. v. l. 90); K₁ M₂ om. (hapl.) 91. — ^a) D₈
निहतं रनिहतं दृष्ट्वा (sic). — After 91^a, K₂ ins. 59*
line 2, post. half. — ^b) D₈ भीमसेनस्य (for भीमसेनेन).
— ^c) K₃ V₁ B D₁ Dn₁ D_{1.3.4-8} T₃ G M (M₂ om.)
रुधिरं पीयमाने च (D₂ 'नेन); T₂ रुधिरैः सिच्यमानं च. — ^d)
Dn₁ किंचि; D₄ किंस्त्रि; D₈ किं च; D₈ किंचिद् (for किंस्त्रिद्).

92 ^a) M₃ गंधारं (for गान्धारं). — ^c) D₁ कर्णार्जुनं.
K_{1.2.4} हर्ता (for हन्ता).

93 K₄ om. (hapl.) 93; D₄ reads it on marg. (sec.
m.). D₈ transp. 93 and 94. — ^a) T_{1.3} G_{1.3} M रणे; G₂
रणो (for पुरा). D₈ हृष्टो; T₁ G₂ दृष्टो; T₃ हृष्टं; G₈ दृष्ट्वा
(for हृष्टो). — ^b) G₂ तु (for च). B_{2.3.5} D_{2.4} पाण्डवं

शकुनिः सौबलस्तात हते कर्णे किमब्रवीत् ॥ ९३
 कृतवर्मा महेष्वासः सात्वतानां महारथः ।
 कर्णं विनिहतं दृष्ट्वा हार्दिक्यः किमभाषत ॥ ९४
 ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्या यस्य शिक्षामुपासते ।
 धनुर्वेदं चिकीर्षन्तो द्रोणपुत्रस्य धीमतः ॥ ९५
 युवा रूपेण संपन्नो दर्शनीयो महायशः ।
 अश्वत्थामा हते कर्णे किमभाषत संजय ॥ ९६
 आचार्यत्वं धनुर्वेदे गतः परमतत्त्ववित् ।
 कृपः शारद्वतस्तात हते कर्णे किमब्रवीत् ॥ ९७

मद्राजो महेष्वासः शल्यः समितिशोभनः ।
 *दिष्टं तेन हि तत्सर्वं यथा कर्णो निपातितः ॥ ९८
 ये च केचन राजानः पृथिव्यां योद्धुमागताः ।
 वैकर्तनं हतं दृष्ट्वा किमभाषन्त संजय ॥ ९९
 कर्णे तु निहते वीरे रथव्याघ्रे नरर्षभे ।
 किं वो मुखमनीकानामासीत्संजय भागशः ॥ १००
 मद्राजः कथं शल्यो नियुक्तो रथिनां वरः ।
 वैकर्तनस्य सारथ्ये तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०१
 केऽरक्षन्दक्षिणं चक्रं सप्तपुत्रस्य संयुगे ।

C. 8. 335
B. 8. 9. 89
K. 8. 8. 87

(for पाण्डवान्). — ^a) S₂ G₁ तस्मिन्; K₁ वर्णे (for कर्णे).

94 D₈ transp. 93 and 94. — ^a) K₁ महेष्वास. — ^b) D₂ महाबलः (for 'रथः'). — ^c) B₁ विकर्णं निहतं; B₂₋₅ D₁ D_{1.3-5.7} S (except T₂) हतं वैकर्तनं (for कर्णं विनिहतं). — ^d) D₅ हार्दिक्यः; G₈ हार्दिक्यात् (for हार्दिक्यः). V₁ B₃ हार्दिक्यः किमथाब्रवीत्; B₁ हार्दिक्यश्च किमब्रवीत्.

95 ^a) K₁ ब्राह्मणा; K₄ G₂ ब्राह्मणः; D₁ ब्राह्मणः; T₂ M₁ ब्राह्मणा. G₂ क्षत्रियो (for क्षत्रिया). D₅ वैश्या (for वैश्या). — ^b) K₈ D_{2.8} शिक्षाम्; M₃ शिक्षाम्; C₆ शिक्षाम् (as in text). — ^c) K₁ धनुर्वेदं (for 'दं'). K₄ चकीर्षतो.

96 ^a) K₁ वायुः; T_{1.3} G_{2.3} दिव्यः; G₁ दिव्या- (for युवा). B₃ स युवा रूपसंपन्नो. — ^c) K₁ सौम्ये (for कर्णे). — ^d) S₂ किमभाषित (for 'भाषत'). V₁ B₁ संयुगे; D₁ संजयः (for संजय).

97 ^a) K₈ D_{2.8} C₆ आ(D₂ अ)चार्यकं; B (except B₁) D₁ D_{1.3-5.7} S आचार्यो यो (for आचार्यत्वं). K₁ धनुर्वेदो. — ^b) K₁ गतः परमतत्त्ववित्. B₂₋₅ D₁ D_{1.3-5.7} S गौतमो रथसत्तमः (D₅ 'म'). — ^c) D_{2.8} भूयः (for कृपः). V₁ D₂ शारद्वतसः; D₅ शारद्वमस (for शारद्वतस). D₁ सूत (for तात). K₁ कृपश्चारद्वतश्चात्र; S स कृपस्तात तेजस्वी. — ^d) D₁ कर्णं (for कर्णे).

98 ^a) G₂ मद्राजा. G₂ महातेजाः (for महेष्वासः). — ^b) D₁ सल्यः; D₅ शल्यः; D₈ सल्यः (for शल्यः). V₁ B₁ शोभितः (for 'शोभनः'). S (except T₂) शल्यश्चात्र किमब्रवीत्. — K₈ repeats (with v. l.) 98^{ad} after 60*; V₁ B₁ after 61*. — ^c) S K_{1.2.4} दिष्टां; K₈ (second time) D₁ D₈ S दृष्टं; D₂ दृष्ट्वा (for दिष्टं). K₈ V₁ B D₁ D_{1.3-5.7} दृष्ट्वा विनिहतं कर्णं; D₈ दृष्ट्वा तं निहितं कर्णं.

— ^a) K₄ G_{2.3} यथा कर्णे निपातिते. K₈ V₁ B D₁ D_{1.3-5.7} सारथ्ये (D₁ 'थे') रथिनां वरः (K₈ 'रं'); D₈ मस्युत्रं किमभाषत. — After 98, K_{8.4} V₁ B D₁ D_{1.3-5.7} ins.:

60* किमभाषत सौवीरो मद्राणामधिपो बली ।

[K₄ V₁ D_{1.4.5.7} सौवीरः; B₁ वीरोसौ.]

K₄ V₁ B D₁ D_{1.3-5.7} cont.:

61* दृष्ट्वा विनिहतं सर्वं योधा वारणदुर्जयाः ।

99 ^a) K₈ G₂ येन (for ये च). K₈ G₂ M₁ केन च; D₈ किंचन (for केचन). — ^c) B₃ D₁ विकर्तनं (for वैकर्तनं). D_{1.6} श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). T_{1.3} G transp. वैकर्तनं and हतं. — ^d) K_{1.3} T₂ G₂ M₁ कान्यभाषत; K₄ B₂₋₅ D (except D₁ D₈) T_{1.3} G_{1.3} M₂₋₄ कान्यभाषत (for किमभाषन्त). D₅ संजयः.

100 G₁ om. (hapl.) 100-101. — ^a) V₁ (sup. lin.) B₂₋₅ D₁ D_{1.5} द्रोणे; B₂ द्रौणिस् (for कर्णे). B₃₋₅ D₈ च; G₈ [S]पि (for तु). V₁ T G₂ विनिहते (for तु निहते). — ^b) D₁ D₈ T_{1.3} G_{2.3} नरव्याघ्रे; D₁ रथव्याघ्रो (for रथव्याघ्रे). B₃ नरोत्तमे; D₁ महारथे; D₈ रथर्षभे (for नरर्षभे). — ^c) K₁ किं वा; K₈ V₁ B₁ D₁ D₈ को वै; B₂₋₅ D₁ D_{1.3-5.7} के वा; D₈ T G₂ M को वा; G₈ को हि (for किं वो). D₈ मुख्यम्; C₆ मुखम् (as in text). — ^d) B (except B₁) D₁ D_{3-5.7} आसन् (for आसीत्). D₈ संक्षय (for संजय). K₈ भाषथ; D₁ भागतः (for भागशः).

101 G₁ om. 101 (cf. v. l. 100). — ^a) K₁ शल्यः; B₃ तुल्यो (for शल्यो). — ^b) D₈ वर (for वरः). — ^c) K_{1.4} सारथ्यं (for सारथ्ये). — ^d) K₁ तत्समाचक्ष्व संजय.

102 ^a) K₁ चक्रे (for चक्रं). — S K_{1.2.4} om. 102^{ad}. — ^b) B (except B₁) D₁ D_{1.3-5.7} युध्यतः; D₈ धीमतः

C. 8. 336
B. 8. 9. 69
K. 8. 6. 87

वामं चक्रं ररक्षुर्वा के वा वीरस्य पृष्ठतः ॥ १०२
के कर्णं वाजहुः शूराः के क्षुद्राः प्राद्रवन्भयात् ।
कथं च वः समेतानां हतः कर्णो महारथः ॥ १०३
पाण्डवाश्च कथं शूराः प्रत्युदीयुर्महारथम् ।
सृजन्तं शरवर्षाणि वारिधारा इवाम्बुदम् ॥ १०४
स च सर्पमुखो दिव्यो महेषुप्रवरस्तदा ।

(for संयुगे). — °) B₂ Dn₁ D₄ वामचक्रं. — °) Ś₂ वीर्यस्य
(for वीरस्य). B₄ धीमतः (for पृष्ठतः). K₁ ररक्षुस्तस्य
पृष्ठतः; D₈ सूतपुत्रस्य धीमतः; S के चा(T₃ वा)सक्तस्य पृष्ठतः.

103 °) K₃ V₁ Dn₁ नाजहुः; B Da₁ D_{1-5.7.8}
T_{1.3} G_{1.2} M न जहुः; T₂ विजहुः; G₃ निजहुः. K₄ Da₁
D_{1.5.8} T₃ वीराः (for शूराः). — B₂ om. (hapl.)
103^b-104^a. K₃ reads 103^b-104^a twice. — °) K₂
को (for के). K₃ D₄ M₁ क्षुद्रा. K₁ प्रादुर्भव (sic); V₁ D₈
प्राजहुर्; B₁ राजभूर; D₁ प्राद्रवस्; D₇ प्राद्रवस्; M₁ प्राद्रवद्
(for प्राद्रवन्). B₃ तथा; B_{1.5} Da₁ D_{1.3-5.7} ततः; D₆
भयान् (for भयात्). — °) D₈ बतः; T₂ -चन (for
च वः). B₁ कथं वः समेतानां (sic). — °) K₁
हतश्चेतो (for हतः कर्णो).

104 B₂ om. 104^a (cf. v. l. 103). K₃ repeats
104^a (cf. v. l. 103). — °) T₃ G_{1.3} पाण्डवाश्च (for
पाण्डवाश्च). V₁ G₁ हतः; G₃ महाः; Bom. ed. स्वयं
(for कथं). D₈ वीराः (for शूराः). — °) B₃ प्रत्युपयुर्;
T₁ प्रात्युदीयन् (for प्रत्युदीयुर्). B_{1-3.5} D_{2-4.6.7} S
सहारथाः (for महारथम्). — °) K₁ सृजन्तं; K₃ V₁ B_{2.3.5}
Da₁ D₁₋₇ S सृजन्तः (D₈ °त) (for सृजन्तं). B₃ शरजालानि.
— °) K₃ V₁ B_{1-3.5} Da₁ D₁₋₇ S इवांबुदाः; Dn₁ इवांबुदः
(for इवाम्बुदम्).

105 °) K₃ शरः; D_{2.6} शरः; D₈ (marg.) ते च (for
स च). D₂ सर्पमुखो; D₈ सर्पमुखा; G₂ सर्वमुखो; G₃
सर्ववरो (for सर्पमुखो). Da₁ D_{1.5} वीरः; D₈ दिव्या
(for दिव्यो). — T₁ om. 105^{ba}. — °) Dn₁ मयेषु;
M₂₋₄ महेषु. D₈ प्रवरास् (for प्रवरस्). K₃ V₁ B₃ D_{2.6}
तथा (for तदा). — °) B₃ T₂ G_{1.2} व्यर्थः; D₈ व्यर्थाः (for
व्यर्थः). D₈ समभवन् (for समभवत्). — °) T₂ संयुगे
(for संजय).

106 Ś₂ om. 106-109. K₄ V₁ B D (except
D_{3.6.8}) S read 106-106 (for the first time) after
the ref. in 8. 4. 88. T₁ om. (second time) 106^a
-107^b; T₂ G₁ (both first time) om. 106. — °) D₅
(second time) सामकस्य (for माम्). — °) Ś₁ K_{2.4} V₁

व्यर्थः कथं समभवत्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०५
मामकस्यास्य सैन्यस्य हतोत्सेधस्य संजय ।
अवशेषं न पश्यामि ककुदे मृदिते सति ॥ १०६
तौ हि वीरौ महेष्वासौ मदर्थे कुरुसत्तमौ ।
भीष्मद्रौणौ हतौ श्रुत्वा को न्वर्थो जीवितेन मे ॥ १०७
न मृष्यामि च राधेयं हतमाहवशोभिनम् ।

B₁ Dn₁ D_{2.6} (all second time) T_{1.3} G_{2.3} M₁ (all
first time).₂ (second time).₃ (both times).₄ (second
time) हतोत्सेध(G₂ first time sup. lin. °न)स्य; K₄ B₅
(both first time) कृतोत्सेकस्य; V₁ (first time) ***कस्य;
B₁₋₄ D_{2.4.7} (all first time) कृतोत्सेधस्य; B₅ Da₁
D_{1.5} (all second time) कृतोत्साहस्य; Dn₁ (first time)
हतशेषस्य; D₈ (second time) हतोत्सेधस्य; T₂ G₁ (both
second time) हतोत्साहस्य; T₃ (second time) हतो-
त्साहस्य; Ca. 0 कृतोत्सवस्य (for हतोत्सेधस्य). G₁
(second time) संजयः. — °) Ś₁ K_{1.2.4} (second
time) अविनष्टं; K₃ Dn₁ D_{2.4.6.8} (all second time)
अवशिष्टं; V₁ (second time) हताशस्तन्; B₁ (second
time) हतशिष्टं; G₃ (second time) अविशेषं (for अवशेषं).
— °) K₁ (second time) ककुदो; Ca (both times)._c
(second time) ककुदे (as in text). D₈ (second time)
transp. ककुदे and मृदिते. B₂ (first time) समुदि; Da₁
(both times) D_{1.5} (both second time) मृदिते; D_{1.5}
(both first time) निहते; G₁ (second time) मृदितो
(for मृदिते). T₃ G M (all second time) युधि (for
सति). T₂ (first time) कर्णे विनिहते सति. — For the
sequence and repetition of 8. 4. 88^a-89^b after 8. 5.
106 (first time) in K₄, cf. v. l. 8. 4. 88.

107 Ś₂ om. 107; T₁ om. 107^{ab} (cf. v. l. 106).
— °) K₄ (first time) तौ वीरौ च; T₁ (first time)
तौ वीरौ; M₂₋₄ (all first time) तौ नृवीरौ (for
तौ हि वीरौ). — °) K₄ V₁ B D_{1.7} (all first time) मदर्थः;
D₃ (first time) मदर्थः; G₃ (first time) मदस् (corrupt).
Ś₁ K₂₋₄ V₁ B D S (all second time) सक्तजीवि(Dn₁
°व)तौ; T₁ (first time) वीरसत्तमौ (for कुंरु). K₁
(second time) मदर्थेभ्यक्तजीवितौ. — °) K₁ (second
time) भीष्मद्रौणो; D₅ (second time) °द्रौणैः. — °) K₁
(first time) Da₁ (second time) को न्वर्थः; Dn₁ (first
time) नार्थो वै; G₂ (second time) को न्वर्थो (for को न्वर्थो).
K₃ B₁ D₂ (all second time) जीवितस्य मे; V₁ B (B₅
m as in text) Da₁ D_{1.3-5.7} (all first time)

यस्य बाहोर्बलं तुल्यं कुञ्जराणां शतं शतम् ॥ १०८
द्रोणे हते च यद्वृत्तं कौरवाणां परैः सह ।
संग्रामे नरवीराणां तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०९

यथा च कर्णः कौन्तेयैः सह युद्धमयोजयत् ।
यथा च द्विषतां हन्ता रणे शान्तस्तदुच्यताम् ॥ ११०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

६

संजय उवाच ।

हते द्रोणे महेष्वासे तस्मिन्नहनि भारत ।

कृते च मोघसंकल्पे द्रोणपुत्रे महारथे ॥ १
द्रवमाणे महाराज कौरवाणां बले तथा ।

C. 8. 345
B. 8. 10. 2
K. 8. 7. 2

जीविते सति; T₁ (first time) जीविते मम; M₁ (second time) जीवितो न मे; M₂ (second time) विजितेन मे (for जीवितेन मे).

108 Ś₂ om. 108 (cf. v. l. 106). — ^a) B₁ (first time) न मृष्यामिव; Dn₁ (first time) न च शोचामि; T₂ (first time) न च मृष्यामि (for न मृष्यामि च). All MSS. (Ś₂ om.; K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} S second time) पुनः पुनर्न मृष्यामि (K₁ 'नर्न हृष्यामि; K₃ 'नस्तृष्यामि; B₁ Dn₁ 'नर्नमिष्यामि; D₆ 'नर्न हृष्यामि); K₄ (first time) न मृष्यामि न राध्येयं. — ^b) All MSS. (Ś₂ om.; K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} S second time) हतं (S वधं) कर्णं च (V₁ B₁ Dn₁ D_{6.8} 'र्णं स; D₂ S 'र्णस्य) पांडवैः (G₁ पार्थिवैः). — ^c) G₂ (first time) अस्य (for यस्य). Ś₁ K₂ (both second time) बाहुबलं; V₁ (second time) B₁ (both times) बाहोर्बलं. Ś₁ K_{2.3} D_{2.8} (all second time) पूर्णं; D₆ (second time) पूर्वं (for तुल्यं). — ^d) Ś₁ K₂ (both second time) समं शतैः; K_{1.3} V₁ B₂₋₄ Da₁ D_{1.3.4.7.8} (all second time) T₂ G₂ M_{1.2} (all both times). ³ (first time). ⁴ (both times) शतं शतैः; K₄ (second time) शमं शतैः; B₂ (first time) T_{1.3} G₁ (all both times). ⁵ (first time) शतैः शतैः; Dn₁ (first time) शतं शतः; Dn₁ D₅ (second time) शतः शतैः; D₆ (second time) शतैः शतः; D₆ T_{1.3} G₁ (second time) M₃ (second time) शतं शतैः; Ca. c शतं शतम् (as in text).

109 Ś₂ om. 109 (cf. v. l. 106). — ^a) V₁ B₁ transp. द्रोणे and हते.

110 ^a) K₁ तथा (for यथा). V₁ ह (for च). K₁

B₁ च कर्णं; B₂ D_{3.4.7} कर्णश्च; B₃₋₅ Da₁ D_{1.5} कर्णेन; D₂ M₁ च कर्णं (for च कर्णः). K₃ कौन्तेयो; K₄ Da₁ Dn₁ D_{1.2.5} कौन्तेयः; V₁ D₅ कौन्तेयं; B₃₋₅ कौन्तेयाः (for कौन्तेयैः). — ^b) B_{1.5} T₁ अयोधयत्; B₃ अयोजयन्; B₄ D₃ अयोधयन् (for अयोजयत्). — In Ś₂, 110^{ad} is lost on a damaged fol. — ^c) K₄ B₁ D₂ T₂ M₂ तथा (for यथा). K₃ T₃ G वा; B₃ स; (for च). B₂ विद्विषतां (for च द्वि). K₁ हतां (for हन्ता). — ^d) T₁ हते युद्धे; T₃ G M हतो युद्धे (for रणे शान्तस्).

Colophon. — *Adhy. name*: Dn₁ धृतराष्ट्रवाक्यं; T_{1.2} M₁ धृतराष्ट्रप्रश्नः; G₁ धृतराष्ट्रस्य जल्पनं; G₃ धृतराष्ट्रजल्पनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś₂ B_{1.2.5} Da₁ D_{1.6.8} 9; D₄ 10; T_{1.2} G M 6; T₂ 8.

6

In Ś₂, st. 1-6 are lost on a damaged fol. The variants are noted wherever legible.

1 Before the ref., G₂ ins. श्रीकृष्णाय नमः. — ^a) T₃ G_{2.3} तस्मिन्; Ca द्रोणे (as in text). — ^b) M₄ कृपे च (for कृते च). B₄ कृपे चामोघसंकल्पे.

2. ^a) Ś₁ K₂ द्रवमाने; B₁ M₁ 'माणं; Dn₁ D_{6.8} T_{1.2} G_{2.3} M₂₋₄ 'माणां; D₅ द्रावमाणे; T₃ विद्रावयन्; G₁ त्रासयित्वा (for द्रवमाणे). G₁ महाराजा; G₂ तदा दृष्ट्वा (for महाराज). — ^b) T₃ पौरवाणां (for कौरवाणां). V₁ B₁ Dn₁ D_{2.3.5} S अनीकिर्नी; B₂₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} बलार्णवे (for बले तथा). K₃ तदा (for तथा). — ^c) K₁ T₁ G₁ व्यूह (for व्यूह). B₃ पार्थाः; D₆ T₁ G₁ पार्थ (for पार्थः).

C. 8. 245
B. 8. 10. 2
K. 8. 7. 2

व्यूह पार्थः स्वकं सैन्यमतिष्ठद्भातृभिः सह ॥ २
तमवस्थितमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
द्रवच्च स्वबलं दृष्ट्वा पौरुषेण न्यवारयत् ॥ ३
स्वमनीकमवस्थाप्य बाहुवीर्ये व्यवस्थितः ।
युद्धा च सुचिरं कालं पाण्डवैः सह भारत ॥ ४
लब्धलक्षैः परैर्हृष्टैर्व्यायच्छद्भिश्चिरं तदा ।
संध्याकालं समासाद्य प्रत्याहारमकारयत् ॥ ५
कृत्वावहारं सैन्यानां प्रविश्य शिविरं स्वकम् ।

कुरवोऽऽत्महितं मन्त्रं मन्त्रयांचक्रिरे तदा ॥ ६
पर्यङ्केषु परार्थेषु स्पर्ध्यास्तरणवत्सु च ।
वरासनेषूपविष्टाः सुखशय्यास्त्रिवामराः ॥ ७
ततो दुर्योधनो राजा साम्रा परमवल्गुना ।
तानाभाष्य महेष्वासान्प्राप्तकालमभाषत ॥ ८
मर्ति मतिमतां श्रेष्ठाः सर्वे प्रब्रूत माचिरम् ।
एवं गते तु यत्कार्यं भवेत्कार्यकरं नृपाः ॥ ९
एवमुक्ते नरेन्द्रेण नरसिंहा युयुत्सवः ।

Ds स्वयं; Gs सुखं (for स्वकं). — ^a) Bs अतिष्ठद् (for अतिष्ठद्). Da1 Ds. 4. 7 वृतः (for सह).

3 ^b) Dn1 भरतर्षभः. — After 3^{ab}, G2 reads (for the first time) 5, repeating it in its proper place. — ^c) Bs-4 Da1 D1. 8-5. 7 विद्रुतं; Bs प्रद्रुतं (for द्रवच्च). S1 Ks स्वं बलं; Ds तद्वलं (for स्वबलं). Dn1 S द्रवमाणं बलं दृष्ट्वा. — ^d) Ks न्यवारयत्; K4 निवारयत् (for न्यवारयत्).

4 ^b) Ks बाहुवीर्यव्यवस्थितः; V1 B1. 2 Da1 Ds T G1. 2 M वीर्यमुपाश्रितः; Bs वीर्यसमाश्रितः; B4. 5 D1. 8-5. 7 Gs वीर्यमपाश्रितः; Dn1 D2. 8 वीर्यमवस्थितः. — ^c) Dn1 Ds युद्धाय; D1 युधा च; S संयुध्य (for युद्धा च). K4 स चिरं (for सुचिरं). — ^d) Bs भारतः (for भारत).

5 G2 reads 5 (for the first time) after 3^{ab}. — ^a) Ks. 4 लब्धलक्षैः; (for लब्धलक्षैः). Ks हृष्टैः; B2 हृष्टैः (for हृष्टैः). — ^b) Ks व्यायच्छद्भिः; Ds न्ययच्छद्भिः; G2 (both times) दारयद्भिः; M1 (sup. lin. as in text) व्यायच्छद्भिः; Co व्यायच्छद्भिः (as in text). Bs शरांस (for चिरं). Bs T G2 (both times) M तथा (for तदा). — ^c) M2-4 समास्थाय (for समासाद्य). — ^d) B1 प्रत्याहारम् (for प्रत्याहारम्). — After 5, S ins.:

62* निवेश्य च बलं घोरं क्षुत्पिपासाभयैर्युतम् ।

अग्नेः महता युक्तं तथा द्रोणवधेन च ।

दीनरूपा रणे कृत्वा कर्म घोरां च शर्वरीम् ।

निवेशं प्राप्य सा सेना विश्रम्य मुदिताभवत् ।

[(L. 1) M2-4 न्यवेशयद्बलं घोरं; Mad. ed. निवेश्य बलवद्घोरं. T1 पिपासाबलैर्. — G1 om. lines 3-4. — (L. 3) T2 दीनरूपं; T3 दीनरूपाद्. G3 घोरं (for घोरां). — (L. 4) M1 विश्रम्य.]

6 G1 om. 6^{ab}. — ^a) K4 कृत्वावहारं; T Gs कृत्वापहारं; G2 कृत्वोपहारं (for कृत्वावहारं). — ^b) T1 प्रवेश्य (for प्रविश्य). G2. 8 स्वयं (for स्वकम्). — After 6^{ab}, G2. 8

repeat lines 1-2 of 62*. — ^c) K1 कुरवत्सहिताः; K2 B1. 4 D1 वः सहितं; K3 वश्च हितं; V1 Bs Dn1 वः सहितं; B2. 8 D1 वः सहितं; D2 वोत्सहितं; Ds वो महितं; G2 वत्सहिता (for वोऽऽत्महितं). — ^d) Ds सभायां (for मन्त्रयां). S K2. 4 तदा; K1 मिषः; Da1 मिथः; Ds मिया (sic); G1 मिथा (for तदा).

7 Ks om. 7. — ^a) Ds पर्यङ्केषु (for पर्यङ्केषु). K1. 2 परान्येषु; V1 M4 परार्थेषु; Ds G2 परार्थेषु; T3 Gs परार्थेषु; G1 [अ]परार्थेषु; Ca परार्थेषु (as in text). — ^b) K1 स्पर्शास्तं; Dn1 D4 स्पर्धास्तं; D2 सर्वास्तं; Ds पर्यास्तं; S वरास्तं; Ca. 6 स्पर्ध्यास्तं (as in text). — ^c) V1 वराहनेषूपविष्टाः; Dn1 वरासनेष्वपः; Ds वरासने सु. — ^d) K1 सुखशय्यां विवाशनाः (sic); K4 श्यासु वामराः; Dn1 सुखं शय्यास्त्रिवाः; Ds सुखशय्यासु भारतः; Ds श्यास्थिता नराः. — For 7^{cd}, S subst.:

63* उपविष्टेषु तेज्ज्वलं राजपुत्रेषु भारत ।

[T3 G1. 8 M तेज्ज्वलं.]

8 ^a) Ks V1 B1 Dn1 D2. 6. 8 S तत्र (for ततो). — ^b) M1 परमवल्गुना; Ca वल्गुना (as in text). Co cites वल्गुना. — ^c) Ks ततो भाष्य; Ds ताननाथ (for तानाभाष्य). G2 महेष्वासः. — ^d) B4 अमन्यत (for अभाषत).

9 Before 9; V1 B1. 5 Da1 D1. 2. 5. 6 ins. दुर्योधन उवाच. — ^a) S1 (before corr. as in text). 2 K2. 4 V1 B Da1 D1-7 मर्तं (for मर्ति). B2 ममिमतां; Dn1 मतिमता (for मतिमतां). G2 मतिमन्त्रमतां श्रेष्ठाः; Gs इति मन्त्रिमतश्रेष्ठाः. — ^b) Dn1 सर्वं (for सर्वे). — ^c) Da1 D1. 5 गते च; D2. 9. 8 गतेषु; T3 G1. 8 M2. 4 गतेन (for गते तु). B (except B1) Da1 D1. 8-5. 7 किं कार्यं (for यत्कार्यं). — ^d) B1. 2. 4. 5 Da1 D1. 8-5. 7 किं च; B4 किं वा (for भवेत्). K4 B Da1 Dn1 D1. 8-8 T G M1. 2. 4 कार्यतरं; V1 कार्यपरं; D2 कार्यगतिं; M3 कार्यातरं; Co कार्यकरं (as in text). Ks नृप. (for नृपाः).

चक्रुर्नानाविधाश्रेष्ठाः सिंहासनगतास्तदा ॥ १०
 तेषां निशम्येङ्गितानि युद्धे प्राणाञ्जुहूषताम् ।
 समुद्रीक्ष्य मुखं राज्ञो बालार्कसमवर्चसः ।
 आचार्यपुत्रो मेधावी वाक्यज्ञो वाक्यमाददे ॥ ११
 रागो योगस्तथा दाक्ष्यं नयश्चेत्यर्थसाधकाः ।
 उपायाः पण्डितैः प्रोक्ताः सर्वे दैवसमाश्रिताः ॥ १२

लोकप्रवीरा येऽस्माकं देवकल्पा महारथाः ।
 नीतिमन्तस्तथा युक्ता दक्षा रक्ताश्च ते हताः ॥ १३
 न त्वेव कार्यं नैराश्यमस्माभिर्विजयं प्रति ।
 सुनीतैरिह सर्वार्थैर्देवमप्यनुलोम्यते ॥ १४
 ते वयं प्रवरं नृणां सर्वैर्गुणगणैर्युतम् ।
 कर्णं सेनापतिं कृत्वा प्रमथिष्यामहे रिपून् ॥ १५

G. 8. 359
 B. 8. 10. 10
 K. 8. 7. 18

10 Before 10, K₄ V₁ B D (except D₈) M₁ ins.
 संजय उवाच. — ^a) K₁ एवमुक्तं; K₈ T G M_{3.4} 'मुक्ताः;
 M_{1.2} 'मुक्त्वा (for एवमुक्ते). — ^b) K₁ ययुत्सवः. — ^c)
 D₈ वक्रुर् (for चक्रुर्). T₁ G_{1.2} M₁ नानाविधां (for
 'विधाश्च). K₈ चेष्टा; B₂ श्रेष्ठा; T₁ G_{1.2} श्रेष्ठां; T₃ G₂ M₁
 चेष्टां; Ca. c चेष्टा: (as in text). — ^d) S₂ सिंहासनगदासः;
 K₈ 'स्वनगतासः; B₂ D₈ सिं(D₈ सि)हावनगताः; Da₁
 सिंहा वनगतासः; D₁ सिंहावनगताः; G₂ सिंहादगतासः (for
 सिंहासनगतासः). K₄ कथं; B₂ D_{1.5} यथा; B₄ T₃ G_{1.3}
 तथा (for तदा).

11 ^a) K₈ तेषां निशम्येङ्गितानि; B₁ तेषां निशम्ये-
 गितानि; T_{1.8} G₁ M_{1.2.4} इंगितानि निशम्येषां (G_{1.2}
 'म्येनं); T₂ M₈ इंगितज्ञो निशम्यै(M₈ 'शम्ये)षां. — ^b)
 S transp. युद्धे and प्राणाञ्. S₁ K₂ जुहूषतं; T₁ जहीर्षतां;
 T₂ G₂ जिहीर्षतां; M₁ जुहूषतां (sic) (for जुहूषताम्). — ^c)
 K₈ D_{1.5} समुद्रीक्ष्य (for समुद्रीक्ष्य). Dn₁ G₁ राज्ञां (for
 राज्ञो). — ^d) S₂ K₄ B_{2.5} D₈ T₂ M_{1.3.4} 'वर्चसं; V₁
 B₁ T₈ G_{2.3} 'तेजसः; Dn₁ 'वर्चसां; D_{2-4.5.7} G₁ 'तेजसं.
 — ^e) D₈ om. वाक्यज्ञो. S₁ K₂ आदधे; S₂ B₁ D₂
 अदधत्; K₄ अदधे (sic) (for आददे). T G_{1.2} M
 वाक्यमर्थव(T₂ 'वि)दाददे (G₁ 'धे); G₈ वाक्यमर्थं समाददे.

12 ^a) S₂ रागः; D₁ प्रीतिः; G₁ त्यागो; G₂ नागो; Ca
 रागो (as in text). K₄ G₈ तदा (for तथा). G₁
 दाक्ष्यो; G₂ दक्षेर्; Ca दाक्ष्यं (as in text). — ^b) K₈
 नयश्चेत्यर्थसाधकाः; K₄ नयश्चेत्युक्तसाधकाः; Da₁ नयश्चेत्यर्थ-
 साधकः; D_{1.5} नयश्चेत्यर्थसाधकाः; T_{1.8} G₈ यदाश्चेत्यर्थः; G₂
 'नयश्चेत्यर्थः. Ca cites नयः (as in text). — ^c) K₁ उपायः
 (for उपायाः). D₈ पाण्डितैः; T₁ G₈ पाण्डवैः (for पण्डितैः).
 — ^d) S₂ सर्वः; K_{1.8} B_{1.5} D₈ ते च; V₁ B₂₋₄ Da₁ Dn₁
 D_{1-5.7} S ते तु; D₈ तेषि (for सर्वे). S₁ K_{2.4} देवसमा-
 श्रिताः; K₈ B_{2.4.5} D दैवमुपाश्रिताः; B₃ दैवमपां; S दैवं
 समाश्रिताः (for दैवसमाश्रिताः).

13 ^a) K₈ B₈ लोके प्रवीरा; Da₁ D_{1.5} लोकेषु वीरा
 (for लोकप्रवीरा). — ^b) V₁ नीतिवन्तस् (for नीतिमन्तस्).
 Co cites युक्ताः. — ^c) B₁ दाक्षा (for दक्षा). B₂ T₂

रक्षाश्च; M₂₋₄ भक्ताश्च (for रक्ताश्च). T₃ G_{2.3} रक्ता
 दक्षाश्च; G₁ रक्तदक्षाश्च (for दक्षा रक्ताश्च). K₄ हता (for
 हताः).

14 ^a) S₂ G₁ न त्वेव; K₈ न त्वेव; D₈ न त्वेव; G₂ न त्वेव
 (for न त्वेव). T₂ कार्ये (for कार्यं). K₁ नैवाच्यम्; D₈
 नैराश्यम् (for नैराश्यम्). D₈ न त्वेव कार्यंनैराश्यं. — ^b) D₁
 सुनीतैरिह; D₈ सुनीतैरिह; D₈ सुनीतैरिव (for सुनीतैरिह).
 D₈ सर्वार्थो; D₈ सर्वार्थो (for सर्वार्थैर्). — ^c) K₁ देवमप्यन-
 लोम्यते (sic); K₈ देवमप्यनुलोम्यते (sic); D₁ T₃ G₈
 देवमप्यनुलोम्यते; T₁ दैवमप्यनुलोमति; T₂ 'प्यत्र लोम्यते.

15 ^a) K₄ Da₁ D_{1.4.5} नृणां (for नृणां). — ^b) T₃
 योधगुणैर्; G₂ योधगुणैर्; M योधगुणैर् (for गुणगुणैर्).
 Da₁ D₈ युतां; G₂ घृतं (for युतम्). — After 15^{ab}, K₄
 V₁ B D (except D₈) ins.:

64* कर्णमेवाभिषेक्ष्यामः सेनापत्येन भारत ।

[K₄ B₁ 'वैश्यामः. K₄ V₁ Dn₁ D_{4.5} सेनापत्येन.]

On the other hand, after 15^{ab}, G₁ repeats 8. 5.
 89-105 in parenthesis (of. v. 1. 8. 5. 89). — ^c) D₈
 कर्णः (for कर्णं). G₂ सोमपतिं (for सेनापतिं). — ^d) D₂
 प्रमथिष्यामहे; T₃ G₂ प्रमथिष्याम ते (for प्रमथिष्यामहे).
 — After 15, K_{8.4} V₁ B D S ins.:

65* एष ह्यतिबलः शूरः कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।

वैवस्वत इवासस्यः शक्तो जेतुं रणे रिपून् ।

[(L. 1) V₁ D_{4.5} एषो. D₂ एषोप्रति; G₁ एषो व्यति;
 G₂ स पश्यति बलः (for एष ह्यतिबलः). K₄ 'दुर्मदः; D₈ 'दुर्मदाः.
 — (L. 2) D₈ वैवस्वत. Da₁ D_{1.3} G₂ शक्तो (D₁ 'क्ये).
 K_{8.4} V₁ D_{8.3} सोढुं; (for जेतुं).]

K₄ V₁ B D (except D_{2.3}) S cont.:

66* एतदाचार्यतनयाञ्जुत्वा राज्ञस्त्वामभजः ।

[B₂ 'पुत्रस्तु (for 'तनयात्). Dn₁ T₂ वाक्यं; T_{1.8} राजा
 (for राज्ञः).]

Dn₁ cont. : S subst. for 16^{ab}:

67* दुर्योधनो महाराज प्रियं प्रीतमनास्वदा ।

[G₂ महाराजः. Dn₁ प्रियं; T₁ G_{1.3} M भृशं (for प्रियं).
 T₃ G₂ तथा (for तदा).]

C. 8. 363
B. 8. 10. 20
K. 8. 7. 22

ततो दुर्योधनः प्रीतः प्रियं श्रुत्वा वचस्तदा ।
प्रीतिसंस्कारसंयुक्तं तथ्यमात्महितं शुभम् ॥ १६
स्वं मनः समवस्थाप्य बाहुवीर्यमुपाश्रितः ।
दुर्योधनो महाराज राधेयमिदमब्रवीत् ॥ १७
कर्णं जानामि ते वीर्यं सौहृदं च परं मयि ।
तथापि त्वां महाबाहो प्रवक्ष्यामि हितं वचः ॥ १८
श्रुत्वा यथेष्टं च कुरु वीर यत्तव रोचते ।
भवान्प्राज्ञतमो नित्यं मम चैव परा गतिः ॥ १९

Dn1 S cont.: K4 V1 B Da1 D1.3-5.7 ins. after 66*:

68* आशां बहुमतीं चक्रे कर्णं प्रति स वै तदा ।
हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णो जेष्यति पाण्डवान् ।
तामाशां हृदये कृत्वा समाश्रय्य च भारत ।

[(L. 1) B1 सुमहती; B2 बहुमती; B3 बहुमती; Da1 Dn1 D1 T G1.3 M2-4 बलवती; D7 च महती; Cc बहुमती (as above). Dn1 कृत्वा (for चक्रे). M1 आशां बलवताश्चक्रे. T G1.2 M महाबलं (for स वै तदा). Dn1 जयं प्रति महारथः (for the post. half). G3 आशां प्रतिबलां वीरां चक्रे कर्णं प्रति बलं. — (L. 2) V1 हते तु भीष्मे; B1 हते भीष्मे; B3 हते च भीष्मे. S हते भीष्मे मृते द्रोणे (for the prior half). T1 जेत्येति (for जेष्यति). — B2 om. line 3. — (L. 3) Dn1 तामाशां (for तामाशां). S तामेवमाशां हृदये (for the prior half). K4 D8 समाश्रय्य; S कृत्वाश्रय्य (T2 M श्रय्य; G1.2 न्वाय; G3 वाय) (for समाश्रय्य). B2 भारतः.]

16 D8 om. 16^a; S subst. 67* for 16^{ab}. — ^a) D1 दुर्योधनोप्रीतः. K3 प्रातः (for प्रीतः). — ^b) B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.3-5.7 श्रुत्वाय (B5 त्वा च) तद्वचः; B3 श्रुत्वाय तत्ततः (for श्रुत्वा वचस्तदा). — S transp. 16^{ab} and 17^{ab}. — ^c) K3 V1 B D प्रीतिसंस्कारसंयुक्तं (D7 क्तः); T G1.3 M प्रिय (G3 यः) संस्कारसंयुक्तं; G2 प्रियसंस्कारसंस्कारं. — ^d) K3 तथा चात्महितं; Dn1 तथामात्म; D8 तथ्यं चात्म (for तथ्यमात्महितं).

17 S transp. 16^{ab} and 17^{ab}. — ^a) K4 स्वमनः; B3 स्वबलं; D4 स्वं मनः; G3 स्वजनं; M1 समृतं; M2.4 स्वमतं; M3 संमतं (for स्वं मनः). D8 समवास्थाप्य; M चाप्यवस्थाप्य; Ca समवस्थाप्य (as in text). T1 वमतं चाप्यवस्थाप्य; T2 स्वमनश्च न्यवस्थाप्य; T3 G1.2 स्वजनं च न्यवस्थाप्य. — ^b) S2 B3 बाहुवीर्यः; K3 बाहुवीर्यं. K2 B2.4 Da1 D1.3.5 अपाश्रितः; V1 lacuna; B1 समन्वितः; G2 उपाश्रिताः (for उपाश्रितः). D8 कर्णवीर्यं समाश्रितः. — ^c) K1 दुर्योधन (for दुर्योधनो). K1 महाराजो; S युधो श्रेष्ठो (for महाराज).

भीष्मद्रोणावतिरथौ हतौ सेनापती मम ।
सेनापतिर्भवानस्तु ताभ्यां द्रविणवत्तरः ॥ २०
वृद्धौ च तौ महेष्वासौ सापेक्षौ च धनंजये ।
मानितौ च मया वीरौ राधेय वचनात्तव ॥ २१
पितामहत्वं संप्रेक्ष्य पाण्डुपुत्रा महारणे ।
रक्षितास्तात भीष्मेण दिवसानि दशैव ह ॥ २२
न्यस्तशस्त्रे च भवति हतो भीष्मः पितामहः ।
शिखण्डिनं पुरस्कृत्य फल्गुनेन महाहवे ॥ २३

18 ^a) Da1 वीर्य- (for वीर्य). — ^b) V1 B1.2 Da1 D2-4.6.7 T1 G3 परमं (for च परं). Da1 त्वयि (for मयि). — ^c) G3 om. अपि. K1 T1 M1.3.4 त्वा (for त्वां). — ^d) D8 प्रवक्ष्यामि.

19 ^a) D3 क्रतु (sic) (for कुरु). S कुरु वै (for च कुरु). — ^b) S1 तच्च (च marg.); D8 तेव- (for तव). — ^c) D3 प्राप्य (marg. ध्यं) तमो; T1 प्राब्रूत मा (for प्राज्ञतमो). — ^d) D8 चैव (for चैव).

20 ^a) S K2.4 अतिरथौ; K1.3 B1 Dn1 D2.6.8 S (except T1) त्वतिरथौ (for अतिरथौ). — ^b) G1 सेनापतिर. — ^c) D8 द्वाभ्यां (for ताभ्यां). S K1.4 द्रविणवत्तरः; K3 मंतरः; V1 वित्तरः; Ca वत्तरः (as in text). Cc cites द्रविणः.

21 ^a) T1 M हि (for च). B3.5 D8.4 हतौ (for च तौ). K1 ते (for तौ). — ^b) T2 सापेक्षे; G2 साक्षेपौ; M1 सावेक्ष्यौ (for सापेक्षौ). K3 द्वौ (for च). — ^c) K1 T2 मानिनौ; B3 नामितौ; G1 मानीतौ; G2 मारितौ; G3 माननौ (for मानितौ). K3 B3 D8 T1 महा- (for मया). K4 V1 D8 M2-4 वीर (for वीरौ). — ^d) K1 (before corr.) राधेये. D2 वचनादपि (for वचनात्तव).

22 ^a) D8 पितामहेन संरक्ष्य. — ^b) K3 पाण्डुपुत्रान् (for पाण्डुपुत्रा). B3 Da1 D1.3 M1 महारथाः (for रणे). — ^c) D8 तानि (for तात). — ^d) B2 दिवसास्तु; D8 दिवसांस्तु (for दिवसानि). S2 K4 V1 B1 Dn1 D2.6 हि; K2 B2-5 Da1 D1.3-5.7.8 S तु (for ह).

23 For the event of Śastryāsa by Karna, cf. 5. 165. 27. — ^a) V1 (m as in text) T2.8 G तु (for च). D8 भगवति (for च भवति). Ca. c cite भवति (as in text). Dn1 न्यस्तशस्त्रश्च समरे. — ^b) B3 प्रतापवान् (for पितामहः). — ^c) K1 शिखण्डिना; D8 शिखण्डिनं (for शिखण्डिनं). Dn1 पुराकृत्य (for पुरस्कृत्य). — ^d) K3.4 V1 B D फाल्गुनेन (for फल्गुनेन). T G M1 महारणे (for महाहवे).

इते तस्मिन्महाभागे शरतल्पगते तदा ।
 त्वयोक्ते पुरुषव्याघ्र द्रोणो ह्यासीत्पुरःसरः ॥ २४
 तेनापि रक्षिताः पार्थाः शिष्यत्वादिह संयुगे ।
 स चापि निहतो वृद्धो धृष्टद्युम्नेन सत्वरम् ॥ २५
 निहताभ्यां प्रधानाभ्यां ताम्याममितविक्रम ।
 त्वत्समं समरे योधं नान्यं पश्यामि चिन्तयन् ॥ २६
 भवानेव तु नः शक्तो विजयाय न संशयः ।
 पूर्वं मध्ये च पश्चाच्च तवैव विदितं हि तत् ॥ २७
 स भवान्धुर्यवत्संख्ये धुरमुद्रोदुमर्हसि ।

अभिषेचय सेनान्ये स्वयमात्मानमात्मना ॥ २८
 देवतानां यथा स्कन्दः सेनानीः प्रभुरव्ययः ।
 तथा भवानिमां सेनां धार्तराष्ट्रीं विभर्तु मे ।
 जहि शत्रुगणान्सर्वान्महेन्द्र इव दानवान् ॥ २९
 अवस्थितं रणे ज्ञात्वा पाण्डवास्त्वां महारथम् ।
 द्रविष्यन्ति सपाञ्चाला विष्णुं दृष्ट्वेव दानवाः ।
 तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्र प्रकर्षेथा महाचमूम् ॥ ३०
 भवत्यवस्थिते यत्ते पाण्डवा गतचेतसः ।
 भविष्यन्ति सहामात्याः पाञ्चालैः सृञ्जयैः सह ॥ ३१

G. 8. 379
B. 8. 10. 38
K. 8. 7. 39

24 ^a) V1 B (except B1) Da1 D1.3-5.7 S महेष्वासे (Da1 'स). — ^b) Ś1 V1 B D तथा; S पुनः (for तदा). — ^c) For the event, cf. B. 7. 5. 17. V1 B1 त्वयोक्तं; S त्वयोक्तः (for त्वयोक्ते). B1 पुरुषव्याघ्रे; Dn1 पुरुषव्याघ्र; T2.3 G M1 पुरुषव्याघ्रो. — ^d) D1 द्रोण (for द्रोणो). In Ś2, the portion from ह्या up to सरः is lost on a damaged fol. V1 D2.6 [S]प्यासीत्; C0 [S]स्यासीत् (for ह्यासीत्). D5 द्रोणे ह्योह्यासीत्पुरःसरः (sic); G2 ह्यासीद्रोणपुरःसरः.

25 ^a) D8 रक्षितः पार्थः (for रक्षिताः पार्थाः). — ^b) Ś2 इव संयुगे; B (except B1) Da1 D1.3-5.7 इति मे मतिः. — ^c) G2.3 तथापि (for स चापि). K4 D2.6.7 T2 G2.3 युद्धे (for वृद्धो). — ^d) B1.3 M2-4 संयुगे; D2 T1.3 M1 सत्वरः; G2 सत्वतः (for सत्वरम्).

26 In Ś2, the portion from st. 26 up to 30 is mostly lost on a damaged fol. The variants are noted wherever legible. — ^a) V1 B1 D2.6 प्रवीराभ्यां (for प्रधानाभ्यां). — ^b) K1.4 B4 D8 (before corr.) अमितविक्रमः; K3 B1 D8 विक्रमः; T1 G2.3 M1 अतुलविक्रमः; T2.3 G1 अतुलविक्रमः; M2-4 अतुलविक्रम (for अमितविक्रम). — ^c) B1 तत्समं (for त्वत्समं). T2 योद्धुः; M2.4 योधं (for योधं). — ^d) Ś2 चिन्तयत्; D4 चिन्तय (for चिन्तयन्).

27 ^a) B3.5 Da1 D1.5 भवानेवाद्य (for भवानेव तु). T3 G च (for तु). — ^b) K1 पूर्वं मध्यं च; K3.4 पूर्वमध्ये च; D2 युद्धमध्ये च; T2.3 G M1 पूर्वं मध्ये तु. D2.6 पांचाली (for पश्चाच्च). — ^c) Ś2 तव वै; K2 V1 B D (except Dn1) T1.2 M तथैव (T1 'व') (for तवैव). K2.3 V1 B (except B3) D (except Dn1) T1 M विहितं (for विदितं). K3 V1 B3-5 Dn1 D2-8 T1.2 M हितं; B1 हतं; Da1 D1 हि ते (for हि तत्). T3 G विहितं च स्वकं हितं.

28 ^a) K4 धुर्जवत्; Dn1 D2 सूर्यवत् (for धुर्यवत्). G2 M संखे. — ^b) D2 धुराम्. K1 B D (except Dn1) S (except T2) अर्हति (for अर्हसि). — ^c) Ś1 K2 D1.2.4.5 सेनान्ये; D8 Gcp राधेय; Ca.c सेनान्ये (as in text).

29 ^b) Ś2 V1 Dn1 D2.3.8 G1.2 M1 सेनानीः; T1 सेनानिः; T2 सेनानि. — ^c) K4 इमा शेना (for इमां सेनां). — ^d) K1 धातुराष्ट्री; K3 D4 धातैराष्ट्रां; D5 धातैराष्ट्रा. G2 विभवः; G3 विभर्तिः; Ca विभर्तु (as in text). B (except B1) Da1 D1.3.4.7.8 S वै (for मे). — ^e) D3 शत्रुगणान् (for शत्रुगणान्). K4 संख्ये (for सर्वान्). — ^f) B (except B1) Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 S transp. इव and दानवान्.

30 ^a) K4 अवस्थिरं; Dn1 अवस्थित- (for अवस्थितं). Ś1 K2 V1 B D (except D8) T2 दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा). — ^b) K1 त्वा (for त्वां). Ś1 K4 V1 B D S महारथाः (K4 'था') (for महारथम्). — D1 T1 om. 30^a-31^b. — ^c) K3 D4.7 च (for स-). K1 श्रावयिष्यन्ति पांचालाः; B3 भविष्यन्ति निरुत्साहा; T3 G विद्रविष्यन्ति पांचाला. — ^d) K1 T2.3 दृष्ट्वैव. K4 दानवा. — ^e) T2 अस्माकं (for तस्मात्त्वं). — ^f) K1 प्रकर्षेत्त्वं; K3 B1.2.4.5 Da1 D2-7 प्रकर्षेतां; V1 प्रकर्षेतां; B3 प्रहृष्येतां; D8 प्रकर्षेतां; G1.2 प्रहर्षेतां; M1 प्रकर्षेतां; C0 प्रकर्षेथा (as in text). M1 महाचमूः.

31 D1 T1 om. 31^{ab} (cf. v. l. 30). — ^a) K4 भवति वस्थिते; B3 भवनवस्थिते (sic) (for भवत्यवस्थिते). T2 ह्येते (for यत्ते). — ^b) K1.3 V1 B Da1 Dn1 D2-7 T2.3 G1.2 M मंदचेतसः; G3 मंदतेजसः (for गतचेतसः). D8 पांडवानामचेतसः. — ^c) V1 B Da1 Dn1 D2-7 T1 द्रविष्यन्ति; D1 अद्रिष्यन्ति (for भविष्यन्ति). K1 महामात्याः; Dn1 G2 महामात्याः (for सहामात्याः). — ^d) Ś1 K1.3 B3 Da1 Dn1 D1.3.8 पांचालाः (for पाञ्चालैः).

C. 8. 280
B. 8. 10. 37
K. 8. 7. 40

यथा ह्यभ्युदितः सूर्यः प्रतपन्स्वेन तेजसा ।

व्यपोहति तमस्तीव्रं तथा शत्रून्व्यपोह नः ॥ ३२

कर्ण उवाच ।

उक्तमेतन्मया पूर्वं गान्धारे तव संनिधौ ।

जेष्यामि पाण्डवान्राजन्सपुत्रान्सजनार्दनान् ॥ ३३

सेनापतिर्भविष्यामि तवाहं नात्र संशयः ।

स्थिरो भव महाराज जितान्विद्धि च पाण्डवान् ॥ ३४

V1 D2 पांचालाश्च ससृजयाः (D2 °या); B1 D6 सपांचालाः ससृजयाः; B2.4.5 D2.4.7 पांचालाः सृजयाश्च ह (B5 हि); S पांचालाश्च सकेकयाः.

32 °) K1 सूर्य (for सूर्यः). — °) K1 प्रतापां; K1 V1 प्रपतन्; D1.8 प्रतपत् (for प्रतपन्). — °) G2 व्यपोहतिमिरं तीव्रं. Ca cites व्यपोहयति; Cc व्यपोहति (as in text). — °) V1 D6 शत्रुं (for शत्रून्). K2 व्यपोहति; V1 B1 D2.6.8 T G1.8 M2-4 व्यपोहय; B2-5 Da1 D1.8-5.7 प्रतापय; Dn1 व्यपोह मे; G2 व्यपेतयः (sic); M1 विनांशयः (for व्यपोह नः). — After 32, § K V1 B Da1 D1-8 (D2 om. line 3) ins.:

69* संजय उवाच ।

आशा बलवती राजन्पुत्रस्य तव याभिवत् ।

हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णो जेष्यति पाण्डवान् ।

तामाशां हृदये कृत्वा कर्णमेवं तदाब्रवीत् ।

सूतपुत्र न ते पार्थः स्थित्वाग्रे संयुयुत्सवि ।

[K2 कर्ण उवाच. — (L. 1) D2.4.7 सामवत् (for यामवत्). § K V1 B1 D2.6.8 पुत्राणां तेभवत्तदा; B2 पुत्राणामभवत्तदा; B3 तव पुत्रस्य यामवत् (for the post. half). — (L. 2) § K B1.5 हते भीष्मे तथा (B1.5 हते) द्रोणे; V1 D2.6.8 हते द्रोणे तथा (V1 हते) भीष्मे; B3 हते च भीष्मे द्रोणे च (for the prior half). D5 कर्णे (for कर्णो). K1 जप्येति; K2 जयति (for जेष्यति). — (L. 3) Om. in D2. K2 एव (for एवं). — (L. 4) K2 गते (for न ते). D2 सूतपुत्रे हते पार्थे; D6 सूतपुत्रो हि ते पुत्रं (for the prior half). D1 स्थित्वाग्रे; D4 (m as above) कृत्वाग्रे. V1 D2.4.8 स (for सं-). § K1.2 स्थित्वाग्रे न (S1 K2 °ग्रेण) युयुत्सति; K2 D2.6 Ca प (D6 पु)राश्वस्य युयुत्स (K2 °त्स)ति (for the posterior half).]

On the other hand, Dn1 S ins. after 32:

70* संजय उवाच ।

एवमुक्तस्तु राधेयो राजा दुर्योधनेन ह ।

राज्ञां मध्ये महाबाहुः प्रीतात्मा स महाबलः ।

हर्षयज्ञब्रवीत्कर्णो दुर्योधनमिदं वचः ।

संजय उवाच ।

एवमुक्तो महातेजास्ततो दुर्योधनो नृपः ।

उत्तस्थौ राजभिः सार्धं देवैरिव शतक्रतुः ।

सेनापत्येन सत्कर्तुं कर्णं स्कन्दमिवामराः ॥ ३५

ततोऽभिषिषिचुस्तूर्णं विधिदृष्टेन कर्मणा ।

दुर्योधनमुखा राजन्नाजानो विजयैषिणः ।

शातकौम्मभयैः कुम्भैर्माहैश्चाभिमन्त्रितैः ॥ ३६

[G2 om. the ref. — (L. 1) Dn1 हि; T1.2 G2.3 M च (for ह). — (L. 2) Dn1 महारथाः (for महाबलः).]

33 Dn1 S om. the ref. — °) K2 उक्तमे च मया (sic); G2 उक्तमेव त्वया (for उक्तमेतन्मया). — °) D2 जेष्यामि (for जेष्यामि). B Da1 Dn1 D1-5.7 G2 सर्वान् (for राजन्). — °) D2 सगणान् (for सपुत्रान्). D2 सहपाण्डवान् (for सजनार्दनान्).

34 °) K1 तथाहं (for तवाहं). — °) K1 जित्वान् (for जितान्). D1 om. च. D2 T2 विजितान्विद्धि पाण्डवान्. — After 34, K4 ins.:

71* समं ज्वरद्रो[जरद्रो]णमहं महाहवे

ब्रवीमि सर्वे कुरवो निबोधत ।

न वा मदन्त्यः प्रसहेद्रणेऽर्जुनं

क्रमागतं मृत्युमिवोत्तमा मृतात् ।

35 § K1-3 T1.2 M om. the ref. — °) § K4 B (except B1) Da1 D1-7 महाराज; K1 महाराजस्य; K2 मधूराज (for महातेजात्). — °) T2 तदा; G2 तथा (for ततो). T2 नृप. B5 राजा दुर्योधनस्ततः. — °) Dn1 द्वैरिव. — °) B (except B1) Da1 D2-5.7 सेनापत्येन; D2 सेनापत्येन (for सेनापत्येन). K2 साकर्तुं; T2 G1.2 तं कर्तुं (for सत्कर्तुं). — °) K2 कर्णे (for कर्ण). K1 स्कंधम् (for स्कन्दम्).

36 °) Dn1 [S]भिषिचः; T2 [S]भिषिचुः (for ऽभिषिषिचुः). K1.8 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 S कर्णं (for तूर्णं). D2 ततोभिषिचुः कर्णं ते. — °) B2 दुर्योधनं (for दुर्योधनं). §2 दुर्योधन महाराजन्. — °) D2 °षिणाः; D2 (m as in text) विजयैषिणः; G2 विजिगीषवः; G2 विजिगीषिणः (for विजयैषिणः). — °) K2 शातकौम्मभयैः; V1 B D (except Dn1) S (except M2) Ca शातकुम्भं (for शातकौम्मं). — °) V1 B2-5 D2.5.7 मन्त्रैश्चैवामि (V1 °तु)-मन्त्रितैः; B1 माहयैरभिः; B2 महोजैश्चामि; Dn1 माहयैश्चामि; Dn1 राजतैश्चामि; D1 महायैश्चामि; D2 महाहैश्चामि; D2 मृन्मयैश्चामि; T1.2 G2.3 ब्राह्मणैश्चामि; T2 ब्राह्मणैश्चामि; G2 ब्राह्मणैरभिः; M1 (sup. lin. as in text) माहयैश्चापि मन्त्रितैः. Cc cites मन्त्रैः.

तोयपूर्णविषाणैश्च द्वीपिखङ्गमहर्षभैः ।
मणिमुक्तामयैश्चान्यैः पुण्यगन्धैस्तथौषधैः ॥ ३७
औदुम्बरे समासीनमासने क्षौमसंवृतम् ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना संभारैश्च सुसंभृतैः ॥ ३८
जय पार्थान्सगोविन्दान्सानुगांस्त्वं महाहवे ।

इति तं बन्दिनः प्राहुर्द्विजाश्च भरतर्षभ ॥ ३९
जहि पार्थान्सपाञ्चालात्राधेय विजयाय नः ।
उद्यन्निव सदा भानुस्तमांस्युग्रैर्गमस्तिभिः ॥ ४०
न ह्यलं त्वद्विदुष्टानां शराणां ते सकेशवाः ।
कृतघ्नाः सूर्यरश्मीनां ज्वलतामिव दर्शने ॥ ४१

C. 8. 384
B. 8. 10. 51
K. 8. 7. 56

37 *) Ks B1.3.4 Da1 D2.4.7 तोयपूर्णविषाणैश्च.
— *) S1 Ks द्वीपिखङ्गमहर्षभैः; K1.4 द्वेपखाङ्ग (K4
द्वीपखङ्ग)महर्षिभिः; Ks Ms द्वेपखङ्गमहाप्रभैः (Ms 'र्षभैः');
V1 द्विपक्षिणमहर्षभैः; B1 द्वेपखङ्गमहर्षिभिः (sic); B2-5
Dn1 D2-4.6-8 G2.3 Co द्विपखङ्गमहर्षभैः; Da1 D1.5
द्वेपखाङ्ग (Da1 'द्व'); T2 **खङ्ग; T3 M2.4 द्वेपखा-
(T3 'ख')ङ्ग; G1 द्वेपखङ्ग; M1 द्वीपखाङ्ग. Ca cites द्वेपं,
खङ्ग and महर्षभं. — *) Ks चान्यैः; V1 B2 M2-4 चान्यैः
(for चान्यैः). B1.3-5 Da1 D1.3-5.7 G2 मणिमुक्तायु-
तैश्चान्यैः; Dn1 'मुक्ताफलैर्धान्यैः; D2 'मुक्ताधरैर्धान्यैः; Ds
'मुक्तासनैर्धान्यैः; Ds G1.3 M1 'मुक्तायुतैर्धा' (Ds 'र्ष')न्यैः;
T1.3 'मुक्तायुधैर्धान्यैः; T2 'मुक्ताधनैर्धान्यैः. — *) V1
पुण्यैर्गन्धैः; Ds पुण्यगन्धैः (for पुण्यगन्धैः). Dn1 D1
तथौषधैः; T1 G2 महाौषधैः (for तथौषधैः).

38 *) Ks अहंवर- (sic); B1 औदुम्बरे; D1.5 ऊदुम्बरे;
D2 औदुम्बरे; Ds औदुम्बरे (for औदुम्बरे). Ca cites
औदुम्बरः; Co 'रं. S1 K2.3 V1 B D (except Dn1)
सुखासीनम्; T2 (also as in text) तदासीनम् (for
समासीनम्). K1 औदुम्बरेण समासीनम् (hypermetric).
— *) Ds आसने (for आसने). K1 क्षौमसंवृतं (sic);
Ks.4 B Ds क्षौमसंवृतैः; V1 damaged (for क्षौम-
संवृतम्). — *) Ks ससंभृतैः; B1 Dn1 सुसंवृतैः (for
सुसंभृतैः). D2.6 संभारैश्चापि संवृतैः. — After 38, N
T G ins.:

72* ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यास्तथा शूद्राश्च संमताः ।

तुष्टुवुस्तं महात्मानमभिषिक्तं वरासने ।

ततोऽभिषिक्तो राजेन्द्र निष्कैर्गोमिर्धनेन च ।

वाचयामास विप्राभ्यां ब्राधेयः परवीरहा ।

[(L. 1) K1 ब्राह्मणाः; K4 D1 T2 G2 ब्राह्मणा (T2 'ण-').
Ks Ds संमता (Ds 'तः'); V1 B2 D2.6 संगताः; Ds वैष्णवाः
(for संमताः). — (L. 2) Ds अभिषिक्तं (for अभिषिक्तं).
S K2.4 महासने (for वरासने). — (L. 3) V1 [S]भिषिक्ते;
Dn1 'षिक्तौ; T2 G2.3 'षिक्तं (for 'षिक्तौ). S K1.2.4 Ds
T2 transp. निष्कैः and गोभिः. B1 निष्कैः; Da1 निष्कैः.
Ca.6 cite निष्कैः and Co धनेन (as above). — After
line 3, T1 ins.:

73* पूजयामास वल्लैश्च विप्रान्वेदविदस्ततः ।

— (L. 4) G2.3 यो (Gs या)जयामास; Ca वाचयामास (as above).
T G2.3 विप्रैश्च; G1 विप्रांश्च (for विप्राभ्यान्). Ds रागाधेयः
(sic). K1 पुनवीरहा (for परवीरहा). T G1.3 ऋग्भिः
(T1 वाग्भिः; T2 ऋत्विक्-) स्तोत्रैः समंततः; G2 ऋत्विग्भिस्तो-
मरैस्तथा (for the post. half).]

T (T2 om. line 2) G cont.: M ins. after 38:

74* स व्यरोचत राधेयः सूतमागधबन्दिभिः ।

स्तूयमानो यथा भानुरुदये ब्रह्मवादिभिः ।

ततः पुण्याहधोषेण वादित्रनिनदेन च ।

जयशब्देन शूराणां तुमुलः सर्वतोऽभवत् ।

जयेत्युचूर्नुपाः सर्वे राधेयं तत्र संगताः ।

[(L. 1) T1 लरोचत. T1.3 G1.2 'बन्दिभिः. — (L. 2)
T1 स्तूयमानोदयो भानोर. — (L. 4) T1 तुमुलं.]

39- *) B Da1 D1.3-5.7.8 सानुगांस्तान्; Dn1 सानुगस्त्वं;
S सानुबन्धान् (for सानुगांस्त्वं). S K2.4 महारणे; V1 D2.6
विशां पते; B2 D2.4.7 महामृधे (for महाहवे). — *) B2.5
Da1 D1.5 इति ते; M1 इतीदं (for इति तं). T1 G1.2 बन्दिनः;
T2 मन्त्रिणः; M1 बन्दिनं (for बन्दिनः). — *) T1 द्विजाश्च
(for द्विजाश्च). K1 Ds Gs पुरुषर्षभः; Ks B1 पुरुषर्षभाः;
V1 B2-5 Da1 Dn1 D1-4.6.7 पुरुषर्षभं; Ms भरतर्षभं
(for भरतर्षभं).

40 *) T G1.2 M2-4 जय; M1 जयत् (for जहि). Ds
सपाञ्चालान् (for सपाञ्चालान्). — G2 om. (hapl.)
40^b-42^a. — *) K1 राधेयः; Ds राधेयः. Ks Ds च; Ca नः
(as in text). — *) K1 उद्यन्निव; T1 उद्यन्नेव. Ks B2
महा; T1 M यथा (for सदा). T2.3 G1.3 यथादित्यस्
(for सदा भानुस्). T1 M सूर्यस् (for भानुस्). — *)
K1 तमां ब्रह्मैर्ग* स्तिभिः (sic).

41 G2 om. 41 (cf. v. l. 40). — *) B2.4.5 D2.4.7
वै (for ते). Ks Ds M1 सकेशवः; K4 सकेशवा
(for सकेशवाः). — In G1, the portion from 41^a
of this adhy. up to st. 30 of the next adhy. is lost on
a missing fol. — *) Ks कृतघ्नः; Dn1 उल्लूकाः; D1.3
उल्लूकाः; Ca कृतघ्नाः (as in text). — *) Da1 ज्वलतामिव;
Gs चलतामिव (for ज्वलतामिव). Ds वंशजि (for दर्शने).

C. 8. 395
B. 8. 10. 52
K. 8. 7. 57

न हि पार्थाः सपाञ्चालाः स्थातुं शक्तास्तवाग्रतः ।
आत्तशस्त्रस्य समरे महेन्द्रस्येव दानवाः ॥ ४२
अभिषिक्तस्तु राधेयः प्रभया सोऽमितप्रभः ।
व्यत्यरिच्यत रूपेण दिवाकर इवापरः ॥ ४३
सेनापत्येन राधेयमभिषिच्य सुतस्तव ।

अमन्यत तदात्मानं कृतार्थं कालचोदितः ॥ ४४
कर्णोऽपि राजन्संप्राप्य सेनापत्यमरिंदमः ।
योगमाज्ञापयामास सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ४५
तव पुत्रैर्वृतः कर्णः शुशुभे तत्र भारत ।
देवैरिव यथा स्कन्दः संग्रामे तारकामये ॥ ४६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

42 G₁ missing (cf. v. l. 41). G₂ om. 42^a (cf. v. l. 40). — ^a) B (except B₁) D_{a1} D₃-s. 7 T G₃ M₁-s च (for हि). T₁ शक्ताः (for पार्थाः). — ^b) T₁ s G₂ s M transp. स्थातुं and शक्ताः. — ^c) S (G₁ missing) आत्तव-
जस्य (for आत्तशस्त्रस्य). — ^d) T₁ महेन्द्रस्यैव (for महेन्द्रस्येव).
— After 42, S (G₁ missing) ins.:

75*

संजय उवाच ।

स सत्कृतः स्तूयमानः सुहृद्गणवृत्तो वृषा ।
कर्णो दुर्योधनं वाक्यमब्रवीत्प्रहसन्प्रियम्
दुर्योधनाद्य सगणं पाण्डूनां प्रवरैः सह ।
फलगुणं सुदयिष्यामि त्वत्प्रियार्थं सबान्धवम् ।
सपर्वतार्णवद्वीपां शाधि गां गतपाण्डवाम् । [5]
पुत्रपौत्रप्रपौत्रेषु प्रतिष्ठां गमयिष्यसि ।
नासह्यं विद्यते मह्यं त्वत्प्रियार्थमरिंदम ।
सत्यधर्मानुरक्तस्य सिद्धिरात्मवतो यथा ।

[(L. 1) T₁ नृप; G₃ रुपा (for वृषा). — (L. 4) G₂
योधयिष्यामि. G₂ सर्वाध्वः. — (L. 5) T₁ 'द्वीपां शाधि मां
हतपाण्डवां; G₂ 'द्वीपानां शाधि तान्गणपाण्डवाः (sic). — (L. 6)
G₃ प्रतिष्ठां च गमयिष्यसि (for the post. half). — (L. 7)
T₁ s M₃ s परंतप (for अरिंदम).]

43 G₁ missing (cf. v. l. 41). D₂ om. 43.
Before 43, T M ins. संजय उवाच. — ^a) D₄ reads from
राधेयः up to इवापरः (in ^a) on marg. (sec. m.). D_{n1} तदा
कर्णः; D₃ स राधेयः. — ^b) T₂ तदानीं नितरां बभौ. — ^c) Ś₂
K₄ D₃ T₂ व्यतिरिच्यत; K₁ वन्यरिच्य (sic); V₁ B D_{a1}
D_{n1} D₁ s. 5. 7 अत्यरिच्यत; D₄ अत्यशोभत; T₁ व्यत्यरुच्यत;
T₃ G₂ प्रत्यरिच्यत (for व्यत्यरिच्यत). — ^d) Ś₂ इवापराः
(for इवापरः).

44 G₁ missing (cf. v. l. 41). — ^a) M₄ om.
(hapl.) the portion from न up to पत्य (in 45^b).
K₁ सैनापत्य (sic); K₃ V₁ D₁ s. 2. 3. 8 T G₃ सेनापत्ये तु;
B D_{a1} D₃ s. 7 सैनापत्ये तु; D₄ (marg.) सैन्यपत्ये तु; G₂
सेनापत्ये तु (for सेनापत्येन). — ^b) K₁ अभिषिच्य; D₄
अभिषिच्य; D₅ अभिषृच्य (for अभिषिच्य). — ^c) G₂
अमन्यत (for अमन्यत). K₃ स चात्मानं; T₁ तथात्मानं;
T₂ महात्मानं; G₂ s इवात्मानं (for तदात्मानं). — ^d) K₁ s
D_{n1} D₃ कालमोहितः; D_{a1} 'वोदितः; D₂ 'नोदितः (for
'चोदितः).

45 G₁ missing (cf. v. l. 41). M₄ om. up to पत्य (in
45^b) (cf. v. l. 44). — ^a) T₁ राज्ञा; T₃ G₂ s M (M₄ om.);
राज्ञः (for राजन्). K₃ संप्राप्तः (for संप्राप्य). — ^b) K₁
सैनापत्यम्; K₄ सेनापत्तिम्; B₁ s. 2. 4. 5 D_{a1} D₁-s. 7 सैनापत्यम्;
(for सेनापत्यम्). D₃ M₁ अरिंदम (for अरिंदमः). — ^c)
B₁ सूर्यस्योदयनावधि; B₂ 'दयनादधि; D₃ 'देयनं प्रति; D₃
रूपस्योदयनादधि; D₃ सूर्यस्योदयानादिति. Ca cites उदयनं
(as in text).

46 G₁ missing (cf. v. l. 41). — ^a) D_{n1} तत्र (for
तव). — ^b) G₂ s तव; M₂-4 [S] तीव (for तत्र). — ^c)
Ś₂ स्कंधः (for स्कन्दः). — ^d) K₁ संग्रामे; D₁ संग्राम
(for संग्रामे). B₁ तारकक्षये; G₃ तारकामयोः; Ca as in
text.

Colophon missing in G₁. — Adhy. name: K₃
B₁-3 D_{a1} D_{n1} D₁ s. 5. 7 T₁ s कर्णाभिषेकः; V₁ कर्णप्रधानकं
चाभिषेकः; M₁ कर्णाभिषेचनं. — Adhy. no. (figures,
words or both): Ś₂ 6 (as in text); B₁ s. 2. 5 D_{a1}
D₅ s. 8. 10; D_{n1} D₄ 11; T₁ s G₂ s M 7; T₂ 9.
— Śloka no.: D_{n1} 59.

७

धृतराष्ट्र उवाच ।

सेनापत्यं तु संप्राप्य कर्णो वैकर्तनस्तदा ।

तथोक्तश्च स्वयं राज्ञा स्निग्धं भ्रातृसमं वचः ॥ १

योगमाज्ञाप्य सेनाया आदित्येऽभ्युदिते तदा ।

अकरोत्किं महाप्राज्ञस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २

संजय उवाच ।

कर्णस्य मतमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।

योगमाज्ञापयामास नान्दीतूर्यपुरःसरम् ॥ ३

महत्परात्रे तु तव पुत्रस्य मारिष ।

योगो योगेति सहसा प्रादुरासीन्महास्वनः ॥ ४

नागानां कल्पमानानां रथानां च वरूथिनाम् ।

संनद्धतां पदातीनां वाजिनां च विशां पते ॥ ५

क्रोशतां चापि योधानां त्वरितानां परस्परम् ।

बभूव तुमुलः शब्दो दिवस्पृक्सुमहांस्तदा ॥ ६

ततः श्वेतपताकेन बालार्काकारवाजिना ।

हेमपृष्ठेन धनुषा हस्तिकक्ष्येण केतुना ॥ ७

C. 8. 406
B. 8. 11.7
K. 8. 8.7

7

1 In G₁, st. 1-30 are missing (cf. v. 1. 8. 6. 41^{ab}). Before the ref., G₂ ins. श्रीकृष्णाय नमः. — ^a) V₁ B D_{u1} D₃₋₅ Ca सैन्यापत्यं. D₆ समरे; D₈ संप्राप्तः; Ca संप्राप्य (as in text). K₁ सैन्यामन्यत्र संप्राप्य (sic). — K₂ om. (hapl.) 1^a-2^b. — ^c) K₄ ततोक्तश्च; V₁ तदुक्तस्तु; B₁ D₃ T_{2.3} G_{2.3} तथोक्तस्तु; B₄ यथोक्तश्च. — ^d) K₄ स्निग्ध-; D₈ स्नेह्यं (sic) (for स्निग्धं). K₁ स्निग्धभातृम-मवचः (sic); S (G₁ missing) स्निग्धो भ्रातृसमो (T₁ 'मा) हि सः (T₁ G₂ हितः).

2 K₂ om. 2^{ab} (cf. v. 1. 1). — ^a) V₁ B_{1.2.5} D_{u1} D_{6.7} सैन्यानाम्; B₃ D_{u1} D₁₋₅ सेनानाम् (for सेनाया). — ^b) K₁ आदिते (for आदित्ये). D_{u1} D₅ तथा (for तदा). V₁ B₁ D₆ आदित्या (B₁ 'त्ये)भ्युदयं प्रति; D₁ आदित्यो-भ्युदिते तथा. — For 2^{ab}, S (G₁ missing) subst.:

76* हितश्च प्रियकामश्च मम पुत्रस्य नित्यशः ।

— ^c) S (G₁ missing) किमकार्षीन् (T₂ अकरोद्यन्) (for अकरोत्किं). K₁ महाप्राज्ञः; D₈ M₁ महाप्राज्ञ. — ^d) M₁ संजयः.

3 D₆ om. the ref. — ^a) D₈ कर्णस्तु. K₃ आस्थाय (for आज्ञाय). — ^b) S K_{1.2} B_{1.3-5} D_{u1} D_{1.3-5.7} पुत्रास्ते. D₃ तव पुत्रस्य मारिष. — ^c) B D_{2-4.7} आज्ञापयामासुर; D_{u1} D_{1.5} M₄ आज्ञापयामासुर (D_{u1} 'सु; M₄ 'स). — ^d) K₁ कंदीभूर्यपुरःसरं (sic); V₁ B_{1.2.4.5} D_{3-5.7} T_{1.2} Gap नंदितूर्यपुरःसरं (T₁ 'रा:); B₃ वंदिहूर्य; D_{u1} नेरीतूर्य; D_{u1} तदा तूर्य; D₁ दनोदीतूर्य (sic); D₂ नंदिरूप पुरःसरं; D₆ वंदितूर्य; D₈ नांदीकूर्य; T₁ तूर्यनाद; T₃ नांदितूर्य; G₂ नानातूर्य; M₁ नांदीतूर्यपुरःसरः; Ca वंदितूर्यपुरःसराः. Co cites नंदितूर्यम्.

4 ^a) D₃ om. तु. B D_{u1} D_{1.4.7.8} T₃ G₈ च (for तु). K₄ महत्पदनादे तु (sic); D_{u1} D₆ सहत्परात्रे तु; D₂ महत्परात्रेपु; D₅ G₂ महत्परात्रे च (G₂ 'रात्रेण). Co cites अपररात्रे वा. — ^b) V₁ B D (except D₃) S (G₁ missing) सैन्यस्य (D₆ सैन्यं च) (for पुत्रस्य). K₄ मारिषः; D_{u1} T₂ भारत (for मारिष). — ^c) S₂ साहसा; Ca सहसा (as in text). K₁ योगयोगेति सहा*; K₂ योगो योग इति क्षिप्रं; S (G₁ missing) योगो (G₂ योग-; M₄ योगे) योग इति ह्याशु. Ca.c cite योगो योगः. — ^d) S₂ महान्स्वरः; D₂ महात्मनः (for 'स्वनः).

5 ^a) V₁ B₁ D_{u1} T₁ M कल्प्यतां; B_{2.4.5} D_{u1} D_{2.4.6-8} T₃ G₈ Co कल्पतां; B₈ D₅ कल्पातां; D_{1.3} T₂ G₂ कल्पं (D₃ T₂ 'ल्प्यं)तां (for नागानां). S₁ K₂ कल्पमानानां; S₂ illegible; K_{1.4} कल्प; V₁ B D S (G₁ missing) नाग (B₅ T₃ G_{2.3} राज)मुख्यानां; Co कल्पमानानां (as in text). Ca cites कल्पमानं. — ^b) K₃ चराणां (for रथानां). D_{u1} च वरूथिनीं; D₈ सविरूथिनां. — ^c) K₃ सनद्धतां; G₂ संनद्धतां. B₁ च पत्तीनां; D₂ पदा*नां; Bom. ed. नराणां च (for पदातीनां). — ^d) D₃ वाजिनांश्च; D₅ (before corr.) वाजीनां च.

6 ^a) B_{2.3} D_{3.4.7} चैव (for चापि). M यौधानां. — ^b) B₃ त्वरतां च (for त्वरितानां). — ^c) S₂ K₃ D₈ तुमलः; K₄ तुमुलः. — ^d) T_{1.2} G₂ M₄-4 दिवस्पृक्. K₁ T₁ स महांस (for सुमं). B₁₋₃ D_{u1} D_{1.3-5.7} ततः; T₂ तथा (for तदा). D_{u1} उदधेरिव गर्जतः; D₈ दिवस्पृगिव सर्वतः.

7 ^a) T₁ G₂ ततः. K₁ श्वेते पताकेन. — ^b) K_{1.4} बला-कारवाजिना; K₃ V₁ B D T G₈ M बलाकारवाजिनां (B₅ 'वल्गु)वाजिना (D₁ 'नां; D₆ 'ना:); G₂ बलाकारवाजिनी.

Ca. 407
B. 11. 8
K. 8. 8

तूणेन शरपूर्णेन साङ्गदेन वरूथिना ।
शतभीकिङ्किणीशक्तिशूलतोमरधारिणा ॥ ८
कार्मुकेणोपपन्नेन विमलादित्यवर्चसा ।
रथेनातिपताकेन स्रुतपुत्रो व्यदृश्यत ॥ ९
धमन्तं वारिजं तात हेमजालविभूषितम् ।
विधुन्वानं महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ॥ १०
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं रथस्थं रथिनां वरम् ।
भाजुमन्तमिवोद्यन्तं तमो घ्नन्तं सहस्रशः ॥ ११

न भीष्मव्यसनं केचिन्नापि द्रोणस्य मारिष ।
नान्येषां पुरुषव्याघ्र मेनिरे तत्र कौरवाः ॥ १२
ततस्तु त्वरयन्योधाञ्छङ्खशब्देन मारिष ।
कर्णो निष्कासयामास कौरवाणां वरूथिनीम् ॥ १३
व्यूहं व्यूह्य महेष्वासो माकरं शत्रुतापनः ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्विजिगीषया ॥ १४
मकरस्य तु तुण्डे वै कर्णो राजन्व्यवस्थितः ।
नेत्राभ्यां शकुनिः शूर उलूकश्च महारथः ॥ १५

— °) K₃ हैमपृष्ठेन; Dn₁ हेमपृष्ठेन. — °) K₃ V₁ B₁ D_{8.8} T₈ हस्तिकक्षेण (D₈ °न); B₂₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} नागकक्षे (D₈ °क्षे)ण; D₈ हस्तिकक्षिन्. K₁ (before corr.) केतुना; B₂ हेतुना (for केतुना).

8 °) S₁ भूपेण (by corr. नरेण); K₄ तूर्णेन; T₁ तूणिना (for तूणेन). K₁ भूयोगशरपूर्णेन; K₂ नृपेण शरपूर्णेन; V₁ B D (except Dn₁) T₈ G₂ M₂ तूणीरश-तपूर्णेन; G₂ तूणीशयस्सपूर्णेन; M_{1.3.4} तूणीरशरपूर्णेन. — °) B₄ D_{8.7} (sup. lin.) सगदेन; Dn₁ सखङ्गेन; D₁ सागदेन; D₂ शाङ्गदेन; D₇ सगनेन; D₈ (by corr.) सनादेन; T_{2.8} G_{2.8} तोमरेण (T₂ °णा) (for साङ्गदेन). M_{3.4} वरूथिनां. — T₂ om. 8^{ad}. — °) K₃ T₁ शतभीकिङ्किणीशक्तिशूलतो-मरधारिणी (T₁ °धारिणा); Da₁ D_{1.5} G₂ शतभीकिङ्किणीशक्ति-शूलतोमरधारिणा (G₂ °पाणिना); Dn₁ M_{2.4} शतभीकिङ् (Dn₁ °कि)कणीशक्ति; M₁ शतभीकिङ्किणीशक्तिः शूल.

9 °) S₁ K_{1.2.4} D₈ कार्मुकेणोपपन्नेन; B Da₁ Dn₁ D_{1-5.7.8} S (G₁ missing) कार्मुकैरु (D₁ °रु)प. — °) S₁ K_{2.4} तुमुलादित्यवर्चसा. — °) K₁ रथेनातिपताकेन; T₂ G_{2.8} नापतता तेन. — °) K₃ व्यदृश्यते; B₂ [S]भ्यरो-चत; B_{4.5} Da₁ D_{1.3-5.7} [S]भ्यदृश्यत; T₂ [S]त्यदृश्यत; M₃ [S]प्यदृश्यत (for व्यदृश्यत).

10 °) K₃ V₁ B_{1.3-5} D (except Dn₁ D₈) T G_{2.8} M₃₋₄ ध्माप (G₂ °म)यन्; B₂ ध्मन्तं (for धमन्तं). B₂₋₅ D (except D_{2.6.8}) T_{1.3} G_{2.8} M₃₋₄ राजन्; T₈ शंखं (for तात). M₁ ध्मापययारिजं राजन् (sic). — °) S₁ K_{1.2} फेनजालविभूषितं; D₈ हेममालावि. — S₂ om. (hapl.) 10^{ad}. — °) K₄ विधुन्वानं (sic); B (except B₁) Da₁ D_{1.3-5.7} विधुन्वानो; T_{1.2} G₂ M विधुन्वानं. B₃ महेष्वासं (for महच्चापं). — °) Dn₁ S (G₁ missing) हेमपृष्ठं नवं दृढं (T_{2.8} G_{2.8} दृढं नृप).

11 °) D₈ महात्मानं; M₁ महेष्वास. — °) G₂ सारथिं (for रथस्थं). B₂ रथमं (for रथिनां). — °) K₃ द्व प्रेतं;

K₄ द्वोध्यन्त; D₈ द्वोध्यन्वं (for द्वोद्यन्तं). — °) K₃ V₁ B_{1.4.5} D_{2-4.6.7} निघ्नन्; B₃ -विघ्नं; Da₁ D_{1.5} -निघ्नं (for घ्नन्तं). V₁ B_{1.2} Dn₁ D_{2.6.8} समन्ततः; B₃₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} S (G₁ missing) दुरासदं (for सहस्रशः).

12 T₁ om. 12^{ad}. — °) K₃ तं पार्थव्यसनं केचिन्. — °) B₂₋₅ भारत (for मारिष). — °) B₂ पुरुषव्याघ्रा; Dn₁ °व्याड (for °व्याघ्र). — °) K₁ नेसिने (sic) (for मेनिरे). B₁ मानवा; G_{2.8} गौरवात् (for कौरवाः).

13 °) Dn₁ वीर; M. यौधान् (for योधान्). K₃ ततस्तु त्वरयोधानां. — °) Dn₁ मारिषः. B₂ शंखशब्दे-नापि मारिष (hypermetric); T₂ शृशं शंखेन मारिष. — °) K₃ कर्णौ. K₁ निष्कंपयामास; K₃ निष्काशं; K₄ निष्कामं; V₁ निःकालं; B_{1.3-5} Da₁ D_{1.3-5.7} निष्कर्षं; B₂ T_{1.8} G_{2.8} M निष्कामं; Dn₁ निःकामं; D₂ निकामं; D₈ निष्कालं; T₂ निष्कासं (for निष्कासं). — °) S₂ K_{1.4} Dn₁ कारवानां. K_{1.8} महाचमूं; V₁ B D S (G₁ missing) महद्वलं (for वरूथिनीम्).

14 °) B₃ D₈ om. व्यूहं. B₂ Dn₁ व्यूह्य व्यूहं (by transp.); D₂ व्यूह व्यूहं. K₁ Dn₁ महेष्वासं (for °सो). — °) S₂ माकरं; K_{3.4} V₁ B D (except D₄) T_{1.2} M मकरं. V₁ B_{1.2} D₈ T₂ शत्रुतापनं (for °नः). — For 14^{ad}, T₈ G_{2.8} subst.:

77* मकरव्यूहमास्थाय दंशितो रविनन्दनः ।

— °) D₁ प्रत्युद्ययो (sic); D₈ (before corr.) प्रत्युद्ययुस (for °द्ययौ). B₂ D₇ T₁ तथा कर्णः; G₂ महाराज (for तदा कर्णः). — °) D_{5.8} विजा (D₈ °ज)गीषया; D₈ विजिगीषवान्; T₁ प्रति भारत (for विजिगीषया). G₂ कर्णः पार्थजिगीषया.

15 °) B_{3.5} तुण्डेन; B₄ तुण्डे च; Da₁ D_{1.5} तुण्डे तु (for तुण्डे वै). K₁ मकरस्य च तुण्डे वै; Dn₁ D₈ T₂ मकरस्य स्वयं तुण्डे; T_{1.3} G_{2.8} M मकरस्याथ तुण्डे तु. — °) D₅ व्यवस्थितः. K₃ कर्ण राजन्व्यवस्थितः. — °) V₁ B₁ Dn₁

द्रोणपुत्रस्तु शिरसि ग्रीवायां सर्वसोदराः ।
 मध्ये दुर्योधनो राजा बलेन महता वृतः ॥ १६
 वामे पादे तु राजेन्द्र कृतवर्मा व्यवस्थितः ।
 नारायणवलैर्युक्तो गोपालैर्युद्धदुर्मदः ॥ १७
 पादे तु दक्षिणे राजन्गौतमः सत्यविक्रमः ।
 त्रिगतैश्च महेष्वासैर्दक्षिणात्यैश्च संवृतः ॥ १८
 अनुपादस्तु यो वामस्तत्र शल्यो व्यवस्थितः ।
 महत्या सेनया सार्धं मद्रदेशसमुत्थया ॥ १९
 दक्षिणे तु महाराज सुषेणः सत्यसंगरः ।

वृतो रथसहस्रैश्च दन्तिनां च शतैस्तथा ॥ २०
 पुच्छे आस्तां महावीरौ भ्रातरौ पार्थिवौ तदा ।
 चित्रसेनश्च चित्रश्च महत्या सेनया वृतौ ॥ २१
 ततः प्रयाते राजेन्द्र कर्णे नरवरोत्तमे ।
 धनंजयमभिप्रेक्ष्य धर्मराजोऽब्रवीदिदम् ॥ २२
 पश्य पार्थ महासेनां धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।
 कर्णेन निर्मितां वीर गुप्तां वीरैर्महारथैः ॥ २३
 हतवीरतमा हेषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
 फल्गुशेषा महाबाहो वृणैस्तुल्या मता मम ॥ २४

C. 8. 243
B. 8. 11. 24
K. 8. 8. 24

T_{1.3} G_{2.8} M नेत्रयोः (for नेत्राभ्यां). K₁ शूरा;
 T₁ चैव (for शूर). — ^a) D₄ (by corr.).₈ उलकश्च.
 K₃ महाबलः; D₁ महारथाः (for 'रथः). K₄ नल्लकश्च
 महारथः; D₅ उलकय महारथः (corrupt).

16 ^a) B₁ द्रोणपुत्रस्य; B₃ 'पुत्रश्च. — ^b) D_{a1} D_{1.5}
 सर्वयादवाः; T₁ सर्वतो नृपाः (for 'सोदराः). — ^c) D_{n1}
 राजन् (for राजा).

17 ^a) K₃ B D_{a1} D_{n1} D_{1.2.5.7.8} T G₂ M वामपादे;
 V₁ वामे भागे; D₈ वामभागे (for वामे पादे). G₂ वामपदेन
 राजेन्द्र. — ^c) D_{a1} D_{n1} D_{1.5} S (G₁ missing) गुप्तो
 (for युक्तो). — ^d) D₁ लोकपालैर् (hypermetric) (for
 गोपालैर्). S₁ K₃ V₁ B (except B₃) D S (G₁
 missing) युद्धदुर्मदैः.

18 ^a) K₁ पदे; D₈ (before corr.) पादो; G₂ पादा
 (for पादे). D_{n1} दक्षणे. — ^b) D₁ गौतम. — ^c) K₂
 त्रिगतैश्च; B₃ D₁ त्रैगतैश्च; D_{n1} त्रिगतैश्च; D₅ त्रैगतैश्च. K₄
 B_{1.5} D_{3.7} सुः; T₁ तु (for च). D₅ महेष्वासे. — ^d) K₁
 दक्षिणाभ्यैश्च; K_{3.4} दक्षिणात्यैश्च. D₄ संवृताः.

19 ^a) S₁ K₂ अनुपादस्तु; B₃ M_{2.4} अनुपादं तु; D₂
 अन्वपादस्तु; T₂ तस्य पादस्तु (for अनुपादस्तु). Ca cites
 अनुपादस्य (as in text); Co अनुवादः. K₃ राजन्; G₂
 शस्तस्य; G₃ वीरस्य; Ca वामस्य (as in text). K₁
 अनुपादास्तु यो वासास्य; D₁ 'पादस्तु वामपार्श्वे (hyper-
 metric). — D₈ om. 19^a-20^b. — ^d) D_{n1} मद्रदेश-
 समुच्छया; S (G₁ missing) नानादेशसमुत्थया (T₁
 'समुच्छया).

20 D₈ om. 20^{ab} (cf. v. 1. 19). — ^a) K₁ (before
 corr.) दक्षिणेस्तु; B_{3.4} D_{a1} D₁ दक्षिणेन. Co cites दक्षिणे
 (as in text). T₃ महाराजः. — ^b) K₄ V₁ सुषेणः.
 K₃ सत्यमत्परः; B₂ सत्यविक्रमः; Ca सत्यसंगरः (as in
 text). — ^c) B D_{a1} D_{1-5.7} रथसहस्रेण; D₈ 'सहस्रैस्तु.
 — ^d) D₈ तु (for च). V₁ B D_{a1} D_{1.3-5.7} त्रिभिः

शतैः (for शतैस्तथा). D_{n1} D_{2.8} तदा (for तथा). K₃
 दन्तिनां त्रिशतैस्तथा.

21 ^a) S₁ K_{1.2.4} V₁ B₁ D_{2.6} T_{1.3} G₃ M पुच्छे ह्यास्तां;
 B_{2.8} D_{1.3.4.7} पुच्छेप्यास्तां; B_{1.5} पुच्छेस्यास्तां; D_{a1} D₅
 पुच्छेयास्तां; D_{n1} पुच्छेस्वास्तां; D₈ पुच्छे त्वास्तां; T₂ पुच्छे चास्तां.
 V₁ B D (except D_{6.9}) T G₃ M महावीर्यौ. G₂
 प्रपुच्छे***** — ^b) V₁ B₁ D_{n1} D_{2.8} पार्थिवौ (D_{n1}
 'थै)वर्षमौ; D₃ T₁ M पार्थिवोत्तमौ; T_{2.8} G_{2.8} 'वात्मजौ
 (for पार्थिवौ तदा). K₁ B₃ तथा. — ^c) B_{2.3.5} D_{a1}
 D_{1-5.7.8} चित्रश्च चित्रसेनश्च; D_{n1} चित्रसेनो विचित्रश्च; S
 (G₁ missing) विचित्रश्चित्रसेनश्च. — ^d) D_{n1} वृत्तैः;
 D₅ वृतो.

22 ^a) B (except B₁) D_{a1} D_{3-5.7} तथा (for ततः).
 K₁ प्रधाने; D₂ प्रजाते; D₅ प्रयते (for प्रयाते). — ^b) K₁
 नरवरोत्तमैः; D₁ 'रोत्तमौ; T₃ G_{2.8} रथवरोत्तमे. — ^c) K₁
 अभिप्रेक्ष्य; D₆ प्रतिप्रेक्ष्य (for अभिप्रेक्ष्य). — ^d) D₃
 धर्मराजा.

23 Before 23, D₈ ins. युधिष्ठिर उवाच. — ^a) K₁
 D₂ T_{1.3} G_{2.8} M यथा सेनां; V₁ B D_{3.4.6.7} यथा सेना
 (for महासेनां). — ^b) V₁ B_{1.2-5} D_{a1} D₁₋₇ धार्तराष्ट्री-
 (D_{a1} 'ष्ट्री)ह; B₂ 'राष्ट्री च; T₂ 'राष्ट्रं तु; T₃ 'राष्ट्रां तु; G_{2.3}
 M 'राष्ट्रीं तु (for 'राष्ट्रस्य). D_{n1} D₈ धार्तराष्ट्रीं महारणां
 (D₈ 'चमूम्). — ^c) V₁ B₁ D₂ निर्मिता; B₂₋₅ D₃₋₅
 विहिता; D_{a1} D₁ विहितां; D₇ निहिता (for निर्मितां).
 B₄ वीरैर्. — ^d) V₁ B₁ युक्ता; B₂₋₅ D_{2-4.7} गुप्ता. V₁
 T_{1.2} M₁₋₈ शूरैर्; G₂ श्वेतैर् (for वीरैर्). D₈ धार्तराष्ट्रै-
 र्महायुधैः.

24 ^a) S₁ (sup. lin. as in text) K_{1.2} D₈
 हतवीर्यतमा; K₄ 'वीर्यतमा (sic); Co 'तमा (as in text).
 — ^b) S₂ धार्तराष्ट्रे; T₂ धार्तराष्ट्र- (for 'राष्ट्री). K₃ धार्तराष्ट्र-
 महाचमू; T₁ 'राष्ट्रमहचमू. — ^c) S₁ K₃ फल्गुनैषा; S₂
 K₄ फल्गुनैषा; K₁ फल्गुपौषा; V₁ B_{1.3} D₈ कर्णशो (B₁ 'से)षा;

C. & Om.
B. & 11. 25
K. & 8. 25

एको ह्यत्र महेष्वासः सूतपुत्रो व्यवस्थितः ।
सदेवासुरगन्धर्वैः सकिनरमहोरगैः ।
चराचरैस्त्रिभिर्लोकैर्योऽजय्यो रथिनां वरः ॥ २५
तं हत्वाद्य महाबाहो विजयस्तव फल्गुन ।
उद्धृतश्च भवेच्छल्यो मम द्वादशवार्षिकः ।
एवं ज्ञात्वा महाबाहो व्यूहं व्यूह यथेच्छसि ॥ २६
भ्रातुस्तद्वचनं श्रुत्वा पाण्डवः श्वेतवाहनः ।
अर्धचन्द्रेण व्यूहेन प्रत्यव्यूहत तां चमूम् ॥ २७
वामपार्श्वेऽभवद्राजन्भीमसेनो व्यवस्थितः ।

C. फल्गुशेषा (as in text). Ca oites फल्गु. T1 महाबाहु.
— T1 om. (hapl.) 24^a-26^a. — ^a) S2 K4 तृणस्तुल्या
म(K4 ग)ता मम; V1 T2.8 G2.8 तृणैस्तुल्यतमा मम (T2.8
G2 मता).

25 T1 om. 25 (cf. v. l. 24). — ^a) B1 एषो (for
एको). B8 महाबाहो (for महेष्वासः). — ^b) V1 B1 D2
M2-4 विरोचते; B2-5 Da1 Dn1 D1.2-7.8 (by corr.)
विराजते; T2.8 G2.8 M1 व्यरोचत (for व्यवस्थितः). D3
(before corr.) सूतपुत्रेव राजते. — ^c) Dn1 लोके (for
लोकैर्). — ^f) K4 D8 योजयो; Dn1 योजेयो (for
योऽजय्यो). T2.8 G2.8 M अजय्यो (T2 G3 'जेयो; G2
'मेयो) यो महारथः. Ca. o oife अजय्यो (as in text).

26 T1 om. 26^a (cf. v. l. 24). — ^b) M1 विजयं.
K (except K1) V1 B D फाल्गुन. — ^c) K3 उद्धृतश्च.
T G2.8 M1 उद्धृतं च भवे(T2 'व)च्छल्यं. — ^d) K1
समः; M2-4 महान् (for मम). K2 T G2.8 M मम
द्वा(K2 T1 M1 महद्वा)दशवार्षिकं. — ^e) B1 एवं गत्वा;
S (G1 missing) एतज्ज्ञात्वा (for एवं ज्ञात्वा). M2-4
महेष्वास (for महाबाहो). — ^f) B1 Dn1 M1 व्यूह व्यूहं
(by transp.); Da1 D1.5.8 व्यूहं व्यूह. K1 तथेच्छसि;
Dn1 D8 यथेच्छकं (for 'च्छसि). T2 व्यूहं व्यूहितुमर्हसि;
T3 G2.8 व्यूहं व्यूहितुमिच्छसि.

27 Before 27, T2.8 G3 M ins. संजयः. — ^a) B
(except B1) Da1 D1.8-5 एतद्वचः (for तद्वचनं). D2
भ्रातुस्तव वचनं श्रुत्वा (hypermetric); T1.8 G2.8 M
श्रुत्वा तद् (G3 तु) वचनं भ्रातुः. — ^b) D1 पाण्डवः; S (G1
missing) कौंतेयः (G2 M1.8 'य) (for पाण्डवः). — ^c)
K1 अर्धचन्द्रे; Da1 D1.5 'चन्द्रेन. — ^d) D8 प्रत्यव्यूहत;
T1 प्रति; G2 M2-4 प्रत्यव्यूहत. K1 (sup. lin.)

दक्षिणे च महेष्वासो दृष्टद्युम्नो महाबलः ॥ २८
मध्ये व्यूहस्य साक्षात् पाण्डवः कृष्णसारथिः ।
नकुलः सहदेवश्च धर्मराजश्च पृष्ठतः ॥ २९
चक्ररक्षौ तु पाञ्चाल्यौ युधामन्युत्तमौजसौ ।
नार्जुनं जहतुर्युद्धे पाल्यमानौ किरीटिना ॥ ३०
शेषा नृपतयो वीराः स्थिता व्यूहस्य दंशिताः ।
यथाभावं यथोत्साहं यथासत्त्वं च भारत ॥ ३१
एवमेतन्महाव्यूहं व्यूह्य भारत पाण्डवाः ।
तावकाश्च महेष्वासा युद्धायैव मनो दधुः ॥ ३२

च (for तां).

28 ^a) K1 भवेद् (for ऽभवद्). V1 वामे पार्श्वे
महाबाहो; B D वामपार्श्वे तु तस्याथ (Dn1 महाराज; D2.6
महाबाहुर्); S (G1 missing) वामार्श्वे तु राजेंद्र. — ^b) T2
(before corr.) व्यरोचत (for व्यवस्थितः). D5 भीमसेनो-
प्यवस्थितः. — ^c) S2 K4 T1 दक्षिणेन; Da1 D1.6.7 T2.8
G2.8 M 'णे तु (for 'णे च). K1 महेष्वासौ; S (G1
missing) महाबाहुर् (T1 'बाहो) (for महेष्वासो). — ^d)
V1 T2 M1 महारथः; B Da1 D1.8-5.7.8 T3 G2.8 M2-4
व्यवस्थितः (for महाबलः).

29 B2 om. 29. — ^a) K3 V1 B (B2 om.) D
राजा तु (Dn1 D8 राजासीत्); S (G1 missing) राजेंद्र
(for साक्षात्). — ^b) K3 V1 B (B2 om.) D S (G1
missing) पाण्डवश्च धनंजयः. — ^c) D1 नकुल. — ^d) V1
B (B2 om.) D T3 धर्मराज (D2 'जा)स्य.

30 ^a) V1 D8 T1 च (for तु). T1 पांचालौ. — ^b)
K1 D1 T2 युधामन्युत्त (K1 'तु)मौजसौ; T1 'न्युत्तमौजसौ.
— ^c) S (G1 missing) पार्थ न (for नार्जुनं). Da1 D1.8
मध्ये (for युद्धे). — ^d) K3 पापात्मानौ (for पाल्यमानौ).

31 G1 resumes. — ^a) Da1 Dn1 D1.5 वीरा. — ^b)
K1.4 T3 G M दंशिताः; T2 रक्षिणः (for दंशिताः). — ^c)
S2 K3 V1 B D S यथाभागं (for यथाभावं). — ^d) K3
यथा सत्रं; B1 यथासत्त्वं; B2.4 D3.4.7 यथायत्नं; D2
यथासत्त्वं; S (except T2 G1) यथासत्त्वं.

32 ^a) D8 एवमेतं; T1 G1 एवमेतं; G3 एवमेते. D8
यथा व्यूहं (for महा'). — ^b) K1 व्यूहः; K2 व्यूहं; D5
व्यूह. K1 पाण्डवः. — ^d) D8 मनै (for मनो). V1
(before corr.) दधुः. S युद्धायैवावतस्थिरे (G1 'यैव
व्यवस्थिताः).

दृष्ट्वा व्यूढां तव चमूं सूतपुत्रेण संयुगे ।
 निहतान्पाण्डवान्मेने तव पुत्रः सहान्वयः ॥ ३३
 तथैव पाण्डवीं सेनां व्यूढां दृष्ट्वा युधिष्ठिरः ।
 धार्तराष्ट्रान्हतान्मेने सकर्णान्वै जनाधिप ॥ ३४
 ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः ।
 सहसैवाभ्यहन्यन्त सशब्दाश्च समन्ततः ॥ ३५
 सेनयोरुभयो राजन्प्रावाद्यन्त महास्रवाः ।
 सिंहनादश्च संजज्ञे शूराणां जयगृद्धिनाम् ॥ ३६

हयहेषितशब्दाश्च वारणानां च वृंहितम् ।
 रथनेमिस्वनाश्चोग्राः संवभूवुर्जनाधिप ॥ ३७
 न द्रोणव्यसनं कश्चिज्जानीते भरतर्षभ ।
 दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं मुखे व्यूहस्य दंशितम् ॥ ३८
 उभे सेने महासत्त्वे प्रहृष्टनरकुञ्जरे ।
 योद्धुकामे स्थिते राजन्हन्तुमन्योन्यमञ्जसा ॥ ३९
 तत्र यत्तौ सुसंरब्धौ दृष्ट्वान्योन्यं व्यवस्थितौ ।
 अनीकमध्ये राजेन्द्र रेजतुः कर्णपाण्डवौ ॥ ४०

C. 8. 438
B. 8. 11. 41
K. 8. 6. 41

33 ^a) K₈ व्यूहं; V₁ व्यूहां; D₅ व्यूढा (for व्यूढां).
 G₁ om. तव. — ^o) D₅ निहतान्. K₈ Da₁ D_{1.5} मन्ये
 (for मेने). — K₄ om. (hapl.) 33^a-34^a. — ^a) K₁
 सूतपुत्रः (for तव पुत्रः). K₈ धार्तराष्ट्रसहान्वयान्; V₁
 D_{2.6.8} धार्तराष्ट्रः सहान्वयान्; B₁ धार्तराष्ट्रसहायवान्; B₂₋₅
 Da₁ Dn₁ D_{1.8-5.7} धार्तराष्ट्रः (B₂ 'ष्ट्रं) सर्वाधवः (Da₁ D_{1.5}
 'वान्); S सकर्णान्वै जनाधिपः (G₈ 'प).

34 K₄ om. 34^{abc} (cf. v. l. 33). — ^a) B₃ तथैव.
 D₅ पाण्डवी. D₁ सेना. — ^b) K₈ व्यूहां दृष्ट्वा; D₇ व्यूढां राजा;
 S दृष्ट्वा व्यूढां (by transp.). — ^c) G₃ धृतराष्ट्रान्; M₁ (by
 corr.) धार्तराष्ट्रा. K₈ मन्ये (for मेने). — ^d) K₂ V₁ B D
 (except D₆) जनाधिपः (D₈ समन्ततः). K₈ सकलैव
 जनाधिपः (sic); S सकर्णान्संयुधोघनान्.

35 Cf. 6. 23. 13. — ^a) Da₁ D_{1.5} शंखां (D₁ 'ख)श्च.
 — ^b) K₁ B_{3.4} पणवानकदुन्दुभीः (B₈ 'भी); K₈ D_{3.4.7}
 'दुन्दुभिः; D₈ 'डिडिमाः. — ^c) K_{1.8} V₁ B_{1.2.4.5} Da₁
 D₁₋₇ डिडिमाश्चाभ्य (K₁ 'भि; B_{2.4} D_{2-4.7} 'प्य)हन्यन्त;
 B₈ डिडिमाश्च न्यहन्यन्त; Dn₁ D₈ दुन्दुभ्यश्चाभ्यहन्यन्त; S
 पटहाश्चाभ्य (T₁ 'श्च व्य-; T₈ G₈ 'श्चाप्य-; G₂ 'श्चास्थ)हन्यन्त.
 — ^d) Ś₁ (marg.) शब्दयंश्च; K₁ दर्शयंश्च; K₂ lacuna; K₈
 D₁ गगयंश्च; V₁ B D_{2-4.6.7} G₁ झर्झराश्च; Da₁ D₅ T
 G_{2.8} M झ (T₅ ज)र्झयंश्च; Dn₁ पणवाश्च; D₈ झर्झयंश्च
 (for सशब्दाश्च). V₁ B₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5.6} T₂ सहस्रशः;
 D₈ जनाधिप (for समन्ततः).

36 ^b) K₈ B_{2.8} D_{6.8} प्रवाद्यन्त; K₄ प्रच्छाद्यन्त; S
 डिडिमाश्च (G₂ पाण्डवाश्च) (for प्रावाद्यन्त). — ^c) K₁
 (before corr. as in text) D_{1.8} (before corr.) T_{1.8}
 G_{1.2} M₁ सिंहनादाश्च; K₂ 'नामश्च. T₁ G_{1.8} M₁ संजज्ञुः;
 T₈ 'गमुः; G₂ 'हुः. — ^d) Ś₁ K₂ जयगृद्धिनाम्; Ś₂ 'गृद्धिनाम्;
 K₁ 'वृद्धिनाम्; D₈ G₁ 'गधिनाम्; D₈ T₂ 'गृद्धिनाम्;
 T₁ 'मिच्छताम्.

37 ^a) Ś₁ K₂ जयहेषितशब्दाश्च; Ś₂ K₄ वाजिहै (K₄ 'हे)-
 पित'; K₁ द्वायहैषित'; V₁ जहै हेषितशब्दाश्च; B₅ Da₁ D_{1.6.8}
 हय (Da₁ 'ष)हेषितशब्देन; D₄ हयहेषितशब्दाश्च; M_{1.8}
 हयहेषितशब्दश्च. — ^b) Ś₁ K₂ D₄ वृंहितां; V₁ damaged;
 B_{1.4.5} Da₁ D_{1.6} T₂ वृंहितैः; B₂ D_{3.7} वृंहतां; B₃ T₂
 G_{2.8} वृंहिताः; Dn₁ D₅ वृंहितैः; D₂ वाहनैः; T₁ वृंहितः; G₁
 वृंहितः; M₁ वृंहितं. K₈ वारणानां वृंहति च. — ^c) K₁
 रथे नेमिस्वनाश्चोग्राः; T₁ रथनेमिस्वनाश्चाभ्याः; M₂₋₄ 'मिस्व-
 नाश्चोग्रा. — ^d) K₄ जनाधिपः; Dn₁ M₁ नराधिपः.

38 ^a) T₁ किञ्चित्; T₈ G M केचित् (for कश्चित्).
 — ^b) T₁ विजज्ञंस; T₈ G₁ विजगमुस; G₂ विजहुस;
 G₃ M विजजुस (for जानीते). B (except B₁) Da₁
 D_{1.8-5.7} S (except T₂) तत्र भारत (for भरतर्षभ).
 — ^d) K₄ मुखे; D₂ मृधे (for मुखे). K_{1.2.4} S (except
 T_{1.2}) दंसितं.

39 ^a) V₁ *ने; B₁₋₃ Da₁ D_{1.4.5.7} सैन्ये; B₄ सेन्ये;
 D₃ सेन्यो (for सेने). B D (except D_{6.8}) S महाराज
 (for 'सत्त्वे). — ^b) D₈ प्रहृष्टः; T₁ प्रणष्टः (for प्रहृष्टः).
 K₄ -नरकुञ्जर; B₃₋₅ D_{3.4.7} -नरसंकुले; D₅ -नरकुञ्जरी.
 Ś K_{1.2} प्रहृष्टे नरकुञ्जर (K₁ 'रे); B₂ प्रहृष्टे जनसंकुले.
 — ^c) Ś K B₁ Dn₁ युद्धकामे; D₆ युद्धकाम-; D₈ युद्धकाले;
 G₁ योद्धुकामो (for 'कामे). G₁ स्थितो. Da₁ D₅ राज;
 S यत्ते (for राजन्). — ^d) Ś K_{1.2.4} B_{1.4} m Dn₁
 D_{2-4.6.7} G₈ ओजसा (for अञ्जसा).

40 ^a) K₁ तत्र यत्तौ; K₄ यत्नवत्तौ; B₂ तत्र योधान्;
 Dn₁ त्रयायतौ; D₈ तत्र पात्तौ. B₂ सुसंरब्धान्; B₅ महेष्वासौ
 (for सुसंरब्धौ). S (except T₂) विजये जातसंरंभे.
 — ^b) K_{8.4} दृष्ट्वान्योन्य- B₂ व्यवस्थितान्; D₂ 'स्थितं;
 T_{1.8} G M₂₋₄ अवस्थिते (T₈ G₈ 'तौ); M₁ उपस्थितं. — ^c)
 K_{1.2} अनेकमध्ये. — ^d) B₃₋₅ Da₁ D_{1.3.4.7} चेरतुः; D₂
 रेजाते; D₆ राजेते (for रेजतुः). Da₁ D_{1.5} कर्णफाल्गुनौ.

C. 8. 439
B. 8. 11. 42
K. 8. 8. 42

नृत्यमाने तु ते सेने समेयातां परस्परम् ।

तयोः पक्षैः प्रपक्षैश्च निर्जग्मुर्वै युयुत्सवः ॥ ४१

ततः प्रवृत्ते युद्धं नरवारणवाजिनाम् ।

रथिनां च महाराज अन्योन्यं निघ्नतां दृढम् ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

C

संजय उवाच ।

ते सेनेऽन्योन्यमासाद्य प्रहृष्टाश्चनरद्विपे ।

बृहत्सौ संप्रजहाते देवासुरचमूपमे ॥ १

ततो गजा रथाश्चाश्वाः पत्तयश्च महाहवे ।

संप्रहारं परं चक्रुर्देहपाप्मप्रणाशनम् ॥ २

पूर्णचन्द्रार्कपद्मानां कान्तिविविधतः समैः ।

41 °) B_{1.5} D₁ D₁ C₀ नृत्यमानेव; D₅ नृत्यमाने च; T_{1.3} G_{1.3} M नृत्यंताविब; G₂ नृत्यंत इव (for नृत्यमाने तु). V₁ B_{1.2} D_{2-4.7} च (for तु). K₃ उभे; B₃ च तत् (for तु ते). B₃ सैन्ये. — °) K₁ सेनेयेता परस्परं; S (except T₂) प्रजग्मतुरभीतवत्. — °) K₃ V₁ B (except B₂) D (except D₁ D₃) तेषां (for तयोः). B_{1.4} पक्षाः प्रपक्षाश्च; B_{2.3} D₃ पक्षप्रपक्षैश्च; D₁ D₃ S पक्षप्रपक्षेभ्यो; D₅ पक्षाः प्रपक्षौ च (for पक्षैः प्रपक्षैश्च). C₀ cites पक्षैः प्रपक्षैः (as in text). — °) K_{3.4} B_{1.4.5} D₁ D_{1.5} निर्ज- (K₄ D_{1.5} 'ज)घुः; V₁ निजगुर्; S निर्ययुः (for निर्जग्मुर्). B_{2.3.5} D₁ D_{1.3-5.7} ते; S (except T₂) च (for वै). K₁ च युत्सवः (sic); B₄ परस्परं; D₁ युयुत्सवः (sic).

42 °) K₁ रथानं; K_{2.3} V₁ B D (except D₃) रथानां (for रथिनां). S₂ om. च. K₃ D₃ तदा (D₃ 'था) राजन्; T₁ महाराजन् (for महाराज). — °) S₂ K_{2.4} त्वन्योन्यं; K₁ न्यन्योन्य-; D₁ अन्योन्यं. S भृशं (for दृढम्). B (except B₁) D₁ D_{1.3-5.7} Ca (marg. sec. m.) अन्योन्यमभिनिघ्नतां; Ca (orig.) as in text.

Colophon. — Adhy. name: K₃ व्यूहरचना; D₁ सेनाव्यूहं; T₁ M₁ व्यूहकरणं; T₂ व्यूहविधानं. — Adhy. no. (figures, words or both): S₂ 7 (as in text); B_{1.4.5} D₁ D_{1.3.5.8} 11; D₄ 12; T_{1.3} G M 8; T₂ 10.

8

I D₃ G₁ M₁ om. the ref. G₂ ins., after the ref. श्रीकृष्णाय नमः. — °) T₁ M सेने ते (by transp.). — °) V₁ D₃ (before corr.) प्रहृष्टाश्चनराधिपे; D₁

'नरद्विजे; T₂ G_{1.2} M_{2.3} प्रहृष्टाश्च नरद्विपे (G₂ नदीमुखे) (sic). — °) K₃ बृहत्सौ; D₁ T₃ G₃ बृहत्सौ (for बृहत्सौ). K₁ संप्रजहाते; V₁ 'जघ्नाते; D₁ D₃ संप्रकाशते; M₂ संप्रहारे ते; M₄ संसंप्रहाते (for संप्रजहाते). B₃ वर्धमाने प्रजहाते; G₂ बृहत्सौ रुजभ्रांशः (sic). — °) S₂ K B_{2.3.5} D₁ D_{1.3-5.7.8} देवासुरसमप्रभे; V₁ B₄ D_{2.3} 'चमू (D₂ 'मू)-प्रभे; B₁ T₃ G 'चमूसमे; T₂ 'चमूनिभे.

2 °) K₂ तथा (for ततो). S₁ K₁ गजरथाश्चाश्वाः; K₃ B₂₋₅ D_{2-4.7.8} T₃ G_{1.3} M₁₋₄ न (D₃ M₂₋₄ व)ररथाश्चेभाः (B₄ D_{3.4.7} 'भैः; D₂ M₁ 'भा; G₁ 'भ्यः); B₁ नररथाः; D₁ D_{1.3} नररथाश्चैष्ठाः; D₁ वररथाश्चैश्च; D₃ नरा रथाः श्वेताः; T₁ नररथाश्चिभ्यां; T₂ रथवराश्चेभाः; G₂ नरवराश्चेभाः (for गजा रथाश्चाश्वाः). — °) K₁ प्रभुयश्च (sic) (for पत्तयश्च). B₁ [उ]ग्रमाहवे; B₂₋₅ D₁ D_{1.3-5.7} [उ]ग्रवि-क्रमाः. — °) B_{2.3} D₁ D_{1.3-5.7} संप्रहारान्; D₂ संप्रहार- (for संप्रहारं). B_{2.3} D₁ D_{1.3-5.7} भृशं; B₄ ततः; S महच्च (for परं). K₃ संप्रहारं च कुर्वतः; V₁ B₁ प्रहारं परमं चक्रुः; D₃ संप्रहारं प्रचक्रुर्वै. — °) S₂ K₂₋₄ B_{4.5} Ca. 0 देहपाप्मा (S₂ K₄ 'प्म-)सुनाशनं; K₁ 'पास्समुनाशनं (sic); V₁ D₂ 'पाप्माप्रणाशनं; B₁ 'पाप्मप्रणाशनान्; B_{2.3} D₁ D_{3.4.7} 'पाप्मासु (D₄ 'शु)नाशनान्; D₁ T₂ देहे (T₂ 'ह-)-प्राणविनाशनं; D₁ देहपाप्मासुनारकान्; D₃ 'पाप्मासुनाशनान्; D₃ 'पापप्रणाशनं; T₁ सर्वदेहविनाशनं; T₃ G M देहपाप्म- (G 'प)विनाशनं; C₀ 'पाप्माप्रणाशनं.

3 °) D₃ om. (hapl.) the portion from चन्द्रा up to अर्धं (in 4^a). — °) K₃ पूर्णा (for पूर्ण-). — °) S₁ K₂ कान्तिविविधतः; K₁ कान्तिविविधतः; K₃ कान्तिचिद्रुचः; V₁ B_{1.3-5} D_{2-4.6.7} 'भिर्गधतः; B₂ 'भिर्गधतः; D₁ D_{1.3} कान्तिभिर्दधतः (sic); T₁ कान्तिविविधतः; G₃ कान्ति-त्वं

उत्तमाङ्गैर्नृसिंहानां नृसिंहास्तस्तरुर्महीम् ॥ ३
अर्धचन्द्रैस्तथा भल्लैः क्षुरप्रैरसिपट्टिशैः ।
परश्वधैश्चाप्यकृन्तन्नुत्तमाङ्गानि युध्यताम् ॥ ४
व्यायतायतबाहुनां व्यायतायतबाहुभिः ।
व्यायता बाहवः पेतुच्छिन्नमुष्ट्यायुधाङ्गदाः ॥ ५
तैः स्फुरद्भिर्मही भाति रक्ताङ्गुलितलैस्तदा ।

गरुडप्रहतैरुग्रैः पञ्चासैरिव पन्नगैः ॥ ६
हयस्यन्दननागेभ्यः पेतुर्वीरा द्विपद्धताः ।
विमानेभ्यो यथा क्षीणे पुण्ये स्वर्गसदस्तथा ॥ ७
गदाभिरन्यैर्गुर्वीभिः परिधैर्घुसलैरपि ।
पोथिताः शतशः पेतुर्वीरा वीरतरै रणे ॥ ८
रथा रथैर्विनिहता मत्ता मत्तैर्द्विपैर्द्विपाः ।

C. 8. 449
B. 8. 12. 9
K. 8. 9. 9

गंधतः (sic) (for कान्तिस्विङ्गन्धतः). Dn1 कांतिं विभ्रान्ति-
सायकाः. — ^a) B8 ततरुः; Da1 D5 तस्तरुः; D4 (before
corr. as in text) संस्तरुः; Ca. c तस्तरुः (as in text).
K4 T1 मही (for महीम्). K3 नृसिंहानांसुर्मुर्मही (sic);
D1 नृसिंहास्तस्तरुर्मही (sic). T1 नृसिंहैवृत्तमही (sic);
T3 G3 आवृता प्रतता मही; G1.2 आवृता पतितैर्मही; M
नृसिंहैः प्रतता मही.

4 ^a) D8 om. अर्ध (cf. v. 1. 3). T2 तदा (for
तथा). K1 बल्लैः (for भल्लैः). — ^b) G2 अपि (for
असि). K1 V1 B1 T2 असिपट्टिशैः; D5 ^aपट्टिशैः;
D6 T1.3 G M ^aपट्टिशैः (for ^aपट्टिशैः). — ^c) Da1
Dn1 D1.5.8 परश्वधैश्च; D6 G2 परश्वधैश्च (for परश्वधैश्च).
K2 चाप्यकृन्तान्; D4.8 चाप्यकृन्तन्; T1 चापकृन्तन्; G1
चापि कृन्तान्; G2 चापकांतन्; G3 चालकृन्तन्; M
चान्व (M1 ^aव)कृन्तन् (for चाप्यकृन्तन्). K1 परश्वधैश्चापि-
कृत्तुर (sic); B3 परश्वधैवकृत्यन्त; T3 परश्वधैश्चापहतानि.
G1 आत्तमांगानि (for उत्तमाङ्गानि). B5 देहिनां (for
युध्यताम्). G2 उत्तमांगानियुध्यता. — After 4, S (except
T2) reads 8^{ab}.

5 ^a) S2 व्यायत्तायतबाहुनां; K3 D2 व्यायता युत^a; Da1
D1.5 व्यायता यत्र बाहुनां. — ^b) S2 व्यायत्तायतबाहुभिः;
K4 व्यायत्तायत^a; Da1 D1.5 व्यायता यत्र बाहुभिः. Ca. c
cite व्यायताः and आयताः. — ^c) K4 व्यायत्ता; D3 व्याहता;
Ca. c व्यायता (as in text). K4 बाहवः (for बाहवः).
V1 B1-3 Da1 Dn1 D1.3-7 T G3 M बाहवः पातिता रेजुः;
B4.5 D2 G1 बा (D2 ब)हवः पतिता रेजुः; G2 बाहवः पाति-
तान्त्रजुः (sic). Ca. c cite पतिताः. — ^d) S1 K1.2.4
छिन्नमुष्ट्यायुधाङ्गदाः (K4 ^aदा); V1 B1-3.5 Da1 D1-7
धरण्यां सायुधां (D2 ^aधा)गदाः (B2.3 D3.4 ^aदैः); B1 धरण्यां
सांगदायुधाः; Dn1 द्धरणां रुधिरोक्षिताः; S सांगदा रुधिरोक्षिताः
(G1 ^aता; G2 ^aतः).

6 ^a) Da1 D1.5 क्षुरद्भिर् (for स्फुरद्भिर्). K3 गृही-
ताभिः (for मही भाति). — ^b) T1 रक्ताङ्गुलि^a. V1 B D
(except D6.8) S तथा (for तदा). — ^c) K3 गरुड-
प्रहतिभिर् (hypermetric); K4 B5 Dn1 D2.7 ^aप्रहतिदैः;

B2 ^aप्रहतिदैः; B4 ^aप्रहतिदैः; D1 ^aप्रपतिदैः; D5 ^aप्रहतिदैः (for गरुड-
प्रहतिदैः). D3 गरुडप्रहतिदै तुग्रैः; T1 गुरुप्रहारतो रुग्रैः; T2
गुरुप्रहारणोपेतैः; G1.2 गरुडप्रहरारुग्रैः (G2 ^aगैः); M गरुड-
प्रहारतो रुग्रैः (hypermetric). — ^d) V1 पांचासैर्
(for पञ्चासैर्). B (except B1) Da1 D1.3-5.7 पंचा
(D3 ^aश्चा)सैर् (D3 ^aतु)रगैरिव.

7 ^a) K1 हयस्यन्दनागेभ्यः (sic); V1 B2-5 Da1 D1-7
T1.3 G M द्विरद (B2 ^aदा; B5 Da1 T3 ^aदः)स्यन्दनाश्वे (T1
^aश्वि)भ्यः; B1 विरदस्यन्दनाश्वेभ्यः. — ^b) K3 द्विपद्धताः; G2
भिषग्विताः (for द्विपद्धताः). — ^c) K1 विमानेभ्यो. Dn1
S पुण्ये (for क्षीणे). K3 क्षीणे पुण्ये विमानेभ्यो. — ^d)
Dn1 T2.3 क्षीणे (for पुण्ये). K3 यथा स्वर्गसदस्तथा; D6
पुण्ये स्वर्गसदो यथा; T1 क्षीणे स्वर्गफला यथा; G1.8 क्षीणे
स्वर्गपदास्तथा; G2 क्षीणे पुण्यपदास्तथा; M क्षीणे स्वर्गफले
तथा (M2 यथा).

8 T1.3 G M read 8^{ab} after 4. — ^a) S2 K4 गदा-
भिरतिगुर्वीभिः; K3 V1 B Da1 D1.3.4.7 T2.3 G M3 गदा-
भिरन्ये गु^a; D2.6 गदाभि (D6 ^aभी)रत्न. — ^b) T1.3 G1.3
मुष्टिभिर्; G2 यष्टिभिर्; M1 उष्टिभिर्; M2.4 ऋष्टिभिर्; M3
दृष्टिभिर् (for परिधैर्). S2 K1 मुसुलैर्; K3 Dn1 D1.2.4.8
मुसलैर्; B2.3 मुषलैर्. — ^c) K1 पोथिताः; K3 योथिताः;
T1.3 G1.2 M1 प्रेषिताः; T2 पातिताः; G3 प्रोथिताः; M2-4
प्रोत्कृताः (for पोथिताः). S2 शतशाः; S (except T2)
शतधा (for शतशः). — ^d) S K1.2.4 B2 Da1 D1.5 वीरतरै
(for वीरतरै). T1.3 G1 वीरा वी (G1 धी)रैः शितैः शिरैः;
G2 वीरवीरवरैः शितैः; G3 M वीरा वीरशतैः (M2-4 ^aरैः) शितैः.

9 ^a) S K1.4 D2 तथा (for रथा). B Da1 D1.3-5.7
विमथिता; D2 विनिहिता; M3 विनिहतां (for विनिहिता).
— ^b) D5 मत्ता मत्तौ; T1.3 G M प (M2 पा)तिताश्च (for
मत्ता मत्तैर्). K3 B1.2.4.5 Da1 D1-4.7.8 S (except
T2) द्विपा द्विपैः (by transp.); V1 D6 महाद्विपैः; D6 द्विपै-
र्द्विपा द्विपैः (for द्विपैर्द्विपाः). Ca. c cites मत्तैर्द्विपैर् (as in
text). — ^c) K1 सादिना; K3 G2 सादिताः (for सादिनः).
V1 सादिनश्चापि; B1 D2.6 सादिभिश्चापि. D3 T3 G1.8
सादिभिः सादिनश्चैव. — ^d) V1 परमसंयुगे (for ^aसंयुगे).

C. 8. 449
B. 8. 12. 9
K. 8. 9. 9

सादिनः सादिभिश्चैव तस्मिन्परमसंकुले ॥ ९
रथा वररथैर्नागैरश्वारोहाश्च पत्तिभिः ।
अश्वारोहैः पदाताश्च निहता युधि शेरते ॥ १०
रथाश्चपत्तयो नागै रथैर्नागाश्च पत्तयः ।
रथपत्तिद्विपाश्चैर्नृभिश्चाश्वरथद्विपाः ॥ ११
रथाश्चेभनराणां च नराश्चेभरथैः कृतम् ।
पाणिपादैश्च शस्त्रैश्च रथैश्च कदनं महत् ॥ १२
तथा तस्मिन्बले शूरैर्वध्यमाने हतेऽपि च ।

10 ^a) V₁ B_{1.2.4.5} D S रथैर्; B₈ रथे (for रथा).
S₂ K₄ रथवरैर्; V₁ B₅ Da₁ D_{1.5} T_{2.3} G_{1.3} M₂₋₄ नागा
रथा; B₁ नागा रथैर्; B₂₋₄ Dn₁ D_{2-4.7.8} T₁ M₁ नरा रथा;
D₆ नरा रथो; G₂ नागा रथो (for वररथैर्). K₈ रथैर्नररथा
नागा. — ^b) B₄ अश्वारोहस्तु; Dn₁ अश्वारोहाश्च; D₈ अश्वारो-
हाश्च; T₂ अश्वारोहाश्च- (for अश्वारोहाश्च). S₂ K_{2.4} सादिभिः
(for पत्तिभिः). — D_{1.8} om. (hapl.) 10^a-11^b. — ^c)
Dn₁ अश्वारोहाः पदातैश्च.

11 K₁ om. 11. D_{1.8} om. 11^{ab} (cf. v. l. 10). — ^a)
D₆ रथाश्च; T₂ तथाश्च; G₂ गजाश्च- (for रथाश्च). — ^b) K₈
V₁ B_{1.5} D₂ रथनागैश्च; B₈ रथाश्चे***; D₆ रथा नागैश्च; T₁
M₁ रथैर्नागैश्च; T₂ रथैर्नागाश्च; G_{1.2} अश्वैर्नागैश्च (for रथै-
र्नागाश्च). B_{1.5} D₆ पत्तयः; B₈ पत्तिभिः (for पत्तयः).
S₂ K₄ नागाश्च पत्तिभिस्तथा; B_{2.4} Da₁ D_{8-5.7} T₈ G₈
रथाश्चेभान् पत्तिभिः. — ^c) V₁ *द्विपाश्चैश्च; B₄ *द्विपाश्चान्यैर्;
D₆ T_{1.2} (before corr.) *द्विपाश्चैश्च; G₁ *द्विपाश्चाश्चैर्;
G₂ *द्विजाश्चाश्चैर्; M₁ *द्विपाश्चाश्च- (for *द्विपाश्चाश्चैर्).
— ^d) V₁ B₁₋₃ Da₁ D_{1-2.5.7} रथैश्चापि नर(Da₁ D_{1.5} रथ)-
द्विपाः; B₄ अश्वैश्चापि नरद्विपाः; D₄ रथैश्चापि वरद्विपाः;
D₈ रथैश्चाश्चनरद्विपाः.

12 ^a) B₂₋₄ Da₁ Dn₁ D_{1-5.7.8} T G_{2.3} तु (for च).
K₈ रथाश्चेयुनरारीणां (sic); G₁ रथाश्चेभनराणां तु. — ^b) B₁
नराश्चेभनरैः; D₈ (by corr.) T_{2.3} G_{2.3} रथाश्चेभनरैः
(T₈ G₂ *राः; G₂ *रा); G₁ रथाश्चेभनराः (for नराश्चेभरथैः).
D₂ वृता; D₆ वृत्तं; D₈ कृतं; T₈ G₈ कृताः (for कृतम्). K₈
केचन सैन्यं रथैर्वृत्तम् (hypermetric). — After 12^{ab}, Dn₁
T₂ ins.:

78* तथाश्चनरनागानामन्योन्यं संकुलं बभौ ।

[Dn₁ रथाश्च-]

— ^c) K₁ शस्त्रैश्च (for शस्त्रैश्च). D₆ पाणिपादै रथैश्चैव. — ^d)
D₆ शस्त्रैश्च; T₁ खड्गैश्च; G₁ शरैश्च (for रथैश्च). T₁ कृतं
(for महत्).

अस्मानभ्यागमन्पार्था वृकोदरपुरोगमाः ॥ १३
घृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
सात्यकिश्चेकितानश्च द्रविडैः सैनिकैः सह ॥ १४
भृता वित्तेन महता पाण्ड्याश्चौद्राः सकेरलाः ।
व्यूढोरस्का दीर्घभुजाः प्रांशवः प्रियदर्शनाः ॥ १५
आपीडिनो रक्तदन्ता मत्तमातङ्गविक्रमाः ।
नानाविरागवसना गन्धचूर्णावचूर्णिताः ॥ १६
बद्धासयः पाशहस्ता वारणप्रतिवारणाः ।

13 ^a) K₁ बलैः; B₅ रणे; D₂ हते (for बले). — ^b) V
B₁ D₆ हन्यमाने; T₈ G_{2.3} युध्यमाने (for वध्यमाने). K₄
हितेपि च; Dn₁ हतेपि च (for हतेऽपि च). — ^c) S₁
D_{2.8} अभ्यागमत्; K₁ अभ्यागमन्; K₈ अभ्यागमत्; B
(except B₁) Da₁ Dn₁ D_{1.8-5.7} T₈ G_{2.3} M
अभ्यागयुः; T₁ अभ्यागयुः; G₁ नभ्यागयुः (for अभ्यागमन्).
T₂ पार्थो (for पार्था).

14 ^a) D₁ reads the portion from कि (in 14^a)
up to मात (in 16^b) in marg. K₂ चेकितानांश्च (for
चेकितानश्च). — ^b) S₂ K₂ T₁ G₈ द्रमिडैः; K₃ प्रमित्रैः;
V₁ द्राविलैः; B_{1-3.5} Da₁ D_{1-5.7} द्राविलैः; D₆ द्रावितैः;
D₈ द्रमिडैः; T₂ M₂₋₄ द्रामिलैः; T₈ M₁ द्रमिलैः (for द्रविडैः).
K₄ शैनिकैः; G₁ सरिकैस् (for सैनिकैः).

15 D₁ reads 15 on marg. — ^a) K₈ नृवा (sic);
V₁ B Da₁ D_{1-5.8} T₁ वृता; D₁ T₂ (sup. lin.)₃
G₈ घृता; G₂ आता (for भृता). K₈ वित्तेन; V₁
Da₁ D_{1.2.5.6} वृन्देन; B D_{8.4.7} व्यूहेन; T₁ सैन्येन (for
वित्तेन). D₂ सहसा (for महता). — ^b) S₂ K_{2.4} चोड्राः;
K₁ चोड्यास्; K₃ चोडाः; V₁ B₂₋₅ Da₁ D_{1.8-7} T₈ G₈
चोलाः; Dn₁ चोड्राः; D₈ चौडाश्च; T_{1.2} G₁ M₁ चोलाः (for
चोड्राः). K₁ (by corr.) सकेवलाः; K₄ सकेरलाः; T_{1.2} G₁
M₁ सकेरलाः (for सकेरलाः). B₁ पाण्ड्याश्चाण्डालकेरलाः;
D₂ पाण्ड्या रथैर्द्राकेरलाः; G₂ M₂₋₄ पाण्ड्याश्चोलाश्च केरलाः.
— ^c) K₃ दीर्घभुजः; K₄ D₁ दीर्घभुजा (for दीर्घभुजाः).
— ^d) K₁ प्रंशवः; K₈ प्रांशवः; B₁ प्रांसवः; T₁ पांशवः (for
प्रांशवः). K₁ प्रियदर्शनाः; V₁ B D S पृथुलोचनाः (for
प्रियदर्शनाः).

16 D₁ reads up to मत्तमात on marg. — ^a)
K₁ अपीडिनः; K₈ आपीडिनो; D_{1.8.8} (before corr.)
आपीडितो; D₆ अखंडिता (for आपीडिनो). G₂ नक्तदन्ता
(for रक्तदन्ता). — ^b) K₁ मभुमातंगविक्रमः (sic). — ^c)
Dn₁ नानावीरांगवसना; D₆ नानाविधांगवसना; G₆ नाना-

समानमृत्यवो राजन्नीकस्थाः परस्परम् ॥ १७
 कलापिनश्चापहस्ता दीर्घकेशाः प्रियाहवाः ।
 पत्तयः सात्यकेरन्ध्रा घोररूपपराक्रमाः ॥ १८
 अथापरे पुनः शूराश्चेदिपाञ्चालकेकयाः ।
 करुषाः कोसलाः काश्या मागधाश्चापि दुद्रुवुः ॥ १९
 तेषां रथाश्च नागाश्च प्रवराश्चापि पत्तयः ।

नानाविधरवैर्हृष्टा नृत्यन्ति च हसन्ति च ॥ २०
 तस्य सैन्यस्य महतो महामात्रवरैर्वृतः ।
 मध्यं वृकोदरोऽभ्यागाच्चदीयं नागधूर्गतः ॥ २१
 स नागप्रवरोऽत्युग्रो विधिवत्कल्पितो बभौ ।
 उदयाद्यग्र्यभवनं यथाभ्युदितभास्करम् ॥ २२
 तस्यायसं वर्मवरं वररत्नविभूषितम् ।

C. 8. 483
 B. 8. 12. 23
 K. 8. 9. 23

विरागवसना (as in text). — ^a) Ś2 K1.4 रंधचूर्णादिचू (K1 'विचू'; K4 'दिपू')र्णिताः; K3 'पूर्णावधूर्णिताः; Dn1 'चूर्णावचूर्णिताः; D5 'चूर्णावचूर्णिताः; D6 'चूर्णावचूर्णिताः.

17 ^a) K1.4 B2 वद्धाशयः; K3 वद्धामयः; Dn1 वद्धायस- (for वद्धासयः). K3 D2 प्राशहस्ता; B3 Da1 Dn1 D1.5.3 T1.2 G1.2 M प्रासहस्ता; D6 प्रसारस्ता (for पाशहस्ता). — K3 om. (hapl.) from 17^b-18^a. — ^b) Dn1 वरण^o; D4 वारणा^o; D5 चारण^o (for वारण^o). — ^c) K4 समान- मृत्यवो (sic); D6 सांगायमृत्यवो; Ca.c समानमृत्यवो (as in text). — ^d) V1 B1.2.4.5 D2-5.7 नात्यजंत (D2 'ति'); B3 नाशंसंत; Da1 D1.3 Ca आसनस्थः; Dn1 D6 T2 न त्यजंतः (D6 'ति'); T1 व्यासकाश्च; T3 G प्रसक्ताश्च (G1 'श्चा-'); M व्यासक्ताश्च (for अनीकस्थाः).

18 K3 om. 18^a (cf. v. l. 17). — ^a) K1 कामापिनश्च; D1 कालापिनश्च; Ca कलापिनश्च (as in text). T1 खड्ग- हस्ता; G1 शपहस्ता; G2 पाशहस्ता (for चापहस्ता). — ^b) K1 'केशः; K3 M1 'केशा; B3 'केश- (for 'केशाः). V1 (before corr.)³ T2 प्रियावहाः; B3-5 Da1 D1.3-5.7 प्रियंवदाः (D4 'दा'); D2 पयावहा; T1.3 G M प्रहारिणः (for प्रियाहवाः). D6 दीर्घकेशाक्षिबाहवः. — ^c) Dn1 पत्तयः; D6 दतयस् (for पत्तयः). Ś2 K4 सात्यकेरुषा; K1 साभ्यके- रंध्रा; K3 सन्नकरंध्रा; V1 सत्यकेरंध्रा; B3 सात्यकेरार्थः; D1 सत्यकेरंध्रा; D4 सात्यकेरंध्रा; D6 सत्यकेरश्वाः; D7 सादिन- श्रान्ये; D8 साक *रंध्रा; S सायकैर्विद्धा (for सात्यकेरन्ध्रा). Ca.c cite सात्यकेः (as in text). Co also cites अन्ध्राः. — ^d) K3 घोररूपा पराक्रमाः; V1 B1.4 Dn1 D2.6 T2 घोररूपा भयावहाः (B4 'नकाः'); T1 घोररूपा महाबलाः.

19 ^a) D8 वीराः (for शूराः). — ^b) K3 Dn1 D8.4.6-8 'कैकयाः (for 'केकयाः). — ^c) Ś1 K2.3 कारुषः; Ś2 K4 B Da1 Dn1 D1-5.8 कारुषाः; K1 कातूषे; V1 कारुषाः; D6 सासूरा; T1 G3 M2-4 करुषाः; T2.3 G2 M1 कारुषाः; G1 कारुषा (for करुषाः). Ś2 K3.4 B3.4 Da D2-3.7.8 कोशलाः; K1 D6 कोसला; B1 Dn1 कोशला; B2.5 कोषला; D1 केशलाः; T3 G कौसला (for कोसलाः). Ś1 K2 कचा; Ś2 K1 काशा; K3 काचा; B D7 कांच्या; B4 (marg.)

काश्चा; Da1 D1.5 कांचा; D2 काव्याः; D3 कंच्याः; D4 कांव्याः; D6 कारा; D8 कावा; T1.2 M वंगा; T3 G वंका (for काश्या). — ^a) G2 मगधाश्च (for मागधाश्च). B4 Da1 D1.4.5 चाभि- (for चापि). D1 दुद्रुवुः; M3 दुद्रुमाः (for दुद्रुवुः).

20 ^a) V1 B Da1 D1.2.6 T G1.3 M2-4 रथाश्चनागा- (D1 'गां')श्च. — ^b) B2.4.5 Da1 D1.3-5.7 चोग्रपत्तयः; G2 चापि शक्तयः (for चापि पत्तयः). D2.6 प्रवीराश्च परंतपाः. — ^c) K3 नानाविधरतिरुः; V1 B3 D6 'वाद्यरवैरुः; B1.5 'वाद्यवरैरुः; B2 'वाद्यवरैरुः; B4 Da1 D3.4.7 'वाद्यधरैरुः; D2 'वाणवरैरुः; D6 'वारणकैरुः; S 'वाणरवैरुः (for नानाविधरवैरुः). G1 हृष्टान्. Dn1 नानावरणसंहृष्टा.

21 ^a) K3 महतः; T3 G शतशो (for महतो). — ^b) Ś2 महारात्रवरैरुः; K4 'रवैरुः; V1 Dn1 D2 Co 'रथैरुः; D6 सहामालै रथैरुः; S महामात्रश (T1 'त्र श तैरुः (for महामात्रवरैरुः). K1 रताः (for वृतः). — ^c) K2 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 S मध्ये (for मध्यं). V1 B1.2.4.5 Da1 D1-8 S [अ]भ्यायात्; B3 Dn1 प्रायात् (for [अ]भ्यागात्). — ^d) K4 त्वदीयाः; V1 B1 त्वदीयां; B1.2.4.5 Da1 D1-8 त्वदीयान्; B3 तदोवान् (sic); T1 M त्वरया (for त्वदीयं). K3 नावधूः; B3 नानधूरुः; D8 गजधूरुः (for नागधूरुः). K1 (before corr.) -गताः (for -गतः). Ca cites नागधूर्गतः (as in text). Dn1 T2 आरुढो नागमुत्तमं; T3 G नागप्रवरधूर्गतः.

22 ^a) Ś2 नागप्रवरो; K3 नागप्रवरा; V1 'प्रवरे (for 'प्रवरो). K1 [S]त्यग्रो; B3 [S]त्यग्रो; G1.2 ह्यग्रो (for स्त्युग्रो). Da1 D1.3 स नागप्रवरोऽत्युग्रो (sic). — ^d) Ś1 K1.2 कल्पितो; K4 कल्पितौ (for कल्पितो). B3 विधिव- त्कल्पमावभौ. — ^e) Ś2 K1.4 उदयाद्यग्र्य (K4 'ग्र)भवनं; K2 उदयाद्यग्र्य^o; K3 Da1 (marg. with the remark टीकायां) T2 M1 उदयाग्रान्शु^o; V1 उदयाद्याद्रि^o; B1.2.4.5 D3.4 T Ca.op उदयाग्रान्शु^o; B3 उदयाग्रान्शु^o; Da1 D6 उदयाग्रान्शु^o; Dn1 D1 उदयाग्रेषु^o (D1 'शु'); D2 उदयाग्रान्शु^o; D3.3 उदयाग्रान्शु^oभवनो (D3 'भुवनं'); T1.3 G2.3 उदयाग्रं स्व- (G2 'ग्रं स)भवनं; G1 M2-4 उदयाग्रं शु^o; M1 उदयाग्रान्शु^o. ❀ Co: उदयाद्रिबलेन नाम्ना प्रख्या इति । तथोक्तमुदयाद्रि- वनशृंगमित्यन्वयः ❀

C. 8. 463
B. 8. 12. 23
K. 8. 8. 23

तारोद्भासस्य नभसः शारदस्य समत्विषम् ॥ २३
स तोमरप्रासकरश्चारुमौलिः खलंकृतः ।
चरन्मध्यंदिनार्काभस्तेजसा व्यदहद्रिपून् ॥ २४
तं दृष्ट्वा द्विरदं दूरात्क्षेमधूर्तिर्द्विपस्थितः ।
आह्वयानोऽभिदुद्राव प्रमनाः प्रमनस्तरम् ॥ २५
तयोः समभवद्युद्धं द्विपयोरुग्ररूपयोः ।
यदृच्छया द्रुमवतोर्महापर्वतयोरिव ॥ २६

23 ^a) Dn1 तस्य भेद्यं (for तस्यायसं). Dn1 चर्मवरं;
D2 चर्मवरं; M1 चर्मपरं (for चर्मवरं). D8 तस्यायसद्धर्मवरं.
— ^b) T1 सर्वं (for वरं). — ^c) K8 तारोत्कटस्य;
B8.4 (m as in text).⁵ Dn1 D2-4.7 Ca ताराव्यासस्य; G2
तारोद्भासस्य; Cc ताराभासस्य; Ca तारोद्भासस्य (as in
text). — ^d) K8 सादरस्य; Cc शारदस्य (as in text).
V1 B1 G सम (G8 'मं) त्विषा; B4 समंतषा; Dn1 समस्त्वषं;
D8 समद्विषं; D8 T1 समप्रभं; M1 समत्विषः (for सम-
त्विषम्). Cc cites त्विषा.

24 ^a) K8 स तोमरप्रासकरश्च; V1 B Da1 D1-4.7 ^o व्यग्र-
करश्च; Dn1 प्रासकरश्च; D8 प्रासकरं; T1 M2-4 प्रासकरश्च;
M1 स तोरणप्रासकरश्च. — ^b) K8 चारुमालिः; D8 मौलिः; D8
T1 मौलि- (T1 'लि-); Ca आत्तमौलिः (for चारुमौलिः).
K1 सुलंकृतः; Dn1 त्वलंकृतः; D8 खलंकृतं (for खलंकृतः).
— ^c) S1 (before corr.) शरन्मध्यंदिनार्काभः (*sup. lin.*
as in text); K1 शरन्मध्ये दिनार्काभसः; K2 V1 B Da1
D1-3.5-7 T2.8 G M1.2 शरन्मध्यं; K8 शरन्मध्यं दिवाद्यु-
भिस् (sic); Dn1 शरन्मध्यंदिनार्काभिसः; D4 शरन्मध्य-
दिनार्काभस्. — ^d) K1.8 T2 व्यदहन्; V1 B1.8 D8
व्यधमद्; B2 व्यादन्; Dn1 [अ]भ्यद्रवद्; T1.8 G1.8
M2.4 प्रादहद्; G2 M3 प्रदहद्; M1 प्राहरद् (for व्यदहद्).
D8 दिशः (for रिपून्).

25 ^a) V1 T1 M1 द्विरदी (for द्विरदं). K4 दूरा; D8
हारात् (for दूरात्). G2 तं दृष्ट्वा द्विरदाकारं. — ^b) K8
क्षेमधूर्ति- (for क्षेमधूर्तिर्). K1 द्विपास्थितः; V1 B1 T1 M2-4
द्विपे स्थितं; Da1 D1.2.5.6 द्विपे स्थितः; T3 G8 स्थितो द्विपे;
G1 स्थितो द्विपे; M1 द्विपस्थितं; Cc द्विपस्थितः (as in text).
G2 क्षेमधूर्तस्थिते द्विपे (sic). — ^c) K4 आह्वयानो; B2-5
Da1 D1.3.5.7 आह्वयन्; D4 प्रायात्तम् (for आह्वयानो). V1
B1 आह्वयमानो दुद्राव. — ^d) K8 D1 प्रमना; Ca. c प्रमनाः
(as in text). K1 प्रमनस्तनुं; Da1 D1.5 प्रमनंतरं; D8 प्रमद-
स्वरन्; Cc प्रमनस्तरम् (as in text). B1 प्रबलः प्रमनास्वरन्;
V1 प्रमनः प्रमनास्वरं; Dn1 बलिनो बलवत्तरम्; S प्रहसन्पृतना-
मुखे (T1 M2.8 'नां त्वरन्; G2.8 'नां चरन्; M1 प्रतनास्वरन्).

संसक्तनागौ तौ वीरौ तोमरैरितरेतरम् ।
बलवत्सूर्यरश्म्याभैर्मित्वा भित्त्वा विनेदतुः ॥ २७
व्यपसृत्य तु नागाभ्यां मण्डलानि विचेरतुः ।
प्रगृह्य चैव धनुषी जघ्नतुर्वै परस्परम् ॥ २८
क्ष्वेडितास्फोटितरवैर्बाणशब्दैश्च सर्वशः ।
तौ जनान् हर्षयित्वा च सिंहनादान् प्रचक्रतुः ॥ २९
समुद्यतकराभ्यां तौ द्विपाभ्यां कृतिनावुभौ ।

26 ^a) G2 ततः (for तयोः). — ^b) S K2.4 उग्रकर्मणोः;
K1 भूषयोः; V1 B1 वेगयोः; D8 कोपयोः (for रूपयोः).
— ^c) D4 (before corr.) यादृच्छया; Ca. c यदृच्छया (as
in text). K1 क्रमवतोर्; K8 हिमवतो; Da1 D1 रूपवतो;
D5 रूमवतोर्; G1.2 द्रुतवतोर् (for द्रुमवतोर्). — ^d) B1
द्वयोः (for महा-).

27 ^a) G2 संसक्तरांतकौ वीरौ. — ^b) K8 तोमरे (for
तोमरैर्). K1 मरैरितरेतरमी (sic); G1 तोमरैरिव तोमरं.
— ^c) K8 D1 T2 M1 सूर्य (K8 'र) रश्माभैर् (for 'रश्म्या-
भैर्). — ^d) K8 बाणैर्मित्वा; B2.4.5 D8.4.7.8 भित्त्वान्योन्यं
(for भित्त्वा भित्त्वा). D8 विनेदतुः; T1 [अ]भिचेरतुः; G2
विनेदतुः (for विनेदतुः).

28 T2 om. 28^{ab}. — ^a) K8 व्यपसृत्य; K4 व्यपसृत्य;
B8 अपाकृत्य; Dn1 व्यवसृत्य; Da1 D1 अपसृत्य; D8
व्यवसृत्य; T1 G1.2 M व्यतिसृत्य (G1 M 'त्य) (for
व्यपसृत्य). T1.8 G2.8 M च; G1 व (for तु). K1
व्यपसृत्यंत; K2 'सृत्यंत (for 'सृत्य तु). G2 मानाभ्यां
(for नागाभ्यां). — ^b) G2 निचेरतुः; Cc विचेरतुः (as in
text). — ^c) D4 विगृह्य (for प्रगृह्य); V1 B D (except
D8) S चोभौ (for चैव). B1.5 धनुषि (for धनुषी).

29 ^a) K1 क्ष्वेडितास्फोटितरवैर्; K4 क्ष्वेडितोस्फो-
टितरवैर्; D2 क्षोणिता; T1.2 G1.2 M क्ष्वेडिता. — In B8,
29^b is lost on a damaged folio. — ^b) V1 B2.5
D8-5.7 बाणशब्दैस्तु; D8 वरशब्दैश्च (for बाणशब्दैश्च). S
K B2.4.5 Da1 D1.3-5.7 T1 सर्वतः (for सर्वशः). — ^c)
K4 तान् (for तौ). K1 जना; B2.4.5 Da1 D1.3-5.7 जनं.
Dn1 तर्जनां (sic) (for तौ जनान्). K8 कर्षयित्वा;
B2.4.5 Da1 D1.3-5 S हर्षयंतौ (for हर्षयित्वा). K8 V1
B1 Dn1 D2.3.8 तु (for च). B3 तौ जनं च प्रहर्षयंतौ
(hypermetrio). — ^d) V1 B D (except Dn1 D8) T3
G सिंहनादं.

30 ^a) K1 द्वौ (for तौ). T1 समुद्यतकरौ भूत्वा.
— ^b) M1 (before corr.) द्विपाभ्यां (for द्विपाभ्यां).
K1 वतिनावुभौ (sic); M4 कृतिनावुभौ (for कृतिनावुभौ).

वातोद्धूतपताकाभ्यां युयुधाते महाबलौ ॥ ३०
 तावन्योन्यस्य धनुषी छित्त्वान्योन्यं विनेदतुः ।
 शक्तितोमरवर्षेण प्रावृण्मेधाविवाम्बुभिः ॥ ३१
 क्षेमधूर्तिस्तदा भीमं तोमरेण स्तनान्तरे ।
 निर्भिमेद तु वेगेन पङ्क्तिश्चाप्यपरैर्नदन् ॥ ३२
 स भीमसेनः शुशुभे तोमरैरङ्गमाश्रितैः ।
 क्रोधदीप्तवपुर्मैवैः सप्तसप्तिरिवांशुमान् ॥ ३३
 ततो भास्करवर्णाभमञ्जोगतिमयस्सयम् ।

ससर्ज तोमरं भीमः प्रत्यमित्राय यत्नवान् ॥ ३४
 ततः कुलताधिपतिश्चापमायम्य सायकैः ।
 दशभिस्तोमरं छित्त्वा शक्त्या विव्याध पाण्डवम् ॥ ३५
 अथ कार्मुकमादाय महाजलदनिखनम् ।
 रिपोरभ्यर्दयन्नागमुन्मदः पाण्डवः शरैः ॥ ३६
 स शरौघार्दितो नागो भीमसेनेन संयुगे ।
 निगृह्यमाणो नातिष्ठद्वातध्वस्त इवाम्बुदः ॥ ३७
 तमभ्यधावद्विरदं भीमसेनस्य नागराट् ।

C. 8. 478
 B. 8. 12. 38
 K. 8. 9. 38

— °) Ś2 वातद्धूतः; K3 ततोद्धूतः; V1 वातैर्द्धूतः; G2 वातोद्धूतः (for वातोद्धूतः). — °) B2 (sup. lin.) D2 परस्परं (for महाबलौ).

31 B2 partly damaged. — °) K1 तावन्योन्यं च (for तावन्योन्यस्य). — °) T1 पुनर्भित्त्वा; T2 G M पुनर्भित्त्वा (for छित्त्वान्योन्यं). Ś1 K1.2.4 Dn1 विरेजतुः; K3 D2.6.8 विचरेतुः; T2 विभेदतुः; G2 निषेधतुः; M2 विरेदतुः (for विनेदतुः). B5 छित्त्वान्योन्यस्य नेदतुः. — °) Ś1 (m as in text) K1.2 प्रावृद्ध (K1 'द्'घोषाव्; Ś2 Da1 Dn1 D1.5 प्रावृन्मे (Ś2 'स्मे'घाव्; B5 G2 M1.2 प्रावृण्मेधाः (B6 'घः'); D8 प्रावृद्धमेधौ (for प्रावृण्मेधाव्).

32 °) D2 क्षेममूर्तिस् (for क्षेमधूर्तिस्). Ś1 K2.4 V1 T2 G2 तथा (for तदा). T1 वीरस् (for भीमं). — °) K1 निर्भिमेद. V1 B D (except Dn1) [अ]तिः; T1.2 M [अ]थ; T3 G [आ]हु (for तु). — °) G2 चास्यापरैर् (for चाप्यपरैर्). D1 नदम्; D3 नुदत्; T2 हृदि; G2 नुदान् (for नदन्).

33 °) G2 अङ्कमाश्रितैः (for अङ्गमाश्रितैः). — °) D2 क्रोधप्राप्तवपुर्; G2 कोयं दीप्तः (for क्रोधदीप्तः). D5 मेवैः; T2 घोरेः; G M1 घर्मे (for मेवैः). — °) Cc cites सप्तसप्तिः (as in text).

34 B2 partly damaged. — °) Dn1 भास्कर-
 रश्म्याभ्यां; T1.3 G M 'रश्म्याभम्; T2 'रश्माभम्. — °) K2 has lacuna for ज्ञोगति. Ś अप्रदीप्तमयस्सयम्; K3 अंजोग-
 तिमयोमयम्; K4 सुप्रदीप्तमयस्सयम्; Dn1 मनोगतियमस्सयं
 (sic); D8 अयोगतिमयस्सयं; T1 अधोगतिम्; T2 नभोगतिम्;
 G2 अजोगतिमयस्स्वयम् (sic). Ca. 6 cite अंजोगतिः. Ca
 also cites अयस्सयम् (as in text). — °) T1 संधाय (for
 ससर्ज). D3 तोमरे (for तोमरं). — °) K3 प्रमित्राय च;
 D5 प्रत्यामिगाय (sic); Cc प्रत्यमित्राय (as in text).
 K1 मित्रवान्; T1 दत्तवान्; T2 G1 यत्नवान् (for यत्नवान्).
 G2 प्रत्यमित्रो यथौ तदा.

35 B2 partly damaged. — °) K1 कुरलाधिपतिश्च;
 K3 कुलनाधिः; D2 स कुलताधिपतिश्च (hypermetric); D5
 स कुलताधिपतिश्च; S करुणाधिपतिश्च (for कुलताधिपतिश्च).
 B2 ततश्चक्रुन्पाधिपतिश्च (hypermetric). — °) Ś1 K1
 आयाम्य; K3 उद्यम्य; B1.3.5 D3.4.7 आनम्य; D2 आसज्य;
 D5 व्ययम्य; D6 T2 आदाय; Ca. 6 आयम्य (as in text).
 B1.2 शायकैः; Da1 D1.5 मारणैः (for सायकैः). — °) T2
 शतशस् (for दशभिस्). K1 M1 तोमरैश्च (for तोमरं).
 B1.2.4 D3.4.6.7 T2 भित्त्वा (for छित्त्वा). — °) K3 V1
 B Da1 D1.3-8 S पट्या; Dn1 D2 वद्विर (for शक्त्या).
 Ś2 पाण्डवान् (for पाण्डवम्).

36 °) B1 तथा (for अथ). G2 चक्रकम् (for
 कार्मुकम्). — °) B. (except B1) D1.3-5.7 भीमो (for
 महा-). K1 (sup. lin. as in text) महाजलध- Ś K2.4
 B1.3-5 D3.6.7 T3 G3 -निःस्वनं; K3 -निश्चनं (for -निःस्वनम्).
 — °) K1 रिपुरभ्यर्दयन्नागम्; K3 अपरैर्भ्यर्दयन्नागम् (sic).
 — °) K1 स्यन्द (sic); K2 उर्मदन्; K3 V1 B1.2.4.5
 Da1 Dn1 D1-3.5.7.8 T3 G3 M उन्नदन्; B2 तं नदन्;
 D4 उन्नदत्; D5 उन्नयन्; T1 विनदन्; T2 उन्मदं; G1
 उन्नदं; G2 उन्नतं (for उन्मदः). V1 पाण्डवैः; M1 पाण्डवं
 (for पाण्डवः).

37 B2 partly damaged. — °) B5 G1 शरैर्दितो;
 T1 शशाखा (for शरौघा). — °) Ś K2.4 B2.4.5 Da1
 D1.3-5.7.8 गृह्यमाणोपि; K1 विगृह्यमाणो; K3 पीड्यमानोपि;
 B1 Dn1 Cc निगृह्यमाणो; Ca 'माणो (as in text). — °)
 B2-5 Da1 D1-5.7 वातोद्धूतः; Dn1 वातध्वजस्त (sic); G2
 वाताहतः; M वाताभ्यस्त (for वातध्वस्त). B1 इवार्णवः; T2
 G2 इव द्रुमः (for इवाम्बुदः).

38 Ś K2 D2 om. (hapl.) 38. B2 partly dama-
 ged. — °) Dn1 T1.3 G M अन्वधावद्; T2 अन्वियाय
 (for अभ्यधावद्). K3 द्विरदो (for द्विरदं). K1 तमभ्य-
 धावति सति. — °) K1 भीमगोषेः; K2 भीमं भीमः स;

C. 8. 476
B. 8. 12. 38
K. 8. 9. 38

महावातेरितं मेघं वातोद्धूत इवाम्बुदः ॥ ३८
संनिवर्त्यात्मनो नागं क्षेमधूर्तिः प्रयत्नतः ।
विन्याधाभिद्रुतं बाणैर्भीमसेनं सकुञ्जरम् ॥ ३९
ततः साधुविसृष्टेन क्षुरेण पुरुषर्षभः ।
छित्त्वा शरासनं शत्रोर्नागमामित्रमार्दयत् ॥ ४०
ततः खजाकया भीमं क्षेमधूर्तिः पराभिनत् ।

जघान चास्य द्विरदं नाराचैः सर्वमर्मसु ॥ ४१
पुरा नागस्य पतनादवपुस्य स्थितो महीम् ।
भीमसेनो रिपोर्नागं गदया समपोथयत् ॥ ४२
तस्मात्प्रमथितान्नागात्क्षेमधूर्तिमवद्रुतम् ।
उद्यतासिमुपायान्तं गदयाहन्वृकोदरः ॥ ४३
स पपात हतः सासिर्व्यसुः स्वमभितो द्विपम् ।

Bs-5 Da1 D1.3-5.7.8 T2 M1 भीमो भीमस्य (for भीमसेनस्य). K1 om. नागराद्. — ^a) K1 D4 वातोद्धूत (D4 'द्धूत) (for 'द्धूत). Dn1 तस्मिन्काले व्यदृश्यत.

39 D6 om. 39. — ^a) S K2 B1 T1 स निव(B1 'वा')र्त्या; K3 M3 संनिवर्त्या; K4 सन्यवर्त्या (sic); V1 स निवर्त्या; B2.5 D2-4.7 T3 G3 संनिवर्त्या (for संनिवर्त्या). — ^b) B (except B1) Da1 D3-5.7 प्रतापवान् (for प्रयत्नतः). — ^c) K4 [अ]भिद्रुतैर्; Dn1 [अ]भिमुखं; T2 [अ]तिद्रुतं; Co [अ]भिद्रुतं (as in text). G2 विन्याध विद्रुतं बाणैर्. — ^d) V1 B D3.4.7 भीमसेनस्य कुञ्जरं.

40 Bs partly damaged. — ^a) Dn1 ततश्च साधु-सृष्टेन; G1.2 ततः साधुनिसृष्टेन. — ^b) S2 K3 B1 D2 T1 M (except M1) पुरुषर्षभः; D6 भरतर्षभ. V1 B2.4.5 Da1 D1.3-5.7 क्षुरेणानतपर्वणा; T2.3 G क्षुरेण सकाशुर्क. Co cites क्षुरेण (as in text). — ^c) T1.3 G3 M3 भित्त्वा; M1 क्षित्त्वा (for छित्त्वा). K4 शराशनं; T2.3 G नरर्षभः (for शरासनं). K1 शत्रुः; T2 शीघ्रं (for शत्रोर्). — ^d) S K2.4 नागमप्या (S2 'भ्या-; K4 'भ्य'र्दयच्छरैः; K1 नौगमत्यत्रमित्रयत् (sic); K3 नागमित्रं समार्दयत्; V1 D4.8 T1 M नागं चामित्रमार्दयत् (D4 'न्). B1 D6 नागमिन्द्र- (D6 'त्र)ममर्दयत्; D2 नागमर्मश्च ताडयत्; T2.3 G नागं चापि प्रमर्दयत्. Ca. c cite चामित्रम् (as in text).

41 ^a) K1 शलाकया; Dn1 D3 S शलाकया; K3 खजाकया; V1 Bs-5 Da1 D1-7 कुद्धो रणे; B1 स गदया; B2 खरैः कचैर्; Ca खजिकया (for खजाकया). — T1 om. (hapl.) 41^b-43^a. — ^b) D2 क्षेममूर्तिः (for 'धूर्तिः). K1 पुराभिनत्; Dn1 शरासनी; D3 पराभिनः; D4 पराभवन्; T2 पराभूतश्च; G2 पराक्रमी (for पराभिनत्). — ^c) G2 तस्य (for चास्य). B2 transp. चास्य and द्विरदं. B4 जघानागस्य द्विरदं. — ^d) K1 नारदः (for नाराचैः). K4 सर्वमर्मसु (for 'मर्मसु). — After 41, V1 B D (except Dn1 D3) S (T1 om.) ins.:

79* स पपात महानागो भीमसेनस्य भारत ।

[V1 स पपात महाबाहो; S (T1 om.) ततः पपात नार्गेद्रो

(for the prior half). S (T1 om.) मारिष (for भारत). V1 नागो भीमसेनस्य भारत (hypermetric?) (for the post. half).]

42 T1 om. 42 (cf. v. l. 41). — ^a) M1 गजस्य (for नागस्य). — ^b) S1 K2 अवप्रत्य; K1 अर्धप्रत्य; T2 G1.2 M सोवपुस्य (for अवपुस्य). D1 स्थिते (for स्थितो). S1 K2 अवप्रत्यास्थितो महीं; K4 अवपुल्यास्थितो मही. — ^c) B2.4.5 D3.4.7 तस्य भीमोपि द्विरदं; Da1 D1.5 तस्य भीमो द्विपवरं; Dn1 S (T1 om.) भीमसेनोपि (G1 'भि-) तं नागं; D2 भीमसेनोपिरोर्नाग (sic). — ^d) D1 गदया मासमपो-थयत् (hypermetric).

43 T1 om. 43^a (cf. v. l. 41). — ^a) T2 प्रमा-थिहन् (sic); G1 प्रमाथितान् (for प्रमं). — ^b) K3 V1 B2-5 D अवद्रुतं (for 'द्रुतम्). B1 क्षेमधूर्तिनमाहुतं; S क्षेमधूर्तिर (T1 M1 'रि)वपुतः. — After 42^{ab}, S (except M4) ins.:

80* उद्धृत्य खड्गं निशितमभ्यधावत्स पाण्डवम् ।

[T1 transp. खड्गं and निशितं.]

— ^c) B (except B1) Da1 D1.3-5.7 उद्यतायुधमायान्तं; G2 उद्यतासिरुपायान्तं. — ^d) V1 गदयाहनत् (sic); B2 T G1.3 M गदयाहत् (B2 T3 G3 'न्); G2 'सन् (for 'हन्). Co cites [अ]हन्. K1 गदया च वृकोदरः.

44 ^a) K3 यथोत (sic) (for पपात). — ^b) K3 व्यसुः; G (except G3) M व्य (G1 व्या)सु- (for व्यसुः). S1 K1-3 D4 समभितो; S2 V1 B Da1 D1-3.5-8 T3 तमं (for स्वमं). B1 द्विषं (for द्विपम्). K4 व्यसुः स च महाद्विपः; Dn1 T2 व्यसुः (T2 'सु-) शुश्राव शोणितं. Co cites व्यसुः (as in text) and Ca तमभितो द्विपं. — ^c) B1 वज्रप्ररुहम्; B2 D2-4.7.8 'प्रमभम्; Bs-5 'प्रतसम्; Da1 D5 'प्ररुहम् (for 'प्ररुहम्). B2 अतुलं (for अचलं). K3 वज्रप्रमुद्यमवलं (sic); Dn1 वज्रप्ररुहमचलात् (sic); T2 वज्रप्ररुहणादचलात्; G2 वज्रं च रुहमचलं. — ^d) K1 सिंहौ; Dn1 शृंगं; D1 सिंहा (for सिंहो). B3 Da1 D1.5 वज्राहतो (for वज्रं).

वज्रप्ररुणमचलं सिंहो वज्रहतो यथा ॥ ४४
निहतं नृपतिं दृष्ट्वा कुलूतानां यशस्करम् ।

प्राद्रवद्वाथिता सेना त्वदीया भरतर्षभ ॥ ४५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

९

संजय उवाच ।

ततः कर्णो महेष्वासः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
जघान समरे शूरः शूरैः संनतपर्वभिः ॥ १
तथैव पाण्डवा राजंस्तव पुत्रस्य वाहिनीम् ।
कर्णस्य प्रमुखे क्रुद्धा विनिजघ्नुर्महारथाः ॥ २
कर्णो राजन्महाबाहुर्न्यवधीत्पाण्डवीं चमूम् ।
नाराचैर्करश्म्याभैः कर्मारपरिमार्जितैः ॥ ३

तत्र भारत कर्णेन नाराचैस्ताडिता गजाः ।
नेदुः सेदुश्च मम्लुश्च बभ्रमुश्च दिशो दश ॥ ४
वध्यमाने बले तस्मिन्सूतपुत्रेण मारिष ।
नकुलोऽभ्यद्रवत्तूर्णं सूतपुत्रं महारणे ॥ ५
भीमसेनस्तथा द्रौणिं कुर्वाणं कर्म दुष्करम् ।
विन्दानुविन्दौ कैकेयौ सात्यकिः समवारयत् ॥ ६
श्रुतकर्माणमायान्तं चित्रसेनो महीपतिः ।

C. 9. 493
B. 8. 13. 7
K. 8. 10. 7

45 ^a) B (except B₁) Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} S तं हतं (for निहतं). — ^b) D₈ कुलूतानां; S करुशानां (for कुलूतानां). — ^c) D₁ व्याथिता; D₈ ध्वंसिता; T₁ वथिता; G₂ त्वरिता (for व्यथिता). — ^d) K₂ द्वितीया (for त्वदीया).

Colophon. — Adhy. name: K₃ B_{2.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} T_{1.2} M₂₋₄ क्षेमधूर्तिवधः; B₃ क्षेमवृत्तिवधः. — Day of Karna's Generalship: Ś₂ K₄ प्रथमे युद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₂ 8 (as in text); B_{1.2.4.5} Da₁ D_{5.6.3} (marg. sec. m.) 12; D₄ (sec. m.) 13; T_{1.3} G M 9; T₂ 11.

9

1 Before the ref., G₂ ins. श्रीकृष्णाय नमः. G₈ om. the ref. — ^a) D₈ वीरः (for शूरः).

2 ^b) K₈ D₈ सूतपुत्रस्य (for तव पुत्रस्य). — ^c) K₁ कर्णस्य प्रमुखः कृत्वा; D₈ कर्णस्याभिमुखे क्रुद्धा; S (except T_{2.3}) कर्णस्य पश्यतो राजन्. — ^d) K₈ V₁ B₁ Dn₁ विनिजघ्नुर्; B₂₋₅ Da₁ D_{1-5.7} S (except T₂) निजघ्नुस्ते (for 'जघ्नुर्').

3 ^a) B (except B₁) Da₁ D_{1-5.7} कर्णोपि राजन्समरे; Dn₁ S कर्णोपि सुमहाबाहुर्. — ^b) B_{2.4.5} D_{1-5.7} व्यहनत्; B₃ न्यहनत्; Da₁ व्यहन् (submetric); Dn₁ T_{1.2} M व्यधमत्; D₈ अवधीत्; T₃ G अवध्यत् (for न्यवधीत्).

K₁ पार्थिवी; D₁ पांडवी- (for पाण्डवी). — ^a) V₁ घकरश्म्याभैः (sic); B₁ वज्र (for अर्क). — ^d) K₁ कंटारपरिमार्जितैः; K₃ कस्रैपरि (sic); B₃ कर्मारपरिमार्जितैः; D₈ किर्मारपरिमार्जितैः. Cc cites कर्मारः.

4 ^a) K₁ तत्रा. — ^c) K₁ नेदुः (for नेदुः). K₃ सेदुश्च (sic); T₂ सेदश्च (for सेदुश्च). Ś₂ मम्लुश्च; K₃ मलुश्च; D₈ खेदुश्च; T₂ मुमुहुर्; G₁ M (except M₁) मम्लुश्च; G₂ मदुश्च (for मम्लुश्च). Cc cites सेदुः and मम्लुः. — ^d) D₈ दिशा (for दिशो).

5 ^a) V₁ B₁ D₂ हन्यमाने; T₂ मथ्य (for वध्य). — ^b) T₁ G₂ भारत (for मारिष). — ^c) Dn₁ D₈ तूर्णे (for तूर्ण). — ^d) B_{1.5} (m as in text) T_{2.3} G महारथं; T₁ M हवे (for 'रणे).

6 ^a) B₃ भीमसेनं (for 'सेनः). Dn₁ ततो; T₃ G_{1.3} तदा (for तथा). K₁ Dn₁ T₁ द्रौणिं. — ^b) K₃ कुर्वाणौ (for कुर्वाणं). D₈ दारुणं (for दुष्करम्). — ^c) K₄ विन्दानुविन्दौ; D_{1.5.3} विन्दानुविन्दौ. K₄ कैकेयौ; D₈ कौरव्यौ (for कैकेयौ). K₁ विर्मा *विन्दौ कौकेयौ (sic). — ^d) K₁ सात्यकिः. D₁ समचेरियत् (for समवारयत्).

7 ^a) K₃ B_{2.4} Da₁ Dn₁ D_{1.2} G₁ श्रुतवर्माणम्; D₈ 'वर्मा *; D₈ 'धर्माणम् (for 'कर्माणम्). Dn₁ आयतं; D₈ *यातं. — ^b) V₁ B₁ महारथः (for महीपतिः). — ^c) K₁ प्रतिवध्यं; V₁ B_{1.3.5} Da₁ D_{2-5.7} G_{1.2} M 'विध्यस्;

C. 8. 493
B. 8. 13. 7
K. 8. 10. 7

प्रतिविन्ध्यं तथा चित्रश्चित्रकेतनकार्मुकः ॥ ७
दुर्योधनस्तु राजानं धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
संशप्तकगणान्कुद्धो अभ्यधावद्धनंजयः ॥ ८
धृष्टद्युम्नः कृपं चाथ तस्मिन्वीरवरक्षये ।
शिखण्डी कृतवर्माणं समासादयदच्युतम् ॥ ९
श्रुतकीर्तिस्तथा शल्यं माद्रीपुत्रः सुतं तव ।
दुःशासनं महाराज सहदेवः प्रतापवान् ॥ १०
कैकयौ सात्यकिं युद्धे शरवर्षेण भास्वता ।
सात्यकिः कैकयौ चैव छादयामास भारत ॥ ११

तावेनं आतरौ वीरं जघ्नतुर्हृदये भृशम् ।
विषाणाभ्यां यथा नागौ प्रतिनागं महाहवे ॥ १२
शरसंभिन्नवर्माणौ तावुभौ आतरौ रणे ।
सात्यकिं सत्यकर्माणं राजन्विष्यधतुः शरैः ॥ १३
तौ सात्यकिर्महाराज प्रहसन्सर्वतोदिशम् ।
छादयञ्शरवर्षेण वारयामास भारत ॥ १४
वार्यमाणौ ततस्तौ तु शैनेयशरवृष्टिभिः ।
शैनेयस्य रथं तूर्णं छादयामासतुः शरैः ॥ १५
तयोस्तु धनुषी चित्रे छित्त्वा शौरिर्महाहवे ।

B₂ 'वेध्यस्'; B₄ 'विधास्'; Dn₁ 'विध्य'; D₁ T₁ 'विध्येस्';
D₈ T₃ G₃ 'विध्यत्'. T₁ तदा (for तथा). V₁ B D
(except Dn₁ D₈) S (except T₂) चित्रं. — ^a) B₅ D_{2.6}
T_{1.3} G₈ M चित्रके (D₂ 'चे)तनकार्मुकं.

8 ^a) Ś₂ K₄ च (for तु). — ^c) Some MSS.
संशप्तकगणान्; K₁ 'गणात्'; T₁ G_{1.2} M संशप्तकगणा (for
'गणान्'). V₁ B₅ D₈ T₂ कुद्धान्; T_{1.3} G हृष्टा; M
हृष्टाश् (for कुद्धो). — ^a) Ś K_{2.4} [अ]थाभ्यधावद्; K₃
यथाधावद्; B_{1.2.4} Dn₁ D_{2-4.7.8} ह्यभ्य'; B₈ M चारभ्य-
धावन् (B₄ 'द्'); T_{1.3} G₁ अभ्यधावन् (for 'धावद्'). T_{1.3}
G M धनंजयं.

9 ^a) K₃ B_{8.4} Da₁ D₁₋₇ T₃ G₃ कृपेणाथ; V₁
B_{2.5} कृपं प्रायात्; B₁ कृपां प्रायात्; Dn₁ D₈ T₂ कृपं
राजंस्; T₁ G_{1.2} M कृपं चापि (for कृपं चाथ). — ^b)
D₈ तस्मिन्वीरसमागमे. — ^a) K₄ B_{4.5} Da₁ D_{1.5} अच्युतः.
D₈ समासादयताच्युतं; S (except T₂) आससाद महाबलः
(T₁ 'ल').

10 ^a) B₁ ततः कीर्तिस् (for श्रुत'). — ^b) Ś₂ सुरं; V₁
सुतः (for सुतं). K₁ माद्रीपुत्रस्य सुतस्तव (sic); T₁ मद्रपुत्र-
सुतप्रभुं; G₂ M माद्रीपुत्रसुतः प्रभुः.

11 ^a) K₁ कैकेया; K₃ कैकेयः; V₁ कैकयौ; B D कैकेयौ
(D₁ 'यै; D₈ 'यौ:) (for कैकयौ). K₄ सात्यकिं; D₈ M₃
सात्यकिः (for सात्यकिं). K₁ युद्धे; D₈ चैव (for युद्धे).
— ^b) Ś K (except K₃) भास्वतं (for भास्वता). M₂₋₄
छादयामास वै शरैः. — ^c) B₁ D₈ M₃ सात्यकिं (for
सात्यकिः). K_{1.3} B₂₋₅ D_{8.6} कैकेयौ (K₃ 'यं'); V₁ B₁ Da₁
D_{1.2.4.7.8} कैकेयौ; Dn₁ कैकयो (for कैकयौ). V₁ Da₁ Dn₁
D_{1-3.5.7} T₂ M_{2.3} चापि; D₄ वापि (for चैव). — ^a)
T_{1.2} G₂ M₁ वै शरैः; T₃ G_{1.3} सायकैः (for भारत). D₈
M₂₋₄ छादयामासतु रणे.

12 ^a) D₂ तावेनं; D₅ तावेतं; T₃ G₃ तानेनं (for तावेनं).
K₁ आतरौ. K₁ वीर; K₃ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇ S वीरौ;
V₁ युद्धे; D₈ राजन् (for वीरं). — ^b) B₅ हृदं; Da₁ भृशीं
(for भृशम्). T₁ M हृदि विष्य (M₄ 'व्या)धतुर्भृशं; T_{2.3}
G युधि विष्यथ (T₂ 'धु-; G₁ 'ध)तुर्भृशं. — T₃ G_{2.3} M₂
om. (hapl.) 12^a-13^a. — ^c) K₁ विषाणाद्या (for 'णाभ्यां').
D₈ तथा (for यथा). — ^a) D₂ प्रतिमित्रौ; D₈ G₀ 'भिन्नौ
(for 'नागं). K₃ V₁ B_{1-3.5} Da₁ D_{1.3-5.7} T₂ महावने;
B₄ Dn₁ D₈ (before corr.) यथा वने; D_{2.6} महारणे; T₁ G₁
M_{1.3.4} तथा वने (for महाहवे).

13 T₃ G_{2.3} M₂ om. 13 (cf. v.l. 12). — ^a) Ś₁ K₂
G₁ शरसंछिन्नवर्माणौ; Ś₂ K₄ 'संभिन्नवर्माणं; K₁ 'संछिन्न-
वर्माणं; V₁ D₈ 'निभिन्नवर्माणौ; B₂ Da₁ D_{1.4.5} T₁ 'संभिन्न-
वर्माणौ. — ^b) D₈ (marg.) कैकयौ (for तावुभौ). — ^c)
M₁ सत्यकं (for सात्यकिं). K₃ T₁ G₁ सत्यवर्माणं; B₈
'वर्माणौ; B₄ D₈ 'कर्माणौ; Da₁ सात्य'; M_{3.4} क्रूरकर्माणं (for
सत्य'). — ^a) K₁ विष्याधतुः; B₅ विभिदतुः; D₁ विष्यधनुः
(for 'धतुः). B₂ राजानविधतुः शरैः; T₁ शरैर्विष्यधतुर्भृशं;
T₂ G₁ M_{1.3.4} रणे विष्य (M₄ 'व्या)धतुर्भृशं.

14 ^a) K₁ सात्यकिन्; M₁ सात्यकिं (for सात्यकिद्).
— ^b) G₁ स हसन्; M₃ प्रहसद् (for 'सन्). V₁ B_{1.4} D₁
T₂ सर्वतोदिशः; T_{1.3} G M युद्धदुर्मदः (for सर्वतोदिशम्).
— ^c) V₁ B₁ D_{2.6} शरवर्षेस्तु. — ^a) D₂ छादयामास (for
वार'). B₄ संयुगे; D₂ पांडवः; S (except T₂) सर्वतः (for
भारत).

15 ^a) Ś K_{2.4} च; B_{2.3} Da₁ D_{1.3-5.7} हि (for तु).
— ^b) K₁ शैनेयसरवृष्टिभिः; V₁ B₁ शैनेयशर'; B_{2.3} Da₁
D_{1.2.5.6} शैनेयं शर'. — ^c) K₁ शैनेयस्य; K₄ शैनेये यस्य; V₁
शैने' (for शैने). G₂ रथात् (for रथं). — ^a) T₂ भृशं
(for शरैः).

16 ^a) B₃ तयोश्च; T₁ G₁ M ततस्तद्; T₃ G_{2.3} ततस्तु

अथ तौ सायकैस्तीक्ष्णैश्छादयामास दुःसहैः ॥ १६
 अथान्ये धनुषी मृष्टे प्रगृह्य च महाशरान् ।
 सात्यकिं पूरयन्तौ तौ चेरतुर्लघु सुष्ठु च ॥ १७
 ताभ्यां मुक्ता महाबाणाः कङ्कबर्हिणवाससः ।
 द्योतयन्तो दिशः सर्वाः संपेतुः स्वर्णभूषणाः ॥ १८
 बाणान्धकारमभवत्तयो राजन्महाहवे ।
 अन्योन्यस्य धनुश्चैव चिच्छिदुस्ते महारथाः ॥ १९
 ततः क्रुद्धो महाराज सात्वतो युद्धदुर्मदः ।

धनुरन्यत्समादाय सज्यं कृत्वा च संयुगे ।
 क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन अनुविन्दशिरोऽहरत् ॥ २०
 तच्छिरो न्यपतद्भूमौ कुण्डलोत्पीडितं महत् ।
 शम्बरस्य शिरो यद्वनिहतस्य महारणे ।
 शोषयन्केकयान्सर्वाञ्जगामाशु वसुंधराम् ॥ २१
 तं दृष्ट्वा निहतं शूरं भ्राता तस्य महारथः ।
 सज्यमन्यद्वनुः कृत्वा शैनेयं प्रत्यवारयत् ॥ २२
 स शक्त्या सात्यकिं विद्ध्वा स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ।

C. 8. 510
B. 8. 13. 24
K. 8. 10. 24

(for तयोस्तु). K1 छिन्ने (for चित्रे). — ^b) T1 M1 भित्त्वा (for छित्त्वा). V1 B1 सौरिर; M3.4 शूरो; C0 शौरिर (as in text). K2 B Da1 D1.3-5.7 महायशाः (for 'हवे). — ^c) K3 तैः (for तौ). B2 शायकैस् (for साय). Da1 D1 चित्रैर् (for तीक्ष्णैश्). — ^d) K2 V1 B Da1 D1-5.7.8 T3 G3 वारयामास; Dn1 पीड; T1.2 G1.2 M पूर (for छाद). B1 दुःसहै; B2-5 Da1 D1.3.4.7 संयुगे; T G1.3 M सा (M1 स) त्वत्तः; G2 सत्वरः (for दुःसहै). D6 पीडयामासतुः शरैः.

17 ^a) Dn1 अथान्य- (for अथान्ये). S K1.2.4 T3 पृष्टे; V1 B Da1 D1.3-5.7 चित्रे; Dn1 D6 T2 M2-4 श्रेष्ठे; D2 श्रेष्ठे; T1 मुष्टिं (for मृष्टे). — ^b) V1 [अ]थ; S (except T2) [आ]शु (for च). T1 महाशरैः (for 'शरान्). — ^c) S2 K4 पूजयन्तौ; B (except B1) Da1 D1.3-5.7 छाद (for पूर). S K2.4 च; B3 तु (for तौ). G2 सात्यकिं पूरतो यातौ (sic). — ^d) K3 तु (for च). D3 T1 चेरतुर्लघुविक्रमौ. C0 cites लघु and सुष्ठु (as in text).

18 ^a) D3 युक्ता (for मुक्ता). K3 महाबाहो (for 'बाणाः). D6 ताभ्यां विप्रद्रुता बाणाः. — ^b) S2 कंकबर्हिण; D6 कंकबर्हिण; D3 कंकबर्हिण. — ^c) K3 पूर (for द्योत). — ^d) G2 पेततुर् (for संपेतुः). K1 स्वर्णभूषणः; Da1 D1.3 'भूषिताः; D7 सर्वभूषणाः; D8 भृशदारुणाः; T1 सर्वतः सिततः; T3 G हेमभूषणाः (G2 'जैः).

19 ^a) D2.6 बाणांधकारे (D6 'रः) सुमहत्. — ^b) B3 तमो राजन्; Dn1 S ततो राजन्; D2.6 घोरमासीन् (for तयो राजन्). B Da1 Dn1 D1.3-5.7 T M महामृष्टे (for 'हवे). — ^c) K3 अन्योन्यांश्च (for 'न्यस्य). T1.3 G M तु (T1 च) चापानि; T2 धनुष्येव (for धनुश्चैव). D1 अन्योन्यधनुषश्चैव. — ^d) K4 चिच्छेदुस्ते; B2 विचिण्वन्ति; D6 चिच्छिदतुर् (for 'दुस्ते). D6 महारथौ (for 'रथाः). — After 19, Dn1 ins.:

18* सात्वतस्य धनुस्तत्र उभौ चिच्छिदत् रणे ।

20 ^b) S (except T2) सात्यकिर् (for सात्वतो). T1

युद्धकोविदः (for 'दुर्मदः). — ^d) K3 V1 B1.3 D6.8 तु (for च). T1 M महाहवे; T3 G महाबलः (for च संयुगे). — After 20st, S (except T2) ins.:

82* अनुमृज्य च राजेन्द्र तद्वनुर्भारसाधनम् ।

[T1 तु (for च).]

— ^a) S2 सुतीक्ष्णेण. — ^f) S1 K2 T1 G M हनुविन्दशिरोहरत्; S2 K4 हनुविन्दशिरोवि (S2 sup. lin. ह) नत्; K1 धनुर्विध्यंशरोहरत् (sic); Da1 D1.5 अनुविन्दुशिरोहरत्; Dn1 D8 सोनुविद (D3 'विदु'); D2.4 अनुविदशिरोहनत् (D2 'रन्); T2 सोनुविदशिरो महत्; T3 अनुविदशिरोदहत्.

21 ^a) K1 [अ]त्यपद् (sic); D8 [अ]प्यपतद्; T3 G [अ]भ्य (for न्यप). V1 B D (except Dn1 D8) अपतत्तच्छिरो भूमौ (B2-5 Da1 D1.3-5.7 राजन्). — ^b) K3 B D कुण्डलो (B4 'ला) पचितं; K4 'त्पीडितो; V1 'पतितं; S 'पहि (G2 'ह) तं (for 'त्पीडितं). C0 oites उपचितं. S (except T2) शुभं (for महत्). — ^c) G1 यद्वा (for यद्वत्). — ^d) T1 महाहवे; M 'मृष्टे (for 'रणे). T3 G निहतं सु (T3 तु) महामृष्टे (G1 'हवे). — ^e) K3 B D S शोचयन्; V1 शोच** (for शोषयन्). B1-3.5 D कैकयान् (for केक). — ^f) K3.4 [आ]शु; T1 स; T3 G [अ]थ (for [आ]शु). S2 K3 G3 वसुंधरां (for 'धराम्). Dn1 D8 T2 ये तस्यासन्पदानुगाः.

22 ^a) K1 निहितं (for निहतं). B3 भूवं (sic) (for शूरं). — ^b) D8 भ्राता चास्य; T1 भ्रातरं स (for भ्राता तस्य). — ^c) K3 Da1 Dn1 सजं (for सज्यम्). K1 [अ]न्यद्वत्; K4 G1 [अ]न्यधनुः; Da1 D1.5 [अ]न्य धनुः (D1 'नुं) (for [अ]न्यद्वनुः). — ^d) K1 V1 B1.3 D2 शैनेयं. S K (except K3) B (except B1) D T2.3 G2.8 पर्यवारय (K1 'ये) च (for प्रत्य). —

23 ^a) K3 V1 B D T2 स षष्ठ्या; M2-4 सहसा (for स शक्त्या). D6 भित्त्वा (for विद्ध्वा). T1.3 G M1 सहसा सात्यकिर्विद्धः. — ^b) K4 Dn1 D1.3 शिलासि (K4 'चि) तैः; D2.6 T2 शिलीमुखैः (for शिलाशितैः). — K1 repeats

C. 8. 510
B. 8. 13. 24
K. 8. 10. 24

ननाद बलवन्नादं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ २३
स सात्यकिं पुनः क्रुद्धः केकयानां महारथः ।
शौररग्निशिखाकारैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २४
स शरैः क्षतसर्वाङ्गः सात्वतः सत्त्वकोविदः ।
रराज समरे राजन्सपत्र इव किंशुकः ॥ २५
सात्यकिः समरे विद्धः केकयेन महात्मना ।
केकयं पञ्चविंशत्या विव्याध प्रहसन्निव ॥ २६

शतचन्द्रचित्ते गृह्य चर्मणी सुभुजौ तु तौ ।
व्यरोचेतां महारङ्गे निखिंशवरधारिणौ ।
यथा देवासुरे युद्धे जम्भशक्रौ महाबलौ ॥ २७
मण्डलानि ततस्तौ च विचरन्तौ महारणे ।
अन्योन्यमसिभिस्तूर्णं समाजघ्नतुराहवे ॥ २८
केकयस्य ततश्चर्म द्विधा चिच्छेद सात्वतः ।
सात्यकेश्च तथैवासौ चर्म चिच्छेद पार्थिवः ॥ २९

23°-24^a after 24. — ^a) K₁ (both times) निनाद (for ननाद). K₃ V₁ B₁ D_{n1} D_{2.3.3} T_{2.3} G M₂₋₄ बलवान्नादं; T₁ बलवान्युद्धे.

24 G₂ om. 8. 9. 24-8. 10. 9. — ^a) § K_{2.4} महाक्रुद्धः (K₄ 'द्ध') (for पुनः क्रुद्धः). K₁ (both times).₃ D₈ सात्यकिं च (K₃ 'किस्तु' ततः क्रुद्धः; V₁ B D_{a1} D_{n1} D_{1-5.7} T M₂ सात्यकिं च पुनः (B D_{a1} D_{1.3-5.7} T₃ ततः) स्तूर्णः; D₈ पुनश्च सात्यकिं क्रुद्धः; G_{1.3} M_{1.4} सात्यकेस्तु (M_{1.4} सत्यकं च) पुनस्तूर्णः; M₃ सत्यकं च पुनः शूरं. — ^b) K₁ (both times).₃ V₁ B_{1.2}. D_{n1} D_{1.3.4.6-8} कैके (D₈ 'क') यानां (for केक'). D₈ महारथाः. — ^c) B_{2.4.5} D_{a1} D_{1.3-5.7} शौररनेकसाहसैर; D₈ (m as in text) 'रग्निविषाकारैर. — ^d) K₁ (first time before corr.) चार्दयतैः; (by corr. चार्दयतैः); B (except B₁) D (except D₈) S (except T₁; G₂ om.) चार्पयत् (for चार्द'). — After 24, K₁ repeats 23°-24^a.

25 G₂ om. 25 (cf. v. l. 24). — ^a) D_{n1} सैरैः (for शरैः). D_{2.3} चित्तसर्वाङ्गः; D₅ क्षतसर्वाङ्गः; T₂ कृतसर्वाङ्गः (for क्षत'). T₁ M स श (M₁ च) राचित्तसर्वाङ्गः; T₃ G_{1.3} स (G₁ सा) शराहतस'. — ^b) K₂ (marg.) V₁ B D_{a1} D_{1.3-7.8} m T G_{1.3} M₂₋₄ सात्यकिः (D_{a1} T₁ 'कि-'); M₁ सत्यकः (for सात्वतः). K₃ (marg.) V₁ B D T_{2.3} G_{1.3} M₂₋₄ सत्यविक्रमः; K₄ T₁ M₁ सात्व (T₁ युद्ध-; M₁ सत्य)-कोविदः (for सत्त्वकोविदः). — ^c) D₈ राजन्समरे (by transp.). V₁ राजा (for राजन्). — ^d) K₁ सपुत्र; K₂₋₄ V₁ B D S (G₂ om.) स (T₂ सु) पुत्र्य (for सपत्र).

26 G₂ om. 26 (cf. v. l. 24). — ^b) K_{1.3} V₁ B D M₁ कैकेये (K₁ 'यै') न (for केक'). — ^c) K_{1.3.4} B D M₁ कैकेयं (D_{n1} 'य') (for केकयं). — ^d) D₈ T₃ G₃ विव्याथ (for विव्याध). V₁ प्रहरन्निव (for प्रहस'). — After 26, K_{3.4} V₁ B D S (G₂ om.) ins.:

83* तावन्योन्यस्य समरे धनुश्छित्त्वा महारथौ ।
हत्वा च सारथी तूर्णं हयांश्च रथिनां वरौ ।
विरथावसिद्यद्वाय समाजघ्नतुराहवे ।

[(L. 1) T_{1.3} G_{1.3} M धनुषी (for समरे). K₄ B₂₋₄ D_{a1} D_{1.3-5.7} संछिद्य धनुषी शुमे; T_{1.3} G_{1.3} M संछि- T₁ 'भि'य समरे शुमे (for the post. half). — (L. 2) K₁ D_{n1} D₁ T_{1.2} M₁ सारथि (for सारथी). V₁ B₁ वलिनां (for रथिनां). — (L. 3) M₁ अधियुद्धाय (for असि'). M₁ समाजघ्नतुर् (for 'जघ्नतुर्). T₁ उत्सुकौ (for आहवे).]

27 G₂ om. 27 (cf. v. l. 24). — ^a) V₁ B₁ D_{n1} D_{2.3} T₂ शतचन्द्रे (D₂ 'द्र') ततो; D₄ (by corr.) 'चंद्रन्विते (before corr. 'चंद्रविते); D₈ 'चंद्रांचिते; T_{1.3} G₃ 'चंद्राचि (T 'चि') ते; G₁ M 'चंद्रार्पिते (for 'चन्द्रचिते). D₈ ग्रह्य (for गृह्य). — ^b) D_{3.6} वर्मणी (for चर्मणी). D₄ स्वभुजौ; T₁ सुहृदे (for सुभुजौ). K₂ B₂₋₅ D_{5.7} तथा; V₁ B₁ D_{2.3} T₂ च तौ; D_{a1} D₁ तदा; D₈ ततः; T₁ उमे; T₃ G₃ कृतौ (for तु तौ). K₁ चर्मणी सुतुदोर्वभौ; K₄ चर्मणि सुप्रमे ततः. — G₁ om. 27°-28^a. — ^c) § K_{2.3} T₂ M₂₋₄ व्यरोचेतां; D_{2.3} विरोचेतां (for व्यरो'). K₁ महारंगं; D₂ 'रंगौ; T₁ 'मात्रौ (for 'रङ्गे). — ^d) K₃ D₈ निस्तृश'. — ^e) D_{n1} देवासुरो (for 'सुरे). K₁ युद्धौ (for युद्धे). — ^f) K₄ जम्भशक्रौ; T_{1.3} G₃ M_{3.4} बलशक्रौ; T₂ M₁ बलशक्रौ (for जम्भ').

28 G_{1.2} om. 28 (cf. v. l. 24, 27). — ^a) M₄ हतस्र (for ततस्र). K_{1.3} V₁ B D S (G_{1.2} om.) तु (for च). — ^b) M₁ विचेरंतौ (for विच'). — ^c) B_{2.4.5} D_{2-4.6.7} M₃ अभितस्र; T₂ असिना (for असिभिस्र). — ^d) § B_{2.5} D_{a1} D₁₋₇ T₂ समा (D₁ 'म') जघ्नतुर्; K₁ समजघ्नतुर्; D_{n1} समाजघ्नतुर् (for 'जघ्नतुर्). — After 28, K₄ V₁ B D_{a1} D_{1.3-5.7} ins.:

84* अन्योन्यस्य वधे चैव चक्रतुर्यत्नमुत्तमम् ।

29 G₂ om. 29 (cf. v. l. 24). — ^a) § K_{1.3.4} V₁ B D M_{1.2} कैके (M₁ 'क') यस्य; M₂ कैकेयश्च (for केकयस्य). § K_{1.3} V₁ B D T₂ द्विधा (for ततश्च). K₁ चक्रं; D₆ वर्म (for चर्म). — ^b) § K_{1.3} B D T₂ ततः (for द्विधा). § K₁ K₂ पाण्डवः; B₄ D₈ T G₁ M सात्यकिः (for सात्वतः). V₁ तच्चिच्छेदाथ सात्वतः. — § K₂ om. (hapl.) 29°.

चर्म च्छित्त्वा तु कैकेयस्तारागणशतैर्वृतम् ।
चचार मण्डलान्येव गतप्रत्यागतानि च ॥ ३०
तं चरन्तं महारङ्गे निस्त्रिंशवरधारिणम् ।
अपहस्तेन चिच्छेद शैनेयस्त्वरयान्वितः ॥ ३१
सवर्मा कैकयो राजन्दिधा छिन्नो महाहवे ।
निपपात महेष्वासो वज्रनुज इवाचलः ॥ ३२

तं निहत्य रणे शूरः शैनेयो रथसत्तमः ।
युधामन्यो रथं तूर्णमारुरोह परंतपः ॥ ३३
ततोऽन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः ।
कैकयानां महत्सैन्यं व्यधमत्सात्यकिः शरैः ॥ ३४
सा वध्यमाना समरे कैकयस्य महाचमूः ।
तमुत्सृज्य रथं शत्रुं प्रदुद्राव दिशो दश ॥ ३५

C. 8. 525
B. 8. 13. 30
K. 8. 10. 38

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

— ^a) K₄ सात्यकिस् (for 'कैक्य'). K₄ B (except B₁) D_{8.4.6.7} तु (for च). — ^d) D_{2.8} वर्म; S (G₂ om.) द्विधा (for चर्म). K₄ पार्थिव; B₂ सात्वतः (for पार्थिवः).

30 G₂ om. 30 (cf. v. l. 24). — ^a) D₆ वर्म (for चर्म). Ś₂ T₂ भित्त्वा (for च्छित्त्वा). Da₁ D₁ च (for तु). K₃ कैकेय; B₃ शैनेयस् (for कैकेयस्). T_{1.3} G_{1.3} M शैनेयश्चर्म भित्त्वा (M₂₋₄ हित्वा) तु. — ^b) V₁ D₂ T₂ ताराचंद्रशतैर्वृतं; T₁ G₁ तारागणशतैश्चितं.

31 G₂ om. 31 (cf. v. l. 24). — ^a) D₅ om. तं. B₂ T₁ M₁ चरंतं तं (by transp.); T₃ G_{1.3} कैकयं तु. B₃ महाबाहुर (for 'रङ्गे'). — ^b) K₃ Dn₁ D₈ निस्तुं (Dn₁ 'स्तु' श. D_{1.5} 'धारिणी' (D₅ 'र्णी'). — ^c) K₃ अपकहस्तेन; B₃ पृष्ठं हस्तेन; T₂ सोसिहस्तेन; G₆ अप (as in text). — ^d) V₁ B₁ शैनेयस्; S (except T₂; G₂ om.) सात्यकिस् (for शैनेयस्). T₂ त्वरयन्हतः (for 'यान्वितः').

32 G₂ om. 32 (cf. v. l. 24). — ^a) K₁ सर्वार्मा (sic); V₁ सवर्म; B₂ D₆ सचर्मा; Dn₁ T₂ सुवर्मा (for सवर्मा). K_{1.3} V₁ B D (except D₂) M₁ कैक (V₁ 'के')यो (for कैकयो). Dn₁ T₁ राजा (for राजन्). M₂₋₄ संछिन्नवर्मा कैकेयो. — ^b) B₂ छित्त्वा (for छिन्नो). Ś₂ महार्णवे; K_{1.3} V₁ B Da₁ D₁₋₇ M 'रणे; Dn₁ T₂ 'सिना; D₈ 'त्मना (for 'हवे'). — ^c) D₆ निष्पपात; T₂ स पपात (for निप). B₃ महाराज (for महेष्वासो). — ^d) V₁ D_{2.6} वज्रमिह; B Da₁ D_{1.3-5.7} वज्राहत (for वज्रनुज).

33 G₂ om. 33 (cf. v. l. 24). — ^a) T₁ वीर; M वीरः (for शूरः). — ^b) K₃ V₁ B₁ शैनेयो (for शैनेयो). D₆ रथसत्तम; D₈ T₁ रथिसत्तमः (for रथ). — ^c) B

(except B₁) Da₁ D_{1-5.7} T₁ M_{3.4} युधामन्यु- (for 'मन्यो). — ^d) K₄ V₁ परंतप; Da₁ D_{1.5} महाबलः (D₅ 'ल') (for परंतपः).

34 G₂ om. 34 (cf. v. l. 24). — ^a) Ś₁ (sup. lin. as in text) ततोऽन्यद् (for ततोऽन्यं). S (G₂ om.) आरुह्य (for आस्थाय). — ^b) K₃ कथितं (for कल्पितं). — ^c) K_{1.3.4} V₁ B (except B₃) D कैके (K₄ 'क')-यानां (for कैकयानां). V₁ B₁ T₂ महासैन्यं. — ^d) D₆ T₃ G₃ व्यधमत् (for व्यध). V₁ B₁ D_{2.8} सात्यकैः; M₁ सात्यकि. V₁ B₁ D_{2.8} शितैः; B₃ ततः; D₃ शनैः (for शरैः).

35 G₂ om. 35 (cf. v. l. 24). — ^b) K_{1.3} V₁ B₁ D_{2.8} कैकेयस्य; B_{2.5} Dn₁ D_{1.6.7} कैकेयानां; B_{3.4} D_{3.4} S (G₂ om.) के (B₄ कै)कयानां (for कैकयस्य). K₃ महाचमू. — ^c) V₁ S (G₂ om.) समुत्सृज्य; B₃ तमुत्सृष्ट- (for तमुत्सृज्य). K₃ ततः; V₁ B D S (G₂ om.) रणे (for रथं). T₁ शीघ्रं; T_{1.3} G₃ M शस्त्रं (M₁ 'स्तु'); G₁ शस्त्रान् (for शत्रुं). — ^d) D₂ प्राद्रवस्तं (sic); D₃ दुद्राव च (for प्रदुद्राव).

Colophon om. in G₂ (cf. v. l. 24). — *Adhy. name:* K₃ कैकेयवधः; B_{2.4} Da₁ Dn₁ D_{3.4.7} T_{1.3} M₂₋₄ विद्वानुविद्वधः; D_{1.5} विद्वानुविद्वधः. — *Day of Karna's Generalship:* Ś₂ K₄ प्रथमे युद्धदिवसे. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś₂ 9 (as in text); B_{1.4.5} D_{6.8} (sec. m.) 13; D₄ (sec. m.) 14; T_{1.3} G_{1.3} M 10; T₂ 12.

C. 8. 526
B. 8. 14. 1
K. 8. 11. 1

संजय उवाच ।

श्रुतकर्मा महाराज चित्रसेनं महीपतिम् ।
आजग्रे समरे क्रुद्धः पञ्चाशद्भिः शिलीमुखैः ॥ १
अभिसारस्तु तं राजा नवभिर्निशितैः शरैः ।
श्रुतकर्माणमाहत्य स्रुतं विव्याध पञ्चभिः ॥ २
श्रुतकर्मा ततः क्रुद्धश्चित्रसेनं चमूमुखे ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन मर्मदेशे समर्दयत् ॥ ३

10

1 G₂ om. 1-8 (cf. v. l. 8. 9. 24). G₁ om. the ref. — ^a) Ś₁ K_{1.8} B_{1-3.5} D₂₋₄ T₂ G₂ श्रुतवर्मा; K₂ 'वन्मा; Da₁ D_{1.5} 'धर्मा; Co श्रुतिवर्मा. V₁ B (except B₁) Da₁ D_{1.5-5.7} ततो राजन् (for महाराज). — ^b) T₂ om. (hapl.) from महीपतिम् up to चित्रसेनं (in 3^b). V₁ B₁ D_{2.6} चमूमुखे (for महीपतिम्). — ^c) B₁ अजग्रे. K₁ आजग्रेममरे क्रुद्धः (sic); K₂ पञ्चाशता रणे क्रुद्धः; S (T₂ G₂ om.) आजघान रणे क्रुद्धः. — ^d) K₂ समाजग्रे; V₁ B₁ D₂ M पञ्चाशी (M₁ 'श) त्या (for पञ्चाशद्भिः).

2 T₂ G₂ om. 2 (cf. v. l. 1). — ^a) K_{2.4} B_{2.4.5} Da₁ D_{1.8-7} तं राजन्; T₂ G₂ राजेन्द्र (for तं राजा). B₁ T₁ G₁ M चित्रसेनस्तु राजेन्द्र (B₁ तं राजन्); D₂ अभि शारद्वतं राजन्. — ^b) B₁ बहुभिर् (for नवभिर्). B (except B₁) Da₁ D_{1.8-5.7} नतपर्वभिः (for निशितैः शरैः). — ^c) Some MSS. श्रुतवर्माणम्. K₁ चित्रसेमहात्मानं (sic). — ^d) Ś₂ K₁ सुतं. K₁ पंचपंचभिः (for पञ्चभिः).

3 G₂ om. 3; T₂ om. up to चित्रसेनं in 3^b (cf. v. l. 1). — ^a) Some MSS. श्रुतवर्मा. K₁ ततः क्रुद्धा; B₁ ततो राजन्; B₁ [अ]पि संक्रुद्धः; B₅ [अ]पि तं क्रुद्धः (for ततः क्रुद्धः). — ^b) K₄ चमूमुखैः; D₂ महारथं; T₂ च संयुगे (for चमूमुखे). — ^c) D₄ नाराचेन. — ^d) K₁ मर्मभेदो; D₂ S (G₂ om.) शंखदेशे (for मर्म). Ś₁ B (except B₁) D_{2-5.7} समर्पयत्; K₁ Da₁ D_{1.6} T₂ G_{1.8} M समर्पयत्; K₂ D₈ (before corr.) समर्दयत्; D₂ T₂ व्यताडयत् (for समर्द^o). — After 3, K_{2.4} V₁ B D S (G₂ om.) ins.:

85* सोऽतिविद्धो महाराज नाराचेन महात्मना ।

मूर्छामभिययौ वीरः कश्मलं चाविवेश ह ।

एतस्मिन्नन्तरे चैनं श्रुतकीर्तिर्महायशाः ।

नवत्या जगतीपालं छादयामास पत्रिभिः ॥ ४

प्रतिलभ्य ततः संज्ञां चित्रसेनो महारथः ।

धनुश्चिच्छेद भल्लेन तं च विव्याध सप्तभिः ॥ ५

सोऽन्यत्कार्मुकमादाय वेगघ्नं रुक्मभूषणम् ।

चित्ररूपतरं चक्रे चित्रसेनं शरोर्मिभिः ॥ ६

स शरैश्चित्रितो राजंश्चित्रमाल्यधरो युवा ।

[(L. 1) D₂ महातेन (for महाराज). V₁ तदानेन; D₂ T G₂ M तदा (T_{1.2} 'था) तेन (for नाराचेन). — (L. 2) D₈ अन्वययौ; T₂ G₂ अपि ययौ (for अभिययौ). K₂ V₁ B₅ D₂ T_{1.2} G₁ M मूर्छामभि (D₂ 'धि-; T₂ 'था-; G₁ 'पि) जगामाशु (T₁ M 'थ). Co cites मूर्छान् and कश्मलं as above. K₂ V₁ B₅ D₂ S (G₂ om.) च समाविशत् (for चाविवेश ह).]

4 G₂ om. 4 (cf. v. l. 1). D₂ transp. 4 and 5. — ^a) K₁ स तस्मिन् (for एतस्मिन्). K₂ D₂ T₂ G_{1.8} M चैव; T₁ राजन् (for चैनं). — ^b) D₂ T₂ श्रुतवर्मा; T_{1.8} G_{1.8} M 'कर्मा (for 'कीर्तिर्). K₄ महायशा; B₂ महारथाः; T₁ 'रथः. — ^c) T₁ त्वरया (for नवत्या). T₂ जगतीपालः. — ^d) M₂ वै शरैः; M₃ तं शरैः; M₄ ताच्छरैः (for पत्रिभिः). D₂ T₂ G_{1.8} M₁ छादयन्नत (T₂ 'थानंत) पर्वभिः.

5 G₂ om. 5 (cf. v. l. 1). D₂ transp. 4 and 5. — ^b) Da₁ D_{1.5} S (except T₂; G₂ om.) महाबलः (for 'रथः). — ^c) K₁ बल्लेन; G₁ फल्लेन (for भल्लेन). — ^d) D₂ T₂ G₂ विव्याथ. T₂ पंचभिः (for सप्तभिः).

6 G₂ om. 6 (cf. v. l. 1). — ^b) K₂ वेगवां; B₂ वेगवदं; D₂ वैरिघ्नं; T₁ सारवद् (for वेगघ्नं). B (except B₁) Da₁ D₂ D_{1.8-5.7.8} T G_{1.8} रुक्म (Da₁ D_{1.5} वसु) भूषितं; M₁ रुक्मभूषणं. — ^c) K₁ चित्रभूपततं (sic); K_{2.4} V₁ B D (except D₂ D₈) T₂ चित्ररूपधरं (for 'तरं). T_{1.8} G_{1.8} M चित्रसेनं शरैश्चित्रैः (G₁ रसैस्तीक्ष्णैः). — ^d) D₂ चित्रसेनः; S (G₂ om.) चित्ररूपं. Ś₂ K₁ शरोर्मिभिः; V₁ B₁ Da₁ D_{1.5} शरैस्त्रिभिः; B₂ त्रिभिः शरैः; T_{1.8} G_{1.8} M अथाकरोत् (for शरोर्मिभिः).

7 G₂ om. 7 (cf. v. l. 1). — ^a) B₂ शरैश्च (for शरैश्च). K₁ राजाश्च; B Da₁ D_{1.8-5.7} T_{1.8} G_{1.8} M राजा (for राजंश्च). D₂ समरैश्चित्रितो क्रूरः (sic). — ^b) K₁

युवेव समशोभत्स गोष्ठीमध्ये खलंकृतः ॥ ७

श्रुतकर्माणमथ वै नाराचेन स्तनान्तरे ।

विभेद समरे क्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ८

श्रुतकर्मापि समरे नाराचेन समर्दितः ।

सुस्राव रुधिरं भूरि गैरिकाम्भ इवाचलः ॥ ९

ततः स रुधिराक्ताङ्गो रुधिरेण कृतच्छविः ।

रराज समरे राजन्सपुष्प इव किंशुकः ॥ १०

श्रुतकर्मा ततो राजञ्छत्रूणां समभिद्रुतः ।

शत्रुसंवरणं कृत्वा द्विधा चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ११

अथैनं छिन्नधन्वानं नाराचानां त्रिभिः शतैः ।

विन्याध भरतश्रेष्ठ श्रुतकर्मा महायशाः ॥ १२

ततोऽपरेण भल्लेन भृशं तीक्ष्णेन सत्वरः ।

जहार सशिरस्त्राणं शिरस्तस्य महात्मनः ॥ १३

तच्छिरो न्यपतद्भूमौ सुमहच्चित्रवर्मणः ।

यदृच्छया यथा चन्द्रश्च्युतः स्वर्गान्महीतले ॥ १४

राजानं निहतं दृष्ट्वा अभिसारं च मारिष ।

U. 8. 541
B. 8. 14. 16
K. 8. 11. 16

चित्रामाल्याधरो; Ds चित्ररूपधरो; G1 'माल्यरथो. Bs यथा; T1.2 युधि (for युवा). Ds m आविच्छललतो यथा (cf. v. l. 7^a). — ^a) B3 Ds युद्धे च (for युवेव). B2.3.5 Da1 D1.2-5.7 समरेशोभत् (for समशोभत्स). V1 B1.4 Dn1 D2.6 T2 अशोभत महाराज; T1.8 G1.3 M अशोभत महारणे (T1 युवारण्ये). — ^a) K3 Ds गोष्ठ (K3 'ष्ट)मध्ये; B3 धोर्म्या-मध्ये. V1 B1.4 Dn1 D2.6 T G1.3 M1 आविच्छललतो (V1 'त्सलिलतो; Dn1 'छललितो; T1 'दछललितो; T2 'च्छलचितो; M1 'द्वललितो) यथा; M2-4 नगः पुष्पचितो यथा.

8 G2 om. 8 (cf. v. l. 1). Ds writes 8 on marg. — ^a) Some MSS. श्रुतवर्माणम्. B3 अपि (for अथ). Dn1 S (G2 om.) राजा तु श्रुतकर्माणं (Dn1 'वर्मा तु; T2 'वर्माणं; G1 'कर्माणं). — ^b) Ds स्तनान्तरे; M3 स्तनान्तरं. — ^c) B3 वीरस; B5 शूरस; D2 क्रुद्ध; T2 क्रूरस (for क्रुद्धः). B2.4 Da1 D1.3-5.7 विभेद तरसा शूरः.

9 ^a) Some MSS. श्रुतवर्मा. V1 D2.6 च; Dn1 S (except T3 G3) तु (for [अ]पि). Ds राजा तु श्रुतकर्मापि. — ^b) V1 B2-5 Da1 Dn1 D1-7 S (except T1) सम (Ds.7 'मा)र्पितः; B1 Ds (before corr.) समर्दितः. — ^c) K3 Da1 D1.4.5 सुश्राव; K4 सस्राव; B1 शश्राव; Dn1 Ds शुश्राव; Ds शुश्राव. G2 रुधिरं (for रुधिरं). K3 भूमि; V1 B D S तत्र (for भूरि). — ^a) K3 D2 गैरिकाम; V1 D3 'कास्त; B4 'कार्द; D6 'काभ; S 'कांबु (M1 'कांबुम्). T3 G M2-4 यथाचलः; T3 यदाचलः (for इवाचलः). K4 गैरिकामद्रचाचलः (sic); B3 गैरिकानि यथाचलः.

10 ^a) K3 रुधिराक्ताङ्गो; B2 'रक्ता (sic) (for 'काङ्गो). T3 G2.8 ततो रुधिरसिकाङ्गो. — ^b) K1 कृतच्छवि; B1 परिश्रुतः; B3 परिश्रुतः. T1.8 G3 M1 रुधिरार्द्रो (T1 M1 'द्रै; T3 G3 'द्री)कृतच्छविः. Cc cites कृतच्छविः (as in text). — ^c) V1 Dn1 D6.8 T2 शूरः; B Da1 D1-5.7 T1 M वीरः

(for राजन्). T1 संफुल्ल; T2 M1 सफुल्ल; T3 G2.8 M2-4 सुफुल्ल; G1 स्वफुल्ल (for सपुष्प).

11 ^a) Some MSS. श्रुतवर्मा. K1.3 B2.3.5 Ds तदा (for ततो). Dn1 ततो राजा; S (except T2) महाराज (for ततो राजन्). — ^b) K3 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 S (except G1) शत्रूणां; K4 शत्रूणां. K4 शमभिद्रुतः; Ds समभिद्रुतः; G1 समचित्रितः. — ^c) K3 V1 B (except B5) Dn1 D3.4.7 G1 M1 शत्रुसंवारणं; T1 'संगाद्रणे; T2 'संदारणे; M2.8 'संवारणः; M4 'संवारणः. S K B1.2.4.5 D3.4.7.8 S क्रुद्धो (Ds m 'त्वा); B3 शत्रोः (for कृत्वा). Ca शत्रुसंवरणं क्रुद्ध (marg. sec. m. कृत्वा). — ^a) Ds (by corr.) चिच्छेदे (for चिच्छेद).

12 ^a) Ds तथैनं. — ^b) K1.3 B2.5 Da1 D1.3-5.7 S शतैः (M1 'रै)स्त्रिभिः (by transp.). S2 K4 शितैः; B1 Ds शरैः; D2 शतं (for शतैः). Ds शरवर्षेण सर्वतः. — S K om. 12^{ad}. — ^c) T3 G3 विन्याध. V1 B D छादयन्समरे राजन्. — ^a) Some MSS. श्रुतवर्मा. V1 B Da1 D1.3-5.7 विन्याध च सुपत्त्रिभिः (V1 शतैस्त्रिभिः; B2 सपत्त्रिभिः); Dn1 D2.6 विन्याध (D6 'थ) निशितैस्त्रिभिः; Ds विन्याध स शितैः शरैः. — After 12, T3 G ins.:

86* नवत्या जगतीपालं छादयन्नतपर्वभिः ।

13 ^a) T3 G पीतेन (for ऽपरेण). G1 फलेन (for भल्लेन). — ^b) S2 B4 m M2-4 भृशतीक्ष्णेन. Ds विन्याध (for तीक्ष्णेन). K4 Ds T1 सत्वरं. B1 Da1 D1.5 सुतीक्ष्णेन शितेन च; B2-5 D3.4.7 तीक्ष्णेन (B3 सुतीक्ष्ण-) निशितेन च. — ^c) K1 सशिरास्त्राणं.

14 ^b) B2.8 सुसमचू (for सुमहचू). V1 B5 D S चित्रसेनस्य दीसिमत्. — ^a) T2 चंद्रान् (for स्वर्गान्). B2.4.5 D (except D6.8) महीतलं.

15 ^a) S2 निहितं. — ^b) K4 V1 B Da1 D1-5.7 तेमिसारं; Dn1 D6 G2 अभिसारः; Ds ह्यभिसारं; T1 तस्य

C. B. 541
B. B. 14. 16
K. B. 11. 16

अभ्यद्रवन्त वेगेन चित्रसेनस्य सैनिकाः ॥ १५
ततः क्रुद्धो महेष्वासस्तसैन्यं प्राद्रवच्छरैः ।
अन्तकाले यथा क्रुद्धः सर्वभूतानि प्रेतराद् ।
द्रावयन्निषुभिस्तूर्णं श्रुतकर्मा व्यरोचत ॥ १६
प्रतिविन्ध्यस्ततश्चित्रं भित्त्वा पञ्चभिराशुगैः ।
सारथिं त्रिभिरानर्च्छद्धजमेकेषुणा ततः ॥ १७
तं चित्रो नवभिर्भल्लैर्बाहोरुरसि चार्दयत् ।
स्वर्णपुङ्खैः शिलाधौतैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ॥ १८

प्रतिविन्ध्यो धनुस्तस्य छित्त्वा भारत सायकैः ।
पञ्चभिर्निशितैर्बाणैरथैनं संप्रजघ्निवान् ॥ १९
ततः शक्तिं महाराज हेमदण्डां दुरासदाम् ।
प्राहिणोत्तव पुत्राय घोरामग्निशिखामिव ॥ २०
तामापतन्तीं सहसा शक्तिमुल्कामिवाम्बरात् ।
द्विधा चिच्छेद समरे प्रतिविन्ध्यो हसन्निव ॥ २१
सा पपात तदा छिन्ना प्रतिविन्ध्यशरैः शितैः ।
युगान्ते सर्वभूतानि त्रासयन्ती यथाशनिः ॥ २२

सेनासु; T2.3 G1.3 M अभिसाराः; Ca अभिसारं (as in text).
V1 B D (except D6.3) S तु (for च). K3 मारिषः;
D1 मारिषि. — °) D6 G2 अभ्यद्रवत. — °) K4 सैनिका
(for सैनिकाः). Dn1 D6 S श्रुतकं (Dn1 D6 T2 °व) मर्माणमाहवे.
16 °) S2 प्राहरच्छरैः; D1 प्रावदछरैः (sic); S समभिद्रवत्
(T2 द्रावयच्छरैः). — °) S चांतकः (M4 °कं); Co प्रेतराद्
(as in text). — After 16^{ad}, G2 ins. an addl.
colophon. K4 V1 B D S ins. after 16^{ad} (G2 after
the addl. colophon):

87* ते वध्यमानाः समरे तव पौत्रेण धन्विना ।

व्यद्रवन्त दिशस्तूर्णं दावदग्धा इव द्विपाः ।

तांस्तु विद्रवतो दृष्ट्वा निरुत्साहान्द्रिषज्जये ।

[Before line 1, G2 ins. श्रीकृष्णाय नमः. — (L. 1)
Da1 D1 वध्यमाना. B2 G2 पुत्रेण (for पौ°). — (L. 2) K4
विद्रवन्त; V1 व्यद्रवन्ति. M2-4 सर्वाः (for तूर्ण). S मृगा व्याघ्रादिता
(T1 व्याघ्रहता) इव (for the post. half). Co cites दावः.
— (L. 3) D1 तांस्तु; T1 तांश्च (for तांस्तु). K4 विद्रवतो.
Dn1 तांस्त्वरीन्द्रवतो दृष्ट्वा (for the prior half). T2 निरुत्साहा;
G1 °त्साहम् (for °त्साहान्).]

— °) V1 दारयन् (for द्रावयन्). B Da1 D1.3.4.7 तीक्ष्णैः
(for तूर्ण). — °) Some MSS. श्रुतवर्मा. B1 व्यरोचयत्.
V1 D2.3 श्रुतकीर्तिरशोभत.

17 °) K3 तु तं; D6 तत्र (for ततश्च). — °) K3 B3
छित्त्वा; T1 G1.2 M विद्ध्वा (for भित्त्वा). Da1 D1.5
[आ]शुभिः; G1.2 M [आ]यसैः (for [आ]शुगैः). — °)
K1 [आ]नर्चद्; K4 Dn1 D2 G1.2 M1.3 [आ]नर्छ (for
[आ]नर्च्छद्). V1 सारथिं (marg. तु) त्रिभिरानर्च्छ;
B Da1 D1.3-5.7 सारथिं च त्रिभिर्विद्ध्वा (B1 °भित्त्वा).
— °) K2 B Da1 D1.3-5.7 [अ]पि च; K3 V1
पुनः; Dn1 D2.3 [अ]हनत् (for ततः). D6 T2 भुजमेके-
षुणापि च (T2 °णा पुनः); T1.3 G M ध्वजमेकेन पत्रिणा.

18 °) G2 तां (for तं). S2 B1.3 D3 T3 G बाणैर्; B2

भिन्नैर् (for भल्लैर्). — °) K1 B Da1 D1.3-5-7 S
चार्पयत्; Dn1 चार्प° (for चार्द°). — °) D2 स्वर्णपुङ्खैः; D8
°पुङ्खै (for °पुङ्खैः). B1-2.3 Da1 D1.3-5.7 प्रसन्नाग्रैः; T1
शिलाधौतैः; G2 °यत्तैः (for °धौतैः). B4 सुवर्णपुङ्खैः सन्नाग्रैः.
— °) S K2.4 T3 कंकबर्हिणराजितैः; K1 V1 °बर्हिणराजितैः;
B1 °बर्हिणवाससैः; D2 °बर्हिणवाजितैः; T1 °बर्हिभिराजितैः.

19 °) K3 प्रतिविन्ध्य; Dn1 T1 °विन्ध्यो. S2 B Da1
D1.3-5.7 छित्त्वा; D6 तत्र; T1 M1 चित्रं (for तस्य).
— °) K4 D6 T3 भित्त्वा; B Da1 D1.3-5.7 तस्य (for
छित्त्वा). M2 भरत. B1-3 सायकैः. S2 सायकैस्तस्य भारत.
— °) K3 B1 रथिनं; G1 [अ]थैनं. K1 संप्रजघ्निवान्; V1
B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 सम (B2.4 D3.7 स हि; D4 स ह)-
जघ्निवान्; B2.5 सं (B3 स) निजघ्नि°; D6 निजमघ्नि° (sic);
D8 S अभिजघ्नि°.

20 °) K1 हेमदण्डं; K3 महादण्डां; V1 Dn1 D6 T2
स्वर्णदण्डां; B Da1 D1.3-5.7 स्वर्णदण्डां; D2 हेमदण्डा. — °) S2
K4 पुत्रार्थे; K3 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.4.6-8 T2
पौत्राय; B3 पुत्रोयं. D5 बाहिणोत्तव पौत्राय (sic); T1.3 G
M प्राहिणोत्प्रतिविन्ध्याय. — °) S (except T2) विचिन्वन्ती-
मसूनिव.

21 °) S K1.3 शक्तिं मुक्ताम्; K4 शक्तमुक्ताम्; Dn1
D2 M1 श (Dn1 स) क्तिमुक्ताम् (for शक्तिमुक्ताम्). D6
[अ]परां (for [अ]म्बरात्). B Da1 D1.3-5.7 महोल्काप्रतिमां
तदा (B1 °था). T1 मुक्तामथांबरात् (submetric). — °)
V1 B (except B2) D (except D3.4.7) S त्रिधा (for
द्विधा).

22 °) K1 स (for सा). K3 B2 D7 द्विधा; V1
B1.3-5 Da1 D1.3-5 त्रिधा; T1.3 तथा (for तदा). — °)
T1 प्रतिविन्ध्यः (for °विन्ध्य-). K1 शतैः; V1 Dn1 D2.3.8 in
S त्रिभिः (for शितैः). B1 D4 प्रतिविन्ध्यशितैः शरैः. — K3
om. 22^{ad}. — °) K1 युगांतैः. — °) D6 प्राग्रसच्च; G2
ग्रासयन्ती (for त्रास°). Dn1 यथाशनैः; D5 यथाशनिः; T2

शक्तिं तां प्रहतां दृष्ट्वा चित्रो गृह्य महागदाम् ।
 प्रतिविन्ध्याय चिक्षेप रुक्मजालविभूषिताम् ॥ २३
 सा जघान हयांस्तस्य सारथिं च महारणे ।
 रथं प्रमृद्य वेगेन धरणीमन्वपद्यत ॥ २४
 एतस्मिन्नेव काले तु रथादाप्लुत्य भारत ।
 शक्तिं चिक्षेप चित्राय स्वर्णघण्टामलंकृताम् ॥ २५
 तामापतन्तीं जग्राह चित्रो राजन्महामनाः ।
 ततस्तामेव चिक्षेप प्रतिविन्ध्याय भारत ॥ २६
 समासाद्य रणे शूरं प्रतिविन्ध्यं महाप्रभा ।
 निर्भिद्य दक्षिणं बाहुं निपपात महीतले ।

पतिताभासयच्चैव तं देशमशनिर्यथा ॥ २७
 प्रतिविन्ध्यस्ततो राजंस्तोमरं हेमभूषितम् ।
 प्रेषयामास संकुद्रश्चित्रस्य वधकाम्यया ॥ २८
 स तस्य देहावरणं भित्त्वा हृदयमेव च ।
 जगाम धरणीं तूर्णं महोरग इवाशयम् ॥ २९
 स पपात तदा राजंस्तोमरेण समाहतः ।
 प्रसार्य विपुलौ बाहु पीनौ परिघसंनिभौ ॥ ३०
 चित्रं संप्रेक्ष्य निहतं तावका रणशोभिनः ।
 अभ्यद्रवन्त वेगेन प्रतिविन्ध्यं समन्ततः ॥ ३१
 सृजन्तो विविधान्वाणाञ्छतघ्नीश्च सकिङ्किणीः ।

C. 8. 560
B. 8. 14. 35
K. 8. 11. 35

(before corr.) तथाशनिः (*sup. lin. as in text*); M₄ यथाशनीः.

23 ^a) B₁ transp. शक्तिं and तां. V₁ D₂ तां प्रहितां; B₃ तां निहतां; T_{1.3} G M विनिहतां (G₁ 'हतन्'; M₁ 'हतां'); T₂ तां पतितां (for तां प्रहतां). K₃ शक्तिं चिक्षेप चित्रासं (sic). — ^b) Ś₁ K_{1.2} D₈ T₂ चित्रां. K₃ प्रगृह्य महतीं गदां. — ^c) D_{a1} प्रतिविन्ध्याय चिक्षेप; D₁ 'विन्ध्याय चिक्षेद'; D₄ चिक्षेप समरे शूरः. — ^d) K₃ M₂₋₄ रुक्मपट्ट (M₂₋₄ 'वज्र')विभूषितां; V₁ D_{n1} D_{2.6} T_{1.2} M₁ रुक्म (M₁ 'रम')-पट्टं; D₄ प्रतिविन्ध्याय भारत; T₈ G रुक्मपट्टैर्विभूषितां.

24 ^a) Ś₁ K_{1.2} D₈ स; K₄ सा (for सा). V₁ अस्य; D_{a1} D_{1.5} तत्र (for तस्य). T_{1.3} G M सा हत्वा सहसा सूरतं; T₂ आजघान हयानस्य. — ^b) V₁ D_{n1} D_{2.6} T₂ महाहवे (for 'रणे'). T_{1.3} G M गदा तस्य महात्मनः. — ^c) K₃ T_{1.2} प्रमथ्य; K₄ D_{n1} B_{1.3} D_{2.6} Cc प्रगृह्य; D₁ प्रमथ; D₄ (by corr.).³ प्रमृज्य (for प्रमृद्य). — ^d) D₈ धरिणीं. Ś K_{1.2.4} समपद्यत (for अन्व').

25 ^a) V₁ D_{n1} D_{2.6.8} S प्रतिविन्ध्यस्ततः क्रुद्धो; B₂ प्रतिविन्ध्यतथालेतु (sic). — ^b) K₁ रथादाप्लुत्य. — ^c) D_{n1} विक्षेप (for चिक्षेप). G₂ transp. चिक्षेप and चित्राय. K₁ चित्रा च (for चित्राय). — ^d) V₁ B₁ D (except D_{3.4}) S स्वर्णदंडाम्; Cc 'घण्टाम्' (as in text).

26 ^a) K_{1.4} D_{n1} D_{1.4.5} तामापतन्ती (D₄ 'तां'). — ^b) B_{2.5} D_{a1} D_{1.4.5} राजा (for राजन्). D_{5.8} महामना; G₁ 'मनः'; G₂ 'त्मनः'. — ^c) D_{a1} प्रतिविन्ध्याय. V₁ D_{n1} D_{2.6} S (except T₂) पार्थिवः (D₂ 'व') (for भारत).

27 ^a) K₁ D₂ शूरः; B₁ सूरं (for शूरं). S सा स (T₈ G₈ तं)मासाद्य तं शूरं. — ^b) D₁ प्रतिविन्ध्यं. K₁ D₈ (before corr.) महाप्रभो; V₁ 'सृजं'; D₁ 'प्रभाः'; D₂

'प्रभाः'; T₂ G₂ 'प्रभं. — ^c) Ś₂ G₂ पतिता (for पतिता). K₁ भासयच्चैव; B₁ भासयत्सैव; D₄ भीषयच्चैव; T₁ M₂₋₄ भासयामास; G₂ सादहच्चैव (for [अ]भासयच्चैव). T₂ चैनं (for चैव). — ^f) T₂ भूदेशम् (for तं देशम्).

28 ^a) V₁ तथा (for ततो). D_{1.3} राज (for राजन्). — ^b) V₁ D_{2.6} स्वर्णभूषणं; D_{n1} D₈ S स्वर्णभूषितं (for हेम'). — ^c) K₃ चित्रस्य च प्रकाशयया; V₁ B D_{n1} D_{2.3.4} (by corr.).^{6.7} S 'स्य वधकांक्षया.

29 ^a) K₃ तत्; D₈ (before corr.) सा (for स). K₃ B_{1.3.5} D_{a1} D_{1.3-5.7} Ca. cp वर्मावरणं; V₁ B_{2.4} D_{n1} D_{2.6} T₂ Cc गात्रां (for देहां). — ^b) G₂ भित्त्वावरणमेव च. — ^c) K₁ धरणीन्; B₁ धरणिं. K₁ कर्णं (for तूर्णं). — ^d) T₃ G_{1.3} महानाग (for महोरग). Ś K_{1.2.4} B₃ इवाल्यं; B_{1.3} इवापरः; D₂ इव श्वसन् (for इवाशयम्). महोरगमिवाचलं.

30 ^a) Ś K_{1.2} तदादाय; K_{3.4} V₁ B₂₋₄ D_{a1} D_{1.3-5.7} तदा राजा; B₁ महाराजा; B₅ M ततो राजा; D_{n1} D₆ महाराजंस; T₁ हतो राजा; T_{2.3} G महाराज (for तदा राजंस). — ^b) Ś₂ समाहताः. — ^c) B₁ विसार्य; D₁ प्रासार्य (sic) (for प्रसार्य). — ^d) K₃ पादौ; S महा- (for पीनौ).

31 ^a) T₂ समीक्ष्य (for संप्रेक्ष्य). — ^b) K₁ भावका (for तावका). V₁ D_{n1} T_{2.3} G₃ M₁ (before corr.) रणशोभितं; B₅ T₁ G_{1.2} M₁ (by corr.).²⁻⁴ 'शोभिनं; D₈ 'शोभनाः. — ^c) K₁ अभ्यद्रवन्त; D₂ अभिद्रवन्त; S (except T₂) अभ्यधावं (G₂ M_{2.4} 'व'त).

32 ^a) D₅ सृजन्ते; D₆ सृजन्तो (for सृजन्तो). Ś₂ बाणाः. — ^b) K₄ सकिङ्किणी; D_{n1} सकिङ्किणी; M₁ सकिङ्किणीः. K₃ शतघ्नीश्चरुकिङ्किणीं. — ^c) K_{1.4} तपनं; K₃ पृषतं; V₁ B₁ D_{a1} D_{1.5.8} S तमेकं; B₄ तमेव; D₂ पतन (for त पनं). B_{2.5} D_{3.4.7} तमवच्छादयामासुः. — ^d) T_{1.2} यथा (for इव).

C. 8. 561
B. 8. 14. 35
K. 8. 11. 35

त एनं छादयामासुः सूर्यमभ्रगणा इव ॥ ३२
तानपास्य महाबाहुः शरजालेन संयुगे ।
व्यद्रावयत्तव चमूं वज्रहस्त इवासुरीम् ॥ ३३
ते वध्यमानाः समरे तावकाः पाण्डवैर्नृप ।
विप्रकीर्यन्त सहसा वातनुज्ञा घना इव ॥ ३४

विप्रद्रुते बले तस्मिन्वध्यमाने समन्ततः ।
द्रौणिरेकोऽभ्ययात्तूर्णं भीमसेनं महाबलम् ॥ ३५
ततः समागमो घोरो बभूव सहसा तयोः ।
यथा देवासुरे युद्धे वृत्रवासवयोरभूत् ॥ ३६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

११

संजय उवाच ।

भीमसेनं ततो द्रौणी राजन्विध्याध पत्रिणा ।
त्वरया परया युक्तो दर्शयन्नस्त्रलाघवम् ॥ १

अथैनं पुनराजघ्ने नवत्या निशितैः शरैः ।
सर्वमर्माणि संप्रेक्ष्य मर्मज्ञो लघुहस्तवत् ॥ २
भीमसेनः समाकीर्णो द्रौणिना निशितैः शरैः ।

K1 सूर्यमभ्रगण इव; K3 सूर्यं चंद्रगणा इव; K4 सूर्यं मंत्रगणा इव; G1 'मभ्रगदा इव.

33 ^a) K1 तान्विध्यास्य; K3 तान्विध्यास्य; V1 B Dn1 D2-4.8 M1 तान्विध्यास्य (B1 'स्य); Da1 D1.5 त(D1 ता)-विध्यास्य; D3 तान्विध्यास्य; D7 तान्विध्यास्य; T1 G1 तान्त्रमध्य; T2.8 G2.8 तान्विध्यास्य (T2 'ध); M2-4 तद्विध्यास्य (for तानपास्य). — ^b) V1 Dn1 D2.8 वीर्यवान् (for संयुगे). S शरजालैर् (M2-4 शस्त्रजालं) महाहवे. — ^c) V1 व्यदारयत्; D3 स व्यद्रवत्; D3 (before corr.) G1 विद्रावयन् (G1 'यत्); T1 व्यद्रावयन्. — ^d) B3 शक्रवज्र; T3 G वज्रपाणिर् (for 'हस्त). K1 इवाश्वरी; V1 S (except T2) इवासुरी; D1 इवासुरी.

34 ^b) K3 तावकः. K1 D3 पांडवे (for पाण्डवैर्). — G2 M1 om. 34^a-36^b. — ^c) S2 K4 T1 विप्रकीर्यन्त; K1 विप्रकीर्यन्त; Cc 'कीर्यन्त (as in text). — ^d) S2 तावनुज्ञा; B2 वातच्छन्ना; T2 हतनुज्ञा (for वातनुज्ञा).

35 G2 M1 om. 35 (cf. v. l. 34). B3 partly damaged. — ^a) Dn1 D3 विद्रुते च; S (G2 M1 om.) विद्रुते तु; D3 विप्रद्रुते (for 'द्रुते). — ^b) D3 मध्यमाने; T1 मध्य (for वध्य). — ^c) K3 [ए]वाभ्ययात्; V1 [ए]कोभ्ययात्; T3 G1.8 'कोद्रवत्. K1 द्रौणिरेकोद्यभूयात्पूर्ण (sio). — ^d) Da1 D1.5 भीमसेन(D1 'नं)महाबलः.

36 G2 M1 om. 36 (cf. v. l. 34). — ^a) T1.8 G1.8 M2-4 तयोः (for ततः). K1 घोरे; D3 भूयो (for घोरो).

— ^b) Dn1 D3 (m as in text) बलवत्; G1 समरे (for सहसा). K3 V1 D2.8 S (G2 M1 om.) नृप (for तयोः). — ^c) T2 पुरा (for यथा). — ^d) V1 B1.8.5 D3.4.6.7 T2.8 G [इ]व; T1 M पुरा (for [अ]भूत्).

Colophon om. in K3. — *Adhy. name*: Da1 Dn1 D1.5 चित्रवधः; T1 चित्रसेनचित्रवधो; T2 चित्रसेनविचित्रवधः; M2-4 चित्रसेनवधः. — *Day of Karna's Generalship*: S2 प्रथमे युद्धदिवसे. — *Adhy. no.* (figures, words or both): S2 10 (as in text); B1.4.5 D3.8 (sec. m.) 14; D4 (sec. m.) 15; T1.8 G M 11; T2 13.

11

1 M2.4 om. the ref. S K1-3 om. 1^a-2^b. — ^a) D2 तथा (for ततो). K4 T2 द्रौणि. T1.8 G M राजन्द्रौणिर् (by transp.). Dn1 पत्रिभिः (for पत्रिणा). — ^c) K4 V1 B Da1 D1.8-7 transp. त्वरया and परया. — ^d) Da1 D1.5.6 पाणिलाघवं (for शस्त्र).

2 S K1-3 om. 2^a (cf. v. l. 1). — ^a) B3 तथैव; D3 तथैनं. — D3.8 T1 om. (hapl.) 2^c-3^b. — ^c) K3 D2 सर्वकर्माणि. K3 संप्रेक्ष्य. — ^d) B1 Dn1 D2 T2 'हस्तवान्.

3 D3.8 T1 om. 3^a (cf. v. l. 2). — ^a) B2 भीमसेनं. — ^d) B1-3.5 D2 T2.8 G2.8 M1.8.4 रश्मिमान्. S2 इह (for इव).

रराज समरे राजत्रश्मिवानिव भास्करः ॥ ३
 ततः शरसहस्रेण सुप्रयुक्तेन पाण्डवः ।
 द्रोणपुत्रमवच्छाद्य सिंहनादमुञ्चत ॥ ४
 शरैः शरांस्ततो द्रौणिः संवार्य युधि पाण्डवम् ।
 ललाटेऽभ्यहनद्राजन्नाराचेन स्मयन्निव ॥ ५
 ललाटस्थं ततो बाणं धारयामास पाण्डवः ।
 यथा शृङ्गं वने दृप्तः खड्गो धारयते नृप ॥ ६
 ततो द्रौणिं रणे भीमो यतमानं पराक्रमी ।
 त्रिभिर्विव्याध नाराचैर्ललाटे विस्मयन्निव ॥ ७
 ललाटस्थैस्ततो बाणैर्ब्राह्मणः स व्यरोचत ।

प्रावृषीव यथा सिक्तस्त्रिशृङ्गः पर्वतोत्तमः ॥ ८
 ततः शरशतैर्द्रौणिर्मर्दयामास पाण्डवः ।
 न चैनं कम्पयामास मातरिश्वेव पर्वतम् ॥ ९
 तथैव पाण्डवं युद्धे द्रौणिः शरशतैः शितैः ।
 नाकम्पयत संहृष्टो वार्योष इव पर्वतम् ॥ १०
 तावन्योन्यं शरैर्घोरैश्छादयानौ महारथौ ।
 रथचर्यागतौ शूरो शुशुभाते रणोत्कटौ ॥ ११
 आदित्याविव संदीप्तौ लोकक्षयकराबुभौ ।
 स्वरश्मिभिरिवान्योन्यं तापयन्तौ शरोत्तमैः ॥ १२
 कृतप्रतिकृते यत्नं कुर्वाणौ च महारणे ।

C. 9. 578
B. 8. 15. 13
K. 8. 12. 13

4 ^a) B_{2.3} D_{8.8} शतसहस्रेण (D₈ 'स्त्राणि). — ^b) D₈ सुप्रयुक्ते च; T₃ G_{2.3} सुप्रयुक्तेन (for सुप्र). — After 4^{ab}, M₄ reads (hapl.) 5^a-6^b, repeating it in its proper place. — ^c) K₁ अनाच्छाद्य; D_{n1} समाच्छाद्य; D₈ अवक्ष्याद्य. — ^d) V₁ B₁ D_{n1} D_{2.6} S (except M₄) अथानदत्; D₈ ननाद ह; C₀ अनानदत् (for अमुञ्चत). K₄ सिंहना * मुमुञ्चत: (sic).

5 ^a) K₁ शनैः (for शरैः). D_{n1} स संवृतो (for शरांस्ततो). D₈ T_{2.3} G तथा (for ततो). — ^b) T₁ संछाद्य (for संवार्य). D₄ पाण्डवः. — D₄ reads (sec. m.) 5^{cd} in marg. — ^c) B₁ ललाटेऽभ्यहनद्; B_{2.3} D_{a1} D_{1.3-5} 'टेभ्योहनद्; G₂ 'टे ह्यहनद्; M₁ 'टे न्यहनद्. — ^d) S K_{2.4} शिक्षां संदर्शयन्निव; K₁ जन्मदर्शनयन्निव (sic); G₂ नाराचैर्विस्मयन्निव.

6 D₈ om. (hapl.) 6-7. — ^b) B₂ कारयामास. — G₂ om. 6^a-7^b. — ^c) B₂ स्वने (for वने). M₁ (sup. lin. as in text) तृप्तः (for दृप्तः). — ^d) K₄ खड्ग; V₁ D_{n1} T₃ खड्गी; C₀ खड्गो (as in text).

7 D₈ om. 7; G₂ om. 7^{ab} (cf. v. 1. 6). — ^b) D₈ G₁ यतमानः. V₁ B_{2.5} पराक्रमं; S (except G₁; G₂ om.) पराक्रमे. — G₂ reads 7^{cd} after 9. — ^{cd}) D_{n1} T₂ वै स्मयन्; T_{1.3} G_{1.3} M प्रस्मयन् (for विस्म). G₂ ललाटे ह्यहनद्राजन्नाराचैर्विस्मयन्निव (cf. 5^{cd}).

8 G₂ om. 8^a-9^b. — ^a) D_{a1} D_{n1} D_{1.5} S (G₂ om.) त्रिभिर् (for ततो). — ^b) V₁ D_{n1} D_{2.3.3} S (G₂ om.) अश्वत्थामा; B D_{a1} D_{1.3-5.7} ब्राह्मणोसौ (for ब्राह्मणः स). V₁ B₁ D_{2.6} व्यराजत; B₂₋₅ D_{a1} D_{1.3-5.7} T₃ G_{1.3} M₁ व्यशोभत; D_{n1} विदीपत. — ^c) K₄ शक्तिस (for सिक्तस्). S (G₂ om.) प्रावृष्यन्नुपरिक्षिप्तस् (T₃ प्रावृष्यां पयसा सिक्तस्).

— ^a) K₄ त्रिशृङ्गैः; D_{n1} सशृङ्गः; T₃ G₃ त्रिशृङ्गः (sic) (for त्रिशृङ्गः). V₁ B₁ D_{2.6} S (G₂ om.) इव पर्वतः (for पर्वतोत्तमः).

9 G₂ om. 9^{ab} (cf. v. 1. 8). — ^a) T₁ शतशरैर् (for शरशतैर्). V₁ B (except B₂) D_{n1} D_{2-4.6-8} T₂ M₄ द्रौणिर्. — ^b) K₄ D₈ T_{1.3} G₃ M_{2.4} मर्दयामास (for अर्द). S₂ V₁ B D (except D_{1.2}) T₂ M_{2.4} पाण्डवं. — ^c) D₄ चैनं (for चैनं). D₂ चारयामास; C₀ कम्प (as in text). — ^d) S (except T₂) महावात इवाचलं (T₁ 'लः). — After 9, G₂ reads 7^{cd}.

10 S K_{1.2} D_{n1} om. (hapl.) 10. — ^a) K_{3.4} V₁ B (except B₂) D_{2-4.7.8} T₂ M₂₋₄ पाण्डवो. — ^b) K₄ V₁ B (except B₂) D_{2-4.7.8} T₂ M द्रौणिं. G₂ शरशितैः (for 'शतैः). D₈ om. (hapl.) शितैः. K₄ G₂ शतैः; M₁ शिलैः (for शितैः). — ^c) T₂ न कम्पयत. V₁ D_{2.6} संक्रुद्धो; T₁ संहृष्टं. — ^d) K₃ V₁ B_{2.4} D_{a1} D_{1.3-7} T_{2.3} G_{2.3} M वार्योष (D_{a1} 'घा); T₁ जलौघा (for वार्योष). G₁ पर्वतः.

11 ^a) V₁ शरौघैस्तु; M₁ शरैर्घोरैश्च (for शरैर्घोरैश्च). — ^b) K₁ छादयानो; K₃ D_{n1} S छादयंतौ; K₂ V₁ B₁ छाद- (V₁ 'द्य)मानौ. T₁ M_{1.3.4} महारणे (for 'रथौ). D₂ छादयामास तौ रथौ (sic). — ^c) N (except D_{n1} D₈) T₃ G₃ रथवर्य (D₈ रथोपरि)गतौ. V₁ B D S वीरौ (V₁ 'र) (for शूरौ). — ^d) K_{1.3} V₁ B D_{a1} D_{1.3-8} बलोत्कटौ; K₂ रणोत्कटे; D_{n1} नरोत्तमौ; D₂ कलोत्कटौ; S नरर्षभौ (for रणोत्कटौ).

12 ^b) K₁ लोके कृयकराबुभौ (sic). — ^d) D_{n1} D₈ भासयंतौ; T₁ छाद (for ताप). D_{n1} वरोत्तमौ; D_{2.6} शरोर्मिभिः.

13 ^a) S K B_{1.3.6} D_{2-4.6.7} ततः प्रतिकृ (S₁ K₂ 'क्ष- ते; D_{n1} कृते प्रति. — V₁ om. (hapl.) 13^{ab}. — ^b)

C. 8. 578
B. 8. 15. 13
K. 8. 12. 13

कृतप्रतिकृते यत्नं चक्राते तावभीतवत् ॥ १३
व्याघ्राविव च संग्रामे चेतुस्तौ महारथौ ।
शरदंष्ट्रौ दुराधर्षौ चापव्यात्तौ भयानकौ ॥ १४
अभूतां तावदृश्यौ च शरजालैः समन्ततः ।
मेघजालैरिव च्छन्नौ गगने चन्द्रभास्करो ॥ १५
प्रकाशौ च मुहूर्तेन तत्रैवास्तामरिन्दमौ ।
विमुक्तौ मेघजालेन शशिसूर्यौ यथा दिवि ॥ १६
अपसव्यं ततश्चक्रे द्रौणिस्तत्र वृकोदरम् ।
किरञ्जरशतैरुग्रैर्धाराभिरिव पर्वतम् ॥ १७
न तु तन्ममृषे भीमः शत्रोर्विजयलक्षणम् ।

§ K_{2.4} B (B₃ damaged) Da₁ D_{1.3-5.7} T₃ G तौ (for च). B_{2.5} Dn₁ D₈ T_{2.3} G M₃ महारथौ (for महारणे). D₂ कुर्वाणौ वनहारणे (sic). — B₁ T₁ om. (hapl.) 13^{ad}. — °) K₄ कृतप्रतिकृते; B₁ कृतः प्रतिकृते; T₃ G_{1.3} कृतप्रतिकृतौ. K₁ B_{2.3.5} Da₁ D_{1-5.7} यत्नौ; T₃ G M₂₋₄ चैव; Cc यत्नं (as in text). Dn₁ D₈ T₂ कृतात् (D₈ कृतं; T₂ कृते) कृतं प्रचक्राते; M₁ कृतप्रतिकृतं चक्रुः. — °) B_{2.2.5} Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7.8} S शरसंचरभीतवत्; D₂ चक्राते भावतीतवत्.

14 °) S (except T₂) संरब्धौ (for संग्रामे). — °) K₁ नरर्षभौ; K₃ V₁ B_{2.3.5} D S (except M₂) नरोत्तमौ; B₄ महारणौ (for 'रथौ). — °) T₁ शरदुष्टौ (sic); G₁ 'दंष्ट्रा. — °) § K₂₋₄ D₈ (as in text) चापव्यात्तौ; K₁ 'वृत्तौ; V₁ B_{1.4.5} Da₁ D_{1.3.4.5.7} 'वक्रौ; B_{2.3} S 'हस्तौ; Dn₁ 'वंतौ; D₅ 'वक्रै (for 'व्यात्तौ). V₁ B D S भयंकरो (B₄ सुदारुणौ) (for भयानकौ). Cc oites चापव्यात्तानौ.

15 °) T₁ M अदृश्यौ तु (T₁ M₁ च) मुहूर्तेन; T₃ G तावदृश्यौ मुहूर्तेन. — °) S (except T₂) शरजालैर्बभूवतुः. — °) T₁ परिच्छन्नौ; G_{1.3} M प्रतिच्छन्नौ (for इव च्छन्नौ). — °) S (except T₂) सूर्यौ (T₁ M_{2.4} 'र्ये) चंद्रमसाविव.

16 °) B_{2.3} D_{3.4.7} चकाशेते (for प्रकाशौ च). — °) M₁ तत्रैव. G₂ [आ]स्थाम्. B₂₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} ततस्तावप्य-रिन्दमौ. — °) D₈ M₁ वियुक्तौ. B₂₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} अभ्रजालेन; D₂ शर' (for मेघ'). — °) Dn₁ D₈ चंद्रसूर्यौ (for शशि'). B₂₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} अंगारकबुधा-विव. — After 16, K₄ V₁ Da₁ D₁₋₇ ins.:

88* अथ तत्रैव संग्रामे वर्तमाने सुदारुणे ।

17 K₃ om. 17^{ad}. — °) B₃ किरञ्जारसहस्रेन.

18 °) M₂₋₄ च (for तु). — °) B₁ विजयकांक्षितं

प्रतिचक्रे च तं राजन्पाण्डवोऽप्यपसव्यतः ॥ १८
मण्डलानां विभागेषु गतप्रत्यागतेषु च ।
बभूव तुमुलं युद्धं तयोस्तत्र महामृधे ॥ १९
चरित्वा विविधान्मार्गान्मण्डलं स्थानमेव च ।
शरैः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २०
अन्योन्यस्य वधे यत्नं चक्रतुस्तौ महारथौ ।
ईषतुर्विरथं चैव कर्तुमन्योन्यमाहवे ॥ २१
ततो द्रौणिर्महास्त्राणि प्रादुश्चक्रे महारथः ।
तान्यस्त्रैरेव समरे प्रतिजघ्नेऽस्य पाण्डवः ॥ २२
ततो घोरं महाराज अस्त्रयुद्धमवर्तत ।

(for 'लक्षणम्). — °) K₂ स तं; B_{1-3.6} Da₁ D_{1-5.7} S ततो (for च तं).

19 °) S (except T₂) विभागेन. — °) T_{1.3} G_{1.3} M गतप्रत्यागतेन च; G₂ सूर्यः प्रत्यागतानि च. — °) D_{1.3} तुमुलं. G₁ शब्दं (for युद्धं). — °) V₁ B₁ T_{1.3} G महाहवे; D₈ विशां पते (for महामृधे). B₂₋₅ Da₁ D_{1.3-5.7} तयोः पुरुषसिंहयोः.

20 °) § K_{2.4} त्रिविधान् (for विविधान्). B₃ चरन्बहुविधान्मार्गान्. — °) N (except Da₁ D_{1.5}) S (except T₃ G₃) मंडलः; Cc oites मण्डलं. — °) M₃ (inf. lin. as in text) अभिजघ्नतुः.

21 °) K₂ B_{2.4.5} Da₁ D_{1.3-5.7} S (except T₂) चैव (for यत्नं). — °) B_{2.4.5} Da₁ D_{1.3-5.7} चक्रतुर्यत्नमुत्तमं; B₃ damaged; S (except T₂) 'तुर्यत्नमाहवे. — °) K₁ ईषितुः; K₃ ईषतुः; Cc ईषतुः (as in text). T₁ transp. विरथं and चैव. § K_{2.4} विजयं; B₃ द्वैरथं; D₈ विरथौ (for विरथं). D₂ ऐषतुर्विविधं चैव; T_{2.3} G M इये (M₄ 'पु) वतुश्च विरथं.

22 °) K₃ महारथं; V₁ B₁ D₂ T₂ महास्त्रवित् (for 'रथः). — °) §₂ K₄ D_{6.3} तान्यस्त्रैरेव. — °) B₃ अभिजघ्ने. K₃ T_{2.3} G स; B_{1.2.5} D_{3.4.7} [S]थ (for [S]स्य).

23 °) §₂ K₄ V₁ T₃ G महाराजन्; B₄ महद्राजन्; Dn₁ D₈ T₂ तयो राजन्; M तदा राजन् (for महाराज). T₁ ततो घोरतरं राजन्. — B₂ om. 23^b-25^a. — °) §₁ K_{1.2} त्वस्त्रयुद्धं (for अस्त्र'). M₃ (inf. lin.) अवर्धत. — °) K₃ T₁ महाघोरं; B₃ तथा घोरं; Dn₁ महाराज (for यथा घोरं). — °) §₂ प्रजामेहरणे (sic); K₁ 'संहारणे; D₂ 'संहरणं; G₂ 'संग्रहणे. § K_{1.2.4} V₁ B (B₂ om.) Da₁ D₁₋₃ M ह्यभूत्;

ग्रहयुद्धं यथा घोरं प्रजासंहरणे *अभूत् ॥ २३
 ते बाणाः समसज्जन्त क्षिप्तास्ताभ्यां तु भारत ।
 द्योतयन्तो दिशः सर्वास्तच्च सैन्यं समन्ततः ॥ २४
 बाणसंघावृतं घोरमाकाशं समपद्यत ।
 उल्कापातकृतं यद्वत्प्रजानां संक्षये नृप ॥ २५
 बाणाभिघातात्संजज्ञे तत्र भारत पावकः ।
 सविस्फुलिङ्गो दीप्ताग्निः सोऽदहद्वाहिनीद्वयम् ॥ २६
 तत्र सिद्धा महाराज संपतन्तोऽब्रुवन्वचः ।
 अति युद्धानि सर्वाणि युद्धमेतत्ततोऽधिकम् ॥ २७

सर्वयुद्धानि चैतस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।
 नैतादृशं पुनर्युद्धं न भूतं न भविष्यति ॥ २८
 अहो ज्ञानेन संयुक्ताबुधौ चोग्रपराक्रमौ ।
 अहो भीमे बलं भीममेतयोश्च कृतास्त्रता ॥ २९
 अहो वीर्यस्य सारत्वमहो सौष्ठवमेतयोः ।
 स्थितावेतौ हि समरे कालान्तकयमोपमौ ॥ ३०
 रुद्रौ द्वाविव संभूतौ यथा द्वाविव भास्करो ।
 यमौ वा पुरुषव्याघ्रौ घोररूपाविमौ रणे ॥ ३१
 श्रूयन्ते स्म तदा वाचः सिद्धानां वै मुहुर्मुहुः ।

C. 8. 598
 B. 8. 15. 33
 K. 8. 12. 33

Ks [S] स्वभूत् (sic); Dn1 स्वभूत्; Ds (marg.) भवेत्; T1 यथा; G [S] प्यभूत् (for *अभूत्). T2.3 प्रजासंहरणेऽब्रुवन्वचः.
 24 B2 om. 24 (cf. v. 1. 23). — ^a) Ds समसज्जन्तः;
 T1 G2 "सज्जन्त. — ^b) B2-5 Da1 D1.3-5.7 युक्तास्त्र (for
 क्षिप्तास्त्र). V1 B1 D2.6 T2 महाहवे; Dn1 Ds महारणे (for
 तु भारत). Ks क्षिप्तास्त्रावन्तु भारत; T1 ताभ्यां क्षिप्ताः समन्ततः;
 T3 G M ताभ्यां क्षिप्ता इ (M1 य) यस्ततः — ^c) T1 द्योतयन्तौ.
 — ^d) Ks B1.3-5 Dn1 D3.4.5.7 तव (for तच्च). Da1
 D1.5 transp. च and सैन्यं.

25 B2 om. 25^a (cf. v. 1. 23). — ^a) S Ks Ds
 बाणसंघावृतं; B1 "संघावृतं; B2-5 Da1 D1.3.4 (marg.). 5-7
 T3 "संघेर्वृतं; D2 "संघेर्वृतं. S (except T2 G3) सर्वम् (for
 घोरम्). — ^c) Ks B2-5 D T G1.3 M2-4 उल्कापातावृतं; V1
 "पातान्वितं; B1 "पातादिकं; G2 महोत्पातावृतं; M1 उक्तापा-
 तावृतं. Co cites उल्काघातं. B2.3 D2.3.5.7 युद्धं; B3
 घोरं; D2 युद्धं; G2 सर्वं (for यद्वत्). — ^d) D4 संक्षये (for
 संक्षये). T3 G प्रजासंहरणे नृप.

26 ^a) V1 B1 बाणपाताच्च; B2 बाणाभिपातात्; Dn1 Ds
 T2 बाणाघाताच्च. — ^c) G2 M सविस्फुलिङ्गो. K1 दीप्ताग्निः
 (for दीप्ताग्निः). — ^d) V1 B D S यो (for सो). K1
 [S] दहद्; T2 [S] बहद्; G1 दहेद्; Co [S] दहद् (as in text).

27 ^a) B2 विद्धा (for सिद्धा). — ^b) S K1.2.4
 संपश्यन्तो; Ds ह्यतन्तो हि; Co संपतन्तो (as in text). T2
 सुप्रतीता वचोब्रुवन्. — V1 B1 read 27^{ca} (with v. 1.)
 twice. — ^c) Ks (sup. lin. as in text) कृतोधिकं; S
 अवर्तत (for ततोऽधिकं). V1 B (V1 B1 second time)
 Da1 D1.3-5.7 युद्धानामति सर्वेषां युद्धमेतदिति प्रभो. Co
 cites अति.

28 ^a) Ks वित्तस्य; K4 Ds वै तस्य (for चैतस्य). — ^b)
 T1 G1 कलां. S K1.2.4 ना (K1 न) र्वति; T3 G1.2 M1
 नार्हति. D1 षोडशी. — ^c) B2-5 Da1 D1.3-5.7 ने (D1

नि)दृशं च (for नैतादृशं). — ^d) Ks V1 B D S
 भविष्यति कदाचन.

29 ^a) V1 B (except B1) Da1 D1.3-5.7 S (except
 T2) संपन्नौ (for संयुक्तौ). — ^b) K4 [उ] भौ चोग्रपराक्रमौ;
 B1 Dn1 D2.6 T2 [उ] भावुग्र; B2-5 Da1 D1.3-5.7.8
 [उ] भौ ब्राह्मणक्षत्रियौ (Ds "पांडवौ). — After 29^{ab}, N
 (except Ds) ins.:

89* अहो शौर्येण संपन्नाबुधौ ब्राह्मणपाण्डवौ ।

[Ks T2 शैवेण (for शौर्येण). S K Da1 Dn1 D1.2 T2
 संयुक्तौ (for संपन्नौ). K1 युतौ (for [उ] भा). Ds-6 Da1
 D1.3-7 चोग्रपराक्रमौ (for ब्राह्मणपाण्डवौ).]

— B2 om. 29^c-31^b. — ^c) K1.3 भीमबलं; K2 भीमबलो;
 Dn1 Ds युद्धे बलं (Ds "ली) (for भीमे बलं). V1 B1
 D2.6 S अहोन (T1.2 अहो त) योर्वलं युद्धे; B2-5 Da1
 D1.3-5.7. अहो भीमबलो भीम (B3 भीमः). — ^d) B3 कृतं
 गच (sic); B1.5 Da1 D1.3-5.7 एतस्य च (for एतयोश्च).
 Ks अमत्स्य कृतास्त्रताः (sic); V1 B1 D2.6 T1.3 G M
 अहो चाति (T1 M1 वापि; T3 G M2-4 चापि) कृतास्त्रताः;
 T2 अहो अपि कृतास्त्रता (sic).

30 B2 om. 30 (cf. v. 1. 29). — ^a) Ks वीर्यत्व-;
 B3 वीरस्य (for वीर्यस्य). V1 B1 Dn1 D2.6 T2 Co
 सामर्थ्यम् (for सारत्वम्). T1.3 G M अहो ज्ञानस्य संपन्न-
 — ^b) Ks सौनृतम्; Co सौष्ठवम् (as in text). S (except
 T2) एव च (for एतयोः). — ^c) S2 "यमोपमं (for
 "यमोपमौ).

31 B2 om. 31^{ab} (cf. v. 1. 29). — ^a) Ks संशतौ
 (sic); B3 संप्राप्तौ (for संभूतौ). G2 रुद्रौ द्वाविव भूतौ तौ.
 — ^b) Da1 D1 S (except T2) तथा (for यथा). — ^c) Ks
 च (for वा). S (except T2) यमा (G2 माया) विव
 नरव्याघ्रौ. — ^d) K4 V1 B Da1 D1.3-5.7 [उ] भौ (for
 [इ] भौ). D2 घोररूपानिभौ इमे (sic).

C. 8. 398
B. 8. 15. 33
K. 8. 12. 33

सिंहनादश्च संजज्ञे समेतानां दिवौकसाम् ।
अद्भुतं चाप्यचिन्त्यं च दृष्ट्वा कर्म तयोर्मृधे ॥ ३२
तौ शूरो समरे राजन्यपरस्परकृतागसौ ।
परस्परमुदैक्षेतां क्रोधादुद्धृत्य चक्षुषी ॥ ३३
क्रोधरक्तेक्षणौ तौ तु क्रोधात्प्रस्फुरिताधरौ ।
क्रोधात्संदष्टदशनौ संदष्टदशनच्छदौ ॥ ३४
अन्योन्यं छादयन्तौ स शरवृष्ट्या महारथौ ।
शराम्बुधारौ समरे शस्त्रविद्युत्प्रकाशिनौ ॥ ३५

32 ^a) S K1.2.4 V1 B1 च; K3 स (for स). B2-5 Da1 D1.3-5.7 इति वाचः स श्रूयते; T1.3 G M इति स वाचः (G1.2 'च' श्रूयते; T1 श्रूयतेति तथा वाचः. — ^b) K4 स्निग्धानां वै; T1.3 G M2-4 संपतंत्यो (G2 'द्यो'); M1 सन्नमंतौ (for सिद्धानां वै). K3 तैर; D8 च (for वै). — ^c) D8 (sup. lin. as in text) सिंहनादस्य. D8 संजज्ञिरे सिंहनादाः; S (except T2.3) सिंहनादाश्च संजज्ञुः. — ^d) B4 महात्मनां (for दिवौकसाम्). — D8 om. 32^{af}. — ^e) V1 तु; D8 वा (for second च). — ^f) B2.4.5 Da1 D1.3-5.7 रणे (for मृधे). S (except T2) दृष्ट्वा युद्धं महारणे. — After 32, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 ins.:

90* सिद्धचारणसंधानां विस्मयः समपद्यत ।
प्रशंसन्ति तदा देवाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
साधु द्रौणे महाबाहो साधु भीमेति चाब्रुवन् ।

[(L. 1) D1 विस्मयं. — (L. 2) K4 प्रहसन्ति; B4 प्रशंसन्तश्च. D8 देवीः. B2 'र्षमाः. — (L. 3) Da1 D1.5 द्रौणि. K4 महाबाहु. D8 वाब्रुवन्.]

33 ^b) K3 'कृतागमौ; D2 'कृतागतौ. — ^c) K3 V1 B D T2 M उदीक्षे (Da1 D1.5 'क्षे'तां; T1 अवेक्षेतां. — ^d) K1.3 V1 B Da1 Dn1 D2.4.7 T2.3 G3 M2 उद्धृत्य (for उद्धृत्य). K3 चक्षुषी; Da1 चक्षुषौ. D1 क्रोधादुद्धृत्यचक्षुषौ; D2.3 क्रोधदीधि (D8 'पि)तचक्षुषी; T1 क्रोधाद्वाद्धृत्यचक्षुषी.

34 ^a) K3 तौ (for तु). — ^b) T1 क्रोधः. — ^c) D8 has lacuna. S2 सुतौ च महतः क्रोधात्; K4 अन्योन्यं तु तदा क्रोधात्; B4 क्रोधात्संदष्टदशनैस्; Dn1 क्रोधात्संदश्यमानौ तु; T1.3 G M क्रोधात्संदश्य (M1 'दश्यं' दशनैस्; T2 क्रोधसंदष्टदशनौ (for ^e). K4 संदष्टः; V1 B Da1 Dn1 D1.7 S तथैव (for संदष्टः). D2 दशनच्छदौ. S1 क्रोधात्संदष्ट*****दशनच्छदौ; K1.2 *****क्रोधात्स च (K1 sup. lin. -द)दशनच्छदौ (for ^{af}). Cc cites संदष्टदशनौ and 'दशनच्छदौ (as in text).

35 ^a) B3 च (for स). S (except T2) छादयामासतु-रुभौ (T3 G 'तुः क्रुद्धौ). — ^b) S (except T2) तावन्योन्यं

तावन्योन्यं ध्वजौ विद्ध्वा सारथी च महारथौ ।
अन्योन्यस्य हयान्विद्ध्वा विभिदाते परस्परम् ॥ ३६
ततः क्रुद्धौ महाराज बाणौ गृह्य महाहवे ।
उभौ चिक्षिपतुस्तूर्णमन्योन्यस्य वधैषिणौ ॥ ३७
तौ सायकौ महाराज द्योतमानौ चमूमुखे ।
आजघ्नाते समासाद्य वज्रवेगौ दुरासदौ ॥ ३८
तौ परस्परवेगाच्च शराभ्यां च भृशाहतौ ।
निपेततुर्महावीरौ स्वरथोपस्थयोस्तदा ॥ ३९

रणे शरैः. — S1 K1.2.4 D8 T2 om. 35^a-36^b. — ^c) B1 शरायुधारौ (sio); G1 शरांबुधारौ; G3 'धाराः. — ^d) K2 अस्त्रः; D1 शास्त्र- (for शस्त्र-). K3 V1 B1 Dn1 G2 'विद्युत्प्रकाशितौ.

36 S1 K1.2.4 D8 T2 om. 36^{ab} (of. v. l. 35). — ^a) M2-4 अन्योन्यस्य (for तावन्योन्यं). V1 B Da1 D2-7 M3 ध्वजं; G2 ध्वजे. B1 Dn1 छित्त्वा; T1 भित्त्वा (for विद्ध्वा). — ^b) K3 B2-5 Da1 D2.4.6.7 सारथिः; D8 सारथीश्च. K3 B2-5 Da1 D1.3-5.7 महारणे; M1 'रथी. B1 विविधाते परस्परं. — B1 om. 36^{ad}. — ^c) T1.3 G M हयां (G2 'तां)श्चापि (for हयान्विद्ध्वा). D8 अन्योन्यं स हयं विद्ध्वा; T2 अन्योन्यं च हयांश्चापि. — ^d) Da1 D1.5 विविधाते; D2 विचिराते; D4 विभिदाते; D8 अभीक्षेते; T2 बबाधाते (sio) (for विभिदाते). T1.3 G M सायकैर्निर्वि (G2 'भि)भेदतुः.

37 D8 om. (hapl.) 37^b-38^a. — ^b) S K2.4 महामृधे (for 'हवे). K3 बाणौ संगृह्य संयुगे. — ^c) K3 चिक्षिपतस्; T1.3 G2.3 चिक्षेपतुस् (for चिक्षि'). — ^d) Dn1 अन्योन्यं च (for 'न्यस्य).

38 D8 om. 38^a (of. v. l. 37). — ^a) K3 V1 B4.5 Da1 D1.3-7 सायकैर्; B1.2 शायकैर्. D2 तौ शायकौ महावीरौ. — ^b) T3 G द्योतयानौ (for 'मानौ). D8 चमूमुखं — ^c) V1 B1.2 D2-4.6.7 S (except T2) आजघ्नतुः; B5 प्रजघ्नाते. — ^d) G2 वज्रवेगदुरासदौ.

39 ^a) K1.4 परस्परवेगाश्च; S (except T2) 'वेगेन. — ^b) K4 Dn1 मृशं हतौ (for भृशाहतौ). S (except T2) शराभ्यामाहतौ मृशं. — ^c) K1.3 V1 B D T2 G2 M महावीर्यौ (D1 'वीर्यौ; D8 'राज्ञा); T3 G1.3 समासाद्य (for महावीरौ). — ^d) Dn1 तयोः; T1.2 G2 तथा (for तदा). K1 सुरथस्थोपस्थोस्तदा (sio); V1 M2 स्वरथोपस्थोस्तदा; B Da1 D1-5.7 रथोपस्थे तयोस्तदा; D3 स्वरथोपस्थका (marg. के)तदा.

ततस्तु सारथिर्ज्ञात्वा द्रोणपुत्रमचेतनम् ।
अपोवाह रणाद्राजन्सर्वक्षत्रस्य पश्यतः ॥ ४०

तथैव पाण्डवं राजन्विह्वलन्तं मुहुर्मुहुः ।
अपोवाह रथेनाजौ सारथिः शत्रुतापनम् ॥ ४१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

१२

धृतराष्ट्र उवाच ।
यथा संशप्तकैः सार्धमर्जुनस्याभवद्रणः ।
अन्येषां च मदीयानां पाण्डवैस्तद्वीहि मे ॥ १
संजय उवाच ।
शृणु राजन्यथावृत्तं संग्रामं ब्रुवतो मम ।

वीराणां शत्रुभिः सार्धं देहपाप्मप्रणाशनम् ॥ २
पार्थः संशप्तकगणं प्रविश्यार्णवसंनिभम् ।
व्यक्षोभयदमित्रघ्नो महावात इवार्णवम् ॥ ३
शिरांस्युन्मथ्य वीराणां शितैर्मल्लैर्धनंजयः ।
पूर्णचन्द्राभवक्राणि खक्षिभ्रूदशनानि च ।

C. 8. 614
B. 8. 16. 5
K. 8. 52. 5

40 ^a) D_{2.8} क्रुद्धो (for ज्ञात्वा). — ^a) K₃ अपोवाहद्.
K₁ D₁ रणे; D₂ रथाद् (for रणाद्). — K₁ om. 40^a-41^a.
— ^a) S₁ (*sup. lin.* as in text) स ह क्षत्रस्य; B D₁
D_{1.3-5.7} सर्वसैन्यस्य.

41 K₁ om. 41^{ab} (cf. v. l. 40). — ^a) B₃ तत्रैव;
D₄ तथैवं (for तथैव). — ^b) M (except M₁) अचेतनं
(for मुहुर्मुहुः). — D₂ om. 40^{ab}. — ^c) V₁ B₁ D₁ D₆
T_{1.8} G रणाद्राजन् (for रथेनाजौ). — ^a) K₃ सारथी; S
(except T₂) विशोकः (for सारथिः). V₁ T₁ G
शत्रुतापनः.

Colophon. — *Adhy. name*: K₃ भीमाश्वत्थामयोर्युद्धं;
B₂ अश्वत्थामभीमसेनयोर्युद्धं; B_{1.4} भीमाश्वत्थामयोर्युद्धं; D₁
द्रोणभीमसेनयोर्युद्धे; D₁ D_{1.5} T₁ अश्वत्थामभीमसंग्रामे (T₁
'युद्धं'); D_{3.4.7} अश्वत्थामभीमयोर्द्वैरथः. — *Adhy. no.*
(figures, words or both): S₁ T₁ G M 12; S₂ 11 (as
in text); B_{1.2.4.5} D₁ D_{5.6.8} 15; D₄ 16; T₂ 14.

T₁ G_{1.2} M₂₋₄ ins. after the colophon,
while T_{2.8} G₃ M₁, ins. after 8. 17. 29. an addl.
adhy. given in App. I (No. 1).

12

S reads 8. 12. 1-32 after the addl.
colophon following 8. 40. 111.

1 After the ref., S₂ ins. ३३. — ^a) T_{1.8} G_{2.3} कथं
(for यथा). K_{1.2.4} B_{1.2} D संसप्तकैः. — ^b) D₂ भवेद्
(for [अ]भवद्). D_{3.4} T₃ G_{2.3} M₁ रणं (for रणः).

— After 1^{ab}, S ins.:

91* सूतपुत्रस्य पाञ्चालैः कथं युद्धं प्रवर्तितम् ।

[T₃ पांचालैः; M₁ 'लः']

S cont.: V₁ B₃₋₅ D₁ D₁ D_{1.8-5.7} ins. after 1:
B₁ after 1^{ab}:

92* अश्वत्थामस्तु यद्युद्धमर्जुनस्य च संजय ।

[V₁ B_{1.4.5} D₁ D_{1.8} G₂ अश्वत्थामा. S च (for तु).
B₁ [अ]भवद् (for तु यद्). G₃ M₂₋₄ तद् (for यद्). B₃
तु पाण्डव (for च संजय).]

— V₁ B_{1.3.4} D₁ D₁ D_{1.8-5.7} repeat (with v. l.) 1^{ab},
after 92*. — ^a) S₂ मदीयानां; K₃ V₁ B D (except
D₁ D₈) मदीयानां; T₂ मदीयानां. — ^a) K₃ वदस्व (for
ब्रवीहि). B₂ D₁ D_{1.5} (all second time) S सह
पार्थैर्ब्रवीहि तत् (B₂ D₁ D_{1.5} मे); D₈ पाण्डवैस्त्वं ब्रवीत तत्.

2 ^b) B₃ D₈ संग्रामे. K₁ भवतो (for ब्रुवतो). D₂
संसप्तकै भवेद्रणः (sic). — ^c) V₁ B₁ D_{2.8} वीरैः संसप्तकैः
सार्धं. — ^a) K₄ V₁ B₁ D₈ देहपापप्रणाश (K₄ 'स')नं;
B₂₋₅ D₁ D_{1-5.7} Ca 'पाप्मासु' (B₅ 'शु-; D₂ 'प्र')नाशनं;
D₁ देहप्राणविनाशः (submetric); S देहपाप्म (T₁ 'सर्व-;
T₂ 'प्राण')विनाशनं.

3 ^a) Some MSS. संसप्तक. V₁ B D₁ D₁ D₁₋₇ S
(except T₂) 'बलं (for 'गणं). D₈ संसप्तकगणं वीरः.
— B₃ om. 3^{ab}. — ^c) K₁ व्यक्ष्यतो यद् (sic); V₁
अक्षोभयद्; M₁ व्याक्षोभ. — ^a) M₁ इवार्णवः.

4 S transp. 4^{ab} and 4^{cd}. — ^a) K₄ [उ]त्तम- (for
[उ]न्मथ्य). — ^b) D₁ D_{1.8} शितैर्; D₄ शीतैर् (for
शितैर्). K₁ बलैर्; D₁ बाणैर् (for भलैर्). — ^a) S₂

[79.]

G. 8. 615
B. 8. 16. 6
K. 8. 52. 5

संतस्तार क्षिति क्षिप्रं विनालैर्नलिनैरिव ॥ ४
सुवृत्तानायतान्पुष्टांश्चन्दनागुरुभूषितान् ।
सायुधान्सतनुत्राणान्पञ्चास्योरगसंनिभान् ।
बाहून्धुरैरमित्राणां विचकर्तार्जुनो रणे ॥ ५
धुर्यान्धुर्यतरान्सूतान्ध्वजांश्चापानि सायकान् ।
पाणीनरत्नीनसकृद्भलैश्चिच्छेद पाण्डवः ॥ ६
द्विपान्हयात्रथांश्चैव सारोहानर्जुनो रणे ।
शरैरनेकसाहसै राजन्नित्ये यमक्षयम् ॥ ७

Da1 D5 M2-4 स्वक्षिप्रदशनानि; K3 स्वक्षिप्रं; K4 स्वक्षिभू.
— ^a) Ś1 (*sup. lin.*) संतस्तार; K4 संस्तस्तार; M1 संत्रस्तार.
Dn1 क्षति क्षिप्रे (*sic*) (for क्षिति क्षिप्रं). K3 सितरं तारय
क्षिप्रं (*sic*); D6 संस्तरन्क्षितिगन्क्षिप्रं (*sic*). — ^f) K1
विरालैर्; K3 D8 विमलैर्; D8 मृणालैर् (for विनालैर्).
K1 नयनैर्; K3 निर्मलैर्; B1-3 Da1 नलिनीर्; Dn1 नलनैर्;
T8 G8 नालिनीम् (for नलिनैर्).

5 ^a) K4 सुवृत्तान्; Ca सुवृत्तान् (as in text). D6
पुष्टान् (for पुष्टान्). — D6 om. (? hapl.) 5^b-6^a. — ^b)
K1 V1 B2.5 D3 M3 चन्दनागुरुभूषितान्; Da1 D1.5.7
T G 'गुरुभूषितान्; Dn1 D2 M1.2.4 'गुरुभूषितान्. — ^c)
K3 B Da1 Dn1 D1.2.5.8 S (except G2) सतलत्राणान्;
D8.4.7 सतलत्रांश्च (for सतनुत्राणान्). B2 कटकांगदशो-
भाह्वान्. — ^d) S (except T8 G8) पंचास्यानि पन्नगान्.
— ^e) K2 बाहू (for बाहून्). T1 क्षीरैर् (for धुरैर्). K3
बाहून्धुरमित्राणाम् (*sic*). — ^f) K2 विशकर्तार्जुनो; K3
Dn1 D8 निचकर्तार्जुनो; S (except T2) उचकर्तार्जुनो. V1
B Da1 D1-5.7 चिच्छेद समरेर्जुनः.

6 D6 om. 6^a (cf. v. 1. 5). — ^a) B1 धुन्वान्; Cc
धुर्यान् (as in text). Ś2 धुहतरान्; K3 धुर्यवरान्; B1-8.5
D3.7.8 T G1.8 M2.4 धुर्यतरान्; M1 धुर्यतुरान्; Cc धुर्यगतान्
(for धुर्यतरान्). K3 क्लृप्तान्; B2 शूरान्; G1.2 सूत (for
सूतान्). V1 D2 धुन्वन्नयगतान्सूतान्; G2 युद्धान्युध्येतरान्सू-
(*sic*). — ^b) V1 ध्वजांश्चापान्ससायकान्; D6 सचापांश्च
ससां; D8 ध्वजांश्चान्योन्यसां; T1 ध्वजांश्च कवचायुधान्;
M2.4 ध्वजांश्चापान्ससायकान्. — ^c) K2 पाणीनरत्नीनसकृत्;
V1 B D2.4.6.7 पाणीन्स(B2 'क्ष)रत्ना(D4 'ली)नसकृत्;
D3 पाणी सेरत्नीनसकृत्; T1 पाणीनरत्नीनक्षितैः; T2 M पाणी-
नरत्नींश्च क्षि(M2 सि)तैः; T3 G पाणीक्षितांतनिक्षितैः. Cc
cites पाणीन् and अरत्नीन् (both as in text); Ca cites
अरत्निः. — ^d) B2 भलैश्चिच्छेद पाण्डुनंदनः (hypermetric);
Dn1 भलैश्चिच्छेद युधि पांडवः (hypermetric).

7 ^a) K3 V1 B1 Dn1 D2 T2 द्विपान्हयान्धांश्चैव; B2.5

तं प्रवीरं प्रतीयाता नर्दमाना इवर्षभाः ।
वाशितार्थमभिकुद्धा हुंकृत्वा चाभिदुद्रुवुः ।
निघ्नन्तमभिजघ्नुस्ते शरैः शृङ्गैरिवर्षभाः ॥ ८ ॥
तस्य तेषां च तद्युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
त्रैलोक्यविजये यादृग्दैत्यानां सह वज्रिणा ॥ ९
अस्त्रैस्त्राणि संवार्य द्विपतां सर्वतोऽर्जुनः ।
इषुभिर्वहुभिस्तूर्णं विद्धा प्राणात्ररास सः ॥ १०
छिन्नत्रिवेणुचक्राक्षान्हतयोधाश्चसारथीन् ।

D8.4.7 रथान्द्विपान्हयांश्चैव; B8 रथान्हयान्द्विपांश्चैव; B4
Da1 D1.5 रथान्द्विपान्त्रांश्चैव. — ^b) B2-5 D (except
D2.6) S युधि (for रणे). — ^d) B D (except D2.6.8) S
transp. राजन् and निन्दे. M1 जनक्षयं (for यमं).

8 ^a) B3.4 प्रवीराः. K3 प्रजानश्च (for प्रतीयाता).
V1 तं प्रवीराः सुसंनद्धा. B1.2.5 Dn1 D2.3.6.7 S तं (S ते)
प्रवीराः सुसंनद्धा (M1 'कुद्धा); Da1 D1.5 तं प्रवीराः
प्रतीयाता; D1 ते च वीरा सुसंनद्धा; D5 प्रतिप्रयातास्ते वीरः.
— M1 om. (hapl.) 8^{bc}. — ^b) D6 मर्दमाना (for नर्दं).
K3 V1 B1 Dn1 नर्षभाः (for इवर्षभाः). — Ś K1.2 Dn1
T1 om. 8^{def}. — ^c) K4 V1 B D (Dn1 om.; D1 both
times) Cc वाशितार्थम् (B3 'र्थ). K4 D2-4.7 इव कुद्धम्;
V1 अभिकुद्धम्; B1 इति कुद्धम्; B3-5 Da1 D1 (both
times).⁵ इव कुद्धा; D8 अपि कुद्धा; M3 अभिकुद्धः (for
अभिकुद्धा). — ^d) K4 V1 B1 D2-4.6.7 S (T1 om.)
अभिकुद्ध मदोत्कटाः (B1 'टं). — ^e) K3 अभिनिघ्नतः; Da1
D1 इति निघ्नतः; D8 अतिनिघ्नतः; D8 प्रतिजघ्नुस्तं. B3
अर्जुनं ते विनिघ्नतः. — After 8, D1 repeats 8^{ad}.

9 ^a) D1 युद्धस्तम् (for तद्युद्धम्). — ^b) S (except T8
G8) रोमहर्षणं. — ^c) B Da1 Dn1 D1.8-5.7 T8 G यद्धद्
(for यादृग्). — ^d) D3 वज्रिणः.

10 ^a) Ś2 शरैर्; K4 शस्त्रैर् (for अस्त्रैर्). B2.8 अग्रतः
पृष्ठतश्चैव. — ^c) K3 वसुभिस् (for बहुभिस्). — ^d) D8
निघ्नन् (for विद्धा). K3 D8 T1 M2-4 निरासः; V1 B1 Dn1
D2 T2 निनाय; B2-5 Da1 D1.8-5.7 T8 G8 जहार (for
ररास). G1.2 निरासदत्; M1 निरासवः (for ररास सः).
D6 विद्युत्प्राणौ निराकृताः.

11 ^a) Ś2 छिन्नत्रिवेणुः; Da1 छिन्नत्रिवेणुं (for 'त्रिवेणु-).
K1 -चक्राक्षा; K3 -चक्राक्षां; K4 -चक्रांश्च; V1 -चक्राख्यान्.
— ^b) K1 हतयोधश्च; K3.4 V1 B1.2.4 Da1 Dn1
D1.8-5.7.8 T3 G M3 'योधांश्च; B3 सुतयोधाश्च; B5 D2.6
T1.2 हतयोधान्स; M1 'योधाश्च; M2.4 'योधांश्च (for

विध्वस्तायुधतूणीरान्समुन्मथितकेतनान् ॥ ११
 संछिन्नयोः करश्मीकान्वित्रिवेणून्विकूबरान् ।
 विध्वस्तबन्धुरयुगान्विशस्तायुधमण्डलान् ।
 रथान्विशकलीकुर्वन्महाभ्राणीव मारुतः ॥ १२
 विस्मापयन्प्रेक्षणीयं द्विपतां भयवर्धनम् ।
 महारथसहस्रस्य समं कर्माजुनोऽकरोत् ॥ १३
 सिद्धदेवर्षिसंघाश्च चारणाश्चैव तुष्टुवुः ।
 देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवर्षाणि चापतन् ।

केशवार्जुनयोर्मूर्ध्नि ग्राह वाक्काशरीरिणी ॥ १४
 चन्द्रार्कानिलवह्नीनां कान्तिदीप्तिवलद्युतीः ।
 यौ सदा विभ्रतुर्वीरौ ताविमौ केशवार्जुनौ ॥ १५
 ब्रह्मेशानाविवाजयौ वीरावेकरथे स्थितौ ।
 सर्वभूतवरौ वीरौ नरनारायणाबुभौ ॥ १६
 इत्येतन्महदाश्चर्यं दृष्ट्वा श्रुत्वा च भारत ।
 अश्वत्थामा सुसंयत्तः कृष्णावभ्यद्रवद्रणे ॥ १७
 अथ पाण्डवमस्यन्तं यमकालान्तकाञ्छरान् ।

C. 8. 630
B. 8. 16. 21
K. 8. 52. 21

‘योधाश्च’). — °) M₁ तूणीराः. B₂ विस्त्रस्तायुधः; G_{1.2} विध्वस्तायत. — °) G₂ ‘तोमरान्; M₄ ‘तोरेणान् (for ‘केतनान्).

12 °) K₈ संछिन्नयोः करस्मींश्च; B_{1.8.4} ‘रश्मीशान्; B₅ D_{1.1} D_{1.5} T G_{1.8} M ‘रश्मीषान्; G₂ ‘रश्मीवान्. Co cites योः करं and रश्मयः. — °) K₈ वित्रिवेणुः; K₄ चित्ररूथान् (sic); V₁ B_{2.5} D_{1.1} D_{1.8-5.7} वि (V₁ om. वि) वरूथान्; T₂ छिन्नवेणून्; G₁ चित्रवेणून् (for वित्रि). B₁ विवरूथानरिक्कबरान् (hypermetric); D₂ विवरूथामपि कुंजरान् (hypermetric); D₈ छिन्नवेणून्चिक्कुंजरान्; D₈ त्रिवेणून्विक्कबरान्; T₈ G₈ छिन्नवेणूद्विकृ; G₂ चित्र. वेणीद्विकृ. Co cites त्रिवेणुः and Ca कूबरः. — °) S K_{2.4} विध्वस्तबंधुयुगलान्; K₁ विशस्तबंधुयुगलान्; K₈ विशस्तबंधुरयुगान्; B D_{1.1} D_{1.1} D_{1-5.7} विस्त्रस्त; D₈ विश्रस्त; S विशान्या (T₂ ‘शम्य; M₈ ‘शान्या). Co cites बंधुरं. — °) K₄ विस्त्रस्तायुधमण्डलान्; V₁ B_{4.m} विश्र (B_{4.m} ‘स्त) स्ताक्षोरं; B_{1.8} विध्वस्ताक्षमं (sic); B₂ विश्रस्ताक्षेपं; B_{4.5} D_{2-4.7} विस्त्रस्ताक्षमं; D_{1.1} D_{1.5} विध्वस्तस्तरं; D_{1.1} विस्त्रस्ताक्षिसं; D₈ विस्त्रस्तान्क्षिमं; D₈ विश्रस्ताक्षिसं; T_{1.8} विजंघाज्जातुं; T₂ G M विजंघाजानु. — K₁ om. 12°-13°. — °) K₈ रथान्विशकलान्कुर्वन्; D₈ T₂ रथांश्च शकलीकुर्वन्. Ca. c cite विशकली (as in text). — °) K₈ भारतः (for मारुतः).

13 K₁ om. 13^{ab} (cf. v. l. 12). — °) K₈ विस्मापयन्तं (hypermetric); D_{1.1} D₈ G₁ M₂₋₄ विस्मापनं; T₂ विस्मापकं (for विस्मापयन्). B_{2.8} क्षेपणीयं; D_{1.1} D_{1.5} G₂ M₁ प्रेक्षणीयान्; T_{1.2} M₂₋₄ प्रेक्षकाणां; G₁ प्रेक्षमाणां. — °) M₁ भयवर्धनः. D_{1.1} D_{1.5} द्विपतस्तापयद्वलं. — °) B₃ T₂ सम- (for समं). G_{1.2} कर्माजुनो (sic) (for कर्माजुनो). D_{1.1} D_{1.8-5.7} [अ] करोज (D₅ ‘ज) यः (for [अ] जुनोऽकरोत्).

14 °) B₂₋₄ D₄ सिद्धा; G₁ विद्ध- (for सिद्ध-). G_{1.2} तु; M तच् (for च). D_{1.1} सिद्धदेवर्षसंघश्च; T₁ देवर्षिसिद्ध-

संघास्तु. — °) D₈ G₂ चारणां. K_{1.8} B_{1.2.4.5} T_{1.8} G₈ चापि; B₃ T₂ G₁ M चाभिः; G₂ अपि (for चैव). — T₂ reads 14^{ad} twice. — °) T₂ (both times) चास्तवान्; G₂ चापतत्; M₁ चापदत् (for चापतन्). — °) K₄ वाग्वाशं; B₂ D_{1.1} D_{1.1} D_{1.5} वाचाशं; B_{4.5} D_{8.8} T_{2.8} G वागशं; M₁ वाक्याशं.

15 °) V₁ B₁ D_{2.8} चंद्रार्कानिलवायूनां; B₂₋₅ D_{1.1} D_{1.4.5.7} चंद्रा (B_{4.m} वज्रा) न्यनिलसूर्याणां; G₁ चंद्रार्क-कालवह्नीनां; G₂ चंद्रार्कविव वह्नीव (sic). — °) S₂ कान्ति (for कान्ति-). K₁ कान्तिदीप्तिवलद्युती; K₈ D₃ T_{1.2} G_{1.2} M₁ ‘वलद्युतिः (K₈ ‘ति); K₄ M₄ कान्तिदीप्त-वलद्युती; B₃ ‘दीप्तिवलद्युती; D_{1.1} कान्तिदीप्त; D₂ M₈ ‘वलद्युती; D₈ ‘चलद्युति; T₈ ‘चलद्युती. * Co: चंद्रादीनां कांत्यादि यथासंख्यं * — S₂ om. 15°-16°. — °) B₅ T₂ विभ्रतौ; D_{1.1} G₂ M₂₋₄ विभ्रतो; T₁ विभ्रतो; G₁ विभ्रतो; M₁ विभ्रतौ. B₃ देवौ; D₈ शूरौ; M₁ वीराः (for वीरौ). K₁ यौ सदीर्घभ्रतुर्वीरौ (sic). — °) K₈ V₁ B (except B₈) D (except D_{1.6}) T G M₂₋₄ transp. तौ and इमौ; M₁ त्विमौ तौ (for ताविमौ).

16 S₂ om. 16 (cf. v. l. 15). K₁ om. 16-17. — °) T₂ ब्रह्मेशानाम्. K₂ [अ] जह्यौ; V₁ D_{1.1} D₈ T_{2.8} [अ] जेयौ; T₁ G_{1.2} M पुरा (for [अ] जह्यौ). — °) S₁ K_{2.4} V₁ [ए] करथस्थितौ; — °) M₁ सर्वभूतवरौ; M₈ तौ सद्भूतवरौ; D₈ om. वीरौ. — °) D₁ नरयानायतौ (sic); M₁ नारायणनरात्. B₂₋₅ D_{1.1} D_{1.2-5.7} S [इ] भौ (for [उ] भौ).

17 K₁ om. 17 (cf. v. l. 16). D₂ om. 17°. — °) B₃ स्वयं यत्तः; D_{1.1} D₈ सुसंरब्धः; S सुसं (M₁ om. सं)-क्रुद्धः (for ‘संयत्तः). — °) G_{1.2} कृष्णम् (for कृष्णाव्). S K_{2.4} [अ] भ्याद्रवद् (for [अ] भ्यं).

18 °) D₁ अत्यन्तं (for अस्यन्तं). — °) V₁ B_{1.2} D_{1.1} D_{1.2.5.6.8} S अमित्रांत (B₂ ‘तं) करान्धारान्; B₂₋₅ D_{8.4.7} अमित्रज्ञक (B₃ ‘व) रान्धारान्. — °) T₁ सेषुना;

G. 8. 631
B. 8. 16. 22
K. 8. 52. 21

सेषुणा पाणिनाहूय हसन्द्रौणिस्थाब्रवीत् ॥ १८
यदि मां मन्यसे वीर प्राप्तमर्हमिवातिथिम् ।
ततः सर्वात्मनाद्य त्वं युद्धातिथ्यं प्रयच्छ मे ॥ १९
एवमाचार्यपुत्रेण समाहूतो युयुत्सया ।
बहु मेनेऽर्जुनोऽऽत्मानमिदं चाह जनार्दनम् ॥ २०
संशप्तकाश्च मे वध्या द्रौणिराह्वयते च माम् ।
यदत्रानन्तरं प्राप्तं प्रशाधि त्वं महाभुज ॥ २१
एवमुक्तोऽवहृत्पार्थ कृष्णो द्रोणात्मजान्तिकम् ।
जैत्रेण विधिनाहूतं वायुरिन्द्रमिवाध्वरे ॥ २२
तमामन्त्रैकमनसा केशवो द्रौणिमब्रवीत् ।

G₁ सेष्मणा (for सेषुणा); V₁ पाणिनाचार्य; Da₁ D_{1.5} 'याहूयन्'; T_{1.2} G₂ M₁ 'ना भूयः'. — ^a) V₁ B D S प्रहसन्द्रौणिस्थाब्रवीत्.

19 ^a) M₁ मा (for मां). — ^b) Da₁ D_{1.5} [अ]तिथिः. V₁ B_{2.4} D₆ प्राप्तमर्हसि वातिथि; B₁ Dn₁ D₂ प्राप्त (B₁ 'सु)-मर्हसि वातिथि; B₅ D_{2.4.7} 'मर्हमिहातिथि; T₃ 'माद्यमिवातिथि; G M₁ 'मार्य (M₁ [sec. m.] 'हं)मिवातिथि. — Ca. c cite प्राप्तम् (as in text). Cc cites अर्हम् (as in text). — ^c) S K B₂₋₄ Da₁ D_{1.4.5.7} त्वय; B₅ [अ]त्यर्थ; D₂ युद्धं; D₆ यत्नाद् (for [अ]द्य त्वं). — ^d) K₃ युद्धो नित्यं (sic).

20 ^b) K₃ धनंजयः; V₁ युयुत्सया; D₂ 'त्सवः; D₆ 'सुना (for युयुत्सया). — ^c) K₁ [S]र्जुनं मानं; K₃ स्वमात्मानं (for 'सुनोऽऽत्मानम्). — ^d) B₂ Da₁ D_{1.3-5.7} इति; M₂ इमं (for इदं). D₆ आह (for चाह).

21 ^a) Some MSS. संशप्तकाश्च. — ^b) D₆ आह्वयते; D₆ आह्वयते. T₂ हि (for च). — ^c) V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.2} कार्य (for प्राप्तं). — ^d) K₁ प्रशाधितुं; V₁ Dn₁ D_{2.6} S तत्प्रशा (D₂ 'सा)धि (for प्रशाधि त्वं). K₃ महाभुजः. B Da₁ D_{1.3-5.7} शंस मे (B₃ 'स मां; D₆ 'श मे) तद्धि माधव. — After 21, V₁ B (except B₃) Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} ins.:

93* आतिथ्यकर्माभ्युत्थाय दीयतां यदि मन्यसे ।

[B₁ आतिथ्यकर्माभ्युत्थयतिभये (hypermetric); Da₁ D_{1.5} कर्मेण्युत्थाय (for the prior half). Cc cites अभ्युत्थाय (as above). Dn₁ रोचते (for मन्यसे).]

22 ^a) S K_{2.4} [S]नयत्; K₁ महत्; G₁ बहून्; G₂ M₂ [S]बहून् (for अवहृत्). — ^b) B_{2.4} D_{2.4.7} द्रोणात्मजान्तिके. — ^c) K₂ जैत्रेण; K₃ सत्रेण; K₄ यंत्रेण; B₅ हयाद्य; D₂ क्षात्रेण; T मैक्षेण; G M मैक्षे (M₁ 'ह्ये)ण (for जैत्रेण). S K₂ विधिना हूयं; B₃ 'नाभूतो; Dn₁ 'नाहूय; D₂

अश्वत्थामन्स्थिरो भूत्वा प्रहराशु सहस्र च ॥ २३
निर्वेष्टुं भर्तृपिण्डं हि कालोऽयमुपजीविनाम् ।
सूक्ष्मो विवादो विप्राणां स्थूलौ क्षात्रौ जयाजयौ ॥ २४
यां न संक्षमसे मोहादिव्यां पार्थस्य सत्क्रियाम् ।
तामाप्तुमिच्छन्युध्यस्व स्थिरो भूत्वाद्य पाण्डवम् ॥ २५
इत्युक्तो वासुदेवेन तथेत्युक्त्वा द्विजोत्तमः ।
विव्याध केशवं पृथ्वा नाराचैर्जुनं त्रिभिः ॥ २६
तस्यार्जुनः सुसंकुद्धस्त्रिभिर्भैः शरासनम् ।
चिच्छेदाथान्यदादत्त द्रौणिघोरतरं धनुः ॥ २७
सज्यं कृत्वा निमेषात्तद्विव्याधार्जुनकेशवौ ।

'नाहूतां. — ^a) S K_{2.4} हुतं (K₂ 'तो) वायुर; V₁ D_{2.4} G₂ वायुमिन्द्रम् (for वायुरिन्द्रम्). D₅ इवाध्वरं; D₈ इवाध्वरे.

23 ^a) V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7.8} S तमा (B₃ 'दा)-मन्त्र्यै (G₂ 'त्रै)कमनसं; D₂ तमामन्त्रैकविधिना. — ^b) V₁ B₁ Dn₁ D_{2.6} कृष्णो द्रौणिमथाब्रवीत्. — ^c) M₁ अश्वत्थामं. — ^d) B_{2.5} D₆ प्रहरस्व. B₂ महत्सु च; T₃ G सहस्रशः (for सहस्र च).

24 ^a) K₃ Dn₁ निर्वेष्टुं; K₄ निर्विष्टुं; D₆ निवर्त्य; T₁ सर्वेषु; Cc निर्वेष्टुं (as in text). D₈ भर्तुः (for भर्तृ-). — ^b) K₃ उपजातिमां (for उपजीविनाम्). — ^c) G_{1.2} सूक्ष्मो विवादो. Cc cites सूक्ष्मो (as in text). — ^d) S सूक्ष्मो (for स्थूलौ). K₃ V₁ B₂ क्षात्रौ (for क्षात्रौ). Dn₁ स्थूलौ जयपराजयौ; D₈ स्फुटः क्षात्रो जयोजयः.

25 ^a) T₁ G₂ येन; T₃ न च; G₃ न हि; M यो न (for यां न). V₁ D₈ T₂ यदि (D₈ यां त्वं) न क्षमसे मोहाद्; B Da₁ D₁₋₇ या (D₆ त्व) मन्त्र्यैयसे मो; G₁ नेहि सूक्ष्मयसे मो (sic). — ^b) B₃ हते दिव्यां ****. Cc cites दिव्यां (as in text). — ^c) K₃ T₂ तमाप्तुम्; G_{1.3} M₂₋₄ समाप्तुम्; D₈ तां हर्तुम्; T₁ G₂ M₁ समाप्तुम्. Cc cites आप्तुम् (as in text). D₁ इच्छत् (for इच्छन्). — ^d) D₈ स्थिरी; G₁ वीरो (for स्थिरो). K₁ पाण्डवान्.

26 ^a) S₂ इत्युक्ते. — ^b) B₃ प्रति (for त्रिभिः).

27 Dn₁ om. 27^a. — ^a) S K_{1.2.4} तु (for सु-). — ^b) B Da₁ D_{1.3-5.7} बाणैः (for भलैः). — ^c) V₁ B D (except Dn₁ D₈) च (for [अ]थ). G₁ चिच्छेदाथान्यथादत्त. — ^d) Dn₁ दीर्घतरं; D₆ घोरतमं; D₈ दिव्यं ततो (for घोरतरं).

28 ^a) D_{2.6-8} सज्यं; D₈ सज्यं (for सज्यं). B निषेधाच्च; Dn₁ T₂ [अ]थ समरे; D_{2.6} निमेषार्ध; M₁

त्रिभिः शरैर्वासुदेवं सहस्रेण च पाण्डवम् ॥ २८
ततः शरसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
ससृजे द्रौणिरायस्तः संस्तभ्य च रणेऽर्जुनम् ॥ २९
इषुधेर्धनुषो ज्याया अङ्गुलीभ्यश्च मारिष ।
बाह्वोः कराभ्यामुरसो वदनघ्राणनेत्रतः ॥ ३०
कर्णाभ्यां शिरसोऽङ्गेभ्यो लोमवर्त्मभ्य एव च ।
रथध्वजेभ्यश्च शरा निष्पेतुर्ब्रह्मवादिनः ॥ ३१
शरजालेन महता विद्धा केशवपाण्डवौ ।

ननाद मुदितो द्रौणिर्महामेघौघनिस्त्रिनः ॥ ३२
तस्य नानदतः श्रुत्वा पाण्डवोऽच्युतमब्रवीत् ।
पश्य माधव दौरात्म्यं द्रोणपुत्रस्य मां प्रति ॥ ३३
वधप्राप्तौ मन्यते नौ प्रवेक्ष्य शरवेष्टमनि ।
एषोऽस्य हन्मि संकल्पं शिक्षया च बलेन च ॥ ३४
अश्वत्थाम्नः शरानस्तांश्छित्त्वैकैकं त्रिधा त्रिधा ।
व्यथमद्भरतश्रेष्ठो नीहारमिव मारुतः ॥ ३५
ततः संशप्तकान्भूयः साश्वस्रतरथद्विपान् ।

C. 9. 848
B. 9. 16. 40
K. 9. 52. 56

निमेषादि (for 'पातद्'). V1 D8 स; B1.2.4 Da1 D1.3-5.7 च; T8 G1.8 तौ (for तद्). — ^b) D2 [अ]र्जुनमाहवे (for 'केशवौ'). — ^{cd}) S2 K1 V1 B D8.4.7 शतैर्; K3 शितैर् (for शरैर्). V1 D8 T2 फा (T2 फ) लुगुनं (for पाण्डवम्). D2 वासुदेवं सहस्रेण फालुगुनं च ततः परं.

29 ^a) K8 B2 Da1 D1 G2 M2-4 शरसहस्राणि. — ^b) S2 K1.4 प्रयतानि; V1 अयुतानि. S K1.2 [अ]र्बुदानि (for [अ]र्बुदानि). — ^c) S K2.4 व्यसृजद् (for ससृजे). V1 D2.6 पाण्डवे राजन्; T G द्रौणिरायस्तः (for 'रायस्तः'). Co cites आवस्तः (as in text). K1 संसृज द्रौणिरायस्तः (sic). — ^d) S K2.4 D4 संस्तभ्य; K1 सस्तभ्य; Co संस्तभ्य (as in text). V1 D2 व्यस्रापयत चार्जुनं (D2 पाण्डवं); Dn1 D8 S स्तभयामास चार्जुनं; D8 स्पापयन्निव चा.

30 ^a) D6.8 T2 इषुधोर. Co इषुधौ; Cp इषुधेर (as in text). T8 G8 धनुषः. K8 ज्येया; V1 B2 D2-4.7 चैव (for ज्याया). — ^b) V1 B2 D2-4.6.7 ज्या (D8 चा)-याश्चैवाथ (D2.6 व तु); B1.3-5 Da1 D1.5.8 T2 अङ्गुलिभ्यश्च; T1.3 G M त्वङ्गुली (T8 G1.8 'लि')भ्यश्च. — ^d) D2 वदने; M वदनाद् (for वदन-). Dn1 D8 T1.3 G8 वदनाद्वा- (Dn1 'नघ्रा')णनेत्रयोः; D8 G1.2 वदनाघ्राणनेत्रतः.

31 ^a) G2 शिरसाङ्गेभ्यो. — ^b) S K2-4 B2 T1 G1 M1 लोमच (K8 'म')र्मभ्य; K1 V1 B1.3-5 Dn1 D2-4.6.7 T2.3 G2.3 M2-4 Co लोमवर्मभ्य. — ^c) Da1 D1.5 रथात् (for रथ-). D8 S (except T8 G3) 'ध्वजाभ्यां च. M1 शरान्. — ^d) K8 Da1 Dn1 D1.2.5.6.8 निपेतुर; V1 निपेतुर.

32 ^b) K1.8 D8 S (except T2) बद्धा (for विद्धा). B1.5 Da1 D1.5 पाण्डवमाधवौ; B2-4 D2.4.7 माधवपाण्डवौ (for केशव). — G2 om. (! hapl.) 32^c-33^b. — ^c) K2 ननादामुदितो. — ^d) B1.5 Dn1 D1-4.7.8 'निः (D8.8 'नि')स्त्रिनः; D5 'निःस्त्रिनी; M1 'नस्त्रिनः. V1 महामेघो घनस्त्रिनः. — After 32, T G2.3 M ins. 8. 40. 112-124.

33 T G2.3 M1.8.4 om. 33^{ab} (for G2, cf. v. l. 32). G1 om. 33-54. — ^a) D5 om. तस्य. B Da1 D1-5.7

M2 तं निनदं; D6.8 चानदतः (for नानदतः). K8 तस्य नीनदतः शुभ (sic). — ^b) S1 (before corr.) केशवोर्जुनमब्रवीत्. — Before 33^{cd}, T1 G2 M1.2.4 ins. अर्जुनः. — ^d) B (except B2) Da1 D1.3-5.7 T1 M गुरुपुत्रस्य (for द्रोण'). K8 मानिनः; B8 संप्रति (for मां प्रति).

34 G1 om. 34 (cf. v. l. 33). — ^a) K1 B D (except D2-4) T G2.3 M8 वधं (for वध-). K8 मन्यते. — ^b) V1 प्राविश्य; B1 D2 प्रविश्य; B2.4.5 Da1 D2.4.6.7 T8 G8 प्रावेक्ष्य; B8 Dn1 D8 T1 G2 M प्रावृत्त्य. K8 श*वेष्टमनि; G2 M1 शरवेष्टमना; M2-4 शरवर्त्मना. — ^c) S1 V1 B2.3 D2-4.6.7 एषोस्मि (for एषोऽस्य). G2 पार्थः (for हन्मि). K8 संवर्यं (sic); T1 संकल्प्य; G2 M1 संकल्पः. — ^d) K8 शिक्षया; D2 शिक्षयाया. — After 34, S (G1 om.) ins.:

94* एवमुक्त्वाश्च चिच्छेद भलैः संनतपर्वभिः ।

धनुश्चित्रं पताकां च रथं शक्तिं गदां शुभाम् ।

[(L.1) T1.2 स (for [अ]स्य). T8 G8 भलैः कर्मारमाजितैः; G2 भलेन नतपर्वणा (for the post. half). — (L.2) = var. 8. 40. 125^{ef}. T2 तनुच्छदं; M धनुच्छत्रं. T8 M1 पताकं. T G2.3 M2-4 रथशक्तिं. T2.3 G8 वरां (for शुभाम्).]

35 G1 om. 35 (cf. v. l. 33). — ^a) M अश्वत्थाम्ना. K1 अस्त्रं; K3 आस्त्रांश्च; K4 अस्त्रांश्च; V1 तांस्तु; Dn1 उस्त्रांश्च; D2 तीक्ष्णांश्च; D8 तांश्च; T2 G2 अस्त्रांश्च; T8 G8 अस्त्रांश्च; Co अस्त्रांश्च (as in text). — ^b) D2 छित्त्वैकैकं. B1.4.5 Da1 D1.5 T1.3 G2.3 त्रिभिस्त्रिभिः; B2 M1 द्विधा त्रिधा; B3 पत्रिभिस्त्रिभिः (hypermetric); D2 त्रिभिस्त्रिधा. — ^c) D8 T8 व्यथमद्. T1.3 भारतश्रेष्ठ. G8 व्यथमद्भरतं श्रेष्ठं. — ^d) V1 B Da1 D1.2.5.8 T2 M2-4 मास्करः (for मारुतः).

36 G1 om. 36 (cf. v. l. 33). — ^a) Some MSS. संसप्तकान्. — ^b) D8 'हयद्विपान् (for 'रथद्विपान्) — ^c) Dn1 ध्वजं; D1 ध्वजान् (for ध्वज-). K8 ध्वजयन्त्रिगणान्;

C. 8. 649
B. 8. 16. 40
K. 8. 52. 56

ध्वजपत्तिगणानुगैर्बाणैर्विव्याध पाण्डवः ॥ ३६
ये ये ददृशेरे तत्र यद्यद्रूपं यथा यथा ।
ते ते तत्तच्छरैर्व्याप्तं मेनिरेऽऽत्मानमेव च ॥ ३७
ते गाण्डीवप्रणुदिता नानारूपाः पतत्रिणः ।
क्रोशे साग्रे स्थितान्मन्ति द्विपांश्च पुरुषात्रणे ॥ ३८
भल्लैश्छिन्नाः कराः पेतुः करिणां मदकर्षिणाम् ।
छिन्ना यथा परशुभिः प्रवृद्धाः शरदि द्रुमाः ॥ ३९
पश्चात्तु शैलवत्पेतुस्ते गजाः सह सादिभिः ।

V1 'यद्विगणान्'; B1.8 D7 'पत्तिगुणान्'; B5 'पत्तिरथान्';
Dai ध्वजान्पत्तिगुणान्; D5 ध्वजान्पत्तिगुणान्; S (except
T2; G1 om.) सपदातिगणान्.

37 G1 om. 37 (cf. v. l. 33). — ^a) B1.8.5
Dai D1.8-5.7 यद्यद्रूपाः; Dn1 यद्यद्रूपः (for यद्यद्रूपं).
V1 B Dai Dn1 D1-7 S (G1 om.) तदा (Dai D1.5
T1 'था') जनाः (for यथा यथा). D3m यादृग्रूपं यदा यदा.
— ^c) B1.8-5 Dai Dn1 D1-5.7 तत्र; B2 तत्तु; D5
वैतच्छू (for तत्तच्छू). — ^d) B Dai D1.8-5.7 [SS]-
त्मानमात्माना; D5 ह्यात्मानमेव च (hypermetric) (for
ऽऽत्मानमेव च).

38 G1 om. 38 (cf. v. l. 33). — ^a) K2 गाण्डीव-
प्रमुदिता; V1 Dn1 D1 'प्रमुकास्तु'; B Dai D8-7 T2
'प्रमुकास्तु'; D2 'प्रमुकाश्च'; T3 G3 'प्रच्युता वै'; M 'प्रमुदिता'.
T1 G2 गाण्डीवेन प्रमुदिता. — ^c) T2 क्रोशेनाग्रे (for
क्रोशे साग्रे). S2 K1.2.4 चाग्रे; T1 साग्र; Co साग्रे (as in
text). G2 तथा; M1 स्थिता (for स्थितान्). B3
हन्ति; D5 S (G1 om.) जघ्नुः (for मन्ति). — ^d) K1
Dai (by corr.) D1.5 G2 M1 द्विपाश्च; B2.4.5 Dai
(before corr.) D7 T3 G3 द्विपाश्च (for द्विपांश्च). V1
B2 D2.6 T2 रथान् (for रणे).

39 G1 om. 39 (cf. v. l. 33). T2 om. (hapl.)
39-41^b. — ^a) K2 करे (for कराः). — ^b) T1 G2
द्विपानां (for करिणां). K1 V1 B1.8-5 Dai Dn1
D1.2.4-8 S (T2 G1 om.) मदवर्षिणां (K1 'णं'); B2 'वर्षिणां';
D3 'कर्षिणी'. — ^c) V1 D2.5 वने; B2 द्वित्वा (sic).
S (T2 G1 om.) तथा (for छिन्ना). B1.8.5 Dai D1.8-5.7
यथा वने (for छिन्ना यथा). — ^d) Dn1 D8 संवृद्धाः;
M प्रकृताः (for प्रवृद्धाः). B2 शवतद्रुमाः. K2 प्रवृत्तार-
विदद्रुमः (sic); V1 निवृत्ताः सवनं; B1.4.5 Dai D1-7
निवृत्ताः सुमहा (D8 सरल); B3 निवृत्ताश्च महा; T1
प्रकृताश्च गिरौ द्रुमाः; T3 G3 प्रकृताः शल्मलि; G2
प्रवृत्ताः शल्मलि.

वज्रिवज्रप्रमथिता यथैवाद्विचयास्तथा ॥ ४०
गन्धर्वनगराकारान्विधिवत्कल्पितात्रथान् ।
विनीतजवनान्युक्तानास्थितान्युद्धदुर्मदान् ॥ ४१
शरैर्विशकलीकुर्वन्मित्रानभ्यवीवृषत् ।
अलंकृतानश्चसादीन्पत्तींश्चाहन्धनंजयः ॥ ४२
धनंजययुगान्तार्कः संशप्तकमहार्णवम् ।
व्यशोषयत दुःशोषं तीव्रैः शरगभस्तिभिः ॥ ४३
पुनर्द्रौणिमहाशैलं नाराचैः सूर्यसंनिभैः ।

40 T2 G1 om. 40 (cf. v. l. 39; 33). B3 om.
40^a. — ^a) B2 पश्चात् (submetric); B5 D6 पश्चाच्च
(for पश्चात्तु). S2 K1.2 शरवत्; B2 इयेनवत् (for शैल).
K4 पश्चात्ते सरवाः पेतुः; V1 ये चात्र बलतः पेतुः; D2 भल्लैः
छिन्नकरा पेतुः. — K1 om. 40^a-42^b. — ^c) B2 वज्रिवज्र-
प्रमुदिता; D2 वज्रं वज्रे प्रमथिता; D5 वज्रिवज्रा; G2
वज्री. — ^d) K2 [अ]द्विचयास् (for [अ]द्विचयास्).

41 K1 G1 om. 41 (cf. v. l. 40; 33). T2 om.
41^{ab} (cf. v. l. 39). — ^b) B (except B2) Dai
D1.8-5.7 रथांश्चापि (D8.4.7 'शैव') सुकल्पितान्. — ^c) B
Dai Dn1 D2-8 S (G1 om.) विनीतैर्ज (B5 'तैर्ज'; D9
'ताञ्ज') वनैर्युक्तान्; V1 विनीतान्यवसंयुक्तान्; D1 निनी-
तैर्जनवोर्युक्तान् (sic). — ^d) B D S (except T1; G1
om.) युद्धदुर्मदैः.

42 G1 om. 42 (cf. v. l. 33). K1 om. 42^{ab}
(cf. v. l. 40). — ^a) Dai D1.5 विशकलान् (for
विशकली). — ^b) S2 K2.4 अमितान् (for अमित्रान्).
K3 अभ्यवावृषत्; K4 अभिवीवृषत्; Dn1 अवधीत्तदा; D8
अभ्यवीवृषन्; T2 अवधीत्तदा. — After 42^{ab}, M2-4 ins.:

95* ते शराः सूर्यसंकाशाः पतन्तः सर्वतोदिशम् ।
— ^a) K2 अलंकृतान्; K3 B D S (G1 om.) स्व-
(Dn1 सा)लंकृतान्. — ^d) K2 Dai D1.5 पत्तीश्च (for
पत्तींश्च). K1-3 चाह (K2 'हं'); V1 B2 D3 चाहन्; D8
T2.3 G8 निघ्नन्; M जघ्नुः (for चाहन्). Co cites अहन्.
D8 M महारणे; T G3 रणाजिरे (for धनंजयः). Dn1
पदार्तीश्च महारणे.

43 G1 om. 43 (cf. v. l. 33). — ^a) S2 'युगांतार्कः'.
— ^b) Some MSS. संसप्तक. B2 महारथः; Dai D1.5
महार्णवः. — ^c) K2 दुःशाम्य; V1 सुशोषं; D8 दुःशोषं;
D6 T2 निशोषं; T1 G2 दुःशोष्यं; M दुःशाम्यं (for दुःशोषं).
S1 K2 व्यशोषय *दुःस्तस; S2 'यदुरेशस्तस; K1 विशोषय-
त्युदुष्यारं (sic); K4 'यदुप्रतरेस्. — ^d) K1.8.4 V1 B D T2
तीक्ष्णैः (Dn1 'क्ष्णै'); T1 सितैः; T3 G2.8 M तिग्मैः (for

निर्विभेद महावेगैस्त्वरन्वज्जीव पर्वतम् ॥ ४४
 तमाचार्यसुतः क्रुद्धः साश्वयन्तारमाशुगैः ।
 युयुत्सुर्नाशकघोर्धुं पार्थस्तानन्तराच्छिनत् ॥ ४५
 ततः परमसंकुद्धः काण्डकोशानवासृजत् ।
 अश्वत्थामाभिरूपाय गृहानतिथये यथा ॥ ४६
 अथ संशप्तकांस्त्यक्त्वा पाण्डवो द्रौणिमभ्ययात् ।
 अपाङ्केयमिव त्यक्त्वा दाता पाङ्केयमर्थिनम् ॥ ४७

ततः समभवद्युद्धं शुक्राङ्गिरसवर्चसोः ।
 नक्षत्रमभितो व्योम्नि शुक्राङ्गिरसयोरिव ॥ ४८
 संतापयन्तावन्योन्यं दीप्तैः शरगमस्तिभिः ।
 लोकत्रासकरावास्तां विमार्गस्थौ ग्रहाविव ॥ ४९
 ततोऽविध्यद्भुवोर्मध्ये नाराचेनार्जुनो भृशम् ।
 स तेन विबभौ द्रौणिरूर्ध्वरश्मिर्मर्यथा रविः ॥ ५०
 अथ कृष्णौ शरशतैरश्वत्थामादितौ भृशम् ।

C. 8. 664
B. 8. 17. 4
K. 8. 52. 4

तीत्रैः). §2 शरगमाशुचिः (sic).

44 G1 om. 44 (cf. v. l. 33). — ^a) T1.3 G2.3 M तं च (for पुनर्). V1 B D (except D1.3) T2 द्रौणि (for द्रौणि). B3 महासेनं; D6 समासाद्य; D8 महाराज (for महाशैलं). Co cites द्रौणिमहाशैलम् (as in text). — ^b) §3 V1 B1.4 D2-4.5.7 T2 वज्रसंनिभैः; B2 शूलं; B3 रविं (for सूर्यं).

45 G1 om. 45 (cf. v. l. 33). D3 om. (hapl.) 45^b-46^a. — ^a) K1 युयुत्सोः; V1 युयुत्सोर; D6 T2 युयुत्सुं; T1.3 G3 M3.4 बीमत्सुं; G2 विशिलैर्; M1 विध्यंतं; M2 विव्याध. V1 B1.2.5 Da1 D1.3-5.7 Co आगमत्; B3 आगतो; D2 नाशकन् (for नाशकत्). Ca cites अशकत् (as in text). K1 M1 घोर्धुं; K3 D6 वेर्धुं; B1 युद्धं; Da1 D1.5 कुद्धं; B4 T3 G2 वेर्धुं; Dn1 D2 द्रष्टुं; T2 वेगं; G3 सोर्धुं (for योर्धुं). — ^d) K1 B1.3.5 Da1 D1-5.7 पार्थस्तानच्छिनच्छरान्. Ca cites पार्थस्तान् and अच्छिनत् (as in text).

46 G1 om. 46 (cf. v. l. 33). D8 om. 46^a (cf. v. l. 45). Dn1 om. 46^a-47^a. — ^b) V1 शरान्शीघ्रान्; B1 Ca काण्डपृष्ठान्; B2-4 D3.4.7 कोषान् (B3 दू); Da1 D1.5 कोष्ठान्; D2 शरकोषान्; D6 सनकोपाद्; D8 शरं-कोदम् (sic); T1.3 G2.3 M काण्डकोशम्; Co कांतकोषान् (for काण्डकोशान्). K3 काण्डं कोशा*वाप्वजत् (sic); B3 पाण्डवेस्त्राण्यवासृजत्; T2 श****निवासृजत्. — ^c) §2 K2 अश्वत्थामाभिरूपाय; T1 माभिरूपाय; M2-4 भ्रमिरूपाय. Ca.c cite अभिरूपाय (as in text). — ^d) §1 G2 गृहानतिथयो; K1 हानमि यथा; K2 हानतिययो; V1 D6 हावतिथये; D8 पूजामतिथये; T2 गृहानातिथये; M1 हादतिथये. Ca cites गृहान् (as in text).

47 G1 om. 47 (cf. v. l. 33). Dn1 om. 47^a (cf. v. l. 46). — ^a) Some MSS. संशप्तकांस्. — ^b) V1 अभ्यगात्. — M1 om. 47^a. — ^c) K1 अपांतेयम्; K3 अपांतेयम्; K4 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1-5.7.8 अपांतेयान्; B3 T2 अपा(T2 प)त्रेयान्; Co अपांतेयान्

(for अपाङ्केयम्). D6 अपांतेयानि संत्यक्त्वा. — ^a) K4 दत्त्वा; D6 दीना; T1 तथा; G2 M2-4 तदा (for दाता). B3 पात्रेयम् (for पाङ्केयम्). K3 अर्थितं; Da1 D1.5 अर्थिनः; D4 अर्थितः. — After 47, T G2.3 ins.:

96* स्थिताः संशप्तका राजन्दप्रा युद्धं महात्मनोः ।

[T1.3 G3 महात्मनः.]

— K4 V1 B D M ins. an addl. colophon after 47. T2 G2.3 ins. it after 96*. [Adhy. name: Dn1 संशप्तकगणायुद्धं; T1 M1 अर्जुनाश्वत्थामयुद्धे (M1 'द्ध'). Adhy. no. (figures, words or both): B1.2.4.5 Da1 D2 16; D1 14; T1.3 G2.3 57; T2 M 56.]

48 G1 om. 48 (cf. v. l. 33). K4 V1 B D S (G1 om.) ins. संजय उवाच before 48. Before the ref., G2 adds श्रीकृष्णाय नमः. B2 om. 48^b-49^a. — ^b) K1 शक्रांगिरसं; K3 V1 D2 शुक्रांगिरसवर्चसं (K3 सां); Dn1 रिसवर्चसोः. Co cites आंगिरसः. — ^d) Dn1 शुक्रांगिरसयोर. Ca cites आंगिरसः.

49 G1 om. 49 (cf. v. l. 33). B2 om. 49^a (cf. v. l. 48). — ^b) T3 तौ दीप्तैः (hypermetrio) (for दीप्तैः). T1 G2.3 M तौ दीप्तैः (G2 सौ; M1 स) शररश्मिभिः. — ^c) Dn1 लोकतापं (for लोकत्रासं). — ^d) B2 विमानस्थौ; B3 विमर्दतौ; Ca.c विमार्गस्थौ (as in text). S (except T2; G1 om.) transp. ग्रहौ and इव.

50 G1 om. 50 (cf. v. l. 33). — ^a) V1 D2.6 T2 तमविध्यद् (for ततोऽवि). K4 भुवोर (for भुवोर). — ^b) K1 T3 नाराचैर्जुनो (for नाराचेनार्जुनो). D2 द्विजं (for भृशम्). — ^c) §1 K2 विक्षतो; T1 G2 [अ] पि बभौ (for विबभौ).

51 G1 om. 51 (cf. v. l. 33). — ^a) K3 Dn1 कृष्णो. K3 शरशतैर्; Dn1 शतैर् (for शतैर्). — ^b) §2 K3.4 B3 M1 अश्वत्थामा; D8 त्यागो. K1 [अ] दितो; B3 [अ] पितैर्; T1 G2.3 M [अ] पि (T1 M1 पि) तौ (for [अ] दितौ). D6 रणे (for भृशम्). — ^c) K1.3 V1 B D S स्वरश्मिजालविकचौ (K3 B3 Dn1 निकरै; D6 विकरौ).

C. 8. 66A
B. 8. 17. 4
K. 8. 53. 4

सरश्मिजालनिकरौ युगान्तार्काविवासतुः ॥ ५१

ततोऽर्जुनः सर्वतोधारमस्त्र-

मवासृजद्रासुदेवाभिगुप्तः ।

द्रौणायनिं चाभ्यहनत्पृषत्कै-

र्वज्राग्निवैवस्वतदण्डकल्पैः ॥ ५२

स केशवं चार्जुनं चातितेजा

विन्याध मर्मस्वतिरौद्रकर्मा ।

बाणैः सुमुक्तैरतितीव्रवेगै-

रैराहतो मृत्युरपि व्यथेत ॥ ५३

द्रौणेरिषूनर्जुनः संनिवार्य

व्यायच्छतस्तद्विगुणैः सुपुङ्खैः ।

तं साश्वसूतध्वजमेकवीर-

मावृत्य संशप्तकसैन्यमाहूत ॥ ५४

धनूंषि बाणानिषुधीर्धनुर्ज्याः

पाणीन्धुजान्पाणिगतं च शस्त्रम् ।

छत्राणि केतूंस्तुरगानथैषां

वस्त्राणि माल्यान्वथ भूषणानि ॥ ५५

चर्माणि वर्माणि मनोरथांश्च

प्रियाणि सर्वाणि शिरांसि चैव ।

चिच्छेद पार्थो द्विषतां प्रमुक्तै-

र्वाणैः स्थितानामपराङ्मुखानाम् ॥ ५६

सुकल्पिताः स्यन्दनवाजिनागाः

— ^a) K₁ [इ]वांश (sup. lin. क) तुः; K₄ [इ]वासुतः; G₂ [इ]वासुतः (for [इ]वासुतः). D₁ युतार्काविवासतुः (sic). 52 G₁ om. 52 (cf. v. 1. 33). — ^a) S₂ K₄ सर्वतो-
धारमस्त्रम्; K₈ सचातीवारमस्त्रम्; D_{n1} सर्वतोसहमस्त्रम्;
D_{4.5} सर्वतोवा (D₈ "वि")रमस्त्रम्; D₈ (sup. lin. as in
text) सर्वतश्चारमस्त्रम्; T₁ सर्वतः शस्त्रवृष्टिम्; T₂ सर्वतो-
धारमस्त्रम्; M₄ सर्वभूतोधारमस्त्रम्. Ca cites सर्वतोवारम्.
— ^b) S₁ वासुदेवाभितप्तः; K₁ "देवाभितप्तः"; K₈ V₁ B
D S (G₁ om.) वासुदेवे (D_{n1} "वो-"; D₂ "वा")भिभूते
(for "देवाभिगुप्तः"). — ^c) D₈ T₂ द्रौणायनिश्च; G₂
द्रौणायनं; M₄ द्रौणायनिं. D_{n1} T_{1.2} M चाप्यहनत्; G₂ चाप्य-
सृजत्. S₂ पृषक्कैः; K₈ D_{1.4.5.8} पृषक्कैः. — ^d) K₈ धनूंषि
वैवस्वतः; B₈ वज्राग्निवैवस्वतवज्रं; G₂ विषाग्निवैवस्वतः;
M₄ वज्राग्निवैवस्वतदण्डकल्पो. Co cites [वै]वस्वतदण्डकल्पैः.
53 G₁ om. 53 (cf. v. 1. 33). — ^a) K₈ पांडवं;
D₄ चार्जुनं. K₈ चार्जवेन; B₈ D_{4.1} D_{1.5} चाभितेजा; D₄
चातितेजा; T₂ चाभितेजा; G₂ चातितेजसा; M₄ चातितेजो
(for चातितेजा). — ^b) V₁ D_{n1} D₈ मर्मस्वपि रौद्रकर्मा;
D₁ धर्मस्वतिः; D₈ मर्मस्वतिः; S (except T₂; G₁ om.)
मर्मस्वतितीव्रं. — ^c) S₁ K सुमुक्तैः; V₁ D_{n1} D₂ सुघोरैः;
B₁₋₄ D_{8.4.6.7} T₈ सुमुक्तैः; T₁ M₈ स्वमुक्तैः (for सुमुक्तैः).
K₁ अभितीव्रवेगैः; V₁ अतिरौद्रः; D₂ अपि तीव्रं. — ^d)
D₈ वराहतो (for रैराहतो). S₂ मृत्युर (for मृत्युर).
B₂ अति- (अपि).

54 G₁ om. 54 (cf. v. 1. 33). — ^a) K₈ D₁ द्रौणे
रिपून्; D₈ द्रौणि रिपून् (for "जेरिपून्"). K₈ om.; T_{1.8}
G_{2.8} ह्युमिः (for अर्जुनः). — ^b) B_{2.8} स्वर्णपुङ्खैः; D_{n1}
सपुङ्खैः; M₂₋₄ पृषक्कैः (for सुपुङ्खैः). K₈ व्यचच्छत

शुद्धिगुणैः सपुङ्खैः (sic). — ^c) M₁ साश्वसूतं. — ^d) V₁ B₈
आहत्य (for आवृत्य). Some MSS. संसप्तकं. B₈ आर्जवः;
D₈ (sup. lin. as in text) आस्थत् (for आहूतं). T₂
आवृत्य संशप्तकसाल्वमुख्यान् (sup. lin. "सैन्यान्"); G₂
आवृत्तसंवर्त्तकसैन्यमाहूतं. Co cites आहूतं (as in text).

55 ^a) S₂ K_{2.4} D_{n1} D_{1.5.6} G_{1.8} M₁ इषुधीः; K₈
इषुधान् (for इषुधीर्). T₂ धनुष्याः; G_{1.8} धनुर्ज्याः. — ^b)
K₂ पाणीभुजान्; D₄ रूजन्भुजान्; D₈ G₂ T_{1.8} पाणीस्तथा; T₂
पाणीन्धुजान् (for पाणीन्भुजान्). K₈ पाणिगतां; B₂
पाणिगतं; D₈ पाणिगतः; D₈ सर्वगतं (for पाणिं). — D₈
om. (hapl.) from गतं in 55^b up to सर्वाणि in 56^b.
— ^c) D₄ T₁ G_{1.8} केतुं (for केतून्). D_{8.7} तु रथान् (for
तुरगान्). K₁ D_{2.4} T₁ G₁ M₂₋₄ रथेषां; K_{2.4} B_{1.4}
तथै (B₄ "थे")षां; V₁ D_{4.1} D_{1.5} M₁ रथेषां; B₈ रथेषां; B₈
तथैव; D_{n1} D_{8.7} T₈ G_{2.8} रथेषां; D₈ रथैव; T₂ अशेषान्
(for अथैषां). — ^d) M₂₋₄ अस्त्राणि (for वस्त्राणि). B₈₋₅
D_{4.1} D_{n1} D_{1.5} माल्यानि च; D₈ माल्यानथ.

56 D₈ om. up to सर्वाणि in 56^b (cf. v. 1. 55).
— ^a) V₁ B_{1.4.5} D_{4.1} D_{1.5} T₂ M₂₋₄ transp. चर्माणि
and वर्माणि. D_{4.7} मर्माणि (for चर्माणि). D₄ चर्माणि;
G₁ मर्माणि (for वर्माणि). S₂ K₄ महारथांश्च; V₁ B_{1.8}
T_{1.8} G₂ M_{1.2.4} मनोहराणि; B_{8.5} D (D₈ om.) T₂ M₂
रमाणि (for "रथांश्च"). — ^b) V₁ सर्वाणि तेषां स; S
(except T₂) प्रसह्य तेषां स (for प्रियाणि सर्वाणि).
— ^c) S₁ प्रसक्तैः; K₈ B_{2.5} D_{6.8} T₂ M₃ सुमुक्तैः; B_{1.8.4}
D_{n1} D_{8.4.7} सुमुक्तैः; D₁ प्रमुक्तैः; D₂ M_{1.2.4} ससुक्तैः;
T_{1.8} G₂ विसुक्तैः (for प्रमुक्तैः). — ^d) K₈ चितानाम् (for
स्थितानाम्). D₈ नपराङ्मुखानां.

समास्थिताः कृतयत्नैर्नृवीरैः ।
 पार्थैरितैर्वाणगणैर्निरस्ता-
 स्तैरेव सार्धं नृवरैर्निपेतुः ॥ ५७
 पद्मार्कपूर्णेन्दुसमाननानि
 किरीटमालामुकुटोत्कटानि ।
 भल्लार्धचन्द्रक्षुरार्हिसितानि
 प्रपेतुरुर्व्यां नृशिरांस्यजस्रम् ॥ ५८
 अथ द्विपैर्देवपतिद्विपाभै-
 र्देवारिदर्पोल्वणमन्युदर्पैः ।
 कलिङ्गवज्राङ्गनिषादवीरा
 जिघांसवः पाण्डवमभ्यधावन् ॥ ५९
 तेषां द्विपानां विचकर्त पार्थो

वर्माणि मर्माणि करान्नियन्तृन् ।
 ध्वजाः पताकाश्च ततः प्रपेतु-
 र्वज्राहतानीव गिरेः शिरांसि ॥ ६०
 तेषु प्ररुग्णेषु गुरोस्तनूजं
 बाणैः किरीटी नवसूर्यवर्णैः ।
 प्रच्छादयामास महाभ्रजालै-
 र्वायुः समुद्युक्तमिवांशुमन्तम् ॥ ६१
 ततोऽर्जुनेधूनिषुभिर्निरस्य
 द्रौणिः शरैरर्जुनवासुदेवौ ।
 प्रच्छादयित्वा दिवि चन्द्रसूर्यौ
 ननाद सोऽम्भोद इवातपान्ते ॥ ६२
 तमर्जुनस्तांश्च पुनस्त्वदीया-
 नभ्यर्दितस्तैरविकृत्तशस्त्रैः ।

C. 8. 675
 B. 8. 17. 16
 K. 8. 53. 16

57 ^a) K1 स्वकल्पिताः; K3 संक^०; B1.3.5 सुकल्पितः; G1.2 सुकल्पिता; Ca 'ताः (as in text). — ^b) S² कृतयत्नैर्; K1 कृतशस्त्रैर्; B (except B2) D2.4.7 यत्नकृतैर्; Dn1 कृतशस्त्रैर्; D8 कृत्यपरैर् (for कृतयत्नैर्). D2 नृवीरौ (for 'वीरैः). — ^c) V1 B D (except D8) बाणशस्त्रैर् (for 'गणैर्). — ^d) Da1 D1.5 तेनैव (for तैरेव). B1.3 D2.4.7 नृवरा निपेतुः; D8 S नृवरैर्विनेष्टुः (G1 'चरै जिरेष्टुः [sic]; G2 'वरैर्विरेष्टुः).

58 ^a) V1 B (except B2) D (except Dn1 D8) T3 G3 M 'निभाननानि; T2 'समाननानि. — ^b) K3 किरीट-मालामुकुटोत्कटानि; V1 D2-7 'माल्याभरणो (V1 'णे)-ज्वलानि; Dn1 किरीटमालीमुकुटोत्कटानि; Da1 D1 किरीट-मालामुकुटोज्वलानि; S 'माली (T2 'ला) मुकुटोत्कटानि. — ^c) K3 Dn1 भल्लार्ध (Dn1 'र्थ) चन्द्रक्षुरार्हिसितानि; K4 भल्लार्ध-चन्द्रा^०; V1 D2.6 भल्लार्ध (D8 फालार्ध) चन्द्रक्षुरकल्पितानि; D2.4.7 'क्षुरकसितानि; T1.3 G M 'क्षुरसन्निकृत्तानि (T3 G3 'कर्त्तानि). S (except T2) [अ] पातयच्छत्रुशिरांस्यजस्रं.

59 ^a) G2 रथद्विपैर्. V1 B2-4 Da1 D1.5.8.8 m S Co दैत्यरिपुद्वि (G2 'पुद्वि) पा^०; B1.5 D2-4.7 देवरिपु^०; Dn1 दैत्यरिपुद्वयामैर् (sic); D8 देवद्विपानिवोद्वैर्. — ^b) K4 दैवारिदर्पोल्वणमन्युदर्पाः; V1 B Da1 D1-5.7 'दर्पाप (V1 'द) हमन्युदग्रं (D2.5 'त्रै); Dn1 D8 T2 'दर्पापहमन्युदग्रैः (Dn1 'कैः); D8 'दैव्योर्बलमन्युदर्पैः; D8m 'वयोर्बलमन्युदर्पाः; T1 G2 'कल्पबलमन्युदर्पाः; T3 G1.3 M2-4 'कल्पा बलमन्युदर्पैः (T3 G8 'पाः). M1 (before corr.) 'मन्युकल्पैः. — ^c) K3 'निषादवारा; G कलिगवकांकिनिषाद^०. — ^d) D2.6 फालगुनम्

(for पाण्डवम्). Da1 अभ्यधावन्; M1 अभ्यधावत्.

60 ^a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 S निचकर्त्त. D8 तेषां द्विपानामिव कर्णपार्थो. — ^b) Dn1 D1.3 T G M1 चर्माणि; D1 वराणि (for चर्माणि). K1 D8 T G चर्माणि; K3 B3 D2.3 चर्माणि; B1 कर्माणि (for मर्माणि). D4 करान्नयन्तृन् (sic); D8 करान्नियच्छन्; T1 करान्नयन्तृन्; T2 करांश्च जवन्; Ca करान्नियन्तृन् (as in text). — ^c) B1.4 Da1 D2.3.6.7 T1.3 M ध्वजान्. M1.4 पताकांश्च. — ^d) K3 वज्राहतानां च; D2.4.7 'हतान्येव. S तटानि (for शिरांसि).

61 ^a) K3 प्रभिन्नेषु; V1 प्रणूनेषु; B1.2.4 Dn1 D1.2.4.6-8 S (except T1) प्रभन्नेषु; B1 प्ररुद्धेषु; D8 भन्नेषु (sub-
metric) (for प्ररुग्णेषु). T1 गुरोस्तमालमजं (for गुरो-
स्तनूजं). — ^b) G2 किरीटीन् (for किरीटी). K3 नवसूर्य-
बाणैः; M 'वर्ण. — ^c) D4 प्राच्छादयामास. M3 महा-
खजालैर्. — ^d) K3 V1 B D S समुद्युक्तम् (for 'द्युक्तम्).

62 D8 om. 62^a-70^b. — ^a) K4 नियस्य; Da1 नीरस्य (for निरस्य). — ^b) V1 द्रौणिः. B1 शस्त्रैर्; D2-5 T2 शितैर् (for शरैर्). — ^c) K4 प्राच्छादयित्वा. K1 प्रच्छद-
मित्वा दिवचन्द्रं (sic). G2 प्राच्छादय***श्रदं. — ^d) K1 नानाश (sic); K2 ननाश (for ननाद). K3 खेभोद;
B2 Dn1 M3 सांभोद (for सोऽम्भोद).

63 D8 om. 63 (cf. v. l. 62). — ^a) D8 (sup.
lin. as in text) G1.2 ततोर्जुनस्तांश्च; M4 तमर्जुनस्तांश्च.
K3 तमर्जुनश्च पुनस्तदा रथीन्. — ^b) K3 अभ्यर्चितस्य; D8
अभ्यर्दयत्; G2 अभ्युच्छित्तैस् (for अभ्यर्दितस्य). S1 K1-3
B Da1 D1.3-5.7.8 T1.3 G M अभिसृत्य; S2 K4 अभिसृत्य;

C. 8. 673
B. 8. 17. 16
K. 8. 53. 16

बाणान्धकारं सहसैव कृत्वा
विव्याध सर्वानिषुभिः सुपुङ्खैः ॥ ६३
नाप्याददत्संदधन्नैव मुञ्च-
न्बाणान्नणेऽदृश्यत सव्यसाची ।
हतांश्च नागांस्तुरगान्पदाती-
न्संस्पृतदेहान्ददृशु रथांश्च ॥ ६४
संधाय नाराचवरान्दशाशु
द्रौणिस्त्वरत्नेकमिवोत्ससर्ज ।
तेषां च पञ्चार्जुनमभ्यविध्य-
न्पञ्चाच्युतं निर्विभिदुः समुक्ताः ॥ ६५

Dn1 अविकृत-; D2 'कृत-; T2 अभिपत्य (for अविकृत-).
— °) Ks तन्वन् (for कृत्वा). — °) D2 सर्वाण्यपुभिः
(for सर्वानिषुभिः). D1 सपुङ्खैः. T1.8 G विव्याध पाथो
वरहेमपुङ्खैः.

64 Ds om. 64 (cf. v. 1. 62). — °) Ks तदाददत्;
V1 T1.8 G1.8 M2 न ह्याददत्; B2 D1 नाप्याददत्; D1.5
नाप्यादधत्; Ds तथादधत्; G2 Ms.4 न ह्यादधत्; M1
न ह्याददत् (for नाप्याददत्). Ks.4 T1 संदधन्ने (K4 'नैव);
B2 संधनुषैव; G2 संदधत्त्वेनेव (for संदधन्नैव). — °) B3.4
D4.7 T1 रथे; Dn1 न वा (for रणे). B1 Da1 D1.5 M2-4
दृश्यते (for दृश्यत). — °) V1 B4 D2.4.7 T1 रथांश्च; B2
हतांस्तु; Dn1 Ds T2.8 Gs M रथान्स; G1.2 रथांस्तु (for
हतांश्च). T2 पदाती; G1 पदातान् (for पदातीन्). — °)
B2 संस्पृत देहान्; D2 संस्पृतदेहा; T3 Gs संसक्तदेहान्; G2
सस्पृतदेहां (sic). D2 om. from ददृशु in 64^d up to 65^e.
S K1.2.4 G1.2 हयांश्च; V1 B3.4 Dn1 D4.7.8 T Gs M
हतांश्च (for रथांश्च).

65 Ds om. 65 (cf. v. 1. 62); D2 om. 65^{ab}
(cf. v. 1. 64). — °) Ks संताप- (for संधाय). Ks
पृषक्तान्; M1 तदाशु (for दशाशु). — °) S K1.2.4
त्वरत्नेक प (K1 इ)व; Dn1 T3 G2.8 स्म (Dn1 च) रत्नेकमिव;
G1 M1 त्वरत्नेकमिव. G1 'ससर्ज. — °) D1 ते पंच (for
तेषां च). B1.4.5 Dn1 T G M तु (for च). S K1.2.4
अन्वविध्यन्; Ks Ds अभ्यविध्यत्; B2 'धावन् (for
'विध्यन्). — °) K1 पंचाच्युते; D2 पंचामुतं; T1 G2
पंचार्जुनं (for 'च्युतं). K1 निष्टिमिदुः; Da1 D1.2.5
निर्विविधुः. B2 Dn1 Ds.4.7.8 T3 Gs M सु (B2 D1
स)पुङ्खाः; D2 समुक्ताः.

66 Ds om. 66 (cf. v. 1. 62). — °) D2 तैराहतौ;
T2 M2.8 तवाहतौ; G2 तैराहता; M1 तान्हतौ (sub-

तैराहतौ सर्वमनुष्यमुख्या-
वसृक्क्षरन्तौ धनदेन्द्रकल्पौ ।
समाप्तविद्येन यथाभिभूतौ
हतौ स्विदेतौ किमु मेनिरेऽन्ये ॥ ६६
अथार्जुनं प्राह दशार्हनाथः
प्रमाद्यसे किं जहि योधमेतम् ।
कुर्याद्वि दोषं समुपेक्षितोऽसौ
कष्टो भवेद्याधिरिवाक्रियावान् ॥ ६७
तथेति चोक्त्वाच्युतमप्रमादी
द्रौणिं प्रयत्नादिषुभिस्ततश्च ।

metric); M2 तवाहतौ (for तैराहतौ). D1.5 'मुख्यो;
T1.8 G1.8 'वीराव् (for 'मुख्याव्). — °) B1.2 Ds.4.7
स्वतौ; Dn1 किरतौ. K4 धनुर्देन्द्रकल्पौ; D1 धनर्दंडकल्पौ.
Ds S (except T2) असृक्क्षरौ वैश्रवणैर्द्र. — °) V1 B
D (Ds om.) S तथा (for यथा). G2 विभूतान् (for [अ]-
भिभूतौ). Co cites यथाभिभूतौ (as in text). — °) K1 om.; G1 हितौ; G2 हता (for हतौ). K3 V1 Dn1
Ds T G M2-4 स्वि (G2 स्व)देताविति; B Da1 D1-5.7
रणे ताविति; M1 स्वदेहताविति (sic) (for स्विदेतौ किमु).
Ds जनाः (for अन्ये).

67 Ds om. 67 (cf. v. 1. 62). — °) D2 तथा;
T1.8 G ततो (for अथ). B2 दशार्हमुख्यः. — °) G1
प्रमाद्यसेमे. (for प्रमाद्यसे). K4 योधमेतत्; Dn1 Ds T3
Gs 'मेनं; T2 शत्रुमेनं; G1 M योधमेनं; G2 योधनाथं.
— °) K4 M1 विदोषं (for हि दोषं). B (except B2)
Da1 D1-5.7 [S]यं; Dn1 [S]रिः (for Sसौ). — °)
T1 G1.2 महान्; T3 Gs महा- (for भवेद्). Da1 Dn1
D1.5 [अ]क्रियाणां; T2 क्रियावान्; Co अक्रियावान् (as
in text).

68 Ds om. 68 (cf. v. 1. 62). — °) Ks B2
Dn1 तथैव (for तथेति). T2 द्रुतम् (for [अ]च्युतम्).
Ks Ds अप्रमादाद्; T2 अप्रमेयं. Ds तथा स उक्तो हरिणा-
प्रमादी. — °) Ks [अ]कृत (for ततश्च). Dn1 S द्रौणेः
(Dn1 T2 'णि; M4 'णो) प्रसह्या (M 'हस्या) शु किरिटीमाली.
— After 68^{ab}, K4 V1 B D (Ds om.) S ins.:

97* मुञ्जौ वरौ चन्दनसारदिग्धौ

वक्षः शिरोऽथाप्रतिमौ तथोरु ।

गाण्डीवमुक्तैः कुपितो विकर्णै-

द्रौणिं शरैः संयति निर्विभेद ॥

[(L. 1) K4 'दग्धौ. — (L. 2) B2 वक्षः शिरश्च; T2 वक्षस्वलं

छित्वाश्चरमींस्तुरगानविध्य-

चे तं रणादहुरतीव दूरम् ॥ ६८

आवृत्य नेयेष पुनस्तु युद्धं

पार्थेन सार्धं मतिमान्विमृश्य ।

जानञ्जयं नियतं वृष्णिवीरे

धनंजये चाङ्गिरसां वरिष्ठः ॥ ६९

प्रतीपकाये तु रणादश्चत्थाम्नि हृते हयैः ।

मन्त्रौषधिक्रियादानैर्व्याधौ देहादिवाहते ॥ ७०

संशप्तकानभिमुखौ प्रयातौ केशवार्जुनौ ।

वातोद्धतपताकेन स्यन्दनेनौघनादिना ॥ ७१

C. 8. 686
B. 8. 17. 26
K. 8. 53. 26

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

च. B₃ T_{2.3} G₃ [अ]प्रतिमः; Dn₁ T₁ G_{1.2} 'प्रतिमं'. B₃ तथेको; T_{2.3} G₃ महात्मा; G₃ ततोरु (for तथोरु). — (L. 3) Dn₁ T₂ M कुपितादिकल्पैर्; T_{1.3} G कुपितोमिकल्पैर् (for कुपितो विकल्पैर्). Ca विकल्पैः (as above). — (L. 4) K₄ B₃ G_{1.2} M द्वौणैः; Dn₁ T₂ मृशं (for द्वौणि).] — °) S₂ भित्वाश्च; K₁ छित्वाश्च; K₃ V₁ B₃ छित्वाश्च; K₄ छित्वाश्च; B_{1.3-5} Da₁ D_{1-5.7} G M₃ छित्वा तु; Dn₁ T_{1.3} M_{1.2.4} छित्वा च; T₃ छित्वा स (for छित्वाश्च). Da₁ D_{1.5} -रणीस. D₃ छित्वा रमींस्तुरगानविध्यत्. — °) K₃ क्षेत्रं रणादुद्धवे च दूरात् (sic); B₄ तत् सारथिं तूर्णमतीव दूरं (sic); D₃ ते तं रणादहुरमृदुस्तदानीं. — After 68, Dn₁ D_{4.7.8} S ins.:

98* स तैर्हतो वातजवैस्तुरंगै-

द्वौणिर्द्वंद्वं पार्थशराभिभूतः ।

[(L. 1) D₃ T₂ वातरयैस् (for 'जवैस्'). — (L. 2) D₃ मृशं (for दृढं).]

69 D₃ om. 69 (cf. v. 1. 62). — °) S आवृत्य चैनान्; K₄ 'त्य चैनान्; V₁ B_{1.2} D₃ इयेष चावृत्य; B₃ इत्येव चावृत्य; B_{4.5} नेयेष व्या(B₅ चा)वृत्य; Da₁ Dn₁ D_{1.4.5.7.8} इयेष नावृत्य; D₂ आवृत्य वेयेष; T₁ G_{1.2} M₃ 'त्य येनै- (G₁ 'ने)ष; M₁ आप्लुत्य नेयेष; M₂ आवृत्य नेयेषु; M₄ आवर्तनेयेषु (for आवृत्य नेयेष). Cc cites नेयेष (as in text). S K₄ एव; Dn₁ स्म; D₃ S स (for तु). K_{1.2} वृद्धि; K₃ V₁ B (except B₅) D (except D₂; D₃ om.) T_{1.2} G_{1.2} M Cc योद्धुं; Cep योक्तुं (for 'युद्धं'). T₃ G₃ आवृत्य नैव व्यपहृत्स योद्धुं. — °) S₂ K₄ B_{2.5} Da₁ D_{1.5.8} S विमृश्य. — °) S₂ K₃ धनंजयं (K₃ 'ये) (for जानञ्जयं). Dn₁ निहतं; Ca. c नियतं (as in text). K₁ वृष्णिवीरं. — °) K₃ धनंजयं; Dn₁ जये जयं. K₁ चांगिरसं; K₄ वांगिरसां; G_{1.2} सौंगिरसां. Cc cites आंगिरसां. — After 69, Dn₁ D₃ T_{2.3} G₃ M ins.:

99* विवेश कर्णस्य बलं तरस्वी

भग्नोत्साहः क्षीणवाणास्त्रयोगः ।

12

[(L. 2) T₂ क्षीणोत्साहः (for भग्नो').]

Dn₁ T₂ G₃ cont.: S K V₁ B Da₁ D_{1-5.7} T₁ G_{1.2} ins. after 69:

100* नियम्य तु हयान्द्रौणिः समाश्वस्य च मारिष ।

रथाश्चनरसंवाधं कर्णस्य प्राविशद्वलम् ।

[(L. 1) B₁ D₃ स; T₁ च (for तु). S₂ K₄ V₁ B₃ D_{1.3-5} T_{1.2} G समाश्वस्य. B₂ G₃ तु (for च). — (L. 2) K₃ -रथ- (for -नर-).]

70 D₃ om. 70^{ab} (cf. v. 1. 62); T₁ G_{1.2} om. 70. — °) K₁ प्रतीपकार्ये तु; K₄ B_{1.3-5} Da₁ Dn₁ D_{1.5.8} T₃ G₃ 'कामे तु; V₁ B_{4m} D_{3.4.7} T₂ Ca 'का(T₂ 'चा)रिणि; D₂ 'कामैस्तु; M प्रतीतकामे तु. B₂ प्राप्तावकाशे तु रणाद्. — °) K_{2.4} B₁ Dn₁ D₃ T₂ हृते; D₄ हिते; D₃ क्षते; M₄ सुते (for हृते). K₃ ययुः; D₃ परैः; M₄ हये (for हयैः). — D₂ om. 70^{cd}. — °) V₁ B Dn₁ D₃₋₇ S (T₁ G_{1.2} om.) मन्त्रौषधि(M₂₋₄ 'ध)क्रियायोगैर्; Da₁ D₁ 'क्रियायोगाद्. — °) K₃ Dn₁ इवाहते; T_{2.3} G₃ M इवोद्धते (M₁ 'तः).

71 °) Some MSS. संसप्तकान्; K₃ संसप्तकं. — °) T₁ G_{1.2} ययतुः (for प्रयातौ). — °) G_{1.2} वातोद्धत'. — °) K₁ G₃ M₁ स्यन्दनेनोघनादिना; V₁ 'नेनोपयाधिना; Da₁ D_{3.7} 'नेनोपपादिना; Dn₁ T₂ 'नेनाश्रुगामिना; D₂ 'ने चोप्रयाधिना; D_{3.4} T₃ G₂ 'नेनोपना(T₃ 'वा)दिना; D₃ 'नेनोप्रवादिना; T₁ 'नेनौघवादिना. Cc cites ओघनादिना (as in text).

Colophon. — Adhy. name: B₃ अश्वत्थामयुद्धं; Da₁ D_{1.5} अश्वत्थामार्जुनयुद्धं; Dn₁ संसप्तकानां युद्धे; T₁ M₁ अश्वत्थामपराजयः. — Day of Karna's Generalship: S₂ K₄ प्रथमे युद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): S₁ 13; S₂ 12 (as in text); B_{1.2.5} Da₁ D_{5.6.8} 17; D₄ 18; T_{1.3} G₂ 58; T₂ M 57. — Śloka no.: Dn₁ 28; D₁ 15.

G. B. 596
B. B. 18. 1
K. B. 54. 1

संजय उवाच ।

अथोत्तरेण पाण्डूनां सेनायां ध्वनिरुत्थितः ।
रथनागाश्चपत्तीनां दण्डधारेण वध्यताम् ॥ १
निवर्तयित्वा तु रथं केशवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
वाहयन्नेव तुरगान्गरुडानिलरंहसः ॥ २
मागधोऽथाप्यतिक्रान्तो द्विरदेन प्रमाथिना ।
भगदत्तादनवरः शिक्षया च बलेन च ॥ ३
एनं हत्वा निहन्तासि पुनः संशप्तकानिति ।
वाक्यान्ते प्रापयत्पार्थ दण्डधारान्तिकं प्रति ॥ ४

13

1 After the ref., §2 ins. ॐ. — ^a) B1.4 अथांतरे च (B4 तु); B3.5 Da1 D1.5 अथांतरेण (for अथोत्तरेण). Co cites अंतरेण. V1 अथोत्तरे पांडवानां. — ^b) K1 D8 T2 सेनाया; K3 D8 सेनयोर्; B3 T1 सेनया; G1.5 सेनानां (for सेनायां). — ^c) §2 K2.4 M1 रथनागाश्च- (K4 'स्व')पत्तीनां; D1 'श्चपत्तीनां. — ^d) G2 दंडधारेण (for 'धारेण).

2 ^a) K1 निवृत्तयित्वा (for निवर्तं). K3 om. तु. T1 [अ]थ. — ^c) D8 वाहयंते च (for 'यन्नेव). Ca cites वाहयन् (as in text). — ^d) V1 गरुडानिलरंहसः; B3 'निव रंहसः; D2 गरुडानिलरंहसः.

3 ^a) D8m मागधं (for मागधो). V1 B4 समति; B1.8 D2-4.7 [S]प्यतिवि; B3 D8m समभि; B3 Da1 D1.5 Co [S]प्रतिवि; D8 [S]यमति; T1.3 G M [S]सावति (for [S]थाप्यति). Dn1 D8 T2 मागधः प्रति (D8 'वि')विकांतो. Ca cites अतिविकांतो. — ^c) D8 अवरजः; S अनवमः; Ca.c 'वरः (as in text). — ^d) K4 शिक्षयां (for शिक्षया).

4 ^a) §2 T1 एवं; B3 इमं; B3 एतं (for एनं). K1 निहर्तासि (for निहन्तासि). — ^b) Some MSS. संशप्तकान्. B2 पुनः संशप्तकानि च; B3 संशप्तकानां *ति. — ^c) § K1.2 वाक्यार्थं (for वाक्यान्ते). K1.2.4 प्रापयन्; G2 प्राह यत् (for प्रापयत्). G1 क्षिप्रं (for पार्थ). M1 वाक्यान्ते प्रापयित्वाभ्यान्. — ^d) §1 (m as in text) K2 दंडधारपुं; §2 'धारपथं; K4 G2 'धाररथं; Dn1 D8 T2 'धारद्विपं; T3 G3

स मागधानां प्रवरोऽङ्कुशग्रहो

ग्रहेष्वसह्यो विकचो यथा ग्रहः ।

सपत्नसेनां प्रममाथ दारुणो

महीं समग्रां विकचो यथा ग्रहः ॥ ५

सुकल्पितं दानवनागसंनिभं

महाभ्रसंहादमभिप्रमर्दनम् ।

रथाश्चमातङ्गगणान्सहस्रशः

समास्थितो हन्ति शरैर्द्विपानपि ॥ ६

रथानधिष्ठाय सवाजिसारथी-

M 'धारगजं (for 'धारान्तिकं).

5 ^a) B1 D1.2.5 प्रवरोऽङ्कुशग्रहो; B3 'रोऽङ्कुशाग्रे; Dn1 T2 'रो धनुर्धरो; T1 'रोऽङ्कुशग्रहो; T3 'रो यज्ञश्च (for 'रोऽङ्कुशग्रहो). Ca cites अङ्कुशग्रहः; Co 'ग्रहे. — ^b) §2 असेहसह्यो (sic); K4 ग्रहे प्रसह्यो; V1 ग्रहेष्वसह्यो; B2 D1.7 ग्रहेषु सह्यो; Da1 D1.5 ग्रहेषु सज्यो (for ग्रहेष्वसह्यो). Co cites अप्रसह्यो. K2 विकरो; D5 विकचौ; Ca विकचो (as in text). K3 ग्रहं. Dn1 T2 गजाधिरूढो बल (T2 गज)वीर्यशाली; D8 T1.3 G M महाबलः शौर्यगुणैः (D8 शूरगणैः; T1***गुणैः; M1 योधगुणैः; M2-4 योधगणैः) समन्वितः. — V1 reads 5^{ed} on marg. — ^c) D8 सपत्नसेनां (for सपत्न). B2 प्रममथ्य (for 'माथ). — ^d) B3 विकटो; T2.3 G3 M बलवान्; G1.3 भगवान् (for विकचो). T2.3 G3 इव; Co यथा (as in text). T1 ग्रहं; Co ग्रहः (as in text).

6 ^a) Da1 स्वः; G2 स (for सु). Co cites सुकल्पितं (as in text). D2.6 दानवराजकल्पितं (for 'नागसंनिभं). Ca as in text. — ^b) § K2 महाभ्रसंहादम्; K4 महा-प्रसन्नादम्; B Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 T2 महाभ्र (T2 'श)-निर्हादम्; (for 'असंहादम्). Da1 D1.5.6 'दर्शनं (for 'मर्दनम्). T1.3 G M महाभ्रनिर्हादसमस्वनं रणे. — B1 repeats 6^{ed}. — ^c) K3 'गणाः (for 'गणान्). S (except T2) समास्थितो (M2.4 'तं) नागवरं नरेश्वरो. — ^d) K2 द्विपानसि; K3 'निति; V1 द्विपेवच (sic); B (B4 both times) Da1 D1-7 नरानपि (for द्विपा). S (except T2) नराश्चमातङ्गरथं (T3 'रथे; M1.2.4 'नर)-प्रमाथिनं.

त्रथांश्च पद्भिस्त्वरितो व्यपोथयत् ।

द्विपांश्च पद्भ्यां चरणैः करेण च

द्विपास्थितो हन्ति स कालचक्रवत् ॥ ७

नरांश्च कार्णायसवर्मभूषणा-

न्निपात्य साश्चानपि पत्तिभिः सह ।

व्यपोथयदन्तिवरेण शुष्मिणा

सशब्दवत्स्थूलनडान्यथा तथा ॥ ८

अथार्जुनो ज्यातलनेमिनिखने

मृदङ्गमेरीचहुशङ्खनादिते ।

नराश्चमातङ्गसहस्रनादितै

रथोत्तमेनाभ्यपतद्विपोत्तमम् ॥ ९

ततोऽर्जुनं द्वादशभिः शरोत्तमै-

र्जनार्दनं षोडशभिः समार्दयत् ।

स दण्डधारस्तुरगांस्त्रिभिस्त्रिभि-

स्ततो ननाद प्रजहास चासकृत् ॥ १०

ततोऽस्य पार्थः सगुणेषुकार्मुकं

चकर्त भलैर्ध्वजमप्यलंकृतम् ।

पुनर्नियन्तृन्सह पादगोप्यभि-

C. 2. 696
B. 2. 19. 11
K. 2. 54. 11

7 T₂ om. 7^{ab}. — ^a) B₂ च (for स-). K₁ D₁ सवाजिसारथी (for 'सारथीन्). — ^b) D₈ नरांश्च (for रथांश्च). K₈ रथांश्चपत्तींस्त्वरितो; V₁ नरांश्च पत्तीन्दिदरदो; B_{1.4.5} D₂₁ D_{1-5.7} नरांश्च पादैर्द्वि (D₂₁ 'धि)रदो; B₂ वरांश्च पत्तींस्त्वरितो; D₆ नुदश्च पादैर्द्विरदो (sic) (for रथांश्च पद्भिस्त्वरितो). K₂ व्यपोहयत्; D₆ 'थयन् (for 'थयत्). B₈ नरांश्च बाणैर्द्विदानोपथयत् (sic). — ^c) B₂ द्विपापदाभ्यां; D₂₁ D_{1.8} द्विपात्रथाभ्यां; D₈ द्विपात्रारथाभ्यां (sic) (for द्विपांश्च पद्भ्यां). K₂ शरणैः; K₃ चरणौ (for चरणैः). V₁ स रणे करेण; B_{1.3-5} D₂₁ D₁₋₇ ममृदे करेण; B₂ च तथा करेण (for 'चरणैः करेण च). K₄ हि (for च). D₈ द्विपात्रथान्वाजिगणान्करेण; T₂ द्विपात्रथाश्वांश्चरणैः करेण. — ^d) K_{1.8.4} D₈ द्विपस्थि (K₄ 'स्त)तो हन्ति च; V₁ B D₂₁ D₁₋₇ द्विपोत्तमो हन्ति च (for द्विपास्थितो हन्ति स). T₂ च (for स). — For 7, T_{1.8} G M subst.:

101* स नागयन्तृन्समरे महारथा-

न्सपत्तिसंघांस्तुरगान्ससादिनः ।

द्विपांश्च बाणैर्निजवान वीर्यवा-

न्समन्ततो प्रक्षिप कालचक्रवत् ।

[(L. 1) M₄ वाजि° (for नाग°). G_{1.2} महारथः. — (L. 3) M₈ हि जवान (for निज°).]

8 ^a) Ś₁ B₅ D_{2.4.7} नरांस्तु; M₁ नागांश्च (for नरांश्च). Ś₁ K₂ B₈ D₂ कार्णायसवर्म (B₈ 'मर्म-; D₂ 'चित्र)भूषणान्; K₈ कार्णायसवर्मसृक्वणान् (sic); B₂ 'समर्मभूषणान्; D₂₁ T_{1.8} G M कार्णायस (D₂₁ कृष्णोयिस)-वर्म (for कार्णायसवर्म). — ^b) K₈ चाश्चानपि; K₄ साश्चानपि; D_{2.6} सादीनपि (for साश्वा°). K₈ पत्तयस्तथा; D₈ निपात्य तेनैव रथांश्च पार्थिवः; T₁ G₁ निपात्य तेनैव च पार्थिवो न (G₁ 'वोन्म)दन्; T₂ रथांश्च साश्चानिभपत्तिभिः सह; T₈ G₈ M निपात्य पत्तीनपि (M_{2.8} 'न्रथि-; M₄ 'रथि-).

वाजिभिः सह; G₂ निपात्य तेनैव स पार्थिवो नदत्. — ^c) Ś₁ K₂ व्यपोहयत्; D_{6.8} G₁ अपोथयत्; G₂ न्यपो° (for न्यपो°). Ś₂ रभिवरेण (sic) (for दन्ति°). — ^d) K₁ स्थूलननान् (sic); K₂ कुलनडान्; K₃ स्थूलमृदून्; K₄ स्थूलतनं; V₁ 'नमं; B_{1.4.5} D_{2.4.7} 'नलं; B₃ सुरेतरूर (sic); D₂₁ D_{1.8} ज्वलनमं (sic); D₂₁ T_{1.8} G M स्थूलनलान्; D₂ 'तरान्; D₆ 'जटान्; D₈ शूरगणान्; T₂ स्थूलतटान् (for 'नडान्). K₄ यथातथं; V₁ D₂ T₂ यथा गजः (V₁ 'जाः); D₈ यथा गजान् (for यथा तथा). B₂ सशब्दवत्स्तुमुलोभवत्तदा (sic).

9 ^a) Ś₂ K_{1.4} 'निःस्वनैर्; D₂₁ 'निःस्वनो (for 'निःस्वने). — ^b) Ś K_{1.2.4} D₂ T₂ 'शंखनादितैः (T₂ 'नि); K₃ B₂ D₂₁ D_{1.5} 'शब्दनादिते (D₁ 'तं) (for 'शङ्खनादिते). — ^c) V₁ B D (except D₂₁ D₈) T₃ G₈ M₂₋₄ रथा- (V₁ D₈ वरा)श्च- (for नराश्च-). K_{1.8} D₈ T_{1.8} G M 'नादितैः; V₁ B_{1.3-5} D₂₁ D₁₋₇ T₂ 'संकुले; B₂ 'घातिना (for 'नादितै). — ^d) D₈ रणे रथेन (for रथो-त्तमेन). Ś₂ [अ]भ्यपतेद् (for 'पतद्). Ś₁ K_{1.2} D₂ द्विजोत्तमः (D₄ 'मं); Ś_{1m} द्विपोत्तमः; D₈ द्विद्वित्तमं (sic) (for द्विपोत्तमम्). G_{1.2} नरोत्तमो ह्यभ्यपतद्विपोत्तमात् (G₂ 'मं).

10 ^b) K₃ V₁ समर्दयत्; B D₂₁ D_{1-5.7.8} M₃ समर्पयत्; D₂₁ T G_{2.8} M_{1.2.4} समर्पयत्; D₈ समर्पयन्; G₁ समर्पयत् (for समार्दयत्). — ^c) Ś₁ K₂ दंढधारांस; K₁ 'धारास् (for 'धारस्). Ś K₂ तु रथांस् (for तुरगांस). — ^d) B₈ सहस्रकृत् (sic) (for चासकृत्).

11 ^a) D₈ तथोथ (for ततोऽस्य). — ^b) K₂ बलैर् (for भलैर्). D₂₁ क्रजुम्; D_{1.5} सजुम् (sic) (for ध्वजम्). D₈ ध्वजसंख्यलंकृतं (sic). — ^c) B₂ नियच्छेन् (for नियन्तृन्). B₂ वह; B₈ अथ (for सह). T_{1.8} G₈ सहसाथ (T₁ 'मि-) गोसुमिस् (for सह पाद°). K₈ सादिभिर्दृभिः; K₄ पादगोपभिः (sic); V₁ B (except B₂) D₂₁

C. 8. 696
B. 8. 10. 11
K. 8. 54. 11

स्ततस्तु चुक्रोध गिरिव्रजेश्वरः ॥ ११
ततोऽर्जुनं भिन्नकटेन दन्तिना
घनाघनेनानिलतुल्यरंहसा ।
अतीव चुक्षोभयिषुर्जनार्दनं
धनंजयं चाभिजघान तोमरैः ॥ १२
अथास्य बाहू द्विपहस्तसंनिभौ
शिरश्च पूर्णेन्दुनिभाननं त्रिभिः ।
क्षुरैः प्रचिच्छेद सहैव पाण्डव-
स्ततो द्विपं बाणशतैः समार्दयत् ॥ १३
स पार्थबाणैस्तपनीयभूषणैः
समारुचत्काञ्चनवर्मभृद्विपः ।

तथा चकाशे निशि पर्वतो यथा
दवाग्निना प्रज्वलितौषधिद्रुमः ॥ १४
स वेदनातोऽम्बुदनिखनो नदं-
श्चलन्भ्रमन्प्रस्खलितोऽऽतुरो द्रवन् ।
पपात रुग्णः सनियन्तुकस्तथा
यथा गिरिर्वज्रनिपातचूर्णितः ॥ १५
हिमावदातेन सुवर्णमालिना
हिमाद्रिकूटप्रतिमेन दन्तिना ।
हते रणे आतरि दण्ड आव्रज-
जिघांसुरिन्द्रावरजं धनंजयम् ॥ १६
स तोमरैरर्ककरप्रमैस्त्रिभि-

D1.4.5.7 'गोसूनुः; Ds 'गोदशं (sic) (for 'गोसूभिस्).
— ^a) V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1.2-5.7 T2
ततः स (for ततस्तु). Ds प्रहृष्टो च; Ds प्रचुक्रोध (for
तु चुक्रोध). B2 करिव्रजेश्वरः; M1 गिरिव्रजेश्वरः.

12 ^a) S1 K2 भिन्नकटेन; K1 'तटेन; B2 भग्नकटेन; D2
भिन्नकरेण (for 'कटेन). — ^b) B1.4.5 D1 घनोपमेन; B2
विनष्ट तेन (sic); B3 घनांघ्रुना च; Ds जघान तेन; G1
घटो घटान्; G2 घनाजघेन; Cc घनाघनेन (as in
text). Ds.4.7 अनिलतुल्यवर्चसा; Ds 'रूपरंहसा (for
'तुल्यरंहसा). V1 हनन्धनेनेव च वातरंहसा. — ^c) T1 G1.2
M अतीव (Ms 'त) (for अतीव). V1 विक्षोभयितुं; Dn1
D1.8 Cc विक्षोभयिषुर; Ds विक्षोभयितु; T2 धीः क्षोभयितुं;
M1 चुक्षोभयितुं; M2-4 चुक्रोधयिषुर; Ca चुक्षोभ' (as in
text). — ^d) K2 जनार्दनं (for धनंजयं). B2 चापि
विभेद; Dn1 S (except T2) चापि जघान (for चाभि').

13 ^a) T2 हस्तौ (for बाहू). K1.2 द्विपहस्तसंनिभौ;
G1 'हस्तसंनिभौ. — ^b) T1 G1.2 M पूर्णेन्दुसमाननं (for
'निमाननं). — ^c) S2 क्षुर; G1 om. (for क्षुरैः). Ds प्रतिच्छेद;
M स चिच्छेद (for प्रचि'). V1 Dn1 T2 शितैः स; Ds शितैश्च
(for सहैव). — ^d) D2 बाणवरैः (for 'शतैः). K2.3 V1
Ds समार्दयत्; B (except B5) Da1 D1.2-5.7 समार्पयत्;
Dn1 D2.8 S समर्पयत् (for समार्दयत्).

14 ^b) S1 समानचत् (sic); K1 'चिपत् (sic); K2 B4
Da1 D2.1.7.8 T2 समाचितः; V1 'हितं; B1-3.5 Dn1
D1.5 T1.8 G3 M 'वृत्तः; D2 G1.2 'हत्तः; Ds 'हत्तः (for
'रुचत्). — ^c) S1 K2 रथश्च; Dn1 Ds S शृङ्गं (for तथा).
K2 तपातिकाशे (for तथा चकाशे). V1 पर्वतोत्तमो; M4
पर्वतोः. — ^d) S2 K1.4 B Da1 Dn1 D1-5.7 दवा-
ग्निना; V1 Ds दवाग्निना (for दवा'). D4 प्रज्वलि-

तौषधिद्रुमः.

15 ^a) G2 वेदनातोऽम्बुद. D1 T2 G1 नदत् (for नदंश्च).
— ^b) Ds om. चलन्. B1.5 D2.3.7 चरन्; D4 त्वरन्;
Cc चलन् (as in text). Dn1 Ds T2 G2.8 M1.2.4
अमंश्चलन् (by transp.); T1 G1 Ms अमंश्चरन्; T2
भृशंश्चलन् (sic). Cc cites अमन् (as in text). S1 K1.4
B1.2.4 D2 प्रस्खलितांतरो; S2 Dn1 D1.8 T1 G2 M1
प्रस्खलितांतुरो; K2 'तातुनो; K3 प्रस्ख*तो रुरौ (sic);
V1 प्रस्फुरितांतरो; B2 नभस्त्रिभांतरो; B5 Da1 D1.5
प्रस्खलितोत्तरो; Ds (orig.) प्रस्खलिक्ष (sup. lin. 'लिन्त-
तरो (sic); Ds 'लितानतो; D7 'लितोक्षरो; T2 'लितो यथा;
T3 'लितान्तुरे; G1.2 'लितोतिरौ (sic) (for 'लितोऽऽतुरो).
Cc cites [आ]तुरो (as in text). S K (except K1)
V1 B1 Dn1 D2-5.7.8 S [S]द्रवत्; Ds [S]द्रवत् (for
द्रवन्). — ^c) K3 D1 रुग्णः; Da1 रुलः; D3 भुरगः; Ds.8
(sup. lin. as in text) भग्नः (for रुग्णः). B2 प्रपतन्वु-
कस्; Cc सनियन्तुकस् (as in text). K2 B (except B2)
Ds तदा (for तथा). — ^d) G1.8 गिरिर्यथा (by transp.).
B1.8-5 Da1 D1.2-5.7 वज्रविदारितस्तथा (B5 'दा); T1.8
G M वज्रवि (T2 'नि)घूर्णितः पुरा.

16 ^a) Ds T1 हिमावदातेन; M1 हिमाव*तन. Ds सुवर्ण-
मानिना (for 'मालिना). — ^b) K4 Da1 हिमाद्रिकूटे (Da1
'र') प्रतिमेन; G2 महाद्रिकूट' (for हिमाद्रिकूट'). K2
(orig.) चूर्णितः (sup. lin.) दंतिनः; B1 नंदिना; T2 दंतिनां
(for दन्तिना). — ^c) Dn1 हिते (for हते). K2.4 चंड
(for दण्ड). V1 T2 आपतद्; D2 आहवे; Ds आव्रजन्
(for आव्रजन्). — ^d) Ds T1.8 G M सहार्जुनं (for
धनंजयम्). V1 B2 Dn1 Ds T2 जिघांसुरिन्द्रावरजार्जुनौ
त्वरन् (Dn1 रणे); D2 'वरजाजनार्दनौ.

र्जनार्दनं पञ्चभिरेव चार्जुनम् ।
 समर्पयित्वा विननाद चार्दय-
 स्ततोऽस्य बाहू विचकर्त पाण्डवः ॥ १७
 क्षुरप्रकृतौ सुभृशं सतोमरौ
 च्युताङ्गदौ चन्दनरूपितौ भुजौ ।
 गजात्पतन्तौ युगपद्विरेजतु-
 र्यथाद्रिशृङ्गात्पतितौ महोरगौ ॥ १८
 अथार्धचन्द्रेण हतं किरीटिना
 पपात दण्डस्य शिरः क्षितिं द्विपात् ।
 तच्छोणिताभं निपतद्विरेजे

दिवाकरोऽस्तादिव पश्चिमां दिशम् ॥ १९
 अथ द्विपं श्वेतनगाग्रसंनिभं
 दिवाकरांशुप्रतिमैः शरोत्तमैः ।
 विभेद पार्थः स पपात नानद-
 न्दिमाद्रिकूटः कुलिशाहतो यथा ॥ २०
 ततोऽपरे तत्प्रतिमा गजोत्तमा
 जिगीषवः संयति सव्यसाचिनम् ।
 तथा कृतास्तेन यथैव तौ द्विपौ
 ततः प्रभ्रं सुमहद्रिपोर्बलम् ॥ २१
 गजा रथाश्वाः पुरुषाश्च संघशः

C. 8. 707
 B. 8. 18. 22
 K. 8. 54. 22

17 ^a) V1 D8 T2 अर्कसमप्रभैस् (for 'करप्रभैस्').
 — ^b) B1.3.5 D3.4.7 अर्जुनं शितैः; B4 Da1 D1.5
 अर्जुनं शितैः; D8 अर्जुनं च (for एव चार्जुनम्). — ^c)
 S2 K3.4 D8 समर्पयित्वा; B2 विदार्य वीरो (for
 समर्पयित्वा). D8 च ननाद (for विनं). K1 चातृपन्;
 B1.3-5 Dn1 D3.4.7 नर्दयन्; B3 विस्सयन्; Da1 D1.5
 गर्हयन्; D2 चाजौ; T1 वार्दयन्; T2 चार्पयन् (for चार्दं).
 — ^d) K1 om. बाहू. K3.4 V1 B (except B3) D T1.3
 G3 M निचकर्त (for विचकर्त).

18 ^a) K1-3 T2 क्षुरप्रकृतौ; K4 B2 D2.7 'प्रकृतौ; B3
 'प्रहृतौ; M3 'प्रकृतौ (for 'प्रकृतौ). B3 सुदृशौ; Dn1
 सुभुजौ; D8 T3 G1.2 तु भृशं; T1 तु भुजौ; T2 विपुलौ; M
 पृथुलौ (for सुभृशं). K4 सुतोमरौ; B3 समग्रं; D2
 सुमांशलौ; D8 सुमंगलौ; T1 ह तोमरौ; T3 स तोमरे (for
 सतोमरौ). — ^b) K1.3 V1 B D S भुभांगदौ (for च्युता).
 K1.3 Dn1 D2.6.8 चन्दनभूषितौ; K2 शङ्खनरूपितौ (sic);
 M4 चन्दनदूषितौ (for 'रूपितौ). Dn1 भुभौ; T1 उभौ; G1
 भृशं (for भुजौ). — ^c) D1 समापतन्तौ (for गजात्प). T2
 युगपद्विरेजतुर् (for युगपद्विरेज). — ^d) S2 यथा त्रिशङ्गात्; K2
 यथा श्रिं (for यथाद्रिं). K3 प्रपतन्; B Da1 D1.2-5.7
 रुचिरौ (for पतितौ). K2 महारथौ; B5 भुजंगमौ (for
 महोरगौ). D8 S (except T2) यथोरगौ पर्वतशृङ्गतो महीं.

19 ^a) V1 B1.3-5 Da1 D1-7 T2.3 तथा; B2 Dn1
 यथा (for अथ). K3 Dn1 हते; V1 B Da1 D1-8 T2
 G2 हतं (for हतं). — ^b) K4 चन्द्रस्य (for दण्डस्य).
 K3 धरः; Da1 D1 शिरा (for शिरः). B3 D8 T1.3 G1.2
 क्षितौ (for क्षितिं). — ^c) B3.4 Da1 D1.5 स(B1 स्व)-
 शोणितार्द्रं (for तच्छोणिताभं). K3 D8 सशोणितार्द्रं(D8
 'र्द्रं)व्युपशांततेजसो; V1 सशोणितार्द्रं न्यपतद्विरेजे; B1.5

स(B3 स्व)शोणितार्द्रं निपतद्विराजते; B2 D3.4.7 स(B2
 तत्)शोणितार्द्रं निपतद्विरेजे; Dn1 D8 स(D8 तत्
 by corr.)शोणितार्द्रं व्युपशांततेजसं; D2 ततः
 शोणितार्द्रं व्युपशांततेजा (hypermetric); T1 सशोणितार्द्रं
 न्यपतद्विराजते; T2 स्वशोणितार्द्रं व्युपशांततेजो; T3 G3 स-
 (G3 स्व)शोणितार्द्रं व्युपशांततेजसा; G1 स्वशोणितार्द्रं निपत-
 द्विराज तत्; G2 सशोणितार्द्रं निपतद्विराज; M1 स्वशोणितार्द्रं
 व्युपशांततेजसा; M2-4 स्वशोणितार्द्रं व्युपशांततेजसा. — ^d)
 K3 D8 दिवाकरोऽस्तादिव; B2 Da1 D1.5 'करास्तादिव (for
 'करोऽस्तादिव). Cc cites अस्ताद् (as in text).

20 ^a) K4 B4.5 D3.4.7 श्वेतवराग्रं; B1 'नगाग्रं; B2
 'नगाश्वं; B3 'हयोपमनिभं (sic); D8 'नगाग्रसंनिभं; T1
 'नगाद्रिं; M2.4 'नगाग्रं. — ^c) T3 चिच्छेद (for विभेद).
 K1.2 पार्थः. S1 नानदन्; K1 नानदं; V1 T2 नागो;
 B Da1 D1-5.7.8 नादयन् (D4 'यत्' (for नानदन्).
 — ^d) K1 हिमाद्रिकूटं (sup. lin. 'ट' (for 'द्रिकूट').
 K3 B (except B2) D S हिमाद्रिकूटं कुलिशाहतं यथा.
 Cc cites कूटं.

21 ^a) T1.3 G3 M2-4 तथापरे; G1.2 तथेतरे (for
 ततोऽपरे). — ^b) D8 संप्रति; Ca संयति (as in text).
 K3 B3.5 Da1 Dn1 D1.3.4.7 सव्यसाचिना (for 'साचिनम्).
 — ^c) K3 द्विपाः; B3 damaged; D2 हतास; D8 T3
 G3 हतास; G1.2 जितास (for कृतास). V1 कृतास्तेन
 (for कृतास्तेन). B2.5 D8-5.7 ते च; B3 ते तु; S तेपि (for
 तेन). B3 यथा कृतौ; B4 यथा च तौ (for यथैव तौ).
 G2 तद्विपौ (for तौ द्विपौ). Cc: तथैव कृता यथा तौ
 द्विपा इत्यर्थः। Cc — ^d) K1 D1.5 प्रभ्रं (for प्रभ्रं). T1
 समभृद् (for सुमहद्). K3 द्वयोर्; B3 प्रभोर (for
 रिपोर्).

C. 8. 707
B. 8. 18. 22
K. 8. 54. 22

परस्परघ्नाः परिपेतुराहवे ।
परस्परप्रखलिताः समाहता
भृशं च तत्तत्कुलभाषिणो हताः ॥ २२
अथार्जुनं स्वे परिवार्य सैनिकाः
पुरंदरं देवगणा इवाब्रुवन् ।
अभैष्म यस्मान्मरणादिव प्रजाः
स वीर दिष्ट्या निहतस्त्वया रिपुः ॥ २३
न चेत्परित्रास्य इमाञ्जनान्भया-

द्विषद्भिरेवं बलिभिः प्रपीडितान् ।
तथाभविष्यद्विषतां प्रमोदनं
यथा हतेष्वेष्टिह नोऽरिषु त्वया ॥ २४
इतीव भूयश्च सुहृद्भिरिरीता
निश्म्य वाचः सुमनास्ततोऽर्जुनः ।
यथानुरूपं प्रतिपूज्य तं जनं
जगाम संशप्तकसंघहा पुनः ॥ २५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

22 ^a) T₂ G₂ रथा गजाश्वाः; G₂ रथो गजाश्वाः (for गजा रथाश्वाः). K₂ रथाश्वाः (for रथाश्वाः). B₂ रंहसः; D₂ संहसाः (for संघसाः). — ^b) D_{2.6} परस्व भग्नां (D₂ 'भाः) (for 'स्परघ्नाः). — ^c) K₁₋₈ V₁ B D.T_{2.8} G_{1.8} M_{2.4} परस्परं (K₂ 'रा) प्रखलिताः; G₂ परस्परप्रखलिताः (for परस्परप्र). B₂₋₄ (m as in text).^s D₂₁ D_{1.8-5.7} T₂ समाहिताः; D₂ 'गताः; M₂₋₄ वणातुरा (for समाहता). — ^d) V₁ भृशं निपेतत्तद्बहुभाषिणो रणे (sic); B_{1.8-5} D₂₁ D₂₁ D_{1.8-5.7} भृशं निपेतुर्बहुभाषिणो ह (D₂₁ 'णोदि)ताः; B₂ D₂ T₂ तथैव तत्तद्बहुभाषिणो हताः (B₂ रणे); B_{4m} D₂ तथैव तद्बहुभाषिणोपरे (D₂ 'णो हताः); D₂ भृशं च तत्तत्कुलभाषिणो हताः; T₁ भृशं च तत्तद्बहुभाषिणो नराः; T₂ भृशं च तत्तद्बहुभाषितो हताः; G M भृशं च तत्तद्बहु- (M₂ 'परि)भाषिणो हताः. Cc cites बहुभाषिणः.

23 ^a) B_{1.2} D₂₁ D₂ T₂ संपरि (for स्वे परि). — ^b) K₂ भैष्मा; K₄ अभीष्म; V₁ B_{2m} M₁ अभैष्ट; C₂ अभैष्म (as in text). — ^d) K₂ विद्या; D₂₁ दृष्ट्वा (for दिष्ट्या). T₂ रणे (for रिपुः).

24 B₂ om. 24-25. B₂ partly damaged. — ^a) K₁ परिभ्रास्य (for परित्रास्य). K₂ न चेक्ष्वमत्रास्य इमा क्षताद्भवात् (sic); V₁ न चेत्परिभ्रास्यदिमं जनं भवान्; B_{1.4.5} D₂₁ D_{1.8-5.7} न चेदरक्षित्य इमं जनं (B_{1.4} इमाञ्जनान्) भयात्; D₂₁ D₂ न चेत्परि (D₂ 'र)त्रास्यदितो भयाद्भवान्; D₂ न चेत्परित्रासि इमं जनं भयात्; D₂ ततः परित्रासि इमं जनं भयात्; T₁ न चेत्परित्रस्यति ते

जनान्भवान्; T_{2.8} G M₁ न चेत्परित्रास्यदिमाञ्जनान् (T₂ 'मं जनं) भवान्; M₂₋₄ न चेत्परित्रास्यदिमां जनाद्भवान् (M₂ 'यात्). — ^b) V₁ D₂₁ D₁₋₇ T₂ प्रपीडितं; G₁ 'दनात् (for 'डितान्). — ^c) T₂ ततो (for तथा). B_{4m} प्रसाधनं; D_{2.6} प्रमाथि (D₂ 'थ)नं; T₂ प्रयोजनं (for प्रमोदनं). — ^d) S₁ K₂ B₂ इष्टिह (sic); S₂ [अ]स्ति ह; K₄ [ए]व हि; D₂₁ [इ]ष्टिव (for [ए]ष्टिव). K₄ [S]रिमर्दन; B_{1.8-5} D₂₁ D_{1.8-5.7} [S]रिसूदन; D₂₁ रिपुस्त्वया (for नोऽरिषु त्वया). K₂ यथा हतेष्वेष्टिहतोदिषु त्वया (sic); V₁ D_{2.6} यथा हतानेक- महारथा (D₂ 'थ)स्त्वया; B_{4m} यथा हतारैकमहारथास्तया; T₁ यथा हतास्माकमिहेरितस्त्वया; T_{2.8} G M यथा हतास्माक- मिहा (G₂ 'हे)रयस्त्वया.

25 B₂ om. 25 (of. v.l. 24). — ^a) D₂ वाचः* (for भूयश्च). K₄ B₂ ईडितो; D₁ ईडिता; M₁ ईरितान् (for ईरिता). — ^b) D₂₁ D₂ S तदा (T_{1.2} 'था) (for ततो). — ^c) D₂₁ तथानुरूपं; G₂ यथात्मरूपं; C₂ 'नुरूपं (as in text). V₁ B₂ D₂₁ D_{1.5.6} प्रतिगृह्य तं; B₄ 'पूजितं (for 'पूज्य तं). M₂ तज्जनं (for तं जनं). — ^d) Some MSS. संशप्तक.

Colophon. — Adhy. name: K₂ V₁ B₄ T₂ M₁ दंडधारवधः; D₂₁ D₂₁ D_{1.5} T₁ दंडधा (D₂ 'ध)रदंडवधः. — Day of Karna's Generalship: S₂ K₄ प्रथमे युद्ध- दिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): S₂ 13 (as in text); B_{1.5} D₂₁ D₂ 18; B₂ D₄ 19; D₁ 16; T_{1.8} G 59; T₂ M 58.

१४

संजय उवाच ।

प्रत्यागत्य पुनर्जिष्णुरहन्संशप्तकान् बहून् ।

वक्रानुवक्रगमनादङ्गारक इव ग्रहः ॥ १

पार्थवाणहता राजभराश्चरथकुञ्जराः ।

विचेलुर्बभ्रमुर्नेदुः पेतुर्मल्लश्च मारिष ॥ २

धुर्य धुर्यतरान्मृतात्रथाश्च परिसंक्षिपन् ।

पाणीन्पाणिगतं शस्त्रं बाहूनापि शिरांसि च ॥ ३

मल्लैः क्षुरैरर्धचन्द्रैर्वत्सदन्तैश्च पाण्डवः ।

चिच्छेदामित्रवीराणां समरे प्रतियुध्यताम् ॥ ४

वाशितार्थे युयुत्सन्तो वृषभा वृषभं यथा ।

आपतन्त्यर्जुनं शूराः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५

तेषां तस्य च तद्युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।

त्रैलोक्यविजये यादृग्दैत्यानां सह वज्रिणा ॥ ६

तमविध्यन्निर्भिर्बाणैर्दन्दशूकैरिवाहिभिः ।

C. 8. 717
B. 8. 19. 7
K. 8. 55. 7

14

In T₂, the portion from संजय उवाच (in 1) up to शुभ (in 39^b) is lost on missing folios. The MS. is mostly ignored up to 39.

1 After the ref., S₂ reads ॐ. — ^a) V₁ D_{1.5} प्रत्यागम्य; B₂ D₈ गतः; S (T₂ missing) प्रत्येत्यथ (for प्रत्यागत्य). K₁ जिष्णुम्. — ^b) V₁ B_{1.2.4.5} D₁ D₁ D_{1-3.5.7.8} T₁ जज्ञे; B₃ M हत्वा; D₁ युद्धे; D₈ जयेत्; T₈ G जित्वा (for अहन्). Some MSS. संसप्तकान्. T_{1.3} G₈ M₂₋₄ बभौ (for बहून्). — ^c) K₁ वक्रानुवक्रगमनाद्; V₁ वक्राभिवक्रं; B₅ D_{3.4.6.7} वक्रातिवक्रगमनाद् (D₁ न्); G₂ वक्रानुवक्रं; M₁ वक्रानुवक्रगमनान्.

2 ^a) K₃ पार्थिवाश्च (for पार्थवाण-). K₁ हतान् (for -हता). T₁ G_{1.2} ते ये; T₃ G₈ M तेथ (for राजन्). — ^b) B₃ T₁ G_{1.2} रथाश्चरथकुञ्जराः. — ^c) V₁ D₁ D_{2.6.8} M₁ विचेरुः; D₁ D_{1.5} वित्रेसुर (for विचेलुः). M₁ विभ्रसुर (for बभ्रसुर). V₁ B (except B₂) D (except D₈) नेदुः (for नेदुः). — ^d) V₁ D₈ T₁ G₂ M₁ मस्रुश्च; G₁ मृत्युश्च; M₁ वस्रुश्च (for मल्लश्च). V₁ B_{2.4.5} D_{2-4.6.7} भारत (for मारिष). K₃ संप्रपेतुश्च मारिष.

3 B₃ partly damaged. — ^{ab}) S₂ धुर्य-; K₃ T₁ धुर्या-; K₄ आर्य-; B_{1.5} D T₃ G M Cc धुर्यान् (for धुर्य). K₁ D₁ D₈ S (T₂ missing) धुर्ये (T₃ G₂ ये)तरान्; K₃ धुर्यवतान्; D₁ D₁₋₇ गतान् (for तरान्). B_{1.4.5} शूरान् (for सूतान्). V₁ B_{2.4.5} रथधुर्यगतान्मृता (B₂ शूरा)न् (for ^a). K₃ ध्वजांश्चापि निसंक्षिपन्; V₁ ध्वजांश्चैवास्ति (marg. श्चापानि) सायकान्; B_{2.4.5} D₁ D_{1-5.7} G₃ ध्वजांश्चापानि सा (B₂ शा)यकान्; B_{1.4} D₁ D₈ ध्व (B₁ शु)जांश्चापानि संक्षिपन् (D₈ पत्); D₈ T_{1.3} ध्वजांश्चापानि

(T₁ पांश्च; T₃ पार्थ-) सायकान्; G_{1.2} M ध्वजांश्चापानि-सायकान् (for ^b). Cc cites रथान् (as in text). — ^c) D₁ पाणीन्पाणिगताञ्चस्त्रान्. — ^d) K_{1.3} बहूनापि; V₁ B₂ महाबाहून् (for बाहूनापि). B₁ D₁ D_{1.5} शिरांसिच; B₁ शिरांस्यथ (for सि च).

4 ^a) D₃ क्षुरैः; D₁ कुतैः; D₈ क्षुरप्रैः (hypermetric) (for क्षुरैः). — ^b) S₂ मारिष; K₃ पाण्डवः; B₃ भारत; D₁ पाण्डव; M₂₋₄ पार्थिवः. — ^c) K₃ चिच्छेद गात्रं वीराणां; B₃ दामितवीर्याणां. — After 4, S (T₂ missing) ins.:

101* तं प्रवीरास्त्वदीयानां नर्दमानाभिदुदुवुः ।

[T₁ ते; M₂₋₄ सं- (for तं). T₁ नर्दमानाश्च दुदुवुः M विनदन्तोमि (for the posterior half).]

5 ^a) K₃ V₁ B D T₁ वासितार्थे (V₁ D₈ थै); T₃ G M वाशितार्थ (for तार्थे). T₁ प्रयुक्तानां; T₃ G_{1.3} M₁ प्रयुक्तानां; M₂₋₄ प्रयुध्यन्ते (for युयुत्सन्तो). — ^b) V₁ D₁ वृषभान्वृषभा (D₁ भो); D₂ वृषभा वृषभो; T₃ G₃ वृषाणां वृषभं; M₁ वृषभाणां वृषा; M₂₋₄ वृषभं वृषभा (by transp.). — ^c) S₂ K_{1.2} D₁ D₈ om. 5^{ad}. — ^d) K₁ B_{1.3} D_{3.4.7} निपतन्त्यर्जुनं; D₁ D₅ अपतन्त्यर्जुनं; D₁ अपतन्त्यर्जुनं; D_{2.3} आपतन्त्यर्जुनं. K₁ B_{2.4} वीराः (for शूराः).

6 ^a) D₁ D_{1.5} महद् (for च तद्). — ^b) D₁ S (T₂ missing) रोमहर्षणं (for लोम). — ^c) D₈ यद्द् (for यादृग्). G₂ त्रैलोक्यविजयादुरधैः (sio). — ^d) T₃ G इव (for सह). S₁ K_{1.2} वज्रिणां (for वज्रिणा).

7 ^a) D₁ S (T₂ missing) अथावि (M₁ न्वि)ध्यत् (for तमवि). Cc cites अविध्यत् (as in text). — ^b) G_{1.2} दंतशूकैः; Cc दन्द (as in text). — ^c) B_{1.4.5} D₁ D_{2-4.7} Cc उग्रायुधसु (D₂ श)तसु; B₃ उग्रमुसुतसु;

G. 8. 717
B. 8. 12. 7
K. 8. 55. 7

उग्रायुधस्ततस्तस्य शिरः कायादपाहरत् ॥ ७
तेऽर्जुनं सर्वतः क्रुद्धा नानाशस्त्रैर्वीवृषन् ।
मरुद्भिः प्रेषिता मेघा हिमवन्तमिवोष्णगे ॥ ८
अस्त्रैस्त्राणि संवार्य द्विषतां सर्वतोऽर्जुनः ।
सम्यगस्त्रैः शरैः सर्वान्सहितानहनद्रहून् ॥ ९
छिन्नत्रिवेणुजङ्घेयानिहतपार्ष्णिसारथीन् ।
संछिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्व्यनुकर्षयुगान्नथान् ।
विध्वस्तसर्वसंनाहान्बाणैश्चक्रेऽर्जुनस्त्वरन् ॥ १०

Ts उग्रायुधस्तस्य (sic) (for 'युधस्तस्य'). Gs तेषां (for तस्य). M उग्रायुधस्य तज्जिष्णुः.

8 Bs partly damaged. — ^a) Ds तेऽर्जुनः (for तेऽर्जुनं). S (T₂ missing) ततस्ते सर्वतः पार्थ. — ^b) Ks अवावृषन्; V₁ इवाद्वयन्; Ds अवीविषन् (for अवीवृ). D₁ नाराचैरभ्यवीवृषन्. — ^c) K₁ B_{1.2.4.5} D (except Dn₁ Ds) M₂₋₄ प्रेरिता; V₁ प्रहिता; G₂ प्रेक्षिता (for प्रेषिता). — ^d) S₂ K₄ इवोष्णगौ; Ds इवाप्लवे (*sup. lin.* इवोल्कटा) (for इवोष्णगे).

9 ^b) Ks निश्चितान् (for द्विषतां). — ^c) K₁ V₁ Ds G_{1.2} M₁ सम्यगस्त्रैः; Ks सम्यगस्त्रैः (sic) (for 'गस्त्रैः'). Co cites अस्त्रैः (as in text). — ^d) V₁ B D (except Ds) T₁ Gs M अहितान् (for सहि). S₁ K₁ अहरद्; Ks अवधीद् (for अहनद्). Ts Gs बलात् (for बहून्).

10 ^a) S₂ K₄ T_{1.2} Gs छिन्नत्रिवेणुजङ्घेया (T₁ 'पू'न्; K₁ छिन्नत्रिवेणुजङ्घेया; Ks Ds छिन्नत्रिवेणुसंघोषान्; V₁ 'त्रिवेणुसंघोषान्; B Da₁ D_{1.2-5.7} 'त्रिवेणुसंघातान्; Dn₁ हतत्रिवेणुजङ्घेया; G_{1.2} छिन्नत्रिवेणुजङ्घेया (G₁ 'षा'न्; M_{1.2.4} छिन्नत्रिवेणुजङ्घेया (M₁ 'वै'षान्. Ca cites ईषा. — ^b) S₁ विहतपार्ष्णिसारथीन्; S₂ निहतः पार्ष्णि; K₂ विहताभ्याम्; V₁ Ds हतपार्ष्णिन्सारथीन्; B_{1.2.4} Da₁ Ds-5.7.8 हताभ (D₂ 'श्वः)पार्ष्णि; B₂ ह्यपाष्णान्ससारथीन्; B₃ Dn₁ हताभान्पार्ष्णि; D₁ हताभपार्ष्णिसारथी; T_{1.2} Gs हताभान्हत; G_{1.2} M हताभपार्ष्णि (M₂₋₄ 'ष्टि)सारथीन्. — After 10^{ab}, N (except D₂) ins.

102* विध्वस्तायुधतूणीरान्विचक्ररथकेतनान् ।

[Ks विध्वस्तायतूणीरान्; Ds. 4.7 विस्रस्तहस्त (for the prior half). K₁ विचक्र रथकेतनान्; B_{2.4} विचक्ररथकृवरान् (for the posterior half).]

— ^c) S₂ K₄ संभिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्; B₃ संछिन्नरश्मियोक्त्रा; B₄ संछिन्नरश्मियोक्त्राक्षान् (sic); Dn₁ 'रश्मियोक्त्राक्षान्. — ^d) B₃ आचकर्षयुगान्; Dn₁ Ds सानुकर्ष; D₂ चानुकर्ष; T₁ G अनुकर्षायुधा (T₁ 'गा'न्;

ते रथास्तत्र विध्वस्ताः परार्ध्या भान्त्यनेकशः ।
धनिनामिव वेष्मानी हतान्यग्र्यनिलाम्बुभिः ॥ ११
द्विषाः संभिन्नमर्मणो वज्राशनिसमैः शरैः ।
पेतुर्गिर्यग्रवेष्मानी वज्रवाताग्निभिर्यथा ॥ १२
सारोहास्तुरगाः पेतुर्वहवोऽर्जुनताडिताः ।
निर्जिह्वात्राः क्षितौ क्षीणा रुधिराद्राः सुदुर्दशः ॥ १३
नराश्वनागा नाराचैः संस्यूताः सव्यसाचिना ।
वभ्रमुश्चस्त्रलुः पेतुर्नेदुर्मम्लुश्च मारिष ॥ १४

M₃ व्यनुकर्षायुधान् (for 'व्ययुगान्'). D₁ व्यनुकर्षद्रथात्रथीन्; M_{1.2} व्यनुकर्षायुधानपि; M₄ 'र्षायुधानपि. — ^c) Ds विध्वस्तान्; G₁ स विध्वा; M₄ विध्वस्थ. — ^d) D₂ चक्रेर्जुनोस्. B_{1.2.4} Da₁ D_{1.2-5.7} तदा; B₅ तथा (for स्वरन्).

11 ^a) B₂ तव (for तत्र). M₄ विध्वस्थाः. — ^b) D₁ पतच्छा (for परार्ध्या). — ^c) B₂ धन्विनाम् (for धनिनाम्). — Ds om. (hapl.) 11^d-12^e. — ^d) S₂ K_{1.2} हतान्यग्र्यनिलोम्बभिः; K₃ हताग्रान्यग्र्यनिलादिभिः (corrupt); K₄ हतान्यग्र्यविलांशुभिः; B₂ निहताग्र्यनिला; D₂ हतान्यग्र्यनिला; Ds हतान्यग्र्यनिलांशुभिः; G₂ निहताग्र्यनिलांशुभिः.

12 Ds om. 12^{ab} (of. v. l. 11). — ^a) S₂ Ks Dn₁ Ds G M₁ संभि (G₂ 'छि)न्नवर्मणो; K₄ 'वर्मणो; M₂₋₄ 'वर्मणो (for 'मर्मणो). — ^b) S (T₂ missing) वज्राशनिसमैः (T₁ 'भिः); Co 'शनिसमैः (as in text). — K₁ om. 12^c-13^d. — ^c) Ks पेतुर्गिर्यग्रवेष्मानी (corrupt); B₂ पेतुर्दिव्यग्रवेष्मानी; B₄ पेतुर्गिर्याग्र; D₂ पेतुर्गिर्याग्रशृंगानि. — ^d) B (except B₂) Da₁ Dn₁ D_{1.2-5.7} T₁ G_{1.2} M_{1.4} वज्रपा (Dn₁ 'घा)ताग्नि (D₂ 'दि)भिर्यथा. — After 12, Ts Gs read 15.

13 K₁ om. 13 (of. v. l. 12). — ^b) B₅ 'पातिता; T_{1.2} G 'पीडिता (for 'ताडिता). — ^c) K₂ निर्जिह्वाता; K₃ निजिह्वात्रा; V₁ निर्जिह्वाक्षा; B₂ निर्जित्वाख्या; Da₁ D₁ निर्जित्वात्रा; D₂ विजिह्वात्रा; Ds विजिह्वाक्षा; Ts G निर्गतात्रा; Ca. 0 निर्जिह्वात्रा (as in text). B₃ निजिह्वाक्षणः तौ क्षीणा (corrupt). — ^d) B₂ सुदुर्दशः; Ds सुदुर्दशः; T₁ सुधारुणा; G₁ सुदर्शना; G_{2.3} M₂ सुदुर्दशः (for 'दशः). Ks रुधिराद्राः; D₁ रुधिराद्राश्च (hypermetric).

14 ^a) V₁ B_{2.3} Da₁ D_{1.2.5.6} कुंजराश्चैव (for नराश्वनागा). — ^b) B₃ संवृता; G₁ संहता; G₂ सुहता (for संस्यूता). Ds सव्यसाचिनः. — Ks om. 14^{ad}. — ^c) Ds च रणे;

अणकैश्च शिलाधौतैर्वज्राशनिविपोपमैः ।
 शरैर्निजमिवान्पार्थो महेन्द्र इव दानवान् ॥ १५
 महार्हवर्माभरणा नानारूपाभ्वरायुधाः ।
 सरथाः सध्वजा वीरा हताः पार्थेन शेरते ॥ १६
 विजिताः पुण्यकर्माणो विशिष्टाभिजनश्रुताः ।
 गताः शरीरैर्वसुधामूर्जितैः कर्मभिर्दिवम् ॥ १७
 अथार्जुनरथं वीरास्त्वदीयाः समुपाद्रवन् ।
 नानाजनपदाध्यक्षाः सगणा जातमन्यवः ॥ १८
 उद्यमाना रथाश्चैस्ते पत्तयश्च जिघांसवः ।

समभ्यधावन्नस्यन्तो विविधं क्षिप्रमायुधम् ॥ १९
 तदायुधमहावर्षं क्षिप्रं योधमहाम्युदैः ।
 व्यधमन्निशितैर्बाणैः क्षिप्रमर्जुनमारुतः ॥ २०
 साश्वपत्तिद्विपरथं महाशस्त्रौघमप्लवम् ।
 सहसा संतितीर्षन्तं पार्थं शस्त्रास्त्रसेतुना ॥ २१
 अथाब्रवीद्वासुदेवः पार्थं किं क्रीडसेऽनघ ।
 संशप्तकान्प्रमथ्यैतांस्ततः कर्णवधे त्वर ॥ २२
 तथेत्युत्त्वार्जुनः क्षिप्रं शिष्टान्संशप्तकांस्तदा ।
 आक्षिप्य शस्त्रेण बलादैत्यानिन्द्र इवावधीत् ॥ २३

C. 8. 734
B. 8. 19. 24
K. 8. 55. 24

G₁ चस्वली (for चस्वली). S (T₂ missing) नेदुर (for पेटुर). — ^a) T₃ G₃ पेटुर्मन्त्रश्च; G₁ पेटुर्मन्त्रश्च (sic); G₂ M पेटुर्मन्त्रश्च (for नेदुर्मन्त्रश्च). K₄ मारिवः; B_{2,3} भारत.

15 T₃ G₃ read 15 after 12. V₁ reads 15^{ab} on marg. — ^a) Ś₁ (marg.) अरकैश्च; Ś₂ K₄ रणकैश्च; K₃ V₁ B D T_{1,3} G_{1,3} M अनेकैश्च; G₂ ताननेकैः (for अणकैश्च). — ^b) B₁ वज्रासनिविशोपमैः; Dn₁ T_{1,3} G_{1,3} M वज्रा-

(T₁ G_{1,3} 'नि'लविषो'; D₃ वज्राशनिशिखो'; G₂ वज्रा-
ननविषो'. — ^c) K₄ निजिघ्रिवान्; D₃ विजिघ्रि (for
निजिघ्रि). — ^d) B₅ transp. इव and दानवान्.

16 ^a) T₃ G₃ अनेकवर्मा; G_{1,2} महार्हवर्मा. — ^b) K₃ V₁ B_{1,4,5} Da₁ Dn₁ D_{1,6,8} नानारूपा (D₃ 'प-
वरायुधाः; M नानारूपधरा युधि. — ^c) Dn₁ D₃ सरथा-
श्वगाः; D_{2,3} सगजश्वा रथाः; S (T₂ missing) सरथाश्च-
(G_{2,3} M_{1,2,4} 'श्च)द्विपाः. D₁ सुध्वजा (for सध्वजा).

17 ^a) V₁ निर्भिन्नाः; B₂ निर्जिताः; D_{2,3} S (T₂
missing) निर्भयाः (for विजिताः). — ^b) Dn₁ विशिष्टा-
भिजनप्रियाः; G₁ विनिशिष्टाभिजनताः (corrupt). — ^c) K₁
G₁ वसुधा; Dn₁ D₄ बहुधाम् (for वसुधाम्). D₃ गताः
शरैर्हताश्चैवम्; T₁ गताः शरैस्ते वसुधाम्; M शरीरैर्वसुधां
जग्मुर्. — ^d) Ś₂ K_{1,2,4} T₂ पूजितैः; Da₁ D_{1,5} ऊर्जितैः;
T₁ ऊर्जितैः; M₂₋₄ आर्जितैः; C₀ ऊर्जितैः (as in text).
G₁ जग्मूपाजितैः कर्मभिर्दिवं (hypermetric).

18 ^a) K₁ D_{2,3} अथार्जुनं रथं वीराः; B_{1,5} Da₁ D_{1,3-5,7}
अथार्जुनं (D_{1,5} 'न-' रथवरं; B₁ अर्जुनस्य रथवरं. — ^b) Ś₂
समुपाद्रवन्; V₁ B_{1,2,4,5} D S (T₂ missing) समभिद्रवन्;
B₃ समभिद्रुताः (for समुपाद्रवन्).

19 ^a) K₃ जद्यमाना; Da₁ D₅ युद्धं; Dn₁ D_{2,3} G_{1,3}
M (except M₃) ऊहं; D₁ युद्धं (for उहं). K₃ V₁
B₁₋₄ Dn₁ D_{3,4,7,8} T₃ G_{2,3} M रथाश्चैः (K₃ 'भा');
B₅ रथश्रेष्ठैः; Da₁ D_{1,5} रथाश्चैतैः; D₂ 'श्वैश्च; D₃ 'श्वेते;
T₁ 'श्वैस्ते (for 'श्वैस्ते). — ^c) Da₁ D₅ समभ्यधावन्नस्यन्तो.

20 ^a) K₃ तदायुद्धमहा; D₁ तदायुधमहावर्षं; G₁
तथायुद्धिमहावर्षं (sic). — ^b) V₁ B₃ D₁ युक्तं; B_{1,2,4,5}
Da₁ D_{1,3,5,7} T₃ युक्तं; D₃ क्षिप्रं; M₁ om. (for क्षिप्तं).
K₄ योधमहाबुद्धं; B₂ 'महाबुद्धे; G₃ M योधमहाबुद्धे. K₃
क्षिप्रयोधमहाबुद्धे. — ^c) M₄ दिशि तैर् (for निशितैर्).
— ^d) D₃ क्षिप्रमर्जुनमारुताः.

21 ^b) V₁ महदस्त्रौघसंप्लवं; B_{1-3,4,5} D (except
D₃) T₁ महाशस्त्रौघसं (B₃ T₁ 'वि'प्लवं; T₃ G₃ समहास्त्रौ-
घविप्लवं; G_{1,2} महास्त्रौघासि (G₂ 'घं स' विप्लवं. C₀ cites
अप्लवम् (as in text). — ^c) Ś K_{1,2,4} B₃ संतितीर्षतः
(K₁ 'ताः); B_{3,4} Da₁ D_{1,4,5} तत्र विक्षिप्तं; G₂ संनिकर्षतं;
G₃ तत्तितीर्षतं (for संतितीर्षन्तः). D₂ प्रसरन्तमवेक्षते; D₃
महाशामतितीर्षतं. — ^d) Ś₁ K_{1,2,4} B_{3,5} Da₁ Dn₁ D_{1,4}
M₁ पार्थ- (for पार्थ). K₃ पार्थं शस्त्रास्त्रसंकुलं; D₂ M₃ पार्थं
शस्त्रार्थ (M₃ 'णि'सेतुना; D₃ पार्थं सहास्त्रसे; G₁ पार्थं
शस्त्रास्त्रतेजसा.

22 ^a) Ś₂ G₁ तथा (for अथ). — ^b) K₁ B₂₋₅
D (except D₃) T₁ M पार्थ (for पार्थ). D₃ किं व्रीडिसे;
T₃ G₃ क्रीडयसे (for किं क्रीडसे). D₃ [S]नया (for [S]-
नघ). — After 22^{ab}, G_{1,2} ins.:

104* एते बलाधिकाः प्राप्ताः पार्थं किं क्रीडसेऽनघ ।

[G₂ हते (for एते). G₁ व्याप्ताः (for प्राप्ताः). G₂ पार्थः किं
क्रियतेनघ (for the posterior half).]

— ^c) Some MSS. संसप्तकान्. K₁ प्रमुख्यैतांस; K₃
B_{1,4} Da₁ Dn₁ D_{1,2,4,5} T₁ G_{1,3} M प्रमथ्यैनांस; B₃
प्रमाथ्यैव; D_{3,7} प्रमथ्यैनांस; T₃ G₂ 'थ्यैनां (for 'थ्यैतांस).
— ^d) K₄ तुरः; B₂ त्वरन् (for त्वर).

23 ^a) K₃ V₁ B D S (except M₁; T₂ missing)
कृष्णं (M₄ 'णन्' (for क्षिप्रं). — ^b) Some MSS.
संसप्तकान्. K₁ Dn₁ तथा; V₁ D₃ S (T₂ missing)
अथ; B₂ हि (submetric) (for तदा). — ^c) D₃ शस्त्रौघ-

C. 8. 735
B. 8. 19. 25
K. 8. 55. 25

आदधत्संदधन्नेषून् दृष्टः कैश्चिद्रणेऽर्जुनः ।
विमुञ्चन्वा शराञ्छीघ्रं दृश्यते स्म हि कैरपि ॥ २४
आश्चर्यमिति गोविन्दो ब्रुवन्नश्चानचोदयत् ।
हंसांसगौरास्ते सेनां हंसाः सर इवाविशन् ॥ २५
ततः संग्रामभूमिं तां वर्तमाने जनक्षये ।

(for शस्त्रेण). Ks आक्षिप्तशस्त्रेण जलाद्; T1 M क्षपयिष्यन्न-
शस्त्रेण; T8 G क्षपयिष्यन्स्तदा (G1.2 'था' बाणैः. — 'a) Ds. 8
इवाब्रवीत् (for इवावधीत्).

24 For 24, cf. 8. 12. 64. — 'a) Ks नानघ (inf. lin.
'दत्त'; V1 B1.3 Da1 Dn1 D2.4.7 आददन्; B2 अघत्स्व-
B2.5 आददत् (for आदधत्). B5 संदधद्देष्टुन्; D3 संदध-
न्निष्टुन् (for 'घन्नेष्टुन्). D6 आददः संदधन्नेष्टुन्; T1 M
नानदत्संदधन्ने (M1 'धन्ने'व; T8 G3 नादधत्संदध (G3 'धा')-
श्चैव; G1.2 नादय (G2 'द'त्संदधन्ने'व. — 'b) K1 सृष्टः
(for दृष्टः). M1 कश्चिद् (for कैश्चिद्). G2 जनेर्जुनौ (for
रणेऽर्जुनः). V1 न दृष्टः कैश्चिदर्जुनः. — 'c) Dn1 विमुञ्चन्वा;
D2 विमुञ्चन्वै (for विमुञ्चन्वा). S (T2 missing) घोरान्
(for शीघ्रं). — 'd) Ks.4 D1 वा; D2 वै (for स्म). K1
V1 Dn1 Ds.4.6.7 दृश्यतेव हि तैरपि; B1 दृश्यते वाहितैरहि
(corrupt); B2 दृश्योन्वैवाहितैरपि; B3 दृश्यते वापि तैरपि;
B4 Da1 Ds.8 दृश्यते वाहितैरपि; B5 दृश्यते चाहितैरपि;
T1 G1.2 दृश्यं (G2 'इय'ते वै हता नराः; T8 G8 दृश्यं (G3
'इय'ते वै नरा हताः; M दृश्यते चाहिता हताः.

25 'a) K1 अपि (for इति). — K1 om. (hapl)
25^b-26^a. — 'b) D2 अयोजयत्; D6 अनोदयत् (for
अचोद'). S K2-4 B2.4 (as in text). 5 Da1 D1.3-5.7.8
सम (Ds by corr. तदा) मन्यत भारत (Ds 'ती). — 'c)
S2 हंसा स्म गौरास् (sic); K4 B1.3.4 D8 हंसांशुः;
V1 Ds.4.7 T8 M2-4 हंसांगः; B2 हंसाः सगौः; Dn1
हंसाभः; D2 हंसांश्च गौरास् (sic); D6 घर्मांशुः; G6 हंसांस
(as in text). B2 सेन्यः; M1 सेना. K8 हंसांसगोणसूसेनां
(corrupt); B5 हंसांश (marg. 'शु) गौरास्तत्सेन्यः; T1 G1.2
हंसांगवर्ण (T1 'णी' गौरास्ते; G2 हंसांगौरवर्णास्ते. — 'd)
K8 इवावसन्; V1 D1 M1 इवावशात् (for इवाविशन्).
— For 25^{ab}, Ds subst.:

105* ततस्ते हंससदृशास्तुरगा वातरंहसः ।

तां सेनां विविशुर्हृष्टा हंसा इव महत्सरः ।

26 In N, 8. 14 26-50 is repeated in contin-
uation of App. I, No. 16, after adhy. 40. — 'a)
G2 संग्रामभूम्यां. K4 B1.3.5 Da1 D1.3-5.7 (all first
time) च; G1.2 तु (for तां). D2 (second time)
आससाद च तां भूमिं. — 'b) B2 (first time) यमक्षये; Ds

अवेक्षमाणो गोविन्दः सव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ २६
एष पार्थ महारौद्रो वर्तते भरतक्षयः ।
पृथिव्यां पार्थिवानां वै दुर्योधनकृते महान् ॥ २७
पश्य भारत चापानि रुक्मपृष्ठानि धन्विनाम् ।
महतामपविद्धानि कलापानिषुधीस्तथा ॥ २८

(first time) धनंजये (for जनक्षये). — 'c) S1 K2 (both
first time) अवेक्षमाणो; K3 (first time) आचक्ष्यमाणो;
K3 (second time). 4 (first time) B2 Dn1 (both first
time) D2-4 (all second time). 5 (both times). 7 (first
time). 8 (both times) अवेक्ष्य'; Da1 D1.5 (all second
time) आवेक्ष (Da1 'क्ष्य'); T8 विप्रेक्ष'; G8 विप्रेक्ष्य'
(for आवेक्ष').

27 'a) N (second time, but Ks both times) पश्य
(for एष). D2 (first time) G2 पार्थो. S K Ds.8 (all
second time) यथा रौद्रो; B2 (first time) महाघोरो; T1
महानौद्रो. — 'b) K3 (first time) जनसंक्षयः; K2 (second
time) B2 D8 (both first time) T8 G1.2 भारत'.
— 'c) S K2.4 (all first time) पृथिव्याः. N (second
time) क्षत्रियाणां (for पार्थिवानां). S K1-8 (all second
time) V1 (first time) B2 (second time) Dn1 D2.6
(all both times). 8 (second time) S (T2 missing) च;
K4 (second time) हि; B2 (first time) तु (for वै).
Da1 D1.5 (all first time) पार्थिवेन्द्राणां (for 'वानां वै).
— 'd) K4 V1 B1 Da1 D1.2.5.6 (all first time, but
K4 B1 D2.6, second time) दुर्योधनकृते.

28 After 28^{ab}, D2 (marg.). 7 (both first time)
read 30^{ab}, repeating it in its proper place. T1
G2 om. 28^{ab}. — 'a) S K1.2.4 D8 (all second time)
पृ (Ds सृ) तानाम्; K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 (all second
time) सृ (B2 सु) तानाम्; Dn1 D8 (both first time)
T8 G1.8 M हतानाम् (for महताम्). S2 (second time)
उप-; K1 D2 (both first time). 6. 7 (both second time)
अपि; K4 (first time) अय्य-; B2.5 Da1 Ds-5.7 (all
first time) चाप- (for अप-). V1 B1.2.4 D2.6 (all
first time) आह (Ds 'हृ' तान्यपविद्धानि. — 'd) S1
(first time; sup. lin. as in text) कपालानिषुधीन्;
S2 V1 B1.2.4 Ds.4.7 (all first time) T8 G1.8 Ms
कलापानि (B2 'नी' पुधीन्; K3 (first time) कलापानि
बुधास्. Ca. c cite कलापान् (as in text). M1 (before
corr.) तदा (for तथा). S K V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8
(all second time) कलापांश्च महाधनान्; D8 (second
time) कलापांश्च महाहवे.

जातरूपमयैः पुहैः शरांश्च नतपर्वणः ।
तैलाधौतांश्च नाराचाभिर्मुक्तानिव पन्नगान् ॥ २९
हस्तिदन्तत्सरुन्खङ्गाञ्जातरूपपरिष्कृतान् ।
आकीर्णास्तोमरांश्चापांश्चित्रान्हेमविभूषितान् ॥ ३०

वर्माणि चापविद्वानि रुक्मपृष्ठानि भारत ।
सुवर्णविकृतान्प्रासाञ्शक्तीः कनकभूषिताः ॥ ३१
जाम्बूनदमयैः पट्टैर्बद्धाश्च विपुला गदाः ।
जातरूपमयीश्चर्षीः पट्टिशान्हेमभूषितान् ॥ ३२

C. 8. 743
B. 8. 19. 33
K. 8. 55. 33

29 D₂ (second time) om. 29-30. — ^a) B₂ (second time) शरैः (for पुहैः). — ^b) S₂ (first time) शराश्च; K₁ D₅ (both first time) G₂ शराश्च. K₃ V₁ (both both times) B D (all second time; D₂ second time missing, but D₄ both times and D₆ first time) चानतपर्वणः; B₁ (first time) च नतपर्वणः (sic); D₄ D₂ (both first time) च नतपर्वणिः; D_{1.5} (both first time) चानतपर्वणिः (for च नतपर्वणः). — ^c) K₄ (first time) तैलाधौतांश्च. D₆ (second time) तैलाधौतान्वि-
निर्मुक्तान्. — ^d) V₁ (first time) विष्कान्; B₁₋₃ D_{2-4.6-8} (all first time, but B₂ second time) T₃ विमुक्तान्; D₆ (second time) पतितान् (for निर्मुक्तान्). G₂ cites विमुक्तान्. S₁ K₂ (both second time) पन्नगानिव; S₂ K_{1.3.4} V₁ B D (all second time; D₂ om.) पन्नगानिव (by transp.).

30 D₂ (second time) om. 30 (cf. v. 1. 29). — ^a) S₁ K₂ (all second time) हस्तिदन्तान् (K₂ 'तां') त्सरुन्; K₃ (second time) हन्ति दंढत्सरुन्; K₄ B₂ (both second time) हस्तिदन्तान्सरुन्; V₁ B₃ (both second time) हस्तिदन्तत्सरुन्; D₄ D₈ (both second time) दन्तिदन्तत्सरुन्. V₁ (second time) खङ्गं; B₃ (second time) दिव्यं; D₄ D_{1.5} (all second time) खङ्गां. — ^b) S₁ K_{2.4} (all second time) 'परिच्छिदान्; K₃ D₄ D₁ D_{1.5.5.8} (all second time) 'परिष्कृतान्; V₁ B₃ (both second time) 'परिष्कृतं. — N (second time but S₂ K₄ both first time) om. 30^{ca}. — ^c) K₃ (first time) चासींश्च; V₁ B D (all first time) चापि (for चापान्). T₁ M₂₋₄ आकीर्णास्तोमरावापान्; T₃ G₃ M₁ आकीर्णतोमरान्वाहान्. G₂ cites आकीर्णान् (as in text). — ^d) V₁ (first time) चित्रान्हेमविभूषणान्; B₁₋₄ D₄ D_{1.3-7} (all first time) विचित्रान्हेमभूषितान्; D₄ (first time) चित्राङ्गुष्मं; D₈ (first time) चित्रहेम. — After 30, S₁ K₁ (both first time) read 33^{ca}, repeating it in its proper place. While, T₃ G₃ M ins. after 30; G₁ after 28:

106* दण्डान्कनकचित्रांश्च संवृत्ता रणभूमयः ।
[Posterior half = 38^d. T₃ G_{1.3} रणभूमिं च संवृतान् (for the posterior half).]

31 S₁ (second time).² K_{2.4} B₂ (all both times).
s.¹ (both first time) D₄ D₁ (both second time) D₁ (both times).^{2.4} (both first time).⁵ (second time).⁷ (first time) T_{2.3} M चर्माणि; K₁ (second time) चंद्राणि; B₁ (second time) वर्माणि (for वर्माणि). K₁ (first time) चापविद्वानि. D₂ (second time) पश्य वर्माणि चापानि. — ^b) N (all except B₅ D_{2.6} second time) रुक्मगर्भाणि (K₄ 'नि'); T₁ G_{1.2} हेमपृष्ठानि (for रुक्म). S₁ K₁ (both first time) निमुक्तानिव पन्नगान्; B₂ (first time) कलापानिपुर्धीस्तथा; T₃ G₃ M तोमरांश्च बहुव्रणे. — K₂ (first time) om. 31^c-32^b. — ^c) V₁ K₁ (second time).⁴ (first time) स्ववर्णविक्र (K₄ 'क्र') तान्. V₁ (first time) B_{3.5} (both second time) D₁ (first time) प्राज्ञान्; D₄ (first time) पाज्ञान्; M₂ वासान् (for प्रासान्). D₈ (first time) सुवर्णचित्रितप्रासान्. — ^d) T₃ शक्ति. N (second time) M₂₋₄ कनकभूषणाः (M₂ 'णः'); K₄ (first time) 'भूषितान्; B₁ (first time) 'भूषिणाः; M₁ 'भूषणान् (for 'भूषिताः).

32 S₁ K₁ (all first time).² (both times).⁴ (first time) om. 32^{ab}. — ^b) D₄ D_{1.5} (all second time) नद्धाश्च (for बद्धाश्च). B_{1.4} (both first time) तु; B₂ (first time) D₆ (second time) सु (for च). D₂ (second time) M₅ विपुलां; T₃ G₃ विविधा. D₄ (second time) गदा; (D₂ second time) गदां. — ^c) S₁ (both second time) D₄ D₁ D_{1.5} (all first time) जातरूपमयाश्चर्षीः (D_{1.5} 'ष्टीः'); K₁ (second time) 'मया-
श्चाक्षीः; K₂ (second time) 'मयाश्चर्षीः; K₃ (first time) 'मयाश्चर्षिः; K₄ (second time) 'मयाश्चाष्टीः; V₁ (first time) 'मयैर्यष्टीः; V₁ (second time) 'मयारिष्टीः; B₁ (first time).² (second time).³ (first time) 'मयैर्यष्टीः; B₂ (second time) सवीयसमयैर्यष्टीः; D₄ (second time) संधाय * समारिष्टिः; D₂ (first time) 'मयैः पृष्ठान्; D₆ (first time) 'मयैर्यष्टीः; D₈ (second time) 'मयैर्यष्टीः; D₈ (first time) 'मया यष्टीः; D₂ (second time) 'मयार्यष्टीः; T_{1.3} G₁ 'मयाश्चाष्ट्या (G₃ 'ग्रा) न् (for 'मयैश्चर्षीः). — ^d) K_{1.2} (both second time) V₁ (both times) पट्टिसान्; T₃ G₃ M पट्टसान्. D₂ (second time) om. from हेमभूषितान् up to विद्वानि in 34^c. B₂ D₄ D_{1.5.7} (all

C. ८. 743
B. ८. 19. 33
K. ८. 55. 33

दण्डैः कनकचित्रैश्च विप्रविद्वान्परश्वधान् ।

अयस्कुशान्तान्पतितान्मुसलानि गुरुणि च ॥ ३३

शतघ्नीः पश्य चित्राश्च विपुलान्परिधांस्तथा ।

चक्राणि चापविद्वानि मुद्गरांश्च बहूत्रणे ॥ ३४

नानाविधानि शस्त्राणि प्रगृह्य जयगृद्धिनः ।

जीवन्त इव लक्ष्यन्ते गतसत्त्वास्तरस्त्रिनः ॥ ३५

गदाविमथितैर्गार्त्रैर्मुसलैर्भिन्नमस्तकान् ।

गजवाजिरथक्षुण्णान्पश्य योधान्सहस्रशः ॥ ३६

second time) T₃ G₃ हेमभूषणान् (for "भूषितान्"). G_{1.2} पट्टान्हेमविभूषणान्.

33 D₂ om. 33 (cf. v. l. 32); T₁ G₂ om. 33^{ab}. — ^a) M₂₋₄ ततः कनकचित्रांश्च. — ^b) *K₁ (first time) विप्रविद्वान्; K₁ (second time) विप्रविद्वान्; B₂ (second time) हेमविद्वान्; D₂ (first time) प्रति° (for विप्र°). Dn₁ (first time) om. परश्वधान्. K₃ (second time).⁴ B₁ (both first time) D₁ (both times).³ (first time).⁵ (second time).⁸ (first time) परश्वधान्; D₃ (second time) परश्वधान्. — After 33^{ab}, § V₁ B D (all first time) T_{1.3} G ins.:

107* परिधान्भिण्डपालांश्च मुशुण्डीः कुण्पानपि ।

[V₁ B_{1.2.4} D₂₁ D_{1-3.5} भिण्डपालांश्च; D_{3.8} मिडिमा°. T₃ G₃ भिण्डपालांश्च खट्वांश्च (for the prior half). K₂ मुशुण्डीः; K₃ D₁ मुशुण्डीः; B₃ मुशुण्डीः; D₂₁ मुशुण्डीः; D₃ मुशुण्डीः; T₁ G₂ मुशुण्डीः; G₁ मुशुण्डीः (for मुशुण्डीः). § K₂ B₃ D₃ कनया (D₃ "या")नपि; K₁ B₁ D₁ कणपा°; K₃ कृपणा°; V₁ कणपानि च; B₂ कलयन्पि; D₂₁ D_{3.5} कणयानपि; D₁ कणयोरपि; D₂ करणानि च; D₄ कयणानपि; D₃ कनकाचिताः; T₁ G_{1.2} कवचानपि (for कुण्पानपि). T₃ G₃ मुशुण्डीः कवचानि च (for the posterior half).]

— §₂ K₁ (both second time) om. 33^c-34^d. — ^e) §₁ K₂₋₄ (all second time) V₁ (both times) B₁ (second time).² (both times).^{3.4} (both second time).⁵ (both times) D₂₁ (second time) Dn₁ (both times) D₁ (second time).² (first time).^{3.4} (both both times).^{5.6} (both second time).^{7.8} (both both times) अयःकुंतांश्च; §₂ (first time) अयस्कुशान्तान्; K₁ (first time) अयस्थानि; K₂ (first time) अयस्थान्तान्; K₃ (first time) अयस्तुतांश्च; B_{1.4} D₂₁ D_{1.5.6} (all first time) "स्तुतांश्च; B₃ (first time) अयःपूणाश्च; T₁ अयस्कुंभांश्च; T₃ G_{1.3} M "स्कंधां (T₃ "धा")श्च; G₂ रथस्कंधांश्च; M₂₋₄ हयस्कंधांश्च (for अयस्कुशान्तान्). — ^a) § K_{1.2} (all first time, but §₁ K₂ both times) मुसलानि; K₃ (first time).⁴ D₂₁ D_{1.4.5.6} (all second time, but Dn₁ D_{1.3} both times) मुशलानि; B₁ (second time).^{2.5} (both-first time) मुषलानि (for मुसलानि). D₁ (second time) वा (for च). §₁ K_{1.2} (all first time) गुरुणि च.

34 §₂ K₁ (both second time) om. 34 (cf. v. l. 33). D₂ (second time) om. 34^{ab} (cf. v. l. 32). — ^a) D₃ (second time) T₃ G_{2.3} चित्रांश्च. — ^b) K₂ (second time) T₃ विपुलां; T₁ G₁ विपुलाः. T₁ G_{1.2} परिधास्. D₃ (second time) अथ; M अपि (for तथा). — T_{1.3} G om. 34^{cd}. — ^d) N (§₂ K₁ om. second time) M₁ तोमरांश्च (for मुद्गरांश्च). §₁ K₃ V₁ B D (except Dn₁) (all second time) महारणे; K_{2.4} (both second time) परश्वधान् (for बहूत्रणे).

35 ^a) §₂ K_{1.2.4} (all first time) नानायुधानि (for "विधानि). D_{2.6} (both second time) दिव्यानि; D₁ (first time) शस्त्रानि. — ^b) §₁ K₃ (both first time; K₃ sup. lin. as in text) जयगृद्धिनः; § K_{2.4} (all both times, but §₁ second time) "गृद्धिनः; D₃ (first time) "कृद्धिनः; D₂ (first time) शरगृद्धिनः (for जयगृद्धिनः). — After 35^{ab}, G_{1.2} read 42^a-45^b. G_{1.2} om. 35^c-37^b. — ^c) Dn₁ (first time) द्रवंत (for जीवन्त). N (second time, but B_{1.3-5} D₂₁ D_{1.3-5.7} all both times) T_{1.3} G₃ M दृश्यन्ते; V₁ D_{2.3} (all first time) लक्षन्ते. — ^d) K₃ (first time) गतसारस् (for "सत्त्वास्). D₁ (first time) तरस्त्रिनः; D₃ (first time) "स्त्रिनः; G₃ "स्त्रिनी (for "स्त्रिनः).

36 G_{1.2} om. 36 (cf. v. l. 35). K₄ (first time) om. 36. — ^a) B₂ (first time) गदानिमथितैर् and (second time) "विमर्दिभिर; D₂ (first time) "विमथिता; D₃ (second time) "प्रमथितैर्; M₁ गजावमथितैर् (for गदावि°). — ^b) § (both both times) K₁ (first time).³ (both times).⁴ (first time) मुसुलैः; K₃ (first time) D₂₁ (second time) Dn₁ (both times) D₁ (second time).² (first time).⁴ (first time; second time before corr.).⁸ (both times) मुशलैर्; B₁₋₄ (all both times, but B₃ second time) D₃ (second time) मुषलैः. §₂ (first time) G₃ भिन्नमस्तकान्; V₁ B₃ (both second time) M₃ भिन्नमस्तकाः; B₁ (first time) भग्नमस्तकान् (for भिन्न°). — ^c) V₁ (first time) गजवाजिनरक्षुण्णान्; B (except B₂) D₂₁ D_{1.3-5.7} (all first time) "रथैः क्षुण्णान्; D₂ (first time) "रथक्षुण्णान्; D₃ (first time) "रथच्छिन्नान्; T₁ "रथाकीर्णान्. — ^d) M_{1.3} यौधान्. Dn₁ (second time) योजान्सहस्रशः.

मनुष्यगजवाजीनां शरशक्त्यष्टितोमरैः ।
निर्विशैः पट्टिशैः प्रासैर्नखैर्लङ्गैरपि ॥ ३७
शरीरैर्वहुधा भिन्नैः शोणितौघपरिप्लुतैः ।
गतासुभिरमित्रघ्न संवृता रणभूमयः ॥ ३८
बाहुभिश्चन्दनादिग्धैः साङ्गदैः शुभभूषणैः ।
सतलत्रैः सकेयुरैर्भाति भारत मेदिनी ॥ ३९

साङ्गुलित्रैर्भुजाग्रैश्च विप्रविद्धैरलंकृतैः ।
हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरुभिश्च तरस्विनाम् ॥ ४०
वद्धचूडामणिधरैः शिरोभिश्च सकुण्डलैः ।
निकृतैर्वृषभाक्षाणां विराजति वसुंधरा ॥ ४१
कबन्धैः शोणितादिग्धैश्छिन्नगात्रशिरोधरैः ।
भूर्भाति मरतश्रेष्ठ शान्तार्चिर्भिरिवाग्निभिः ॥ ४२

G. 3. 2881
H. 3. 58. 25
K. 3. 55. 42

37 G1.2 om. 37^{ab} (cf. v. l. 35). K1 om. 37^{ab}.
T2 G3 repeat 37^{ab} after 41. — ^a) N (second time;
K1 om.) T2 G3 M मनुष्यहयनागानां; K1 (first time)
गणराजीनां; V1 B2 Da1 Dn1 D1.2.5.8 (all first time)
T1 गजवाजिमनुष्याणां (B2 नां). — ^b) K3 B4 (both
first time) शक्त्यष्टितोमरैः; K4 (first
time) शरशक्त्यष्टितोमरैः; V1 B1-4 D3.4.7 (all second
time) शरशक्त्यष्टितोमरैः; (V1 सैः; Dn1 (first time)
सक्त्यष्टितोमरैः; D3 (first time) T1.8 शरशक्त (T1 का-;
T2 क्त्यष्टि). — After 37^{ab}, T1 reads 42. — ^c) K3
(second time) निर्विशैः. K1.2 V1 (all first time)
पट्टिशैः; V1 B2.8 D3.4 (all second time) परिप्लुतैः (for
पट्टिशैः). V1 D2-4 (all first time, but D2 second
time) प्राशैर; B2.8 (both second time) D3 (both
times) पाशैर; Dn1 (second time) प्राशैर (for प्रासैर).
Da.7 (both second time) परिप्लुतैःसैर्धरैः. — ^d) B2
(first time) मुखैर; B3 (first time) मुखैर; T1 मुखैर;
Cc नखैर (as in text). V1 (first time) लङ्गैरपि;
M2-4 लङ्गैर (for लङ्गैर). S K1.2 V1 B D2.2.5.8 (all
second time) अयस्कृतैः परश्वधैः; K3.4 Da1 Dn1 D1.4.5
(all second time) अयस्कृतैः (K3 त-परश्वधैः. Dn1
(first time) मुद्गरैर्लङ्गैरपि; D2 (first time) नाराचैर्-
लङ्गैरपि; D7 (second time) अग्रवृत्तैः परश्वधैः; T2 G3
रथस्कृतैः परश्वधैः; M1 अयस्कृतैः परश्वधैः.

38 ^a) S K V1 B1-4 D2-4.6-8 (all second time)
बहुभिः (for बहुधा). S K1.2 (all second time).3
(both times).4 (second time) V1 B D (all both
times, but D1 second time) S (except T1; T2 missing)
छिन्नैः (for भिन्नैः). — D2 (second time) om. 39^b-39^c.
— ^b) S K2.4 (all second time) परिप्लुतैः; D4 (second
time) परिप्लुतैः. — ^c) S1 K2 (both second time)
सुतासुभिर; K1 (first time) B2 (second time) गदा
(for गता). G1 अमित्रघ्न. — ^d) D6 (second time)
संवृता (for संवृता). S1 K1.2 (all first time) रथभूमयः
(for रण).

39 D2 om. 39^{ab} (cf. v. l. 38). T2 missing
up to शुभ in 39^b. — ^a) B2 (second time) M1
बहुभिः. D3 (second time) चन्दनालितैः. — ^b) S K
Dn1 D2-4.6.7 (all second time) हेमभूषणैः; S2 (sup.
lin. as in text) K1 B3 D3 (all first time) शुभलक्षणैः;
V1 B1.2.4 D3 (all second time) हेमभूषितैः; B3 Da1
D1.5 (all second time) भूषणोज्ज्वलैः; Da1 D1.5 (all
first time) शुभभूषणैः; D6 (first time) गुरु; T1.8 G M
लंब (for शुभ). B3 (second time) चित्रगात्रशिरोधरैः.
— ^c) S K3 (all first time) V1 (both times) सतलत्रैः;
K1 (first time) सूतपुत्रैः; K3 Da1 D1.5 (all first time)
सकलत्रैः (for सतलत्रैः).

40 ^a) B3 (first time) साङ्गुल्युद्ध (sic); Dn1
(second time) लिभिर; T1 अङ्गुलित्रैर (for साङ्गु). D1
(second time) मुजाग्रैश्च. K3 (first time) साङ्गुलित्रै
जिग्रैश्च. — ^b) Dn1 (first time) अलंकृताः. — ^c) Dn1
(first time) हस्तिहस्तोपमौ; D3 (first time) हस्तहस्तोपमैः
(for हस्तिहस्तोपमौ). G1 छत्रैर. K3 (second time) हस्ति-
हस्तोपरि छत्रैः. — ^d) K3 (second time) रुद्रभिश्च; D6
(second time) बाहुभिश्च (for ऊरु). B3 (first time)
Da1 D1.5 (all second time) तरस्विनः; B3 (second
time) तरस्विना; Dn1 (first time) T2 यशस्विना. B4
(second time) शोणितौघपरिप्लुतैः.

41 ^a) K1 (first time) D3 (second time) M वद्ध-
चूडा (M2.4 का)मणिधरैः; B2 (first time) वद्धचूडा-
मणिधरैः. — ^b) M चारुकुण्डलैः (for च सकुण्डलैः). — N
(first time) om. 41^c-42^d. — ^c) S K वर्जितैर; V1 B
(except B5) D2-4.7 पतितैर; D3 निकृतैर; D3 वर्जितैर
(for निकृतैर). K3 वृषभेन्द्राणां; V1 वृषभाक्षाणां; G1.2 वृच-
(G2 क्ष)पाषाणैर (for वृषभाक्षाणां). D6 नक्षत्रैर्यौरिवा-
भाति. — ^d) D6 मेदिनी मरतश्रेष्ठ. — After 41, T2 G3
repeat (with var.) 37^{ab}.

42 N T2 om. 42 (For N, cf. v. l. 41). For
sequence in G1.2, cf. v. l. 35. T1 reads 42 after 37^{ab}.
— ^a) T1 कवचैश्च (for कबन्धैश्च). K3 शोणितौघैश्च;

C. ८. 781
D. ८. 19. 41
K. ८. 55. 43

रथान्वहुविधान्मग्नान्हेमकिङ्किणिनः शुभान् ।
अश्वांश्च बहुधा पश्य शोणितेन परिपुतान् ॥ ४३
योधानां च महाशङ्खान्पाण्डुरांश्च प्रकीर्णकान् ।

निरस्तजिह्वान्मातङ्गाञ्शयानान्पर्वतोपमान् ॥ ४४
वैजयन्तीविचित्रांश्च हतांश्च गजयोधिनः ।
वारणानां परिस्तोमान्सुयुक्ताम्बरकम्बलान् ॥ ४५

K₁ शोणितादिभौ. — ^a) K₃ Dn₁ M₁ छिन्नगात्रैः; M₂₋₄ भिन्नगात्रैः (for छिन्नगात्र). — ^o) T₁ G_{1.2} आभाति (for भूर्माति). V₁ D₁ G_{1.2} भारतश्रेष्ठ. S K Dn₁ D_{2.3.5} भूर्विभा (D₂ 'मिना'; D₃ 'नै भा')ति नरश्रेष्ठ. — ^d) S₂ K₁ B₁ D_{3.4.5-8} शान्तार्चिभिर्; T₁ G₃ शं (G₃ शं)तामिभिर्; G₂ शान्तार्चिभिर्; M₁ सहार्चिभिर् (for शान्ता). D_{2.3} इवानले (D₃ 'लः'); T₁ 'चिभिः'; G₁ 'निभिः' (for 'मिभिः').

43 For sequence in G_{1.2}, cf. v. 1. 35. — ^a) N (second time, but V₁ B Da₁ D_{1-5.7.8} first time) T_{1.2} G_{1.2} M रथांश्च बहुधा भग्ना (G_{1.2} छिन्ना)न्; S K₁ (all first time) रथान्वहुधा भग्नान् (submetric); K₂ (first time) T₃ G₃ रथान्वहुविधान्पद्मा (T₃ G₃ 'छिन्ना)न्; Dn₁ (first time) रथान्वहुविधान्पद्मा भग्नान्. — ^b) K₃ (first time) हेमकिङ्किणिनः; K₄ (first time) हेमकिङ्किणने; Da₁ D_{1.5} (all first time) 'किङ्किणकान्' (for 'किङ्किणिनः'). K₂ (first time) शुभा. T₁ G₁ M₂₋₄ हेमकिङ्किणिभूषितान्; T₂ 'किङ्किणिसंयुतान्'; T₃ G_{2.3} 'कंकणभूषितान्'. — B₂ (first time) om. 43^a-44^a. T₂ reads 43^{ab} after 44. — ^o) T₂ विविधान् (for बहुधा). S K V₁ B₁₋₄ D₂₋₈ (all second time) T_{1.5} G M वाजिनश्च हतान्पश्य; V₁ D₃ (both first time) अश्वान्वहुविधान्पश्य; B₅ Da₁ Dn₁ D₁ (all second time) वाजिनः पतितान्पश्य. — ^d) B₁ (first time) शोणिते च; D₃ (first time) शोणितौघ- (for 'तेन'). S K₂₋₄ (all second time) निष्कीर्णाञ्शराहतान्; K_{1.3} Da₁ D₂₋₇ (all second time) निष्कीर्णाञ्शराहतान्; V₁ B (all second time) विनिष्कीर्णाञ्शराहतान्; Dn₁ D_{1.3} (all second time) नि (D₃ वि)कीर्णाञ्शराहतान्; T₁ विकीर्णाञ्शराहतो रणे; T₃ निष्कीर्णाञ्शराहतो रणदितान् (hypermetric); G_{1.2} निष्कीर्णाञ्शराहतो हतान्; G₃ निष्कीर्णाञ्शराहताक्षितान्; M निष्कीर्णाञ्शरा (M₁ 'स्त्रा')ञ्शरातुरान्. — After 43, N (both times; but B₃ second time) T G ins.:

108 * अनुकर्वाणुपासङ्गान्पताका विविधान्वजान् ।

[K₂ (first time) अनुपंगान्; V₁ (first time) अर्थक्यान् (for अनु). S₂ (first time) उपासङ्गा; S₂ K₂ (both second time) 'संधान्'; D₃ (first time) रथासङ्गान्; Cc उपा (as above). S₂ (second time) पतिकां; K₃ (first time) Dn₁ (both times) T₃ G₃ पताकान् (for पताका). K₃ (second time) विविधान्वजान्; B_{1.2.4} D_{2-4.6.7} (all second time) विविधवजान्; Da₁ D_{1.5} (all first time)

T₁ G₂ विविधा (T₁ G₂ 'ध-') ध्वजान्.]

44 B₂ (first time) om. 44 (cf. v. 1. 43). D_{2.3} (both second time) om. 44^{ab}. For sequence in G_{1.2}, cf. v. 1. 35. — ^b) S K_{1.2.4} (all second time) रथिनश्च; K₃ V₁ B D (D_{2.5} om.; all second time) S रथि (B₂ य₁)नां (for योधानां). K₁ (second time) महाशंखैः; Dn₁ (first time) D₃ (second time) 'संखान्'; D₃ (first time) 'शंखान्'; D₃ (second time) 'शंखान्'; G₂ 'संधान्' (for 'शङ्खान्'). — ^b) S₂ (second time) पाण्डुरश्च; V₁ (second time) T₃ G M पाण्डुरांश्च; D₃ (first time) पाण्डुरांश्च. — K₂ (second time) om. 44^{ab}. — ^o) Da₁ D_{1.5} (all second time) मातङ्गा. S₂ (first time) निरस्तजिह्वामातङ्गान्; K₁ (first time) 'दातङ्गान्'; D₁ (first time) 'कंडानां'; G_{1.2} 'जिह्वान्मातङ्गान्'. — ^d) K₁ (first time) शयन्; D₁ (first time) पतमानान्; G_{1.2} रथानां (for शयानान्). D₃ (first time) शयनानिव पर्वतान्.

45 T₂ om. 45. For sequence of 45^{ab} in G_{1.2}, cf. v. 1. 35. — ^a) S₁ (both times).₂ (second time) K₂ (both times).₃ (second time) V₁ B₁ (both times)._{2.3} (both second time)._{4.5} (both both times) Da₁ D₁ (both second time).₂ (both times).₃ (second time).₄ (both times).₅ (second time).₆₋₈ (all both times) T_{1.3} G₂ M_{1.3} वैजयन्तीविचित्राश्च; S₂ K₁ D₃ (all first time) वैजयन्ती विचित्राश्च; K₄ (second time) B_{2.3} Da₁ Dn₁ (all first time) G₁ M_{2.4} वैजयन्ती-विचित्रांश्च. Cc cites वैजयन्तीः. — ^b) S₂ (second time) हताश्चान्; K₁ V₁ D_{4.5} (all first time).₃ (second time) M₁ हताश्च (for हतांश्च). V₁ B₂ (both first time) गजयोधिनः; V₁ B D_{3.4.7} (all second time) 'वाजिनः' (for 'योधिनः'). K_{1.4} (both second time) हताश्च गजयोधिनः (K₄ 'नां'); Da₁ D_{1.5} (all second time) हताश्च गजयोधिनः; T₃ G हतांश्च गजयोधिनः. — ^o) K₄ (second time) वारिणानां. V₁ (second time) परिष्टोमान्. D₃ (first time) वारणान्परितस्तोमान्; Ca वारणपरितस्तोमान् (submetric). Cc cites परिस्तोमान् (as in text). — ^d) N (second time) तथैवाजिनकम्बलान्; S₁ K₂ (both first time) सुयुक्ताम्बरकम्बलान्; K₂ 'भ'लान्; K₁ (first time) सुयुक्तायुधमुकम्बलान्; K₃ (first time) युक्तानङ्कः; K₄ (first time) संयुक्ताम्बरकः; V₁ (first time) सुसुक्ताने-

विपाटिता विचित्राश्च रूपचित्राः कुथास्तथा ।

भिन्नाश्च बहुधा घण्टाः पतद्भिन्नैर्गुणिता गजैः ॥ ४६

ककं; B_{1.2.4} D_{2-4.7} (all first time) से (D_{3.4} सु)-
युक्तानेककं; B₃ (first time) प्रयुक्तानेककं; B₅ (first
time) संयुक्तानेककुंडलान्; D₄₁ D₅ (both first time)
सुयुक्तायंगकंवलान्; D₄₁ (first time) सुयुक्तानेककं; D₁
(first time) सुयुक्तान्यंबं; D₆ (first time) स्वमुक्तानेकं;
D₈ (first time) संयुक्तानंगकोमलान्; T₁ G_{1.2} सुरक्ता-
त्रल (G₁ 'क्त'कंवलान्; T₃ G₃ M त (T₃ स)धैवाजिनकंवलान्.
46 " K₃ (first time) विचित्रांश्च; B_{1.4} (both
first time) विचित्रा वै (for 'त्रांश्च). S K (all second
time) B₂ (first time) D₄₁ D₄₁ D₁ (all second time).
2-4 (all first time). 3 (second time). 7 (first time). 8
(second time) T_{1.2} G₁ विपा (B₂ 'घा)टितविचित्राश्च; V₁
B (all second time, but B₃ both times) D₄₁ (first
time) D_{2-4.6.7} (all second time). 3 (first time)
G_{2.3} M₁ विपाटितविचित्रांश्च; V₁ (first time) T₂ M₂₋₄
विपाटितान्विचित्रांश्च; D₆ (first time) विघटितान्विचि-
त्रांश्च. — " S K_{2.4} (all first time) चित्ररूपाः; B₃ D₄₁
(both first time) T_{1.2} G M रूप (T₂ M 'प्य)चित्रान्;
B₅ (first time) स्वमचित्राः; D₇ (first time) रूपचित्रां;
C₀ 'चित्राः (as in text). B₃ (first time) T₂ G₂
कुथास्तथा; T₁ कुथास्तथा; G_{1.3} कुथास्तथा; M रथान्शुभान्
(for कुथास्तथा). S K_{1.2.4} (all second time) चित्ररूपाः
कुथाः (K₁ काथ) शुभाः; K₃ D₄₁ D₄₁ D_{1.5.3} (all
second time) रूप (K₃ 'प्य)चित्राः कुथाः शुभाः; V₁
(second time) जातरूपान्कुथान्शुभान्; B_{1.3} (both second
time) रूप्यचित्रां कुथान्शुभान्; B₂ (second time)
रूप्यचित्रान्कुथाः शुभाः; B₄ (second time) रूप्यचित्रा-
न्कुथान्शुभान्; B₅ D_{4.7} (all second time) रूप्यचित्रा-
न्कुथांशुभान्; D₂ (second time) रूपचित्राः कथास्तथा;
D₃ (second time) जातरूपपरिष्कृतान्; D₆ (first time)
रूपचित्रकृतीस्तथा; and (second time) रूप्यचित्रान्कुथास्तथा.
— D₃ (second time) om. 46°-48°. — " B₂ (first
time). 3 (second time) M₁ छिन्नाश्च; T₂ भिन्नांश्च. T₁
कर्णान् (for घण्टाः). G_{1.2} भिन्नांश्च बहुधाकीर्णान्. — " N
(second time) महद्भिः पतितैः (for पतद्भिन्नैर्गुणिता).
D₄₁ (first time) चूर्णिता; D₁ (first time) चूर्णितैः;
T₃ G_{1.3} M₁ ताडिता; G₂ ताडितान् (for चूर्णिता). K₁
(first time) गजैः (for गजैः). D₆ (first time) पत-
द्भिन्नैर्गुणिता गजैः (sic); T₁ पत्तिमिस्ताडितान्गजान्; M₂₋₄
पतद्भिस्तु महागजैः.

47 D₃ om. 47 (cf. v. l. 46). — " N (second

वैदूर्यमणिदण्डांश्च पतितानकुशान्शुवि ।

वद्धाः सादिध्वजाग्रेषु सुवर्णविकृताः कशाः ॥ ४७

C. 8. 757
B. 8. 19. 47
K. 8. 55. 46

time; D₃ om.) वैदूर्य (V₁ B D_{2.6.7} 'दू)र्यदंडांश्च शुभान्;
V₁ B D₄₋₇ (all first time) T₃ G₃ वैदूर्यमणिदंडां (D₄
'डा)श्च. — " B (except B₂) D₄₁ D_{1-5.7} (all first
time) चांकुशान्; D₄₁ D_{1.5} (all second time) अंकुरान्;
G₂ अंकुरैर्. V₁ B₃ D₄₁ D_{2.6} (all first time) T_{1.2}
G_{2.3} अपि (for शुवि). T₃ पतितानकुशानपि; G₁ पतितानां
कुशैरपि; M₃ पतितोनुकुशान्शुवि. — After 47^{ab}, N
(first time) T G ins.:

109* अश्वानां च युगापीडात्रलचित्रानुरच्छदान् ।

[D₁ चायुगापीडान्. K₁ युगान्कारान्; K₃ युगाया *न्; D₅ युगा-
पीट-; T₁ G₃ युगानीषान्; T₃ 'निष्कान्; G_{1.2} 'नीषा; C₀ 'पीडानि;
C₀ 'पीडान् (as above). S K_{2.4} रक्तचित्रानुरच्छदान्; K₁ रक्ता-
श्चित्रान्; B₃ रक्तचित्रावरच्छदान्; D₄₁ D_{1.5} रक्तचित्रान्वरच्छ-
दान्; D₄₁ 'चित्रानुरच्छदान्; D₃ रक्तचित्रानुरच्छदान्; T₁ रक्तच्छ-
त्रपरिच्छदान्; T₂ नानाचित्रानुरच्छदान्; T₃ G_{1.2} रक्तचित्रपरिच्छदान्;
G₃ रक्तचित्रपरिच्छदान् (for the posterior half).]
— " S₂ (first time) V₁ (second time) D₂₋₄ (all first
time). 6 (both times). 7 (first time) विद्धाः; B₃ (first
time) D₄₁ D₃ (both second time) वद्धान्. S K_{1.2}
(all second time) सादिभुजाग्रेषु; K_{3.4} V₁ (all second
time) B_{1.2} (both both times). 3 (second time). 4
(both times). 5 D₄₁ D₁ (all second time). 2 (both
times). 3 (first time). 4. 5 (both second time). 6 (both
times). 7. 3 (both second time) सादिभुजाग्रेषु; B₃
(first time) 'गदाग्रेषु; B₅ (first time) 'ध्वजाग्रेषु; D₄₁
(second time) 'कुशाग्रेषु (for 'ध्वजाग्रेषु). S (except
T₂) पश्य सादिभुजाग्रेषु. C₀ cites सादिध्वजाग्रेषु (as in
text). — " K₃ D₄₁ D₃ (all second time) सुवर्ण-
विकृतान्. S₁ K₁₋₃ (all first time). 4 (second time)
B₄ D (all first time) कुथाः; S K₂ (all second time)
कचाः; K₃ D₄₁ D₃ (all second time) तथा; B₂ (second
time). 3 (both times) D₄₁ D_{1.5} (all second time)
कषाः; D₂ (second time) ध्वजाः; D₇ (second time)
कुशाः; T₁ G₁ (sup. lin. कुशाः) कृताः (for कशाः). S₂
(first time) सुवर्णविकृतः कथः. C₀ cites सुवर्ण (as
in text).

48 D₃ om. 48^{ab} (cf. v. l. 46); D_{2.6} (both
second time) om. 48. — " N (D_{2.6.6} om.; second
time) विचित्रमणिचित्रांश्च; S₁ K_{2.3} (all first time) विचि-
त्रान्विचित्रांश्च; S₂ (first time) विचित्रानि विचित्रांश्च;
K_{1.4} (both first time) विचित्रनवचित्रांश्च; D₆ (first time)

C. B. 757
B. B. 19. 47
K. B. 53. 48

विचित्रान्मणिचित्रांश्च जातरूपपरिष्कृतान् ।
अश्वास्तरपरिस्तोमात्राङ्गवान्पतितान्ध्रुवि ॥ ४८
चूडामणीनरेन्द्राणां विचित्राः काञ्चनस्रजः ।
छत्राणि चापविद्वानि चामरव्यजनानि च ॥ ४९
चन्द्रनक्षत्रभासैश्च वदनैश्चारुकुण्डलैः ।
हृत्पद्मश्रुभिरत्यर्थं वीराणां समलंकृतैः ।

वदनैः पश्य संछन्नां महीं शोणितकर्दमाम् ॥ ५०
सजीवांश्च नरान्पश्य कूजमानान्समन्ततः ।
उपास्यमानान्वहुभिर्न्यस्तशस्त्रैर्विंशां पते ॥ ५१
ज्ञातिभिः सहितैस्तत्र रोदमानैर्मुहुर्मुहुः ।
व्युत्क्रान्तानपरान्योधांश्छादयित्वा तरस्विनः ।
पुनर्युद्धाय गच्छन्ति जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ५२

विचित्रान्मणिमात्रांश्च; Ds (first time) विचित्रानर्धचंद्रांश्च; G1.2 M1 विचित्रां (G2 'त्रा; M1 'त्र)मणिचित्रांश्च. — ^a) S2 (first time) जातरूपपरिष्कृतं; K3 (both times) Da1 (second time) Dn1 D1 (both both times). 1 (first time). 5.8 (both both times) 'परिष्कृतान्. — ^e) K3 (first time) अश्वास्तरपरिस्तोमान्; V1 (first time) अश्वास्तरपरि' (hypermetric); Dn1 (first time) अश्वास्तरपरि'; Ds (first time) रथाश्वांश्चपरि'; M कथास्तर (M3 'रि)परि'; Ca. c as in text. — ^d) K1 (first time) रांकवान्; K3 (first time) शंकवान्; B2 (second time) वन्धिवान्; Dn1 (first time) नाराचान्; Ds (first time) राक्षवान्; T1 द्रावकान्; T2 बहुधा; T3 G3 सौवर्णान्; M1 राक्षवान् (for राक्षवान्). T3 G1.2 अपि (for मुवि).

49 ^a) K3 Ds (both first time) चूडामणि; V1 (second time) T1 M1 'मणिर्; B1 (first time) 'मणीर्; D1.2.7 (all second time) 'मणी; D4 (second time) 'मणि; M2 चूडामणीन्; M3.4 चूडा' (for चूडा). — ^b) K3 (first time) B4 (second time) Dn1 (first time) T3 G3 कनकस्रजः; T2 कांचनस्रजाः. G1.2 चित्राः कनकसंजयः (G2 'याः). — ^c) K2 (first time) वृत्राणि; D2.6 (both second time) T1 M3 चित्राणि; D4 (first time) छत्राणि (for छत्राणि). — ^d) Da1 Ds (both second time) चमर; Ds (first time) चामरैर् (for चामर).

50 ^a) Dn1 (first time) चंद्रभासैश्च वदनैश्च; T1 चित्रनक्षत्रभासैश्च; T2 वक्षोनक्षत्रहारैश्च. — ^b) Dn1 (first time) चारुकर्णैः संकुण्डलैः. — ^c) T1 कृत्त (for कृत्त). Da1 D1 (second time) कृत्तश्मश्रुभिर; Ds (first time) क्षिप्त; Ds (first time) कृष्णश्म' and (second time) कृत्तश्म'. N (first time) T2 आक्षीर्णा (D1 T2 'र्णा) (for अत्यर्थ). T3 कृत्तश्मश्रुभिरित्यर्थ (sic); G2 कृत्तश्मश्रुभिरत्यर्थ. — ^d) N (first time) T2 पूर्णचंद्रनिभैर्महीम्. — T3 om. 50th. — ^e) K4 (second time) संछन्ना. — ^f) S2 B1 (both second time) शोणितकर्दमान् (B1 'मैः). — After 50, N T2 ins.:

110* कुमुदोत्पलपत्राणां षण्डैः फुल्लैर्यथा सरः ।
तथा महीभृतां वक्त्रैः कुमुदोत्पलसंनिभैः ।
तारागणविचित्रस्य निर्मलेन्दुद्युतिविषः ।
पश्य गां नमस्तुल्यां ग्रहनक्षत्रमालिनः ।

[(L. 1) K1.8 V1 B Da1 Dn1 D1-3.6-8 T2 कुमुदोत्पलपत्रा (D6 'त्रा)नां; D5 कुमुदोत्पलपत्राणां (for the prior half). K3 खंडैः; V1 B1.4.5 Dn1 D2.3.6.7 Co खंडैः (for षण्डैः). K2 फल्लैर्; B1.4.5 Da1 D1-3.6.7 फुल्लं; B3 पूर्ण (for फुल्लैर्). S2 यथामरैः (for यथा सरः). — S K1-8 B3 Ds om. lines 2-3. — (L. 2) B1 यथा; T2 तदा (for तथा). V1 B4.5 Da1 D1.4.5.7 महीभृता; B1 Dn1 'सृता; T2 विमिश्रिता (for महीभृता). K4 चक्रैः (for वक्त्रैः). — (L. 3) K4 निर्मलेन्दुद्युतिविषः; D2.4 (sup. lin.). 1 'द्युतिविषः; D5 निर्मलेन्दुद्युतिविषं; D6 निर्मलेन्दुद्युतिविषैः (for the posterior half). — (L. 4) K4 Ds पश्यतां; V1 पश्येतां; B (except B2) Da1 D1-5.7 पश्येतां; Dn1 T2 पश्येतां (for पश्य गां). Co cites इमां. Ds नमस्तुल्यां (for 'सस्तुल्यां). K1 B3 शरन (B3 'न)क्षत्रमालिनः; K3 B1.2.4.5 Dn1 D2.3.7.8 शरन्न (K3 'न)क्षत्रमालिनीं; V1 Da1 D1.5.6 शिरोनक्षत्रमालिनीं (D1.5 'नी); D4 शरन्नक्षत्रमालिनं; T2 शिवां नक्षत्रमालिनीं (for the posterior half).]

N reads st. 51-57 after the second occurrence of st. 26-50, i. e. 'after App. I, No. 16.

51 ^a) K3 B (except B5) D2-4.6.7 [अ]परान् (for नरान्). — ^b) B2 क्रममानान्; M1 रुद्ध' (for कूज'). — ^c) K2 तपास्यमानान्; Ds उपास्य'. K3 V1 B D बहुशो; S (except T2) च बहून् (for बहुभिर). — ^d) D2.8 स्वधांधवैः; Ds च बंधुभिः (for विशां पते). T3 G3 न्यस्तशस्त्राश्च भूपते.

52 M4 om. 52^a-53^b. — ^a) K3 सहसा; V1 B D (except Dn1) सहितान् (V1 'तास) (for सहितैस्). S K1.2.4 चैव; D2 पश्य (for तत्र). T1.8 G ज्ञातिभिश्च जलक्षिन्नान्. — ^b) K2 रोधमानैर्; K3 B3 Ds रोदमानान्; D2 प्रपतद्भिर्; Ds प्रसदद्भिर्. B3 पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः). — ^c) B3 व्यूहक्रांतान्परान्; B5 व्युत्क्रांतनयान्; Dn1 व्युत्क्रोशतो परान्; D2 चुक्रोशतान्पश्य; Ds विक्रांतान्परान् (for व्युत्क्रांता). G2 क्रोधान्; M1 यौधान्; M2.8 अन्ये

अपरे तत्र तत्रैव परिधावन्ति मानिनः ।
 ज्ञातिभिः पतितैः शूरैर्याच्यमानास्तथोदकम् ॥ ५३
 जलार्थं च गताः केचिन्निष्प्राणा बहवोऽर्जुन ।
 संनिवृत्ताश्च ते शूरास्तान्दृष्ट्वैव विचेतसः ॥ ५४
 जलं दृष्ट्वा प्रधावन्ति क्रोधमानाः परस्परम् ।
 जलं पीत्वा मृतान्पदय पिवतोऽन्यांश्च भारत ॥ ५५
 परित्यज्य प्रियानन्ये बान्धवान्बान्धवप्रिय ।
 व्युत्क्रान्ताः समदृश्यन्त तत्र तत्र महारणे ॥ ५६

पश्यापराचरश्रेष्ठ संदष्टौष्ठपुटान्पुनः ।
 भ्रुकुटीकुटिलैर्वक्रैः प्रेक्षमाणान्समन्ततः ॥ ५७
 एतत्तवैवानुरूपं कर्मार्जुन महाहवे ।
 दिवि वा देवराजस्य त्वया यत्कृतमाहवे ॥ ५८
 एवं तां दर्शयन्कृष्णो युद्धभूमिं किरीटिने ।
 गच्छन्नेवाशृणोच्छब्दं दुर्योधनबले महत् ॥ ५९
 शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषान्मेरीपणवमिश्रितान् ।
 रथाश्चगजनादांश्च शस्त्रशब्दांश्च दारुणान् ॥ ६०

C. 8. 78
B. 8. 19. 55
K. 8. 55. 59

(for योधान्). — ^f) § K₂ जयगृह्णाः; T₁ M₁₋₃ जये (M_{1.3} 'यो) लुब्धाः; T₃ G₂ जये लुब्धाः; G_{1.2} जये यत्तः. B₃ प्रहारिणः; Dn₁ समन्वयः (for प्रस').

53 M₄ om. 53^{ab} (cf. v. 1. 52). — ^b) K₃ B₅ Dn₁ D_{2-4.5.7} S (except T₂; M₄ om.) मानवाः; V₁ B_{1.2.4} पंडिताः; B₃ Dn₁ D_{1.5} पिंडिताः; D₈ पीडिताः (for मानिनः). — ^c) B₂ पंडितैः; B₃ पतिताः. — ^d) §₂ K_{1.4} याचमानास्; B₁ D_{3.4.7} याच्यमानैस्; T₁ याच्यमानास्; G या(G₃ वा)चमाना (for याच्य). B₃ तथोरणः; D₂ T₂ तदोदकं; T_{1.8} G₈ जलं तथा; G₁ बलं तदा; G₂ M जलं तदा (for तथोदकम्).

54 ^a) D₂ जलार्थं. K₃ [आ]गताः; B₁ D_{3.7} T₁ G₂ M गतैः (for गताः). D_{2.8} तत्र; T₁ G₂ M कैश्चिन्. B₅ केचिज्जलार्थं त्वरितं; G₁ अजार्थं च गजाः केचित्. — ^b) B₂ निष्प्राणाः; B₃ निष्प्राणैः; B₅ गताश्च; Dn₁ D_{1.5} निष्प्राणान्. B₂ [S]र्जुनं; Dn₁ D_{2.8} जनाः. S (except T₂) मृता वै बहवो जनाः (T₃ G_{2.8} नराः). — ^c) Dn₁ संनिवृत्तांस. B₅ Dn₁ ततः (for च ते). D₈ वीराः (for शूराः). — ^d) N (except Dn₁) तान्वै दृष्ट्वा; M₁ दुष्टवंतः; M₂₋₄ दृष्टवंतः (for तान्दृष्ट्वैव). T₁ G₂ दृष्ट्वा वै तानचेतसः; T₃ G₈ दृष्ट्वा चैतानि चेतसः; G₁ दृष्ट्वा शूरानचेतसः.

55 V₁ om. 55^{ab}. — ^a) K₃ B D S (except T₂) त्यक्त्वा (for दृष्ट्वा). D₈ [अ]भिधावन्ति (for प्रधा). — ^b) S (except T₂) क्रोधमानाः (for क्रोश). — ^c) D₈ पीत्वा गतान्; T₁ पीतावमृतान् (hypermetric) (for पीत्वा मृतान्). §₁ Dn₁ D_{1.8} यस्य (for पश्य). — ^d) V₁ B_{2.5} D_{2.3.7} पिवतोऽन्यांश्च; T₁ पश्यत्यन्ये च; T₂ G M पिबत्यन्ये च. V₁ B (except B₅) D_{3.4.7} मारिष (for भारत).

56 ^a) S (except T₂) परिष्वज्य (for 'त्यज्य). — ^b) §₁ K₃ Dn₁ D_{1.5} बांधवा. K_{1.2.4} B D M बांधवप्रियाः (K₁ 'अः); T_{1.8} G बांधुवत्सलाः. — ^c) K₁ व्युत्क्रान्तः. D₈ संप्रदृश्यन्ते (for समदृश्यन्त). S (except T₂) विसंज्ञाः समरे यो(T₁ G₂ M_{1.3} यौ)धाः. — ^d) M तत्रै (for

the first तत्र). T₁ G₂ महाहवे (for 'रणे).

57 B₃ om. 57. — ^a) B_{1.4} D_{3.4.7} तथा (for पश्य). T₁ नरश्रेष्ठान्. — ^b) V₁ मुहुः (for पुनः). D₈ T₃ G₈ संदष्टौष्ठपुटान्पुनः; T₁ G_{1.2} M संदष्टौष्ठान्पुनः पुनः. — ^c) Dn₁ D₂₋₈ भ्रुकुटीकुटिलैर्. — ^d) §₂ D_{3.4.5.8} G₂ M प्रेक्षमाणान्; K₃ प्रेक्ष्य; T_{1.8} G₁ प्रेक्षमाणा (T₃ 'ना). Dn₁ परस्परं; T₁ G_{2.8} महारणं; T_{2.3} महारणे; G₁ M महारथान् (for समन्ततः). — After 57, N₂ (except V₁ B₃) ins.:

111* एवं ध्रुवंस्तदा कृष्णो ययौ येन युधिष्ठिरः ।

अर्जुनश्चापि नृपतेर्दर्शनार्थं महारणे ।

[Before line 1, § K_{1.2.4} ins. संजय उवाच. — (L. 1) D₈ कृष्णो. B_{2.5} Dn₁ D_{2-4.8-8} यत्र (for येन). — (L. 2) K_{1.4} V₁ नृपतेः; Dn₁ नृपतिर्.]

K₄ V₁ B_{1.2.4.5} Dn₁ D₁₋₇ cont.: B₃ ins. after 57:

112* ग्राहि ग्राहीति गोविन्दं मुहुर्मुहुश्चोदयत् ।

[D₈ अचितयत् (for अचोदयत्).]

K₄ V₁ B Dn₁ D₁₋₇ cont.: § K₁₋₃ D₈ cont. after 111*:

113* तां युद्धभूमिं पार्थस्य दर्शयित्वा च माधवः ।

[K₃ Dn₁ D_{3.8} स (for च).]

58 ^a) D₈ एतत्तवानुरूपं च. — ^b) § K_{2.3} Dn₁ D_{1.2.5.8} T₁ G₁ कर्मार्जुन- (for कर्मा). — ^c) D₈ देवरूपस्य (for 'राजस्य). — ^d) D₈ T_{1.8} G M अथ वै (for आहवे).

59 ^a) K₃ B D_{1.5.7} T_{2.3} G_{1.8} M₁ तान् (for तां). § दर्शयत् (for 'यन्). — ^b) S (except T_{2.3}) रणभूमिं (for युद्ध). D₈ श्रेष्ठं (for शब्दं). — ^c) M₂ दुर्योधनबलं (for 'बले). Dn₁ G₂ महान् (for महत्).

60 ^a) V₁ Dn₁ D_{1-5.7.8} S 'निर्घोषं; D₈ 'निर्घोषैः (for 'निर्घोषान्). — ^b) §₂ मेरीपणवमिश्रितान्; K₁ 'पाणवमिश्रितान्; V₁ B₂ Dn₁ D_{2.3.8} S 'पणव(T₂ 'पटह)-मिश्रितं; B_{1.3-5} Dn₁ D_{3-5.7} 'पणवनि(B₂₋₅ Dn₁ D₇ 'निः-

C. 8. 785
B. 8. 19. 35
M. 8. 39. 60

प्रविश्य तद्वलं कृष्णस्तुरगैर्वातवेगिभिः ।
पाण्ड्येनाभ्यर्दितां सेनां त्वदीयां वीक्ष्य धिष्ठितः॥६१
स हि नानाविधैर्बाणैरिष्वासप्रवरो युधि ।
न्यहनद्विषतां ब्रातान्गतासूनन्तको यथा ॥ ६२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

१५

धृतराष्ट्र उवाच ।

प्रोक्तस्त्वया पूर्वमेव प्रवीरो लोकविश्रुतः ।

न त्वस्य कर्म संग्रामे त्वया संजय कीर्तितम् ॥ १
तस्य विस्तरतो ब्रूहि प्रवीरस्याद्य विक्रमम् ।

खन[नं]. — °) D₂ गजाश्वरथनादांश्च; T₁ रथाश्वनरनागानां;
T₈ G नराश्वरथनागानां; M₂ रथाश्वगणनादांश्च. — °) K₈
पत्तिशब्दांश्च; D₈ शस्त्रसंघांश्च; T_{1.8} G_{2.8} पदं; G₁ पादं;
M₄ शब्द (for शस्त्र). B₂ शस्त्रशब्दान्यदारुणान् (sio).

61 °) T₂ प्रविशत् (for प्रविश्य). — °) K₈ B D
S वातवेगितैः (for वेगिभिः). — °) K₄ पाण्डेन (for
पाण्ड्येन). K₁ [अ]भ्यर्दिता सेनां; B (except B₂) Da₁
Dn₁ D_{1.8-5.7} [अ]भ्यर्दितां (Dn₁ 'त') सैन्यं; M₁ [अ]भ्यर्दिता
सेना (for [अ]भ्यर्दितां सेनां). D₈ पार्थेनाभ्यर्दितामेतां.
— °) B₂ T_{1.8} G₁ M₂₋₄ विधितः; D₈ इधितः; G₈ विस्मितः;
M₁ विधितां (for धिष्ठितः). B_{1.4.5} त्वदीयं वीक्ष्य विधितः;
B₈ Da₁ D_{1.8} त्वदीयं दृश्य (B₈ 'ष्ट') विधितः; Dn₁ तदीयं
वीक्ष्य विस्मिता; D₂ त्वदीयां वेक्ष्य वेधितां; D_{8.4.7} त्वदीयं
वीक्ष्य विस्मितः; T₂ त्वदीयां वीक्ष्य विस्मि (before corr.
'ष्टितः); G₂ त्वदीयान्वीक्ष्य विधितः.

62 M₁ om. 51^a-52^a. — °) Dn₁ om. स. Da₁
नानायुद्धैः; D_{1.8} युद्धैः (for विधैः). T_{1.8} G शस्त्रैः
(for बाणैः). — °) V₁ B_{1.2.5} Dn₁ D_{2-4.7} T_{2.8} G_{2.8}
M₂₋₄ इष्वस्त्रप्रवरो; B₈ विध्वा स प्रवरो; Da₁ D_{1.8} विश्वासं
प्रवरो; D₈ इष्टा स प्रवरो; T₁ G_{1.8} इष्वस्त्रप्रवरान् (for
इष्वासप्रवरो). — °) K₈ न्यवधीद् (for न्यहनद्). B_{2.4.5}
Da₁ D_{1.8-5.7} पूगान्; B₄ पूतान् (for ब्रातान्). D₂
निघ्नतो द्विषतो ब्रातान्; D₈ निघ्नतो द्विषतां हन्ता. — °)
K₁ गतासू वर्तको यथा; D_{8m} सुसंक्रुद्धोत्. Co cites गतासून्
(as in text).

63 M₁ om. 52^{ab} (cf. v. l. 51). — °) B₂ शरीरा
निश्चितैः शरैः (sio). — °) Da₁ जित्वा; T₈ G_{2.8} हत्वा;
G₁ दृष्टा (for मित्वा). — °) V₁ B_{2.5} Dn₁ D₈ T G
M₁ अथाकरोत्; B_{1.8.4} Da₁ D_{1.8-5.7} अपातयत्; D₂
तथाकरोत् (for चकार सः). K₁ विदेहासूत्रथाचयत्; K₈
विदेहस्तानथाकरोत्; D₈ M₂₋₄ विगता (D₈ before corr.

गजवाजिमनुष्याणां शरीराणि शितैः शरैः ।
भित्त्वा प्रहरतां श्रेष्ठो विदेहासूत्रकार सः ॥ ६३
शत्रुप्रवीरैस्तानि नानाशस्त्राणि सायकैः ।
भित्त्वा तानहनत्पाण्ड्यः शत्रून्शक्र इवासुरान् ॥ ६४

°देहा)सूनथाकरोत्. Co cites विदेहासवः.

64 G₂ om. 64^{ab}. — °) K₁ D₁ अस्त्रानि; K₈
अम्लानि; V₁ B D_{2-4.6} G₁ अस्त्राणि; M₁ मुक्तानि (for
अस्त्रानि). — °) S₂ नानाशस्त्राणि; K₁ तात शस्त्राणि; G₁
महाशस्त्राणि (for नाना). B₁₋₈ शायकैः (for सायकैः).
K₄ नानासस्त्राणि शायकैः. — °) V₁ छित्वा (for भित्त्वा).
S₁ तानहरत्; T₁ तान्यहनत्; T₂ तानवधीत् (for तानहनत्).
K₂ पाण्डुः (for पाण्ड्यः). K₁ भित्त्वा तानहरत्पाण्ड्यान्;
K₈ D₈ T₈ G₈ M छित्वा तानवधीत्पाण्ड्यः; B_{1.4.5} Da₁
D_{1.8-5.7} छित्वा तान (Da₁ D_{1.8} 'न्य')वधीच्छत्रान्; B₈
छित्वा तानवधीच्छत्राः; Dn₁ छित्वा तानवधीत्पार्थः; D₂
छित्वा तान्यहनत्पाण्ड्यः; D₈ छित्वा तान्यातयन्पार्थः; G₁
छित्वा तान्यहनत्पाण्ड्यः; G₂ हित्त्वान्योन्यहनत्पाण्ड्यः. — °)
B (except B₂) Da₁ D_{1.8-5.7} पाण्ड्यः (for शत्रून्). G₁
[अ]सुराः (for [अ]सुरान्). T₁ G₂ शत्रून्शक्र इवापरः.

Colophon. — Adhy. name: K₈ संसप्तकवधः; Dn₁
T₂ युद्धभूमिवर्णनं; M₁ रणभूमिवर्णनं. — Day of Karna's
Generalship: S₂ प्रथमयुद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures,
words or both): S₂ 14 (as in text); B_{1.8.5} D₈ 19;
D₁ 17; T₂ M 59; T₈ G 60.

15

1 °) T₂ M_{1.8} त्वयं (for त्वया). K₈ च मे विप्र
(for पूर्वमेव). — °) K₈ वीरो लोकैकविश्रुतः. Co cites
प्रवीरो (as in text). — °) T₁ M₁ तस्य (for त्वस्य).
T₈ शर्म; G₂ पूर्व- (for कर्म). — °) S₂ K_{2.4} सूचितं; K₈
कीर्तितः (for कीर्तितम्).

2 °) S₁ B_{1.8.5} Da₁ D_{1.8.5} विस्तरतो (B₁ 'सो')
(for 'रतो'). — °) B_{2.4} Da₁ D_{1.8} प्रवीरस्याद्य; S
(except T₂ G₈) प्रवरस्याद्य (for प्रवीरस्याद्य). — °) S₂

शिक्षां प्रभावं वीर्यं च प्रमाणं दर्पमेव च ॥ २

संजय उवाच ।

द्रोणभीष्मकृपद्रौणिकर्णार्जुनजनार्दनान् ।

समाप्तविद्यान्धनुषि श्रेष्ठान्यान्मन्यसे युधि ॥ ३

तुल्यता कर्णभीष्माभ्यामात्मनो येन दृश्यते ।

वासुदेवार्जुनाभ्यां च न्यूनतां नात्मनीच्छति ॥ ४

स पाण्ड्यो नृपतिश्रेष्ठः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।

कर्णस्यानीकमवधीत्परिभूत इवान्तकः ॥ ५

तदुदीर्णरथाश्वं च पत्तिप्रवरकुञ्जरम् ।

कुलालचक्रवद्भ्रान्तं पाण्ड्येनाधिष्ठितं बलम् ॥ ६

व्यश्वसूतध्वजरथान्विप्रविद्यायुधात्रिपून् ।

सम्यगस्त्रैः शरैः पाण्ड्यो वायुर्मेघानिवाक्षिपत् ॥ ७

द्विरदान्प्रहतप्रोथान्विपताकध्वजायुधान् ।

सपादरक्षानवधीद्वज्रेणारीनिवारिहा ॥ ८

C. 8. 778
B. 8. 20. 8
K. 8. 56. 8

K1 T2 शिक्षा- (for शिक्षां). B2 वीर्यस्य (for वीर्यं च). K3 D4 शिक्षां प्रभाववीर्यं च; T1.3 G शिक्षां वीर्यं च मानं च. Cc cites प्रभावः. — ^a) T1.3 G प्रभावः; M2-4 प्रतापं (for प्रमाणं). D8 वीर्यम् (for दर्पम्).

3 ^a) K2.4 B Da1 D2-5.7 भीष्मद्रोण- (for द्रोणभीष्म-). D8 -कृत- (for -कृप-). — ^b) K1.2 -कर्णार्जुनजनार्दनं (K2 "नां"); K4 M1 -कर्णार्जुनजनार्दनान्; D8 -कर्णार्जुनजनार्दनान्. — ^c) D4 समानविद्यान् (for समाप्त-). G1 धनुषी. — ^d) S2 श्रेष्ठान्यान्मनुसे; K1 "न्यापयसे; D8 श्रेष्ठा आ (sup. lin. या)न्मन्यसे; T2 श्रेष्ठान्स्त्वान्मन्यसे (for श्रेष्ठान्यान्म-). B (except B2) Da1 D1.4.5.7 T2 G रथान् (for युधि). T1 श्रेष्ठान्विद्धि महारथः; M श्रेष्ठान्यान्सस मन्यसे. Cc cites यन्मन्यसे. — After 3, Dn1 D4 (marg.). 7.8 T2 ins.:

114* यो ह्याक्षिपति वीर्येण सर्वानेतान्महारथान् ।

न मेने चात्मना तुल्यं कंचिदेव नरेश्वरम् ।

[(L. 1) T2 स ह्याक्षिपति (for यो ह्याक्षि-). — (L. 2)

Dn1 T2 चात्मनस् (for चात्मना).]

4 ^a) K3 B2.5 Da1 D1.5 M तुल्यतां (for तुल्यता). V1 B1 Dn1 D2.4.5.7 T G द्रोणभीष्माभ्यां; B4 कर्णभीमाभ्यां; B4 D8 भीष्मकर्णाभ्यां. — ^b) K3 V1 B D S आत्मनो यो न मृष्यते (V1 "ति). — ^c) K3 (marg.) नात्मनीच्छति; B1 Da1 D1.3 नैच्छतात्मनि; B2-4 T2.3 नैच्छदात्मनि; B5 D7 M4 नैच्छतेत्मनि; D2 नेच्छते सदा; D8.4 M1-3 नेच्छतेत्मनि; D8 नेच्छतात्मनि; D8 G8 नेच्छदात्मनि; T1 नेच्छ नेच्छति; G1 चापि नेच्छति; G2 चात्मनीच्छति (for नात्मनी°).

5 ^a) K1 पांड्यो (for पाण्ड्यो). K4 V1 G1.2 नृपति-श्रेष्ठः; Dn1 D1 नृपतिः श्रेष्ठः. T2 स पाण्ड्यो नरवरश्रेष्ठः (hypermetric); M1 स पाण्ड्योर्धृपतिश्रेष्ठः. — ^b) D3 शर्वशस्त्रभृतां (for सर्वशस्त्र-). — ^c) V1 B D S अहनत् (D5 "नृन्") (for अवधीत्). — ^d) B D (except D2.6) पराभूतः; T1 पराहतः; T2 परिभ्रांतः; T3 G पाशहस्तः; M पराभूतम् (for परिभूत-). Cc cites पराभूतः.

6 ^a) B2 त्वदीयं तु; B3 मल्लदीर्णः; D8 ते तु दीर्ण- (for

तदुदीर्ण-). D6 -रथाश्वैव; D8 -रथाश्वौव-; S -रथा (M1 -नरा)-श्वेभ- (for -रथाश्वं च). — ^b) D4 पत्त्यश्वरथ- (for पत्ति-प्रवर-). K3 -कुञ्जलं; B (except B2) Da1 Dn1 D1.3-5 T1.2 G1.2 M -संकुलं (for -कुञ्जरम्). — ^c) B1 पाण्ड्यो न (for पाण्ड्येन). K3 [अ]भ्यहतं; V1 B1 D2 T2.3 G3 M [अ]भ्यर्दितं; B1 [अ]भ्याहनद्; B2.3.5 Da1 D1.3-7 [अ]भ्याहतं; Dn1 [आ]भर्दितं; D8 [अ]भिहतं; T1 प्रहतं; G1.2 प्रहतं (for [अ]धिष्ठितं). B5 D3.4.7 बलात्.

7 ^a) S2 व्यश-; B2 व्यग्र- (for व्यश्व-). V1 B5 Dn1 D1.2.5.6 T2 "रथं; G1 "नरान्; M1 "च्छत्रान्; M2-4 "रथीन् (for "रथान्). — ^b) S1 K2 विप्रयुद्धायुधारि (K2 "त्रि)पून्; K1 विप्रविद्धाध्वजाध्वजान्; K3 B2 D8.4 "विद्यायुधद्विपान्; K4 "विद्यात्रिपून्बहून्; V1 D2.3 प्रतिवि (D8 "यु)द्धायुधद्विपं; B1 D7 विप्रयुद्धायुधद्विपान्; B3 "मुक्तायुधद्विपान्; B4 "विद्यायुधध्वजान्; B5 Da1 Dn1 D1.5 T2 "वि (Da1 "यु)द्धायुधद्विपं; D8 विप्रविद्धशरासनान्; T1 G1.2 "युक्तायुधत्रयान्; T3 G3 M. विप्रयु (T3 G3 "मु)क्तयुगात्रयान्. — K3 om. (hapl.) 7^a-8^b. — ^c) B2 सोस्मानुगैः; B5 D8 T2 G2 सम्यगस्त्रैः (for "गस्त्रैः). D8 पांड्यो (for पाण्ड्यो). — ^d) K1 B4 M1 [आ]क्षिपन् (for "पत्). T2 वायुर्मेघानिवाक्षिपत्; T3 G3 बलं तन्निरवाक्षिपत्.

8 K3 om. 8^{ab} (cf. v. l. 7). — ^a) S2 प्रहतप्रेषान्; V1 तु हतारोहान्; B2 D2.6.8 T2 M1 प्रहतारोहान्; B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-5.7 T1 द्विरदारोहान् (B1 "हा); T3 G प्रवारोहान्; M2-4 च हतारोहान् (for प्रहतप्रोथान्). — ^b) S1 विपताकान्विपतायुधान्; K1 विपराकाध्वजा; K2 विपताकाध्वजा; K4 विपताकध्वजात्रयान्; B1.3-5 Da1 D1.2.4-7 T1 G M विपताकायुध (G2 "त)ध्वजान्; B2 विपताकध्वजावरान्; Dn1 द्विपताकध्वजायुधान्; D3 हयन्विपताकायुधध्वजान् (sic); T3 सपताकायुधध्वजान्. — ^c) S1 K1.2 सपातरक्षान् (for सपाद-). S2 K1.4 अवधीन्; V1 B Da1 Dn1 D2-5.7.8 T2 अहनद्; D1 "हत्वैव; D8 अह *तं (for अवधीत्). T1.3 G M सपादरक्षा (T1 G1 "द्व्या)न्यहनद्. — ^d) K3 V1 B2 Dn1 D4 [अ]दीन् (for [अ]रीन्).

C. 2. 779
B. 2. 20. 10
K. 2. 24. 10

सशक्तिप्रासत्णीरानश्वरोहान्हयानपि ।
पुलिन्दस्ववाह्नीकानिषादान्ध्रकतङ्गणान् ॥ ९
दाक्षिणात्यांश्च भोजांश्च कूरान्संग्रामकर्कशान् ।
विशस्तकवचान्बाणैः कृत्वा पाण्ड्योऽकरोज्यसून् ॥ १०
चतुरङ्गं बलं वाणैर्निम्नतं पाण्ड्यमाहवे ।
इष्टा द्रौणिरसंभ्रान्तमसंभ्रान्ततरोऽभ्ययात् ॥ ११

Ś1 K2 इह (for इव). K1 वज्रेणांरीनिहारिहा (sic); B1.4.5 Da1 D1.2.3-5 वज्रेणाद्रीनिवाद्रिहा; T1 वज्री ह्यद्री-
निवारिहा; T2.3 G3 M1.2.4 वज्रेणैदो नगानिव; G1.2 वज्रीवा-
द्रौखदा रणे; M3 वज्रेणैद्रेणगानिव (sic).

9 T1.3 G1.2 om. 9^{ab}. — ^a) V1 D2.8 सशक्तिप्रा (D3
‘पा’शत्णीरान्; Dn1 सशक्तिप्रास; G3 सशक्तिप्रासार्थं च;
M ‘प्रासचंपेर्णन्. — ^b) G3 हयारोहान् (for अश्वान्). B3
सारोहांस्तुरगानपि. — ^c) Ś1 K4 B5 D5 M2.8 पुलिन्दस्व-
स (M2.8 ‘व’)वाह्नीकान्; K3 पुलिन्दानेव वाह्नीक; V1 पुलि-
दांश्च सबाह्नीक; B1.2 D2.4.7.8 पुलिन्दस्व (B2 ‘श’)वाह्नीक;
B3 ‘पसबाह्नीक; B4 ‘खसबाह्नीक; Dn1 ‘सार्णबाह्नीक;
D3 पुलिदाश्च सबाह्नीकान्; T1 पुलिन्दकषबाह्नीक; T2 पुलिन्द-
स्तिबाह्नीकान् (submetric); T3 G1.8 पुलिन्दकष (G1 ‘ष’);
G2 पुलिन्दस्वर्ज; M1 पुलिन्दकष; M4 पुलिन्दस्व. — ^d)
Ś2 K4 निषादां (K4 ‘दा’)धकतंगणान्; V1 निषादाधकतं-
गणान्; B1 D7 निषादाधकतङ्कुतलान्; B2 निषादान्वगढक-
लान्; B3 निषादाधकतंगणान्; Da1 D1 निषादान्वकको-
कणान्; Dn1 निषादान्ध्रककुणान्; D2 निषादावकटांगणान्;
D3 निषादाधकतङ्कुणान्; D5 निषादान्वककोकणान्; D6
शकटाश्चैव तंगणान्; D8 निषादानध वंगकान्; T1 निषादान्ध्रक-
कङ्कणान्; T2 G2.8 निषादान्ध्रकतं (T3 ‘कं’)कणान्; T3 M
निषादाधकतं (M2 ‘कं’)कणान्; G1 निषादाधसतङ्कणान्.

10 ^a) K1.2 दाक्षिणाभ्यांश्च; K4 दाक्षिण्यात्यांश्च; G2
दाक्षिणान्वे च (for दाक्षिणात्यांश्च). D1 भोरांश्च (for भोजांश्च).
G1 दाक्षिणालैश्च भोज्याश्च. — ^b) Ś2 कूरा; B1 सुरान्;
B2.4.5 Da1 Dn1 D1.3.7 M शूरान् (for कूरान्). D2.6
संग्रामकर्षितान् (for ‘कर्कशान्). B3 शूरान्समरकर्कशान्.
— ^c) Dn1 विशस्तकवचान्; D3 T1.3 G3 M विशस्त; G2
विशस्त (for विशस्त). B2 विशस्तकवचान्प्रांचैः. — ^d)
D3 कृती (for कृत्वा). B2.4-8 Da1 D1.3-5.7 चैव
(for पाण्ड्यो).

11 ^a) M2 चातुरंगं (for चतु). K1 बलैर् (for बलं).
K2.4 B2.4.5 Da1 D1.3-7 T G3 M1 चतुरंग; M2 चातुरंगं
(for चतु). K1 बलैर् (for बलं). T1 G1.2 राजन् (for
वाणैर्). — ^b) K3 निहंतं (for निहन्तं). Ś K2 आदधे; K1

आभाष्य चैनं मधुरमभि नृत्यन्नभीतवत् ।
प्राह प्रहरतां श्रेष्ठः स्मितपूर्वं समाह्वयन् ॥ १२
राजन्कमलपत्राक्ष प्रधानायुधवाहन ।
वज्रसंहननप्रख्य प्रधानबलपौरुष ॥ १३
मुष्टिश्छिष्टायुधाभ्यां च व्यायताभ्यां महद्बलुः ।
दोभ्यां विस्फारयन्भासि महाजलदवद्भुशम् ॥ १४

एव च. — ^a) Ś K2-4 असंभ्रान्तः (for ‘भ्रान्तम्). — ^b)
Ś1 स संभ्रान्तस्ततो; K1 अशंभ्रान्तस्ततो; K2 सशस्त्रांतस्ततो; K3
महावेगतस्ततो; K4 स संभ्रान्तस्ततो; B Dn1 D1.3.7 G1 असंभ्रान्त-
स्ततो; Dn1 असंभ्रान्तबलो (for असंभ्रान्तस्ततो). B3 [S]भ्य-
गात्; T1.3 G1.8 ययौ (for अभ्ययात्).

12 ^a) V1 D2.6 चैव (for चैनं). — ^b) K4 V1 D2.4.7
अभि (D2 ‘भी’)तस्तम्; B2 आनृत्यन्तम्; B4 अनिवृत्तम्; B5
अंभीतं तम्; Da1 D1.5 अभिनन्दन्; Dn1 अभिसृत्य; D3 रणे
नृत्यन् (for अभि नृत्यन्). K1 अभिनृत्यन्मभीतरत् (sic); B2
अभिनन्दत्वभीतवत्; D3 अभीतस्तव भीतवत् (sic); T2
अभिसृत्य ह्यभीतवत्; T3 G2.8 अनुसृत्य (G3 ‘ज्य’) ह्यभीतवत्;
G1 अभिनृत्यन्तभीतवत्; M1.2.4 अभिसृत्य व्यभीतवत्; M3
अभिसृत्य व्यभीभवत्. Co cites अभिवृत्तम्. — ^c) G1 M3
प्राहरतां (for प्रह). K1 श्रेष्ठा; Da1 श्रेष्ठ. — ^d) D3
स्मितपूर्वं. Ś2 K1.3 B5 D1.7 T1.3 G M समाह्वयत्; T2
समाह्वयन् (for समा).

13 ^a) Ś1 Dn1 D6 प्रधानायुधवाहनः (D6 ‘नं’); B1.3-5
Da1 D1.3-5.7 विशिष्टाभिजनश्चुते (B1 ‘तः’); Co विशिष्टे
[अ]भिचनश्चुते (sic). — ^b) K1 वज्रसंहननप्रख्य; K3
‘संहननप्रख्य; D1.3 ‘संहननप्रख्या (D6 ‘ख्य’); T1 ‘संहनना-
चित्र; T2 M ‘संहनगाचित्र; T3 G ‘संहननस्त्वं (G3 ‘स्त्वां’)
हि. — ^c) Ś1 K1.2 प्रधानबलपौरुष; B1 T3 G प्रख्यातबल-
पौरुष; (G3 ‘ष’); B2-5 Da1 D3-5.7 T1 प्रख्यातबलपौरुष;
D1 तव लाघवंपौरुष; D6 यथा न बलपौरुष.

14 ^a) K1.3 B2.5 D2.8 मुष्टि (D8 मुष्टि)श्छिष्टायताभ्यां
च; V1 पुष्टिश्छिष्टायताभ्यां च; B1.3.4 Da1 Dn1 D1.4.5
मुष्टि (Da D1.5 पुष्टि)श्छिष्टायतज्यं च; D3 मुष्टिश्छिष्टायतङ्गं
च; D5 मुष्टिस्तुष्टायताभ्यां च; D7 मुष्टिश्छिष्टायतज्यश्च; T G
मुष्टिविल (T2 ‘स्प-; T3 G1.3 ‘छि; G2 ‘शि’)ष्टांगुलीभ्यां
च; M1 मुष्टिश्छिष्टाहायतां च; M2-4 मुष्टिश्छिष्टायुताभ्यां च.
Ca cites मुष्टिश्छिष्टायतज्यः. — ^b) Ś2 व्यायताभ्यां; B1
संहताभ्यां; Dn1 व्ययताभ्यां; T1 व्यायताभ्यां; Ca.c व्याय
(as in text). B2 दधद्बलुः; D3 महाधनुः (for महद्बलुः).
— ^c) K1 विस्फालयन्; K4 विस्फारयन्; V1 विस्तारयन्;
T2 G1.2 M विस्फारयन् (for विस्फा). B3 चापि; D3

शरवर्षैर्महावेगैरमित्रानभिवर्षतः ।
 मदन्त्यं नानुपश्यामि प्रतिवीरं तवाहवे ॥ १५
 रथद्विरदपत्यश्चानेकः प्रमथसे बहून् ।
 मृगसंधानिवारण्ये विभीर्भीमबलो हरिः ॥ १६
 महता रथघोषेण दिवं भूमिं च नादयन् ।
 वर्षान्ते सख्यहा *पीथो भाभिरापूरयन्निव ॥ १७
 संस्पृशानः शरांस्तीक्ष्णांस्तूणादाशीविषोपमान् ।
 मयैवैकेन युध्यस्व ज्यम्बकेणान्धको यथा ॥ १८

एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा ग्रहरेति च ताडितः ।
 कर्णिना द्रोणतनयं विव्याध मलयध्वजः ॥ १९
 मर्मभेदिभिरत्युग्रैर्बाणैरग्निशिखोपमैः ।
 सयन्महन्द्रौणिः पाण्ड्यमाचार्यसत्तमः ॥ २०
 ततो नवापरांस्तीक्ष्णान्नाराचान्कङ्कवाससः ।
 गत्या दशम्या संयुक्तानश्चत्थामा व्यवासुजत् ॥ २१
 तेषां पश्चाच्छिन्नत्पाण्ड्यः पश्चभिर्निशितैः शरैः ।
 चत्वारोऽभ्याहनन्वाहानाशु ते व्यसवोऽभवन् ॥ २२

C. 8. 782
B. 8. 20. 28
K. 8. 56. 23

तत्र (for भासि). Ks दोभ्यां विस्फारयनसि; Ds दोभ्यां विस्फारयन्तं च. — ^a) T1 महाज्वलदवद्भृशं.

15 ^a) Ds शरवर्षैः; Ts G शरवर्षैर् (for 'वर्षैर्'). — ^b) Da1 D1 नमित्रान् (for अमि). Ks अभ्यवर्षत; V1 T1.8 G अभिवर्षसि; Ds अभ्यवर्षत (for अभिवर्षतः). — ^c) K1 मदन्त्यः; Da1 D1 यदन्यं; Ds यदर्थः; Ds त्वदन्यं (for मदन्त्यं). Bs नात्र पश्यामि (for नातु). B2 यदन्यद्वान्व-पश्यामि. — ^d) S K1.2.4 प्रतिवीर्य; Bs वीर (for 'वीरं'). Bs Dn1 Ds T2 महाहवे; Gs तमा (for तवा).

16 ^a) K1 रथद्विर*पत्याश्चन् (sic). — ^b) S2 K4 प्रथमसे; V1 प्रथयसे; Dn1 प्रथमयद्; T2 प्रमथयेद् (for 'थसे). Ks corrupt. — ^c) V1 मृगसिंहानिवारण्यन्. — ^d) Ks विना; T1.8 G नखैर् (for विभीर्). Ds om. हरिः. Ca. c cite हरिः (as in text).

17 In T2, the portion from st. 17 up to the end of the adhy. is lost on a missing folio. B3 om. 17^{ab}. — ^a) G1.2 महारथौघघोषेण. — ^b) Dn1 भूमं च; Ds भूमिश्च (for भूमिं च). — ^c) M1 वर्षात- (for वर्षान्ते). S2 सख्यगासिभ्यो (sic); K4 सख्यगादित्यो; D2 शख्यहा मेघो; Ts G2.8 सख्यगां सूर्यो; M2.4 सख्यनो मेघो (for सख्यहा *पीथो). S1 K2 पीथो; K1 पीथो; Ks मेघद् (sic); V1 घर्मो; B Da1 Dn1 D1.8-5.7 G1 M1.2 मेघो; Ds घर्मैः; Ds T1 सूर्यो (for *पीथो). — ^d) Ks अंभोभिः पूरयन्निव; K4 भारती पूरयन्निव; V1 Dn1 Ds T1.8 G M1 भाभिरा (M1 'भिद्वा) दीपयन्निव (G2 'यज्ञगत्); B (except B2) Da1 D1-5.7 भासि ह्रादीव पार्थिव; Ds प्रभाभिर्दीपयन्निव; M2-4 नभसि ह्रादयन्निव.

18 T2 missing. — ^a) S1 K1.8 संस्पृशन्तः; S2 संस्पृ-शन्तः; K4 संस्पृशस्त्वं; V1 संस्पृशणः; G2 निस्पृशानः (for संस्पृशानः). T1 शरैः पूर्णः; Ts G शरैः पूर्णैः; M शरैः पूर्णैः (M1 'णै'स् (for शरांस्तीक्ष्णांस्). — ^b) Ks.4 तूणादासी-विषोपमान्; V1 तूणादासीविषानिव; B3 तूणानाशीविषोपमान्; D4 तूणादाशीविषो; Ds तूणादाशीविषो; T1.8 M1.4 तूणी

(T1 'णीं) चाशीविषोपमैः; G1.2 तूणी चाशी (G2 'मि)विषो-पमैः; Gs तूणी चाशीविषोपमान्; M2 तूणीवाशीविषोपमैः; M3 तूणीदाशीविषोपमैः. — ^c) Ds M मयैकेनैव. — ^d) Some MSS. ज्यम्बकेन; K2 तृम्बकेन. Ts G M2-4 [अं]-तको (for [अ]न्धको).

19 T2 missing. — ^b) Dn1 S (T2 missing) प्रमथ्यै- (Dn1 'हस्यै)नं स पार्थिवः; D2.8 प्रहसन्निव ताडितः (Ds 'ताः). Co cites ताडितः (as in text). — ^c) K1 द्रोणतनयो (for 'तनयं). B3 कर्णिनास्त्रविशेषेण. — ^d) Ds मलयेश्वरः; Ca. c मलयध्वजः (as in text).

20 T2 missing. — ^a) Ks ममीतादिभिर् (sic) (for मर्मभेदिभिर्). M2.8 अंजोगैर्; M4 अंजोगैर् (for अत्युग्रैर्). Da1 तं मर्मभेदिभिस्तीक्ष्णैर्. — ^b) D2 अग्निविषोपमैः. — ^c) K4 सयन्महन्द्रौणिः; B1 समन्महन्द्रौणिः (sic); Da1 D1 स्वयं न व्यहनद्; D2.6 स्वयं चाम्य (Ds 'प्य)हनद्; S (T2 missing) मर्म (G1 मम)स्वम्य (G2 'मि)हनद् (for सयन्महन्). Ks सयन्महन्द्रौणि (submetric). — ^d) Ts G आचार्यनन्दनः; M1 'सत्तमं (for 'सत्तमः).

21 T2 missing. — ^a) V1 [S]पराञ्चरान्; B3 नवा-ञ्चरांस्; Ds [S]पराञ्चवांस्; Ds नव परांस् (for नवापरांस्). M तूर्ण (for तीक्ष्णान्). B1.8-5 Da1 D1.8-5.7 ततो-परान्सुती (Da1 'वी)क्ष्णाग्रान्; Dn1 ततोन्वानपरान्वच; T1 ततः क्रुद्धोपरांस्तूर्ण; Ts G3 ततो पराञ्चवांस्तूर्ण; G1.2 ततो नवनवांस्तूर्ण. — ^b) B1.4.5 Ds.4.7 मर्मभेदिनः; Da1 D1.8 मर्मभेदिभिः; Dn1 गार्ध्रवाससः; Ds गार्ध्र (for कङ्क). — ^c) K3 मल्ला; D1 तत्या (sic); Ds शरान्; T1 गत्या; Co गत्या (as in text). K1 दशस्य; T1 दशम्या; Ca दशम्या (as in text). B2 तमादिश्य च संसक्तान्; B3 दश संयम्य संयुक्तान्. — ^d) B1.2 Da1 D1.8-5.7 G1.2 M1 [अ]-प्यवासुजत्; Ds [अ]भ्यवा; T1 [अ]प्यपा; Ts न्यवा (for व्यवा).

22 T2 missing. — ^a) Ks तेषां यन्ताछिन्नत्पाण्ड्यः; B (except B2) Da1 D1-7 ताण्ड्य (D1 ताछ)रानच्छिन्नः

C. 9. 793
B. 9. 20. 24
K. 9. 56. 24

अथ द्रोणसुतस्येषुंस्तांश्छित्त्वा निशितैः शरैः ।
धनुज्यां विततां पाण्ड्यश्छिच्छेदादित्यवर्चसः ॥ २३
विज्यं धनुरथाधिज्यं कृत्वा द्रौणिरमित्रहा ।
ततः शरसहस्राणि प्रेषयामास पाण्ड्यतः ।
इषुसंवाधमाकाशमकरोदिश एव च ॥ २४

ततस्तानस्यतः सर्वान्द्रौणेर्बाणान्महात्मनः ।
जानानोऽप्यक्षयान्पाण्ड्योऽशातयत्पुरुषर्षभः ॥ २५
प्रहितांस्तान्प्रयत्नेन छित्त्वा द्रौणेरिषूनरिः ।
चक्ररक्षौ ततस्तस्य प्राणुदन्निशितैः शरैः ॥ २६
अथारेर्लाघवं दृष्ट्वा मण्डलीकृतकार्मुकः ।

पाण्ड्यः; T₂ G_{1.3} तानच्छिनत्तथा (G₁ 'दा') पाण्ड्यः. — G₂ om. (hapl.) 22^b-23^a. — ^b) B (except B₂) D₁ D_{1.3-5.7} नवभिर् (for पञ्चभिर्). T₃ G_{1.3} चतुर्भिः (G₁ 'भि') रपरैः शरैः. — ^c) K_{1.2.4} om. (hapl.) 22^a-23^b. D₈ reads 22^a-23^b on marg. — ^d) K₈ चतुरोस्यावधीद्वान्; V₁ D₈ चतुरोस्याहनन (V₁ 'द') श्वान्; B_{1.4.5} D_{8-5.7.8} चतुर्भिर्दयच्चा (D₈ 'यित्वा') श्वान्; B₂ चतुरोस्यान्वे तु हयान्; B₃ D₁ D₁ चतुर्भिर्दयच्चा (D₁ 'न्वा') श्वान्; D_{2.6} चतुरो (D₂ 'रा') स्याहननश्चान्; T₁ चत्वारोश्चानवधिपुर्; T₃ G_{1.3} M₁ चतुरोभ्यहननश्चान् (G₈ 'पा') न्; M₂₋₄ चत्वारोभ्यहननश्चान्. Ca cites चतुरोऽश्चानमन्. — ^e) B₃ ततोस्ते; M₂₋₄ न च ते (for आशु ते). B₃ D₁ D₁ D_{1.3.5} व्यसवोपतन् (D₁ 'त्') (for व्यसवोऽभवन्). B₂ विभिदुश्च शरोत्कराः.

23 T₂ missing. ^c) K_{1.2.4} om. 23^{ab}; G₂ om. 23^{ab}; D₈ reads 23^{ab} on marg. (cf. v. l. 22). — ^a) K₈ द्रोणसुतस्येषुं; B₂ 'सुतः श्रेष्ठांसः; D₁ द्रौणसुतस्येषुंसः; D₈ द्रोणसुतस्याश्चान् (for 'सुतस्येषुंस'). — ^b) K₈ अश्वांश्छित्त्वा शितैः शरैः; D₈ छित्त्वा सुनिशितैः शरैः; T_{1.3} G_{1.3} ह (T₁ छि) त्वा छित्त्वा शितैः शरैः; M अक्षां (M₄ 'त्वा') श्छित्त्वा शितैः शरैः. — ^c) G₁ तु ततां (for विततां). K₄ om. पाण्ड्यश्च; D₁ D₁ पाण्ड्योश्च. — ^d) V₁ B_{1.4.5} D_{2-4.7.8} T_{1.3} G_{1.3} M_{2.4} [आ]दित्यतेजसः; M₂ (before corr.) 'संनिभं and (by corr.) 'तेजसं (for 'वर्चसः'). D₈ छिच्छेदादित्यतेजसः; G₂ धनुश्चादित्यतेजसः.

24 T₂ missing. — ^a) K₈ B_{1.5} D₁ D_{8.4.6.7} दिव्यं; D₂ सज्यं; Ca. cotes विज्यं (as in text). S (T₂ missing) अथाधिज्यं महत्कृत्वा. Ca cites अधिज्यं. — ^b) D₅ छत्वा (sic); S (T₂ missing) धनुर (for कृत्वा). B₃ द्रौणिरमित्रहं; D₈ G₁ द्रौणिर् (G₁ 'म') मित्रह. — After 24^{ab}, N ins.:

115* प्रेक्ष्य चाशु रथे युक्तान्नरैरन्यान्हयोत्तमान् ।

[D₁ क्षिप्रं (for प्रेक्ष्य). ^c) K रणे (for रथे). V₁ प्रेक्षाविध्यद्वये युक्तान् (sic); D_{2.6} प्रेक्ष्य (D₂ 'क्ष') नित्ररथैर्युक्तान् (for the prior half). ^c) K_{1.2.4} V₁ शरैः; K₈ शरान् (for नरैः). D₁ D_{1.5} अश्वान् (for अन्यान्). K₄

रथोत्तमान् (for हयो). B₂ हतान्यान्यैर्हयोत्तमान् (for the posterior half).]

— ^c) B₂ शतसहस्राणि (for शर). — ^d) K₈ पाण्डवः; V₁ ब्राह्मणः; B_{1.3.4} (m as in text).^c) D₁ D_{1.3-5.7.8} वै द्विजः; D₂ तं द्विजः; S (T₂ missing) स द्विजः (for पाण्ड्यतः). — ^f) M प्रकुर्वन् (for अकरोत्). K₄ दिसः; B₁ दशम्; D₈ भृशम् (for दिश).

25 T₂ missing. — ^a) K₈ अत्यतः; K₄ अश्यतः; B₃ अभ्यतः (for अत्यतः). K₈ बाणान्; T₁ चैव; G₂ तांस्तु (for सर्वान्). — ^b) D₁ D_{1.5.6} द्रौणिर्. B₂ समात्मनः (for महा). K₁ द्रौणिरिषूनणेन्महात्मनः (sic); D₁ द्रौणिर्बाणानमित्रहा; G₁ द्रोणबाणं महात्मनः. — ^c) K₈ जातान्; K₄ जानान्यो; V₁ D₁ D_{1.2.5} जानतो (for जानानो). B₂ [S]नक्षयान् (for 'अप्यक्ष'). D₁ जानन्-अप्यक्षया पाण्ड्यो; D_{6.8} T_{1.3} G₈ M जानन् (M₁ 'न्य') अप्यक्षयान्पाण्ड्यः; G_{1.3} राजन्विन्याध तान्पाण्ड्यः. — ^d) D₂ [S]सतायत्; D₄ T₁ G₈ शातयन् (for [S]शातयत्). K₄ D₁ D_{1.5} पुरुषर्षभ. B_{1.3.4} M न संभ्र (M₁ 'भ्रा') मति [त?] शातयन्; G_{1.2} शरान्सत्पुरुषर्षभ (G₂ 'भा'). Co cites नासंभ्रमत.

26 T₂ missing. — ^a) K₁ प्रयातांसः; K₈ प्रपन्नांसः; V₁ B_{1.3.5} D₁ D_{2-4.6.7} T₁ G₈ Ca. op प्रयुक्तांसः; D₈ प्रयत्नात्; T₃ G_{1.2} प्रसक्तांस (for प्रहितांस). B₄ D₁ D_{1.5} M Co प्रयत्नास्त्रान् (for प्रहितास्त्रान्). B₂ प्रयुक्तांस्तेन प्रयत्नेन (hypermetrie). — ^b) K₁ D₁ D₈ द्रौणिर् (for द्रौणेर). B₂ द्रौणेरसूनरिः; B₃ G₂ 'रिषूनरेः; D₂ 'रिपूजणे; D₈ द्रौणेरिषूजणे; G₁ द्रौणेरिषून्दारैः (for 'रिषूनरिः'). D₈ (before corr. as in text) शरैः (for अरिः). K₈ छित्त्वा द्रौणेरिषूनरीन्. — ^c) ^c) ^c) K_{1.2} चक्ररक्ष्यौ; D₁ 'रक्षो; T₁ 'रक्षांस (for 'रक्षौ'). ^c) K₄ तथा; K₈ V₁ B_{1.3-5} D₁ D₁₋₇ रणे (for ततस्). — ^d) K_{1.4} D₈ प्रणुदन्; V₁ प्राहरन्; D₁ G प्राणदन् (for प्राणुदन्).

27 T₂ missing. — ^a) D₁ तथारेः; D₂ अथ वै; D₈ अथ वा; T_{1.3} G₈ अथ तत् (for अथारे). — ^b) K₈ मंडलं नतकार्मुकः; B₁ M₁ मंडलीकृतकार्मुकं. — T_{1.3} om. 27^{ab}. — ^c) D₁ प्रास (for प्रासद्). K₁ बाणा

प्रास्यद्रोणसुतो बाणान्वृष्टिं पूषानुजो यथा ॥ २७
 अष्टावष्टगवान्यूहुः शकटानि यदायुधम् ।
 अहस्तदष्टभागेन द्रौणिथिक्षेप मारिष ॥ २८
 तमन्तकमिव कुद्रमन्तकालान्तकोपमम् ।
 ये ये ददृशिरं तत्र विसंज्ञाः प्रायशोऽभवन् ॥ २९
 पर्जन्य इव घर्मान्ते वृष्ट्या साद्रिद्रुमां महीम् ।
 आचार्यपुत्रस्तां सेनां बाणवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ ३०

द्रौणिपर्जन्यमुक्तां तां बाणवृष्टिं सुदुःसहाम् ।
 वायव्यान्ने स क्षिप्रं रुद्धा पाण्ड्यानि लोऽनदत् ॥ ३१
 तस्य नानदतः केतुं चन्दनागुरुभूषितम् ।
 मलयप्रतिमं द्रौणिश्छित्त्वाश्वाश्चतुरोऽहनत् ॥ ३२
 सूतमेकेषुणा हत्वा महाजलदनिस्वनम् ।
 धनुश्छित्त्वार्धचन्द्रेण व्यधमत्तिलशो रथम् ॥ ३३
 अस्त्रैस्त्राणि संवार्य छित्त्वा सर्वायुधानि च ।

C. 8. 805
B. 8. 20. 26
K. 8. 36. 26

(for बाणान्). Ks Ds प्राप्य (Ds तस्य) द्रोणसुतो बाण-;
 Dn1 D2 प्रास्य (D2 तस्य) द्रोणात्मजो बाणान्. — ^a) B3
 वृष्टिः; D1.5 सुष्टिः; M1 दृष्टि (for वृष्टि). Ks पूषावजो
 (sio); K4 पूषानुजो; B2.8 D4.7 पूषात्मजो; G1 पूषानुजो;
 G2 पूषागरेर; Ca. 0 'नुजो (as in text).

28 T2 missing. Ca cites the whole st. as
 in text. — ^a) K1.4 अष्टावष्टगवान्यूहुः; Ks
 अष्टावष्टौ गवां न्यूहुः; V1 B3 Dn1 D2 G1.2 M2-4
 अष्टावष्ट (V1 D2 'ष्टौ) शतान्यूहुः; B1 D1 'गवान्याहुः; Ds
 अष्टावष्टौ बहून्बाणान्; T1.8 M1 'वष्टशतान्याहुः. Co cites
 अष्टगवानि (as in text). — ^b) K4 शकटानि (for शकटानि).
 K1.2 युधायुधं; V1 Dn1 महा; D2 ग्रहा; D4 पदा;
 Ds G2 यथा (for यदा). — ^c) D3 युक्तस् (for अहस्).
 B1 G1.2 तदष्टमे भागे; D5 तदष्टं भागेन; G3 तदर्थभागेन
 (for तदष्ट). B3 अहस्तदष्टभागेन. Co cites अहः and
 अष्टभागेन (as in text). — ^d) Ds.7 T1 चिच्छेद (for
 चिक्षेप). Ks मारिषः.

29 T2 missing. — ^b) Ks V1 B Da1 Dn1 D2-3
 अंतकस्यां (Da1 Ds 'श्वां) तकोपमं; D1 अंतकं चांतकोपमं;
 T1 कालांतकयोपमं; M1 अंतकाले तकोपमं. — ^c) Ds एतं
 (sup. lin. हतं) (for ये ये). Ds तेन; Ds Ts G M
 ते ते (for तत्र). T1 ये ये ददृशु राजानः. — ^d) D1.8
 प्रायशो (for प्रायशो). Ks विसंज्ञां प्रायशोऽभवन्; T1 ते
 विसंज्ञाः प्रपेदिरे.

30 T2 missing. Ts G M transp. 30^{ab} and 30^{cd}.
 — ^a) B2 पर्जन्यमिव मेघांते. — ^b) Ds साद्रिद्रुमां; T1 साद्रि
 द्रुमां (for साद्रिद्रुमां). Ds दृष्ट्वा साद्रिद्रुमां दत्. — Ds om.
 (hapl.) 30^c-31^d. — ^c) B3 आचार्यस्तां तथा सेनां. — ^d) Ks
 [अ]भ्यवावृषत्; V1 B (except B4) D3.7 T1 व्यवीवृषत्;
 Dn1 (with hiatus) अवीवृषत्; D4 [अ]प्यवीवृषत्; Ts G
 M1 अवीवृषत् (M1 'षन्); Ca अत्यवीवृषत् (for [अ]भ्यवी).
 31 T2 missing; Ds om. 31 (cf. v. l. 30). — ^a)

S2 Dn1 द्रौणिपर्जन्यमुक्ता; K1 द्रौणिपर्जन्यमुक्तास्; B1 'पर्जन्य-
 न्यमुक्तां; B2 'द्रौणिपर्यन्य'; B3.4 D1.5 T1.8 G M1.4

द्रौणिपर्जन्यमुक्तां (D1 'ष्टा); M3 द्रौणिपर्जन्यमुक्तां (for
 'पर्जन्यमुक्तां). K4 T1.8 G2.8 तु (for तां). Da1 द्रौणि-
 पर्जन्यमुक्तां. — ^b) S2 सुदुःसहाम्; K4 'सहं; T1.8 G
 M1.8.4 दुरासदां (for सुदुःसहाम्). — ^c) S1 K1 T1
 संक्षिप्रं; K4 स क्षिप्रं; V1 सा क्षिप्रं; B D (Ds om.)
 M2 Co संक्षिप्य; M3.4 सुक्षिप्रं (for स क्षिप्रं). — ^d)
 K4 रुध्य; B (except B2) Da1 D1-5.7 M1 मुदा; Dn1
 D3 तदा; T1.8 G विध्वा; M1.8.4 हत्वा (for रुद्ध्वा). Ks
 पाण्ड्योनिलो; D2 पाण्ड्यानलो (for 'निलो). K1 [S]वदत्;
 B2.8 M2 [S]नुदत्; B4 [S]दहत्; D1 M1 नदन्; Ds
 [S]क्षिपत् (for Snदत्).

32 T2 missing. — ^a) B2 वै नदतः; D1 तान्नदतः
 Ds चानदतः; M1 नानदतुः; Co 'दतः (as in text).
 Dn1 G2 केतुः; D1 केतु (for केतुं). — ^b) K4 V1 B
 Da1 D1.8.5.7 चन्दनागुरुभूषितं; S (T2 missing) 'गरु-
 रु (M 'भू)षितं. — ^c) B2 D1 मलयप्रतिमां; Co 'प्रतिमं
 (as in text). K4 द्रौणि. K1 मलयं प्रति प्रतिमां द्रौणिः
 (sio). — ^d) Dn1 D1 [अ]श्वाश् (for [अ]श्वाश्). S
 K1.2 [S]हरत्; T3 हयान् (for Sहनत्). K3 क्षिभ्याश्वाश्चतुरो-
 वधीत् (sio); T1 G छित्त्वा बाणैस्तथा हयान्.

33 T2 missing. — ^a) Ks केतुम् (marg. रथम्)
 (for सूतम्). — ^b) Some MSS. 'निःस्वनं; Dn1 'निःस्वनः.
 — ^c) Ds व्यधमत्; T1 व्यधमंस (for 'मत्). B
 (except B2) D1-4.7 transp. व्यधमत् and तिलशो.

34 T2 missing. — ^b) K1 चित्त्वा (for छित्त्वा).
 — ^c) V1 B (except B4) Da1 D1.5-7 Ts Gs M1
 प्राप्यम् (for प्राप्तम्). K1 प्राप्तमप्याहितं; Ks प्राप्यमप्यादतां
 (sio); K4 प्राप्तमप्यहिते; T1 प्राप्यमप्यहनं (for प्राप्तमप्यहितं).
 K4 Ds द्रौणि; G1 द्रौणिर्. — ^d) Ks जघान न (by
 transp.); V1 नाजघान. B1.8.4 रणेच्छया; Ds रणे लजन्
 (for रणेप्सया). T1.8 G नाहनद्युद्धतृष्ण्या. — After
 34, K4 V1 B D (except Dn1 Ds) ins.:

116* एतस्मिन्नन्तरे कर्णो गजानीकमुपाद्रवत् ।

द्रावयामास स तदा पाण्डवानां महद्वलम् ।

G. 8. 805
B. 8. 20. 36
K. 8. 56. 36

प्राप्तमप्यहितं द्रौणिर्न जघान रणेऽस्या ॥ ३४

हृत्तेश्वरो दन्तिवरः सुकल्पित-

स्त्वरामिसृष्टः प्रतिशर्मगो बली ।

तमध्यतिष्ठन्मलयेश्वरो महा-

न्यथाद्रिशृङ्गं हरिरुन्नदंस्तथा ॥ ३५

स तोमरं भास्कररश्मिसंनिभं

विरधाजयिनश्चक्रे गजानन्धांश्च भारत ।

गजान्वहुभिरानर्हच्छरैः संततपर्वभिः ।

अथ द्रौणिर्महेष्वासः पाण्डवं शत्रुनिबर्हणम् । [5]

विरथं रथिनां श्रेष्ठं नाहनद्युद्धकाङ्क्षया ।

[Before line 1, K₄ reads line 6. — (L. 1) V₁ उपाद्रवन् (for 'द्रवत्'). — (L. 2) V₁ B₁₋₃ च (for स). B₃ D₂ महाबलं (for महद्वलम्). — (L. 3) K₄ रथिनांश्च (for रथिनश्च). — (L. 4) Da₁ D_{1.5} योधान्; D₂ महान् (for गजान्). B₃ Da₁ D_{1.5} बहुविधाना (B₃ 'न') छेच्छ. K₄ संततपर्वणि (for 'पर्वभिः'). — (L. 5) K₄ द्रौणिर्; D₁ द्रौणि- (for द्रौणिर्). — (L. 6) B₄ Da₁ D_{1.5.8} श्रेष्ठो.]

35 T₂ missing. D₂ reads 35^{ab} on marg. — ^a) K₄ तथेश्वरो (for हृत्तेश्वरो). K₁ सुक^०; V₁ प्रक^० (for सुक^०). D₁ ततः समाख्या गजं सुकल्पितं; D₂ हृत्तेश्वरो हंति वरः प्रकल्पितः (sio). S (T₂ missing) हृत्तेश्वरं (T₂ G₂ 'ते'; G_{1.2} M₁ 'र-') द्विरद्वरं सुकल्पितं. — ^b) K_{1.4} B₂ स्त्वरामिसृष्टः; K₃ स्त्वरामिसृष्टः; D₂ स्त्वरामिसृष्टः; D₃ स्त्वरामिसृष्टः (sio); T₁ M₁ शरामिसृष्टः; T₂ G₂ परामिसृष्टः; G_{1.2} शरामिसृष्टः; M₂₋₄ शरामिसृष्टं (for स्त्वरामिसृष्टः). K₃ V₁ B D T_{1.3} G M प्रतिशर्मगो (K₃ 'नो'; T₁ 'को'; M_{2.4} 'नं'; M₃ 'कं'). B₄ वशी; G₂ बलं (for बली). — After 35^{ab}, N ins.:

117* तमाद्रवद्रौणिशराहतस्त्वर-

अवेन कृत्वा प्रतिहस्तिगर्जितम् ।

तं वारणं वारणयुद्धकोविदो

द्विपोत्तमं पर्वतसानुसंनिभम् ।

[(L. 1) D₂ reads line 1 on marg. K₃ नेमा इव (for तमाद्रवद्). S K D₂ द्रौ (K₄ द्रौ) णिशरासनस्वनं; D_{1.5} द्रौणिशराहतस्त्वरः (D₂ 'र'); D₂ 'शराहतस्वनं' (for 'शराहतास्त्वरन्'). Co cites द्रौणिशराहतः. — (L. 2) V₁ Da₁ D₁ गत्वा; B₂ हत्वा; B₃ तत्तु; D₂ मत्वा (for कृत्वा). V₁ प्रतिशर्मगर्जितं; B₃ D₁ प्रतिहृति (for प्रतिहस्ति). — (L. 3) S K₁₋₃ V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{2.6.8} तमागतं; K₄ तयागतं; B₃ Da₁ D_{1.5} समागतं (for तं वारणं). S₁ K_{1.2} V₁ B_{1.3} Da₁ D_{1.5} 'युद्धकोविदं'.]

बलाखसर्गोत्तमयत्तमन्युभिः ।

ससर्ज शीघ्रं प्रतिपीडयन्गजं

गुरोः सुतायाद्रिपतीश्वरो नदन् ॥ ३६

मणिप्रतानोत्तमवज्रहाटकै-

रलंकृतं चांशुकमाल्यभौक्तिकैः ।

हतोऽस्यसावित्यसकृन्मुदा नद-

— ^a) S K₄ समन्यतिष्ठन् (for तमन्य^०). K₁ समन्यतिष्ठन्-
धेश्वरत्पथं (sio); K_{2.3} D₁ D_{2.8} समन्य (D₂ समेत्य) तिष्ठ-
न्मलयेश्वरस्त्वरन्; B₁₋₃ Da₁ D₁ T₂ G₂ तमध्य (B₂
'म्य-'; B₃ 'व्य) तिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्; B_{4.5} D_{2-4.7} समन्य-
तिष्ठन्मलयध्वज (D₂ 'जं' स्त्वरन्; D₂ तमन्यनिष्ठान्यध्वज-
स्त्वरन् (sio); T₁ M तदा (T₁ 'या' ध्यतिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्;
G_{1.2} तदाध्य (G₂ तमध्य) तिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्. Co cites
अभ्यतिष्ठत्. — ^a) V₁ अथाद्रिशृङ्गं (for यथा^०). B₂
हरिर्नुदं; D₁ च हरिर्नदंस्; T_{1.3} G_{1.2} हरिरुन्नतं (for
'रुन्नदंस्'). V₁ तदा (for तथा).

36 T₂ missing. — ^a) D₁ तोमरे (for तोमरं).
V₁ B Da₁ D_{1-3.5-7} T₂ G M भास्कररश्मिर्वर्चसं; D₁
D₂ T₁ 'तुल्यवर्चसं' (for 'रश्मिसंनिभं'). — ^b) K₃ बलाखसो-
चयत्तमन्युभिः (sio); V₁ Da₁ D_{1.5} बलाखसर्गोत्तमयत्त (V₁
'रत्त') मन्युभिः; D₁ बलाखसर्गोत्तमयत्त^०; D_{2.6.8} (sup.
lin.) बलाखसर्गोत्तमयत्त^०; D₂ बलाखसर्गोत्तमयत्त^०; T₁ बला-
खसकृतमयत्त^०; G_{1.2} बलाखसकृतोत्तमयत्त (G₂ 'कृतमयत्त')-
मन्युभिः (sio). Co cites अखोत्तमयत्त^०; उत्तमयत्त^०; and
मन्युः. — ^c) S₁ K₂ B (except B₂) Da₁ D_{1-5.7} Co
परिपीडयन्; V₁ प्रतिगर्जयन्; D₂ प्रतिगर्जितं ('पीडयन्').
B₂ द्विजं (for गजं). K₃ ससर्ज शीघ्रं प्रतिपीडयन्गजं (sio).
— ^d) S K₂ [5] नदत्; D₂ नदन् (for नदन्). K₃
गुरो सुतायाद्रिपतिश्वरो नदन् (sio); K₄ गुरोः सुतायाद्रिप-
तेश्वरो नदत्; V₁ गुरोः सुता यत्र विलेश्वरो नदन् (sio); D₂
गुरोः सुतायाद्रिविलेश्वरो नदन्; T_{1.3} G₁ M गुरोः सुताय-
द्रिमिडे (T₁ 'ते-'; M 'के') श्वरो नदन् (M_{2.4} 'त्').

37 T₂ missing. — ^a) K₃ V₁ B D S (T₂ missing)
मणिप्रवेकोत्तमवज्र (T₂ G 'कोज्वलरत्त') हाटकैर्. Ca. c cite
मणिप्रवेकः. — ^b) M₁ अलंकृतः. Da₁ 'भौक्तिकैः'. — ^c)
S₁ नदत् (for नदन्). K₃ D₁ D₂ m T_{1.3} G हतो मयासी-
त्यसकृन्मुदा न (K₃ D₁ D₂ m 'त्समुन्न') दन्; V₁ हतो
हतोसीत्यसकृत्तदा नदन्; B_{1.4.5} D_{2-4.6.7} M हतो हतोसी-
त्यसकृन्मुदा वदन् (B_{1.4.5} D_{2.7} नदन्; D₄ नदत्). B₂
Da₁ D_{1.5} हतो ह्यसावित्यसकृन्मुदा न (B₂ व) दन्; B₃ ततो
हतोसीत्यसकृद्ददन्नदन्; D₂ हतोमयासीत्यसकृत्समुन्नदन्. Ca

नपराभिनद्रौणिवराङ्गभूषणम् ॥ ३७
 तदर्कचन्द्रग्रहपावकत्विषं
 भृशाभिघातात्पतितं विचूर्णितम् ।
 महेन्द्रवज्राभिहतं महावनं
 यथाद्रिशृङ्गं धरणीतले तथा ॥ ३८
 ततः प्रजज्वाल परेण मन्युना
 पदाहतो नागपतिर्यथा तथा ।
 समादधे चान्तकदण्डसंनिभा-
 निषूनमित्रान्तकरांश्चतुर्दश ॥ ३९
 पस्य पादाग्रकरान्स पञ्चभि-

नृपस्य बाहू च शिरोऽथ च त्रिभिः ।
 जघान षड्भिः षडुत्तमत्विषः
 स पाण्ड्यराजानुचरान्महारथान् ॥ ४०
 सुदीर्घवृत्तौ वरचन्दनोक्षितौ
 सुवर्णमुक्तामणिवज्रभूषितौ ।
 भुजौ धरायां पतितौ नृपस्य तौ
 विवेष्टुस्ताक्षर्यहताविवोरगौ ॥ ४१
 शिरश्च तत्पूर्णशशिप्रभाननं
 सरोपताम्रायतनेत्रमुन्नसम् ।
 क्षितौ विवभ्राज पतत्सकुण्डलं

C. 8. 817
B. 8. 20. 48
K. 8. 56. 40

cites असौ हतोसीति. — ^a) Ś K1.2.4 पराभवद्; B1 D8.4
T8 पराहनद्; B3 पराभिदद् (for 'मिनद्'). T1 रौद्रवराङ्ग-
भूषणं (for द्रौणिवराङ्ग). Ca. c cite वराङ्ग (as in text).

38 T2 missing. — ^a) K1 Da1 D1.5 उदर्क- (for
तदर्क-). V1 B3 -ग्रहपावकद्विषं; D2.6 -ग्रहपावकार्षिषं;
T1.8 G -ग्रहवैद्युतद्विषं (T8 G8 'ग्रमं'). Co cites ग्रहाः
and त्विषम्. — ^b) V1 B1.2.5 D3.4.7 भृशाभिघातात्;
Dn1 शराभिघातात्; T1 भृशाभिभूतात् (for 'घातात्'). T3
स्वरितो; G1.2 परितो; G3 पतितो (for पतितं). K3 V1
D1 T1.8 G विचूर्णितं (G2 'तः') (for विचूर्). D8
भृशाभिपा (sup. lin. घा)तोत्पतितं विचूर्णितं. — ^c) V1
महाचलं; B1.3-5 D (except D6) S (T2 missing) 'स्यनं';
B2 'वलं' (for 'वनं'). K3 महेन्द्रवज्राभिहतं महावनं. — ^d)
B2 तथा (for यथा). K1.2 धरणीतलं (for 'तले'). B2
M1 यथा; T1 पुरा; T3 यदा (for तथा).

39 T2 missing. G1 om. 39^{ab}. — ^a) V1 तथा
(for ततः). K3 पजालेप (sic) (for प्रजज्वाल). K1
मन्युना (for मन्युना). — ^b) Ś K2 पराहतो; B1.5 D3
पादाहतो (for पदा). T3 तदा (for तथा). — ^c)
K1.8 V1 B D S (T2 missing) समादधे (for 'दधे'). K1
शान्तकदण्डसंनिभान्; T3 G चांतकदूत (G1.2 'सूर्य')संनिभान्.
— ^d) K1 इष्टान् (for इष्टान्). B D3-5.7 अभिन्नार्त्तिकरांश्च
(for 'न्तकरांश्च').

40 T3 missing. — ^a) M1 द्विपद- (for द्विपस्य).
D6 पादाग्रकरांश्च; T3 G1.8 M1 'करं स; G2 'सरं स
(for 'करान्स). Co cites पादाग्रकरान् (as in text).
— ^b) K2 द्विपस्य (for नृपस्य). V1 B2 शिरोस्य;
D2 शिरांसि (for शिरोऽथ). K3 T3 G1.8 M2-4
पत्रिभिः; D2 पंचभिः (for च त्रिभिः). B3 नृपस्य
बाहू शिरसा स ह त्रिभिः; D4 नृपस्य बाहूश्चिरोथ

पत्रिभिः; D6 नृपस्य बाहूश्चिरांसि च त्रिभिः; T1
नृपस्य बाहू च शिरोधरां त्रिभिः. — ^c) Ś K1 षडुत्तम-
द्विषः; K3 षडुत्तमत्विषः; K4 स ऋत्तम'; V1 B1.8.6
Dn1 D2-4.6-8 m षडनुत्तमत्वि (V1 'द्वि')षः; B3 च
षडुत्तम'; B4 D1.8 T3 G1.2 M2.8 षडुत्तमत्वि (D1.8
'द्वि')षः; Da1 षडनुपम'; T1 स्वथ चोपलत्विषः; G3
षडनुपम'; M1 षड्विपस' (sic); M4 षडुत्तमं त्विषः (for
'त्तमत्विषः). — ^d) D5 सा (for स). D8 संपीड्य (for
स पाण्ड्य-). K2 पाण्ड्यराजानुचरान्; K3 'राजानिचरान्';
D3 'राजा तु वरान् (for 'राजानुचरान्').

41 T2 missing. — ^a) Ś K1.4 स दीर्घवृत्तौ (K1
'त्तो'); B1 वरचन्द्रमोक्षितौ; Da1 D1 'चंदनक्षितौ'; M1 'चंदनौ-
क्षितौ (for 'चंदनो'). — ^b) B1.4.5 Da1 D3.4.7 'मणि-
वज्र (Da1 'चंद्र)भूषणौ; D1.5 'वर (D5 'च)चंद्रभूषणौ;
T1.8 G 'मणिवज्र (T1 'रत्न)चित्रितौ. — ^c) Ś K1.2.4
धरायाः (for धरायां). K3 D8 om. तौ. — ^d) K1.4
V1 B D S (except M1.8; T2 missing) विचेष्टुस; K3
विचेष्टुस (for विवेष्टुस). D3 ताक्षहताविव (for ताक्षर्य').

42 T2 missing. — ^a) K3 शिरोस्य (for शिरश्च).
G2 तत्पूर्णशशिप्रभाननं; M1 तद्पूर्णशशि' (for तत्पूर्णशशि').
K1 शिरन्यस्तत्पूर्णशशिप्रभाननं (sic). — ^b) K3 उन्नसं;
K4 Dn1 D1.4.6 उत्तमं; B1 उत्तसन (sic); G1 उन्नतं (for
उन्नसम्). — ^c) D6 पतः (for पतत्). K3 सुकुण्डलं
(for सकुण्डलं). B (except B4) Da1 D1-5.7 क्षि-
(B2 क्ष)तावपि भ्राजति तत्सकुण्डलं; T1 G M क्षितावपि
(G2 'व-) भ्राजति (T3 G2.8 'त) दीप्त'. — ^d) K1
शची; K2 शशीर् (for शशी). Ś2 तथा (for यथा).
— After 42, K1 V1 B D (except D8) ins.:

118* स तु द्विपः पञ्चभिरुत्तमेषुभिः

कृतः षडंशश्चतुरो नृपक्षिभिः ।

C. 8. 817
S. 8. 20. 48
K. 8. 55. 46

विज्ञास्वयोर्मध्यगतः शशी यथा ॥ ४२
समाप्तविद्यं तु गुरोः सुतं नृपः
समाप्तकर्माणमुपेत्य ते सुतः ।

सुहृद्वृतोऽत्यर्थमपूजयन्मुदा
जिते बलौ विष्णुमिवामरेश्वरः ॥ ४३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

१६

धृतराष्ट्र उवाच ।
पाण्ड्ये हते किमकरोदर्जुनो युधि संजय ।
एकवीरेण कर्णेन द्रावितेषु परेषु च ॥ १

समाप्तविद्यो बलवान्युक्तो वीरश्च पाण्डवः ।
सर्वभूतेष्वनुज्ञातः शंकरेण महात्मना ॥ २
तस्मान्महद्भयं तीव्रमभिन्नघ्नाद्धनंजयात् ।

कृतो दशांशः कुशलेन युध्यता
यथा हविस्तद्दशदैवतं तथा ।
स पादशो राक्षसभोजनान्बहु-
प्रदाय पाण्ड्योऽश्वमनुष्यकुञ्जरान् ।
स्वधामिवाप्य ज्वलनः पितृप्रिय-

[5]

[D₂ transp. lines 1-4 and 5-8. — (L. 1) K₄ मत्तद्विपः; D₄ स तु दिपान् (for स तु दिपः). B₅ [आ]यतेपुमिः. — (L. 2) D₄ कृतः (for कृतः). K₄ खड्गश्चतुरा; V₁ पदंगश्चतुरो; B₃ श्वपंग (sic); B₅ दशांशः; D₈ पदंशश्च तथा (for 'श्चतुरो). B₂ कृतः पदंगश्च नृपस्तथा त्रिभिः. — (L. 3) K₄ दशांशो; B₂ दशांगः; D₄ D_{1.5} दशांशैः (for दशांशः). K₄ युध्यत (for युध्यता). — (L. 4) V₁ B₂ D₄ हविर्यथा (by transp.). B₃ दिशस; D_{1.5} हरिस् (for हविस्). D₁ तादृशदैवतं; D₂ तं दश (for तद्दश). — (L. 5) D₅ सा (for स). D₄ पार्थिवो; D₈ पादपान् (for पादशो). K₄ राक्षसभोजनं (for 'भोजनान्). — (L. 6) B₃ प्रहार्यः; D₄ प्रदह्य (for प्रदाय). K₄ D₄ D_{1.4-6} पाण्ड्या (K₄ 'ह्य-; D₈ 'ह्यान्) श्वमनुष्यकुञ्जरान्; B₃ पाण्ड्योश्च मनुष्य (for पाण्ड्योऽश्वमनुष्य). — (L. 7) V₁ B₁ स्वधामिवाप्य; B₂ 'ममप्य (sic); D₄ D_{1.5} स्वधामिवेच्छन् (for 'मिवाप्य). B₃ सुधामिव प्राप्य निलप्रियाः प्रियां (sic); D₄ स्वधामिव प्रज्वलनः पितृप्रियः. — (L. 8) V₁ B_{3.4} D₄ स शांतः (for प्रशान्तः). B D₄ D_{1.5.7} सलिलप्रवाहितः (for 'प्रवाहतः).]

43 T₂ missing. — ^a) S₂ स्मृतं (for सुतं). K₈ नृप. — ^c) D₈ तदद्भुतो (sic) (for सुहृद्वृतो). V₁ [S]ल्यंतम् (for 'त्यर्थम्). K₄ D₄ D_{1.5} मुदा (for मुदा).

— ^a) K₄ बले (for बलौ). K₃ B₁ [अ]मरेश्वरः (for 'श्वरः). S₁ K_{1.2} जिते बले विष्णुमिवाचलेश्वरः; T₃ G₃ हते बलौ (G₃ 'ले) विष्णुरिवामरेश्वरः.

Colophon. — Adhy. name: S K₂₋₄ B_{2.4.5} D₄ D₄ D_{1.5} T₁ M₁ पाण्ड्यवधः; D_{3.4.7} प्रवीरवधः. — Day of Karna's Generalship: S₂ K₄ प्रथमयुद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): S₂ 15 (as in text); B_{1.5} D₄ 20; T₁ G 61; T₃ 59; M 60.

16

1 ^a) K₃ B₁ D₄ M₂₋₄ transp. पाण्ड्ये and हते. — ^b) K₄ D₄ संजयः. — S₂ om. 1^a-3^b. — ^d) V₁ जनेपु (for परेषु). B₂ D₄ D_{2.6} S (except T₂) द्राविते च युधिष्ठिरे (D₈ 'रः).

2 S₂ om. 2 (cf. v. 1. 1). — ^b) B₅ D₄ (as in text) मुक्तो; D₄ युक्त (for युक्तो). K₃ वीरस्य; K₄ B_{1.8-5} D₄ D_{1-5.7} T₂ वीरः (K₄ 'र) स; V₁ B₂ D₈ वीरेश्वरः; G₁ वीर्येश्वर (for वीरश्च). — ^d) D₄ D₈ महारथः; S (except T₂) च धीमता (for महात्मना).

3 S₂ om. 3^{ab} (cf. v. 1. 1). — ^a) G₂ अस्मान् (for तस्मान्). K₃ V₁ B_{2.4} D (except D_{3.4.7}) S (except T_{1.2}) मम (for महद्). B₂ जातम् (for तीव्रम्). — ^b) B₂ अर्जुनेन महात्मना; D₈ अमित्रघ्नं धनंजयं. — B₂ repeats 3 after 3^{ab}. B₃ om. 3^{ab}. — ^c) M₁ यस् (for यत्). V₁ किंस्विदप्यागतो पार्थस्य; B₂ स्वयं यदकरोत्पार्थस्य; D₈ किंस्विदद्याकं.

स यत्तत्राकरोत्पार्थस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ३

संजय उवाच ।

हते पाण्ड्येऽर्जुनं कृष्णस्त्वरन्नाह वचो हितम् ।

पश्यातिमान्यं राजानमपयातांश्च पाण्डवान् ॥ ४

अश्वत्थाम्नश्च संकल्पाद्धताः कर्णेन सृञ्जयाः ।

तथाश्वनरनागानां कृतं च कदनं महत् ।

इत्याचष्ट सुदुर्धर्षो वासुदेवः किरीटिने ॥ ५

एतच्छ्रुत्वा च दृष्ट्वा च भ्रातुर्वोरं महद्भयम् ।

बाह्याश्चान्हृषीकेश क्षिप्रमित्याह पाण्डवः ॥ ६

ततः प्रायाद्वृषीकेशो रथेनाप्रतियोधिना ।

दारुणश्च पुनस्तत्र प्रादुरासीत्समागमः ॥ ७

ततः प्रवृत्ते भूयः संग्रामो राजसत्तम ।

कर्णस्य पाण्डवानां च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ ८

धनूंषि बाणान्परिधानसितोमरपट्टिभान् ।

C. 8. 831
B. 8. 21. 11
K. 8. 59. 2

4 K1 om. the ref. — *) S2 transp. हते and पाण्ड्ये. K1 [5]र्जुनः. — *) V1 त्वरन्प्राह. Ks V1 Dn1 D2.8 T2 झुमं वचः; T1.8 G वचस्तदा; M वचः झुमं (for वचो हितम्). — *) S2 पश्यातिमान्या राजानम्; K1 पश्यंति मान्यं रां; Ks पश्यत्वाम्रा (submetrio); K4 पश्यान्नि (before corr. न्नाहं रां (sic); V1 Da1 Dn1 D1.2.5.6 हतं पश्य रणे पाण्ड्यम्; B1.3-5 D3.4.7 पश्यामि नाहं (B2 'न्यं' रां; B2 पश्यामि पतितं पाण्ड्यम्; Ds T2 पश्यावमानितं (T2 'नं' ज्येष्ठम्; T1.8 G M हतं पश्यस्व राजानम्. — *) Ks अपयातांश्च. — After 4, N reads 8. 41. 3^{af}, repeating it in its proper place. On the other hand, T G1.8 M read 8. 41. 2-5 and G2 reads 8. 41. 2-7 after 4.

5 T2 reads 5^{abed} after 8. 41. 4^{ab} and G1.2 M1 read it after 8. 41. 5. — *) K4 B2 संकल्पाः. V1 Da1 D1.5.6 अश्वत्थाम्ना च (V1 तु) पांचालाः (D2 'ह्यः). T1 Gs 'त्थाम्ना हताः संख्ये; T2 'त्थामेन पांचालाः; G1 'त्थामहतः संख्ये. — *) K1 हतात्; K4 हताः; B2 कृताः (for हताः). K1 संजयः; K2 M1 संजया; K3 संजयात्; B2 D1 संजयाः; B3 om. (for सृञ्जयाः). T1.8 G1 सर्वे कौतेय सृञ्जयाः. — *) S2 तथाश्वनरनामाणां; Ks B1.3-5 D तथाश्वरथनागानां; V1 B2 S (G2 om.) रथाश्वनरं. — G2 om. 5^c-8^d. Before 5^c, T2 ins. वैशंपायनः. — *) B2 D2-4.6.7 T2 सर्वमाख्यातवान्वीरो; T1.8 G1.8 इत्येतत्सर्वमाचष्ट. — *) S2 K2 किरीटिनी (sic).

6 G2 om. 6 (cf. v. 1. 5). T1.8 G1.8 M read 6^a-7^b followed by 119* and T2 reads 6-7 followed by 119* after 8. 41. 6. — *) Da1 D1.2.8 transp. श्रुत्वा and दृष्ट्वा. Ds एतच्छ्रुत्वा तु वचनं. — *) V1 तत्र घोरं; D2 भ्रातुर्वोरं; M भ्रातृणां च (for भ्रातुर्वोरं). Ds कृष्णस्यामिततेजसः; T G1.8 भ्रातृणां व्यसनं महत्. — *) K1 हृषीकेशं; B2 'केशो. — B2 om. (hapl.) 6^a-7^a.

7 G2 om. 7 (cf. v. 1. 5); B2 om. 7^a (cf. v. 1.

6). — *) K4 ततः प्रायाद्; Ca अनुप्रायाद्; Co अभिप्रां. — *) Ks Dn1 Ds रथेनाप्रतिमौजसा; K4 रथेन प्रतियोधिना; B2 रथिना प्रति; T2 रथेन प्रथिमान्युधि (sic); T2 G1.8 M रथेनाप्रतिमो युधि. — T1.8 G1.8 M ins. after 7^{ab}: T2 ins. after 7:

119* तदा रेणुः समभवत्पुनस्तत्र महारणे ।
which is followed by 8. 41. 6^a-7^d, in T G1.8 M.
— S (except T2) om. 7^{ad}. — *) B2 च ततस्; Ds चाहवस् (for च पुनस्). — *) T2 पुनरासीत्. S2 समागतः; K3 समंततः; Ds समागमे. — N ins. after 7: M2.4 after 8:

120* ततः पुनः समाजग्मुरभीताः कुरुपाण्डवाः ।
भीमसेनमुखाः पार्थो सूतपुत्रमुखा वयम् ।
[= 8. 32. 82. — (L. 1) B2 अतीताः; D1 अभीताः; T2 अभिताः. S (except T2) कुरुसंजयाः (for 'पाण्डवाः). — (L. 2) K4 भीमसेनः; T1 युधिष्ठिरः (for भीमसेन). T1 G1.2 वैकर्तन- (for सूतपुत्र). K4 सुखं वयः; D2 सुषा वयः.]

8 Before 8, S (except M4) ins. संजयः. — *) S2 प्रवृत्ते. T1 M2-4 युद्धं (for भूयः). — *) K4 राजसत्तमः; B1-4 Da1 D1.8 लोमहर्षणः; Ds G2 राजसत्तमं. T1 M2-4 घोररूपं विशां पते. — *) Ds कर्णश्च. T2 पाण्डवै राजन्. Ds पाण्डवानां परेषां च. — *) K2 यमराष्ट्रविवर्धनाः; D1 परराष्ट्रविवर्धनः; T1 M यमराष्ट्रविवर्धनं. — After 8, T G M1.8 read adhy. 42; while M2.4 read 120*, followed by adhy. 42.

9 *) K1.2 T1.8 G M असितोमरपट्ट (K1.2 'ट्टि)सान्; V1 B2 D2-4.6.7 असि (D2 खड्ग)पट्टिना (V1 'स)तोमरान्; T2 असिन्पट्टिसितोमरान्. — *) S K1.2 मुसुलानि; Ks V1 Dn1 D1-4.8 मुसलानि; B1 मूषं; B2 मुषं; Da1 मुसनानि; Ds मुसजानि (for मुसलानि). S2 मुशींडी च; K1.2 B4 G3 मुसुं (B1 'षं)डीश्च; K3 मुषंडीश्च; Da1 मुसुंटीश्च; Ds मुषंटीश्च; T1 G1.2 मुसुंटीश्च; T2 मुसुंटीनि; T3 Ms मुसुंटीश्च; M1 मुसुंटीश्च; M2.4 मुसुंटीश्च (for मुसुंटीश्च). — *) S1 K1.2 शक्तिवृष्टिपरश्वान्; Ks V1 B1.2.4.5 Da1 D1-5.7.8 T2 M सशक्त्युष्टिपरश्व (some

G. B. 531
B. B. 21. 11
K. B. 59. 2

सुसलानि शुशुण्डीश्च शक्तिरुष्टिपरश्चधान् ॥ ९
गदाः प्रासान्सीकुन्तान्भिण्डिपालान्महाकुशान् ।
प्रगृह्य क्षिप्रमापेतुः परस्परजिगीषया ॥ १०
बाणज्यातलशब्देन द्यां दिशः प्रदिशो वियत् ।
पृथिवीं नेमिघोषेण नादयन्तोऽभ्ययुः परान् ॥ ११
तेन शब्देन महता संहृष्टाश्चक्रुराहवम् ।
वीरा वीरैर्महाघोरं कलहान्तं त्रितीर्षवः ॥ १२

MSS. 'स्व'धान्; K₄ शक्तिरुष्टिपरस्वधान्; B₃ T₃ G शक्तिय(G_{1.2} 'यै'ष्टि); Dn₁ सशक्त्याष्टिपरिस्वधान्; T₁ शक्ति-
श्चापि परस्व'.

10 ^a) K₃ Dn₁ M₁ गदा. K_{1.4} प्रसान्; V₁ D₂ प्राशान्; D₄ प्रशान् (for प्रासान्). D₆ प्राससितान्; M₁ प्रासान्वितान् (for प्रासानसीन्). K₃ Dn₁ D₈ सितान्; B_{1.5} D_{2-4.7} S शितान्; B₃ रणे (for असीन्). K₁ क्रांतां; B₄ कुंता; Dn₁ कुंभान् (for कुन्तान्). — ^b) K₁ दिंडिपालान्; V₁ B Da₁ D_{1.5.5-7} T₃ G₃ भिंडिपालान्; D₈ भिंडिमालान् (for 'पालान्). K₃ B_{1.5.4} Da₁ Dn₁ D_{1.5.8} T₂ तथाकुशान्; B₅ सहाकुशान्; D₆ सितांकुशान्. — ^c) B₅ आपेतुः; M₄ आनेतु (for आपेतुः). — ^d) K₃ V₁ B D T₂ M परस्परजिघांसया; T_{1.8} G परवीरजिघांसया (T₁ 'व:').

11 ^a) K_{1.4} (sup. lin.) बाणज्यातलशब्देन; T_{1.8} G धनुज्यातल'. — ^b) Dn₁ गां; T_{1.8} G M ते; T₂ ज्यां; Ca. 0 द्यां (as in text). G₁ दिशाः. K₁ वयं; Ca वियत् (as in text). B₂ द्यां दिशः पत्तिगौरियं (sic). — ^c) K₄ D₈ पृथिवी. K₂ नैमिघोषेण. — ^d) M₄ पुरात् (for परान्). K₃ नादयन्तै ययुः परान्; B_{1.5.4} Da₁ D_{1.5} 'यंतः परस्परं (Da₁ 'रे'); T₁ परिपूर्वाभ्ययुः परान्; T₂ नादयंत्यो त्वितुः प' (sic).

12 G₂ om. 12. — ^a) S (except T₂; G₂ om.) बहवः (for महता). — ^b) T₂ G₃ सुहृष्टाश्च. V₁ च महाहवे; Da₁ D₁ चक्रुराहवे. — ^c) K₁ धीरैर् (for वीरैर्). K₂ 'घोरां; K₃ 'घोरैः; D₈ 'घोरैः. — ^d) K₁ कलहं तं; K₂ कलहां तुं (sic). Da₁ D_{1.5} जिहीर्षवः; T_{1.8} G (G₂ om.) M अभीप्सवः (for त्रितीर्षवः). T₂ कलहं संतितीर्षवः.

13 ^a) S K₁ 'तनुत्र- (for 'तलत्र-). S₂ V₁ Dn₁ D_{2.8} T₂ -धनुःशब्दः; K₃₋₄ B_{1.5.4} Da₁ D_{1.5.8} T_{1.2} G M -धनुःशब्दान् (K₃ M₁ 'ब्द'). — ^b) S₂ B_{1.5} Dn₁ D_{8.4.7} बृंहतां; K₃ बृंहिता; B₃ Da₁ D_{1.5.8} बृंहितान्. T_{1.8} G M शस्त्राणां (T₁ शत्रूणां; G₁ M_{2.8} शास्त्राणां; M_{1.4} छत्राणां) च निपात्यतां. — ^c) V₁ T₂ पदातानां; B_{2.5.5} D_{2-4.7} पादातानां; G₁ तडितानां (for ताडि').

ज्यातलत्रधनुःशब्दाः कुञ्जराणां च बृंहितम् ।
ताडितानां च पततां निनादः सुमहानभूत् ॥ १३
बाणशब्दांश्च विविधाञ्जराणामभिगर्जताम् ।
श्रुत्वा शब्दं भृशं त्रेसुर्जघ्नुर्मग्लुश्च भारत ॥ १४
तेषां नानद्यतां चैव शस्त्रवृष्टिं च मुञ्चताम् ।
बहूनाधिरथिः कर्णः प्रममाथ रणेपुभिः ॥ १५
पञ्च पाञ्चालवीराणां रथान्दश च पञ्च च ।

K₃ Dn₁ D₈ समरे; M₄ पतितं (for पततां). K₄ नादितानां च पत्तीनां; D₆ पदातीनां च पतनं. — ^a) K₃ Dn₁ D₈ नृणां शब्दो महानभूत्; V₁ B₅ D_{2-4.6.7} T₂ नृणां नादो महा; T_{1.8} G M₂₋₄ निनादां (T₈ निनाद-; G₂ M_{2.4} निनदां)श्चैव दंतिनां; M₁ निनादाश्चैव पत्तिनाः.

14 ^a) B₃₋₅ D_{6.7} तालशब्दांश्च; D₈ बालशब्दांश्च (for बाणशब्दांश्च). K₃ बाणशब्दाश्च विविधा; D₁ बाणाश्च विविधान्मार्गाञ्च; G_{1.2} बाणशब्दं च विविधं. — ^b) S₂ K₃ B₂ अपि गर्जतां (B₂ 'र्जितान्'); V₁ चातिगर्जितं; B_{1.8-5} Da₁ D₁₋₇ G_{1.2} चाभिगर्जतां (B₄ 'र्जितं; D₈ 'र्जितान्'); Dn₁ D₈ T₂ M_{1.2.4} चापि गर्जतां; T₁ M₃ चापि गर्जितं; T₃ G₃ चैव गर्जतां (for अभिगर्जताम्). — ^c) K₃ B_{1.2.4} Da₁ Dn₁ D_{1.5.8} T₁ G_{1.2} शब्दान्; V₁ B_{3.5} D_{2-4.6.7} T₂ तत्र; T₃ G₃ M₂₋₄ गजा (for शब्दं). Da₁ D_{1.5} T_{1.8} G₃ M₂₋₄ नेदुः; D₆ प्रेतुः; T₂ मन्नुः; G₂ त्रसैर् (for त्रेसुर). M₁ श्रुत्वा भृशं गजा नेदुः. — ^d) K₃ V₁ B_{3.5} Da₁ Dn₁ D₁₋₇ T G₃ M पेतुर; D₈ जग्मुर् (for जघ्नुर्). K₃ Dn₁ T₂ नेदुश्च; B₃ मंदाश्च; M मन्नुश्च (for मग्लुश्च). K₃ Dn₁ D₈ M₂ (before corr. as in text). 3.4 मारिष; V₁ B_{2.4.5} D_{2-4.6.7} T₂ सैनिकाः; T₁ भीरवः (for भारत). K₁ जग्मुश्च भारत; G_{1.2} जग्मुश्च भृशभीरवः.

15 ^a) K₃ Dn₁ D₈ प्रणदतां; V₁ D_{2.6} आनर्दतां; B₁₋₄ Da₁ D_{1.8-5.7} निनद (D_{4.7} 'र्द')तां; B₅ च नर्दतां; T_{1.8} G आपततां; T₂ M नानदतां (for नानद्यतां). — ^b) K_{1.8} V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇ S शस्त्रवर्ष; D₈ शस्त्रवृष्टि (for शस्त्र). T₁ वर्षिणां; T₃ G M वर्षतां (for मुञ्चताम्). — ^c) D₂ आधिरथः; T₂ G₁ अतिरथः; T₃ G_{2.8} अ (G₂ आ)तिरथिः (for आधिरथिः). B₅ D_{3.4.7} वीरः (for कर्णः). — ^d) V₁ (marg.) B₂ D₃ T_{1.8} G M रथेषुभिः; B_{1.8-5} Da₁ D_{1-5.7} [इ]पुभिः परान्; D₈ तथेषुभिः; T₂ रणे रिपून् (for रणेषुभिः).

16 ^a) Some MSS. पञ्चालवीराणां; T₂ पञ्चप्रवीराणां. — ^b) B_{3.4m.5} Da₁ D_{1.5} गजान् (for रथान्). K₄ च दश (by transp.); D₆ दश स. V₁ B D₆ M सप्त

साश्वसूतध्वजान्कर्णः शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १६
 योधमुख्या महावीर्याः पाण्डूनां कर्णमाहवे ।
 शीघ्रास्त्रा दिवमावृत्य परिवत्रः समन्ततः ॥ १७
 ततः कर्णो द्विषत्सेनां शरवर्षैर्विलोडयन् ।
 विजगाहेऽण्डजापूर्णां पद्मिनीमिव यूथपः ॥ १८
 द्विषन्मध्यमवस्कन्ध राधेयो धनुरुत्तमम् ।
 विधुन्वानः शितैर्बाणैः शिरांस्युन्मथ्य पातयत् ॥ १९

चर्मवर्माणि संछिद्य निर्वापमिव देहिनाम् ।
 विपेहूर्नास्य संपर्कं द्वितीयस्य पतत्रिणः ॥ २०
 वर्मदेहासुमथनैर्धनुषः प्रच्युतैः शरैः ।
 मौर्व्या तलत्रैर्न्यवधीत्कश्या वाजिनो यथा ॥ २१
 पाण्डुसृञ्जयपाञ्चालाञ्चरगोचरमानयत् ।
 ममर्द कर्णस्तरसा सिंहो मृगगणानिव ॥ २२
 ततः पाञ्चालपुत्राश्च द्रौपदेयाश्च मारिष ।

C. 8. 845
B. 8. 21. 25
K. 8. 59. 17

(for पञ्च). Ks Dn1 T G रथानां दश सप्त च. — °) V1 गणान्; S (except T2) -रथान् (for ध्वजान्).

17 °) S (except T1.2) योधमुख्या. T1.2 G महा-
 वेगाः. — °) T1.2 G अभ्ययुः (for आहवे). — °) B1.2 D1 शीघ्रास्त्राद्. Ks V1 Dn1 D2.5.8 तूर्णम् (for
 दिवम्). K1 आन्यस्य (sic); Ds आगत्य (for आवृत्य).
 T1.2 G दीर्घमंवरमावृत्य; M शिक्षितास्तद् (M1 'म') भिद्रुत्य.
 — °) K1 परिवभ्रुः; Ks 'चक्रुः'. Ks समन्वतः (for 'न्ततः').
 T1.2 G वाताः पूर्वापरा इव.

18 °) Da1 om. ततः. Ms 'सेना. — °) Dn1 Ds.2
 T2 M बाणवर्षैर्; T1.2 G बाणवृष्ट्या (for शरवर्षैर्). K1
 (sup. lin. as in text) विलोकयन्; Ks Dn1 Ds T1
 व्यलोडयन् (Ks 'त्'); T2 व्यलोभयन्; T3 G M त्रि (G1.2
 व्य) लोळयन् (G2 'यत्'). — Ds om. (hapl.) 18°-19°.
 — °) Ks V1 B1.2.4.5 Dn1 D2-4.7.8 T2.3 G3 विजगाह
 (for 'गाहे'). Ks V1 B1.2.4.5 Dn1 D1-5.7.8 T1.2 G
 [अं] डजाकीर्णा; T2 [अं] बुजाकीर्णा; M गजापूर्णा (for
 ऽण्डजा). Ks निजगाहं डजापूर्णा; Bs विजगाह बुजाकीर्णा.
 — °) Bs इव कुंजरः; G1 गजयूथपः (for इव यू).

19 Ds om. 19 (cf. v. l. 18). — °) S1 K1.2
 'न्मत्स्यम्; T3 G1.2 'त्सैन्यम्; Gs 'त्सेनाम्; M1 'न्मथ्याद्
 (for 'न्मथ्यम्). Da1 D4 अवस्कंध; Dn1 'स्कंधं; D1
 'स्कंद; Co 'स्कन्ध (as in text). — °) S2 धनुमुत्तमं;
 Ks धनुषोत्तमं; B1-4 Da1 D1.5.8 रथसत्तमः (Ds 'मान्').
 — °) S K1.2.4 B1-4 Da1 D1.5.7.8 विद्रुद्राव; T2
 विधुन्वानः (for विधुन्वानः). S2 शतैर्; K1.2 [अ] सितैर्;
 Ds सितैर् (for शितैर्). Dn1 विधुन्वन्नितैर्बाणैः; D2
 विधुन्वानोत्तमैर्बाणैः; T1.2 G M विद्रु (T1 'द') धावामितैर्बाणैः.
 — °) M1 शरांसि. S K1.2.4 B1.3.4 Da1 D7.8 G1
 M2 पातयन्. — After 19, T1.2 G M1.3.4 ins.:

121* हस्तिनः सुमहामात्रांसाश्चारोहान्दहयानपि ।

रथिनोऽप्येकबाणेन अमतश्चावपातयत् ।

[(L. 2) T1 M1.3.4 हि (for ऽपि).]

20 °) K1 चर्मवर्माणि संछिद्य निर्वापमिव देहिनां; Ks

Dn1 वर्मणा वर्मणास्य योधास्तत्र न लिखिरे (Dn1 निलिल्यिरे);
 K4 चर्मवर्माणि संछिद्य निपतन्भुवि देहिनां; V1 B D2.7
 चर्मवर्माणि (B2.3 वर्मचर्माणि) संछि (V1 'छ') ज्ञान्यपतन्भुवि
 दे'; Da1 D1.2.5 चर्मवर्मा (D2.5 'र्मा') णि संछि ज्ञान्यपतत्सर्वदे';
 D4 चर्मवर्माणि संछित्वान्यपतद्भुवि दे'; Ds वर्मचर्माणि संछिद्य
 निर्व्याधमिव दे'; Ds चर्मवर्माणि संछि ज्ञान्यावापमपि दे'; T1
 चर्म वा वर्म वाश्रित्य निपातमपि देहिनां; T3 चर्मणी वर्मणी
 वृत्य योधास्तत्र निलिल्यिरे; T3 G1.2 M वर्म वा चर्म वा-
 (G1 चा) श्रित्य निवा (G2 पा) तमपि देहिनां. — °) K1
 विषहन्नास्य; Ks G3 विपेहूर्नास्य; M1 विपेहेन्नास्य; M2-4
 विषहं ते न. Ks V1 B Dn1 D2-4.6-8 S Ca संस्पर्श (G2
 'शर्'); Da1 D1.5 संपर्कं (for संपर्क). — °) K4 द्विषत्येव;
 B2 अग्रेतिव (for द्वितीयस्य). Da1 D1.5 पतत्रिणः (for
 पतत्रिणः).

21 °) Ks वर्मदेहासुमथनैर्; V1 वर्मदेहाप्र'; B2 'देहाद्व';
 Dn1 'देहास्त'; D2 'देहासुमथनाद्'; Ds (marg. sec. m.)
 च (sup. lin. व) र्मदेहेसुमथाने; T1.2 G M2-4 वर्मयुक्तेषु
 देहेषु; M1 'युक्तश्च राधेयो. — °) Dn1 धनुषा प्रच्युतैः
 शरैः; T1 'वा ह्याक्षिपंछरान्; T3 G1 M2.4 'प्यास्यं (G1 'प्यस्यन्;
 M2.4 'षास्य) शिताञ्छरान्; G2 'षास्याच्छिनच्छरान्; G3
 'षा ह्यंचिताञ्छरान्; M1 धनुषोस्य शिताञ्छरान्; Ms 'प्यासन्-
 शिछिताञ्छरान्. — °) Ks V1 B Da1 D1.2.5.6.8 T1
 M2.2 तलत्रैन्य (V1 B1 M2.2 'त्रेय-; B3 D2 T1 'त्रैन्य)-
 हनत्; Ds.4.7 'त्रेषु (D1.7 'त्रेव-) हनत्; T3 G3 M1.4
 'त्रं न्यहनत्; G1.2 'त्रान्यहनत् (for 'त्रैर्न्यवधीत्).
 T2 सुतेजितैश्च न्यहनत्. — °) Some MSS. कषया; D1
 कषाया; Ds कसया. T1 ताडितो यथा; T3 वाजिनं यथा;
 M वाजिनामिव.

22 °) Ks.4 V1 B D T G1.2 M आगतान् (for
 आनयत्). G2 शूरगोचरमागधान्. — °) K1 समर्द; Ks
 समर्द (for ममर्द). V1 B1.5 D3.4.6.7 S तरसा कर्णः (by
 transp.); B2 कर्णस्त्वरसा; B3 कर्णः सहसा. — °) S2
 इह (for इव).

23 °) Some MSS. पंचाल. V1 B; D2-4.6.7 M1

G. 9. 848
B. 9. 21. 25
K. 9. 59. 17

यमौ च युयुधानश्च सहिताः कर्णमभ्ययुः ॥ २३
न्यायच्छमानाः सुभृशं कुरुपाण्डवसृञ्जयाः ।
प्रियानसूत्रणे त्यक्त्वा योधा जग्मुः परस्परम् ॥ २४
सुसंनद्धाः कवचिनः सशिरस्त्राणभूषणाः ।
गदाभिर्मुसलैश्चान्ये परिधैश्च महारथाः ॥ २५
समभ्यधावन्त भृशं देवा दण्डैरिवोद्यतैः ।
नदन्तश्चाह्वयन्तश्च प्रवल्गन्तश्च मारिष ॥ २६
ततो निजघ्नुरन्योन्यं पेतुश्चाहवताडिताः ।

पांचालराजश्च; B₂ T₂ पांचालपुत्रश्च. — °) K₃ योगो; B₂ ययौ (for यमौ). — °) S (except T₂) स्वरिताः (for सहिताः).

24 °) V₁ B_{1.8} D_{2.4.5.7} S तेषु न्यायच्छमानेषु. — °) K₃ B_{2.4.5} D_{2.1} D_{2.1.5.8} T_{1.8} G M कुरुपां (B₁ D₁ 'पं') चालपांडवाः; V₁ B_{1.8} D_{2-4.5.7} T₂ 'पां' (D₁ 'पं') चालपांडव. — °) B₂ प्राणान् (for असून्). D₈ ततस्त्यक्त्वा; T₃ G₃ M₂₋₄ परित्यज्य (for रणे त्यक्त्वा). — °) K₁ योधौ; M₂ यौधा; M₄ यौधान्. S₂ (sup. lin.) K₃ V₁ B_{1.8.4} D (except D₈) T_{2.8} G₃ M₃ जघ्नुः. B₂ जघ्नुयौधाः परस्परं; T₁ G_{1.2} M₁ यौ (T₁ यो) धा प्रतीतरेतरं.

25 T₁ G₂ om. 25^{ab}. — °) D₈ समुन्नद्धाः. — °) D_{2.1} सशिरस्त्राः सुभूषणाः; T₃ G_{1.8} M शिरस्त्राणविभूषिताः. — K₄ om. 25^{ab}. — °) S K_{1.2} मुसलैश्च; K₃ D_{2.1} D_{1.2.4.8} मुशलैश्च; B_{1.2.5} मुषलैश्च. K₃ B_{2.8} D_{2.1} T_{1.2} चान्यैः (for चान्ये). — °) K_{1.8} V₁ B D T₂ M₂₋₄ महारथाः (for 'रथाः').

26 °) K₃ T₂ स (T₂ त) मभ्यधावन्सुभृशं; T₁ समभ्यधावन्नन्योन्यं; T₃ G M₁ 'धावंस्त्वन्न्योन्यं'; M₂₋₄ 'धावंश्चान्न्योन्यं'. — °) S₂ S (except T₂) देवः; B D_{2.1} D_{1.8-7} कालः (for देवा). Ca cites देवदंढाः. D₈ कुरुपांचालपांडवाः. — °) K_{3.4} B D_{2.1} D_{1-8.5-8} T₃ G₂ नर्दतश्च; D₄ नर्दतश्च (for नदन्तश्च). V₁ [आ] क्षिपंतश्च (for आह्वयन्तश्च). T₁ G_{1.2} नर्दमानाह्वयानाश्च; M₁ नर्दमानाश्च याताश्च. — °) K₃ प्रवर्गंतश्च; K₄ D_{2.1} D₂ प्रचलंतश्च; B₁ प्रचरंतश्च; B₂ परासंतश्च; B₃ प्रविशंतश्च; D₈ प्रवल्गंतश्च (for प्रवल्गन्तश्च).

27 °) K₃ D_{2.1} D₈ रणे (for ततो). K₁ निजघ्नुर (for निजघ्नुर). — °) K_{1.8} V₁ D_{2.1} D_{2-5.7.8} T₂ M चान्योन्यं (D_{2.1} न्यं) ताडिताः; K₄ चाहताडिताः; D_{1.2.8} चान्योन्यपी (D₁ 'पं') ढिताः; T_{1.8} G अन्योन्यपातिताः. K₃ पत्तेश्चाहवताडिता (sic). — T₁ G₂ om. 27^{ab}. — °) K₄ नमंतो (for वमन्तो). D₂ om. रुधिरं गात्रैर्. G₁ M₁

वमन्तो रुधिरं गात्रैर्विमस्तिष्केश्च युधि ॥ २७
दन्तपूर्णैः सरुधिरैर्वक्त्रैर्दाडिमसंनिभैः ।
जीवन्त इव चाप्येते तस्थुः शस्त्रोपबृंहिताः ॥ २८
परस्परं चाप्यपरे पट्टिशैरसिभिस्तथा ।
शक्तिभिर्मिण्डिपालैश्च नखरप्रासतोमरैः ॥ २९
ततक्षुश्चिच्छिदुश्चान्ये विभिदुश्चिक्षिपुस्तथा ।
संचकर्तुश्च जघ्नुश्च क्रुद्धा निर्विभिदुश्च ह ॥ ३०
पेतुरन्योन्यनिहता व्यसवो रुधिरोक्षिताः ।

वक्त्रैर् (for गात्रैर्). — °) B₂ विमस्तिष्कायुता; D₂ 'स्तिष्केश्च'; D₂ corrupt. K₃ V₁ विमस्तिष्के (K₃ 'स्तस्को') क्षणायुधैः; K₄ B₁ D_{2.4.7} T₃ G_{1.8} M विमस्तिष्के (G₁ 'सिप्त्र') क्षणायुधाः; M₁ भीमतीक्ष्णक्षणायुधाः.

28 °) K₁ क्षसपूर्णैः (sic); K₄ दंढं; B₂ सुदंतितैः (sic); T_{1.8} G M पूर्णदंतैः; T₃ तथा पूर्णैः (for दन्तं). S₂ B₂ D₇ सरुधिरैः; K₄ च सुचिरैः; B₂ D_{2.1} D_{1.5.8} सुचिरैः (for सरुधिरैः). — °) K₄ चक्रुर; S (except T_{1.2}) आस्यैर् (for वक्त्रैर्). — °) K₃ V₁ B D T₂ चाप्येके; K₄ T_{1.8} G M चाप्यन्ये (for चाप्येते). — °) V₁ शस्त्रोप^०; T₁ शस्त्रोपपीडिताः; T₃ G₃ M₂₋₄ शस्त्रोपबृंहिताः; G_{1.2} शस्त्रो विभूषिताः (sic); M₁ शस्त्रोपभूषिताः. Ca cites उपबृंहिताः.

29 °) K₁ परस्परैः; K₃ V₁ B D S परश्वधैः (T₃ G₃ 'धैः') (for 'स्परं'). T₃ G तोमरैश्च (for चाप्यपरे). — °) S पट्टिसैर् (for पट्टिशैर्). — K₁ om. (hapl.) 29^a-30^b. — °) V₁ B D_{2.1} D₁₋₅ M₃ भिदि^०; D₈ भिदिमालैश्च. — °) K₃ D_{2.1} T₂ मुद्गरप्रासतोमरैः; K₄ D₂ नखरप्राश^०. Ca cites नखरः; Co 'रैः'.

30 K₁ om. 30^{ab} (cf. v. 1. 29). — °) D₈ T₂ ततश्च (for ततक्षुश्च). Ca. c cite ततक्षुः. B₂ चिक्षिपुश्च; D₄ (marg. sec. m.) चिक्षिदुश्च (for चिच्छिदुश्च). Co cites चिच्छिदुः. T₂ चान्या (for चान्ये). T_{1.8} G M₁ ततक्षुर्विभिदुश्चैव. — °) T_{1.8} G₂ चिच्छिदुश्च; G₃ चिक्षिदुश्च; Co विभिदुश्च (as in text). K₄ चाक्षिपुश्च; B₂ D₄ चिच्छि (D₄ 'छि') दुश्च (for चिक्षिपुश्च). M₁ चिच्छेदुः प्राप्य पादयुक्. — After 30^{ab}, D₈ repeats 26^{ab}. — °) K₃ संचकर्तुश्च; B_{1.8-5} D_{2.4.7} संचस्वल्लुश्च; T₂ निचकर्तुश्च; Co संच^० (as in text). — °) B_{1.4} सह; B₂ D_{2.1} तथा (for च ह). K₃ क्रुद्धा विविभिदुस्तथा (sic); V₁ B₂ D_{4.6.7} T₂ 'द्धा' रणमहार्णवे; T₃ G₃ M₂₋₄ राजन्यौ (T₃ G₃ 'न्यो') धा महारणे. Ca cites निर्विभिदुश्च (as in text).

क्षरन्तः स्वरसं रक्तं प्रकृताश्चन्दना इव ॥ ३१
रथै रथा विनिहता हस्तिनश्चापि हस्तिभिः ।
नरा नरवरैः पेतुरश्वाश्चाश्वैः सहस्रशः ॥ ३२
ध्वजाः शिरांसि च्छत्राणि द्विपहस्ता नृणां भुजाः ।
धुरैर्मल्लार्धचन्द्रैश्च छिन्नाः शस्त्राणि तल्यजुः ॥ ३३
नरांश्च नागांश्च रथान्दयान्ममृदुराहवे ।

अश्वारोहैर्हताः शूराश्छिन्नहस्ताश्च दन्तिनः ॥ ३४
सपताका ध्वजाः पेतुर्विशीर्णा इव पर्वताः ।
पत्तिभिश्च समाप्लुत्य द्विरदाः स्यन्दनास्तथा ॥ ३५
प्रहता हन्यमानाश्च पतिताश्चैव सर्वशः ।
अश्वारोहाः समासाद्य त्वरिताः पत्तिभिर्हताः ।
सादिभिः पत्तिसंघाश्च निहता युधि शेरते ॥ ३६

C. 8. 398
B. 8. 21. 39
K. 8. 39. 32

31 B₃ partly damaged. — ^a) K₃ अन्योन्यविहता; Dn₁ D₈ (marg. as in text) G₂ विहिता; D₈ महता; T₂ माहव्य (for निहता). — K₄ om. (hapl.) 31^b-32^a. — ^b) T₁ G_{1.2} M₁ रद्रवाः. — ^c) K₃ रक्षतः; M₁ स्फुरन्ति (for क्षरन्तः). S K₂ B₂ C₂ सरसं; K₁ सरसां; V₁ B_{1.2-5} D_{2.4.7} T₁ सुरसं; D₈ T₂ च रसं (for स्वरसं). D₈ युक्तान्; G₂ सक्तं; G₃ युक्तं; M₁ युक्ता (for रक्तं). — ^d) K₃ प्रकृताश्च; D₂ प्रकृता; M₁ प्रहिताः (for प्रकृताश्च). T₁ च रदा; M₁ स्यन्दना; Ca. c चन्दना (as in text).

32 K₄ om. 32^a (of. v. l. 31). — ^a) V₁ D₂ रथा रथैर् (by transp.). — ^b) B_{1.2-5} D_{2.1} D_{1.2.5.7} हस्तिभिश्चापि हस्तिनः; B₂ दन्तिनश्चापि दन्तिभिः. — ^c) T_{1.2} M₂₋₄ नरैर्हताः (for नरवरैः). M₁ अश्वा (for पेतुर). B_{1.2-5} D_{2.1} D_{1.2.5.7} नरैर्नरा हताः पेतुः. — ^d) K₃ V₁ D_{2.1} D_{2.1} D_{1.2.5.8.8} T_{2.2} G M₂₋₄ अश्वैश्चाः (for अश्वाश्चाश्वैः). M₁ द्विपाः पत्तिरथैरपि.

33 ^a) G_{1.2} शस्त्राणि (for च्छत्राणि). — ^b) Dn₁ ध्वजाः; T₂ प्रजाः; G₃ भुजान् (for भुजाः). K₃ द्विपहस्ता द्विषां भुजाः. — M₁ om. 33^{ad}. — ^c) B₂ धुरैर्मल्लार्धचन्द्रैश्च; M₂₋₄ धुरैर्मल्लैर्धर्धचन्द्रैश्च. — ^d) S₂ मित्राः (for छिन्नाः). T₁ चोभाश्च; T₂ G_{2.2} शोभां न; G₁ शोभा च (for शस्त्राणि). K₃ V₁ B (except B_{1.4}) Dn₁ D_{2-4.8.7} T₂ छिन्नाः पेतुर्महीतले; D₈ छिन्नां शोभां च तल्यजुः. — After 33, T G M₁ ins.:

122* वध्यतां दारुणः शब्दः पततां स्तनतामपि ।

नराश्वेभरथानां हि नराश्वेभरथैस्तदा ।

[(L. 2) T₁ G_{1.2} नराश्वेभरथानां हि; T₂ मनरैस्तथा; M₁ भरथानागान् (for the prior half). M₁ विषाणैर्जहुरजसा (for the posterior half).]

34 ^a) S₂ K₄ च हयान्; K₁ च रथां; K₃ Dn₁ D₈ सहयान्; V₁ च नरान्; B₃ D₇ सरथान्; D₂ च नराः (for च रथान्). B_{1.4.5} D_{2.1} D_{1.2-5} नरां (B_{1.4.5} रा)श्च नागाः सरथान्; B₂ नराश्च नागान्सरथान्; D₈ रथा नागाश्च सहिता;

T G₃ M₁ नराश्च नागां (T_{1.2} गा)श्च रथाः; G₁ नराश्च नागाश्च रथाः; M₂₋₄ रथा नागा हन्यमानाः. — ^b) S₂ K_{3.4} Dn₁ D₈ रथान्; V₁ D₈ हतान्; D₂ om.; T_{1.2} G₃ पत्तिर; T₂ पत्तिनः; G_{1.2} पत्तिर; M₂₋₄ नरान् (for हयान्). K₁ (sup. lin. as in text) ममृधुर (for ममृदुर). — After 34^{ad}, T_{1.2} G ins.:

123* तथा हता रथाः पेतुरश्वारोहैः सहस्रशः ।

[T₁ G₁ transp. हताः and रथाः.]

— T₁ G₂ om. 34^{ad}. — ^c) B₂ अश्वारोहैर् (for अश्वारोहैर्). V₁ D₈ T₂ G_{1.2} M हता (M₁ या)रोहा; Dn₁ हताः संख्ये; D₂ हतारौधाः; T₂ रथारोहैः (for हताः शूराः). — ^d) K₂ छिन्नहस्ताश्च; D_{2.2.8} T₂ दंताश्च; T₂ G_{1.2} M₁ गात्राश्च (for हस्ताश्च). B₁ सादिनः; D₈ वाघिनः (sic); T₂ G_{1.2} M हस्तिनः (for दन्तिनः).

35 ^a) B₂ Dn₁ D₈ T G M₁ सपताकः; D₁ सपताकां. — ^b) K₃ Dn₁ विकीर्णा. B₂ transp. इव and पर्वताः. T_{1.2} G M₁ निकृता इव शाखिनः (T₁ वाजिनः). — After 35^{ad}, T_{1.2} G M₁ read 36^{ef}. — ^c) K₃ पत्तिभिश्च; M₁ पक्षवद्भिः (for पत्तिभिश्च). G_{1.2} तु (for च). B₁ समाह्वयः; D₈ पेतुर; T₂ ह्वयः; M₁ ह्वय. — ^d) T₁ द्विरदः. G₂ स्यन्दनांश्च. B₂ स्यन्दनानि च (for नास्तथा). D₈ (marg. sec. m. as in text) इव; M स्थिताः (for तथा).

36 B₂ partly damaged. D_{2.8} om. 36^{ad}. — ^a) K₃ V₁ B (B₂ damaged) D (D_{2.8} om.) हताश्च; T₂ हयाश्च (for प्रहता). T_{1.2} G M_{1.2.4} हस्त्यारोहा (G₂ हां)श्च रथिनो (M₁ भिः); M₂ हस्त्यारोहा रथिनश्च. — ^b) T_{1.2} G M₂₋₄ हताः प्रासासितोमरैः (M₂₋₄ पट्टसैः); M₁ हता हि प्रासतोमरैः. — ^c) D₈ अश्वारोहः. — ^d) T_{1.2} G M₁ सहसा; M₂₋₄ त्वरितं (for त्वरिता). — T_{1.2} G M₁ read 36^{ef} after 35^{ad}. — ^e) V₁ B_{2.2} D_{2.1} D_{1.2.5.6} सादिनः (for सादिभिः). K₄ पत्तिसंघाश्च; B₂ पत्तिसंघैश्च; D₈ संघश्च; M₁ हस्तिसंघाश्च. B₁ तु (for च). — ^f) T₁ G_{1.2} M₁ प्रहता (for निहता).

C. B. 859
B. B. 21. 39
K. B. 59. 33

मृदितानीव पद्मानि प्रम्लाना इव च सजः ।
हतानां वदनान्यासन्गात्राणि च महामते ॥ ३७

रूपाण्यत्यर्थकाम्यानि द्विरदाश्चनृणां नृप ।
समुन्नानीव वस्त्राणि प्रापुर्दुर्दर्शतां परम् ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

१७

संजय उवाच ।

हस्तिभिस्तु महामात्रास्तव पुत्रेण चोदिताः ।
धृष्टद्युम्नं जिघांसन्तः क्रुद्धाः पार्षतमभ्ययुः ॥ १

प्राच्याश्च दाक्षिणात्याश्च प्रवीरा गजयोधिनः ।
अङ्गा वज्राश्च पुण्ड्राश्च मागधास्ताग्रलिसकाः ॥ २
मेकलाः कोशला मद्रा दशार्णा निषधास्तथा ।

37 ^a) Śs मृदितानेव; Ks Ms 'निव; Da1 D1.5 मृदितानी(D1 'नि)व. Ks पद्मानां; M2-4 पद्मानि (for पद्मानि). — ^b) K2 प्रम्लान; Dn1 विम्लाना; T2 पद्मानाम्. Ds सु- (for च). K1 T2 सजाः; K4 प्रजाः; D2 सजाः (for सजाः). — ^c) D1 च हतानि (for वदनानि). — ^d) Ks B Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 महाहवे; V1 D2.6 T1.8 Gs M2-4 नृणां रणे; T2 नृणांत(Sup. lin. 'क)रे; G1.2 नृणां वर; M1 नृणां रथैः (for महामते).

38 Ds om. (hapl.) 38 and 8. 17. 1-4. Śs B3 partly damaged. — ^a) Ś1 K1.2 [अ]त्यर्थका(K1 'क)मानि; V1 B D (Ds om.) T2 M 'कांतानि; T3 G 'कांतीनि. K4 रुसानित्यर्थकामानि (sic); T1 रूपाण्यनर्थकरीणि. — ^b) Ks द्विरदाश्च; K4 D2 M4 'दांश्च (for दाश्च). K4 तथा; M पुरा (for नृप). Ś1 K2 द्विरदाश्च *** च; Śs 'श्च नृपाणयः; K3 'श्च नृणां नृप; T1.8 G द्विरदानां रणे नृप. — ^c) K2.4 वज्राणि. K1 सुजैर्नारीव वस्त्राणि (sic); K2 समुन्नानि च वस्त्राणि; D2 सपन्नानीव वासांसि; D6 समुच्छिन्नानि वासांसि; T1 विक्रीर्णानि विरोधानि; T2 समुद्राणीव चारुणि; T3 G1.8 M वि(G1 व)शीर्णानीव रोधांसि (M1 'सी); G2 विशीर्णानि स रौंसि. Ca. o oite समुन्नानि (as in text). — ^d) B D1.3.5.7 ययुर (for प्रापुर). Ś1 दुर्दर्शतां; D1.5 दुर्लभतां; T2 दुर्दर्शनां. Ks परान्; V1 B (except B3) Dn1 D2-7 T2 परां; K4 प्रायर्दुर्दर्शतां परं; Da1 ययुर्दर्शभंतां परां (sic); T1.8 G M नदीनां भरतर्षभ. — After 38, Ś K1.4 ins.:

124* तथैव मुखवर्णश्च केषांचित्तत्र दृश्यते ।

मदादिव प्रसुप्तानां विक्षिप्ताभरणस्रजाम् ।

[(L. 1) Śs मुखवर्णाश्च; K1 'वर्णास्तु. — (L. 2) Śs 'भरणाप्रजाम्; K1 'भरणस्रजम्.]

Colophon om. in Ds. — Adhy. name: T2 सैन्ययुद्धं; M1 कर्णपांडवयुद्धं. — Day of Karṇa's Generalship: Śs प्रथमयुद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): Śs 16 (as in text); B1.2.4.5 Da1 Ds.6 21; D1 18; D4 22; T1.8 G M1 64; T2 M2-4 63. — Śloka no.: Dn1 41.

17

1 Ds om. 1-4 (cf. v. l. 8. 16. 38). Before the ref., G2 ins. श्रीकृष्णाय नमः. — ^a) T2.3 Gs हस्तिनस्तु; G1.2 हस्तिस्थिता; M2-4 हस्तिभिश्च. T1 सहामात्रास् (for महा). — ^b) D2 नोदिताः; D6 नोदिनः; Ca चोदितान्. — ^c) T1.8 Gs M2-4 हतेत्याहुः; G1.2 M1 हतेत्याहु (for जिघांसन्तः). — ^d) T1 G1.2 क्रूराः. K1 अत्ययुः (for अभ्ययुः).

2 Ds om. 2 (cf. v. l. 1). B3 partly damaged. — ^a) Ks दक्षिणात्याश्च. — ^b) Ks V1 B (B3 damaged) D (Ds om.) S प्रवरा. D6 गजयोधितः. — ^c) G1.2 अंकवकां(G2 'का)श्च; G3 अंगा वंकाश्च; M1 अंगवंगाश्च. Śs G3 पां(G3 पौ)डाश्च; Da1 D1.5 पौद्रा(D1.5 'दा)श्च; M3 पुंटाश्च. — ^d) B4 M तामलिसकाः; Dn1 चाग्रलिसकाः (for ताम्रलिसकाः).

3 Ds om. 3 (cf. v. l. 1). — ^a) K1 सकेलाः; V1 मेकला; Dn1 मेकला; T1 G कौशला; T2 केकया; T3 M कोसला (for मेकलाः). Ś1 K2 Ds T2 कोसला; K1 कोमला; B1 कोषला; T1 G2 M1 मेकलाः; T3 M2-4 मेखलाः; G1.8 मेघलाः (for कोशला). Dn1 मौद्रा; T1 G1.2 सिंहा; T3 Gs M सुहा (for मद्रा). — ^b) K4 T3 दशार्णाः; T2 M1 दशार्णाः. Ś1 K1.2 निषदा(K1 'द)स्. V1 D2.6 T2 च ये

गजयुद्धेषु कुशलाः कलिङ्गैः सह भारत ॥ ३
 शरतोभरनाराचैर्वृष्टिमन्त इवाम्बुदाः ।
 सिषिचुस्ते ततः सर्वे पाञ्चालाचलमाहवे ॥ ४
 तान्संमिमर्दिषुर्नागान्पाण्यङ्गुष्ठाङ्कुशैर्भृशम् ।
 पोथितान्पार्षतो बाणैर्नाराचैश्चाभ्यवीवृषत् ॥ ५
 एकैकं दशभिः पङ्क्तिरष्टाभिरपि भारत ।
 द्विरदानभिविन्वाथ क्षिप्तैर्गिरिनिभाञ्शरैः ।
 प्रच्छाद्यमानो द्विरदैर्मेघैरिव दिवाकरः ॥ ६

पर्यासुः पाण्डुपाञ्चाला नदन्तो निशितायुधाः ।
 तान्नागानभिवर्षन्तो ज्यातत्रीशरनादितैः ॥ ७
 नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
 सात्यकिश्च शिखण्डी च चेकितानश्च वीर्यवान् ॥ ८
 ते म्लेच्छैः प्रेषिता नागा नरानश्चात्रथानपि ।
 हस्तैराक्षिप्य ममृदुः पङ्क्तिश्चाप्यतिमन्यवः ॥ ९
 विभिदुश्च विपाणाग्रैः समाक्षिप्य च चिक्षिपुः ।
 विपाणलग्रैश्चाप्यन्ये परिपेतुर्विभीषणाः ॥ १०

C. 8. 873
 B. 8. 22. 11
 K. 8. 60. 11

(for तथा). — °) T₂ गजयुद्धेन; T₃ G °युद्धे च; M गजयुद्धेषु (for गज). Da₁ D_{1.5} T₂ कुशलैः. — °) T_{1.3} G M₁ कलिङ्गाः.

4 D₈ om. 4 (cf. v. l. 1). — °) K₃ वृष्टिमन्तम्. K₁ D₁ इवांबुदः. — B₈ om. 4th. — °) K₃ सिषिचुस्ते. V₁ तदा (for ततः). — °) K₃ T₂ पाञ्चाल्या (T₂ °ला) द्वि महाहवे; V₁ D_{2.6} पाञ्चाला (D₈ °लां)श्च महा; B Da₁ D_{3.4.7} पां (B₁ पं) चालवलमाहवे; Dn₁ पाञ्चाल्या हि महाहवे; M₂₋₄ पाञ्चालान्युद्धदुर्मदान्.

5 B₈ partly damaged. — °) S₁ V₁ B D_{2-4.7} संमिमर्दि (S₁ °र्वि) पून्; K₂ संमिमर्षिपुर्; Da₁ Dn₁ D_{1.5} मिमर्दयिपुर्; D₈ ममर्द इपून् (sic); T_{1.3} G M अभिद्रवतो; T₂ विमर्दयिपून् (for संमिमर्दयिपुर्). M₂₋₄ वेगान् (for नागान्). K₃ तान्समर्दयन्नागान्; D₈ तान्समर्दयिपून्नागा — °) K₂ Da₁ D_{8.4.6} पाण्यङ्गु (Da₁ °ङ्गु; D₈ °ष्ट्यां; D₈ °ण्यै) गुष्ठाङ्कुशैर्भृशं; K₃ यष्ट्या मुष्ट्याङ्कुशैर्भृशं; T₁ G M सपक्षानिव पर्वतान्; T₈ मदवेगसमुद्भवान्. Co cites पार्श्व and अङ्गुष्ठ. — °) S₂ K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-3.5.7.8} T₂ चोदितान्; K₁ पोदितान्; D₄ नोदितं; D₈ नोदितान् (for पोथितान्). T_{1.3} G विपातै (T₈ °तै)श्चैव नाराचैर्; M विपाठक्षुरनाराचैर्. — °) S₂ B Da₁ D_{1-5.7} अभ्यवीवृषत्; K₃ V₁ Dn₁ D_{8.8} T₂ चाप्यवी (for चाभ्य). T_{1.3} G_{1.3} M घृष्टयुङ्गो ह्य (T₈ M₁ °भ्य) वीवृषत्; G₂ घृष्टयुङ्गोव्रीहली.

6 °) Da₁ एकैकः. — °) K₃ V₁ Dn₁ D₂ T_{1.3} G M₁ अष्टाभिरपि (K₃ T₁ °रथ; D₂ G₂ °रभि) पार्षतः; D₈ अष्टाभिरभिवर्षतः; T₂ °रपि पार्थिवः. — °) K₃ Dn₁ T₂ G₂ अपि (for अभि). G₂ द्विरदानं हि विन्वाथ. — °) V₁ D₈ T₂ तीक्ष्णैर्; D₈ क्षिप्रैर्; T_{1.3} G M क्षिप्रं (for क्षिप्रैर्). — °) K₃ V₁ B D S प्रच्छाद्यमानं. — °) D₈ घनैर् (for मेघैर्). K_{1.3} V₁ B D S (except M₁) दिवाकरः; K₂ °कराः.

7 °) S₁ K₃ B₂ पर्या (S₁ m °र्य) पुः; K₁ पर्यासाः; K₃ B₈ D₈ T G₃ M_{3.4} पर्ययुः; V₁ परीयुः; B_{1.4.5} Da₁

Dn₁ D_{1-5.7} M₂ प्रययुः; D₈ पर्यायुः; G_{1.3} निर्ययुः; M₁ पर्ययुः (sic) (for पर्यायुः). — °) K₁ निदन्तो; K₃ Dn₁ T_{2.3} G₃ M_{2.4} नदन्तो; M₁ नदन्तो (for नदन्तो). S₂ K₁ निशितायुधः; S (except T₂) ह्यात्तकारुकाः. — °) G₂ अपि (for अभि). — °) K₃ V₁ Dn₁ D_{2.6} ज्यातत्रीतलनादिनः (V₁ D₂ °तः); B_{1.2.4.5} D_{8.4.7} ज्यातत्री (B₁ °द्वि) तलनादितैः (B₂ °दतः); D₈ ज्यातत्री-शतः; T_{1.3} G ज्यातलत्रविनादिनः (T₁ °ताः); T₂ ज्यातत्री-तलवादिनः; M₁ °रवनादिनः; M₂₋₄ महाजलदनादिनः (M₃ °तैः). Co as in text. — After 7, K_{3.4} V₁ B_{2.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.5} ins.:

125* वीरनृत्यं प्रनृत्यन्तः शूरतालप्रचोदितैः ।

[Dn₁ वीरनृत्यं. K₄ प्रनृत्यन्तः. K₃ तत्र तालप्रनादितैः; K₄ तल-तालप्रनोदितै (sic); V₁ B_{2.5} तलतालप्रणादितैः; B₄ तलताल-लिना; Da₁ D_{1.5} तलतालप्रचो; Dn₁ शूरतालप्रणादितैः (for the posterior half). Co cites तलतालैः.]

8 After 8, N T₂ ins.:

126* समन्तारिसिषिचुर्वीरा मेघास्तोयैरिवाचलान् ।

[K₃ Dn₁ D_{1.4.5.3} समस्तान्. K₃ Dn₁ वीरान्; D₈ घोरा (for वीरा). T₂ समस्तान्सिषुसौवीरान् (for the prior half). T₂ मेघांसः. K₁ तोयान् (for तोयैर्). B_{1.2.4} Da₁ D_{1.5} इवाचलं.]

9 °) B₂ तं; Da₁ तैर् (for ते). B₁ म्लेच्छैः (for म्लेच्छैः). D₂ तेच्छतः (sic) (for ते म्लेच्छैः). K₃ प्रेषिता; T₂ प्रेषितान्. S₂ नागैर्; K₄ T₂ नागान्. — °) T₂ रथान् (for नरान्). D₂ रथयूथपान् (hypermetris) (for रथानपि). — °) T₁ G₂ मृदन्ति; G₁ द्रक्ष्यन्ति (for ममृदुः). — °) K₃ V₁ Dn₁ D₈ चाप्यु (V₁ °स्यु) प्रमन्यवः. T_{1.3} G M₁ पङ्क्ति (T₁ पङ्क्ति) स्तूर्ण मदो (M₁ °हो) लकटाः; T₂ पत्त्यश्चानुग्रह-न्विनः; M_{2.4} पङ्क्तिश्चाप्युपमथ्य च; M₃ पङ्क्तिश्चाप्यवमथ्य च.

10 °) V₁ B₂ T₂ समाकृत्य; T₁ G M₂₋₄ समुक्षिप्य; T₃ M₁ समुक्षिप्य; Co समा (as in text). T₁ विचिक्षिपुः; G₂ च विक्षिपुः (for च चिक्षिपुः). — °) K₃ विषाणमार्गैश्च;

C. S. 873
B. S. 22. 12
K. S. 60. 12

प्रमुखे वर्तमानं तु द्विपं वङ्गस्य सात्यकिः ।
नाराचेनोग्रवेगेन भित्त्वा मर्मण्यपातयत् ॥ ११
तस्यावर्जितनागस्य द्विरदादुत्पतिष्यतः ।
नाराचेनाभिनद्वक्षः सोऽपतद्भुवि सात्यकेः ॥ १२
पुण्ड्रस्यापततो नागं चलन्तमिव पर्वतम् ।
सहदेवः प्रयत्नात्तैर्नाराचैर्व्यहनत्रिभिः ॥ १३
विपताकं वियन्तारं विवर्मध्वजजीवितम् ।
तं कृत्वा द्विरदं भूयः सहदेवोऽङ्गमभ्यगात् ॥ १४
सहदेवं तु नकुलो वारयित्वाङ्गमार्दयत् ।

V1 B1.4.5 D (except D8) T2 'लगाश्च; B2 'भगाश्च;
T1.3 G M1 'मिगाश्च (for 'लगाश्च). S2 K4 D8 M2.3
चाप्यन्यैः; K1 चाप्यन्ते; V1 D8 चान्योन्यं (for चाप्यन्ये).
— ^a) D8 तदा (for परि). M1 विभीषणं.

11 ^a) B2 T2 G8 M1 वर्तमानस्य (M1 'नस्तु) (for 'मार्गं
तु). Da1 D1.2.5 च (for तु). — ^b) V1 B1.2.4 D2-4.7
अंगस्य; B2 D8 चांगस्य; T2 G1.3 वङ्गस्य (for वङ्गस्य).
S2 सात्यकिः. — ^c) V1 D2.6 T2 नाराचेनोग्रवीर्येण;
B2 'चेनैव वेगेन; G2 'चैरुग्रवेगेन. — ^d) S K1.3 B2.5
Dn1 D2.4.6-8 T G M1 मर्माणि. T2 G M1 (sup. lin.)
[अ]ताडयत् (for [अ]पातयत्).

12 ^a) T1 अस्य (for तस्य). K2.4 V1 B (except B2)
T2 M 'कायस्य (for 'नागस्य). T2 G तस्य वर्जितनागस्य.
— ^b) S1 (m as in text) V1 T2 प्रपतिष्यतः; D2.6
प्रतिपात्यतः (for उत्पतिष्यतः). — ^c) K4 B1.2.4.5 Da1
D1.2-3.7 T2 G8 [अ]हनत्; B2 T2 M [अ]च्छिनत् (for
[अ]मि). — ^d) K3.4 V1 B D T G1.3 M सात्यकिः
सोपतद्भुवि (D8 T1 G1 'तद्धतः); G2 सात्यकेनापतत्यधः.

13 ^a) K2 (by corr.).3 V1 Dn1 D2.6 S पौंड्रस्य;
D1.5 पुण्ड्रस्य; D8 पुण्ड्रस्य. B2 पततो (for [आ]पततो).
— ^b) K3 B1.3-5 Dn1 D2.3.7.8 T2 M2-4 प्रयत्नात्तैर्
(K3 'स्ते); V1 D1.4 प्रपन्नात्तैर् (D1 'पन्ना-; D4 'पन्नात्तैर्);
T1.3 G प्रसन्नात्तैर् (for प्रयत्नात्तैर्). B2 सहदेवप्रयत्नात्तैर्.
— ^c) K1 न्यहनत्; K2 व्यहरत्; K3 V1 B1.3.5 Da1
D1-3.7.8 T G1.3 अहनत्; B4 Dn1 D8 आहनत्; M
न्यवधीत् (for व्यहनत्).

14 ^a) D2 निपताकं; D8 निष्पताकं (for विपताकं).
V1 D2.6 नियन्तारं (for वियन्तारं). — ^b) K1 विवर्मध्वजं;
K2 विनर्मध्वजं; D2 विधर्मं गतं; D8 निचर्मध्वजं; T2
विचर्मध्वजं. — ^c) K1 ते; K2 तत् (for तं). D2

नाराचैर्यमदण्डमैस्त्रिभिर्नागं शतेन च ॥ १५
दिवाकरकरप्रख्यानङ्गश्चिक्षेप तोमरान् ।
नकुलाय शतान्यष्टौ त्रिधैकैकं तु सोऽच्छिनत् ॥ १६
तथार्धचन्द्रेण शिरस्तस्य चिच्छेद पाण्डवः ।
स पपात हतो म्लेच्छस्तेनैव सह दन्तिना ॥ १७
आचार्यपुत्रे निहते हस्तिशिक्षाविशारदे ।
अङ्गाः क्रुद्धा महामात्रा नागैर्नकुलमभ्ययुः ॥ १८
चलत्पताकैः प्रमुखैर्हेमकक्ष्यातनुच्छदैः ।
मिमर्दिषन्तस्त्वरिताः प्रदीप्तैरिव पर्वतैः ॥ १९

त्यक्त्वा; D8 हत्वा (for कृत्वा). — ^a) S K2.4 ईयिवान्;
K1.3 V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1-7 T M अभ्य (Dn1
'त्य)यात्; B2 अभ्ययुः; D8 अर्दयत् (for अभ्यगात्).

15 ^b) S2 K3 V1 B2 Dn1 D2.4.6.8 अर्दयत् (D2
'यन्); K4 अर्दयन्; B1.4 आद्रवत्. — ^c) K3 त्रिभिर्नागं;
B2 त्रिभिर्वाणं; G विभिन्नांगं (G1 'गः) (for त्रिभिर्नागं).
B2 तं; T1 ह (for च).

16 ^a) K2 'प्रक्षान् (for 'प्रख्यान्). — ^b) S (except
T2) नकुलस्तु ततो हृष्टस्य (T1 G1 हृष्टस्य; G2 हृष्टा). — ^c)
K3 Dn1 D2.6.8 T2 च सोच्छिनत्; V1 स चा'; T1.3 G M
अथा' (for तु सो').

17 ^a) D2 T1.3 G अथ (for तथा). V1 D8 अर्धचन्द्रेण
च शिरः; M अथान्येनार्धचन्द्रेण. — ^b) M शिरश्च (for
तस्य). B4 चिच्छेदास्य च पाण्डवः. — ^c) T1 ततो (for
हतो). B1 म्लेच्छस्य. — ^d) D1 तानेव सह; D2 T2 M1 सह
तेनैव; D8 सहितश्चैव (for तेनैव सह).

18 ^a) B Da1 D1.3-5.7 अ (B2 त)थांगपुत्रे; D8
(marg.) म्लेच्छराजेथ. Co आचार्यपुत्रे (as in text). S2
निहिते; V1 S सर्वेषां (for निहिते). Cc हस्तिशिक्षाया
आचार्यस्य कस्यचिदंगराजस्य । Cc — ^b) K3 गजशिक्षा-
विशारदे; V1 T2.3 G2.3 M हस्तिशिक्षाविदां (G2 'दा) हते;
T1 हस्तिशिक्षाविगाहते; G1 'शिक्षाविदां वरे. — ^c) S
(except T2) अन्ये (for अङ्गाः). K4 अंगः क्रुद्धो महामात्रैर्.
— After 18, K1 repeats 17^{cd}.

19 ^a) D8 चलत्पताके. V1 B1.3.5 Dn1 D2.3.5-7 T2
सु (Dn1 स)मुखैः; G1 प्रमुखे; Co 'लैः (as in text). B2
चलत्पताकोप्रमुखैर्. — ^b) K1.3 V1 B D T2 G3 M1
हेमकक्षा (K1 M1 'क्षयः; D8 'क्ष)तनुच्छदैः; T2 'कक्ष्यातनु-
च्छदैः. — ^c) K3 मिमर्दयन्तस्य; V1 ममर्दिषन्तस्य; B2 Dn1
D1.2.4 S विमर्दिषं (D4 'दिष्य-; T2 'दयं)तस्य; Da1 D8

मेकलोत्कलकालिङ्गा निषादास्ताम्रलिप्तकाः ।
शरतोमरवर्षाणि विमुञ्चन्तो जिघांसवः ॥ २०
तैश्छाद्यमानं नकुलं दिवाकरमिवाम्बुदैः ।
परि पेतुः सुसंरब्धाः पाण्डुपाञ्चालसोमकाः ॥ २१
ततस्तदभवद्युद्धं रथिनां हस्तिभिः सह ।
सृजतां शरवर्षाणि तोमरांश्च सहस्रशः ॥ २२
नागानां प्रस्फुटः कुम्भा मर्माणि विविधानि च ।
दन्ताश्चैवातिविद्धानां नाराचैर्भूषणानि च ॥ २३
तेषामष्टौ महानागांश्चतुःषष्ठा सुतेजनैः ।

सहदेवो जघानाशु ते पेतुः सह सादिभिः ॥ २४
अञ्जोगतिभिरायम्य प्रयत्नाद्गुरुत्तमम् ।
नाराचैरहनन्नागान्कुलः कुरुनन्दन ॥ २५
ततः शैनेयपाञ्चाल्यौ द्रौपदेयाः प्रमद्रकाः ।
शिखण्डी च महानागान्तिषिचुः शरवृष्टिभिः ॥ २६
ते पाण्डुयोधाम्बुधरैः शत्रुद्विरदपर्वताः ।
वाणवर्षैर्हताः पेतुर्वज्रवर्षैरिवाचलाः ॥ २७
एवं हत्वा तव गजांस्ते पाण्डुनरकुञ्जराः ।
द्रुतं सेनामवैक्षन्त भिन्नकूलमिवापगाम् ॥ २८

C. 8. 691
B. 8. 22. 29
K. 8. 60. 29

मिमर्दिषतु (D₅ 'मु)स. K₃ D₃ तरसा (for त्वरिताः).
— ^a) B₂ प्रपातैर्; T₁ सुतीक्ष्णैर्; T₃ G_{2.3} सुदीप्तैर् (for
प्रदीप्तैर्). D₅ पर्वतः.

20 ^a) K₁ मेकलोत्कल^०; K₄ मेकलोत्कलि^०; V₁ तेल-
कोत्कल^०; B₂ मेहंतोत्कल^० (sic); T G_{2.3} M₂₋₄ मेखलो-
त्कल^०; G₁ मागधोत्कलि^०. — ^b) S₂ विषादास्; K₃ V₁ B
D T₁ निषधास्; T₃ G M नैषधास्. B_{1.4} M ताम-; D₃
तन-; T₂ तत्र (for तान्न-). — ^c) M₁ शततोमर^०. — ^d)
S (except T₂) प्रमुञ्चन्तो (for विमुञ्चन्तो).

21 ^a) D₂₁ D_{1.5.6} ते (for तैश्च). V₁ छाद्यमानं; B₃
ताड्य^० (for छाद्य^०). — ^b) V₁ D₂ S (except G₂)
निशाकरम् (for दिवा^०). — ^c) B₃ सुसंभ्रांता (for
सुसंरब्धाः). V₁ D₃ T_{1.2} G_{1.2} पर्यं (V₁ प्रय)युस्त्वरिता
वीराः. — ^d) K₂ पाण्डवा पांचाल^०; K₃ पांचाला सैनिका-
स्ततः; V₁ D₂₁ D_{2.6} T₂ पाण्डुपांचालसात्वताः; D₃ सैनिकाः;
T_{1.3} G M सा (G₂ M_{1.2} स)त्यकाः. Cc cites सैनिकाः.

22 ^a) K₄ तदाभवद्; D₂₁ D_{1.5} तत्राभवद्; D₃ T₃ G₃
समभवद् (for तदभवद्). — ^b) K₃ V₁ D₂₁ D_{2.6.8}
S रथिनां हस्ति (K₃ D₃ रथ-; T₁ रथि)योधिभिः; B₂ कुरुणां
कुंतिभिः सह; D₂₁ D_{1.5} रथिनां रथिभिः सह. — ^d) T_{1.3}
G M₃ क्षिपतां तोमराणि च; M_{1.2.4} क्षिप (M₁ सृज)द्विस्तो-
मराणि च.

23 ^a) K₃ सत्यदुः (sic); V₁ B_{1.3-5} D₂₁ D_{1.3-5.7}
T₂ प्रा (V₁ T₂ प्र)स्फुटन्; B₂ M₃ प्रा (M₃ प्र)स्फुटः;
D₂₁ प्रास्फुटः; D₂ प्रस्फुरन्; D₃ अस्फुटन्; T₁ G_{1.2}
प्र (G₂ प्रा)स्फुरत्; M₁ पुस्फुरत्; M_{2.4} पुस्फुटः. D₂
G_{2.8} कुंभान्; M₁ कुंभो. — ^b) D₂₁ वर्माणि (for
मर्माणि). S (except T₂) मर्माणि च नखानि च. — S₂
B₃ om. (hapl.) 23^{cd}. — ^c) D₃ पत्तीनां चातिवृद्धानां;
T₁ विषाणान्यपविद्धानि; T₂ दन्ताश्चैवातिविद्धानि; T₃ G₃
विषाणै (G₃ णा)श्रापविद्वाश्च; G_{1.2} विषाणांश्रापि (G₂ प-)

विद्धानां; M विषाणानि च विद्धानां. — ^d) V₁ D₂₁
D_{2.6} S हेमभूषितैः (T₃ G₃ भूषणैः) (for भूषणानि च).

24 ^a) S₁ K_{1.2.4} B_{1.2} D₂₁ D_{1.5} G₂ महानागाश्च.
— ^b) K₁ ततो जनैः (sic); D₃ G₁ स (G₁ तु) तेजनैः (for
सुतेजनैः). — K₄ om. 24^{cd}. — ^c) S (except T₂)
नाराचैः सहदेवस्तान्. — ^d) B_{1.3-5} D_{3.7} तेपतन्; D₃
निपेतुः (for ते पेतुः). S (except T₂) पातयामास सादिभिः.

25 T₁ om. (hapl.) 25-26. — ^a) D₂ अंतो (for
अञ्जो). K₃ आयच्छत् (for आयम्य). D₃ अयोगतिभि-
रुचम्य; Ca as in text. — ^b) K₃ उत्तमाः. — ^c) K_{1.3}
अहरन्; S (except T₂; T₁ om.) अवधीन् (for अहनन्).
D₂₁ सुनाराचैरहन्नागान्. — ^d) S₂ K₄ D₂ G₂ कुरुनन्दनः;
K₁ कुरचन्दनः (sic); K₃ V₁ B D₂₁ D_{1.3-5} T_{1.3}
G_{1.3} M कुलनन्दनः.

26 T₁ om. 26 (cf. v. l. 25). — ^a) V₁ पांचाल-
सैनेय-; B₃ पांचाल्यशैनेयौ; D_{2-4.7} T₂ पांचालशै (D_{2.8} सै-
नेयौ; D₃ पांचालसैन्येन; T₃ G शैनेयपांचाला. — ^c) S₁
महानागं; K₃ om.; K₄ महाभाग; D₃ महानाषि (sic); M₁
महानासीत् (for नागान्). — ^d) K_{3.4} D₃ शिषिचुः;
V₁ शिषिचुः; G₁ विषिचुः (for शिषिचुः).

27 ^a) B₂ पृथ- (sic) (for पाण्डु-). K₃ ते पाण्डुयोधा
(before corr. धां) तुरगैः; M₁ ते पाण्डुयाधांभुधरैः. — ^b)
K₃ शरद्विरदपर्वताः; V₁ शत्रुद्विरदपर्विताः; D₃ पर्वतः; G_{1.2}
भूधराः. — ^c) K₄ वज्रधर्षैर्; D₂₁ T₂ वेगैर् (for वर्षैर्).
D_{1.4} इवाचलः; T₁ G_{1.3} इवाद्रयः.

28 ^a) S₂ हता (for हत्वा). S₂ K₃ B₁ तव गजास्;
K₃ D₃ नवगजास्; T₁ गजांस्ते वै; T₃ G तु वेगेन (for तव
गजांस्). — ^b) K₃ B (except B₂) D_{3.4.7} ते पाण्डुरथ-
(K₃ नृप)कुञ्जराः; D₃ ते पाण्डुतनयद्विपाः; T₁ पाण्डवा रथि-
कुञ्जराः; T₃ G गजांस्ते पाण्डुनन्दनाः. — ^c) S₁ श्रुताः; K_{1.3}
V₁ B D₂₁ D_{2-4.7.8} T_{1.3} G_{1.3} M₁ द्रुताः; D₃ T₂ हताः;

C. S. 891
B. S. 22. 30
K. S. 60. 30

ते तां सेनामवालोक्य पाण्डुपुत्रस्य सैनिकाः ।
विशोभयित्वा च पुनः कर्णमेवाभिदुदुबुः ॥ २९
सहदेवं ततः क्रुद्धं दहन्तं तव वाहिनीम् ।
दुःशासनो महाराज भ्राता भ्रातरमभ्ययात् ॥ ३०
तौ समेतौ महायुद्धे दृष्ट्वा तत्र नराधिपाः ।
सिंहनादरवांश्चकुर्वासांस्त्रादुधुबुश्च ह ॥ ३१
ततो भारत क्रुद्धेन तव पुत्रेण धन्विना ।
पाण्डुपुत्रस्त्रिभिर्बाणैर्वक्षस्यभिहतो बली ॥ ३२

M₂₋₄ हुताः (for दुतं). K₈ अवैक्षतं; T_{1.8} G च वर्षतो; M अवैक्षतो (for अवैक्षन्त). — ^a) T_{1.8} G भिन्नरोचाम् (for कूलाम्). D₈ इवापगाः. K₁ भिन्नकूलमिवापदं.

29 ^a) K₈ D₁ D_{1.5} ततो; B_{1.4.5} D₁ D_{3.4.7.8} M तां ते (by transp.). K₁ M₁ इवालोक्य (M₁ 'ल्य); K_{8.4} D₈ समालोक्य; V₁ B₁ D_{2-4.6.7} T₂ M₂₋₄ समालोक्य (M₁ 'ल्य); D₁ D₁ D_{1.5} समासाद्य (for अवालोक्य). T_{1.8} G_{2.8} तांस्ते संलोक्य (T₈ संलोक्य; G₂ सुलोक्य)यंति स्म; G₁ तां सेनां लोलयंति स्म. — ^b) T₁ द्विरदानां बलानि च; T₈ G₈ द्विरदा नडूलानिव (G₈ 'नि च); G₁ M द्विरदा नलिनीमिव; G₂ द्विरदा बुदूलानिव. — ^c) M विशोभ्य च (M₁ विपक्षोभ्य [sic]) पुनर्वीराः. — ^d) K_{1.8} B D S कर्णं समभिदुदुबुः. — After 29, K₈ V₁ B D S ins. an addl. colophon. [Adhy. name: K₈ अंगवंगवधः; T₂ जनयुद्धं; M₁ हस्तियुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): B_{1.2.4.5} D_{3.6} 22; D₁ 19; D₄ 23; T_{1.8} G M₁ 65; T₂ M₂₋₄ 64.] — After the addl. colophon, T_{2.8} G₈ M₁ ins. an addl. adhy. given in App. I (No. 1); for the same passage in T₁ G_{1.2} M₂₋₄, cf. v. l. 8. 11. 40.

30 Before 30, K₈ V₁ B D S (G₁ om.) ins. संजय उवाच (preceded by श्रीकृष्णाय नमः in G₂). G₁ om. 30^a-31^a. — ^a) K₈ V₁ B D₁ D₁₋₈ T G_{2.8} M₁ तथा; D₁ M₂₋₄ तदा (for ततः). — ^b) S (G₁ om.) निघ्नंते (for दहन्तं). V₁ D₈ इव वाहिनीं; B₃ वाहिनीं तव (by transp.); T₁ अरिवाहिनीं. — ^c) K₈ अन्वयात्; G₂ अभ्यगात् (for 'यात्).

31 G₁ om. 31^a (cf. v. l. 30). — ^a) T_{1.8} G₈ M महारणे; T₂ राज (for 'युद्धे). — ^b) K₈ B_{1.4.5} D₂₋₄; T_{1.8} G₈ M महारथाः; D₈ नरा नृपाः; G_{1.2} समागताः (for नराधिपाः). — ^c) T₂ G₂ सिंहनादं ततश्चक्रुः. — ^d) K₈ आदुदुबुः; K_{2.8} T₁ आदुदुः; Ca. 0 आदुधु (as

सहदेवस्ततो राजन्नाराचेन तवात्मजम् ।
विद्धा विव्याध सप्तत्या सारथिं च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ३३
दुःशासनस्तदा राजंश्छित्त्वा चापं महाहवे ।
सहदेवं त्रिसप्तत्या बाहोरुरसि चार्दयत् ॥ ३४
सहदेवस्ततः क्रुद्धः खड्गं गृह्य महाहवे ।
व्याविध्यत युधां श्रेष्ठः श्रीमांस्तव सुतं प्रति ॥ ३५
समार्गणगणं चापं छित्त्वा तस्य महानसिः ।
निपपात ततो भूमौ च्युतः सर्प इवाम्बरात् ॥ ३६

in text). B₃ सह; T₈ G च वै (for च ह). K₁ D₈ वासांसि (D₈ 'श्च) दुदुबुश्च ह.

32 ^a) V₁ D₈ रणेति (for भारत). B₃ युद्धेन (for क्रुद्धेन). S तत्र (G₁ तस्य) भारत रुधेन. — ^b) D₈ धान्विना; T₈ धन्विना. — ^c) K₄ पाण्डुपुत्रैः; V₁ पुत्रासः; D₁ D_{1.5} M₈ पुत्रं. M₂₋₄ ततो (for त्रिभिर्). — ^d) S₂ वक्षसिभिहितो (sic); K₈ वक्षसि नि; D₂ T₁ वक्षस्याभि. B₃ S भृदां (for बली).

33 ^b) D_{1.8} नाराचेनस् (sic); S नाराचैस्तु. K₁ तवात्मजान्; M₁ तवात्मजः. — ^c) T_{1.8} G M विव्याधो. रसि सप्तत्या; T₂ विव्याधाथ त्रिसप्तत्या. — K₈ om. (hapl.) 33^a-34^a. — ^d) V₁ D₈ शरैस्त्रिभिः; B_{1.8-8} D₁ D₁ D_{1.8-8} T₂ त्रिभिः शरैः; T_{1.8} G M [इ]षुभिस्त्रिभिः (for त्रिभिस्त्रिभिः).

34 K₈ om. 34^{ab} (cf. v. l. 33). — ^a) V₁ B D T_{1.2} G₂ M ततश्चा (D₈ तस्य चा)पं; T₈ तथा राजंश्च (for तदा राजंश्च). — ^b) K₁ transp. छित्त्वा and चापं. Kam V₁ B D (D₈ marg.) G₂ M राजन्; D₈ (before corr.) T₂ तस्य; T₁ चाप्यु (for चापं). — D₈ writes 34^{cd} in marg. — ^c) B₂ सहदेवस्. G₁ त्रिभिः (hyper-metric) (for त्रि). — ^d) K₈ चोदरे; B D S चापयत् (for चार्दं).

35 ^a) T₂ सहदेवं. K₈ V₁ B D T₂ तु (B₂ T₂ सु) संक्रुद्धः (for ततः क्रुद्धः). — ^b) T_{1.8} G M₁ खड्गमुद्यम्य (M₁ 'मुदुह्य) मारिष. — ^c) B₂ आविध्यत (for व्याविध्यत). V₁ B_{1.2.4} (m as in text) D (except D₈) S आविध्य प्रा (T₁ सो; T_{2.8} G_{2.8} M_{2.4} व्य-; G₂ M₁ वि-; M₈ प्र)सृजत्तूर्ण. — ^d) K₈ V₁ B (B₁ as in text) D S तव पुत्ररथं प्रति.

36 ^a) V₁ B D S (except T₁) समार्गणगुणं (B₂ 'गण्य). — ^b) S द्विधा कृत्वा (for छित्त्वा तस्य). K₈ महानसिः; D₂ हसन्निव. — ^c) V₁ निःपपात. K₈ D₁ D_{4.8} T₂ तदा; T₁ हतो (for ततो).

अथान्यद्वनुरादाय सहदेवः प्रतापवान् ।
 दुःशासनाय चिक्षेप बाणमन्तकरं ततः ॥ ३७
 तमापतन्तं विशिखं यमदण्डोपमत्विषम् ।
 खड्गेन शितधारेण द्विधा चिच्छेद कौरवः ॥ ३८
 तमापतन्तं सहसा निस्त्रिंशं निशितैः शरैः ।
 पातयामास समरे सहदेवो हसन्निव ॥ ३९
 ततो बाणांश्चतुःषष्टिं तव पुत्रो महारणे ।
 सहदेवरथे तूर्णं पातयामास भारत ॥ ४०
 ताञ्छरान्समरे राजन्वेगेनापततो बहून् ।

एकैकं पञ्चभिर्बाणैः सहदेवो न्यकृन्तत ॥ ४१
 स निवार्य महाबाणांस्तव पुत्रेण प्रेषितान् ।
 अथास्मै सुबहून्बाणान्माद्रीपुत्रः समाचिनोत् ॥ ४२
 ततः क्रुद्धो महाराज सहदेवः प्रतापवान् ।
 समाधत्त शरं घोरं मृत्युकालान्तकोपमम् ।
 विकृष्य बलवच्चापं तव पुत्राय सोऽसृजत् ॥ ४३
 स तं निर्भिद्य वेगेन भित्त्वा च कवचं महत् ।
 प्राविशद्वरणीं राजन्वल्मीकमिव पन्नगः ।
 ततः स मुमुहे राजंस्तव पुत्रो महारथः ॥ ४४

C. 8. 911
 B. 8. 23. 19
 K. 8. 14. 19

37 ^b) S माद्रेयः क्रोधमूर्छितः. — Ds writes 37^a-38^b in marg. (*sec. m.*). — ^c) T₂ चिक्षेपे. — ^d) T₂ बाणमन्तकरं (*sic*). D₂ पुनः; S (except T₂) परं (*for* ततः).

38 ¹ K₁. 2. 4 om. (*hapl.*) 38. Ds reads 38 on marg. — ^a) S (except T₂) वेगेन (*for* विशिखं). — ^b) V₁ D₂. 6 यमदण्डोपमं महत्; B₂ D₁ D₁. 5 ^aडोपमद्वि(B₂ ^aम वि-; D₁ ^aमं द्वि)वं; S (except T₂) ^aडमिवापरं. — ^c) T₂ G₁ खड्गेण. D₂ शितधारेण. — After 38, K₂ V₁ B D S ins.:

127* ततस्त्वं निशितं खड्गमाविध्य युधि सत्वरः।

धनुश्चान्यत्समादाय शरं जग्राह वीर्यवान्।

[(L. 1) T₂ तु- (*for* तं). K₂ V₁ B₂ D₁ D₁. 1 D₂. 3 प्राविध्य; B₂ D₁ T G₁. 8 M₁ प्राविध्यत्; D₂ व्याविध्य; D₂ विभिदे; G₂ प्राविध्यत्; M₂-4 प्राहिणोत् (*for* आविध्य). T₁. 3 G M तस्य (*for* युधि). D₂ (*marg. sec. m.*) व्याक्षिपत्त्वरन् (*for* युधि सत्वरः). K₂ D₁ D₁. 1 D₁. 8 (*before* corr.) T₂. 3 G M सत्वरं (M₁ ^aरन्). — (L. 2) D₁ D₁. 1 D₁. 8 धनुरन्यत् (*for* ^aश्वान्यत्).]

39 ^a) S (except T₂) वेगेन (*for* सहसा). — ^c) V₁ D₂. 6 T₂ न्य (T₂ ^aन्य)पातयद्रणे हृष्टः; T₁ समरे हितयद्रष्टा (*sic*); T₂ G M समरे पातयद्रष्टः. — ^d) K₂ तव पुत्रो (*for* सहदेवो).

40 ^a) K₂ चतुःषष्टिः; K₄ ^aषष्ट्या; D₁ D₁. 5 ^aषष्टिस्. — ^b) S (except T₂) महारथः (*for* ^aरणे). — ^c) K₂ सहदेवरथो; K₂ V₁ B (except B₂) D₁ D₁. 1 D₁. 5. 6. 8 T₁ M ^aरथः; K₄ ^aरणे. — ^d) K₁. 3 V₁ B D S (except G₂) प्रेषयामास (*for* पात^a). B₂ भारतः.

41 ^a) D₂ बाणान् (*for* शरान्). B₁ शतशो (*for* समरे). K₄ वेगेन पततो; D₂ ^aनापतितान्. B₂ रणे; B₁ सुवि (*for* बहून्). T₁. 3 G M शरानापाततस्तस्य (T₁ M

^aस्तूर्णं) समरे तान्सुवेगिनः (T₁ ^aतः; M₁ ^aतैः). — ^c) D₂. 6 च त्रिभिर् (*for* पञ्चभिर्). — ^d) D₂ व्यकृन्तत; S (except T₂) समाच्छिनत्.

42 ^a) K₂ B₂-5 D₁ D₁. 2. 5-8 T₂ (*sup. lin.*) संनिवार्यः; B₂ T₂ तं निवार्य. B₁ ततो बाणांस् (*for* महाबाणांस्). T₁. 3 G M ताक्षिवार्थं ततो बाणैस्. — ^c) T₂ चोदितान्. T₁. 3 G M सहदेवः प्रतापवान् (G₂ ^aवेत्). — ^d) T₁. 3 G M शतसंख्यांस्ततो बाणान्; T₂ अथ तस्मै बहून्बाणान्. — After 42^a, K₂ V₁ B D S ins.:

128*

प्रेषयामास संयुगे।

तान्बाणांस्तव पुत्रोऽपि छित्त्वैकैकं त्रिभिः शरैः।

ननाद सुमहानादं दारयाणो वसुंधराम्।

ततो दुःशासनो राजन्विद्धा पाण्डुसुतं रणे।

सारथिं नवभिर्बाणैर्.

[5]

[(L. 2) B₂-4 D₁ D₁. 1 D₁. 5. 8 तु (*for* [अ]पि). B₂ भित्त्वैकैकं; D₂ छित्त्वैकं च (*for* छित्त्वैकैकं). B₂ S त्रिभिः (*for* शरैः). — (L. 3) K₂ D₂ नादयन्वै; V₁ D₁ D₂. 7 दारयानो; B₂ दारयन्स; B₂ D₁ D₁. 4. 5 S नादयानो; D₂ पूरयानो; D₂ धारयानो (*for* धारयाणो). — (L. 4) T₁ अथ (*for* ततो). D₂ दुःशासनं. B₁ भित्त्वा (*for* विद्धा). S द्वाभ्यां पाण्डुसुतं तु (G₂ ^aसुतस्य) वै.] — ^d) K₁. 3 V₁ B D S माद्रेयस्य (*for* माद्रीपुत्रः). B₁. 4. 5 D₁ D₁. 1 D₁. 4. 5. 7 समार्षयत्; T₁ समर्षयत्; G₂ समाच्छिनत् (*for* ^aचिनोत्).

43 ^a) ¹ K₁ V₁ B₂. 4 D₂ समाधत्त (*for* ^aधत्त). — ^c) B₂ बलवां चापं.

44 ^a) G₂ तस्मिन् (*for* स तं). — ^c) S (except T₂) तूर्णं (*for* राजन्). — ^d) K₂ बाल्मीकम्. D₂ पन्नगाः. — D₂ om. 44^{af}. — ^e) K₄ सं- (*for* स). D₂ समुत्सहे (*for* स मुमुहे). D₁ (also as in text) D₁. 5 (m as in text) मुमुचे (*for* मुमुहे). S (except T₂)

C. 8. 912
B. 8. 23. 20
K. 8. 14. 20

मूढं चैनं समालक्ष्य सारथिस्त्वरितो रथम् ।
अपोवाह भृशं ब्रह्मो वध्यमानं शितैः शरैः ॥ ४५
पराजित्य रणे तं तु पाण्डवः पाण्डुपूर्वज ।
दुर्योधनबलं हृष्टः प्रामथ्यै समन्ततः ॥ ४६
पिपीलिकापुटं राजन्यथामृद्वान्नरो रुषा ।
तथा सा कौरवी सेना मृदिता तेन भारत ॥ ४७
नकुलं रभसं युद्धे दारयन्तं वरुथिनीम् ।
कर्णो विकर्तनो राजन्वारयामास वै तदा ॥ ४८
नकुलश्च तदा कर्णं प्रहसन्निदमब्रवीत् ।

स मुमोह ततः पुत्रः — ¹) S (except T₂) राजन् (for पुत्रो). K₃ V₁ B Dn₁ D_{6.8} S महाबलः (for 'रथः').

45 ^a) D₁ मूढचेतः. K₃ D₃ परिज्ञाय; V₁ B D_{2-4.8.7} समालोक्य (for 'लक्ष्य'). — ^b) K₃ V₁ B Dn₁ D_{6.8} S रणात् (for रथम्). — ^c) T₃ G_{1.8} स संब्रह्मो; G₂ सुतं ब्रह्मो (for भृशं ब्रह्मो). K₃ तस्थौ (for ब्रह्मो). — ^d) K₁ वध्यमानं; K₃ B Da₁ D_{1-5.7.8} M₂₋₄ वध्यमानः; V₁ Dn₁ D₈ T₃ हन्यमानः; T₁ मध्यमानं. K₃ (before corr. as in text) शतैः (for शितैः). — After 45, D₈ ins.:

129* नादस्तु सुमहानासीन्नादयन्वै वसुंधराम् ।

46 ^a) T₂ विजित्य समरे तं तु. — ^b) V₁ B Da₁ D_{1.8.4.7} कौरव्यं (for पाण्डवः). S K_{1.2} B₂ D_{2.6} G_{1.2} M₁ पाण्डुपूर्वजः; K₃ पूर्वजः; V₁ B_{1.8-5} Da₁ Dn₁ D_{1.8-5.7} पाण्डुनन्दनः (for 'पूर्वज'). — ^c) S K_{2.4} दुर्योधन मु तं (sic) (for 'बलं'). S K_{1.2.4} B D_{2-4.7} हृष्टा; K₃ हृष्टः; S (except T₃) बाणैः (for हृष्टः). — ^d) B D (except Dn₁ D₈) प्रमथाय; T₁ व्यधमदै; G_{1.8} प्राथमदै; G₂ प्रमाथदै (for प्रामथदै).

47 ^a) S₁ K₂ पिपीलिकपुटो; S₂ K₁ लिकपटो (K₁ 'रो'); K₃ B D T₂ M₁ लिकपुटं; V₁ डिकापुटं; T₁ लिका पुटा. Co cites पिपीलिका[नां] पुटं. — ^b) S₁ K₂ अथामृद्वान्नः; S₂ B_{1.8-5} Da₁ D_{1-5.7} T_{1.2} G₂ यथा मृद्वान्नः; K₁ नु प्रामृद्वान्नः (sic); K₄ अथामृद्वान्नः; D₈ (marg. sec. m.) यथा मृद्वान्नः; M₁ यथामृद्वान्नः (for यथामृद्वान्नः). K₃ D₈ सुखं; T₁ वृषां; G₂ यथा (for रुषा). B₃ यथामृत्त्यनुषो रुषा (sic); D₈ यथामृत्तरेषु च (sic). — ^c) K₃ का; B₂ हि; D₂ स; T₂ M₂₋₄ [अ]सौ (for सा); — ^d) B₄ मृहता (sic); Da₁ D₁ मृदिता (for मृदिता). M₂₋₄ मृदिता ते नरर्षभ. — After 47, K₃ V₁ B D S ins. an addl. colophon. [Adhy. name: T_{1.2} दुःशासनपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): B_{1.2.4.5} D₈ 23; D₄ 24;

चिरस्य बत दृष्टोऽहं दैवतैः सौम्यचक्षुषा ॥ ४९
यस्य मे त्वं रणे पाप चक्षुर्विषयमागतः ।
त्वं हि मूलमनर्थानां वैरस्य कलहस्य च ॥ ५०
त्वदोषात्कुरवः क्षीणाः समासाद्य परस्परम् ।
त्वामद्य समरे हत्वा कृतकृत्योऽसि विज्वरः ॥ ५१
एवमुक्तः प्रत्युवाच नकुलं सतनन्दनः ।
सदृशं राजपुत्रस्य धन्विनश्च विशेषतः ॥ ५२
प्रहरस्य रणे बाल पश्यामस्तव पौरुषम् ।
कर्म कृत्वा रणे शूर ततः कथितुमर्हसि ॥ ५३

T_{1.8} G M 14; T₂ 16.]

48 Before 48, K₃ V₁ B D S ins. संजय उ" (preceded by श्रीकृष्णाय नमः in G₂). — ^a) D_{2.6} च भृशं; T₁ रभसा; Ca. c रभसं (as in text). D₂ क्रुद्धः; M₁ युद्धं (for युद्धे). — B₃ om. 48^b-50^a. — ^b) V₁ B_{1.4.6} D_{1-5.7.8} T₂ द्रावयन्तं; D₆ प्राद्वयन्तं (for दारयन्तं). T_{1.8} G M तपतं तव वाहिनीं. — ^c) K₃ विकर्तनो. — ^d) B (B₃ om.) Da₁ D_{1-5.7} S रुषा (for तदा).

49 B₃ om. 49 (cf. v. l. 48). — ^a) K₃ V₁ B D S नकुलस्तु ततः (D₆ 'दा') कर्णः. — ^b) B₂ चिराय (for चिरस्य). V₁ भव; B_{2.4} D_{2.8.6} तव; G₂ मम (for बत). T G M₁ दृष्टोसि; M₂₋₄ दृष्टोस्मि. — ^c) D₆ देवतैः; D₈ कौरवैः. K₂ M₂ सौम्यः; T₁ मम (for सौम्य-).

50 B₃ om. 50^{ab} (cf. v. l. 48). — ^a) B₁ D₈ पश्य मे; D_{2.4.7} पश्य मां (for यस्य मे). S K_{1.2} पार्थः; K₄ कर्णः; D₄ पार्थः; D₅ T₂ G₂ पापः (for पाप). — ^b) D_{2.4.7} आगतं.

51 ^a) M₁ त्वदोषाः. D₅ कुरवं; S (except T₂) कौरवाः (for कुरवः). G₂ क्षीवाः. — ^b) K₄ समासाद्य (for 'साद्य'). — ^c) D₆ कृत्वा (for हत्वा). — ^d) T_{1.8} G M₁ सत्वरः (for विज्वरः).

52 Before 52^a, G₂ ins. कर्णः. — ^a) B₁ सदृशो; T₂ नकुलं (for सदृशं). — ^b) S (except T₂) विशेषेण धनुष्मतः.

53 ^a) B₃ D_{2.4.7} च मे (for रणे). V₁ Dn₁ D_{2.6.8} पार्थः; B Da₁ D_{1.8-5.7} T G_{1.8} M वीरः; G₂ शूर (for बाल). — T₂ reads 53^{ba} twice. — ^b) T₁ पश्यामि. K₃ B₁₋₃ Da₁ D_{1.5.8} पौरुषं तव (by transp.); S (except T) पुरुषो भव. — ^c) K₄ रणं (for रणे). B₂ D_{2.6} T₂ G₁ वीरः; D₈ शूरः (for शूर). G₂ ततः कृत्वा च शौर्यं त्वं. — ^d) B₃ रणे (for ततः). K₄ B₂ Dn₁ D_{2.6} T_{2.8} G M₂ कथितुम्; M₁ कल्पितुम्. K₁ अर्हति (for अर्हसि).

अनुक्त्वा समरे तात शूरा युध्यन्ति शक्तिः ।
 स युध्यस्व मया शक्त्या विनेष्ये दर्पमद्य ते ॥ ५४
 इत्युक्त्वा ग्राहरत्नं पाण्डुपुत्राय सूतजः ।
 विव्याध चैनं समरे त्रिसप्तत्या शिलीमुखैः ॥ ५५
 नकुलस्तु ततो विद्धः सूतपुत्रेण भारत ।
 अशीत्याशीविषप्रख्यैः सूतपुत्रमविध्यत ॥ ५६
 तस्य कर्णो धनुश्छित्त्वा स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ।
 त्रिशता परमेष्वासः शरैः पाण्डवमार्दयत् ॥ ५७
 ते तस्य कवचं भित्त्वा पपुः शोणितमाहवे ।
 आशीविषा यथा नागा भित्त्वा गां सलिलं पपुः ॥ ५८
 अथान्यद्वनुरादाय हेमपृष्ठं दुरासदम् ।

कर्णे विव्याध विशत्या सारथिं च त्रिभिः शरैः ॥ ५९
 ततः क्रुद्धो महाराज नकुलः परवीरहा ।
 क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कर्णस्य धनुरच्छिनत् ॥ ६०
 अथैनं छिन्नधन्वानं सायकानां शतैस्त्रिभिः ।
 आजघ्ने प्रहसन्वीरः सर्वलोकमहारथम् ॥ ६१
 कर्णमभ्यर्दितं दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रेण मारिष ।
 विस्मयं परमं जग्मू रथिनः सह दैवतैः ॥ ६२
 अथान्यद्वनुरादाय कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
 नकुलं पञ्चभिर्बाणैर्जनुदेशे समार्दयत् ॥ ६३
 उरःस्थैरथ तैर्बाणैर्मार्द्रीपुत्रो व्यरोचत ।
 खरश्मिभिरिवादित्यो भुवने विसृजन्प्रभाम् ॥ ६४

C. E. 330
 S. S. 24. 57
 K. S. 25. 57

54 ^a) K₄ अनुक्त्वा; B₃ अन्वयुः (for अनुक्त्वा). Dn₁ समरं. G₂ तत्र (for तात). — ^b) Ś₂ M₁ शूर; D₁ सुरा (for शूरा). — ^c) Ś₁ K D₈ संयुध्यस्व; Ś₂ V₁ B D_{8.4.7} प्रयुध्यस्व; D₈ युध्यस्व त्वं (for स युध्यस्व). V₁ D₈ महा; D₈ रणे (for मया). S (except T₂) युध्यस्व समरे शक्त्या. — ^d) B_{1.3-5} D_{8.4.7} हनिष्ये (for विनेष्ये). K₈ B D (except D₂) एव (for अद्य). D₈ च (for ते). Ś K_{1.2.4} विनश्येर्हर्षमेव तु; S (except T₂) प्रतियोत्स्यामि ते (G₂ °म्यतो) रणे.

55 ^a) D₈ प्रहसन्; T₁ प्रहरत्; T₂ स रणे; G₂ प्राह तं (for प्राहरत्). K₁ कर्णं (for तूर्णं). — ^b) V₁ D_{2.6} T₂ नकुलं सूतनंदनः; Dn₁ पाण्डुपुत्रं स सूतजः. — ^c) Dn₁ समरे तूर्णं; G_{2.3} समरे चैनं (by transp.). — ^d) Da₁ D_{1.5} द्विसप्तत्या.

56 ^a) D₈ M₂₋₄ क्रुद्धः (for विद्धः). — ^b) K₈ D₈ सायकैः; D₂ संयुगे; G₂ मारिष (for भारत). — ^c) Ś₂ [आ]शीविषमुख्यैः; B₃ विशिखप्रख्यैः (for [आ]शीविषप्रख्यैः). — ^d) K₈ Dn₁ अवध्यत.

57 ^b) D_{1.5} स्वर्णपुङ्खैः (for स्वर्णं). Ś₂ शिलाशितैः; K₄ Da₁ Dn₁ D_{1.5.7.8} शितैः; T₂ शिलीमुखैः. T_{1.3} G M स्वर्णपुङ्खान्शिलाशितान्. — ^c) Ś₂ K₁ त्रिशतः; K₈ D₈ त्रिशत्या; B₂ विशता; Da₁ D_{1.5} त्रिशता (D₁ °ता); D₈ त्रिशतैः (for त्रिशता). T_{1.3} G M त्रि (G₁ M₂₋₄ त्रि) शतं प्रेषयामास. — ^d) K₁ अर्दयान् (sio); K₃ B₁ D_{2-4.8} T₂ अर्दयत्; V₁ Dn₁ D₈ अर्पयत्. T_{1.3} G M शरानाशीविषोपमान्.

58 ^a) V₁ D_{2.6} तस्य ते (by transp.); G₂ [M ते चास्य. K₁ छित्त्वा (for भित्त्वा). — ^c) S (except T₂)

राजन् (for नागा). — ^d) Ś₂ K₄ वपुः; K₈ D₈ पुनः; D_{8.7} ययुः; T₃ G_{1.8} भृशं (for पपुः). G₂ गां भित्त्वा सदशो भृशं. Co cites गां.

59 ^a) K₄ अथान्य. — ^b) S (except T₂ G₂) दुरानमं. — ^c) V₁ B_{1.5} Dn₁ D_{2-4.8.7} S सप्तत्या (for विशत्या). — ^d) K₁ त्रिभिः (for शरैः).

60. K₁ om. (hapl.) 60^a-61^b. — ^b) Da₁ D_{1.5} पाण्डवः; M₁ नकुलं (for नकुलः). — ^c) K₄ क्षुरप्रेण. — D₈ om. (hapl.) 60^a-61^d. — ^d) K_{8.4} B Da₁ Dn₁ D_{1.2.3-8} G₁ M_{1.4} आच्छिनत्.

61 K₁ om. 61^{ab}; D₈ om. 61 (cf. v. l. 60). — ^b) T₁ सायकैश्च (for सायकानां). B₂ त्रिभिः शितैः; D₈ T_{1.3} G M_{1.8} त्रिभिः शतैः (by transp.); M_{1.4} त्रिभिः शरैः. — ^c) K₄ स हसन्; V₁ प्रहरन् (for प्रहसन्). K₈ G₁ वीर. — ^d) B₁ T₁ महारथः.

62 ^a) Da₁ D_{1.5} M₁ अत्यर्दितं (for अभ्य). — ^d) B₂ आत्मनः; S ऋषयः (for रथिनः). D_{1.2.5} T_{2.3} G₈ सह देवतैः; G₂ सर्वदेवताः.

63 ^a) K₄ D₁ अन्य- (for अन्यद्). — ^b) K₈ B₄ (marg.) D₁ तथा (for तदा). — ^d) D₂ जतुः; T₁ जतुः; Co जतुः (as in text). Ś₂ K₄ T₁ समर्दयत् (K₄ °न्); K₃ B_{1.3-8} Da₁ Dn₁ D_{1.3-8} समर्पयत्; V₁ B₂ D₂ T_{2.3} G M समर्पयत्.

64 ^a) K₈ Dn₁ D₈ जनुस्थैर्; V₁ B_{1.2.4.5} (marg. as in text) Da₁ D_{1.3-8.7} तत्रस्थैर्; B₃ भिन्नस्थैर् (for उरःस्थैर्). K₈ B_{2.4.5} Da₁ D_{1.3.8} S (except T₂) बाणैस्तैर् (by transp.); B₃ बाणैश्च. D₈ तत्रस्थैस्तैस्तदा बाणैर्. — ^b) Ś₂ D_{8.7} व्यरोचयत्; K₃ [S] व्यरोचत; K₄

C. 8. 981
B. 8. 24. 18
K. 8. 15. 18

नकुलस्तु ततः कर्णं विद्धा सप्तभिरायसैः ।

अथास्य धनुषः कोटिं पुनश्चिच्छेद मारिष ॥ ६५

सोऽन्यत्कार्मुकमादाय समरे वेगवत्तरम् ।

नकुलस्य ततो बाणैः सर्वतोऽवारयद्दिशः ॥ ६६

संछाद्यमानः सहसा कर्णचापच्युतैः शरैः ।

चिच्छेद स शरांस्तूर्णं शरैरेव महारथः ॥ ६७

ततो बाणमयं जालं विततं व्योम्नि दृश्यत ।

खद्योतानां गणैरेव संपतद्भिर्यथा नभः ॥ ६८

तैर्विमुक्तैः शरशतैश्छादितं गगनं तदा ।

व्यरोचते; B1.2.4.5 Ds व्यशोभत; B3 T2 व्यराजत (for व्यरोचत). — °) T2 G1.3 यथा भानुर; G2 यथा सूर्यो (for इवादित्यो). — °) S1 K2 भुवनं. T1 transp. भुवने and विस्जन्. D2 M1.3 विस्ज (Ms 'जे')त् (for विस्जन्). T2 G प्रभाः.

65 °) K2 Dn1 Ds नकुलोपि. B1.3.4 D1.5 तदा (for ततः). K1 तूर्णं (for कर्ण). — °) K2 V1 भित्वा (for विद्धा). K2 Dn1 Ds पंचभिर् (for सप्तभिर्). K2 V1 B D S आशुनैः (for आयसैः). — °) Da1 D1.5 तथास्य; Ms अथान्यद् (for अथास्य). G2 धनुषा. — °) K2.4 मारिषः.

66 G2 om. 66^a-67^b. — °) V1 Ms नकुलस्तु. — °) K2 सविता (for सर्वतो). V1 B1 Dn1 Ds.4.7 समंताच्छाद्यद्दि (V1 Dn1 'न्दि')शः; B2-5 Da1 D1.5 S समंताद्वारयद्दि (M1 'न्दि')शः; D2.6 समरे छाद्यन्दिशः.

67 G2 om. 67^{ab} (cf. v. l. 66). — °) K2 D2 प्रच्छाद्यमानः; Dn1 D2.6 स छाद्य. S (except T2; G2 om.) समरे (for सहसा). — °) T1 कर्णचापच्युतः. — °) S ताव् (for स). — °) G2 एवं. S महायशाः (for 'रथः').

68 °) T2 वितत्य (for विततं). S2 K4 G2 व्योम्नि दृश्यत; B D2-4.6.7 व्योम्नि दृश्यते. — °) K2 B3 Da1 D1.6.8 शरैरेव; V1 B1.2.4.5 Dn1 D2-4.6.7 S इव व्रातैः (for गणैरेव). — °) K2 प्रपतद्भिर् (for संप°).

69 °) B2 प्रमुक्तैः (for विमुक्तैः). D2 शरव्रातैश्च (for 'शतैश्च'). — °) Dn1 गगने. K2 B1.4 Ds तथा; S (except T2) महत् (for तदा). — °) K1 B2 तथा; V1 S (except T2) इव (for यथा). — °) T1 तद्यथासीत्; T2 G1.2 तद्धि ह्य (for तद्ददासीत्). K2 V1 B D S विशां पते (for समाकुलम्).

शलभानां यथा व्रातैस्तद्ददासीत्समाकुलम् ॥ ६९

ते शरा हेमविकृताः संपतन्तो मुहुर्मुहुः ।

श्रेणीकृता अभासन्त हंसाः श्रेणीगता इव ॥ ७०

बाणजालावृते व्योम्नि छादिते च दिवाकरे ।

समसर्पत्ततो भूतं किञ्चिदेव विशां पते ॥ ७१

निरुद्धे तत्र मार्गे तु शरसंघैः समन्ततः ।

व्यरोचतां महाभागौ बालसूर्याविवोदितौ ॥ ७२

कर्णचापच्युतैर्बाणैर्वध्यमानास्तु सोमकाः ।

अवालीयन्त राजेन्द्र वेदनार्ताः शरादिताः ॥ ७३

70 °) B2.4 Dn1 Ds श्रेणीभूता; Co 'कृता (as in text). K2 Dn1 प्रकाशतः; V1 B2-5 Da1 D1.8-7 व्यकाशतः; B1 व्यकापतः; B2 व्यमुंचतः; D2.8 प्रकाशते; S व्यरोचत (for अभासन्त). — °) K1.3 V1 B D S क्रौंचाः (for हंसाः). S2 K4 V1 B D S श्रेणी (B1 'णि')कृता (for 'गता').

71 °) S K1.2.4 B1.5 D2-4.7.8 T1 बाणजालावृते; K1 'जालावृते; B2 'जालीकृते; D2 'जालाचिते. — °) D2 om.; M2-4 तु (for च). — °) S1 K2 समसर्पत्ततो; K2 तस्य संपतते; K4 ससर्ज च ततो; V1 B Da1 Dn1 D2-8 T G1.3 M न स्य संपतते; D1 तस्मासपतते (sic); G2 तस्मिन् पतिते (for समसर्पत्ततो). V1 B1.2-5 D2-4.7 भूम्यां; B2 दूतं; Dn1 भूतिः; D2 भूमि (for भूतं). — °) V1 B D (except D2) S किञ्चिदप्यतरि (V1 B1-4 'री')क्षणां (B2 'गः').

72 °) K2 मार्गः. K1 B1.5 D1-4.6.7 च (for तु). — °) K1 शरसंघैः; B2 शरसंघैः (for 'संघैः'). — °) K2 V1 B D (except D2) T1.3 G2 M व्य (T2 वि)रोचतां; G2 व्यरोचतां (for 'चतां'). K1.3 V1 B D S महात्मानौ (for 'भागौ'). — °) K2 V1 B D T1.2 M कालसूर्यौ (for बाल°). V1 D2 इवोद्यतौ. Ca oites कालः. Co: कालसूर्यः प्रलयकालिकार्को सूर्याविच वैकल्पिकोऽवलोपः ।

73 K1 om. (hapl.) 73^b-74^a. — °) S2 वध्यमानास्तु; T1 बाध्यमानाश्च (for वध्यमानास्तु). V1 सायकैः; B1 सैनिकाः (for सोमकाः). — °) K2 D2 अवालीयन्तः; S (except T1) अवलीयन्तः; Ca. o अवा (as in text). — °) S2 शिरादिताः; K2 V1 B D (except Da1 D1.5) S शृशादिताः; B2 परादिताः (for शरा°).

नकुलस्य तथा बाणैर्वध्यमाना चमूस्तव ।
व्यशीर्यत दिशो राजन्वातनुन्ना इवाम्बुदाः ॥ ७४
ते सेने वध्यमाने तु ताम्भ्यां दिव्यैर्महाशरैः ।
शरपातमपक्रम्य ततः प्रेक्षकवत्स्थिते ॥ ७५
प्रोत्सारिते जने तस्मिन्कर्णपाण्डवयोः शरैः ।
विव्याधाते महात्मानावन्योन्यं शरवृष्टिभिः ॥ ७६
निदर्शयन्तौ त्वस्त्राणि दिव्यानि रणमूर्धनि ।
छादयन्तौ च सहसा परस्परवधैषिणौ ॥ ७७

नकुलेन शरा मुक्ताः कङ्कवर्हिणवाससः ।
ते तु कर्णमवच्छाद्य व्यतिष्ठन्त यथा परे ॥ ७८
शरवेष्टमप्रविष्टौ तौ ददृशाते न कैश्चन ।
चन्द्रसूर्यौ यथा राजंश्छाद्यमानौ जलागमे ॥ ७९
ततः क्रुद्धो रणे कर्णः कृत्वा घोरतरं वपुः ।
पाण्डवं छादयामास समन्ताच्छरवृष्टिभिः ॥ ८०
स छाद्यमानः समरे सूतपुत्रेण पाण्डवः ।
न चकार व्यथां राजन्भास्करो जलदैर्यथा ॥ ८१

C. 8. 848
B. 8. 24. 33
K. 8. 15. 33

74 K1 om. 74^a (cf. v. l. 73). — ^a) D2 नकुलस्तु. K3 B2-4 D8 तदा; D2.8 ततो (for तथा). — ^b) Ś1 B1.5 D2-7 T2 हन्यमाना; B2 वध्यमानश्च. Da1 D1 M1 चमू. — ^c) Ś1 (before corr.) विशीर्यत; B1 Da1 D1.5 S (except T2) व्यदी (T1 'की-; T3 'धी)र्यत; B2 व्यतीर्यत; D8 व्यशीर्यत. S (except T2) ततो (for दिशो). — ^d) T1.3 G1.3 वातनुन्न इवांबुदः.

75 ^a) V1 B1 D2-7 हन्यमाने (for वध्य). — ^b) K1 महागदैः; T1 शरोत्तमैः (for महाशरैः). — ^c) K3 D8 शरवर्षम्; T1 'पातैर्; T2 'पातान् (for 'पातम्). K3 अवाक्रम्य; K4 अर्थक्रम्य (sic); V1 B2.5 D7 अपाक्रम्य; D4 अभिक्रम्य; D8 Ca अवक्रम्य; S श्रतिक्रम्य; Cc अपक्रम्य (as in text). B1 शरपत्रेण पत्रस्य. — ^d) K3 B2 D8 तस्थतुः प्रे (K3 प्र)क्षके इव; V1 तस्थतुः प्रेक्ष (before corr. क्षि)तेस्तदा; V1m Da1 D1.5 T3 G3 तस्थतुः प्रेक्षकाविव; B1.3.4 Dn1 D2-4.7 तस्थतुः प्रेक्षिके (B1 'क्षके; Dn1 'क्ष्यके; D2 'क्षकस्) तदा; B5 D8 तस्थतुः प्रेक्षि (D6 'क्ष्य)ते तदा; T1.2 G1.2 M तस्थतुः प्रेक्षका इव (M2 जनाः).

76 ^a) K3 प्रोच्छादिते; B1 प्रोषारित-; B2 आच्छादिते; B2.5 Da1 D1.5.7 प्रोत्सारित-; B1 प्रोत्सादित-; D3 प्रोत्सा-
द्वि (marg. sec. m. 'रि)त- (for प्रोत्सारिते). V1 बले (for जने). — ^b) K1 विव्यध्वस्तो (sic); K2 विव्यधाते; K3 D8 अवध्येतां; B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-5.7 अ (D1.5 आ)विध्येतां; T1.3 G M जघ्नतुस्तौ; T2 निजघ्नतुर् (for विव्याधाते). V1 B2 D2.6 तावन्योन्यं विद (V1 'व्य)धतुर्. — ^d) K1 D1.5 M1 अन्योन्य-; V1 B2 D2.6 अत्युग्र- (D2.6 'ग्रं); B1 अन्योन्ये (for अन्योन्यं).

77 ^a) K2.3 निदर्श (K4 om. शै)यंतौ; K3 V1 B D S विदर्शयंतौ (for निदर्श). K3 B Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 दिव्यानि; V1 D2.6 T G M1 शस्त्राणि; M2-4 चास्त्राणि (for त्वस्त्राणि). — ^b) K3 B Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 शस्त्राणि (for दिव्यानि). V1 B1 D3.7 बलमूर्धनि (for रण). — ^c) Dn1

D3 तु (for च). — ^d) M4 परस्परजयैषिणौ.

78 ^a) K1 परासृक्ताः (sic) (for शरा मुक्ताः). — ^b) K1 कंकवर्हिणवायसः; K3 Da1 D1.5.8 'वर्हिणवाससः. — ^c) K1 सुताकृतिम् (sic); K3 V1 B D S सूतपुत्रम् (for ते तु कर्णम्). B3 समासाद्य (for अवच्छाद्य). — ^d) B2 खेतिष्ठतः; D4 व्यतितिष्ठन्; G2 व्यतिष्ठतम्. K3 B D2.4.7.8 T3 यथांबरे; V1 Da1 D1.2.5 T3 G M इवांबरे; Dn1 D8 तदांबरे; T1 यथांबरे. — After 79, K3 V1m B D S ins.:

130* तथैव सूतपुत्रेण प्रेषिताः परमाहवे ।

पाण्डुपुत्रमवच्छाद्य व्यतिष्ठन्ताम्बरे शराः ।

[(L. 1) D5 प्रेषिताः. T1 परमेवः. — (L. 2) K3 D8 व्यतिष्ठन्तरे शराः; B1 Da1 D1.5 T1.3 G M1 व्यतिष्ठन्त इवांबरे (T1 यथांबरे; G1 इवांबरे); B2 खे तिष्ठति तथांबरे; B3 व्यतितिच इवांबरे (sic) (for the posterior half).]

79 ^a) K4 परिवेष्टमप्रविष्टौ; G3 शरवेष्ट. K3 T2 तु (for तौ). D8 शरवेष्टमप्रतिच्छन्नौ. — ^b) Ś2 ददृशेत्; M1 ददर्शति (for ददृशाते). K4 Dn1 D2.6 कश्चन. K3 D8 ददृशे नैव कश्चन; T G M2-4 न दृश्येते कथंचन. — K4 om. 79^{ad}. — ^c) K3 G1 तथा (for यथा). V1 B (except B2) Da1 D1.3-7 T2 सूर्यो (T2 'र्य)चंद्रमसौ राजन्; D2 सूर्यचंद्रमसौ रा. — G1 om. (hapl.) 79^d-81^c. — ^d) B3.4 Da1 D1.5 प्रतिच्छन्नौ (for छाद्यमानौ). V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 घनैरिव (for जलागमे).

80 G1 om. 80 (cf. v. l. 79). — ^a) B3 ततः कर्णेन रणे क्रुद्धः (hypermetric). — ^b) T2 घोरतरं. G3 वजेत् (for वपुः). — ^c) K1 पाण्डवा (sic). K4 छादयामासुः.

81 G1 om. 81^{ab} (cf. v. l. 79). — ^a) K1.3 B1-4 Da1 D1.5.8 प्र-; K4 V1 D2 S (except T3) स- (for स-). B5 D2.4.7 सोति (B5 'भि)च्छन्नो महाराज. — ^b) T1 न चकाशे तदा राजन्. — ^c) G2 जलधेर् (for जलदैर्). B1-4 Da1 D1.5 परमं धैर्यं (B4 धर्म)मास्थितः.

C. 8. 849
D. 8. 24. 36
K. 8. 18. 28

ततः प्रहस्याधिरथिः शरजालानि मारिष ।
प्रेषयामास समरे शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८२
एकच्छायमभूत्सर्वं तस्य बाणैर्महात्मनः ।
अभ्रच्छायेव संजज्ञे संपतद्भिः शरोत्तमैः ॥ ८३
ततः कर्णो महाराज धनुश्छित्त्वा महात्मनः ।
सारथिं पातयामास रथनीडाद्दसन्निव ॥ ८४
तथाश्वाश्चतुरश्वास्य चतुर्भिर्निशितैः शरैः ।
यमस्य सदनं तूर्णं प्रेषयामास भारत ॥ ८५
अथास्य तं रथं तूर्णं तिलशो व्यधमच्छरैः ।
पताकां चक्ररक्षौ च ध्वजं खड्गं च मारिष ।
शतचन्द्रं ततश्चर्म सर्वोपकरणानि च ॥ ८६

82 °) D₂ [अ]धिपतिः; G_{1.2} [अ]ति(G₁ 'क्ति)रथिः.
— °) B₂ शरवर्षाणि (for 'जालानि). K₈ मारिषः.
— °) K₁ स शरैः (for समरे).

83 °) K₈ D₈ S (except T₂ G₈) एकवाणम्; Dn₁
एकार्णवम्; Co एकच्छायम् (as in text). — °) K₁
अभ्रच्छायेव; G₂ M₈ अभ्रच्छायेव (for अभ्रच्छायेव). K₈
संजज्ञे; V₁ D₂ सयज्ञे.

84 °) D_{2.6} तत्र (for ततः). — °) T₁ प्रेषयामास
(for पातया). — °) V₁ रथानीडाद्; T_{1.8} G₁ M रथ-
नीळाद् (for 'नीडाद्). G₂ रथनीळाद्दहानिव (sic).

85 °) V₁ B_{1.4.6} D_{2-4.6.7} ततो; B₂ Da₁ D_{1.5}
अथा- (for तथा). K₁ चतुरोचास्य (sic); S चतुरस्तस्य
(T₂ 'सेप्यस्य). — °) V₁ B₂ D_{2-4.6.7} T₁ M भवनं; B₁
दशनं (for सदनं).

86 °) Dn₁ तथास्य. B₂ Da₁ D_{1.5} तु रथं; B_{2.4} तुरां
(for तं रथं). S₂ K_{1.8} V₁ B (except B₄) D T G M₁
दिन्यं (for तूर्णं). — °) K₈ शतशो (for तिलशो). — °)
D₈ पदातांश्च (for पताकां). V₁ B_{1.5} D_{2-4.6.7} चक्ररक्षांश्च.
B₂ Dn₁ M₁ तु (for च). — °) V₁ B_{1.5} T G₈ M₂₋₄
गदा; G_{1.2} M₁ गदा- (for ध्वजं). T₂ चक्रं (for खड्गं).
K₈ मारिषः. — °) K₁ ततः शङ्खं; K₈ च तद्वर्मः; V₁ B D S
च तद्वर्मं (D₁ 'र्म) (for ततश्चर्म). — After 86, S ins.:

131* सुवर्णविकृतं तच्च धनुः सशरमाहवे ।

87 °) K₈ V₁ T₂ G_{1.2} M₁ विच(G₂ 'श)र्मां च; B₂
छिन्नचर्मा; T₁ छिन्नकेतुर् (for विवर्मा च). — °) B₂
अवतुर्यं (sic). V₁ Dn₁ D_{2.6} T₂ भूमौ (for तूर्णं). — °)
B₁ परिषं (for परिधं). S K₂₋₄ B₂ Dn₁ D_{2-4.6.8}
विधितः; B₂ रिधितः; M₁ तिष्ठतः (for विधितः).

हताश्वो विरथश्चैव विवर्मा च विशां पते ।
अवतीर्य रथात्तूर्णं परिधं गृह्य विधितः ॥ ८७
तमुद्यतं महाघोरं परिधं तस्य सूतजः ।
व्यहनत्सायकै राजञ्शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८८
व्यायुधं चैनमालक्ष्य शरैः संनतपर्वभिः ।
आर्दयद्बहुशः कर्णो न चैनं समपीडयत् ॥ ८९
स वध्यमानः समरे कृतास्त्रेण बलीयसा ।
प्राद्रवत्सहसा राजन्नकुलो व्याकुलेन्द्रियः ॥ ९०
तमभिद्रुत्य राधेयः प्रहसन्वै पुनः पुनः ।
सज्यमस्य धनुः कण्ठे सोऽवासृजत भारत ॥ ९१
ततः स शुशुभे राजन्कण्ठासक्तमहाधनुः ।

88 °) K₁ B₁ तमुद्यतः; K₈ Da₁ Dn₁ D_{1.5.8}
तमुद्यतं; D₄ T_{1.3} G M₁ समुद्य(T₁ 'द्यं)तं; M_{2.4} तमुद्यतं.
T₁ यथा (for महा-). — °) B₁ Dn₁ S व्यधमत्; B₂
व्यहरत् (for व्यहनत्). S तूर्णं (for राजन्). — °) V₁
B D (except D₈) सुतीक्ष्णैर्भारसाधनैः; S तदद्भुतमिवाभवत्.

89 °) K₁ व्यायुधं (sic); M₂ व्यायुधं. B_{1.2.4}
Da₁ D_{1.5} चैन(D₁ 'व)मालोक्य; B₂ च समालोक्य; B₂
चैनमालक्ष्य; S च स(T₁ M₁ त)मालक्ष्य (for चैनमा').
— °) K₁ आर्दयद्; V₁ B_{1.2.5} Dn₁ T₂ G_{2.8} अर्दयद्; B₂
Da₁ D_{1.5} T₁ G₁ M अर्दयन्; B₄ अर्धयन्; D_{2.3.6} अर्पयत्;
D₇ अर्पयन्; T₂ आर्दयन्; Bomb. Ed. आर्पयत्. K_{2.4} V₁
B₂ Dn₁ D_{2-4.6.8} बहुभिः (for बहुशः).

90 °) V₁ B₂ Dn₁ D_{2-4.6.7} T₂ हन्यमानः (for
वध्य). — °) S₂ बलीयसी; T₂ 'यसा (sic). — °)
M₁ प्राद्रवन्. — M₁ om. (hapl.) 90^d-92^a.

91 M₁ om. 91 (of. v. l. 90). — °) K₈ तमनिद्रुत्य;
T_{1.3} G M₂₋₄ अभिद्रुत्य च; T₂ तमनुद्रुत्य (for तमभि').
— °) D₈ हसन्नेव (for प्रहसन्वै). — D₈ T₈ om. (hapl.)
91^a-93^d. — °) K₁ Dn₁ सज्यमस्य (sic); G_{1.2} स सज्यं
च; G₂ सहस्यं च (sic) (for सज्यमस्य). G_{1.2} कर्णो; G₂
कण्ठो (for कण्ठे). — °) V₁ B_{1.5} D_{2-4.6.7} T_{1.2} व्यवासृजत;
Da₁ सोवासृजत; D₈ [S]सावासृजत; G विससृजं च (for
सोऽवासृजत). V₁ सूतजः; D₁ भारतः (for भारत). Co
oites अवासृजत.

92 D₈ T₈ om. 92 (of. v. l. 91). M₁ om. 92^a
(of. v. l. 90). — °) Dn₁ तत्तस्य (for ततः स). — °) S₁
K_{1.2.4} V₁ B_{1.2.4} D_{2-4.6.7} कण्ठासक्तमहाधनुः; S₂ D₈ कण्ठासक्तं
महाधनुः; B₂ Dn₁ कण्ठासक्तो (Dn₁ 'क्तं) महाधनुः; T_{1.2}

परिवेषमनुप्राप्तो यथा स्याद्व्योम्नि चन्द्रमाः ।
 यथैव च सितो मेघः शक्रचापेन शोभितः ॥ ९२
 तमब्रवीत्तदा कर्णो व्यर्थं व्याहृतवानसि ।
 वदेदानीं पुनर्हृष्टो वध्यं मां त्वं पुनः पुनः ॥ ९३
 मा योत्सीर्गुरुभिः सार्धं बलवद्भिश्च पाण्डव ।
 सदृशैस्तात युध्यस्व व्रीडां मा कुरु पाण्डव ।
 गृहं वा गच्छ माद्रेय यत्र वा कृष्णफल्गुनौ ॥ ९४
 एवमुक्त्वा महाराज व्यसर्जयत तं ततः ।
 वधप्राप्तं तु तं राजन्नावधीत्सूतनन्दनः ।

स्मृत्वा कुन्त्या वचो राजस्तत एनं व्यसर्जयत् ॥ ९५
 विसृष्टः पाण्डवो राजन्सूतपुत्रेण धन्विना ।
 व्रीडन्निव जगामाथ युधिष्ठिररथं प्रति ॥ ९६
 आरुरोह रथं चापि सूतपुत्रप्रतापितः ।
 निःश्वसन्दुःखसंतप्तः कुम्भे क्षिप्त इवोरगः ॥ ९७
 तं विसृज्य रणे कर्णः पाञ्चालांस्त्वरितो ययौ ।
 रथेनातिपताकेन चन्द्रवर्णहयेन च ॥ ९८
 तत्राक्रन्दो महानासीत्पाण्डवानां विशां पते ।
 दृष्ट्वा सेनापतिं यान्तं पाञ्चालानां रथव्रजान् ॥ ९९

C. 2. 248
B. 2. 24. 99
K. 2. 19. 96

M कंठसक्तमहाधनुः; G1.2 कर्णसक्त(G2 कर्णः सक्तं)महाधनुः.
 — °) Ś K1.2.4 V1 B1.4 D2 परिवेशम्; C0 वेधम् (as
 in text). B1 अनुप्राप्य; B8 D7 प्राप्ते. — K4 om.
 92^a-93^a. — °) S (except T2; T3 om.) नमस्तीव
 तमोऽनुदः. — °) B4 यथा वा (for यथैव). K1 B Da1
 D1-8.5.7 चासितो; K3 भासते; V1 D4 चासितो; Dn1 D8
 भासितो (for च सितो). K3 मेघ (for मेघः). S (T3
 om.) यथा चैवासि(T1 वाशि; G2 व सि)तो मेघः.
 — °) T2 G शोभते. — After 92, T1.2 G M1.3 ins.:

132* अशोभत महाराज पाण्डुपुत्रस्तथा रणे ।

93 D8 T3 om. 93 (cf. v. l. 91); K4 om. 93^a (cf.
 v. l. 92). — °) V1 B1.5 D2-4.7 S (T3 om.) ततः
 (for तदा). K1 कर्ण; K3 कर्ण; G2 क्रन्दो (for कर्णो).
 — °) Ś2 K2 व्यक्तं (for व्यर्थं). K4 यथाव्याहृतवानसि
 (sio). — °) G2 पुरः (for पुनः). B8 जुष्टो; T1 दृष्टो;
 G1.2 पृष्टो (for हृष्टो). — °) Ś2 K1.4 वध्य मां त्वं; K3
 वध मां त्वं; V1 वाच्यं मां त्वं; B Da1 D1-8.7 वध्यमानः;
 Dn1 वध्यं मा त्वं; S (T3 om.) वध्यो मे त्वं (for वध्यं मां
 त्वं).

94 °) B8 योत्सीः; Da1 D1.5 युध्य; G2 योत्सि (for
 योत्सीः). K4 पुरुषैः; V1 B1.5 Dn1 D2-4.6.7 T1 कुरुभिः
 (for गुरुभिः). — °) V1 D8 पाण्डवः; D8 पाण्डवे; G8
 पाण्डवं; M2-4 मारिष (for पाण्डव). — Ś K1.3 om.
 (hapl.) 94^{cd}. — °) B2 मा व्रीडां (by transp.); T2.3
 G1.2 व्रीडां मा; M व्रीडां (M3 लं) वा. T1 M
 कौरव (M1 वः); G2 कैतव (for पाण्डव). — °) M2-4
 कौतेय (for माद्रेय). — °) B2 (marg.) यत्रास्तः (for
 यत्र वा). Ś2 K3(marg.). V1 B D T2 कृष्णफल्गुनौ;
 K3 पाण्डवौ; T1.3 G M केशवार्जुनौ.

95 °) K4 एवमुक्त्वा. Ś K3 तदा (Ś2 तो) राजन्;
 Dn1 च राजेन्द्र (for महाराज). — °) S (except T2)

विसर्जं स (T1 च) (for व्यसर्जयत्). D4 तत् (for तं).
 K1.3 V1 B D T3 G M तदा; T1 तथा (for ततः). — °)
 G1 वधं; G2 वधः (for वध-). K3 Dn1 D8 च तं; B8 ततः
 (for तु तं). K3 Dn1 D8 शूरं; V1 B1.5 D2-4.7 शूरो; D8
 सूतो; S शत्रुं (for राजन्). — °) Ś K2.4 V1 B8
 D2.4.6.7 नाहन(Ś2 K4 ना)त्; B2 वाहनत्; D8 नुवधीत्
 (sio) (for नावधीत्). V1 B8 D2.4.6.7 धर्मवि(D8 व-)
 तदा; B8 नृपनन्दनं (for सूतनन्दनः). — D8 reads 95^{cd}
 twice. — °) G2 श्रुत्वा (for स्मृत्वा). Dn1 कुंती; S
 मातुर (for कुन्त्या). — °) K3 सूत (for तत). M1
 विसर्जय; M3 व्यसर्जयन्.

96 °) B2 विसृष्टः. — °) G M2-4 व्रीडन्निव. Dn1
 जगामाथ; T1 महाराज (for जगामाथ).

97 °) K3 वापि (for चापि). — °) K1 सूतपुत्रप्रता-
 पितः; K3 पुत्रेण तापितः; B3 पुत्रप्रतापवान्; S धर्मराजस्व
 पाण्डवः. — °) Some MSS. निःश्वसन्; Ś2 निःश्वासन्. K1
 सुखसंतप्तः; D8 दुःखसंकल्पः (for संतप्तः). T1 दुःख-
 निश्वाससंतप्तः. — °) B1-4 S कुम्भ- (for कुम्भे). K4
 क्षिप्तम्; D8 क्षिप्ता. Ś1 K3 कुम्भे क्षि *****; V1 B8
 D2-4.6.7 कुम्भस्थ इव पन्नगः.

98 °) M1 तद् (for तं). K3 V1 B D S विजित्य
 (D2 त्वा) (for विसृज्य). V1 B8 D2.4.6.7 [अ]थ कर्णोपि
 (for रणे कर्णः). — °) Ś2 पांचालं; K1 Da1 D2.4.6
 पंचालांस; K3 पंचालास्. K1 यथा (for ययौ). — °) K1
 चंद्रकर्णहयेन च; Dn1 वर्णहयोत्तमैः.

99 °) K1 D8 तत्राक्रांतो; K2 तत्राक्रन्दो; K3.4 तत्र
 क्रन्दो; B1 तत्राक्राता (sio) (for तत्राक्रन्दो). Ca. 6 oite
 आक्रन्दः (as in text). — °) D1 यांति (for यान्तं).
 — °) Some MSS. पंचालानां. K3 रथव्रजान्; K4
 व्रजात्; D2.8 रथं प्रति (for रथव्रजान्). — After 99, T2
 reads 102, repeating it in its proper place.

C. 8. 969
B. 8. 24. 56
K. 8. 15. 57

तत्राकरोन्महाराज कदनं स्रुतनन्दनः ।

मध्यं गते दिनकरे चक्रवत्प्रचरन्प्रभुः ॥ १००

भग्नचक्रै रथैः केचिच्छिन्नध्वजपताकिभिः ।

सस्रतैर्हतस्रतैश्च भग्नाक्षैश्चैव मारिष ।

हियमाणानपश्याम पाञ्चालानां रथव्रजान् ॥ १०१

तत्र तत्र च संभ्रान्ता विचेरुर्मत्तकुञ्जराः ।

द्वाग्निना परीताङ्गा यथैव स्युर्महावने ॥ १०२

100 G₂ om. (hapl.) 100-101. — ^a) Ś₁ K_{2.4} तथा (for तत्र). — ^o) K₈ मध्यंकरे; K₄ मध्ये गते; V₁ B D (except D_{2.8}) S मध्यं प्राप्ते (for मध्यं गते). — ^d) K₂ कुञ्जः; K₈ V₁ Dn₁ D_{2.8} शक्रः; B₈ वज्र (for चक्र). V₁ Da₁ T₂ विचरन् (Da₁ 'रत्'); B_{1.2.4.5} D_{1.8-7} हि चरन्; B₈ विकिरन्; Dn₁ T₈ G₁ M₂₋₄ व्यचरत्; D₂ G₈ M₁ व्यचरन् (for प्रच). K₄ महुः (sic) (for प्रभुः).

101 G₂ om. 101 (cf. v. l. 100). T₁ om. 101^{abd}. — ^a) K₈ भग्नचक्रै; V₁ भिन्नचक्रै. V₁ B D (except D_{2.8}) कैश्चित्; G₁ M₂₋₄ काश्चित् (for केचित्). — ^b) B₈ क्षस्तः; B₄ नष्टः; Da₁ D_{1.8} भिन्न- (for छिन्न). D_{2.8} -पताकिनः (D₈ 'ना). — ^c) B_{2.5} D_{2.4.7} हताक्षैर्; B₈ स्रुतैर् (for सस्रतैर्). K₄ हयसूतैश्च; D₂ क्षतसूतैश्च; T₂ चाथ भग्नाक्षैर्. — ^d) T₈ G_{1.8} M₂₋₄ चापि (for चैव). K₈ भग्नाक्षैश्च हि मारिष; V₁ भग्नाक्षैश्चैर्महारथैः (sic); B₈ D_{2.8.7} प्रभग्नाक्षैश्च मारिष; D₂ प्रभग्नाक्षैश्च भारत; D₄ भग्नाक्षैश्च मारिष (submetric); T₂ हतसूतैश्च मां; M₁ भग्नाक्षैश्चापि भारत. — ^e) Ś₂ K_{2.4} हियमाणम्; B₁ क्रियमाणान्; G₁ हीय (for हिय). V₁ G₈ M_{1.2} अपश्यामः; D₈ हि पश्यामः (for अपश्याम). K₁ हियमाणानां स पश्याम (sic); K₈ रूपमाणान्न पश्याम (sic); Dn₁ हियमाणानां न पश्याम; D₈ हियमाणानां न (marg. 'न्प्र') पश्यामि; T₁ प्रीत्यमाणान्न पश्यामः; M₄ प्रियमाणो न पश्यामः. — ^f) Some MSS. पञ्चालानां. Ś K_{2.4} रथव्रजम्; K₁ 'ध्वजम्; M₁ रथं व्रजान्.

102 T₂ reads (for the first time) 102 after 99. — ^a) M₂ तु (for च). G₂ तत्र प्रहारसंभ्रान्ता. — ^b) K₂ विचेतुर्; V₁ Da₁ D₈ विचेरुर्. V₁ B_{1.2.4.5} Da₁ D_{1-4.6.7} अथ; B₈ S (except T₂) तत्र (for मत्त). — ^c) K_{1.4} दावाग्निना; K₈ B_{2.8} Da₁ D_{1.8} दावाग्निभिः; B₁ चाराग्निभिः (sic). V₁ B_{2.5} Dn₁ D_{2-4.6.7} T_{1.2} दावाग्निपरिदग्धां (Dn₁ 'दिग्धां'; T₁ 'पीतां'गा; D₈ T₈ G M दा (G₂

भिन्नकुम्भा विरुधिराश्छिन्नहस्ताश्च वारणाः ।

भिन्नगात्रवराश्चैव छिन्नवालाश्च मारिष ।

छिन्नाभ्राणीव संपेतुर्वध्यमाना महात्मना ॥ १०३

अपरे त्रासिता नागा नाराचशततोमरैः ।

तमेवाभिमुखान् यान्ति शलभा इव पावकम् ॥ १०४

अपरे निष्टनन्तः स व्यदृश्यन्त महाद्विपाः ।

क्षरन्तः शोणितं गात्रैर्नगा इव जलप्लवम् ॥ १०५

M₂ द)वाङ्मयभिपरीतांगा. — ^a) K₄ Dn₁ महाहवे; D₄ 'बले (for 'वने). K₁ B₁ यथै (B₁ 'स्यै)व स्युर्महावनैः.

103 ^a) M₁ भिन्नकंठाः (for 'कुम्भा). S सरुधिराश् (T₁ 'राच्) (for विरुधिराश्). V₁ B Da₁ D_{1-5.7} भिन्नकुम्भाद्रं (D₂ 'भि)रुधिराः. — ^b) M_{2.4} भारत (for वारणाः). — ^c) K₂ छिन्नगात्रविराश् (sic); K₈ D₈ T₁ 'गात्राः परैः; K₄ भिन्नगात्रवराश्; V₁ B Da₁ D_{1.3.5.7} T₂ M₂₋₄ छि (M_{2.4} भि)न्नगात्रावराश्; Dn₁ 'गात्रधराश्; D₂ 'मात्रोधराश् (sic); D₄ 'गात्रां वराश् (sic); D₈ 'गात्रा रथाश्; T₈ G_{1.8} M₁ भिन्नगात्रापराश्. G₂ भिन्नगात्राः परैश्चापि. ☞ Ga: आवर आवारणम् । यद्वा अपरः पूर्वभागः अवरः पश्चाद्भागः । ☞ Co cites गात्रं and अपरम्. — ^d) K₈ Dn₁ D_{2.6} छिन्नवाणाश्च; V₁ 'पुच्छाश्च; B₈ 'वालश्च. T₁ मारिषः. D_{2.4.7} छिन्नवालधयोऽपरे. Co cites वालाः. — ^e) D₄ छिन्नाभ्राणां च; D₈ T₁ 'आ इव; T₈ M भिन्नाभ्राणीव; G₂ छिन्नाभ्राणि च. — ^f) K₄ V₁ B (except B_{2.8}) D₂₋₇ T₈ हन्यमाना (for वध्य').

104 ^a) V₁ T₂ त्रासिता; M₂₋₄ पीडिता (for त्रासिता). — ^b) V₁ Dn₁ D_{2-4.6.7.8} (sup. lin. as in text) T₈ G_{1.8} M नाराच (D₄ 'चैः)शरतोमरैः; B Da₁ D_{1.5} राधेयशर'. — ^c) V₁ B₈ D_{2-4.6.7} T₂ [अ]भिमुखं. V₁ B₈ D_{2.4.6.7} S जरमुः (for यान्ति). — ^d) B₁ पावकाः.

105 ^a) V₁ निःस्वनतः स; B₂ T₁ निःस्वनतः स; Da₁ Dn₁ D_{1.5} निःस्वनतश्च; D_{2.8} निःस्वनतश्च (for निष्टनन्तः स). B_{1.8-5} D_{2-4.7} च; T₈ G तु (for स). — ^b) D₈ व्यादृश्यन्त. D₂ इव द्विपाः; T₈ G_{2.8} महात्मना; M₁ महाद्विपत् (sic) (for 'द्विपाः). — ^c) Ś₂ रक्षन्तः; Da₁ D_{1.5} क्षरं (D₁ 'र)ताः. K₄ त्रागैर् (sic); G₂ गात्रान् (for गात्रैर्). — ^d) Ś₁ K₂ B₁ D_{1.5} T G_{1.8} नागा (for नगा). K₈ Dn₁ D_{1.8} G₈ जलश्रवाः; V₁ Da₁ D_{1.5} 'स्रवं; B D_{2.7} T_{2.8} G_{1.2} M 'स्रवाः; D₂ जलेश्वराः (for जलप्लवम्).

उरश्छदैर्विमुक्ताश्च बालबन्धैश्च वाजिनः ।
 राजतैश्च तथा कांस्यैः सौवर्णैश्चैव भूषणैः ॥ १०६
 हीना *आस्तरणैश्चैव खलीनैश्च विवर्जिताः ।
 चामरैश्च कुथाभिश्च तूणीरैः पतितैरपि ॥ १०७
 निहतैः सादिभिश्चैव शूरैराहवशोभिभिः ।
 अपश्याम रणे तत्र आभ्यमानान्हयोत्तमान् ॥ १०८

106 " K₁ Da₁ D_{1.4-5} T_{1.2} G_{1.2} M₁ उर(D₂ "र)च्छदैर् (for उरश्छदैर्). B_{1.3-5} Da₁ D_{1.4.5.2} विमुक्तांश्च; D_{2.3} युक्तांश्च; D₇ युक्ताश्च. — ^b) K₃ बालवधैश्च; D₅ बालं बंधैश्च; T₁ बालबालैश्च; G₁ बालबंधैश्च; G₂ बालबंधाश्च; M₁ पालबंधैश्च; Ca. c वाल (as in text). — ^d) D₂ च विभूषिताः; T₂ चैव भूषितैः (for चैव भूषणैः). K₃ V₁ D₂ T_{1.3} G M सौवर्णैश्च विभूषणैः.

107 " S K_{1.2} S हीना ह्या(T₁ स्वा)स्तरणैश्च; K_{3.5} B D_{2-4.7.8} हीना(D₂ "ना)श्चाभरं; K₄ हीनायास्तरणीश्च; V₁ Dn₁ D₈ हीना ह्याभरणैश्च; B_{1.4} हीनान्द्याभरं; B₂ D₅ हीना(D₅ "ना)श्चास्तरं; Da₁ D₁ हीनान्स्वास्तरं. B₃ हीना-ज्यातलशब्दैश्च. — K₃ om. (hapl.) 107^b-108^a. — ^b) V₁ विसर्जिताः; B_{1.3-5} Da₁ D_{1-5.7} विवर्जितान्; G₁ विवर्जितैः. K₁ Dn₁ D₈ खलीनैश्चैव वर्जितान् (K₁ "ताः); B₂ सलिलैश्चैव वर्जितान्. Ca. c cite खलीनैः (as in text). — ^c) B₃ कुठारैश्च; D₈ T₁ कुथैश्चैव (for कुथाभिश्च). — ^d) K₁ भूणीरैः (sic) (for तूणीरैः). D₈ पतितैरपि.

108 K₃ om. 108^a (cf. v. l. 107). — ^a) D₂ निहितैः. B₄ Da₁ D_{1.5} M₁ चापि (for चैव). — M₁ om. 108^b-109^d. — ^b) B_{1.4} Da₁ D_{1.3-7} आहवशो-भितैः; G₂ शोभितैः. — After 108^{ab}, T_{1.3} G_{2.3} ins.: G₁ subst. for 108^{cd}.

133* वातायमानान्सहसा प्रपश्याम हयोत्तमान् ।
 — ^a) K₁ आभ्यमानान् (sic); K₄ आभ्यमानान्; B₁ प्रपश्यामानान् (sic); D_{1.5} आभ्यमानान्. B_{1.4} हयोत्तमैः; Da₁ D_{1.5} नृपोत्तमान् (for हयो).

109 M₁ om. 109 (cf. v. l. 108). — ^a) D_{2.3} प्राशैः (for प्रासैः). D₂ खड्गैश्च (for खड्गैश्च). B₁ D_{2.7} रहितान्; D_{1.8} संस्यूताम्; D₂ T₃ G₃ संस्यूता; D₄ निहतान् (for संस्यूतान्). — ^b) K₁ दृष्टिभिश्च; K₂ T₂ ऋषिं; Dn₁ T_{1.3} G₁ यष्टिं; D₂ वृष्टिं (for ऋष्टिं). K_{1.3} V₁ B D S (M₁ om.) चापि (V₁ Dn₁ D_{2.6} T₃ G चैव) भारत (for च नराधिप). — After 109^{ab}, K₃ ins. 135*. — ^c) K₁ हयगोधान्; V₁ B₁ Dn₁ D_{2-4.6.7} सादीन्; B₃ हये योधान्; T₃ G₃ M₂₋₄ हययोधान्. K₃ T₃ G₃

प्रासैः खड्गैश्च संस्यूतानृष्टिभिश्च नराधिप ।
 हयगोधानपश्याम कञ्चुकोष्णीषधारिणः ॥ १०९
 रथान्हेमपरिष्कारान्सुयुक्ताञ्जवनैर्हयैः ।
 अममाणानपश्याम हतेषु रथिषु द्रुतम् ॥ ११०
 भग्नाक्षकूबरान्कांश्चिच्छिन्नचक्रांश्च मारिष ।
 विपताकाध्वजांश्चान्याञ्छिन्नेषायुगबन्धुरान् ॥ १११

C. 8. 822
B. 8. 24. 69
K. 8. 15. 69

अपश्यामः; D_{1.5} आपश्यामः; D_{3m} प्रपश्यामः. T₁ हययो-
 धांश्च पश्यामः. — K₁ om. (hapl.) 109^d-114^a. — ^a) V₁ D_{2.6} S (M₁ om.) कञ्चुकोष्णीषवेष्टि(D₂ "भूषि)तान्;
 Da₁ D_{1.5} कुंजरोष्णीषधारिणः; Dn₁ कञ्चुकौष्णीं; D₈
 कञ्चुकोष्णीं. Cc cites कञ्चुकः and उष्णीषः. — S K₂₋₄
 V₁ B D T_{2.3} G_{1.2} M₁ ins. after 109; G₃ after 111^{ab}:

134* निहतान्वध्यमानांश्च वेपमानांश्च भारत ।
 [M₁ om. the prior half. B_{3.4} निकृतां; D₂ निहितान्;
 D₈ T₃ निहतां. S₁ द्रवमाणांश्च; S₂ K_{3.4} रवमाणांश्च; K₃ B_{1.4}
 Da₁ D_{1.5.8} T₃ G धावमानांश्च; V₁ वार्यमाणांश्च; B₃ om. (for
 वध्यमानांश्च). S K₂ V₁ Da₁ T₂ G M₁ वेष्टमानांश्च; K₃
 [आ]वेष्टयानां च (sic); K₄ B₂ D_{3.8} चेष्टमानांश्च; D₁ om.; T₃
 चेष्टमानं च (for वेपमानांश्च). V₁ D_{2.6} T₂ मारिष (for भारत).]
 V₁ B D T₂ M₁ cont.; K₃ ins. after 109^{ab}; T₁ ins.
 after 114: T₃ G ins. after 114^{ab}:

135* नानाङ्गावयवैर्हीनांस्त्र तत्रैव भारत ।
 [D₂ मित्राङ्गां; D₈ नागाङ्गां; T₁ G_{1.2} M₁ नागान्. Cc
 cites अङ्गावयवैः. B₃ हीनासः; M₁ हीनां. D₈ च भारत;
 T₁ वितिष्ठतः; G_{1.2} विनिष्ठितान्; M₁ स तिष्ठतः (for [ए]व
 भारत).]

On the other hand, T₁ ins. after 109 :

136* विहयान्सहयांश्चापि वेष्टमानांस्तत्ततः ।
 110 K₁ om. 110 (cf. v. l. 109). — ^a) K₃ Dn₁
 D_{1.4.5.8} हेमपरिष्कारान्; B₂ परिष्कारा; Da₁ परिष्कारान्सु-
 — ^b) K₂ संयुक्तां; K₄ Dn₁ सयुक्तान्; Da₁ D_{2-4.6.7} T_{2.3}
 G_{2.3} M₁ संयुक्तान्; T₁ सुयुक्तान्. V₁ D₂ यवनैर्. — ^c)
 K_{3.4} B_{1.5} D_{3.4.7.8} G₁ आभ्यमानान्; B₁ **मानान्;
 Dn₁ आभ्यमाणान्; D₆ द्रवमाणान्; T₁ रमं (for अमं).
 Dn₁ D₈ T G_{2.3} अपश्यामो. — ^d) B₃ हतानां; G₃ हयेषु
 (for हतेषु). S₁ (sup. lin. as in text) श्रुतं; K₃ द्रुताः;
 V₁ Dn₁ D_{2.3} T G M₁ द्रुतान् (for द्रुतम्).

111 K₁ om. 111 (cf. v. l. 109). — ^a) B₃ (marg.
 as in text) भग्नाक्षकूबरान्; D₈ भग्नाह्वय तान्; D₈
 भग्नाक्षकूबरान्; T₃ G हताक्ष. T₂ चापि (for कांश्चित्).
 — ^b) V₁ B D S भग्नाक्षकां(D₃ "चक्राः; G₃ "दर्पां)श्च

C. 9. 262
B. 9. 24. 70
K. 9. 18. 70

विहीनात्रथिनस्तत्र धावमानान्समन्ततः ।

सूर्यपुत्रशरैस्त्रस्तानपश्याम विशां पते ॥ ११२

विशस्त्रांश्च तथैवान्यान्सशस्त्रांश्च बहून्हतान् ।

तावकाञ्जालसंछन्नानुरोध्ण्टाविभूषितान् ॥ ११३

(for छिन्नचक्रांश्च). Ks V1 Bs Dn1 D2-4.6-8 S भारत (T2 कूबरान्) (for मारिष). — After 111^{ab}, Gs ins. 135*. — °) Ks.4 V1 B1.4.5 T1.3 G2.3 M1 विपताक-ध्वजान्; B2 'ताकं ध्वजांश्च; Ds.3 T2 'ताकध्वजांश्च; Ms 'ताकां ध्वजांश्च. Ks.4 Da1 D1.5 चान्यां; V1 Ds कांश्चित्; G1.3 चापि (for चान्यान्). — °) Ks छिन्नैष*डबंधनान्; K4 छिन्नैषायुगबंधुरान्; V1 B1.2.4.5 Da1 D1.3-7 'क्षेपा(D1 'वां; Ds 'शा)दंड'; B2 'शादंडकूबरान्; Dn1 Ds 'षादंड-बंधनान्; Ds 'षादंडवद्धरान्; T1 'षान्दंडबंधुरान्.

112 K1 om. 112 (cf. v. l. 109). Before 112, Ds reads ॐ नमो भगवते रुद्राय. — °) Ks विह्वितान्; B1 विहीना; Dn1 विहितान्; T1 रहितान् (for विहीनान्). B2 रश्मिभिस्; S रथिभिस् (for रथिनस्). — °) V1 Ds-4.6.7 S ततस्ततः (for समन्ततः). D1 धावमानावितस्ततः; Ds (also as in text) 'मानावितस्ततः (sic). — T1.3 G ins. after 112^{ab}; M ins. after 114^{ab}.

137* रथांस्तु तत्र विच्छिन्नांस्तिलशः कर्णविक्रमैः ।

[T1 संभिन्नांश्च; M संछिन्नांश्च (for विच्छिन्नांश्च). T2 कर्णविक्र-मान्; G2 M1 'विक्रमात्; Ms-4 'सायकैः.]

— After the above, T1 reads 114^{ab} (repeating it in its proper place) followed by 135* (cf. v. l. 109).

— °) V1 B Da1 D1-7 S सूतपुत्रशरैः(G2 'तै)स् (for सूर्य). B1.4 Da1 D1.5 S तप्तान्; B2 Ds.4.7 तीक्ष्णैः (for त्रस्तान्). Ks Dn1 Ds सूतपुत्रशरत्रस्तान्; K4 सूर्यपुत्राशरौ-श्चस्तान् (sic). — °) Ks न पश्यामि; B1.4 पश्यमानान्; B2 Ds.4.7 हन्यमानान्; Dn1 अपश्यामो; D2 पश्यामश्च; Ds प्रपश्याम; Ds आपश्याम. — Ds om. (hapl.) from विशां पते up to 'घण्टा- (in 113^a). S (except T2) जगत्पते (for विशां पते).

113 K1 om. 113 (cf. v. l. 109). Ds om. up to 'घण्टा- (cf. v. l. 112). T2 G read 113^{ab} after 114. — °) K2 विशस्त्राश्च; G2 विशस्तां स; M1 विशस्त्रश्च. — °) B2 सशस्त्रैश्च; T2 प्रशस्तांश्च (for सशस्त्रांश्च). Ks B2.5 Da1 Dn1 D1.4.5.7.8 इतान्वहून् (by transp.); V1 B2 D2 [अ]परान्वहून्; B1.4 तथा बहून्; Ds परान्वहून्. — °) S1 K2 तवका*लसं(K2 'स)छन्नान्; S2 Ks V1 B

नानावर्णविचित्राभिः पताकाभिरलंकृतान् ।

पदातीनन्वपश्याम धावमानान्समन्ततः ॥ ११४

शिरांसि बाहूनूरुंश्च छिन्नानन्यास्तथा युधि ।

कर्णचापच्युतैर्बाणैरपश्याम विनाकृतान् ॥ ११५

D S तारकाञ्जालसंछ(Ks T1.3 'जलसंछ-; G1 'जालसंघ)न्नान्; K4 तवकान्जालसंछन्नान् (sic). Ca cites तारकाञ्जालम्. — °) S2 हेमघंटा-; K2 न*घंटा-; Ks.4 उरुघंटा-; B2 वरघंटा-; Dn1 उरोघंट- (for उरोघण्टा-). V1 B4 Dr वरघंटावि(D1 'न्वि)शोभितान्; B1 उरुह्णानिव शोभितान्; B2 वरघंटोपशोभि-; B2 Da1 D1.2.4.5 उरु(B2 चारु-; D2 उरो-; D4 अनु)घंटाविशोभितान्; Ds उरोघंटाभिःशोभि-; T1 उरुकर्णाभिःशोभि-; T2.3 G1.3 उरुघंटोपशोभि-; G2 उरुबंधोप-शोभि-; M उरुघंटाभिःशोभिनः (M1 'तान्). Co cites उरुघंटा. ❀ Ca: वरघंटान् महतीघंटायुक्तान् ।❀

114 K1 om. 114^{ab} (cf. v. l. 109). T1 om. (hapl.) 114^{ab}. — °) S (T1 om.) कदलीमिर् (for पताकाभिर्). — After 114^{ab}, T2 G ins. 135* (cf. v. l. 109), and M ins. 137* (cf. v. l. 112). — °) Ks V1 B1.3-5 D चारणान् (for पदातीन्). B1 अनुपश्यामि; B2-5 Da1 D1-3 T2 अनुपश्याम; Dn1 T2 अन्वपश्याम; T1 अपि पश्यामि; G1 M अप्यपश्याम; G2.3 अपि पश्याम (for अन्वपश्याम). B2 चारणांस्तानपश्याम. — °) B1 M1 धावमानाः. — After 114, Ds.6 ins. 138*; T1 ins. 135* while T2 G read 113^{ab}.

115 B1 om. 115^a-116^b. — °) Ks Dn1 Ds T2.3 G शिरोभिर्बाहुभिर्वीराः (T2 'हीनां; T2 G 'हीनान्). — °) B2 Ds.4.7 तथैव च (for तथा युधि). Ks पंचालानां रथ-त्रजाः; Dn1 Ds पंचालानां महारथाः; T1 M निकृत्तान्वसुधा-तले; T2.3 G भि(T2 छि)न्नैरुभिरिव च. — V1 ins. after 115^{ab}; Ds.6 ins. after 114:

138* छिन्नावारैस्तथा बाहूनूरुश्चापाञ्जनाधिप ।

[V1 छिन्नशिरसस् (hypermetric); Ds छिन्नशिरस् (for छिन्नाशरैस्). V1 चान्ये; D2 चान्यां (for चापान्).]

On the other hand, B2 ins. after 115^{ab}:

139* शिरोभिर्बाहुभिश्छिन्नैश्चैरुभिरिव च ।

— °) Ks V1 Dn1 Ds अ(B1 आ)युध्यंत; K4 B2 अविध्यंत; D2 नायुध्यं*; Ds न युध्यंति; T2.3 G M नाह(T2 व्यह-; M1 नाप)श्यंत (for अपश्याम). V1 विता-डिताः; B2-5 Da1 D1.2-5.7 समंततः; Dn1 विदारिताः; D2.6 विभीषिताः; Ds T2.3 G M विनाकृताः; T1 तथा कृतान् (for विनाकृतान्).

महान्व्यतिकरो रौद्रो योधानामन्वदृश्यत ।
 कर्णसायकनुन्नानां हतानां निशितैः शरैः ॥ ११६
 ते वध्यमानाः समरे सूतपुत्रेण सृञ्जयाः ।
 तमेवाभिमुखा यान्ति पतंगा इव पावकम् ॥ ११७
 तं दहन्तमनीकानि तत्र तत्र महारथम् ।
 क्षत्रिया वर्जयामासुर्युगान्ताग्रिमिवोल्बणम् ॥ ११८

हतशेषास्तु ये वीराः पाञ्चालानां महारथाः ।
 तान्प्रभशान्द्रुतान्कर्णः पृष्ठतो विकिरञ्छरैः ।
 अभ्यधावत तेजस्वी विशीर्णकवचध्वजान् ॥ ११९
 तापयामास तान्बाणैः सूतपुत्रो महारथः ।
 मध्यंदिनमनुप्राप्तो भूतानीव तमोनुदः ॥ १२०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

१८

संजय उवाच ।

युयुत्सुं तव पुत्रं तु प्राद्रवन्तं महद्बलम् ।

उल्लूकोऽभ्यपतत्तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ १
 युयुत्सुस्तु ततो राजजिहतधारेण पत्रिणा ।

C. 8. 894
B. 8. 25. 2
K. 8. 16. 2

116 B₁ om. 116^{ab} (cf. v. l. 115). — ^a) Ś₂ Da₁ D_{1.5} महा- (for महान्). — ^b) M योधानाम्. K₃ B_{1.5} Dn₁ D_{2-4.7.8} अन्वपद्यत; V₁ समपद्यत; B₃ तत्र भारत; Da₁ D_{1.5} अनुदृश्यते; D₆ अनुपद्यत (for अन्वदृश्यत). — ^c) B₂ कर्णसायकन्वन्यानां (sic). — ^d) K₃ V₁ B₁₋₃ Dn₁ D_{1.5.6.8} T_{2.3} G M वध्यतां; B_{1.5} Da₁ D_{2-4.7} T₁ युध्यतां (for हतानां). V₁ B (except B₂) Da₁ D_{1-5.7} च शितैः (for निशितैः).

117 ^b) K₁ D₁ G₁ संजयाः. — ^c) K₃ B D_{3.4.6-8} [अ]भिमुखं. — ^d) B₂ पतंगम्.

118 ^b) K₃ B₂ Dn₁ महारथान्; D₈ रथाः. — ^c) K₃ Dn₁ D₈ S अपरे; B₁ क्षितिमा- (for क्षत्रिया). Da₁ तर्जयामासुर. — ^d) K₃ D₂ T₂ युगांताग्रि. D₂ हवो-ज्वलन्; D₆ हवोज्वलं. Ca cites उल्बणम् (as in text).

119 ^a) B₁ ततः शेषास्तु; D₅ हतशेषास्तु (sic) (for 'शेषास्तु). G₂ च (for तु). V₁ ते (for ये). — ^b) A few MSS. पंचालानां. B₁ महारथं; D₅ रथः; S रथव्रजाः (M₁ रथं व्रजान्) (for महारथाः). — ^c) K₁ तु तान्; V₁ Dn₁ D_{2.8} द्रुतं; Da₁ D_{1.5} हयान् (for द्रुतान्). Ś K_{2.4} वीरान्; K₁ वीराः; B_{1.2.4.5} Da₁ D_{1.3-7} वीरः (for कर्णः). B₃ तान्प्रभशान्द्रुतान्वीरान्. — ^d) Ś K₂ V₁ Dn₁ व्यकिरत्; K₄ व्यकिरुन् (sic); D_{1.8} विकिरत्; T₁ विकिरं (for व्यकिरत्). S शरान् (for शरैः). — ^e) V₁ S अभ्यद्रवत (T₂ पद्यत); D₆ द्रवन्त. — ^f) K₃ B₃ S (except G₂) विकीर्णकवचध्वजान्.

120 ^a) V₁ Dn₁ D₆ पातयामास; B₂ अपयामास (for

ताप^a). K₃ बाणान्. S (except T₂) तापयन्स (M₁₋₃ 'स्त)मरे बाणैः. — ^b) V₁ B₃ D_{2-4.5.7} महाबलः (for 'रथः). — ^c) K₁ मध्यमदिनमनुप्राप्तो (hypermetric). — ^d) Ś K_{2.4} भीतानिव; M₃ भूतानिव. K₃ ग्रीष्मकाले यथा रविः.

Colophon. — Adhy. name: T_{1.2} नकुलपराजयः. — Day of Karna's Generalship: Ś₂ K₄ प्रथम (K₄ 'मे)युद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś₁ (marg.) 18; Ś₂ T₂ 17 (as in text); B_{1.2.4.5} Da₁ D_{3.5.6} 24; D₄ (sec. m.) 25; T_{1.3} G M 15.

18

1 Before the ref. G₂ ins. श्रीकृष्णाय नमः. — ^a) B₃ D_{1.8} युयुत्सु (for युयुत्सुं). B_{1.2.4} Da₁ D_{1.3-5.7} G₂ पुत्रस्य; D₈ पुत्रं च (for पुत्रं तु). — ^b) K_{2.4} V₁ B D T₂ G₂ M द्रावयन्तं; T₁ वारयन्तं; T₃ G₁ तापयन्तं; G₂ धावयन्तं (for प्राद्रवन्तं). K₃ Da₁ Dn₁ D_{1.5.8} T₂ महाबलं; B₃ D_{2.4.6.7} बलं महत् (by transp.); T_{1.3} G M वरुधिनीं. — ^c) Ś K₄ V₁ B_{1.5} D_{2-4.5.7} न्यपतत्; K₁ [S]भ्यमृतत् (sic); K₃ व्यपतत्; B₃ [S]प्यपतत् (for Sभ्यपतत्). T₁ उल्लूको वारयामास. — ^d) D₅ om. the first तिष्ठ.

2 Ś K_{1.2.4} om. (1 hapl.) 2. — ^a) V₁ B_{2.5} D_{2-4.7} च (for तु). Dn₁ त्वरितो (for तु ततो). T₂ M₂₋₄ तदा; M₁ तथा (for ततो). V₁ राजा. — ^b) V₁ G₂ शतधारेण;

C. 8. 994
B. 8. 25. 2
K. 8. 16. 2

उलूकं ताडयामास वज्रेणेन्द्र इवाचलम् ॥ २
उलूकस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रस्य संयुगे ।
क्षुरप्रेण धनुश्छित्त्वा ताडयामास कर्णिना ॥ ३
तदपास्य धनुश्छिन्नं युयुत्सुर्वेगवत्तरम् ।
अन्यदादत्त सुमहच्चापं संरक्तलोचनः ॥ ४
शाकुनिं च ततः षष्ठ्या विव्याध भरतर्षभ ।
सारथिं त्रिभिरानर्लत्तं च भूयो व्यविध्यत ॥ ५
उलूकस्तं तु विंशत्या विद्ध्वा हेमविभूषितैः ।
अथास्य समरे क्रुद्धो ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ६

स च्छिन्नयष्टिः सुमहाञ्शीर्यमाणो महाध्वजः ।
पपात प्रमुखे राजन्युयुत्सोः काञ्चनोज्ज्वलः ॥ ७
ध्वजमुन्मथितं दृष्ट्वा युयुत्सुः क्रोधमूर्छितः ।
उलूकं पञ्चभिर्वाणैराजधान स्तनान्तरे ॥ ८
उलूकस्तस्य भस्त्रेण तैलधौतेन मारिष ।
शिरश्चिच्छेद सहसा यन्तुर्भरतसत्तम ॥ ९
जधान चतुरोऽश्वांश्च तं च विव्याध पञ्चभिः ।
सोऽतिविद्धो बलवता प्रत्यपायाद्रथान्तरम् ॥ १०
तं निर्जित्य रणे राजन्नुलूकस्त्वरितो ययौ ।

D₃ सितं (for शितं). — °) T₃ G तापयामास (for ताडं). — °) Da₁ D_{1.5} इवाचलः. K₈ D₈ वज्रेणेव शतक्रतुः; V₁ B_{1.8} Dn₁ D_{8.6} °णे(D₈ °णै)व महाबलं; B_{1.5} D_{2.4.7} S °णेव महाबलं (T₈ °बलः).

3 °) T₃ G मारिष (for संयुगे). — °) S (except T₂) सुतीक्ष्णेन (for धनुश्छित्त्वा). — °) T_{1.8} G M धनुश्चिच्छेद संयुगे (T₁ M मारिष).

4 K₁ om. 4^a-5^a. — °) M₈ तदपास्य. — °) B₂ बलवत्तरं; T₁ वेगवत्तरः. — °) Da₁ D₁ अन्यदादाय; G₂ °थादत्त (for °दादत्त). D₈ सुमहा- (for सुमहच). — °) B₈ कोप- (for चापं).

5 K₁ om. 5^a (cf. v. l. 4). — °) V₁ उलूकस्; B_{1.5} D_{2.8} उलूकं; T₁ शाकुनिं; G₂ शाकुनिं. V₁ B (except B₂) D S तु (for च). B₂ T₃ G चतुःषष्ठ्या (for ततःषष्ठ्या). — °) K₈ Dn₁ D₈ पुरुषर्षभः; B₁ G₁ भरतर्षभः. — °) T₃ G_{1.8} तु (for च). S₂ [S]भ्यविध्यत; S₂ (sup. lin.) K₄ D_{8.4.7} न्यवि°; K₈ व्यवध्यत; V₁ B_{2.4.5} Da₁ Dn₁ D_{1.2.5.6} T₃ G₈ M₁ [S]प्यवि°; B₈ [S]भ्यधावत; T₁ M₂₋₄ इविध्यत; T₂ [S]प्यतिष्ठत; G₂ [S]प्ययुध्यत (for व्यविध्यत). B₁ तं भूयोप्यविविध्यत (sic).

6 °) K₈ स तु; B₈ तेक- (sic); T₃ G पंच; M₁ तत्तु (for तं तु). — °) S₂ हेम*भूषितैः; K₁ हेम**षितैः; V₁ स्वर्णविभूषणैः; B_{1.5} D_{2-4.6.7} S स्वर्ण(T_{1.8} G M रुक्म)विभूषितैः. — °) T₂ राजन् (for क्रुद्धो). G₂ तथा युयुत्सोः समरे. — °) D₁ ध्वजश्च (for ध्वजं).

7 °) T G सं(G₁ वि)च्छिन्नयष्टिः. Da₁ D_{1.5} सुमहत् (for सुमहान्). — °) T₁ छिद्यमाणो (for शीर्यमाणो). — °) K₁ समरे; T₃ G_{1.2} प्राङ्मुखो (for प्रमुखे). — °) Dn₁ युयुत्सोः (sic); T₁ °युत्सुः. K₄ कांचनो ज्वलन्; B_{1.2-5} D_{3.4.7} T₂ °नध्वजः; B₂ D_{2.8} °नप्रभः; T_{1.8} G

M विश्रुतो रथात् (for काञ्चनोज्ज्वलः).

8 °) T₂ निजधान (for आजं). S₂ स्तनान्तरे; K₂ स्तनातुरे (sic).

9 For the repetition of 9 in D₂, see below. — °) S K_{1.2.4} B Da₁ D_{1.3-5.7} समरे; D₈ फलेन (for भस्त्रेण). — °) V₁ तिलधौतेन. K₈ मारिषः; T₁ भारत. — V₁ M T₂ repeat 9^a, after 140*. — °) Da₁ D_{1.5} धनुश्च (for शिरश्च). K₄ B₈ D_{3.4.7} भस्त्रेण; B₂ D₂ (both times) S (T₂ second time) समरे (for सहसा). K₈ V₁ (first time) Dn₁ D_{8.8} धनुश्चिच्छेद समरे. — °) V₁ (second time) जंतुर; B_{1.8} यांतुर (for यन्तुर). K₁ T₃ G₈ M₈ भारतसत्तम. K₈ D₈ शरैः क्रोधसमन्वितः; V₁ (first time) Da₁ Dn₁ D_{1.2} (both times). S₂ T₂ (first time) स्वर्णपुंस्त्रेण राजता. — After 9, V₁ B (except B₈) D (except D₈) T₂ ins.:

140* तच्छिन्नमपतद्भूमौ युयुत्सोः सारथेस्तदा ।

तारारूपं यथा चित्रं निपपात महीतले ।

[(L. 1) V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.2.5.8} धनुरुत्तमं (for सारथेस्तदा). — After line 1, D₂ repeats stanza 9. — (L. 2) V₁ तथा (for यथा).]

Dn₁ cont:

141* यन्तुश्चिच्छेद समरे शिरः क्रोधसमन्वितः ।

10 °) T₁ चतुरश्वाश्चांस; G₂ चतुरोस्याश्चांस. — °) B₁ तथा (for तं च). K₈ D₈ पत्रिभिः; B₂ D₁ सप्तभिः (for पञ्चभिः). — °) D₈ सोपि विद्धो. — °) Da₁ D_{1.5} प्रत्युपायाद्. S₁ K₂ रथंतरं.

11 °) S (except T₂) transp. तं and निर्जित्य. — °) S₂ K_{1.2.4} T₃ G₈ त्वरितं. — °) A few MSS. पंचालान्. — °) T₁ विसृजन्; T₃ G M विकिरन् (for विनिघ्नन्). K₁ विनिघ्नंति शितैः शरैः.

पाञ्चालान्सृज्यांश्चैव विनिघ्नान्निशितैः शरैः ॥ ११
 शतानीकं महाराज श्रुतकर्मा सुतस्तव ।
 व्यश्नसूतरथं चक्रे निमेषार्धादसंभ्रमम् ॥ १२
 हताश्वे तु रथे तिष्ठञ्शतानीको महाबलः ।
 गदां चिक्षेप संकुद्धस्तव पुत्रस्य मारिष ॥ १३
 सा कृत्वा स्यन्दनं भस्म हयांश्चैव ससारथीन् ।
 पपात धरणीं तूर्णं दारयन्तीव भारत ॥ १४
 तावुभौ विरथौ वीरौ कुरूणां कीर्तिवर्धनौ ।
 अपाक्रमेतां युद्धातौ प्रेक्षमाणौ परस्परम् ॥ १५
 पुत्रस्तु तव संभ्रान्तो विवित्सो रथमाविशत् ।
 शतानीकोऽपि त्वरितः प्रतिविन्ध्यरथं गतः ॥ १६

सुतसोमस्तु शकुनिं विव्याध निशितैः शरैः ।
 नाकम्पयत संरब्धो वार्योऽथ इव पर्वतम् ॥ १७
 सुतसोमस्तु तं दृष्ट्वा पितुरत्यन्तवैरिणम् ।
 शरैरनेकसाहसैश्छादयामास भारत ॥ १८
 ताञ्शराञ्शकुनिस्तूर्णं चिच्छेदान्यैः पत्रिभिः ।
 लघ्वस्त्रश्चित्रयोधी च जितकाशी च संयुगे ॥ १९
 निवार्य समरे चापि शरांस्तान्निशितैः शरैः ।
 आजघान सुसंकुद्धः सुतसोमं त्रिभिः शरैः ॥ २०
 तस्याश्चान्केतनं सूर्तं तिलशो व्यधमच्छरैः ।
 स्यालस्तव महावीर्यस्ततस्ते चुक्रुर्जुनाः ॥ २१
 हताश्वो विरथश्चैव छिन्नधन्वा च मारिष ।

C. 8. 1018
B. 8. 25. 23
K. 8. 16. 23.

12 ^b) B₃ श्रुतवर्मः; Dn₁ D₆ T₁ M 'वर्मा'; T₂ श्रुतवर्मा.
K₄ ततस; M₁ श्रुतस (for सुतस). — ^c) T₁ व्यश्नसूतं
(for 'सूत-). — ^d) V₁ D_{2.6} असंभ्रमात्; B Da₁ Dn₁
D_{1.3-5.7} S 'भ्रमः'.

13 ^a) D₂ हताश्वेति (for 'श्वे तु). G₁ रथो. D₆
[S] निच्छन् (sic); T₂ (before corr.) तस्मिन् (for
तिष्ठन्). — ^b) Ś₂ शतानीको; K₁ 'नीकं. V₁ B₅ D_{2-4.6.7}
S महारथः (for 'बलः). — ^d) B₃ D₆ T₂ पुत्राय; D₁
पुत्रश्च (for पुत्रस्य). B₃ भारत (for मारिष).

14 ^a) B₂ G₁ M₁ स; T₂ सो (for सा). V₁ B_{2.3.5m}
D₆ हत्वा (for कृत्वा), and तस्य (for भस्म).
— ^b) S (except T₂) हयान्सारथिमेव च. — ^c) Ś
K_{1.3} D₈ दारयन्ती च (for 'यन्तीव). S (except T₂)
ध्वजं चैव पताकां च (G₂ 'कश्च) मेदिनीमन्वपद्यत.

15 ^a) V₁ शूरौ (for वीरौ). D₆ तावुभौ भरतौस्तौ
स्तौ (sic). — ^c) Ś₂ K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇ T₂
व्यपाक्रमे (D₁ 'म) तां; K₁ अपक्रमेतां; T_{1.3} G M व्यपाक्रमेतां.
Ś K_{1.2.4} Dn₁ D_{2.6} युद्धाय; K₃ V₁ B_{1.2.4} D_{3.4.7.8}
S 'द्धात्तु; B₃ 'द्धास्तु; B₅ m 'द्धात्तौ. — ^d) Ś₂ प्रेक्षमानौ;
Da₁ Dn₁ D_{1.5.6} प्रेक्षमाणौ; T₂ वीक्ष'.

16 Da₁ D_{1.5} om. 16^{ab}. — ^b) Ś₂ K_{3.4} V₁ B₂
G_{1.3} विवित्सो; K₁ विवित्स-; B_{1.3-5} Dn₁ D_{2-4.6.7}
विर्विशो; T₁ विदित्सो; T₂ विरथो; G₂ M₂₋₄ युयुत्सो.
V₁ Dn₁ D_{3.4.6.7} T₂ आरुहत्; D₂ आरुहे; T_{1.3} G M
आव्रजत् (for आविशत्). — ^c) D₈ त्वरितं; S (except
T₂) राजेंद्र (for त्वरितः). — ^d) D₈ प्रतिविन्ध्य'; G₂ प्रत्य-
विन्ध्य' (for प्रतिविन्ध्य').

17 ^a) K₃ D_{2.6} T₁ G₂ श्रुतसोमं तु (D₆ 'मश्च);
K₄ सुतसौमस्तु; V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7.8} T_{2.3} G_{1.3}
M सु (B₁ सू) तसोमं तु (V₁ च). K₃ V₁ B (except B₃)
D S शकुनिर् (for शकुनिं). — ^b) V₁ T₃ G₃ विष्का
तु; B₅ Dn₁ D_{3.4.7} T_{1.2} G_{1.3} M विष्का सु; D_{2.6} विष्का
तं (for विव्याध). — T₃ G_{1.3} repeat 17^{ad} after 20.
— ^c) D₆ नाकंपत सु-; G₂ नाकंपयच्च (for 'यत्). Ś₂
K₄ B_{1.5} D_{3-5.7} T_{1.3} G M₂₋₄ संकुद्धो; Da₁ D₁ संरब्धो;
M₁ संहृष्टो (for संरब्धो). — ^d) Ś K₃ V₁ B_{1.3.5} Da₁
D₁₋₆ T₂ G_{2.3} M वार्योऽथ; B₂ वार्योवैर; T₁ वाच्योव (for
वार्योऽथ). K₃ पर्वतान्.

18 ^a) K₃ सुत'; D_{6.8} T₁ G₂ श्रुत' (for सुत').

19 ^a) S तस्य (for तूर्ण). — ^b) D₃ चिच्छेदान्य-
S (M₁ partly damaged) तूर्णं चिच्छेद (T₃ G विव्याध)
पत्रिभिः. — ^c) K₃ लघ्वस्त्र-. Da₁ D_{1.5} T_{1.3} G लघुहस्त-
श्चि (Da₁ 'चि) त्रयोधी.

20 ^a) D₈ वापि (for चापि). — ^b) Da₁ शराधान्;
D₆ शरांस्तन्; T₁ शरांश्च (for शरांस्तान्). — D₃ T₁ om.
(hapl.) 20^{ad}. — ^c) D₃ व्याजघान (for आज'). S (T₁
om.) ततः कुद्धः (for सुसंकुद्धः). — ^d) K₃ Dn₁ D₆
श्रुतसोमं. — After 20, T₃ G_{1.3} repeat 17^{ad}.

21 ^a) S स्यन्दनं केतुं (for केतनं सूर्त). — ^c) K₃
D₈ शालसु; V₁ B₁₋₄ Da₁ D_{1.3.7} श्यालसु; G₂ तस्यासु (for
स्यालसु). K₁ तत्र (for तव). Ś K_{1.3} B_{1.5} D_{3.4.6.7}
महाराज; T₂ 'वीरसु (for 'वीर्यसु). — ^d) B₂ (marg.)
तव (for ततसु). K_{1.3} V₁ B D S उचु (M₁ 'च) कुशुर
(for ते चुक्रुशुर).

C. 8. 1015
B. 8. 23. 23
K. 8. 16. 23

धन्वी धनुर्वरं गृह्य रथाद्भूमावतिष्ठत ।
व्यसृजत्सायकांश्चैव स्वर्णपुङ्खाञ्जिलाशितान् ॥ २२
छादयामासुरथ ते तव स्यालस्य तं रथम् ।
पतंगानामिव ब्राताः शरव्राता महारथम् ॥ २३
रथोपस्थान्समीक्ष्यापि विव्यथे नैव सौबलः ।
प्रमृदंश्च शरांस्तांस्ताञ्शरव्रातैर्महायशः ॥ २४
तत्रातुष्यन्त योधाश्च सिद्धाश्चापि दिवि स्थिताः ।

22 D1 om. (1 hapl.) 22^b-24^a. — ^b) V1 B5 (m as in text) D2-7 S छिन्नकेतुश्च (for 'धन्वा'). Ks मरिषः. — ^c) Ś2 धन्ववरं; Da1 Ds धनुर्वरं (for 'वरं'). Ś1 ग्राह्य (for गृह्य). — ^d) Ks B1-4 Dn1 Ds ततो (for रथाद्). D4 S व्यतिष्ठत (for अतिष्ठत). D2.8 सरथाद् (Ds 'दि') वतिष्ठत. — ^e) Ks B1 T1.2 व्यसृजन्; Da1 Ds विसृजत्. Ś2 सायकश्च; B1 शायकांश्च; M1 सायकाश्च. M2-4 चापि (for चैव). — ^f) Ś2 Ds शिलाशितान्.

23 D1 om. 23 (cf. v. 1. 22). — ^a) V1 B Da1 Dn1 D2-7 छादयामास समरे (V1 च रथं; B2.4 Da1 Ds 'स रथं'). — ^b) Some MSS. इया (or शा)लस्य. K1 ते रथं; V1 B1.8 Da1 Ds चाहवे; B1 संयुगे (for तं रथम्). — T2 om. 23^c-24^d. — ^c) V1 B5 Dn1 D2-4.6.7 T2 शलभानाम् (for पतंगानाम्). Ks V1 B D (except Ds; D1 om.) ब्रातान्; G2 M4 ब्रातं (for ब्राताः). — ^d) Ks D2 शरव्रातान्. Ds महारथ; T2 महात्मनः; M3 महारथा. Ks V1 B Da1 Dn1 D2.4.7.8 श (B2 श्)रव्रातान्महारथः.

24 T2 om. 24 (cf. v. 1. 23). D1 om. 24^a (cf. v. 1. 22). — ^a) Ś2 K4 हस्तोपस्थान्; K1.3 V1 B D (D1 om.) रथोपगान् (for रथोपस्थान्). Ks समीक्ष्याथ; B1 'क्ष्येव; B2.8 D2.4.7 'क्ष्येवं; B4 Da1 Ds 'क्ष्येव; D2 समासाद्य; Ds समीक्ष्यारिर् (for 'क्ष्यापि). S (T2 om.) संछाद्यमानोपि दृढं. — ^b) Da1 D1.5 T2 विव्यथे. V1 विव्याधैनं च सौबलः. — ^c) K1 प्रमुद्यंश्च; Ks B Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 T2 प्रममाथ (B1 'मथे); K4 प्रममंश्च; Ds प्रमृद्यतुः; T1 M प्रामर्दत (M1 प्रमर्दतः); G1 प्राह्यमर्द; G2.8 प्रममर्द (for 'दंश्च). G1.8 नरांस्तत्र; G2 नरांस्तस्मात् (for शरांस्तांस्तस्मात्). Ks तां तु; V1 B1.2.5 D2.4.6.7 तस्य; B2.4 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 तांस्तु; T1 सर्वांश्च; M1 अस्तांश्च (for तांस्तस्मात्). D2 प्रमृज्यांस्तुशरांस्तस्य. — ^d) S (except T2; T2 om.) शरजालैर्महारथः.

25 ^a) V1 ततस्त्रासंत; B3 तत्र तस्यांत; Ds G2 तत्र तुष्य- (G2 'व्यं)त. T2 G2.8 M योधाश्च. — ^b) T2 G चैव (for

सुतसोमस्य तत्कर्म दृष्ट्वाश्रद्धेयमद्भुतम् ।
रथस्थं नृपतिं तं तु पदातिः सन्नयोधयत् ॥ २५
तस्य तीक्ष्णैर्महावेगैर्मल्लैः संनतपर्वभिः ।
व्यहनत्कार्मुकं राजा तूणीरं चैव सर्वशः ॥ २६
स च्छिन्नधन्वा समरे खड्गमुद्यम्य नानदन् ।
वैदूर्योत्पलवर्णमं हस्तिदन्तमयत्सरुम् ॥ २७
आम्यमाणं ततस्तं तु विमलाम्बरवर्चसम् ।

चापि). — ^a) Ś1 (sup. lin. as in text) Ks B2 D2.6.8 T1 श्रुत (B2 सूत)सोमस्य. G2 यत् (for तत्). — ^d) G1 दृष्ट्वाश्रद्धेयमद्भुतम् (submetric). — ^e) B5 D2-4.7 शकुनिः; Ds शकुनिर्; T1 तु नृपं; G2 नृपतिस् (for नृपतिं). Ks Ds यत्तु नृपतिं (for नृपतिं तं तु). V1 Dn1 D2.6.7 T1.2 यस्तु; B1.4 यातं; B2.3.5 यत्तं; Da1 D1.5 संतं; Ds.4 G1.8 M यत्तु (for तं तु). — ^f) K1 B1 पदातिः; D2 पदातः. K1 सन्न योध्यत् (sic); Ks B5 Dn1 D2.4.6-8 T1 G समयोध्यत् (Ds 'यन्); K4 M2-4 स न्ययोध्यत्; B1 सयुयोध्यत्; D2 समपोध्यत् (for सन्नयोध्यत्).

26 ^a) Ds नृपं (for तस्य). B5 भल्लैर्; T1 तीव्रैर् (for तीक्ष्णैर्). — ^b) B3 तीक्ष्णैः (for भल्लैः). — ^c) K1.8 व्यहरत्; V1 D2 व्याहन (D2 'र)त्; S (except G2) व्यधमत् (for व्यहनत्). Ks चैव; V1 B D T2.8 G1.2 M2 राजन्; M4 राज (for राजा). — ^d) Ks V1 B D S तूणीरांश्च (for तूणीरं). B2 चापि (for चैव). G1 तूणीरांश्च सर्वशः (submetric).

27 ^a) T1.8 G1.2 M1.8 सं- (for स). B1.5 D2.4.7 विरथः (for समरे). — ^b) Ks खड्गप्रच्छस्य (sic); M2-4 'मुद्गह्य (for 'मुद्यम्य). K1 नानदन्; K3.4 नानदत्; V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1-7 T2 चानदत्; B8 नादयन्; Ds G2 नादयत् (for नानदन्). — ^c) Ś1 B D2.4.6.7 वैदूर्योत्पलवर्णमं; V1 D1.5 T1.8 G M वैदूर्योत्पलपत्राभं (D2 'वर्णमं; T1 M2.4 'पत्राभः; G3 'पत्रांगं); Da1 वैदूर्योत्पालपत्राभं. — ^d) Ś2 Dn1 हस्तिदंतमयं त्सरुं (Ś2 'दं); Ks 'दंढमयं सरुं; V1 B1.5 D2-4.7 S दंतितंतमय (D2 'यं)त्सरुं (D2 'शुभं); Da1 D1.5 हस्तिदंतसमत्सरुं (Da1 Ds 'रं); Ds हस्तिदंतमयत्सरुं.

28 ^a) Ś K2.4 आम्यमानस्; K1 त्रास्यमाणं; B1 आम्यमानं; Da1 D1.5 M3 'माणस्; Dn1 'मानं (for 'माणं). B5 Da1 D1.5 तूर्णं (for तं तु). — ^b) Ś2 विमलादित्यवर्चसं; K1 विलस्वरं (sic); Da1 विमलांबरवर्चसां; S (except T2) 'वर (G2 'बुद्)दर्शनं. — ^c) S तदा (for

कालोपम ततो मेने सुतसोमस्य धीमतः ॥ २८
 सोऽचरत्सहसा खड्गी मण्डलानि सहस्रशः ।
 चतुर्विंशन्महाराज शिक्षाबलसमन्वितः ॥ २९
 सौबलस्तु ततस्तस्य शरांश्चिक्षेप वीर्यवान् ।
 तानापतत एवाशु चिच्छेद परमासिना ॥ ३०
 ततः क्रुद्धो महाराज सौबलः परवीरहा ।
 ग्राहिणोत्सुतसोमस्य शरानाशीविषोपमान् ॥ ३१
 चिच्छेद तांश्च खड्गेन शिक्षया च बलेन च ।
 दर्शयल्लाघवं युद्धे ताक्ष्यवीर्यसमद्युतिः ॥ ३२

तस्य संचरतो राजन्मण्डलावर्तने तदा ।
 क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन खड्गं चिच्छेद सुप्रभम् ॥ ३३
 स च्छिन्नः सहसा भूमौ निपपात महानसिः ।
 अवशस्य स्थितं हस्ते तं खड्गं सत्सरं तदा ॥ ३४
 छिन्नमाज्ञाय निस्त्रिंशमवपुत्य पदानि पट् ।
 प्राविध्यत ततः शेषं सुतसोमो महारथः ॥ ३५
 स च्छित्त्वा सगुणं चापं रणे तस्य महात्मनः ।
 पपात धरणीं तूर्णं स्वर्णवज्रविभूषितः ।
 सुतसोमस्ततोऽगच्छच्छ्रुतकीर्तमहारथम् ॥ ३६

C. 8. 1032
B. 8. 25. 40
K. 8. 16. 39

ततो). Ks V1 B D (except D2) कालदंडोपमं मेने.
 — ^a) Ks Dn1 D6 T1 श्रुतसोमस्य; D1 सुतं (for सुतं).

29 ^a) Ks D8 सोचरन्. T1 खड्गो (for खड्गी). — ^b)
 Ks B1-4 Da1 Dn1 D1.5.6.8 समंततः (for सहस्रशः).
 — ^c) V1 B1.8-5 Da1 D1-5.7 G1.2 चतुर्दश; B2 विंशः;
 Dn1 D6 T G3 M विंशं (for विंशन्). D6 समुद्दिश्य (for
 महाराज). — After 29, V1 B D (except D6.8) ins.:

142* भ्रान्तमुद्भ्रान्तमाविद्धमाहुतं विभुतं सुतम् ।

संपातं समुदीर्य च दर्शयामास संयुगे ।

[Cf. 6. 50. 45. — (L. 1) B1 आवृत्तम् (for उद्भ्रान्तम्). V1
 आवृत्तम् (sic); B3 Da1 D1.2.5 आवृत्तम्; B5 आवृत्तम्; Dn1
 आवृत्तम् (for आविद्धम्). B2 आवृत्तं (for आवृत्तं). V1 B4
 Dn1 D2 हुतनिः (Dn1 D2 निः)सुतं; Da1 D1.5 हुतनिःसुतं
 (for विभुतं सुतम्). B1 स्मृतं; B2 सुतं; B5 तथा (for सुतम्).
 ☞ Co: भ्रातादयः परिभाषिताः । ☞ — (L. 2) B1m समुदीर्षः;
 Cop दीक्ष्यं (for दीर्षं). D2 संपातसमुदीर्यं च (for the
 prior half).]

30 ^a) V1 D2 सौबलस्य. — D8 om. 30^{ad}.

31 D8 erroneously, reads 31^a-53^b after अशीत्या
 (in 67^a). — ^b) V1 D2-4.7 पुनरेव च (D2 हि) (for
 परवीरहा). — ^c) Ks D6 T1 श्रुतसोमास्य; V1 B1.5 D2-4.7
 M2-4 सुतसोमास्य; Dn1 श्रुतसेनाय (for सुतसोमस्य). — ^d)
 S1 (sup. lin. as in text).² K1.2.4 राजनाशीविषोपमान्.

32 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — ^a) Dn1
 विच्छेद (for चिच्छेद). V1 B (except B2.8) Dn1
 D2.4.8.7 S तांस्तु (for तांश्च). S1 महेन; K2 बलेन (for
 खड्गेन). — ^c) D1 युद्धं. — ^d) K1 ताक्ष्यवीर्यसमद्युतिः; Ks
 D6.8 ताक्ष्य (D6 दीर्ष्य)वीर्यपराक्रमः; V1 B2.4 Dn1 D2-4.7 S
 ताक्ष्यं (M1 क्षं)तुल्यपराक्रमः.

33 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — ^a) T3
 G3 राजा (for राजन्). — ^b) S K2.4 मंडले वर्तने;

Ks D1.5 मंड (Ks ग)लावर्तते (for मण्डलावर्तने). S
 K1.2.4 T1 तथा (for तदा). T2 मंडलानि ततस्ततः. — ^c)
 V1 क्षुरप्रेण (for क्षुरप्रेण). — ^d) M1 चिक्षेप (for
 चिच्छेद). T3 सप्रभं.

34 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — ^a) Ks
 G1.2 M संचिन्नः (for स च्छिन्नः). — ^b) B3 महाद्युतिः.
 — ^c) Ks B3 D1.5.8 अर्धमन्यत्; V1 B1.4.5 D2-4.7 S
 अर्धमस्य; B2 Da1 D6 अर्धमन्यः; Dn1 अर्धं तस्य (for
 अवशस्य). K1 अवसंपस्थिते हस्ते (sic). — ^d) K2 सत्सरं.
 K1 सत्सरं तं च भारत; Ks B2-5 Dn1 D3.4.7.8 सु (Ks
 B2 D8 स)स्सरोस्तस्य (B2.5 D4.7 त्र) भारत; V1 D2.8 स-
 (D2 त)स्सरं तस्य भारत; B1 युयुत्सोस्तस्य भारत; Da1
 D1 T2 सत्सरस्तस्य (Da1 त्र) भारत; D5 सुशरस्तस्य भारत;
 T1 G1 यत्तु सत्सरं भारत; T3 M स (M4 त)स्सरं यत्तु
 भारत; G2 सत्सरं यत्तु भारत; G3 सुत्सरं यत्तु भारत.

35 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — ^a) S2
 K1.2.4 B3 आदाय (for आज्ञाय). — After 35^{ad}, D2
 ins.:

143* सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सुदृढं वेगवत्तरम् ।

— ^a) Ks प्राविध्यच्च. Co ध्यत (as in text). D2 तूर्णं
 (for शेषं). D3 प्राविध्य कृतमशेषं (sic); T1.2 G1.2
 M प्राविध्यतालेस्त (T2 G1.2 तास्ते त)च्छेदं. — ^d) S2
 सुतसोमः; Ks Dn1 D6 श्रुतसोमो. V1 D2 S (except T2)
 महाबलः (for रथः). B1 सुतसोमं तथा रथः.

36 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — ^a) D4
 संचिच्छ्वा; T2 G1 M2-4 तच्छिच्छ्वा; T3 G2.8 स च्छिद्य
 (for स च्छिच्छ्वा). — S (except T2) transp. 36^b
 and 36^d. — ^c) D2 तत्र (for तूर्णं). — ^d) K2.4
 स्वर्णवर्णविभूषितः; Ks सुवर्णवज्रभूः; V1 B D S स्वर्णवज्र-
 विभूषितं. — ^e) Ks B2 Dn1 D6 T1 श्रुतं (for सुतं).
 T1 तथा (for ततो). Ks गत्वा; Dn1 [S]गच्छन्; S

C. 8. 1032
B. 8. 25. 40
K. 8. 16. 40

सौबलोऽपि धनुर्गृह्य घोरमन्यत्सुदुःसहम् ।
अभ्ययात्पाण्डवानीकं निघ्नञ्शत्रुगणान्बहून् ॥ ३७
तत्र नादो महानासीत्पाण्डवानां विशां पते ।
सौबलं समरे दृष्ट्वा विचरन्तमभीतवत् ॥ ३८
तान्यनीकानि दृष्ट्वा शस्त्रवन्ति महान्ति च ।
द्राव्यमाणान्यदृश्यन्त सौबलेन महात्मना ॥ ३९
यथा दैत्यचमूं राजन्देवराजो ममर्द ह ।
तथैव पाण्डवीं सेनां सौबलेन व्यनाशयत् ॥ ४०
धृष्टद्युम्नं कृपो राजन्वारयामास संयुगे ।
यथा दहं वने नागं शरभो वारयेद्युधि ॥ ४१

(except T₃) राजन् (for [S]गच्छत्). — ^f) K₁ om. from कीर्ते up to शस्त्र (in 39^b). Dn₁ D₁ 'कीर्ति' (for 'कीर्ते'). S (except T₃) श्रुतकीर्तिरथं गतः.

37 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. K₁ om. 37 (cf. v. l. 36). — ^b) T₃ G₃ अन्यं (for अन्यत्). V₁ B₅ D_{2-4.7} सुदुर्जयं; B₁ सुदुर्करं; Dn₁ स दुःसहं; T_{1.3} G M महाबलः; T₂ सुदर्शनं (for सुदुःसहम्). — ^c) B_{3.4} Da₁ D_{1.5} पाण्डवीं सेनां (for पाण्डवानीकं).

38 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. K₁ om. 38 (cf. v. l. 36). — ^a) B₁ ततो (for तत्र). — ^e) K₃ सौबलस्य रथं दृष्ट्वा. — ^d) B₁ विचरन् **भीतवत्.

39 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. K₁ om. up to शस्त्र (in ^b) (cf. v. l. 36). — ^a) S₂ तान्यनीकानि. Da₁ D_{1.5} दृष्ट्वा; Dn₁ दृष्ट्वा; T₂ त्रस्तानि (for दृष्ट्वा). — ^b) S₂ K_{2.4} शत्रुवन्ति; D₁ शस्त्रदन्ति (for 'वन्ति'). B₃ महान्ति. — ^c) B₁ G₁ द्रव्यमाणानि; D_{4.5} द्राव्यमाणानि; G₂ द्रवमाणानि. K₄ द्राव्यमाणानि दृश्यन्त.

40 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. — ^a) Da₁ D_{1.5} अथ (for यथा). B₃ दैत्यबलं; D₃ 'चसुं'. — ^e) T₃ G_{1.2} पाण्डवानीकं (for पाण्डवीं सेनां). — ^d) B₃ सौबलोपि; D₁ सौबलेन. D₂ व्यदत् (sic); T₃ G_{1.2} व्यनीनशत्; M₁ [S]प्यनाशयत् (for व्यनाश*). — V₁ repeats 40^{ca}. — K_{2.4} V₁ B D S ins. after 40 (K₄ after 42) an addl. colophon. [Adhy. name: T_{1.3} शकुनिश्रुत (T₂ 'सुत') सोमयुद्धं. — Adhy. no. (figures, words or both): B_{1.4.5} D₃ 25; D₄ 26; T_{1.3} G M 16; T₂ 18.] — After the colophon, G₂ ins. श्रीकृष्णाय नमः.

41 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. Before 41, K_{2.4} V₁ B D S (except G₃) ins. संजय उवाच. — ^a) Dn₁ T₂ G₂ ततो (for कृपो). — ^e) D_{3-5.7} दृष्ट्वा

निरुद्धः पार्षतस्तेन गौतमेन बलीयसा ।
पदात्पदं विचलितुं नाशक्रोत्तत्र भारत ॥ ४२
गौतमस्य वपुर्दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नरथं प्रति ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि क्षयं प्राप्तं च मेनिरे ॥ ४३
तत्रावोचन्विमनसो रथिनः सादिनस्तथा ।
द्रोणस्य निधने नूनं संक्रुद्धो द्विपदां वरः ॥ ४४
शारद्वतो महातेजा दिव्यास्त्रविदुदारधीः ।
अपि स्वस्ति भवेदद्य धृष्टद्युम्नस्य गौतमात् ॥ ४५
अपीयं वाहिनीं कृत्स्नां मुच्येत महतो भयात् ।
अप्ययं ब्राह्मणः सर्वान्न नो हन्यात्समागतान् ॥ ४६

(for दहं). K₃ D₃ महा-; D₁ च ते (for वने). B_{2.5} D_{2-4.7} T₂ सिंहं (for नागं). — ^a) V₁ D₄ शरभो; D₂ शलभो (for शरभो). S₁ [S]वारयद्; S₂ K₄ [S]वारयद्; K_{1.2} D₂ T₂ [S]वारयद् (for वारयेद्).

42 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. — ^a) B₅ विरुद्धः. G₂ पार्षदस्य. K₁ विरुद्धा पर्वतस्तेन (sic). — ^b) B_{1.3.4} Da₁ D_{1.5} महात्मना (for बलीयसा). — ^c) V₁ प्रचलितुं (for विच*). — ^d) K₃ B₅ Dn₁ D_{2-4.5-8} T_{1.2} G₁ M नाशकत् (for नाशक्रोत्). G₁ पार्षतः (for भारत). T₃ G_{2.3} न शक्नोत्यत्र भारत. — After 42, K₄ ins. an addl. colophon (cf. v. l. 40).

43 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. Before 43, K₄ ins. संजय उवाच. — ^a) V₁ B D_{2-4.7} T_{2.3} G_{2.3} रथं; Da₁ D_{1.5} धनुर् (for वपुर्). D₃ च वपुर्दृष्ट्वा (for वपुर्दृष्ट्वा). — ^b) S₂ धृष्टद्युम्नं; D₃ गौतमस्य (for धृष्टद्युम्न). — ^c) B_{1.4} वित्रेसुः; Dn₁ विनेसुः (for वित्रेसुः). — ^d) T₂ भयं; C₃ क्षयं (as in text).

44 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. — ^a) K₁ Da₁ D_{1.5} तत्रावुचन्; B_{1.3.4} त (B₄ अ)थावुचन् (for तत्रावोचन्). S (except T₃) तत्र जल्पन्ति पाण्डूनां. — ^b) T₂ तदा (for तथा). — ^c) S₂ K₄ T₁ G₂ निधनं; V₁ B_{1.4.5} D T_{2.3} G_{1.3} M निधनात् (for निधने). S₂ K₄ श्रुत्वा; V₁ B₅ Da₁ तूर्णं (for नूनं). — ^d) K₁ संक्रुद्धं. S₁ K₂ वरः.

45 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. — ^a) K₁ शरद्वतो; K₂ नार*; M₁ शारद्वतो. Dn₁ महाराज (for महातेजा). — ^b) G₂ दिव्यास्त्रविदुषो युधि. — ^c) K₄ अप-स्वस्ति. C₃ cites अपि (as in text). D₁ भवं (for भवेद्). K_{1.2.4} B₅ D₁ T₂ G_{1.2} अस्य; D₁ एव (for अद्य).

46 For sequence in D₃, cf. v. l. 31. — ^b) S₂ K_{1.3}

यादृशं दृश्यते रूपमन्तकप्रतिमं भृशम् ।
 गमिष्यत्यद्य पदवीं भारद्वाजस्य संयुगे ॥ ४७
 आचार्यः क्षिप्रहस्तश्च विजयी च सदा युधि ।
 अस्त्रवान्वीर्यसंपन्नः क्रोधेन च समन्वितः ॥ ४८
 पार्षतश्च भृशं युद्धे विमुखोऽद्यापि लक्ष्यते ।
 इत्येवं विविधा वाचस्तावकानां परैः सह ॥ ४९
 विनिःश्वस्य ततः क्रुद्धः कृपः शारद्वतो नृप ।
 पार्षतं छादयामास निश्चेष्टं सर्वमर्मसु ॥ ५०

स वध्यमानः समरे गौतमेन महात्मना ।
 कर्तव्यं न प्रजानाति मोहितः परमाहवे ॥ ५१
 तमब्रवीत्ततो यन्ता कच्चित्क्षेमं नु पार्षत ।
 ईदृशं व्यसनं युद्धे न ते दृष्टं कदाचन ॥ ५२
 दैवयोगात् तु ते बाणा नातरन्मर्ममेदिनः ।
 प्रेषिता द्विजमुख्येन मर्माण्युद्दिश्य सर्वशः ॥ ५३
 व्यावर्तये तत्र रथं नदीवेगमिवार्णवात् ।
 अवध्यं ब्राह्मणं मन्ये येन ते विक्रमो हतः ॥ ५४

C. 8. 1031
 B. 8. 26. 18
 K. 8. 17. 14

मुच्यते (for मुच्येत). D1 भवान् (for भयात्). — M1 om. (hapl.) 46^{ca}. — °) S2 अपीयं; D4 अद्यायं; M2-4 अयं तु (for अय्ययं). M2 ब्राह्मणान् (for ब्राह्मणः). — °) S K1.2.4 नूनं; G2 नागान् (for न नो).

47 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — °) G2 नूनम् (for रूपम्). — °) S रणे (for भृशम्). — °) B2 पृथिवीं; Da1 पदवी; Ca. c °वीं (as in text). — °) T1 भरद्वाजस्य; Ca भार° (as in text). K3 V1 B5 D (except Da1 D1.5) S गौतमः (for संयुगे).

48 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — °) K1 विजयीव. M2.4 युधः (for युधि). — °) T1.3 G M शस्त्र (G1 श्रुत)संपन्नः.

49 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — °) K1 पादतश्च; K3 पार्षतस्य; B1.2 S °तस्तु (for °तश्च). B5 D2-4.7 T1.3 G2.3 M महा; G1 समो (for भृशं). — °) M हि (for [अ]पि). Da1 D1.5 M2-4 दृश्यते (for लक्ष्यते). B1-3 Dn1 D3.4.7 T1 विमुखोऽद्यापि (Dn °स्या-भिल°; D8 विमुख्यः सोभिल°. — °) G1 विहिता (for विविधा). G2 तस्य (for वाचस). — °) K1 तथकानां (for तावकानां). S व्यश्रूयंत (G2 न श्रूयंते) महारणे (T1 °हवे). — After 49, K4 V1 B Da1 D1.8-7 ins.:

144* व्यश्रूयन्त महाराज तयोस्तत्र समागमे ।

[K4 ययोस् (for तयोस्). D1 समागमं.]

On the other hand, Dn1 D2 ins. after 49:

145* विचेरुस्तत्र समरे गौतमाद्भयशंसकाः ।

[D2 गौतमा भावसंमताः (for the posterior half).]

50 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — °) Some MSS. विनिःश्वस्य; B1.3.4 D1.5 विनिःश्वस्य. K2 (before corr.) V1 B D2-4.6.7 S क्रोधात् (G2 कोपात्) (for क्रुद्धः). — °) D1 तथा; G2 नृपः; M2-4 युधि (for नृप). — °) G1.2 पार्षदं. K3 D8 ताडयामास; V1 B5 Dn1 D2-4.6.7 चार्द° (for छाद°). — °) B1 Dn1

सर्वकर्मसु; S शरद्वष्टिभिः (for सर्वमर्मसु).

51 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — °) V1 B2.5 Dn1 D2-4.6.7 T2 हन्यमानः (for वध्य°). — °) K3 B1.4 Dn1 D3 नाभिजानाति; V1 B2.3.5 D2-4.6.7 न स्र जानाति; S नाभि (M3 °धि)जज्ञे वै (for न प्रजानाति). — °) K3 V1 B2.5 D (except Da1 D1.5) S मोहेन महता (K3 तमसा) वृतः.

52 For sequence in D3, cf. v. l. 31. — °) Da1 M3 कच्चित्; D3 कथं (for कच्चित्). S K1.2.4 V1 B (except B4) D2-4.6 T2 G1.2 M तु; Co नु (as in text). K3 Dn1 D3 तवारिहन् (for नु पार्षत). K2 पार्षतः; D2.6 S मारिष (for पार्षत). — °) B2 सदृशं (for ईदृशं). — °) S2 ते न (by transp.). K3 B3 Dn1 D3 S (except M2-4) मे दृष्टं; K4 दृष्टं ते (by transp.). D2-4.7 मया कच्चित् (for कदाचन).

53 For sequence of 53^{ab} in D3, cf. v. l. 31. — °) S K1.2.4 देवयुद्धात्; G1 देवयोगात् (for दैव°). K3 D3 च ते; D2 हि ते; T1 ततो; T2.3 G इमे (for तु ते). G2 M1 बाणान् (for बाणा). — °) K3 Dn1 D3 व्यपतन्; V1 D6 T2 नाभवन्; B Da1 D1-5.7 नापतन् (for नातरन्). K2 (before corr.) मर्ममेदिनि. T1.3 G M न जघ्नु (G2 निजघ्नु; M1 जघ्नु)र्मर्म (T1 °र्मम) चाहवे. — °) K1.3 B1.3-5 D (except D2.3.3) सर्वतः; M2-4 वै शराः (for सर्वशः).

54 °) K4 व्यावर्तये; B3 D3.6 व्यावर्तय; D8 व्यवर्तये; Co व्यावर्तये (as in text). K3 V1 Dn1 D2.3 T2.3 G M तव रथं; B1.3-5 Da1 D1.3-7 रथं तूर्णं; T1 रथमिमं (for तत्र रथं). B2 व्यावर्तयेत रथं च. — °) K3 D3 इवार्णवः; T1.2 G1.3 M इवाहवात्; T3 G2.3 इवाभसा. — °) B3 असाध्यं (for अवध्यं). K3 D1.3 (marg. sec. m. as in text) मेने (for मन्ये). — °) K1 विक्रमे. T1.3 G2.3 M1 (sup. lin.). 2-4 हतः (for हतः).

C. 8. 1061
M. 8. 26. 15
K. 8. 17. 15

धृष्टद्युम्नस्ततो राजञ्शनकैरब्रवीद्वचः ।
मुह्यते मे मनस्तात गात्रे खेदश्च जायते ॥ ५५
वेपथुं च शरीरे मे रोमहर्षं च पश्य वै ।
वर्जयन्ब्राह्मणं युद्धे शनैर्याहि यतोऽच्युतः ॥ ५६
अर्जुनं भीमसेनं वा समरे प्राप्य सारथे ।
क्षेममद्य भवेद्यन्तरिति मे नैष्ठिकी मतिः ॥ ५७
ततः प्रायान्महाराज सारथिस्त्वरयन्हयान् ।
यतो भीमो महेष्वासो युयुधे तव सैनिकैः ॥ ५८
प्रद्रुतं तु रथं दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नस्य मारिष ।
किरञ्शरशतान्येव गौतमोऽनुययौ तदा ॥ ५९
शङ्खं च पूरयामास मुहुर्महुरिदमः ।

पार्श्वतं प्राद्रवद्यन्तं महेन्द्र इव शम्बरम् ॥ ६०
शिखण्डिनं तु समरे भीष्ममृत्युं दुरासदम् ।
हार्दिक्यो वारयामास स्रयन्निव मुहुर्महुः ॥ ६१
शिखण्डी च समासाद्य हृदिकानां महारथम् ।
पञ्चभिर्निशितैर्भल्लैर्जनुदेशे समार्दयत् ॥ ६२
कृतवर्मा तु संकुद्धो भित्त्वा षष्टिभिराशुगैः ।
धनुरेकेन चिच्छेद हसन्नाजन्महारथः ॥ ६३
अथान्यद्वनुरादाय दुपदस्यात्मजो बली ।
तिष्ठ तिष्ठेति संकुद्धो हार्दिक्यं प्रत्यभाषत ॥ ६४
ततोऽस्य नवतिं बाणान् रुक्मपुङ्गवान्सुतेजनान् ।
प्रेषयामास राजेन्द्र तेऽस्याश्रयन्त वर्मणः ॥ ६५

55 ^b) K₈ अवोचच्छनकैर्वचः. — ^a) K_{1.8} V₁ B D (except D₁ D_{1.8}) T_{2.8} G_{1.8} M गात्र-; T₁ गात्रात् (for गात्रे). K₈ खेदश्च; K₄ खेदश्च.

56 G₂ om. (hapl.) 56^{ab}. — ^a) K₈ V₁ B D S वेपथुः. T_{1.8} G_{1.8} M क्लमथुश्चैव (for च शरीरे मे). — ^b) K₈ D₁ D₈ रोमहर्षस्तथा ब्रूयत्; V₁ B₁₋₈ D_{1.2.5.8} S (G₂ om.) 'र्षश्च जायते; B_{1.8} D₁ D_{8.4.7} 'र्षश्च सारथे. — ^c) T₁ अजेयो ब्राह्मणो युद्धे; G₂ ब्राह्मणं वर्जयन् युद्धे. — ^d) K₁ याति (for याहि). K₄ S (except T₂) [S]च्युतौ; B_{8.5} D_{8.4.9.7} [S]र्जुनः (for Sच्युतः).

57 ^a) B_{1.8.4} D₁ D_{1.5.8} च (for वा). — ^b) K₁ समरे. — ^c) B_{1.8.4} एव (B₈ 'वं) (for अद्य). M₈ भये (for भवेद्). D₁ D_{1.5} भवेद्यु (D₁ 'द्यु)स्तर (sic) (for भवेद्यन्तर). V₁ B₂ D₁ S महाम्; B₈ D_{8.4.7} एवम्; D₂ एकम् (for यन्तर). D₈ क्षेममद्यन्तरिति मे (sic). — ^d) B₈ D_{2-4.7} एषा (for इति). B₈ वै (for मे). K₈ नैष्ठिका; K₄ नैष्ठिकी; D₂ नैष्ठिकी; C₈ नैष्ठिका.

58 ^b) D_{2.5} G₂ त्वरया (for त्वरयन्). D₁ om. हयान्. — ^c) S₁ K_{1.2.4} D₁ ततो; B_{1.8.4} D₁ D_{1.5.8} यत्र (for यतो). S₂ भीम. D₁ G_{1.8} महाराज (for महेष्वासो). — ^d) K₁ D₈ युयुधे (for युयुधे).

59 ^a) K₁ प्राद्रुतं. V₁ B_{2.2.5} D_{2.4.6.7} च (for तु). — ^b) K_{8.4} मारिषः. — ^c) B₁ शत (for शर). — ^d) V₁ T₂ रणे; D₂ रणात्; M₁ तदौ; M₂₋₄ द्रुतं (for तदा).

60 K₁ reads 60^{bc} in marg. sec. m. — ^b) K₁ अविदमम्; D_{1.8} M₂ अरिदम. — ^c) S₁ प्रद्रवन्त्यतो; S₂ K_{2.4} प्रद्रवन्त्यतो (K₄ 'तो); K₈ D₈ द्रावयन्त्यातं; V₁ B_{2.5} D₁ D_{2.6} T₂ द्रावयामास; B_{1.8.4} D₁ D_{1.5} T₁ G₂ M

द्रावयन्म (T₁ G₂ M 'न्य)तो; D_{8.4.7} त्रासयामास; T₈ G_{1.8} द्रावयन्मसो (for प्राद्रवद्यन्तं). — ^d) V₁ B_{2.5} D_{2-4.7} महेंद्रो नमुचि यथा.

61 G₂ om. 61^a-62^b. — ^a) K₁ शिखण्डिनां. — ^b) K₁ दुरासनं (for दुरासदम्).

62 G₂ om. 62^{ab} (cf. v. 1. 61). — ^a) S₁ K_{8.4} V₁ B (except B₂) D₁ D₂₋₈ शिखं (D₈ 'षं)डी तु; D₂ शिखण्डिनं (for 'डी च). S₁ (before corr.) समारुह्य; S₂ K₄ समासाद्य (for 'साद्य). — ^b) T₁ हार्दिक्यानां; G₁ हृदिकानां. — ^c) K₈ D₁ D_{8.8} T₂ G₂ बाणैर् (for भल्लैर्). — ^d) K₁ जनुदेशे; K₈ जनु (for जनु). K₁ समासदत्; K₈ D₁ S समर्पयत्; V₁ B₈ D_{8.4.6.7} समाह-
नत्; B₁₋₄ D₁ D_{1.2.5.8} समापयत् (for 'र्दयत्).

63 ^a) V₁ हार्दिक्यो; B₂ हार्दिक्यं; G₅ संरुद्धो (for संकुद्धो). — D₁ repeats 63^{bc} after 68^a. — ^b) B₂ हत्वा; S विद्ध्वा (for भित्त्वा). K₈ D₁ D_{8.7.8} षष्ट्या पतत्रिभिः; K₄ षष्टिभिराहतैः; V₁ B₂ D₈ द्वात्रिंशता शरैः; B_{1.8.4} पञ्चभिराशुगैः; B₈ षष्ट्याभिराशुगैः (sic); D₂ षष्ट्या तदाशुगैः; G₂ चाष्टभिराशुगैः (for षष्टिभिरा). — ^c) B_{1.8} स चैकेन धनुश्चित्वा. — ^d) T_{1.8} G M स्रयन्निव; T₂ हसन्नाजौ (for 'न्नाजन्). K₁ महारथाः; D₂ 'रथं.

64 ^a) V₁ चाक्रुद्धो; S (except T₂) हार्दिक्यं (for संकुद्धो). — ^d) D₂ प्रहसन्वाक्यमब्रवीत्; S (except T₂) संकुद्धः समपद्यत.

65 ^a) D₂ नवभिर्; D₈ M₁ नवतिर्; G₁ M_{8.4} नवतीं. D₁ बाणा. — ^b) M₁ रुक्मपुङ्गवान्. K₈ D₈ T₁ सुतेजसः; B₂ स्वतेजसा; T₂ सुतेजितान् (for 'जनान्). — ^c) T₈ G समरे (for राजेन्द्र). — ^d) S₂ D_{1.8.8} T₂ G_{1.2} तस्य; B₁ ते च

वितथांस्तान्समालक्ष्य पतितांश्च महीतले ।
 क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कार्मुकं चिच्छिदे वली ॥ ६६
 अथैनं छिन्नधन्वानं भग्नशृङ्गमिवर्षभम् ।
 अशीत्या मार्गणैः क्रुद्धो बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ६७
 कृतवर्मा तु संक्रुद्धो मार्गणैः कृतविक्षतः ।

धनुरन्यत्समादाय समार्गणगणं प्रभो ।
 शिखण्डिनं बाणवरैः स्कन्धदेशेऽभ्यताडयत् ॥ ६८
 स्कन्धदेशे स्थितैर्वाणैः शिखण्डी च रराज ह ।
 शाखाप्रतानैर्विमलैः सुमहान्स यथा द्रुमः ॥ ६९
 तावन्योन्यं भृशं विद्धा रुधिराण्य समुक्षितौ ।

G. 8. 1088
 B. 8. 25. 22
 K. 8. 17. 22

(for तेऽस्य). S₂ [अ]भृश्यंत; K₁ [अ]त्रश्यंत; G_{1.2} अश्यंत
 (for [अ]अश्यन्त). Dn₁ D_{1.2.3} वर्मणि; T₂ वाजिनः; M₂
 वर्मणा (for वर्मणः).

66 ^a) K₁ वितथासु; D₄ G₂ विरथांसु; D₈ वितथांसु; T₁
 वतथांसु; T₂ व्यथितांसु (for वितथांसु). B₂ समालोक्य
 (for 'लक्ष्य'). — ^o) G₁ स तीक्ष्णेन. — ^d) S सोच्छिन्द
 (for चिच्छिदे). K_{1.3} V₁ B D T₁ M मृशं; B₄ m पुनः;
 T_{2.3} G_{1.3} दृढं; G₂ रथं (for वली).

67 ^a) K₁ भिन्नधन्वानं. — ^b) T₂ G_{2.3} भग्नदपम्;
 M₂₋₄ भिन्नशृङ्गम् (for भग्न). M₁ इवाधर्षभम्. — ^o) D₂
 अशीत्या; D₈ आशीत्या. After अशीत्या, D₈ erroneously
 reads 31^a-53^b (cf. v. 1. 31). B₄ माकुलैः (for
 मार्गणैः). T₁ क्रोधाद् (for क्रुद्धो). — ^d) K₃ V₁ B D
 (except D₈) S चार्पयत् (for चार्दं).

68 ^a) K_{1.3} Dn₁ D₈ T₂ च (for तु). T₁ M सात्व-
 तस्तु रणे क्रुद्धो; T₃ G₃ सात्वतं तु सुसंक्रुद्धो; G₁ सात्वतस्तु
 सुसं; G₂ सात्यकिस्तु सुसं. — After 68^a, D₁ repeats
 63^{ab}. — ^b) S_{1.2} (sup. lin. as in text) K₁ B D
 (except D₈) M₁ Cop क्षतविक्षतः; S₂ (sup. lin. and
 also marg.) विक्षतः कृतः; K₃ क्षतविक्षतः; K₄ क्षत-
 विक्षतः; T₁ भृशविक्षतः; T_{2.3} G क्षतविग्रहः; M₂ कृतवि-
 क्षतिः; M₃ विक्षतिः; Co विक्षतः (as in text). — After
 68^{ab}, K_{3.4} V₁ B D S ins.:

146* ववाम रुधिरं गात्रैः कुम्भवक्रादिवोदकम् ।

रुधिराण्य परिक्षिन्नः कृतवर्मा त्वराजत ।

वर्षेण क्लेदितो राजन्यथा गैरिकपर्वतः ।

[(L. 1) K₃ चकार; K₄ विशरं; V₁ व्यक्षरद्; B₂ T₂
 विशरन्; Da₁ D_{1.5.8} चक्षार; Dn₁ सुत्ताव; D₂ विचरन्; D₈
 व्यक्षरन् (sic); T_{1.3} G_{2.3} M₂₋₄ व्यसृजद्; G₁ विसृजं; M₁
 विसृजन् (for ववाम). D₂ विविधैर् (for रुधिरं). K₃ B_{3.4}
 Dn₁ D₈ T₁ गात्रात्; M₁ (before corr.) गात्रं (for गात्रैः).
 S (except T₂) मुक्तात्कुम्भ (for कुम्भवक्राद्). — (L. 2) G₂
 इव (for परि-). K₃ तवमन्ये (for कृतवर्मा). K₂ V₁ D₈
 व्यराजत; B_{2.3} D_{2-4.7} त्वराजत (for व्यरोचत). — (L. 3)
 Dn₁ क्लवितो (for क्लेदितो). B₁ D₈ गैरिकः (D₈ 'का' पर्वतो
 यथा (for the posterior half).]

— ^o) K₃ भानुर (for धनुर). K₃ V₁ B D S अथान्यद्-
 नुरादाय. — ^d) V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} M समार्गणगुणं
 (for 'गणं'). K_{3.4} V₁ B D T₂ प्रभुः; T_{1.3} G M ततः
 (for प्रभो). — ^o) K₃ Dn₁ D₈ T₂ बाणशतैः; V₁ B_{2.3}
 D_{2-4.6.7} 'गणैः; T_{1.3} G M त्रिभिर्वाणैः (for 'बाणवरैः').
 — ^f) S (except T₂) शंखदेशे (for स्कन्ध). K_{3.4} V₁
 B D व्यताडयत्; T₁ ह्यताडयत् (for 'अभ्यताडयत्').

69 ^a) K₃ V₁ B D (except D₈) T₂ स्कन्धदेश- (D₁
 'शा-'); T_{1.3} शंखदेश-; M शंखदेशे (for स्कन्धदेशे). — ^b)
 K_{1.3} V₁ B D T₂ तु; T₁ न; T₃ G_{2.3} M स (for च). V₁
 B_{2.4.5} D_{2-4.6.7} T_{2.3} G₃ व्यराजत; T₁ G₂ M व्यरोचत
 (for रराज ह). G₁ स शिखण्डी व्यराजत. — ^o) B₁₋₄ Da₁
 D_{1.2.5} विपुलैः (for विमलैः). K₃ B₅ D_{2.4.7} शाखाप्रशा-
 खविपुलः (K₃ 'ततो'); V₁ D₈ 'वितानैर्विततः (D₈ 'पुलैः);
 Dn₁ D₈ 'प्रशाखैर्विततो; T_{1.3} G M₂₋₄ 'प्रशाखैर्विपुलैः (T₃
 G 'मलैः); M₁ 'प्रशाखैः सुविपुलैः (hypermetric).
 — ^d) T₁ स महान् (for सुमहान्). B_{1.4} Da₁ D_{1.5}
 च; B₂ स्म; B₃ तु; T_{1.3} G M वै (for स). B₂ द्रुमो
 यथा (by transp.); M₂₋₄ वनस्पतिः. K₃ Dn₁ D₈
 महास्कन्ध इव द्रुमः; V₁ B₅ D_{2-4.6.7} T₂ सुमहान्पादपो यथा.

70 ^a) K₃ च संक्रुद्धौ; V₁ D₈ मृशं विद्धौ; T₁ G_{1.3} M
 रणे विद्धा (for मृशं विद्धा). — ^b) Da₁ D_{1.5} समुक्षितं;
 T₂ G₂ समुक्षितौ. — After 70^{ab}, S ins.:

147* पोद्भूयमानौ हि यथा महान्तौ शोणितहृदे ।

तद्वद्विरेजतुर्वीरौ शोणितेन परिष्ठितौ ।

यथा च किंशुकौ फुल्लौ पुद्भ्यमासेऽभ्युपागतौ ।

रुधिरोक्षितसर्वाङ्गौ रक्तचन्दनरुषितौ ।

भुजगाविव संक्रुद्धौ रेजतुस्तौ नरोत्तमौ । [5]

तावुभौ शरनुज्ञाङ्गौ परस्परशरक्षतौ ।

[(L. 1) T₃ G₃ पोद्भूयमाना. T₁ शोभमानौ यथा भूमौ (for
 the prior half). G₂ महान्तं (for महान्तौ). T₁ शोणितौ
 हृदौ. — (L. 3) G₂ यथा हि किंशुके फुल्ले (for the prior
 half). T₂ [S]भ्युपागतौ; T₃ G समागते (for 'अभ्युपा-').
 — (L. 6) T₁ मृशं (for शर). T_{1.2} M₁ 'शरक्षते; M₂₋₄
 'कृतक्षतौ.]

— ^o) D₁ 'शृङ्गाभिहतो. — K₃ om. (1 hapl.) 70^a-71^b.

C. 6. 1069
B. 8. 28. 33
K. 8. 17. 34

अन्योन्यशङ्काभिहतौ रेजतुर्वृषभावि ॥ ७०
अन्योन्यस्य वधे यत्नं कुर्वाणौ तौ महारथौ ।
रथाभ्यां चेतुस्तत्र मण्डलानि सहस्रशः ॥ ७१
कृतवर्मा महाराज पार्षतं निशितैः शरैः ।
रणे विव्याध सप्तत्या स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ॥ ७२
ततोऽस्य समरे बाणं भोजः प्रहरतां वरः ।
जीवितान्तकरं घोरं व्यसृजस्वरयान्वितः ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

स तेनाभिहतो राजन्मूर्छामाशु समाविशत् ।
ध्वजयष्टिं च सहसा शिश्रिये कश्मलावृतः ॥ ७४
अपोवाह रणात्तं तु सारथी रथिनां वरम् ।
हार्दिक्यशरसंतप्तं निःश्वसन्तं पुनः पुनः ॥ ७५
पराजिते ततः शूरे द्रुपदस्य सुते प्रभो ।
प्राद्रवत्पाण्डवी सेना वध्यमाना समन्ततः ॥ ७६

१९

संजय उवाच ।

श्वेताश्वोऽपि महाराज व्यधमत्तावकं बलम् ।
यथा वायुः समासाद्य तूलराशिं समन्ततः ॥ १

प्रत्युद्ययुस्त्रिगर्तास्तं शिबयः कौरवैः सह ।
शाल्वाः संशप्तकाश्चैव नारायणबलं च यत् ॥ २
सत्यसेनः सत्यकीर्तिर्मित्रदेवः श्रुतंजयः ।

— ^a) Ds राजतुर (for रेजतुर). Ks वृषलावि; Ds वृषभा इव (for 'भावि).

71 Ks om. 71^{ab} (cf. v. l. 70). — ^a) Gs अन्योन्यं तु वधे यत्नौ. — ^b) Ks Ds रथानां (for रथाभ्यां). Ts रेजतुस्; M1 चतुरस् (sic) (for चेतुस्).

72 ^b) Ks नवभिः (for निशितैः). — ^a) Ks Ds शिलाशितैः.

73 ^a) Ks राजन्; T1 M बाणान् (for बाणं). — ^b) Gs तेन (for भोजः). — ^c) Ks T1 M जीवितान्तकरान्वो-
रान्. — ^d) Ks त्वरयान्वितान्.

74 ^a) Ss श्वेते नामिहतो; Ks स तैरभिहतो. Gs राजा (for राजन्). — ^b) S (except T2) मूर्छयामिपरिभुतः. — ^c) M1 संश्रयात्; Ca शिश्रिये (as in text). Ds. 7 कश्मलान्वितः; G1 'लाश्रितः (for 'लावृतः).

75 ^a) Ks Ds. 8 रथात्; Ts G रणे (रणात्). V1 B. 8. 8 D (except Dn1 Ds) तूर्णं (for तं तु). — ^b) Da1 D1. 5 सारथि. T2 वरः. — T2 om. 75^{ca}. — ^c) Ks हार्दिक्यं (for हार्दिक्य-). — ^d) Ss K1 निश्चरन्तः; some MSS. निश्चरन्तः. Bs Dn मुहुर्मुहुः (for पुनः पुनः).

76 ^a) Ts G1. 8 तत्र (for ततः). T1 सूनौ (for शूरे). — ^b) Ks सुतैः; V1 Bs Ds. 4. 6. 7 T2 [आ]त्मजे; T1 रणे; Gs शरैः (for सुते). B. 8 विभो; Ds प्रभौ; Gs सुते (for प्रभो). — ^c) K1 प्राद्रवीत्; V1 Bs D1-7 Ts Gs Ms व्यद्रवत् (for प्राद्रवत्). Ks कौरवी (for पाण्डवी). — ^d)

V1 Ds. 8 T2 हन्यमाना; Bs व्यध^o; Dn1 पीड्य^o (for वध्य^o). V1 परंतप (for समन्ततः).

Colophon. — Adhy. name: T1. 2 शिखंडिपराजयः. — Day of Karṇa's Generalship: Ss प्रथमयुद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): Ss 19; B. 8. 4 Da Ds. 8. 8 26; D1 20; D2 27; T1. 8 G M 17; T2 19.

19

1 Before the ref., Gs reads श्रीकृष्णाय नमः; Ds om. the ref. — ^a) Bs Ds. 4. 7 श्वेताश्वो (for 'श्वोऽपि). — ^b) Ks वृक्षराशिं; K4 तूलराशिं; Dn1 'राशिः (for 'राशिं).

2 ^a) Da1 D1. 5 तु; M1 ते (for तं). Gs प्रत्युद्युतिस्त्रि-
गर्तास्त्रान् (sic). — ^b) Ds (m as in text) शिबयः (for शिबयः). S (except T2) transp. कौरवैः and सह. Ds om. from सह up to 3^b. — ^c) Ss K1 साल्वः; K2. 4 साल्वाः. Some MSS. संसप्तकाश्च. S (except T2) वसातयोथ साल्वा (T1 'त्व)श्च. — ^d) V1 B (except Bs) Dn Ds. 8 T2 (sup. lin. as in text) तत् (for यत्). T1. 8 G M गोपालाश्च यशस्विनः.

3 Ds om. 3^{ab} (cf. v. l. 2). — ^a) S K1. 2. 4 V1 Dn1 Ds. 8 T2. 8 G M1 सत्यदेवः (for 'सेनः). B Da1 D1. 4. 5. 7 चंद्रदेवो. — ^b) T1 M2-4 मित्रसेनः (for 'देवः).

सौश्रुतिश्चित्रसेनश्च मित्रवर्मा च भारत ॥ ३
 त्रिगर्तराजः समरे आतृभिः परिवारितः ।
 पुत्रैश्चैव महेष्वासैर्नानाशस्त्रधरैर्युधि ॥ ४
 ते सृजन्तः शरघातान्किरन्तोऽर्जुनमाहवे ।
 अभ्यद्रवन्त समरे वार्यौघा इव सागरम् ॥ ५
 ते त्वर्जुनं समासाद्य योधाः शतसहस्रशः ।

अगच्छन्विलयं सर्वे ताक्षर्यं दृष्ट्वैव पन्नगाः ॥ ६
 ते वध्यमानाः समरे नाजहुः पाण्डवं तदा ।
 दह्यमाना यथा राजञ्जलभा इव पावकम् ॥ ७
 सत्यसेनस्त्रिभिर्वाणैर्विव्याध युधि पाण्डवम् ।
 मित्रदेवस्त्रिषष्ट्या च चन्द्रदेवश्च सप्तभिः ॥ ८
 मित्रवर्मा त्रिसप्तत्या सौश्रुतिश्चापि पञ्चभिः ।

C. 8. 1084
B. 8. 27. 9
K. 8. 18. 9

Bs D2.4.6.7 T3 सुतंजयः; D8 श्रुतिः; T3 शतं (for श्रुतं).
 — °) K4 सौश्रुतश्च; D8 सश्रुतिश्च; G2 सौश्रुतिश्च (for
 सौश्रुतिश्च). V1 S चंद्रदेवश्च; Dn1 चंद्रसेनश्च; D8 चंद्र (for
 चित्र). — °) S K2.4 V1 B1.5 G3 चित्रवर्मा; K3
 मित्रकर्मा; G2 देवश्च (for वर्मा). — After 3, Dn1 ins.:

148* सुशर्मा च सुधर्मा च सुवर्मा चैव भारत ।

4 °) S K2.4 त्रिगर्तश्चैव; G2 त्रिगर्तराजः (as in text).
 K1 त्रिगतुस्समरे तत्र (sic). — °) K1 परिवर्तितः (for
 वारितः). — °) T1 एव (for चैव). — °) D8
 नानायुधधरैः; T1 G1 शस्त्रधरैः; T3 G3 शस्त्रसहैः; G2
 शस्त्रधरैः (for शस्त्रधरैः). V1 B1.5 D2-4.6.7 T2
 नानाश(T2 शा)स्त्रविशारदैः.

5 °) K3 V1 विसृजन्तः; B1.5 D3.4.6.7 व्यसृजन्तः; B2-4
 D5 T2 तेसृजन्तः; D1 ते सृजन्तः; D2 विसृजन्तः; T1 M1 ते किरन्तः;
 M2.4 ते क्षिपन्तः; M3 तेक्षिपन्त (for ते सृजन्तः). K1
 शरघाताः; B1 शरशतं; Dn1 D8 (before corr. as in
 text) शरशतान्; T3 G शरान्वोरान् (for शरघातान्).
 — °) T1 क्रुद्धा हर्जुनम् (for किरन्तो). G2 cites किरन्तः
 (as in text). — °) K1 अद्य वर्तत (sic); K3 Bs Da1
 Dn1 D1 अभ्यवर्षत; V1 B1-4 D2-4.6-8 S वर्तत; D5 वर्धत
 (for द्रवन्त). K3.4 B1-8.5 Dn1 D2-4.7.8 S सहसा; V1
 सरिता; B1 Da1 D1.5 सहिता (for समरे). — °) S2 K2.4
 Da1 Dn1 D1.8-5 M1 वार्यौघा; K1 M1 वार्यौघ; D8 G2
 वार्यौघ (for वार्यौघा). D1 सागरे; G2 सागरौ (for
 सागरम्).

6 S1 K3 om. (hapl.) 6. — °) K3 D8 तेर्जुनं तु.
 — °) M1.3.4 यौघाः (for योधाः). K1.3.4 V1 B5 D2.6
 सरितः सागरं यथा. — °) K4 Da1 D1 आगच्छन्. B1 Da1
 D1.4.5 निलयं (for विलयं). S2 K1.8 प्रनष्टास्त(S2 एत)त्र
 दृश्यन्ते. — °) Dn1 D8 प्राप्येव; T2 G1.2 दृष्ट्वैव (for दृष्ट्वैव).
 S2 K1.8 वार्यौ(K1 र्यौ)घा इव सागरं (K3 रै) (= 5^d).

7 °) K3 V1 B5 D2-4.6.7 हन्यमानाः (for वध्य-
 मानाः). — °) S K2.4 D1 नाजहुः; D8 T1.3 G1.3 M न
 जहुः; T2 निजहुः (for नाजहुः). K3 M1 पाण्डवांस (for
 पाण्डवं). V1 B5 Dn1 D2-4.6.7 T2 रणे; T1 तथा (for

तदा). G2 तंजहुः पाण्डुनंदनं. — °) K3 दग्धपादा; B2.5
 D3.4.7 हन्यमाना (for दह्य). V1 B5 D8 महाराज; B1-4
 तथा (B3.4 दा) राजश्च. — °) M1 शलका (for शलभा).

8 °) V1 G1 सत्यदेवस्; G2 देवं (for सेनस्).
 — After 8^{ab}, D2 reads 149* and G2, 151*. — °) B2
 चित्रदेवस्; B3 चित्रसेनस् (for मित्रदेवस्). V1 तु षष्ट्या
 (for त्रिषष्ट्या). V1 B2.5 D2-4.6.7 T2 तु (for च). — °)
 V1 B5 Dn1 D1-4.6.7 चंद्रसेनस्तु (Dn1 D1 श्व) (for
 देवश्च).

9 D2 G2 M1 om. (hapl.) 9^{ab}. — °) K3 चित्रधर्मा;
 D8 मित्रधर्मा (for वर्मा). M1 त्रिसप्तत्यासौ (sic) (for
 त्रिसप्तत्या). — °) K1 T3 G3 सौश्रुतश्च (for सौश्रुतिश्च).
 V1 B Dn1 D2-3.7.8 T2 सप्तभिः; Da1 D1 सप्ततिः (for
 पञ्चभिः). M1 श्रुतिश्चापि च पंचभिः. — After 9^{ab}, M2-4
 ins. 153*, 154*. — °) V1 B1.4 D8 T3 G1.3 M1
 श्रुतंजयश्च; B3 धनं (for शत्रुं). B1.2.5 D2-4.6.7 T2 तु
 (for च). G1 सप्तत्या (for विशत्या). — °) K1 स्वशर्मा;
 K3 T1.2 M1 सुवर्मा; V1 D8 त्रिगतौ (for सुशर्मा). B1
 सप्तभिः. B3 चंद्रदेवं तथाष्टभिः. — S K V1 B1.2.4 D T
 G1.3 ins. after 9 (D2, after 8^{ab}):

149* स विद्धो बहुभिः संख्ये प्रतिविष्याथ ताक्षपान् ।

[T2 बहुधा (for बहुभिः). S K2.4 युद्धे; Dn1 T2 वाणैः;
 D2 शरैः; T1 G3 संखे (for संख्ये). S1 प्रतिविष्यत्तु; S2 विष्यत्तु;
 K1 विष्यत्तु; K2 विष्यत्तु (sic); K4 विष्यत्तु (for विष्याथ).]

S K V1 B1.2.4 D (except D8) T2 cont.:

150* सौश्रुतिं सप्तभिर्विद्धा सत्यसेनं त्रिभिः शरैः ।

[D2 सौश्रुतिः; D8 सौश्रुतं (for सौश्रुतिं). K1 सप्तभिर्विद्धा;
 V1 Dn1 D2 T2 पंचविंशत्या.]

On the other hand, D8 T1.3 G1.3 ins. after 149*:
 G2, after 8^{ab}:

151* सौश्रुतिं पञ्चविंशत्या चन्द्रदेवं तथाष्टभिः ।

[G2 सौश्रुतिः; G3 तं. D8 चंद्रसेनं; G2 चंद्रदेवस्;
 K3 V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1-3.7.8 ins. after 150*:]

152* शत्रुंजयं च विशत्या चन्द्रदेवं तथाष्टभिः ।

[V1 B1.4 श्रुतंजयं (for शत्रुं). Da1 D1.5 तु (for च).
 V1 Dn1 D2 चंद्रसेनं (for चन्द्रदेवं).]

C. 8. 1685
E. 8. 27. 9
K. 8. 18. 9

शत्रुंजयश्च विंशत्या सुशर्मा नवभिः शरैः ॥ ९
शत्रुंजयं च राजानं हत्वा तत्र शिलाशितैः ।
सौश्रुतेः सशिरस्त्राणं शिरः कायादपाहरत् ।
त्वरितश्चन्द्रदेवं च शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १०
अथेतरान्महाराज यतमानान्महारथान् ।
पञ्चभिः पञ्चभिर्वर्णैरेकैकं प्रत्यवारयत् ॥ ११
सत्यसेनस्तु संकुद्रस्तोमं व्यसृजन्महत् ।

समुद्दिश्य रणे कृष्णं सिंहनादं ननाद च ॥ १२
स निर्भिद्य भुजं सव्यं माधवस्य महात्मनः ।
अयस्यो महाचण्डो जगाम धरणीं तदा ॥ १३
माधवस्य तु विद्वस्य तोमरेण महारणे ।
प्रतोदः प्रापतद्वस्ताद्रश्मयश्च विशां पते ॥ १४
स प्रतोदं पुनर्गृह्य रश्मींश्चैव महायशाः ।
वाहयामास तानश्चान्सत्यसेनरथं प्रति ॥ १५

Ks V1 B1.4 Da1 Dn1 D1-5.7.8 cont.: Bs ins. after 9:
M2-4 ins. after 9^{ab}; Ds T1.8 G ins. after 150*:

153* मित्रदेवं शतेनैव श्रुतसेनं त्रिभिः शरैः ।

[Ks मित्रवंशं (for 'देवं'). Ks Da1 Dn1 D1.5.8 M2.4
चित्रसेनं; V1 सत्यकीर्तिः; Ds सत्यकीर्तिः; T1 Ms मित्रसेनं; T3 G
सत्यदेवं (for श्रुतसेनं).]

Ks V1 B1.4 D T1.8 G M2-4 cont.: S T2 ins. after
150*; M1 ins. after 9:

154* नवभिर्मित्रवर्माणं सुशर्माणं तथाष्टभिः ।

[T1 M1 अष्टभिर्; G1.2 M2-4 अष्टाभिर् (for नवभिर्).
Dn1 विद्याध च; T1 त्रिवर्माणं; T3 M सुवर्माणं (for सुशर्माणं).
S तथैव च (for तथाष्टभिः).]

Dn1 cont.:

155* सुवर्माणं शतेनाजौ सुशर्माणं च पंचभिः ।

भूयश्चैव सुशर्माणं सुवर्माणं तथाष्टभिः ।

10 ^a) B1.4 T3 G2.8 श्रुतंजयः; M1 श्रुतंजयश्च (for
शत्रुंजयं). Ds शत्रुंजयं अथेतरान्महाराजानं (sic) (for
'^a)). — ^b) K1 शिवान्तैः (sic); D1.8 शिलाशितैः; T2
शिलीमुखैः (for शिलाशितैः). — ^c) D1 सौश्रुतैः; D2
सौस्तुतैः (for सौश्रुतैः). K1 सौश्रुतिं स्तशरस्त्राणं (sic).
— ^d) S2 त्वरिता; D1 T G त्वरितं (for त्वरितश्च). V1
Dn1 चन्द्रसेनं; T2 चित्रसेनं (for चन्द्रदेवं).

11 ^a) B2 D3.4.5.8 T3 तथेतरान् (for अथे'). — ^b)
T3 युध्यमानान् (for यत्'). — ^c) Dn1 om. the first
पंचभिर्. — ^d) Dn1 प्रत्यधारयत्; Ds 'वारयत्' (sic); T1
'पीडयत्'; T3 G M2-4 'ताडयत्'; M1 'डारयत्' (sic) (for
'वारयत्').

12 ^a) G1.2 सत्यदेवस्य (for 'सेनस्य'). — ^b) K4 Ds
विसृजन्महत् (Ds 'हान्'). S (except T2) ससृजे शितं
(for व्यसृजन्महत्). — ^c) K4 तमुद्दिश्य (for ससृजं).
— ^d) B1 ह (for च).

13 ^a) S1 K1.2 Dn1 T2 अयोमयो; S2 K4 अयोमुखो
(for अयस्यो). S1 K1 B2 महादंडो; Ks V1 B1.3-5

D हेमदंडो; K1 महाचंद्रो; S स्वर्णदंडो (for महाचण्डो).
— ^a) S धरणीतलं (for धरणीं तदा).

14 ^a) B2 च; Da1 तु (for तु). Ks विद्वस्य; Ds
(m as in text) विप्रस्य (for विद्वस्य). — ^b) Da1 D1.5
महाहवे; Dn1 D2 'त्मना; T1 'त्मनः (for 'रणे). — ^c) Ks
प्राद्रवद्; G1 न्यपतद् (for प्रापतद्). T G2.8 M प्रतोदमप-
तद्वस्ताद्. — ^d) D1 तु (for च). — Ks Dn1 D1 m.7.8
ins. after 14: T2 G1 after 15: T3 G3 M2.8 after 16^{ab}:

156* वासुदेवं विभिन्नाङ्गं दृष्ट्वा पार्थो धनंजयः ।

क्रोधमाहारयत्तीव्रं कृष्णं चेदमुवाच ह ।

प्रापयाश्चान्महाबाहो सत्यसेनं प्रति प्रभो ।

[T3 G3 M2.8 om. line 1. — (L. 1) = (var.)
16^{ab}. Ks तु निर्भिद्यं; Ds सुनिर्भिद्यं (for विभिन्नाङ्गं). T2
G1 विष्वक्सेनं सुनिर्विद्यं (for the prior half). Ds मेदं (for
पार्थो). — (L. 2) G1 आहारयंस्. T2.8 Gs वाक्यं (for कृष्णं).
— (L. 3) Dn1 प्रापयास्मान्; Ds प्रापयस्; T2.8 G1.8 M2.8
चोऽयाश्चान् (for प्रापया'). Ks T2.8 G1.8 M2.8 सत्यसेन-
रथं प्रति (for the posterior half).]

Ks Dn1 D1 m.7.8 cont.:

157* यावदेनं शरैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनम् ।

while M2.8 ins. after 156*:

158* ततः संचोदयामास सत्यसेनरथं प्रति ।

M2.8 cont.: T3 Gs ins. after 156*:

159* अथ दिव्यास्त्रविच्छूरो जातमन्युर्धनंजयः ।

15 ^a) K1.8 B2 Ds स तु प्रतोदं गृह्णातु; V1 Dn1
D2.4.6.7 S प्रतोदं गृह्य सोम्यं तु (D2.4.6.7 T2.8 G M1.8
'न्यत्तु); B1.2-5 Da1 D1.5 स प्रतोदं प्रगृह्णातु; D2 प्रतोदं
गृह्य सौ तथा (sic). — ^b) K1.8 B1.3-5 Da1 D1.5.8
तथा रश्मीन्म (K1 Ds 'रश्मीन्' हायशाः; V1 Dn1 D2-4.6.7
रश्मीनपि यथां पुरां; B2 रथरश्मीन्महायशाः; S रश्मीन्संगृह्य
च द्रुतं (M स्वयं). — ^c) B1 अस्मान् (for अश्वान्). — ^d)
T2.8 G1.8 सत्यदेवरथं प्रति.

विष्वक्सेनं तु निर्भिन्नं प्रेक्ष्य पार्थो धनंजयः ।
 सत्यसेनं शरस्तीक्ष्णैर्दारयित्वा महाबलः ॥ १६
 ततः सुनिशितैर्बाणै राज्ञस्तस्य महच्छिरः ।
 कुण्डलोपचितं कायाच्चकर्त पृतनान्तरे ॥ १७
 तं निहत्य शितैर्बाणैर्मित्रवर्माणमाक्षिपत् ।
 वत्सदन्तेन तीक्ष्णेन सारथिं चास्य मारिष ॥ १८
 ततः शरशतैर्भूयः संशप्तकगणान्वशी ।
 पातयामास संकुद्धः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १९
 ततो रजतपुङ्खेन राज्ञः शीर्षं महात्मनः ।

मित्रदेवस्य चिच्छेद क्षुरग्रेण महायशाः ।
 सुशर्माणं च संकुद्धो जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ २०
 ततः संशप्तकाः सर्वे परिवार्य धनंजयम् ।
 शस्त्रौघैर्ममृदुः क्रुद्धा नादयन्तो दिशो दश ॥ २१
 अभ्यर्दितस्तु तैर्जिष्णुः शक्रतुल्यपराक्रमः ।
 ऐन्द्रमस्त्रममेयात्मा प्रादुश्चक्रे महारथः ।
 ततः शरसहस्राणि प्रादुरासन्विशां पते ॥ २२
 ध्वजानां छिद्यमानानां कार्मुकाणां च संयुगे ।
 रथानां सपताकानां तूणीराणां शरैः सह ॥ २३

C. B. 11C5
 B. B. 27. 23
 K. B. 18. 29

16 K₁ reads 16^{ab} twice consecutively. — ^a) S₁ K_{1.2} B₂ विश्वक्सेनं; K₄ (second time) विच्छेनं (sic). B₂ om. from निर्भिन्नं (in 16^a) up to 17^d. D₂ T_{1.2} G₂ M₂₋₄ सुनिर्विद्धं (for तु निर्भिन्नं). K₄ (first time) D_{n1} D₂ T₂ G₁ M₁ अथ दिव्यास्त्रविच्छुरो. — ^b) K₄ (first time) D_{n1} D₂ जातमर्षो; V₁ प्रेक्षयन्नो; B_{1.2.5} D_{2-4.7} T_{1.2} G_{2.2} M₂₋₄ दृष्ट्वा पार्थो; B₄ वीक्ष्य पार्थो; T₂ G₁ M₁ जातमन्युर् (for प्रेक्ष्य पार्थो). — ^c) V₁ B (B₂ om.) D_{n1} D_{2-4.6-8} S चारयित्वा (for दारं). V₁ D_{2.6} T₂ महारथं; B_{1.4} D_{n1} D_{1.5} बलं; B_{2.5} D_{n1} D_{2.4.7} T₁ रथः; T₂ G₂ बली (for बलः).

17 B₂ om. 17 (cf. v. l. 16). — ^a) D₂ M₂₋₄ स; G₁ तु (for सु). — G₂ om. (hapl.) from बाणैः (in 17^a) up to शतैर् (in 19^a). K₁ om. (hapl.) 17^b-18^a. — ^b) D_{n1} D_{2.2} राज्ञस् (for राज्ञस्). S (G₂ om.) राज्ञस्तस्य महात्मनः. — ^c) T G_{1.2} M_{1.2} कुण्डलोपहितं. Cc cites उपचितं. — ^d) K₂ मृशसुत्तरं; V₁ B_{2.5} D_{n1} D_{2.6} पृतनामुखे; D₁ पृष्ठं स्तनान्तरे (sic); T₁ प्रहसन्निव T_{2.2} G_{1.2} M प्रहसन्निवः (for पृतनान्तरे).

18 G₂ om. 18. K₁ om. 18^a (cf. v. l. 17). — ^a) V₁ B_{1.5} D_{2-4.6.7} निहत्य (for निहत्य). — ^b) S K चित्रवर्माणम्. K₂ T₁ G₁ M आहवे; V₁ आक्षिणोत्; D₂ अक्षिणोत्; T₂ G₂ एव च; Cc आक्षिपत् (as in text). — ^c) S (G₂ om.) हत्वा च (for तीक्ष्णेन). — ^d) K₂ D_{n1} मारिषः.

19 G₂ om. ततः शरशतैर् (cf. v. l. 17). — ^a) D₂ शरैः शतं (before corr. शतं शरैर्). K₂ om. भूयः. — ^b) Some MSS. संशप्तकः. V₁ T_{2.2} G M₁ बहुनः; B D_{n1} D_{2-4.7} बली (for वशी). — ^c) S K_{1.2.4} वै; D₂ वान् (for सं).

20 ^a) K₁ V₁ B_{2.2.5} D₂ T G M₁ राजतपुङ्खेन. — ^b)

V₁ B₂ D_{2-4.7} राजन्; D_{n1} राजः; D₂ क्षिरस् (for राजः). D₂ तस्य (for शीर्षं). B₂ महारथः (for त्मनः). — ^c) B_{2.4} D_{n1} D_{2-4.7} S मित्रसेनस्य; B₂ चित्रदेवस्य; B₂ चित्रसेनस्य (for मित्रदेवस्य). — ^d) B₂ D_{2-4.6.7} महारथः; M_{2.4} त्मना (for यशाः). — ^e) K₁ स्वशर्माणः; K₂ T₂ सुवर्माणं (for सुशर्माणं). K₁ च सत्क्रुद्धो; V₁ B_{2.5} D_{2.4.6-8} T₂ सुसंकुद्धो; D₂ तु संक्रुद्धो; T_{1.2} G M ततः क्रुद्धो (for च संक्रुद्धो). — ^f) K₁ B₂ समारदयत्; K₂ V₁ B_{2.5} D T₁ M हनत्; B₄ T_{2.2} G सम (B₄ मा) पयत् (for समार्दयत्). — After 20, S ins.:

160* नाराचेन सुतीक्ष्णेन सुयुक्तेन महायशाः ।

21 ^a) Some MSS. संशप्तकाः. B₂ संशप्तकगणाः सर्वे. — ^b) K₄ धनंजयः (for जयम्). — ^c) D_{n1} शरौघैर्; G₂ शस्त्रौघैर् (for शस्त्रौघैर्). S K_{1.2.4} ममृदुः; D₂ (as in text) ममृदुः; T₂ बहुभिः (for ममृदुः). M₁ क्रुद्धो (for क्रुद्धा).

22 ^a) K₂ अत्यर्दितस्; D₂ अभ्यर्दितस् (for र्दितस्). B_{2.5} तज्जिष्णुः (for तैर्जिष्णुः). S स तैरभ्यर्दितो जिष्णुः. — ^b) K₁ D₂ G₂ पराक्रमैः (D₂ माः). — ^c) T₂ इन्द्रम् (for ऐन्द्रम्). K₂ अभेद्यात्मा (for अभेयात्मा). — ^d) K₁ शत- (for शर-). — ^e) M₁ प्रादुरासीद् (for रासन). — After 22, S ins.:

161* कार्मुकात्पाण्डुपुत्रस्य पार्थस्यामिततेजसः ।

23 ^a) T₁ M₁ ततस्ते; T_{2.2} G ततस्तु; M_{1.2} ततस्तेषु (for ध्वजानां). — ^b) K_{1.2.4} D_{n1} D_{1.2-3} कार्मुकानां. V₁ B_{2.4.5} D_{2-4.6.7} मारिष (for संयुगे). S ध्वजानां धनुषां तथा. — K₂ om. (hapl.) 23^c-24^a. B₂ om. 23^{cd}. — ^c) D_{n1} D_{1.5} च; D₂ सु- (for स-). — ^d) T₂ तूणीराणां. K₁ शतैः; B (B₂ om.) D S युगैः (for शरैः).

C. 8. 1105
B. 8. 27. 30
K. 8. 18. 30

अक्षाणामथ योक्त्राणां चक्राणां रश्मिभिः सह ।
कूवराणां वरूथानां पृषत्कानां च संयुगे ॥ २४
अश्मनां पततां चैव प्रासानामृष्टिभिः सह ।
गदानां परिधानां च शक्तीनां तोमरैः सह ॥ २५
शतघ्नीनां संचक्राणां भुजानामूरुभिः सह ।
कण्ठसूत्राङ्गदानां च केयूराणां च मारिष ॥ २६
हाराणामथ निष्काणां तनुत्राणां च भारत ।
छत्राणां व्यजनानां च शिरसां मुकुटैः सह ।
अश्रूयत महाशब्दस्तत्र तत्र विशां पते ॥ २७

24 Ks om. 24 (cf. v. 1. 23). K4 om. (hapl.) 24^{ab}. — ^a) G2 च स- (for अथ). V1 B D (except Dn1 Ds) S (except G2) चक्राणां (for योक्त्राणां). — ^b) V1 B D2-4.8.7 T G1.8 M योक्त्रा (B1 M2-4 'क्त')णां; Da1 D1.8 युगानां (for चक्राणां). V1 M2-4 रश्मिभिः (for रश्मिभिः). T2 om. सह. G2 रश्मिभिः सहसा तदा. — ^c) S2 om. (hapl.) 24^a-25^d. — ^e) Dn1 कूवराणां. — ^f) K1 पृषत्कानां; V1 B2 T2 आकर्णानां; Dn1 आकर्णानां; D2 मार्ग-
णानां; G1 वषट्कानां; G2 पृषत्कानां (for 'त्कानां'). V1 Ds भारत; B1 संयुगे; B2 Ds सर्वशः (for संयुगे).

25 S2 om. 25 (cf. v. 1. 24). — ^a) K1 अश्मनां; V1 B2 रश्मीनां; B1.8-5 Da1 D1.8-7 T1.2 M अश्मनां; D2 अस्मानां; T2 G हयानां (for अश्मनां). V1 पतति (for पततां). B1.8-5 Da1 D1.8-5 T2.8 G M चापि; D1 वापि; T1 चापि- (for चैव). — ^b) Ks प्रासादाम्; B2 युगानाम् (for प्रासानाम्). T1 G2.8 M2-4 असिर्कपे (T1 'र्म')णैः; T2 अपि कर्पणैः; G1 असिर्चर्मणां; M1 असिर्कर्पणे (for ऋष्टिभिः सह). Da1 D1.8 पाशानां च (Ds स)र्ष्टिभिः सह; D4 गजानामृष्टिभिः सह. — ^c) S1 K B D (except Dn1 Ds) T2.8 G2.8 M2 परिधानां; T1 परिपूर्णश्च. — ^d) Ks V1 B D (except Dn1 Ds) शक्तितोमरपट्टिशैः (B1 'ट्टिशैः'). Co cites पट्टिशैः, adding सहैत्यनुयुज्यते.

26 ^a) Ks च वक्त्राणां; B1.8 च त्रास्त्राणां; Da1 D1.8 च सर्वाणां; Dn1 D2.8 च चक्राणां; T2 सुचक्राणां (for सच). — ^b) K1.8 V1 B D T G M2-4 चोरुभिः; M1 चारिभिः (for चोरुभिः). — Ks om. (hapl.) 26^a-27^d. — ^c) T2.8 G कर्णसूत्राङ्गदानां च. Co cites अङ्गदानां. — ^d) K1 Ds सकेयूराणां (hypermetric); Co केयूराणां (as in text). Ks मारिषः.

27 Ks om. 27^{ales} (cf. v. 1. 26). — ^a) S1 K1.2

सकुण्डलानि स्वक्षीणि पूर्णचन्द्रनिभानि च ।
शिरांस्युर्व्यामदृश्यन्त तारागण इवाम्बरे ॥ २८
सुस्रग्वीणि सुवासांसि चन्दनेनोक्षितानि च ।
शरीराणि व्यदृश्यन्त हतानां च महीतले ।
गन्धर्वनगराकारं घोरमायोधनं तदा ॥ २९
निहतै राजपुत्रैश्च क्षत्रियैश्च महाबलैः ।
हस्तिभिः पतितैश्चैव तुरगैश्चाभवन्मही ।
अगम्यमार्गा समरे विशीर्णैरिव पर्वतैः ॥ ३०
नासीच्चक्रपथश्चैव पाण्डवस्य महात्मनः ।

Dn1 Ds निष्कानां; V1 निष्काणां (for निष्काणां). S हाराणां श्रोणि (T2.8 G हेम)सूत्राणां. — ^b) K1 तद्वत्राणां (sic); Dn1 Ds T1 M तलत्राणां; T2 G कटकानां (for तनुत्राणां). — ^c) T2 मुकुटैः. D2 शिराणां कुण्डलैः सह; T1.8 G M मुकुटानां महात्मनां. — ^d) Ks स्वश्रूयत (sic) (for अश्रूयत). S2 V1 B2 महाशब्दस्य; Ds महाराजञ्च (for महा-
शब्दस्य). K1 ततस्; Ds शब्दस्य (for the first तत्र). Dn1 Ds S राशयश्चात्र (Dn1 Ds 'यः संप्र'; T1 'यस्तत्र'; M1 'यः स प्र-'; M2-4 'य स्मात्र' इत्यन्ते पतितानां महीतले.

28 G2 om. (hapl.) 28^a-29^d. — ^a) Ks Da1 Ds.8 सुकुण्डलानि. S (G2 om.) सुस्रग्वीणि (for स्वक्षीणि). — S K1.2 D1 om. (hapl.) 28^a-29^b. — ^c) V1 [ऊ]र्व्याम् (for [उ]र्व्याम्). B2 स दृश्यन्ते (for अदृश्यन्त). — ^d) K1 V1 B1.4.5 D2-4.8 T2 ताराजालम् (for 'गण').

29 G2 om. 29^{abed}; S K1.2 D1 om. 29^{ab} (cf. v. 1. 28). — ^a) Ks सुस्रग्वीणा (sic); K4 D4 सुस्रग्वीनि; B2 सुग्रीवाणि; Dn1 सुस्रग्वीण; Ds सुस्रग्वीणि; S (except T2; G2 om.) सुखाहोणि (for सुस्रग्वीणि). Ks सुवासांसि; B1 सुवासानि. V1 भुज्राणि भुभवासांसि. — ^c) Ds न्यदृश्यन्त; M1 प्रहं (for व्यहं). — ^d) Ks V1 B2-5 D S (G2 om.) निहतानां (for हतानां च). B1 निहतं महतीतले. — ^e) S रुद्रस्याक्रीडसदृशं.

30 ^b) T2 महाबलैः (for 'बलैः'). — After 30^{ab}, S ins:

162* अर्जुनेन महाराज तत्र तत्र महारणे ।

[M महाहवे (for 'रणे').]

— ^a) V1 अस्तिभिः (for हस्तिभिः). Ks G2 पत्तिभिश्च; Ds पातितैश्च (for पतितैश्च). B1 रणे विचरतस्तस्य. — ^d) Some MSS. तुरगैश्च. — ^e) V1 B2 D2-4.8.7 S अगम्य-
रूपा (for 'मार्गा'). — ^f) T2.8 G2.8 विस्तीर्णैः; G1 विकीर्णैः (for विशीर्णैः).

निघ्नतः शात्रवान्मल्लैर्हस्त्यश्च चामितं महत् ॥ ३१
 आ *तुम्बादवसीदन्ति रथचक्राणि मारिष ।
 रणे विचरतस्तस्य तस्मिँल्लोहितकर्दमे ॥ ३२
 सीदमानानि चक्राणि समूहुस्तुरगा भृशम् ।
 श्रेमेण महता युक्ता मनोमारुतरंहसः ॥ ३३
 वध्यमानं तु तत्सैन्यं पाण्डुपुत्रेण धन्विना ।
 प्रायशो विमुखं सर्वं नावतिष्ठत संयुगे ॥ ३४
 ताञ्जित्वा समरे जिष्णुः संशप्तकगणान्वहून् ।

रराज स महाराज विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ३५
 युधिष्ठिरं महाराज विसृजन्तं शरान्वहून् ।
 स्वयं दुर्योधनो राजा प्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ ३६
 तमापतन्तं सहसा तव पुत्रं महाबलम् ।
 धर्मराजो द्रुतं विद्ध्वा तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३७
 स च तं प्रतिविब्याध नवभिर्निशितैः शरैः ।
 सारथिं चास्य भल्लेन भृशं क्रुद्धोऽभ्यताडयत् ॥ ३८
 ततो युधिष्ठिरो राजा हेमपुङ्खाञ्जिलीमुखान् ।

C. 8. 1122
 B. 8. 28. 4
 K. 8. 19. 4

31 ^a) T_{2.8} आसीद् (for नासीच्). K₃ चक्रपथाश्च; V₁ रथस; T₁ रथगतिस; T_{2.8} G M रथपथस् (for चक्र^a). V₁ B_{1.5} D_{3.4.7} T₂ तत्र; D_{n1} D₅ T_{1.8} G M तस्य (for चैव). D₂ नासीद्वया च राजेद्र. — ^o) D₂ om. निघ्नतः. D₆ निघ्नते. K₄ शात्रवान्; V₁ D₆ शात्रवं; B₄ शीघ्रवद् (for शात्रवान्). — ^d) Ś₁ चासितं; V₁ B_{1.2.5} D_{2-4.7} चास्यतो; B₄ D_{n1} D_{1.5.6} चापि तन् (for चामितं). K₃ हस्त्यश्चैवापि तन्मही; D₈ हस्त्यश्चरथसत्तमान्; T₂ (*sup. lin. as in text*) हस्त्यश्च चामितौजसं.

32 ^a) Ś₂ आ तुङ्गाद्; K₃ तद्रथाश्च; K₄ आर्तवच्च; V₁ आर्तका; B₁ D_{n1} D_{1.9.5} G₆ आ तुङ्गाद्; B₃ मातंगा; B₄ स्वातुङ्गाद्; B_{1m} स्वागुल्फाद्; B₃ स्वातुगा; D₇ स्थातुङ्गा (sic) (for आ*तुम्बाद्). V₁ B_{2.5} D₇ इव (for अव-). Ś₁ आत्त*दवसीदन्ति; K₁ आर्तस्यादव^a (sic); K₂ आतु*दव^a; B₂ मातंगाश्चापि सीदन्ति; D_{n1} D₈ आर्तवत्तत्र (D_{n1} ^aवं तत्र) सीदन्ति; D₂ प्रयातु न व्यवस्यन्ति; D₄ मातंगास्तत्र सीदन्ति; D₆ अंतकादेव सीदन्ति. — For 32^{ab}, S subst. (G₁ ins. after 32^{ab}):

163* आसादितस्ततो राजत्रथचक्रं विशां पते ।

[T₁ आच्छादितं; G₂ आसीदितस् (for आसादितस्). T₂ अमवत्तत्र सीदन्ति; M आ तुङ्गाभ्यां हि चक्रे ते (for the prior half). G_{1.2} रथचक्रे; M सीदतः स. (for रथचक्रं).]

— ^o) D₂ विषणे (sic) (for रणे). K₂ रणे विशरतस्तत्र; V₁ B₅ D_{3.4.6.7} T₂ चरतस्तस्य संग्रामे.

33 ^a) S सीदमाने तु (G₂ नौ स) चक्रे ते (M₁ तु). — ^b) Ś₂ D₁ समूहुस्; K₁ सहस्रस्; K₃ समुद्रस्; M₁ समूहस् (for समूहुस्). B_{1.3} D_{n1} D_{1.5} तथा; B₄ तदा (for भृशम्). — ^o) B₁ श्रेमेण (for श्रेमेण). B₄ D_{n1} D_{1.5} परमायु (D_{n1} मु)क्ता (for महता युक्ता). — ^d) D₂ रंहसा.

34 ^a) K₄ D_{n1} च (for तु). — ^b) B₅ D₂ T₃ G₂ धीमता (for धन्विना). — ^o) K₄ D_{1.3} प्रायशो; D₂

प्रायसा (for प्रायशो). B_{1m} D_{n1} D_{2.6.8} [S]भिमुखे (for विमुखं). K₁ शर्वा; G₂ सैन्यं (for सर्वं). K₃ प्रायश्च विमुखा[:] सर्वे. — ^d) Ś₁ K₂ नावातिष्ठत; K₃ B_{1.3} D₃ T₂ G₂ नावतिष्ठ (K₃ ^aष्टं)ति (for नावतिष्ठत). B₅ D_{2-4.6.7} भारत; D₈ संगरे (for संयुगे).

35 ^a) K₃ हत्वा; G₂ M₂ छित्वा (for जित्वा). — ^b) Some MSS. संसप्तक. — Ś K_{1.2} om. (hapl.) 35^a—36^b. — ^o) K₃ D_{n1} स महाबाहुर्; B_{1.3.4} D_{n1} D_{1.5} सहसा राजन् (for स महाराज). K₄ V₁ B₆ D_{2-4.6.7} विरराज तदा पार्थो; B₂ विरराज महाराज. — ^d) K₃ B₁ [उ]ज्वलः (for ज्वलन्). — After 35, K_{3.4} V₁ B D S ins. an addl. colophon [Adhy. name: D_{n1} संसप्तक युद्धं; T₁ अर्जुनपराक्रमो; T₂ संशप्तकवधो. — Adhy. no. (figures, words or both): B_{1.2} D_{2.6} 27; D₄ 28; T_{1.3} G M 18; T₂ 20.]

36 Ś₁ K_{1.2} om. 36^{ab} (cf. v. l. 35). Before 36, K_{3.4} V₁ B D S (G₂ preceded by श्रीकृष्णाय नमः), ins. संजय उवाच. — ^b) B_{1.3.4} D₈ प्रवपंतं; B₂ प्रवर्षतं (for विसृजन्तं). B_{1.4} बहूञ्शरान् (by transp.). D_{n1} D_{1.5} प्रवपंतं मुहुः शरान्. — ^o) K₁ दुर्योधनं.

37 ^b) K₃ V₁ D_{2-4.6.7} महारथं (for बलम्). — ^o) M₁ बध्वा (for विद्ध्वा).

38 ^a) K₃ V₁ B (except B₃) D S तु (for च). K₂ गतं (for च तं). — ^d) V₁ T₁ व्यताडयत्; G₂ ह्यता^a (for ऽभ्यता^a).

39 ^a) K₁ दुर्योधनो (for युधिष्ठिरो). K₃ V₁ B_{2.5} D_{2.6.7} T₂ राजन् (for राजा). K₂ युधिष्ठिकपरो राजा (sic). — After 39^a, B₃ ins.:

164* प्रत्यगृह्णादभीतवत् ।

त्वरया परया युक्तो

— ^b) K₃ V₁ B_{2.5} D_{2-4.6.7} S स्वर्णपुङ्खान् (for हेम^a). B₃ D₂ T_{1.3} G_{2.3} M शिलाशितान्; D₁ शिलिमुखान्; D₈

C. 8. 1122
B. 8. 28. 4
K. 8. 19. 4

दुर्योधनाय चिक्षेप त्रयोदश शिलाशितान् ॥ ३९
चतुर्भिश्चतुरो वाहांस्तस्य हत्वा महारथः ।
पश्चमेन शिरः कायात्सारथेस्तु समाक्षिपत् ॥ ४०
षष्ठेन च ध्वजं राज्ञः सप्तमेन च कार्मुकम् ।
अष्टमेन तथा खड्गं पातयामास भूतले ।
पश्चभिर्नृपतिं चापि धर्मराजोऽर्दयद्भृशम् ॥ ४१
हताश्चात्तु रथात्तस्मादवप्लुत्य सुतस्तव ।
उत्तमं व्यसनं प्राप्नो भूमावेव व्यतिष्ठत् ॥ ४२
तं तु कृच्छ्रगतं दृष्ट्वा कर्णद्रौणिकपादयः ।

अभ्यवर्तन्त सहिताः परीप्सन्तो नराधिपम् ॥ ४३
अथ पाण्डुसुताः सर्वे परिवार्य युधिष्ठिरम् ।
अभ्ययुः समरे राजस्ततो युद्धमवर्तत ॥ ४४
अथ तूर्यसहस्राणि प्रावाचन्त महामृधे ।
क्ष्वेडाः किलकिलाशब्दाः प्रादुरासन्महीपते ।
यदभ्यगच्छन्समरे पाञ्चालाः कौरवैः सह ॥ ४५
नरा नरैः समाजग्मुर्वा रणा वरवारणैः ।
रथाश्च रथिभिः सार्धं हयाश्च हयसादिभिः ॥ ४६
द्वंद्वान्यासन्महाराज प्रेक्षणीयानि संयुगे ।

शलीः; G₁ शिलां चितान्. — B₁ om. (hapl.) 39nd.
— ^a) Ś₁ K₂ हेमदुखान्; Ś₂ K₄ हेमचित्रान्; T₂ चतुर्दश
(for त्रयोदश). Ś₁ K₂ B₂ D_{1.8} शिलाशितान्; B₂ T₂ G
M शिताञ्छरान्; D₂ शिलीमुखान्; T₁ महाशरान् (for
शिलाशितान्).

40 ^b) G₂ भिरवा (for हत्वा). Ś K_{2.4} महाबलः (for
रथः). — ^a) V₁ B₂ D_{2-4.7.8} च (for तु). K₁
समाक्षिपत्; T₁ समाच्छिनत् (for क्षिपत्).

41 ^a) G₂ अष्टमेन (for षष्ठेन च). K₃ V₁ B D
(except D₈) T G_{1.8} M तु (for च). — ^b) B₂ सप्तमेन
(for सप्तमेन). K₃ B D (except D_{2.6}) S तु (for च).
— ^c) K₂ तु तथा (hypermetric); T₁ G₁ तदा (for तथा)
— ^d) B₂ चाप्य (for चापि). — ^f) D₁ [S]र्दयन् (for
अर्दयद्).

42 ^a) M₁ हत्वाश्वात् (for हता). B₁ तुरगात् (for
तु रथात्). — ^b) K₂ अवप्लुत् (for डुल्य). T_{2.8} G_{1.8}
तवात्मजः; G₂ स्थितस्तव (for सुत). — ^c) D₂ उत्तमं;
D₂ उत्तम- (for उत्तमं). B₂₋₄ D_{1.5} प्राप्य (for प्राप्नो).
— ^d) K₃ V₁ B₂₋₈ D_{2-4.6-8} T_{1.2} M [अ]वतिष्ठत्
(M₁ 'तः'); B₁ [अ]यं (for व्यति).

43 ^b) K_{1.4} द्रौणिः; D₂ द्रौण- (for द्रौणि). G₂
कर्णद्रौणिः पदातयः. — ^c) K₃ V₁ अभ्यधावन्त (for
वर्तन्त). Ś K V₁ B_{1.5} D_{2-4.6-8} T_{1.8} G सहसा (for
सहिताः). — ^d) D₈ परीप्सन्ते (for प्सन्तो). K₂ V₁ D_{2.6}
नरेश्वरं (D₂ 'र'); B₂ नृपं तदा; B_{4.8} (except T₂) जनाधिपं;
D₁ नराधिपः; D₄ धिप (for धिपम्).

44 ^a) S (except T₂ M₁) ततः (for अथ). — ^b)
T₁ M₁ परिवव्रुर् (for वार्य). — ^c) Ś₁ K₂₋₄ V₁ B₂
D_{2-4.6.7} अन्वयुः; Ś₂ अनुयः (sic); K₁ अन्वयः (for
अभ्ययुः).

45 ^a) K₃ V₁ B (except B_{2.8}) D_{2-4.7} ततस् (for
अथ). — ^b) K_{1.8.4} T₂ M₁ प्रवाचन्त (K₃ 'ते') (for
प्रावा). D₂ D_{1.5} महाहवे; T₁ महीतले (for महामृधे).
— ^c) K_{2.8} D₂ क्ष्वेलाः; K₄ क्ष्वाडाः; B D₂ D_{1.8-7} ततः;
S क्ष्वेलाः (M₁ 'लां') (for क्ष्वेडाः). K₁ किलकिलाः शब्दाः;
K₃ D₂ D_{1.5} किलकिलाशब्दः D₂ S किल (T₁ 'ल')
किलाशब्दाः. — ^d) K₂ प्रादुरास; B₂ D₁₋₈ 'रासीन्'; T₂
'रासद्' (for 'रासन्'). Ś K_{1.2.4} महीतले; K₃ V D₂ T_{2.8}
G₂ M₁ विशां पते; T₁ महाद्युते; M₂₋₄ अनेकशः (for
महीपते). — ^e) K₁ यदन्यगच्छन् (sic); K₂ यदल्य; K₃
D₂ समभ्यगच्छन्; V₁ D₈ M₂₋₄ यदाभ्य; D₂ D_{1.5}
'तमभ्य'; D_{2-4.7} यत्राभ्य; D₆ T₂ यथाभ्य; T₃ G ये येभ्य
(for यदभ्य). — ^f) Some MSS. पंचालाः. G_{1.2} M₂₋₄
केकयैः (for कौरवैः). — After 45, S ins.:

165* ते शूराः समरे सर्वे प्राक्षीयन्त ततस्ततः ।

[G₂ प्राक्षिपन्त; M₁ प्रक्षीयन्त. T₁ प्रेक्षयन्तः समन्ततः; M₂₋₄
प्रक्षीयन्त समन्ततः (for the posterior half).]

46 ^a) Ś K_{1.2} नरैर्नराः (by transp.); K₄ नरैर्नरान्.
G₂ समाजगुर् (for 'जगुर्'). — ^b) Ś₂ वारवारणैः; B_{1.2}
S वारणैः सह (M₁ 'नैरपि'); D₂ चापि वारणैः (for
वारवारणैः). — ^c) S (except G₁) रथिनो (for रथाश्च).
— ^d) M₁ हयाश्च. V₁ D₈ सह सादिभिः (for हय).
— After 46, T₂ ins. 166*.

47 ^a) B₂ युद्धानि (for द्वंद्वानि). K₄ सहस्राणि; D₈
महाराजन्. — ^b) S (except T₂) [अ]नेकशः (for
संयुगे). — S ins. after 47^{ab} (T₂ after 46):

166* तावकानां परेषां च चित्राणि च गुरुणि च ।
— Ś K_{1.2.4} read 47^{ab} after 48. — ^c) K₃ V₁ D₂
D_{1.5.8} विस्मायनानि; K₄ 'पन्नानि; B_{1.4.6} D_{8.4.7} विविधा-
न्यपि; B₂ विस्मापनीयानि (hypermetric); D₂ D₂

विस्मापनान्यचिन्त्यानि शस्त्रवन्त्युत्तमानि च ॥ ४७
 अयुध्यन्त महावेगाः परस्परवधैषिणः ।
 अन्योन्यं समरे जघ्नुर्योधव्रतमनुष्ठिताः ।
 न हि ते समरं चक्रुः पृष्ठतो वै कथंचन ॥ ४८
 सुहूर्तमेव तद्युद्धमासीन्मधुरदर्शनम् ।
 तत उन्मत्तवद्राजनिर्मर्यादमवर्तत ॥ ४९

रथी नागं समासाद्य विचरन्नणमूर्धनि ।
 प्रेषयामास कालाय शरैः संनतपर्वभिः ॥ ५०
 नागा हयान्समासाद्य विक्षिपन्तो बहूनथ ।
 द्रावयामासुरत्युग्रास्तत्र तत्र तदा तदा ॥ ५१
 विद्राव्य च बहून्श्वान्नागा राजन्बलोत्कटाः ।
 विषाणैश्चापरे जघ्नुर्ममृदुश्चापरे भृशम् ॥ ५२

C. 8. 1139
B. 8. 29. 21
K. 8. 19. 21

विस्मापय (D₂ 'या'नि (sic); T₃ G_{1.3} विस्मापकानि (for 'पनानि). K₂ [अ]चित्रानि; T_{1.3} G [अ]नीकानि; T₂ M₂₋₄ [अ]नेकानि (for [अ]चिन्त्यानि). — ^a) D₂ D_{1.3} शब्द (for 'शस्त्र'). K_{1.4} शस्त्रवन्त्यु (K₁ 'सु')त्तमानि च (sic); S (except T₃) शस्त्रास्त्रगुरुसंपदा. — After 47, N T₂ ins.:

167* ते शूराः समरे सर्वे चित्रं लघु च सुष्ठु च ।

[D₈ ततस्ते (for ते शूराः). T₂ तत्र शूरास्ततः सर्वे (for the prior half).]

48 ^a) K₁ अयुध्यन्त (for अयु'). S (except T₂) युद्धानि चक्रिरे राजन्. — ^b) S (except T₂) परस्परजिगीषया. — ^c) S₁ K_{1.2.4} जग्मुर्; G₂ राजन्; M₂₋₄ यौधा (for जघ्नुर्). — ^d) M यौधव्रतम् (for योध'). V₁ अधिष्ठिताः; T₁ M₂₋₄ अनुव्रताः (for 'ष्ठिताः). G₂ जघ्नुर्योधाः प्रतिष्ठिताः. — After 48^{ad}, D₈ reads 50^{ab}, repeating it with v. 1. in its proper place. — ^e) K₁ B₁ समरे चक्रुः; T_{1.3} G_{1.3} M प्रहरन्ति स्म. G₂ प्रहरन्ति स्म समरे. — ^f) K₃ पृष्ठजोधै (sic) (for पृष्ठतो वै). S पृष्ठतो नाप्यनायुधं (G₂ 'द्रवत्; M₂₋₄ 'युधान्). — After 48, S₁ K_{1.2.4} read 47^{ad}.

49 ^a) K₃ D₂ D₈ S सुहूर्तमिव (for 'मेव). — ^b) K₃ उन्मत्तवत्कृतो; B₂ D₂ D₈ उन्मत्तवत्ततो (by transp.); B₈ D₂ D_{1.3} उन्मत्तगं (B₈ 'गां)गवद्.

50 D₈ reads 50^{ad} (for the first time) after 48^{ad}. ^a) V₁ रथनागं; D₂ T₁ रथिनागं; D₈ (first time) ततो नागं; T_{2.3} G M₁ रथी (G₂ 'थ-)पत्ति; M₂₋₄ रथी पत्तीन् (for रथी नागं). — ^b) K₃ B D₂ D_{1.3-7} दा (K₃ वा)-रयन्; V₁ व्यद्रवद्; D₂ D₂ T₂ व्यचरद्; T_{1.3} G M समरे (for विचरन्). S K B D (except D₂ D_{2.3}) T_{1.3} G M निशितैः शरैः (for रणमूर्धनि). — ^c) D₈ द्रावयामास (for प्रेष'). V₁ D₂ D₂ T₂ प्रेषयन्प (D₂ 'त्य)रलोकाय; T_{1.3} G M प्राहिणोत्पर (T₃ G 'द्यम)लोकाय. — ^d) S (except T₂) कश्चि (M₁ कंचि; M₃ किंचि)देव पराक्रमात्.

51 T₁ om. 51^{ad}. — ^a) K₃ B₃ D₃ T₂ नागान्द्रावन्; T₃ G M नागानन्यः. D₂ समादाय (for 'साद्य). — ^b)

V₁ रणे बहून् (for बहूनथ). K₁ रथे; B D रणे; T₂ शरान् (for अथ). T₃ G M बहुधा विकिरञ्जशरान् (M_{1.2} 'त्रणे; M₃ 'त्रथे). — ^c) B_{1.3.5} D₂ D_{2.4.5.7} दा (D₈ द्रा)-रयामासुर (for द्राव'). K₁ अभ्यग्रास; K₃ अभ्यग्रास; V₁ B_{1.5} D_{2.4.5.7} T₂ अत्युग्रं (for 'ग्रास). D₂ T_{1.3} G M द्राव (T₃ G₃ दार)यामास समरे. — ^d) B₁ ततस् (for the first तत्र). — After 51, N T₂ ins.:

168* हयारोहाश्च बहवः परिवार्यं गजोत्तमान् ।

तल्लक्षद्वरांश्चक्रुः संपतन्तस्ततस्ततः ।

धावमानास्ततस्तांस्तु द्रवमाणान्महागजान् ।

पार्श्वतः पृष्ठतश्चैव निजमुर्हयसादिनः ।

[(L. 1) B₁ हयारोहांश्च; D_{1.5} तथारोहांश्च (for हया'). B₈ D_{2-4.7} हयोत्तमान्; D₈ गजोत्तमं. — (L. 2) V₁ तत्तु शब्दवरांश्चक्रुः (for the prior half). S₁ K V₁ D₈ संस्पृशंतस्; B₃ संस्पृशंतस् (for संपतन्तस्). D₂ D_{1.5} समंततः (for ततस्ततः). — (L. 3) K₁ धावमानं; K₁ 'माणं; B_{1.2} D₂ D₂ D_{1.5.3} वध्य (B₁ 'न्य)मानां; B₃ युध्यमानां; B₁ वलमानां (sic); D₈ धावमानां; K₃ धावतानांयतस्तांस्तु (sic) (for the prior half). S₁ K_{1.2.4} V₁ द्रावमाणान्; B₂ द्रवमाणान्; D₂ D_{1.4.5} द्रवमाणान् (for 'माणान्). B₃ तथा (for महा). — (L. 4) B₁ पार्श्वतः. D₃ पृष्ठतस् (for पृष्ठतश्च). B₃ repeats from हवः परिवार्यं in line 1 up to पृष्ठतश्च in line 4. B₃ गजसादिनः (for हय').]

T₃ G₃ read 54-56 after 51.

52 T₁ G_{1.2} M read 52-53 after 56. — ^a) V₁ तु (for च). B₁ अस्मान्; B₃ नागान्; G₂ आवान् (for अश्वान्). — ^b) B₃ G₂ नागराजा; D₂ T₂ गजा राजन्; D₈ T₃ G₃ नागा राजान् (sic); T₁ G₁ नागराजान्; M₁ नागराजन् (for नागा राजन्). V₁ B₃ D_{2-4.5.7} T_{2.3} G M मदोत्कटाः; B₁ बलोत्कटान्; T₁ मदोत्कटान् (for बलोत्कटाः). K₃ नागान्युजन्बलोत्कटान्. — ^c) Omitting च, V₁ D₈ अपि निर्जघ्नुर्; D₂ D_{1.5} अपरे जग्मुर्; S (except T₂) अमि (T₁ 'ति)निर्जघ्नुर्. — ^d) D₃ मुमृदुश्च; G₂ ममृदुश्च. T₃ G_{1.3} च परस्परं; M₁ चापैर्भृशं.

C. 6. 1140
B. 6. 28. 22
K. 6. 19. 22

साश्वारोहांश्च तुरगान्विषाणैर्बिभिद् रणे ।

अपरांश्चिषिपूर्वेगात्प्रगृह्यातिबलास्तथा ॥ ५३

पादातैराहता नागा विवरेषु समन्ततः ।

चक्रुरार्तस्वरं घोरं व्यद्रवन्त दिशो दश ॥ ५४

53 For sequence in T₁ G_{1.2} M (cf. v. l. 52).
— ^a) K_{1.3} साश्वारोहांश्च; B₃ अश्वारोहांश्च; D_{n1} साश्वारोहांस्तु.
— ^b) K₁ विविदुरुषा (sic); V₁ D₈ विध्य मारिष;
B_{1.3-5} D_{a1} D_{1.3-5.7} विध्यधू रूपा; D₂ ममृदू रणे; S
(except T₂) ममृदू रूपा (for बिभिद् रणे). — ^c) S₂ V₁
B (except B₃) D_{a1} D_{1.3-7} अपरे (for अपरांश्च). D₄
M₁ वेगान् (for वेगात्). — ^d) B₃ प्रसह्य; D₄ विगृह्य.
K₄ D_{n1} D₈ [अ]तिबलांस् (for 'बलास्). K₁ V₁ B
D_{2-4.6.7} तदा (for तथा). S (except T₂) प्रगृह्य तु (T₃
G च) दिशो दश.

54 ^a) K_{1.4} D_{2.8} G₁ पदातैर्. V₁ अहता; D₂ अहिता
(for आहता). — ^b) K₁ विचरेषु: (sic); K₃ D_{n1} D₈ T₂
विचरंतः. Co विवरेषु (as in text). — ^c) S (except
T₂) राजन् (for घोरं). — ^d) K₃ व्यनदंत; K₄ विद्रवंतः
V₁ B_{1.3-5} D_{a1} D_{1.2.4-7} T₂ दुः (B₅ प्र)द्रुवुश्च; B₂ D_n
व्यद्रवंश्च; D₈ प्रद्रुवुश्च; M₂₋₄ द्रवंति च (for व्यद्रवन्त).
T_{1.3} G M₁ संपतंतस्त (G₁ 'द्यंत त)तस्ततः.

55 ^a) K₃ V₁ D_{n1} D_{8.8} च (for तु). D₈ सहसा:
(for सहसा). T_{1.3} G M पदातयश्च नागानां; T₂
पदातिनश्च सहसा. — ^b) B₁ D_{n1} विद्रुतानां; T₂ प्रद्रुतानां;
G₂ महाराजन् (for प्रद्रुतानां). B D (except D_{2.6}) T₂
महाहवे (for 'मृधे). — ^c) K₃ B₄ D_{a1} D_{1.5} M_{2.4}
उत्सृज्यावरणं (M_{2.4} 'णांस्); V₁ D₈ उत्सृष्टा (D₈ 'ष्ट)वरणं;
D_{n1} D₈ उत्सृज्य च रणं; D_{3.4} उत्सृष्टाभरणं; T G M₁
उत्सृज्य वारणांस् (G_{1.2} 'णांस्). Co cites आवरणं. — ^d)
S₂ अवाहृत्य; K₂ अवप्रुत्य; K₃ परिवव्रू; B₅ D_{a1} D_{1.3-5.7}
अववव्रू; D_{n1} 'जमू; D₂ 'द्रुत्य; D₃ 'पुमू; T₂ अपससू (for
अवहृत्य). T_{1.3} G M अपससूभयार्दिताः.

56 S K_{1.2} om. 56. — ^a) K₃ मन्यमानास्ति (sic);
D₈ 'मानासु; S (except T₂) 'मानाश्च (for 'मानास्तु).
— ^b) K₄ B₅ D_{n1} D_{1.2} T G_{1.3} परिणाम्य; B₂ M₁ 'क्रम्य;
B₃ 'शाम्य; Ca.c 'णम्य (as in text). B₃ D_{a1} D_{n1} D₅
महागजान्; D₁ 'मते (for 'गजाः). Ca.c oites गजान्.
— ^c) K₄ बिभिदुर्जगृह्य (by transp.); B₃ विव्यधुर्जगृह्य.
M₁ विव्यधुश्च (for बिभिदुश्च). Co cites जगृहुः and Ca
बिभिदुः. — ^d) T₂ G_{1.2} छत्राणि (for चित्राणि).

— After 56, N T₂ ins.:

पदातीनां तु सहसा प्रद्रुतानां महामृधे ।

उत्सृज्याभरणं तूर्णमवपुत्य रणाजिरे ॥ ५५

निमित्तं मन्यमानास्तु परिणम्य महागजाः ।

जगृहुर्बिभिदुश्चैव चित्राण्याभरणानि च ॥ ५६

169* तांस्तु तत्र प्रसक्तान्वै परिवार्य पदातयः ।
हस्त्यारोहान्निजघ्नस्ते महावेगा बलोत्कटाः ।
अपरे हस्तिभिर्हस्ते खं विक्षिप्ता महामृधे ।
निपतन्तो विषाणाग्रैर्भृशं विद्धाः सुशिक्षितैः । [5]
अपरे सहसा गृह्य विषाणैरेव सृदिताः ।
सेनान्तरं समासाद्य केचित्सत्र महागजैः ।
क्षुण्णगात्रा महाराज विक्षिप्य च पुनः पुनः ।
अपरे व्यजनानीव विभ्राम्य निहता मृधे ।
पुरःसराश्च नागानामपरेषां विशां पते ।
शरीराण्यतिविद्वानि तत्र तत्र रणाजिरे । [10]

[L. 1] D₈ च (for तु). T₂ प्रसक्तान्वै (for 'क्तान्वै).
— [L. 2] T₂ अश्वारोहान् (for हस्त्या). K₃ निजघ्नस्ते (for
निजघ्नस्ते). B_{1.3.4} D_{a1} D_{1.5} हस्त्यारोहवराजघ्नस्ते (for the
prior half). V₁ D_{2.6} मदोत्कटाः; D_{a1} D₈ 'त्कराः; D₈
महाबलाः (for बलोत्कटाः). — [L. 3] S₁ m लब्धा; S₂ K₄
D₈ लब्धा; K₂ लब्धा; B₁ लब्धा; B₃ मित्राः; D_{a1} D_{1.5} लब्धा
(for हस्तैः). S₁ m. 2 K B₂ D_{a1} D_{1.5} खं चाक्षिप्ता; D_{n1}
खे विक्षिप्ता; D₂ अवमुक्ता; D₈ विक्षिप्ताश्च; D₈ सचाक्षिप्ता (for खं
विक्षिप्ता). Co cites खं and आक्षिप्ताः. B_{2.5} D_{8.4.7} T₂
महाहवे (for 'मृधे). — [L. 4] K₁ विषाणारैर् (for 'णाग्रैर्).
— K₁ om. lines 5-7. — [L. 5] S K₄ अवसादिताः;
K_{2.3} इव स (K₂ सा)दिताः; B₁ D₃ इव सृदिताः; B₅ अवसृदिता
(for इव सृदिताः). — T₂ om. lines 6-10. — [L. 6]
K₂ सेनान्तरं; Co सेनान्तरं (as above). D₃ (sup. lin.) तव
(for तत्र). — [L. 7] S K_{2.4} D₈ क्षुण्ण (K₂ D₈ 'ण्णा).
गात्रैर्; V₁ स्विन्ना गात्रैर्; D_{a1} D_{1.5} क्षुण्णगात्रा; D_{n1} D_{2.4}
क्षुण्णगात्रा (D₂ 'त्रैर्); D₃ क्षुण्णगात्रा (for क्षुण्ण). K₃ निक्षिप्य;
D_{n1} विक्षिपुश्च (for विक्षिप्य). — [L. 8] K₁ व्यजनाश्चैव;
D_{n1} व्यजनानीव; D₂ विधूता (for व्यजना). S K D_{n1} D_{2.3}
विक्षिप्ता (for विभ्राम्य). S K V₁ B D_{n1} D_{2.6.8} भुवि;
V₁ B₃ D_{a1} D_{1.5} युधि; B₅ रणे (for मृधे). — [L. 9]
S K_{1.2.4} B_{3.4} D_{a1} D_{1.5} पुरो (B₃ 'रा)नखैश्च; K₃ पुरोगाये-
तु (sic). B₁ नखा नखैश्च; D_{n1} परस्परं च; D₈ पुरोगमैश्च (for
पुरःसराश्च). Ca.c oite पुरोनखैः. — K₄ om. line 10;
D₈ reads it on marg. — [L. 10] S₂ K₃ V₁ D_n D_{6.8}
अप (D₈ 'पि)विद्वानि; B₂ अभि (for अति). D₂ महाजिरे;
D₃ विशां पते (for रणाजिरे).]

— Afte 56, T₁ G_{1.2} M read 52-53.

प्रतिमानेषु कुम्भेषु दन्तवेष्टेषु चापरे ।
निगृहीता भृशं नागाः प्रासतोमरशक्तिभिः ॥ ५७
मिगृह्य च गदाः केचित्पार्श्वस्थैर्भृशदारुणैः ।
रथाश्वसादिभिस्तत्र संभिन्ना न्यपतन्भुवि ॥ ५८
सरथं सादिनं तत्र अपरे तु महागजाः ।
भूमाचमृद्वन्वेगेन सवर्माणं पताकिनम् ॥ ५९

रथं नागाः समासाद्य धुरि गृह्य च मारिष ।
व्याक्षिपन्सहसा तत्र घोररूपे महामृधे ॥ ६०
नाराचैर्निहतश्चापि निपपात महागजः ।
पर्वतस्येव शिखरं वज्रभयं महीतले ॥ ६१
योधा योधान्समासाद्य मुष्टिभिर्व्यहनन्युधि ।
केशेष्वन्योन्यमाक्षिप्य चिच्छिदुर्विभिदुः सह ॥ ६२

G. 8. 1196
B. 8. 28. 37
K. 8. 19. 24

57 ^a) Ś1 K1.2 प्रतिमानेषु; Ś2 'पादेषु; Da1 D1.5 प्र(Ds प्रि)तिमानेषु; Ds 'नागेषु; T1 G1.2 प्रथिमानेषु; Ca. 6 प्रतिमानेषु (as in text). D1 कुम्भेषु (sic) (for कुम्भेषु). — ^b) D1 दन्तवेष्टेषु; Ca 'वेष्टेषु (as in text). — ^c) Ks Ds m विनिर्भिन्ना. M1 परं नागात् (for भृशं नागाः). — ^d) Ks B1 प्राश-; T1 पास- (for प्रास-).

58 ^a) Ks D2.3 विगृह्य; V1 विसृज्य (for निगृह्य). Ks गदाः; V1 Ds गदान्; B Da1 D1.5-7 गजाः; Ds रथाः (for गदाः). S निगृहीता ह्याश्वान्ये (Ts Gs 'न्यैः'). — ^b) T1 पार्श्वस्थास् (for 'स्थैः'). V1 भृशदारिताः; Dn1 Ds 'दारितैः; S तत्र भारत (for भृशदारुणैः). — After 58^{ab}, S (except Ts) ins.:

170* नागाश्च शतशो राजभिर्भिन्ना भूमिसाविशन् ।

[G2 M2-4 निर्भिन्ना (for निर्भिन्ना).]

G2 om. 58^{cd}. T G1.8 M read 58^{cd} after 59. — ^a) Ds रथाश्वसादिभिः; Ds तथाश्वसादिभिः; Ts (sup. lin.) नागाश्च (for रथाश्च). T1.2 G1 M केचित्; Ts G1.8 कैश्चित् (for तत्र). — ^d) T G1.8 M1.2 संच्छिन्ना (for संभिन्ना). K1.8 V1 Da1 Dn1 D1.5 Ts (before corr.) न्यपतद्; B1 [अ]न्यपतद् (for न्यपतन्). — After 58, T G1.8 M1 ins. 171*.

59 ^a) T1 सहयं; Ts G1 M सहयं (for सरथं). V1 B2.5 D2-4.7 सहयाः (Bs 'सा') सादिनस्तत्र; Ds सहयाः सादिभिः; Ts Gs सह(Gs 'हा')यं सादिनं. — ^b) Ks B1.5.4 Da1 Dn1 D1.5.8 मत्ताः (Ks 'ता' कोपान्; Ks अपरे ते; V1 B2.5 D2-4.6.7 S तोमरेण (for अपरे तु). V1 B2.5 D2-4.6.7 Ts महामृधे; T1.2 G1.8 महागजः; M महागजी (for महागजाः). — Bs om. (hapl.) 59^e-61^b. — ^c) K1.4 [अ]वमृद्वन्; Ds 'मृद्वन् (for 'मृद्वन्). T1 भूमौ समनुमथिते; Ts Gs भूमौ सममथीत (submetric); G1 भूमौ सममथनीत; G2 भूमौ समनुजन्यन्ये; M भूमौ समनुमथी(M1 'जी')ते. — ^d) Ś2 संवर्माणं; Ks B1.4.5 D2.2.5 Ts G1 सवर्माणं; Ts G2.8 सुवर्माणं. Ks V1 B (Bs om.) D (except D1) Ts पदातिनं; T1.3 G M विशां पते (for पताकिनम्). — After 59, T G1.8 M read

58^{cd}. N (Bs om.) ins. after 59: T G1.8 M1, after 58:

171* तथा सावरणान्कांश्चित्तत्र तत्र विशां पते ।

[Ds रथात् (for तथा). Ś K B1 Dn1 Ds.3 सावरणं; B1.4 संदनगा(Bs 'पा)न्. Ś K1.2.1 कंचित्; Ks Dn1 केचित्; V1 Ds कंचित्; Ds कश्चित् (for कांश्चित्). Ds तथा सारवलं कंचित्; T G1.8 तथा सामान् पदातां(Ts 'ता)श्च; M1 तथासावरणं कश्चित् (for the prior half).]

60 Ks Bs om. 60 (for Bs, cf. v. 1, 59). — ^a) Ks V1 B1.5 D (except Dn1 Ds) S रथान्; Bs रथ- (for रथं). B1.5 D1.8 नागः; B1 T1 नागान् (for नागाः). — ^b) Ś K1.2.1 धुरि संगृह्य; V1 B (except B1; Bs om.) D (except Ds) S परिगृह्य च (for धुरि गृह्य च). Co oites धुरि (as in text). Ds मारिषः. — ^c) B1.4.5 D1.2 व्यक्षिपन् (D1 'त्'); Ds साक्षिपत्; Ds व्याक्षिपत्. — ^d) V1 B (Bs om.) Dn1 D2-4.6-8 भयानके (for महामृधे). Da1 D1.5 घोररूपभयानके; S घोररूपा भयानकाः.

61 Bs om. 61^{ab} (of. v. 1, 59). — ^a) Ś2 K1.8 (before corr.) B1.5 D2-4.7 S निह(T1 'दि')ताश्च; V1 निशिताश्च; Ds विहतश्च (for निहतश्च). — ^b) B1 महागजाः (for 'गजः). V1 न्यपतंत महागजाः; Bs D2-4.7 गजाः पेतुर्महाबलाः; S निपतंत महागजाः. — ^c) S गिरीणां शिखराणीव. — ^d) K1 वज्रगुण्डं (sic); Ks Bs Ds 'भिर्ज'; V1 B1.5 D2-4.7 'स्वर्णं (Ds 'ज्ञं'); Dn1 'भजे (for 'भर्ज'). S वज्ररूपानि भूतले (Ts before corr. भारत).

62 Ks om. (hapl.) 62^a-63^b. — ^a) Ś1 योधा योधाः; Bs Ds योधान्योधाः (by transp.); Gs M यौ(G2 यो)धा यौधान्. — ^b) K1 व्यहरन्; V1 न्यपनन् (sic); Da1 D1.5 नाहनन्; Dn1 न हन्यन् (sic); Ds व्यहनन्; Ds तेहनन्; T G M1 न्यहन्यन्; M2-4 न्यपतद् (for व्यहनन्). V1 S मुवि (for युधि). — ^d) Ś1 Ks lacuna; Ś2 चिच्छिदुर; K1 निच्छिदुं (sic); Ks V1 B Da1 D1-7 Ts M2.3 चिक्षिपुर; Ds विच्छिदुर (for चिच्छिदुर). Ks विमदुश्च; M2-4 समदुश्च (for विभिदुः). Ks B Da1 D1.5-5.7.8 T1 M च ह; V1 Dn1 Ds Ts च ते; Ds च ये (for सह). Ts G चिक्षिपुश्चैव भारत.

C. B. 1155
B. B. 28. 37
K. B. 19. 37

उद्यम्य च भुजावन्यो निक्षिप्य च महीतले ।
पदा चोरः समाक्रम्य स्फुरतो व्यहनच्छिरः ॥ ६३
मृतमन्यो महाराज पञ्चां ताडितवांस्तदा ।
जीवतश्च तथैवान्यः शस्त्रं काये न्यमज्जयत् ॥ ६४
मुष्टियुद्धं महचासीद्योधानां तत्र भारत ।
तथा केशग्रहश्रोत्रो बाहुयुद्धं च केवलम् ॥ ६५
समासक्तस्य चान्येन अविज्ञातस्तथापरः ।
जहार समरे प्राणान्नानाशस्त्रैरनेकधा ॥ ६६

63 Ks om. 63^{ab} (cf. v. l. 62). — ^a) K1 उद्यस्य; Ds उत्पाद्य (for उद्यम्य). K1 B1-4 Da1 Dn1 D1.5.8 T1 G1 च भुजैरन्ये (Da1 D1.5 G1 'न्यैर'); K4 V1 B1.5 D2-4.6.7 च भुजानन्ये; T1.8 G2.8 M तुरुरैर (M2-4 'गान'न्ये (for च भुजावन्यो). — ^b) V1 निःपीड्य (for निक्षिप्य). — ^c) B1 चेरुः (for चोरः). Ks V1 B1 Da1 D1.5 M2-4 पदा चोरसि चा (B1 मा)क्रम्य; Dn1 Ds T2 पादेनोरसि चा; T1.8 G2.8 शिरस्युरसि चा; G1 पदा चोरसि चाक्षिप्य; M1 शिरस्युरसि निक्षिप्य. — ^d) T2 स्फुरता; Co 'तो (as in text). Ks Ds M2.4 [S]न्याहरत्; V1 B2 Da1 न्यहरन्; B1.2.5 D1.5 T1.8 G न्यहनत्; B1 Ds [S]पाहरत्; Dn1 D2-4.7 [S]पहरत्; T2 [S]पहरन्; M1.2 [S]न्योहरत् (for व्यहनत्).

64 ^a) V1 मृतमन्ये; B1-3 Da1 D1.5 मृतमन्ये (B1 Da1 D1.5 'न्यो) (for मृतमन्यो). — ^b) T1.8 G M पदा (for पञ्चां). Dn1 तथा (for तदा). — B1 Ds.4.7 subst. for 64^{ab}; B1 ins. after 64^{ab}; B1 after 64:

172* पततश्चापरो राजन्विजहारासिना शिरः ।

[B1.5 यततश्च (for पततश्च). Ds चापरे (for चापरो).]

— ^a) K1.8 V1 D1.5.6 जीवितश्च; B2 जीवितं तु; Dn1 जीवितंश्च; T2 जीवितं च. K4 B2 Dn1 Ds G2 तथैवान्ये (Ds G2 'न्या:); Ds तथैवान्यं; T1 तथैवान्यान्; M1 तथा चान्यः (for तथैवान्यः). — ^d) V1 न्यवेशयत्; Ds न्यमज्जयन् (for 'जयत्). Ds अक्षमस्त्रं न्यसर्जयत्.

65 ^a) Da1 D1.5 महांश; G1.2 ततश्च (for महत्). — ^b) M1-8 योधानां. — ^c) K1 चोत्रं (for चोम्रो). B1.2.4 Da1 D1.4 S तथा केशग्रहाश्रोत्रा (D1 'हंश्रके). — ^d) V1 B1 D2-4.6.7 T2 भैरवं; T1.8 G M दारुणं (for केवलम्).

66 ^a) G2 समासक्तश्च चान्योन्यं. — ^b) Ś2 K4 B1 T1.2 अविज्ञातं (T1 'नं); K2 अवज्ञात (sic); T2 G1.8 त्वविज्ञातसु; M2 अविज्ञातं (for 'ज्ञातसु). — ^c) B2

संसक्तेषु च योधेषु वर्तमाने च संकुले ।

कवन्धान्युत्थितानि स्र शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ६७

लोहितैः सिच्यमानानि शस्त्राणि कवचानि च ।

महारङ्गानुरक्तानि वस्त्राणीव चकाशिरं ॥ ६८

एवमेतन्महायुद्धं दारुणं भृशसंकुलम् ।

उन्मत्तरङ्गप्रतिमं शब्देनापूरयज्जगत् ॥ ६९

नैव स्वे न परे राजन्विज्ञायन्ते शरातुराः ।

योद्धव्यमिति युध्यन्ते राजानो जयगृद्धिनः ॥ ७०

M2-4 जग्राह (for जहार). — ^d) D2 S अनेकशः (for 'धा).

67 ^a) Ds असक्तेषु (for संस'). Ds च योद्धेषु; M तु योद्धेषु. Ks संसक्तेषु वर्तमानेषु (hypermetric). — ^b) K1 वर्धमाने च; V1 M1 वर्तमाने तु; B1.3 D2.6 T2 वर्तमानेषु (for 'माने च). Ks संकुले प्रवरेषु च. — ^c) B2.8.5 D2-4.7 उत्थितानि स्युः; T1 'न्यासन् (for 'तानि स्र). Ks कवचान्युत्थितान्यस्य; V1 Ds उत्थितान्यगणेष्वानि. — ^d) V1 Ds कवचानि (for शतशोऽथ).

68 ^a) V1 B1 D2-4.6.7 S शोणितैः (for लोहितैः). — ^b) K1 महारङ्गानुरक्तानि; Ks महारङ्गकरङ्गात्तु; K4 महारङ्गानुरक्तानि; V1 Da1 Ds महारङ्गनरक्तानि; B Ds.4.7 T1.8 M1 महारङ्गानुरक्तानि; Dn1 महारङ्गेन रक्तानि; D1.8 T2 G M2-4 महारा (D1 T2 Gs M2 'र)जतरक्ता (G2 'ला)नि; D2 महारङ्गानुरक्तानि. Ca. c olte महारङ्गनं. — ^d) Ś1.2 (sup. lin.) K1.2 शस्त्राणीव; K4 शस्त्राणीव; T2 G2 वस्त्राणि च (for 'णीव).

69 ^a) T1 M एव (for एतन्). V1 B D2-4.7 T2 महयुद्धं; T1.8 G M तदा (T1 'था) युद्धं (for महा'). — ^b) K1.8 V1 B D T2 शस्त्रसंकुलं; K4 च भृशं कुलं (for 'भृशसं'). T1 M तत्राभूद्दारुणं महत्; T2 G तत्राभूद्भो-महर्षणं. — ^c) Ś1 K1.2.4 B1.5 Dn1 D1-3.8 S उन्मत्तरङ्ग-गाप्रतिमं; V1 B2-4 Da1 D2-7 Ca 'नं (B2 'गां)गाप्रतिमं. — ^d) Ś2 Ks पूरयज्; K4 [आ]पूरयज्; Dn1 [आ]पूरयज्; M1 [आ]चूरयन् (for [आ]पूरयज्). S (except T2) दिशः (for जगत्).

70 ^a) T1 नैवास्मान् परान् राजन्. — ^b) V1 Ds.8 T2 G1.8 M न्य (Ds वि)ज्ञायन्त; T1 विज्ञान्तं (sic); T2 G2 न ज्ञायन्त (for विज्ञायन्ते). Dn1 महारणे (for शरातुराः). Ks युद्धंति (sic); Dn1 Ds T1.8 G1 M2-4 [अ]युध्यन्त; Ds M1 युध्यन्त (for युध्यन्ते). T2 G2.8 योधास्ते ह्यभ्य-युध्यन्त. — ^d) Ś K2.4 जयगृद्धिनः; T1 'गृद्धवः; G2.8 'गृद्धिनः; M1 राजगृद्धिनः (for जय').

स्वान्स्वे जम्मुर्महाराज परांश्चैव समागतान् ।
उभयोः सेनयोर्वीरैर्व्याकुलं समपद्यत ॥ ७१
रथैर्भग्नैर्महाराज वारणैश्च निपातितैः ।
हयैश्च पतितैस्तत्र नरैश्च विनिपातितैः ॥ ७२
अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्ममा ।

क्षणेनासीन्महाराज क्षतजौघप्रवर्तिनी ॥ ७३
पाञ्चालानवधीत्कर्णस्त्रिगतांश्च धनंजयः ।
भीमसेनः कुरुत्राजन्हस्त्यनीकं च सर्वशः ॥ ७४
एवमेष क्षयो वृत्तः कुरुपाण्डवसेनयोः ।
अपराद्धे महाराज काङ्क्षन्त्योर्विपुलं जयम् ॥ ७५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

२०

धृतराष्ट्र उवाच ।

अतितीव्राणि दुःखानि दुःसहानि बहूनि च ।
तवाहं संजयाश्रौषं पुत्राणां मम संक्षयम् ॥ १

तथा तु मे कथयसे यथा युद्धं तु वर्तते ।
न सन्ति स्रत कौरव्या इति मे नैष्ठिकी मतिः ॥ २
दुर्योधनस्तु विरथः कृतस्तत्र महारणे ।

C. 8. 1171
B. 8. 29. 3
K. 8. 20. 3

71 ^a) Ks स्वान्स्वे; V1 स्वान्वै; Ds स्वाः स्वे (sic);
M2-4 स्वे स्वान् (by transp.). — ^b) Ds समांश्चैव (for
परांश्चैव). K1 सदागतान्; T1 समागताः (for 'गतां').
— ^c) V1 D2.6 T2 राजन्; T1 G1 M वीरा; T2 G2.8 वीर
(for वीरैर्). — ^d) S (except T2) व्याकुले तु रणे सति.

72 ^b) Ds तोमरैश्च (for वारणैश्च). Da1 D1.8 चैव
पातितैः (for च निपा). — S K1.2 V1 B2 D2.8 T1.2
om. (hapl.) 72^{cd}. — ^c) B1 हयाश्च. Ks तेन (for
तत्र). — ^d) T2 G नानै (G1 नरै)श्चैव निपातितैः.

73 ^a) B2 पृथ्वी (submetric). — ^b) K1 मांसशो-
णितकर्ममा (sic); V1 D2.4.6 क्षणेन समपद्यत. — ^c) G2
क्षणेनासीन्. V1 B2 D2-4.6 महीपाल (for महाराज).
— ^d) V1 'प्रवर्षिणी; Dn1 Ds T2 G1.8 'प्रवाहिनी (Ds
'णी); T2 'प्रवर्तनी (for 'प्रवर्तिनी). — After 73, S
(except T2) ins.:

173* शूराणां हर्षजननी भीरूणां भयवर्धिनी ।

[T1 भयवर्धनी.]

74 ^a) Some MSS. पंचालान्. V1 B2.5 D2-4.6.7 T2
अहनत् (for अवधीत्). — ^b) Ks आजौ; S (except T2)
सर्वान् (for राजन्). — ^c) T1 हस्त्यनीकानि; T2 'नीकांश्च
(for 'नीकं च). Ds सर्वतः (for 'शः).

75 ^a) G2 एवमेव; M2.4 एवमेतत् (for एवमेष).
— ^b) B2.2.5 D2-4 गते सूर्ये (for महाराज). V1 Ds
अपराद्धं (Ds 'द्ध-) गते सूर्ये. — ^c) S1 (m as in text)
K1.2.4 B Dn1 D2-4.7 कांक्षतां; Ks T1 कांक्षतोर्; V1
कांक्षतो; Ds कांक्षतो; M1 कांक्षतौ (for काङ्क्षन्त्योर्). V1
B D2-4.7 S (except T2) यशः (for जयम्). S2 कांक्षतां

विपुले जयत् (sic).

Colophon. — Adhy. name: Ks संकुलयुद्धे; T1.2
संकुलयुद्धं. — Day of Karṇa's Generalship: S2 K4
प्रथम (K4 'मे) युद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures,
words or both): S2 20; B1 Da1 D4.6 28; B2 29;
D1 22; T1.2 G M 19 (as in text); T2 21.

20

1 Before the ref., G2 ins. श्रीकृष्णाय नमः. — M2
om. the ref. — ^a) S2 K2.8 D2 अतितीव्रानि. S (except
T2) युद्धानि (for दुःखानि). — ^b) T1.2 G M सुमहांति
(G2 'नंति) (for दुःसहानि). Dn1 T2 महांति (for
बहूनि). Ds दुःखानि सुबहूनि च. — ^c) Ks तत्तेहं; K4
V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2 त्वत्तेहं; Ds तदाहं (for
तवाहं). T1.2 G M तत्र (M1 'तः) संजय चाश्रौषं. — ^d)
Ks V1 B D T2 चैव; T2 G M इह (for मम).

2 B2 om. 2^{ab}. — ^a) K1.2 V1 B (B2 om.)
Da1 Dn1 D1.2-3 S यथा (for तथा). B1.4.6 Da.1.7
त्वं; B2 च; Dn1 Ds T2 तु (for तु). B2 त्वं (for मे).
S कथयसि. D2 तथा मे कथयेसे त्वं (sic). — ^b) B2 युद्धं
(for युद्धं). V1 B2 D2-4.6.7 T2 अवर्तत (B2 'ते); B1.4
Da1 D1.5 च वर्तते; B2 T1.2 G M प्रवर्तते (for तु वर्तते).
Ks Dn1 Ds त्वमिमं युद्धसंकुलं. — ^c) Ks सूत कौरव्यः
Dn1 कौरवाः सूत. — ^d) K4 ते (for मे). S1.2 (sup.
lin. as in text) K1.2.4 B2 D2-4.7 निश्चिता; C0 नैष्ठिकी
(as in text).

C. 8. 1171
D. 8. 29. 3
K. 8. 29. 3

धर्मपुत्रः कथं चक्रे तस्मिन्वा नृपतिः कथम् ॥ ३

अपराहे कथं युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।

तन्ममाचक्ष्व तत्त्वेन कुशलो ह्यसि संजय ॥ ४

संजय उवाच ।

संसक्तेषु च सैन्येषु युध्यमानेषु भागशः ।

रथमन्यं समास्थाय पुत्रस्तव विशां पते ॥ ५

क्रोधेन महताविष्टः सविषो भुजगो यथा ।

दुर्योधनस्तु दृष्ट्वा वै धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।

उवाच स्रुत त्वरितं याहि याहीति भारत ॥ ६

अत्र मां प्रापय क्षिप्रं सारथे यत्र पाण्डवः ।

ध्रियमाणेन छत्रेण राजा राजति दंशितः ॥ ७

3 ^a) V₁ B₅ D_{2-4.5.7} च (for तु). — ^b) V₁ B₅ D_{8.4.5.7} महारथः; D₁ 'रथ'; D₂ 'रथैः'; D₅ 'रथे (for 'रणे). — ^c) K₂ धर्मपुत्रः; B₂ D₁ D₁ D_{1.5.8} धर्मपुत्रे. — ^d) B_{1.5} D_{2-4.5.7} तस्य (for तस्मिन्).

4 ^a) K_{2.4} V₁ D₁ D_{2-4.8} अपराहे. — ^b) S रोमहर्षणम् (for लोम*). — ^c) K₄ D₈ संजयः.

5 ^a) D₁ संसक्तेषु तु (sic); D₂ T₃ G संश (D₂ 'स'सक्तेषु; M₁ स संसक्तेषु (for संसक्तेषु च). B₂₋₅ D₁ D_{1.8-5} M_{1.8} तु (for च). M₂₋₄ यौधेय (for सैन्येषु). — ^b) V₁ B₅ D₁ D_{2-4.5.7} T_{1.8} G M वध्य (G₂ M₁ 'त')मानेषु (for युध्य*). D₁ D_{1.5} भारत (for भागशः). — ^c) G₂ अन्यत् (for अन्यं).

6 ^a) K_{1.8} V₁ B D युक्तः (for [आ]विष्टः). — After 6^{ab}, S ins.:

174* सर्वसैन्यमुदीक्ष्यैव क्रोधादुद्धृतलोचनः ।

दृष्ट्वा धर्मसुतं चापि सैन्यमध्ये व्यवस्थितम् ।

श्रिया ज्वलन्तं कौन्तेयं यथा वज्रधरं युधि ।

[(L. 1) M₁ सर्व (for सर्व-). T₂ उदीक्ष्यैव. — (L. 2) M₂₋₄ चैव (for चापि). — (L. 3) G₂ चक्रतरं (for वज्रधरं). T₁ M तथा (for युधि).]

M₂₋₄ om. 6^{ad}. — ^a) V₁ B₅ D_{2-4.5.7} T₂ समालक्ष्य (for तु दृष्ट्वा वै). T_{1.8} G M₁ [ए]व (for वै). — ^d) B₄ D₇ T_{1.8} G M₁ धर्मपुत्रं (for 'राजं'). — ^e) V₁ D_{2-4.5.7} T₃ G₂ प्रोवाच (for उवाच). K₂ V₁ B D S सूतं (for सूत). S₂ K_{2.4}-V₁ B D S त्व (M₁ च)रितो (for त्वरितं).

7 ^a) K₂ V₁ B D (except D₁) T G तत्र (for अत्र). K₁ D_{1.5} मा (for मां). — ^b) K₂ सारथिः (for

स सूतश्चोदितो राज्ञा राज्ञः स्यन्दनमुत्तमम् ।

युधिष्ठिरस्याभिमुखं प्रेषयामास संयुगे ॥ ८

ततो युधिष्ठिरः क्रुद्धः प्रमत्त इव सद्भवः ।

सारथिं चोदयामास याहि यत्र सुयोधनः ॥ ९

तौ समाजग्मतुर्वीरौ आतरौ रथसत्तमौ ।

समेत्य च महावीर्यौ संनद्धौ युद्धदुर्मदौ ।

ततश्चतुर्महेश्वासौ शरैरन्योन्यमाहवे ॥ १०

ततो दुर्योधनो राजा धर्मशीलस्य मारिष ।

शिलाशितेन भल्लेन धनुश्चिच्छेद संयुगे ।

तं नामृष्यत संक्रुद्धो व्यवसायं युधिष्ठिरः ॥ ११

अपविश्य धनुश्छिन्नं क्रोधसंरक्तलोचनः ।

सारथे). D₅ पाण्डव. — ^e) S₂ श्रिय- (for ध्रिय-). V₁ B₅ D_{2-4.5.7} T₂ भि (B₁ छ-; T₂ श्री)यमाणातपत्रेण; T_{1.8} G M छत्रेण ध्रिय (T₁ श्रीय्य)माणेन. — ^d) S तिष्ठति (for राजति). K₄ S (except T₁) दंशितः; B₅ दाक्षकः (for दंशितः). D₁ D_{1.5} रराजातीव दंशितः.

8 V₁ om. 8. — ^a) D₈ सूतश्च (for स सूतश्च). K₂ D₈ नोदितो (for चोदितो). D₈ स्वतः संदेशितो राज्ञो. — ^c) S₂ [अ]रिमुखे (for [अ]भि*).

9 ^a) M₁ क्रुद्धः (sic) (for क्रुद्धः). — ^b) D₈ संहतः (for सद्भवः). V₁ B D₁ D₁₋₇ प्रभि (D₁ D_{1.5} 'तु'). स इव कुंजरः; D₁ S प्रणु (T₁ 'नु'; G₁ M 'तु') इव पन्नगः. Co cites प्रनुजः. — ^c) D₈ नोदयामास (for चोद*). — ^d) K₂ सुयोधन.

10 V₁ om. (hapl.?) 10⁶⁰. — ^b) K₂ D₈ राजानौ (for आतरौ). T_{2.8} G राजसत्तमौ (for रथ*). — ^c) S K_{1.2.4} B_{2.5} D_{2-4.5.7} महावीरौ. — ^d) V₁ B_{1.8-5} D₁ D_{1-5.7} S संनद्धौ (G₁ 'द्धौ'); D₈ आतरौ (for संनद्धौ). B₂ सुसंनद्धौ सुदुर्मदौ. — ^e) K₂ ततश्चतः; V₁ B₅ D₁ D_{2-4.5.7} S चवर्षतुर (for ततश्चतुर). G₂ महावीर्यौ (for महेश्वासौ). — ^f) D₈ शरैरन्योन्यमाहवे (hypermetrio).

11 ^b) B_{1.2.4} D₁ D_{1.5.8} धर्मराजस्य; B₂ 'पुत्रस्य (for 'शीलस्य). K₂ मारिषः. — M₄ om. 11^{adef}. — ^c) K₄ D₁ D₈ शिलाशितेन. D₁ D_{1.5} बाणेन (for भल्लेन). — ^e) S₂ K₂₋₄ D₁ D₁ D_{1.4.5} M₂ तन्नामृष्यत; K₂ तानामृष्यत (for तं नामृष्यत). — ^f) K₂ V₁ B D T₂ हवमानं (for व्यवसायं). D₁ युधिष्ठिर. T₁ M (M₄ om.) धनुश्छेदनमाहवे; T₂ G धनुश्छेदं महारणे (G₁ 'हवे'). — After 11, S (except T₂; M₄ om.) ins.:

अन्यत्कार्मुकमादाय धर्मपुत्रश्चमूमुखे ॥ १२
 दुर्योधनस्य चिच्छेद ध्वजं कार्मुकमेव च ।
 अथान्यद्दुरादाय प्रत्यविध्यत पाण्डवम् ॥ १३
 तावन्योन्यं सुसंरब्धौ शरवर्षाण्यमुञ्चताम् ।
 सिंहाविव सुसंकुद्धौ परस्परजिगीषया ॥ १४
 अन्योन्यं जघ्नतुश्चैव नर्दमानौ वृषाविव ।
 अन्योन्यं प्रेक्षमाणौ च चेरतुस्तौ महारथौ ॥ १५
 ततः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यं सुकृतव्रणौ ।
 विरेजतुर्महाराज पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ १६

ततो राजन्प्रतिभयान्सिंहनादान्मुहुर्मुहुः ।
 तलयोश्च तथा शब्दान्धनुषोश्च महाहवे ॥ १७
 शङ्खशब्दरवांश्चैव चक्रतुस्तौ रथोत्तमौ ।
 अन्योन्यं च महाराज पीडयांचक्रतुर्भृशम् ॥ १८
 ततो युधिष्ठिरो राजा तव पुत्रं त्रिभिः शरैः ।
 आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रवेगो दुरासदः ॥ १९
 प्रतिविन्याध तं तूर्णं तव पुत्रो महीपतिम् ।
 पञ्चभिर्निशितैर्वाणैर्हेमपुङ्खैः शिलाशितैः ॥ २०
 ततो दुर्योधनो राजा शक्तिं चिक्षेप भारत ।

C. 8 1190
D. 8. 20. 21
K. 8. 20. 21

175* दुर्योधनस्य कौरव्य तव पुत्रस्य मारिष ।

12 ^a) G₂ अपवृत्तः; Ca अपविध्य (as in text). T₁ समुच्छिन्नं (for धनुच्छिन्नं). — ^b) G₂ क्रोधनो रक्तः; M₂₋₄ क्रोधात्सं (M₃ 'धात्सं' रक्तः). — ^c) D₈ S (except T₂ M₁) धर्मराजश्च (for 'पुत्रश्च'). T₂ च संयुगे (for चमूमुखे).

13 ^b) T₁ आहवे (for एव च). — ^c) D₈ (sup. lin. as in text) प्रतिविध्यत (for प्रत्य). B₅ D_{2-4.5.7} प्रत्यविध्ययुधिष्ठिरं; S (except T₂) पुत्रस्ते भरतर्षभ; Bom. Ed. प्राविध्यत युधिष्ठिरं. — After 13, S (except T₂) ins.:

176* युधिष्ठिरस्य चिक्षेप शरान्कनकभूषणान् ।

रुक्मपुङ्खान्प्रसन्नाग्रान्सविषानिव पद्मगान् ।

[(L. 1) G₂ चिच्छेद (for चिक्षेप). T₁ G₂ कांचन (for कनक).]

14 ^a) K₁ सुसंरब्धः; V₁ B_{1.2.5} D_{2-4.5-8} T₁ 'क्रुद्धौ' (for 'रब्धौ'). — D₈ om. (hapl.) 14^b. — ^b) K_{1.4} V₁ B D (D₈ om.) S शस्त्रवर्षाणि (for शरं). K₄ D₇ मुंचताम् (for [अ]मुञ्चताम्). — ^c) V₁ B D₁ D_{1-2.5-7} सुसंरब्धौ; D₁ T₂ बलोन्मत्तौ; T_{1.3} G M बलोद्धतौ (for सुसंकुद्धौ). — ^d) B₂ यतमानौ जिगीषया.

15 ^a) K₈ B₁₋₄ D₁ D_{1.4.5.8} तौ तु (for चैव). V₁ B₅ D₁ D_{2.3.5.7} T₂ जघ्नतुस्तौ रणे (D₁ तदा; T₂ तथा)-न्योन्यं; T_{1.3} G M जघ्नतुश्च (T₁ निजघ्नत्) रणेन्योन्यं. — ^b) K_{1.2} नर्दमानौ (for नर्दं). S (except T₂) नर्दतौ (T₃ G₂ 'र्दता') वृषभाविव. — ^c) S₂ (sup. lin.) मर्दमानौ; K₄ वार्यं (for प्रेक्षं). K₈ अंतरौ मार्गमाणौ तौ; V₁ M₄ अनंतरं मार्गमाणौ; B D T G M₁₋₃ अंतरं मार्गमाणौ च (B_{5.4} D₁ D₁ D_{1.5.8.8} तु). Ca. c oite अंतरं; Ca oites मार्गमाणौ also. — ^d) S₂ चेरतस्तु; K₁ चेरतुस्तौ; K₈ चेरतुश्च; T₁ G₂ रेज (G₂ 'च') तुस्तौ. — After 15, D₈ ins.:

177* अन्तरं नागमत्तत्र राजा नैव सुयोधनः ।

16 K₈ om. 16. — ^b) K₁ V₁ B D S शरैस्तौ (for अन्योन्यं). V₁ B D₁ D_{2-4.5.7} T_{2.3} G M₂₋₄ तु (B₁ च) कृतव्रणौ; D₈ (m as in text) सुकृतव्रणौ (sic). — ^c) S₂ K₄ D₈ विचेर (K₄ 'चरे') तु (for विरेज). — ^d) B₅ D_{2-4.5.7} किंशुकाविव पुष्पितौ.

17 ^a) S K_{1.2.4} B₅ D₁ D₁ D_{1.5.8} G₂ M_{1.2.4} प्रतिभयात्; V₁ B_{1.2.5} D_{2-4.5.7} विमुंचतौ (for प्रतिभयान्). — ^b) V₁ सिंहनादं. — ^c) D₁ D_{1.5} डभयोश्च (for तलं). S₁ K_{1.2} तथा शब्दात्; D₁ ततः शब्दान्; S महाशब्दं (T₁ 'ब्दान्'; G₂ 'ब्दो') (for तथा शब्दान्). — ^d) K₄ V₁ B D (except D₈) T_{2.3} G धनुषश्च. D₁ महाहवं.

18 ^a) D₁ D_{1.5} चापि (for चैव). K₈ शेषशब्दं रवांश्चैव; V₁ B D_{6.7} शंखशब्दवरांश्चैव; S 'शब्दं' (M₃ 'चक्रं') तथा चोमं. Ca cites शंखशब्दरवान् (as in text). — ^b) G₂ च (for तौ). K₁ शरोत्तमौ (sic); K₈ D₈ G₁ नरोत्तमौ; V₁ रणेश्वरौ; B D₁ D₁ D₁₋₇ T G_{2.3} M नरेश्वरौ (for रथोत्तमौ). — ^c) K_{1.3} V₁ B D T₂ तौ (for च). — ^d) S (except T₂) पीडयामासतुर्भृशं.

19 ^a) T₁ राजंस (for राजा). — ^b) K_{1.3} B (except B₄) D transp. तव and पुत्रं. V₁ B₅ D₁ D_{2.4.5.7} transp. त्रिभिः and शरैः. — ^c) S₂ आजिगानोरसि. — ^d) K_{2.4} V₁ B₁₋₄ D₁ D₁ D_{1.2.5-8} S वज्रवेगैर्दुरासदैः (K₄ D₈ 'दः'); B₅ D_{2.4} पंचभिर्मर्मभेदिभिः.

20 ^a) G₂ तत् (for तं). — ^b) K₈ B_{1.5} D₁ D_{1.5-7} T_{1.3} M₁₋₃ महीपतिः; T₃ G महारथः (for महीपतिम्). — ^c) K₂ भाणैर् (for बाणैर्). — ^d) V₁ B_{1.5} D_{2-4.5.7} S स्वर्णपुङ्खैः (for हेमं). K₈ D_{1.8} शिलाशितैः.

21 ^b) T₃ G मारिष (for भारत). — ^c) K₁ सर्वपापवर्ती; K₂ 'पारगर्वी'; K₃ 'पारसवर्ती' (hypermetrio); K₄ V₁ B (except B₄) D_{2-5.7} T₂ M₁ 'पारसर्वी'; D₁ D₈

G. 8. 1191
B. 8. 29. 23
K. 8. 20. 23

सर्वपारश्वीं तीक्ष्णां महोल्काप्रतिमां तदा ॥ २१
तामापतन्तीं सहसा धर्मराजः शिलाशितैः ।
त्रिभिश्चिच्छेद सहसा तं च विव्याध सप्तभिः ॥ २२
निपपात ततः साथ हेमदण्डा महाघना ।
निपतन्ती महोल्केव व्यराजच्छिखिसंनिभा ॥ २३
शक्तिं विनिहतां दृष्ट्वा पुत्रस्तव विशां पते ।
नवभिर्निशितैर्मल्लैर्निजघान युधिष्ठिरम् ॥ २४
सोऽतिविद्धो बलवतामग्रणीः शत्रुतापनः ।
दुर्योधनं समुद्दिश्य बाणं जग्राह सत्वरः ॥ २५
समाधत्त च तं बाणं धनुष्युग्रं महाबलः ।

चिक्षेप च ततो राजा राज्ञः क्रुद्धः पराक्रमी ॥ २६
स तु बाणः समासाद्य तव पुत्रं महारथम् ।
व्यमोहयत राजानं धरणीं च जगाम ह ॥ २७
ततो दुर्योधनः क्रुद्धो गदामुद्यम्य वेगितः ।
विधित्सुः कलहस्यान्तमभिदुद्राव पाण्डवम् ॥ २८
तमालक्ष्योद्यतगदं दण्डहस्तमिवान्तकम् ।
धर्मराजो महाशक्तिं प्राहिणोत्तव सूनवे ।
दीप्यमानां महावेगां महोल्कां ज्वलितामिव ॥ २९
रथस्थः स तया विद्धो वर्म भित्त्वा महाहवे ।
भृशं संविग्रहदयः पपात च मुमोह च ॥ ३०

*पारसवी; Dn1 *पारशवं; D1 *पारसवं (sic); D8 *पारस्वतां;
Ca. 0 *शर्वी (as in text). K4 Da1 D8 तीक्ष्णं; B4 धीरां;
T1 M राजन्; T3 G श्रुवीं (for तीक्ष्णां). — ^a) T1 महो-
ल्काप्रतिमां; D1.5 *प्रतिमं. B3 द्वय; T2 तथा (for तदा).

22 ^a) Dn1 तामापतन्ती; D1 तमापतन्ती; D8 (by corr.)
नभोपतन्ती. — ^b) S1 K8 V1 B (except B2) D2-4.6.7
T2 शितैः शरैः; D8 (marg.) शिलाशितैः (for *शितैः).
— ^c) D2 समरे (for सहसा). S त्रिभिः प्रहस्य (T3 G1
M1.8 *सद्य) चिच्छेद. — ^d) K1 तां (for तं). K1.8 V1
B D S (except T3 G1.8) पंचभिः (for सप्तभिः).

23 ^a) T1 तदा (for ततः). Da1 D8 साथ; D1 प्रोष्य;
T1.8 G M2-4 सा तु; T2 सा च; M1 पातु (for साथ).
— ^b) V1 B1.5 Da1 Dn1 D2-4.6.7 S स्वर्णदंढा; D1.6
हेमदंडो (for हेमदण्डा). V1 B D (except D8) महा-
स्वना (D2 M1 *नाः) (for *घना). — ^c) K1 निपतन्तीं.
S (except T2) दीपयन्ती महोल्का (M1 *ल्का)भा. — ^d)
V1 रराज; D8 विराजत् (for व्यराजत्). B1.5.4 सूर्यसं-
निभा; Dn1 शशिः; Gc शिखि (as in text). T1 M
राजयन्ती दिशो दश; T2 व्यराजत शशिप्रभा; T3 G राजन्दा-
किर्दिशो दश.

24 ^a) D1 विनिहता; D2.4 विनिहिता. — ^b) K4
Da1 D1.5 S (except T2) transp. पुत्रः and तव. — ^c)
S2 V1 बाणैर्; D1.7 तीक्ष्णैर् (for मल्लैर्). — ^d) K1
विजघान; V1 Dn1 D8 S आ (M अ) जघान (for निजघान).
D8 स्तनांतरे (for युधिष्ठिरम्).

25 ^a) K8 V1 B D S बलवता शत्रुणा (T1 कैतेयः)
(for *वतामग्रणीः). S (except T2) शत्रुकर्शनः (for
*तापनः). — ^c) D8 समुद्यम्य (for *दिश्य). — ^d) G2
बाणात् (for बाणं). K8 Dn1 T1 सत्वरं.

26 ^a) D2 संदधे तु; D8 T3 G8 M समधत्त; T1 समा-

दत्त; T2 *धत्तं; G2 संयम्य च (for समाधत्त). S2 K4
शितं K1.8 शतं; Da1 D1.5 तु तं; D8 ततो; G2 स तं (for
च तं). — ^b) K8 V1 B D S धनुर्मध्ये (for *द्युग्रं).
D2.6 महाबलं. — ^c) V1 B2.5 D2-4.6.7 T1.2 महाराज
(for ततो राजा). — ^d) V1 B2.5 D2-4.6.7 ततः (for
राजः).

27 ^a) K1 M1 बाणं. — ^b) V1 transp. तव and पुत्रं.
B2 महाबलं (for *रथम्). — ^c) K8 D8 व्यामोहयच्च; V1
Dn1 D2-4.6.7 T2 व्यामोहयत (for व्यमो). T1.8 G M
व्यामोहयद्भृशं राजन्. — ^d) T2 तु (for च). B2.4 (m
as in text) D2.4.6.7 ददार (for जगाम).

28 ^a) S K2.4 गदामादाय (for *मुद्यम्य). K8 T8
G2 वेगितः. — ^c) B2 विधित्सुः; D2.4 विविह्युः; D8 विविह्यु
(sic); M1 दिधित्सु (sic) (for विधित्सुः). — ^d) M1
पाण्डवः. V1 B8 Dn1 D2-4.6.7 T2 धर्मराजमुपाद्रवत्.

29 ^a) S K1.2.4 B1.4 आलोक्य; K8 अवेक्ष्य (for
आलक्ष्य). S K2.4 [उ]द्यतगदं; T1 *करं; T2 [उ]पात्तगदं.
B8 D2.4.6.7 तमुद्यतगदं दृष्ट्वा. — ^b) D8 दंडपाणिम् (for
*हस्तम्). — ^c) S (except T2) पुत्राय प्राहिणोत्तव. — ^d)
T3 G महाराज (for *वेगां). — ^e) T1.8 G1.8 उज्ज्वलाम्;
G2 M ज्वलतीम् (for ज्वलिताम्). — After 29, S
(except T2) ins.:

178* यमदण्डनिभां घोरां कालरात्रिमिवापराम् ।

30 ^a) B8 अथ तस्य (for रथस्थः स). K1 Dn1 D4
तथा; T2 तदा (for तथा). — ^b) V1 B2 Da1 D1.5.8
मर्म भित्त्वा; S (except T2) तव पुत्रः (for वर्म भित्त्वा).
K8 V1 B8 Dn1 D2-4.6-8 S स्तनांतरे (Dn1 D8 *रं);
B2 महीतले (for महाहवे). — ^c) K1 संविग्रहदयः; V1
उज्ज्वलं; B8 उद्विग्नं; D8 T1.2 G1 संभिन्नं (for संविग्रहं).
— ^d) B1.5.4 Da1 D1.5 transp. पपात and मुमोह. K1

ततस्त्वरितमागत्य कृतवर्मा तवात्मजम् ।
प्रत्यपद्यत राजानं ममं वै व्यसनार्णवे ॥ ३१
भीमोऽपि महतीं गृह्य गदां हेमपरिष्कृताम् ।

अभिदुद्राव वेगेन कृतवर्माणमाहवे ।
एवं तदभवद्युद्धं त्वदीयानां परैः सह ॥ ३२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

२१

संजय उवाच ।

ततः कर्णं पुरस्कृत्य त्वदीया युद्धदुर्मदाः ।
पुनरावृत्य संग्रामं चक्रुर्देवासुरोपमम् ॥ १
द्विरदरथनराश्वशङ्खशब्दैः
परिहृषिता विविधैश्च शस्त्रपातैः ।

द्विरदरथपदातिसार्थवाहाः

परिपतिताभिमुखाः प्रजह्निरे ते ॥ २
शरपरशुवरासिपट्टिशै-
रिषुभिरनेकविधैश्च सादिताः ।
द्विरदरथहया महाहवे

C. 8. 1207
B. 8. 30. 3
K. 8. 21. 3

मुमोच ह (for मुमोह च). — After 30, K₄ Dn₁ D₄ (marg.) 1.8 T₂ ins.:

179* भीमस्तमाह च ततः प्रतिज्ञामनुचिन्तयन् ।

नार्यं वध्यस्तव नृप इत्युक्तः स न्यवर्तत ।

[(L. 1) Dn₁ नभःस्थाम्; D₄ नभस्तम् (भीमस्तम्). T₂ आहुर्नभस्याश्च ततः (for the prior half). T₂ अनुचिन्तय.
— (L. 2) T₂ om. नृप. T₂ सर्वचित्तमः (for स न्यवर्तत).]

31 * K₃ B D (except D₂) S आगम्य (for आगत्य). — °) V₁ प्रत्यमुद्यत (sic); G₁ प्रत्यपद्य च (sic) (for पद्यत). — °) V₁ B₂.8.8 D₂-4.6.7 S निममं (for ममं वै).

32 * K₃ D₄ Dn₁ D₁.5.8 हेमपरिष्कृ (D₅ 'स्तु) तां. B₅ D₂-4.7 गदामादाय भीमोपि हेमपट्टपरिष्कृ (D₂ 'स्तु) तां. — °) V₁ प्राप्ति (for अभि). — After 32nd, T₁ ins.:

180* दुर्योधनं समादाय पलायनपरोऽभवत् ।
— °) D₂ एतत् (for एवं). — After 32, K₃ Dn₁ D₈ T₂ ins.:

181* क्रुद्धानां युष्मन्त्याग्र निघ्नतामितरेतरम् ।

[D₈ निघ्नतां च परस्परं (for the posterior half).]

On the other hand, K₄ B D₄ D₁.8-5.7 ins. after 32:

182* अपराद्धे महाराज काङ्क्षतां विजयं युधि ।

[Dn₁ अपराद्धे. K₄ काङ्क्षितां.]

Finally, V₁ D₂.8 ins. after 32:

183* क्षयं नराश्वनागानां यमराष्ट्रविवर्धनम् ।

Colophon. — Adhy. name: T₁ M₁ युधिष्ठिरदुर्योधन-

युद्धं; T₂ G₁ दुर्योधनपराजयः (G₁ 'य'). — Day of Karṇa's Generalship: S₂ प्रथमयुद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): S₂ T₁.8 G M 20 (as in text); B₁.8 D₂.8 29; D₄ 39; D₄ 30; T₂ 22.

21

1 T₂ G₂.8 om. 1-14. M₂.4 om. the ref. — °) G₁ प्रतीयुद्ध (for त्वदीया). — °) Dn₁ पुनरावर्त्य. K₁.4 संग्रामे.

2 T₂ G₂.8 om. 2 (cf. v. l. 1). T₂ om. (hapl.) 2nd. — °) K₁ द्विरदनराश्वशङ्खशब्दैः (submetric); K₄ B Dn₁ D₂-4.7 M 'नररथाश्वशङ्खशब्दैः; V₁ 'रथरथाश्व'; D₈ 'रथनराश्व. शङ्खपशौ; T₁ G₁ 'रथनराश्व (T₁ 'श्व) संघशब्दैः. — °) V₁ परिष्कृता; B₅ परिष्कृषिता; Dn₁ 'दृषिता (for 'हृषिता). T₁ योधशब्दैः; G₁ शब्दपातैः (for शस्त्र). — °) B₂ -नर- (for -रथ-). S₂ -सार्थवाहैः; K₃ B D₄ D₁.8-8 T₂ -सादिसंघाः; V₁ -सातिसंघाः; Dn₁ D₂ -सादिसंघाः; T₁ -वाजिसंघाः; G₁ -वाजसंघाः; M -सादिनः (for -सार्थवाहाः). — °) K₁ प*प*ताभिमुखाः; K₃ V₁ B D₄ Dn₁ D₁-5.7.8 T₁ M परिकुपिताभिमुखाः. K₃ V₁ B₁.8-8 D₄ Dn₁ D₁-5.7.8 T₁ M प्रजह्निरे; B₂ प्रतिजह्निरे (for प्रजह्निरे). Dn₁ T₁ G₁ M om. ते. D₈ परिकुपिता विमुखाः प्रजहुरेव.

3 T₂ G₂.8 om. 3 (cf. v. l. 1). — °) K₃ शितयाश्ववरासिपट्टिशैर् (sic); V₁ D₄ Dn₁ D₁.2.5.8.8 T₂ G₁ शितपरशुवरासिपट्टिशैर् (V₁ T₂ G₁ 'सैर्); T₁ शितपरशु-हामिपट्टसैर्; M -शितपरशुवरासिपट्टसैर्. — °) Dn₁ 'वरेश्च

G. B. 1207
B. B. 20.3
K. B. 21.3

वरपुरुषैः पुरुषाश्च वाहनैः ॥ ३
कमलदिनकरेन्दुसंनिभैः
सितदशनैः सुमुखाक्षिनासिकैः ।
रुचिरमुकुटकुण्डलैर्मही
पुरुषशिरोभिरवस्तृता बभौ ॥ ४
परिघमुसलशक्तितोमरै-
र्नखरमुशुण्डिगदाशतैर्द्रुताः ।
द्विरदनरहयाः सहस्रशो
रुधिरनदीप्रवहास्तदामवन् ॥ ५
प्रहतनररथाश्चकुञ्जरं

प्रतिभयदर्शनमुल्बणं तदा ।
तदहितनिहतं बभौ बलं
पितृपतिराष्ट्रमिव प्रजाक्षये ॥ ६
अथ तव नरदेव सैनिका-
स्तव च सुताः सुरस्रनुसंनिभाः ।
अमितबलपुरःसरा रणे
कुरुवृषभाः शिनिपुत्रमभ्ययुः ॥ ७
तदतिरुचिरभीममावभौ
पुरुषवराश्वरथद्विपाकुलम् ।
लवणजलसमुद्धतस्वनं

(for 'विचैश्च'). K1 साधिताः; V1 B2.2.5 D2-4.6-8 सुदिताः; T1 पातितं; T2 मर्दिताः; M1 सादिनः (for सादिताः). Co cites अवसादिताः. — *) B2 'नरहया'; T2 'रथवरा' (for 'रथहया'). K1 महाहवे हे (sic); B2 च आहवे; Dn1 D2 T2 महाहवे ते (for महाहवे). — *) T1 M2-4 पुरुषवरेः; G1 पुरुषवराः (for वरपुरुषैः). Dn1 D1.5 पुरुषाश्च; G1 पुरुषैश्च (for पुरुषाश्च). K2 चाहतैः; M ते हताः (for वाहनैः). T2 परवपुषायुतवाहनैश्च.

4 T2 G2.8 om. 4 (cf. v. l. 1). — *) K2 'दिनकमलैर्द्रु' (for 'दिनकरेन्दु'). Dn1 T2 'संनिभैः' (for 'संनिभैः'). — *) K4 D2 सितदशनैः; V1 शतं (for सितं). T2 नासिकैश्च (for नासिकैः). — *) T1.2 G1 M 'मुकुट' (for 'मुकुट'). — *) K1.8 B2 Da1 D1.5.8 ह्वास्तृता; K4 B2 D1 उपं; B1.4 अवस्थिता; B2 Dn1 D5 T1 M1.2.4 अवास्तृता; G1 M2 अपां (for अवं).

5 T2 G2.8 om. 5 (cf. v. l. 1). — *) S1 K2 'मुमुल'; S2 'ममुल'; K2 V1 Da1 D1.2.5 'मुशल'; B (except B2) 'मुषल'. K4 परिघशक्तिमुसलतौमरैः. — *) S2 नखमुशुण्डिपराशतैर् (sic); K1.2 नखरमुशुण्डिगदा; D2 मुशुण्डिगता; D2 'मुशुण्डिगदासिभिर'; T1 लघुमुशुण्डिगदाशतैर्; T2 नखरमुशुण्डिगदा; G1 'मुशुण्डिगदा'; M1 'मुशुण्डिगदा'; M2-4 'मुशुण्डि' (M2 'मुण्डि') गदाशतैर्. K2 D2-4.6-8 हताः; V1 शृशं; Da1 Dn1 D1.5 हतः (for द्रुताः). K4 नखरमुशुण्डिगदाशतैर्द्रुस्ततः (sic). — *) D2 T1 द्विरदहनराः. — *) K2 D1 'प्रवाहास्'; V1 'प्रवाहस्'; G1 M 'प्रमवास्' (for 'प्रवहास्'). D1 तदामवत्.

6 T2 G2.8 om. 6 (cf. v. l. 1). — *) K1 प्रहरनररथाश्च; K4 B1.5 D2.4.7 T1 M1 प्रह (T1 पा) तरथ-नराश्च; D2 (marg.) प्रतिहतनररथाश्च; T2 प्रहतनरवराश्च.

— *) K1 partly damaged. K2 D2 शृशं; V1 D2 रणे; B1 व्रणं; B2 T1 G1 M2-4 बभौ; T2 तथा (for तदा). S2 (sup. lin.) 'मुल्बणान्सतापं'; K4 B2.4.5 D1 'मुल्बण-व्रणं'; Da1 D1 'मुल्बणरणं'; M1 'मुद्यते रणे'. — *) S2 'निहितं' (for 'निहतं'). K1 तदहितहतं बभौ बलं; K2 V1 B D T1.2 'हितहतमावभौ' (T1 'हवे') बलं; G1 तदभिहतमहाहवे बलं; M तदभिहतनरं व (M1 'नरमाव') भौ बलं.

7 T2 G2.8 om. 7 (cf. v. l. 1). — *) S1 K1.2.4 इति (for अथ). K2 भव; D2 T2 ते (for तव). M1 नरवरदेव (for तव नर). Dn1 D2 (marg.) सैनिकास्ते (for सैनिकास्). — *) K2 D2 om. च. — *) Dn1 T2 द्रविडबलपुरःसरा; M द्रमिलबलपुरःसरं. D2 m रणेषु (for रणे). T1 अमितबलपुरःसारणैः (sic). — *) G1 कुरुवृषभाः (for 'वृषभाः'). K2 V1 Da1 Dn1 D1.5.8 T1.2 शिनिपौत्रम् (for 'पुत्रम्').

8 T2 G2.8 om. 8 (cf. v. l. 1). — *) K1 तदिति; K2 उदतिः; K2 B1.4.5 D2 तदभि- (for तदति-). K2 V1 B2 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 G1 M1 'रुचिरभीमम्' (for 'रुधिर'). T1 तदभिरुचिरमाहवे बभौ; M2-4 तदतिरुचिर-मावभौ रणे. — *) S1 प्रनसमुद्धतरद्विपाकुलं (sic); S2 प्रधानसमुद्धतरद्विपा; K1 प्रतिभयविषद्विपाकुलं (sic); K2 प्र ***** द्विपा; K2 पुरुषवरारथाश्चद्विपा (sic). — *) K1.2.4 'समुद्धतस्वनं' (K2 'स्तनं' K4 'सुनं'); B2 'समुद्रवद्धतं'; T2 'समुद्रनिस्वनं'; M 'समुद्रवस्वनं'. Co as in text. — *) S1 K1.2.4 B2 असुरासुरसैन्यसंनिभं; K2 Dn1 D2 अ (K2 स) मराधिपसैन्यं; V1 अवरासुरसैन्यसप्रभं; B1.2.4 Da1 D1.5 G1 असुरामर (B2 'सुरसुरा') सैन्यसंनिभं; B2 D2-4.6.7 असुरामरसैन्यस (D2 'सु') प्रभं; T2 M अमरासुर- (T2 'धिप') सैन्यसप्रभं (M2 'भौ').

बलममरासुरसैन्यसंनिभम् ॥ ८

सुरपतिसमविक्रमस्तत-

त्रिदशवरावरजोपमं युधि ।

दिनकरकिरणप्रभैः पृषत्कै

रवितनयोऽभ्यहनच्छिनिप्रवीरम् ॥ ९

तमपि सरथवाजिसारथिं

शिनिवृषभो विविधैः शरैस्त्वरन् ।

भुजगविपसमप्रभै रणे

पुरुषवरं समवास्तृणोत्तदा ॥ १०

शिनिवृषभशरप्रपीडितं

तव सुहृदो वसुषेणमभ्ययुः ।

त्वरितमतिरथा रथर्षभं

द्विरदरथाश्चपदातिभिः सह ॥ ११

तमुदधिनिभमाद्रवल्ली

त्वरिततरैः समभिद्रुतं परैः ।

द्रुपदसुतसखस्तदाकरो-

त्पुरुषरथाश्चगजक्षयं महत् ॥ १२

अथ पुरुषवरौ कृताह्निकौ

भवमभिपूज्य यथाविधि प्रभुम् ।

अरिवधकृतनिश्चयौ द्रुतं

तव बलमर्जुनकेशवौ स्मृतौ ॥ १३

जलदनिनदनिस्वनं रथं

पवनविधूतपताककेतनम् ।

सितहयमुपयान्तमन्तिकं

C. 8. 1218
B. 8. 30. 14
K. 8. 21. 14

9 Ts G2.8 om. 9 (cf. v. l. 1). — ^a) Ś K2.4 'विक्रमस्तदा; K3 'विक्रमद्युतिस्; T2 M1 'विक्रमं तव (M1 ततस्). — ^b) Ś1 K1.2 त्रि *****; K3 त्रिदश-समानरजं; Cc 'वरावरजोपमं (as in text). Ca cites त्रिदशवर and अवरज. — K3 om. from 'वरजोपमं up to वृषभो (in 10^b). — ^c) Ś2 K1 पृषटै; K4 प्रषत्कै; T1 पृषन्ती; M शरै (for पृषत्कै). — ^d) G1 तपनसुतो (for रवितनयो). Ś K1.2.4 व्यहनत्; D8 ह्यवधीत्; M2-4 ह्यहनत् (for सभ्यहनत्). K2 क्षनिप्रवीरं; K4 G1 शिने: प्रवीरं; M शिने: सुतं (for शिनिप्रवीरम्).

10 Ts G2.8 om. 10 (cf. v. l. 1). K3 om. up to 'वृषभो (cf. v. l. 9). — ^a) Ś1 K2 तमसि- (for तमपि). D8 सरथवाजि; D8 सरथवाजि; T1 रथवाजि- (for सरथवाजि-). — ^b) Da1 D1.8 शिनिवृषभौ (D1 'भे); D8 क्षनिवृषभो. Ś1 K4 रवितनयो (K4 'यं) निशितैः शरैस्त्वरन्; Ś2 रवितनयो निशितैः शरैस्त्वरम् (sic); K1 शिनि द्रु पतविधैः शरैस्त्व' (sic); K3 शित ***** शरैस्त्व'. — ^c) T2 'विषम- (for 'विष-). T1 G1 भुजगविषनिभैः क्षरोत्तमैः. — ^d) V1 तदानीं (for तदा). T2 तं पुरुषवरं स समावृणोत्तदा.

11 Ts G2.8 om. 11 (cf. v. l. 1). — ^a) D8 क्षनि- (for शिनि-). B8 Da1 Dn1 D1.2.5.8 T2 M1 'क्षरप्रपीडि- तास्; G1 'क्षरामिप्रपीडितांस्. K1 शिनिवृषभेण शतप्रसीडितं (sic). — ^b) Ś2 तमु (for तव). K1 सुहृदौ; K3 सुहृदं; G1 सुहृतो. K1 वसुषेणम्; K3 च सुषेणम्; B1 Cc वसुसेनम्; T1 धनुषीणम् (for वसुषेणम्). — ^c) B2 D2.4 'पत्तिभिः सह; M 'पदातिसादिभिः.

12 Ts G2.8 om. 12 (cf. v. l. 1). — ^a) Ś1 K3.4 V1 B D (except D2) S (Ts G2.8 om.) तद् (for तम्). G1 'निभमान्रवद्; M1 'निभप्रमाद्रवद्. V1 B D (except D2) S (Ts G2.8 om.) बलं (for बली). Ś2 त्वमुदधिनिभमाद्र (sup. lin. भद्रमाद्र) वल्ली. — K1 om. 12^b-13^b. — ^b) Ś2 (sup. lin.) B2 त्वरिततरैः; K3 'तरैः; T1 G1 'बलैः; M2-4 'नरैः (for 'तरैः). M बलैः (for परैः). — ^c) K3 V1 B D M द्रुपदसुतमुखैस्; T1 G1 'वरस् (for 'सखस्). Da1 D1.8 M ततो (for तदा). V1 B D (except Dn1 D8) T2 M [अ]भवत् (for [अ]करोत्). — G1 om. 12^d-14^b. — ^d) K3 Dn1 महातं; T1 महात् (for महत्). V1 B (except B2) Da1 D1.8-7 T2 M पुरुषरथाश्चगज (Da1 D1 M 'गजाश्चरथ) क्षयो महान्.

13 Ts G om. 13 (cf. v. l. 1, 12). K1 om. 13^{ab}. — ^a) D8 पुरुषतरौ. D8 T2 महाबलौ; Ca कृताह्निकौ (as in text). — ^b) D1.8 प्रभु (for प्रभुम्). D8 T2 युधि सं- (T2 सं) सप्तकसैन्यमुख्यं. — ^c) T1 ध्रुवं (for द्रुतं). Dn1 (also as in text) D8 T2 प्रसभमभिनिहत्य सत्वरौ. — ^d) K3 D8 गतौ; B1 D8 श्रितौ; B2 स्मृतौ; Da1 D1.8 उभौ; T1 श्रुतौ; T2 समेतौ; Cc सुतौ (for स्मृतौ). D2 तव केशवमर्जुनौ स्थितौ.

14 Ts G2.8 om. 14 (cf. v. l. 1); G1 om. 14^{ab} (cf. v. l. 12). — ^a) Some MSS. 'निःस्वनं; D2 'निस्वनौ. K3 Dn1 D8 T2 महत् (for रथं). Ś K1.2.4 जलदनिन- (K1 'रु) दनिस्वनीकृतं (K4 'ते). — ^b) M 'नर्तनं (for 'केतनम्). — ^c) T1 शित' (for सित'). Ś2 K1.4 उपयातम्; K3 'यातिम् (for 'यान्तम्). K3 V1 D8 T2

C. 8. 1218
B. 8. 30. 14
K. 8. 21. 14

हृतमनसो ददृशुस्तदारयः ॥ १४
अथ विस्फार्य गाण्डीवं रणे नृत्यन्निवार्युनः ।
शरसंवाधमकरोत्खं दिशः प्रदिशस्तथा ॥ १५
रथान्विमानप्रतिमान्सज्जयन्त्रायुधध्वजान् ।
ससारथीस्तदा बाणैरभ्राणीवानिलोऽवधीत् ॥ १६
गजान्गजप्रयन्तृश्च वैजयन्त्यायुधध्वजान् ।
सादिनोऽश्वाश्च पत्नीश्च शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १७
तमन्तकमिव कुद्रमनिवार्य महारथम् ।

अंतिके (for अन्तिकं). — ^a) Ks वृतमनसो; K4 Ds हृत^a;
V1 B (except Bs) Da1 D1-5.7.8 कृत^a; T1 हृद^a (for
हृत^a). T2 तदा रथाः (for तदारयः). — After 14, T1
G1 M ins.:

184* हस्तेन हस्तिपतिहस्तसमानहस्त-

स्तूणीमुखादथ शरान्मुहुराददानः ।

वज्रीव दानवचमूं प्रगृहीतचापो

भीमानुजस्तव नरेन्द्र चमूं जगाहे ।

[(L. 1) T1 हस्तपतिहस्त-; G1 हस्तीव (submetric)
(for हस्तिपतिहस्त-). — (L. 2) T1 तु (for अथ). G1
बहुधादधानः (for मुहुराददानः).]

15 Before 15, T1 G1.2 ins. संजयः. — ^a) K2
विस्फट-; S विस्फार्य (for विस्फार्य). K1 अथ विप्र ****.
— ^b) K1 om. रणे. Ks B D (except D2.6) S (except
T1) रथे (for रणे). — ^c) T1 शरं वाधमकरोत्. — ^d) G1
प्रदिशास्. K1 T2 M1 (before corr.) तदा (for तथा).

16 ^a) Ks Ds तेषां; Ds om. (for रथान्). — ^b)
Ss K1.4 Ds म(Ds स)जयन्त्रायुधध्वजान्; Ks सहयांश्च
महारथान्; V1 सर्जयन्त्रायुधध्वजान्; B D2-4.7.8 मज(Ds
मंज)यन्त्रायुध^a; T1.2 M1.8 संज(T2 सज्य-; M3 सर्ज-)
यन्त्रायुध^a; T2 G सजा(G2 ज्या)निद्रायुध^a. — ^c) K1.2.4
om. (hapl.) 16^a-17^b. — ^d) V1 D1 ससारथिस्; B1.5
सारथिः; D2 सारथिस्. Ds तथा (for तदा). S (except
T2) सयोधान् (G1 योधः; M यौध- सारथीन्वाणैर्. — ^e)
D2 [S]वसन् (for अवधीत्).

17 ^a) K1.2.4 om. 17^{ab} (of. v. l. 16). — ^a) V1
गजं (for गज-). B2.4.5 Da1 D1.5.6 गजनियंतुं(B2
यस्तुं)श्च; Dn1 S प्रणेत्(T त्यां; G2 त्रां)श्च. Ks Ds
गजांश्च गजयोधांश्च; D2 गजान्गजनियतीषु (sic). — ^b)
Ks B1.8.4 वैजयंतीं शुभां गदां (Ks ध्वजान्); Ds G2 M1
यंतीशुभ(Ds भा)ध्वजाः; T1.8 G1.3 M2-4 यंतीः शुभ-
ध्वजान् (T1 शुभां द्विजान्; M2-4 शुभान्ध्वजान्); T2 यंती-

दुर्योधनोऽभ्ययादेको निघ्नन्बाणैः पृथग्विधैः ॥ १८
तस्यार्जुनो धनुः सूतं केतुमश्वांश्च सायकैः ।
हत्वा सप्तभिरेकैकं छत्रं चिच्छेद पत्रिणा ॥ १९
नवमं च समासाद्य व्यसृजत्प्रतिधातिनम् ।
दुर्योधनायेषुवरं तं द्रौणिः सप्तधाच्छिनत् ॥ २०
ततो द्रौणेर्धनुश्छित्त्वा हत्वा चाश्ववराञ्शरैः ।
कृपस्यापि तथात्युग्रं धनुश्छिच्छेद पाण्डवः ॥ २१
हार्दिक्यस्य धनुश्छित्त्वा ध्वजं चाश्वं तथावधीत् ।

शुभध्वजान्. Ca cites वैजयंती. — ^a) K1 सचिरोश्वांश्च
(sic); Ks सावितोश्वांश्च. Ds पत्नीश्च; T1 पत्तिश्च. — ^b)
G2 बाणैर् (for शरैर्). T1.8 G1.3 M निन्ये बाणैर् (for
शरैर्निन्ये).

18 ^a) K1 तमंतिकमविक्रुद्रम्. — ^b) K4 Da1 Dn1
D1.5.8 अनिवार्य-; D4 वार्य (for वार्य). — ^c) K4
[S]न्ययादेको. — ^d) K2 निघ्नो (for निघ्नन्). S K2
बाणान् (for बाणैः). B2.5 D2.4.7 अजिह्वरैः (for पृथग्विधैः).

19 ^a) Ks ध्वजं (for धनुः). V1 D2.6 S (except
T2) केतुं (for सूतं). — ^b) Ks अश्वकेतुं; V1 D2 T1.3 G
M अश्वान्सूतं; B Da1 Dn1 D1.3-8 T2 अश्वान्केतुं (by
transp.). K2 तु (for च). — ^c) K1 एकैकैः; V1 B1.2.6
D2.4.6.7 T2.3 G एकेन (for एकैकैः). — ^d) G2 धनुश्
(for छत्रं).

20 ^a) B2 अनंतरं; B4 अंतरं च; T1 नवन्यं च; T2 ततः
शरं; T3 G शरमन्यं; M नवन्यं (for नवमं च). V1 Dn1
D2.4.7 T3 Gs M समाधाय; D2 स्थाय; Ds स संधाय; Ds
T1.2 G1.2 समादाय (for साद्य). — ^b) Dn1 विसृजत्
(for व्यसृजत्). K1.2 V1 B D S प्राण(G1 णि)घातिनं
(for प्रति). — ^c) Dn1 द्रौणः; Ds G1 द्रौणिः. Bs om.
from सप्तधा up to हत्वा (in 21^b). K1 [अ]च्छिनोत्; D4
[अ]क्षिणत् (for [अ]च्छिनत्).

21 Bs om. up to हत्वा (of. v. l. 20). — ^a) Ds
तथा (for ततो). S2 द्रौणः; Ks द्रौणिः; K4 Dn1 G1
द्रौणेर्. Ds ततो द्रौणिधनुं स्थित्वा. — ^b) D2 om.
(hapl.) from चाश्व up to ध्वजं (in 22^b). Ks [अ]-
श्वात्रणे; B2.5 D2.4.7 [अ]श्वरथान्; Ds [अ]स्य शरान्; T3
G तुरगान् (for [अ]श्ववरान्). Ks तदा; Ds रणे; T1
शुभान् (for शरैः). — ^c) Ks Ds T2 G1 [अ]थ; T3 तत्;
G2 च (for [अ]पि). K2.3 V1 B D (D2 om.) तद् (V1
Ds दा)त्युग्रं; T2 नदन्त्युग्रो; T3 G महात्युग्रं (for तथात्युग्रं).
T1 M कृपस्याततमत्युग्रं.

दुःशासनस्येषुवरं छित्त्वा राधेयमभ्ययात् ॥ २२
अथ सात्यकिमुत्सृज्य त्वरन्कर्णोऽर्जुनं त्रिभिः ।
विद्धा विव्याध विंशत्या कृष्णं पार्थ पुनस्त्रिभिः ॥ २३
अथ सात्यकिरागत्य कर्णं विद्धा शितैः शरैः ।
नवत्या नवभिश्चोऽग्रे शतेन पुनरार्दयत् ॥ २४
ततः प्रवीराः पाण्डूनां सर्वे कर्णमपीडयन् ।
युधामन्युः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रमदकाः ॥ २५
उत्तमौजा युयुत्सुश्च यमौ पार्षत एव च ।

चेदिकारूपमत्स्यानां कैकयानां च यद्वलम् ।
चेकितानश्च बलवान्धर्मराजश्च सुव्रतः ॥ २६
एते रथाश्चद्विरदैः पत्तिभिश्चोग्रविक्रमैः ।
परिवार्य रणे कर्णं नानाशस्त्रैरवाकिरन् ।
भाषन्तो वाग्भिरग्राभिः सर्वे कर्णवधे वृताः ॥ २७
तां शस्त्रवृष्टिं बहुधा छित्त्वा कर्णः शितैः शरैः ।
अपोवाह स तान्सर्वान्द्रुमान्भङ्क्त्वेव मारुतः ॥ २८
रथिनः समहामात्रान्गजानश्चान्ससादिनः ।

C. 8. 1235
B. 8. 20. 21
K. 8. 21 31

22 D₂ om. up to ध्वजं (cf. v. 1, 21). — ^a) K₁ हर्दिकस्य; D_{n1} कस्य. — ^b) D₃ ध्वजश्च (for ध्वजं). K_{3.4} V₁ B D S चाश्वांस (for चाश्च). V₁ B (except B₁) D_{n1} D_{2.3.4.7} तदा; S (except T₂) अथ (for तथा). K₃ [अ]वधीत् (for [अ]वधीत्). — ^c) K_{3.4} B D_{n1} D₁₋₇ T_{1.2} M [इ]व्वसनं; D₃ (m as in text) पुरं (submetric); T₃ G_{1.3} चेष्वासं; G₂ च धनुश्च (for [इ]षुवरं). — ^d) S K_{2.4} हत्वा; K₁ हित्वा (for छित्त्वा). K₃ G₂ अभ्यगात् (for 'यात्).

23 S K_{1.2} om. (hapl.) 23. — ^b) K₃ V₁ D_{n1} D_{1.2.5} T₂ प्रति; D₃ शरैः (for त्रिभिः). — ^c) T₂ गत्वा (for विद्धा). K₃ B₁₋₄ D_{n1} D_{1.5} T₂ सप्तत्या (for विंशत्या). D₃ विव्याध सप्तसप्तत्या. — ^d) K₄ D_{3.4.7} पुनः (for त्रिभिः). — K_{3.4} V₁ B D T₂ ins. after 23: D₃ (for the second time) T₁ G_{1.2} M ins. after 29:

185* न ग्लानिरासीत्कर्णस्य क्षिपतः सायकान्बहुन् ।

रणे विनिव्रतः शत्रून्कुदस्येव शतक्रतोः ।

[(L. 1) D₃ गात्राणि (for कर्णस्य). B₃ ग्लानिरासीत् कर्णस्य (for the prior half). D_{3.8} (second time) T₁ G_{1.2} M प्रास्य (D₃ 'द्यतः (for क्षिपतः). — (L. 2) Om. in K₃ B_{1.3} D₃ (first time). D_{n1} D_{1.5} च निव्रतः (for विनि). D_{3.8} (second time) शत्रुं (for शत्रून्). D_{n1} D_{1.5} कर्णस्य (for कुदस्य).]

K₃ B_{1.3-5} D_{n1} D_{1.5.8} T₂ cont. (om. line 1): T_{1.3} G M ins. after 23:

186* कर्णस्य स्फुरदस्यर्थं प्रास्यतः सायकान्धनुः ।

ननाद त्रासजननं भूतानामहितान्तकम् ।

[(L. 1) G₂ स्फुरदस्यर्थं. T₁ अस्यतः; T₃ G₃ प्रसृतं (for प्रास्यतः). T₃ G_{1.3} सशरं; G₂ सायकान् (for सायकान्). — (L. 2) K₃ तदभूत्; B₁ तदा तत्; B₃₋₅ D_{n1} D_{1.5} तदतिः; D₃ नदतस् (for ननाद). K₃ अहितात्मकं; B₃₋₅ T₂ अहितात्मनां; D_{n1} D_{1.5} अकृतात्मनां; D₃ अहितात्मकं (for

अहितान्तकम्).]

24 ^a) B_{3.4} अभ्येत्य; T₁ G₁ M₃₋₄ आगम्य (for आगत्य). — ^b) D_{n1} शितैः (for शितैः). — ^c) T₁ बाणैः (for चोऽग्रे). — ^d) D₃ स तेन (for शतेन). K₃ B₁₋₄ D अपर्प (D_{n1} 'र्थं)यत्; V₁ T₂ अर्दं; T_{1.3} G M अर्पं (for आर्दं).

25 ^a) K₃ V₁ B D S पार्थोनां (for पाण्डूनां). — ^b) D_{n1} D₁ T₂ G₁ M₁ अपीडयत्. — ^d) K₂ प्रमदकाः (sic) (for प्रमं).

26 ^a) T₁ G_{1.2} उत्तमौजा. — ^b) G₂ पार्षद. — ^c) K₃ 'कारूपमत्स्यानां; S 'कारुशमत्स्यानां. — G₁ om. 26^d. — ^d) K₃ D_{1.3.4} कैकयानां; K₄ केनयानां (sic); D_{1.3} कैकयानां. K₃ G₃ च तद्; B_{3.4} D_{n1} D_{1.5} T₃ महद् (for च यद्). — ^e) K₁ चेकितानांश्च; T₁ चेदिराजश्च. — ^f) G₁ धर्मराजस्य (for 'राजश्च). V₁ T₃ G₃ सुव्रत.

27 ^b) T₁ चाग्रविक्रमैः; T₃ G M चोग्रविक्रमाः. — ^c) G₁ परिचार्यं. D_{n1} कर्णे; D₃ कर्ण. — ^d) S₁ K_{1.2} नाराचास्त्रैः (K₁ 'स्त्रैः); S₂ K₄ नाराचैस्त्रम् (for नानाशस्त्रैः). S₁ K₃ M₁ अवाकिरत्. — ^f) K₁ G₁ कर्णवधात् (G₁ 'धृ)ताः; T₃ G₃ 'वधादताः (for 'वधे वृताः). S₁ (sup. lin.) K₄ G₂ रताः; S₂ रतः; V₁ D₃ तदा; B D_{n1} D_{2-5.7} T₂ M धृताः; D₁ वृताः; T₁ द्रुताः (for वृताः).

28 ^a) G_{1.2} M₂₋₄ ताः शस्त्रवृष्टीर्बहुधा; M₁ शस्त्रवृष्टिर्बहुविधाः. — ^b) K₃ कर्णं छित्त्वा; V₁ B D S कर्णश्छित्त्वा (by transp.). B₁ transp. शितैः and शरैः. — ^c) K₁ [अ]स्त्रवान्सर्वान्; K₃ V₁ B D S [अ]स्त्रवीर्येण; K₄ स तान्सर्वान् (for स तान्सर्वान्). — ^d) K₃ पुमान्; B D_{n1} D_{1.3-5.7} द्रुमं (for द्रुमान्). K_{3.4} भुंक्तेव; V₁ G₂ भंक्त्वेव; G₁ भंक्ते च (for भङ्क्त्वेव).

29 ^a) K₂ समहामात्रां; K₃ G₂ समहामात्रान्; V₁ सहसा मात्रा. — ^b) K₃ राजन् (for गजान्). V₁ अश्वांश्च (for अश्वान्स). B₁ ससादिभिः (for 'दिनः). — ^c) S₂

G. 8. 1238
B. 8. 30. 31
K. 8. 21. 31

शरव्रातांश्च संकुद्धो निघ्नन्कर्णो व्यदश्यत ॥ २९
तद्वध्यमानं पाण्डूनां बलं कर्णास्त्रतेजसा ।
विशस्त्रक्षतदेहं च प्राय आसीत्पराङ्मुखम् ॥ ३०
अथ कर्णास्त्रमस्त्रेण प्रतिहत्यार्जुनः स्वयम् ।
दिशः खं चैव भूमिं च प्रावृणोच्छरवृष्टिभिः ॥ ३१
मुसलानीव निष्पेतुः परिघा इव चेषवः ।
शतघ्न्य इव चाप्यन्ये वज्राण्युग्राणि वापरे ॥ ३२
तैर्वध्यमानं तत्सैन्यं सपत्न्यश्चरथद्विपम् ।

शरव्राताश्च; K₁ 'व्राताश्च; K₈ पत्नीव्रतान्; K₄ शरव्रातैश्च;
V₁ B D S पत्तिव्रातांश्च (D₈ 'तं' (for शर'). K₈ Dn₁ D₈
T₂ सु- (for च). V₁ व्यदश्यते; T₂ [S] व्यदश्यत (before
corr. 'ते'); G₁ व्यदश्यत; G₂ [S] व्यद'; M₁ [S] व्यद'.
— After 29, D₈ T₁ G_{1.2} M read 185* (D₈ for the
first time after 23) (cf. v. l. 23).

30 ^a) B₂ तं; B₈₋₈ तु (for च). K₈ Dn₁ D₈
विशस्त्रपत्रदेहाखं; K₄ V₁ B (except B₁) 'क्षतदेहं च; D₄
(marg. as in text) G₂ 'पत्रदेहास्तु; T₁ विशस्त्रं पत्रदेहेषु;
T₂ विशस्त्रपत्रं देहं तु. Ca. 0 cite पत्र. — ^a) T₈ G तत;
M₁ यत्र (sic); Co प्राय (as in text). T₁ प्रत्ययासीत्;
T₂ प्रायेणासीत् (for प्राय आसीत्). S K_{2.4} ह्यासीत्
(for आसीत्). B₈ G₂ पराङ्मुखः. K₁ प्रायश्चोपपराङ्मुखं
(sic).

31 ^a) K₈ पश्चात् (for अथ). S₂ Da₁ D_{1.5} T₁
कर्णास्त्रमस्त्रेण. — ^b) S₂ K_{2.4} Da₁ D₁ प्रतिहन्य (for
'हल्य). T₁ [अ]र्जुनं. Da₁ om. स्वयं. K₈ B Dn₁
D_{1.2-5.7.8} G M स्वयन्; D₈ त्वरन्; T₁ सरन् (for स्वयम्).
— ^c) B (except B₂) D_{2-4.7} दिशः. — ^d) M₂₋₄
प्राहिणोच (for प्रावृ').

32 ^a) S K_{1.2.4} मुसलानीव; K₈ मुसलानि च;
B_{1.2.4} मुषलानीव; Dn₁ D_{1.2.4.8} मुसलानीव; T G मुसला
इव. S₂ निष्पेत्ति: (sic); B₈ D_{2-4.7} संपेतुः. — ^b) T₂ om.
from चेषवः up to 'ण्युग्राणि (in ^a). G₂ यष्टयः (for
चेषवः). — ^c) V₁ D_{2.8} शतघ्न्या (D₂ 'घ्नी; D₈ 'घ्न); G₂
शतघ्नीर. K₁ चाप्यंते; K₈ चापे तु (for चाप्यन्ये). — ^d)
K_{1.2.4} V₁ B (except B₈) D (except Da₁) चापरे.
T_{1.8} G M वज्रा हु (T₈ G ड) प्रा इवापरे.

33 ^a) S (except T₂) वध्यमानं च (for तैर्वध्यमानं).
— ^b) Da₁ D_{1.5} सहस्र्य (D₁ om. स्त्र्य) शरथध्वजं; G₂
सपत्न्यश्चरथं प्रति. — ^c) K₈ निमीलोमाक्षम् (sic); K₄

निमीलिताक्षमत्यर्थमुदभ्राम्यत्समन्ततः ॥ ३३
निष्कैवल्यं तदा युद्धं प्रापुरश्चरद्विपाः ।
वध्यमानाः शरैरन्ये तदा भीताः प्रदुद्रुवुः ॥ ३४
एवं तेषां तदा युद्धे संसक्तानां जयैषिणाम् ।
गिरिमस्तं समासाद्य प्रत्यपद्यत भानुमान् ॥ ३५
तमसा च महाराज रजसा च विशेषतः ।
न किंचित्प्रत्यपश्याम शुभं वा यदि वाशुभम् ॥ ३६
ते त्रसन्तो महेष्वासा रात्रियुद्धस्य भारत ।

निमीलिताक्षम् (for निमीलिताक्षम्). B₁₋₄ D₈ अत्यंतं
(for अत्यर्थम्). — ^a) S₂ उदभ्रामत्; K₈ उदभ्राम्यंतं; V₁
B_{1.2.4.5} Da₁ Dn₁ D₁₋₇ S वभ्राम च; B₁ सत्रास्यत; B₈
उदभ्रास्यत्; D₈ m समुद्धांतं (for उदभ्राम्यत्). V₁ B_{1.2.5}
Da₁ Dn₁ D₁₋₇ T G M₁ तनाद च; M₂₋₄ हरोद ह (for
समन्ततः). D₈ उदभ्राम्यं तमसा ततः (sic).

34 ^a) Co नैष्कैवल्यः; Ca निष्कैवल्यं (as in text).
T₁ G यथा; M यदा (for तदा). S (except T₂) युद्धं
(G₂ युद्धं) (for युद्धं). Cv as in text. — S K_{1.2}
om. (hapl.) 34^b-35^a. — ^b) K₄ संसक्तानां जयैषिणां
(= 35^b); V₁ Dn₁ D_{2.6} T₂ M₂₋₄ प्रापुरश्चरद्विपाः (D₂
'प'); B₈ प्राप्नुवन्सरथद्विपाः; Cv as in text. — ^c) K₄
V₁ B_{1.2.4.5} D_{2-4.6.7} T₂ हन्यमानाः; G₁ वध्यमानः. K₈ परैर
(for शरैर). K₄ V₁ B_{1.2.4.5} Dn₁ D_{2-4.6.7} S आर्ता (for
अन्ये). — ^d) K₈ T₁ तथा (for तदा). D₈ नीताः (for
भीताः).

35 S K_{1.2} om. 35^a (cf. v. l. 34). — ^a) K_{8.4} V₁
B D (except Dn₁ D₈) त्वदीयानां; T₁ M_{1.2.4} तेषां त्वेवं
(M₂ 'व'); T₂ एवंविधे; T₈ G M₈ तेषां चैव (for एवं तेषां).
T₁ युद्धं. — ^c) K₈ अस्ताचलं; Dn₁ D₈ T₂ अस्तं गिरिं (by
transp.). T₂ अनुप्राप्य (for समासाद्य). — ^d) M₂₋₄
प्रत्यपद्यत; Co 'पद्यत (as in text).

36 ^a) K_{1.4} तपसा; T₈ G_{1.8} रजसा (for तमसा).
— ^b) T₈ G_{1.8} तमसा (for रजसा). — ^c) S₂ प्रतिपश्याम;
V₁ Dn₁ D₈ T₁ M₁ प्रत्यपश्यामः; M₂₋₄ 'दश्याम (M₄
'मः).

37 ^a) K₈ तत्र श्रान्तो; K₄ V₁ B_{1.5} D (except Da₁
D_{1.5}) T₂ G₈ ते त्रसन्तो; B₈ T₈ तत्र संतो (for ते त्रसन्तो).
D₈ महेष्वासा; G₂ महाराज (for महेष्वासा). — ^b) S
K_{1.2.4} रात्रियुद्धात् (K₁ 'स्तु) (for 'युद्धस्य). — ^c) S
अप (T₂ 'व) हारं (for अपयानं). — ^d) K₈ सर्वराजभिः

अपयानं ततश्चक्रुः सहिताः सववाजिभिः ॥ ३७
 कौरवेषु च यातेषु तदा राजन्दिनक्षये ।
 जयं सुमनसः प्राप्य पार्थाः स्वशिविरं ययुः ॥ ३८
 वादित्रशब्दैर्विविधैः सिंहनादैश्च नर्तितैः ।
 परानवहसन्तश्च स्तुवन्तश्चाच्युतार्जुनौ ॥ ३९
 कृतेऽवहारे तैर्वीरैः सैनिकाः सर्व एव ते ।

आशिषः पाण्डवेषु प्रायुज्यन्त नरेश्वराः ॥ ४०
 ततः कृतेऽवहारे च प्रहृष्टाः कुरुपाण्डवाः ।
 निशायां शिविरं गत्वा न्यविशन्त नरेश्वराः ॥ ४१
 यक्षरक्षःपिशाचाश्च श्वापदानि च संघशः ।
 जम्बुरायोधनं घोरं रुद्रस्यानर्तनोपमम् ॥ ४२

C. 8. 1248
B. 8. 30. 44
K. 8. 21. 44

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

V1 B Da D1-7 सर्व (B5 'ह') योधिभिः; Dn1 D8 'योधिनः;
 S (except T2) सर्वसैनिकाः (T3 G8 'कैः') (for 'वाजिभिः').
 38 'a) K8 B Dn1 D2-4.6-8 T2.3 G M [अ] पयातेषु;
 V1 T1 प्रयातेषु; Da1 D1.5 [उ] पयातेषु (for च यातेषु).
 — 'b) S (except T2) ततो (for तदा). S1 K1.2
 दिनद्वये (for 'क्षये'). — 'c) S1 K1.2 B5 सुमनसं. G2
 प्राप्ताः (for प्राप्य). Dn1 जयं सुमनः *** — 'd) K8
 पुनः (for पार्थाः). S2 सु; T2 च (for स्व-). T3 G पार्थाः
 शिविरमाययुः.

39 'b) K8 V1 B2 च नर्तितैः; B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3-8
 T2 स (D8 स्व) गर्जितैः; D2 सुनादितैः; T1.3 G M1 (sup.
 lin.). 2.4 सनर्तनैः (G2 'र्दनैः; M1 'र्तकैः') (for च नर्तितैः).
 — 'c) K8 S परानवहसन्तश्च; V1 D8 'नगणयन्तश्च; B Da1
 D1-5.7 'उपहसन्तश्च. — 'd) G2 स्तुवन्तिश्च (for 'न्तश्च').
 Da1 D1.5 केशवार्जुनौ; T1.3 G2 चार्जुनाच्युतौ (for चाच्युता-
 र्जुनौ).

40 'a) K1 कृतेवराहे (metathesis); D2 कृतोवहारसः;
 T1 कृतोपहारैस्; G M3 कृतेपहारे (for कृतेऽवहारे). K8
 कृतेवहारितैर्वीरैः (sic); V1 D2.8 कृतावहारास्ते वीराः. — 'b)
 D2 T1 हि (for ते). — 'c) S2 आशितः; K1 आशिषाः. V1
 B5 D2-4.6.7 आशीर्वा (D8 'र्व') चः पाण्डवेषु; Dn1 आशि*च
 पाण्डवेषु. — 'd) K8 प्रयुज्यन्ते; V1 प्रायुज्यन्तः; B1.8 Da1 Dn1
 D1.3-7 S प्रा (T1 प्र) युज्यन्तः; D8 प्रायुजाना. K1 नरेश्वरः; B5
 नराधिपाः; S (except T2.3 G3) नरेश्वर.

41 K8 om. (hapl.) 41. — 'a) S2 कृष्णे (for कृते).
 K1 कृतेवराहे (metathesis); T1 G M3 'तेपहारे; T2

'तावहारे. B5 तु (for च). — 'b) B (except B4) Da1
 D1.3-5.7 तत्र (for कुरु-). — S1 K2.4 om. 41^{ad}. — 'c)
 S निशि स्वशिविरं गत्वा. — 'd) B1.2.3 D2-4.7.8 न्यवसन्तः; B4
 प्राविसन्त (for न्यविशन्त). G2 नरेश्वर. S2 K1 न्यविशन्म-
 रतर्षभ (K1 'माः'). — After 41, S (except T2) ins.:

187* रणे प्रवृत्तान्यहनि कथयन्तः सुखं तथा।

[T1 M तदा (for तथा).]

42 'a) B2 यक्षो; B5 D2-4.7 S (except T2) ततो
 (for यक्ष-). K1 'रक्षा'; K8 'रक्ष' (for 'रक्षः'). — 'b)
 K8 Dn1 D8 T2 श्वापदाश्चापि; B5 D2-4.6.7 'दाश्चैव (for
 'दानि च). K4 संघशः; Dn1 G2 M2-4 सर्वशः (for
 संघशः). V1 B1-4 Da1 D1 श्वापदाश्च वयांसि च (V1
 सहस्रशः). — D8 om. 42^{ad}. — 'c) S2 अयोधनं; Ca
 आयो (as in text). — 'd) S K2.4 रुद्रस्याप्यं (S2 K2
 'नं) तकोपमं; V1 B5 Dn1 D2-4.6.7 T2 'स्याक्रीडसंनिर्गं;
 T1.3 G M 'स्याक्रीडनोपमं. Ca oites रुद्रस्याक्रीडं; Co
 oites आनर्तनं.

Colophon om. in D8. — Day of Karna's
 Generalship: S2 K8.4 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.4.5.7
 प्रथमयुद्धदिवस. — Adhy. name: T1 सेनापहारः; T2
 संकुलयुद्धं. T1.3 G M2-4 कर्णस्य प्रथमाह्निकं समाप्तं.
 — Adhy. no. (figures, words or both): S2 22; B1.2
 D8 30; Da1 D8 40; D1.31; T1.3 G M 21 (as in
 text); T2 23.

२२

C. 8. 1249
B. 8. 21. 1
K. 8. 22. 1

धृतराष्ट्र उवाच ।

खेन च्छन्देन नः सर्वान्नावधीद्वक्तमर्जुनः ।
न ह्यस्य समरे मुच्येतान्तकोऽप्याततायिनः ॥ १
पार्थो ह्येकोऽहरद्भद्रामेकश्चायिमतर्पयत् ।
एकश्चेमां महीं जित्वा चक्रे बलिभृतो नृपान् ॥ २
एको निवातकवचानवधीदिव्यकार्मुकः ।
एकः किरातरूपेण स्थितं शर्वमयोधयत् ॥ ३
एकोऽभ्यरक्षद्भरतानेको भवमतोषयत् ।

22

1 ^a) Ks B₁ Dn₁ Ds S (except T₂, s) वः (for नः).
Ca as in text. — ^b) Ks V₁ B D T₁, s अवधीद् (for
नाव). — ^c) Śs K₄ B Dn₁ Ds-4, s, 7 S मुच्येदंतको; K₁
च्येताताको (sic); Ks च्येतांतको; V₁ युध्यदंतको; Ds
मुषेदंतको (for मुच्येतान्तको).

2 ^a) For the event, cf. 1. 211-212. B₂, s
Ds-4, 7, s च (for हि). K₁ हरेद्; Ks हरन् (for s हरद्). Ks
सर्वान् (for भद्राम्). — ^b) For the event, cf. 1.
214-219. K₄ [अ]भ्यम् (for [अ]भिम). — For the
event, cf. 2. 23-29. — ^c) K₁ बलवतो; K₂, 4 D₁, s G₂
बलभृतो; T₁ बलिभृतो; Co. भृतो (as in text). K₁ नृपं;
Ks महान् (for नृपान्). M₁ चक्रे बलिभृतोपमान्.

3 For the event, cf. 3. 165-171. — ^b) K₁ V₁ B
D₁ Dn₁ D₁-s T₂ अहनद्; Ds अदहद् (for अवधीद्).
— For 3^{ab}, S (except T₂) subst.:

188* निवातकवचानां च तिस्रः कोटीर्जघान ह ।
For the event, cf. 3. 13-42. — ^a) Dn₁ T₂ कैरातरू-
पेण; T₂ G किरातवेपेण. — ^d) Śs K V₁ (before corr.)
B₂, s, 6 D₂, s सर्वम्; Ca, c शर्वम् (as in text). G₂
अतोषयत् (for अयोधयत्).

4 Ks T₂ om. (hapl.). 4^{ab}. — ^a) For the
event, cf. 3. 225-243. Śs, K₄ [S]प्यरक्षद्; V₁ B D
(except Ds) T₁ G₁, s ह्यरक्षद् (for [S]भ्यरक्षद्). T₁
भरताम्; M₁ भरता. — ^b) For the event, cf. 3. 13-42.
T₂ G₁, s शर्वम्; G₂ सर्वम् (for भवम्). — ^c) Śs जितः;
Ks रथाः (for जिताः). — ^d) B D (except Ds, s) T₂

तेनैकेन जिताः सर्वे मदीया *उग्रतेजसः ।

ते न निन्द्याः प्रशस्याश्च यत्ते चक्रुर्ब्रवीहि तत् ॥ ४

संजय उवाच ।

हतप्रहतविध्वस्ता विवर्मायुधवाहनाः ।

दीनस्वरा दूयमाना मानिनः शत्रुभिर्जिताः ॥ ५

शिविरस्थाः पुनर्मन्त्रं मन्त्रयन्ति स्म कौरवाः ।

भयदंष्ट्रा हतविषाः पदाक्रान्ता इवोरगाः ॥ ६

तानब्रवीत्ततः कर्णः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ।

मदीया (for मदीया). Ś K₁, 2, 4 B Dn₁ Ds-4, 7 T₁ G₂
M₁ ह्यु (K₁ ह्य)ग्रतेजसा; V₁ उग्रतेजसा; D₁ D₁, 2, 5, 6, 8
T₂, s G₁, s M₂-4 ह्यग्रतेजसः (for *उग्र). Ks मदीयाप्युग्र-
चेतसः — ^a) B (except B₁) D₁ D₁-5, 7 न ते (by
transp.); Ds एते. Co cites ते (as in text). Śs D₁
विद्याः; K₄ नीषाः (for निन्द्याः). Ś K₁ प्रशाम्याः (Śs
भ्यः); K₂, 4 प्रशस्याः; D₁ D₁, 2, 5 प्रशं (D₂ सं)स्याः;
G₁, 2 M प्रहा (G₂ M₁ ह)स्याः (for प्रशस्याः). Ś K V₁
B₂, s Ds-4, 6, 7 ते; T₁, s G₁, s M₁ तु (for च). T₂ ते निर्जिता
दुष्पसहा. — ^f) Ks यत्र (for यत्ते). Ś K₁, 2 चक्रे; D₁
सूत (for चक्रुः). K₂ ब्रवेहि; S (except T₂) प्रचक्ष्व (for
ब्रवीहि). Ś K₁, 2 तं; Ks तान् (for तत्). — After 4,
V₁ B D (except Ds, s) ins.:

189* ततो दुर्योधनः सूत पश्चात्किमकरोत्तदा ।

5 ^a) Ks ततः प्रवीरा; D₂, s T₂ हतप्रवीर (Ds रा)
(for हतप्रहत). K₁ B₁, 2, 4 Dn₁ Ds-7 विध्वस्त- (for
विध्वस्ता). Ca, c as in text. — ^b) Ks विविधायुधः;
K₄ विवभौ युधः (sic); B₄ विवर्मायुधभूषणाः; Dn₁
विवर्मायुधवाहवः (sic); T₂ विवर्मायुधवाहनाः (before
corr. मानवाः); G₂ विचर्मादह. — ^c) Śs V₁ दीयमानां
(V₁ ना); G₂ दीनमना (for दूयमाना). Ks दीनस्वरा
रूपमाना. — ^d) V₁ B D S (except M₁) शत्रुनि (Ds
त)र्जिताः. Śs मानिनाः शत्रुभिर्जितः.

6 ^b) Ks स- (for स्म). — ^a) M₂ हतद्विषाः. — ^d)
Śs पदाक्रान्ता; K₁-s B D (except D₁) T₂ G₂ M₂, 4 पादाः;
V₁ पादाक्रान्त.

7 ^{ab}) M₂-4 transp. कर्णः and क्रुद्धः. K₁ क्रुद्धाः (for
क्रुद्धः). — ^c) Ks B₁, 2, 5 Dn₁ Ds-4, 6, 7 T₂ G₁, 2

करं करेणाभिपीड्य प्रेक्षमाणस्तवात्मजम् ॥ ७
यत्तो दृढश्च दक्षश्च धृतिमानर्जुनः सदा ।
स बोधयति चाप्येनं प्राप्तकालमधोक्षजः ॥ ८
सहस्रास्त्रविसर्गेण वयं तेनाद्य वञ्चिताः ।
शस्त्वहं तस्य संकल्पं सर्वं हन्ता महीपते ॥ ९
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा सोऽनुजज्ञे नृपोत्तमान् ।
सुखोपितास्ते रजनीं हृष्टा युद्धाय निर्ययुः ॥ १०
तेऽपश्यन्विहितं व्यूहं धर्मराजेन दुर्जयम् ।

प्रयत्नात्कुरुमुख्येन बृहस्पत्युशनोमतात् ॥ ११
अथ प्रतीपकर्तारं सततं विजितात्मनाम् ।
सस्मार वृषभस्कन्धं कर्णं दुर्योधनस्तदा ॥ १२
पुरंदरसमं युद्धे मरुद्गणसमं बले ।
कार्तवीर्यसमं वीर्ये कर्णं राज्ञोऽगमन्मनः ।
सूतपुत्रं महेष्वासं बन्धुमात्ययिकेष्विव ॥ १३
धृतराष्ट्र उवाच ।
यद्वोऽगमन्मनो मन्दाः कर्णं वैकर्तनं तदा ।

C. 8. 1283
B. 8. 22. 16
K. 8. 22. 16

निष्पीड्य; V₁ D₂ संपीड्य; B₄ [अ]वपीड्य; D₈ [अ]नि-
पीड्य; T_{1.3} G₃ M निष्पिष्य (for [अ]भिपीड्य). — ^a)
K_{1.4} D₄₁ D₄₁ D_{1.5-7} प्रेक्ष्य (for प्रेक्ष). D₁ [आ]-
त्मजः.

8 V₁ reads 8 on marg. — ^a) S₁ K_{1.2} यत्ते; K₃
यत्तो; K₄ यंता; B₃ मत्तो; Ca.c यत्तो (as in text). T₁
धृतश्च (for दृढश्च). D₅ दृष्टश्च (for दक्षश्च). Ca.c cite
दृढः and दक्षः (as in text). — ^b) S (except T₁)
स्मृतिमान् (for धृति). D₈ T_{1.3} G₃ M चार्जुनः (for
अर्जुनः). V₁ B_{3.5} D₄₁ M₁ तदा; D₈ T_{1.2} तथा (for
सदा). K₃ धृतिमानसुतैः सह (sic). — ^c) K_{2.4} B D S
संबोधयति. G₂ चात्मानं (for चाप्येनं). — ^d) V₁ B
(except B₂) D_{3.4.7} यथाकालम्; Ca.c प्राप्त (as in text).
V₁ अधोक्षजं.

9 ^a) D₄₁ D₅ सहस्रास्त्रविमर्देन; D₁ सहस्रविमर्देन
(sic); S सहस्रास्त्रविसर्गेण (T₁ निसर्गेण; T₂ G₁ विसृष्टेन;
T₃ G₃ निसृष्ट्या च); Ca सहस्रास्त्रप्रयोगेण. Co oites
सहसा. — ^b) K₄ वर्यसेनाभ्यवर्जितः (sic); S शक्या तेन
स्य वंचितः (T₁ संचितः; M वंचिताः). — ^c) D₄₁ D_{1.5}
सोहं श्वसु; T₁ विद्धाहं; T₂ यस्त्वहं (for शस्त्वहं). D₄₁
तव (for तस्य). — ^d) D₄₁ सर्वे (for सर्व). D₄₁ कर्ता
(for हन्ता). S (except T₂) विशां पते (for महीपते).
B₃ सर्वं हंतास्मि भूपते.

10 ^b) V₁ सोनुयज्ञे. K₃ नृपास्मिन्; T_{1.3} G_{1.3} M
नृपो नृपान्; G₂ नृपैर्नृप (for नृपोत्तमान्). — After 10^{ab},
K₃ V₁ B D S ins.:

190* तेऽनुज्ञाता नृपाः सर्वे स्वानि वेदमानि भेजिरे ।

[K₃ D₄₁ D₈ S तेन (for सर्वे). S (except T₂)
स्वानिवासान्स (T₁ G₂ सांश्च) भेजिरे (for the posterior half).]
— ^a) S₁ K₃ सुखोचितासु; G₁ सुखोपितां; G₂ सुबोधितासु;
M₁ सुखोपितांश्च (for पित्तासु). B_{1.4.5} D₄₁ D_{2-4.7.8}
तां; T₃ G₃ M. च; G₁ स (for ते). Ca सुखोपविष्टा (for

सुखोपितास्ते). — ^a) S (except T₂) पुनर् (for हृष्टा).

11 ^b) G₂ सारामजनदुर्जयं (sic). — ^c) K₃ प्रपन्ना; G₁
प्रयत्तान् (for प्रयत्नात्). S₁ K_{2.3} [उ]शनोमहान्; B_{1.3-5}
D₄₁ D_{1.2-4.7} नोमतं; B₂ D₂ नोमते; M नोमतात् (for
नोमतात्). V₁ D₈ प्रयत्नात्तु महाराज गुप्तं भीमार्जुनादिभिः.

12 ^a) S ततः (for अथ). T₁ प्रतीपकर्तारं; G₂
कर्तारं; Ca.c कर्तारं (as in text). B₃ अभीषां प्रतिकर्तारं;
D₂ शस्त्रप्रदीपकर्तारं. Cv as in text. — ^b) Cv सन्तर्त.
K₃ प्रियमात्मनः; D₄₁ विहितात्मनां; D₄₁ D₈ S विदितां;
Cv विजयात्मनः; Cc विजिता (as in text). B₃ D_{2-4.6.7}
प्रवीरं परवीरहा. — ^c) D₄₁ संस्मरन् (for सस्मार). — ^d)
K₄ कर्ण- (for कर्ण). D₄₁ D_{1.5} कर्णं (D₄₁ णं) दुर्योधनं.

13 ^{ab}) S वीर्ये (for युद्धे), and प्रमंजन- (for
मरुद्गण-). — ^c) K₁ कार्तिवीर्यसमी; B₃ पुरंदरसमं. S₁ m
वीर; S युद्धे; Cc वीर्ये (as in text). — ^d) S₁ राज्ञे
(for राज्ञो). G₂ महात्मनः (for ऽगमन्मनः). — After
13^{ad}, K₃ V₁ B D S ins.:

191* सर्वेषां चैव सैन्यानां कर्णमेवागमन्मनः ।

[D₄₁ M_{3.4} एव (for चैव). S यौ (T G₁ यो) धानां (for
सैन्यानां). G₁ [अ]नुगन् (for [अ]गमन्).]

— ^f) V₁ D₈ आत्यायिकेषु; D₄₁ आत्ययिकेपि; D₁ G₂
आत्य (G₂ न्य) धिकेषु; T₁ आर्य जनेषु; Ca.c आत्ययिकेषु
(as in text). B₂ [अ]पि; D₄₁ च (for [इ]व). D₂
बंधुमा सोदरं यथा (sic). — After 13, D₈ ins. an add.
colophon [Adhy. no.: 13].

14 K₃ om. 14^{ab} with the ref. After the ref.,
D₈ reads 17^{ab}, repeating it in its proper place; while
D₇ repeats 189*. — ^a) D₁ यद्धो (sic) (for यद्धो). T₁
M यद्धो मनोगमत्सूत (T₁ तं; M₁ तः); T₂ G₂ यद्धै मनोगमत्सू-
(T₂ G₃ तं सू) त. — ^b) V₁ B₂ D प्रति; G₂ सदा (for
तदा). — ^c) K₃ B₃ D₄₁ D_{1.5.8} T₃ G_{1.3} M अप्य (D₁
थ) द्रौपिः सूत (K₃ क्षुसुतः) पुत्रं; V₁ अद्राक्षच्च सूतपुत्रं;

G. B. 1286.
B. B. 22. 17
K. B. 22. 17

अप्यद्राक्षत तं यूयं शीतार्ता इव भास्करम् ॥ १४
कृतेऽवहारे सैन्यानां प्रवृत्ते च रणे पुनः ।
कथं वैकर्तनः कर्णस्तत्रायुध्यत संजय ।
कथं च पाण्डवाः सर्वे युयुधुस्तत्र स्रतजम् ॥ १५
कर्णो ह्येको महाबाहुर्हन्यात्पार्थान्सोमकान् ।
कर्णस्य भुजयोर्वीर्यं शक्रविष्णुसमं मतम् ।

B1. 2. 4. 5 D2. 4. 7 अप्यपश्यत राधेयं; Dn1 अथ द्वाक्ष्यं सूतपुत्रं;
D2 T1 अप्य(T1 'प्र)द्राक्षीत्सूतपुत्रं; D2 अभ्यद्रवन्सूतपुत्रं; T2
G2 अद्राक्षीत्तं सूतपुत्रं (G2 'सूतपुत्रं तं). Co cites अपि (as
in text). — ^a) S2 K2. 4 B D2 D2-5. 7 T2 M1 शीतार्त;
K1. 2 शीतार्ता (K2 'त); T2 शीतार्ता (for शीतार्ता).
Dn1 पावकं (for भास्करम्).

The sequence of stanzas 15-22 in T1. 8 G
M is so complicated that it is given in a tabular
statement below.

Tabular conspectus of the sequence of
stanzas 15-22 in T1. 8 G M.

T1	T2	G1. 2	G2 M
15 ^{ab}	15 ^{ab}	15 ^{ab}	15 ^{ab}
17	17	17	17
15 ^{cdef}	15 ^{cdef}	15 ^{cdef}	15 ^{cdef}
18	18	18	18
192*		192*	
21	21	21	21
194*	194*	194*	194*
	193*		
16	16	16	16
	192*		
19 ^{cd}	19 ^{cd}	19 ^{cd}	19 ^{cd}
	19 ^{ab}	19 ^{ab}	19 ^{ab}
22 ^{ab}	22 ^{ab}	22 ^{ab}	22 ^{ab}
20	20	20	20
22 ^{cd}	22 ^{cd}	22 ^{cd}	22 ^{cd}

15 Before 15, K2 ins. दृतराष्ट्र उवाच. — ^a) D2
कृता- (for कृते). T1. 8 G [5] पहारे (for ऽवहारे). — ^b) G1
प्रयत्ते (for प्रवृत्ते). — T2 om. 15^c-16^f. — ^c) S2 (sup.
lin.) वै हंत नः; D1 वैकर्तनं. — ^d) V1 D2 G2 युध्यत
(for [अ] युध्यत). T2 G संयुगे (for संजय). — ^e) T1 तु
(for च). — ^f) G2 युयुत्सुं (for युयुधुसं).

16. T2 om. 16 (cf. v. l. 15). For sequence in
T1. 8 G M, cf. the tabular statement, above

तथास्त्राणि सुघोराणि विक्रमश्च महात्मनः ॥ १६
दुर्योधनं तदा दृष्ट्वा पाण्डवेन भृशार्दितम् ।
पराक्रान्तान्पाण्डुसुतान्दृष्ट्वा चापि महाहवे ॥ १७
कर्णमाश्रित्य संग्रामे दर्पो दुर्योधने पुनः ।
जेतुमुत्सहते पार्थान्सपुत्रान्सहकेशवान् ॥ १८
अहो बत महदुःखं यत्र पाण्डुसुतात्रणे ।

Before 16, K2 ins. कर्ण उवाच. — ^a) S (T2 om.)
वि(T2 स)जेष्यति (G1 'ते) रणे कर्णः. — ^b) S (T2 om.)
एकः (for हन्यात्). V1 B2 D2-4. 6. 7 ससंजयान् (for
ससोमकान्). K2 पार्थश्च सहसोमकाः. — ^c) K2 पश्य
मे (for कर्णस्य). — ^d) D1 M1 'जिष्णु' (for 'विष्णु').
S2 K2 ततः; K1 मृतं; V1 B2 D (except D2) S (T2
om.) युधि (for मतम्). — ^e) T1. 8 G1. 2 M च (for
सु-). V1 Dn1 D2 G2 तथा श(G2 चा)स्त्राणि घोराणि;
B2 D2-4. 7 तस्य शस्त्राणि घो- — ^f) K2 T2 G1. 2 विक्रमं
(for विक्रमश्च). D2 महोत्सवाः (for महात्मनः). — After
16, B2. 4 D2. 4. 7 read 18^{ab}, repeating it in its
proper place. — T2 G2 M ins. after 16: T1 G1. 2
after 18:

192* मम चैव सदा मन्दः शंसते नित्यमग्रतः ।

कर्णश्च तान्महेष्वासान्पाण्डुपुत्रान्महारथान् ।

17 For sequence in T1. 8 G M, cf. the tabular
statement in the left column. — ^a) K2 D2 दुर्योधनस्य.
K2 D2 तथा; B1. 3-5 D2 D1-5. 7 ततो; D2 तु तं (for
तदा). B2 ततो दुर्योधनं दृष्ट्वा; S दुर्योधनं च दृष्ट्वाजौ (T2 G
'त्रे). — ^b) G2 पार्थिवेन; C2 पाण्डवेन (as in text).
T1 पराजितं (for भृशार्दितम्). — ^c) V1 D2 पराक्रान्तं
पाण्डुसुतं; D2 'क्रान्तं महायुद्धे. — ^d) K4 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा).
T2 G2. 2 transp. च and अपि. B2-5 D2 D1. 3-5. 7
महारथः; Dn1 'रथान्; S 'रणे (for 'हवे). D2 पराक्रम्य
महौजसा.

18 For sequence in T1. 8 G M, cf. the tabular
statement, in the left column. — ^a) S (except T2)
हि सदा (for संग्रामे). — ^b) V1 B D T2 मंदो (T2 'दं)
दुर्योधनः पुनः; T1. 8 G M मंदबुद्धिः सुयोधनः. — K4 om.
18^c-19^b. — ^d) K2 'सोमकान् (for 'केशवान्). Dn1
सपुत्रांश्च ससोमकान्; D2 S सह(D2 मम)पुत्रान्सहकेशवान्.
— After 18, T1 G1. 2 ins. 192* (cf. v. l. 16).

19 D2 om. 19. For sequence in T1. 8 G
M, cf. the tabular statement in the left column
K1. 4 T1 om. 19^{ab} (for K4, cf. v. l. 18). T2 G

नातरद्रभसः कर्णो दैवं नूनं परायणम् ।
 अहो द्यूतस्य निष्ठेयं घोरा संप्रति वर्तते ॥ १९
 अहो दुःखानि तीव्राणि दुर्योधनकृतान्यहम् ।
 सहिष्यामि सुघोराणि शल्यभूतानि संजय ॥ २०
 सौबलं च तथा तात नीतिमानिति मन्यते ॥ २१
 युद्धेषु नाम दिव्येषु वर्तमानेषु संजय ।
 अश्रौषं निहतान्पुत्रान्नित्यमेव च निर्जितान् ॥ २२
 न पाण्डवानां समरे कश्चिदस्ति निवारकः ।

स्त्रीमध्यमिव गाहन्ति दैवं हि बलवत्तरम् ॥ २३
 संजय उवाच ।
 अतिक्रान्तं हि यत्कार्यं पश्चाच्चिन्तयतीति च ।
 तच्चास्य न भवेत्कार्यं चिन्तया च विनश्यति ॥ २४
 तदिदं तव कार्यं तु दूरप्राप्तं विजानता ।
 न कृतं यत्त्वया पूर्वं प्राप्ताप्राप्तविचारणे ॥ २५
 उक्तोऽसि बहुधा राजन्मा युध्यस्वेति पाण्डवैः ।
 गृहीषे न च तन्मोहात्पाण्डवेषु विशां पते ॥ २६

C. 8. 1281
B. 81 31. 31
K. 8. 22. 25

M transp. 19^{ab} and 19^{cd}. — ^a) K₃ महा- (for महद्). — ^b) B₁ यत्तु (for यत्र). K₃ सुतं (for सुतान्). S (except T₂; T₁ om.) प्राप्तो दैववशादहं. — ^c) V₁ नाहनद्; B₃ नाभवद् (for नातरद्). V₁ रभसं; T₁ सहसा; T_{2.3} G₃ रभसा; G_{1.2} रभसात्. T_{1.3} G M सूत (G₃ तं; M₁ तो) (for कर्णो). D₂ नावधीत्परमेष्वासो. — ^d) V₁ Dn₁ T₂ transp. दैवं and नूनं. D₂ अत्र (for नूनं). — ^e) Da₁ D_{1.3} T₃ G संपरिवर्तते.

20 G₂ om. 20. For sequence in T_{1.3} G M, cf. the tabular statement on page 168. — ^a) V₁ B₃ D_{2-4.6.7} T₂ transp. दुःखानि and तीव्राणि. — ^b) K₃ संप्रक्षामि (sic); B_{1.3} अशक्यानि; B₃ प्रसहामि; B₁ Da₁ Dn₁ D_{1.3.5} प्रश (Dn₁ D₃ स) क्ष्यामि; D₂ प्रवक्षामि (for सहिष्यामि). V₁ मोहाद्वोराणि व जयः (sic); B₃ D_{3.4.6.7} सोढा घोराणि बहुशः; S (G₂ om.) कथं शक्यामि संसोढुं. — ^d) D₃ शल्यरूपाणि.

21 For sequence in T_{1.3} G M, cf. the tabular statement on page 168. — ^a) D₇ सौबलश्च; T₃ G यः (G₂ यत्) सौबलं (for सौबलं च). K₃ B Da₁ D_{1.3-5.7} तदा; M₂₋₄ सदा (for तथा). — ^b) K₁ मतिं (for नीतिं). V₁ इव (for इति). K₁ मन्यत. — N ins. after 21: T₃ after 194*:

193* कर्णश्च रभसो नित्यं राजानं चाप्यनुव्रतः ।

[K₁ D₃ (m as above) कर्णस्य; B₃ कर्णः सु- B Da₁ D_{3.7} राजा तं (for राजानं). B₂ [अ]न्वव्रवीत्; Da₁ Dn₁ D_{1.5} [अ]नुव्रु (Dn₁ वृत्तः; Ca व्रतः (as above). K₃ राजानंवाश्चनुव्रतः (sic).]

On the other hand, S ins. after 21 (T₂ line 1 only):

194* कर्णं चाप्रतिमं युद्धे देवैरपि दुरुत्सहम् ।

मन्यतेऽभ्यधिकं पार्थादैवं चास्य हृदि स्थितम् ।

[(L. 1) T₁ सुदुस्सहं (for दुरुत्सहम्). — (L. 5) T₁ G_{1.3} पार्थादैवं (for दैवं). G₂ दिवि (for हृदि).]

22 For sequence in T_{1.3} G M, cf. the tabular statement on page 168. — ^a) K₃ परम- (hyper-metric) (for नाम). B₃ D_{2-4.6.7} S (except T₂) यदेवं (T_{1.3} G M दहं) वर्तमानेषु महायुद्धेषु संजय. — G₂ om. 22^e-23^b. — ^c) S₂ निहितान्; K₁ निर्जितं. S₂ K_{1.3} पार्थान् (for पुत्रान्). — ^d) K₃ B_{3.5} Dn₁ D_{2.3} T_{1.2} विनिर्जितान् (for च निं).

23 G₂ om. 23^{ab} (cf. v. l. 22). — ^b) V₁ (by corr.) कश्चिदास्ते. K₁ [इ]ति वारकः; Dn₁ न वां; S (G₂ om.) हतः किल (for निवारकः). — ^c) Dn₁ श्रीमध्यम् T₁ M स्त्रीमध्य (for मध्यम्). K₃ V₁ B Da₁ D_{1.3-5} T G गाहंते. D₂ अस्त्रमध्यधिगाहंते. — ^d) K_{1.3} V₁ B D T G तु; M तु (for हि). D₂ बलवत्तरः.

24 After the ref., K₁ V₁ B (except B₃) D (except Dn₁ D₃) ins.:

195* राजन्पूर्वनिमित्तानि धर्मिष्ठानि विचिन्तय ।

[Co cites पूर्वनिमित्तानि and धर्मिष्ठानि.]

— ^a) Dn₁ D₃ तु; G₂ स (for हि). K₃ यः (for यत्). D₃ om. कार्यं. — ^b) K₃ V₁ B D T G_{1.3} M पश्चाच्चि- (B₃ च्चे)तयते नरः (K₃ पुनः); G₂ चिन्तयत्येतरत्. — ^c) B₃ न (for तत्). M₂₋₄ transp. तच्चास्य and न. — ^d) K₃ चिन्तया स; V₁ B₁ यानो (B₁ नश्च); M₁ या न (for या च). K₁ विनश्यति; B₁ च नश्यति (for विनं).

25 ^a) K₃ नहितं (for तदिदं). Dn₁ कार्यं च; M₂₋₄ यत्कार्यं (for कार्यं तु). — ^b) S₂ K₁ दूरे; B₃ दूरं (for दूर-). Co cites दूरप्राप्तं (as in text). G₂ जयं तदा; M₁ विजानतः. — ^c) B_{1.3.4} D_{1.5} कृता (for कृतं). — ^d) S₂ K_{1.2} प्राप्ताप्राप्तं; T₁ M₃ प्राप्तं प्राप्तः. K_{3.4} V₁ B_{2.5} D_{2-4.6.7} विचारणं; B_{1.3.4} Da₁ D_{1.5} विचारणा. T₃ G अप्राप्तं (G₂ स ताम्) प्राप्तवात्रणे.

26 ^a) G₂ M₂ हि (for ऽसि). T_{1.3} G M बहुशो (G₂ ना) (for धा). — ^b) S (except T₂) मा युद्धमिति

C. 8. 1281
B. 8. 31. 32
K. 8. 22. 36

त्वया पापानि घोराणि समाचीर्णानि पाण्डुषु ।
त्वत्कृते वर्तते घोरः पार्थिवानां जनक्षयः ॥ २७
तत्त्विदानीमतिक्रम्य मा शुचो भरतर्षभ ।
शृणु सर्वं यथावृत्तं घोरं वैशसमच्युत ॥ २८
प्रभातायां रजन्यां तु कर्णो राजानमभ्ययात् ।
समेत्य च महाबाहुर्दुर्योधनमभाषत ॥ २९
अद्य राजन्समेप्यामि पाण्डवेन यशस्विना ।
हनिष्यामि च तं वीरं स वा मां निहनिष्यति ॥ ३०
बहुत्वान्मम कार्याणां तथा पार्थस्य पार्थिव ।

सर्वशः. — °) Ks गृहीषे; K4 गृहीष्वे; Ds गृहीषि. V1 रोषात्; Ds दोषात्; Ds द्रोहात् (for मोहात्). S न च (T1 हि) तत्त्वग्रहीद्वेषा (T1 'मोहा'; T2 'न्मोहा'; M 'द्रोहा')त्. — °) V1 Dn1 D2.8 पाण्डवानां; B Da1 D1.8-8.7 वचनं तु (B1 त्वं; B2 तद्; B5 Ds.4.7 च) (for पाण्डवेषु). Ks वचनं वै विनश्यति.

27 °) Ds transp. पापानि and घोराणि. S कर्माणि (for घोराणि). B1 तथा प्राप्तानि घो. — °) K1 समशीर्णानि; T1 G2 समाचीर्णानि. D2 पाण्डवैः (for पाण्डुषु). — °) B1 T2 घोरं. Ks अद्य तत्कृ[त्क्रि]यते घोरं. — °) S2 Ks-4 V1 M2 (sup. lin. as in text). 2.4 पाण्डवा (Ks 'वे')नां; Ds पाण्डवेभ्यो; T2 G कौरवाणां (for पार्थिवानां). D2 धनंजयः; T1 च नः क्षयः; T2 G2 जनक्षयं.

28 °) Ks M2 त्वं त्विदानीम्; B1 T1.8 G तदिदा (for तत्त्विदा). Ks परिश्रुत्य; V1 B D S अतिक्रान्तं (D1 M1 'त' (for अतिक्रम्य). — °) Ks शोच. — °) G2 M1 तत्त्वं (for सर्वं). T1.8 G -तत्त्वं; M1 सर्वं (for -वृत्तं). — °) S2 वैशसमच्युत; Ks 'सनं महत्; B1 'समच्युत; B5 'समेव च; D2 वैरसमुद्भवं; T2.8 G1.8 वैशसमुच्यते. Ca cites वैशसम्. G2 सर्वं चैव समुच्यते.

29 °) T2 G तु शर्वर्या (for रजन्यां तु). — °) G2 अभ्ययात्. — °) B1 स (for च). Ks सामात्यं तु महाबाहुं. — °) Ks V1 B5 Ds-4.8.7 S अथाब्रवीत् (for अभाषत).

30 S transp. 30 and 31. Before 30, all MSS. (except Ks T2 G2) ins. कर्ण उवाच. — °) Ks D1.8 अद्य; T2 Gs यदि (for अद्य). — °) V1 B D S निहनिष्यामि (for हनिष्यामि च). — °) S transp. वा and मां.

31 S transp. 30 and 31. — °) T1 कार्यस्य; Ca कार्याणां (as in text). — °) V1 B5 Ds-4.8.7 भारत; B5 लाघवात्; Ds पार्थिवः (for पार्थिव). — °) Ds T2 G2.8

नाभूत्समागमो राजन्मम चैवार्जुनस्य च ॥ ३१
इदं तु मे यथाप्रज्ञं शृणु वाक्यं विशां पते ।
अनिहत्य रणे पार्थ नाहमेप्यामि भारत ॥ ३२
हतप्रवीरे सैन्येऽस्मिन्मयि चैव स्थिते युधि ।
अभियास्यति मां पार्थः शक्रशक्त्या विनाकृतम् ॥ ३३
ततः श्रेयस्करं यत्ते तन्निबोध जनेश्वर ।
आयुधानां च यद्वीर्यं द्रव्याणामर्जुनस्य च ॥ ३४
कायस्य महतो भेदे लाघवे दूरपातने ।
सौष्ठवे चास्त्रयोगे च सव्यसाची न मत्समः ॥ ३५

M2-4 मा भूत् (for नाभूत्).

32 K1 om. (hapl.) 32-34. S transp. 32^{ab} and 32^{cd}. — °) Dn1 D1.8 इमं (for इदं). Ks यथाप्रज्ञं; Dn1 T2 G1.8 महाप्राज्ञ (G1 'ज्ञः'); T1.2 यथासत्यं (T2 sup. lin. 'त्वं'); G2 महाराज; M यथासत्त्वं (M1 'वृत्तं' (for 'प्रज्ञ'). — °) Ds (marg. as in text) वाचं (for वाक्यं). T1.2 M महारथ; T2 G नराधिप (for विशां पते). — °) T2 G2 M1 पार्थान्. — °) S पार्थिव (for भारत).

33 K1 om. 33 (cf. v. 1. 32). — °) G2 हतप्रवीर. — °) G2 मम (for मयि). V1 चापि; Dn1 Ds चैवं (for चैव). B1.5 Ds-4.8.7 S चावस्थिते (for चैव स्थिते). B4 व्यवस्थिते (for स्थिते युधि). — °) V1 चेत्; M1.2.4 मा (for मां). — °) V1 B1.5 Ds-4.8.7 शक्रशक्ति- (for 'शक्त्या'). S2 विनाशकृत् (for विनाकृतम्). S शक्रशक्ति- गता हि सा.

34 K1 om. 34 (cf. v. 1. 32). — °) B1.8.4 तदा; Da1 D1 तथा; S तत्र (for ततः). B1.2.5 Ds.4.8.7 यच्च; S यत्तु (for यत्ते). — °) K4 जनेश्वरं; Dn1 'श्वरः. — °) K4 B1.2.5 Ds-4.8.7 S मे वीर्यं; B5 संचार्य (for यद्वीर्यं). — °) K4 V1 B (except B3) D (except Ds) S दिव्या- (G2 जीवा)नाम् (for द्रव्याणाम्). Ks मम तस्य (for अर्जुनस्य).

35 °) S Ks V1 B2.2.5 Dn1 Ds.4.7 कार्यस्य (for कायस्य). G2 महते. Dn1 भेदो. — °) T2 पूर (for दूर). — °) K1.4 M2.8 शा (K4 श)स्त्रयोगे; V1 D2 चास्त्रवीर्यं; B (except B2) Ds.4.7 चास्त्रपाते. — °) Ks मे समः; B5 मत्परः; D2 मत्क्षमः. — After 35, K4 V1 B (except B2) D S ins.:

196* प्राणे शौर्ये च विज्ञाने विक्रमे चापि भारत ।

निमित्तज्ञानयोगे च सव्यसाची न मत्समः ।

[(L. 1) T G1.8 M प्राणे (T1.2 G1 'ण-') स्त्रैर्वै; Ca.9

सर्वायुधमहामात्रं विजयं नाम तद्धनुः ।
 इन्द्रार्थमभिकामेन निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ३६
 येन दैत्यगणान्राजजितवान्वै शतक्रतुः ।
 यस्य घोषेण दैत्यानां विमुह्यन्ति दिशो दश ।
 तद्भार्गवाय प्रायच्छक्रः परमसंमतम् ॥ ३७
 तद्विष्यं भार्गवो मह्यमददाद्धनुरुत्तमम् ।
 येन योत्स्ये महाबाहुमर्जुनं जयतां वरम् ।
 यथेन्द्रः समरे सर्वान्दैतेयान्वै समागतान् ॥ ३८
 धनुर्घोरं रामदत्तं गाण्डीवात्तद्विशिष्यते ।
 त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवी धनुषा तेन निर्जिता ॥ ३९

धनुषो यस्य कर्माणि दिव्यानि ग्राह भार्गवः ।
 तद्रामो ह्यददान्मह्यं येन योत्स्यामि पाण्डवम् ॥ ४०
 अद्य दुर्योधनाहं त्वां नन्दयिष्ये सबान्धवम् ।
 निहत्य समरे वीरमर्जुनं जयतां वरम् ॥ ४१
 सपर्वतवनद्वीपा हतद्विज्जः ससागरा ।
 पुत्रपौत्रप्रतिष्ठा ते भविष्यत्यद्य पार्थिव ॥ ४२
 नासाध्यं विद्यते मेऽद्य त्वत्प्रियार्थं विशेषतः ।
 सम्यग्धर्मानुरक्तस्य सिद्धिरात्मवतो यथा ॥ ४३
 न हि मां समरे सोढुं स शक्तोऽग्निं तरुर्यथा ।
 अवश्यं तु मया वाच्यं येन हीनोऽस्मि फल्गुनात् ॥ ४४

C. 8. 1301
B. 8. 31. 51
K. 8. 22. 53

प्राणेशौर्ये (as above). K₁ B₂ D₂₋₅ [s]य (for च). B₂ ज्ञाने च; T₁ M शौर्ये च; T_{2.3} G_{1.3} वीर्ये च; Ca विश्वाने (as above). G₂ प्राणिसैर्येण राजा च (for the prior half). — (L. 2) K₁ निमित्तज्ञानयोगेन; M₁ ज्ञाने च योगे च (hypermetric) (for the prior half). D₂ (m as above) सव्यसाची नमस्कृतः.]

36 ^a) T₁ आयुधानां महामात्रं; T₂ सर्वायुधं महा^०; G₂ युधमहोरात्रं. Ca cites महामात्रं. — ^b) K₁ D₁ मेधनुः; B₂ यद्धनुः; D₂ मेधसः; T₁ G_{1.3} मद्धनुः (for तद्धनुः). G₂ मयन्नाम महद्धनुः (sic). — ^c) K₁ इदार्थम् (for इन्द्रार्थम्). B_{1.4.5} Dn₁ D_{2-4.5-8} प्रियकामेन (for अभि^०).

37 For the event, cf. B. 12. 2-3. — ^a) S दैत्यान्पुरा (T₂ त्यासुरा) (for दैत्यगणान्). — ^b) K₃ क्षतवान् (for जित^०). — ^c) B₂ यस्य घोरेण; G₂ न ह्यघोषेण (for यस्य घोषेण). — ^d) K₁ विमुह्यन्ति; V₁ B Dn₁ D_{2-4.5-8} व्यामुह्यन्ति; Da₁ D_{1.5} T₁ M₁ व्यमुह्यन्ति; T_{2.3} G मुह्यन्ति च; M₂₋₄ व्यामुह्यन्ति. K₁ दिशो दिशः. — ^e) K_{1.2} om. 37^{af}. — ^f) K₁ प्रादाच्च; M₂₋₄ प्रददौ (for प्रायच्छत्). — ^g) B₂ परमसंपदः; T_{1.2} G₂ M₂₋₄ संमतः; G₁ सत्तमं.

38 ^a) K₁ om. तत्. K₃ मेघ (for मह्यम्). — ^b) ¹ K_{1.2} V₁ B D अ(K₁ आ)ददद्; K₃ प्रददद् (for अददाद्). — ^c) B₂ D (except Dn₁ D₈) S तेन (for येन). G₂ योगं (for योत्स्ये). Dn₁ महाबाहुः; T₂ महत्सैन्यम्; M₂₋₄ महाबुद्धिम्. — ^d) ¹ K_{1.2.4} सैन्यान्; G₁ सर्वा (for सर्वान्). — ^e) ¹ S₂ K₄ D₈ दैत्येयान्. B₂ समुपागतान्; D₂ सुसमागतान् (for वै समा^०). — After 38, S ins.:

197* निजधान तथा सर्वांश्चेत्यामि युधि पाण्डवान्।

39 ^a) B_{1.4} धनुर्घोरतमं दत्तं. — ^b) K₁ गाण्डीवां; D₈

गाण्डीवात्. V₁ B_{2.3} तु; D₈ वै (for तद्). K₁ विजि^०; G₁ वशि^० (for विशि^०). — ^c) V₁ त्रिःसप्तकृत्वा तु (hypermetric) (for कृत्वः). V₁ B₂ D_{2.6} वसुधा (for पृथिवी). Dn₁ त्रिःसप्तकृत्वा पृथिवी. — ^d) D₈ om. -या तेन. ¹ K_{1.2.4} V₁ B (except B₁) Dn₁ D_{2-4.5.7} T₁ येन (for तेन). K_{1.3} निर्जिताः; D₂ गर्जितं.

40 ^a) ¹ S₂ धनुवे. V₁ B Dn₁ D_{2-4.7.8} S ह्यस्य (for यस्य). — ^b) K₁ भार्गव. — ^c) ¹ S₁ K₁₋₃ V₁ B_{1.3.5} ह्यददन्; B₂ प्रददन्. — ^d) ¹ S₂ यो न; K_{1.3} V₁ B (except B₁) D (except D₈) तेन (for येन). S ते(T₁ M₁ ये)न योत्स्ये धनंजयं.

41 K₃ om. 41. — ^a) D₈ अद्य; T₁ अहं (for अद्य). B₂ T₁ M₁ दुर्योधनं. B₂ ब्रह्मं; D₂ त्वाहं; T₁ M₁ वीरं; T_{2.3} G_{1.3} M₂₋₄ त्वां तु (for [अ]हं त्वां). G₂ अद्य दुर्योधनार्थं तु. — ^d) M₁ रथिनां (for जयतां).

42 ^a) ¹ S₂ B₅ नव^० (for वन^०). — ^b) K₃ हतद्विजः; B (except B₂) D_{2-3.7} Ca वीरा (for द्विज्जः). Dn₁ समागतः; G_{1.3} ससागराः (G₂ रः). T₂ हतद्विजसागरां वरा. — ^d) Dn₁ T₂ मेदिनी (for पार्थिव).

43 G₂ om. 43. — ^a) ¹ S₂ नामाद्यं; K_{1.4} नासाद्यं; K₃ B_{3.4} Da₁ Dn₁ D_{1.5.8} S (G₂ om.) नासह्यं; V₁ B_{1.2.5} D_{2-4.5.7} नाशक्यं. K₃ T_{1.3} G_{1.3} M₂₋₄ मह्यं; B₅ नोद्य (for मेऽद्य). — ^d) K₃ आत्मवचो.

44 V₁ reads 44^{ab} on marg. — ^a) S मे विक्रमं (for मां समरे). G₂ सोद्य (for सोढुं). — ^b) K₁ सांसक्तो; K₃ स शक्ता; K₄ स सक्ता; V₁ B_{1.3-5} Da₁ D_{2.3.7} G₁ M₂₋₄ संशक्तो; B₂ D₈ शक्तः सो (by transp.); D₁ संसक्तो; T_{1.2} (sup. lin.) न शक्तो. T_{2.3} G_{2.3} तनुद् (for तरुद्). M₃ वृथा (for यथा). — ^c) K₄ अवाच्यं (for अवश्यं). Da₁ D_{1.5} हि (for तु). K₃ च मयोच्येत;

C. B. 1302
B. B. 31. 52
K. B. 22. 56

ज्या तस्य धनुषो दिव्या तथाक्षय्यौ महेषुधी ।
तस्य दिव्यं धनुः श्रेष्ठं गाण्डीवमजरं युधि ॥ ४५
विजयं च महद्दिव्यं ममापि धनुरुत्तमम् ।
तत्राहमधिकः पार्थाद्धनुषा तेन पार्थिव ॥ ४६
मया चाभ्यधिको वीरः पाण्डवस्तन्निबोध मे ।
रश्मिग्राहश्च दाशार्हः सर्वलोकनमस्कृतः ॥ ४७
अग्निदत्तश्च वै दिव्यो रथः काश्चनभूषणः ।
अच्छेद्यः सर्वतो वीर वाजिनश्च मनोजवाः ।
ध्वजश्च दिव्यो द्युतिमान्वानरो विस्मयंकरः ॥ ४८

कृष्णश्च स्रष्टा जगतो रथं तमभिरक्षति ।
एभिर्द्रव्यैरहं हीनो योद्धुमिच्छामि पाण्डवम् ॥ ४९
अयं तु सदृशो वीरः शल्यः समितिशोभनः ।
सारथ्यं यदि मे कुर्याद्भुवस्ते विजयो भवेत् ॥ ५०
तस्य मे सारथिः शल्यो भवत्वसुकरः परैः ।
नाराचान्गार्धपत्रांश्च शकटानि वहन्तु मे ॥ ५१
रथाश्च मुख्या राजेन्द्र युक्ता वाजिभिरुत्तमैः ।
आयान्तु पश्चात्सततं मामेव भरतर्षभ ॥ ५२
एवमभ्यधिकः पार्थाद्भविष्यामि गुणैरहम् ।

T₁ हुंतुमायाव (for तु मया वाच्यं). D₈ वाच्यं (for वाच्यं).
— ^a) Some MSS. फल्गुनात्.

45 ^a) G₂ दिव्यौ. — ^b) K₁ [अ]जय्यौ; K₄ च क्षय्यौ
(hypermetric); V₁ B_{1.5} D_{2-4.7} T_{1.2} [अ]क्षय्ये; B₂ D₃
[अ]क्षय्यो. G₂ महेषुधी. — After 45^{ab}, K₄ V₁ B D
(except D₁ D₈) ins.:

198* सारथिस्तस्य गोविन्दो मम तादृक् विद्यते ।

[K₄ सारथी. V₁ न तादृक्विद्यते मुवि (for the posterior
half).]

— ^a) S (except T₁) तच्च (for तस्य). — ^d) T₂ om.
अजरं. V₁ B_{2.5} D₁ D_{2-4.6.7} अजितं (for अजरं).

46 ^a) K₄ तन् (for च). K₈ महादिव्यं. — ^c) S₁
K₁₋₈ तव (for तत्र). T₃ G_{2.8} माम् (for [अ]हम्).
D₂ धनुषः; T₃ G_{2.8} अधिकं. S₁ K₂ पार्थं (for पार्थाद्).
S₂ K₄ तथा मदधिकः पार्थो. — D₈ om. 46^d-47^a. — ^d)
D₂ अधिकस् (for धनुषा). S [ए]के (G₂ ते)न (for
तेन). K₃ B_{1.3.5} D₁ D_{1.5} S (except T₃ M₁) भारत
(for पार्थिव).

47 D₈ om. 47^a (cf. v. l. 46). — ^a) K₂ V₁ B D
(D₈ om.) T_{1.2} M येन (for मया). K₃ वा; T_{1.2} M तु
(for च). S₁ K₁₋₈ B (except B₄) D (except D₁;
D₈ om.) [अ]प्यधिको. D₁ M₂₋₄ वीर; D₈ धीर (for
वीरः). T₃ G यैः समभ्यधिको वीरः. — ^b) M₂₋₄ पाण्डवं.
T₂ त्वं (for तन्). — ^c) K₁ रश्मिग्राहैश्च; T₁ M₂₋₄
ग्राहोश्च; T_{2.8} G_{1.8} ग्राहोश्च; G₂ M₁ ग्राह्य. Ca. c cite
रश्मिग्राहः. K₃ शार्दूल (for दाशार्हः). — ^d) D₈
सुरासुरनमस्कृतः; S मम तादृक् (G₂ मन्मतोत्र न) विद्यते.

48 For the event, cf. l. 216. 8-15. — ^a) D₈
(marg. as in text) अग्निदिव्यश्च. K₄ चैव; D₁ D_{1.5}
तथा (for च वै). — ^b) K₂ om. रथः. D₁ कांचनभूषितः.
— ^c) K₄ अच्छेद्याः; D₁ D₈ T₁ G_{1.8} M₂₋₄ अभेद्यः (G_{1.8}

द्याः); D₁ अछिद्यः. D₈ सरथो; T_{1.2} G M सर्वथा (G₂
दा) (for सर्वतो). K₃ वीरः. — ^e) D₁ D₈ नित्यो (for
दिव्यो). — ^f) B₃ विस्मयं गतः. V₁ B₂ T_{2.8} G M₁
वानरोपि (V₁ B₂ रश्च; G₂ रेण) भयंकरः.

49 ^a) V₁ B₂ D₈ G₂ तु (for च). K₄ स्रष्टा; D₁
D₈ गोप्ता (for स्रष्टा). V₁ B₂ D_{2.8} T_{2.8} G M जगतः
स्रष्टा (by transp.); D₂ जगतः श्रेष्ठो; T₁ जगतां नाथो.
— ^b) T₃ G_{1.8} रंता (for रथं). K₃ समधिगच्छति; D₈
तमभिरक्षति; D₈ अस्याभिः. G₂ रथयंता मम त्रिभिः. — ^c)
S K_{1.2.4} B (except B₃) D_{2-4.7} एतैर्; D₈ एतद् (for
एभिर्). V₁ D₇ T₁ दिव्यैर्; T_{2.8} G त्रिभिर् (for द्रव्यैर्).
T₁ om. हीनो.

50 ^a) B₂ अहं तु; B₃ अनन्यः; D₈ अग्रं तु (for अयं
तु). K₂ सयशो (for सदृशो). K₁ वीराः; K₃ V₁ B D
T_{1.2} G₁ M शौरेः (for वीरः). — ^b) D₈ (before corr.)
शल्ये. B₁ समति- (for समिति). — ^c) K₄ सारथिः. T₁
नः (for मे). — ^d) K₃ ध्रुवं मे; D₈ बुधस्ते; T₁ ध्रुवश्च.

51 ^b) K₂ [अ]सुकरः; K₃ [आ]सुतरः; D₈ [अ]-
सुतरः. D₈ [S]भवद्वाक्यकरः परैः. — ^c) S K₄
गार्धपक्षांश्च; K₁ गार्धपत्रांश्च; K₂ गार्धपक्षांश्च; D₁
गार्धपत्रांश्च; D₁ गार्धपत्रांश्च; T₁ गृध्रपक्षाः; T₃ G₃
गृध्रपत्रांश्च.

52 ^a) D₁ मुख्यान्. M₁ राजेन्द्राः. — ^b) D₁
युक्तान्; G₂ M₁ युक्तः. T₁ G₂ M₁ अग्रगैः; T_{2.8} G_{1.8}
उग्रगैः; M₂₋₄ अग्रियैः (for उत्तमैः). — ^c) T₁ जयस्तु (for
आयान्तु). V₁ transp. पश्चात् and सततं. S संग्रामे (for
सततं). — ^d) V₁ M₂₋₄ ममेव; D₈ T₃ G मम वै; T₁
ममेव; T₂ मम वै; M₁ ममेव (for मामेव). D₈
भरतर्षभः.

53 ^a) K₄ एवमभ्यधिकः; D₁ D_{1.5} एवमप्य. K₃
पार्थः. — ^b) K₃ सगौरवं; D₁ रणे ह्यहं (for गुणैरहम्). — ^c)

शल्यो ह्यभ्यधिकः कृष्णादर्जुनादधिको ह्यहम् ॥ ५३
यथाश्वहृदयं वेद दाशार्हः परवीरहा ।
तथा शल्योऽपि जानीते हयानां वै महारथः ॥ ५४
बाहुवीर्यं समो नास्ति मद्रराजस्य कश्चन ।
तथास्त्रैर्मत्समो नास्ति कश्चिदेव धनुर्धरः ॥ ५५

तथा शल्यसमो नास्ति हययाने ह कश्चन ।
सोऽयमभ्यधिकः पार्थाङ्गविष्यति रथो मम ॥ ५६
एतत्कृतं महाराज त्वयेच्छामि परंतप ।
एवं कृते कृतं मह्यं सर्वकामैर्भविष्यति ॥ ५७
ततो द्रष्टासि समरे यत्करिष्यामि भारत ।

C. 8. 1316
B. 8. 31. 68
K. 8. 22. 72

K1 ह्यभिधिकः; K3 चाप्यधिकः; V1 B D (except D2) [S]प्यभ्य°. D8 स शल्योप्यधिकः कृष्णाद्. — ^a) K3 अति चाप्यहं; V1 B5 Da1 Dn1 D1-7.8 (marg.) T1 M अपि चाप्यहं; B3 वा समोप्यहं; B4 च तथाप्यहं (for अधिको ह्यहम्). T2.8 G पार्थादर्जुनतो ह्यहं (G2 °यं). — After 53, S reads 55^{ad}, 55^{ab}, 56^{ab}, 54 and 56^{ad}.

54 For sequence in S, cf. v. 1. 53. — ^a) K1 यथा सुहृदयं; K3 यथा स्वहृदयां; B1 रथाश्वहृदयं. G2 M2-4 वीर; M1 वेदः (for वेद). — ^b) D3 केशवः (for दाशार्हः). — ^c) K3 [S]पि वा जाने; V1 B D (except D3) विजानीते; S वि(T1 [S]मि)जानाति (for ऽपि जानीते). — ^d) V1 B2 D3 हयचित्तं; B5 Dn1 D2-4.7 S हयज्ञानं (G2 °नान्); Da1 तज्ज्ञानं वै (for हयानां वै). — After 54, T1 ins. 199*.

55 For sequence in S, cf. v. 1. 53. — ^a) S2 K1 बाहुवीर्यं; K4 °वीर्यं. T1 नारमनो बाहुवीर्येण; T2 बाहुवीर्यात्समं नाहं; T3 G °वीर्यान्मया (G1 °हा) ह्यद्य; M °वीर्येत्स (M1 °र्येत्स)नो नाहं. — B3 om. (hapl.) 55^{bc}. — ^b) V1 मद्रराजश्च. T1.2 M मन्वे तुल्यं (T3 यं वै) कथंचन; T3 G न मे (G1 तु) तुल्यः कथंचन. — ^c) K3 D3.6.8 T2 त(D4 य)थास्त्रे; M2-4 शस्त्रास्त्रैर् (for तथास्त्रैर्). S K1.2.6 तथास्य सदृशो नास्ति. — D3 om. (hapl.) 55^d-56^a. — ^d) Da1 D1.5 एवं; S अन्यो (for एव).

56 For sequence in S, cf. v. 1. 53. D3 om. 56^a (cf. v. 1. 55). — ^a) S राजन् (for नास्ति). — ^b) S K3 V1 B1.2.5 Da1 Dn1 D2-4.7 हयज्ञाने. S B D3.4.7 हि (for ह). S रथयाने (T2 कथं याने; M2-4 रथयोगे) न विद्यते. — T2.8 G M ins. after 56^{ab}; T1 after 54:

199* वीर्यतः सारतश्चैव योगतः कर्मतोऽर्थतः ।

[G2 [S]थिनः (for [S]थेतः).]

— K4 reads 56^{ad} after 201*. — ^c) K3 S अहम्; V1 D8 सोहम्; D3 (marg.) एवम् (for सोऽयम्). K3 Da1 D1.5 अप्यधिकः; D3 अत्यं (for अभ्य°). V1 B D2-4.6.7 कृष्णाद् (for पार्थाद्). — ^d) K3 S भविष्यामि (for °ष्यति). K3 D1 रथोत्तमः (D1 °म); V1 यथोत्तमः; B4 रथे मम; T1 रथी तथा; T2 M2-4 रथी (T2 °थे) तव; T3 G

न संशयः; M1 रथस्त्व (for रथो मम). — S K B2.3.5 D3 ins. after 56: V1 B4 Da1 Dn1 D1-2.5.7 after 201*: D3 after 57:

200* समुचातुं न शक्यन्ति देवा अपि सवासवाः ।

[S K2.4 D3 मामुचंतं; K1 समुचंतं; V1 °चंतुं; B2 न हि युक्ते; B3 संयुचंतं; B5 समुत्थातुं; Da1 D1 °चांतं; D2 मामभ्येतुं; D3.8 समुचातं. S1 D2 B2 न शक्यन्ति; K3 अशक्यन्ति; B1 न शक्यं हि; D3 न सज्जति (for न शक्यन्ति). S K V1 त्रिदशाश्च; B2 Da1 Dn1 D1.2.5.8 त्रिदशापि (for देवा अपि). K3 सवागतं (sic); V1 महारथाः (for सवासवाः). D3 त्रिदशाः सदवासवाः (for the posterior half).]

On the other hand, V1 B4 Da1 Dn1 D1-2.5.7 ins. after 56: K4 after 56^{ab}; B1 after 57^{ab}; B2.5 after 200*:

201* एवं कृते रथस्थोऽहं गुणैरभ्यधिकोऽर्जुनात् ।

अवे युधि जयेयं च फाल्गुनं कुरुक्षत्तम ।

[(L. 1) K4 Da1 Dn1 D1.5.8 अप्यधिको (for अभ्य°). — (L. 2) V1 Cnp भवेद् (for अवे). Da1 D1.5 भवेयं विजयेयं च (for the prior half).]

On the other hand, S ins. after 56 (cf. line 2 of 201*):

202* विजयेयमहं संख्ये फल्गुनं कुरुक्षत्तम ।

57 ^a) B5 एवं (for एतत्). S K1.2 B5 कृते; T1 कर्म (for कृतं). — ^b) S K2 त्वामिच्छामि; K1.4 त्वमिच्छसि; D3 (m as in text) स्वयेच्छामि (sic). — After 57^{ab}, K4 V1 B2.4.5 D (except Dn1 D3) S ins.:

203* क्रियतामेव कामो मे मा वः कालोऽत्यगाद्यम् ।

[T2 एव (for एव). V1 Da1 D1.5 संप्राप्तो; B1 मे कामो (by transp.); T1 कामेव; G2 कामो नु. V1 Da1 D1.5 मा च; T1 हत्वा; T2 मात्र; T3 G2.8 राजन्; G1 मा त्वा; M मा त्वा (for मा वः). B2 [S]त्यगाद्यत्; G1 [S]तिगाद्यं; G2 [S]प्य°. Co cites कालः, मां चात्यगात्.]

— After 57^{ab}, B1 reads 201*. — ^c) T2 transp. कृते and कृतं. Da1 D1.5 साह्यं; Dn1 D2.7 Co सह्यं; D2 मन्वे (for महं). — ^d) K3 सर्वकामो; V1 B2 D2.6 सर्व(D3

C. 8. 1318
H. 8. 31. 68
K. 8. 22. 72

सर्वथा पाण्डवान्सर्वाङ्गेष्वाम्यद्य समागतान् ॥ ५८

दुर्योधन उवाच ।

सर्वमेतत्करिष्यामि यथा त्वं कर्णं मन्यसे ।

सोपासद्वा रथाः साश्वा अनुयास्यन्ति सूतज ॥ ५९

नाराचान्गार्धपक्षांश्च शकटानि वहन्तु ते ।

अनुयास्याम कर्णं त्वां वयं सर्वे च पार्थिवाः ॥ ६०

संजय उवाच ।

एवमुक्त्वा महाराज तव पुत्रः प्रतापवान् ।

अभिगम्याब्रवीद्राजा मद्वराजमिदं वचः ॥ ६१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २२ ॥

२३

संजय उवाच ।

पुत्रस्तव महाराज मद्वराजमिदं वचः ।

विनयेनोपसंगम्य प्रणयाद्वाक्यमब्रवीत् ॥ १

सत्यव्रत महाभाग द्विषतामघवर्धन ।

१. 'व' कार्य; Ds (before corr. as in text) सर्वमेव; S त्वया सर्व (for सर्वकामैर्). — After 57, Ds reads 200* (of. v. l. 56).

58 ^a) B1 अथ; B3 यथा; B4 Da1 D1.5 तथा (for ततो). S2 द्रष्टव्य (sic); V1 B1.2.5 D3.4.5-8 द्रक्ष्यसि; D2 गच्छामि; T1 द्रष्टोसि (for द्रष्टासि). B4 om. समरे. V1 B1.2.5 D2-7 संग्रामे (for समरे). — ^c) K3 ससैन्यान् (for सर्वथा). V1 B1.2.5 D2-4.5.7 संख्ये; G2 M संख्ये; G3 संख्ये (for सर्वान्). — ^d) V1 B1.2.5 D2-4.5.7 विजेष्ये वै (for जेष्याम्यद्य). — After 58, K4 V1 D (except Dn1 D2.3) S ins.:

204* न हि मे समरे शक्ताः समुद्यतुं सुरासुराः ।

किमु पाण्डुसुता राजत्रणे मानुषयो नयः ।

संजय उवाच ।

एवमुक्तस्तव सुतः कर्णेनाद्वचोभिरा ।

संपूज्य संप्रहृष्टात्मा ततो राधेयमब्रवीत् ।

[(L. 1) K4 सक्ता (for शक्ताः). S एवं युक्तं न मां शक्ताः (for the prior half). Ds पुरः स्थातुं; S अपि (M2.4 'व-) जेतुं (for समुद्यतुं). — (L. 2) V1 पाण्डुसुतान् — (L. 3) T2.3 G om. the ref. — (L. 4) Ds संप्र (for संप्र). S संपूज्येन प्रहृष्टात्मा (for the prior half).]

59 M1 om. 59-61. T2.3 G M2-4 om. the ref. — ^a) K3 V1 B D S (M1 om.) एवम् (for सर्वम्). — ^b) Dn1 Ds भाषसे (for मन्यसे). — Da1 D1.5 om. 59^{ad}. — ^c) T3 G2.3 सोपसंगा. K3 सोपसंगरथाः सास्त्राय. — ^d) K3 त्वानुयास्यन्ति; B1 D2.3.7 स्वनु; T1 हानु; G2 अनुयास्यामि. V1 B2.5 D2-4.5.7 संयुगे; B1.3.4 S (M1 om.) तेनघ (for सूतज).

60 M1 om. 60 (of. v. l. 59). — ^a) S1 K4 गार्धपक्षांश्च; K1 गाध्रपक्षाश्च; K2 गाध्रपक्षांश्च; K3 V1 B Dn1 D1-4.5-8 T2 गार्धपक्षांश्च; Da1 गार्धपक्षांश्च; Ds आधिपक्षांश्च (sic); T3 G2.3 गृध्रपक्षांश्च; G1 गृध्रपक्षांश्च; M2-4 गाध्रपक्षांश्च. — ^b) Dn1 सकटानि. V1 वहन्ति. S (M1 om.) व (G2 र)क्ष्यन्ति शकटानि ते (T1.3 G3 च). — G2 om. 60^c-61^d. — ^c) K1 अनुयास्यन्ति; D2.3.3 'यास्यामि. S (G2 M1 om.) वयं च त्वा (T2 चाप्य)नुयास्यामः. — ^d) S (G2 M1 om.) कर्णं (for वयं). B3 महारथाः (for च पार्थिवाः).

61 S om. 61 (for G2 M1, of. v. l. 60, 59). — ^a) K4 Dn1 उक्ता. — ^c) S2 K3 Dn1 राजन् (for राजा).

Colophon. — Adhy. name: Dn1 T2 कर्णवाक्यं. — Day of Karna's Generalship: S2 K3 द्वितीययुद्ध-दिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): S1 K3 23; S2 T1.3 G M 22 (as in text); B1.2 D3.4 31; Ds 32; T2 24.

23

1 Ds T1.2 G1.2 M1.3 om. the ref. — ^a) D1 दुर्योधनो (for पुत्रस्तव). — ^b) V1 B D महारथं (V1 B3 'थः) (for इदं वचः). — For 1^{ab}, S subst.:

205* एवमुक्तो महाराज तव पुत्रः प्रतापवान् ।

मद्वेश्वरं प्रति रणे परसैन्यभयंकरम् ।

सर्वं तथाकरोत्तूर्णं राधेयस्तद्यदब्रवीत् ।

मद्वराजं च समरे प्रणम्य च महारथम् ।

[(L. 1) = (var.) 8. 22. 61^{ab}. — (L. 2) = (var.)

मद्देश्वर रणे शूर परसैन्यभयंकर ॥ २
 श्रुतवानसि कर्णस्य ब्रुवतो वदतां वर ।
 यथा नृपतिसिंहानां मध्ये त्वां वरयत्ययम् ॥ ३
 तस्मात्पार्थविनाशार्थं हितार्थं मम चैव हि ।
 सारथ्यं रथिनां श्रेष्ठ सुमनाः कर्तुमर्हसि ॥ ४
 अस्माभीशुग्रहो लोके नान्योऽस्ति भवता समः ।

स पातु सर्वतः कर्ण भवान्ब्रह्मेव शंकरम् ॥ ५
 पार्थस्य सचिवः कृष्णो यथामीशुग्रहो वरः ।
 तथा त्वमपि राधेयं सर्वतः परिपालय ॥ ६
 भीष्मो द्रोणः कृपः कर्णो भवान्भोजश्च वीर्यवान् ।
 शकुनिः सौबलो द्रौणिरहमेव च नो बलम् ।
 एषामेव कृतो भागो नवधा पृतनापते ॥ ७

C. B. 1333
 B. B. 32. 10
 K. B. 23. 11

202. T₂ G₂ मद्राजं (for मद्देश्वरं). T₃ G₃ सुरसैन्यं.
 — (L. 3) T₂ यद्यद्; G₃ तं यद् (for तद्यद्).]

— ^a) K₃ विनयाद् (for प्रणं).

2 ^a) T₂ (*sup. lin.* as in text) महाराज (for
 "भाग"). Dn₁ सत्यव्रतं महाभागं. Ca cites सत्यव्रत (as
 in text). — ^b) K₃ Dn₁ D₂ T₂ G₂ भयवर्धन (K₃ G₁
 "नः; Dn₁ "नं"); B D₂ 4-7 तापं; D₂ लोमहर्षण; M₃ 4
 अन्यवर्धन (sic) (for अघं). — After 2^{ab}, S reads 4^{ab}.
 S om. 2^{ab}. — ^a) D₂ नर- (for पर-). K₁ 3.4 -भयंकरः
 (K₁ "रं") (for -भयंकर).

3 ^a) K₁ अपि (for अस्ति). — ^b) K₄ वरः. — ^c)
 T₁ G₁ M₂-4 तथा; T₂ G₂ 3 तदा (for यथा). — ^d) K₁
 Dn₁ D₂ M त्वा (for त्वां). S₂ K₁ वारयत्य (K₁ "न्य") यं;
 K₃ Dn₁ D₂ S वरयाम्यहं; B₂ याचयत्ययं; D₂ 2.7 वरये
 स्वयं (for वरयत्ययम्). D₂ मध्ये त्वं रथमध्यमः. — After
 3, K₄ V₁ B Dn₁ D₁ 3.7 S ins.:

206* तस्मात्प्रतिवीर्याद्य शत्रुपक्षक्षयावह ।

मद्देश्वर प्रयाचेऽहं शिरसा विनयेन च ।

[(L. 1) B₁ T₁ 2 G₂ 3 M₁ स त्वम्; B₂ Dn₁ D₁ 2.6 T₂
 G₁ M₂-4 स त्वाम्. D₂ अप्रतिवीर्याय; T₁ "वीर्याय" (for
 "वीर्याय"). B₂ मत्वा मत्प्रतिमं वीर्यं (for the prior half).
 V₁ B₁-3 Dn₁ D₁ 5 "क्षयाय च; T₂ G₂ "भयावह; M₃
 प्रतिपक्षक्षयावह (for the posterior half). — (L. 2) D₂
 यथा नृप; D₁ मद्देश्वर (for मद्दे). T G₂ विनयान्वितः; G₁ 2
 M "यान्तः" (for "येन च).]

S cont. (cf. 5^{ab}):

207* त्वं पाहि सर्वतः कर्ण भवं ब्रह्मेव सुव्रत ।

[M₁ पाति (for पाहि). G₂ सततं (for सर्वतः). T₁ शर्व
 (for भवं).]

4. S reads 4^{ab}, after 2^{ab}. — ^a) D₂ तथा (for
 तस्मात्). D₂ पार्थविना सर्वं (sic) (for "विनाशार्थं"). S
 मत्प्रियार्थं (T₂ प्रियार्थं च) हितार्थं च. — ^b) B₂ हितार्थं.
 S तथा पार्थवधाय (G₂ "हिताय" च. — ^c) K₄ सारथि.
 — ^d) V₁ B₁ 4.5 Dn₁ D₂-4.6-8 प्रणयात्; B₂ Dn₁ D₁ 5
 सुमहत्; Ca सुमनाः (as in text). — After 4, V₁ B D

(D₂ marg. sec. m.) S ins.:

208* त्वयि यन्तरि राधेयो विद्विषो मे विज्ञेयते ।

अभीपूणां हि कर्णस्य गृहीतान्यो न विद्यते ।

[(L. 1) D₂ मां (for मे). V₁ B₁ 3 D₁ 3 विज्ञेयति; B₂
 जयिष्यति; D₂ विजिष्यते. S विज्ञेयति ममाहितान् (for the
 posterior half). Ca cites विद्वेषो and विज्ञेयते. — V₁
 B₂ D₁ 5.6 om. line 2. — (L. 2) B₂ अभिपूणां; S अभी-
 पूणां. Dn₁ D₂ G₂ 3 M₁ 2 गृहीता (M₁ 2 "तो") न्यो.]

5 S om. 5. B₂ D₂-4.7 om. 5^{ab}. — ^a) V₁ D₁
 अस्माभिषु; B₂ 3 तस्माभिषु; Dn₁ यदभीषु; D₂ अस्माभिषु.
 Ca. 0 cite अभीषु (as in text). B₂ लोकं. — V₁ B D
 (D₂ marg. sec. m.) ins. after 5^{ab}: S after 208*:

209* ऋते हि त्वां महाभाग वासुदेवसमं युधि ।

[V₁ D₂ S त्वतो; Dn₁ त्वां नो; D₂ तव (for हि त्वां). V₁
 D₂ T₁ 2 M वासुदेवसमो; D₂ T₂ G₂ "समाद्. B₁-3.4 (marg.
 as in text) Dn₁ D₁ 5.6 युधि; D₂ ह्यसि (for युधि).]

— K₁ om. 5^c-6^d. — ^c) K₂ स याहि; B D (except
 D₂) स (D₁ त्वं) पाहि; D₂ ममाहि (sic) (for स पातु).
 B Dn₁ D₁ 2-3.7 सर्वथा (for सर्वतः). D₂ कर्ण. — ^d) D₂
 ब्रह्मेव. K₂ (before corr.) V₁ D₂ 6 सुव्रत (D₂ 6 "तः")
 (for शंकरम्). B Dn₁ D₁ 3-5.7 यथा ब्रह्मा मद्देश्वरं.

6 K₁ om. 6 (cf. v. l. 5). — ^b) S K₂-4 D₂
 यथामीशुवरग्रहः. — ^a) V₁ परिरक्षतु (for "पालय"). — V₁
 D₂ ins. after 6: B₁ 4.5 Dn₁ D₁ 3-7 S subst. for 6:
 B₂ ins. after 208*:

210* यथा च सर्वथापत्सु वार्ष्णेयः पाति पाण्डवम् ।

तथा मद्देश्वराद्य त्वं राधेयं प्रतिपालय ।

[(L. 1) B₂ D₂ यथा सर्वास्वपत्सु; B₂ Dn₁ D₁ 5 यथा हि
 सर्वथापत्सु; S यथा हि सर्वास्वपत्सु (for the posterior half).
 — (L. 2) B₂ D₂ भवानपि तथा पातु; S तथा भवानिमं पातु
 (for the prior half). B₂ D₂ S कर्णं वैकर्तनं रणे (for the
 posterior half).]

7 ^a) S₂ D₂ T₁ G₁ 2 भीष्मः; M₁ भीष्मे (for भीष्मो).
 D₂ द्रोणः; G₁ 2 द्रोणौ (for द्रोणः). G₂ कर्णौ. K₁ स पातु
 सर्वतः कर्ण (= 5^c). — ^c) K₂ V₁ B D (except D₂) S

C. 8. 1333
B. 8. 32. 10
K. 8. 23. 11

नैव भागोऽत्र भीष्मस्य द्रोणस्य च महात्मनः ।
ताभ्यामतीत्य तौ भागौ निहता मम शत्रवः ॥ ८
वृद्धौ हि तौ नरव्याघ्रौ छलेन निहतौ च तौ ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ स्वर्गमितोऽनघ ॥ ९
तथान्ये पुरुषव्याघ्राः परैर्विनिहता युधि ।
अस्मदीयाश्च बहवः स्वर्गायोपगता रणे ।

त्यक्त्वा प्राणान्यथाशक्ति चेष्टाः कृत्वा च पुष्कलाः १०
कर्णो ह्येको महाबाहुरस्मत्प्रियहिते रतः ।
भवांश्च पुरुषव्याघ्र सर्वलोकमहारथः ।
तस्मिञ्जयाशा विपुला मम मद्रजनाधिप ॥ ११
पार्थस्य समरे कृष्णो यथाभीशुवरग्रहः ।
तेन युक्तो रणे पार्थो रक्ष्यमाणश्च पार्थिव ।

एवमेष (Ks Gs 'व) (for एवामेव). — १) T1 न वधो
(for नवधा). S1 (sup. lin. as in text) Ks V1 B Da1
Dn1 D1-7 S पृथिवीपते; Ks पृतनामुखे.

8 'a) S Ks Ds नव; K1.4 V1 B D न च; Ks तव
(for नैव). Da1 D1.5 T1 भागोस्य. — 'b) Ks अतीव;
Da1 D1.5 अतीतौ (for 'त्य). D1 भागो. — 'c) K1 Ds
निहिता. Ks शत्रुतः (for शत्रवः).

9 'a) Ks वृद्धौ; Ks वृद्ध (sic). S K तौ हि (by
transp.); Ds तौ च; S च तौ. V1 Ds-4.6.7 महेश्वरतौ;
Dn1 महाभागौ (for नरव्याघ्रौ). — 'b) Ks Bs रणे; V1
B1.4.5 Ds-4.7.8 युधि; Bs Da1 D1.5 उभौ; Ds स्तुतौ
(for च तौ). Ss कालेन निहितौ च तौ; Dn1 छलेन निहतौ
युधि; T1.5 छलेन विनि(T1 युधि)पातितौ; T2 छलेन च
निपातितौ. — T1 om. 9^{ad}. — 'c) M1 कृता (for कृत्वा).
K1 न सुकरौ. Ks.4 Ds Ts G कृत्वाप्य(Ks Ds Gs
'त्वात्व; Ts G1 'त्वा चा)सुकरं कर्म. — 'd) S (T1 om.)
स्वर्गलोकमितो गतौ.

10 'a) S ततो (for तथा). K1 पुरुषव्याघ्राः; Da1
D1.5 पुरुषव्याघ्रैः; Gs 'व्याघ्र. — 'b) Da1 D1.5 परे वि-;
S (except T2) परेषां (for परैर्वि-). — B3 om. 10^{ad}.
— 'c) B1.4 Da1 D1.5 प्रहिता; B2 गमिता (for [उ]पगता).
S स्वर्गाय गमिताः परैः. — 'd) Gs कृत्वा (for त्यक्त्वा). Ts
Gs यथाशक्त्या (Gs 'क्तः). — 'f) Ks V1 B1.2.4 Dn1
Ds-4.6-8 T1.5 M चेष्टां (Ks 'ष्टा) कृत्वा; Bs.5 Da1 D1.5
इष्टिं कृत्वा; Ts G कृत्वा चेष्टां. Co cites इष्टिः. V1 B
Ds-4.6 m S पुष्कलां. — After 10, V1 B D S ins.:

211* तदिदं हतभूयिष्ठं बलं मम नराधिप ।

पूर्वमप्यल्पकैः पार्थैर्हतं किमुत सांप्रतम् ।

बलवन्तो महात्मानः कौन्तेयाः सत्यविक्रमाः ।

बलं शेषं न हन्युर्मे यथा तत्कुरु पार्थिव ।

[(L. 1.) T1 मम भूयिष्ठं. T1 बलं मद्र; Ts Gs.8 मम सैन्यं
(for बलं मम). V1 S जनाधिप; Dn1 नराधिपं. — (L. 2)
T1.5 Gs पूर्वेषु (पूर्वमपि). B2 [अ]परैः; Gs [अ]ल्पकैः. B3
हतं कर्णं विना बलं; T1 हतं किंत्वथ विदुतं; T2 हतं किंचित्तिष्ठतं

(sic); Ts G M हतं किं त्वथ विदुः (Gs M1 'दु)तं. (for the
posterior half). — (L. 3) D1 कौन्तेयः सत्यविक्रमः (for
the posterior half). — (L. 4) B1.2.4 Da1 Dn1 Ds
S (except M1) बलशेषं; B3 शेषं बलं (by transp.). B2
तस्मात्तद्; Da1 D1.5 तथा तद्; Ds Ts Gs.8 य (Gs त)थावत्;
M2.4 यथा तं. T1 पांडवः (for पार्थिव).]

V1 B2.4 D cont.: S K ins. after 10:

212* हतवीरमिदं सैन्यं पाण्डवैः समरे विभो ।

[B2 प्रभो (for विभो).]

11 'a) Ds ह्येष. D1 महाबाहोर. — 'c) Ds स भवान्;
Gs क्षणं च. Ss K1.2 D1.5 G1 पुरुषव्याघ्रः. — After 11^{ad},
N ins.:

213* शल्य कर्णोऽर्जुनेनाद्य योद्धुमिच्छति संयुगे ।

[V1 [S]र्जुनो नाद्य. Ss इच्छति.]

— 'c) T G1.3 M तस्मिंस्त्वयि च मद्रेश; Gs तस्मिंश्च त्वयि
मद्रेश. — 'f) B1 Dn1 Ds मद्रराज नराधिप; S जयाशा
विपुला मम. — After 11, N ins.:

214* तस्याभीषुग्रहवरो नान्योऽस्ति भुवि कश्चन ।

[S K1.3 Ds तस्याभीशु-]

— On the other hand, S ins. after 11:

215* तस्माज्जयाय मे वीर सारथ्यं कर्तुमर्हसि ।

12 12^{ab} = (var.) 6^{ab}. — 'a) K1 कृष्ण. — 'b) S K
[अ]भीशुवरग्रहः; V1 B Dn1 Ds-4.6.7 [अ]भीषुग्रहो वरः;
Ds S [अ]भीषुग्रहो (Ds 'हे; T1 'ही) वरः. — After
12^{ab}, K4 V1 B (except Bs) Dn1 Ds-4.6.7 S ins.:

216* तथा कर्णरथे राजस्त्वमभीषुग्रहो भव ।

[B2 तथा कर्णस्य समरे; Bs Dn1 Ds तथा त्वमपि कर्णस्य; S
तथा कर्णस्य राजस्त्वं (M1 'जन्वा) (for the prior half). Bs
Dn1 Ds रथेभीषुग्रहो (for त्वमभी). V1 Bs (marg. as
above) Ds वरः (Bs 'र) (for भव). T G अभीशुग्रहको
भव; M1 अभीशुग्रहधरो नृप (hypermetric); M2-4 भवाभीशु-
ग्रहो नृप (for the posterior half).]

— 'd) K1.2.4 B1.2 Ds-8 Ts रक्षमाणश्च. B2-5 Da1
D1.5.8 T1.2 Gs M मारिष; Ts G1.3 मद्रप (for पार्थिव).

यानि कर्माणि कुरुते प्रत्यक्षाणि तथैव ते ॥ १२
 पूर्वं न समरे ह्येवमवधीर्जुनो रिपून् ।
 अहन्यहनि मद्रेश द्रावयन्दृश्यते युधि ॥ १३
 भागोऽवशिष्टः कर्णस्य तव चैव महाद्युते ।
 तं भागं सह कर्णेन युगपन्नाशयाहवे ॥ १४
 सूर्यारुणौ यथा दृष्ट्वा तमो नश्यति मारिष ।
 तथा नश्यन्तु कौन्तेयाः सपाञ्चालाः ससृञ्जयाः ॥ १५
 रथानां प्रवरः कर्णो यन्तृणां प्रवरो भवान् ।

संनिपातः समो लोके भवतोर्नास्ति कश्चन ॥ १६
 यथा सर्वास्ववस्थासु वार्ष्णेयः पाति पाण्डवम् ।
 तथा भवान्परित्रातु कर्णं वैकर्तनं रणे ॥ १७
 त्वया सारथिना ह्येष अप्रधृष्यो भविष्यति ।
 देवतानामपि रणे सशक्राणां महीपते ।
 किं पुनः पाण्डवेयानां मातिशङ्कीर्वचो मम ॥ १८
 दुर्योधनवचः श्रुत्वा शल्यः क्रोधसमन्वितः ।
 त्रिशिखां भ्रुकुटीं कृत्वा धुन्वन्हस्तौ पुनः पुनः ॥ १९

C. 8. 1334
B. 8. 32. 30
K. 8. 23. 33

— ^f) K₃ D₈ S तथै (M₁ 'वै') च; B D_{1.7} तथै (B_{1.5} 'वै') च तत्; D_{1.1} D_{1.2.5.8} च (D₂ हि; D₆ [इ]ह) तानि ते; D₈ तथैव तु (for तथैव ते).

13 ^a) T₂ पुनर्; M₂₋₄ पूर्व. V₁ B D_{1.1} D_{1.1} D_{1.5.7} G₂ न; D₂ तु; M₂₋₄ स (for न). — ^b) T₂ M₁ आवधीद्. — After 13^{ab}, N T₂ ins.:

217* इदानीं विक्रमो ह्यस्य कृष्णेन सहितस्य च ।
 कृष्णेन सहितः पार्थो धार्तराष्ट्रीं महाचमूम् ।

[(L. 1) ¹ K_{1.2.4} D₂ T₂ ह्येष (for ह्यस्य). D₂ सहितेन. ² K_{1.2} D₈ हि; B_{1.8} D_{1.1} D_{1.5} ह; D₂ तु (for च).]

— ^c) ¹ K₂ मद्रेश. — ^d) V₁ D_{2-4.7} प्रमथन्; B₂ अवदन् (sic); D₈ प्रथमं; G₂ द्रवयन्. D₈ S transp. दृश्यते and युधि.

14 ^a) B₁ [S] विशिष्टः. — ^b) K₂ महाद्युते; K₃ रथ; D₈ युति. — ^c) B₁ m D_{2-4.7} तौ भागौ (D₂ 'नं'). G₂ युधि (for सह). — ^d) ¹ K₁ B₃ D_{1.1} D_{1.2.5} T₂ M₁ (sup. lin. as in text) नाशयाव (B₃ T₂ 'म') हे; D_{1.1} D₃ 'याद्य हि (for 'याहवे). — After 14, K_{3.4} V₁ B D S ins.:

218* अरुणेन यथा सार्धं तमः सूर्यो व्यपोहति ।
 तथा कर्णेन सहितो जहि पार्थ महाहवे ।

[(L. 1) D₈ यथा सार्धं. K₃ D₈ सहायेन; B₂ यथा सर्वे (for तमः सूर्यो). B₁ निहति हि (for व्यपोहति). — (L. 2) K₃ D_{2.6.8} पार्थान्; D₁ M₈ पार्थ. K₄ T₃ G M महारणे; D₂ T₂ 'रथं (D₂ 'थ'); T₁ 'युते (for 'हवे).]

K_{3.4} V₁ B D cont.: ¹ K_{1.2} ins. after 14:

219* उद्यन्तौ च यथा सूर्यौ बालसूर्यसमप्रभौ ।
 कर्णशल्यौ रणे दृष्ट्वा विद्रवन्तु महारथाः ।

[D₈ om. line 1. — (L. 1) ¹ K D₂ उद्यन्त्रिव; D_{1.7} उद्यतौ च. ² K D_{1.1} सूर्यो; B₁ शूरौ. ³ S बालसूर्य (for 'सूर्य-). C₇ cites line 1 as above. — (L. 2) ¹ K_{2.4} शल्यकर्णौ. D₈ रथे (for रणे). D_{1.1} D₈ महायथाः; D₁ 'युते (for रथाः).]

15 ^b) K₁ मारिषः; T₃ G₂ मद्रप. — ^c) T₁ तदा (for तथा). K₄ D₁ T G नश्यं (D₁ 'इय') ति; B₂ नश्यं च (sic). — ^d) V₁ B₂ पांचालाश्च; B₃ सपंचालाः. G₂ पांचालाः सहसृञ्जयाः.

16 ^a) V₁ B D S रथिनां. — ^b) B₂ योतृणां (sic); D_{1.1} यद्धृणां; D₈ नृणां तु. — After 16^{ab}, B_{3.4} (marg.) ins. 220*. — ^c) B_{1.2} m. 2-3 D_{1.1} D₈ संनिपाते. D₈ समो (sic) (for समो). — ^d) D_{1.1} भवत्यां (for भवतोर्). S भविता नास्ति नाप्य (M₂ 'ह्य') भूत्. — B_{3.4} (marg.) ins. after 16^{ab}: D_{1.1} D₁₋₇ subst. for 16^{ab}:

220* संयोगो युवयोर्लोके नाभूत् च भविष्यति ।

[D₂ रणे तु (for संयोगो). D₈ नैव (for न च).]
 — After 16, T₁ ins. 221*.

17 T₁ om. 17. — ^b) D₈ पांडवान् (for पाण्डवम्). ² S वार्ष्णेयः प्रतिमंडलं; D_{1.1} वार्ष्णेयाः संति पांडवान्. — ^c) D_{1.1} D₈ परित्रातुं; D₁ अपि त्रातुं (for परित्रातु). — ^d) B₂ D₂ युधि (for रणे). — T_{2.3} G ins. after 17: T₁, after 16:

221* सारथ्यं क्रियतां तस्य युध्यमानस्य संयुगे ।

यथा च समरे कृष्णो रक्षते सर्वतोऽर्जुनम् ।

तथा त्वमपि राधेयं रक्षस्व च महारणे ।

[(L. 1) G₂ अस्य (for तस्य). — (L. 2) G₂ हि (for च).]

18 ^a) G₂ [अ]प्येष. — ^b) ¹ K₄ T₁ अप्रधृष्यो; K₃ D₈ नप्र; V₁ प्रधृष्यो न. — ^c) K₁ देवतानाम्. S देवानामपि संग्रामे. — ^d) ¹ S न (for मा). V₁ B D विशंकीर्.

19 Before 19, all MSS. ins. संजय उवाच. — M om. 19^{ab}. — ^b) V₁ क्रोधेन मूर्छितः; T₂ क्रोधवशं गतः (for क्रोधसमन्वितः). G₂ क्रोधामर्षसमन्वितः. — T G ins. after 19^{ab}: M after the ref.:

222* धार्तराष्ट्रमथोवाच सृक्किणी परिलेलिहन् ।

एवमुक्तस्तु स क्रोधात्पदा स्पृष्ट हवोरगः ।

C. 8. 1385
B. 8. 22. 31
K. 8. 23. 33

क्रोधरक्ते महानेत्रे परिवर्त्य महाभुजः ।
कुलैश्वर्यश्रुतिबलैर्दत्तः शल्योऽब्रवीदिदम् ॥ २०
अवमन्यसे मां गान्धारे ध्रुवं मां परिशङ्कसे ।
यन्मां ब्रवीषि विस्रब्धं सारथ्यं क्रियतामिति ॥ २१
अस्मत्तोऽभ्यधिकं कर्णं मन्यमानः प्रशंससि ।
न चाहं युधि राधेयं गणये तुल्यमात्मना ॥ २२
आदिश्यतामभ्यधिको ममांशः पृथिवीपते ।
तमहं समरे हत्वा गमिष्यामि यथागतम् ॥ २३
अथ वाप्येक एवाहं योत्स्यामि कुरुनन्दन ।

[(L. 1) T₂ अथोदीक्ष्य (for 'वाच'). T₃ G₂ सकृणी.
— (L. 2) T₂ G₂ संतोषात्; G₁ संकुदः; G₂ विमोक्षात्.]
— ^a) K₈ Dn₁ त्रिशाखां (for त्रिशिखां). Ś₂ K₈ Dn₁
अ (K₈ श्रु)कुटीः; V₁ B Da₁ D_{2.1.8} भुक्तिः. — ^a) K₁
ध्रुवं; T₁ G₂ M₂₋₄ ध्रुवन्. S (except T₃) हस्तं.

20 D₁ om. 20^{ab}. — ^a) D₈ क्रोधरक्ते महानेत्रो.
— ^b) B (except B₁) D_{2-4.6.7} T परिवृत्त्य. T₁
महारथः. — ^c) K₈ V₁ B D T_{2.8} G M -श्रुत (K₈ -श्रुति)-
बलैर्. Ca cites श्रुतं. — After 20, S reads 30-38.

21 Before 21, all MSS. (except D₈ T₁ M₁) ins.
शल्य उवाच. — ^a) Hypermetric. K₈ Dn₁ D₈
अवजानासि; B_{1.4.5} D_{2-4.6.7} अवमन्यसि (D₂₋₄ 'से'); B₂
मावमन्यत; T₁ G₂ अमन्यसे मां; M₂ अशंकसे मा; M_{2.4}
अतिशंकसे मा (for अवमन्यसे मां). M₁ मा (for मां).
— ^b) K₄ भुवन्; B₂ यत्कर्णः; D₈ वचनं; T₁ ध्रुवश्च
(for ध्रुवं मां). K_{1.8} V₁ B_{2.5} Dn₁ D_{2-4.7.8} T_{2.8}
G M च; B_{1.4} Da₁ D_{1.5} वा (for मां). K₈ परिकेशवे;
B₂ 'कथसि; D₈ 'शंकसि; T G M₁ [अ]प्यतिशंकसे; M₂₋₄
[अ]प्यवमन्यसे. — ^c) K₁ यन्मा; V₁ S यस्माद्. T₁
ब्रवीषे. Some MSS. विस्रब्धं; D₂ विद्विष्टं; T G_{1.8} M
विस्रब्धः; G₂ संरब्धः; Ca विस्रब्धं. — ^d) K₄ सारथिं च
क्रियामिति.

22 ^a) Ś₁ K₂ अस्मत्तोऽभ्यधिकं; G₁ 'दभ्यधिकं. Dn₁
कर्णो. — ^b) T G_{1.8} M मन्वानस्तं (T₁ 'स्त्वं'); G₂ आराजस्तं
(for मन्यमानः). — ^c) M₁ चेयं (for चाहं). — ^d) K₈
Da₁ गणयेत्. K_{2.8} V₁ B_{2.8} Dn₁ D_{2-4.6.7} T_{2.8} G_{1.8}
M_{2.8} आत्मनः.

23 ^a) D₈ संदिश्यताम्. B₂ मदधिको; Da₁ D_{1.5}
अप्यधिको; G₂ अभ्यधिके. — ^b) Ś₂ K₁ समांशः; T₁
यो मन्त्र (for ममांशः). Ca cites अंशः. K₄ पृथिवीपते;
G₂ मादशः पते. — ^c) K₈ तमहिं (for तमहं). B_{1.8}

पश्य वीर्यं ममाद्य त्वं संग्रामे दहतो रिपून् ॥ २४
न चाभिकामान्कौरव्य विधाय हृदये पुमान् ।
अस्मद्विधः प्रवर्तेत मा मा त्वमतिशङ्किथाः ॥ २५
युधि चाप्यवमानो मे न कर्तव्यः कथंचन ।
पश्य हीमौ मम भुजौ वज्रसंहननोपमौ ॥ २६
धनुः पश्य च मे चित्रं शरांश्चाशीविषोपमान् ।
रथं पश्य च मे क्लृप्तं सदश्वैर्वातवेगितैः ।
गदां च पश्य गान्धारे हेमपट्टविभूषिताम् ॥ २७
दारयेयं महीं क्रुद्धो विकिरेयं च पर्वतान् ।

D_{1.8} (sup. lin. as in text) जित्वा; D₄ भित्त्वा (for
हत्वा).

24 ^a) D₈ हि (for [अ]पि). Da₁ D₁ एकम् (for
एक). — ^b) D₈ कुलनन्दनः; S तव शत्रुभिः. — ^c) K₈ धैर्यं
(for वीर्यं). D₈ ममालयं. — ^d) K_{1.8} वहतो; V₁
सहतो; G₂ निहतान् (for दहतो).

25 ^a) K₈ न वाप्यकामं; V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} S न
(D₁ तं) चापि कामान् (D₈ 'मात्'); B_{1.5} D_{2.8} न
चाभिमानं (D₄ 'नात्'); B₂₋₄ D_{2.7} यथाभिमानं (D₂
'मानान्). D₂ न चातिकामान्; D₈ ब्रूते न कामान् (marg. न
चातिकामं) (for न चाभि). Ca cites अभिमानान्. Cv
तवातिकामं कौरव्य. — ^b) K₁ V₁ B D S निधाय. — ^c)
V₁ B₁₋₄ D (except D₄) मा मां; T₂ G₂ ममा (for मा
मा). K₈ V₁ B Da₁ D₁₋₇ अभिशङ्किथाः (K₈ 'तः'); Dn₁
अपि शङ्किथाः; D₈ G₂ इति शङ्कि (G₂ 'क')थाः; T_{1.8} G_{1.8} M
अति (M₂ 'वि')शङ्कयाः; T₂ अभिशङ्कय (for अतिशङ्किथाः).

26 ^a) B₂ युद्धे; T₂ G_{1.8} अपि; G₂ अधि (for युधि).
K₁ V₁ B₂ D_{2.4.6.7} T₂ M₁ वा (for च). D₈ [अ]थ
मानो (for [अ]वमानो). — ^b) V₁ कदाचन (for
कथंचन). — ^c) K₈ V₁ B₂ Dn₁ D_{2-4.6.7} पीनौ; D₈ S
भीमौ (for हीमौ). — ^d) S वज्रसंहननौ ददौ.

27 ^a) K₈ चतुः (sio) (for धनुः). Da₁ D₁ G₂
पश्यत (for पश्य च). K₁ om. (hapl.) from चित्रं up to
मे (in ^c). B₂ मित्रं; D₈ मिश्रं; D₈ (marg. sec. m.) दिव्यं
(for चित्रं). — ^c) D_{1.8} कथं (for रथं). Ś₂ K₄ Dn₁ च
पश्य (by transp.); Da₁ D_{1.5} पश्यत. K₈ युक्तं; T_{2.8}
G चित्रं (for क्लृप्तं). — ^d) K₈ अतिवेगितैः; D₈ वातवेगि-
भिः; T₂ वायुवेगितैः (for वात^c). — ^e) K₈ transp. च
and पश्य. — ^f) S हेमपट्ट (T₁ 'दंढ')परिष्कृतां.

28 ^a) K₁ D_{1.8} दारयेयं. K₈ V₁ B₁ Dn₁ D_{2-4.6}
क्रुद्धां (for क्रुद्धो). — ^b) M₁ विकिरेयश्च (sio). — ^c)

शोषयेयं समुद्रांश्च तेजसा स्वेन पार्थिव ॥ २८
तन्मामेवंविधं जानन्समर्थमरिनिग्रहे ।
कस्माद्युनक्षि सारथ्ये न्यूनस्थाधिरथेनृप ॥ २९
न नाम धुरि राजेन्द्र प्रयोक्तुं त्वमिहार्हसि ।
न हि पापीयसः श्रेयान्भूत्वा प्रेक्ष्यत्वमुत्सहे ॥ ३०
यो ह्यभ्युपगतं प्रीत्या गरीयांसं वशे स्थितम् ।
वशे पापीयसो धत्ते तत्पापमधरोत्तरम् ॥ ३१

ब्राह्मणा ब्रह्मणा सृष्टा मुखात्क्षत्रमथोरसः ।
ऊरुभ्यामसृजद्वैश्याञ्छूद्रान्पञ्चामिति श्रुतिः ।
तेभ्यो वर्णविशेषाश्च प्रतिलोमानुलोमजाः ॥ ३२
अथान्योन्यस्य संयोगाच्चातुर्वर्ण्यस्य भारत ।
गोप्ताः संग्रहीतारो दातारः क्षत्रियाः स्मृताः ॥ ३३
याजनाध्यापनैर्विप्रा विशुद्धैश्च प्रतिग्रहैः ।
लोकस्यानुग्रहार्थाय स्थापिता ब्रह्मणा भुवि ॥ ३४

C. B. 1270
B. B. 22. 46
K. B. 23. 30

K₃ समुद्रं. — ^a) S पातयेयं च भास्करं.

29 ^a) K₁ B_{1.2-5} D₁ D₁ D_{1-2.5.7.8} T_{1.8} G_{1.8} M तं; B₂ तस्मान् (hypermetric); D₄ त्वं (for तन्). M₁ एवंविधा. K_{1.2} V₁ B S (except T₁ M₂) राजन् (for जानन्). — ^b) S₂ अरिनिग्रहे; K₁ परिनिग्रहे; B₂ परं (for अरि). — ^c) V₁ G_{2.8} M₁ तस्मात्; B₁ अस्माद्. V₁ प्रवक्षि; B_{1.8} D₂ युनक्षि; D₁ D_{2.4.6.7} T₈ G M युनक्षि; T₁ यूनेहि (sic); T₂ नियुक्षे (for युनक्षि). — ^d) V₁ B₄ (m as in text); D_{2-4.6.7} नीचस्; D₁ D_{1.5} T_{2.8} G M सूतस्य (for न्यूनस्य). T_{2.8} G [अ]तिरथेर्. K₁ स्मृतः; V₁ D_{2.4.6.7} रणे; B_{1.4} D₁ D₂ T₂ रथे; B_{2.8.4} m. D₁ D_{1.5.8} सतः; T₈ G M तु मां (for नृप). K₈ सूतस्यापि रथे पुनः; T₁ सूतस्य योक्तुमिच्छति. — After 29, S ins.:

223* न चापि मम राधेयः कलामर्हति षोडशीम् ।

सकर्णा ये त्रयो लोकाः सार्जुनाः सजनार्दनाः ।

निबद्धांस्तान्रणे राजन् मुच्येयं कथंचन ।

तथापि शक्तं कौरव्य विहाय हृदयेन माम् ।

न चाहं प्राकृतः कश्चिन्न चाप्यधिगतः स्वयम् । [5]

[(L. 1) G₂ तं (for [अ]पि). G₂ नार्हति. — (L. 3) T_{1.2} M नार्हं गणयेयं; G₁ राजन्न गणेयं (for राजन्न मुच्येयं). — (L. 4) Om. in T₂. G₁ शक्तः; G₂ M₁ शक्ति. T₁ न चापि शक्तिं कौरव्य; M₂₋₄ तथा हि शक्तिं कौरव्य (for the prior half). T₁ G₂ विहाय (for विहाय). G₁ M₂₋₄ हृदये पुमान्; M₁ हृदयोपमान् (for 'येन माम्'). — (L. 5) T₁ M₂₋₄ चासि; T₂ G₁ M₁ चास्ति.]

T₈ G₈ cont.:

224* अयं चाप्यधमानो मे न कर्तव्यः कथंचन ।

30 S reads 30-38 after 20. — ^a) S₂ K₂ ना नाम धुरि; K_{1.4} V₁ B_{1.2-5} D न मामधुरि; K₈ न मां किं धुरि; B₂ न मामिदानीं; S न मामर्हसि (for न नाम धुरि). Ca. c cite अधुरि. — ^b) K₈ V₁ B D नियोक्तुं. S नियोक्तुं कर्मणीदृशे. — ^c) T₁ G₂ पापीयसे (G₂ 'सि). V₁ श्रेयो. — ^d) D₁ D_{1.5} कृत्वा (for भूत्वा). K₈ प्रेक्षत्वम्. T_{1.2} M प्रेक्ष्यतां कर्तुमर्हसि (T₁ M_{1.8} 'ति); T₂ G प्रेक्ष्यत्वं

कर्तुमर्हति (G_{1.8} 'सि).

31 For sequence in S, cf. v. l. 30. — ^a) S K₂ [अ]भ्युपगति (sic); B₄ [अ]भ्युपगतं; D₁ D₈ 'पागतं; G₂ 'पेतं मां (for 'पगतं). D₈ रीत्या; D₈ S मित्रं (for प्रीत्या). — ^b) T₁ M_{1.8.4} वरीयांसं. B_{2.4} रणे स्थितं; S विशेषतः. — ^c) K₁ वशी; K₈ चक्रे (for वशे). K₈ T_{1.2} दत्ते; D₂ यत्ते (for दत्ते). G₂ विवशे पायसो यत्ते (sic). — ^d) T G कार्येस् (for पापम्). K₄ D₈ अधु (D₈ 'ध)रोत्तमं; Ca. c अधरोत्तरं (as in text).

32 For sequence in S, cf. v. l. 30. — ^a) K₁ ब्रह्मणा ब्रह्मणः; K₈ ब्राह्मणो ब्रह्मणा; V₁ D_{2.8.6.7} M₂₋₄ ब्रह्मणा ब्राह्मणा (by transp.); D₁ ब्राह्मणो ब्रह्मणः; T₁ M₁ ब्रह्मणो ब्राह्मणा. D₁ सृष्टो. B D₁ D_{1.5} ब्रह्मासृजन्मुखाद्भि (B_{2.8.5} D₁ D₈ 'खे वि-; D₁ खं वि)प्रान्. — ^b) K₂ D₁ क्षत्रयोरसः (sic); K₈ 'मनोरमः; D_{2.4.7} क्षत्रं च बाहुतः; T₂ क्षत्रं तथोरसः (for क्षत्रमथोरसः). B D₁ D_{1.5} क्षत्रियानपि बाहुतः. — ^c) K_{2.4} D₁ D₈ ऊरुभ्याम्. S अथ वैश्या (T₁ 'श्यो) वै (for असृजद्वैश्यान्). — ^d) K₁ S शूद्राः (K₁ T₁ G₂ 'द्रः). B₂₋₄ D₁ D_{1.5} transp. शूद्रान् and पञ्चाम्. B_{1.8.5} D₁ D_{1.5} स्थितिः (for श्रुतिः). — ^e) K₈ ताभ्यां; B₂ तस्माद् (for तेभ्यो). K₂ वर्णविशेषाश्च; K₈ D₁ D₄ 'विशेषांश्च. Co cites वर्णविशेषाः (as in text). Cv as in text. — ^f) K₈ 'लोमतः; D₁ 'लोमजान्. Cv as in text.

33 For sequence in S, cf. v. l. 30. — ^a) S अन्योन्यस्य च (T₁ तु) संयोगाच्च. — ^b) K₁ चतुर्वर्ण्यस्य; K_{2.4} D₁ T₁ G₁ M_{1.8} चातुर्वर्ण्यस्य. — ^c) N (except D₁) T G M₁ Ca. v संग्रहीतारो; Ca. c as in text. — ^d) D₈ (before corr.) तथा (for स्मृताः).

34 For sequence in S, cf. v. l. 30. — ^a) K₈ V₁ याजनाध्यापने (V₁ 'ध्यायिनो); T₂ यजनाध्यपनैर्; G₂ यजनयाजनापनैर् (sic). T₂ युक्ता (for विप्रा). — ^b) K₈ विशुद्धैश्च; G₂ शुद्धाश्च (submetric). Co विशुद्धैः (as in text). — ^c) G₁ स्थावरा; G₂ स्थापित्वं (sic) (for

C. 8. 1371
B. 8. 32. 47
K. 8. 23. 40

कृषिश्च पाशुपाल्यं च विशां दानं च सर्वशः ।
ब्रह्मक्षत्रविशां शूद्रा विहिताः परिचारकाः ॥ ३५
ब्रह्मक्षत्रस्य विहिताः सूता वै परिचारकाः ।
न विद्मः शूद्रस्य तत्रैव शृणु वाक्यं ममानघ ॥ ३६
सोऽहं मूर्धावसिक्तः सन्नाजर्षिकुलसंभवः ।
महारथः समाख्यातः सेव्यः स्तव्यश्च बन्दिनाम् ३७
सोऽहमेतादृशो भूत्वा नेहारिकुलमर्दन ।
सूतपुत्रस्य संग्रामे सारथ्यं कर्तुमुत्सहे ॥ ३८
अवमानमहं प्राप्य न योत्स्यामि कथंचन ।

आपृच्छ च त्वां गान्धारे गमिष्यामि यथागतम् ३९
एवमुक्त्वा नरव्याघ्रः शल्यः समितिशोभनः ।
उत्थाय प्रययौ तूर्णं राजमध्यादमर्षितः ॥ ४०
प्रणयाद्बहुमानाच्च तं निगृह्य सुतस्तव ।
अब्रवीन्मधुरं वाक्यं साम सर्वार्थसाधकम् ॥ ४१
यथा शल्य त्वमात्थेदमेवमेतदसंशयम् ।
अभिप्रायस्तु मे कश्चित्तं निबोध जनेश्वर ॥ ४२
न कर्णोऽभ्यधिकस्त्वत्तः शङ्के नैव कथंचन ।
न हि मद्रेश्वरो राजा कुर्याद्यदनृतं भवेत् ॥ ४३

स्थापिता). Some MSS. ब्राह्मणा. — After 34, B₂ Da₁ D_{1.5} ins.:

225* प्रजानां रक्षणं दानं युद्धं क्षत्रस्य निर्मितम् ।

35 For sequence in S, of. v. l. 30. — ^a) K₄ कृष्यश्च; G₂ ऋष्यश्च. ² K_{1.4} G_{1.2} M₂₋₄ पशुपाल्यं च (K₄ 'लंश्च; G₂ 'ल्यश्च); T₁ पाशुपाल्यश्च. — ^b) D₅ तथा; C₆ विशां (as in text). G₂ चैवात्र (for दानं च). B₃ सर्वशः; B₄ D_{2-4.6.7} T_{1.8} G M धर्मतः. T₂ विशां धर्मश्च कीर्तितः. — ^c) G₁ ब्रह्मक्षत्रियविद्मः शूद्रा; M₁ 'क्षत्रविदां शूद्रा. — ^d) D_{n1} D₄ परिवारकाः; D₂ T₁ 'चारिकाः.

36 T₁ om. 36. For sequence in S, of. v. l. 30. ¹ K₁₋₃ D_{n1} D₂ om. (hapl.) 36^{ab}. — ^a) D₅ तथा (for ब्रह्म-). V₁ B Da₁ D_{1.5.8} तथा वै क्षत्रियाणां च. — ^b) B₂ शूद्रा (for सूता). D₃ हि; T_{2.3} G च; M तु (for वै). D₄ परिवारकाः; T₂ 'वेषकाः. — K₄ reads 36^{ab} twice (with v. l.). — ^c) K₃ वचैव; S (T₁ om.) संयोगं (for तत्रैव). K₄ (first time) V₁ B Da₁ D_{n1} D_{1.3-8} न क्षत्रियो (V₁ Da₁ D_{n1} D_{1.5.6.8} 'या) वै सूतानां. — ^d) T_{2.3} G₂ M चान्यन्; G₁ चान्यं; G₂ वान्य (for वाक्यं). K₄ (first time) D_{3.6.7} शृणुयाच्च (D₅ 'स्त्वं) कथंचन; D_{n1} शृणु चेदं वचो मम.

37 For sequence in S, of. v. l. 30. — ^a) B Da₁ D_{1.2.5} T_{2.3} G M₁ Co मूर्धावसिक्तः (for 'वसिक्तः). B₁ Da₁ D_{1.5} T₁ च; B₂₋₃ D₃ हि (for सन्). V₁ D_{2.4.6.7} अहं मूर्धावसिक्तो हि (D₅ 'कोसि). — ^b) V₁ D_{2-4.6.7} S राजर्षिकुलजो नृपः (D_{3.4.6.7} T_{1.8} G_{1.8} 'प). — ^c) ² D₁ T₂ G M महारथ- (for महारथः). — ^d) K₃ D_{n1} T₂ G₁ M_{1.2.4} सेव्यः; D₃ श्रेष्ठः. ¹ K₄ सुद्धश्च; V₁ B_{2.3} D_{n1} D_{2-4.6.7} स्तुत्यश्च (for स्तव्यश्च). ² S मंदिनां; K₃ वर्दिनां; T₂ बन्दिनः. G₂ तप्यस्त्रप्याश्च वादिनः.

38 For sequence in S, of. v. l. 30. — ^a) ¹ S G₂

नेहारिकुलमर्दनः; K₁ B Da₁ D_{1.5.7} नेहा (Da₁ D₁ 'ता)-
रिबलसूदन (K₁ B D₅ 'नः); K₃ V₁ D_{n1} D_{2.6} T₁ M
नेहारिबलमर्दनः (V₁ D₅ M₁ 'न); D₅ नैवारिकुलमर्दन.
— ^c) K₃ स च सूतस्य (for सूतपुत्रस्य). — ^d) ² S सारथं.

39 T₂ G₂ om. 39^{ab}. — ^a) S (T₂ G₂ om.) अयं (G₂
कथं) चाप्यवमानो मे. — ^b) S (T₂ G₂ om.) कर्तव्यः (for
योत्स्यामि). — ^c) K_{1.3} V₁ B D (except D₅) S आपृच्छे.
K₁ त्वाधि; V₁ D₅ वाद्य; T₂ G₂ त्वद्य. — ^d) B Da₁ D_{n1}
D_{1-5.7.8} गृहाय वै (for यथागतम्). V₁ D₅ प्रयास्यामि
गृहानितः (D₅ ग्रहाणि वः); S यास्यामि विषयं प्रति.
— After 39, S ins.:

226* न चाहं सूतपुत्रस्य सारथ्यमुपजग्मिवान् ।

40 Before 40, all MSS. (except ¹ K_{1.2}) ins.
संजय (B₅ सूत) उवाच. — ^a) V₁ B₂₋₄ D_{2-4.6.7} S
महाराज (for नरव्याघ्रः). — ^d) T₂ अमर्षतः.

41 ^a) K_{1.4} बहुमाना (K₄ 'न)श्च. Co oites
बहुमानात् (as in text). — ^b) T₁ परिगृह्य; T_{2.3} G M
स (T₂ सं) नि (for तं नि). — ^c) K₃ स पुनर् (for
मधुरं). — ^d) V₁ B D_{n1} D_{3.4.6.7} S Co साम्ना; D₂ सांत्वं
(for साम). Da₁ D_{1.5} सांत्वपूर्वार्थसाधकम्.

42 ^a) G₁ यदा (for यथा). V₁ B₁ D_{n1} D_{2-4.6.7}
विजानीषे; B₂₋₃ त्वमात्थेदम्; M₃ त्वमाद्येदम् (sic) (for
'त्थेदम्). — ^b) T₁ एव (for एतद्). Da₁ D_{1.5} S न
संशयः (M₃ 'यं). — ^c) B₂ D_{2.6.8} च (for तु). — ^d)
K₄ जनेश्वरः; T₂ नरेश्वर; G₂ ममेश्वरः.

43 ^b) V₁ B_{1.8-5} Da₁ D_{n1} D_{1.8-7} न शंके (D_{n1} 'से)
त्वां च (B_{1.4} त्वार्य-) पार्थिव; S न चान्ये चैव (T₁ तापि
[sic]; T₂ G₂ नैव; G₂ वै न; M₂ वै हि) पार्थिवाः. — ^c) T₂
च (for हि). S (except T₂) न च मद्रेश्वरं त्वां (M₁ त्वं)
हि. — ^d) K₃ D₅ ब्रूयाद् (for कुर्याद्). S (except T₂)
कर्णः सोढुं न (T₂ G_{2.8} च) शक्यति (M₂₋₄ 'तः).

ऋतमेव हि पूर्वास्ते वहन्ति पुरुषोत्तमाः ।
 तस्मादार्तायनिः प्रोक्तो भवानिति मतिर्मम ॥ ४४
 शल्यभूतश्च शत्रूणां यस्मात्त्वं भुवि मानद ।
 तस्माच्छल्येति ते नाम कथ्यते पृथिवीपते ॥ ४५
 यदेव व्याहृतं पूर्वं भवता भूरिदक्षिण ।
 तदेव कुरु धर्मज्ञ मदर्थं यद्यदुच्यसे ॥ ४६
 न च त्वत्तो हि राधेयो न चाहमपि वीर्यवान् ।
 वृणीमस्त्वां हयाश्याणां यन्तारमिति संयुगे ॥ ४७
 यथा ह्यभ्यधिकं कर्णं गुणैस्तात धनंजयात् ।
 वासुदेवादपि त्वां च लोकोऽयमिति मन्यते ॥ ४८
 कर्णो ह्यभ्यधिकः पार्थादह्नैरेव नरर्षभ ।

भवानप्यधिकः कृष्णादश्वयाने बले तथा ॥ ४९
 यथाश्वहृदयं वेद वासुदेवो महामनाः ।
 द्विगुणं त्वं तथा वेत्थ मद्राज न संशयः ॥ ५०

शल्य उवाच ।

यन्मा ब्रवीषि गान्धारे मध्ये सैन्यस्य कौरव ।
 विशिष्टं देवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्म्यहं त्वयि ॥ ५१
 एष सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विनः ।
 युध्यतः पाण्डवाश्रेण यथा त्वं वीर मन्यसे ॥ ५२
 समयश्च हि मे वीर कश्चिद्वैकर्तनं प्रति ।
 उत्सृजेयं यथाश्रद्धमहं वाचोऽस्य संनिधौ ॥ ५३

C. 8. 1300
B. 8. 32. 63
K. 8. 23. 71

44 ^a) Ks Dn1 D1 कृतम्; D2 सत्यम्; T1 यतम्; G2 श्रुतम्; Ms हुतम्; Gc ऋतम् (as in text). ² S2 B2 पूर्व ते; K4 V1 B1 D2 T1.2 G2 M पूर्व ते; Dn1 पूज्यास्ते; T3 G1.3 पूर्ण ते (for पूर्वास्ते). Ca.c cite पूर्वाः (as in text). — ^b) Ks V1 B D वदन्ति (for वहन्ति). T G2.3 M वचः पुरुषसत्तम; G1 वर्त राजर्षिसत्तम. — After 44^{ab}, G2 ins.:

227* ज्ञातमेव हि पूर्व ते वर्त राजर्षिसत्तम ।

— ^c) ² S2 K4 आर्तायनिः; Dn1 आर्तायानिः; T1 'यनः'; T2 आसायनिः; Ca.c आर्ता (as in text).

45 ^a) V1 B1.3.5 Dn1 D3.4.6-8 S तु (for च). K3 शल्यं संप्रेक्ष्य शत्रूणां. — ^b) Dn1 यतस् (for यस्मात्). K3 त्वां; D3 च (for त्वं). V1 B2.3 D2-4.6.7 युधि (for भुवि). K1.4 मानदः. — ^c) ² S2 B (except B5) D2-4.7 शल्यो हि; K3 शल्येन (for शल्येति). M1 मे (for ते). — ^d) V1 B D (except D8) पृथिवीपते.

46 ^a) V1 तद् (for यद्). ² S2 K3 V1 D2-4.6.7 T1.2 M एतद्; K4 एवं (for एव). D3 यदि वा व्याकृतं पूर्वं; T3 G यत्तु संन्याहृतं पूर्वं. — ^b) K1.4 D1 T1 G2 M1 भूरिदक्षिणा (K1 'जे; K4 M1 'णः). — ^c) Dn1 D1.6 मदर्थे; G2 तदर्थ. D3 यदि; T1 यत्तद् (for यद्यद्). K4 B1-3.5 Dn1 Dn1 D1.4.5.8 S उच्यते; D2 मन्यसे (for उच्यसे).

47 ^a) Dn1 न हि; D3 गुणैस् (for न च). D3 न; T1 [S]पि (for हि). — ^b) D3 [अ]यमिति (for [अ]हमपि). — ^c) K2 गुणीमस्; V1 B3.4m Dn1 D2-4.7 वृणेहं; Gc वृणीमस् (as in text). G1 व्रीणिमत्यां (sic). M त्वा. K3 D1-3.6 ह (D2 ज)याप्राणां. — ^d) V1 B D2-4.6.7 S हह; Dn1 D1.6 अपि (for इति).

48 ^a) K3 B Dn1 D1.5.8 यथा ह्यभ्य (B1.8 'व')धिकः कर्णो (K3 पार्थाद्); V1 Dn1 D2-4.6.7 मन्ये चा (D4 वा)-

भ्यधिकं शल्य. — ^b) Dn1 सदा (for गुणैस्). V1 B4 Dn1 D2-4.6.7 कर्ण (for तात).

~~48~~ B2 damaged for the portion from 8. 23. 48^{ad} up to 8. 24. 102.

— ^c) T3 G1 M अति; G2 इति (for अपि). K3 Dn1 D1.5.8 त्वं (for त्वां). V1 D2-4.6.7 भवंतं वासुदेवाच्च; G2 पादाति त्वं च ***. — ^d) T1 अपि (for इति).

49 B3 damaged. — ^a) K1 अभ्यधिकः; D2 ह्यभ्य; D3 ह्यभ्य (for ह्यभ्य). — ^b) T1.3 G M सर्वास्ते (G2 'थे')-पु; T2 शस्त्रास्तेषु (for अस्त्रैरेव). K3.4 G1 नरर्षभः. — ^c) K1.3 V1 B (B3 damaged) D (except D6) S अभ्यधिकः. — ^d) V1 B (B3 damaged) D अभ्यज्ञाने. V1 बलेन च; B1.4.5 Dn1 D1.5 तथा बले (by transp.).

50 B3 damaged. — ^c) ² S2 तं; K4 ते; V1 T1.3 G तु; D3 तत् (for त्वं). B1.2.4.5 D2-4.7.8 वेत्सि; Dn1 M वेद; D1 वेत्थ (for वेत्थ). — ^d) G2 मद्राजा. ² S K V1 B2 D2-4.7.8 मद्राजेश्वरात्मज (² S 'नः; K3.4 'जः'); Dn1 'राजो धनाधिप'.

51 B3 damaged. — ^a) K1.3.4 B (B3 damaged) D (except D1) T G1.3 M1 यन्मां; G2 तन्मां (for यन्मा). — ^b) K4 कौरवः; T3 G मारिषः. — ^c) S अस्म्य (G2 'ज्य')-तस् (for अस्म्यहं). ² S K1.3.4 तव (for त्वयि).

52 B3 damaged. — ^a) K3 एक; T2 अहं (for एव). — ^c) M1 युध्यतः (for युध्यतः). K1 पाण्डवाश्याणां; V1 D2 G1 'वाग्नेयः; T2 'वेयेन; G2 'वेयस्य (for 'वाग्नेयः). — K3 lacuna from -श्रेण up to वाचो (in 53^d). — ^d) S य (G2 न)त्वं मां (for यथा त्वं).

53 B3 damaged. K3 lacuna (cf. v. l. 52). — ^a) T3 G2.3 तदलं; Ca.c समयश्च (as in text). T1

G. B. 1390
B. B. 32. 66
K. B. 23. 72

संजय उवाच ।

तथेति राजन्पुत्रस्ते सह कर्णेन भारत ।

अत्रवीन्मद्राजस्य सुतं भरतसत्तम ॥ ५४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

२४

दुर्योधन उवाच ।

भूय एव तु मद्रेश यत्ते वक्ष्यामि तच्छृणु ।
यथा पुरा वृत्तमिदं युद्धे देवासुरे विभो ॥ १
यदुक्तवान्पितुर्मह्यं मार्कण्डेयो महानृषिः ।
तदशेषेण ब्रुवतो मम राजर्षिसत्तम ।

त्वं निबोध न चाप्यत्र कर्तव्या ते विचारणा ॥ २
देवानामसुराणां च महानासीत्समागमः ।
बभूव प्रथमो राजन्संग्रामस्तारकामयः ।
निर्जिताश्च तदा दैत्या दैवतैरिति नः श्रुतम् ॥ ३
निर्जितेषु च दैत्येषु तारकस्य सुतास्त्रयः ।

G1 M त्वयि कौरव्य; T2.3 G2.3 स्व(Ts त्व)स्ति कौरव्य
(for च हि मे वीर). — 6) G2 कश्चिद्. — 7) T1
यथाकृद्धम्; T2 'आव्यम्; G2 'अद्धम् (as in text). Dn1
अश्रद्धेयं भयाच्योन्वा (sic). — 8) Da1 D1.5 वाचा.
K1 संविधौ. Dn1 अन्येनार्जुनसंविधौ.

54 Bs damaged. Ks Dn1 T2 om. the ref.
— 9) T2 राजपुत्रस्. — 10) S transp. सह and कर्णेन.
B4 T1 M1 मारिष; M2-4 वीर्यवान् (for भारत). — 11) V1
यद्रवीन् (sic). S (except T2) मद्राजं च (for 'राजस्य).
— 12) Ks सुतो; B1.5 D2-4.7 मतं (for सुतं). K1 Ds
भारतसत्तम. S (except T2) सुतस्ते भरतर्षम.

Colophon damaged in Bs. — Day of Karna's
Generalship: S2 द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name:
Dn1 दुर्योधनवाक्यं; T1.2 शल्यसारथ्या(T1 'थ्य)भ्युपगमं
(T2 'म:); M1 'सारथ्यभ्युपमः. — Adhy. no. (figures,
words or both): S2 T1.3 G M 23 (as in text); B1.2
Ds 32; D1 26; D4 (sec. m.).s 33; T2 25.

24

The portion of the text from st. 8. 24. 1 up
to 8. 24. 102 is damaged in Bs (cf. v. l. 8. 23. 48);
the MS. is mostly ignored in the sequel up to 102.

1 9) K1 मद्रेश (for मद्रेश). — 10) B1 Da1 Dn1
D1.5.s T1.2 यत्तां; T2 G1.3 M यत्त्वा; G2 यत्त्वां (for
यत्ते). K1 यमुवेक्ष्यामि (sic) (for यत्ते वक्ष्यामि). — 11)
T1 कृतम् (for वृत्तम्). — 12) B (Bs damaged) Dn1
D2.5.s S प्रमो; Ds विभो: (for विभो).

2 13) S K1.2 मार्कण्डेयो. S महानृषीः (for 'नृषि:).

— 9) Dn1 अशेष* (for अशेषेण). Dn1 वदतो (for ब्रुवतो).
S ब्रुवतस्तद्(T1 'स्तद्धि'; G1 'स्तव)शेषेण. — 10) T2 मया
(for मम). Ks.4 राजर्षिसत्तमः. — 11) Ks B1.2.4 तन्
(for त्वं). V1 Bs D2-4.5.7 S निबोध मनसा चात्र (Ds
राजन्). — 12) V1 Bs D2-4.5.7 S न ते कार्या (G2
चेत्कार्य-) विचारणा. Cc cites विचारणा. — After 2, S ins.:

228* समुत्पन्ना हि राजानः प्रमोह इति निश्चयः ।

कृत्वा चैव व्यवसन्ति सर्वे धर्मार्थनिश्चयान् ।

[(L. 1) T1 समुत्पन्नो. T1 राजानं. — (L. 2) M1 श्रुत्वा
(for कृत्वा). T1 M न ये; T2 न चेद् (for चैव). T1
धर्मार्थनिश्चयान्.]

3 13) V1 Bs Dn1 D2.4.5.7 परस्परजिगीषया; B1.2.4
Da1 D1.2.3.s परस्परजयैषिणां; S महानासीत्समुच्छ्रयः (T1
'क्षयः). — After 3^{ab}, S ins.:

229* सैहिकेयास्तदोद्धृता विबुधानवसूदयन् ।

ते निरस्ताः कृता दैवैर्दानवा बलगर्विताः ।

[(L. 1) T1 ततो वृत्ता (for तदोद्धृता). T2 सैहिकेयस्ततो
दृष्टः (for the prior half). T1 M विबुधानवधूनयन्; G2
विबोध नवसूदयन् (sic) (for the posterior half).]

— For 3^a-4^a, S K subst. 231*. — 9) S तन्ना-
सीत् (for बभूव). B1.2 Da1 D1.5 परमो (for प्रथमो).
— 10) D2 तारकामये; G1 'कायमः (sic). — Dn1 om. 3rd.
— 11) Bs अर्दिता; Da1 D1.5 मर्दिता (for निर्जिता). T1.2
तथा; T2 G ततो (for तदा). Ds om. दैत्या. — 12) Da1
D1.5 देवानाम् (for दैवतैर्). G1.2 M1 न (for नः). T2 G
श्रुतिः (for श्रुतम्). T2 दैवैरिति च न श्रुतं. — After 3, S
ins.:

230* भगवदपार् निरुत्ताहाः पातालं विविशुस्तदा ।

[G1 भगवदपार्.]

ताराक्षः कमलाक्षश्च विद्युन्माली च पार्थिव ॥ ४
 तप उग्रं समास्थाय नियमे परमे स्थिताः ।
 तपसा कर्शयामासुर्देहान्स्वाञ्छुतापन ॥ ५
 दमेन तपसा चैव नियमेन च पार्थिव ।
 तेषां पितामहः प्रीतो वरदः प्रददौ वरान् ॥ ६
 अवध्यत्वं च ते राजन्सर्वभूतेषु सर्वदा ।
 सहिता वरयामासुः सर्वलोकपितामहम् ॥ ७

तानब्रवीत्तदा देवो लोकानां प्रभुरीश्वरः ।
 नास्ति सर्वामरत्वं हि निवर्तध्वमतोऽसुराः ।
 वरमन्यं वृणीध्वं वै यादृशं संप्रोचते ॥ ८
 ततस्ते सहिता राजन्संप्रधार्यासकृद्बहु ।
 सर्वलोकेश्वरं वाक्यं प्रणम्यैनमथानुवन् ॥ ९
 अस्माकं त्वं वरं देव प्रयच्छेमं पितामह ।
 वयं पुराणि त्रीण्येव समास्थाय महीमिमाम् ।

C. 8. 1402
B. 8. 23. 12
K. 8. 24. 15

4 ^a) Da1 D5 T2 om. च. M तु (for च). Da1 D1.5 सैन्येषु (for दैत्येषु). T2 G निर्जितेष्वसुरेज्येषु.
 — ^b) V1 D5 ताराक्षः कमलाक्षो; Dn1 कमलाक्षस्तार-
 काक्षो; S विद्युन्माली ताराक्षः — ^c) T G1.2 M कमलाक्षश्च
 (T2 'क्षोथ'); G2 नरकाक्षश्च (for विद्युन्माली च). T1 M
 वीर्यवान् (for पार्थिव). — After 4, Dn1 D2 ins.: S
 K subst. 3°-4^d.

231* कश्चित्प्रजापतिर्घोरस्तेन सार्धं महात्मना ।

युद्धमासीन्महाघोरं दैवतैर्न इति श्रुतिः ।

परावभूदुरसुरा दानवैः सह संयुगे ।

देवैर्निरस्ता ह्यसुरा निःशस्त्रांमिर्वितास्ततः ।

[Ks om. line 1. — (L. 1) Dn1 पूर्व (for कश्चित्).
 Cv as in text. Dn1 D2 Cv दुरात्मना (for महा*). — (L. 2)
 K1.2.4 Dn1 D2 श्रुतं (for श्रुतिः). Cv देवानामिति नः श्रुतं
 (for the posterior half). — (L. 3) Dn1 D2 दैवतैः
 (for दानवैः). — (L. 4) S K1.2 देवैर्निरस्तानसुरान् (for the
 prior half). K4 तदा (for ततः). S K1.2 निःशस्त्रा-
 मर्षितोशयः (K1 'नवः; K2 'मयः); K3 निःशस्त्रा मर्षितास्ततः
 (for the posterior half).]

5 ^a) T2 त्रयः (for उग्रं). S K1.2.4 समादाय; D2
 'धाय. — ^b) B1.4 Da1 D1.5 M3-4 परमे नियमे (by
 transp.). S K1.2 स्थितः. D2 T2 G नियमं परमास्थिताः.
 — ^c) Some MSS. कर्शयामासुर्; K4 कीर्ण*. — ^d) K2.4
 देहांस्ते; V1 B1.5 Da1 Dn1 D1.5.6.8 देहांस्ते (for
 देहान्स्वान्). V1 Dn1 D2 शत्रुतापनाः; D2 'नाशनः; T1 M
 'कर्शनः; T2 G2 'कर्शनाः; T3 G1.2 'कर्शिनः.

6 ^a) T2 दमेन (for दमेन). — ^b) V1 B4 (m as in
 text) D2-4.6.7 समाधिना (for च पार्थिव). — ^c) K2.4
 V1 B1.4 D2-4.6.7 S वरं (for वरान्).

7 ^a) B2 महाः; M2 च मे (for च ते). S सर्वे (for
 राजन्). — ^b) V1 B1 D2-4.6.7 सर्वभूतस्य. Dn1 सर्वदः.
 — ^c) S1 K1.2 वर्तयामासुः; S2 T2 G2.2 वारयामासुः.

8 ^a) Dn1 ततो (for तदा). — ^b) S सर्वलोकगुरु
 प्रभुः (M1 'हं प्रभुं). — ^c) K2 V1 Dn1 D1.5 T2.2 G हि

(for वै). — ^d) K2 विवर्तध्वं; G2 न वर्तध्वम् (for निवर्त*).
 K2 V1 Dn1 D2.4.6 महासुराः; B (B2 damaged) D2.7
 T2.2 G इतोसुराः (for अतोऽसुराः). — ^e) K1.2 V1
 B1.2.4.5 D S transp. वरं and अन्यं. K1 वृणीध्वेव (sio).
 — ^f) S1 K1.2.4 Da1 Dn1 D1.5.6.8 यादृशः. S K2.4 B2
 Dn1 D2 संप्रवर्तते (for 'रोचते). K2 यूयमिच्छत यादृशः;
 S रोचते यादृशो (G2 यादृशो रोचते) हि वः.

9 Ks om. 9. — ^a) T2 G2 संप्रसाद्य (for संप्रधार्य*).
 D1.6 G2 सकृद् (for [अ]सकृद्). S1 K4 गुरुः; S2 K1.2
 (by corr. sec. m.) गुरुः; K2 (before corr.) वसुः; B2
 D2-4.7 G2 प्रभुः; Da1 D1.5 वरं; D2 T1 बहुः (for बहु). B2
 संप्रधार्य सर्वाधवाः; D2 'यै सुहृदुः. Co cites संप्रधार्य
 (as in text). — ^b) Dn1 देवं (for वाक्यं). V1 B1.4 D
 प्रणम्येदम् (for 'म्यैनम्). B2 यथा (for अथ). G2
 [अ]ब्रवीत् (for [अ]ब्रुवन्). — After 9, S ins.:

232* वयमिच्छाम नगरं कर्तुं कामगमं शुभम् ।

सर्वकर्मसंगृह्यार्थमवध्यं देवदानवैः ।

यक्षरक्षोरगगणैर्नानाजातिभिरेव च ।

नै कल्याणिर्न शल्लैश्च न शापैर्ब्रह्मवादिनाम् ।

वध्येत त्रिपुरं देवं प्रसक्ते त्वयि सादरम् । [5]

[(L. 1) T2 G2 वस्तुम्; M1 कचुर; M2-4 पृथग् (for
 वयम्). T1 M2-4 विमो (for शुभम्). — (L. 2) T1 सर्व-
 लोकसंगृह्यार्थम्; M2 'कामसंगृह्यार्थम्. — (L. 3) G2 वा (for
 च). — (L. 5) Om. in G2 T2 देहेत (sio); T2 G2 अवध्यं
 (for वध्येत). T1 वध्यं पुरत्रयं देव (for the prior half).
 T2 सामरं; G1 M2 सासुरं (for सादरम्).]

10 T2 G2 om. 10^{ab}. — ^a) B2 D2.4 अस्मभ्यः; D2.7
 M1 अस्मभ्यस्य (for अस्माकं). S2 तु (for त्वं). D2 वीर
 (for देव). G2 मध्ये तत्रिपुरं देव. — ^b) K2 प्रयच्छसे;
 D2-4.7 संप्रयच्छ; T2 प्रयच्छैनं; G1 'च्छेतं; G2 'च्छेतत् (for
 'च्छेमं). — ^c) K4 पितामह (for महीमिमाम्). — ^d) K4
 Da1 D1.5 विचरिष्यामि. S लोकेश (T2 G1.2 'गु) (for
 लोकेऽसिम्). — ^e) Da1 D1.5 T2 G2 त्वत्प्रसादासुरस्कृताः
 (T2 G2 'रस्थिताः).

G. 8. 1402
B. 8. 33. 12
K. 8. 24. 15

विचरिष्याम लोकेऽस्मिंस्त्वत्प्रसादपुरस्कृताः ॥ १०
ततो वर्षसहस्रे तु समेष्यामः परस्परम् ।
एकीभावं गमिष्यन्ति पुराण्येतानि चानघ ॥ ११
समागतानि चैतानि यो हन्याद्भगवंस्तदा ।
एकेषुणा देववरः स नो मृत्युर्मविष्यति ।
एवमस्त्विति तान्देवः प्रत्युत्तवा प्राविशद्विवम् ॥ १२
ते तु लब्धवराः प्रीताः संप्रधार्य परस्परम् ।
पुरत्रयविसृष्ट्यर्थं मयं वद्मर्मासुरम् ।
विश्वकर्माणमजरं दैत्यदानवपूजितम् ॥ १३

11 ^a) T G_{2.3} M₁ यथा; G₁ तथा; M₂₋₄ पूर्णे (for ततो). B₂ वर्षसहस्रांते; D₁ T G M₁ 'सहस्रेषु. — ^b) K₈ समेष्याम. — After 11^{ab}, S ins.:

233 * प्रहोवाच ।

विलयः समयस्यान्ते मरणं जीवितस्य च ।

इति चिन्त्य वधोपायं कंचिदेव निशामय ।

[(L. 1) T₁ M₁ समयस्यान्ते. T₂ विलयं समयस्यन्ते; G₂ विलयाजीवितस्यान्ते (sic) (for the prior half). M₂₋₄ वा (for च). — (L. 2) T_{1.3} G₁ M₂₋₄ वित्त; M₁ चैव (for चिन्त्य). T₂ तथोपायं (for वधो). T₁ G₂ M किंचिदेव. T_{1.3} G_{1.3} निशामये; G₂ 'मया; M₁ 'मयः; M₂ निशम्यतां; M_{3.4} निशम्यतां (for 'मय).]

Before 11^a, S ins. असुराः (T₂ दैत्याः). — ^a) D₈ एकं भावं; T₁ एकीभावं (for एकीभावं). G₂ गमिष्यामि.

12 ^a) D₈ समागतानि. B_{1.5} D_{1.5} D_{1.5} चैकत्वं (for चैतानि). — ^b) S₁ K_{1.2.4} D_{1.5} M₄ भगवांसु (for भगवंसु). S नरः (for तदा). — ^c) S देवो वा (T₂ 'व्यो वा; T₂ G_{2.3} 'वोपि) द्विपदां श्रेष्ठः (G_{1.2} M_{1.3} 'ष्ठ). — ^d) K₈ V₁ B_{1.4} D_{1.5.6.8} भवेदिति (D₁ 'द्यदि). — After 12^{ab}, S ins.:

234* तेषां तद्वचनं श्रुत्वा दानवानां महायशाः ।

— ^a) D_{1.5} एकम् (for एवम्). — ^b) S₂ K_{1.4} प्रविशद्. B₂ निरिं (for दिवम्).

13 ^a) K₁ तत्ते; D_{1.5} ते तु; G₂ तेन (for ते तु). D_{2.8} लब्ध्वा (for लब्ध-). D₁ om. प्रीताः. K₄ पीनाः (for प्रीताः). — ^b) T₂ पुरस् (for पुर-). S₂ 'विसृष्ट्यर्थः. — ^c) T₁ वरं (for मयं). K₁ वृवद्; K₈ जग्मुर् (for वद्मुर्). D_{1.5.8} T_{1.2} (sup. lin.). G M₁ महासुराः; T₂ महायशाः (for 'सुरम्). — ^d) D₈ अजयं; G₂ अजितं (for अजरं).

14 G₂ om. (hapl.) 14^a-15^b. — ^a) B_{1.2.4} D_{2.7.8}

ततो मयः स्वतपसा चक्रे धीमान्पुराणि ह ।
त्रीणि काञ्चनमेकं तु रौप्यं कार्णायसं तथा ॥ १४
काञ्चनं दिवि तत्रासीदन्तरिक्षे च राजतम् ।
आयसं चाभवद्भूमौ चक्रस्थं पृथिवीपते ॥ १५
एकैकं योजनशतं विस्तारायामसंमितम् ।
गृहाङ्गालकयुतं बृहत्प्राकारतोरणम् ॥ १६
गुणप्रसवसंवाधमसंवाधमनामयम् ।
प्रासादैर्विविधैश्चैव द्वारैश्चाप्युपशोमितम् ॥ १७
पुरेषु चाभवन्नाजनाजानो वै पृथक्पृथक् ।

स्वतपसा. — ^b) K₁ चक्रुः (sic). T_{1.2} G₁ M_{1.3} वीरः; T₂ G₂ M_{2.4} धीरः (for धीमान्). B_{2.5} D_{2.4.7} च; D_{2.8} द्विः; S (G₂ om.) [अ]थ (for ह). — ^c) V₁ B_{1.2.4.5} D (except D_{1.5} D₈) S (G₂ om.) वै (for तु). — ^d) S₂ D_{1.5} D_{1.5.6} रौप्यं (for रौप्यं). D_{1.5} कालायसं; T₁ कृष्णायसं; G₁ कार्णं (for कार्णां). T₁ तदा (for तथा).

15 G₂ om. 15^{ab} (cf. v. l. 14). — ^a) K₈ कांचनं हि विनत्रासीद् (sic). — ^b) D₁ राजते (for राजतम्). T₁ दक्षरिक्षे च राजितम् (sic). — ^c) D_{1.5} आयसं (for आयसं). G₂ [अ]पतद् (for [अ]भवद्). S K_{1.2.4} V₁ B (B₈ damaged) D (except D₈) T₁ C₈ भूमौ (for भूमौ). — ^d) V₁ चक्रुस्तं; D_{1.5} चक्रुस्तं; D₇ Cnp वृत्तीयं; C_{8.0} चक्रस्थं (as in text). V₁ D_{1.5} D_{1.5.6} पृथिवी-तले (for 'पते). S (except T₁) तदा (T₂ 'था) तेषां परंतप.

16 ^b) D₈ 'संवृतं (for 'संमितम्). K₁ विस्तारय सम-स्थितं (sic); K₈ V₁ B₂ D_{1.5} D_{2-4.6.7} 'रायामतः समं; B₆ 'रं यतसंमितं; S विस्तृतं तावदायतं (G₂ दानवायुतं). C₈ cites संमितं (as in text). — ^c) K₈ अष्टाङ्गालकसंयुक्तं; V₁ B_{1.2.4} D गृहा (D_{1.5} शृंगा)ङ्गालकसंयुक्तं; B₂ शृंगा-खालकसंयुक्तं; S ददं चाङ्गालकयुतं. C₈ cites गृहाङ्गालं; C₈ शृंगाणि and अष्टाङ्गालकं. — ^d) V₁ B (B₈ damaged) D_{2-4.6.7} बहु- (for बृहत्).

17 ^a) K₄ V₁ B₂₋₅ D S C₈ गृह (D₈ गुण-; G₁ बृहत्). प्रव (D₂ 'का)रसंवाधम्. C₈ cites गुणप्रवरः. — ^b) K₈ om. from अनामयम् up to वै (in 18^b). K_{1.4} B (B₈ damaged) D_{1.5} D_{1.5.6-8} T_{1.5} G M असंवाधमहापथं (K₁ 'ग); V₁ T₂ 'वाधं महारथं; D_{2.4} 'वाध इवापरं. C₈ cites असंवाधः. — ^c) T₂ G विमलैश्च (for विविधैश्च). V₁ B_{1.4} D_{1.5} D_{2-4.7} T₁ चापि (for चैव). — ^d) D₁ om. द्वारैः. T₂ om. च. V₁ D_{2-4.6.7} चैव (for चापि).

18 K₈ om. up to वै (cf. v. l. 17). — ^a) D_{1.5} D₈

काञ्चनं तारकाक्षस्य चित्रमासीन्महात्मनः ।
 राजतं कमलाक्षस्य विद्युन्मालिन आयसम् ॥ १८
 त्रयस्ते दैत्यराजानस्त्रील्लोकानां तेजसा ।
 आक्रम्य तस्थुर्वर्षाणां पूगान्नाम प्रजापतिः ॥ १९
 तेषां दानवमुख्यानां प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
 कोट्यश्चाप्रतिवीराणां समाजगुस्ततस्ततः ।
 महदैश्वर्यमिच्छन्तस्त्रिपुरं दुर्गमाश्रिताः ॥ २०
 सर्वेषां च पुनस्तेषां सर्वयोगवहो मयः ।
 तमाश्रित्य हि ते सर्वे अवर्तन्ताकुतोभयाः ॥ २१

यो हि यं मनसा कामं दध्यौ त्रिपुरसंश्रयः ।
 तस्मै कामं मयस्तं तं विदधे मायया तदा ॥ २२
 तारकाक्षसुतश्चासीद्दरिर्नाम महाबलः ।
 तपस्तेपे परमकं येनातुष्यत्पितामहः ॥ २३
 स तुष्टमवृणोदेवं वापी भवतु नः पुरे ।
 शस्त्रैर्विनिहता यत्र क्षिप्ताः स्युर्बलवचराः ॥ २४
 स तु लब्ध्वा वरं वीरस्तारकाक्षसुतो हरिः ।
 ससृजे तत्र वापीं तां मृतानां जीवनीं प्रभो ॥ २५
 येन रूपेण दैत्यस्तु येन वेपेण चैव ह ।

C. 8. 1420
B. 8. 33. 30
K. 8. 24. 34

वा (for च). S V1 B1 Da1 Dn1 D1.5 [अ]भवद् (for [अ]भवन्). S त्रिपुरं (T2 पुरेपु) तेषु चाप्यासन्. — ^b) V1 D8 राजा चैव (for राजानो वै). B5 वा (for वै). D5 om. one पृथक्. — After 18^{ab}, S ins.:

235^a दिव्यमाख्याम्बरधरा दैतेया राजसत्तम ।
 — ^a) S2 तारकाक्षस्य; K1.3 Dn1 G2 "काक्षस्य. — ^a) S दिव्यम् (for चित्रम्). B4 विशां पते (for महात्मनः). — ^a) K1.3 Dn1 कमलाक्षस्य; G2 कनकाक्षस्य. — ^f) S विद्युन्मालेखथायलं.

19 ^a) M2 त्रयश्च. K1 दैत्यराजानां. V1 B1.2 D2-4.6.7 अक्षः; Dn1 उग्रः; D8 अपि (for आहु). — ^a) K3 Dn1 D8 S दुर्धर्षाः; V1 B (B3 damaged) Da1 D1-7 ऊचुश्च (for वर्षाणां). — K4 om. (hapl.) 19^a-20^a. — ^a) S2 K2 **नाप; K1.3 V1 B (B3 damaged) Da1 D1-7 T2.3 GM कश्च नाम; D8 कश्चनाभूः (for पूगान्नाम). Dn1 कश्चित्तानि प्रवर्तत; T1 वरदानाःप्रजापतेः.

20 K4 om. 20^{ab} (cf. v. l. 19). — ^a) S तेषु (for तेषां). — ^b) S2 K1 प्रयुतान्यर्बुदानि च. — ^a) S कोट्यश्चापि (T2.3 G2.3 "आसन् प्रवीराणां. — ^a) S समंततः (for ततस्ततः). — After 20^{ab}, N T2 ins.:

236^a मांसाशनाः सुदृसाश्च सुरैर्विनिहृतास्तथा ।
 [K3.4 मांसाशनाः; V1 B2 D2-4.6.7 मांसाशिनः; B1.4.5 Da1 D1.5 "दाक्ष. B2 Da1 D1.3.5 सुदृसाश्च; D8 "हृष्टाक्ष. V1 B (B3 damaged) D पुरा (for तथा).]
 — ^a) B1.2.4 Da1 D1.5 इच्छन्ति (for इच्छन्तस्). — ^f) K3 B1 Dn1 G1.2 M1 आश्रिताः (for आश्रिताः).

21 ^a) V1 B5 D2-4.6.7 चैषां (for तेषां). — ^b) S2 सर्वयोगमहो; K1 "योगवहा; B2 D2 "योगमयो; G2 "मोगावहो (for "योगवहो). B5 सर्वयोगमहोदयः. ❧ Cc: महोदय इति वा पाठः।❧ — ^a) V1 समाश्रित्य; B1.4 (marg. as in text) Da1 D1.5 M2-4 समाश्रित्य; D2 तमाश्रित्य (for तमा-

श्रित्य). Da1 D1.5 सर्व (for सर्वे). — ^a) K3 B (B3 damaged) Dn1 D3.4.7 वर्तयन्ते (Dn1 D4 "तो); Da1 D1.2.5.6.8 S वर्तयन्ति (for अवर्तन्त). K1 [अ]कुतोभयः; Ca "भयाः (as in text). V1 [S]वर्तत अकुतोभयाः.

22 ^a) V1 B (B3 damaged) D2-4.7 G2 M2-4 यन् (for यं). — ^b) V1 B1 Da1 D1.3-5 Ca दध्यौ; B5 दध्यौ; (for दध्यौ). K3 "संमतः; D8 (before corr.) "संश्रयात् T2.3 G1.3 "संश्रितः (for "संश्रयः). — ^a) K1 कामो; S त(M2 क)स्मै (for कामं). B2 D2 तं तु; D8 तात; T2 तत्र (for तं तं). — ^a) T1 तथा (for तदा).

23 ^a) B2 तारकाक्ष्य (for "काक्ष"). V1 D8 स्वासीत्; B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1-5.7.8 वीरो (for चासीद्). — ^b) K3 वटो; Da1 (before corr.) हनिर; Dn1 हुनुर (for हरिर). Da1 D1.5 T2 महासुरः (for "बलः). — ^a) T2 तु परमं (for परमकं). — ^a) S तेन (for येन). S2 [अ]-तुष्यत् (for [अ]तुष्यत्). K4 पितामह.

24 S K1.2 om. (? hapl.) 24. — ^a) K4 V1 B (B3 damaged) Da1 D1-8.5.8 T1 G2 सं-; D4 तं (for स). G2 दैवं (for देवं). — ^b) B4 मे (for नः). Da1 D1.5 कुले; D8 पुरं; G2 प्रभो (for पुरे). — ^a) Dn1 येन (for यत्र).

25 ^a) V1 तं (for तु). Dn1 लब्धवरो (for लब्ध्वा वरं). V1 D1.5 वीर (for वीरस्). — ^b) T1 [S]सुरः (for हरिः). — ^a) D8 तां वापीं (by transp.). — ^a) V1 Da1 D1.5 S मृतसंजीवनीं (D1 "वनं; T1 G1 "विनीं) (for मृतानां जीवनीं). S1 K3 B1.5 D2.7 जीवनीं. V1 विभो; S प्रभुः (for प्रभो). — After 25, S ins.:

237^a पूर्णा दिव्यस्य तोयस्य पीयूषप्रतिमस्य वै ।

26 ^a) S2 रूपेण; K3 वेपेण; B2 दर्पेण (for रूपेण). K3 दैत्यश्च; B4 Da1 D1.5 दैत्यास्तु; S यो (T2 G2 वै) दैत्यो. — ^b) S K1.2.4 B1 D3.4 वेपेण; K3 Da1 D1.5 T2 G2.8 रूपेण; B2 वेगेण (for वेपेण). V1 B2 Dn1 D1.6.8 चैव हि;

C. 8. 1421
B. 8. 33. 31
K. 8. 24. 34

मृतस्तस्यां परिक्षिप्तस्तादृशेनैव जज्ञिवान् ॥ २६
तां प्राप्य *त्रैपुरस्थास्तु सर्वाल्लोकान्ववाधिरे ।
महता तपसा सिद्धाः सुराणां भयवर्धनाः ।
न तेषामभवद्राजन्क्षयो युद्धे कथंचन ॥ २७
ततस्ते लोभमोहाभ्यामभिभूता विचेतसः ।
निर्हीकाः संस्थितिं सर्वे स्थापितां समल्लुपन् ॥ २८

S चाप्यथ. — °) Da1 D1.5 मृता त(Da1 'स्त)स्यां. K4 परिक्षिप्तां; Da1 D5 'क्षिप्तां; D8 विनिक्षिप्तसु (for परि'). S क्षिप्यते (T1 G2 M3 'तो) निहतो. (G2 'ते) वाप्यां. — °) S2 D5 तादृशेनैव. K8 Dn1 जज्ञि(Dn1 'ग्मि)वान्; B1.4.5 Da1 D1.5 जज्ञिरे; S जायते (for जज्ञिवान्). — After 28, S ins.:

238* संपूर्णबलवीर्यस्तु राजन्शौर्यसमन्वितः ।

एवं वीर्येण संयुक्ताः कृतास्तेन महात्मना ।

[(L. 1) T3 G2 'वलवन्तस्तु and 'समन्विताः. — (L. 2) T1.3 G संयुक्तं.]

27 °) V1 तं; Dn1 D8 सं-; D2 ते (for तां). S K1.2.4 ते पुरस्तात्; K8 B1 ते पुरस्तांस्तु (B1 'स्ते); V1 B1.5 Da1 Dn1 D1.3-5 ते पुनस्तांस्तु (D8 'स्तासु); B2 ते पुनर्वापीं; D2 त्रैपुरं तं तु; S त्रैपुरा (T1 त्रैपुरं; T3 G2 ते परां) वापीं (G2 वापि) (for *त्रैपुरस्थास्तु). — °) K3 V1 B (B8 damaged) D (except D2) T G M1 लोकान्सर्वान् (by transp.); K4 D8 सर्वलोकान्. B2 नराधिप (for ववाधिरे). — After 27^{ab}, B2 ins.:

239* वरलोकेऽवसत्सोऽपि हरिः परमतेजसा ।

विधाय सर्वलोकानां हितं पथ्यं विधाय च ।

ततः परमनिर्विघ्नो हितकारी तावकात्मसु ।

[(L. 3) Posterior half, hypermetrio.]

— °) K1 महत्सु (for महता). T3 G युक्ताः; M1 सिद्धां.

— °) M1 पुराणां (for सुराणां). — After 27^{ab}, S ins.:

240* एकस्मिन्निहते दैत्ये सृजन्ति स्म दशासुरान् ।

[G1 निहिते. M दशासुरान्.]

— °) S विद्यते (for अभवद्). S transp. राजन् and युद्धे. K8 V1 B1.5 Dn1 D2-4.5.7 कदाचन (for कथंचन).

28 °) M2 लोह° (for लोभ°). — °) S2 नहीका; T2 निस्तृता; T3 G M1 निर्भीताः (G1 M1 'काः) (for निर्हीकाः). K8 V1 B1.4 D2.3.7 संस्थिताः; T2.3 G M सहिताः; G2 संस्थितिः (sic); Cc संस्थिति (as in text). D2 (by corr.) पूर्वैः (for सर्वैः). B2 तव प्रस्थापिताः सर्वे. T1 निशीकांश्चामरान्सर्वे. — °) K8 V1 B1.4 D2.3.7 T2.3 G स्थापिताः (K8 'ता); B2 मर्यादाः; M स्थापनाः (for

विद्राव्य सगणान्देवांस्तत्र तत्र तदा तदा ।
विचेरुः स्वेन कामेन वरदानेन दर्पिताः ॥ २९
देवारण्यानि सर्वाणि प्रियाणि च दिवौकसाम् ।
ऋषीणामाश्रमान्पुण्यान्युपाञ्जनपदांस्तथा ।
व्यनाशयन्त मर्यादा दानवा दुष्टचारिणः ॥ ३०
ते देवाः सहिताः सर्वे पितामहमरिंदम ।

स्थापितां). B1 समल्लपमं (sic); D1.5 'ल्लुपन्; D2 T2 'ल्लुपन्; G1 'ल्लुपाः; G2 सर्वल्लुपाः (for समल्लुपन्). T1 स्थापितान्स्वर्गल्लुपान्.

29 °) Da1 D1.5 विद्राव्य (for विद्राव्य). Da1 D1 G1 देवास् (for देवांस). — °) V1 सर्व- (for स्वेन). — °) K1 दक्षिताः; K3 तर्पिताः (for दर्पिताः). — After 29, K4 B.D (D8 marg. sec. m.) ins. 242*.

30 °) V1 B1.5 Dn1 D8.4.5.7 देवोद्यानानि (for देवारण्यानि). Dn1 S रम्याणि (G2 'नि) (for सर्वाणि). — °) D2 गृहाणि; S स्थानानि (for प्रियाणि). D1 om. च. K8 दिवौकसः; D8 'सं. — °) B5 रम्यान्; Da1 D1.5 दिव्यान् (for पुण्यान्). — °) K3 V1 B1.2.4 Dn1 D2-4 T2 रम्यान्; B5 Da1 D1.5 पुण्यान्; D6 T1.3 G M धर्म्यान् (D8 T3 G2.3 'मांन्) (for यूपांन्). K8 जनपदान्वितान् (for 'पदांस्तथा). D7 T1 M2-4 तदा (for तथा). — °) K2 विनाशयन्त; V1 व्यनाशयन्तः; Da1 D1.5 व्य (D1 व्या)नामयन्त; D2.3 विनाशयन्तो (for व्यनाशयन्त). S K4 सर्वत्र; K2 damaged; B1.4 Dn1 Dc.7 मर्यादां. K3 B2 D3.4 व्यनाशयन्मर्यादाः; S उत्साद (T3 G2 'त्पाट-; G2 'त्पाद)यन्मर्यादा. — °) K4 युद्धचारिणः; B5 Da1 D1.5 दुष्टचेतसः. — After 30, S ins.:

241* निस्थानाश्च कृता देवा ऋषयः पितृभिः सह ।
दैत्यैस्त्रिभिस्त्रयो लोका ह्याकान्तास्तैः सुरेतैः ।

[(L. 2) M1 ते (for तैः).]

S (except G3) cont.: K4 B (B3 damaged) D (D8 marg. sec. m.) ins. after 29:

242* पीड्यमानेषु लोकेषु ततः शक्रो मरुद्भुतः ।

पुराण्यायोधयांचक्रे वज्रपातैः समन्ततः ।

नाशकत्तान्यभेद्यानि यदा भेत्तुं पुरंदरः ।

पुराणि वरदत्तानि धात्रा तेन नराधिप ।

तदा भीतः सुरपतिर्मुक्त्वा तानि पुराण्यथ । [5]

[(L. 1) D1 सर्वेषु (for लोकेषु). — (L. 2) D2 पुराणां योधनं चक्रे; D5.6.8 T2 पुराण्य (D8 'णि)योधयां चक्रे. D8 वज्रपात-; S (G3 om.) 'हस्तः (for 'पातैः). — (L. 3) S (except T2; G3 om.) नाशकोद्. D1 om. यदा. D4 T1

अभिजग्मुस्तदाख्यातुं विप्रकारं सुरेतैः ॥ ३१

ते तत्त्वं सर्वमाख्याय शिरसाभिप्रणम्य च ।

वधोपायमपृच्छन्त भगवन्तं पितामहम् ॥ ३२

श्रुत्वा तद्भगवान्देवो देवानिदमुवाच ह ।

असुराश्च दुरात्मानस्ते चापि विबुधद्विषः ।

अपराध्यन्ति सततं ये युष्मान्पीडयन्त्युत ॥ ३३

यथा; T₂ तदा (for यदा). — (L. 4) K₄ च न; D₈ तेय (sic) (for तेन). — (L. 5) T_{1.2} M₁ पुराण्युत (for 'पुण्य').]

31 G₃ om. (hapl.) 31. V₁ reads 31 twice (with v. l.). — ^a) V₁ (first time) B_{1.4.5} D₁ D_{1.2.5} S (G₃ om.) तैरेव विबुध (D₁ D_{1.2.5} 'वि')धैः सार्धं; V₁ (second time) D₈ तदा देवगणाः सर्वे; B₂ तैर्देवा विबुधाः सर्वे. — ^b) V₁ (second time) D₁ D_{2.6} उपागमत् (V₁ D₈ 'गमन्'; D₂ 'गता'); B₄ अरिदमं (for अरिदम). S (G₃ om.) ब्रह्माणं परमेश्वरं. — ^c) V₁ (first time) B_{1.4.5} D₁ D_{1.2.5} S (G₃ om.) जगामाथ (for अभिजग्मुस्). K₃ समाख्यातुं (for तदा). V₁ (second time) D₁ D_{2.6} आख्यातुं (D₂ 'तं') विप्रकारं तम् (D_{2.6} तु). Ca. c cite विप्रकारं. — ^d) B₂ सुरस्तदा; Ca सुरेतैः (as in text). V₁ (second time) D₁ D_{2.6} असुरेभ्यः परंतप.

32 ^a) K₄ ततस्तं; D₁ ते तु तं; D₄ तत्त्वं ते (marg. ते हि तं) (for ते तत्त्वं). S ते सर्वमभि (T₁ 'पि')विख्या (T_{1.2} M_{2.4} 'ज्ञा')प्य. — ^b) V₁ B₂ D₈ प्रणिपत्य (for [अ]-भिप्रणम्य). B_{1.4.5} D₁ D_{1.2.5} S शिरोभिः संप्रणम्य च. — ^c) S तद्वधोपायमाचक्ष्व भगवन्निति चाश्रुवन्.

33 ^a) D₁ D_{1.2.5} S तु; D₈ [अ]थ (for तद्). V₁ D_{2.6} ब्रह्मा (for देवो). — After 33^{ab}, N ins.:

243* ममापि सोऽपराधोति यो युष्माकमसौम्यकृत् ।

[K₃ [अ]ति (for [अ]पि). K₁ [स]पराधोति; K_{3.4} 'राधोति; D₈ 'राध्येति. S K_{2.4} यो न युष्मासु सोम्यकृत्; K₁ B₅ D₁ D_{1.5} यो युष्मासु न सोम्यकृत्; K₃ यो युष्मास्तु न सोम्यकृत् (for the posterior half).]

On the other hand, S ins. after 33^{ab}:

244* श्रूयतां त्रिदशाः सर्वे यथेदं वाक्यगौरवम् ।

[T₁ यथैवं (for यथेदं).]

— ^a) V₁ B_{1.5} D_{2-4.5.7} हि; B₄ D₁ D_{1.5} ते (for च). S दुरात्मानोसुरा नित्यं (T₁ 'त्याः'). — ^b) D₈ ते चापि; M₂₋₄ ये हंतुं (for ते चापि). Co cites चापि (as in text). S विबुधा मम (for विबुधद्विषः). V₁ B_{1.2} D_{2-4.5.7} सर्व एव (D₂ 'वदेव') सुरद्विषः. — ^c) K₄ अपराध्यन्त; Co

अहं हि तुल्यः सर्वेषां भूतानां नात्र संशयः ।

अधार्मिकास्तु हन्तव्या इत्यहं प्रब्रवीमि वः ॥ ३४

ते यूयं स्थाणुमीशानं जिष्णुमक्लिष्टकारिणम् ।

योद्धारं वृणुतादित्याः स तान्हन्ता सुरेतरान् ॥ ३५

इति तस्य वचः श्रुत्वा देवाः शक्रपुरोगमाः ।

ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा वृषाङ्कं शरणं ययुः ॥ ३६

'ध्यन्ति (as in text). S न शक्नुवंति ये (T₁ M_{1.2} ते) सर्वे. — ^f) D₂ युष्माकं; T₁ M युष्मान्ये (for ये युष्मान्). K₃ भीषयन्त्युत (for पीडयन्त्युत). B₂ युष्मान्संभीषयन्त्युत; T_{2.3} G युष्मान्वै पीडयन्ति ते (T₂ वै). Co cites उत (as in text). — After 33, D₂ ins.:

245* न त्वास्तु तानहं मन्ये ये वै युष्मानपीडयन् ।

34 ^a) V₁ D₈ कामं; B₂ अयं (for अहं). K₃ तुल्योसि; D₂ हि धाता; T_{1.3} GM समस्तु (for हि तुल्यः). T₂ अहं समोसि भूतानां. — ^b) V₁ D_{2.6} अहमच्युतः; B₂ च प्रकाशकः (for नात्र संशयः). — ^c) D₁ D₈ अधर्मिष्ठा (D₃ 'का')स्तु. V₁ D_{2.6} निग्राह्या (for हन्तव्या). S अविनीता निहंतव्या. — ^d) B₂ D₈ S इत्येवं (D₈ 'व') (for इत्यहं). B_{1.4} तद् (for प्र-). V₁ D_{2.4.5.7} इति मे व्रतमाहितं; D₂ इति मे वर्तते मतिः. Co cites इति and प्रब्रवीमि (as in text). — After 34, V₁ B_{1.2.4.5} D (except D₈) S ins.:

246* एकेषुणा विभेद्यानि तानि दुर्गाणि नान्यथा ।

न च स्थाणुमृते शक्तो भेत्तुमेकेषुणा पुरः ।

[(L. 1) G₂ [अ]भिभिद्यानि; M हि (M₁ नि-) भेद्यानि (for विभे). — (L. 2) V₁ B₄ D₁ D_{1.5} परं; D₂ परे (for पुरः). S शक्तस्तु तानि वाणेन भेत्तुं कामं त्रिलोचनः.]

35 ^a) M₁ om. ते यूयं. D₁ ये (for ते). T₁ वयं (for यूयं). T₂ G तपसा स्थाणुं (for स्थाणुमीशानं). — ^b) S₁ K_{1.2} 'कार्मुकं; D₁ D_{1.5} कारिणां (for कारिणम्). — ^c) K₁ शृणुतादित्याः; D₁ D_{1.5} वृणुता दिव्याः (sic); D₁ 'तं देवाः; D₈ 'तोदित्याः; S वृणुत (T₁ 'मः') क्षिप्रं (for 'तादित्याः). Ca. c cite आदित्याः (as in text). — ^d) B₂ D₁ हत्वा (for हन्ता). D₈ रणेसुरान्; T₁ सुरोपमान् (for सुरेतरान्).

36 ^a) D₁ इत्येतस्य; D₈ तस्य चाथ (for इति तस्य). — For 36^{ab}, S subst.:

247* ते देवास्तेन वाक्येन चोदिताः प्रणताः स्थिताः ।

दिव्यं वर्षसहस्रं वै तपस्त्रवा सुरर्षभाः ।

शुभात्मानो महात्मानो जग्मुर्वै वृषभध्वजम् ।

[(L. 3) M शुभात्मानो (for शुभा).]

— ^a) K_{1.2} ब्राह्मणम्. — ^b) S शरण्यं शरणं गताः.

C. 8. 1438
B. 8. 33. 48
K. 8. 24. 51

C. 8. 1437
B. 8. 33. 47
K. 8. 24. 51

तपः परं समातस्थुर्गृणन्तो ब्रह्म शाश्वतम् ।
ऋषिभिः सह धर्मज्ञा भवं सर्वात्मना गताः ॥ ३७
तुष्टुर्वाग्भिर्ध्याभिर्मयेष्वभयकृत्तमम् ।
सर्वात्मानं महात्मानं येनाप्तं सर्वमात्मना ॥ ३८
तपोविशेषैर्बहुभिर्योगं यो वेद चात्मनः ।
यः सांख्यमात्मनो वेद यस्य चात्मा वशे सदा ॥ ३९
ते तं ददृशुरीशानं तेजोराशिमुपापतिम् ।
अनन्यसदृशं लोके व्रतवन्तमकल्पम् ॥ ४०
एकं च भगवन्तं ते नानारूपमकल्पयन् ।

37 ^a) K₁ समातस्थौ; T₃ G समाजगमुर (for 'तस्थुर्').
V₁ B₁ D₂. 4. 6. 7 तपो (D₄. 8 'तो') नियममास्थाय; D₂ ततो
नियममासाद्य. — D₄ (marg. as in text) सर्व- (for
सह). Co cites ऋषिभिः सह (as in text). K₁ धर्मज्ञ;
Dn₁ D₈ सर्वज्ञ (for धर्मज्ञा). S अनंगमयनं (T₂ अनन्य-
मनसः; T₃ G कंदर्पवैरिणं) सर्वे. — After 37, S (except
T₂) ins.:

248* देवदेवं परं स्थाणुं वरदं त्र्यम्बकं शिवम् ।

शर्वमीश्वरमजं रुद्रं शशाङ्काङ्कितमूर्ध्वजम् ।

[(L. 1) T₃ G₂ प (G₂ व) रेशानं; M₂-4 हरं स्थाणुं (for
परं स्थाणुं). — (L. 2) G₂ सर्वेश्वरम् (for शर्वमीश्वरम्).]

38 T₂ om. 38^a-39^b. — ^a) K₃ Dn₁ D₂. 4. 8 इष्टा-
भिर्; V₁ B (B₂ damaged) Da₁ D₁. 3. 5-7 Co उग्राभिर्; S
(T₂ om.) अग्राभिर् (for अध्याभिर्). — ^b) K₃ भयेपि
(for भयेषु). B₁. 2. 4. 5 Da₁ D₁. 3. 5. 7 [अ]भयदं नृप; T₁
M 'भयमुत्तमं; T₃ G 'भयमच्युतं (for 'भयकृत्तमम्).
— ^d) T₁ M विश्वम् (for सर्वम्).

39 T₂ om. 39^{ab} (cf. v. 1. 38). — ^a) K₃ 'विशेष-
(for 'विशेषैर्). V₁ Dn₁ D₂-4. 6. 7 T₃ G M विविधैर्; T₁
त्रिविधैर् (for बहुभिर्). — ^b) S K₁. 2 चात्मना (for
चात्मनः). — ^c) K₁ असंख्यां; T₁ यस्यांशम् (for यः
सांख्यम्). S संख्यम्; K₂. 4 Da₁ D₁. 5 संख्याम्; Ca सांख्यम्
(as in text). V₁ B₁. 5 D₂-4. 6. 7 वेत्ति (for वेद).
— ^d) D₂ भवेत् (for वशे). K₁ स च; D₂ T₂ G₁ तदा
(for सदा).

40 ^a) K₄ V₁ B₁. 2. 4. 5 D T G₁. 8 M तं ते (by
transp.); G₂ ततो. K₃ B₁. 2. 4 Dn₁ D₈ आसीनं (for
ईशानं). — After 40^{ab}, S ins.:

249* परेण यत्नेन भवं त्रिदशाः शर्वमीश्वरम् ।

— ^c) S देवं (T₁ 'वाः) (for लोके). — ^d) K₃ V₁ Dn₁
D₈ (marg. sec. m.) S प्रतर्पतम्; K₄ B₂ D₂-4. 7 भगवन्तम्;

आत्मनः प्रतिरूपाणि रूपाण्यथ महात्मनि ।
परस्परस्य चापश्यन्सर्वे परमविस्मिताः ॥ ४१
सर्वभूतमयं चेशं तमजं जगतः पतिम् ।
देवा ब्रह्मर्षयश्चैव शिरोभिर्धरणीं गताः ॥ ४२
तान्स्वस्तिवाक्येनाभ्यर्च्य समुत्थाप्य च शंकरः ।
ब्रूत ब्रूतेति भगवान्सयमानोऽभ्यभाषत ॥ ४३
त्र्यम्बकेणाभ्यनुज्ञातास्ततस्तेऽस्वस्थचेतसः ।
नमो नमस्तेऽस्तु विभो तत इत्यब्रुवन्भवम् ॥ ४४
नमो देवातिदेवाय धन्विने चातिमन्यवे ।

B₁. 4 प्रभमन्तम् (sic); D₈ [S]प्रतिमं तम्; D₈ प्रपश्यन्तम्
(for व्रतवन्तम्).

41 ^a) K₃ B₂ एवं (for एकं). M तं (for ते). T G
एकश्च भगवांस्त (G₂ 'वान)त्र. — ^b) M₂-4 नाना (for नाना-).
Ca cites नानारूपं (as in text). D₁ T₁. 8 G₂. 8 अकल्पयत्;
D₈ अकल्पयं (for अकल्पयन्). — ^d) D₂ रूपाण्यपि; G₂
'प्येव. V₁ महांति च; T G₂. 8 महामतिः; G₁ M₁ 'पतिः;
M₂-4 'त्मनः (for 'त्मनि). — ^e) T₂ परस्परं तु (for 'रस्य).
M₂-4 [अ]प्यासन् (for [अ]पश्यन्). — ^f) K₁ 'सस्मिताः
(for 'विस्मिताः).

42 ^a) D₈ (marg. as in text) 'महं (for 'मयं). S₂
देशं; K₁ ईशं; K₃ V₁ B₁. 2. 4. 5 D S इष्टा (for चेशं). — ^b)
K₃ ईशं (for अजं). D₈ जगतां. T₁ प्रभुं (for पतिम्).
— ^c) K₁ ब्रह्मादयश्च; T₁ ब्रह्महयाः (for 'र्षयश्च). K₃ S
सर्वे; Dn₁ D₈ चापि (for चैव). — ^d) B₂ S अवर्णी (M₁-3
'निं) (for धरणीं).

43 ^a) K₃ 'वाक्येन; B₁. 2. 4. 5 D₂. 4. 7 'वादेन; Da₁
D₁. 5 T₂ 'वाचेन (for 'वाक्येन). T₁. 8 G M तान्स्वस्ति वाच्य
चाभ्यर्च्य. — ^b) D₄ समुत्थाय (for 'त्थाप्य). — ^c)
K₄ भगवन्. — ^d) K₂ स्तुयमानो (for स्मयं).

44 ^a) Some MSS. त्र्यम्बकेन. M₂ त्र्यम्बकेशाभ्यनु-
ज्ञाताम्. — ^b) K₃ ते सर्वे (for ततस्ते). B₁. 2. 5 सुस्थचे-
तसः; Da₁ D₈ स्वस्थतेजसः; S ब्रह्मचेतसः. — ^c) K₁ T₂
प्रभो (for विभो). K₃ V₁ B₁. 2. 4. 5 T₁. 8 G M नमो नमो
नमस्तेस्तु. — ^d) K₁ T₂ नमो (sic); K₃ V₁ B₁. 2. 4. 5 D
S प्रभो (D₈ 'भोर्) (for तत). B₁. 4 D₂-4. 7 वचः; T₁ प्रभुं
(for भवम्).

45 ^a) S₂ K₂. 4 B₂. 4 D₂. 6. 8 S देवाधि (S 'दि)-
देवाय. B₁ नमोतिदेवदेवाय. Ca cites आदिदेवः. — ^b)
S₁ K₁. 2 Dn₁ धन्विने; Ca. 0 धन्विने (as in text). V₁
Dn₁ D₁. 5. 6 [अ]थ (for च). B₁. 4. 5 [S]धाभिमन्यवे;

प्रजापतिमखन्नाय प्रजापतिमिरीड्यसे ॥ ४५
 नमः स्तुताय स्तुत्याय स्तूयमानाय मृत्यवे ।
 विलोहिताय रुद्राय नीलग्रीवाय शूलिने ॥ ४६
 अमोघाय मृगाक्षाय प्रवरायुधयोधिने ।
 दुर्वारणाय शुक्राय ब्रह्मणे ब्रह्मचारिणे ॥ ४७
 ईशानायाप्रमेयाय नियत्रे चर्मवाससे ।
 तपोनित्याय पिङ्गाय व्रतिने कृत्तिवाससे ॥ ४८

कुमारपित्रे त्र्यक्षाय प्रवरायुधधारिणे ।
 प्रपन्नार्तिविनाशाय ब्रह्मद्विद्वसंघघातिने ॥ ४९
 वनस्पतीनां पतये नराणां पतये नमः ।
 गवां च पतये नित्यं यज्ञानां पतये नमः ॥ ५०
 नमोऽस्तु ते ससैन्याय त्र्यम्बकायोप्रतेजसे ।
 मनोवाकर्मभिर्देव त्वां प्रपन्नान्मजस्र नः ॥ ५१
 ततः प्रसन्नो भगवान्स्वागतेनाभिनन्द्य तान् ।

C. 8. 1453
 B. 8. 33. 63
 K. 8. 24. 57

B₂ D_{2.4} वलशालिने; D_{3.7} वनमालिने (for चातिमन्यवे).
 Ca अति; Co अभिमन्यवे. S प्रियधाम्नेतिम्. — G₂ om.
 45^{ad}. Da₁ reads 45^{ad} twice. — ^a) B₁ D_{1.5} ईडुवे;
 Da₁ (both times) ईडुवे; D_{1.7} ईज्यसे; S (G₂ om.)
 ईडित (T_{1.5} 'ते; G₁ 'तः) (for ईड्यसे). ✽ Ca: ईड्यसे
 इति लेखकप्रमादात् । ✽

46 B₂ om. 46^a-47^b. — ^a) T₂ G_{1.2} M₁ नमस्कृताय
 (for नमः स्तु). — ^b) B_{1.5} D_{2-4.7} शंभवे; T_{1.2} M
 शंकृते; Ca.0 मृत्यवे (as in text). — ^c) B_{1.4.5} चोम्राय;
 S धृन्ना (M₁ 'मा)य; Co उम्राय (for रुद्राय). Da₁ D_{1.5}
 विलोहिताख्यायोम्राय. Co cites विलोहिताय (as in text).
 — ^d) K₃ नीलरुद्राय; B₂ 'कंठाय (for 'ग्रीवाय). G₂
 शंभवे (for शूलिने).

47 B₂ om. 47^{ad} (cf. v. l. 46). — ^a) T₃ G
 शंकराय; Co अमोघाय (as in text). D₃ T₃ G_{1.3} M
 [अ]सृगक्षाय; T₁ त्र्यक्षाय (sic); T₂ [अ]सृगक्षाय;
 G₂ मृगाक्षाय (for मृगाक्षाय). — ^b) Ś₂ प्रहरायुधयोधिने;
 K₃ (before corr.) प्रहरायुध; D_{3.4.7} T₁ M₁ क्षमा (M₁
 'या)य क (T₁ क)थनाय च; D₃ T₃ G M₂₋₄ क्षमाय क्रोधनाय
 च; T₂ सूक्ष्माय सुधनाय च; Co प्रवरायोम्रायोधिने. — SK
 V₁ B_{1.4.5} D (except D₃) ins. after 47^{ad}; B₂ after 45:

250* अर्हाय चैव शुद्धाय क्षयाय कथनाय च ।

[Ś K_{1.2.4} अहे वै विशुद्धाय; D₂ अर्हा वै वि; D₃ अर्हा वै
 मृगाक्षाय (for the prior half). For the posterior half,
 cf. v. l. 47^b. Ś₁ K_{1.2} क्षपाय; Ś₂ K_{1.2} क्षपायै; K₃ V₁ क्षमाय;
 Co [अ]क्षयाय (for क्षयाय). Da₁ D_{1.5} कथ (for कथ).]
 — ^c) V₁ D_{2-4.7} कथाय; B₁ शुद्धाय; B₂ T₂ शुद्धाय;
 Da₁ D_{1.5} शुभ्राय; Ca शुक्राय (as in text). — ^d) V₁
 ब्रह्मवादिने; Co 'चारिणे (as in text).

48 ^a) K₃ ईश्वराय; Da₁ D_{1.5} कुमाराय; Co ईशानाय
 (as in text). Ś₂ K_{1.2.4} प्रमेयाय (for [अ]प्रमेयाय).
 — ^b) T_{1.5} G M_{1.4} निहन्त्रे (M₁ 'ते); Co नियत्रे (as in
 text). K₂ (before corr. as in text) धर्मवाससे; B_{2.4}
 (marg. as in text).^s Da₁ D_{1.5} Co चीरवाससे; Ca चर्म

(as in text). — K₃ G₂ om. 48^{ad}. T₁ reads 48^{ad}
 after 51^{ad}. — ^c) B₂ D_{2-4.7} तपोरताय; M₁ ततो नित्याय
 (for तपोनि). B₃ Da₁ D_{1.5} T₂ M₂ लिगाय (for
 पिङ्गाय). — ^d) B₁ कीर्ति; Ca कृत्ति (as in text).

49 ^a) K_{1.2.4} कुमा (K₁ 'वी)रविष्ये. — ^b) Cf. 47^b.
 Ś₁ K_{2.4} विविधायुध; V₁ D_{3.4.7} S प्रव (T 'वी)रायुधयो-
 धिने; B_{1.4.5} 'पाणये; B₂ 'पालिने; Da₁ D_{1.5.6} 'पाणिने;
 D₃ सर्वाशापरिपूरिणे. — ^c) G₂ प्रपन्नाय (for 'नार्ति-).
 — ^d) Ś₂ Da₁ D₃ G₁ ब्रह्मविद्वसंघ; K₁ ब्रह्मद्विजांग; K₃
 ब्रह्मविद्विद्वघातिने (submetric); D₃ G₂ ब्रह्मद्विद्वसंघ (G₂
 'सर्व'घा; T₂ ब्रह्मविद्वसंघ. — After 49, K₄ reads 51^{ad}.

50 ^b) D₃ भूतानां; T G वनानां; M च (M₁ च)राणां
 (for नराणां). — Ś K₂ transp. 50^{ad} and 51^{ad}. — ^c)
 D₃ गवाश्चपतये (for गवां च प). — ^d) V₁ प्रजानां; D₃
 T₃ यज्वनां; T₁ ज्ञानिनां; M ज्ञानानां (for यज्ञानां).

51 K₄ reads 51^{ad} after 49. Ś K₂ transp. 50^{ad}
 and 51^{ad}. B₂ transp. 51^{ad} and 51^{ad}. — ^a) V₁ सह
 सैन्याय; D₂ ते सेनापत्ये (for ते ससैन्याय). Ca cites
 ससैन्याय (as in text). S नमो नमोस्तु (T₃ G 'मस्ते)
 सौम्याय. — ^b) V₁ B_{1.2.4} D_{2-4.7} त्र्यम्बकायामितौजसे.
 Ca.0 cite त्र्यम्बकाय. — After 51^{ad}, T₁ reads 48^{ad}.
 — ^c) Ś₂ K_{1.2} V₁ D₂ G_{1.2} नमो वा (for मनोवा).
 V₁ Da₁ D_{1.5} प्रपन्ना. D₃ मनोवाकायकर्मादिरूपिणे परमा-
 रम्भे.

52 Before 52, T₂ ins. दुर्योधनः. — ^a) G₁ प्रपन्नो.
 — ^b) K₁ [अ]भिनिर्दिताय (sic); K₃ 'वाच्य तान्; V₁ 'मंस्य
 तान्; D₂ 'नन्दितान् (for 'नन्द्य तान्). B₂ D_{3.4.7} च
 (for तान्). — ^c) T₂ व्येति; G₁ वेतु; G₂ M₁₋₃ व्येतु;
 M₄ वेतु (for व्येतु). D₂ युष्माकं; T₁ वस्त्रासा (for
 वस्त्रासो). — After 52, S ins.:

251* देवाः शर्वस्य वचनं श्रुत्वा हर्षमुपागताः ।

[M₂₋₄ हर्षसमन्विताः.]

— K_{3.4} V₁ B (B₃ damaged) D ins. an addl.
 colophon after 52; S after 251* [Adhy. name: B₄

C. 8. 1453
B. 8. 33. 63
K. 8. 24. 67

प्रोवाच ज्येतु वस्त्रासो ब्रूत किं करवाणि वः ॥ ५२
पितृदेवर्षिसंघेभ्यो वरे दत्ते महात्मना ।
सत्कृत्य शंकरं प्राह ब्रह्मा लोकहितं वचः ॥ ५३
तवातिसर्गादेवेश प्राजापत्यमिदं पदम् ।
मयाधितिष्ठता दत्तो दानवेभ्यो महान्वरः ॥ ५४
बानतिक्रान्तमर्यादान्नान्यः संहर्तुमर्हति ।
त्वामृते भूतभन्येश त्वं ह्येषां प्रत्यरिर्वधे ॥ ५५

त्रिपुरवधः; B₅ Da₁ D₁₋₅ त्रिपुरवधोपाख्यानः; T₁ त्रिपुर-
निर्माणः; T₂ त्रिपुरदहनं. — *Adhy. no.* (figures, words
or both)? B₁₋₂ D₈ 33; Da₁ 43; D₄₋₆ 34; T₁₋₅
G M 24; T₂ 26.]

53 Before 53, MSS. ins. दुर्योधन उवाच. — ^a)
K₁ वरदत्ते; K₈ वरदंते; V₁ B (B₈ damaged) Da₁ Dn₁
D₁₋₅₋₈₋₇ [S]भवे (V₁ B₁ "य-" दत्ते; D₈ वरो दत्तो. S₂
K₈ महात्मनः. — ^c) D₂ संपूज्य (for सत्कृत्य). T₁ प्राप्य
(for प्राह). — ^d) D₂ T₂₋₃ G ब्रह्मा लोकपितामहः.
— After 53, S ins.:

252* इमान्यसुरदुर्गाणि लोकांस्त्रीनाक्रमन्ति च ।
कश्च प्रजापतिर्घोरांस्तान्सर्वाञ्जहि माचिरम् ।
[(L. 1) T₁ नः (for च). — (L. 2) T₁ देवदैत्यवरान्घोरां
(for the prior half). T₃ G₁₋₃ तान्सर्वान्; G₂ तानाह
(for तान्सर्वान्). G₂ स हि (for जहि). T₃ G₈ मातरं (sic)
(for माचिरम्).]

54 Before 54, B₂ ins. ब्रह्मोवाच. — ^a) B₂₋₄₋₅
तवाति(B₅ "भि")संगात्; T₁ G₂ तवा(G₂ मया)दिसर्गाद्;
T₂ वराति; G₁ तपोति; M₁ तद्वाति. Ca cites अतिसर्गात्
(as in text); Cc अतिसंग्रहात् (sic). K₁₋₃₋₄ B₂₋₅ Da₁
Dn₁ D₁₋₅₋₈ सर्वेश; K₂ सर्वे च (for देवेश). — ^b) S₂
Da₁ प्रजा. K₁ इमं (for इदं). K₈ Dn₁ T₂ M₁ (*sup.*
lin. as in text) परं; B₂ शुभं; G₂ पुरं (for पदम्). — ^c)
S₂ यमाधितिष्ठता; V₁ मया विति. K₈ हतो; V₁ मत्तो;
G₂ देयो (for दत्तो). — ^d) K₈ बलः; T₁ नरः (for वरः).
— After 54, T G ins.:

253* नास्त्यन्यो युधि तेषां वै निहन्ता इति नः श्रुतम् ।
[T₂ निहन्तेहीह (for निहन्ता इति).]

55 ^a) D₈ अपक्रान्तं (for अतिक्रान्तं). — ^b) D₈
(*marg. sec. m.* as in text) इच्छति (for अर्हति). — ^c)
T₂ त्वदत्ते (for त्वामृते). K₈ न भवेदीश; D₈ भवभन्येश;
S (except T₂) सर्वभूतेश. — ^d) K₄ त्वमेपां (for त्वं ह्येषां).
S₂ प्रत्ययो वधे; K₈ च परायणं; K₄ प्रतिनिर्वधे; B₂ प्रत्यरिर्भवः;
B₄ "रिर्महान्; D₈ प्रकृतिर्वधे (*marg.* प्रतिषेधकः). Ca.c

स त्वं देव प्रपन्नानां याचतां च दिवौकसाम् ।
कुरु प्रसादं देवेश दानवाञ्जहि शूलभृत् ॥ ५६

श्रीभगवानुवाच ।

हन्तव्याः शत्रवः सर्वे युष्माकमिति मे मतिः ।
न त्वेकोऽहं वधे तेषां समर्थो वै सुरद्विषाम् ॥ ५७
ते यूयं सहिताः सर्वे मदीयेनास्त्रतेजसा ।
जयध्वं युधि ताञ्शत्रून्संघातो हि महाबलः ॥ ५८

cite प्रत्ययः (as in text).

56 ^a) G₂ तु (for त्वं). K₄ स त्वं देहप्रसन्नानां.
— ^b) S₂ याचतामदिवौकसं (sic); G₂ आशासानां दिवौ-
कसां. — ^c) T₁₋₃ G M₁ वरदः; M₂₋₄ अस्माकं (for
देवेश). — ^d) S₁ K₁₋₂ शूलभृत्; K₄ B (B₈ damaged).
Da₁ D₁₋₅ "धृक्; V₁ Dn₁ D₂₋₄₋₆₋₇ शंकरः; S (except T₂)
संयुगे (for शूलभृत्). — After 56, K₈₋₄ V₁ B D
(except D₈) S ins.:

254* त्वत्प्रसादाज्जगत्सर्वं सुखमैधत मानद ।

शरण्यस्त्वं हि लोकेश ते वयं शरणं गताः ।

[(L. 1) M₁ त्वत्प्रसादः. G₂ वयं सर्वे (for जगत्सर्वे).
K₈₋₄ V₁ T₃ GM सुखमेधे(V₁ "ध)त; B (B₈ damaged)
Da₁ D₁₋₅₋₇ T₁₋₂ "मेधतु; Dn₁ "माप्नोति; D₂ "मादत्त; D₈
"मेधत; D₄₋₅ "मेधतु. — (L. 2) G₂ शरण्यं. K₈ B₂ लोकेश;
S देवानां (for लोकेश). B₄ त्वां वयं; Dn₁ वयं ते (by
transp.); S वयं त्वां. V₁ Da₁ D₁₋₅ वयं शरणमा(V₁ "तां)-
गताः.]

57 T₃ om. the ref. V₁ B₅ D₈₋₄₋₆₋₇ स्थाणुरुवाच;
D₂₋₃ श्री(D₂ om. श्री)महादेव उवाच (for श्रीभगवानु-
वाच). — ^a) S₂ K₁ D₂ हन्तव्यः; B₂ वध्यास्ते; G₂
अवध्याः (for हन्तव्याः). S₂ शत्रवा; K₁ शत्रुवः; G₁
शत्रवः. Dn₁ सर्व. B₁₋₄ वध्यास्ते सर्वतः पापा ये युष्मान-
(B₁ "स्व)पराधिनः (= var. 60^{ab}). — ^c) S₂ K₂₋₄ वै;
Da₁ D₁₋₅ हि (for S₂). V₁ D₂₋₄₋₆₋₇ T G M₁₋₂ न त्वेक
उ(T G M₁₋₂ त्वेकश्चो)स्सहे हंतुं; M₂(*sup. lin.*). 8.4 न
त्वहं चोस्सहे हंतुं. — ^d) S₂ K₂₋₄ [S]हं (for वै). V₁
D₂₋₄₋₆₋₇ M बलस्था (M₁ "लिशो; M₂₋₄ "लिनो) हि
सुरद्विषः; T G बलिनः सुरद्विषः.

58 ^a) D₂ वयं (for यूयं). Bomb. Ed. संहताः.
Dn₁ सर्व. — ^b) S₂ [अ]स्त्रतेजसा; K₈ T₃ G [अ]पि तेजसा;
V₁ B₁₋₂₋₅ D T₁₋₂ M [अ]र्धे(D₈ "श्रु)तेजसा; D₈ (*marg.*
sec. m.) [आ]श्रु तेजसा. B₁ मदीयार्धेन तेजसा. — ^c) S₂ B₈
यदि ताव; K₈ Dn₁ D₈ T₂ सहिताः (D₈ "ताम्) (for
युधि तान्). T₁ G₁₋₂ M सर्वान् (for शत्रून्). — ^d) B₂

देवा ऊचुः ।

असत्तेजोबलं यावत्तावद्विगुणमेव च ।

तेषामिति ह मन्यामो दृष्टतेजोबला हि ते ॥ ५९

भगवानुवाच ।

वध्यास्ते सर्वतः पापा ये युष्माखपराधिनः ।

मम तेजोबलार्धेन सर्वास्तान्मत्त शत्रवान् ॥ ६०

देवा ऊचुः ।

विभर्तु तेजसोऽर्धं ते न शक्यामो महेश्वर ।

सर्वेषां नो बलार्धेन त्वमेव जहि शत्रवान् ॥ ६१

दुर्योधन उवाच ।

ततस्तथेति देवेशस्तैरुक्तो राजसत्तम ।

अर्धमादाय सर्वेभ्यस्तेजसाभ्यधिकोऽभवत् ॥ ६२

स तु देवो बलेनासीत्सर्वेभ्यो बलवत्तरः ।

महादेव इति ख्यातस्तदाप्रभृति शंकरः ॥ ६३

ततोऽब्रवीन्महादेवो धनुर्बाणधरस्त्वहम् ।

हनिष्यामि रथेनाजौ तान्निपून्वै दिवौकसः ॥ ६४

ते यूयं मे रथं चैव धनुर्बाणं तथैव च ।

पश्यध्वं यावदद्यैतान्पातयामि महीतले ॥ ६५

C. 8. 1468
B. 8. 34. 15
K. 8. 25 subst.

संहता; B₅ D₆ संघाते; D₄ सहिता; D₇ संघतो (for संघातो). K₁ महायज्ञाः; K₃ B₂ D_{1.5.7} 'बलाः; D₁ D_{1.5} 'बलं. D₂ सहितान्सुमहाबलान्; T_{1.8} G M₁ संघातेन महाबलान् (T₁ G₁ M₁ 'लाः).

59 M सुरा (for देवा). — ^b) V₁ D_{3-4.7} M₂₋₄ आहवे (for एव च). T₁ हि; T₂ G_{1.2} वा; M₁ ह (for च). G₂ तत्तावद्गुणमेव वा. — ^c) S₁ K_{1.2} V₁ B (B₃ damaged) D₁ D_{2.6} T₂ इति हि (D₆ तु); D₁ D_{1.5.8} इतीह. D₆ मन्यस्व (for मन्यामो). T_{1.8} G M तत्तेषामिति मन्यामो. — ^d) S₂ B₂ नष्ट (B₂ हस्त) तेजोबला; D₁ दृष्टं तेजोबलं. G₂ भद्र तेजोबला हि ते.

60 K₃ om. 60. T₂ G ईश्वरः (for भगवान्). — ^a) S सर्वथा (T₂ 'तो). D₆ आज्ञाः सर्वदा ते मे. — ^b) D₆ युष्माकं ये (for ये युष्मासु). D₂ ये युष्मान्संपराधिनः. — ^c) T₁ G₁ तेजोबलार्धेन. — ^d) T₂ G₃ सर्वे (for सर्वान्). K₄ तान्मत्त; V₁ B (B₃ damaged) D₁ D_{1-5.7} निघ्नत; D₆ निहत; S (except T₂) मृद्ग (T₁ G₁ M_{1.8} 'दी)त. S₂ D₈ शत्रवान्; V₁ दानवान्.

61 K₃ om. the ref. T₁ M सुरा (for देवा). — ^a) T₁ विभर्तु (for विभर्तु). K₃ B₂ D₁ D_{1.2.5.6.8} S तव तेजो (K₃ 'जा)र्धं; V₁ B_{1.2.5} D₁ D_{3.4.7} भवतोर्धं तु (for तेजसोऽर्धं ते). — ^b) K_{1.8} B₂ D_{2.4} शक्यामो (D₂ 'मि); T₂ G₃ शक्याम. S (except T₂) सुरेश्वर. — ^d) T₁ M जहि त्र्यंबक; G₂ सर्वान्मृद्गीही (for त्वमेव जहि). — After 61, T G M₁ ins.:

255* वयं च सर्वथा देव रक्षणीयास्तथैव च ।

स नो रक्ष महादेव त्वमेव जहि शत्रवान् ।

[(L. 1) T₂ तु (for च). T₁ स यथा; G₂ सर्वदा. T₂ सदैव हि (for तथैव च). T₁ हि (for च). — (L. 2) M₁ सर्वथा (for त्वमेव).]

— T G cont.: N ins. after 61:

256*

श्रीभगवानुवाच ।

यदि शक्तिर्न वः काचिद्विभर्तु मामकं बलम् ।

अहमेतान्हनिष्यामि युष्मत्तेजोर्ध्वद्वितः ।

[T₁ ईश्वरः (for श्रीभगवान्). — (L. 1) K₃ वा (for वः). T_{1.8} G मम तेजो न शक्ता (G₂ 'क्तं) हि सर्वे धारयितुं यदि. — (L. 2) S₁ K_{2.4} एव; T_{1.8} G_{1.8} एतान् (for एतान्). T_{1.8} G वधिष्यामि (for हनि). S₁ K_{1.2.4} T₂ (inf. lin.) तेजोर्ध्वद्वितः; K₃ V₁ D₁ D_{1.8} 'संवृतः; B_{1.4} (marg. as above).⁵ D₁ D_{1.5.6} T_{1.8} G 'धंसंयुतः; T₂ 'धंसमितः (for 'ध्वंद्वितः).]

62 For 62^a-84^b, S subst. a passage given in App. I (No. 2). S₁ K_{1.2.4} D_{2-4.6.7} om. the ref. — ^b) K₃ राजसत्तमः. — ^c) V₁ B_{1.4} D_{2-4.6.7} सर्वेषां (for सर्वेभ्यस्). — ^d) D₁ तेजसो.

63 For S, cf. v. l. 62. K₁ om. 63. — ^b) K₄ बलवत्तमः. — ^c) V₁ बलावल; D₈ महाबल; G₂ 'देव (as in text). — ^d) K₃ B_{1.2.4} D₁ D_{3.4.7.8} ततःप्र (for तदा प्र).

64 For S, cf. v. l. 62. K₁ om. 64^{ab}. — ^b) D₈ (before corr.) धनुःपाणिधरोस्. V₁ B_{1.5} D₁ D_{2-4.6.7} ह्यहं; B₂ त्वरन्; D₈ स्वयं (for त्वहम्). — ^c) D₈ रणेन (for रथेन). — ^d) V₁ B_{1.2.4} D_{3.4.7} वो (for वै). K₃ D₁ D_{2.6.8} दिवौकसां.

65 For S, cf. v. l. 62. — ^a) D₃ रथे दिव्ये; D₈ (marg. as in text) यथा चैव. — ^b) B_{1.2.4} धनुर्बाणांस्. — ^c) D₈ भवध्वं (for पश्यध्वं). K₃ D₈ अम्ये (D₈ 'व्यै)तान्; B₂ एतान्वै; D₁ D₁ D_{1.5} अचैतत् (D₁ 'व) (for 'तान्). — ^d) K₄ पातयाम. K₃ महीपते (for 'तले).

C. 8. 1469
B. 8. 34. 16
K. 8. 25 subet.

देवा ऊचुः ।

मूर्तिसर्वस्वमादाय त्रैलोक्यस्य ततस्ततः ।

रथं ते कल्पयिष्याम देवेश्वर महौजसम् ॥ ६६

तथैव बुद्ध्या विहितं विश्वकर्मकृतं शुभम् ।

ततो विबुधशार्दूलास्तं रथं समकल्पयन् ॥ ६७

बन्धुरं पृथिवीं देवीं विशालपुरमालिनीम् ।

66 For S, cf. v. 1. 62. — ^a) Ś1 K2 मूर्ति (for मूर्ति-). K3 सर्वेश सर्वेश मया; V1 B1.2.4 D (except D8) मूर्तिः सर्वाः समाधा (Dn1 D8 'दा)य; B5 मूर्ति सर्वा समाधाय. Ca cites मूर्तिः सर्वाः and Co समाधाय. — K4 om. 66^{ab}. — ^e) K1.3 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2-4.6-8 कल्पयिष्यामो. — ^d) Ś2 V1 Dn1 D2-4.6.7 सुवर्चसं; K8 B5 महौजसा (B5 'सः); B2 महाजवं.

67 For S, cf. v. 1. 62. — ^a) Ś K1.2 B4 Dn1 D1.5 तवैव. — ^b) B (B3 damaged) Da1 D1.5 महत् (for शुभम्). Ś K1-3 D8 (marg. as in text) विश्वकर्मन्सु (K8 D8 'मंसु)वर्चसं. — D2 om. (hapl.) 67^{ab}. — ^d) K4 B1 ते (for तं). — K4 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2-4.6.7 ins. after 67: B1.4.5 repeat lines 2 and 3, and B2 line 2, after 84^{ab}: Da1 D1.5 after 84^{ab}:

257* विष्णुं सोमं हुताशं च तस्येपुं समकल्पयन् ।

शृङ्गमग्निर्वैभवास्व भल्लः सोमो विशां पते ।

कुब्जलश्चाभवद्विष्णुस्तस्मिन्निपुवरे तदा ।

[(L. 1) B2 कविकल्पयन् (for समक^a). — (L. 2) B2 (first time) महौजसिर्वहुधा (sic) (for the prior half). B2 (first time) भल्लः; D2 भवः (for भल्लः). Cv cites line. 2 as above. — (L. 3) K4 B1 (second time). 2.4.5 Da1 Dn1 D1.2.4.6 कुब्जलं. K4 विष्णु. Cv cites line 3 as above.]

68 For S, cf. v. 1. 62. B1.2 read 68^a-69^b after 258*. — ^a) B1 Dn1 D2.4.6.7 रथं वसुंधरां (for बन्धुरं पृथिवीं). Ca cites बन्धुरं पृथिवीं; Co बन्धुरं. V1 D1.5 पृथिवी. Ś2 D1.5 देवी; D8 सर्वा (for देवीं). — ^b) Ś2 K1.2.4 विशाल (Ś2 'रः; K1 'ला)पुरमालिनी (K4 'नी). — ^d) D2 चक्रे (for चक्रुर). K4 भूतधरास्त. K8 D8 (marg.) रथं; D8 धरां (for तदा).

69 For sequence in B1.2, cf. v. 1. 68. V1 om. 69. — ^a) B1 D2-4.7.8 मन्दरः (D8 'रं) पर्वतः. K1 चाभं (sic) (for चाक्षं). — ^b) K4 B1.2.5 D2.3.4 (marg. as in text). 7 जंघा; D4 ध्वजा. Ś D8 तास्ता; K1.3 त्रस्ता; K3 D8 ताल; D8 श्रोता (for तस्य). K1.4 B1.2.5 D2.4.7 महानदी; K8 'धनीं; D2.6 'पगा (D8 'गा). — D2.4.7 om.

सपर्वतवनद्रीपां चक्रुर्भूतधरां तदा ॥ ६८

मन्दरं पर्वतं चाक्षं जङ्घास्तस्य महानदीः ।

दिशश्च प्रदिशश्चैव परिवारं रथस्य हि ॥ ६९

अनुकर्षान्ग्रहान्दीप्तान्वरूथं चापि तारकाः ।

धर्मार्थकामसंयुक्तं त्रिवेणुं चापि बन्धुरम् ।

ओषधीर्विविधास्तत्र नानापुष्पफलोद्भवाः ॥ ७०

69^{ab}. — ^a) D2 विदिशश्च. — ^d) B1.2 D2.3 परिवारो; Ca. c 'वारं (as in text). K8 B1.5 Da1 Dn1 D1.2.5.8 ह; B1.2 तु; D8 च (for हि). — K4 V1 B1.2.4 Dn1 D2.6 ins.: after 69: D2.4.7 (which om. 69^{ab}) after 69^{ab}:

258* ईषा नक्षत्रवंशश्च युगः कृतयुगोऽभवत् ।

कूबरश्च रथस्यासीद्वासुकिर्भुजगोत्तमः ।

अपस्करमधिष्ठाने हिमवान्विन्ध्यपर्वतः ।

उदयास्तावधिष्ठाने गिरी चक्रुः सुरोत्तमाः ।

समुद्रमक्षमसृजन्दानवालयमुत्तमम् ।

[5]

सप्तर्षिमण्डलं चैव रथस्यासीत्परिष्करः ।

गङ्गा सरस्वती सिन्धुर्धुरमाकाशमेव च ।

उपस्करो रथस्यासन्नापः सर्वाश्च निम्नगाः ।

अहोरात्राः कलाश्चैव काष्ठाश्च ऋतवस्तथा ।

[(L. 1) K4 रेणु; B2 D2.3 ईशा. Dn1 युगः. — (L. 2) K4 V1 B1.4 D2.4.7 तु (for च). K4 वासिकिर्. — (L. 3) K4 आपस्करम्; D8 उप^a; D7 अव^a. Dn1 D8 अधिष्ठानं. V1 रथस्यां ध्वजपताका (hypermetric) (for the prior half). — (L. 4) D2 तजयास्ताम् (sic) (for उदयास्तौ). D2 वक्षः (for चक्रुः). — (L. 5) K4 असृजत्. V1 Dn1 D2.6 अव्ययं; B1 अर्चयन् (for उत्तमम्). — (L. 6) D8 सप्तर्षि-मण्डलः. D4 परिष्ठुतः (for 'ष्करः). — (L. 7) Dn1 सिन्धु. D8 दूरम् (for धुरम्). — B2 om. lines 8-9. — (L. 8) Dn1 उपस्करो. Dn1 D8 आसीद् (for आसन्).]

— After the above, B1.2 read 68^a-69^b.

70 For S, cf. v. 1. 62. V1 reads 70^{ab} after 71^{ab}. D2.6 transp. 70^{ab} and 70^{ef}. — ^a) K8 V1 B (B2 damaged) D (except Dn1) Ca. c अनु (B2 'न्व)कर्ष. K8 B1.4.5 Da1 D1.5 ग्रहाः; D2.4.7 रथाः; D8 गृहान्; Co ग्रहान् (as in text). K8 B1.4.5 Da1 D1.8-5.7 दीप्ताः; V1 D2 सप्त; B2 D8 सर्वान् (for दीप्तान्). — ^b) K8 अकर्षं; Co वारुधं (sic) (for वरूथं). Ca cites वरूथः. D8 चापि. — K1 V1 om. 70^{ab}. — ^e) D2.6 धर्मकामार्थसंयुक्तं. — ^d) K8 वा वि- (sic); B1.4.5 Da1 D1-5.7 दारुः; B2 Dn1 चारुः; D8 ऋतु- (for चापि). B2 वंचनं; B5 Da1 D1.8-5.7 बंधनं; Ca बन्धुरम् (as in text). Co cites दारुबंधनं. — ^e) K8 औषधी; Ca. c औषधीः (as in text). K8 V1

सूर्याचन्द्रमसौ कृत्वा चक्रे रथवरोत्तमे ।
पक्षौ पूर्वापरौ तत्र कृते राज्यहनी शुभे ॥ ७१
दश नागपतीनीषां धृतराष्ट्रमुखान्दहाम् ।
द्यां युगं युगचर्माणि संवर्तकबलाहकान् ॥ ७२
शम्यां धृतिं च मेधां च स्थितिं संनतिमेव च ।
ग्रहनक्षत्रताराभिश्चर्म चित्रं नभस्तलम् ॥ ७३

सुराम्बुप्रेतवित्तानां पतील्लोकेश्वरान्दह्यान् ।
सिनीवालीमनुमतिं कुहं राकां च सुव्रताम् ।
योक्त्राणि चकुर्वाहानां रोहकांश्चापि कण्ठकम् ॥ ७४
कर्म सत्यं तपोऽर्थश्च विहितास्तत्र रश्मयः ।
अधिष्ठानं मनस्त्वासीत्परिरथ्यं सरस्वती ॥ ७५
नानावर्णाश्च चित्राश्च पताकाः पवनेरिताः ।

C. 8. 1488
B. 8. 34. 34
K. 8. 26. 19

B1 Dn1 D2-4.8-8 वीरुधस (for विविधास). V1 B1 D2-4.6.7 चैव (for तत्र). — ^f) K2 Dn1 D2 घंटाजालं सुभा (Dn1 'लां सुभा; D2 'लं सुसा)नुमत्; V1 B1.2 D2.4.6.7 घंटा: पुष्पफलोपगा: (B2 'त्तमा:); B1.2 Da1 D1.2.2 नानापुष्पफलोपगा: (Da1 D1.2 'पमा:; D2 'त्तमा:).
71 For S, cf. v. l. 62. — ^a) V1 Dn1 D2 द्वे च; D2 तत्र (for कृत्वा). K2 सूर्यचन्द्रमसौ चक्रे. — ^b) D2 चक्रौ. S K2 चक्रवरोत्तमे; K1 lacuna; V1 Dn1 D2.6 चक्रम (D2 तत्र म)हारथे. D7 रथचक्रे वरोत्तमे. — After 71^{ab}, V1 reads 70^{ab}. — ^c) K1 यज्ञौ; Ca.0 पक्षौ (as in text). — ^d) S1 K2 कृतौ; D2 कृतौ (for कृते). K1 राज्यहते (sic). D2 तथा; D2m उभे (for शुभे).

72 For S, cf. v. l. 62. — ^a) K2 नागवतीन्. S2 एषां; K2 D2 नाहं; V1 B1.4 Dn1 D2 ईशां; B2 ईशान्; Ca ईशां (as in text). Co cites ईशा. D2 दहनागायतीन्भीषान् (sic); D2 दश नागपतीनां हि. — ^b) D2 (marg. as in text) धृतराष्ट्रसुतान्; Ca.0 'मुखान् (as in text). S2 दहं; K2 B1.4.5 Da1 D1.5.3 दहान्; V1 Dn1 D2.6 तथा; B2 D2.4.7 तदा (for दहाम्). — After 72^{ab}, K1 reads 260*. — V1 B1.2.4 Dn1 D2.4.6-8 ins. after 72^{ab}; K4 after 72:

259* योक्त्राणि चकुर्नागांश्च निःश्वसन्तो महोरगान् ।

[B1 बाह्यांश्च (for नागांश्च).]

After the above, the sequence in Dn1 D2 is as follows: 260*, 261*, lines 1-8 of 262*, 72^c-76^d, lines 9-11 of 262*. V1 B1 D2.6 om. 72^{cd}. K4 reads 72^{cd} after 260*. — ^e) K2 D1.5 ज्यां; Dn1 D2 द्यौर; Ca द्यां (as in text). K2 D1.8 (marg. sec. m.) युगवर्माणि; B2 'योक्त्राणि; D2 'वर्माणि; Ca.0 'चर्माणि (as in text). — ^d) S K1.2 संवर्तकबलाहकाः; Ca.0 'हकान् (as in text). — K4 ins. after 72^{ab}; B4 Dn1 D2.4.7.8 after 72; V1 B1 D2.6 after 259*:

260* कालपृष्ठोऽथ नहुषः कर्कोटकधनंजयौ ।

इतरे चामवन्नागा हयानां बालबन्धनाः ।

दिशश्च प्रदिशश्चैव रश्मयो रथवाजिनाम् ।

[(L. 1) D2.4 च (for स्य). B1 कार्कोटक- (for कर्कोटक-).
— (L. 2) Dn1 वा (for च). V1 कीलबन्धनाः (for बाल-).
— (L. 3) Om. in V1. Prior half = 69^e.]
— Dn1 D2.8 cont.:

261* अथाश्च वेदाश्चत्वारः पुराणाङ्गविभूषिताः ।

73 For S, cf. v. l. 62. V1 D2 om. 73-76. D2 om. 73^a-74^d. — ^a) K2 शम्यं; K2 शम्यां; K4 B1.4.5 संख्यां; B2 सत्यं; Dn1 साम्यं; D2 सत्यां (for शम्यां). K2 वृत्तिः; D2 धृतिश्च (for धृतिं). — ^b) S सन्नतिं धृतिम्; K1.2.4 सन्नतिं स्थितिम् (by transp.); K2 स्थितिसंनतिम्; B2 स्थितिं संमितिम्. — ^d) Dn1 वर्मं चित्रं; D2 वसवश्च (for चर्मं चित्रं). Ca as in text.

74 For S, cf. v. l. 62. V1 D2 om. 74. D2 om. 74^{ab} (cf. v. l. 73). — ^a) K2 सुरां सुप्तेन वित्तानां (sic). — ^b) K2 पक्षीन्. — ^c) K2 B1.4 D2 सिनीवालीम्; D1 सिली; Ca.0 सिनी (as in text). Dn1 D2 अनुमतीं Ca.0 'मतिं (as in text). — ^d) K2.4 D1 कुहं; D2 कुजां; Ca.0 कुहं (as in text). — ^e) S2 K2 चक्र- (for चक्रुः). — ^f) S2 रोमकांश्च; K2 राहकांश्च; D2 राशयश्च; D2 कुहकांश्च; Co रोहकान्; Ca रोहकान् (as in text). B1.4.5 Da1 D1.8-4.7 तत्र (for चापि). K2.4 B (B2 damaged) D (D2 om.) Ca कंट (D2 'ह)कान्.

75 For S, cf. v. l. 62. V1 D2 om. 75 (cf. v. l. 73). D2 om. 75^a-76^b. — ^a) B2.4 (marg. as in text) Dn1 D1.7.8 धर्मः (for कर्म). S2 B1.4 Da1 D1.5 तपोर्य. — ^b) K2 हयानां चैव (for विहितास्तत्र). S2 शर्मयः; Ca रश्मयः (as in text). — ^c) K2 अधिष्ठानां; Ca 'ष्ठानं (as in text). B (B2 damaged) D (D2.8 om.) च (for तु). — ^d) B (B2 damaged) D (D2.8 om.) Ca परि (Dn1 D2 'ति)रथ्या.

76 For S, cf. v. l. 62. V1 D2 om. 76 (cf. v. l. 73). D2 om. 76^{ab} (cf. v. l. 75). — ^a) Dn1 D2 विचित्राश्च (D2 'स्तु). — D2 reads 76^{cd} after line 3 of 262*. — ^e) K2 केतुः; B1 वज्रं; Dn1 D2 दीप्तं (for नहुषं). D2 सिंधुदिग्यधनुर्नहुषं. — ^d) B1.5 Da1 Dn1 D2.2.3 इयदी-

C. B. 1488
B. B. 34. 35
K. B. 26. 19

विद्युदिन्द्रधनुर्नद्वं रथं दीप्तं व्यदीपयत् ॥ ७६
एवं तस्मिन्महाराज कल्पिते रथसत्तमे ।
देवैर्मनुजशार्दूल द्विषतामभिमर्दने ॥ ७७
स्वान्यायुधानि मुख्यानि न्यदधाच्छंकरो रथे ।
रथयष्टिं वियत्कृष्टां स्थापयामास गोवृषम् ॥ ७८
ब्रह्मदण्डः कालदण्डो रुद्रदण्डस्तथा ज्वरः ।
परिस्कन्दा रथस्यास्य सर्वतोदिशमुद्यताः ॥ ७९

अथर्वाङ्गिरसावास्तां चक्ररक्षौ महात्मनः ।
ऋग्वेदः सामवेदश्च पुराणं च पुरःसराः ॥ ८०
इतिहासयजुर्वेदौ पृष्ठरक्षौ बभूवतुः ।
दिव्या वाचश्च विद्याश्च परिपार्श्वचराः कृताः ॥ ८१
तोत्रादयश्च राजेन्द्र वषट्कारस्तथैव च ।
ॐकारश्च मुखे राजन्नतिशोभाकरोऽभवत् ॥ ८२
विचित्रमृतुभिः षड्भिः कृत्वा संवत्सरं धनुः ।

पयन्. — K₄ V₁ B_{2.4} D_{2-4.7} ins. after 76: D_{n1} D_{8.8}, after 261*:

262* वषट्कारः प्रतोदोऽभूद्वायत्री शीर्षबन्धना ।
यो यज्ञे विहितः पूर्वमीशानस्य महात्मनः ।
संवत्सरो धनुस्तद्वै सावित्री ज्या महात्मना ।
दिव्यं च वर्म विहितं महार्हं रत्नभूषितम् ।
अभेद्यं विरजस्कं वै कालचक्रबहिष्कृतम् । [5]
ध्वजयष्टिरभून्मेरुः श्रीमान्कनकपर्वतः ।
पताकाश्चाभवन्मेघास्तडिङ्गिः समलंकृताः ।
रेखुरध्वर्युर्मध्यस्था ज्वलन्त इव पावकाः ।
कृप्तं तु तं रथं दृष्ट्वा विस्मिता देवताभवन् ।
सर्वलोकस्य तेजांसि दृष्ट्वैकस्थानि मारिष । [10]
युक्तं निवेदयामासुर्देवास्तस्मै महात्मने ।

[V₁ om. line 1. — (L. 1) K₄ D_{n1} शीर्षबन्धनं. — (L. 2) K₄ विहितः. D_{8m} ईशानस्य. — (L. 3) B₄ महात्मना (for 'स्वना). — After line 3, D₂ reads 76^{ad}. — (L. 4) K₄ वर्म (for वर्म). D₈ विमलं (for विहितं). V₁ D₂ मणि (D₂ 'हा) रत्नभूषितं (for the posterior half). — (L. 5) V₁ D₈ कालचक्रं (for कालचक्र). D₈ कालचक्रं विनिर्मितं (for the posterior half). — (L. 6) B₂ अभवन् (for अभून्). V₁ B₄ D_{n1} D_{8.4.7.8} (before corr.) ध्वजयष्टिभवनमेरुः (D_{n1} D₄ 'रु); D₈ ध्वजमप्यभवन्मेरुः. — (L. 8) K₄ D_{n1} अध्वर्युर्मध्यस्था. B₂ विखुरध्वर्युर्मध्यस्था (hypermetric) (for the prior half). D₈ पावकाः. — After line 8, D_{n1} D₈ read 72°-76^{ad}. — (L. 9) D₈ कल्पितं तु रथं; D₈ विस्मितं सुरथं (for कृप्तं तु तं रथं). D₈ [अ]भूवन् (for [अ]भवन्). — D_{n1} om. line 11. — (L. 11) D₈ महारथं (for 'त्मने).]

77 For S, cf. v. l. 62. — ^a) D₈ एवं तत्र महाभाग. — ^a) B₂ वृषदाम्. K₄ B₂ D_{n1} अरिमर्दने (B₂ 'नै); V₁ D_{n1} D_{1.8.8} अघवर्धने (V₁ 'न); D₂ अरिवर्धन; D₈ (marg. as in text) अपि मंदिन (sic).

78 For S, cf. v. l. 62. — ^a) D_{n1} D_{1.8} दिव्यानि (for मुख्यानि). — ^b) K_{1.8} B₂ व्यदधाच्च; V₁ D_{n1} D_{n1}

D_{1.8.8} व्य (D_{n1} D_{1.8} न्य) दधच्च. V₁ B₂ रणे (for रथे). — V₁ D₂ om. 78^{ad}. — ^c) K₈ B_{1.4.8} D_{n1} D_{n1} D_{1.8-8.7.8} ध्वजयष्टिं (K₈ D_{n1} 'ष्टि-) (for रथं). S₁ वियत्पृष्ठां; K₁ 'कृष्टा; K₈ 'कृत्य; B_{1.2.4.8} D_{n1} D_{n1} D_{1.8-8.7.8} 'कृत्वा (for 'कृष्टा). D₈ रथयष्टिं विजयकृत्. — ^d) D_{n1} D_{1.8} गोवृषः; C₂ 'वृषम् (as in text).

79 For S, cf. v. l. 62. — ^a) S₂ K₈ ब्रह्मदंडः. S₁ K_{1.2} कलादंडो; K₈ कालदंडो; D₈ फलं दंडो. — ^b) D_{1.8} वज्रदंडस्य (for रुद्रं). B₂ D₈ परः; D₈ [उ]ज्वलाः (for ज्वरः). — ^c) S₂ K_{2.8} D_{n1} D_{8.8} Co परिस्कंधा; C₂ 'स्कन्दा (as in text). K₈ V₁ B (B₃ damaged) D [आ]सन् (for [अ]स्य). — ^d) K₈ सरंतो (for सर्वतो). S₂ उद्यतः.

80 For S, cf. v. l. 62. — ^a) K₈ अथर्वाङ्गिरसावाणा (sic). — ^c) D₁ ऋग्वेदे. — ^d) D₈ वै (for च). B₁ पुरस्त्राः.

81 For S, cf. v. l. 62. — ^a) D_{n1} D₄ इतिहासयजुर्वेदो (D₄ 'दा). Co cites इतिहासं. — ^c) K₁ दिव्यवाचश्च; V₁ D_{n1} D₈ दिव्या (V₁ 'व्य-) गाथाश्च; D₈ विद्यावादश्च. C₂ cites दिव्या (as in text). K₈ विप्राश्च. D_{1.8} (marg. as in text) वेदाश्च (for विद्याश्च). Co cites विद्याः (as in text). — ^d) B₂ D_{n1} परिपार्श्वे च (D_{n1} 'श्वं) राः. B_{1.8} D_{8.8} स्थिताः; D₈ तथा (for कृताः).

82 For S, cf. v. l. 62. — ^a) K_{1.4} V₁ B (B₃ damaged) D_{n1} D₁₋₈ स्तोत्रादयश्च (for तोत्रा). Co cites स्तोत्रं. — ^b) S₁ K_{2.4} वषट्कारास्य. — ^c) D_{n1} ॐकारस्य. D₈ मुखो. — ^d) D_{n1} प्रतोदस्य करोद्भवः.

83 For S, cf. v. l. 62. — After 83^{ab}, K_{8.4} V₁ B_{1.2.4.8} D ins.:

263* छायामेवात्मनश्चक्रे धनुर्ज्यामक्षयां रणे ।

कालो हि भगवान्नुद्रस्तस्य संवत्सरो धनुः ।

[(L. 1) V₁ स्वयम् (for छायाम्). D₈ धनुर्वा महतीं रणे (sic) (for the posterior half). — (L. 2) K₈ (sup. lin.) [S]भवत् (for धनुः).]

D_{n1} D₈ om 83^{ad}. — ^c) V₁ D₈ तस्य (for तस्मान्).

तस्मान्नृणां कालरात्रिर्ज्या कृता धनुषोऽजरा ॥ ८३
 इषुश्चाप्यभवद्विष्णुर्वलनः सोम एव च ।
 अग्नीषोमौ जगत्कृत्स्नं वैष्णवं चोच्यते जगत् ॥ ८४
 विष्णुश्चात्मा भगवतो भवस्यामिततेजसः ।
 तस्माद्धनुर्ज्यासंस्पर्शं न विषेदुर्हरस्य ते ॥ ८५
 तस्मिंश्चरे तिग्ममन्युर्मुमोचाविषहं प्रभुः ।

भृग्वङ्गिरोमन्युभवं क्रोधाग्निमतिदुःसहम् ॥ ८६
 स नीललोहितो धूम्रः कृत्तिवासा भयंकरः ।
 आदित्यायुतसंकाशस्तेजोज्वालावृतो ज्वलन् ॥ ८७
 दुश्श्यावश्श्यावनो जेता हन्ता ब्रह्मद्विषां हरः ।
 नित्यं त्राता च हन्ता च धर्माधर्माश्रिताञ्जनान् ॥ ८८
 प्रमाथिभिर्घोररूपैर्भीमोदग्रैर्गणैर्वृतः ।

C. 8. 1507
 B. 8. 34. 54
 K. 8. 28. om.

V1 D2 [अ]रिणां; B (Bs damaged) Da1 D1.3-5.7 Co रौद्री (B2 'द्र') (for दृणां). Da1 D1.5.7 कालरात्री; Co 'रात्रिः' (as in text). — 'a) K3 या कृता; D2 व्याकृतो (for ज्या कृता).

84 For 84^{ab} in S, cf. v. l. 62. — 'a) B2.5 Da1 चास्य (for चापि). — Da1 D1.5 read 257*; B1.4.5 read lines 2-3 and B2 line 2 of 257* (second time) after 84^{ab}. — 'a) K3 B1.2.4 Da1 D1.5 अग्नीषो (B1 Da1 D1.5 'सो)मं; B2 अग्निषोमं; D2 अग्नीसोमौ. D2 अग्नीषोममयं सर्वं; S अग्नीषोमात्मकं कृत्स्नं (T1 विश्वं). — 'a) K3 वैष्णवो. K3 उच्यते; B2 च ततो; B2 D2 रोच्यते (for चोच्यते). D1 वयः (for जगत्). S उच्यते (G1 अच्युतं) वैष्णवं जगत्. Ca. 6 cite आत्मा.

85 'a) Da1 D2 T1.3 G आत्मा (for चात्मा). D1 आत्मा परमात्मा भागवतो (hypermetric). — 'b) Dn1 D2 रुद्रस्य; D2 तस्यापि (for भवस्य). S K1.2.4 विष्णो-रमिततेजसः; V1 भविष्यत्यतितेजसः. — 'a) K3 धनुषा; M धनुर्ज्या (for धनुर्ज्या-). Dn1 D2 तस्मादेकस्य संस्पर्शो. Ca as in text. — 'a) K3 S (except T2) स विषे (K3 'षा)हे; B1 न विशेषैर; Dn1 D2 विशेषेण. B1 Dn1 D2 M भवस्य वै (B1 ते; D2 हि); T1 G1.2 शरस्य वै; T2 G2 महेश्वरः (for हरस्य ते). K3 वै; Co ते (as in text). B1 अविषहं भवत्युत.

86 'a) S1 K2.4 शरं; K1 ज्वरं. K3 B1.2.4 D2-4.7 तिग्ममन्युः; V1 D2 'तेजे (D2 'जा); Dn1 D2 S तीक्ष्ण-मन्युः; Co तिग्म (as in text). — 'b) T1.3 G M2-4 असुं (M2-4 'सु)चद् (for सुमोच). B1 विसहः; B2 [अ]पि महत्; B2.5 [अ]रिषहं; Dn1 [अ]विषहः; T1.3 G M2 दुःष (T1 'स)हं; M2.4 विषहं. T2 G1 M1-4 भृगुः (for प्रभुः). M1 अमरद्विषहं प्रभुः. — 'a) S2 Da1 भृगवांगिरो; D2 भृगंगिरो- (sio). K1 S (except T2) -मन्युभवः; K4 -मनुभवः; D2 -मन्युभवा (for -मन्युभवं). Ca as in text. — 'a) S (except T2) क्रोधाग्निर्. K1 T1 इति दुःसहं; T2 G2 अपि दुःषहः; G1 M2-4 अतिदुःषहः; G2 अभिदुष्यहः (for अतिदुःसहम्). Dn1 D2 सोमविष्णव-

मिसंभवं (D2 'वे). — After 86, Dn1 D2 read 92.

87 'a) D2 धूम्रः. Co भूत्वा लोहितमाश्रय. — 'b) K2 कृत्तिवासा; T2 'वासं. D2.6 S भयानकः (for भयंकरः). Co पुनर्नलो [अ]भूत्तदा. — Dn1 om. (hapl.) 87^a-88^b. — 'a) S2 K4 D1 आदित्यायुतसंकाशे (D1 'क्षं). — 'a) B1.5 [S]ज्वलन्; D2 भवेत्; D2 [S]भवत्; S भवः (for ज्वलन्).

88 D1 om. 88^a-90^b. G2 om. 88. Dn1 om. 88^{ab} (cf. v. l. 87). — 'a) S1 K1.2 दुःशाव्यः शावया; S2 दुश्श्याव्यच्यावया; K3 T2 दुर्दैत्यद्रावको; K4 V1 B2 D2.5 दुश्श्यावः श्या (V1 वश्ये; B2 D2 'वच्या; D2 'वश्चा)वनो; B1 दुःसहश्श्यावनो; Da1 दुश्श्यावश्शनो; D2 दुश्श्याव्यश्या-वनो; D2 lacuna; D2 मुह्यश्यावश्चावनो (sio); T1.3 G2 दुश्श्या (T1 'रा)च्यावको; G1 दुश्श्यावश्श्यावको; M 'व्यश्या (M1 'श्चा)वनो (for 'वश्चावनो). V1 जाते; Da1 D2 जातो; D2 हेतो (for जेता). — 'b) K1 हत्वा; D2 जंता (for हन्ता). K1.3 D2 G1 M1 (sup. lin. as in text) वरः (D2 'र) (for हरः). — 'a) D2 transp. त्राता and हन्ता. T1 हर्ता (for हन्ता). K3 नित्यशतावहन्ता च. — 'a) D2-4.6.7 नरान् (for जनान्). V1 B1.4 Da1 D2 T1 धर्माधर्माश्रितं जनं (T1 'गत). Co oites 'श्रितं. — After 88, V1 B1 ins.:

264* प्रमाथिभिर्वलं लेभे सवेगैर्दमने घृतः ।

[B1 सर्वेद्रागमिर्वृतः]

89 D1 om. 89 (cf. v. l. 88). — 'a) D2-4.6.7 भीमबलैर् (for घोररूपैर्). K1 प्रमाथिर्घरो भूपैः (sio); S प्रमथानां गणैश्चैव. Ca as in text. — 'b) V1 B (Bs damaged) Da1 D2 भीमोदग्रगणैर्. K3 गुणैर् (for गणैर्). B1 युतः; D2 वृतं. — S K1.2 om. (hapl.) 89^{ab}. — 'a) T2 विवभौ (for विभाति). — 'a) K3 V1 B2 D2 D2 स्त्रैरेव; T1.3 G1.3 M अतीव; G2 अथित्वा (sio) (for तैरेव). B1 [अ]त्र गुणैर्; T1.3 G1.3 M1 [आ]त्मगणैर्; Co 'गुणैर् (as in text). T2 अजितात्मा गुणैर्वृत् (before corr. 'यु)तः.

C. B. 1508
B. B. 34. 54
K. B. 26. om.

विभाति भगवान्स्थाणुसैरेवात्मगुणैर्वृतः ॥ ८९

तस्याङ्गानि समाश्रित्य स्थितं विश्वमिदं जगत् ।

जङ्गमाजङ्गमं राजञ्छुशुमेऽद्भुतदर्शनम् ॥ ९०

दृष्ट्वा तु तं रथं दिव्यं कवची स शरासनी ।

* बाणमादत्त तं दिव्यं सोमविष्णवग्निसंभवम् ॥ ९१

तस्य वाजांस्ततो देवाः कल्पयांचक्रिरे विभोः ।

पुण्यगन्धवहं राजञ्श्चसनं राजसत्तम ॥ ९२

तमास्थाय महादेवस्त्रासयन्दैवतान्यपि ।

आरुरोह तदा यत्तः कम्पयन्निव रोदसी ॥ ९३

स शोभमानो वरदः खङ्गी बाणी शरासनी ।

हसन्निवाब्रवीद्देवो सारथिः को भविष्यति ॥ ९४

तमब्रुवन्देवगणा यं भवान्संनियोक्ष्यते ।

स भविष्यति देवेश सारथिस्ते न संशयः ॥ ९५

तानब्रवीत्पुनर्देवो मत्तः श्रेष्ठतरो हि यः ।

तं सारथिं कुरुष्व मे स्वयं संचिन्त्य माचिरम् ॥ ९६

एतच्छ्रुत्वा ततो देवा वाक्यमुक्तं महात्मना ।

90 D₁ om. 90^{ab} (cf. v. l. 88). — ^a) D₈ हि संश्रित्य (for समा^a). — ^b) B₈ श्रितं (for स्थितं). M₈ सर्वम्; C₈ विश्वम् (as in text). — ^c) G₂ [S]द्भुतदर्शनः.

91 V₁ repeats 91^{ab} after 94^{ab}. — ^a) D₈ तु ते; M₂₋₄ कृतं (for तु तं). K_{1,2} V₁ (first time) B (B₈ damaged) D युक्तं (for दिव्यं). T₂ रथं दृष्ट्वा कृतं दिव्यं. — ^b) K₈ शरास्त्रातान्; D₈ सशरासनः. V₁ (second time) D₁ D₈ तैर्हयैः (D₈ वैहयैः) मंत्रसंभवैः. — D₁ D₈ om. 91^{cd}. — ^c) N (B₈ damaged; D₁ D₈ om.) आदाय (for आदत्त). S आददे तमिषुं (T_{1,2} G_{1,2} सशरं) दिव्यं (T₂ देव). — ^d) K₈ सोमविष्णवग्निसंभवं; D₂ S सोमविष्णवग्निसंभवं (D₂ संनिभं).

92 For S, cf. lines 103-104 of App. I (No. 2). D₁ D₈ read 92 after 86. — ^a) B_{1,2} अस्य (for तस्य). K₈ वार्तासु; K₄ V₁ B_{1,2,5} D_{2,3,7} राजंसु; D₁ D_{1,5} पक्षैः; D₁ D₈ वाचं; D₂ वाद्यासु; D₈ वाजीसु (for वाजांसु). B_{1,4,5} D₁ D_{1-5,7} तदा (for ततो). — ^b) K₈ D₁ विभो; V₁ B (B₈ damaged) D_{2-4,7,8} प्रभो (D₈ भोः). — ^c) D₈ पुण्यगन्धवहो; C₈ वहं (as in text). K₈ तत्र (for राजन्). — ^d) B_{1,4,5} D₁ D_{1,3-5,7} देवसत्तमं (D₈ मः); B₂ D₂ राजसत्तमं. K₈ वाजांश्च राजसत्तमः; D₈ शसनो विधिजोभवत्.

93 ^a) B₁ अवस्थाय; B₂ समास्थाय; D₈ समर्थयन्; T_{1,2} G समादाय (for स्थाय). T₂ रथं देवसु (for महादेवसु). — ^b) K₈ त्रीमया (sic) (for त्रासयन्). D_{2,6} S दैत्य (G₂ सर्व) दानवान्; D₈ दैवतैरपि. — ^c) T₁ रथं; M₁ यदा (for तदा). S₂ यातु; K₁ यतुः (sic); D₈ यतुः; T₁ दिव्यं; G₂ यत्तत्; C₈ यत्तः (as in text). — ^d) V₁ B (B₈ damaged) D₁ D₁₋₇ मेदिनीं; D₈ रोदसीं; T₂ रोधसा; C₈ रोदसी (as in text). — After 93, N (except D₂) ins.:

265* तमारुह्य देवेशं तुष्टुः परमर्षयः ।

गन्धर्वा देवसंघाश्च तथैवाप्सरसां गणाः ।

[(L. 1) S K_{1,2,4} तमारुह्युः; K₈ तमारुह्युः (sic); B₈ रुरुह्युः. — (L. 2) K_{1,4} D₈ गन्धर्व- (for गन्धर्वा). D₁ गुणाः (for गणाः).]

D₈ cont.: D₂ S ins. after 93:

266* महर्षिभिः स्तूयमानो वन्द्यमानश्च बन्दिभिः ।

उपनृत्तश्चाप्सरसां गणैर्नृत्तविशारदैः ।

[(L. 1) D_{2,6} ब्रह्मर्षिभिः (for मह^a). — (L. 2) G₁ उपनृत्तश्च (for उप^a). D_{2,6} तथैवाप्सरसां वृन्दैर्नृत्तविशारदैः. —

94 ^a) V₁ M₂₋₄ संशोभमानो. D_{2,6} अशोभत महा- (D₈ तदा) देवः. — ^b) T₂ M_{1,4} बाण- (for बाणी). M_{2,3} खङ्गबाणशरासनी. — After 94^{ab}, V₁ repeats 91^{ab}. — ^c) S₁ K_{2,4} D₁ D₈ [ए]व (for [इ]व). K_{8,4} V₁ B (B₈ damaged) D₁ D_{1-5,7} T_{1,2} M देवान्; T₂ G शंसुः (for देवो). D₈ ततो ब्रवीत्तथा देवान्. — S K_{1,2} om. (hapl.) 94^d-96^a. — ^d) S भवेदिति (for भविष्यति). — After 94, S ins. an addl. colophon. [Adhy. name: T_{1,2} G₁ M₁ त्रिपुरदहने (T₁ न^a) रथकल्पनं. — Adhy. no.: T_{1,2} G M 26; T₂ 28.]

95 S K_{1,2} om. 95 (cf. v. l. 94). Before 95, S ins. दुर्योधनः. — ^b) K₈ D₈ संनियोष्य (D₈ क्ष्य) से. — ^c) K₄ G₂ देवेशः. — ^d) D₈ चान्यथा (for संशयः).

96 S₁ K_{1,2} om. 96^a (cf. v. l. 94). — ^a) S महादेवो (for पुनर्देवो). — ^b) D₂ भवेत्; G₂ M₁ हि सः (for हि यः). K₈ सत्यश्रेष्ठतरो भुवि. — ^c) K₈ V₁ D₁ D_{2,6,8} S मे (for मे). — ^d) D₈ सुयं (for स्वयं).

97 ^a) S वचो (for ततो). — ^b) S सर्वं गत्वा पितामहं. — ^c) B (B₈ damaged) D₁ D_{1,3-5,7} देवाः (for देवं). K₂ गत्वापि तं महादेवं; S प्रणिपत्योत्तुरेकाग्रः (G_{1,2} M₂ इयाः). — ^d) K₈ प्रणम्य; D₈ प्रपद्य (for प्रसाद्य). K₁ [ए]व; V₁ D₁ D₈ [ए]तद्; B_{1,2,4} D₁ D_{1-5,7,8} [इ]दं; B₈ S

गत्वा पितामहं देवं प्रसाधैवं वचोऽब्रुवन् ॥ ९७
 देव त्वयेदं कथितं त्रिदशारिनिवर्हणम् ।
 तथा च कृतमस्माभिः प्रसन्नो वृषभध्वजः ॥ ९८
 रथश्च विहितोऽस्माभिर्विचित्रायुधसंवृतः ।
 सारथिं तु न जानीमः कः स्यात्तस्मिन्नथोत्तमे ॥ ९९
 तस्माद्विधीयतां कश्चित्सारथिर्देवसत्तम ।
 सफलां तां गिरं देव कर्तुमर्हसि नो विभो ॥ १००
 एवमस्मासु हि पुरा भगवन्नुक्तवानसि ।
 हितं कर्तास्मि भवतामिति तत्कर्तुमर्हसि ॥ १०१
 स देव युक्तो रथसत्तमो नो
 दुरावरो द्रावणः शात्रवाणाम् ।

पिनाकपाणिर्विहितोऽत्र योद्धा
 विभीषयन्दानवानुद्यतोऽसौ ॥ १०२
 तथैव वेदाश्चतुरो हयाग्र्या
 धरा सशैला च रथो महात्मन् ।
 नक्षत्रवंशोऽनुगतो वरूथे
 यस्मिन्योद्धा सारथिनाभिरक्षयः ॥ १०३
 तत्र सारथिरेष्टन्यः सर्वैरेतैर्विशेषवान् ।
 तत्प्रतिष्ठो रथो देव हया योद्धा तथैव च ।
 कवचानि च शस्त्राणि कार्मुकं च पितामह ॥ १०४
 त्वामृते सारथिं तत्र नान्यं पश्यामहे वयम् ।
 त्वं हि सर्वैर्गुणैर्युक्तो देवताभ्योऽधिकः प्रभो ।

G. 8. 1527
B. 8. 34 73
K. 8. 27 11

[ए]नं (for [ए]वं). S महर्षिभिः (for वचोऽब्रुवन्).
 98 Before 98, Ds ins. देवा ऊचुः. — ^a) Ks [ए]व;
 V1 Dn1 Ds यत् (for [इ]दं). B1.4.5 Da1 D1.8-5.7 S
 यथा त्व(S त्वया य)कथितं देव (T1 पूर्व); Ds देवेश
 यत्वा कथितं. — ^b) Ss B1.4.5 Da1 D1.8-5.7 -विनिग्रहे;
 Ks V1 B2 Dn1 Ds.8 S -निवर्हणे (Ks M1.2 'ण) (for
 -निवर्हणम्). — ^c) Ks V1 B2 Ds.8 S तत् (for च).
 — ^d) Ks V1 B (Bs damaged) D S नो (Ks Dn1
 Ds नो-; V1 Ds वै; Ds S च) वृषभध्वजः (for वृषभ').

99 ^a) M1 रथं. — ^b) B2 विचित्रांबरसंवृतः; Dn1 Ds
 T1 विचित्रायुधसंवृतः (D2 'निभः; T1 'युतः). — ^c) B2
 सारथिस्; Ds सारथी. B1.4.5 Da1 D1.8-5.7 S (except
 T1) च (for तु). — ^d) Gs कस्मात् (for कः स्यात्). T1
 अस्मिन्; G2 तस्माद् (for तस्मिन्). Ks कस्य कस्मिन्नथोत्तमः;
 T2 तस्मिन्नथवरोत्तमे.

100 ^a) G2 कामाद् (for तस्माद्). — ^b) Bs देव-
 सत्तमः; T1 सुरसत्तम. G2 तव पुत्रस्य सत्तम. — ^c) B1
 सफलतां (for सफलां तां). T1 हि (for तां). Ds चार्थितं;
 Ts G2.8 त्वाक्षिपं (for तां गिरं). — ^d) Ks M2 (before
 corr.). 3.4 ते (for नो). D2.8 प्रभो (for विभो).

101 Ts G2.8 om. 101^{ab}. — ^a) Ds अस्मानपि (for
 'सु हि). Dn1 रिपुहा (for हि पुरा). — ^b) Ds M2-4
 भगवान्. Ks वक्तुवान् (for उक्तवान्). Ss अपि (for
 असि). — ^c) B2.4 Dn1 Ds.7 हितः; S एवं (for हितं).

102 ^a) Ks Da1 D1.5.8 रथसत्तमेन; Dn1 'सत्तमश्च;
 D2 'सत्तमो वो; S 'सत्तमो वै. — ^b) Ss दुरायरो; Ks
 T1 'रोहो; V1 B2 m D2.8 T2 'सदो; B1.4.5 Da1 Dn1
 D1.8-5.7.8 Co 'धरो; B2 T2 G 'धर्वो; M2 'परो (for
 'वरो). — ^c) S पिनाकधन्वा (for 'पाणिर्). — ^d) B2

om. (hapl.) from विभीषयन् up to योद्धा (in 103^d).
 Ks मानवानुद्यतो; T1 दानवानिदतो (for 'नुद्यतो).

103 B2 om. up to योद्धा (in 103^d) (cf. v. 1. 102).
 — ^a) V1 D1.8 T2 G1 देवाश्च; Ds वेदांस्. S च रथे
 (for चतुरो). Co cites चतुरः. Ds हयाग्र्यान्; G1 'ग्रा;
 G2 भयाग्र्या. — ^b) Ks V1 B1.4.5 D T G1.8 M महात्म-
 (T2 'स्व)नः. G2 धराः सशैलश्च यमो महात्मनः. — ^c)
 K1.2.4 V1 B1.4.5 D S Ca नक्षत्रवंशा (K4 'शे)नुगतो
 (D2.7 'नुरथो; Ds 'नुरथो) वरूथी. — ^d) Ks B1.4.5 Da1
 Dn1 D1-7 हरो; Ds हारो हि (for यस्मिन्). Ss K2.4
 V1 B (Bs damaged) D Ts Gs सारथिना. Co: ना
 पुमान्. Ks.4 B1.4 Da1 Dn1 D1-7 Ts Gs अभिलक्ष्यः
 (K4 D2 Ca.0 'क्षः); V1 अति लक्ष्यः; Bs अभिलक्ष्यः; Ds
 अस्ति लक्ष्यः; G2 अभिरथ्या (for 'रक्ष्यः).

104 ^a) K1 तथा (for तत्र). S Ks दृष्टव्यः; Co दृष्टव्यः
 (as in text). — ^b) V1 एव (for एतैर्). Ss Bs
 विशेषयन्; Ks 'षतः; Ca.0 'वान् (as in text). — ^c)
 Ss K1.4 तत्प्रविष्टो; Ks तत्प्रतिष्ठो; Co 'ष्टो (as in text).
 V1 B2 Ds तं प्रतिष्ठरथं देव; Da1 D1.8 तत्प्रतिष्ठरथं देव;
 Ds प्रतिष्ठितो रथो देव; S तं (M1 सं-) प्रविष्टा रथं देवा (T1
 G2 Ms 'व; M4 'वं). — ^d) K1 हतः; Bs हरो (for
 हया). Ks योद्धा. V1 B1.4 Da1 D1.2.5.6 T2 हयान् (D2
 हया) योद्धारमेव च; T1.8 G M रथयोद्धारमेव च. — ^e)
 S K2.4 समस्तानि; K1.8 B (Bs damaged) Da1 D1.8-5.7
 सशस्त्राणि (for च शस्त्राणि). — ^f) Ks पितामहः; B2 D1 'महं.

105 G2 om. 105^{ab}. — ^a) Ks नाम्न्य- (for नान्यं).
 — ^b) Ss K2.4 V1 B (Bs damaged) Da1 D1-7 T1.8
 G2.8 सर्वैर्गुणैर्. — ^c) K1.8 V1 B1.2.4 Dn1 D2-4.6.7
 दैवतेभ्योधिकः; Bs दैवेभ्योप्यधिकः; Da1 D1.8 दैवेभ्यो-

C. 8. 1527
B. 8. 34. 79
K. 8. 27. om.

सारथ्ये तूर्णमारोह संयच्छ परमान्हयान् ॥ १०५
इति ते शिरसा नत्वा त्रिलोकेशं पितामहम् ।
देवाः प्रसादयामासुः सारथ्यायेति नः श्रुतम् ॥ १०६
ब्रह्मोवाच ।
नात्र किञ्चिन्मृषा वाक्यं यदुक्तं वो दिवौकसः ।

संयच्छामि हयानेष युध्यतो वै कपर्दिनः ॥ १०७
ततः स भगवान्देवो लोकस्रष्टा पितामहः ।
सारथ्ये कल्पितो देवैरीशानस्य महात्मनः ॥ १०८
तस्मिन्नारोहति क्षिप्रं स्यन्दनं लोकपूजिते ।
शिरोभिरगमंस्तूर्णं ते हया वातरंहसः ॥ १०९

भ्यधिकः; T₂ M₁ देवताभ्यधिकः. — After 105st, S (G₂ om. lines 1-6; M₁ om. lines 10-12) ins.:

267* त्वं देव शक्तो लोकेऽस्मिन्नियन्तुं प्रदुतानिमान् ।
वेदाश्चान्सोपनिषदः सारथिर्भव नः स्वयम् ।
योद्धुं बलेन सत्त्वेन वयसा विनयेन च ।
अधिकः सारथिः कार्यो नास्ति चान्योऽधिको भवान् ।
स भवांस्तारयत्वस्मान्कुरु सारथ्यमन्यय । [5]
भवानभ्यधिकस्त्वत्तो नान्योऽस्ति भविता त्विह ।
त्वं हि देवेश सर्वैस्तु विशिष्टो वदतां वर ।
तं रथं त्वं समारुह्य संयच्छ परमान्हयान् ।
तव प्रसादाद्ध्येयुर्देव देवतकण्टकाः ।
स नो रक्ष महाबाहो दैत्येभ्यो महतो भयात् । [10]
त्वं हि नो गतिरव्यग्र त्वं नो गोप्ता महाव्रत ।
त्वत्प्रसादात्सुराः सर्वे पूज्यन्ते त्रिदिवे प्रभो ।

[(L. 1) T₂ M₁ लोकेश (for 'केऽसिन्). — (L. 2) T G₂ M₁ वेदाश्च (for वेदाश्चान्). M₂-4 सोपनिषदान्. — (L. 3) T₁ G₂ M₂-4 योद्धुः. T₂ M₁ वीर्येण सत्त्वेन; M₂-4 सत्त्वेन वीर्येण (for सत्त्वेन वयसा). — (L. 4) T₂ G₂ को वा (for कार्यो). M₂-4 भवेत् (for भवान्). — (L. 5) T₁ तापयतु; T₂ G₂ तारयित्वा (for 'यतु). — (L. 6) G₂ भवादभ्यधिकसः. T₁ M₂-4 [इ]ह पितामह (for भविता त्विह). — (L. 7) T₁ वरः. — (L. 8) Cf. 105st. M₁ त्वत् (for त्वं). G₂ समवायवलान्हयान् (for the posterior half). — (L. 9) G₁ वध्येरन्. T₁ G₂ M₂ देवतकण्टकाः (G₂ 'कान्); M₁ देव कवे प्रभो. — (L. 10) M₂-4 महादेव (for 'बाहो). — (L. 11) T₁ G₁ अव्यग्रा; M₂-4 अव्यग्रा (for अव्यग्र).]

— S om. 105st; K₂ om. 105st. — *) S₁ सारथ्ये; K₁ सारथिः; V₁ B (B₂ damaged) D₁ D₂ D₃ स रथं; D₂ सारथ्यं (for सारथ्ये). V₁ B₂ D₂-4.6.7 आरुह्य (for आरोह). — After 105, N ins.:

268* जयाय त्रिदिवेशानां वधाय त्रिदशद्विषाम् ।

[B₁ D₁ D₂ त्रिदिवेशानां (for त्रिदिवे). K₂ D₂ त्रिदिवदिषां.]

106. *) B₂ तरसा; Co शिरसा (as in text). K₂ B₁ D (except D₂) T₂ M गत्वा; T₂ G₂ गच्छन्

(for नत्वा). — *) B₂ D₁ त्रैलोक्ये (D₂ 'के)शः; T₂ त्रिदशशस्त्रं. B₁ पितामहः. — After 106, V₁ D₁ D₂ ins. an addl. colophon. [Adhy. name: D₁ D₂ त्रिपुरवधोपाख्यान.]

107 K₂ B (B₂ damaged) D₁ D₂ भगवान्; D₂ D₂-4.6.7 पितामह (for ब्रह्मा). — After the ref., S ins.:

269* एवमेतत्सुरास्तथ्यं नान्यस्त्वभ्यधिको भवान् ।
सारथित्वं करिष्यामि शंकरस्य महात्मनः ।
सर्वथा रथिनः श्रेयान्कर्तव्यो रथसारथिः ।
तस्मादेतद्यथातत्त्वं ज्ञात्वा युष्मांश्च संगतान् ।
संगच्छामि हयानेष विबुधाः कालमर्दिने । [5]

[(L. 1) T₂ G₂ तस्य (for तथ्यं). T₂ M₁ भवात्; G₂ M₂-4 भवेत् (for भवान्).]

— *) D₂ मुषा (for मृषा). D₂ वाच्यं (for वाक्यं). — *) K₂ V₁ D₁ D₂ D₃ वै; B₁ D₂ D₂-4.6.7 त्रि- (for वो). — *) D₁ D₂ महान् (for हयान्). K₂ एव; Co एष (as in text). — *) D₂ Co [अ]हं (for वै). — For 107, S subst.:

दुर्योधनः ।

270* एवमुक्त्वा जटामारं संयम्य प्रपितामहः ।

परिधायाजिनं गाढं संन्यस्य च कमण्डलुम् ।

प्रतोदपाणिर्भगवानारोह रथं तदा ।

[(L. 2) G₂ कमण्डलुः. — (L. 3) T₁ G₂ तथा (for तदा).]

108 *) D₂ लोकश्रेष्ठो (for 'स्रष्टा). — *) V₁ [अ] कल्पयन्; T₂ G₁ M₁ कल्पिते (M₁ 'ता); Co 'तः (as in text).

109 *) S रथं (for क्षिप्रं). — *) S₂ V₁ B₂ D₂ D₂-4.6-8 स्यन्दने. K₂ B₁ D₁ D₂ लोकपूजितं. S कल्पितं लोकसंभृतं (T₂ 'वृ)तं. — *) S पतिता (for अगमन्). V₁ B (B₂ damaged) D (except D₁ D₂) S भूमिं (T₂ G₁ 'मौ) (for तूर्ण). — *) S तुरगा वेदसंभवाः. — V₁ B₁ D₁ D₂-3 ins. after 109: S₁ B₂ D₁ D₁ after 111:

271* आरुह्य भगवान्देवो दीप्यमानः स्वतेजसा ।

महेश्वरे त्वारुहति जानुभ्यामगमन्महीम् ॥ ११०
अभीशून्हि त्रिलोकेशः संगृह्य प्रपितामहः ।
तानश्वांश्चोदयामास मनोमारुतरंहसः ॥ १११
ततोऽधिरूढे वरदे प्रयाते चासुरान्प्रति ।
साधु साध्विति विश्वेशः स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ११२
याहि देव यतो दैत्याश्चोदयाश्चानतन्द्रितः ।

पश्य बाहोर्वलं मेऽद्य निघ्नतः शात्रवात्रणे ॥ ११३
ततस्तांश्चोदयामास वायुवेगसमाञ्जवे ।
येन तत्रिपुरं राजन्दैत्यदानवरक्षितम् ॥ ११४
अथाधिज्यं धनुः कृत्वा शर्वः संधाय तं शरम् ।
युक्त्वा पाशुपतास्त्रेण त्रिपुरं समचिन्तयत् ॥ ११५
तस्मिन्स्थिते तदा राजन्कुद्धे विधृतकार्मुके ।

C. 8. 1583
B. 8. 34. 107
K. 8. 27. 30

[Ds प्रारोहद् (for आरुह्य).]

B1.4 D cont.: V1 ins. after 111: B2 after 110:

272* अभीशून्हि प्रतोदं च संजग्राह पितामहः ।

[D2.6 अभीष (D6 'पु'); Ds अभिशुं; Ca 'पून्' (as above).
D2.6.8 च (for हि). Ds प्रतोदे; Ca 'दं' (as above).]

110 K1 B1.4 D2-3 T G M1. om. 110: V1 reads
(in marg.) 110 after 271*. Dn1 reads 110-111
after line 4 of App. I (No 3). — ^a) V1 रोहयति;
B2.5 Da1 D1 त्वारोहति. — For 110, T G M1 subst.:

273* उभाभ्यां लोकनाथाभ्यामास्थितं रथसत्तमम् ।

बोद्धुं न शक्ता वेदाश्चा जानुभ्यामपतन्महीम् ।

[(L. 2) T2 G3 वेदाश्च (for 'श्वा'). G2 सोद्धुं न शक्ता वेदाश्च
(for the prior half). T1 अगमन् (for अपतन्).]

111 S2 K1 B1.4 Dn1 D2-4.6.7 om. (? hapl.) 111.
B2 om. 111^{ab}. V1 reads 111 in marg. Ds reads
111 after line 4 of App. I (No 3). — ^a) K2 V1
B2.5 Da1 D1.6.8 S अभीषून्. S1 K4 अपि लोकेशः; K3
त्रिदिवेशः; B2 हि त्रिलोकेशः. — ^b) Ds संयम्य (for
संगृह्य). S1 K4 तु (for प्र-). — For 111, S subst.:

274* अभीशूभिस्तु भगवानुद्यम्य च हयान्विभुः ।

अस्तु वीर्यं च शौर्यं च वेदाश्चानामिति प्रभुः ।

रथं संचोदयामास देवानां प्रभुरन्ययः ।

[(L. 1) T1.8 G3 च; G2 स (for तु). — (L. 3) G2
वेदानां (for देवानां).]

— After 111, K4 V1 B1.4.5 D ins. a passage given
in App. I (No. 3).

112 ^a) B1 M1 विरूढे (for ऽधिरूढे). — ^b) T2 सन्नद्धे
(for प्रयाते). T1.8 G M रथं पशुपति (M1 'ते')स्तदा. — ^c)
K3 Da1 D1.2.5 G2 M1 देवेशः (D2 G2 M1 'श्वा'); K4
विश्वेशः; T2 G1.8 M2-4 देवेशः. — ^d) S2 K4 स्तूयमानो
(for स्मय").

113 ^a) K2 T2 दैत्यांसः. — ^b) B1 [अ]स्मान् (for
[अ]श्चान्). T1.8 G अरिंदम (G1.2 'म:'); M अतन्द्रियः (for
अतन्द्रितः). — ^d) K3 निघ्नतः (for निघ्नतः). Ds शात्रवं.

114 B2 resumes. — ^a) K3 V1 B D2.4.6-8 S

ततोश्वांश्च; D2 ततस्ते (for 'स्वांस'). D2.8 नोदयामास
(for चोद"). — ^b) K3 V1 B D S मनोमारुत (M1
'मानस')रंहसः. — After 114^{ab}, T2.8 G1.8 M ins.:

275* पुराण्युद्दिश्य स्वस्थानि दानवानां तरस्विनाम् ।

— ^a) Ds यत्; D2 तं (for तत्). Da1 D1.5 वै तत्पुरं
(for तत्रिपुरं). K3 जज्ञे (for राजन्). — ^b) B2 Da1
D1.6 दैत्यदानवपूजितं. — For 114^{ab}, S (except T2)
subst.:

276* ततस्ते सहसोत्पल्य वेदाख्या रथवाजिनः ।

क्षणेन तानि दैत्यानां पुराणि प्रापयन्प्रभुम् ।

[(L. 1) T1 G1.2 M2-4 तरसा (for सहसा). T1.8 G3
M2-4 रथमादाय वाजिनः (for the posterior half). —
(L. 2) T2 M1 तेन (for तानि). T2 M1 हरं (for प्रभुम्).]
— After the above, S reads 80^{ab} (with v. l.).
— After 114, S K V1m B2.4.5 Da1 Dn1 D1.8-5.7.8
ins.:

277* पिबन्निरिव चाकाशं तैर्हयैर्लोकपूजितैः ।

जगाम भगवान्क्षिप्रं जयाय त्रिदिवौकसाम् ।

[(L. 1) S K1.2.4 Dn1 B2 लोकपूजितैः.]

— After 277*, K2.4 V1 B (except B2) D (except
D2) T2 ins. a passage given in App. I (No. 4).

115 ^a) B2 अथासह्यं (for 'धिज्यं'). K3 स्वधनुः
(hypermetrio) (for धनुः). — ^b) B2 सर्वोयसं (for
संधाय तं). K3 समारोप्य च तं शरं. — ^c) B1.2.4 G1
युक्तं; D4 युक्त्वा; D2 T2 युक्त्वा. D2 पाशुपतास्त्राणि; G2
'पदास्त्रेण. — ^d) T1 ते पुरं (for त्रिपुरं). G2 स तु चिन्तयन्
(for समचिन्तयत्).

116 ^a) G1 अस्मिन्. B2 हि ते (for स्थिते). T2 G
ततो (for तदा). V1 B D2-4.6.7 T1 M2 महाराज (B2
'जन्') (for तदा राजन्). — ^b) K3 V1 B D S रुद्धे (for
कुद्धे). S K1.2 विद्रु (S1 'शु-'; S2 'ष्ट')तकार्मुकः; K3 च
ष्टतकार्मुके; Dn1 S वितत (for विधृत). — ^c) K4 पुराणे.
V1 त्रीणि; Da1 D1.8 S (except T2) तेन (for तानि).
— ^d) S K2.4 B1-2.5 Dn1 D2-4.7 ए (S2 K4 चै) वैकृतां;
K1 D2 एकत्रतां; B4 एकत्वती; B1m एकैकतां; Da1 D1.5

C. 8. 1563
B. 8. 34. 108
K. 8. 27. 30

पुराणि तानि कालेन जग्मुरेकत्वतां तदा ॥ ११६
एकीभावं गते चैव त्रिपुरे समुपागते ।
बभूव तुमुलो हर्षो देवतानां महात्मनाम् ॥ ११७
ततो देवगणाः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ।
जयेति वाचो मुमुचुः संस्तुवन्तो मुदान्विताः ॥ ११८
ततोऽग्रतः प्रादुरभूत्रिपुरं जम्बुषोऽसुरान् ।
अनिर्देश्योग्रवपुषो देवस्यासहतेजसः ॥ ११९

स तद्विकृष्य भगवान्दिव्यं लोकेश्वरो धनुः ।
त्रैलोक्यसारं तमिषुं मुमोच त्रिपुरं प्रति ।
तत्सासुरगणं दग्ध्वा प्राक्षिपत्पश्चिमाणवे ॥ १२०
एवं तत्रिपुरं दग्धं दानवाश्चाप्यशेषतः ।
महेश्वरेण क्रुद्धेन त्रैलोक्यस्य हितैषिणा ॥ १२१
स चात्मक्रोधजो वह्निर्हाहेत्युक्त्वा निवारितः ।
मा कार्षीर्भस्मसाल्लोकानिति त्र्यक्षोऽब्रवीच्च तम् ॥ १२२

Co एकात्मतां; Ca एकत्वतां (as in text). V1 Ds S
जग्मुरेकत्वमाद्यु वै (V1 Ds 'मप्यथ).

117 ^a) B1 एकीभावं (for 'भावं'). — ^b) Ks.4 V1 B
D S त्रिपुरत्वमुपागते (D1 'त्वमुपागमे; Ds 'त्वं समागते').
— ^c) Some MSS. तुमलो. Ds बभूव त्रिषु लोकेषु. — ^d)
K V1 B3-5 Da1 Dn1 D1.2.4 S देवतानां. Ds हर्षो मनसि
सर्वतः.

118 ^a) Ds संस्तुष्टास्ते (for संस्तुवन्तो). Ks B Da1
Dn1 D1.3-5.7.8 S महेश्वरं; V1 D2.6 मुदायुताः (for
'न्विताः).

119 ^a) S K1.2.4 भवः; G2 [अ]ग्रश्च (for अग्रतः).
B2 ते सुरास्त्रिदिवं जग्मुः; Ds ततो दृष्टिपथं प्राप्तं. — ^b) Ks
जम्बु*; Ks जग्मुषो; B2 D2-4.7.8 (marg. sec. m.) निघ्नतो
(for जम्बुषो). V1 Ds पुरं; B2 असुराः; Dn1 धनुः; T2 परं;
G2 पुरा (for असुरान्). S1 त्रिपुरं जम्बुरासुरान्; S2 K4
जम्भि(Ks 'हि)वांस्त्रिपुरासुरान् (sic); B2 प्रादुरासंस्ततोऽग्रतः.
— ^c) Ks (before corr. as in text) अनिर्देश्यं च
जम्बुषो; V1 S 'दैव्याग्र(T1 'अ-; T2 M2-4 'इय)वपुषो.
Ca. c cite अनिर्देश्यं. — ^d) T1 महता (for देवस्य). K4
[अ]सहतेजस्विता (sic); B2 [अ]मिततेजसः; Dn1 [अ]-
सहते धनुः (sic); T1 [अ]सत्यतेजसा (sic). — After
119, S ins.:

278* त्रीणि दृष्टैकसंस्थानि पुराण्यथ पिनाकधृक् ।

[T1 तृणे (for त्रीणि). T2 दृष्ट्वा च संस्थानि; G2 दृष्ट्वैव सं
(for दृष्टैकसंस्थानि). T2 पुराण्येव (for 'ण्यथ).]

120 ^b) G2 लोकेश्वरं. — ^c) D1.5 त्रिलोकसारं.
— After 120^{ab}, K4 V1 B Dn1 D1.3-7 T2 ins.:

279* उत्सृष्टे वै महाभाग तस्मिन्निपुवरे तदा ।

महानातृस्वरो ह्यासीत्पुराणां पततां भुवि ।

[(L. 1) B2 उत्सृज्य (for उत्सृष्टे). V1 Ds च (for वै).
V1 B1.5 Da1 Dn1 D1 महाभागे. — (L. 2) Dn1 नादो-
स्त्रिरो (for आतृस्वरो). B1 नासीत् (for ह्या*). B2 आतृनाद
महानासीत् (for the prior half). V1 पततं (for पततां).]

Ts (om. line 4) cont.: T1.8 G M ins. after 120^{ab}:

280* एकवाणेन तद्देवस्त्रिपुरं परमेश्वरः ।

निजज्ञे सासुरगणं देवदेवो महेश्वरः ।

बाणतेजोभिर्दग्धे तत्प्रविशीर्णं सहस्रधा ।

महदार्तस्वरं कृत्वा नावशेषमुपागतम् ।

[(L. 1) Ts Gs तं (for तद्). — (L. 2) G2 सासुरगणान्.
— (L. 3) Ts Gs प्रविशीर्णं (for प्रविशीर्ण).]

— ^c) K4 V1 B1 Da1 Dn1 D1-7 T2 तान्सोसुरगणान्
(D1 'गुणान्; T2 'गुणं); B2 तच्चासुरगणं; B3.4 तं सोसुरगणं;
B5 ततोसुरगणं. V1 Ds दग्धान् (for दग्ध्वा). S K1.2
तस्मात्सुरगणं दृष्ट्वा; T1.8 G M मद्देश सासुरगणं. — ^f) K1
प्राक्षिपन्; T1.8 G M1-8 प्रापत्त्; M4 प्राविशत्. Da1 D1.5
(marg. as in text) पश्चिमान्भुवि (for 'माणवे).

121 ^a) Ks V1 B2.3 D2-4.7 तु; B1.4 तं; T1 G हि
(for तत्). T2 दग्ध्वा (for दग्धं). — ^b) Dn1 T2
दानवांश्च. Ks Dn1 T2 विशेषतः; B (except B2) [अ]-
प्यशेषिता; Co अपोशिताः (for 'शेषतः). Ds दानवानां
दुरात्मनां. — ^c) Dn1 महेश्वरस्य (for 'श्वरेण).

122 ^a) Ks चात्मको ध्वजो; V1 Dn1 D2.6 'क्रोधजं.
V1 D2.6 वह्नि. — ^b) Ds दाहेत्युक्त्वा; Ds हा ते*; S दहे-
(T1 'ह)त्युक्तो (for दाहेत्युक्त्वा). Ca oites हा हा (as
in text). V1 Dn1 D2.6 निवार्यं च; Ds [अ]निवारितः;
G2 [अ]स्ति शरतः (for निवारितः). — After 122^{ab}, S
ins.:

281* त्रैलोक्यमवशेषेण पुनर्दग्धुं प्रचक्रमे ।

कालाग्निमिव निर्दग्धुमुत्थितं तं पुनः पुनः ।

[(L. 1) Ts G1.8 अविशेषेण; G2 अपि नो यस्य. T2 पुरं; G2
तापं (for पुनर्). — (L. 2) T2 कालाग्निः. G2 दग्धं तम् (for
निर्दग्धम्). T1 तु; M2-4 तद् (for तं).]

— ^c) Ks G2 कार्षीद्. S K2.4 लोकं; Ds लोकाद् (for
लोकान्). — ^d) Ks दुतं; B2 Da1 Dn1 D1.5 S वचः (for
च तम्).

123 ^b) D1.6 T1 G1 देवलोकस्य. K1.8 V1 B Da1
D1-5.7 T2.8 Gs M2-4 त्वथर्षयः; D2 त्वथर्षभाः; Ds महर्षयः;

ततः प्रकृतिमापन्ना देवा लोकास्तथर्षयः ।
तुष्टुवर्वाग्भिरर्थाभिः स्थाणुमप्रतिमौजसम् ॥ १२३
तेऽनुज्ञाता भगवता जग्मुः सर्वे यथागतम् ।
कृतकामाः प्रसन्नेन प्रजापतिमुखाः सुराः ॥ १२४
यथैव भगवान्ब्रह्मा लोकधाता पितामहः ।
संयच्छ त्वं हयानस्य राधेयस्य महात्मनः ॥ १२५

त्वं हि कृष्णाच्च कर्णाच्च फल्गुनाच्च विशेषतः ।
विशिष्टो राजशार्दूल नास्ति तत्र विचारणा ॥ १२६
युद्धे ह्ययं रुद्रकल्पस्त्वं च ब्रह्मसमोऽनघ ।
तस्माच्छक्तौ युवां जेतुं मच्छत्रूंस्ताविसुरान् ॥ १२७
यथा शल्याद्य कर्णोऽयं श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।
प्रमथ्य हन्यात्कौन्तेयं तथा शीघ्रं विधीयताम् ।

C. 8. 1579
B. 8. 34. 123
K. 8. 27. 45

Ds ऋषीश्वरः; M1 तथार्षयः. — *) K1 अष्टाभिः; Ks Ds
इष्टाभिः; V1 Dn1 D1.5 उग्राभिः; B Dn1 D2-4.6.7 S अग्रा-
(G1)ग्राभिः (for अर्थाभिः). — *) S K2.4 शंभुम् (for
स्थाणुम्). T2 G त्रिपुरवैरिणं (for अप्रतिमौजसम्).

124 *) Ks तेनाहुताः; V1 अनुज्ञाता (for तेऽनु).
— *) S (except T2) transp. जग्मुः and सर्वे. — *) B
Dn1 D1.5-8 प्रयत्नेन; T2 प्रसन्नास्ते (for 'क्षेन). Ks कृत-
कामप्रयत्नेन. — After 124, N (D1, the prior half of
line 1 only) T2 ins.:

282* एवं स भगवान्देवो लोकक्षष्टा महेश्वरः ।

देवासुरगणाध्यक्षो लोकानां विदधे शिवम् ।

[(L. 1) S2 भगवन्. S2 V1 लोके सष्टा; Ds लोककर्ता.
— (L. 2) T2 देवः (for देवा-). Ks शिवः; C0 शिवम् (as
above).]

125 D1 om. 125^{ab}. — *) S1 K V1 तथैव. Ds
धाता (for ब्रह्मा). S (except T2) एवं रुद्र (T2 ईश)स्य
कृतवान्. — *) Ds (marg. as in text) लोकब्रह्मा; T2
'हेतोः (for 'धाता). S (except T2) सारथ्यं प्र (T2 G1.3
तु)पितामहः. — After 125^{ab}, Ks V1 B D (D1 om.)
T2 M ins.:

283* सारथ्यमकरोत्तत्र रुद्रस्य परमोऽन्ययः ।

तथा भवानपि क्षिप्रं रुद्रस्यैव पितामहः ।

[(L. 1) Ks Ds (before corr.) परमाव्ययः; Ds (sup.
lin.) 'माधेतः. — For line 1, M subst.:

284* स्वयं लोकत्रयं सष्टा लोकानां हितकाम्यया ।

— (L. 2) Ks तथापि भगवान्क्षिप्रं (for the prior half).
Ks रुद्रस्यैव.]

— *) S2 K1.3 V1 B D T2 संयच्छतु हयान्; T1.3 G M
संयच्छ दुरगान्.

126 *) S2 कृष्णाश्च कर्णाश्च; K1 कृष्णाश्च कर्णाश्च. T2
पार्थ कृष्णो यथा पाति. — *) Ks.4 V1 B D (except Ds)
फल्गुनाच्च (Ks 'नस्य; K1 'नश्च); T2 त्वं हि कर्ण. T1.3 G
M गुणाधिकः; C0 विशेषतः (as in text). — After
126^{ab}, S (except T2; G1 M om. line 2) ins.
(of. 287*):

285* बलतो रूपतो योगादस्त्रसंपद एव च ।

समासक्तं महीपाल कुरु मे हितमीप्सितम् ।

— S (except T2) om. 126^{cd}. — *) V1 Dn1 Ds T2
मेत्र; Dn1 D1.5 तेत्र (for तत्र).

127 *) Ds रुद्रसमस्. V1 Dn1 D2.6 T2 युद्धे रुद्रसमः
कर्णः. — *) B1 नयः; B2-3 Dn1 D1.3-5.7 T2 G M नये
(for सनघ). — *) S K1.2.4 V1 B (except B3) Dn1
D2-4.6.7 T2 शक्तो भवान्; Ds शक्तो युधा (for शक्तौ युवां).
— *) Ds मच्छत्रुं. N (except Ks Ds) T2 Gs M1.
तानिव; T2 स इव (for ताविव). T1 शत्रूंस्ताविव चासुरान्;
Gs शत्रूंश्चापिवचासुरान् (sic).

128 *) T1.3 G M स यथा शल्य कर्णोयं; T2 यथा शल्य
स कर्णोयं. — *) T2 शीघ्रं हन्याच्च कौन्तेयं. — *) S (except
T1) नीतिर् (for शीघ्रं). — After 128^{cd}, V1 B2 Dn1
D2.6 T2 ins.:

286* त्वयि मद्रेश राज्याशा जीविताशा तथैव च ।

विजयश्च तथैवाद्य कर्णसाचिव्यकारितः ।

[(L. 2) T2 विजयस्य. Dn1 D2 कर्णसारथ्य (D2 'थि)-
कारितः. — After line 2, T2 ins. an addl. colophon
for which see below.]

On the other hand, T1.3 G M ins. after 128^{cd}:

287* त्वया राज्यं सुखं चैव जीवितं जयमेव च ।

समासक्तं महीपाल कुरु मे हितमीप्सितम् ।

संयच्छास्य हयान्राजन्मस्त्रियार्थं परंतप ।

Colophon.

[(L. 1) G1 M1.2.3 त्वयि (for त्वया). G1.2 M जय
(for जयम्). — (L. 3) G1 परंतपः. — (Colophon) T2
ins. it after 286* — Adhy. name: T1.2 M1
त्रिपुरदहनं. — Adhy. no.: T1.3 G M 27; T2 29.]

— T1.3 G M om. 128^{ef}. — *) B2 कर्णं च; D2
कर्णस्य; T2 कर्णे च. — After 128, N T2 ins.:

288* विजयश्चैव संग्रामे संयच्छाद्य हयोत्तमान् ।

[T2 विजयस्य. S K2.4 तव; Ds चास्य; T2 एव (for चैव).
V1 संयस्य (for संयच्छ). K2-4 V1 B2.4 Dn1 Dn1
D1.5.6.8 [अ]स्य (for [अ]द्य).]

C. 8. 1579
B. 9. 34. 124
K. 8. 27. 46

त्वयि कर्णश्च राज्यं च वयं चैत्र प्रतिष्ठिताः ॥ १२८
इमे चाप्यपरं भूय इतिहासं निबोध मे ।
पितुर्मम सकाशे यं ब्राह्मणः ग्राह धर्मवित् ॥ १२९
श्रुत्वा चैतद्वचश्चित्रं हेतुकार्यार्थसंहितम् ।
कुरु शल्य विनिश्चित्य मा भूदत्र विचारणा ॥ १३०
भार्गवाणां कुले जातो जमदग्निर्महातपाः ।
तस्य रामेति विख्यातः पुत्रस्तेजोगुणान्वितः ॥ १३१
स तीव्रं तप आस्थाय प्रसादयितवान्भवम् ।
अस्त्रहेतोः प्रसन्नात्मा नियतः संयतेन्द्रियः ॥ १३२
तस्य तुष्टो महादेवो भक्त्या च प्रशमेन च ।
हृदतं चास्य विज्ञाय दर्शयामास शंकरः ॥ १३३
ईश्वर उवाच ।
राम तुष्टोऽसि भद्रं ते विदितं मे तवेप्सितम् ।

कुरुष्व पूतमात्मानं सर्वमेतदवाप्स्यसि ॥ १३४
दास्यामि ते तदास्त्राणि यदा पूतो भविष्यसि ।
अपात्रमसमर्थं च दहन्त्यस्त्राणि भार्गव ॥ १३५
इत्युक्तो जामदग्न्यस्तु देवदेवेन शूलिना ।
प्रत्युवाच महात्मानं शिरसावनतः प्रभुम् ॥ १३६
यदा जानासि देवेश पात्रं मामस्त्रधारणे ।
तदा शुश्रूषतेऽस्त्राणि भवान्मे दातुमर्हति ॥ १३७
दुर्योधन उवाच ।
ततः स तपसा चैव दमेन नियमेन च ।
पूजोपहारवलिभिर्होममन्त्रपुरस्कृतैः ॥ १३८
आराधयित्वाञ्शर्वं बहून्वर्षगणांस्तदा ।
प्रसन्नश्च महादेवो भार्गवस्य महात्मनः ॥ १३९
अब्रवीत्तस्य बहुशो गुणान्देव्याः समीपतः ।

129 Before 129, S ins. दुर्योधन उवाच. — ^a) K₄ Dn1 T₃ G₈ इदं (for इमं). D_{3.4.7} प्राप्य परं; D₈ चापि परं. T₂ अपरं तु प्रवक्ष्यामि. — ^b) T₂ पुरातनं (for निबोध मे). — ^c) G₂ सकाशेन. K₃ V₁ B_{2.3.5} Dn1 D_{2-4.7} T₂ यद्; M₈ त्वं (for यं).

130 ^a) M₄ कृत्वा (for श्रुत्वा). Dn1 D₄ चैतद्; D₈ [ए]तच्च (by transp.). K₈ वयं (for वचश्च). G₂ श्रुत्वा (for चित्रं). — T₂ om. 130^b. — ^b) S (T₂ om.) हेतुकार्यार्थं (G₂ 'यं च' तत्त्ववित्; Co as in text. — ^a) S₂ D_{4.8} तत्र; V₁ D_{2.6} काचिद्; B₂ तस्य (for अत्र).

131 ^b) K₁ जामदग्निर. B_{2.3} D_{3.4.7} महायशः (for 'तपाः'). — ^c) V₁ D₈ तस्य राम इति ख्यातः. — ^d) B₂ 'बलान्वितः' (for 'गुण').

132 ^a) S₂ स तीव्रः; V₁ सुतीव्रः. D₈ व्रतम् (for तप). — ^b) K₁ भवान्; D₈ प्रभुं. V₁ D_{2.6} प्रसादयति शंकरं; T_{2.3} G_{1.8} संप्रसादिनाम्भवं (sic). — ^c) G₂ प्रसक्तानि (for 'आत्मा'). — ^d) M₁ नियतं. K₈ D_{2.3} सं (K₈ स) जितेन्द्रियः; G₂ संमिं; M₁ सर्वं (sic).

133 ^b) B₂ भक्त्या प्रशमनेन च. — ^c) T₂ विचित्रं चास्य विजयं. — After 133, S (except T₁) ins.:

289* प्रत्यक्षेण महादेवः स्वां तनुं सर्वशंकरः ।

134 G_{1.2} M₂₋₄ om. the ref. K₈ B_{1.3.4} Da1 Dn1 D₁₋₇ महेश्वरः; V₁ B_{2.5} T_{1.8} शंकरः; D₈ रुद्रः; T₂ देव (for ईश्वर). — ^a) K₁ नाम (for राम). — ^b) V₁ च (for मे). D₈ मे तवेप्सितं; T_{1.8} G तव चेप्सि (T₈ G₈ 'ष्टि') तं. — S₁ reads 134^{ca} on marg. — ^c) T₁ च वचो मह्यं; M₁ धृतपाप्मानं

(for पूतमात्मानं). G₂ कुरुष्व मे तदात्मानं (sic). — ^a) D₈ भविष्यति (for अवाप्स्यसि).

135 ^a) K_{2.4} T_{1.8} तदस्त्राणि; V₁ Da1 D_{1.5.6} महा^o; G₁ ममा^o. — ^b) T₁ G₂ भूतो (for पूतो). B₂ Dn1 D₄ भविष्यति. — ^c) K₃ अत्र त्वाम्; K₄ अपूतम्; B₂ अपारम् (for अपात्रम्).

136 ^{ab}) V₁ [अ]स्तौ; B₁ च (for तु). B₃ D_{2.6} transp. जामदग्न्यस्तु and देवदेवेन. — ^a) T₁ वंश तं (for [अ]वनतः). D₁ प्रभुः; M₂₋₄ प्रभो (for प्रभुम्).

137 Before 137, G₁ ins. रामः. — ^a) K_{1.2} जानामि; B (except B₂) Da1 D_{1.8-5.7} जानाति. B_{1.4.7} Da1 D_{1.8-5.7} देवेशः; B₃ [अ]पात्रं मां; Dn1 मां देव. — ^b) S K B₂ प्राप्तं; Ca. 0 पात्रं (as in text). D₈ यम् (for माम्). K₄ T₁ अस्त्रधारणे. B₃ शस्त्रास्त्रधारणे तदा; Dn1 प्राप्तमस्त्रविधारणे. — ^c) T₁ तथा (for तदा). K₃ V₁ B₂ Dn1 D₂ T₁ शुश्रूषवे; K₄ 'यते; D₈ 'न्य च; M₂₋₄ 'षतो; Co 'षते (as in text). B₃ शुश्रूषते मे शस्त्राणि. — ^d) V₁ D₈ भगवन्; B₃ भवान्वै (for भवान्मे). K_{1.8.4} V₁ B₁ Da1 D_{2.6.8} T₂ G₂ M₂₋₄ अर्हसि.

138 S (except T₂) om. the ref. — ^b) V₁ शमेन; T_{1.8} G M व्रतेन (for दमेन). T₂ शमेन च दमेन च. — ^c) V₁ D₈ जपो^o (for पूजो^o). Ca as in text. — ^d) K₂ होममन्त्रैः (for होममन्त्र-). K₃ -परिस्कृतैः; B_{2.4} -पुरस्कृतः.

139 ^a) K₄ आधायतवान्; T₈ G_{1.8} समाराधितवान्. V₁ D_{2.6} आराधयति (D₂ 'यति; D₈ 'यत' देवेशं; T₂ आराध-

भक्तिमानेष सततं मयि रामो दृढव्रतः ॥ १४०
 एवं तस्य गुणान्प्रीतो बहुशोऽकथयत्प्रभुः ।
 देवतानां पितृणां च समक्षमरिसूदनः ॥ १४१
 एतस्मिन्नेव काले तु दैत्या *आसन्महाबलाः ।
 तैस्तदा दर्पमोहान्धैरवाध्यन्त दिवौकसः ॥ १४२
 ततः संभूय विबुधास्तान्हन्तुं कृतनिश्चयाः ।
 चक्रुः शत्रुवधे यत्नं न शेकुर्जेतुमेव ते ॥ १४३
 अभिगम्य ततो देवा महेश्वरमथाब्रुवन् ।
 प्रसादयन्तस्तं भक्त्या जहि शत्रुगणानिति ॥ १४४

प्रतिज्ञाय ततो देवो देवतानां रिपुक्षयम् ।
 रामं भार्गवमाहूय सोऽभ्यभाषत शंकरः ॥ १४५
 रिपून्भार्गव देवानां जहि सर्वान्समागतान् ।
 लोकानां हितकामार्थं मत्प्रीत्यर्थं तथैव च ॥ १४६
 राम उवाच ।
 अकृतास्त्रस्य देवेश का शक्तिर्मे महेश्वर ।
 निहन्तुं दानवान्सर्वान्कृतास्त्रान्युद्धदुर्मदान् ॥ १४७
 ईश्वर उवाच ।
 गच्छ त्वं मदनुष्ठानानिहनिष्यसि दानवान् ।

C. 8. 1602
 B. 8. 24. 148
 K. 8. 28. 20

यित्वा शर्वं हि. — ^a) M₃₋₄ संवत्सरान् (for वर्षगणान्).
 K₈ T₂ तथा. — ^a) V₁ B₈ स (for च). [§] K_{2.4} तदा
 देवो (for महादेवो).

140 ^a) K₁ च तथा (for बहुशो). S (except T₂)
 असकृच्चान्वीत्तल. — [§] K_{1.2} om. (hapl.) 140^b-141^a.
 — ^b) K₈ समंततः; T₃ G_{1.8} सकाशतः; M₄ सदीपतः
 (for समी). — ^a) K₄ मम (for मयि). V₁ वीरो
 (for रामो).

141 [§] K_{1.2} om. 141^a (cf. v. l. 140). — ^a) S
 (except T₂) अस्त्र. D₈ गुणैः (for गुणान्). T₁ वीरो; T₃
 G_{1.8} देवो (for प्रीतो). — ^b) [§] प्रहसन् (for बहुशो). [§]
 K₂ कथयन्. T₃ G विभुः (for प्रभुः). T₁ बहुशोक-
 भयाद्विभुः. — ^a) K_{1.2} V₁ B (except B₅) D (except
 Dn₁ D₈) T_{1.2} G₁ M अरिसूदन.

142 Before 142, T_{1.8} G_{2.8} ins. दुर्योधनः. — ^a)
 K₈ च (for तु). B₈ एतत्त्वेवं तदा काले. — ^b) [§] K V₁
 B_{1.3-5} D S ह्य (S₂ ह्य; B₈ Dn₁ T₂ चा) सन्; B₂ ह्यन्यान्
 (for *आसन्). — ^a) K₈ ते (for तैस्). K₈ D₈ T_{2.8} G
 M दर्पमोहाद्वै; B₂ D₂ *मोहाद्वै (D₂ *वै); Dn₁ T₁
 *मोहाभ्यां; (for *मोहान्धैर्). D₈ तैस्तु दर्पममोहांधैः (sic).
 — ^a) V₁ Dn₁ D₈ प्राबा (D₈ *व) ध्यंत; B_{1.2} D₈ अव-
 ध्यंत; D₂ प्रबाध्यंते; D₁ अवध्यंते; T₂ प्रबोध्यंत (for अबा).

143 ^a) G₁ तत्र (for ततः). B₂ संस्तूय (for संभूय).
 K₄ विबुधान्; B₂ विविधान्; G₂ बहुलास्. V₁ Dn₁ D_{2.8}
 T₂ ततस्ते विबुधाः सर्वे. — ^b) B₂ हंत ते (for तान्हन्तुं).
 — ^a) [§] K_{1.2.4} शक्रवधे (for शत्रु). G₂ शक्रः शक्रवधे
 यत्नं (sic). — ^a) K₁ शक्तेर् (for शेकुर्). B₂ D₈ हंतुम्
 (for जेतुम्). K₈ V₁ B D (except D₈) तान् (for ते).
 S (except T₂) न च जेतुमशक्नुवन्.

144 ^a) K₈ अभितप्य; B₂ अभ्यगच्छन् (for अभि-

गम्य). — ^b) T₁ महादेवम् (for महेश्वरम्). V₁ B D
 (except D₈) S उमापतिं (for अथाब्रुवन्). — ^a) K_{1.8}
 B_{2.4} D₈ प्र (D₈ प्रा) सादयंतस्ते; V₁ B₁ Dn₁ D_{2-4.5.7} S
 प्र (D₂ G₁ प्रा) सादयंतस्ते (T₂ *था); B_{1.8} Dn₁ D_{1.8}
 प्रासादयंत ते (for प्रसादयन्तस्तं).

145 ^a) K₁ परिज्ञाय. Dn₁ तदा (for ततो). [§] 2
 देव. — ^b) B₂ रिपुक्षये. T₁ देवानां रिपुसंक्षयं. — ^a) Dn₁
 आसीनः; G₂ आयाय (for आहूय). — ^a) Dn₁ T₂
 प्रत्यभाषत; T₁ सोढा; G₂ अभ्य (for सोऽभ्य).

146 Before 146, Dn₁ D_{1.8} ins. रुद्र उवाच. — ^b)
 B_{2.4} D_{8.8} शत्रून् (for सर्वान्). — ^a) T₁ M₃₋₄
 हितकाम्यार्थं. — ^a) V₁ नः प्रीत्यर्थं; B₂ प्रीत्यर्थं च; T_{1.2}
 G_{1.2} M मस्त्रियार्थं. — After 146, V₁ B (except B₃)
 Dn₁ D₁₋₇ ins.:

290* एवमुक्तः प्रत्युवाच श्यम्बकं वरदं प्रभुम् ।
 While, Dn₁ T₂ ins. after 146:

291* एवमुक्तस्तु देवेन भार्गवः सुमहायशाः ।
 प्रत्युवाचाथ देवेशं शंकरं स कृताञ्जलिः ।

[(L. 1) T₂ तु (for मु). — (L. 2) T₂ च (for [अ]-
 य).]

147 D₈ om. (hapl.) 147, along with the ref.
 — ^a) [§] K_{1.2} V₁ D₂ अकृतार्थस्य; B (except B₃) Dn₁
 D_{1.8-5.7} S (except T₂) का शक्तिर्मम. — ^b) K₈ V₁ B₂
 Dn₁ D_{2.8} T₂ मम संयुगे (for मे महेश्वर). B_{1.2.4.5} Dn₁
 D_{1.8-5.7} T_{1.8} G M अ (T₁ ह्य) कृतास्त्रस्य (T₁ *स्त्र)
 संयुगे. — ^a) K₁ निहतुं.

148 D₈ om. the ref. [§] K₁₋₈ V₁ B D (except
 D₈) महेश्वर; [§] 2 श्रीमहादेव; T_{1.8} M देव; T₂ शंकर; G₂
 भव (for ईश्वर). — ^a) M₄ गच्छत्वं. B Dn₁ D_{1.8.7}
 मदनुज्ञातो (for *ध्यानान्). — ^b) B₂ निहनिष्यति; Dn₁

C. 8. 1602
B. 8. 34. 148
K. 8. 25. 20

विजित्य च रिपून्सर्वान्गुणान्प्राप्स्यसि पुष्कलान् ॥
दुर्योधन उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा च वचनं प्रतिगृह्य च सर्वशः ।
रामः कृतस्वस्त्ययनः प्रययौ दानवान्प्रति ॥ १४९
अवधीदेवशत्रून्स्तान्मददर्पबलान्वितान् ।
वज्राशनिसमस्पर्शैः प्रहारैरेव भार्गवः ॥ १५०
स दानवैः क्षततनुर्जामदभ्यो द्विजोत्तमः ।
संसृष्टः स्थाणुना सद्यो निर्वणः समजायत ॥ १५१
प्रीतश्च भगवान्देवः कर्मणा तेन तस्य वै ।
वरान्प्रादाद्ब्रह्मविदे भार्गवाय महात्मने ॥ १५२

उक्तश्च देवदेवेन प्रीतियुक्तेन शूलिना ।
निपातात्तव शस्त्राणां शरीरे याभवद्गुजा ॥ १५३
तथा ते मानुषं कर्म व्यपोढं भृगुनन्दन ।
गृहाणास्त्राणि दिव्यानि मत्सकाशाद्यथेप्सितम् ॥
ततोऽस्त्राणि समस्तानि वरांश्च मनसेप्सितान् ।
लब्ध्वा बहुविधान्नमः प्रणम्य शिरसा शिवम् १५५
अनुज्ञां प्राप्य देवेशाज्जगाम स महातपाः ।
एवमेतत्पुरावृत्तं तदा कथितवानृषिः ॥ १५६
भार्गवोऽप्यददात्सर्वं धनुर्वेदं महात्मने ।
कर्णाय पुरुषव्याघ्र सुप्रीतेनान्तरात्मना ॥ १५७

D1.8 'निष्कामि. Ks V1 B D S शात्रवान् (for दानवान्).
— °) K1 विजित्य. T1 हि (for च). B1 पुनः (for रिपून्).
— °) K4 प्राप्स्यसि; V1 आप्स्यसि (for प्राप्स्यसि).

149 S K (except Ks) V1 B D (except Ds) om.
the ref. — °) K1.8 V1 B D (except Ds) T1 G1.2 M
तु (for च). — °) B1 तु (for च). K1 वर्चसः; Ks Dn1
Ds T2 सत्वरः (Ks 'र') (for सर्वशः).

150 °) K1 V1 B D (except Ds) अवधीद् (for
अवधीद्). S (except T2) ततोवधीदेवशत्रून्. — °) S1
K2 दमदर्पबलान्वितान्; S2 दददर्श (sic); Ks Dn1 Ds T2
मददर्पसमन्वितान्; D1.4 T1 मददर्थ (T1 'हर्ष') बलान्वितान्.
— After 150^{ab}, V1 B D (except Ds) ins.:

292* मम युद्धं प्रयच्छध्वं दैत्या युद्धमदोत्कटाः ।
प्रेषितो देवदेवेन वो विजेतुं महासुराः ।
इत्युक्ता भार्गवेणाय दैत्या युद्धं प्रचक्रमुः ।
स ताक्षिह्वय समरे दैत्यान्भार्गवनन्दनः ।

[(L. 1) B1 युद्धवलोत्कटाः; Ds युद्धे मदो. — B2 repeats
lines 2-4 followed by 8. 24. 151-8. 25. 2 after
8. 25. 6. — (L. 2) Bs महासुरान्. — (L. 3) Da1
D1 योद्धुं (for युद्धं). — (L. 4) B2 निजघ्ने (for निह्वय).]
— °) K1 B2.8 Dn1 Ds.8 वज्रा (B2 शक्रा)शनिसमप्रख्यैः;
Ks विज्ञातानि समप्रख्यैः.

151 S K1.2.4 om. 151^{ab}. — °) Da1 D1.5 क्षततनूरः;
D1.8 कृततनुर. — °) S (except T2) नृपोत्तम (for
द्विजोत्तमः). — °) K1.4 स संसृष्टः; Ks संसृष्टाः; B2 संसृष्ट.
G2 संसृष्टः स्थाणुमासाद्य. — °) Dn1 निर्वणः; Ds T2
निर्वणः; G2 निपुणः (for निर्वणः). M2-4 समपद्यत (for
जायत).

152 °) Ks प्रीतः स; T2 प्रीततो (sic). K4 एव (for

देवः). — °) V1 T2 transp. तेन and तस्य. — °) S2
ब्रह्मविदो; K1 'विदां; Ks ब्रह्मविः; Ks V1 B D S
बहुविधान्.

153 °) G2 उक्तं च. S (except T2) प्रीतियुक्तेन
(for देवदेवेन). — °) T1.8 G M देवदेवेन; T2 प्रीतियुक्तेन.
— °) S K1.2.4 विपाका (S₂ sup. lin. 'ता'त्; T1
त्रिदितत्; Ca निपातात् (as in text). S2 K1 Ds (marg.
as in text) शस्त्राणां; K1 शास्त्राणां. D2 निपातास्त्रविशिः*णां
(sic). — °) Ks मा भवद्गुजाः.

154 °) Ks T2 G2.8 तथा ते; B2 तयातिः; D1 तमांते;
D2 तथा त्वं; G1 मया ते. S K1.2.4 नानुकंपस्व; Ca मानुषं
कर्म (as in text). — °) S K1.2.4 T1 G2 Co व्यपोढं; Ks
व्यापांडु (sic); Da1 D1 व्यापोढं; D7 व्यपोढुं; Ds (marg.
as in text) व्यपोढं; T2 नापोहद्; T3 G3 M1 व्यपोहे (M1
'हद्'); Ca व्यपोढं (as in text). — °) K1 Dn1
यथेप्सितान्.

155 Before 155, N T2 ins. दुर्योधन उवाच. — °)
S (except T2 G2) समग्राणि. — °) K1 समरेप्सितान्;
Bs Da1 D1.5 मनसः प्रियान् (for मनसेप्सितान्). — °)
S2 राजः (for रामः). — °) T1 बहुधा (for शिरसा). V1
Bs Dn1 D2-1.6.7 भवं (for शिवम्).

156 °) T2 देवेदा. — °) T2 सुमहातपाः. — °) B2
एव (for एतद्). — °) B1 पुरा; T2 G M तथा (for तदा).
Ds तदाह भगवानृषिः.

157 °) Ks B1.5 Da1 Dn1 D1.5 [अ]ददत्; T1.8 G M
ददौ. V1 B1 D2-1.6.7 ददौ दिव्यं (V1 'ध्या'); B2
[अ]दददिव्यं (for [अ]ददात्सर्व). — °) V1 महास्त्राणि (for
धनुर्वेदं). — Ds om. 157^c-159^a. — °) G1 M2-4
पुरुषव्याघ्रः (Ms 'घ्रे).

वृजिनं हि भवेत्किंचिद्यदि कर्णस्य पार्थिव ।
नासौ ह्यस्त्राणि दिव्यानि प्रादास्यद्भुगुनन्दनः ॥ १५८
नापि सूतकुले जातं कर्णं मन्ये कथंचन ।
देवपुत्रमहं मन्ये क्षत्रियाणां कुलोद्भवम् ॥ १५९

सकुण्डलं सकवचं दीर्घबाहुं महारथम् ।
कथमादित्यसदृशं मृगी व्याघ्रं जनिष्यति ॥ १६०
पश्य ह्यस्य भुजौ पीनौ नागराजकरोपमौ ।
वक्षः पश्य विशालं च सर्वशत्रुनिवर्हणम् ॥ १६१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

२५

दुर्योधन उवाच ।

एवं स भगवान्देवः सर्वलोकपितामहः ।

सारथ्यमकरोत्तत्र यत्र रुद्रोऽभवद्रथी ॥ १

रथिनाभ्यधिको वीरः कर्तव्यो रथसारथिः ।

C. 8. 1621
B. 8. 35. 2
K. 8. 29. 2

158 Ds om. 158 (cf. v. l. 157). — ^a) Ks Ds M1 वृजिनं. Ts G2.3 Ms-4 न (for हि). T1 किं वा; M1 कश्चिद् (for किंचिद्). — ^b) T1.3 G M1.3 ह्यस्य (for यदि). B1 मारिष (for पार्थिव). — ^c) V1 D2.6 सोसौ (for नासौ). — ^d) Dn1 प्रादाचेद्; Ds.8 ना (Ds प्र-) दास्यद्. — For 158^{ad}, S (except T2) subst.:

293* सूतेन वर्धितो नित्यं न शूद्रो नृप एव सः ।

विशुद्धयोनिं विज्ञाय दिव्यान्मन्त्रान्यदात्मसुः ।

[(L. 1) G1 M2-4 विद्वा (G1 "ह") नृ (for नित्यं). G1 M न (M1 अ) वृत्तौ (for न शूद्रो). T1 न सूतो नापि चाविद्वान्; G2 सूतो न विद्वान्वैद्यो न (for the prior half). — (L. 2) M ज्ञात्वा तु (for विज्ञाय). T1 G1.2 शृणुः (for प्रसुः).]

159 Ds om. 159^a (cf. v. l. 157). — ^a) K1 सूतकुलं. — ^b) S (except T2) transp. कर्णं and मन्ये. — ^c) V1 Ds देवपुत्रसमं (for "महं"). — After 159, Ks V1 B D S ins.:

294* विशिष्टमवबोधार्थं कुलस्येति मतिर्मम ।

सर्वथा न ह्ययं शक्य कर्णः सूतकुलोद्भवः ।

[(L. 1) Ks B1.4.5 D (except Ds) T1.3 G M1.3 विसृष्टम्; Ca विशिष्टम् (as above). V1 अवबोधध्वं; B2 क्षत्रियाणां च; Da1 D1.5 Ts G1.3 Co अविरो (Ts G1.3 "वो") धार्थ्य; Dn1 Ds m Ts महतो गो (Ts गा) त्राद्; Ds च महादेवाद; T1 अपि पार्थस्य; G2 अपिवोधत्वं; Ms-4 नावबोधार्थं (for अव). Dn1 Ds Ts इति मे नैष्ठिकी मतिः (for the posterior half). — (L. 2) S (except T2) हि मे (for ह्ययं). B2 T1.3 G transp. शक्य and कर्णः. Dn1 सर्वथा न ह्यसंभवः (for the prior half). Co cites सर्वथा (as above). Ks कर्णं (for कर्णः). Ks सूतकुलोद्भवः.]

160 = (var.) 1. 127. 15. — ^b) G1 दिव्यबाहुम् (for दीर्घं). V1 B1 D2 महाबलं; Ds "भुजं"; Ts G1.3 अरिदमं

(for महारथम्). — ^a) K1 कर्णम्; T1 रथम् (for कथम्). V1 D1.5 S (except T2) आदित्यसंकाशं (for "सदृशं"). — ^d) V1 D2.6 प्रसूयते (D2 "ति") (for जनिष्यति). S (except T2) मृगी (G2 "गः") सिंहं प्रसूयते. Ca as in text.

161 ^a) B1.2.4 D2.4.7 Ts Gs यथा (for पश्य). T1 पश्यत्यथ. S K1.2.4 यस्य; V1 त्वस्य; G2 ह्यथ (for ह्यस्य). K1 यत्तौ; Ds दिव्यौ; Ts G एतौ (for पीनौ). — ^a) S K1 Ds (marg. as in text) चक्षुः (for वक्षः). — ^d) S2 K4 सर्वशत्रुनिवर्हण; T1.3 G M सर्वशस्त्रसहं रणे; T2 भुवतो मम सुप्रभो. — After 161, Ks.4 V1 B D S ins.:

295* न त्वेष प्राकृतः कश्चित्कर्णो वैकर्तनो नृपः ।

महात्मा ह्येष राजेन्द्र रामशिष्यः प्रतापवान् ।

[(L. 1) Da1 D1.5 T G1.2 M1-3 त्वेवं; Ds त्वेव; Gs त्वयं; M1 त्वेहं (for त्वेव). Co cites प्राकृतः (as above). B1.5 नृपः; Da1 D1.5 नृप; S नृपा.]

Colophon om. in Ds. — Adhy. names: S K2.4 B2 त्रिपुरवधः; K1.3 V1 B1.4 Da1 Dn1 D1.3-2.7 त्रिपुरवधोपाख्यानं; Ts कर्णमाहात्म्यं; M1 कर्णमाहात्म्यकथनं. — Adhy. no. (figures, words or both): S2 24 (as in text); B1.2 Dn1 Ds 34; B2 D1.5 35; Da1 45; D1 T1.3 G M 28; T2 30.

25

1 Ds om. 1^{ab} with the ref. B2 om. the ref. — ^a) M1 भवेत् (for एवं). — ^b) Ts G ब्रह्मा (for सर्व). — ^c) B2 ब्रह्मा (for तत्र). — ^d) K2 B1.3.4 D2.4.7 ब्रह्मा (for यत्र). Ks भवेद् (for Sभवद्). S (except T1) रथे (for रथी).

2 ^a) V1 B D T2.3 G रथिनोभ्य (Da1 D1.5 G2 "नो

C. 9. 1821
B. 9. 35. 2
K. 9. 29. 2

तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्र नियच्छ तुरगान्युधि ॥ २

संजय उवाच ।

ततः शल्यः परिष्वज्य सुतं ते वाक्यमब्रवीत् ।

दुर्योधनममित्रघ्नः प्रीतो मद्राधिपस्तदा ॥ ३

एवं चेन्मन्यसे राजन्गान्धारे प्रियदर्शन ।

तस्मात्ते यत्प्रियं किञ्चित्तत्सर्वं करवाण्यहम् ॥ ४

यत्रासि भरतश्रेष्ठ योग्यः कर्मणि कर्हिचित् ।

तत्र सर्वात्मना युक्तो वक्ष्ये कार्यधुरं तव ॥ ५

यत्तु कर्णमहं ब्रूयां हितकामः प्रियाप्रियम् ।

मम तत्क्षमतां सर्वं भवान्कर्णश्च सर्वशः ॥ ६

ह्यधिको; T₁ रथिनां ह्यधिको. S₁ K_{8.4} V₁ B Dn₁ D_{2-4.8.7} M₂₋₄ वीर; K₁ वीरं; T₂ वात्र (for वीरः). — ^b) K₁ कर्तव्यं; T₂ तुल्यो वा (for कर्तव्यो). — V₁ B_{1.8} Dn₁ D₈ T₂ om. 2nd. B₂ reads 2nd after line 4 of App. I (No. 5). Da₁ D_{1.8} repeat 2nd at the end of App. I (No. 5). After 2, K₄ V₁ B D T₂ ins. a passage given in App. I (No. 5).

3 K_{1.8} D₈ T₁ om. the ref. T₂ reads 3-6 for the first time after line 57 of App. I (No. 5). — ^a) K₁ कथम् (for वाक्यम्). V₁ D₈ स शल्यः प्राञ्जलिर्भूत्वा परिष्वज्य च पार्थिवं. — ^c) K₈ V₁ B D S अमित्रघ्नं (Da₁ D_{1.8} 'घ्न'). — ^d) D₄ T₁ तथा (for तदा). V₁ D₈ मद्राधिपतिरब्रवीत्.

4 Before 4, N (except D₈) ins. शल्य उवाच. — ^a) B₂ D₈ यन् (for चेन्). S₁ K₂ उच्यते; K₁ वशिम् ते (sio); K₄ उच्यते (for मन्यसे). — ^b) S₁ K₂ G₈ प्रियदर्शनः. — ^c) V₁ D₈ एष (for तस्मात्). — ^d) G₂ प्रियं (for सर्वं). B₂ करवाणि वै (for 'वाण्यहम्').

5 ^a) K₈ D₈ यत्रासिन्; B₈ तत्रासि; T₂ तत्तोसि; T₈ G_{1.8} तस्मिन्स्तु (for यत्रासि). Da₁ D_{1.8} भारतश्रेष्ठ. — ^b) B_{1.8.4} D₈ योग्य- (for योग्यः). Da₁ D_{1.8} M₂ कर्माणि (for कर्मणि). K₁ कर्हिचित् (for कर्हि). — ^c) T₂ तथा (for तत्र). D_{1.8} M₁ सर्वात्मनो (for 'त्मना'). — ^d) K₈ वक्ष्ये; B₈ रक्ष्ये; T₁ रक्ष्ये; G₂ वक्ष्ये; Ca. o वक्ष्ये (as in text). B₈ Da₁ D_{1.8.8.8} G₂ कार्यधुरं (D₈ ध्रुवं); T₂ कार्यातरं (for कार्यधुरं). K₂ वक्ष्ये कार्यधुरंवरं; V₁ बाह्ये कार्यवरं वरं; V_{1m} वक्ष्ये कार्यस्य संभवः; B₁₋₈ Dn₁ D_{8.4.7} M₁ वक्ष्ये कार्य परंतप. — After 5, V₁ reads (on marg.) 7th, repeating it in its proper place.

कर्ण उवाच ।

ईशानस्य यथा ब्रह्मा यथा पार्थस्य केशवः ।

तथा नित्यं हिते युक्तो मद्रराज भजस्व नः ॥ ७

शल्य उवाच ।

आत्मनिन्दात्मपूजा च परनिन्दा परस्तवः ।

अनाचरितमार्याणां वृत्तमेतच्चतुर्विधम् ॥ ८

यत्तु विद्वन्प्रवक्ष्यामि प्रत्ययार्थमहं तव ।

आत्मनः स्तवसंयुक्तं तन्निबोध यथातथम् ॥ ९

अहं शक्रस्य सारथ्ये योग्यो मातलिवत्प्रभो ।

अप्रमादप्रयोगाच्च ज्ञानविद्याचिकित्सितैः ॥ १०

6 ^a) T_{1.8} G₂ M₂₋₄ यत्तत्; T₈ G_{1.8} यद्यत्; M₁ यत् (submetric) (for यत्तु). B₁ कर्मम् (for कर्णम्). K₁ D₁ ब्रूया. D₈ यत्तु ब्रूयामहं कर्मा. — ^b) K₈ G₈ हितकामः; D₁ हितः कामः; T₂ हितं कामं. K₄ V₁ B (except B_{8.8}) Dn₁ D_{8.4.7} प्रियाप्रिये (K₄ 'यौ'); T₈ G_{2.8} प्रियंवदं (G₂ 'द'). — ^c) K₈ मे स (for मम). Dn₁ D₈ तु (for तत्). S₂ K₄ B₈ Da₁ D_{1.4.5} T₈ G₈ क्षम्यतां; T₁ क्रमतां (for क्षमतां). — ^d) B₁ कर्णस्य (for कर्णश्च). D₈ सर्वथा; C₈ सर्वशः (as in text). — After 6, B₂ repeats lines 2-4 of 292* followed by 8. 24. 151-8. 25. 2.

7 V₁ reads 7th for the first time after 5. — ^a) K₁ युक्ते; C₈ युक्तो (as in text). — ^b) K₁ मद्रराजा; M₄ मद्रराज (for मद्र). V₁ B D T_{1.8} G_{1.8} M भवस्व; T₂ भरस्व; G₂ भवास्व (for भजस्व). B₈ Da₁ D_{1.8} S (except T₂) मे (for नः).

8 T₁ om. the ref. — ^a) K_{1.8} B₁ G_{1.8} आत्मनिन्दा च (G₁ 'दाश्च' पूजा च (G₂ 'जाश्च'). — ^b) S₂ K₄ परस्तुतिः; B₁ 'स्तपः; T₁ M₁ 'स्तवः; T₂ 'स्तवं; T₈ G₈ [आ]त्मनः स्तवः. Ca oites स्तवः. — ^d) V₁ एव (for एतत्). V₁ Dn₁ D₈ S चतुष्टयं (for 'विधम्').

9 Before 9, T₁ ins. शल्यः. — ^a) V₁ D₈ यत्ते; B₂ बहु; B₈ वरं; Da₁ D_{1.8} यस्तु; Dn₁ यं तु (for यत्तु). K₈ यत्तु विद्वन्प्रवक्ष्यामि; T₂ चतुर्विधं प्रवक्ष्यामि. — ^b) T_{2.8} G_{1.8} इदं (for अहं). B₁ (marg. as in text) पुनः (for तव). B₈ प्रयत्नाच्च महत्तरं. — ^c) K₄ आत्मानं; M₄ आत्मानः. T₂ स्तवयुक्तं तं. — ^d) T₂ निबोधय (for तन्निबोध).

10 ^a) K₂ योगो (for योग्यो). D₈ प्रभोः. — ^b) S₁ K_{1.2.4} अप्रयासप्रयोगाच्च (S₂ K₁ 'गश्च'; K₄ 'गाश्च');

ततः पार्थेन संग्रामे युध्यमानस्य तेऽनघ ।

वाहयिष्यामि तुरगान्विज्वरो भव स्रुतज ॥ ११

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

२६

दुर्योधन उवाच ।

अयं ते कर्ण सारथ्यं मद्वराजः करिष्यति ।
कृष्णादभ्यधिको यन्ता देवेन्द्रस्येव मातलिः ॥ १
यथा हरिहयैर्युक्तं संगृह्णाति स मातलिः ।
शल्यस्तव तथाद्ययं संयन्ता रथवाजिनाम् ॥ २
योधे त्वयि रथस्थे च मद्वराजे च सारथौ ।
रथश्रेष्ठो ध्रुवं संख्ये पार्थो नाभिभविष्यति ॥ ३

संजय उवाच ।

ततो दुर्योधनो भूयो मद्वराजं तरस्विनम् ।
उवाच राजन्संग्रामे संयच्छन्तं हयोत्तमान् ॥ ४
त्वयाभिगुप्तो राधेयो विजेष्यति धनंजयम् ।
इत्युक्तो रथमास्थाय तथेति प्राह भारत ॥ ५
शल्येऽभ्युपगते कर्णः सारथिं सुमनोऽब्रवीत् ।
स्वं स्रुत स्यन्दनं मह्यं कल्पयेत्यसकृत्वरन् ॥ ६

C. 8. 1676
B. 8. 36. 7
K. 8. 30. 7

Bs अप्रमत्तम्; D2.3 T1.3 G अप्रमादात्प्र. Ca. c cite अप्रमादः, and प्रयोगः. — ^a) K1 V1 ज्ञानविद्याचिकित्सनैः.

11 ^a) Ks Dn1 Ds S तस्मात्; Ds तथा (for ततः).
Ds G2 पार्थस्य (for पार्थेन). D1 ततः प्रार्थितसंग्रामे. — ^a)
M1 वहयिष्यामि (for वाह). Gs वाहयिष्ये रथवरं. — ^a)
त्वं धीरो; M1 विज्वरो (for विज्वरो). Dn1 M1 स्रुतजः.

Colophon om. in S (except T2). — *Day of Karṇa's*
Generalship: Ś2 द्वितीययुद्धदिवसे; K4 प्रथमः. — *Adhy.*
name: Dn1 शल्यसारथ्यः; T2 शल्यसारथ्याभ्युपगमः.
— *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś2 25 (as
in text); B1 Da.3 35; B2 65; Da1 46; D1 29;
D4.3 36; T2 31.

26

1 ^a) D1.3 अप्यधिको (for अभ्य). T1 [S]यं वा; T2
यत्नाद् (for यन्ता). — Ks om. 1^a-3^a. — ^a) K1 V1 B
D T2 देवेशस्य; T1.3 G M वासवस्य (for देवेन्द्रस्य). D2
च (for [इ]व). G2 सारथिः (for मातलिः).

2 Ks om. 2 (cf. v. l. 1). Ds G2 om. (hapl.)
2^{ab}. — ^b) B1 च (for स). T1 G1.3 M रथं (M1 तथा)
गृह्णाति मातलिः; T2 संगृह्णातीह मातलिः. — ^a) V1 B
D S transp. तव and तथा. — ^a) Ds स यन्ता (for
संयन्ता). K1 रथवाजिनं; Dn1 सारथिः; T1 सुत्तमं (for
वाजिनाम्).

3 Ks om. 3^{ab} (cf. v. l. 1). — ^a) Ds योधयित्वा;
G2 M2-4 योधे त्वयि. V1 Ca बलस्थे (for रथस्थे). Da1
वा (for च). T1 योधे त्वधिरथस्थे च. — ^b) T1.3 G

M1 महारथे (M1 'थ); M2-4 च यन्तरि (for च सारथौ).
— ^a) Ks Dn1 रथश्रेष्ठो; T2 G1.3 श्रेष्ठं (for 'श्रेष्ठो).
Co: अथ श्रेष्ठ इति वा पाठः। Co V1 (marg. as in text)
लेख्ये; M1 संखौ; M2-4 संखे (for संख्ये). — ^a) Ks B1.3-5
Da1 D1-3.5-7 पार्थानभिभविष्यति; V1 पार्थो वै न भविष्यति;
B2 Dn1 D4.3 T2 कृष्णावभिभविष्यति (Dn1 'थ; T2
'थ); M1 पार्थोपि भविष्यति; M2-4 पार्थ ह्यभिभविष्यति.
Co cites अभिभविष्यति (as in text).

4 Ks om. (hapl.) 4^b-5^a. — ^b) Dn1 T1.3 यशस्विनं
(for तरं). — After 4^{ab}, Ś1 K4 V1 B D S ins.:

296*

ऽभ्युषिते पर्युपस्थिते ।

कर्णस्य यच्छ संग्रामे

[Ś1 om. line 1. — (L. 1) B2-5 Da1 Dn1 D1.3 व्युषिते;
D2 व्युषि ते; Ds मयि ते; T2 [S]व्युषिते (for ऽभ्युषिते).
T1.3 G M प्रभ्रि(G2 'ती)तो मधुरं वचः. — (L. 2) T2
यच्च (for यच्छ).]

— ^a) K1 V1 B D S मद्वराज (G2 'जन्) (for संयच्छ-
न्तं). Ds सुरोत्तमान् (for हयो). Ds (marg. *see. m.*)
मद्वेश तुरगोत्तमान्.

5 Ks om. 5^a (cf. v. l. 4). — ^a) K1 [अ]तिगुप्तो;
Ds [अ]भियुक्तो; G2 (before corr.) हि गुप्तो (for
[अ]भि). — ^b) T1 विशेष्यति (for विजे). — ^a) Ks
इत्युक्त्वा (for 'क्तो). Dn1 Ds T2 आस्थातुं (for आस्थाय).

6 T2 om. 6^{ab}. — ^a) M1 शल्यो (for शल्ये). K1.3
M1 [S]भ्युपगते; K2 [S]भ्युपा (for [S]भ्युप). T1 G2
शल्यभ्युपगमे कर्णः. — ^b) Ds सारथ्यं (for सारथि). Ks
V1 B D Co सुमना (for सुमनो). S सारथ्याय त(M1
कु)तो ब्रवीत्. — ^a) Ś1 Ks B D त्वं स्रुत; V1 S स्व-

C. 8. 1676
B. 8. 36. 7
K. 8. 30. 8

ततो जैत्रं रथवरं गन्धर्वनगरोपमम् ।
विधिवत्कल्पितं भर्त्रे जयेत्युक्त्वा न्यवेदयत् ॥ ७
तं रथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णोऽभ्यर्च्य यथाविधि ।
संपादितं ब्रह्मविदा पूर्वमेव पुरोधसा ॥ ८
कृत्वा प्रदक्षिणं यत्नादुपस्थाय च भास्करम् ।
समीपस्थं मद्रराजं समारोपयदग्रतः ॥ ९
ततः कर्णस्य दुर्धर्षं स्यन्दनप्रवरं महत् ।
आरुरोह महातेजाः शल्यः सिंह इवाचलम् ॥ १०
ततः शल्यास्थितं राजन्कर्णः स्वरथमुत्तमम् ।
अभ्यतिष्ठद्यथाम्भोदं विद्युत्वन्तं दिवाकरः ॥ ११

(V1 T2 Ms. 4 स्वं; G2 सु)सूतं (for स्वं सूत). — ^a) K3 त्वरः (for त्वरन्). K4 कल्पयाद्य सकृत्त्वरन्; D2 कल्पये त्वं सरत्वरं (sic); T1 कल्पये तं सकृत्त्वरन्.

7 ^a) Ś2 जैत्रं (sic) (for जैत्रं). — ^o) K4 G1 M1 भर्त्रे; V1 B D (except Dn1 D6) Ms. 4 भर्त्रे (D5. 8 Ms. 4 'द्र'); T2 सर्वे (for भर्त्रे). — ^d) K1 T2 न्यवेदयन्.

8 ^a) Ś2 रथिनं (for रथिनां). K3. 4 श्रेष्ठः; V1 Da1 D1. 2. 5 T2 श्रेष्ठं (for श्रेष्ठः). — ^b) B2 [S]भ्येय (for अभ्यर्च्य). — ^o) Ś K1. 2. 4 संपादितो; T2 संस्कारितं; C0 संपादितं (as in text).

9 ^a) T1 यत्तो (for यत्नाद्). — ^b) T1 उपस्थाय. D8 भास्करिः. — ^o) Ś2 मद्रराजः; S (except T2) 'पतिं (for 'राजं). — ^d) D6 अग्रजः (for अग्रतः). V1 B D5. 4. 7 आरोह त्वं (V1 'हितु)मथाव्रवीत्; Da1 D1. 5 आरोहेति तमव्रवीत्; S (except T2) समारोहेत्यथाव्रवीत्.

10 ^a) K3 दुर्योधः; K4 Dn1 T2 G2 दुर्धर्षः; G1 M1 दुर्धर्षः. — ^b) K4 D6 G2 स्यन्दनं. — ^o) Ś2 महातेजः. — K1 om. 10². — ^d) T2 शल्यः सिंहा यथाचलं.

11 ^a) Ś2. K4 D5. 8 शल्यस्थितं; V1 B (except B5) D5. 4. 7 शल्याश्रितं; Dn1 D6 शल्ये स्थिते; D1 T1. 2 G1. 2 शल्यं स्थितं; D2 शल्योस्थितो; C0 शल्यास्थितं (as in text). B Da1 D1. 2-5. 7 दृष्ट्वा (for राजन्). K3 तत् कृत्वा स्थितं राजन् (sic). — ^b) B D5 स्वं रथम्; G2 स रथम् (for स्वं). — ^o) Ś1 K2. 4 V1 B5 Dn1 D5 Ms अभ्य- (K4 'त्य)तिष्ठद् (for अभ्य). D5 (marg. as in text) यथांभोधि (for 'म्भोदं). Ś2 अभ्यतिष्ठ यथांभोदां (sic). — ^d) Ś2 K1 Da1 D1. 5 T2 G M2-4 विद्युद्वन्तं; K3 विधूतं च; B1 T1 विद्युतं तं (for विद्युत्वन्तं). K1. 8 G1 दिवाकरं (for 'करः).

तावेकरथमारूढावादित्याग्निसमत्विषौ ।
व्यभ्राजेतां यथा मेघं सूर्याग्नी सहितौ दिवि ॥ १२
संस्तूयमानौ तौ वीरौ तदास्तां द्युतिमत्तरौ ।
ऋत्विक्सदस्यैरिन्द्राग्नी हूयमानाविवाध्वरे ॥ १३
स शल्यसंगृहीताश्वे रथे कर्णः स्थितोऽभवत् ।
धनुर्विस्फारयन्धोरं परिवेषीव भास्करः ॥ १४
आस्थितः स रथश्रेष्ठं कर्णः शरगभस्तिमान् ।
प्रबभौ पुरुषव्याघ्रो मन्दरस्थ इवांशुमान् ॥ १५
तं रथस्थं महावीरं यान्तं चामिततेजसम् ।
दुर्योधनः स्म राधेयमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १६

12 K1 damaged. — ^b) D2 समत्विषैः; S (except T2) 'द्युति (T3 G3 'ति). — ^o) V1 D2-4. 7 अभ्राजेतां (for व्यभ्रा). K4 मेघौ; T1 G1 M1. 3. 4 मेघे; T3 संस्तूये; G2 संस्तूये; G3 संवे (for मेघं). — ^d) T1 सहितौ चंद्रभास्करौ. Ca as in text.

13 ^b) Ś2 द्युतिमत्तरा; V1 उग्रवत्तरौ; B2 T1 द्युतिसत्त-
मौ; B3. 5 D3. 4. 7 'मत्तमौ (for 'मत्तरौ). — ^o) D2. 8 T2 रि(D8 रु)त्विक्सदस्यैर; M2 ऋत्युक्सदस्यैर (for ऋत्वि-
क्स). Cc cites ऋत्विजः and सदस्याः. V1 ऐन्द्राग्नी; T1 इन्द्राग्नि. — ^d) Ś2 K3 V1 B (except B5) D S स्तूयमानौ (for हूय^o).

14 ^a) D8 संगृहीताश्वे. — ^b) B1. 2 Dn1 D2. 3. 6 T3 G M वभौ (for अभवत्). V1 रथे कर्ण स्थितौ वभौ; T1 रथे
तिष्ठन्महाबलः. — ^o) K1 घोषं (for घोरं). — ^d) Ś2
K1. 2. 4 B1. 2. 5 D3. 7 परिवेशीव; G1 परीवेषीव (for परि^o).
Cc cites परिवेषी (as in text).

15 ^a) D5. 8 T1 आश्रितः; M3 आस्थिते (for आस्थितः).
D1. 5 स रथः श्रेष्ठः; G2 सुरथश्रेष्ठः. — ^b) Da1 D1 शरगभ-
स्तिमान्; T1 चरगभस्तिमान्; T2 शत^o. — V1 om. (hapl.)
15^{ed}. — ^o) K3 प्रबलो (for प्रबभौ). M2 पुरुषव्याघ्र.

16 ^a) S (except T2) प्रयातं (for रथस्थं). K1
महात्मानं; K3 V1 B D S 'बाहुं (Dn1 'हो) (for 'वीरं).
— ^b) Ś lacuna for यान्तं चा. K3 V1 B2. 4. 5 D S
युद्धाय (for यान्तं च). D3 [अ]मिततेजसा. B8 योद्धा-
रमतिविक्रमं. — ^o) K3 च; V1 B1. 2-5 D T2 तु; B2 स;
T1. 8 G M [अ]थ (for स्म). — After 16, S (except
T2) ins. an addl. colophon. [Adhy. name: T1
M1 शल्यरथारोहणं; G1 शल्यसारथिरोहणं. — Adhy. no.
(figures, words or both): S (except T2) 29.]

अकृतं द्रोणभीष्माभ्यां दुष्करं कर्म संयुगे ।
 कुरुवाधिरथे वीर मिततां सर्वधन्विनाम् ॥ १७
 मनोगतं मम ह्यासीद्भीष्मद्रोणौ महारथौ ।
 अर्जुनं भीमसेनं च निहन्ताराविति ध्रुवम् ॥ १८
 ताभ्यां यदकृतं वीर वीरकर्म महामृधे ।
 तत्कर्म कुरु राधेय वज्रपाणिरिवापरः ॥ १९
 गृहाण धर्मराजं वा जहि वा त्वं धनंजयम् ।
 भीमसेनं च राधेय माद्रीपुत्रौ यमावपि ॥ २०
 जयश्च तेऽस्तु भद्रं च प्रयाहि पुरुषर्षभ ।
 पाण्डुपुत्रस्य सैन्यानि कुरु सर्वाणि भस्मसात् ॥ २१
 ततस्तूर्यसहस्राणि मेरीणामयुतानि च ।

वाद्यमानान्यरोचन्त मेघशब्दा यथा दिवि ॥ २२
 प्रतिगृह्य तु तद्वाक्यं रथस्थो रथसत्तमः ।
 अभ्यभाषत राधेयः शल्यं युद्धविशारदम् ॥ २३
 चोदयाश्चान्महाबाहो यावद्धन्मि धनंजयम् ।
 भीमसेनं यमौ चोभौ राजानं च युधिष्ठिरम् ॥ २४
 अद्य पश्यतु मे शल्य बाहुवीर्यं धनंजयः ।
 अस्यतः कङ्कपत्राणां सहस्राणि शतानि च ॥ २५
 अद्य क्षेप्याम्यहं शल्य शरान्परमतेजनान् ।
 पाण्डवानां विनाशाय दुर्योधनजयाय च ॥ २६

शल्य उवाच ।

सूतपुत्र कथं नु त्वं पाण्डवानवमन्यसे ।

C. 8. 1887
B. 8. 36. 27
K. 8. 30. 28

17 Before 17, S (except T₂) ins. दुर्योधनः. — ^a) K₃ D₁ यत्कृतं (for अकृतं). V₁ भीष्मद्रोणाभ्यां. — ^b) D₆ दुष्कृतं (for दुष्करं). S (except T₂) माहवे कर्म दुष्करं. — ^c) T G [अ]तिरथे (G₂ 'थो') (for [अ]धि').

18 ^a) K₃ महादासीद्; K₄ M₂₋₄ ममाद्यासीद्. — ^c) D₁ D_{1.5} वा (for च). — ^d) K₈ नियन्ताराव; G₁ न हन्ताराव (for निहं). D₁ D_{1.5} प्रभो (for ध्रुवम्).

19 ^a) B₁ आभ्यां (for ताभ्यां). K₄ यद्यत्कृतं; G₂ यत्तत्कृतं (for यदकृतं). — G₂ om. 19^b-21^a. — ^b) D₃ धीरकर्म; T₁ कूरं कर्म; T₂ कुरु कर्म; T₃ G_{1.3} कर्म कर्ण (for वीरकर्म). V₁ B_{1.4} D₁ D_{2.6} S महाहवे (for 'मृधे'). — ^c) V₁ G₁ तत्कुरुवाद्य (G₁ 'ज्व च') राधेय. — ^d) S₁ K_{1.2} om. (hapl.) 19^d-20^a. — ^e) D₂ इवारिषु (for 'पर').

20 G₂ om. 20 (of. v. 1. 19). S₁ K_{1.2} om. 20^{ab} (of. v. 1. 19). — ^a) T₁ च (for वा). — ^b) D₁ त्वं वा (by transp.); D₈ त्वं वै; T_{1.3} G_{1.3} पार्थ. — ^c) V₁ D_{2.6} S (except T₂; G₂ om.) कैलेयं (D₂ M₂ 'य'); D₁ राधेयं.

21 G₂ om. 21^a (of. v. 1. 19). — ^a) V₁ B₅ D_{2.8} तु (for च). D₆ सुरेंद्रं (for स्तु भद्रं). V₁ B D (except D₁) S (except T₂; G₂ om.) ते (for च). — ^b) K₄ पुरुषर्षभः; D₈ नरवर्षभः; S (except T₂) त्वं नरर्षभ (for पुरुष'). — ^c) S (except T₂) पाण्डवेयानि (for पाण्डुपुत्रस्य). T₃ G transp. सैन्यानि and सर्वाणि.

22 ^b) V₁ अयुधानि (for 'तानि'). — ^c) T₁ वार्यमाणानि. T_{1.3} G M [अ]शोभन्त (for [अ]रोचन्त). — ^d) K_{1.3} V₁ B (except B₅) D₁ D_{2-4.6.7} M 'मेघशब्दो (for 'शब्दा'). T₁ यथा भुवि; M₁ यथाध्वनि.

23 ^a) V₁ D₈ प्रगृह्य स (for प्रतिगृह्य). — ^b) B₂ D₈ रथसत्तमः (D₈ 'म'). — ^c) B₂ शैल्यं (for शल्यं). K₃ B₂ T₃ G M₁ युद्धविशारदः.

24 ^a) D₁ D_{1.5} बाहय; D_{6.8} नोदय (for चोदय). K₄ [अ]स्वान्; B₂ [अ]स्वान्. S (except T₂) महाबाहो (for महाबाहो). — ^b) K_{1.2} G₂ यावद्धर्मि; T₁ 'द्धन्मि; G₁ 'द्धन्वी (for 'द्धन्मि). — ^c) S₂ भीमसेनो; K₁ D₁ M₁ 'सेन; V₁ 'सेनो (for 'सेनं). D₈ तथा; T₁ यमं (for यमौ). D₈ चैव (for चोभौ).

25 ^a) K₁ अत्र (for अद्य). D₈ पश्यतु. — ^b) K₈ T₁ G₂ धनंजये (K₈ 'य'); D_{1.6} परे जनाः. — ^c) B₂ पश्यतः; D₁ अस्यत. B₂ कङ्कपत्राणि (for 'पत्राणां).

26 ^a) K₄ प्रेष्यामि; D₈ क्षेप्यामि (sic); D₈ क्षेप्यामि; T₁ जेष्यामि; T₂ क्षिपामि; T₃ क्षेप्यामि (sic) (for क्षेप्यामि). V₁ D_{2.6} शत्रौ; G₁ शल्यं. — After 26^a, T₁ ins.:

297*

पाण्डवान्सजनार्दनान् ।

संयोक्ष्यामि रणे शल्य

— ^b) V₁ D₂ परमतेजसान्; B_{1.2} D₁ 'तेजसः; D₈ 'तापनान्. K₈ स शल्यामिततेजसा. — ^c) D₁ पंचालानां (for पाण्डवानां). M विनाशार्थं (for 'शाय). — ^d) D₈ दुर्योधनहिताय च; T₂ अस्माकं विजयाय च. — After 26, S ins.:

298*

संजय उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य शल्यः कर्णं वचोऽप्रवीत् ।

[T₂ om. the ref.]

27 S om. the ref. — ^a) K₈ सूर्यपुत्र (for सूत'). K₈ D₁ तु; T₂ ओ (for नु). T_{1.3} G M कथं नु

C. 8. 1697
B. 8. 36. 28
K. 8. 30. 28

सर्वास्त्रज्ञान्महेष्वासान्सर्वानेव महारथान् ॥ २७
अनिवर्तिनो महाभागानजेयान्सत्यविक्रमान् ।
अपि संजनयेयुर्ये भयं साक्षाच्छतक्रतोः ॥ २८
यदा श्रोष्यसि निर्घोषं विस्फूर्जितमिवाशनेः ।
राधेय गाण्डिवस्याजौ तदा नैवं वदिष्यसि ॥ २९
संजय उवाच ।

अनादृत्य तु तद्वाक्यं मदराजेन भाषितम् ।

(T1.8 G8 तु) तान्महावीर्यान्; Ca as in text. — ^b) T1 G2 इति मन्यसे; M अतिमन्यते (M1 'से). — ^c) G1 सर्वास्त्रज्ञान्. K4 महाष्वासान् (sic) (for महे). B2 सर्वान्स्त्रविदां श्रेष्ठान्. — ^d) B (except B2) Da1 D1.8-5.7 महाबलान् (for 'रथान्).

28 ^a) Hypermetric. V1 D8 अनिवर्त्यान्; D8 अनुवर्तिनो; T2 अनिवर्तितान् (for 'वर्तिनो). — ^b) B (except B2) D2.4.7 अजय्यान्; D8 अक्षय्यान्; D8 अजेया (for अजेयान्). D8 सत्वविक्रमान्; D8 सद्यः (for सत्य). — ^c) D8 (marg. sec. m. as in text) संजननेयुर (for 'नयेयुर). T1.8 G M1.2.4 ते (for ये). K4 अपि संजयेयुर्युद्धेन (hypermetric); M3 अपि संजनये युद्धे. — ^d) K4 देवं (for भयं). B1 साख्यात् (for साक्षात्). S2 शतक्रतुः; K4 'क्रतुं (for 'क्रतोः).

29 ^a) S2 K4 यथा (for यदा). T1.8 G1.8 M श्रोतासि (for श्रोष्यसि). G2 यदा श्रोता विनिर्घोषं. — ^b) K4 इवासने; Da1 D8 'शनैः (for 'शनेः). — ^c) S1 K1.2.4 पाण्डवस्याजौ; D8 गांजिव; S (except T2) पार्थधनुषः. — ^d) D8 नैव (for नैवं). M2-4 भविष्यसि (for वदि'). — After 29, K2.4 V1 B D T2.8 G M ins.:

299* यदा द्रक्ष्यसि भीमेन कुञ्जरानीकमाहवे ।
विशीर्णदन्तं निहतं तदा नैवं वदिष्यसि ।
यदा द्रक्ष्यसि संग्रामे धर्मपुत्रं यमौ तथा ।
शितैः पृषत्कैः कुर्वाणानभ्रच्छायामिवाम्बरे ।
अस्यतः क्षिण्वत्श्वारिन्लघुहस्तान्दुरासदान् । [5]
पार्थिवानपि चान्यास्त्वं तदा नैवं वदिष्यसि ।

[B2 transp. lines 1-2 and 3-4. D8 reads line 1 on marg. sec. m. — (L. 1) T2 G M द्रष्टासि (for द्रक्ष्यसि). — (L. 2) K2 G2 विशीर्णदन्तः; K4 विशीर्णं तदन्तः; T2 विशीर्णदुष्टं (for 'दन्तं). G1.2 नैव (for नैवं). D8 वदिष्यसि (for वदि'). — M om. lines 3-6. — (L. 3) K4 द्रक्ष्यसि; D8 पश्यसि (for द्रक्ष्यसि). T2 संग्रामे धर्मपुत्रं च; T2 G यदा ज्येष्ठं पाण्डवेयं (for the prior half). V1 D8 महाराजं; T2 भीमं चापि (for धर्मपुत्रं). B2 D2.4.7 तदा (for

द्रक्ष्यस्यद्येत्यवोचद्वै शल्यं कर्णो नरेश्वर ॥ ३०
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं युयुत्सुं समवस्थितम् ।
चुकुशुः कुरवः सर्वे हृष्टरूपाः परंतप ॥ ३१
ततो दुन्दुभिघोषेण भेरीणां निनदेन च ।
बाणशब्दैश्च विविधैर्गर्जितैश्च तरस्विनाम् ।
निर्ययुस्तावका युद्धे मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ३२
प्रयाते तु ततः कर्णे योधेषु मुदितेषु च ।

तथा). T2 G माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ (for the posterior half). — (L. 4) Om. in G1. K2 पृषत्कैः; Dn1 पृषत्कैः (for पृषत्कैः). K2 D8 कुर्वाणौ (for 'णान्). Da1 D8 अभ्रच्छायम्. B2 D8 इवाम्बरं; T2 G अथावसैः. — (L. 5) V1 क्षण्वत्तश्च; Da1 D1.8 क्षिण्वत्तश्च; D8 T2 क्षिपत्तश्च (for क्षिण्वत्तश्च). T2 G द्रष्टासि लघुचित्राक्षैर् (G1 'वित्राक्षैर्) (for the prior half). Dn1 D8 दुराथरान् (for 'सदान्). K2 लघुहस्तान्दुरासदात्; T2 G1.8 निघ्नतोरीन्सहस्रशः; G2 घ्नतोनीकान्सहस्रशः (for the posterior half). — (L. 6) T2 G अथ (for अपि). G2 वा (for च). T2 नैनं (for नैवं).]

30 D2 T2 om. 30. S K2-4 om. the ref. — ^c) K2 Da1 हि (for [ह]ति). S (except T2; T2 om.) तं (for वै). B Da1 D1-4.7 याहीत्येवाग्रवीर्यकर्णौ. — ^d) G2 शल्यः. S2 Dn1 कर्णं. S2 K2 D2 T2 नरेश्वरः; K2 V1 Dn1 D8 'श्वरं; G M जनेश्वर (G1 'रः). Da1 D1-4.7 मदराजं तरस्विनं. — After 30, K2 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 ins. an addl. colophon. [Adhy. name: K2 कर्णसंवादः; Da1 D2.4 कर्णशल्यसंवादः; Dn1 D1.8 शल्यसंवादः; T2 शल्यवाक्यं. — Adhy. no. (figures, words or both): B1.4 36; B2 D2 37; Da1 47; D1 30; D2 27; T2 32.]

31 Before 31, N T2 ins. संजय उवाच. — ^a) S (except T2) महावीर्यं (for महेष्वासं). — ^b) S2 K1 युयुत्सुं. S (except T2) समवस्थितं (for समव). — ^c) K2.8 हृष्टरूपाः; M2-4 दृष्टरूपाः. K2 B2 T1.8 G M परंतपः (K2 'पः); V1 B1.8-5 D T2 समंततः.

32 ^a) K2 B D (except D8) T2 दुन्दुभिनिर्घोषैर् (for 'घोषेण). — ^b) V1 D8 S (except T2) शंखानां (G1 'णां) (for भेरीणां). B2 D2 T2 G M निस्त्रनेन (for निनदेन). — ^c) Dn1 T2 शंखशब्दैश्च (for बाणं). — ^d) T2 G सर्वे (for युद्धे). — ^e) D8 मृत्योः कृत्वातिसत्तमं; Ca as in text. Co cites निवर्तनम्.

33 ^a) Da1 D1.8 प्रयातेषु; T2 G 'ते च (for 'ते तु). — ^b) M योधेषु. B2 हृदिषु; T1.8 विविधेषु (for

चचाल पृथिवी राजत्ररास च सुविस्तरम् ॥ ३३
 निश्चरन्तो व्यदृश्यन्त सूर्यात्सप्त महाग्रहाः ।
 उल्कापातश्च संजज्ञे दिशां दाहस्तथैव च ।
 तथाशन्यश्च संपेतुर्वर्वाताश्च दारुणाः ॥ ३४
 मृगपक्षिगणाश्चैव बहुशः पृतनां तव ।
 अपसव्यं तदा चक्रुर्वेदयन्तो महद्भयम् ॥ ३५
 प्रस्थितस्य च कर्णस्य निपेतुस्तुरगा भुवि ।
 अस्थिवर्षं च पतितमन्तरिक्षाद्भयानकम् ॥ ३६
 जज्वलुश्चैव शस्त्राणि ध्वजाश्चैव चकम्पिरे ।

अश्रूणि च व्यमुञ्चन्त वाहनानि विशां पते ॥ ३७
 एते चान्ये च बहव उत्पातास्तत्र मारिष ।
 समुत्पेतुर्विनाशाय कौरवाणां सुदारुणाः ॥ ३८
 न च तान्नाणयामासुः सर्वे ते दैवमोहिताः ।
 प्रस्थितं सूतपुत्रं च जयेत्युर्नरा भुवि ।
 निर्जितान्पाण्डवांश्चैव मेनिरे तव कौरवाः ॥ ३९
 ततो रथस्थः परवीरहन्ता
 भीष्मद्रोणावात्तवीर्यौ निरीक्ष्य ।
 समज्वलद्भारत पावकाभो

C. 8. 1715
B. 8. 37. 11
K. 8. 31. 12

मुदितेषु). S₂ ह (for च). — °) S K_{2.4} B₈ वसुधा
 (for पृथिवी). T₃ G चचाल च मही सर्वा. Ca oites
 चचाल (as in text). — °) K_{1.2} D₁ रराम; V₁ ननाद;
 B₈ ववास; Bom. Ed. Cn ववास; Cnp रराम (as in text).
 S K B_{1.2} D_{1.3-5.7} T₂ M₁ सुविस्तरं; V₁ सुविश्रवं;
 Dn₁ सुनिष्ठुरं; T₃ G_{2.3} सविस्तरं; G₁ विवस्तरं (for सुवि).
 D₂ रराम बहुविस्तरं.

34 °) S₂ K₃ B_{1.2.5} D_{2-5.7.8} T₁ निःस(D₈ °स्त-
 रन्तो; T₂ विच° (for (निश्च°). Dn₁ D_{1.5} व्यदृश्यन्ते; G_{1.2}
 [S]प्य(G₂ °भ्य)दृश्यन्त. — °) D₈ तप्त- (for सप्त). B₈
 भयावहाः (for महाग्रहाः). Ca oites सप्त महा° (as in
 text). K₃ सूर्ये क्षत्त महाग्रजाः (sic). — °) K_{1.3} B D
 S उल्का(T₁ °ल्क)पाताश्च. K₁ संजज्ञे; K₃ B D_{2.3.7.8}
 S (except T₂) संजज्ञुर; Dn₁ D_{1.4.5} संजज्ञुर् (for
 संजज्ञे). — °) V₁ Dn₁ दिशो (for दिशां). K₃ B
 D_{2.3.5-7} T₂ दाहाश्च. T_{1.8} G M दिग्दाहाश्चाति(T₁
 °हाति; T₃ G °श्च सु)दारुणाः. — °) K₃ V₁ B Dn₁ Dn₁
 D_{1.3-5.7} T₂ शुष्काश(D₄ °म)न्यश्च; D₂ निर्वाताश्च; D₈
 तथा शल्यश्च; D₈ (marg. as in text) सुधासन्यश्च; T₁
 शयाशन्यश्च (sic); G₂ अथा° (for तथा°). Dn₁ तु;
 D₂ [ए]व (for च). — °) Dn₁ D_{1.5} सु- (for च).
 K_{1.3} V₁ B D T₂ भैरवाः; T_{1.8} G M भैरवं (for दारुणाः).

35 °) T₁ मृगपक्षिगणांश्च. — °) K_{1.3} B D S पृतनां
 बहुशस् (by transp.); V₁ पृतनासु शलस्. K₃ V₁ B₈
 D₁ तथा (for तव). — °) K₄ तथा; S (except T₂)
 ततश्च (for तदा). — °) S₂ वेदयन्तं; K₄ देवयन्तो. B₈
 Dn₁ D_{1.3.5.7} T₂ महाभयं.

36 °) B₈ D_{8.7} T₃ G₃ प्रस्थितस्य (for प्रस्थि°). Dn₁
 T_{1.2} तु (for च). — °) T₂ अश्ववर्षं; G₂ अश्वं (for
 अस्थि°). G₃ सततम् (for पतितम्). — °) B₈ भयावहं;

T₂ भयंकरं (for भयानकम्).

37 °) S (except T₂) चापि (for चैव). K₁ शस्त्राणि.
 K₃ जज्वलुश्चैलुरस्त्राणि. — °) D₈ च प्र-; T₁ चापि; T₃
 G_{1.3} चाप्य; G₂ च तु (for चैव). D₂ च कंपिता; T₂
 पतंति हि. — °) S₁ K₃ व्यमुञ्चन्त; विमुञ्चन्ति. K₃
 अश्रूणि तान्यमुञ्चन्त. — °) K₁ वाहनाश्च.

38 °) Dn₁ D₂ T₂ च वै; D₈ तव (for तत्र). B Dn₁
 D_{1.3-5.7} दारुणाः (for मारिष). — °) K₂ सुदारुणः;
 B₂ च मारिष; M₂₋₄ सुदारुणं.

39 °) T₁ गणयामास. — °) S₂ G₁ ते देव-; K_{1.3.4}
 B D (except D₈) T₂ Ca दैवेन. — °) Dn₁ T_{2.3} G तु
 (for च). — °) T₁ [आ]ह (for [ऊ]चूर्). B Dn₁
 D_{1.2.4.7.8} T₁ नराधिपाः (T₁ °पः); D₈ नरा द्विपाः (for
 नरा भुवि). — After 39st, S (except M₁) ins.:

300* शल्येन सहितं दृष्ट्वा कर्णमाहवशोभिनम् ।

— °) K₃ निर्जितान्पाण्डुपुत्रांश्च.

40 °) K_{1.2} रथस्था (K₂ °स्थाः); G₂ रहस्ये. — °)
 K₃ B₁ Dn₁ D_{1.5} अस्तवीर्यौ; K₄ B_{1.3.5} Dn₁ D_{2.4.7}
 अति°; V₁ निहतौ; B₂ चास्तवीर्यौ; D₂ चाति°; D₈ संनिहतौ;
 T₂ G₁ M₁ आर्तवीर्यौ; G₂ अथ वीर्यौ (sic); Ca आत्तवीर्यौ
 (as in text). B_{1.3.4} Dn₁ D_{1.3-5.7} S (except G₂)
 समीक्ष्य (for निरीक्ष्य). Cv भीष्मद्रोणावसुवीर्यौ निरीक्ष्य.
 — °) S K_{1.2.4} V₁ B (except B₁) Dn₁ D_{2.4.6.7} S
 समुज्ज्वलद् (S K_{2.4} B₂ Dn₁ T₂ °त्); K₃ समुज्ज्वलौ; D₂
 संसंज्वलद्; Co सम° (as in text). K_{1.3} B_{1.3-5} D T G
 M₂₋₄ भास्कर(G₁ °रि; G₂ °रिः)पावकाभो (B₁ °द्रौ); K₃
 भास्करपावकाभौ; K₄ भास्करपावकौर (sic); V₁ B₂
 पावकभास्कराभो; M₁ भास्करपावकोपमो. — °) K₃
 विवर्तत; B₈ Dn₁ D_{5.7} वैकर्तनौ (D₅ °ने); D₈ (marg. as
 in text) वैकर्तनो. Dn₁ D₂ नरकुंजरो; T₁ G₁ रथि° (for-

C. 8. 1715
B. 8. 37. 11
K. 8. 31. 12

वैकर्तनोऽसौ रथकुञ्जरो वृषः ॥ ४०
स शल्यमाभाष्य जगाद वाक्यं
पार्थस्य कर्माप्रतिमं च दृष्ट्वा ।
मानेन दर्पेण च दह्यमानः
क्रोधेन दीप्यन्निव निःश्वसित्वा ॥ ४१
नाहं महेन्द्रादपि वज्रपाणेः
कुद्वाद्भिमेभ्यात्तधनू रथस्थः ।
दृष्ट्वा तु भीष्मप्रमुखाञ्छयाना-
न्न त्वेव मां स्थिरता संजहाति ॥ ४२
महेन्द्रविष्णुप्रतिमावनिन्दितौ

रथ'). B Ds. 4. 7 नृप; Da1 D1. 5 तदा; Dn1 T2 रुषा; D2 तथा; T1. 8 G M वृषा (M1 'वा:').

41 ^a) B2 सैल्यम्. K1 B1 आभाष्य; T8 G आसाद्य-
— ^b) Ś2 धर्म (for कर्म). B (except B2) Da1 D1. 8-5. 7 कर्मातिशयं विचिंत्य; T8 G दृष्ट्वाप्रतिमं च कर्म. — ^c) G2 दर्पेण; G3 (before corr.) दृष्टेन; Ca दर्पेण (as in text)-
B (except B2) D2-4. 7 विदह्यमानः (for च दह्य'). — ^d) K3 धक्ष्यन् (for दीप्यन्). Ś K2. 4 T2 निःश्वसन्त्वा (K4 T2 'त्वा'); K1. 8 Ds T1. 8 G1. 8 M2-4 निश्वासित्वा; V1 B1. 2. 4. 5 Da1 D1. 8-7 निः(Ds नि)श्वासंश्च. B3 दीप्यंश्च क्रोधेन च निश्वासंश्च; D2 क्रोधेन निस्वं च दीप्यमानः; G2 पार्थप्रभावासह-
मानचेताः.

42 G3 om. 42^{ab}. Before 42, Ds ins. कर्ण उवाच.
— ^b) K1 B3 D2-4. 6. 7 आयु(K1 'भु)धवान्. Dn1 T2 कुद्वाद्भिमेभ्यामि (T2 'भ्येव) न चक्रपाणेः. — ^c) K1 B D (except Ds) हि; K8 S [अ]पि (for तु). Ś1 K2 भीष्मप्रमुखान्; G2 भीष्मप्रतिमाश् (for भीष्मप्रमुखान्). K3 प्रयातान्; G3 चयानां; M1 जयानान्. — ^d) B (except B4) Da1 D1-5. 7 अतीव मां; Dn1 नत्वेव सा. V1 B Dn1 D2. 4. 7 T G1. 8 M ह्य(V1 T2 सं; Dn1 मां; T1 सु; T8 G1. 8 M सा)स्थिरता जहाति; Da1 D1. 8. 5 ह्य(D1. 5 सु)-
स्थिरतां जहाति. K3 न त्वेकमहं स्थिरता कदेति (sic); Ds अतीव माद्य स्थिरता जहाति; Ds नत्वेवमद्य स्थिरता जहाति; G2 नत्वेवमां सास्थिरतां जहाति (sic).

43 ^a) K1 -प्रतिमावनिर्मितौ; K2 'वनिर्दितौ; K3 'वनिर्दितौ; V1 'वनिर्दितौ; M2-4 -प्रतिमानवीर्यौ. — ^b) Dn1 S (except T2) रथाश्वनागारि(Dn1 'न्त्र-; T1 'दि-; G1 'नि)-
वरप्रमाथिनौ. — ^c) K4 अवध्यकल्पैर्द; G2 अवार्थकल्पा. T1 G1. 8 यथा; T2 युधां (for यदा). K3 परि (for परैस्). — ^d) G3 तथा (for ततो). K1 समासाद्यपि; K2

रथाश्वनागप्रवरप्रमाथिनौ ।
अवध्यकल्पौ निहतौ यदा परै-
स्ततो ममाद्यापि रणेऽस्ति साध्वसम् ॥ ४३
समीक्ष्य संख्येऽतिबलान्नराधिपै-
नराश्वमातङ्गरथाञ्शरैर्हतान् ।
कथं न सर्वानहिताग्रणेऽवधी-
न्महास्त्रविद्राक्षणपुंगवो गुरुः ॥ ४४
स संस्मरन्द्रोणहवं महाहवे
ब्रवीमि सत्यं कुरवो निबोधत ।
न वो मदन्यः प्रसहेद्रणेऽर्जुनं
क्रमागतं मृत्युमिवोग्ररूपिणम् ॥ ४५

ममासाद्य; V1 B2-5 Da D1. 5. 6 ममाप्य (Ds 'प्या)स्ति; B1. 3 D2. 4. 7 न मेप्यस्ति; D2 ममेद्यास्ति; Ds ममाप्यद्य; T1. 8 G M [अ]पि मे नास्ति (T1 M1-8 'द्य) (for ममाद्यापि). V1 B Da1 D1. 8-5. 7 T8 G M4 [S]द्य; D2 T1 [S]पि; Ds न (for स्ति). G2 सोवधः (for साध्वसम्). Dn1 T2 ततो (T2 'था) ममाप्यस्ति न साध्वसं रणे.

44 ^a) Ś2 समेक्ष्य; K2. 4 समेति. G2 M संख्ये; G3 संखे (for संख्ये). Dn1 Ds T2 M2-4 [S]तिबलैर्द (for 'वलान्). B Da1 D1. 8-5. 7 नराधिपान् (for 'धिपैर्द). — ^b) K3 नरांश्च; V1 वराश्व-; B Da1 D1. 8-5. 7 ससूत- (for नराश्व-). K3 B Da1 D1-5. 7 S परैर्द (for शरैर्द). — ^c) K3 T2 हि; T3 G3 M2-4 नु; G1. 2 तु (for न). K1 सर्वौ (for सर्वान्). K2. 3 अवधीर्द.

45 = (var.) 71*. — ^a) K3 यं संस्मरन्; B3 ततः स्मरन्; B4 ससंज्वरं; Da1 Ds समं स्म(Ds 'ज्व)रन्; D1 समज्वरं; Ds स च स्मरन्; G2 समस्वरन्; T8 G3 सुसंस्मरन्. Ś2 K4 द्रोणरणं; K1. 3 B Da1 Dn1 D1. 8-5. 7. 8 T3 G M द्रोणमहं; V1 D2. 6 T1. 2 'वधं (for 'हवं). B3 महारणे (for 'हवे). Ca तमज्वरं द्रोणमहं महाहवे. — ^b) D2 ब्रवीमि. Da1 D1. 5 सर्वे; Ds सर्व (for सत्यं). K3 Dn1 निबोधतः. Ca ब्रवीमि सर्वे कुरवो निबोधत. — ^c) V1 Ds न तं; D2 T2 न वै; D4 T1 G1 नरो (for न वो). G2 न वेदमन्यः (for न वो मदन्यः). V1 प्रहरेद्; Ds सहते; G2 प्रसभद् (for 'हेद्). Ca न वा मदन्यः प्रसहेद्रणेऽर्जुनं. — ^d) Ś K1. 2. 4 V1 B1-2. 4 m. 5 Dn1 D2-4. 6. 7 T2 G1 M2-4 समागतं (for क्रमा). B2 मृत्युर्द. K2. 4 om. (halp.) from मृत्युं up to स चेदगान् (in 46°). B2 M2 (inf. lin. as in text). 4 [उ]त्तमाश्वतान्; T1 [आ]त्तशस्त्रं; T8 G [उ]त्तमावृतं (for [उ]ग्ररूपिणम्). Ca क्रमागतं मृत्युमिवो-
त्तमाश्वताव. ❀ Ca: अयं श्लोकः कर्णाभिषेकात्पूर्वं कुत्रचिद् दृश्यते।❀

शिक्षा प्रसादश्च बलं धृतिश्च
 द्रोणे महास्त्राणि च संनतिश्च ।
 स चेदगान्मृत्युवशं महात्मा
 सर्वानन्यानातुरानद्य मन्ये ॥ ४६
 नेह ध्रुवं किंचिदपि प्रचिन्त्यं
 विदुर्लोके कर्मणोऽनित्ययोगात् ।
 स्रयोदये को हि विमुक्तसंशयो
 गर्वं कुर्वीताद्य गुरौ निपातिते ॥ ४७
 न नूनमस्त्राणि बलं पराक्रमः
 क्रिया सुनीतं परमायुधानि वा ।

अलं मनुष्यस्य सुखाय वर्तितुं
 तथा हि युद्धे निहतः परैर्युधैः ॥ ४८
 हुताशनादित्यसमानतेजसं
 पराक्रमे विष्णुपुरंदरोपमम् ।
 नये बृहस्पत्युशनःसमं सदा
 न चैनमस्त्रं तदपात्सुदुःसहम् ॥ ४९
 संप्रकुपे रुदितस्त्रीकुमारे
 पराभूते पौरुषे धार्तराष्ट्रे ।
 मया कृत्यमिति जानामि शल्य
 प्रयाहि तस्माद्विषतामनीकम् ॥ ५०

C. 8. 1727
B. 8. 37. 21
K. 8. 31. 22

46 Ks. 4 om. up to स चेदगान् (in 46°) (cf. v. 1. 45). — ^a) Śs शिक्षा; Ds (marg. as in text) शल्या (for शिक्षा). K1 प्रसादाश्च; K2 Ds T2 G1 M Ca. op [अ]प्रसादश्च; D1 प्रवासश्च; D4 (marg. as in text) क्रमादश्च; T1 प्रयागश्च; T2, G2. 3 प्रदानं च. V1 Ds transp. बलं and धृतिश्च. Ca cites बलं and धृतिः (as in text). — ^b) D1. 5 T1 संनतिश्च (for संनतिश्च). Ca. 0 cite संनतिः (as in text). — ^c) K1 देवनागान् (for चेद^a). G2 स चो गदां मृत्युवशं महात्मनः. — ^d) Śs आतुराव; Ca आतुरान् (as in text). Ks अर्चमाना; B1 T2 एव मन्ये. Ds (marg. as in text) अन्यमन्ये. G2 सर्वानन्यानचिरायमन्ये (sic).

47 ^a) Ks Gs M1 नाहं; D1 निरह (sic); D2 नैव; Ds नेदं; G2 अहो (for नेह). Ks ध्रुवं (for ध्रुवं). Ks B1. 2. 4 Dn1 Ds T2 प्रचिन्त्य; B2. 5 Dn1 D1-5. 7 T1. 8 G M प्रचिन्त्यन्. V1 Ds नैव ध्रुवं च न जातु विद्यते. — ^b) Śs विद्वन्; K1 विद्वन्; Ks धिया; B Dn1 Dn1 D1-5. 7. 8 T2 विद्यां; T2 G वदामि; M विदामि (for विद्वन्). Śs (marg. sup. lin.) विदुर्लोके (for 'लोके). Śs कर्मणो; B1 कर्मणा. Ca cites कर्मणो देवयोगात्. Co नित्ययोगात् (as in text). V1 Ds निदामि नित्यं कर्मणो (Ds 'णा) देवयोगात्; T1 विदामि वो कर्मणि नित्ययोगात्. — ^c) G2 अपि (for हि). Ks विमुक्तशंसः. Dn1 'संसयो; Co विमुक्तसंशयः. Cv as in text. — ^d) K1. 5 V1 B D1 S Ca. 0 मा (G2 ए-; M1 म)वं (for गर्वं). G2 परौ (for गुरौ).

48 ^a) Ds (sup. lin. as in text) तत् (for न). Ks तेमनस्त्राणि (sic); T1 सन्नमं (for नूनमं). Ca. 0 cite नूनम् (as in text). G2 पराक्रमं; Ca. 0 'मः (as in text). — ^b) Śs V1 B2. 2. 5 D (except Ds. 8) S (except T2) Ca क्रिया; Co क्रिया (as in text). Ks सुनीतं; V1 Ds सुधैर्यं; B2 T1 सुनीता; Dn1 T1 सुनीति;

Ds स्स (sup. lin. च)नीति; T2 G M सुनीता; (G1 'तो); Ca. 0 'नीतं (as in text). V1 B2 Ds. 6. 8 T1 G2 च; Dn1 Dn1 D1 T2 om.; D4 च (for वा). — ^c) Ks. 4 सुखाय (for सुखाय). Śs Ks वर्तितुय; G2 वंचितं. — ^d) V1 B2 Dn1 Ds T2 यथा (for तथा). T2 Gs M1 [अ]पि (for हि).

49 ^a) K1 'समानतेजसा; B1 'वर्चसं. — ^b) Ds विष्णुपुरंदरो यथा. — ^c) B1. 2. 4 Ds. 4. 7 M बृहस्पत्युश (B1 'स)नो; Dn1 D1. 5 'शनन्; G2 'शनाः. B1. 2 (before corr.) Ds. 4. 7 M सदा समं (by transp.). K1 समं; Ds यदा; T2 तदा (for सदा). — ^d) B2 पश्य; Ds. 8 न वा (for न च). V1 Ds [ए]तद्; T1 [ए]वम् (for [ए]नम्). Ks अस्त्रे. K1 B2. 5 Dn1 D1-5. 7 तदु (B2 'द)पास्त दुःसहं; Ks Ds इयदधास्तु; V1 B1 तदवाप्य दुःसहं; B2 तमाशुचः दुः; Ds तदध्महं (sic); T1. 8 निजघान दुःसहं; M न जघान दुःसहं (for तदपास्तुदुः). Ca (corrupt) आचणराक्षवत्. Co cites अपात् (as in text). Dn1 इष्टा हतं भीष्मपितामहं रणे; T2 इष्टा हतं भीमरणे पितामहं; G2 न चैवमस्त्राणि जघान दुःसहं; Cv न चैनमस्त्रं तदुपास्त दुःसहं.

50 ^a) Śs K1. 2. 4 B2. 4. 5 Dn1 Dn1 D1. 2. 4. 5. 7. 8 Ca संप्राकु (Ds 'द्या)ष्टे; Ks सेंद्राकुवेरा; Ds असहष्टे; Ds m संप्राकुष्टे; T1 अहं प्रहष्टे; T2 M1 Co संप्राकुष्टे; T2 Gs समं प्रकु (G2 'कु)ष्टे; G1 ससंप्राहष्टे (for संप्राकुष्टे). Ks (before corr.) रुदिति; V1 Dn1 Ds M रुदिते; Gs रुदितं (for रुदित-). Cv संप्राकुष्टे रुदितस्त्रीकुमारे. — ^b) Ks पराभूतो; V1 Ds पराभिभूते; S 'निते (for 'भूते). Ks पौरुषो. Ca. 0 as in text. — ^c) B1 महाकृत्यम्; S (except T2) कृत्यं (G1 'ति) मया (by transp.). Ca मया कृत्यं (as in text). Co cites कृतं (sic). T1 G1. 2 M1 नाय; T2 Gs M2-4 इय (for इति). Dn1 जानासि. — ^d) G1 M अनीकिनी (for अनीकम्).

C. 8. 1728
B. 8. 37. 22
K. 8. 31. 23

यत्र राजा पाण्डवः सत्यसंधो
व्यवस्थितो भीमसेनार्जुनौ च ।
वासुदेवः सूजयाः सात्यकिश्च
यमौ च कस्तौ विषहेन्मदन्यः ॥ ५१
तस्मात्क्षिप्रं मद्रपते प्रयाहि
रणे पाञ्चालान्पाण्डवान्सूजयांश्च ।
तान्वा हनिष्यामि समेत्य संख्ये
यास्यामि वा द्रोणमुखाय मन्ये ॥ ५२
न त्वेवाहं न गमिष्यामि मध्यं
तेषां शूराणामिति मा शल्य विद्धि ।
मित्रद्रोहो मर्षणीयो न मेऽयं

त्यक्त्वा प्राणाननुयास्यामि द्रोणम् ॥ ५३
प्राज्ञस्य मूढस्य च जीवितान्ते
प्राणप्रमोक्षोऽन्तकवक्रगस्य ।
अतो विद्वन्नभियास्या मिपार्थं
दिष्टं न शक्यं व्यतिवर्तितुं वै ॥ ५४
कल्याणवृत्तः सततं हि राज-
नैचित्रवीर्यस्य सुतो ममासीत् ।
तस्यार्थसिद्ध्यर्थमहं त्यजामि
प्रियानभोगान्दुस्त्यजं जीवितं च ॥ ५५
वैयाघ्रचर्मणमकूजनाक्षं
हैमत्रिकोशं रजतत्रिवेणुम् ।

51 ^a) B₁ सत्यसेनो; M₁ 'संधौ (for 'संधो). — ^b) K₃ B₁.2.4 Da₁ Dn₁ D₁.7.8 T₈ G M₁ व्यवस्थितौ (for 'स्थितौ). T₁ भीमसेनार्जुनश्च; G₁ 'सेनार्जुने. G₁ स (for च). — ^c) V₁ Da₁ Dn₁ D₁.5.6 T₂ घृ(T₂ हृ)ष्टुघ्नः; T₃ G₃ सवासुदेवः. K₁ संजयः (for सूजयाः). K₃ T₁ M₁ सात्यकिसूजयाश्च; B D S सात्यकिः सूजयाश्च (by transp.). — ^d) S₂ K₁ कस्तौ; K₃ D₈ कस्तौ; V₁ B Da₁ Dn₁ D₁.7 S कस्तान् (for कस्तौ). K₁ G₂ M₁.4 विषहे मदन्यः; B₂ विषहेसदन्यः. Ca cites मदन्यः (as in text).

52 B₃ om. 52^{ab}. — ^a) T₂ क्षीप्रं (for क्षिप्रं). — ^b) D₈ T₂ om. रणे. Some MSS. पंचालान्; T₃ G₃ बालान्; G₃ ज्वालान् (for पाञ्चालान्). V₁ transp. पाञ्चालान् and पाण्डवान्. Da₁ D₁.5 मद्रपान्; T₂ तान्पाण्डवान् (for पाण्डवान्). — ^c) K₃ हत्वा; B₁.8 Da₁ D₁.5 तथा (for तान्वा). Ca cites तान् (as in text). M₃ हनिष्यामि (for हनि). K₄ हतोद्य; V₁ समवेत्य; B₁ समित्य (for समेत्य). G₂ M₁.2.4 संख्ये; G₃ M₃ संवे (for संख्ये). — ^d) M₁ योत्स्यामि (for यास्यामि). K₁ B₁.5 Da₁ Dn₁ D₁.2.5.8 T₂.3 G M द्रोणमुखो (B₁ 'मुखः; Dn₁ 'मुखे) यमाय; K₂ द्रोणमुखाय मन्ये; K₃ 'मुखोपमाय; V₁ B₁ भीष्मपथा (B₁ 'मुखो) यमाय; B₂ D₂.4.7 द्रोणपथा यमाय; B₃ द्रोणपथं पणाय; D₈ भीष्मपथो यमाय; T₁ द्रोणगतं च मार्गं (for 'मुखाय मन्ये). Ca.0 cite द्रोणमुखः.

53 D₈ om. 53. — ^a) V₁ D₁.3.8 M₁ नन्वेवाहं (for न त्वेवाहं). K₁ B₅ Da₁ D₁.3-5 गमिष्यामि; K₄ Dn₁ D₂ G₁ नागं; B₂ संगं (for न गं). Ca cites न त्वेवाहं न गमिष्यामि (as in text). D₂ om. (hapl.) from मध्यं up to अनुयास्यामि (in 53^d). B₂ D₄.8 T₂ मध्ये (for मध्यं). ❀ Co: नैव शब्दो भिन्नक्रमो द्वौ नौ विध्यर्थौ। ❀ — ^b) S₁ K₂ ते; S₂ त्वं; K₁ तं (for तेषां). T₁ कुरुणाम् (for शूराणाम्). B₃ D₈ T₂ G₁ M₁ om. मा. K₃ V₁

B₁.4.5 Da₁ Dn₁ D₁.3-5.7 मां शल्यः; B₂ मां स; T₁.8 G₂.8 M₂-4 शल्याय (for मा शल्य). Ca cites मा (as in text). — ^c) S₂ मित्रो द्रोहो; T₁ मित्रद्रोही (for 'द्रोहो). V₁ B₁ T₁.2 मेघः; T₈ G₁.3 चाहं; G₂ चाहं (for मेऽयं). — ^d) K₃ प्राणा (for प्राणान्). K₃ न तु; M₃ न नु (for अनु).

54 ^a) S K₁.2.4 G₂ जीवितान्तो (K₁ 'त-); Ca.0 'तान्ते (as in text). — ^b) S K₂ मानप्रमोक्षो; K₄ B D S नास्ति प्रमोक्षो (G₂ 'को) (for प्राणप्र). Ca.0 cite प्रमोक्षः. Dn₁ S 'संनिभ(G₁ 'हृ)स्य; B Da₁ D₁.5.7 Co 'स(B₃ 'सा)त्कृतस्य; D₈ 'चक्रकस्य (for 'वक्रगस्य). K₃ V₁ नास्ति प्रमोक्षांतकवक्रतस्य (V₁ 'संनिभस्य). — ^c) B₁ T₁ ततो; Dn₁ अतो हि (for अतो). Da₁ D₁.5 विद्वान्. S (except T₂) अभियोत्स्यामि (for 'यास्यामि). K₃ पार्थो; V₁ B₁.2.4.5 D (except D₂) T₂ पार्थान्; G₁ पार्थ. B₃ ततो विद्वाननुयास्यामि पार्थान्. — ^d) D₂ om. (? hapl.) from दिष्टं (in 54^d) up to सिद्ध्यर्थं (in 55^c). K₁ दिष्टे; Co दिष्टं (as in text). K₃ अतिवर्तितुं; Dn₁ D₈ T₂ G₂.3 वि(G₂ हृ)नि; D₈ त्वति; T₁ व्यतिवर्तितुं (corrupt); T₂ ह्यतिवर्तितुं; G₁ व्यतिवर्तित्वं (for 'वर्तितुं). S (except T₂) हि; Co वै (as in text).

55 D₂ om. up to सिद्ध्यर्थं (in 55^c) (cf. v. 1. 54). — ^a) B₃ कल्याणवृत्तिः (for 'वृत्तः). S₂ वि-; V₁ स (for हि). K₃ V₁ B Dn₁ D₂.4.6-8 S राजा (T₃ 'ज्ञो) (for राजन्). — ^b) S₂ वैचित्तवीर्यस्य; Da₁ वैचित्र्यं (for वैचित्रं). K₁ समासौ; M₂-4 समाभूत् (for ममासीत्). — ^c) B₂ तस्यानुसिद्ध्यर्थमहं; T₁ तस्यार्थसिद्ध्यै प्रसभं. — ^d) K₁ स्वस्त्यजं; K₃ पुष्कलं; K₄ सुस्त्यजं.

56 ^a) S K₂ T₁ M₁ वैया(M₁ वय्या)घ्रवर्माणम्; Da₁ D₁.5 वैयाक्षचर्मणम्; Ca.0 वैयाघ्रं (as in text). B₁ अकूजनोक्षं; B₃ अभंजनाक्षं; B₄ अकूजनार्थं; D₈ S

रथप्रवहं तुरगप्रवहं-

युक्तं प्रादान्मह्यमिदं हि रामः ॥ ५६

धनूंषि चित्राणि निरीक्ष्य शल्य

ध्वजं गदां सायकांश्चोग्ररूपान् ।

असिं च दीप्तं परमायुधं च

शङ्खं च शुभ्रं खनवन्तमुग्रम् ॥ ५७

पताकिनं वज्रनिपातनिखनं

सिताश्वयुक्तं शुभतूणशोभितम् ।

इमं समास्थाय रथं रथपथं

रणे हनिष्याम्यहमर्जुनं बलात् ॥ ५८

तं चेन्मृत्युः सर्वहरोऽभिरक्षते

सदाप्रमत्तः समरे पाण्डुपुत्रम् ।

तं वा हनिष्यामि समेत्य युद्धे

यास्यामि वा भीष्ममुखो यमाय ॥ ५९

यमवरुणकुबेरवासवा वा

यदि युगपत्सगुणा महाहवे ।

जुगुप्सिष्व इहैत्य पाण्डवं

किमु बहुना सह तैर्जयामि तम् ॥ ६०

इति रणरभसस्य कथ्यत-

स्तदुपनिशम्य वचः स मद्राट् ।

C. 8. 1738
B. 8. 37. 32
K. 8. 31. 33

अकृजिताक्षं (G₂ 'क्षा'); D₈ 'जनाख्यं'; Ca. 0 'जनाक्षं' (as in text). — ⁵) K₁ B₂₋₅ D_{n1} D_{2.4.6.7} हेमत्रिकोशं (B₁ D₄ 'हं'); K₃ D_{a1} D_{1.5.8} T_{1.8} G M₁ हैमं त्रिकोषं (K₃ D₈ T₁ M₁ 'शं'; T₃ G 'णं'); V₁ हेमप्रकाशं; B₁ हेमाद्रिकोषं; D₈ हेमत्रिकोषं; Ca. 0 हेमत्रिकोशं (as in text). K₁ रजतत्रिवोनां (sio); V₁ रजताद्रिवेणुं; D_{a1} D_{n1} D_{1.5} G M₁ रजतं त्रिवेणुं; T_{1.2} M₄ रजि(M₄ 'ण')तत्रि; Ca. 0 रजतत्रि (as in text). — ⁶) B₃ G₂ रथप्रवाहं; G₁ रथस्ववहं; Ca. 0 'प्रवहं' (as in text). K₄ तुरगैः प्रवहैदं; V₁ D₈ तुरगैर्नि- (D₈ 'हि')युक्तं; B₃ तुरगप्रवाहैर; G 'प्रवीरैर' (for 'प्रवहैर'). — ⁷) S K_{1.2.4} युद्धं (for युक्तं). K₃ D₈ प्रदान्; G₁ प्रादामि. K₃ B D_{a1} D_{n1} D_{1.8-5} 1.8 T_{1.2} G₁ M₁ इमं (for इदं). D_{n1} T₃ च (for हि). K₃ M₁ राम; T_{1.2} G₂ राजा (for रामः). V₁ D₈ प्रा(D₈ प्र)दादसौ मह्यमिमं च रामः.

57 ^a) V₁ D₈ शस्त्राणि; D_{a1} D₈ चित्राणि; S (except T₂ G₁) जैत्राणि. D₇ शल्यं. — ^b) B D_{a1} D_{2-4.7.8} ध्वजान्; T₃ G गदां (for ध्वजं). D_{1.5} ध्वजानादां (D₈ 'दा') (for ध्वजं गदां). K₃ D_{a1} गदा; B₁ सदा; B₂₋₅ D_{2-4.7} M₂₋₄ गदा; T₃ G घोरां (for गदां). S₂ सायकं; B_{3.4} सायकांश्च; D₈ सायकश्च. — ^c) K₃ दत्तं; D₈ दत्तं (for दीप्तं). S (except T₂) असींश्च दीप्तान्परमायुधांश्च (T₁ 'धानि'). — ^d) T₃ G हि (for च). D₈ om. खनवन्त-मुग्रम्. K₁ स्वरवन्तम्; K₃ खनवन्तम्; B₃ प्रणतम्; T₂ खनदन्तम् (for 'वन्तम्'). — After 57, T₃ G ins.:

301* अस्त्राणि दिव्यान्यददान्महात्मा

[G₁ ददान्; G₂ [अ] दहन् (for 'दान्').]

58 ^a) D₁ पताकिनी. — ^b) B_{3.4} T_{1.2} शि(T₂ श्वे)-ताश्वयुक्तं; M₂₋₄ शुभाश्व (for सिताश्व). S K_{1.2.4} शुभतूणभूषितं; K₃ D₈ 'तूणशोभितं'; B₃ T₁ 'तूणशोभिनं'; T₂ 'रूपशोभितं'; T₃ G₂ 'वेणुशोभितं' (G₂ 'शोभं'). — After 58^{ab}, T₃ G ins.:

302*

रथप्रवहं पुरुषप्रवहं: ।

[G₁ तुरगप्रवहं: (for पुरुष').]

— ^a) V₁ इदं; T₁ रथं (for इमं). D₈ समासूय (sio) (for 'स्थाय'). K₃ रथं रथवीं; D_{1.5} रथं नरवर्धनं; T₃ G रथवर्धनं रणे. — ^b) T₃ G इदं (for रणे). S₂ बलं (for बलात्).

59 ^a) G₂ तच्च (for तं). K₃ V₁ B D T_{1.2} G_{1.2} M अमि(M₂₋₄ 'ति')रक्षेत्; T₃ G₃ हि रक्षेत् (for 'भिरक्षते'). — ^b) V₁ T₁ सदाप्रमत्तं; G_{1.2} तदाप्रमत्तः; G₃ सदाप्रमत्तः. G₁ पाण्डुपुत्रः (for 'पुत्रम्'). — ^c) K₁ तं वै; M₂₋₄ तथा (for तं वां). T₁ जयिष्यामि; G₂ गमिष्यामि (for 'हनि'). B_{1.8} D_{3.4.7} रणे समेत्य; S (except T₂) समेत्य संख्ये (G₂ M_{1.2.4} 'खे'; G₃ 'धे') (for समेत्य युद्धे). — ^d) K₃ वो (for वा). V₁ D₈ S (except T₂) द्रोणमुखो (G₂ 'खे'); B₃ भीष्मपथा (for 'मुखो').

60 ^a) D₈ 'वासवाया; T₁ 'वासवाय. S₂ K_{1.4} V₁ B (except B₁) D_{n1} D_{5.7} T_{2.3} G_{1.3} M om. (hapl.) वा.

— ^b) V₁ महाहवेषु. T₁ विगुपत्सगुणा महाहवे (sio); G₂ यदि युगपत्सहसा समाहवे. — ^c) B_{1.4} जुगुप्स(B₁ 'प्सि')व; B₃ 'पिरिव; Cap. 0 'पिक्व' (as in text). ☞ Ca: जुगुपु: रक्षेयुरित्यर्थे छांदसं । ☞ B_{1.4} D_{a1} D_{1.8-5} इहेत्य (D₈ 'द्य'); B_{2.8} D_{a1} D₇ इहाद्य. K₃ D_{n1} D₃ इहोपयांति ते; V₁ (marg. as in text) इहेपुरस्थिरं मे (sio) (for इहेत्य पाण्डवं). S जुगुपुरिह समेत्य फलगुनं. — ^d) K₁ V₁ B_{1.2.3} D_{n1} D_{2-4.7} किं; Co किमु (as in text). D_{a1} सहितैर; D₈ सह तौ (for सह तैर). V₁ D₈ T_{2.3} G_{2.3} [अ]हं; D_{a1} D_{1.5} [अ]हं तं (for तम्).

61 Before 61, V₁ B D (except D_{2.3}) ins. संजय उवाच. — ^a) K₄ D_{a1} कथ्य(D_{n1} 'थ')तस्; V₁ B₃ D_{a1} D_{1.8} T₁ कथ्यि(B₃ 'थ')तं; D₂ कथितस्; Ca कथ्यतस् (as in text). ☞ Co: कर्णत (sio) इति वदयर्थे तसिद्ध । ☞ T₃ इति रणरभसस्य कथ्यतस्. Ca. 0 oits रणरभसस्य (as

C. 8. 1738
B. 8. 37. 32
K. 8. 31. 33

अवहसदवमन्य वीर्यवा-

नप्रतिषिषिधे च जगाद चोत्तरम् ॥ ६१

विरम विरम कर्ण कथना-

दतिरभसोऽस्यति चाप्ययुक्तवाक् ।

क च हि नरवरो धनंजयः

क पुनरिह त्वमुपारमाबुध ॥ ६२

यदुसदनमुपेन्द्रपालितं

त्रिदिवमिवामरराजरक्षितम् ।

प्रसममिह विलोक्य को हरे-

त्पुरुषवरावरजामृतेऽर्जुनात् ॥ ६३

in text). — ^a) D₃ G₁ M₁ तदुच निशम्य; T₁ तत्समुप^०; T₂ तमुप^०; G₂ तदुपरि^० (for तदुप^०). V₁ D₃ वचोस्य; G₂ स वचः स (for वचः स). — ^b) B₃ समहसद्; Dn₁ D₃ TG M₁ अप^०; Ca अव^० (as in text). K₃ इव मन्यु^०; S अवमत्य (for 'मन्य'). — ^c) D₃ प्रतिषिद्धे च; T₁ M₁ 'सिषिधे च; G₂ 'निद्धे च; M₃ 'षिषेध च (for 'विषिधे च). Dn₁ सौत्तरं (for चोत्तरम्).

62 Before 62, N T₁ ins. शल्य उवाच. — ^a) D₂ कर्णे. D₂ कलनाद् (for कथ^०). — ^b) K₁ अभिरभसो; B₃ अतिरभसो (for अतिरभसो). S₂ K₁ D₁. 5. 7 T₃ G [S] पि (for ऽसि). K₃ [अ] निर्वाच्यमुक्तवान्; V₁ D₁. 5. 7 [अ] तिवाच्य (D₅. 7 'च) मुक्तवान्; B₁ [अ] मिचाप्यनुरक्तवादी; B₂. 5 D₃ [अ] ति चाप्ययुक्तवादी; B₄ T₁ G₂ [अ] ति (G₂ 'पि) चाप्ययुक्तवान्; Dn₁ [अ] तिवाचप्रयुक्तवान्; D₂ 'वाचमुक्तवादी; D₃ [अ] प्यतिवाच्ययुक्तवान्; D₃ T₃ G₃ [अ] विचार्य चो (D₃ यु) क्तवान्. K₄ अतिरभसोऽस्यतवाप्ययुक्तवाक् (sic); B₃ अतिरभसेनतिचाप्ययुक्तवान् (sic). T₂ अभिरसस्य *** त्वयुक्तवाक्यं. — ^c) Dn₁ कथ (for क च). V₁ B₂ D₃ क नु (B₂ न्व-) समरवरो; D₃ क च हि नरवरो हि; G₂ क च * नुवरो. — ^d) D₃ असि (for इह). S₂ कप्दा [?] रिह त्वमुपारम बुध; K₃ पुनरिह त्वमुपारमाद्य युद्धात्; K₄ V₁ B₁-2. 4 m. 5 Da₁ Dn₁ D₁. 5-5. 7 क पुनरहो (K₄ 'रिह; Dn₁ 'रसि हो) पुरुषाधमो भवान्; D₂ T₁. 3 G₁. 3 M क पुनरिह त्वमहो नराधमः (D₂ M₂-4 'म); D₃ m क च पुनरिह चमुपारमधमो भवान् (sic). T₂ G₂ क पुनरसि (G₂ 'रिह) त्वमहो वरायुधः. Co: अहो धिगर्थे। Co

63 For the event, cf. 1. 211-212. — ^a) B₃ संत्वतसदनम् (sic); Co यदुस^० (as in text). — ^b) B₂ (before corr.). 5 D₃. 4. 7 त्रिदशम् (for त्रिदिवम्). — ^c) K₁ प्रमतम् (for प्रसमम्). S₂ Dn₁ T₂ इव; K₃ एव; V₁

त्रिभुवनसृजमीश्वरेश्वरं

क इह पुमान्भवमाह्वयेद्युधि ।

मृगवधकलहे ऋतेऽर्जुना-

त्सुरपतिवीर्यसमप्रभावतः ॥ ६४

असुरसुरमहोरगान्तरा-

नगरुडपिशाचसयक्षराक्षसान् ।

इषुभिरजयदग्निगौरवा-

त्स्वभिलषितं च हविर्ददौ जयः ॥ ६५

स्मरसि ननु यदा परैर्हृतः

स च धृतराष्ट्रसुतो विमोक्षितः ।

T₁. 3 G M Co अभि-; B Da₁ D₁-7 अति-; D₃ अथ (for इह). K₁. 3 V₁ B D (except D₂. 6. 8) T₃ G₁. 3 M₂-4 Co विलोच्य (K₃ 'य); T₁ विलोभ्य; M₁ विलोप्य (for विलोक्य). T₁ [S] हरत्; Co हरेत् (as in text). — ^a) K₂. 3 D₃. 8 T G₁. 3 M₂. 4 पुरुषवरावरजाद् (K₃ 'नृ'); G₂ 'वरादपराद्; Ca. 0 'वरजाम् (as in text).

64 For the event, cf. 3. 13-42. — ^a) B₃ त्रिभुवनसुतम्; D₃. 4 त्रिभुवन***; D₁ 'विभुम् (for 'सृजम्). — ^b) S K₁. 2 भवान्पुनर; K₃ पुमान्भवम्; K₄ भवं पुनर (for पुमान्भवम्). V₁ D₃ प्रभुं (for युधि). — ^c) D₁ वर; Ca मृग- (as in text). V₁ T₁ रिते (for ऋते). K₃ D₃ T₂. 3 G [S] र्जुनादते (by transp.). — ^d) K₃ B₃ सुरपतिवीर्यसमः पुत्रवतः (sic). B₁. 4 D₃ सुरपतिवीर्यसमप्रभावतः; T₁. 3 G 'समात्प्रभावतः.

65 For the event, cf. 1. 214-219. — ^a) K₃ D₃ स; V₁ च; Dn₁ मृगान् (for नरान्). T G M₂-4 असुरसुरनरोरगान्मृगान्; M₁ 'गणान्सहोरगान्. — ^b) B₁ -राक्षसांश्च. K₃ D₃ T₂ ग (T₂ सग) रुडयक्षपिशाचराक्षसान्. — ^c) K₃ D₃ स्वभिलिखितं; B₃ अभिलिखितं; Ca स्वभि^० (as in text). K₁ हविर्; Da₁ D₁ हरिर्; T₂ तदा; G₂ महद्; Ca. 0 हविर् (as in text). D₂ धनंजयः; D₃ बिडौजा; T₁ च यः; T₂ जयं; G₂ बलं; Ca जयः (as in text).

66 For the event, cf. 3. 225-243. — ^a) K₃ D₁. 4. 5 न नु (for ननु). D₃ यदा हि; D₂ यदि; T₁ यथा (for यदा). K₂ परैर्हृताः; K₃ [अ] मरैर्हृती (sic); V₁ D₃ हृतः परैः (by transp.); Dn₁ D₃ [अ] मरैर्हृतः; Co परैः क्षितः. — ^b) S (except T₂) ह (for च). S K₁. 2. 4 [S] पि रक्षितः; V₁ B D (except Dn₁ D₃) T₂ M₁. 3. 4 [S] पि (D₂ च) मोक्षितः (for विमो^०). K₃ स च

दिनकरज नरोत्तमैर्यदा

मरुषु बहून्विनिहत्य तानरीन् ॥ ६६

प्रथममपि पलायिते त्वयि

प्रियकलहा धृतराष्ट्रसूतः ।

सरसि ननु यदा प्रमोचिताः

खचरगणानवजित्य पाण्डवैः ॥ ६७

समुदितबलवाहनाः पुनः

पुरुषवरेण जिताः स्था गोग्रहे ।

सगुरुगुरुसुताः समीष्मकाः

किमु न जितः स तदा त्वयार्जुनः ॥ ६८

इदमपरमुपस्थितं पुन-

स्तव निधनाय सुयुद्धमद्य वै ।

यदि न रिपुभयात्पलायसे

समरगतोऽद्य हतोऽसि सूतज ॥ ६९

संजय उवाच ।

इति बहुपुरुषं प्रभाषति

प्रमनसि मद्रपतौ रिपुस्तवम् ।

भृशमतिरुपितः परं वृषः

कुरुपृतनापतिराह मद्रपम् ॥ ७०

भवतु भवतु किं विकृत्यसे

ननु मम तस्य च युद्धमुद्यतम् ।

यदि स जयति मां महाहवे

तत इदमस्तु सुकथितं तव ॥ ७१

C. 8. 1748
B. 8. 37. 42
K. 8. 31. 43

धृतराष्ट्रकुसुतो विमोक्षितः. — °), K₃ D₈ युधा (for यदा). K₄ दिनकरतुल्यशरोत्तमैर्यदा; V₁ B Da₁ D_{1.2-5.7} दिनकरसदृशैः शरोत्तमैर्यदा; D₁ T_{2.3} G M अति(T_{2.3} G °ति)रथज नरोत्तमैर्युधा (M °युधाम्); D₂ दिनकरज न नरोत्तमो युधा; D₈ दिनकरसदृशः करैः शरोत्तमैर्यदा; T₁ अतिरथगजनरोत्तमैर्युधान्. — °) K_{1.2.4} V₁ B Da₁ D₁ D_{1.2-5.7.8} T_{1.2} G₁ M₁ कुरुषु; M₂₋₄ अरिषु (for मरुषु). D_{2.8m} पुरुषवरो; D₈ पुरुषेण (for मरुषु बहून्). G₂ मरिषुभिर्विजित्यतानरीन् (sic).

67 For the event, cf. 3. 225-243. — °) K₄ वलायते (sic). — °) K₃ प्रेक्ष्य कलहे; B₅ D₂ प्रियकलहे; T₂ °कलहात् (for °कलहा). — °) K₃ G₂ न तु (for ननु). D₁ T₁ यथा (for यदा). K₃ [अ]मरैर्युधा; V₁ प्रमोहिताः; B₂ D₁ T_{1.2} G_{1.2} M प्रमोक्षिताः (B₂ °तः; T₁ °तान्); T₂ विमोक्षिताः; G₂ प्रविमोक्षिताः (for प्रमोचिताः). — °) M₂ om. खचरगणानवजित्य. D₈ खचरजनान्; S खगमगणान् (for खचर). V₁ विजित्य; B₂ विनि; D₈ अवि; T₃ G अतिपात्य (for अवजित्य). V₁ B₂ Da₁ D_{1.2} पाण्डवैः; D₁ T₂ जिष्णुना (for पाण्डवैः). K₃ सचरगणानवजित्य पाण्डवैः (sic).

68 For the event, cf. 4. 24-62. — °) K₄ B₂ समुद्य (B₂ °ति)तः; T₃ G M₂₋₄ प्रमुदित (for समुदित). D₈ पुरा (for पुनः). — °) S (except T₂) कुरुवृषमेण (G₂ °न) (for पुरुषवरेण). D₈ T₂ च; T_{1.2} G_{1.2} M तु; G₂ स (for स्था). D₈ गोग्रहे; G₁ गोग्रहोः (sic); G₂ ते ग्रहे. — °) V₁ सगुरुगुरुसुताः; D₁ स्वगुरुगुरु. G₂ समीष्मको. — °) V₁ M₁ किमुत (for किमु न). Cc

oites किमु (as in text). V₁ D₈ [अ]र्जुनस्त्वया (by transp.).

69 °) T₁ अपि समुपस्थितं (अपरमुप). — °) D₈ निधनाय च. D₈ M₂ युद्धन्; T₃ G_{2.3} नियुद्धम् (for सुयुद्धम्). — °) D₁ T₂ न यदि (by transp.). D₁ विप्रभयात् (for रिपु). G₂ यदि पुनरिह यत्पलायसे. — °) D₈ ननु समरगतो (for समर). V₁ [S]पि (for स्य). S₂ K_{1.4} हतोऽसि (for हतोऽसि). K₄ D₁ T₁ M₂ सूतजः; D₂ सूतपुत्र.

70 °) K₄ बहुपुरुषं; T₁ च बहुविधं. S₂ प्रभाषिति; K₃ Cc °षते; D₈ G₁ °षितं (G₁ °त); T₁ °पतो; T₂ वचः प्रभाषति (for प्रभाषति). — °) T₁ रुद्र (for मद्र). D₈ रिपुं स्तुवन् (for रिपुस्तवम्). — °) K₃ V₁ B D (except Da₁ D₁) T_{1.2} G M₁ अमि(T₃ G_{1.2} °पि)रुषितः (for अति). K₃ V₁ B D S परंतपः (for परं वृषः). K₁ भृशमतिरुपिता परे वृषः (sic). — °) S K_{1.2.4} मद्रराजं (for मद्रपम्). G₂ कुरुपृतना आह मद्रापं (sic). Cc cites कुरुपृतना (as in text).

71 Before 71, S₁ K B D T_{1.2} G_{1.2} ins. कर्ण उवाच. — °) M₁ विकृत्यसे. — °) D₁ न तु (for ननु). K₁ V₁ B₁ D_{1.2.3} हि; D_{2.3.7} om. (for च). K₃ वधम्; T₂ योद्धुम् (for युद्धम्). Da₁ D_{1.2} T_{1.2} M अद्य तत्; D₂ T₃ G अद्य वै; D₈ उत्थितं (for उद्यतम्). D₈ ननु मत्तस्य च युद्धमद्य वै. — °) K₃ स हंति; V₁ D₁ D₈ S जयति स (by transp.). B D (except D₁ D₈) S इहाहवे (for महा). — °) V₁ B₁ तत्; G₂ स; M₁ सफलम् (for तत्). T G M₁ विकृत्यतं (for सुक). K₃ न च इदमसुकरकथितं तव; M₂₋₄ सफलतमं तु विकृत्यतं तव.

C. 8. 1749
B. 8. 37. 43
K. 8. 31. 44

एवमस्त्विति मद्रेश उक्त्वा नोत्तरमुक्तवान् ।
याहि मद्रेश चाप्येनं कर्णः प्राह युयुत्सया ॥ ७२
स रथः प्रययौ शत्रून्श्वेताश्वः शल्यसारथिः ।
निघ्नन्नभिन्नान्समरे तमो घ्नन्सविता यथा ॥ ७३

ततः प्रायात्प्रीतिमान्वै रथेन
वैयाघ्रेण श्वेतयुजाथ कर्णः ।
स चालोक्य ध्वजिनीं पाण्डवानां
धनंजयं त्वरया पर्यपृच्छत् ॥ ७४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

२७

संजय उवाच ।

प्रयानेव तदा कर्णो हर्षयन्वाहिनीं तव ।
एकैकं समरे दृष्ट्वा पाण्डवं पर्यपृच्छत् ॥ १
यो ममाद्य महात्मानं दर्शयेच्छेतवाहनम् ।

तस्मै दद्यामभिप्रेतं वरं यं मनसेच्छति ॥ २
स चेत्तदभिमन्येत तस्मै दद्यामहं पुनः ।
शकटं रत्नसंपूर्णं यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ॥ ३
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

72 Before 72, N T1.2 ins. संजय उवाच. — ^a) K3 T2 G2 मद्रेशं; B1 मद्रेण (for मद्रेश). — ^b) V1 B D S शल्येति (for मद्रेश). — ^c) D1 सुदुर्मना (for युयुत्सया).

73 ^a) Dn1 प्रययौ (for 'ययौ'). K1 शत्रूः; Dn1 D6 T2 तूणं (for शत्रून्). — ^b) D6 श्वेताश्वः; T1 निहंतुं; T3 G M निघ्नतः (for श्वेताश्वः). S2 शल्यसारथिः. — ^c) K3 Dn1 T3 G M तमोघ्नः (for तमो घ्नन्). D2 T2 M सवितुर् (for सविता). G1 तथा (for यथा).

74 ^a) T2 प्राह (for प्रायाद्). T1.3 G1.3 M द्युतिमान्; G2 उद्यतो (for प्रीतिमान्). T1 M2 द्वैरथेन (for वै रथेन). — ^b) Da1 D1.5 वै (D1 चे) वैयाघ्रेण; M वैयाघ्रवत्; Ca 'घ्रेण (as in text). S2 G1 श्वेतयुजाता (sio); K3 'युजाय; V1 D6 'युजा स; B2 'राजात्म; T1 'युजाद् (for 'युजाथ). Ca. c cite श्वेतयुजा (as in text). — ^c) K4 स चालोक्य; V1 Dn1 T2 अथालोक्य; D6 अथावलोक्य; T1.3 G M आलोकयन् (for स चालोक्य). S2 ध्वजनं; T2 ध्वजिनं (for ध्वजिनीं). — ^d) T3 G धनंजयं च त्वरया अपृच्छत्. Ca cites पर्य (as in text).

Colophon. — Adhy. name: Dn1 शल्यकर्णसंवादः; T1 शल्यकर्णविवादे अर्जुनकीर्तनं; T2 शल्यसंवादः; M1 शल्यसंवादे अर्जुनविक्रमः. — Day of Karna's Generalship: S2 द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. no. (figures, words or both): S2 26 (as in text); K1 27; B1.3 D2 37; B5 D6 38; Da1 48; D4 28; T1.3 G M 30; T2 33.

27

1 ^a) S2 V1 प्रायादेव; K1 Dn1 D6 Cop प्रया (K1 'यां) ते च; K2.4 B Da1 D1.5.7 प्रयाणे च; D3 'तश्च; T1.3 G1.3 M प्रयतेन; T2 प्रयातोय; G2 स प्रयत्तो (for प्रयानेव). V1 B D ततः; T2 तथा (for तदा). — ^b) T3 G तव वाहिनीं (by transp.). — ^c) S2 समरं (for समरे). — ^d) B1.3.5 D2.4.7 पाण्डवान्; Ca पाण्डवं (as in text). G2 पर्यपृच्छते.

2 ^a) V1 B (except B2) D (except Dn1 D6) G1 माम् (for मम). — D1 om. 2^b. — ^b) T1 M पाण्डवं द्युधि (for श्वेतवाहनम्). T3 G पाण्डवं दर्शयेद्युधि. — ^c) M2-4 ददामि (for दद्याम्). S1 (by corr.) K1.2 अभिप्रीतं; D2 'प्रेतः; T2 'मतं (for 'प्रेतं). — ^d) B1.3-5 Da1 D1.3-5.7.8 धनं (for वरं). K1 V1 B1.3-5 D S (except T2 G1) यन् (for यं). B2 यद्वरं (for वरं यं). K3 मनसि स्थितं; D2 मनसेयसि (sio); D8m T1 मनसेप्सितं (for 'सेच्छति). 3 ^a) K4 V1 Dn1 D6.7 न (for स). — ^b) B3-5 Da1 D1.5 शकटं रत्नपूर्णं च. — For 3, S (except T2) subst.

303* अथ वा शकटं पूर्णं रत्नानां षड्वायुतम् ।

धुरि क्षमैर्वृद्धिश्च गोभिर्युक्तमकालिकम् ।

[(L. 1) M3 शतानां (for रत्नानां). — (L. 2) T1 अलंकृतं (for अकालिकम्).]

4 B2 repeats 4 after 11. — ^a) V1 Da1 Dn1 D2.3.5.7 (sup. lin.) T1 न (for स). Ca as in text. — ^b) G1 वपुषो (for पुरुषो). S2 [S]र्जुनदर्शिवान्; K3

अन्यं तस्मै पुनर्दद्यां सौवर्णं हस्तिपङ्गवम् ॥ ४
तथा तस्मै पुनर्दद्यां स्त्रीणां शतमलंकृतम् ।

श्यामानां निष्ककण्ठीनां गीतवाद्यविपश्चिताम् ॥ ५
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

C. 8. 1760
B. 8. 38. 8
K. 8. 32. 8

T₂ 'दर्शनात्. — After 4^{ab}, Ś₂ K₂ read 6^a-8^a and V₁ B D (except Dn₁ D₂) S (except T₂) ins.:

304* शतं दद्यां गवां तस्मै नैत्यकं कांस्यदोहनम् ।

[Ca cites शतं दद्यां (as above). V₁ D₈ दद्यां तस्मै शतं गावो; S (except T₂) दद्यामस्मै गवामेकं (T₁ च गामेकां) (for the prior half). B₂ नैत्यकं; Ca नैत्यकाः; Co नैत्यकं (as above). V₁ कांस्यदोहनाः; B₁ कांस्यदोहनं (for कांस्य). Da₁ D₁ 5 नैत्यकाः कांस्यदोहनाः; D₈ नैत्यकं कुमदोहनाः; D₂ नीचकाः (marg. नैत्यक्यः) कामदोहनाः; S (except T₂) शतं द्रोणदुहामहं (T₁ 'धाहनं) (for the posterior half).]

V₁ B₁ 3.4 D₂ 4.5.7 cont.:

305* शतं ग्रामवरांश्चैव दद्यामर्जुनदर्शिने ।

[V₁ अश्ववरान्; B₂ वामं; D₈ ग्रामपरान् (for 'वरान्). V₁ अर्जुनदर्शनात्; D₈ 'दर्शिवान् (for 'दर्शिने).]

V₁ B₁ 3.4 D₂ 4.5.7 cont.: B₂ 5 Da₁ D₁ 5.8 S (except T₂) ins. after 304*:

306* तथा तस्मै पुनर्दद्यां श्वेतमश्वतरीरथम् ।

युक्तमञ्जनकेशीभिर्यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L. 1) V₁ B₂ D₈ T₁ 8 G M अथ वा (D₈ चा)स्मै (for तथा तस्मै). T₁ श्वेतारश्वातरीरथं (sic); T₂ G₂ श्वेतैरश्वैर्युतं रथं; G₂ श्वेतमश्वतरं रथं (for the posterior half). Co cites अथ (as above). — (L. 2) T₁ 8 G M एकतः श्यामकर्णी- (T₁ 8 'र्णाभिः) (for the prior half). Ca. c cites अञ्जन (as above). Prior half in Cv as above. M₁ ब्रूयाच्च (for मे ब्रूयाद्).]

S (except T₂) cont.:

307* अथ वास्मै पुनर्दद्यां वरमन्यद्यथेप्सितम् ।

युक्तं हयवरैर्जैत्रं कामोजैरभिनिष्ठितम् ।

[(L. 1) T₁ वरमन्यं; T₂ G रथमन्यं (for वरमन्यद्). — (L. 2) M रथवरैर् (for हय). T₁ 8 G₂ कामोजैर्. G₂ अभिनिष्ठितं (sic) (for 'निष्ठितम्).]

S (except T₂) cont.: V₁ B₁ 4 D₂ 4.5.7 ins. after 306*:

308* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[D₂ 7 T₁ G₁ न (for स). G₂ तम् (for तद्).]

Ś₁ K₂ om. 4^a-6^a; K₂ M₂ om. 4^{ab}; Dn₁ D₂ 8 om. 4^a-5^a. — ^a) Ś₂ B₁ 3.4 Da₁ D₁ 5 T₂ अन्यत्तस्मै; K₂ अन्यत्तस्मै; D₂ 4.7 अन्यं वास्मै; T₁ 8 G M (M₂ om.) अन्यमस्मै (for अन्यं तस्मै). V₁ T₁ 8 G M₂ 4 वरं (for पुनर्). — Da₁ D₁ 5 om. (hapl.) 4^a-5^a. — ^a) Ś₂ K₁ हस्तिपङ्गवः; K₂ 'षङ्गलः; T₂ G₂ हस्ति (G₂ 'स्त) षङ्गलः; T₂

G₂ 'षट्शतं; Ca. c 'षङ्गवम् (as in text). Cv सौवर्णं हस्तिपङ्गवम्.

5 Ś₁ K₂ Dn₁ D₂ 8 T₂ om. 5 (for Ś₁ K₂ Dn₁ D₂ 8, cf. v. l. 4). Da₁ D₁ 5 om. 5^a (cf. v. l. 4). M₁ om. 5^a-6^a. — ^a) K₂ अन्यत्तस्मै; V₁ B D₂ 4.7.8 तथाप्यस्मै; T₁ G₂ 8 अथ वास्मै; G₁ अथास्मै च; M₂-1 अन्यमस्मै (for तथा तस्मै). — ^b) T₂ कन्याशतम् (for स्त्रीणां शतम्). K₂ अलंघ्यतां; D₁ 5 'कृतां. — After 5^{ab}, M₂ ins. 311*. S (except T₂) om. 5^{ab}. — ^c) K₁ विटकंटीनां; Ca निष्क (as in text). — Ś₂ K₁ 8.4 V₁ B Da₁ D₁ 3-5.7.8 T₂ ins. after 5; Dn₁ D₂ after 4^{ab}; D₈ after 307*:

309* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

तस्मै दद्यां शतं नागाञ्शतं ग्रामाञ्शतं रथान् ।

सुवर्णस्य च मुख्यस्य हयाद्याणां शतं शतान् ।

ऋद्धा गुणैः सुदान्तांश्च धुर्यवाहान्सुशिक्षितान् ।

तथा सुवर्णशस्त्रीणां गोधेनूनां चतुःशतम् । [5]

दद्यां तस्मै सवत्सानां यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L. 1) Om. in K₁ Dn₁ D₁ 2. K₂ B₂ D₂ 4.7 (sup. lin.) न (for स). K₂ T₂ [5] अर्जुनदर्शनात् (for 'दर्शिवान्). B₂ यो मे ब्रूयाद्धनंजयं (for the posterior half). — (L. 2) B₂ दद्यां तस्मै (by transp.); D₈ तस्मै दद्यान्. Ś₂ K₁ 3 V₁ Dn₁ D₂ T₂ नागशतं; K₂ शतं ग्रामाञ्च; D₂ 8 निष्कशतं (for शतं नागाञ्च). K₂ नागाञ्च; D₈ दद्यां (for ग्रामाञ्च). Ś₂ रथं (for रथान्). D₂ ग्रामांश्चैव रथोत्तमान् (for the posterior half). — (L. 3) Ś₂ सौवर्णस्य; K₁ सुवर्णस्य (for सु). Ś₂ मुख्यस्य; Dn₁ om. (for मुख्यस्य). B₂ शतं शतं; B₂ शताधिकान्. Ś₂ अस्य कोटिरश्वशतं (sic); K₁ कोटिरश्वशतं शतान्; K₂ मुख्यानश्वा- न्शतं समान्; V₁ B₂ Dn₁ D₂ T₂ मुख्यानश्वाञ्शतं शतं (B₂ D₂ शतान्; T₂ रणे) (for the posterior half). Ca. c cite शतं शतान् (as above). — (L. 4) Om. in D₂. K₂ V₁ Dn₁ D₂ ऋ (K₂ र) दद्यान्; T₂ सितान्; Co ऋद्धा (as above). K₂ D₂ सुदान्ताश्च. Ś₂ K₁ ऋद्धान्गु (K₁ 'द्धां गु) गान्सुदन्तांश्च; D₂ ऋद्धां गुणैः सुदीप्तांश्च (for the prior half). B₂ युग्यवाहान्; D₂ धुर्यवाहान्; D₂ धुर्य वाहान्; T₂ धुर्यान्वाहान्; Co धुर्यवाहान् (as above). K₂ तु सुशिक्षितान् (for सुशि). — (L. 5) V₁ तदा (for तथा). Ś₂ K₁ Dn₁ सुवर्णशस्त्रीणां; B₂ D₁ 8 'शृंगाणां (D₂ 'नां). Dn₁ T₂ धेनूनां च ततः (T₂ शतं) शतं (for the posterior half). — (L. 6) K₂ B₂ तस्मै दद्यां (by transp.). D₂ सवत्सानां.]

6 M₂ om. 6-7. Ś₁ K₂ T₂ G₂ om. 6^{ab} (for Ś₁ K₂, cf. v. l. 4). — ^a) K₂ B₂ Dn₁ D₂-7 T₁ M₁ न (for स).

C. 8. 1784
B. 8. 38. 12
K. 8. 32. 11

अन्यं तस्मै वरं दद्यां श्वेतान्पञ्चशतान्हयान् ॥ ६

हेमभाण्डपरिच्छन्नान्सुमृष्टमणिकुण्डलान् ।

सुदान्तानपि चैवाहं दद्यामष्टशतान्परान् ॥ ७

रथं च शुभ्रं सौवर्णं दद्यां तस्मै खलंकृतम् ।

युक्तं परमकाम्बोजैर्यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ॥ ८

अन्यं तस्मै वरं दद्यां कुञ्जराणां शतानि षट् ।

काञ्चनैर्विविधैर्भाण्डैराच्छन्नान्हेममालिनः ।

उत्पन्नानपरान्तेषु विनीतान्हस्तिशिक्षकैः ॥ ९

स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

— ^b) K₈ T₂ [S]र्जुनदर्शनात् (for 'दर्शिवान्'). — ⁸₂ K₄ read 6^a-8^d after 4^{ab}. K₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} om. (hapl.) 6^a-8^d. Om. 6^a-7^d, M₈ ins. after 6^{ab}, 311*. — ^c) ⁸₂ अन्ये तस्मै; B_{1.2.4} D_{8.4.7} T₂ अन्यदस्मै; T_{1.8} G_{1.4} M_{1.4} अन्य-मस्मै (for अन्यं तस्मै). D₂ प्रादात् (for दद्यां). — ^d) V₁ D₂ श्वेताश्वानां (D₂ 'नां च) शतं; D₈ T₁ G₁ श्वेतान्पं (G₁ 'पं) चशतं; D₈ श्वेतश्वं च शशां; T₈ G₂ श्वेतान्पंचदशान् ('शो).

7 K₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} M_{2.8} om. 7 (of. v. l. 6). — ^a) K₈ हेमभाण्डो; B₂ हेमदंड- (for 'भाण्ड-). — ^b) V₁ प्रमृष्ट- (for सु). K₈-भूषितान्; B D_{2-4.6-8}-भूषणान् (for कुण्डलान्). — ^c) K₂ B₂ T₂ सुदानानपि. — ^d) V₁ पञ्च- (for परान्). B_{1.4-5} D_{2.4.6.7} दद्यामष्टदशा-प (D₈ 'न्य) रान्; B₂ D₂ दद्यामष्टशतं व (D₂ प) रान्; D₈ दद्यामष्टशतं परान्. — For 7, S (except T₂; M_{2.8} om.) subst.:

310* अथ वास्यै विचित्राङ्गान्विचित्रमणिमण्डितान् ।

रथाङ्गालैर्हयैर्युक्तान्दद्यामष्टदशैव तान् ।

[(L. 1) M₁ वा मे (for वास्यै). G₂ विचित्रासन् (for 'त्राङ्गान्). G₂ विचित्रान्दयमण्डितान्; M₁ चित्रान्मण्डनमण्डि-तान्; M₄ मण्डनामिश्च मण्डितान् (for the posterior half).

— (L. 2) M₁ अष्टौ शतैव (for अष्टदशैव).]

T_{1.8} G_{1.4} M_{1.4} cont.: M₂ ins. after 5: M₈ after 6^{ab}:

311* अन्यमस्मै वरं दद्यां धुर्यान्दान्ताश्चतुःशतम् ।

रोहिणी रूपसंपन्ना हेमशृङ्गीश्चतुःशतम् ।

दद्यामस्मै पयस्विन्यो यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L. 2) G₂ रूपदृष्टा वा; M₁ सत्या वा (for 'संपन्ना). T₈ G₈ हेमशृङ्गी: (for हेम). M₁ चतुःशताः. — (L. 3) T₁ वा (for मे).]

8 K₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} T₁ om. 8 (for K₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5}, of. v. l. 6). — ^a) V₁ D₈ च जैत्रं; B₁ च सुत्रं; B₂ स्तरं च; B₈ च तस्मै; D₂ राजत- (for च शुभ्रं). K₈ सुदद्यां (for सौवर्ण). — ^b) B₂ शुभ्रं; T₈ G₁ M₁ अस्मै (for तस्मै). K₈ तस्मै वलैरलंकृतं (sic). — ^c) K₄ युक्तं च (hypermetric) (for युक्तं). ⁸ K_{2.4} T₂-कांभोजैर् (for 'काम्बोजैर्). T₈ G₁ M₁ हयानष्टौ च कांभो (G_{1.2} M_{2.4} 'बो)-जान्. — After 8, ⁸ K₂₋₄ V₁ B D_{2-4.6-8} T₂ ins.:

312* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[K₄ D_{2.6.7} न (for स). K₈ T₂ [S]र्जुनदर्शनात् (for 'दर्शिवान्).]

9 K₈ T₂ om. (hapl.) 9^a-10^b. — ^a) B_{1.8} D_{2-4.7} अन्यदस्मै; T₁ G_{1.8} M₁ अन्यमस्मै; T₈ दद्यामस्मै; G₂ अथ वान्यं (for अन्यं तस्मै). — ^b) S (T₂ om.) कुञ्जरान्दश शोभनान् (T₈ G₈ शोभितान्; G₂ भोजनान्). — ^c) G₂ काञ्चनान् (for 'नैर्). — ^d) B₁ अच्छिन्नान्; Da₁ D₁ संछं; D₈ तुरगान्; T₁ G₁ आजानान् (for आच्छन्नान्). — ^e) Dn₁ उन्मत्तान् (for उत्पन्नान्). K₄ उपरातेषु; D₈ अपरात्रेषु; Ca. 0 'रान्तेषु (as in text). — ^f) ⁸₂ विनीता. V₁ D₈ हस्तिशिक्षया; T₈ G₈ 'शिक्षितैः; G₂ हस्तशिक्षकैः.

10 K₈ T_{2.8} G₈ om. 10^{ab} (for K₈ T₂, of. v. l. 9). — ^a) ⁸₁ K_{2.4} Dn₁ D_{8.7} T₁ न (for स). G₂ तम् (for तद्). — After 10^{ab}, T₁ G₁ (om. lines 2-5) M₂₋₄ ins.:

313* दद्यां वर्णस्य वर्णस्य हयाद्याणां शतं शतम् ।

धुर्याणां साधुदान्तानां शिक्षितानां नरोत्तमैः ।

स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

तस्मै दद्यां ग्रामशतं शतं हस्तीश्वशतं हयान् ।

स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् । [5]

[(L. 1) T₁ पर्णस्य (for the first वर्णस्य). — (L. 2) T₁ दांत्यानां. — (L. 3) T₁ न (for स). — (L. 4) T₁ हस्तिशतं. — (L. 5) T₁ न (for स).]

T₁ G₁ M₂₋₄ cont.: K₁ (om. lines 1, 2, 4, 5). 4 V₁ B D T₈ G₈ M₁ ins. after 10^{ab}:

314* अन्यं तस्मै वरं दद्यां वैश्यग्रामांश्चतुर्दश ।

सुस्फीतान्धनसंयुक्तान्प्रत्यासन्नवनोदकान् ।

अकुतोभयान्सुसंपन्नाम्राजभोज्यांश्चतुर्दश ।

दासीनां निष्ककण्ठीनां मागधीनां शतं तथा ।

प्रत्यग्रवयसां दद्यां यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् । [5]

स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[(L. 1) K₄ B₂₋₅ D_{2-5.7.8} अन्यद (D₈ 'त्त) स्मै; S (T₂ G₂ om.) अन्यमस्मै (for अन्यं तस्मै). D₁ वैश्याग्रामांश्च; G₁ वैश्याग्रामांश्च. V₁ D_{2.6} चतुःशतान्; Co 'दशान् (for चतुर्दश). — (L. 2) D₈ reads line 2 on marg. K₄ धनसंपन्नान्; B₈ 'धान्याढ्यैः (for 'संयुक्तान्). V₁ D₈ स्फी (D₈ प्री)-तान्धनसमायुक्तान्; T_{1.8} G_{1.8} M₁ प्रकृष्टसीमान्सस्याढ्यान् (for

अन्यं तस्मै वरं दद्यां यमसौ कामयेत्स्वयम् ॥ १०
 पुत्रदारान्विहारांश्च यदन्यद्विचिन्तयति मे ।
 तच्च तस्मै पुनर्दद्यां यद्यत्स मनसेच्छति ॥ ११
 हत्वा च सहितौ कृष्णौ तयोर्विचिन्तयि सर्वशः ।
 तस्मै दद्यामहं यो मे प्रब्रूयात्केशवार्जुनौ ॥ १२
 एता वाचः सुबहुशः कर्ण उच्चारयन्पुधि ।
 दध्मौ सागरसंभूतं सुखनं शङ्खमुत्तमम् ॥ १३
 ता वाचः स्रुतपुत्रस्य तथा युक्ता निशम्य तु ।
 दुर्योधनो महाराज प्रहृष्टः सानुगोऽभवत् ॥ १४

ततो दुन्दुभिनिर्घोषो मृदङ्गानां च सर्वशः ।
 सिंहनादः सवादित्रः कुञ्जराणां च निखनः ॥ १५
 प्रादुरासीत्तदा राजंस्त्वत्सैन्ये भरतर्षभ ।
 योधानां संप्रहृष्टानां तथा समभवत्खनः ॥ १६
 तथा प्रहृष्टे सैन्ये तु प्रवमानं महारथम् ।
 विकत्थमानं समरे राधेयमरिकर्शनम् ।
 मद्रराजः प्रहृष्टे वचनं प्रत्यभाषत ॥ १७
 मा स्रुतपुत्र मानेन सौवर्णं हस्तिषड्वयम् ।

C. 8. 17a
B. 8. 39. 1
K. 8. 33. 1

the prior half). K₁ प्रत्याशन्नदशोदकान्; Dn₁ D₂ प्रत्याशन्नधनो; D₃ 'तेव मोदकान्'; D₃ m प्रत्यासन्न *कसान् (for the posterior half). — D₃ reads line 3 on marg. — (L. 3) K₁ राज्यभोज्यान्; D₂ राजभोज्यान्. V₁ D₂ राजभोगांश्च सर्वशः; D₂ राजभोग्यान्सुवनेसः; D₃ राजभोज्यानलं-कृतान् (for the posterior half). T_{1.3} G_{1.3} M आत्तो- (T₃ G_{1.3} 'तो') दयान्पशुमत उपभोग्याजनायुतान्. — (L. 4) B_{1.3} मागधानां (for 'धीनां'). T₁ तदा (for तथा). — (L. 6) K₁ D_{6.7} T₁ M₁ न (for स).] — ^a) S (except T₂) अस्यै (for तस्मै). G₂ दद्याद् (for दद्यां). — After 10^a, M₃ repeats from the posterior half of line 4 up to the end of line 6 of 314* and 10^{ab}. K₃ om. (hapl.) 10^a-11^a. — ^a) D₁ D_{1.5} ये (D₁ यं) मत्तः; D₂ योसौ; T₃ नयासौ; G₂ यमसौ (for यमसौ). B₂ गमयेत् (for कामयेत्).

11 K₃ om. 11^{ab} (cf. v. l. 10). — ^a) V₁ D₂ पुत्रदारः; B₁ पुत्रान्दारान् (for पुत्रदारान्). T_{2.3} G₂ विहायैव; M₂₋₄ विहायासौ (for विहारांश्च). Co cites विहारान् (as in text). — ^b) V₁ चान्यद् (for अ^a). G₂ यदस्यद्विचिन्तयति (sic). — ^c) B₂ D₁ D₁ वरं (for पुनर्). — ^a) K₁ B D₁ D_{1-3.5-5} S यद्यच्च; K₃ यद्यस्य; V₁ D₁ यो यच्च (for यद्यत्स). D₂ G₂ [ई]प्सति; D₃ [ई]प्सितं (for [ई]च्छति). — After 11, B₂ repeats 4.

12 ^a) D₃ प्रः; M₂₋₄ वा (for च). — ^b) T₁ सर्वतः.

13 Before 13, S K₂₋₄ D₆ T_{1.3} G_{1.3} ins. संजय उवाच. — ^a) K₁ एतां; T₃ ये ता. T₃ तु बहुशः (for सुब^a). — ^a) K₁ T_{1.3} G_{1.3} स (T₁ स्व)स्वनं; V₁ B_{1.2.5} D_{3.4.7} T₂ सु (T₂ स)स्वरं.

14 ^a) K₁ उवाच; D₆ नावाचः (for ता वाचः). — ^b) S K_{2.4} तथायु (S₂ 'श'क्या; K₁ तथा युक्त्या; D_{3.4} तथा युक्ता; G₁ तथा शक्तं; Co युक्ता (as in text). Dn₁ G₂ निशम्य. D₂ तत्; T₁ च (for तु). — ^c) T₁ निशम्याथ;

T₂ महाराजः. — ^a) K_{1.3} V₁ B D S संहृष्टः (for प्र^a). Dn₁ S सानुजो (for 'गो).

15 ^a) Dn₁ गतो (for ततो). D₆ निर्घोषं. — ^c) G₂ सिंहनादाः. K₃ B₂ D₁ सुवादित्रः (K₃ 'त्रैः'); K₄ B₁ सवादित्रः; G₂ 'दित्राः'; B₁ सुवपुषः; T₁ च वादित्रः — ^a) Some MSS. निःखनः.

16 K₂ D₃ om. (hapl.) 16. — ^a) D₁ प्रादुरासन् (for 'रासीत्'). B_{1.3} महाराजन् (B₃ 'ज' (for तदा राजन्). — ^b) K₁ D₁ D₁ स्व (D₁ स)सैन्ये; B_{2.4} तत्सैन्ये; B₃ सैन्येषु (for स्वसैन्ये). V₁ B_{2.4} D₁ Dn₁ D_{1.5} पुरुषर्वभ (for भरत^a). B_{1.5} D₂₋₅ सैन्येषु पुरुषर्वभ. — G₂ om. 16^a-17^f. — ^c) M₂₋₄ यौधानां. T_{1.3} G_{1.3} M₂₋₄ च प्रहृष्टानां (for संप्र^a). — D₁ om. 16^d. — ^a) V₁ Dn₁ D₆ T₃ G_{1.3} M_{3.4} तदा; B₂ सदा (for तथा).

17 G₂ om. 17 (cf. v. l. 16). — ^a) D₆ G₁ तदा; M₁ ततः (for तथा). K₃ T_{1.3} G₂ प्रहृष्ट- (for 'ष्टे). D₂ सैन्यसु; T₃ G₃ सैन्यं (for सैन्ये). T₁ तं; T₃ G₂ तत् (for (for तु). — ^b) K₃ प्रवमानं; Dn₁ T₂ स्तूय^a; D₂ लंब^a; D₆ पूज्य^a; G₁ प्रवमानां; Co 'मानं (as in text). — ^c) K₃ V₁ B D S (G₂ om.) च तदा (K₃ T₁ M₂₋₄ 'था) (for समरे). — ^a) S K_{1.2.4} B D_{2-4.7} अरि (K₂ 'नि)-कर्षणं; K₃ परकर्शनं; D₁ Dn₁ D_{1.5} अरिमर्दनं; D₆ 'सूदनं. — ^c) K₃ T₁ M₃ मद्रराज (M₃ 'जा). Dn₁ S (except T₂; G₂ om.) प्रहृष्ट्यैनं. — After 17, K₄ V₁ B D T₂ ins. an addl. colophon. [Adhy. name: Dn₁ कर्णनिर्यागे कर्णवाक्यं; T₂ कर्णनिर्यागं. — Adhy. no. (figures, words or both): B_{1.2.4} D₃ 38; B₅ D₆ 39; D₁ 49; D₁ 32; D₂ 29.]

18 Before 18, N T_{1.2} M ins. शल्य उवाच. — ^a) K₃ मा मैवं; B D₁ D_{1.2.5.7} दानेन; T_{1.3} G₂ मन्येथाः (T₃ G₂ 'त); M माचैवत् (for मानेन). — ^b) S₂ K₄ G₂ सु- (G₂ स)वर्णं. S₂ K_{1.4} त्यज षड्वयं; B₃ Dn₁ D₁ हस्तिषुगवं; T₂ 'षड्वयं; T₃ G₂ 'षट्शतं (for 'षड्वयम्). — ^c) D₃

C. B. 1781
B. B. 39. 1
K. B. 32. 1

प्रयच्छ पुरुषायाद्य द्रक्ष्यसि त्वं धनंजयम् ॥ १८
बाल्यादिव त्वं त्यजसि वसु वैश्रवणो यथा ।
अयत्नेनैव राधेय द्रष्टास्यद्य धनंजयम् ॥ १९
परासृजसि मिथ्या किं किं च त्वं बहु मूढवत् ।
अपात्रदाने ये दोषास्तान्मोहान्नावबुध्यसे ॥ २०
यत्प्रवेदयसे वित्तं बहुत्वेन खलु त्वया ।
शक्यं बहुविधैर्यज्ञैर्यष्टुं सत यजस्व तैः ॥ २१
यच्च प्रार्थयसे हन्तुं कृष्णौ मोहान्मृषैव तत् ।
न हि शुश्रुम संमर्दे क्रोष्टा सिंहौ निपातितौ ॥ २२

पुरुषायाद्य (for 'वायाद्य). S (except T₂) प्रयच्छसि
मुधै(T₁ मृधे; G₂ मुधै)व त्वं. — ^a) S₂ द्रक्ष्यस्य त्वं
(corrupt); D_{2.8} द्रक्षसि त्वं; S (except T₂) द्रक्ष्यस्यद्य.
19 M₁ om. (hapl.) 19. — ^a) K_{8.4} V₁ B_{1.2.4.5}
D बाल्यादिह त्वं; S (M₁ om.) बलेन मत्तस्य. T₁ सृजसे;
T₈ G₃ त्यजति (for 'सि). B₈ न त्विह त्वं संत्यजसि.
— ^a) D₈ प्रयत्नेनैव; G₂ जय शत्रून्दि. — ^a) K₈ Dn₁ S
(M₁ om.) द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि).

20 ^a) K₃ T₈ G पुरा सृ(K₃ ल)जसि; T₁ M₁
वरानसृजसि; Ca. c परा (as in text). K_{8.4} B_{1.8-5} Dn₁
D_{2-4.7.8} T₂ य(K₃ T₂ त)द्वित्तं; V₁ Da₁ D_{1.5.6} T_{1.8}
G M यच्चापि; B₂ यद्वत्तं (for मिथ्या किं). — ^b) K₃ B
D_{2-4.7.8} किंचित्तं; V₁ Da₁ D_{1.5.6} T_{1.8} M वित्तं त्वं;
Dn₁ T₂ किं वै त्वं (for किं च त्वं). K₈ बहुमूर्षवत्. G
वित्तं बहु विसृष्टवत्. — ^a) T₈ G अपात्रदानाद् (for 'दाने).
G₂ यो (for ये). — ^a) S₂ K₈ तन् (for तान्). K₈
नावमुच्यसे; D₈ न च बुध्यसे; T₂ नावबुध्यसि; M₂₋₄
नानुबुध्यसे.

21 ^a) S₁ K₂ प्रेरयसे; S₂ K₁ प्रवेरयसे; K₈ B_{1.4.5} D
त्वं (B₂ तु; Da₁ D₁ तत्; Dn₁ च) प्रेरयसे; V₁ त्वं प्रयच्छसे;
B₂ प्रकीर्तयसे; B₈ पुनर्व्ययसे; T₂ च वेदयसे; T₈ G
प्रचोदयसे (for प्रवे). Ca. c oite प्रेरयसे. K₄ यद्यत्प्रयय-
सं वित्तं (sic). — ^b) V₁ B D_{8.8.7} S (except T₂) बहु
तेन. D₈ त्विह (for त्वया). — ^a) S₂ K₂ lacuna; K₄
तस्माद् (for शक्यं). G₂ यत्नैर् (for यज्ञैर्). V₁ शक्यं
बहुविधैर्यष्टुं. — ^a) K₁ द्रष्टुं (for यष्टुं). V₁ सूतपुत्र (पुत्र
on marg.) यजस्व तैः.

22 ^a) K₂ वतं (sic); D₈ S (except T₂) कृष्णौ
(for हन्तुं). D₈ तच्च यत्प्रार्थयं हेतुं. — ^b) D₈ हन्तुं मोहान्;
S (except T₂) मोहाद्धन्तुं (M₁ 'तुं); D₈ कृष्णं हन्मि (for
कृष्णौ मोहान्). B D_{2-4.7} वृथैव; Da₁ D_{1.5} तथैव (for
मृषैव). T₁ तु (for तत्). — ^a) T₁ शुश्रुवु (sic). T₂

अप्रार्थितं प्रार्थयसे सुहृदो न हि सन्ति ते ।
ये त्वां न वारयन्त्याशु प्रपतन्तं हुताशने ॥ २३
कालकार्यं न जानीषे कालपक्रोऽस्यसंशयम् ।
बह्वबद्धमकर्णीयं को हि ब्रूयाजिजीविषुः ॥ २४
समुद्रतरणं दोभ्यां कण्ठे बद्धा यथा शिलाम् ।
गिर्यग्राद्वा निपतनं तादृक्तव चिकीर्षितम् ॥ २५
सहितः सर्वयोधैस्त्वं व्यूढानीकैः सुरक्षितः ।
धनंजयेन युध्यस्व श्रेयश्चेत्प्राप्नुमिच्छसि ॥ २६
हितार्थं धार्तराष्ट्रस्य ब्रवीमि त्वा न हिंसया ।

संकुद्धौ; Co संसर्गे; Ca संमर्दे (as in text). — ^a) K₄
M₈ क्रोष्टा; G₂ क्रोष्टो; Co क्रोष्टा (as in text). D₈ सिंहं;
G₂ सिंहा (for सिंहौ). D₈ निपातितं.

23 ^a) D₈ अप्रार्थयं; T₂ अप्राप्यं त्वं (for 'र्थितं).
— ^b) G₄ transp. न and हि. — ^a) G₂ स (for ये). V₁
D_{1.8.8} G₁ त्वा; T₂ तु (for त्वां). S₁ (before corr.).
K B (except B₂) Da₁ D₁₋₇ T_{1.8} M_{3.4} नि(M₁ ना)-
वारयति; D₈ [अ]तिवारं; T₂ त्वां वारं (for न वारं).
K₃ [ए]ते; T₈ G [अ]द्य (for [आ]शु). — ^a) G₂
विनाशनं (for हुताशने).

24 ^a) K₃ V₁ B Da₁ D₁₋₈ S कार्यां(D₂ 'र्थं)कार्यं;
Dn₁ कार्याकार्यं (for कालकार्यं). — ^b) S₂ कालपक्रस्य; D₈
'दृष्टोसि (for 'पक्रोसि). G₂ M₁[अ]संशयः. K₈ कालः कोत्र
प्रमाणे. — ^a) S₂ K₈ Dn₁ G₁ बहुबद्धम्; D₂ बह्वमद्यम्;
(for 'बद्धम्). Ca. c oite अवद्धम् (as in text). S₂ K₈
T₁ अकर्णयं; V₁ इदं कर्णं; Dn₁ अकल्याणं; D₈ m च कर्णीयं;
T₂ समाकर्ण्य; G₁ तु कर्णेदं (for इदं कर्णं). K₄ बह्वनर्थमृते
कर्णात्; T₈ G₂ बह्वनर्थकरं यन्मे; G₂ बह्वर्थैकतरं मन्ये.
— ^a) T₁ G₁ M न हि; G₂ प्रति- (for को हि). S₂ D₈
जिजीविषुः (D₈ 'पुं); K₁ जिजीविषुः.

25 S₂ om. 25^a-26^b. — ^a) B₂ T₈ G_{2.8}
समुद्रतरणे. — ^b) Da₁ Dn₁ D_{1.2.5} T₂ महाशिलां; T_{1.8}
G M₂₋₄ शिलां यथा (by transp.). — ^a) D₈ तिर्यग्राहो
(sic); T₂ निर्यग्राद्वा. Dn₁ [अ]भिपतनं (for निप°).

26 S₂ om. 26^a (cf. v. 1. 25). — ^a) D₇ सर्वतः
(for सहितः). M₂₋₄ -यौधैः. T_{1.8} G तु (for त्वं).
— ^b) Dn₁ S (except T₂) व्यूढानीकः (for 'नीकैः).
S₁ K₂ सुशिक्षितैः; K₁ D_{2.6} सुरक्षितैः. — ^a) T₁ युध्यस्व
(for 'युध्यस्व). — ^a) T₈ G जयं (for श्रेयस्व). K₄
प्राप्नुमिह; D₈ चेद्वातुम् (for चेत्प्राप्नुम्).

27 ^a) K₈ D₈ धार्तराष्ट्राणां (for 'राष्ट्रस्य). Cv as in

श्रद्धत्स्वैतन्मया प्रोक्तं यदि तेऽस्ति जिजीविषा ॥२७

कर्ण उवाच ।

स्ववीर्येऽहं पराश्वस्य प्रार्थयाम्यर्जुनं रणे ।

त्वं तु मित्रमुखः शत्रुर्मां भीषयितुमिच्छसि ॥ २८

न मामस्मादभिप्रायात्कश्चिदद्य निवर्तयेत् ।

अपीन्द्रो वज्रमुद्यम्य किं नु मर्त्यः करिष्यति ॥२९

संजय उवाच ।

इति कर्णस्य वाक्यान्ते शल्यः प्राहोत्तरं वचः ।

चुकोपयिषुरत्यर्थं कर्णं मद्देश्वरः पुनः ॥ ३०

यदा वै त्वां फल्गुनवेगनुज्ञा

ज्याचोदिता हस्तवता विसृष्टाः ।

अन्वेतारः कङ्कपत्राः शिताग्रा-

स्तदा तप्यस्वर्जुनस्याभियोगात् ॥ ३१

यदा दिव्यं धनुरादाय पार्थः

प्रभासयन्पृतनां सव्यसाची ।

त्वामर्दयेत् निशितैः पृषत्कै-

स्तदा पश्चात्तप्यसे सुतपुत्र ॥ ३२

बालश्चन्द्रं मातुरङ्गे शयानो

यथा कश्चित्प्रार्थयतेऽपहर्तुम् ।

तद्वन्मोहाद्यतमानो रथस्थ-

C. 8. 1796
S. 8. 20. 16
K. 8. 33. 17

text. — ^a) K₃: V₁ B D T G त्वां (for त्वा). Ś₁ संशयः; D₂ कुत्सया; T₂ हेलया; G₂ चेर्व्या (for हिंसया). C_v प्रवीमि त्वां न हिंसया. — ^c) K₃ V₁ B D [ए]वं (Dn₁ 'नं'; D_{1.8} 'व'); T G [इ]दं (for [ए]तन्). K₄ पूर्व; D₈ प्रोक्तो (for प्रोक्तं). M श्रद्धेदं (M₁ 'यं'; M₃ 'मं') मया प्रोक्तं. Ca.c cites श्रद्धत्स्व (as in text). — ^d) G₂ तेजः (for तेऽस्ति). K₃ M₁ जिजीविषाः (M₁ 'षां'). — After 27, D₈ ins. an addl. colophon. [Adhy. no. 40.]

28 ^a) B₁ स्ववीर्येयं; B₂ D₂ T₃ G 'येण; T₂ 'यं वै (for 'येऽहं). K₃ पुराश्वस्य; B₂ D₈ पराक्रम्य; B₃ 'र्थस्य; D₂ रिपुं शल्यः; T₁ M पराश्वस्तः; T₂ 'मृश्य; T₃ G [अ]हमा (G₂ बत)श्वस्तः (for पराश्वस्य). K₁ B₅ D_{3.4.5.7} स्वबाहुवीर्यमा. श्रित्य. — ^b) K₃ Dn₁ D₈ T₂ धनंजयं (for [अ]र्जुनं रणे). — ^c) K₃ मित्रमुखं. K₄ शत्रुर्; T₃ G₈ M₁ शत्रुं (for शत्रुर्). — ^d) T₁ विभीषयितुम्; M₄ मा भीष'.

29 ^a) G₂ न स मा (for न माम्). D₄ अस्मादभिप्रायाद्. — ^b) K₃ Dn₁ D₈ T₂ जातु; D_{1.5} अन्यो; G₂ यदि (for अद्य). — ^c) D₂ अपेन्द्रो (for अपीन्द्रो). — ^d) K_{1.3} D₈ किं नु; V₁ B D₁ Dn₁ D_{1-3.5-7} S किमु (for किं नु). B (except B₂) D₁ D_{1.2-5.7} S (except T₂) कथंचन (for करिष्यति). — After 29, S (except T₂) ins. an addl. colophon. [Adhy. name: T₁ M₁ कर्णशल्यविवादे कर्णश्लाघनं (M₁ 'न:'); M₃ कर्णशल्यविवादः; M₄ शल्यविवादः. — Adhy. no. (figures, words, or both): T₁ G M 31; T₃ 29.]

30 ^a) Dn₁ ततः (for इति). — ^c) K₃ विकोपयिषुर; D₈ m चुकोपयितुम् (for 'यिषुर). — ^d) K₃ मादेश्वरं (for मद्देश्वरः).

31 ^a) Ś₂ T₁ M₂₋₄ वै त्वा; V₁ त्वं वै; Dn₁ D_{2.6} त्वां वै (by transp.). K_{1.3.4} V₁ Dn₁ D₂ फाल्गुनवेगनुज्ञा;

B D₁ D_{1.3-5.7.8} फाल्गुनवेगनु (D₁ D_{1.5} 'सु)क्ता; S फल्गुन (M₈ 'नाद्)बाहुवेगाज् (T₂ 'नुज्ञा) (for 'वेगनुज्ञा). — ^b) D₂ स्वर्णार्चिता; D₄ चापोदिता; D₈ ज्यानोदिता (for 'चोदिता). V₁ D₈ आहवे ते (D₈ वै) विसृष्टाः; B₅ हस्तिवता विसृष्टाः; S (except T₂) वेगवं (G₁ वेगयं; M₄ वेदवं)तोषिकल्पाः. — ^c) V₁ D₈ अर्दितारः; Dn₁ अथेतारः; G₂ अन्वेतारः. K₃ शिताग्र्यास; Dn₁ शिताग्रस; D₈ शरीरे (for शिताग्रास). — ^d) Ś₂ तप्ये; K₃ तस्य; V₁ तप्यसे; Dn₁ तिष्ठसि; T₂ [अ]वाप्यसि (for तप्यसि). K_{1.3} V₁ B_{1.5} D₁ Dn₁ D_{1-3.5-8} T₂ Ca.c [अ]नुयोगात् (T₂ 'नं'); D₄ [आ]स्मं (for [अ]भि). S (except T₂) त्यक्ष्यत्येषा त्वां तदा कर्णं बुद्धिः.

32 ^a) D₈ यदि; T₁ यथा; G₂ यद्वा (for यदा). Ś K_{1.2.4} कर्णं (for पार्थः). — ^b) V₁ B D₁ Dn₁ D₁₋₇ S प्रतापयन् (V₁ B₂ 'येत्; Dn₁ M₁ 'वत्); D₈ सुतापयन् (for प्रभास'). T₁ सव्यसाचिः. — ^c) K₁ त्वां मंद येन; K₃ B₅ Dn₁ D_{2.3.8} T₂ त्वां (Dn₁ आ-) मर्दयिष्यन्; V₁ T_{1.3} G M त्वां (T₂ G_{1.3} M₁ त्वा) मर्दयिष्यति; B_{1.2.4} D₁ D_{1.4-7} त्वा मर्दयिष्यन् (for 'येत्). D₈ निशिवैः; S (except T₂) असुखैः (for निशितैः). Ś₂ पृषत्कैः; K₃ Dn₁ 'कैस् (for 'कैस्). — ^d) K₃ तप्यसे; Dn₁ तप्यसि. S तदा पृच्छां (T₁ G₂ प्राणांस्) त्यक्ष्यसे पांडवस्य.

33 ^a) T₁ बालं. — ^b) K₃ प्रार्थयसे; D₈ S (except T₂ G₂) 'येत् (for 'यते). V₁ प्रहर्तुं; Dn₁ चाप'; D₁ [अ]हर्तुं; T₂ G₂ हि (G₂ वि-) हर्तुं (for [S]प'). — ^c) B₂ तत्त्वं (for तद्वन्). Ś₁ K₁₋₃ V₁ B D S द्यो (Ś₁ K_{1.3} द्य)-तमानं (for यतमानो). K₃ V₁ B D S रथस्थं (for 'स्थस्). — ^d) K₃ तं; V₁ B_{1.4.5} D₁ Dn₁ D_{2-5.7.8} तं (for त्वं). K₃ नेतुमद्य; V₁ B D जेतुमद्य (by transp.). S (except T₂) जे (M₁ जय)तुं पार्थं कांक्षसे सुतपुत्र. — After 33, S (except G₂) ins.:

C. 8. 1796
B. 8. 39. 16
K. 8. 33. 17

स्त्वं प्रार्थयस्वर्जुनमद्य जेतुम् ॥ ३३
त्रिशूलमाश्लिष्य सुतीक्ष्णधारं
सर्वाणि गात्राणि निघर्षसि त्वम् ।
सुतीक्ष्णधारोपमकर्मणा त्वं
युयुत्ससे योऽर्जुनेनाद्य कर्ण ॥ ३४
सिद्धं सिंहं केसरिणं बृहन्तं
बालो मूढः क्षुद्रमृगस्तरस्त्री ।
समाह्वयेत्तद्वदेतत्तवाद्य
समाह्वानं स्रुतपुत्रार्जुनस्य ॥ ३५

315* खन्यादसि तीक्ष्णधारं यथाज्ञः
सुतेजनं निहितं वै पृथिव्याम् ।
तथा खनस्यद्य शितान्पृषत्का-
न्यः प्रार्थयस्वर्जुनेनेह युद्धम् ।

[Cf. 2. 59. 8; Edgerton, JAOS 59. 366ff.
— (L. 1) T₂ हन्यादसि (for खन्यादसि). अज्ञः (for अज्ञः)
in some unused MSS. — (L. 2) T₂ सुतेजसं (for "जनं").
— (L. 3) T_{1.2} [अ]शितान् (for [अ]य शितान्).
— (L. 4) T₁ यत् (for यः). T₂ G₂ यथार्थयसि (for यः
प्रार्थयसि). T₂ योद्धुं (for युद्धम्).]

34 " V₁ B_{1.2.4} D₂₁ D_{1.2-5.7.8} आश्लिष्य; B₂
आसाद्य; B₅ उद्यम्य; T₂ आराध्य (for आश्लिष्य). S₂ K₁
M₁ सुतीक्ष्णधार (K₁ "रां; M₁ रः). G₂ हरेदसं तीक्ष्णधारं
यथाद्य. — " D₂ महार्थं (for गात्राणि). K₂ च कर्षसि;
D₂ सिद्धये; D₂ हि घर्षसि; T₂ G नि(G_{1.2} वि)कर्षसि; M
कृषस्युत; Bomb. Ed. विघर्षसि (for निघर्षसि). — " S₁
K₂ सुतीक्ष्णधारो मम (for "धारोपम"). D₂₁ च (for त्वं).
T_{1.2} G_{1.2} M सुतीक्ष्णधारोपमकर्मणेह (T₁ "य"); G₂
"शस्त्रापगवर्मणेह. — " B₂ om. from युयुत्ससे up to
समाह्वानं (in 35^d). K₂ योर्जुनम्; D₂₁ युयुत्ससे; S (except
T₂) फल्गुनेन (for योऽर्जुनेन). K₂ [अ]य (for [अ]य).
M₁ कर्णः.

35 B₂ om. up to समाह्वानं (cf. v. l. 34). — " K₁
सिद्धिं; K₂ रुद्रं; K₄ V₁ B_{1.2.5} D S क्रुद्धं; B₁ सिंहं (for
सिद्धं). B₄ क्रुद्धं (for सिंहं). K₁ केसरिणं; B₁ D₂₁ D_{2.4}
Ca केस(D₂ "शि)रिणं; Co केस" (as in text). — " S
(except T₂) भूत्वा (for ब्रूढः). V₁ D₂ तरस्त्रिनं.
— " V₁ B₄ एवं; D₂ एनं (for एतद्). K₂ तवापि;
D_{2.7} त्वयाद्य; T₂ त्वयापि (for तवाद्य). T_{1.2} G M
समाह्वयेद्दृष्ट(T₁ "द्वेष्ट)सुपेत्य योद्धुं. — " T₁ M तथा

मा स्रुतपुत्राह्वय राजपुत्रं
महावीर्यं केसरिणं यथैव ।
वने सृगालः पिशितस्य तृप्तो
मा पार्थमासाद्य विनक्ष्यसि त्वम् ॥ ३६
ईषादन्तं महानागं प्रभिन्नकरटामुखम् ।
शशकाह्वयसे युद्धे कर्ण पार्थ धनंजयम् ॥ ३७
बिलस्थं कृष्णसर्पं त्वं बाल्यात्काष्ठेन विध्यसि ।
महाविषं पूर्णकोशं यत्पार्थ योद्धुमिच्छसि ॥ ३८
सिंहं केसरिणं क्रुद्धमतिक्रम्याभिनर्दसि ।

त्वमप्याह्वयसेद्य पार्थ; T₂ G त(T₂ G₂ य)था त्वमप्याह्वयसेद्य
(G₂ "ह) पार्थ.

36 " D₂₁ D₂ [आ]ह्वये. — " D₂₁ D₁ महासिंहं
(for "वीर्यं). Some MSS. केसरिणं. S (except T₂)
यथा वै (for यथैव). — " Some MSS. सृगालः.
K_{2.4} V₁ B_{2.5} D₂₁ D_{2-4.6-8} T₂ पिशितेन; T_{1.2} G M
"ताभि- (for "तस्य). K₂ B_{1.2} D₂₁ D_{1.5.6} दृष्टः;
T₂ हृष्टो (for तृप्तो). — " K₁ स (for मा). T_{1.2}
G M पार्थ समासाद्य (for मा पार्थमा"). S₂ K₂ विन-
(K₂ "न)क्षसि; V₁ T₂ G विनक्ष्यसे; T₁ विनक्ष्यसि.

37 " K₂ ईषादन्तं (sio); B_{1.4} ईषादन्तं; D₂ लौह";
D₂ ईषादन्तं. T₁ G₂ महारागं (for "नागं). — " T₁
G₂ "करटामुखं; Ca "करटामुखम् (as in text). — " K_{1.2.4}
V₁ B_{1.2} D₂₁ D_{2.2} T₂ शशकोह्वयसे (K₂ "ते).
T_{1.2} G M शशोभूत्वाह्व(G₂ "सु)यस्यद्य. Ca cites
शशक (as in text). — " D₂₁ पार्थे (for पार्थ).
T_{1.2} G M युद्धे कर्ण (for कर्ण पार्थ).

38 " S₂ बलिस्थं. T₂ च (for त्वं). — " S₁ K₂
lacuna; S₂ K₄ दंडेन; K₁ इव हि (for काष्ठेन). B₂
विध्यसे. T_{1.2} G M प्र(T₂ G सं)बोधयितुमिच्छसि. — " S₁
(marg. as in text) K₄ B_{1.2.5} D₂₁ D_{1-4.6.7} T₂ Ca, c
पूर्णकोपं; V₁ B₄ D₂₁ D₂ "कोपं; B₂ "कुंभं; T_{1.2} G M
कर्ण मोहाद् (for पूर्णकोशं). — " D₂₁ पार्थे. K₂ योद्धु-
मिच्छसि स्रुतज; T_{1.2} G M योद्याह्वयसि फल्गुनं.

39 T₂ om. 39^{ab}. — " B (except B₅) D_{2.4}
केसरिणं. D₂₁ मत्तम् (for क्रुद्धम्). — " B₁ D₂₁ T₂ G
M₂₋₄ अभिक्रम्य; T₁ अवलिप्तो (for अतिक्रम्य). S₂
[अ]भिनन्यसि; K_{2.4} B₂ D₂₁ "नर्दसि; V₁ "मर्दसि; B_{1.2.4}
D₂₁ D_{1-5.7} T₂ G_{1.2} M "नर्दसे; B₂ विनर्दसि; D₂ [अ]भि-
मर्दसि; T₁ हि नर्दसे; G₂ [अ]भिनन्यसे. K₂ आक्रांतम-
भिवाचसि. — " Some MSS. सृगाल. K₂ मूर्खं त्वं; V₁

सृगाल इव मूढत्वान्नृसिंहं कर्णं पाण्डवम् ॥ ३९
 सुपर्णं पतगश्चेष्टं वैनतेयं तरस्विनम् ।
 लङ्घेवाह्वयसे पाते कर्णं पार्थ धनंजयम् ॥ ४०
 सर्वाभोनिलयं भीममूर्ध्निमन्तं श्वायुतम् ।
 चन्द्रोदये विवर्तन्तमप्लवः संतितीर्षसि ॥ ४१
 क्रवभं दुन्दुभिग्रीवं तीक्ष्णशृङ्गं प्रहारिणम् ।
 वत्स आह्वयसे युद्धे कर्णं पार्थ धनंजयम् ॥ ४२
 महाघोषं महामेघं दर्दुरः प्रतिनर्दसि ।

कामतोयप्रदं लोके नरपर्जन्यमर्जुनम् ॥ ४३
 यथा च स्वगृहस्थः श्वा व्याघ्रं वनगतं भवेत् ।
 तथा त्वं भवसे कर्णं नरव्याघ्रं धनंजयम् ॥ ४४
 सृगालोऽपि वने कर्णं शशैः परिवृतो वसन् ।
 मन्यते सिंहमात्मानं यावत्सिंहं न पश्यति ॥ ४५
 तथा त्वमपि राघेय सिंहमात्मानमिच्छसि ।
 अपश्यञ्छत्रुदमनं नरव्याघ्रं धनंजयम् ॥ ४६
 व्याघ्रं त्वं मन्यसेऽऽत्मानं यावत्कृष्णौ न पश्यसि ।
 समास्थितावेकरथे सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ४७

C. 6. 1810
B. 6. 20. 20
K. 6. 22. 32

B D2-4.7.8 T2.8 G M2-4 मूढस्त्वं; Dn1 Dn1 D1.5.6
 T1 M1 मूढ त्वं (D2 'ढत्वे') (for मूढत्वान्). — ^a) G2 स
 सिंहं.

40 T2 om. 40^{ab}. — ^a) K2 सुपर्णः. G2 पतग-
 (for पतग-). S K1.2 सुपर्णमृत (S1 K2 'मृ' ; K1 'सृम-
 वश्चेष्टं. — ^b) K2 तरस्विनां. — ^c) S1 K2 लङ्घेवाह्वयसे; S2
 केटावदाह्वयसे (sio); K1 केटावदाह्वयसे (sio); K2 उरगो;
 K4 V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 भोगीवां; D2 काको वा; D2
 लाघवां; T1.8 G2 नागो वा; T2 G2 M लधेवां; G1 खट्वां
 (for लट्वां). Ca cites लट्वा, Co भोगी. K2 Dn1 युद्धे;
 T1.8 GM पार्थ; Co पाके (for पाते). T2 तं बलाद्रियसे
 वीरं. — ^a) T1 पीतकर्णः; T2 G तथा कर्णः; M2-4 पा (M2
 वा) ते कर्णं (for कर्णं पार्थ).

41 K2 D2 om. (hapl.) 41-42. Dn1 reads 41-42
 after 44. — ^a) B1 शशदंभोनिधिं; B2-5 Da1 Dn1
 D1.3-5.7.8 T2.8 G सर्वाभसां निधिं; T1 सर्वसंभोनिधिं;
 M सर्वा (M1 'मां')भोनिधिं (for 'निलयं'). Ca cites
 अंभसां निधिं. V1 D2 शश (D2 शख)दंभोनिधानं च.
 — K1 om. 41^b-42^a. — ^b) S K2.4.5 V1 B2.4.5 Dn1
 D2-3 T1 मूर्तिमन्तं (for ऊर्मिमन्तं). K4 Dn1 D2 श्वायुतं;
 V1 श्वाङ्गणं; B1.3.4 श्वाङ्गितं; D2.8 S श्वा (D2 जला-
 कुलं (for 'युतम्'). — ^c) V1 वर्धयन्तं; B D (D2 om.)
 S विवर्धतम् (Dn1 'धेताम्'). — ^d) K4 B D2-3 T2 G
 M1.2.4 सं (T2 G त्वं)स्तितीर्षसि (for संतिती^o).

42 K2 D2 om. 42; K1 om. 42^a (of. v. l. 41).
 — ^a) D2 पृषभं. D2 (marg. as in text) दुन्दुभिग्रीवं.
 Ca. 0 as in text. — ^b) K4 तीक्ष्णं (for तीक्ष्ण-). D2
 प्रहारिणी. — ^c) V1 आह्वयते. — For 42, S (except
 T2) subst.:

316* यथा वत्सतरो भूत्वा जातस्कन्धेन शुष्मिणा ।

युद्धमिच्छेद्रोपतिना तथेच्छसि किरिदिना ।

[(L 1) M शुष्मिणः. — (L 2) T1 G1 योद्धुम् (for
 युद्धम्).]

43 V1 D2.6 read 43-44 after 47. — ^a) V1 BD
 S महामेघं (D2 'घै') (for 'घोषं'). K2 Dn1 D2.6.8 T1.8
 GM महाघोषं (D2 'घैर'); V1 B Da1 D1.3-5.7 T2 'घोरं
 (for 'मेघं'. — ^b) K2 Dn1 दुर्दुरं (Dn1 'र:'); D2 G1 M2
 दर्दुरं; Ca 'र: (as in text). K1.8 D2 प्रतिनर्दसि; D2
 T1.8 GM 'नर्दसे (T1 'ति). — ^c) T2 बाणतोयप्रदं; Ca. c
 काम' (as in text). V1 B2 D2 S काले (for लोके).
 — ^d) K1.4 नै (K4 न)व प' (for नरप'). D2 उत्तमं
 (for अर्जुनम्).

44 ^a) B2 यथावत् (for यथा च). S2 K1 B2
 सुगृहस्थः श्वा; B2 S श्वा गृहस्थस्तु (B2 T2 'स्थ: सन्'); D2
 (marg. as in text) स्वगृहस्थश्च. — ^b) K2 Dn1 D2 T1
 भवेत्; K4 B1.5 Da1 D1.5 भवेत्; B2 ह्वयेत् (for भवेत्).
 — ^c) K2 V1 Dn1 D2.6 T G2 M2 भावसे; Da1 D1.5
 भावसे; Ca भावसे (as in text). — After 44, Dn1
 reads 41-42.

45 D2 om. (hapl.) 45-46. — ^a) Some MSS.
 सृगालो. T G M2-4 द्वि; M1 [S]सि (for Sपि). D2
 कर्णः. — ^b) V1 शनैः; B2 शकैः; Da1 D1.5 गणैः; D2
 शलैः; T1 शतैः (for शशैः). T1 [S]पि सन्; T2 M2-4
 वसेत् (for वसन्). — ^c) D1 M1 मन्यसे. B2 आत्मानं
 मन्यते सिंहं.

46 D2 om. 46 (of. v. l. 45). — ^a) T1 असि (for
 अपि). — ^b) B4 Dn1 नर (Dn1 नित्यं)सिंहायसेधुना.
 — ^c) T2 नापश्यन्. T1 शत्रुदशनं; T2 'दहनं (for 'दमनं').
 — ^d) S (except T2) नरसिंहं रणेर्जुनं.

47 ^a) S K2.4 व्याघ्रं तु; K2 D2 व्याघ्र त्वं; G2 व्याघ्रं
 च. S K1.2.4 त्वं त्वं; T1 त्वं च (for Sऽत्मानं). Dn1
 आत्मानं मन्यसे व्याघ्रं. — ^b) S K1-8 G2 कृष्णं; M1 कृष्णे
 (for कृष्णौ). Dn1 पश्यति. — ^c) S K1-8 एकरथं (for
 'रथे'). — ^d) M1.4 सूर्यचन्द्रमसाव्. — After 47, V1 D2.6
 read 43-44.

C. 8. 1811
B. 8. 39. 31
K. 8. 33. 34

यावद्गण्डीवनिर्घोषं न शृणोषि महाहवे ।
तावदेव त्वया कर्णं शक्यं वक्तुं यथेच्छसि ॥ ४८
रथशब्दधनुःशब्दैर्नादयन्तं दिशो दश ।
नर्दन्तमिव शार्दूलं दृष्ट्वा क्रोष्टा भविष्यसि ॥ ४९
नित्यमेव सृगालस्त्वं नित्यं सिंहो धनंजयः ।
वीरप्रद्वेषणान्मूढ नित्यं क्रोष्टेव लक्ष्यसे ॥ ५०
यथासुः स्याद्विडालश्च श्वा व्याघ्रश्च बलाबले ।
यथा सृगालः सिंहश्च यथा च शशकुञ्जरौ ॥ ५१

48 °) Ds गांजीव- Ks Da1 D1-5.7 T1 M -घोषं त्वं;
B1.8.4 Ts G -घोषं च (for -निर्घोषं). — °) T1.3 G
महाहवे (for 'हवे). — °) M1.2 तावदेवं. Gs यथा (for
त्वया). — °) K4 शक्यं वक्तुं; D2.7 शक्यमुक्तं; Ds शक्तिं
वक्तुं; Ts G वक्तुं शक्यं (by transp.). B2 यथेच्छकं; Ds
यदिच्छसि; S (except T2) यथेष्टतः (for 'च्छसि).

49 °) S (except T2) रथशब्दधनुःशब्दैर्. — °) S
K1.2.4 पूरयंतं; B2.8 नर्दं; M1 नादयंतो (for 'यन्तं').
— °) K1.3 D4.6 न (K1 नं) दंतम्. — °) Ds यदा (for
दृष्ट्वा). Gs दृष्ट्वा क्रोष्टेव लक्ष्यसे. — After 49, G2 reads
51-52.

50 °) Some MSS. शृगालस्. — °) D2 नित्यः (for
नित्यं). S (except T2) कपिध्वजः (for धनंजयः). — °)
S1 K2.3 वीरप्रद्वेषणान् (Ks 'षणो); K1 'प्रदोषणान्; B1.8
वीर्यप्रघर्षय (B2 'णा) न्; D2.6 T1 वीरविद्वे (D2 'द्वि) षणान्
(for 'प्रद्वेषणान्). Co cites वीरयुद्धेषणात्. V1 G1 मूढः.
— °) Ks V1 B D S तस्मात् (for नित्यं). Ks क्रोष्टं च;
Ms क्रोष्टेव. Ks लक्ष्यसे; V1 लक्ष्यसे; D2 लक्ष्यसे.

51 °) Ks यथासुः; Ds यदासुः. Ks.4 Ds विडालस्य;
Ts बिलारश्च; G1.3 M बिलाल (M1 'ल) श्च; G2 विडालश्च.
— °) Ks श्वा व्याघ्रस्य; Ds व्याघ्रस्य श्वा; T1 श्वा व्याघ्राश्च;
Gs व्याघ्राघूश्च. Ks यथा बलः; Ds बले यथा; Ds Ts G2.3
बलाबलौ (Ds 'लं) (for 'बले). — °) Some MSS.
शृगालः. Dn1 om. सिंहश्च यथा च. K1 सिंहाश्च; Ks.4 Ds
सिंहस्य. Ds Ts यथा शशकुञ्जरौ.

52 °) S2 तथानृतं; T1 यथाश्रुतं (for 'नृतं). — °)
Ks वसु; Ds वत्स; Ds T1.3 M2-4 वापि (for चापि). S
K1.2.4 विशां पते (K4 'ती); D2 महावृषौ (for विषामृते).
— °) M1 यथा (for तथा). Da1 D1.5 त्वयापि; T1
त्वमसि (for त्वमपि). G2 पार्थ च. K4 प्रख्यातश्च (for
'ताव). Ts G आत्मकीर्तिभिः (for 'कर्मभिः). K1
प्रख्याता वत्स कर्मभिः. — After 52, S2 K2.4 V1 B D S
ins. an addl. colophon. — [Adhy. name: V1 m

यथानृतं च सत्यं च यथा चापि विषामृते ।
तथा त्वमपि पार्थश्च प्रख्यातावात्मकर्मभिः ॥ ५२
संजय उवाच ।
अधिक्षिप्तस्तु राधेयः शल्येनामिततेजसा ।
शल्यमाह सुसंकुद्धो वाक्शल्यमवधारयन् ॥ ५३
गुणान्गुणवतः शल्य गुणवान्वेत्ति नागुणः ।
त्वं तु नित्यं गुणैर्हीनः किं ज्ञास्यस्यगुणो गुणान् ॥ ५४
अर्जुनस्य महास्त्राणि क्रोधं वीर्यं धनुः शरान् ।

कर्णतेजोवधे; B4 शल्यकर्णसंवादे; Dn1 कर्णशल्यसंवादे शल्य-
वाक्यं; Ds.4.7 कर्णशल्यसंवादे; T1 कर्णाधिक्षेपो; T2 कर्णार्जुन-
निंदाप्रशंसा; M1 शल्यविवादे कर्णाधिक्षेपो. — Day of
Karna's Generalship: S2 द्वितीययुद्धदिवसे; Ks द्वितीये.
— Adhy. no. (figures, words or both): V1 m B1
Ds 39; Bs 40; Da1 50; D1 33; D4 30; Ds 41; T1.3
G M 32; T2 35.]

53 °) V1 अवक्षिप्तस्; G1 अभि° (for अधि°). Dn1
च (for तु). — °) K4 [अ]मिततेजसा. — °) K2
स्वसंकुद्धो; Ks स सं°. S (except T2) प्रत्यब्रवीन्महाराज.
— °) Ks T2 अभि(T2 'थ) धारयन्; T1.3 G M
अविचारयन्.

54 Before 54, N ins. कर्ण उवाच. — °) V1 B D
(except Ds) S गुणवतां (for 'वतः). — °) Dn1 नागुणी.
— °) T1 हि (for तु). B Ds.4.7.8 शल्य; Da1 D1.5
सर्वैर्; Ds m सर्व- (for नित्यं). — °) Ks V1 B1.5 Ds
S (except T2) गुणा (V1 'णो) गुणान्; B1-3 Da1 D1-5.7
गुणागुणं; Ds [अ]र्जुने गुणान् (for [अ] गुणो गुणान्).

55 °) Gs कार्यं (for क्रोधं). Ks धैर्यं (for वीर्यं).
— °) V1 तम् (for शल्य). Bs M2 विजानामि (for
[अ]भि°). Ts G1.3 M1-3 (all second time, see below)
पांडवस्याभिजानामि. — Ks.4 B D T2 ins. after 55°:
Ts G1.3 M1-3, after a repetition of 55° (of. 56):

317*

विक्रमं च महात्मनः ।

तथा कृष्णस्य माहात्म्यमृषभस्य महीक्षिताम् ।

यथाहं शल्य जानामि

[(L. 1) D4 महामनाः (for 'त्मनः). — (L. 2) K4 Da1
D1.5 यथा (for तथा). T2 वृषभस्य; Co ऋष (as above).
V1 समीक्षितं; Ts G1.3 M1-3 महात्मनः (for महीक्षिताम्).
— (L. 3) K4 M2.3 अहं शल्य वि (K4 'ल्याभि) जानामि.]
— °) T2 त्वं न (by transp.). Ks तत्तदा; Dn1 Ds.4.7
T1 M1 (first time) तं तथा; G2 M2.3 (M2.3 both

अहं शल्याभिजानामि न त्वं जानासि तत्तथा ॥ ५५
 एवमेवात्मनो वीर्यमहं वीर्यं च पाण्डवे ।
 जानन्नेवाह्वये युद्धे शल्य नाग्निं पतंगवत् ॥ ५६
 अस्ति चायमिषुः शल्य सुपुङ्खो रक्तभोजनः ।
 एकतूणीशयः पत्री सुधौतः समलंकृतः ॥ ५७
 शेते चन्दनपूर्णेन पूजितो बहुलाः समाः ।
 आहेयो विषवानुग्रो नराश्वद्विपसंघहा ॥ ५८
 एकवीरो महारौद्रस्तनुत्रास्थिविदारणः ।
 निर्भिन्धां येन रुष्टोऽहमपि मेरुं महागिरिम् ॥ ५९

तमहं जातु नाख्येमन्यस्मिन्फलगुनादृते ।
 कृष्णाद्रा देवकीपुत्रात्सत्यं चात्र शृणुष्व मे ॥ ६०
 तेनाहमिषुणा शल्य वासुदेवधनंजयौ ।
 योत्से परमसंकुद्धस्तत्कर्म सदृशं मम ॥ ६१
 सर्वेषां वासुदेवानां कृष्णे लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ।
 सर्वेषां पाण्डुपुत्राणां जयः पार्थे प्रतिष्ठितः ।
 उभयं तत्समासाद्य कोऽतिवर्तितुमर्हति ॥ ६२
 तावेतौ पुरुषव्याघ्रौ समेतौ स्यन्दने स्थितौ ।
 मामेकमभिसंयातौ सुजातं शल्य पश्य मे ॥ ६३

C. 8. 1828
B. 8. 14. 13
K. 8. 34. 12

times).⁴ तत्त्वतः (for तत्तथा). T₃ G_{1.3} M₁ (all second time) मूढ शल्य न जानसे.

56 ^a) T₃ G_{1.3} M₁ (all second time) अहम् (for एवम्). — ^b) T₃ महावीर्यं; T₃ G_{1.3} M_{2.3} (all first time) महद्वैरं (G₃ ° र्यं); T₃ G₃ M_{2.3} (all second time) महद्वीर्यं; T₃ (second time) G₂ (first time).³ (second time) M₁ (first time).^{3.3} (both second time) महद्वीर्यं (for अहं वीर्यं). T₁ कृष्णयोः; T₃ G_{1.3} M_{2.3} (all first time) पाण्डवेः (for °वे). D_{2.3} बीमत्सोर्वीर्यमेव च (D₃ °माहवे). — After 56^{ab}, T₃ G_{1.3} M₁₋₃ repeat 55^a followed by 317* and repeat after that 55^a-56^b. — ^d) B₁ इव; S (except T₃) तौ (for एव). K₃ शल्य पते (for युद्धे शल्य). G₁ नाग्निः (for नाग्निं). B_{1.3} D_{2-4.7} शल्य गांडीवधारिणं; D₁ शल्याग्निं पतंगो यथा; T₃ शल्याभिपतंगं यथा (for ^d).

57 ^a) V₁ D_{4.3} वायम्; D₁ D₇ चापम् (for °यम्). K₃ आस्तेन्ययमीषु शल्यः (sic). — ^b) K₃ सपुङ्खो; V₁ B₂₋₃ D₁ D_{1.3} S (except T₃) सुपुङ्खो (for सुपुङ्खो). — ^c) V₁ T_{2.3} G एकतूणीशयः; D₁ D_{1.3} एकतूणीमयः; D₃ °रथः (for °शयः). — ^d) D₃ सधौतः.

58 ^a) T₂ श्वेत (for शेते). S₂ K_{1.4} चंदनपूर्णेपि; K₃ T₂ G₂ °चूर्णेन; V₁ B D (except D₂) T₁ M °चू (B₁ D₃ M₁ °पू)र्णेषु (for °पूर्णेन). — K₁ om. 58^a-59^d. — ^c) K₃ अहो यो; D₂ T_{2.3} G M₁ आहवे; Ca आहेयो (as in text). D₁ विषवात्युग्रो; T₂ विषमो ह्युग्रो; G₂ °वानुग्रो (for °वानुग्रो). — ^d) K₃ नरांश्च द्विपसंकुलान्; V₁ B_{2.3} D₂ नराश्वद्विपसंघहा (B₃ °ता).

59 K₁ om. 59 (cf. v. 1. 58). — ^a) K₃ एको बाणो; B (except B₂) D₁ D_{1-3.7} घोररूपो; S एकरूपो (for °वीरो). D₁ D_{1.3} S महाबुध्नस् (for °रौद्रस्). — ^b) T₂ तनुस्थास्थि- (for तनुत्रास्थि-). D₃ -विदारकः;

D₃ -प्रदारणः; M₁ -विदारणं. — ^c) S₂ K₄ V₁ T_{1.2} M₁ निर्भि (V₁ °वि)न्धां; D₁ निर्भिदे. K₃ वै कृष्य; V₁ D₁ D₂ कुद्धोहम्; D₃ T₁ सुष्टोहम्; D_{4.3} दृष्टोहम् (for रुष्टोऽहम्). D₃ संकुद्धो येन निर्भिन्धां. — ^d) K₃ ह्यपि (for अपि). S₁ (marg. as in text) K_{2.4} विष्वं; B₃ मेरु- (for मेरुं).

60 ^a) K₃ मुच्येयं; K₄ V₁ B₁ नाख्येहम्; D₁ मद्रेश; D₃ नाख्येहम्; Ca नाख्येयम् (as in text). — ^b) K₃ D₁ नान्यस्मिन् (for अन्यं). Some MSS. फाल्गुनाद्. — ^d) D₃ सत्यां वाचं; G₂ सत्यमात्रं (for सत्यं चात्र). B_{1.2.3} D₁ D_{2.4.7} चापि; D₁ T₂ एतत्; T₃ G_{1.3} अत्र; M₂ अत्य (for चात्र).

61 ^a) B₁ येना (for तेना). K₄ शल्यं. — ^c) K₃ D₁ योत्से. T_{1.3} G_{2.3} -संरुद्धौ (T₁ °रुद्धे; G₂ °रुद्धं); G₁ M -संकुद्धौ (for -संकुद्धस्). — ^d) S (except T₃) त (T₁ स)त्कर्तुं (for तत्कर्म).

62 ^a) K₁ D₃ सर्वेषां च हि (D₃ एव) देवानां; K₃ V₁ B D₁ D₁₋₇ S (except M₁) सर्वेषां वृष्णिवीराणां. Ca oites वासु (as in text). — ^b) S₂ K_{1.3} D₁ D₃ G₂ लक्ष्मी. — ^c) B_{1.4} D_{2-3.7} तु; D₁ M₁ तं (for तत्). — ^d) K_{1.2.4} V₁ B D₁ D_{1-4.6.7} T_{1.2} M को नि (D₁ वि)वर्तितुम् (for कोऽति). D₃ को निवर्तयितुं क्षमः.

63 ^b) K₃ S (except T₃) समाने (K₃ °नौ) (for समेतौ). D₁ सन्दिने स्थितौ; M₁ सन्दनास्थितौ. — ^c) G₂ ताव्; Ca माम् (as in text). D₂ अभिसंजातौ; T_{1.3} G M₁ अभि- (T₃ G °पि)संयुक्तौ; Ca °संयातौ (as in text). — ^d) B₃ सुयातं; Ca.° सुजातं (as in text). S₂ (sup. lin.) शल्य-मन्य; K₄ शल्यमय; K₃ B (except B₁) D₁ D_{1.2.4.7.3} T₃ G पश्य शल्य (by transp.); D₃ यस्य शल्य; T₁ M बत शल्य.

C. 8. 1828
B. 3. 40. 11
K. 8. 24. 12

पितृवसामातुलजौ भ्रातरावपराजितौ ।

मणी सूत्र इव प्रोतौ द्रष्टासि निहतौ मया ॥ ६४

अर्जुने गाण्डिवं कृष्णे चक्रं ताक्ष्यकपिध्वजौ ।

भीरूणां त्रासजननौ शल्य हर्षकरौ मम ॥ ६५

त्वं तु दुष्प्रकृतिर्मूढो महायुद्धेष्वकोविदः ।

भयावतीर्णः संत्रासादबद्धं बहु भापसे ॥ ६६

संस्तौपि त्वं तु केनापि हेतुना तौ कुदेशज ।

तौ हत्वा समरे हन्ता त्वामद्वा सहवान्धवम् ॥ ६७

64 ") S₂ B₁ पितृस्वसा; B₂ पितुःस्वजा (for पितृस्वसा). K₃ मातुलेयौ; G₂ मातुलजा. — ") V₁ T_{1.2} G_{1.2} मणिसूत्र. S₂ प्रोता; K₁ प्रोतो; K₁ प्रेतौ; Ca. c प्रोतौ (as in text). D₆ भूमणी सूत्र इव तौ. — ") T₁ द्रष्टासे (for द्रष्टासि). S₂ निहतौ.

65 ") B₄ Da₁ Dn₁ D_{1.5} अर्जुनौ; D₃ G_{1.2} M₁ अर्जुनं. B₄ Da₁ Dn₁ D_{1.5.8} G_{1.2} कृष्णस्य (G_{1.2} 'ण्य') (for कृष्णे). K₃ गांडीवं चार्जुनं कृष्णः; D₂ सगांडीवोर्जुनः कृष्णो (for "). M₁ चक्रे (for चक्रं). B₁ ताक्ष्यकपिध्वजे; B₅ Da₁ D₁ S ताक्ष्य (Da₁ D₁ 'क्ष') कपी ध्वजौ. B₃ कृष्णार्जुनौ च गांडीवचक्रौ ताक्ष्यकपिध्वजौ. — ") V₁ D₆ त्रासकरणौ; B (except B₂) Da₁ D_{1.8-5.7} Co-जननं (for-जननौ). — ") B₅ शल्यं (for शल्य). B (except B₂) Da₁ D_{1.8-5.7.8} हर्षकरं (for 'करौ'). K₁ मम हर्षकरावुभौ.

66 ") V₁ D₂ चात्र दुर्मते (D₂ 'ति'); D₆ चातिदुर्मतिर (for तु दुष्प्रकृतिर). K₃ मूर्षो (for मूढो). B₂ त्वं तु दुष्प्रकृतद्वेषी. — ") K₄ V₁ अकोविदः; B₁ कोविदः. D₆ महायुद्धेष्वकोविदः. — ") K_{1.8} V₁ B D M₂₋₄ भयाव (K₃ 'त') दीर्णः; T₁ भूयावतीर्णः; T₂ भयादुदीर्णः; G₂ 'द्वितीक्ष्णः; M₁ भावतीर्णः (submetric) (for भयाव). K₃ स त्रस्तो; T₂ संत्रासो (for संत्रासाद्). — ") T₂ ह्यबद्धं; Ca अबद्धं (as in text). K₁ वन्निह (sio) (for बहु). K₃ विरुद्धं बहु भाषणं.

67 ") D₁ तं स्तौषि; T₂ अस्तौषीस्. K₃ V₁ B_{1-3.5} D S तौ (for त्वं). K₁ संस्तौषिषं (sio). D₈ न; T₁ त्वं (for तु). S₂ K₂ तु केनासि; K₃ कुरुनपि (for तु के). K₁ संस्तौषिषं तु केनापि; B₂ तपज्जप्तोसि केनाद्य. — ") K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇ T_{2.3} G M त्वं; D₃ T₁ तु (for तौ). K₃ D₁ कुदेशजः (D₁ 'त'); G₂ कुचेतस. — ") K₃ हंता (for हत्वा). K₂ हर्ता; K₃ छात्वा; D₆ शल्य (for हन्ता). D₂ तं कुदेशज तौ हत्वा. — ") K₃ प्रमथ्य; V₁ B Da₁ D₁₋₃ त्वामद्य; Dn₁ T₂ त्वामहं (for त्वामद्वा). K₃ सहबांधवौ; T_{1.8} G M त्वामप्यद्य सबांधवं.

पापदेशज दुर्बुद्धे क्षुद्र क्षत्रियपांसन ।

सुहृद्भूत्वा रिपुः किं मां कृष्णाभ्यां भीषयन्नसि ॥ ६८

तौ वा ममाद्य हन्तारौ हन्तास्मि समरे स्थितौ ।

नाहं विभेमि कृष्णाभ्यां विजानन्नात्मनो बलम् ॥ ६९

वासुदेवसहसं वा फल्गुनानां शतानि च ।

अहमेको हनिष्यामि जोषमास्व कुदेशज ॥ ७०

स्त्रियो बालाश्च वृद्धाश्च प्रायः क्रीडागता जनाः ।

या गाथाः संप्रगायन्ति कुर्वन्तोऽध्ययनं यथा ।

68 ") G₂ देशं च (for-देशज). — ") K₃ क्षत्रिय-पांसनः; B_{1.8} D₄ 'पांसनः; D₆ 'पांशुल (for 'पांसन): — ") K₃ सुहृद्भूत्वा (sio); Dn₁ D₆ T_{2.3} G M₂₋₄ 'दूषो; T₁ सुहृद्यापि; M₁ सुहृद्विपो (for सुहृद्भूत्वा). B₄ कामं (for किं मां). — ") K₂ कृष्णा त्वा. K₁ om. (hapl.) from भीषयन्नसि (in 68²) up to कृष्णाभ्यां (in 69²). K₃ V₁ B₁₋₄ Da₁ Dn₁ D_{1.8-5.7.8} S भीषयिष्यसि; D_{2.8} 'यस्यलं.

69 K₁ om. up to कृष्णाभ्यां (in 69²) (of. v. l. 68). — ") M₁ ते (for तौ). D₃ च (for वा). K₂ मामद्य; V₁ B Da₁ D₁₋₇ G₁ मामद्य; Dn₁ D₈ [अ]हमद्य; T₁ माप्र (for ममाद्य). S₁ K₃ * * * तौ; B₂ Dn₁ D₈ वा मां (B₁ मा) तौ (for हन्तारौ). — ") V₁ m B_{1.8-5} Da₁ D_{1.8-5.7} हनिष्ये वापि तावहं. B₂ अवधिष्टाबलक्षितौ; Dn₁ D₈ अवधिष्टां रणे स्थितौ; D₂ हन्या वा तावहं रणे; D₆ हनिष्ये तावहं रणे; T_{1.8} G M हनिष्ये तौ न (T₁ ताव-; G₂ ते न) संशयः; T₂ हनिष्ये वा रणे स्थितौ. — ") Dn₁ विभेम; G₁ भवेमि. — ") K₂ विजनन्; V₁ D₆ विजानामि.

70 ") B₂ च (for वा). Da₁ D_{1.8} वासुदेवानां सहस्रं वा (hypermetric). — ") Some MSS. फल्गुनानां. V₁ B_{1.8} Da₁ Dn₁ D_{8.4.7.8} S (except T₃) वा (for च). — ") V₁ Co जोषमास्व; Da₁ D₈ 'मास्व; Dn₁ T₂ चोदयाश्चान्; D₆ G₂ जोषमास्व (G₂ 'स्व); T₃ G_{1.8} तूष्णीमास्व (for जोष). Ca cites जोषं (as in text). G₂ [अ]कुदेशज (for कु).

71 ") D₈ स्त्रियो वा बालवृद्धाश्च. — ") V₁ क्रीडागता; T₂ क्रीडां; Co क्रीडा (as in text). Co: क्रमशे (sio) गता इति वा पाठः — ") Dn₁ T₂ यां गाथां; T₁ या गतां (for या गाथाः). — ") S₂ K₃ V₁ B_{2.4} Dn₁ D_{2-5.7.8} T₂ कुर्वतो. D₁ [S]ध्यापनं; T₂ [S]ध्ययनं (for Sध्य). S₂ K₃ Dn₁ D₈ T₂ तथा; D₂ द्विजाः (for यथा). — ") Dn₁ T₂ तां गाथां; D₆ om. (for ता गाथाः). B₄ वै (for

ता गाथाः शृणु मे शल्य मद्रकेषु दुरात्मसु ॥ ७१
 ब्राह्मणैः कथिताः पूर्वं यथावद्राजसंनिधौ ।
 श्रुत्वा चैकमना मूढ क्षम वा ब्रूहि वोत्तरम् ॥ ७२
 मित्रघृञ्चद्रको नित्यं यो नो द्रष्टि स मद्रकः ।
 मद्रके संगतं नास्ति क्षुद्रवाक्ये नराधमे ॥ ७३
 दुरात्मा मद्रको नित्यं नित्यं चानृतिकोऽनृजुः ।
 यावदन्तं हि दौरात्म्यं मद्रकेष्विति नः श्रुतम् ॥ ७४
 पिता माता च पुत्रश्च श्वश्रूश्चशुरमातुलाः ।

जामाता दुहिता भ्राता नप्ता ते ते च बान्धवाः ॥ ७५
 वयस्याभ्यागताश्चान्ये दासीदासं च संगतम् ।
 पुंभिर्विमिश्रा नार्यश्च ज्ञाताज्ञाताः स्वयेच्छया ॥ ७६
 येषां गृहेषु शिष्टानां सक्तुमन्थाशिनां सदा ।
 पीत्वा सीधुं सगोमांसं नर्दन्ति च हसन्ति च ॥ ७७
 यानि चैवाप्यवद्धानि प्रवर्तन्ते च कामतः ।
 कामप्रलापिनोऽन्योन्यं तेषु धर्मः कथं भवेत् ॥ ७८
 मद्रकेषु विलुप्तेषु प्रख्याताशुभकर्मसु ।

C. 8. 1844
 B. 8. 40. 29
 K. 8. 34. 29

मे). — ^f) D₈ दुरात्मना (for 'त्मसु).

72 ^a) K₁ कथितः; K₈ D₈ कथिता; T₂ कथितं. — ^b) K₈ यथा यद् (for यथावद्). — ^c) Dn₁ [अ]थ विमना; D₁ वैकमना (for चैक^o). K₈ T₃ G M_{1.2.4} मूढं (for मूढ). — ^d) T₁ मम (for क्षम). K₈ D₈ T₂ क्षमा (K₈ 'म)वान्; B₅ क्षमस्व; T₃ G मम वा (for क्षम वा). T₁ प्रब्रूहि (for वा ब्रूहि). S₂ K_{1.3.4} V₁ B₁₋₈ D (except Dn₁) S चोत्तरं.

73 ^a) D₈ M₁ मित्रह (M₁ 'हु)ङ्; G_{1.2} मित्र (G₂ 'त्रं)ष्ट (for 'ष्टु). K₈ मित्रहा; G₂ मनिको (for मद्रको). — K₈ om. (hapl.) 73^b-74^a. — ^b) B₄ यो मां; Dn₁ यान्यो; D₈ यो मे; D₈ ये नो (for यो नो). D₁ समद्रकाः; G₂ स मद्रक. Ca as in text. — ^c) V₁ D₈ संगतिरु; T₁ शपदं; G₂ शपथं; C₈ संगतं (as in text). — ^d) G₂ क्षुद्रसत्वे; C₈ क्षौद्रे वाक्ये. S₂ K_{2.4} नराधम.

74 K₈ om. 74^a (cf. v. 1. 73). — ^b) K₁ चार्हनिको; K₄ चानृतको; V₁ BDS आनृतिको (for चानृ^o). Ca. o cites आनृतिकः. K₈ नित्यमालंतिकौ तुजः (sio). — ^c) K₂ V₁ B_{1.5} Dn₁ D_{1-5.7} यावदन्तं हि; D₈ प्रवदन्तं हि; T_{1.8} G M यच्चान्यदपि; T₂ यावदन्तं (for 'दन्तं हि). Ca cites यावदन्तं (as in text); C₈ यावदन्तं. — ^d) S₂ मद्रकेष्ठितः श्रुतं (sio).

75 ^a) K₈ V₁ B (except B₄) D T₂ transp. माता and पुत्रः. S₂ त्राता; K_{1.4} भ्राता; T_{1.8} G_{1.8} M पुत्राश्च. — ^b) Some MSS. स्वसुरः. D₈ सुषाश्चश्व मातुलाः. — ^c) T₃ G भगिनी (for जामाता). S₂ K_{1.4} पुत्रो; M₁ माता (for भ्राता). — ^d) K₈ नृप्ता (for नप्ता). Dn₁ नप्तारो ये (for नप्ता ते ते). K₄ T₃ येन्ये; B₁ चैते; B₂ वै ते; B₃ damaged; D₁ ते न; D_{2.4} [अ]न्ये ते; D₈ नैके; D₈ [अ]न्ये ये; T_{1.8} G M चान्ये (for ते ते). T₂ [S]पि (for च). S₂ K_{1.8} बान्धवाः; M₁ पांडवाः.

76 ^a) T₁ चान्या (for चान्ये). K₁ वयस्याभ्यागताश्चान्ये; T₂ वयश्चाभ्या. — ^b) K₁ दासी. दासी च; D_{8.7} S

(except T₂) 'दासा (D₇ G₂ 'स)श्च; D₈ दासदासीव. D₈ स्व (for च). B₅ D₂ T_{1.8} G_{1.8} M संगताः; G₂ बान्धवाः (for संगतम्). — ^c) B₅ Dn₁ D_{1.5} तु (for च). B₈ S पुंभिर्वि (G₂ 'श्च)मिश्रिता नार्यो. Ca cites पुंभिः; Ca. c cite विमिश्राः (as in text). — ^d) K₈ भ्राता-ज्ञाताः; D₈ ज्ञातो; T₁ ज्ञाताज्ञा चै; C₈ ज्ञाताज्ञाताः (as in text). V₁ D₈ T₂ च स्वे (D₈ ये)च्छया; B₂ D₂ यथे; D₈ स्वयेयथा (for स्वयेच्छया). Ca cites स्वया (as in text).

77 ^a) B₅ तेषां; T₁ G₂ एषां (for तेषां). S₁ K_{1.8} V₁ B (except B₂) Dn₁ D_{2-5.7.8} S C₈ [अ]शिष्टानां. — ^b) S₂ K₈ स (K₂ श)क्तुमन्थाशिनां; K₁ B Dn₁ D_{1.2-5.8} C₈ सक्तु (B₂ शक्तु; B₁ D₈ शक्तु; D_{1.5} शक्तु) मत्स्याशिनां; K₈ शक्तुमन्थासिनं; K₄ V₁ शक्तुमत्स्या-सिनां (V₁ 'शिनः); D₂ सक्तुमांसाशिनां; D₈ शक्तुमिच्छसि नः; D₇ (before corr.) सक्तुमत्स्याशिनां; T_{1.8} G M सक्तु (T₁ 'क्ता)मथाशि (M₁ 'जि)नां; T₂ वस्तुमथामिषं. B Dn₁ Dn₁ D_{1.2-5.7} T₂ तथा (for सदा). — ^c) K₁ सीधुं; K₂ T₃ G M शीधुं; K₈ BD (except D_{8.8}) सीधु; K₄ शीघ्रं (for सीधुं). T₂ मधूनि (for सीधुं स-). Cv as in text. — ^d) K_{1.2.4} नंदन्ति; K₈ क्रुदन्ति; V₁ B_{1.3-5} D₂₋₇ S (except T₂) क्रुदन्ति; B₂ कुर्वन्ति; Dn₁ D_{1.8} कु (D₈ कू)दन्ति (for नर्दन्ति). D₈ प्रहसन्ति; G₂ च समन्ति (for च हसन्ति). Cv क्रुदन्ति च हसन्ति च.

78 ^a) K₈ V₁ BD T₂ गायन्ति चा (Dn₁ वा)पि; T₁ G₂ गायन्ति च हि (G₂ चैव); T₃ G₂ M गांति चैव हि (M 'वापि) (for यानि चैवापि). Ca cites गायन्ति. G₂ बद्धानि. — ^b) M₃ प्रवर्धते. T₁ कामतः. — ^c) D₁ कामः प्रलापितो; D₈ कामप्रलापिनो. S₁ [S]न्योन्ये; K_{1.2} [S]न्योन्ये. — ^d) D₁ नृपु; T₃ G एष (G₁ 'पु) (for तेषु).

79 ^a) K₈ V₁ B D S Ca [अ]त्र (K₈ 'वि)लिप्तेषु (for विलु^o). — ^b) K₄ पुख्यातासर्वकर्मसु (sic); M₄

C. 8. 1844
B. 8. 40. 29
K. 8. 34. 29

नापि वैरं न सौहार्दं मद्रकेषु समाचरेत् ॥ ७९
मद्रके संगतं नास्ति मद्रको हि सचापलः ।
मद्रकेषु च दुःस्पर्शं शौचं गान्धारकेषु च ॥ ८०
राजयाजकयाज्येन नष्टं दत्तं हविर्भवेत् ॥ ८१
शूद्रसंस्कारको विप्रो यथा याति पराभवम् ।
तथा ब्रह्मद्विषो नित्यं गच्छन्तीह पराभवम् ॥ ८२
मद्रके संगतं नास्ति हतं वृश्चिकतो विषम् ।

प्रख्याताशुभ्रं. — ^a) T₁ नापि शौचं; G₂ नातिवैरा (for नापि वैरं). M₃ नापि वै रणसौहार्दं. — ^a) Ś₁ K_{1.2} B₃ D₄ T₃ M_{1.3} मद्रकेण; Ś₂ K_{3.4} D_{3.6.7} M_{2.4} 'के न; V₁ 'के च (for 'केषु).

80 ^a) V₁ संगतिर. — ^b) K₃ D₈ मद्रका (D₈ 'के) हि; Dn₁ D₈ T₃ म (D₈ मा) मद्रकेषु (for 'को हि). K_{1.3} V₁ B D T_{3.3} G M सदा मलः (K₃ 'ला; V₁ B₄ D₈ T₃ 'लं); K₄ सुचापलः; T₁ सदा चलः (for सचापलः) — ^c) T₁ न (for च). Ś₁ K₂ संस्पर्शः; K₃ संश्लेषो; V₁ B D T_{1.2} संघ (T₁ 'ह)ष्टं; T₃ G संघ (G₁ 'शृ; G₂ 'ह)ष्टं; M₁ C_a संस्पृष्टं; M₂₋₄ संघु (M₂ 'घृ)ष्टं (for दुःस्पर्श). — ^d) K₃ शौर्यं; G₂ शोचन् (for शौचं). K_{3.4} Dn₁ D₈ गंधारकेषु.

81 ^a) K₂ राजयाजनयाज्येन; V₁ B₂ Da₁ Dn₁ D₁ M₁ C_a 'याजकयाज्येषु; B_{1.3-5} D₂₋₃ 'या (D₂ 'रा)जकयाज्ये च; T_{1.3} G_{1.3} M₂₋₄ 'याजकया (T₁ 'रा)ज्ये हि; T₂ शूद्रयाजनयाज्ये च; G₂ राजयाजनयाज्याभ्यां. — ^b) S (except T₂) यथा (for नष्टं). K₃ भुवि; G₂ अहं (for हविर्). B₂ Da₁ D_{1.5} यथा; T₁ मुखैः; T₃ G M नशेत् (for भवेत्).

82 ^a) T₁ G₂ M₂₋₄ शूद्रसंस्कारको; C_o 'स्कारको (as in text). — After 82^{ab}, T₃ G₃ read (for the first time) 319* repeating it after 82. T₂ G₂ om. (hapl.) 82^{ad}. — ^c) Ś K B Da₁ D_{1-3.5.8} T₃ G_{1.3} यथा (for तथा). Ś K_{1.2} ब्रह्मद्विषो (for 'द्विषो). T₁ G₁ M [S] 'नित्यं (for नित्यं). — ^d) Dn₁ गच्छन्ती हि; T₁ गच्छन्ति हि. — After 82, K₄ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} ins.:

318* तथैव संगतं कृत्वा नरः पतति मद्रकैः ।

[B₁ D_{1.3-5} यथैव. Dn₁ संघकं (for संगतं).]

On the other hand, T₁ G_{1.3} M ins. after 82: T₃ G₃ (repeating after 82), after 82^{ab}:

319* न तथा संगतं चापि मद्रकेष्विह विद्यते ।

[T₃ (first time) G_{1.3} (first time) तत् (for न). G₂ संगतश्च. M₂₋₄ अपि (for इह). G₃ दुरात्मसु (for [इ]ह विद्यते).]

आथर्वणेन मन्त्रेण सर्वा शान्तिः कृता भवेत् ॥ ८३
इति वृश्चिकदष्टस्य नानाविषहतस्य च ।

कुर्वन्ति भेषजं प्राज्ञाः सत्यं तच्चापि दृश्यते ।
एवं विद्वज्जोषमास्त्र शृणु चात्रोत्तरं वचः ॥ ८४
वासांस्पृत्सृज्य नृत्यन्ति स्त्रियो या मद्यमोहिताः ।
मिथुनेऽसंयताश्चापि यथाकामचराश्च ताः ।

83 ^a) Dn₁ C_a मद्रकैः; D₂ मंडूके. T_{1.3} G M₁ बालेष्वपि सदा न स्म (M₁ तदा तस्माद्); M₂₋₄ बालेष्वपि (M₂ 'ष्विव) च दंष्ट्रेषु; C_o as in text. — ^b) T_{1.3} G धनं; M₁ हतो; M₂₋₄ वज्रे (for हतं). K₃ V₁ (before corr.) B_{2.5} Da₁ Dn₁ D_{1-5.8} C_a वृश्चिक ते. C_v हतं वृश्चिक ते विषम्. — ^c) V₁ B₂ Da₁ D_{3.7} T₃ G_{2.3} अथर्वणेन; C_o आथ (as in text). C_v as in text. — ^d) Ś K V₁ B (except B₅) Dn₁ D_{2-4.7.8} T₂ यथा शान्तिः; D₈ T_{1.3} G सर्वशान्तिः (T₁ 'शाक्तिः). D₂ कृतो. Ś K₁₋₃ V₁ B Da₁ D_{1.3-7} S (except T₂) मया (for भवेत्). C_v यथा शान्तिः कृता मया.

84 ^a) Ś₂ K₃ वृश्चिकदंष्ट्र (K₃ 'द्र)स्य. C_v as in text. — ^b) B₂ D_{3.4.7} C_v विषवेगहतस्य (for नानाविष). — ^c) K₄ कुर्वन्त. B_{2.5} Da₁ D_{1.3.5} भेषजं; C_{a.6} भेषजं (as in text). C_v कुर्वन्ति भेषज्यं प्राज्ञाः. — ^d) Ś₂ सत्यतश्चापि; T_{1.3} G_{2.3} M सद्यस्त (T₁ 'स)च्चापि; G₁ समस्तश्चापि; C_v सत्यं त (as in text). D₈ लक्ष्यते; C_v दृश्यते (as in text). C_v as in text. — ^e) M₁ भावं (for एवं). G₂ विद्वान्. B₂ आशु तोषं; B₃ आत्मदोषं; B₄ Da₁ D_{1.5} T₁ M आस्त्र जोषं (by transp.); D₈ जोषमानः. Dn₁ T₂ एवं विदित्वा सं (T₂ स्व)दोषं; D₈ एवंविधेन स्वे जोषं (sic). T₃ G_{1.3} भूयस्त्वं शृणु मे वाचो. — ^f) T₁ शृणुष्व (for शृणु च). K₃ B_{1.5} वाचोत्तरं; K₄ वै चोत्तरं; B₂ रात्रोत्तरं (sic); T₂ चैवो. D₈ शृणु चोत्तरमत्र च; T₃ G_{1.3} ब्रूहि तत्रोत्तरं वचः.

85 ^a) K₄ सवासंसि (hypermetric). D₈ नर्तते (for नृत्यन्ति). — ^b) Dn₁ [S]पि; T₂ वा; M₄ यं (for या). K₃ स्त्रियो मद्याद्विमोहिताः; D₂ स्त्रियो मद्येन मो; D₈ याः स्त्रियो मदमोहिताः; D₈ स्त्रियो चापि प्रमो; T_{1.3} G स्त्रियो मद्यविमो. — ^c) K_{1.3} V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1-5.7.8} S मैथुने (B₅ G₁ 'नं). Ś K₁₋₃ संयुताश्च; B₅ Dn₁ T₂ संगताश्च; D₈ [अ]संसुताश्च; C_o असंयताः (as in text). V₁ चैव. D₈ मैथुनासंयताश्चापि; T_{1.3} G M मिथुने संगताया (T₁ 'सा)श्च. — ^d) K₄ (marg. as in text) B₁ D_{1.3} यथाकामचराश्च; S (except T₂) 'कराश्च (for 'चराश्च). B₃ तथा; B₄ D₈ च

तासां पुत्रः कथं धर्मं मदको वक्तुमर्हति ॥ ८५
 यास्तिष्ठन्त्यः प्रमेहन्ति यथैवोद्रीदशेरके ।
 तासां विभ्रष्टलज्जानां निर्लज्जानां ततस्ततः ।
 त्वं पुत्रस्तादृशीनां हि धर्मं वक्तुमिहेच्छसि ॥ ८६
 सुवीरकं याच्यमाना मदका कषति स्फिजौ ।
 अदातुकामा वचनमिदं वदति दारुणम् ॥ ८७

मा मा सुवीरकं कश्चिद्याचतां दयितो मम ।
 पुत्रं दद्यां प्रतिपदं न तु दद्यां सुवीरकम् ॥ ८८
 नार्यो बृहत्यो निर्हीका मदकाः कम्बलावृताः ।
 घस्मरा नष्टशौचाश्च प्राय इत्यनुशुश्रुम ॥ ८९
 एवमादि मयान्यैर्वा शक्यं वक्तुं भवेद्बहु ।

G. 8. 1856
 B. 8. 40. 41
 K. G. 34. 40

याः; T1.2 G M च ह (T2 हि) (for च ताः). V1 यथाकाम-
 वराश्रयाः. — °) K4 पुत्र. — °) K4 मदको; T3 G2.3
 अत्र नो. T1 M2-4 वेत्तुम्; T3 G बोद्धुम् (for वक्तुम्).
 K3.4 B1 D2.7 अर्हसि.

86 °) T1 प्रमोहति; Co प्रमे° (as in text). Cv as
 in text. — °) S K2 D6 यथैवोद्री (K2 °द्यो) दशेरके;
 K1 °वोद्री दशेरकी; K3.4 V1 B1.2.4.5 D41 Dn1 D1.4.5.7
 M1 यथैवोद्री (K3 °वाद्यो; K4 °वोद्यो; V1 °कोद्यो; Dn1
 °वाद्यः; M1 °वाद्यादेशरकाः; B3 °वो*°केरवः; D2 °वोद्वदशे-
 रिके; D2 °वोद्वदशोरकः; D2 पथिव्येव हि शेरते; T1 यथैवोद्री
 यथा खरा; T2 °वोद्रे यथा मृगाः; T3 G M2-4 यथैवोद्री यथैल-
 (M2-4 °योह)काः. Co cites दशेरकाः. Cv यथैवोद्रीदशे-
 रकी. — °) K1 V1 B1-4 D2-7 T1.8 G2.3 M विभ्र (T1
 G2 °सु)ष्टधर्माणां; K3 विभ्रदशौचानां; Dn1 D8 T2 विभ्र-
 (D8 °सु)ष्टशौचानां; G1 एवोद्वधर्माणां (for विभ्रष्टलज्जानां).
 — °) G2 निमज्जतसु; Ca निर्लज्जानां (as in text). G2 तव
 (for the second ततः). Co cites ततस्ततः (as in text).
 — °) T2 G2 M1 तादृशानां. Dn1 T2 च (for हि). — °) Dn1
 यथा; D6 T2 तथा (for धर्म). K3 लक्तुम् (for
 वक्तुम्). D2 यथावद्वक्तुमर्हसि; T1 धर्मं किं वेत्तुमर्हसि.

87 °) B2 Dn1 D2.3.3 Co सुवीरकं; Ca सुवी° (as in
 text). S1 K2 याच्यमानौ; T1 G1.2 °मानां (G1 °नं); M1
 °मानानां (hypermetric). K3 शौवीरं याच्यमाना च. Cv
 as in text. — °) S2 K1.3 B D41 D1-5.7 M2-4 Ca
 मदिका; Dn1 मदकी; T1 मदकां. S2 K1.3 V1 BD T1 M
 Ca.0 कर्षति; T2 G1 कर्षती. K1 B D41 Dn1 D1.8-5.7
 (before corr.) Ca.0 स्फिजौ; K3 स्पजौ; K4 स्फिटौ;
 V1 स्फचौ; D2 स्वजौ; D6 [ई]प्सितं; T1 स्विजैः; T2
 शुचा; G1 सजौ (for स्फिजौ). T3 G2.3 मदका (G2 °कं)
 कष्टमीप्सितं. Cv मदिका प्रातिवेदिमकैः; Cvp मदिका
 कृषती स्फिजौ. — °) S1 अदातुकामः; S2 अदातुकामा;
 K1.2.4 अदातुकाम- (K1 °मो); K3 B2 D2.8 T1.2 अदातु-
 कामा; V1 प्रदातु° (for अदातु°). — °) D2 इमं (for
 इदं). D2 वचन- (for वदति). S (except T2) इदमाह
 (T3 G2 °हुः) सुदारुणं.

88 °) K3 V1 B Dn1 D2-8 T1 Ca मा मां; G1 न मां;

G2 इमं (for मा मा). K1.4 Dn1 D3 S सौ (K4 सु)-
 वीरकं. K4 कश्चिद्. Cv as in text. — °) S (except
 T2) याचे (M1 °चे)त (for याचतां). K3 V1 B D41
 Dn1 D1.2-8 T G1.3 M दयितं. D2 याचेदप्रीतजं गमं (sic);
 G2 याचेतावो मतिर्मम (sic). — °) K3 V1 BDS (M3
 damaged) पतिं दद्यां (for प्रतिपदं). — °) K3 D5 न तु;
 T3 G2 न तद्; G2 नैव (for न तु). T1 न तु सुवीरकं
 कश्चित्.

89 °) K1.3 V1 B D T2 G1.3 M गौर्यो; T1 गौवा;
 T2 चौर्यो (for नार्यो). Dn1 D4.6 T1 M1 बृहत्यो; M2-4
 महत्यो. D41 D1.5 दुर्हिकाः; T2 निर्मीका; T3 G2 माद्यस्ता;
 Ca निर्हीका (as in text). G2 गौर्यो ब्रह्महत्याकामा
 (sic). — °) N म (D6 मा)दिकाः. S2 कमुलावृताः; K1
 हस्त्रलावृताः; Co कम्बलावृताः (as in text). T3 G1.3 मत्ताः
 कंबलवाससः. — °) D2 T1 M1 सस्मरा; T2 कस्मरा; G2
 विस्मरा; Ca.0 घस्मरा (as in text). — °) Dn1 प्रायवति
 (for प्राय इति). K3.4 B Dn1 D1.2.6.8 T G2.3 M1
 [अ]नुशुश्रुमः. — After 89, S ins:

320* प्रमेहित्वा स्फिजा भूमिं कर्षन्त्यो हीनशोधनाः ।

स्पृष्टा वाग्भिर्न मृद्भिश्च निलोच्छिष्टा भवन्ति हि ।

[(L.1) Cf. 86° and 87°. T2 G2 प्रमेहित्वा (G2 °ता)
 (for प्रमे°). T1.2 G2 स्त्रियो; T3 G2 [अ]सु वा; G1
 प्सिजौ (for स्फिजा). G2 भूर्ति; M1 भूमिः. T3 G1.3 धर्वत्यो;
 M1 कर्षतो. T1 न तु शोधनाः; M मित्रशोधनाः (for हीन°).
 G2 धर्वत्यो विषोभनाः (for the posterior half). — (L.2)
 T1 स्पृष्टा; T2 स्पृष्टा; G1 स्पृष्टा; G2 स्पृष्टा; M2-4 स्पृष्टा (for
 स्पृष्टा). T1 चाग्निर्; T2 पद्भिर्; T3 त्वद्भिर्; G2 सद्भिर्; G2
 त्वग्निर्; M1 वा मित्र- (for वाग्भिर्). T1 अमृद्भिश्च; G1
 मृदद्भिश्च; G2 नमद्भिश्च (for न मृ°). T2 G1 M3.4 निलोच्छिष्टा
 (for °च्छिष्टा). T1 पिशाचिकाः; M1 [अ]पचारकाः; M2-4
 [अ]पचारिका (for भवन्ति हि).]

90 °) T2 तु या (for मया). K3 नैव; K4 यैर्वा;
 M2-4 [अ]न्ये ता (for [अ]न्यैर्वा). — °) M2-4
 शक्या. K2 युक्तं (for वक्तुं). K3 बहुः. — °) K3 T
 G2.3 M आकेशांतान् (for °शाप्रान्). S1 K3-4 T1 नखाग्रैः
 (K3 T1 °आ)श्च (for °आच). G1 आकाशादानखग्राच.

C. 8. 1857
B. 8. 40. 42
K. 8. 24. 42

आ केशाग्राजखाग्राच वक्तव्येषु कुवर्त्मसु ॥ ९०
मद्रकाः सिन्धुसौवीरा धर्मं विद्युः कथं त्विह ।
पापदेशोज्जवा म्लेच्छा धर्माणामविचक्षणाः ॥ ९१
एष मुख्यतमो धर्मः क्षत्रियस्येति नः श्रुतम् ।
यदाजौ निहतः शेते सद्भिः समभिपूजितः ॥ ९२
आयुधानां संपराये यन्मुच्येयमहं ततः ।
न मे स प्रथमः कल्पो निधने स्वर्गमिच्छतः ॥ ९३
सोऽहं प्रियः सखा चास्मि धार्तराष्ट्रस्य धीमतः ।
तदर्थे हि मम प्राणा यच्च मे विद्यते वसु ॥ ९४

— ^a) T₂ कर्तव्येषु; C₀ वक्तव्येषु (as in text). K₁ कुवर्त्तुसु;
V₁ B_{1.4.5} D_{n1} D_{2.8} कुकर्मसु; B_{2.8} M₁ च (B₂ सु-)
कर्मसु; D_{a1} D_{1.5} C_{0p} कुजन्मसु; G₂ सुवर्त्मसु; M₂
विवर्त्मसु (for कु^०). K_{2.4} वक्तव्ये मुक्तवर्त्मसु. ❀ C₀:
आकेशाग्रादि अभिव्यासा । ❀

91 ^a) K₂ मुद्रकाः; K₂ वर्त्मयुग्मः (sic) (for मद्रकाः).
— ^b) S₂ K₁ धर्मं विद्युः; K₂ धर्मे विष्णुः (sic); T₂
धर्मचित्ताः (for धर्मं विद्युः). T₂ G_{2.8} धर्मवत्कथयन्ति हि.
— ^c) D₂ देशोज्जवान्; D₂ देशमवा (for देशोज्जवा).
D₂ म्लेच्छान्. — ^d) D_{n1} कर्मलोपविचक्षणोः.

92 ^a) K₂ T_{2.8} G_{2.8} एवं (for एष). — ^c) T_{1.8}
G₂ यथाजौ.

93 ^a) Some MSS. सांपराये; K₂ पराधेय (sic); B₂
संप्रहारे; D₂ साराधेय; C₀ संपराये (as in text). — ^b) K₂
यत्स्वपेयम्; V₁ यन्मुच्येयम्; D_{n1} यान्युच्येयम्; D₂ यं
मन्येहं; T₂ विसुंचेयम्; G₁ मन्मुंचेयम्; G₂ न मुंचेयम् (for
यन्मुच्येयम्). B₄ T₂ G_{1.8} अहं तनुं (T₂ G₂ 'नु:); D₂
महत्तमः; G₂ अहं तव (for अहं ततः). — ^c) V₁ B D_{a1}
D_{n1} D_{1.8-7} ममैव; D₂ एष मे; T G M₁ य एष; M₂₋₄
एष वै (for न मे स). — ^d) T₁ M प्रधानः (T₁ 'न-)
स्वर्गगामिनां; T₂ प्रदानं स्वर्गगामिनां; T₂ G स एव
स्वर्गवासिनां.

94 ^a) D_{a1} D_{2.8} T₂ सोयं. K₂ G₂ प्रियसखा; V₁
विप्रसखश्च; D₂ प्रियः सखश्च. V₁ D₂ S (except T₂) चैव
(for चास्मि). — ^c) V₁ D_{2.8} T₂ G M तदर्थो; B₂ D_{1.8}
T_{1.8} तदर्थं (for 'र्थे). T₁ च (for हि). T₁ महाप्राणाः
(for मम प्राणाः).

95 ^a) S₁ K₂ वक्तुं (for व्यक्तं). K₂ त्वमस्युचितः;
B₁ 'प्युपहितः; T₁ त्वयापि सहितः; T_{2.8} G त्व(G₂ सा)-
मस्युपहितः; M₁ त्वमपि सहितः; M₂ त्वं हि 'प्युपहितः; M_{2.4}
एवाभिसहितः (for त्वमस्युप^०). Ca. c cite उप^० (as in

व्यक्तं त्वमप्युपहितः पाण्डवैः पापदेशज ।
यथा ह्यमित्रवत्सर्वं त्वमस्मासु प्रवर्तसे ॥ ९५
कामं न खलु शक्योऽहं त्वद्विधानां शतैरपि ।
संग्रामाद्विमुखः कर्तुं धर्मज्ञ इव नास्तिकैः ॥ ९६
सारङ्ग इव धर्मातः कामं विलप शुष्य च ।
नाहं भीषयितुं शक्यः क्षत्रवृत्ते व्यवस्थितः ॥ ९७
तनुत्यजां नृसिंहानामाहवेष्टनिवर्तिनाम् ।
या गतिर्गुरुणा प्राञ्जे प्रोक्ता रामेण तां स्मर ॥ ९८
स्वेषां त्राणार्थमुद्युक्तं वधाय द्विषतामपि ।

text). — ^b) K_{2.4} T₂ G₂ पापदेशजः. — ^c) K₂ V₁
B₂ D₂ S (except T₂) तथा (for यथा). K₁ G₂ हि
मित्रवत्; K₂ D_{a1} D_{1.5} त्वमित्र^०; B_{1.8.4} D_{n1} D_{2.4.7} T₂
G₂ चामित्र^० (for ह्यमित्र^०). D₂ संख्ये (for सर्व). — ^d)
V₁ अस्मासु त्वं (by transp.); B₂ त्वमप्याशु. G₂ (inf.
lin.) प्रवर्तते.

96 ^a) G₂ खलु न (by transp.); M₂ नु खलु. — ^b)
K₂ त्वद्विधैश्च; M₁ तद्विधानां (for त्वद्वि^०). M₂ शतैरपि
(for शतै^०). — ^c) G₂ समरे (for संग्रामाद्). B₂ S
विमुखी- (B₂ T₁ 'खं). — ^d) T₁ G_{2.8} M₂₋₄ स(T₁ स्व)-
धर्मः; T_{2.8} G₁ M₁ सद्धर्म (for धर्मज्ञ). K₄ G₂ इति (for
इव).

97 ^a) K₁ V₁ B_{1.4.5} शारंग (V₁ 'गं); C_a शारंगा;
C₀ 'ग (as in text). K₂₋₄ D₂ T₂ G₂ धर्माते (K₂ 'ते;
K₄ 'तै:); D_{n1} धर्मातैः (for धर्मातैः). C_v सारङ्ग इव धर्मान्ते.
— ^b) D_{a1} D₂ विलप्य. B₂ शुष्मिवान्; D_{n1} मुष्य च;
T₂ इष्यसि; M₂ तुष्य च; C_a शुष्य च (as in text). B_{1.4}
वा (for च). T₁ कामं विलपसि ह्वन्. — ^c) B₁ नायं.
— ^d) K₂ क्षत्रवृत्ते; K₂ 'दक्षे; B₂ D₂ T₂ G 'धर्मे; T_{1.2}
'वृत्तौ (for 'वृत्ते).

98 ^a) B₁ अमुत्यजां (for तनु^०). — ^b) D₂ [अ]-
पलायिनां; G₁ [अ]नुवर्तिनां. S₂ महादेवेषु वर्तिनां (sic).
— ^c) K₂ प्राप्ता; V₁ BD (except D₂) T_{2.8} G प्रोक्ता;
T₁ M प्रेम्णा (for प्राञ्जे). — ^d) V₁ B D_{a1} D_{n1} D_{1-5.7}
पुरा; D₂ तदा; T_{2.8} G प्रेम्णा (for प्रोक्ता). B₂ तत्; D₂
M₁ सं- (for तां). K₂ T₁ स्मरेत्; V₁ D₂ स्मरन्; B D_{a1} D_{n1}
D_{1.8-8} T_{2.8} G M स्म(G₁ व)रे (for स्मर).

99 ^a) S₁ K_{1.2.4} B (except B₂) D_{2-4.7.8} T₂ G₂
ते(G₂ वे)षां (for स्वेषां). K₄ त्राणार्थम्; V₁ त्राणाय;
T₂ सुखार्थम् (for त्राणा^०). S₂ अत्युक्तं; K₂ उमुक्तं (sic);
V₁ यद्युक्तं; B₁₋₈ D (except D_{2.8}) उद्यतं; B₂ अत्युक्तं

विद्धि मामास्थितं वृत्तं पौरुषवसमुत्तमम् ॥ ९९
 न तद्भूतं प्रपश्यामि त्रिषु लोकेषु मद्रक ।
 यो मामस्मादभिप्रायाद्वारयेदिति मे मतिः ॥ १००
 एवं विद्वज्जोषमास्व त्रासार्त्तिकं बहु भाषसे ।
 मा त्वाहत्वा प्रदास्यामि क्रव्याज्यो मद्रकाधम ॥ १०१
 मित्रप्रतीक्षया शल्य धार्तराष्ट्रस्य चोभयोः ।
 अपवादतितिक्षाभिस्त्रिभिरेतैर्हि जीवसि ॥ १०२

पुनश्चेदीदृशं वाक्यं मद्रराज वदिष्यसि ।
 शिरस्ते पातयिष्यामि गदया वज्रकल्पया ॥ १०३
 श्रोतारस्त्वदमद्येह द्रष्टारो वा कुदेशज ।
 कर्णं वा जघ्नतुः कृष्णौ कर्णौ वापि जघान तौ ॥ १०४
 एवमुक्त्वा तु राधेयः पुनरेव विशां पते ।
 अब्रवीन्मद्रराजानं याहि याहीत्यसंभ्रमम् ॥ १०५

C. 8. 1572
B. 8. 40. 56
K. 8. 34. 57

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

(for उद्युक्तं). — ^b) K1.3 V1 BDS वधार्थं (for वधाय).
 — ^c) Ś2 विद्धि; G1 वृद्धि (for विद्धि). B3 स्वमास्थितं;
 D8 मावस्थितं (for मामा). B1.3 D7.3 वृत्ते. D2
 विद्धिनारासनं वृत्तं (sic). — ^d) B3 पौरुषेणास***; D2
 पौरुषं वा समुद्भवं; D8 पौरुषं वसमुद्भवं; D8 पुरुरवसमुत्तमं;
 T1 पौरुषवससत्तमं. Ca.c cite पौरुषवसम् (as in text).

100 ^a) V1 तद्भूतं न (by transp.); D5.8 न तद्भवं
 (D8 'यं'); S (except T2) न तं भू(G2 श्रु)तं. Ca cites
 भूतं (as in text). — ^b) K1 मद्रक; B D (except
 D2.6) S मद्रप. — ^d) V1 वारयेच्च मतिर्मम.

101 T2 om. 101^{ab}. — ^a) Ś1 K2 Da1 D1.4.5.8
 T1.3 G Ca विद्वान्; K4 विद्धिन् (sic). B1 जोषमास्थ;
 Da1 D1 जोषमास्थ; D8 'मास; T3 G M2-4 आस्व जोषं
 (by transp.). — ^b) D3 पुनः किं; S (T2 om.) किं
 त्रासाद् (by transp). Dn1 इह (for बहु). — ^c) Ś2
 मत्वा; K4 B1.2-5 Da1 D1.5 मा त्वां; B2 Dn1 D2-4.7 न
 त्वां; T1 हत्वा (for मा त्वा). K3 त्वां हत्वाच्च प्रदास्यामि;
 V1 त्वां हत्वा न प्र; D8 साध्वहं त्वां प्र; D8 हत्वाहं त्वां प्र.
 — ^d) K1 क्रव्याज्यां; K3 क्रव्येभ्यो; G1 क्रव्यादे (for
 क्रव्याज्यो). D8 T2.3 G मद्रकाधिप. M2-4 क्रव्यादेभ्यो
 नराधम.

102 ^a) D8 मम (for मित्र). G2 समन्त्रिक्षिधाशल्यं
 (sic). Cv as in text. — ^b) Ś1 K2 ***राष्ट्रस्य; Ś2 K4
 तथा राष्ट्रस्य; K1 B1.2 D3.4.7 T1.3 G1.3 M Ca धृतराष्ट्रस्य;
 B5 Da1 D1.2.5.8 धार्तराष्ट्रस्य (D8 धृतराष्ट्रस्य). Cv as in
 text. — ^c) D8 -तितिक्षायां; D3 T2 Cv -तितिक्षा (T2 'ती').

क्षत्र्यां (for -तितिक्षाभिस्त्रिभिरेतैर्हि जीवसि). T1 G2 अपराधं तितिक्षामि.
 Ca as in text. — ^a) V1 B3 Da1 D1 तु; D8 च (for
 हि). V1 जीवति. G2 त्रिभिरेव जीवति. Ca.c cite
 त्रिभिरेतैर्हि (as in text). Cv as in text.

103 Ś K1.2 om. (hapl.) 103^{ab}. — ^a) T1 ते
 दिदृशुर् (sic) (for चेदीदृशं). — ^b) D1 चरिष्यसि; T1
 वधि (for वदि). — ^c) D1 शिरसा (for 'स्ते'). D8
 शातयिष्यामि; G1 पाद; M2-4 पोथ (for पात).

104 ^a) B3 त्वेवमद्येह; B5 त्विदमन्येह; Dn1 D1 'मध्ये
 (Dn1 'न्ये) ह; D8 त्विदमन्येपि; T1 त्वेयमन्ये ह (sic); T2
 G1.2 त्विति (G1 'द' मन्ये हि; T3 G3 त्विति मन्येह (for
 त्विदमद्येह). D2 श्रोतारमिदमन्ये वै. Cv as in text.
 — ^b) B3 वा कुदेशज; D8 बहुदेशज; G2 वाशदेशज.
 — ^c) Ś K2.4 वीरौ (for कृष्णौ). — ^d) K3 V1 BDS
 नि (M2-4 [अ]भि)जघान (for [अ]पि ज).

105 ^a) T1 -राजं तं (for -राजानं). — ^b) Ś K2
 संभ्रमं; K3 [अ]संशयं; D2 [अ]संभ्रमात्; T1.3 G संभ्रमात्;
 T2 [अ]संभ्रमः; M2-4 [अ]संभ्रमन् (for 'भ्रमम्).

Colophon. — Adhy. name: Ś2 शल्यविवादः; B3
 कर्णवाक्यं; Da1 शल्यकर्णसंवादः; Dn1 D8 कर्णशल्यसंवादः;
 D1 शल्यसंवादः; D2.7 मद्राधिपसंवादः; T1 शल्यविवादे मद्र-
 कुत्सकथनं; T2 शल्यदूषकं; M1 कर्णशल्यसंवादे मद्रकुत्सकथनं.
 — Adhy. no. (figures, words or both): Ś2 27 (as in
 text); B1.2 D3.7 40; B3 41; D6 42; T1.3 G M 33;
 T2 36.

२८

C. 8. 1873
B. 8. 41. 1
K. 8. 35. 1

संजय उवाच ।

मारिषाधिरथेः श्रुत्वा वचो युद्धाभिनन्दिनः ।
शल्योऽब्रवीत्पुनः कर्णं निदर्शनमुदाहरन् ॥ १
यथैव मत्तो मद्येन त्वं तथा न च वा तथा ।
तथाहं त्वां प्रमाद्यन्तं चिकित्सामि सुहृत्तया ॥ २
इमां काकोपमां कर्णं प्रोच्यमानां निबोध मे ।
श्रुत्वा यथेष्टं कुर्यास्त्वं विहीन कुलपांसन ॥ ३

नाहमात्मनि किञ्चिद्वै किलिबषं कर्णं संस्मरे ।
येन त्वं मां महाबाहो हन्तुमिच्छस्यनागसम् ॥ ४
अवश्यं तु मया वाच्यं बुध्यतां यदि ते हितम् ।
विशेषतो रथस्थेन राज्ञश्चैव हितैषिणा ॥ ५
समं च विषमं चैव रथिनश्च बलाबलम् ।
श्रमः खेदश्च सततं हयानां रथिना सह ॥ ६
आयुधस्य परिज्ञानं रुतं च मृगपक्षिणाम् ।

28

1 ^a) K₁ D_{1.8} मारिषाधिरथे; K₈ V₁ 'धिपतेः; T G 'तिरथे. — ^b) K₈ B D (except D₁ D₁) T₂ वाचो. K₈ युद्धाभिमर्दिनः. — ^c) S (except T₂) कर्णमिदं (for पुनः कर्ण). — S₂ reads 1^a-3^b on marg. — ^d) D₁ D_{2-4.8.7} इदं वचः; D₁ T₈ G_{2.8} M₂₋₄ उदा (G₂ 'पा)हरत्. — V₁ B (except B₈) D (D₈ marg.) ins. after 1: K₈ after 2:

321^a जातोऽहं यज्वनां वंशे संग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ।

राज्ञां मूर्धाभिषिक्तानां स्वयं धर्मपरायणः ।

[Before line 1, B₄ ins. शल्य उवाच. — (L. 1) K₈ D₈ बलिनां; B₁ यदुनां; D₁ D_{1.8} यज्विनां (for यज्वनां). D₁ संग्रामेष्व निवर्तिनां (for the posterior half). — (L. 2) K₈ मूर्धाभिषिक्तानां; D₈ 'वसिक्तानां; Co 'भिषिक्तानां (as above).]

2 ^a) B₈ यथैक. S₂ मत्तः; K₄ मत्तौ; B₈ मत्तौ; T₁ G_{1.8} मुक्तो (for मत्तो). G₂ मद्यत्वे (for मद्येन). — ^b) K₈ D₈ त्वं तथा वा न चान्यथा; V₁ B_{1.2.4} D_{8.8.7} त्वं तथा ल (B₈ र)क्ष्यसे वृष; B₈ त्वं तथा लक्ष्यसे नृप; B₈ D₁ D₁ D_{1.4.8} त्वं (D₁ त्वां) तथा लक्ष्यसे वृष; D₈ तथैव त्वं नराधम; T₁ तं तथा वा नरो यथा; T₂ त्वं तथैव च नान्यथा; T₈ G_{1.8} M₂₋₄ त्वं तथा पानपो यथा; G₂ तथा वै पवनो यथा; M₁ त्वं तथा वा न वा तथा. ☞ Co: वृषेति बलीवदाभिप्रायेण। ☞ — K₈ reads 2^a twice. — ^c) K₈ B_{8.8} D₁ D_{1.2.8} T₈ G_{1.8} तथापि; V₁ D_{8.8} ततोहं; B_{1.2.4} D_{8.4.7} तथापि; T₁ तमहं; T₂ यथापि (for तथाहं). Ca cites तथा (as in text). S₂ K₄ G₂ M₁ त्वा; T₂ ता (sic) (for त्वां). D₁ प्रमुह्यतं; T₂ प्रमाद्यन्तः. — ^d) K₈ विविस्तेहं;

V₁ B D S चिकित्सेयं (D₈ विचिकित्से) (for चिकित्सामि). — After 2, K₈ reads 321^a.

3 ^a) T₂ M₁ एको (for काको). K₈ तूर्ण (for कर्ण). — ^b) K₈ कुर्यास्त्वां; T₁ कुर्यास्त्वं. — ^c) K₈ विहनेः; K₄ B D नि (D₁ न; D₈ ही)हीन; T₁ विहीनं (for विहीन). B₈ पांसन; M₁ पांसने.

4 ^a) T₁ वा (for वै). — ^b) K₄ किलिबषै; T₁ कल्मषं. D₁ समनुसरे; D₈ T₁ कर्म संस्मरे; G₂ कर्णं संस्मरेत्. — ^c) T₁ एक मां त्वं (sic) (for येन त्वं मां). B (except B₈) D₁ D_{2.4.7} T₂ G M मां त्वं (by transp.); T₂ त्वां मां. — ^d) D₈ [अ]नागतं (for 'गसं).

5 ^a) T₁ अपश्यत् (sic) (for अवश्यं). D₈ वाक्यं. — ^b) K₈ V₁ B_{1.2.4} D₁ D_{1.8-5.7.8} बुध्यता; K₄ युध्यता; D₈ बुद्धिता (for बुध्यता). K₈ विदिताहितं (sic); V₁ B_{1.8-8} D₁ D_{1-5.7.8} त्वद्धिताहितं (for यदि ते हितम्). B₈ बुध्यते हृतिताहितं (sic); D₈ युध्यतस्ते हिताहितं; T_{1.8} G M बुद्धा तव हिताहितं; T₂ उक्तेनाप्यहितं त्वया. — ^c) K₈ चैवं; B₈ तस्य (for चैव). S (except T₂) राज्ञश्चापि हितार्थिना.

6 ^a) M₁ समश्च. Ca cites समं च विषमं (as in text). — ^b) K₁ शमः खेदश्च; K₈ श्रमखेदं च; K₄ श्रमः खेदस्य; B₈ (also as in text) श्रमखेदौ च; T₁ श्रमं खेदश्च; G₂ श्रमखेदं च. ☞ Ca: श्रमखेदौ क्रियाबाहुल्यात्। ☞. — ^c) K_{1.2.4} G₂ रथिनां; D₈ रथिनं.

7 ^a) S आयुधानां. V₁ D₈ T_{1.8} G_{1.8} M परीमाणं; T₈ G₈ परी (T₈ 'रि)णाहं; Co प्रतिज्ञानं (for परिज्ञानं). Ca as in text. — ^b) K₈ हतं च; D₄ रुतस्य; D₈ T₂ कृतं च (for रुतं च). Ca as in text. — ^c) B₈ भावश्चाप्यतिवरश्च (sic); D₈ भारश्चाप्रतिभारश्च; T_{1.8} G M

भारश्चाप्यतिभारश्च शल्यानां च प्रतिक्रिया ॥ ७
 अस्त्रयोगश्च युद्धं च निमित्तानि तथैव च ।
 सर्वमेतन्मया ज्ञेयं रथस्यास्य कुटुम्बिना ।
 अतस्त्वां कथये कर्णं निदर्शनमिदं पुनः ॥ ८
 वैश्यः किल समुद्रान्ते प्रभूतधनधान्यवान् ।
 यज्वा दानपतिः क्षान्तः स्वकर्मस्थोऽभवच्छुचिः ॥ ९
 बहुपुत्रः प्रियापत्यः सर्वभूतानुकम्पकः ।
 राज्ञो धर्मप्रधानस्य राष्ट्रे वसति निर्भयः ॥ १०
 पुत्राणां तस्य बालानां कुमारानां यशस्विनाम् ।

काको बहूनामभवदुच्छिष्टकृतभोजनः ॥ ११
 तस्यै सदा प्रयच्छन्ति वैश्यपुत्राः कुमारकाः ।
 मांसोदनं दधि क्षीरं पायसं मधुसर्पिणी ॥ १२
 स चोच्छिष्टभृतः काको वैश्यपुत्रैः कुमारकैः ।
 सदृशान्पक्षिणो हसः श्रेयसश्चावमन्यते ॥ १३
 अथ हंसाः समुद्रान्ते कदाचिदभिपातिनः ।
 गरुडस्य गतौ तुल्याश्चक्राङ्गा हृष्टचेतसः ॥ १४
 कुमारकास्ततो हंसान्दृष्ट्वा काकमथानुवन् ।
 भवानेव विशिष्टो हि पतत्रिभ्यो विहंगम ॥ १५

C. 8. 1889
E. 8. 41. 17
K. 8. 35. 16

सारं चैवाप्यसारं च; T₃ भारं चाप्यतिभारं च. Ca cites भारः and अतिभारः (as in text). — ^a) Ś K_{2.4} शल्यानां (for शल्यानां). Dn₁ T₁ प्रतिक्रियाः (T₁ 'यां).

8 ^a) K_{3.4} B_{1.8} D₈ T₃ G M₁ अस्त्रयोगः; Ca 'योगः B₁ तु; D₈ वा (for च). — ^b) B₁ तु (for च). — ^c) K₁ ज्ञेया. — ^d) K_{3.4} B₅ D_{1.8} कुटुम्बिना; T₃ कुटुम्बिनी; G₂ 'विता; M₂₋₄ कुटुम्बिना; Ca कुटुम्बं (as in text). — ^e) V₁ B₅ D_{2.8} T₂ अत्र; B₅ D_{2.1} D_{1.8} ततस् (for अतस्). Ś K_{1.3} M स्वा; V₁ B₅ D_{2.4.6.8} T₃ ते (for त्वां). T₂ कथयिष्यामि; G₂ दर्शये कर्णं. — ^f) S (except T₃) दर्शयामि पुनः पुनः.

9 ^a) D_{1.4} वैश्यं. — ^b) K₂ 'धान्यवत्. — ^c) K₂ क्रांतः; K₃ T_{2.8} G क्रांतः; Dn₁ श्रान्तः (for क्षान्तः). — ^d) K₃ स्वधर्मज्ञो (for 'कर्मस्थो). Dn₁ [S]वसच्छुचिः; D₈ [S]भवच्छुचि. T_{2.8} G स्वधर्मनिरतः शुचिः.

10 ^a) G₁ बहुपुत्रः. K₃ प्रिया यस्य; D₈ प्रियाप्रत्युः. — ^b) D₁ सर्वभूतानुकम्पकैः; D₂ 'कामकः; T G 'कंपनः. — ^c) S (except T₃) राष्ट्रे (T₁ 'ह्-') (for राज्ञो). — ^d) K₃ राज्ये; S (except T₃) राज्ञो (for राष्ट्रे). T₁ चदसि (for वसति). G₂ नित्यशः (for निर्भयः).

11 ^a) B₂ अपि (for तस्य). — ^b) Dn₁ यशस्विनां; S (except T₃) तु (T₁ च) धीमतः (for यशस्विनाम्).

12 ^a) D₈ G₂ M₈ तदा (for सदा). — ^b) D_{2.1} D_{1.8} वैश्यपुत्रः. Ś कुमारकः; K₁ 'कै. — K₁ om. (hapl.). 12^a-13^b. — ^c) K₃ D_{2.1} D_{2-6.8} (before corr.) मांसोदनं; T₃ मांसोदनः. — ^d) K₃ D_{2.1.8} द (D₈ म). धिसर्पिणी (D₈ 'वं); K₃ Dn₁ मधुसर्पिणः; T_{1.8} G M सर्पिषा (G₂ 'का) सह; T₂ मधुसर्पिषा.

13 K₁ om. 13^b (of. v. 1. 12). — ^a) K₃ चोच्छिष्टभृतः; K₄ सदोच्छिष्टभृतः; V₁ D₈ स चोच्छिष्टभृतः;

B₂ पृष्ठोच्छिष्टभृतः; T_{1.8} G M ततो (G₁ 'थो; G₂ 'त्रो)-
 च्छिष्टभृतः (for स चो). — ^b) Ś₂ कुमारकः. — ^c) K₁ सदृशः. K₃ दक्षिणो; V₁ पक्षिणो (hypermetric) (for पक्षिणो). K₃ B₂ D_{2.8} दृष्ट्वा; T₃ भर्तुः; G₂ हर्तुः (for हसः). Dn₁ सदृशान्पक्षिणोदयः. — ^d) Ś₁ K₂ चान्वमन्यत; Ś₂ K₁ B_{2.4} चावमन्यत; K₄ स्वान्वमन्यत (sic); B₁ Dn₁ D_{2.7.8} चाधिचिक्षिपे; B₅ चाभ्यमन्यत; T₂ चापमन्यते; G_{1.2} चावमन्यसे. D₂ सेयसो नाभ्यमन्यत.

14 ^a) V₁ संघाः (for हंसाः). T₃ G_{1.8} समुद्रान्तं. — ^b) T_{1.8} G M प्रजरमुर (for कदाचिद्). K₄ T₂ अभिपातिताः; V₁ B D_{2.1} Dn₁ D_{1.8-7} T_{1.8} G M अतिपातिनः (Dn₁ 'ना; D₁ 'तः; G₂ 'जा); D₈ दूरः. — ^c) G₂ ततस् (for गतौ). Cv as in text. — ^d) Ś₁ K_{2.4} D₈ (sup. lin. as in text) M₂₋₄ चक्राङ्गा; T₁ शुक्रगा; Ca.c चक्राङ्गा (as in text). D_{2.1} D₈ कृष्टचेतसः; Dn₁ हृष्टमानसा; D₂ 'तेजसः. B₂ तं देशं ससुपागमन्; Cv as in text.

15 ^a) Dn₁ ते ततो (hypermetric); D_{2-5.7} तदा (for ततो). D₁ हंसा; T₃ G दृष्ट्वा (for हंसान्). — ^b) D₈ कृष्ट्वा; T₃ G हंसान् (for दृष्ट्वा). G₁ कामस् (for काकस्). — ^c) K₄ इह (for एव). Ś₂ विविष्टो; K₁ विशिष्टः. T_{1.8} G M₁ [S]सि; T₂ नः (for हि). — ^d) Ś K_{2.4} T₃ G पत्रिभ्योपि (Ś₂ K₄ 'भ्यो हि); Co पत्रिभ्यो (as in text). K₃ Dn₁ D_{1.2.8} M_{1.2.4} विहंगमः. — After 15, S ins.:

322* एते निपातिनः पश्य सहितान्वियदाभितान् ।

एभिस्त्वमभिषक्तोपि कस्माच्च प्रापितस्त्वया ।

[(L. 1) T₃ G₂ [S]तिपातिनः (for ति). T₃ G विहंगान् (for सहितान्). — (L. 2) T₃ M₁ असि; G M₂₋₄ अपि (for अभि). T_{1.8} G 'शक्तो हि (for 'शक्तोपि). T₃ G पतितं; M₁ प्रापतस् (for प्रापि). M₁ तदा (for त्वया).]

C. 8. 1829
E. 8. 41. 17
K. 8. 35. 18

प्रतार्यमाणस्तु स तैरल्पबुद्धिभिरण्डजः ।
तद्वचः सत्यमित्येव मौख्याद्वर्पाच्च मन्यते ॥ १६
तान्सोऽभिपत्य जिज्ञासुः क एषां श्रेष्ठभागिति ।
उच्छिष्टदर्पितः काको बहूनां दूरपातिनाम् ॥ १७
तेषां यं प्रवरं मेने हंसानां दूरपातिनाम् ।
तमाह्वयत दुर्बुद्धिः पताम इति पक्षिणम् ॥ १८
तच्छ्रुत्वा प्राहसन्हंसा ये तत्रासन्समागताः ।
भाषतो बहु काकस्य बलिनः पततां वराः ।

16 ^a) T₁ M₁ प्रसार्यं; G₂ प्रातार्यं; C₀ प्रतार्यं (as in text). B_{1,2,4} Dn₁ D_{2,4,7} तैः सर्वैरु; B₂ तु शतैरु; D₈ [अ]पि स तैरु (for तु स तैरु). S_{1,2} (sup. lin. as in text) K₂ भाष्य (S₁ पत्य) माणस्तु स च तैरु; K₂ *प्रमाणस्तु स च तैरु; K₃ Da₁ D_{1,5} प्रतार्यमाणस्तु स तैरु; V₁ D_{2,6} स तैः प्रशस्यमानस्तु; B₅ स तैः प्रतार्यमाणस्तु; T₂ प्रशस्यमानस्तु स तैरु. — ^b) M₁ अंध- (for अल्प-). G_{1,2} अण्डज (G₂ जा:). V₁ D₂ T₂ मंद (T₂ अल्प) बुद्धिरथाण्डजः; D₈ तान्प्रोवाच रथाण्डजः. — ^c) K₂ एवासौ; B₂ M₂₋₄ इत्येवं (for इत्येव). — ^d) T_{1,3} G_{2,8} मौख्याद् (for मौख्याद्). B₁ दर्पात्र; Dn₁ दर्पाच्च; T₁ गर्हाच्च; G_{2,8} दर्पाश्च. D₁ मन्यसे; T₁ जग्मिवान्; T₃ G M जज्ञिवान् (for मन्यते).

17 ^a) S (except T₂ M₁) [S]तिपत्य (for S₁मि). D₈ तान्सोभ्येय जिज्ञासुः. — K₁ om. 17^b-18^c. — ^b) G₂ ख (for क). D₈ एष. S K₂ श्रेष्ठभागिति; K₂ श्रेष्ठ; G₂ श्रेष्ठभागिने. C₀ cites श्रेष्ठभाक् (as in text). — ^c) S₂ उच्छिष्टदर्पितः; K₂ उच्छिष्ट*तः; T₂ उच्छिष्टदर्पितः; G₂ उत्तष्टदर्पितः (sic). — ^d) K₂ बाहूनां. S (except T₂) एकपातिनां.

18 K₁ om. 18^{abc} (cf. v. l. 17). S K_{2,8} D₂ T₃ om. (hapl.) 18^{ab}. — ^a) T₁ M₄ यः (for यं). K₄ मन्ये (for मेने). — ^c) K₂ समाह्वयते; B₅ तमाह्वयत्सु; B₅ Da₁ D_{1,8} तमाह्वयति; T₂ तानाह्वयति. K₄ दुर्बुद्धिः. — ^d) B₂ पतावर्हति (sic). K₃ पतने; V₁ B_{1,4,5} D T₃ G M₂₋₄ C₀ पताव (D₂ 'य'); B₂ प्रतार; T₁ प्रताप; M₁ प्रपात (for पताम). K₄ T_{1,2} M_{2,4} पक्षिणः; B_{1,8} Dn₁ D_{1,6} M₁ 'णां.

19 ^a) B₅ D₈ तु ततो; D₂ प्रसहन्; T₁ त्वहसन्; G₂ प्रहसन् (for प्राहसन्). V₁ एतच्छ्रुत्वा ततो हंसा. — ^b) M₁ समागतान्. — ^c) K₂ बाषतो; B₁ D₈ M₁ भाषतो; G₁ भाषते; M₂₋₄ भषतो. — ^d) T₃ G M बालिश्या (G₂ 'शा)त्

इदमूचुश्च चक्राङ्गा वचः काकं विहंगमाः ॥ १९
वयं हंसाश्चरामेमां पृथिवीं मानसौकसः ।
पक्षिणां च वयं नित्यं दूरपातेन पूजिताः ॥ २०
कथं नु हंसं बलिनं वज्राङ्गं दूरपातिनम् ।
काको भूत्वा निपतने समाह्वयसि दुर्मते ।
कथं त्वं पतनं काक सहास्माभिर्ब्रवीषि तत् ॥ २१
अथ हंसवचो मूढः कुत्सयित्वा पुनः पुनः ।
प्रजगादोत्तरं काकः कथनो जातिलाघवात् ॥ २२

(for बलिनः). D₂ पतिता स्वरः (sic); D₈ पतितां वरां. T₁ बालस्योत्पततां वरः. — ^a) V₁ स; B_{1,4} Da₁ Dn₁ D_{1,3-7} T₂ स्म; B₃ D_{2,8} सु-; T_{1,3} G M तु (for च). S K_{1,2,4} D₃ (sup. lin. as in text) M_{2,4} वक्रांगा; B₂ चक्रांगी; T₁ शुक्लांगा. — ^f) V₁ T₃ G_{1,8} M₁ वाचः.

20 Before 20, N ins. हंसा ऊचुः. — ^a) K₂ चरामेत्यं; D₂ चरामो गां; T₂ चरामैतां. — ^b) S₂ K₄ D₁ पृथिवी; K₃ पृथिव्यां; T₁ पृथ्वी च. — ^c) Dn₁ D₈ बलं (for वयं). — ^d) T₁ दूरापातेन; C₀ दूर (as in text). D₈ पूजितं.

21 ^a) K₂ त्वं; D_{2,6-8} T_{1,3} G₃ तु; T₂ न (for नु). B₃ T₂ G transp. हंसं and बलिनं. B₂ हंसं कथं नु बलिनं. — S (except T₂) transp. 21^b and 21^d. — ^b) S₂ K₄ D₈ M₃ वक्रांगं; K_{1,8} V₁ B D (D₃ sup. lin.) T_{1,2} G₁ M_{1,2,4} चक्रांगं (for वज्राङ्गं). T₃ G₃ चक्राङ्गान्दूरपातिनः; G₂ कामगा दूरपातिनः. — ^c) G₂ हि त्वां (for भूत्वा). K₁ निपातेन; K₃ निपाताय; K₄ निपतते; G₂ निपतिते. — ^d) K₄ समह्वयसि (sic). D₁ दुर्मतेः. — ^e) K₃ V₁ B D T₂ Ca. 0 पतिता; S (except T₂) पतसे (for पतनं). S₂ काका; Dn₁ D₈ G₁ काकः. C_v कथं त्वं पतिता काकः. — ^f) V₁ B D T₂ ब्रवीहि; T_{1,3} G M प्रचक्ष्व (for ब्रवीषि). K₁ तं (for तत्).

22 ^a) D₈ कथं (for अथ). K₂ मूढः (for मूढः). — ^b) Dn₁ कुत्सयित्वा. — ^c) S (except T₂) प्राहोत्तरं वचः काकः (G₃ तात). — ^d) K₁ ककुनो; K₂ कथनो न; K₃ कुच्छनो; B₃ कथने; Dn₁ T₁ M₂₋₄ कथनः; T₃ G₃ कथनं; Ca. 0 कथनो (as in text). K₁ D₂ जातिलाघव (D₂ 'वं'); B₃ D₁ नाति; T₁ सोपि वायसः; T_{2,8} G M₂₋₄ सोतिलाघवात्. B₁ स्वनो यातिश्च लाघवात् (sic); B₂ स्वच्छंदगतिला.

शतमेकं च पातानां पतितास्मि न संशयः ।
 शतयोजनमेकैकं विचित्रं विविधं तथा ॥ २३
 उड्डीनमवडीनं च प्रडीनं डीनमेव च ।
 निडीनमथ संडीनं तिर्यक्कातिगतानि च ॥ २४

विडीनं परिडीनं च पराडीनं सुडीनकम् ।
 अतिडीनं महाडीनं निडीनं परिडीनकम् ॥ २५
 गतागतप्रतिगता बह्वीश्च निकुडीनिकाः ।

C. S. 1902
 B. O. 41. 29
 K. S. 35. 29

23 Before 23, N T₂ M₁ ins. काक (K₃ कर्ण) उवाच.
 — ^a) K₁ शतमेके. Cv as in text. — ^b) B₂ पततां
 च; D₂ G₂ पतितोस्मि. Co cites पतिता (as in text).
 Cv as in text. — ^d) D₂ विविधानय (sic); D₃
 'धं तव; T₁ 'धं यथा; T₃ G_{1.2} 'धं तदा.

24 ^a) D₂ D₂ उडीनम्; T₁ ओड्डीनम् (for उ^०).
 K₃ उड्डीनमवड्डीनं च; D₁ उडुनपवडीनं च; D₂ उड्डीनववडीनं
 च. Ca.c cite उड्डीनम् and अवडीनम् (as in text). Cv
 as in text. K₃ प्रड्डीनं; D₃ (sup. lin. as in text)
 अडीनं (for प्र^०). G₂ प्रडीनड्डीनमेव च. Ca.c cite
 प्रडीनम् and डीनम् (as in text). T₁ om. (?hapl.)
 24^a-25^d. T₃ om. (hapl.) 24^{cd}. — ^e) K₁ नडीनं; K₃
 M₂₋₁ निड्डीनं; Ca.c निडीनं (as in text). D₁ सनीडीनं
 (sic); Ca.c संडीनं (as in text). T₂ निडीनमवसंडीनं.
 — ^d) K₃ तिर्यक्काभिगतानि च; V₁ D₂ D_{2.5} T₂ G M
 तिरश्चीन(D₂ 'श्चोति-; D₂ 'श्चानि; D₃ 'श्चीनं)गतानि च;
 B_{1.3} डीनडीनं; B_{2.5} D_{3.2.7} तिर्यग्डीनगतानि च. B₄ तिर्य-
 डीनं तथैव च; D₂ D_{1.5} तिर्यक्डी(D₃ 'दी)नातिडीनि च.
 Ca.c cite तिर्यग्डीनं; Ca (also) cites तिडीनं.

25 D₃ T₁ om. 25 (for T₁, cf. v. l. 24). — ^a)
 K₃ विड्डीनं; T₃ G_{1.3} M आडीनं; G₂ आसीनं; Ca विडीनं
 (as in text). K₃ परिड्डीनं; D₃ T₃ G_{2.3} परडीनं; Ca
 परि^० (as in text). — ^b) T₂ पराडीनं; Ca पराड्डीनं.
 K₁ सुडीनकं; K₃ उडी^०; K₁ सडी^० (for सुडी^०). — T₂
 om. 25^{cd}. — ^c) S K₁ V₁ B₄ D₂ D_{2.5} M₂
 Ca अभिडीनं (D₂ 'न- (for अति^०). K₃ महाडीनं;
 B₂ सुडीनं च; Ca महाडीनं (as in text). — ^d) K₁
 निडीनं; K₃ निड्डीनं; K₁ नेडीनं; V₁ B₂ T₃ G M नि(M₁
 वि)डीनं; B_{1.5} निड्डीनं; D₂ D_{3.2.6.7} खडीन- (D_{4.6} 'नं);
 Ca निडीनं (as in text). B₃ प्लवडीनकं; D₁ अतिडी^०;
 D₃ च प्रडी^०; T₃ G M उपडी^० (for परिडी^०). S K_{1.2.4}
 D_{3.5} T₂ ins. after 25: K₃ V₁ B_{1.3-5} D₂ D_{2.5} D_{1-5.7}
 after 325*: B₂ after 324*:

323* संपातं समुदीषं च ततोऽन्यद्व्यतिरिक्तकम् ।

[V₁ संपतो. B₁ समुदीनं; B₂ D₂ 'दीर्णं; B₃ 'दीर्षं; B₅
 'दीर्णां; D₃ 'दीयं; D₄ 'दायं; D₇ सतदीषं (for समु^०). S
 K_{1.2.4} समातिसमडीनं च; K₃ समुपातं समुदीष्टं च (hyper-
 metric); D₃ संपातान्यनुडीनं च; D₅ संपते मनुडीनं च; T₂

संपातान्यनुडीनं च (for the prior half). S K_{1.2.4}
 ततोऽन्यद्व्यतिरिक्तकं; K₃ ततोऽन्यं द्व्यतिरिक्तकं; V₁ तथान्यद्व्यतिरिक्तकं;
 D₂ D_{1.5} ततोऽन्यद्व्यतिरेचकं; D₃ ततो विप्रातिरिक्तकं; T₂ ततोऽन्य-
 व्यति^० (for the posterior half).]

K₃ V₁ B D₂ D_{2.5} T₃ G M ins. after 25:

324* अवडीनं प्रडीनं च संडीनं डीनडीनकम् ।

[T₃ G M प्रतिडीनं (for अव^०). K₃ प्रड्डीनं; D₂ प्रलीनं;
 T₃ च डीनं; G₁ अडीनं; G_{2.3} M निडीनं (for प्रडीनं). K³
 om. च. D₁ प्रडीनं (for संडीनं). K₃ V₁ D₂ डीनमेव च;
 D₄ डीनडीनकं (for डीनडी^०). T₃ G_{2.3} [अ]प्यनु(G₂ 'न)डीनं
 कुडीनकं; G₁ M अनुडीनं कुडीनकं (for the post. half).
 — After the above, B₂ ins. 323*.]

K₃ V₁ B (except B₂) D₂ D_{2.5} T₃ G M cont.:

325* संडीनोड्डीनडीनं च पुनर्डीनविडीनकम् ।

[K₃ D₂ D₁ संडीनोड्डीनडीनं च; V₁ D_{3.7} विडीनोड्डीन-
 संडीनं; B_{1.5} विडीनोड्डीनडीनं च (for the prior half). K₃
 B_{1.3-5} D₂ D_{2.5} पुनर्डीनाव(B₃ 'वि-; D₂ 'प्र)डीनकं;
 V₁ विड्डीनं विडीनकं; D_{3.7} पुनर्डीनं वि^० (for the post.
 half). — This is followed by 323*.]

26 ^a) K_{1.4} D₃ गतागतं(K₁ 'ति)प्रतिगता; K₃ D₁
 'गति गता(D₁ 'ती)बह्वीश्च; V₁ B₁₋₃ D_{4.7} T₂ 'गतं प्रतिगतं
 (V₁ 'गतीर); B₄ 'गतं त्वतिगता; D₂ D_{2.5} G₂ M₃
 'गतप्रतिगतं (D₂ 'ती; D₃ G₂ 'तं; M₃ 'तां); G₁
 गतगतप्रतिगता. Ca cites प्रतिगतं. — ^b) S K₃ निकु-
 धिकाः; S₂ K₁ [अ]निकुलीनिकाः; K₃ V₁ निकुलीकृताः;
 K₄ निकुरंिका; B_{1.2} D_{2-4.6.7} नि(D₃ न)कुनकाः; D₂ D₃
 निकुचीनकाः; D₂ निकुलानिकाः. B₂ बह्वीश्च निर्गमीनकान्;
 D₁ चानिर्गल्य कुचीगकाः; S बह्वीश्चैव (G₁ 'श्चीन-; M₁₋₃ 'श्च
 न-; M₄ 'नश्च) कुली(T_{2.3} G_{1.3} 'डी)नकाः. — ^c) D₃
 चाद्य (for वोऽद्य). — ^d) B₁ यतो; S (except T₂) नूनं
 (for ततो). S K B₁ द्रश्यत (K₁ 'ति). — After 26,
 N T₂ ins.:

326* तेषामन्यतमेनाहं पतिष्यामि विहायसम् ।

प्रदिशध्वं यथान्यार्थं केन हंसाः पताम्यहम् ।

[(L. 1) S K B₂ एपां; B₃ दिशां (for तेषाम्). B₁
 [इ]ह (for [अ]हं). K₃ D₂ D₃ T₂ विहायसा (K₃ 'ति).
 — (L. 2) S K₂ D₃ प्रतिषध्वं; K₁ प्रतिषध्वं; K₃ प्रदिश्यध्वं;
 K₄ प्रतिष त्वां; V₁ D₇ (sup. lin. as above) प्रतिषध्वं.
 S K_{2.4} B₁ यथा न्यार्थं. S K_{1.2.4} D₂ येन; V₁ तेन (for
 केन). S₂ हंसाः; D₂ D_{1.5} हंसात्. K₃ पताम्यहं.]

C. 8. 1903
B. 8. 41. 30
K. 8. 35. 29

कर्तास्मि मिषतां वोऽद्य ततो द्रक्ष्यथ मे बलम् ॥ २६

एवमुक्ते तु काकेन प्रहस्यैको विहंगमः ।

उवाच हंसस्तं काकं वचनं तन्निबोध मे ॥ २७

शतमेकं च पातानां त्वं काक पतिता ध्रुवम् ।

एकमेव तु ये पातं विदुः सर्वे विहंगमाः ॥ २८

तमहं पतिता काक नान्यं जानामि कंचन ।

पत त्वमपि रक्ताक्ष येन वा तेन मन्यसे ॥ २९

अथ काकाः प्रजहसुर्ये तत्रासन्समागताः ।

कथमेकेन पातेन हंसः पातशतं जयेत् ॥ ३०

एकेनैव शतस्यैकं पातेनाभिभविष्यति ।

हंसस्य पतितं काको बलवानाशुविक्रमः ॥ ३१

प्रपेततुः स्पर्धयाथ ततस्तौ हंसवायसौ ।

Ks V1 B (except Bs) D (except Ds) cont.: T1.8
GM ins. after 26:

327* ते वै ध्रुवं विनिश्चित्य पतध्वं न मया सह ।

पातैरेभिः खलु खगाः पतितुं खे निराश्रये ।

[(L. 1) V1 Da1 D1.8.8 तं; B5 T1.8 GM तत् (for ते). Ds वै ध्रुवन्; T1 त्ववश्यं; T2 G धावध्वं; M त्वरध्वं (for वै ध्रुवं). B5 विनिश्चित्यं. Da1 D1.8 पतस्व (for पतध्वं). V1 Ds च; B2 नु; B5 om.; Da1 D1.8 त्वं; Dn1 D1 तु (for न). Onp संपतध्वम् (for पतध्वं न). T1.8 GM कुरुध्वं स- (M1 सं)हिताः खगाः (for the posterior half.) — (L. 2) V1 B1.4.5 Da1 D1.8.8. T1.8 GM एतैः (for एभिः). T1.8 GM सह मया (for खलु खगाः). K4 पतिते; B5 पतता; G1 पतितः (for पतितुं). K4 वै (for खे). B4 D2 चराश्रये (for निरा). V1 खे पतंतु निराश्रये (for the posterior half).]

27 *) B5 G2 उक्तस्तु; D2 T2 उक्तेन; Ds उक्तोथ (for उक्ते तु). — *) B5 D2.8 S (except T2) तेषाम् (for प्रहस्य). — *) S1 काकं; K1 काक. K2 उवाच हंसं***; K3 V1 B Da1 Dn1 D1.8-5.7.8 T2 उवाच काकं राधेय; D2.8 S (except T2) प्रहसन्नब्रवीत्काकं. — *) D2.8 S (except T2) इदं राधेय तच्छृणु.

28 Before 28, S K V1 B Da1 Dn1 D1.8-8 ins. हंस उवाच; D2 हंसा ऊचुः. — *) Da1 D1.8 तु; D2 नि- (for च). — *) D2 S (except T2) transp. त्वं and काक. T1 पंडिता (for पतिता). K3 त्वं कथं पतिताध्रुव (sic); Ds काक खं प्रतिता ध्रुवं. — *) K3 एवम्; C0 एकम् (as in text). V1 B5 Dn1 Ds T2 हि (for तु). K1 B1.4 Da1 D1.8-5.7.8 यं पातं; K3 यं पापं; K4 ये यातं; V1 B5 Dn1 मे नित्यं; B2.8 Ds संपातं; D2 पातानां; T2 नो नित्यं (for ये पातं). T1.8 G M एकमेव पतंति स्म. Cv एक एव तु यं पातं. — *) B2 सार्व- (for सर्वं). V1 B5 Dn1 T2 पतितं ज्ञातयो विदुः; Ds विदुः सर्वेपि पक्षिणः; T1.8 G M2-4 पातं सर्वं (T2 G वै) पतत्रिणः; M1 पातं सर्वत्र पक्षिणः.

29 *) D2.8 M तेनाहं (for तमहं). S2 पतितं. V1 B5 येन काक पति (B5 गमि)ष्यामि; Dn1 येन ककि गमि**;

T1.8 G एकेनाहं पते काक. — *) M1 नाद्य (for नान्यं). Ks V1 B2.8.8 D2.8 T1.8 G1.8 M1 किंचन; D1 कंचन (for कंचन). — Before 29*, T1.8 Gs ins. काकः. — *) S1.8 (sup. lin. as in text) K2.4 निपतत्य (K1 त्व)पि; B2 Ds पत त्वमति-; T2 एकत्वमपि. D2.4.7 तत्राक्ष; Ds एकाक्ष; S (except T2) तत्राशु (for रक्ताक्ष). — *) K1.8 V1 B Ds पातेन (for वा तेन).

30 Before 30, B5 ins. शल्य उवाच. D2 om. 30*-31*. — *) V1 B5 Ds ततः (for अथ). V1 B5 Ds transp. काकाः and प्रजहसुः. Dn1 T1.8 G M1 काकं. — *) G2 ते (for ये). V1 Ds च ये (Ds वै) तत्र समागताः. — *) Ds M1 काकम् (for कथम्). V1 B5 चैकेन; C0 एकेन (as in text). — *) K1 हंसाः. V1 B5 Ds T1.8 G1.8 M जयेत् (B5 यस्त्वं; Ds यसे; T1.8 G1.8 येम) शतपातिनं (T1 नः). T2 G2 शतयोजनपातनं (G2 तितं).

31 D2 om. 31* (cf. v. l. 30). — *) K1 B1 Da1 D1.8.8 समस्यैकं (D1 कं); K3 शतैकैकं; V1 B5 Dn1 Ds च हंस त्वं; B1 D7.8 शतस्यैष (for स्यैकं). B2 एकेनैकसमं चैकं; B3 एकेनैचैष च स्यैक (sic); T1 नैवानुदास्येनं; T2 न वरयात्वेनं (sic); T3 Gs नापि स यात्वै (Gs त्वे)नं; G1 न वा स यात्वैनं; G2 न वायसास्त्वेनं; M1 न वायस ह्येनं; M2-4 नैव तु यात्वैनं; Cv नैव सताप्येष. — *) B2 शतेन (for पातेन). V1 केनेह प्रपतिष्यसि; B1 Da1 D1.8-5.7 Cv पातेनाभिपतिष्यति; B5 Dn1 पातेनेह पतिष्यसि; Ds पाते निष्पतिमाप्यति (sic); T3 पातेनाभिभविष्यसि; G2 नापि भविष्यति. — After 31*, T2 ins.:

328* काकः ।

अहमेकेन पातेन हंस पातशतं जये ।

एकेनैव च हंस त्वं पातेनेह पतिष्यसि ।

— Before 31*, T3 G ins. शल्यः. — *) S2 K4 D4 पतिते (D4 तो). V1 B5 D2.8 T2 हंसे चोत्प (T2 त्पा)तिते काकः; T1.8 G M हंसश्चोत्प (G2 त्पा)तितः काको; Cv हंसस्य पतितं काकः. — *) V1 B5 D2.8 T2 उत्पपाताशुविक्रमः.

32 *) K3 B2-4 D2.4.7.8 स्पर्धया च; V1 B5 D2.8

C. 8. 1916
B. 8. 41. 43
K. 8. 35. 39

प्रत्यहीयत काकाच्च मुहूर्तमिव मारिष ॥ ३७

अवमन्य रयं हंसानिदं वचनमब्रवीत् ।

योऽसावुत्पतितो हंसः सोऽसावेव प्रहीयते ॥ ३८

अथ हंसः स तच्छ्रुत्वा प्रापतत्पश्चिमां दिशम् ।

उपर्युपरि वेगेन सागरं वरुणालयम् ॥ ३९

ततो भीः प्राविशत्काकं तदा तत्र विचेतसम् ।

first occurrence of 37^{ab} after 329*, S (except T₂) ins. 330*, followed by 37^{cd} and 331*. — °) V₁ B₂ D_{2.4} पर्यहीयत; T₂ प्राक्षीयत च; T₃ G_{1.2} M_{2.4} नात्यहीयत; G₂ न ह्यही°; M₁ न न्यही°; M₂ नाद्यही°. S₂ K_{1.2.4} Dn₁ D₂ S काकश्च (T₂ 'स्तु'); K₂ V₁ B₂ D_{2.6} हंसस्तु (V₁ D_{2.6} 'श्च'). — °) Dn₁ D₂ मुहूर्ताद्. K₁ अपि (for इव). S (except T₂) सूतज (for मारिष).

38 °) K₁ अवमन्य च तं हंसं; K₂ B_{2.4} Da₁ Dn₁ D₂₋₃ M 'मन्य (M 'त्य) च हंसांस्तान्; V₁ 'मन्य च हंसांस्तु; B_{1.2.5} D_{1.2} 'मन्य च (B₂ 'मन्य तु; D₂ 'मन्यत) हंसांस्तान्; T G_{2.3} 'मत्य च हंसं तं; G₁ 'मत्य तु हंसांस्तान्. — °) K₂ D₂ काको; V₁ Dn₁ काकं; B_{1.5} D₂ काका (for इदं). V₁ B_{1.2-5} Dn₁ D_{2-4.5.7} अनुवन् (for अब्रवीत्). T₁ G₁ M₂ इदं काको वचोब्रवीत्; T_{2.3} G_{2.3} इदं काकोब्रवीद्वचः; M_{1.2.4} इदं काका वचोब्रुवन्. — °) Da₁ D₂ [उ]त्पतिता. — °) K₂ V₁ BD (except Dn₁ D₂) एवं; G₂ अद्य (for एव).

39 °) K₂ हंसस्य; V₁ T_{1.2} G M हंसस्तु (for हंसः स). Dn₁ D₂ T₂ वचः (for स तच्). — After 39*, T_{1.2} G M ins.

332* आधितं पततां वरः ।

विगाह्य हंसो विश्वोभ्य

[(L. 2) G₁ विक्रम्य (for विश्वोभ्य).]

— °) K₁ प्रपतत्; B₂ प्रापयन्; D₂ प्रायशः; T₂ प्रयातः (for प्रापवत्). — S (except M₁) reads 39^{cd} for the first time after 32^{ab}. — °) C_v उपर्युपरि योगेन. — °) D₂ सारंग-; G₂ (first time) M₂₋₄ समुद्रं (for सागरं). V₁ B_{2.2.5} D_{2-4.5.7} S (except T₂) मकरालयं (for वरुणा°). — T₁ G_{1.2} M ins. after 39: T₂ G₂ after 40^{ab};

333* बहुसत्त्वसमाकीर्णं वीचीभिर्भीमदर्शनम् ।

अथाचिरेण राधेय काको वेगादहीयत ।

ततोऽतीव परिश्रान्तः कथंचिद्धंसमन्वगात् ।

[(L. 1) G₂ सतां बहु- (for बहुसत्त्व-). T_{1.2} G₂ वीचीभिर्; M₁ विभीर्. T₁ M भयदर्शनम् (for भीम°). — (L. 2) G₂ हंसो (for काको). — (L. 3) T₁ M तदा दीनः (for

द्वीपद्रुमानपश्यन्तं निपतन्तं श्रमान्वितम् ।

निपतेयं क नु श्रान्त इति तस्मिञ्जलार्णवे ॥ ४०

अविषह्यः समुद्रो हि बहुसत्त्वगणालयः ।

महाभूतशतोद्भासी नभसोऽपि विशिष्यते ॥ ४१

गाम्भीर्याद्धि समुद्रस्य न विशेषः कुलाधम ।

दिगम्बराम्भसां कर्ण समुद्रस्था हि दुर्जयाः ।

ततोऽतीव. T₂ अभ्ययात्; M₁ अन्वयात्; M₂₋₄ अन्विवात् (for अन्वगात्). T₁ किञ्चिद्धंसं समन्वयात् (for the posterior half).]

40 °) B₂ अतो; T₂ ततो हि (hypermetric) (for ततो). K₂ तं च प्रवेशयत्काकं; B₂ T_{1.2} G M भीश्चैन (B₂ 'त)माविशत्तीव्रा; D₂ ततो भीत्याविशत्काकं. — °) K₂ तत्र तत्र; B₂ S (except T₂) काकं कर्ण (for तदां तत्र). — After 40^{ab}, T₂ G₂ ins. 333*. — °) द्वीपं द्रुमानपश्यन्तं; T₁ M₂₋₄ द्वीपान्द्रुमान्वा नापश्यद्; T₂ द्वीपद्रुमान्धि पश्यन्तं; T₂ द्वीपान्द्रुमान्वितान्पश्यन्; G₁ M₁ द्वीपान्द्रुमान्वनान्पश्यन्; G₂ द्वीपान्द्रुमान्वनान्पश्यन्; G₂ द्वीपान्द्रुमान्वितान्पश्यन्. — °) K₂ V₁ B Da₁ D_{1.2-3} T₂ निपातार्थं (B_{1.2-3} Da₁ D_{1.2-3.5.7} 'थै; D₂ 'तै); Dn₁ संनिपान-; T_{1.2} G M विश्रमार्थं (for निपतन्तं). Da₁ D_{1.2} G_{1.2} M श्रमान्वितः; T_{1.2} G₂ 'तुरः. D₂ निजपातसमन्वितं. — After 40^{cd}, D₂ ins.:

334* अवेक्षमाणस्तं काकं विह्वलं तं मुहुर्मुहुः ।

— °) B₂ निपातेयं. K₂ क च श्रान्तः; B₂ कन्वश्रान्त (sic); D₂ त्वनुक्रान्त (sic); D₂ क हंसाश्च; T₁ क नु क्रान्तः; G₂ क निश्रान्तः; C_v क नु शान्त. — °) B₂ पतितोऽस्मिन् (for इति तस्मिन्). K₂ Dn₁ महार्णवे (for जला°). C_v इति तस्मिन्महार्णवे.

41 °) D₂ असाध्यह्य (sic); D₂ अविगाह्यः; T₂ 'गाह्यः; G₂ अवगाह्यः (for अविषह्यः). K₁ समुद्रो (for समुद्रो). K₂ [S]यं; Dn₁ ह (for हि). C_v अविषह्य इत्यादि शल्यवचनम् । C_v — °) K₂ B₁ T₂ M₁ -गुणालयः; V₁ -गणालयः; G₂ -गणालयः. — T₁ om. 41^c-42^f. — °) K₂ महाभूतशतोद्भासी; B_{1.2} Dn₁ D_{1.2.4.7} 'सत्त्वशतो'; D₂ भूतशतोद्भासी; T₂ 'चयोद्भासी; T₂ G_{1.2} महान्भूतशतो'; G₂ महोद्भूत°. — °) T₂ G_{2.2} तु (for [अ]पि).

42 T₁ om. 42 (cf. v. l. 41). — °) T₂ न विशेषं (for गाम्भीर्याद्धि). C_v cites गाम्भीर्यात् (as in text). C_v न विशेषं हि सूतज. B₂ तु (for हि). — °) K_{2.4} V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2.3.5.7.8} T_{2.2} G न विशेषं (K₂ 'ष); D₂ नाविशेयं. K₂ D_{2-5.7.8} हि सूतज; B_{1.2} G₂ कुलाधमः (B₂ 'मे). — °) S₂ K_{1.4} V₁ B₂ D_{2.2.6} T₂ C_v

विदूरपातात्तोयस्य किं पुनः कर्णं वायसः ॥ ४२
अथ हंसोऽभ्यतिक्रम्य मुहूर्तमिति चेति च ।
अवेक्षमाणस्तं काकं नाशक्रोव्यपसर्पितुम् ।
अतिक्रम्य च चक्राङ्गः काकं तं समुदैक्षत ॥ ४३
तं तथा हीयमानं च हंसो दृष्ट्वाब्रवीदिदम् ।
उज्जिहीर्षुर्निमज्जन्तं स्मरन्सत्पुरुषव्रतम् ॥ ४४

बहूनि पतनानि त्वमाचक्षाणो मुहुर्मुहुः ।
पतस्यव्याहरंश्चेदं न नो गुह्यं प्रभाषसे ॥ ४५
किं नाम पतनं काक यत्त्वं पतसि सांप्रतम् ।
जलं स्पृशसि पक्षाभ्यां तुण्डेन च पुनः पुनः ॥ ४६
स पक्षाभ्यां स्पृशन्नार्तस्तुण्डेन जलमर्णवे ।
काको दृढं परिश्रान्तः सहसा निपपात ह ॥ ४७

G. 8. 1938
B. 8. 41. 59
K. 8. 35. 58

दिगंबरामसः (K₁ C_v 'सा; B₃ 'सं); M दिशश्च नांमसां.
— ^a) V₁ D_{n1} D_{2.4.6.8} (marg. as in text) T₂
समुद्रस्य; M₃ 'द्रस्यं. K₃ V₁ B D T_{2.8} G M विदुर्जनाः
(for हि दुर्जयाः). — ^e) V₁ B₃ D₁ D_{n1} D_{1.2.5.8} T_{2.8}
G_{1.8} M विपश्चितोप्यपा (D_{n1} D₂ 'पि सा; T₂ 'प्यसा).
रत्वात् (M₁ 'त्वं); G₂ विपश्चितोप्यस्मरत्वात्. — ^f) D₃
कः (for किं).

43 ^a) V₁ D₂ [S]प्युपक्रम्य; B D₁ D_{1.2-7} M_{1.2}
[S]प्यतिक्रम्य; D_{n1} ह्यपक्रम्य; D₈ T₁ M_{3.4} व्यतिक्रम्य;
T_{2.8} G [S]प्यतिक्रामन् (for Sभ्यतिक्रम्य). — ^b) B₂
समुद्रं (for मुहूर्तं). S इव (for the first इति). S K_{2.4}
चेति मे; K₁ चेतसि; S दूरतः (for चेति च). C_v cites
मुहूर्तमिति च (as in text). — After 43^{ab}, S reads
43^{ef}, followed by 336^a. — ^c) K_{1.8} V₁ D₁ D_{n1} D_{1.5.8}
C_{o.v} अवेक्षमाणस्य; B₂ D₃ अन्वीक्षं; D₈ अनीक्ष्य (for
अवेक्षं). B₃ काको. — ^d) S₂ K₃ V₁ B_{1.4.5} D T₂ नाश-
कद् (for नाशक्रोव्). D_{n1} व्यवसर्पितुं; T₂ व्यपसर्पितुं; C_v
'सर्पितुं (as in text). B₃ नाशकद्रुपसर्पितुं; T₁ प्रत्यागाल्य
हसन्निव (sic); T₂ G M प्रत्यागम्य (G₂ M 'त्य) हसन्निव.
— ^e) K₃ अपक्रम्य; D₈ प्रतिक्रम्य. K₃ स (for च). S
K_{2.4} D₈ M₂₋₄ वक्राङ्गः; B₂ चक्राङ्गी. — ^f) B₂ समुदीक्ष्य
च; D₂ 'दीक्षत; D₈ 'दीक्ष्यत. — After 43, N ins.:

335* यावद्ब्रत्वा पतलेष काको मामिति चिन्तयन् ।

ततः काको भृशं श्रान्तो हंसमभ्यागमचक्षदा ।

[(L. 1) S₁ अभ्यापततु; S₂ K अभ्या (K₁ 'त्या)पतति; B₃
न वा प°; B₅ न नृपते हि; D₂ अन्वपतति; D_{3.4} न त्वाप°; D₆
अन्वागतो हि; D₈ अन्वापतति (for गत्वा प°). C_o cites न त्वा
and आपतति. K₃ V₁ [प]व (for [प]व). D₁ D_{1.5}
यावद्ब्रत्वा पतलेष; D_{n1} यावद्वा न पतलेष (for the prior half).
S₂ K₃ चितयत्; B_{1.8.4} D₁ D_{1.5.8.8} [अ]चितयत् (B_{3.4}
D_{1.5.8} 'यन्). — (L. 2) K₃ D₈ नैव (for ततः). D₁
ज्ञातो; D₂ आतो (for श्रान्तो). S K अभ्यापतत् (for 'गमत्).]
On the other hand, S ins. after 43:

336* शनकैः परिहीयन्तं परिश्रान्तमचेतसम् ।

तं प्रहस्य च चक्राङ्गः काकं मन्दगतिं तदा ।

[(L. 1) T₂ G परिहीनं तं. — T₂ om. line 2.
— (L. 2) M₂₋₄ वक्राङ्गः. T₁ तथा (for तदा).]

44 ^a) K₃ ततश्च (for तं तथा). K₃ B₂ तं; V₁
B_{1.8-5} D T₂ तु (for च). T_{1.8} G M हीयमानमथो (T₁
'नं ततो) दृष्ट्वा. — ^b) S (except T₂) हंसः प्राह यथार्थवत्.
C_o: अब्रवीदिति द्विरुक्तिः । C_o — ^c) T₁ उज्जि-
हीषुर. S K_{1.2.4} निमज्जं तं (for निमज्जन्तं). — ^d)
K₁ D_{n1} स (for सत्). G₂ निरस्यन्सत्पुरुषसः
(sio).

45 Before 45, N T₂ G₁ ins. हंस उवाच. D₂
om. 45^{ab}. — ^a) K_{1.8} V₁ B D₁ D_{1.2-7} S पतितानि त्वं
(T₁ 'निश्च); D₈ पतिता पातम्. C_v बहूनि पतितानि त्वम्.
— ^b) S K_{1.2.4} B₁₋₄ D_{2-5.7} पातस्य; V₁ ततस्तु; D_{n1}
शतं च; D₈ पतता; T₂ प्रपातं (for पतसि). S₂ D₁ D₁
[आ]व्याहरंश्चेदं; D_{n1} व्याहरंश्चेदं; D₂ [आ]व्याहरश्चेव; D₈
T₃ G_{2.8} M [अ]व्या (M₁ 'प्या)हरन्श्चेदं (M₂₋₄ 'दात्);
T₁ [अ]माहरन्श्चेदं (sio); T₂ व्याहरस्येकं. K₃ पतस्वपाहर-
श्चेदं. — ^c) K₂ D₁ मनो; K₃ न तु; B₁₋₈ D_{n1} नाना;
D₈ न च; T₂ न मे; T₃ G M ततो (for न नो). K₁ प्रशंस
मे; V₁ तु भाषसे (for प्रभाषसे). T₁ ततस्तु त्वं प्रभाषसे.

46 ^{ab}) D₈ न मे (for नाम). S₁ K₃ V₁ B D
(except D_{n1}) S पतितं (for पतनं). K₃ तत्त्वं; B_{1.2.4}
D₁ D_{1.5} यथा; D_{8.7} यं त्वं (for यत्त्वं). K₃ पतति; D₁
D_{1.5} सज्जसि; M_{3.4} पयसि (for पतसि). V₁ D_{2-4.5.7}
संप्रति; T₂ मां प्रति (for सांप्रतम्). C_{ap} किं नाम यमिमं त्वं
यत्पतसि क्षिपसीति च. — S₂ om. (hapl.) 46^d-47^a. — ^d)
D₂ om. च. — After 46, K₄ V₁ B D (D₈ marg.) S
ins.:

337* प्रबृहि कतमे तत्र पाते वर्तसि वायस ।

एव्हिहि काक शीघ्रं त्वमेव त्वां प्रतिपालये ।

[(L. 1) D₂ स बृहि (for प्रबृहि). V₁ B_{1.4.5} D_{n1}
D_{2.6.8} S कतमो (D₂ 'मा; D₈ 'मं). K₄ तन्मे; V₁ B_{1.4.5}
D₁ D_{1.5.8.8} यत्र; S [S]यं ते (M₁ यत्ते) (for तत्र). K₄
यत्ते; D₈ पातैः; S पातो (for पाते). T₁ वर्तत; T_{2.8} G₂ M₁
वर्तति; G₂ वर्तसि (for वर्तसि). G₃ सांप्रतं (for वायस).
— After line 1, V₁ reads st. 47 on marg., repeat-
ing it in its proper place. — (L. 2) B_{2.8} transp.
काक and शीघ्रं. K₄ प्रतिष्ठा; G₂ M₂₋₄ एव त्वा (for एव
त्वां). K₄ प्रतिपालये; T G परिपालये.]

C. 8. 1935
B. 8. 41. 61
K. 8. 35. 60

हंस उवाच ।

शतमेकं च पातानां यत्प्रभाषसि वायस ।

नानाविधानीह पुरा तच्चानृतमिहाद्य ते ॥ ४८

47 Śs om. 47^a (cf. v. 1. 46). Ds om. 47^{ab}. Before 47, K_{3.1} V₁ B D (except D₂; Ds om.) T₂ ins. शल्य उवाच. — ^a) Dn₁ आर्त. — ^b) B₂ तुष्टेन (for तुष्टेन). Ś K_{2.4} जलपर्वते (K₁ 'त:'); K₁ 'मेवते; V₁ B₂ D₂ च महार्णवं; B_{1.3-5} Da₁ D_{1.3-5.7} S च जलं तदा (M₂₋₄ 'या'); Dn₁ च जलार्णवं (for जलमर्णवे). — Ś K V₁ B_{1.2.4.5} Ds_{4.7.8} T₂ ins. after 47^{ab}: Dn₁, after line 2 of 342*: Ds (om. lines 1-3) ins. after 342*:

338* दृष्टो हंसेन दुष्टात्मजिदं हंसं ततोऽब्रवीत् ।
अपश्यन्नभसः पारं निपतंश्च श्रमान्वितः ।
पातवेगप्रमथितो हंसं काकोऽब्रवीदिदम् ।
वर्यं काकाः कुतो नाम चरामः काकपातिकां ।
हंस प्राणैः प्रपद्ये त्वां द्वीपान्तं प्रापयस्व माम् । [5]

[V₁ Ds om. lines 1-3. — (L. 1) Ś K Dn₁ Ds T₂ दुष्टात्मा. Ś B₂ Dn₁ Ds मैवं; K₃ मैव; K₄ स च; T₂ त्वेवं (for इदं). K₃ B₂ हंसः; Dn₁ हंस. B₂ तदा (for ततो). Ds तमब्रवीत्. — (L. 2) K₃ अभसा. Ś₁ K₂₋₄ Dn₁ निपातं वा (Dn₁ च) (for निपतंश्च). K₁ श्रमान्वितं. — (L. 3) Ś K_{1.2.4} वातमेघप्रमथितो; K₃ वेगप्रमथितो (for the prior half). Dn₁ हंस. — V₁ reads lines 4-5 after the ref. in 49. — (L. 4) Ś K_{1.2} केकाकृता (Ś₂ K₁ 'कृतं'); K₄ कोकाकृतं; Ds काकाकृतो; T₂ काककृता (for काकाः कुतो). V₁ कृता; K₃ D_{4.7.8} क्षितौ; B_{1.4.5} कुतो (for कुतो). K₃ D₄ चराम. Ś K_{1.2.4} काक-वातिकाः (K₄ 'का'); K₃ 'वंचिकां; V₁ B_{1.2.4.5} D₁ 'वाशिकाः; Ds तान्वयाः; T₂ 'पातिकाः; Cv काकवाचकाः. — (L. 5) Ś₂ त्वं (for त्वां). K₃ दीपं तु. V₁ B_{1.4.5} Ds₇ उदकांतं नयस्व मां (for the posterior half).]

— After the above, Dn₁ reads 48 and D_{2.6} cont. with 343*.

B_{1.4.5} Ds_{4.7} cont.: Ds ins. after 47^{ab}:

339* स पक्षाभ्यां सृष्टशस्त्रार्तस्तुष्टेन च महार्णवम् ।

[Before the above, Ds ins. शल्य उवाच. D₄ महार्णवे.]
— Ś K_{1.2} B₂ Ds T₂ om. 47^{cd}. Ks om. 47^e-48^f. T₁ om. 47^e-48^f. — ^a) K₄ V₁ B_{1.4.5} D₂₋₇ दृष्ट (for दृष्टे).
— ^a) Dn₁ निष्पपात (for निपपात). — After 47, K₄ B (except B₂) D (except Dn₁ Ds) T₂ G M ins.:

340* सागराभसि तं दृष्ट्वा पतितं दीनचेतसम् ।

त्रियमाणमिदं काकं हंसो वाक्यमुवाच ह ।

काक उवाच ।

उच्छिष्टदर्पितो हंस मन्येऽऽत्मानं सुपर्णवत् ।

अवमन्य बहूंश्चाहं काकानन्यांश्च पक्षिणः ।

[(L. 2) V₁ मृत्युमाणम्; M₂₋₄ हीयमानम् (for त्रिय-माणम्). D_{2.6} T₂ G M transp. काकं and वाक्यं.]

48 Ks om. 48; T₁ om. 48^{ab} (cf. v. 1. 47). B_{1.3-5} Da₁ D₁₋₇ T_{2.3} G M om. the ref. Dn₁ reads 48 after 338*. — ^a) G₁ चैकं (for एकं). Cv as in text. — ^b) K₄ B_{1.3-5} Ds_{4.7} पाताभ्यहमनु (B₅ 'मिति')-सर (K₄ 'रन्'); Da₁ Dn₁ D_{1.2.5.6} T₂ G M पाताभ्यहमिति स्वयं (T₂ G M स ह). — B_{1.3.4} Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} T_{1.3} G M ins. after 48^{ab}: K₄ B₅, after 48:

341* श्लाघमानस्त्वमात्मानं काक भाषितवानसि ।

[K₄ श्लाघमानः; Da₁ D_{1.5} T_{1.3} G M श्लाघन्नात्मानमद्य त्वं (for the prior half). G₂ काकं हि ततवानसि (sic) (for the posterior half).]

— B_{1.3.4} Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} T_{1.3} G M om. 48^{cd}. K₄ reads 48^{cd} after 342*. — ^a) K₁ V₁ B_{2.5} D_{2.6.8} T₂ [इ]ति (for [इ]ह). — ^a) V₁ T₂ इहोच्यते (for इहाद्य ते). — K₄ B_{1.3.4} Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7} S (except T₂) cont. after 341*: V₁ B₅ D_{2.6} ins. after 48:

342* स त्वमेकशतं पातं पतन्नभ्यधिको मया ।

कथमेवं परिश्रान्तः पतितोऽसि महार्णवे ।

प्रत्युवाच ततः काकः सीदमान इदं वचः ।

उपरिष्ठं तदा हंसमभिवीक्ष्य प्रसादयन् ।

[(L. 1) K₄ सत्यम् (for स त्वम्). Da₁ om. पातं. V₁ पतन्नभ्यधिकं; Dn₁ D₂ पातस्यभ्यधिको (sic). — (L. 2) D₂ कष्टम् (for कथम्). K₄ D₂ T₁ एव; G₂ एकं (for एवं). — After line 2, Da₁ ins. 338* and D₂ reads st. 48. — (L. 3) K₄ पुनः; D₂ स तं; Ds इदं (for ततः). K₄ काकं; D_{2.6} हंसं; T₁ काक (for काकः). K₄ V₁ D₂ सीदमानम्. — (L. 4) K₄ उपविष्ट; B₅ Da₁ D_{1.2.5.6} T_{1.3} G M उपरिस्थं; Ds₄ 'विष्टं (for 'रिष्टं). K₄ यदा; T₁ तथा (for तदा). T_{1.3} G M प्रसमीक्ष्य (for अभिवीक्ष्य).]

— After the above, K₄ reads 48^{cd} and Ds reads lines 4-5 of 338*.

49 D_{2.6} T_{1.3} G M_{1.3} om. the ref. After the ref., V₁ reads lines 4 and 5 of 338*. Ds om. 49; Ds om. 49^{ab}. — ^a) Ks उच्छिष्टदयितो. — ^b) K₄ मन्यात्मानं; Ds मान्या. — ^c) V₁ B₄ T₂ अवमन्ये, Da₁ D_{1.5} चापि (for चाहं). — ^d) V₁ काकांश्चान्यांश्च. Da₁ D_{1.5} पक्षिणां. — ^e) Da₁ D_{1.5} हंसः (for हंसं)!

प्राणैर्हंस प्रपद्ये त्वां द्वीपान्तं प्राणयस्व माम् ॥ ४९
यद्यहं स्वस्तिमान्हंस स्वदेशं प्राप्नुयां पुनः ।
न कंचिदवमन्येयमापदो मां समुद्धर ॥ ५०
तमेवंवादिनं दीनं विलपन्तमचेतनम् ।
काक काकेति वाशन्तं निमज्जन्तं महार्णवे ॥ ५१
तथैत्य वायसं हंसो जलक्लिन्नं सुदुर्दशम् ।

पञ्चामुत्क्षिप्य वेपन्तं पृष्ठमारोपयच्छनैः ॥ ५२
आरोप्य पृष्ठं काकं तं हंसः कर्णं विचेतसम् ।
आजगाम पुनर्द्वीपं स्पर्धया पेततुर्यतः ॥ ५३
संस्थाप्य तं चापि पुनः समाश्रास्य च खेचरम् ।
गतो यथेप्सितं देशं हंसो मन इवाशुगः ॥ ५४
उच्छिष्टभोजनात्काको यथा वैश्यकुले तु सः ।

C. 8. 1945
B. 8. 41. 71
K. 8. 35. 71

and त्वं (for त्वां). — 7) K₃ द्वीपं तु (for द्वीपान्तं).
D₈ पुनर्द्वीपं नयस्व मां. — For 49, S (except T₂)
subst.: B₅ ins. after 49^{ab}: D_{3.6} cont. after 338*:

343* उच्छिष्टाक्षेन पुष्टोऽहं दर्पोत्सिक्तः कुवायसः ।

सुपर्ण इति चात्मानं ज्ञातवान्बुद्धिलाघवात् ।

शरणं त्वां प्रपन्नोऽहमुदकान्तमवामुयाम् ।

[(L. 1) D₈ T₈ G₈ च वायसः; T₁ G₁ M कुसत्वकः (G₁
M_{1.2} 'तः'); G₂ कृतस्ततः (for कुवायसः). — (L. 2) B₅
D₂ सुपर्णमिव; D₈ G₁ सुपर्ण इव; G₂ 'र्णवम्. G₂ आत्मानं
(for चां). — B₅ D₈ om. line 3. — (L. 3) G₂ उदकांत-
रमाप्नुयाम्; G₁ M₁ 'मवाप्नुयात् (for the posterior half).]
T₁ G_{1.2} M cont.:

344* हंसेदानीं परिश्रान्तमापदो मां समुद्धर ।

[T₁ आपन्नो (for आपदो).]

50 ^a) K₃ [अ]पि (for [अ]हं). D₂ अद्य (for हंस).
— ^b) B D₁ D_{3.4.7} स्वं देशं. S₁ (before corr.) K₃
B_{1.3.5} D₁ D_{1-2.5.7} G₁ विभो; K₂ विना; V₁ B_{2.4}
D₁ D_{4.6.8} प्रभो (for पुनः). — ^c) S₂ कथंचिद्
(hypermetric); K₃ B_{2.5} D₁ D_{1.5} T₂ किंचिद् (for
कंचिद्). V₁ B D T₂ अवमन्येहं (D₂ 'त'). Co cites
अवमन्ये. — For 50, S (except T₂) subst.:

345* यदि नाम पुनर्जीवन्गच्छेयं स्वं निवेशनम् ।

नैवं पुनर्हीनमपि क्षेपताहं खेविचारिणम् ।

[(L. 2) T_{1.3} G₃ M₁ खेविचारणं.]

51 ^a) T₁ एव; M₂₋₄ पुनं (for एवं). K₁ वादिनि;
V₁ B₂ D₂ S (except T₂) करुणं (for वादिनं). — ^b) B₂
D₁ D₈ T₂ M₁ अचेतसं; T₁ विचेतनं (for अचे°). — ^c)
B₂ M काका; D₁ काकं (for काक). M₁ केकेति (for
काकेति). V₁ भाषंतं; T G₈ M₁ वाश्यंतं; G₁ क्रोशंतं;
G₂ वाक्यं तं; Co वासंतं (for वाशन्तं). K₃ काकजांके
निवासं तं (sic). — After 51, S (except T₂) ins.:

346* कृपयाभिपरीतो वै कृपां चक्रे दुरात्मनि ।

[T₁ G₂ M₁ कृपया हि (M₁ 'याति'). G₂ हि (for वै).]

52 ^a) K₃ उत्पल्य; K₄ तथैति; V₁ तथोक्त्वा; B
D₁ D_{1.5} अनुक्त्वा; D₁ D_{3.8} T₂ तथोक्ते (D₈ 'क्त') (for
तथैत्य). D₁ व्रायसे. D_{2-4.7} कृपयादाय हंसस्तं. S
(except T₂) अथ तं पतितं हंसो (G दीनं). — ^b) S₂

K_{2.4} D₁ सुदुर्दशं; B₂ D₁ D_{1.5} सु (D₁ स).
दुर्दशं; T_{1.3} G_{2.3} M_{1.3.4} अचेतसं; G₁ M₂ अचेतनं
(for सुदुर्दशम्). — ^c) G₂ आरोप्य (for उत्क्षिप्य). S₁
K_{1.2.4} वेगेन; S₂ वेगेन; T₁ वेदंतं; T₂ वेगात्तं (for वेपन्तं).
— ^d) T_{1.3} G तदा (for शनैः).

53 ^a) K₃ V₁ B₂ D₁ D_{2.6} पृष्ठे. T₁ M transp.
आरोप्य and पृष्ठं. K₃ V₁ B D T_{1.2} M हंसस्तं (B₁ 'स्तु')
(for काकं तं). T₂ G स हंसः पृष्ठमारोप्य. — ^b) K₃ V₁
B D S काकं (G₂ पापं) (for हंसः). B (except B₂)
D_{3-5.7} तूर्णं (for कर्णं). B₂ D₁ D_{1.3.5.7.8} विचेतनं.
— After 53^{ab}, S (except T₂) ins.:

347* अविस्मयंस्तदा कर्णं पुनरेनं समानयत् ।

[G₂ अविस्मयत्. M₂ एवं (for एनं). M₁ समापयत्.]

— ^c) S (except T₂) तमेव देशं तरसा (G₂ 'शं तं हंस').
— ^d) G₂ यथा; G_{2.6} यतः (as in text). D₈ स्पर्धयो-
र्यातितौ यतः. — After 53, S (except M₃) ins.:

348* उत्सृजंश्चाब्रवीन्मैवं पुनः कार्यं त्वयेति ह ।

[T₃ G_{1.3} उत्सृज्य. G₁ त्वमवीन्. T₁ नैवं (for मैवं).
M_{2.4} [अ]नय (for [इ]ति ह).]

54 M₃ om. 54. — ^a) K_{1.4} स (K₁ सं)स्थापि (for
संस्थाप्य). B₂ चैवं स; D₁ तं चापि; D₂ चैनं स; D₈ तं
पुनश्च; T₂ तच्चापि (for तं चापि). D₈ चापि (for पुनः).
T_{1.3} G M (M₃ om.) स्थाप्य चैनं पुनर्द्वीपे. — ^b) B₂
समाश्रास्य. B₁ खेचरः; T₃ G M विह्वलं (for खेचरम्). — ^c)
D₁ ततो; D₂ ययौ (for गतो). — ^d) B₂ स्थूणः; T₁ मान
(for मन). G₁ [अ]शुगः (for [आ]शुगः). — B_{2.5} D₁
D_{2-4.6.7} S ins. after 54: K₄ after 55^{ab}:

349* एवमुच्छिष्टपुष्टः स काको हंसपराजितः ।

बलं वीर्यं महत्कर्णं त्यक्त्वा क्षान्तिमुपागतः ।

[(L. 1) D₁ च; G₁ सन् (for स). D₁ हंसः (for
हंस). K₄ परायते (for पराजितः). — (L. 2) B₂ D_{1.7}
बलवीर्यं. B₂ T₁ मदात्क (T₁ 'दं क') (for महत्कर्णं). D₁
D_{2.6} बलवीर्यमदात्कर्णं; T₃ G M₁ बलवीर्यमदं (G₁ 'मिदं; G₂
'महः; M₁ 'पदं') कर्णं; M₂₋₄ बलवीर्यमदं त्यक्त्वा (for the prior
half). M₂₋₄ कर्णं (for त्यक्त्वा). T₃ G उपागमत् (for
गतः). K₄ शान्ति (for क्षान्तिम्).]

55 ^a) S 'भोजनान्; K₃ V₁ B D T₃ G_{2.3} 'भोजनः

G. S. 1946
B. S. 41. 72
K. S. 35. 71

एवं त्वमुच्छिष्टभृतो धार्तराष्ट्रैर्न संशयः ।
सदृशाञ्जश्रेयसश्चापि सर्वान्कर्णातिमन्यसे ॥ ५५
द्रोणद्रौणिक्पैर्गुप्तो भीष्मेणान्यैश्च कौरवैः ।
विराटनगरे पार्थमेकं किं नावधीस्तदा ॥ ५६
यत्र व्यस्ताः समस्ताश्च निर्जिताः स्य किरीटिना ।
सृगाला इव सिंहेन क ते वीर्यमभूत्तदा ॥ ५७
आतरं च हतं दृष्ट्वा निर्जितः सव्यसाचिना ।
पश्यतां कुरुवीराणां प्रथमं त्वं पलायथाः ॥ ५८
तथा द्वैतवने कर्णं गन्धर्वैः समभिद्रुतः ।

(Dn1 G2 'नं). — ^a) Ś1 वैशकुले. Ś1 (marg.) [S]च-
सत्; D2-4.6.7 S (except T2) पुरा (for तु सः).
— After 55^{ab}, K4 ins. 349*. — ^c) T2 तथा
(for एवं). Ds उच्छिष्टभुजो. — ^d) T1 धार्तराष्ट्रे.
— ^e) T1 जाधिकांश्च (for श्रेयसश्च). Co oites श्रेयसः (as
in text). — ^f) T1 सदा (for सर्वान्). V1 B Dn1
D1.2.4.5-8 TG M2-4 Ca [अ]वमन्यसे; Dn1 [अ]भिवमं
(hypermetric); D2 Ca [अ]भिमन्यसे (for [अ]ति°).
Ds सर्वान्कर्णं भिवमन्यसे; M1 सर्वान्कर्णं मावमन्यसे (both
hypermetric).

56 ^a) Ś1 K2 शस्त्रे; Ś2 (sup. lin. as in text)
शस्त्रो; K4 शूरैः (for गुप्तो). — ^b) T2 सकौरवैः (for च
कौरवैः). — ^c) K8 D2.8 नावधीत्. Ś K2.4 तथा; T1
पुरा (for तदा).

57 ^a) G2 समस्ताश्च. Ca.c oites समस्ताः (as in
text). — ^b) Ś1 K1.4 Ds G1 M1 निर्जिताश्च; V1 B2 T2
'तास्तु; Dn1 T1 'ताः स्म; D4 'ताः स्मः. — ^c) Some
MSS. शृगाला; V1 D1 शृगाल; TG M1 सृगा (G2 'का)ल
(for सृगाला). — ^d) K8 द्यूते (for क ते). B4 D2
वीर्यमगात्तदा; S (except T2) क ते (T2 कृते; G2 तव) वीर्यं
तदा गतं.

58 ^a) Ś2 चाहतं; K1 D2-4.7 S निहतं (for च हतं).
— ^b) B1.4.5 D2-4.6.7 S (except T2) समरे (for
निर्जितः). — ^c) Ds सर्ववीराणां (for कुरु°). — ^d) Ś1
K1.2 Dn1 Ds T1 M1 पलायिथाः; K8 V1 B Dn1 D2-7 T2
G2 'यितः; D1 प्रपलितः (for 'यथाः).

59 K8 B5 Ds om. (hapl.) 59. G2 om. 59^{ab}. — ^a)
V1 यथा; Dn1 M1 तदा (for तथा). — ^b) S (except
T2; G2 om.) समभिद्रुतान्. — ^c) S (except T2)
सदारान् (for समग्रान्). V1 कुरुन्सर्वान्समुत्सृज्य. — ^d)
V1 B2 D2.8 S (except T2) त्वमेवाग्रे (for प्रथमं त्वं). Ś

कुरुन्समग्रानुत्सृज्य प्रथमं त्वं पलायथाः ॥ ५९
हत्वा जित्वा च गन्धर्वाश्चित्रसेनमुखात्रणे ।
कर्णं दुर्योधनं पार्थः सभार्यं सममोचयत् ॥ ६०
पुनः प्रभावः पार्थस्य पुराणः केशवस्य च ।
कथितः कर्णं रामेण सभायां राजसंसदि ॥ ६१
सततं च तदश्रौषीर्वचनं द्रोणभीष्मयोः ।
अवध्यौ वदतोः कृष्णौ संनिधौ वै महीक्षिताम् ॥ ६२
कियन्तं तत्र वक्ष्यामि येन येन धनंजयः ।
त्वत्तोऽतिरिक्तः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो ब्राह्मणो यथा ॥ ६३
इदानीमेव द्रष्टासि प्रधने स्यन्दने स्थितौ ।

K1.2.4 T1.8 G8 M1 पलायिथाः; V1 B1-4 D (Ds om.)
T2 G2 'यितः.

60 ^a) Ś1 K2 [अ]य (for च). — ^b) K8 -पुरोगमान्;
T2 -सुतात्रणे (for -मुखा°). — ^c) Dn1 कर्णे (for कर्णं).
K4 कर्णं (for पार्थः). — ^d) K8 V1 B Dn1 D1-5.7
सममोक्षयत्. Ds तदा सर्वानमोक्षयत्; T1.8 G M सत्रातुक-
ममोचयत्; T2 सभायां समयोजयत्.

61 ^a) K8 D2 पुरा (for पुनः). — ^b) Ś K1.2.4
B3-5 D2.3.6-8 पौराणः (Ds 'णे); Dn1 T2 पुराणे. T1 ह
(for च). — ^c) K2 सभाया. S (except T2) कुरु- (for
राज-).

62 ^a) Ds G2 त (sic) (for च). Ś2 K4 तदाश्रौषीः;
V1 BDS त्वमं (for तद°). — ^b) V1 भीष्मद्रोणयोः (by
transp.). — K1 om. 62°-63°. — ^c) K8 M3.4 वदतौ;
K4 B Dn1 Dn1 D1-5.7 T2 M1 वदतः. — ^d) S (except
T2) संनिधाने (for संनिधौ वै). V1 B (except B2) Dn1
D1-5.7 च (for वै).

63 K1 om. 63^{ab} (cf. v. l. 62). — ^a) T8 G2
कियतां; Co कियन्तं (as in text). K8 कियत्तव प्रवक्ष्यामि;
V1 B1 D1 कियन्तं तस्मै; B2 कियन्तस्तत्प्र°; B3-5 Dn1 D1-5.8
कियत्तत्प्र° (Ds 'त्र प्र°); T2 कियन्तं तव व°; M2-4 कियद्वै यत्र
व°. — ^b) Dn1 om. येन. K4 धनंजयं. — ^c) Ś K1.2
तथा (for त्वत्तो). K8 विशिष्टः; K4 [अ]तिरिक्तं. T1.8
G transp. सर्वेभ्यो and भूतेभ्यो.

64 ^a) S (except T2) द्रक्ष्यसि त्वमिदानीं तौ. — ^b)
Ś2 प्रधानः; K8 प्राधान्ये; V1 B D S (except T2) प्रधाने.
V1 यथा (for स्थितौ). Ś1 K1.2 प्रधानस्यन्दनस्थितौ. Ca
oites स्यन्दने (as in text). — After 64^{ab}, T8 G8 ins.
354*. G2 om. 64°-65°. — ^c) K1 वासुदेवस्य. — ^d)
K8.4 V1 B D S (G2 om.) कुंतीपुत्रं (for पाण्डवं च). K8
B1.3.4 Dn1 Dn1 D1.3-5.7.8 S (G2 om.) च पाण्डवं; V1

शुत्रं च वसुदेवस्य पाण्डवं च धनंजयम् ॥ ६४
देवासुरमनुष्येषु प्रख्यातौ यौ नरपंभौ ।
प्रकाशेनाभिविख्यातौ त्वं तु खद्योतवद्भृषु ॥ ६५

एवं विद्वान्मावमंस्थाः सूतपुत्राच्युतार्जुनौ ।
नृसिंहौ तौ नरश्चा त्वं जोषमास्व विकत्यन ॥ ६६

C. D. 1981
B. S. 41. 87
K. J. 83. 86

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

B_{2.5} D_{2.8} च फा (D₈ फ) लुग्नं (for धनंजयम्). — K₄
V₁ B D ins. after 64: T G_{1.8} M cont. after 352*:

350* यथाश्रयत चक्राङ्गं वायसो बुद्धिमास्थितः ।

तथाश्रयस्व वाष्णेयं पाण्डवं च धनंजयम् ।

[(L. 1) K₄ [आ]श्रयंतं; V₁ B_{1-3.5} D₄₁ D_{1.5} T₂ M₁
[अ]शिक्ष (V₁ "व्य-"; B_{1.2.5} M₁ "क्षि")त; T₈ G_{1.8} M₂₋₄
शिक्षति; D₂₁ [आ]क्षिपन्; D₈ [आ]क्षिप्यत; D_{8.8} (marg.)
[आ]क्षिपत; D₈ [आ]श्रयंत; T₁ [आ]सिद्धि (for
[आ]श्रयत). V₁ B_{1.3.5} चक्राङ्गाद्; D₈ M₂₋₄ वक्राङ्गं. K₄
वायसि; G₁ वायसे. B₈ D₇ T_{1.3} G₃ M₃ आश्रितः; G₁
M_{1.2.4} आश्रितं (for आश्रितः). — (L. 2) K₄ तं श्रयस्यं च
(sic); V₁ B_{2.5} D₄₁ D₁ T_{1.3} G_{1.3} M तदच्छिष्ट (V₁ "व्य-"
स्व; D₂₁ D_{2.8.8} तदच्छिष्ट (D₈ "व्य")ति (D₈ "स्व"); T₁
तदच्छिष्टयसि; T₂ तदच्छिष्टः स (for तथाश्रयस्व). B₈ पांडवाश्च
धनंजयात् (for the posterior half).]

K₄ B_{2.4.5} D (except D₈) cont.: K₈ ins. after 64:

351* यदा त्वं युधि विक्रान्तौ वासुदेवधनंजयौ ।

द्रष्टास्येकरथे कर्णं तदा नैवं वदिष्यसि ।

यदा शरशतैः पार्थो दर्पं तव वदिष्यति ।

तदा त्वमन्तरं द्रष्टा आत्मनश्चार्जुनस्य च ।

[(L. 1) B₈ यस्मात् (for यदा). — (L. 2) K₈ द्रक्षसि;
(for द्रष्टासि). B₂ कर्णः. K₈ D₁ वदिष्यति. — (L. 3) K₄
यथा (for यदा). K₈ शतैः शरैः; D₈ शतशरैः (for शरशतैः).
D₂ दर्पस् (for दर्प). K₈ ते वाधयिष्यति; K₄ तव हनिष्यति;
B_{2.4} D₂ ते नाशयि; D₄₁ D_{1.5} ते वारयि; D₈ ते पातयि (for
तव वधि). — (L. 4) Ca cites अन्तरं (as above). K_{8.4}
B₂ D₈ दृष्टा; B₄ द्रष्टासि (for द्रष्टा). D₄₁ D_{1.5} आत्मनोय
(for "नश्च").]

T_{1.3} G_{1.8} M ins. after 64:

352* त्वं क्षीघ्रमेव वाष्णेयं पाण्डवं च धनंजयम् ।

After 352*, T_{1.3} G_{1.8} M cont. with 350*.

65 G₂ om. 65^{ab} (of. v. l. 64). — ^a) V₁ B₂
विख्यातौ (for प्रख्यातौ). V₁ B_{1.2.5} D₂₁ D₂₋₇ T_{2.3}
G_{1.3} M नरोत्तमौ (for नरपंभौ). — K₈ V₁ B D T_{2.3}
G₈ ins. after 65^{ab}: T₁ G_{1.3} M after 65:

353* तौ मावमंस्था मौख्यार्त्वं खद्योत इव रोचनौ ।

[D₂₁ नावमंस्था (for माव). T_{1.3} G M₁ मौख्यात्; M₂₋₄
मूढ त्वं (M₃ "स्त्व"). G₂ खद्योतम्. V₁ B₂ खेचरौ; D₈
(marg. as in text) निखनी; T₁ G₁ M लोचने; T₃ G₂ वे
वने; G₂ चैव नः; Cop खे चरन्. Ca. 6 रोचनौ (as above).]
K₈ V₁ B D T₂ cont.: T₁ G_{1.3} M ins. after 65^{ab}:
T₃ G₂ after 64^{ab}:

354* सूर्याचन्द्रमसौ यद्वत्तद्वद्वर्जुनकेशवौ ।

[B₁ T₁ सूर्यचंद्र; Ca सूर्या (as above). D₁ यत्तत्; D₈
युदे (for यद्वत्). K₈ B_{2.4} D₄₁ D₂₁ D_{1.5.8} S अच्युतपांडवौ
(for अर्जुनकेशवौ).]

— ^a) K₈ V₁ B D₄₁ D₁₋₈ प्राकाश्येन; D₂₁ प्रकाश्यात्; T₂
प्रकाशौ च (for प्रकाशेन). K₈ V₁ B₄ D₄₁ D_{1.4.5}
[अ]तिविख्यातौ; T_{1.3} G M₁ [अ]त्य वि. — ^a) K₈ त्वं च;
V₁ नूनं (for त्वं तु). V₁ खद्योतयद्भृषु; D₄₁ D_{1.5}
"तवद्भृषु".

66 ^a) K_{1.3} V₁ B D G₂ M_{2.4} Ca विद्वन्. M₁
मातिमंस्थाः (for माव). — ^b) S₂ K₄ V₁ T₁ M₁
सूतपुत्रार्जुनाच्युतौ. — ^c) T₃ G₂ नरसिंहौ; G₂ तौ नृसिंहौ
(by transp.). V₁ B D₂₁ D_{2-4.6.7} T₂ महात्मानौ; G₂
नराशानां (for नरश्चा त्वं). T₁ नृसिंहौ तरसा हित्वा; G₂ "हौ"
नरशिवा त्वं तु (sic). — ^d) V₁ जोषमाशु; D₄₁ D_{1.5}
जोषमास्व (D₈ "स"); G₂ ततो मा त्वं (for जोषमास्व).
K_{8.4} V₁ B₂₋₅ D₄₁ D_{1.5-7} T₂ M विकत्यने (D₈ "स्थिनं");
B₁ D₈ T₁ "स्थले; D₂₁ "स्थनः; D₂ "स्थनं; G₂ "स्थानः; Ca
"स्थन (as in text).

Colophon. — Adhy. name: K₄ B_{1.4} D₄₁ D_{1.5.8}
हंसकाकीयं (K₄ "यः"); V₁ हंसकाकोपाख्यानं; B₈ कर्णशल्य-
संवादे हंसकाकीयं; D₂₁ D₈ T₂ हंसकाकीयो (D₈ T₂ "काको")-
पाख्यानं; D_{8.4.7} कर्णशल्यसंवादे हंसकाकीयोपाख्यानं; T₁
कर्णशल्यविवादे हंसकाकसंवादः; M₁ शल्यविवादे हंसकाकीयं.
— Adhy. no. (figures, words or both): S₂ 28
(as in text); K₁ 39; B₁ 45; D₄₁ 52; D₁ 35; D₄
32; D₈ 43; T_{1.3} G M 34; T₂ 37.

C. B. 1962
B. S. 42. 1
K. S. 36. 1

२९

संजय उवाच ।

मद्राधिपस्याधिरथिस्तदैवं

वचो निशम्याप्रियमप्रतीतः ।

उवाच शल्यं विदितं ममैत-

द्यथाविधावर्जुनवासुदेवौ ॥ १

शौरै रथं वाहयतोऽर्जुनस्य

बलं महास्त्राणि च पाण्डवस्य ।

अहं विजानामि यथावदथ

परोक्षभूतं तव तत्तु शल्य ॥ २

तौ चाप्रधृष्यौ शस्त्रभृतां वरिष्ठौ

व्यपेतभीर्योधयिष्यामि कृष्णौ ।

संतापयत्यभ्यधिकं तु रामा-

च्छापोऽथ मां ब्राह्मणसत्तमाच्च ॥ ३

अवात्सं वै ब्राह्मणच्छन्नानाहं

रामे पुरा दिव्यमस्त्रं चिकीर्षुः ।

तत्रापि मे देवराजेन विघ्नो

29

1 ^a) T1 [अ]धिरथेर; T2.8 G1.8 [अ]तिरथिर्; G2 [अ]धिपतिर् (for 'रथिस्'). S तथैव; S2 (sup. lin.) तथोक्त्वा; K1 तथोक्तं; K2 lacuna; K3 V1 BDS महात्मा (for तदैवं). — ^b) K3 प्रियम् (for [अ]प्रियम्). V1 B5 Da1 D1.4.5.8 अप्रतीतं; D2 अब्रवीत्ततः. Co अप्रमीतः; Ca तीतः (as in text). — ^c) D1 शल्य. — ^d) G1 यथातथाव (for 'विधाव'). B1.3.4 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 वासुदेवार्जुनौ तौ.

2 ^a) Dn1 D8 शौरि; T2 शौरौ (for शौरै). S2 K4 शौरैरहं (for शौरै रथं). S2 वाहयतो; Dn1 D8 वाहयते; M1 काहनतो (for 'यतो'). — ^b) T2 वरो (for बलं). — ^c) K3 T1 अस्य (for अद्य). — ^d) M1 परोक्षभूतस्. B5 भवतस्तु; Dn1 T1.2 M तव तत्र (Dn1 'तव') (for तव तत्तु). G1 शल्यः. — After 2, D8 ins. 355*.

3 For the narrative in this chapter, Cf. 12.2-3. — D8 om. 3^{ab}. — ^a) K1 तौ चाप्रधृष्यौ; K3 तौ चाप्रधृष्यौ. V1 B1.2.4.5 D (D8 om.) T1.8 G M Cop तौ चा (B5 M1 ना)प्यहं; B5 तावप्यहं; T2 तथाप्यर्थं (for तौ चाप्रधृष्यौ). ☞ Co: अप्रधृष्यावापीत्यन्वयः। ☞ — ^b) K3 यौ धर्षयिष्यामि (for योधयिष्यामि). — After 3^{ab}, K3 ins. 355*. — ^c) Da1 D1.5 T2 [अ]भ्यधिकस्. S1 K1.2 D2-4.3 नु; B4 D7 न; S हि (for तु). — ^d) K3 G2 मां. K3 ब्राह्मणसत्तमाश्च; T2 पुंगवाच्च. — S ins. after 3: K3 after 3^{ab}; D8 after 2:

355* पुरा महेन्द्राद्रिवरे समृद्धे

तपस्विनं राममुपेत्य शल्य ।

अस्त्रार्थिनं माद्य-शिव्यं गुहाणे-

त्यथाश्रुतं ब्राह्मणच्छन्नाना च ।

तत्रावसं ब्राह्मण इत्यविप्रो

ब्रह्मास्त्रलोभादनृतेन चाहम् ।

तज्जामदभ्येन परं महास्त्रं

समन्त्रयुक्तं विहितं ममासीत् ।

अस्त्रं यदा तद्विदितं ममासी-

त्तदाब्रवीद्ब्राह्मणो मां महर्षिः ।

आपद्रुतेनास्त्रमिदं प्रयोज्यं

त्वया रणे गच्छता साधयेति ।

[(L. 1) K3 महेंद्रप्रवरे; D8 G1 'द्वेद्विवरे. D8 समृद्धे (for समृद्धे). — K3 D8 om. lines 3-4. — (L. 3) T2 शस्त्रार्थिनं. G2 अद्य (for माद्य). T1 शिव्ये. — (L. 4) T2 M3 [अ]वृत्तुन्; M1.2.4 [अ]वृत्तं (M1 'वृत्' (for [अ]वृत्). G2 ब्राह्मणवर्त्मना (for 'च्छन्नाना). T2 [अ]हं (for च). — (L. 5) T1 संतापसं (sic) (for तत्रावसं). K3 अशस्त्रहेतोर्-
हवसं छन्नानाहं; D8 अस्त्रस्य हेतोर्हवसं छलेन. — (L. 6) K3 ब्रह्मास्त्रलोभाद्य च रामपार्श्वे; D8 'लोभाय जितारिषधः. — (L. 7) K3 D8 तज्जामदभ्यः प्रददौ. M3 वरं (for परं). — (L. 8) T1.2 G2 विदितं (for विहितं). T2 मया (for मम). K3 D8 समन्त्रयुक्तं मम सप्रयोगं. — (L. 9) K3 D8 G1 तदा; T2 मया (for यदा). T2 G1 यद्विदितं; T3 G2 तद्विदितं (for तद्विदितं). — (L. 10) K3 यदाहि; D8 यद् (for तदा). — (L. 12) K3 D8 नान्यथा; T2 M2.4 गच्छ च (for गच्छता). K3 D8 वै (D8 [य]वं कदाचित् (for साधयेति).]

4 T1.8 G M om. 4^{ab}. — ^a) S K1.2 अथ मां वै; K3 V1 B2-5 D अवसं (D8 'सन्') वै; K4 अथ वा मां; B5 गृहे वसन्; T2 अटन्स वै (for अवात्सं वै as in B1 only). Co ब्राह्मणसत्तमा (for 'छन्नाना). S K1.2.4 Co वै (for

हितार्थिना फल्गुनस्यैव शल्य ॥ ४

*कृतोऽवभेदेन ममोरुमेत्य

प्रविश्य कीटस्य तनुं विरूपाम् ।

गुरोर्भयाच्चापि न चेलिवानहं

तच्चावबुद्धो ददृशे स विप्रः ॥ ५

पृष्ठश्चाहं तमवोचं महर्षि

सूतोऽहमस्मीति स मां शशाप ।

सूतोपधावाप्तमिदं त्वयास्त्रं

न कर्मकाले प्रतिभास्यति त्वाम् ॥ ६

अन्यत्र यस्मात्तव मृत्युकाला-

दब्राह्मणे ब्रह्म न हि ध्रुवं स्यात् ।

तदद्य पर्याप्तमतीव शस्त्र-

C. 8. 1970
B. 8. 42. 9
K. 8. 29. 12

[अ]हं). ❧ Co: वैश्वदौ स्मरणपूर्णाथौ। ❧ — °) B₂ पुरा रामो (for रामे पुरा). D₂ दिष्टम् (for दिव्यम्). K₄ चिकीर्षु; V₁ B₃ (marg. as in text).⁵ चिकीर्षन्. — °) D₈ तत्रापि देवराजो विदित्वा. — °) Some MSS. फाल्गुनस्य. D₈ T_{2.3} G_{2.3} [इ]व (for [ए]व). G₂ यस्य (for शल्य).

5 °) K₃ कृतेन भेदेन; V₁ B_{1.2-5} Dn₁ D_{2-4.7.8} T G_{1.3} M₁ कृतो विभेदेन (B₃ 'दैव'); Dn₁ D_{1.5} कृतो विभि-
द्यैव; M₂₋₄ कृतो विभेदैष (for *कृतोऽवभेदेन). Dn₁
D_{1.3.5} ममोरुमेद्य; T₂ 'रुणात्र. § K_{1.2.4} कृतोऽवभेदैर्वच-
सोरु (K₁ 'स तु)पेत् (sic); B₃ कृत्वा विलं देवगृहानुपेत्;
D₈ कृतं गृहं देवगृहानुपेत्; G₂ कृतो विभेदो ममाश्रममेत्य.
— °) K₁ D₄ विरूपं; K₃ विरूपी. — After 5^{ab}, K_{3.4}
V₁ B (except B₃) D (except D₈) ins.:

356* ममोरुमेत्य प्रविभेद कीटः

सुप्ते गुरौ तत्र शिरो निधाय ।

ऊरुप्रभेदाच्च महान्वभूव

शरीरतो मे घनशोणितौघः ।

[V₁ reads lines 1-2 on marg. — (L. 1) K_{3.4}
प्रतिभि (K₄ 'भे')थ; V₁ प्रतिभेद (for प्रति). — (L. 3) K₃
D₈ ऊर्वौ (D₈ 'रो')श्च भेदाच्च (for ऊरुप्रभेदाच्च).]

— °) M₂₋₄ चैव (for चापि). § K_{2.4} D₂ चालिवानहं
(K₂ 'हन्'); K₃ चोचि; G₂ चेच्छ; M₁ वालि; M₂ चेदि;
Co चेलि (as in text). T_{1.2} गुरोर्भयाश्चापि (T₂ 'द्विचलि')-
तवात्र चाहं. — °) K₃ न चापि दुःखा; K₄ उवाच बुद्धो;
V₁ B_{1.5} D_{2-4.6.7} ततो विबु (D₈ 'रु')द्धो; B₂ तच्चावबुद्धो;
T_{1.3} G M तच्चैव बुद्धो; T₂ स च प्र (for तच्चाव). B_{1.4}
[S]थ (for स). T₂ धैर्य (for विप्रः). — After 5, K₄
V₁ (marg.) B (except B₃) D (except D₈) S ins.:

357* स धैर्ययुक्तं प्रसमीक्ष्य मां वै

न त्वं विप्रः कोऽसि सत्यं वदेति ।

तस्मै तदात्मानमहं यथाव-

दाख्यातवान्मृतवदेत्य शल्य ।

[(L. 2) Dn₁ D_{2.6} द्विजः (for विप्रः). B₂ सत्यं प्रतीहि
(sic); Dn₁ D_{2.6} वदेति सत्यं (by transp.). — After
line 2, D₈ reads 6^{ab}. B_{1.4} T₂ om. lines 3-4.

— (L. 3) T₁ तस्मात् (for तस्मै). G₁ महात्मानम् (for
तदा). — (L. 4) K₄ सूत वदेत्; B₂ सूत इतीह; Dn₁
भीतवदेव; S (T₂ om.) सूत इत्येव (for सूतवदेत्य).]

After the above, K₄ V₁ (marg.) D₈ cont. with 358*.

6 B₃ om. 6^{ab}. — °) K₃ तमवोचे. K₂ महर्षिः.

— °) K₃ भूतोहम् (for सूतो). K₂ च (for स).

— For 6^{ab}, B₂ Dn₁ D_{2-4.7} S (except T₂) subst.:

K₄ V₁ (marg.) D₈ cont. after 357*:

358* स मां निशम्याथ महातपस्वी

संशसवान्रोषपरीतचेताः ।

[(L. 1) M मा. — (L. 2) K Dn₁ संशसवान्. B₂
रामपरांतुचेताः (sic).]

— °) K₃ मूढोपवासमिदम्; D₈ सूतोपधानासम्; D₈ मूढो
यथावासम्; T_{1.3} G₂ सूतोपधावाप्तम्; T₂ सूतोपायादासम्;
G_{1.2} सूतोपि (G₂ 'प-') याचासम्; M₂₋₄ 'वधाचासम्; Ca. 0
'पधावासम् (as in text); K₃ त्वयास्त्रम्; V₁ B (except
B₃) D (except Dn₁ D₈) T₃ G₂ तवास्त्रं; T₁ G_{1.2} M
महास्त्रं (for त्वयास्त्रं). — °) § K_{1.2.4} स्त्र- (for न).
B₂ D₂ प्रतिभास्य (D₂ 'स्य')ते; G₂ प्रीतिहास्यनि (sic);
Ca प्रतिभास्यति (as in text). S K_{1.2} त्वा; B₂ ते;
T_{1.2} G M [इ]ति; T₃ त्वं.

7 °) G₂ अन्ये (for अन्यत्र). K₁ V₁ B Dn₁
D_{2-4.6-8} T_{1.2} M तस्मात्; T₃ G तु स्यात् (for यस्मात्).
T₁ अप- (for तव). Cv अन्यत्र तस्मात्तव मृत्युकालात्. — °)
T₂ अब्राह्मणो. Dn₁ ब्रह्ममिति; D₈ T₁ ब्राह्मणं हि (for ब्रह्म
न हि). Co cites ब्रह्म (as in text). Cv as in text.
— °) B₁ त्वमद्य; Dn₁ D_{1.5} तदत्र; Dn₁ तवात्र; G₂ तदद्य-
(for तदद्य). K₃ पर्याप्तमतीत (sic); T₁ M₂₋₄ पर्याप्तमतीव
(for 'समतीव'). Co cites पर्याप्तम् (as in text). K₄
V₁ B₁₋₄ Dn₁ D_{1.5.7.8} चास्त्रम्; B₂ Dn₁ D₈ T_{2.3} G M
मेच्छम्; T₁ मंत्रम् (for शस्त्रम्). — °) V₁ B₂ D₈ समग्रे
(for संग्रामे). K₃ तुमुले; Ca. 0 तुमुले (as in text). K₃
नातिभीमे; V₁ B₂ तु भीमे; B₁₋₄ Dn₁ Dn₁ D_{1.5-7.8}
[अ]तीव भीमे; D_{2.6} विमर्दे (for तात भीमे). ❧ Ca:
विमर्दो युद्धं। ❧ T_{1.3} G M उपस्थितोऽस्मिस्तुमुले विमर्दे. — §

C. B. 1970
B. 6. 42. 9
K. 9. 36. 12

मस्मिन्संग्रामे तुमुले तात भीमे ॥ ७
अपां पतिर्वेगवानप्रमेयो

K B Dn1 Ds. 4. 7. 8 T2 ins. after 7: V1 (marg.) Da1
D1. 5 after 360*: Ds, after line 2 of 366*:

359* योऽयं शल्य भरतेपूपपन्नः

प्रकर्षणः सर्वहरोऽतिभीमः ।

सोऽभिमन्ये क्षत्रियाणां प्रवीरा-

प्रतापिता बलवान्वै विमर्दः ।

[(L. 1) Ks सोयं. T2 शक्यो; Ca शल्य (as above).

Ks Ds भारतेयु. — (L. 2) V1 D1 प्रहर्षणः; T2 प्रहर्षः; Ca
प्रतर्दनः; Co प्रकर्षणः (as above). S K1. 2. 4 B2 Dn1 Ds
T2 तुमुलो (B2 'मुल-; Ds 'मलो) घोरकल्पः; Ks B1. 2. 4 Da1
D1. 5. 8 तुमुलो (Ks 'मलो; B2 'मुल-) घोररूपः (for सर्वहरोऽति-
भीमः). — (L. 3) Da1 D1. 5 योभिमन्ये; Ds सोतिः; T2
सोयं मन्ये (for सोऽभि). V1 T2 प्रवीराः; Dn1 प्रवीर; Ds
प्रतापी (for प्रवीरान्). — (L. 4) S K1. 2. 4 संतापयिता; Ks
प्रतापितान्; B2 प्रवाधिता; Co प्रतापिता (as above). V1 B2
T2 बलवन्तो (for 'वान्वै). Ks विमर्दः; V1 B2 Dn1 T2 विमर्दः.
Ds प्रतापिता बलवन्तोरिमर्दः.]

K4 B2. 4 Dn1 Ds. 4. 6. 7 cont.: V1 (marg.) Da1 D1. 2. 5
ins. after 7: T1. 8 G, after 362*: M, after 363*:

360* शल्योऽग्रधन्वानमहं वरिष्ठं

तरस्त्रिनं भीमसहवीर्यम् ।

सत्यप्रतिज्ञं युधि पाण्डवेयं

धनंजयं मृत्युमुखं नयिष्ये ।

[(L. 1) G2 प्रवीरं (for वरिष्ठं). — (L. 2) G2
असहवीरं. — (L. 3) Da1 D1. 2. 8 सत्यप्रतिज्ञो. — (L. 4)
B2. 4 Ds T1. 8 G M मृत्युवशं; Da1 D1. 5 'पथं (for 'मुखं).
— After the above, V1 (marg.) Da1 Da1. 8 ins. 359*.]
K4 V1 B2. 4 Da1 Dn1 D1. 8-7 cont.: S K1-8 B1. 2. 5
Ds T2 ins. after 359*:

361* अस्मिं हि मे तत्प्रतिपन्नमय

येन क्षेप्ये समरे शत्रुपूगान् ।

प्रतापिनं बलवन्तं कृतास्त्रं

तमुग्रधन्वानममितौजसं च ।

क्रूरं शूरं रौद्रममित्रसाहं

धनंजयं संयुगेऽहं हनिष्ये ।

[(L. 1) Ks चैतत्; Ds मे सत् (for मे तत्). — (L. 2)
Ks [आ]क्षिप्ये (sic); Dn1 प्रक्षेप्ये; Ds जेष्ये; T2 क्षेप्येहं
(for क्षेप्ये). — (L. 3) Ks V1 प्रतापितं. — (L. 4) S
K2. 4 गाढीवधन्वानम् (for तमुग्रं). K4 अतिमौजसं च; B2
अमित्रतापनं; T2 अमित्रघातिनं (for अमितौजसं च). — (L. 5)
V1 क्रूरं च; B2 शूरं (for क्रूरं). B2 रौद्रं सर्वम्; Ds T2 रौद्रं शूरं

[5]

निमज्जयिष्यन्निवहान्प्रजानाम् ।
महानगं यः कुरुते समुद्रं

(by transp.). S1 K1. 2. 4 अमित्रमो (K1 'म)हं; B2 'साधनं;
Co 'साहं (as above). — (L. 6) K1 संयुचे. B2 तं (for
Sहं). S1 K1. 2. 4 संहरिष्ये; S2 [S]हं हं; Da1 D1. 5 [S]हं
नयिष्ये (for Sहं हनिष्ये).]

On the other hand, T1. 8 G M ins. after 7:

362* ध्रुवं कुरूणामयमन्तकालो

महाभयः शोणितौघप्रवाही ।

ध्रुवः क्षयः क्षत्रियपुंगवानां

महाभयोऽयं समुपस्थितोऽद्य ।

अस्मिं हि मे न प्रतिभामुपैति

येन क्षयं शत्रुगणान्नयिष्ये ।

तस्मात्तमासादय मद्राज

दिव्यं धनुर्यस्य महेश्वरश्च ।

अस्त्राणि दिव्यानि च सन्ति यस्मिं-

स्तस्मिन्नर्थं प्रापय शीघ्रमद्य ।

श्रोष्यन्तीमं कथ्यमानं विचित्रं

यावद्भूमौ भवितारो मनुष्याः ।

[(L. 2) T2 G2 महाहवः (for 'भयः). — (L. 3) T2
ध्रुवं. — (L. 4) T2 G2 महामयौघः (for 'भयोऽयं). M1 यत्
(for स्यं). T1 M तत् (for न). G2 प्रतिभाम् (for
प्रतिभाम्). — (L. 7) T2 G2. 3 तद् (for तम्). — (L. 9)
G2 वदंति (for च सन्ति). — (L. 10) T1 रथं वरं (for तस्मि-
न्नर्थं). G2 शीघ्रमद्य. — (L. 11) G2 श्रोष्यन्ति मां कथमानं.]
M cont.:

363* कर्णः कृष्णौ जघ्नवानेकवीरः

कृष्णौ कर्णं जघ्नवन्तावथापि ।

[(L. 2) M1 कर्णं वा तौ जघ्नतुर्लोकवीरौ.]

— After 7, Ds reads lines 1-2 of 366*.

8 °) Ks अप्यायति (for अपां पतिर्). — °) Ks
निवहं; Ks V1 B D S बहुलाः (T1 'ला; M1 'लां) (for
निवहान्). Ks V1 B Da1 Dn1 D1. 2-5. 7. 8 T1. 2 प्रजाश्च;
D2 प्रजाश्चेत्; Ds T2 G प्रजा इव; M1 प्रजा यत्; M2-4 इमाः
प्रजाः (for प्रजानाम्). — °) Ks B D T2 M2. 4 महावेगं;
V1 'बलं; T1 G1 'वरं; T2 Gs Ms 'रवं; G2 'रवी; M1 'रवं
(for 'नरां). S K B Da1 Dn1 Ds. 7 T2 G2 M1 यं
(for यः). V1 कैतेयं; Ds. 8 भीमतरं; Ds. 4 M2. 4 संकुहते
(for यः कुं). Ks B D (except Ds. 8) S समुद्रो (G2
'द्रे). — °) S K1. 2. 4 V1 D2 T1. 8 G M वेलेव तं; Ks
वेलाबलं; B1 Da1 वेला वै तं; B2. 4 Dn1 Ds. 7. 8 वेला
(Dn1 'ले) चैनं; B2 Ds वेलेवैतं (Ds 'मं); D1 Ds वेलावैतं;
Ds वेला चैतं; T2 बलाचैनं (for वेलेव तं). Ca. c cite वेला-

वेलेव तं वारयत्यप्रमेयम् ॥ ८
 प्रमुञ्चन्तं वाणसंधानमोघा-
 न्मर्मच्छिदो वीरहणः सपत्रान् ।
 कुन्तीपुत्रं प्रतियोत्स्यामि युद्धे
 ज्याकर्षिणामुत्तममद्य लोके ॥ ९
 एवं वलेनातिबलं महास्त्रं
 समुद्रकल्पं सुदुरापमुग्रम् ।
 शरौघिणं पार्थिवान्मज्जयन्तं
 वेलेव पार्थमिषुभिः संसहिष्ये ॥ १०
 अद्याहवे यस्य न तुल्यमन्यं
 मन्ये मनुष्यं धनुराददानम् ।

सुरासुरान्वै युधि यो जयेत
 तेनाद्य मे पश्य युद्धं सुधोरम् ॥ ११
 अतिमानी पाण्डवो युद्धकामो
 *अमानुषैरेष्यति मे महास्त्रैः ।
 तस्यास्त्रमस्त्रैरभिहत्य संख्ये
 शरोत्तमैः पातयिष्यामि पार्थम् ॥ १२
 दिवाकरेणापि समं तपन्तं
 समाप्तरश्मिं यशसा ज्वलन्तम् ।
 तमोनुदं मेघ इवातिमात्रो
 धनंजयं छादयिष्यामि वाणैः ॥ १३

C. B. 1980
B. S. 42.19
K. S. 36.20

Ks B1.3.4 D1.2.4.7 धारयति; V1 धारयिष्ये; B5 D2.6 धारयिष्ये; Dn1 करवापि (sic); S धारयामि (for 'यति'). T2.3 Gs [अ]प्रमेयः.
 9 " Ks प्रमुञ्चन्; Ds अमुञ्चन्तं; T2 प्रमुञ्चन्वै. Ś2 वाणसंधानम्; T1 'संख्यान' (for 'संधान'). Ks अनेकान्; Da1 D1.5 सुधोरान्; Ds.4.7 अमेयान् (for अमोघान्). — " Da1 D1.5 मर्मच्छिदां. Ks वीरहणः; K4 'हरान्; Ds 'हन्त्या (sic). S (except T2) प्रवरान्कंकपत्रान् (for वीरहणः सपत्रान्). Ks Da1 D1.5 सु (Ks स)पुञ्चान्; V1 B (except B1) Dn1 D2-4.6-8 सुपत्रान्. — " B1.3-5 D2-5.7 यत्र (for प्रति-). — " V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.6.7 T2 G2.3 ज्या (Ds ह्या-; V1 T2 G2.3 ज्या)कर्षताम्; T2 ज्याकर्षणाम्. Ś1 'उत्तममध्यलोके; Ś2 K2.4 उत्तम मध्यलोके K1 'ममेव लोके; T1 'ममत्र लोके; G1.2 'मं मर्त्यलोके (for 'ममद्य लोके). B5 ज्याकर्षतो मुमुहुर्माक्षलोकाः (sic).
 10 " B1 एतं (for एवं). — " V1 समुद्रकल्पैः (for 'कल्पं). Ks सुदुरासदं च; T1 समरापमुग्रं (for सुदुरा). G2 समुद्रकल्पस्य दुरापमुग्रं. — " T2 damaged. Ś K2.4 शरौघिनं; K1 शरोघानां; G2 ईशप्रियं. V1 मज्जयानं; B5 संजयन्तं (for मज्ज). — " B2 वलेन (for वेलेव). B1 पार्थिवम् (for पार्थम्). T1 चेष्टुभिः. Ś2 K1.4 B1.2.4 संहनिष्ये; Ks V1 B5 सहिष्ये; Dn1 Ds संसहिष्ये; D2.6 T1.3 G M वा (D2 धा)रयिष्ये (for संसहि). T2 पार्थ सोहमिषुभिः संप्रतीष्ये. — After 10, T1.3 G M ins. (with v. l.) lines 1-2 of 366* for the first time.
 11 T1.3 G M1.3 om. 11^{ab}. — With 11^{ab}, cf. 17^{ab}. — " Ds यथा; Ds अथ (for अद्य). T2 तुल्यसत्वम् (for 'मन्यम्). — " Ś K1.2.4 D2 आदधानं (D2 'नः). T2 अन्यमन्ये मुष्ट्या धनुरादधानं. — " Ś सुरासुरैः.

Ś1 V1 B1.2.5 D2-3.7.8 G1.2 M1 युधि वै यो (by transp.); Ks B3.4 Dn1 T Gs M2-4 युधि यो वै (by transp.). — " B1 om. मे. Ds सुयुद्धमुग्रम् (for युद्धं सुधोरम्).
 12 " K1 अद्य मानी; Ks Ds T1.3 G M अभि (G1 M1 'भीर)मानी; V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1-7 T2 अतीव मानी; B2 अयं मानी (for अतिमानी). Ks पाण्डवान्; V1 पाण्डवेयो. M2 योद्धुकामो. — " N T1.2 M अमानुषैर (Ks.4 'पैर; T1 'धोर); T2 G1.3 योमानुषैर; G2 यो मनुष्यैर. T1.3 G M अस्यति; Gs एष्यति (as in text). Ks V1 B2 Da1 Dn1 D1.6 T1.3 G M मां (for मे). T2 अमानुषैरथ यायान्महास्त्रैः. — " Ś K1.2.4 तं ह्यस्त्रम् (for तस्यास्त्रम्). K1.2 अभिहन्त्य; Ks V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2 प्रतिहत्य; T1.3 G M अभिभूय (for 'हत्य). G2.3 Ms संघे; M1.2.4 संख्ये (for संख्ये). Ds तान्वाणपूगान्प्रणिहत्य संख्ये. — " Ks V1 B D S वाणोत्तमैः (for शरो). G2 पश्य हतं हि (for पातयिष्यामि).
 13 Ś2 om. 13. — " B2.5 दिवाकरेन. Ks V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.2.5.8 T2 [अ]भि- (for [अ]पि). Ś1 K4 वसन्तं; K1 ज्वलन्तं; K2 'वंतं; Ks V1 B2 Da1 Dn1 D1.2.5 T2 Gs पतन्तं (for तपन्तं). — For 13^{ab}, Ds.4.6.7 T1.3 G M subst.

364* सहस्तरश्मिप्रतिमं ज्वलन्तं

दिशश्च सर्वाः प्रतपन्तमुग्रम् ।

[(L. 2) Om. in Ms.4. T1 प्रपतन्तम्; G2 प्रतिमन्तम् (for प्रतपन्तम्).]

Ms.4 om. (hapl.) 13^a-14^a. — " B2 तपोनुदं; G2 ततो-
 नुदं. B2 मेघम्. V1 B (except B2) Dn1 Ds.4.6.7 T2 [अ]तिमात्रं. — " After धनंजयं, T2 reads संयुगेहं
 हनिष्ये अद्याहवे (cf. 16^a and 17^a).

G. S. 1980
B. S. 42. 19
K. S. 36. 21

वैश्वानरं धूमशिखं ज्वलन्तं
तेजस्विनं लोकमिमं दहन्तम् ।
मेघो भूत्वा शरवर्षैर्यथाग्निं
तथा पार्थ शमयिष्यामि युद्धे ॥ १४
प्रमाथिनं बलवन्तं प्रहारिणं
प्रमञ्जनं मातरिश्वानमुग्रम् ।
युद्धे सहिष्ये हिमवानिवाचलो
धनंजयं क्रुद्धममृष्यमाणम् ॥ १५
विशारदं रथमार्गेष्वसक्तं

धुर्यं नित्यं समरेषु प्रवीरम् ।
लोके वरं सर्वधनुर्धराणां
धनंजयं संयुगे संसहिष्ये ॥ १६
अद्याहवे यस्य न तुल्यमन्यं
मध्येमनुष्यं धनुराददानम् ।
सर्वामिमां यः पृथिवीं सहेत
तथा विद्वान्योत्स्यमानोऽस्मि तेन ॥ १७
यः सर्वभूतानि सदेवकानि
प्रस्थेऽजयत्स्वाण्डवे सव्यसाची ।

14 Ms. 4 om. 14^a (cf. v. 1. 13). — ^a) T1. 8 G M1. 3 धूमकेतुं (for "शिखं"). — ^b) T1. 8 G M1-8 नरवीरान् (T2 G2 M2 "रं") (for लोकमिमं). S1 महांतं (for दहन्तम्). — ^c) D2. 4. 7 S (except T2) पर्जन्यभूतः (for मेघो भूत्वा). V1 B2 Da1 D1. 5 यथा (for भूत्वा). V1 B2 Da1 D1. 5 तथाहं; D2 इवाग्निं (for यथाग्निं). — ^d) V1 B2 Da1 D1. 5 कुंतीपुत्रं (for तथा पार्थ). D2. 6 बाणैः (for युद्धे). T1 M निवार (T1 M1 "वाप") यिष्यामि रणेद्य पार्थ; T2 G निवार (G2 नवा) पयिष्यामि रणे हि पार्थ. — B2. 5 Da1 Dn1 D1. 3. 5 S (except T2) ins. after 14: B1 after 15:

365* आशीविषं दुर्धरमप्रमेयं
सुतीक्ष्णदंष्ट्रं ज्वलनप्रभावम् ।
क्रोधप्रदीप्तं त्वहितं महान्तं
कुन्तीपुत्रं शमयिष्यामि भलैः ।

[(L. 1) B2 अविषं (for आशीविषं). B1. 2. 5 Da1 D1. 5 दुर्धरं वै सुघोरं; S (except T2) इष्टिविषं (M1 "हर्णं") सुघोरं (for दुर्धरमप्रमेयं). — (L. 3) B1. 2. 5 Da1 D1. 5 अहितं दहं (B2 तुदं)तं (for त्वहितं महान्तं). S (except T2) क्रोधात्प्रदीप्तानलवदहंतं. — (L. 4) B1. 2 S (except T2) कुन्तीपुत्रं; Dn1 "पुत्रो. B2 पातयिष्यामि (for शमं).]

15 T2 om. 15^a. — ^a) S (T2 om.) प्रवाहिणं (G2 "तं") बलवन्तं महौजसं. — ^b) B2 प्रमाथिनां; Ca. 6 प्रमञ्जनं (as in text). — ^c) G2 हिमवानिलाचलः. V1 युद्धे सहिष्यामि महानिवाचलो. — ^d) S क्रोधो (G2 "दो") दहतं पार्थम् (for धनंजयं क्रुद्धम्). B4 Dn1 युद्धम्; D2 क्रुध्यम्; T2 बोधम् (for क्रुद्धम्). D2 अमृष्टमानं; T1 G1. 2 "व्यमाणः".

16 ^a) S1 K2. 4 राजमार्गेषु (for रथमार्गेषु). S2 V1 B1-3. 5 D (except D2) शक्तं; K1. 8 B4 T2 G1 M1 सक्तं; K4 [अ]शक्तं; T2 G2 [अ]निज्यं; Co युक्तं (for [अ]सक्तं). K1 विशारदं रथमार्गे य सक्तं (sic). — ^b) S2 अयं; D1. 7

धुर्यं; Co धूर्यं (for धुर्यं). D2 लिप्तं (for नित्यं). K2 वा समे (for समरे). D1 [अ]प्रवीरं. — ^c) K2 लोकेधरं; B2 लोके वधं (for लोके वरं). — ^d) Da1 D1. 5 S (except T2) समरे (for संयुगे). K2 B2 D2 संहनिष्ये; B2 शोषयिष्ये; B1. 5 Dn1 D7 S [5]हं हनिष्ये; D2 संसयिष्ये; D2 संहरिष्ये (for संसहिष्ये).

17 Cf. 11^{ab}. — ^a) B2 प्रत्याहवे (for अद्या). D2 अन्ये; G1 अद्यं (for अन्यं). S1 K2 अद्याहरेयमूर्ध्व *** तुल्यं; S2 अद्याहरेयमूर्ध्वरतेः सुतुल्यं; S2 (sup. lin.) अद्याहरेयमूर्ध्वरते अद्यैवमन्ये (sic); K1 अद्यैवमन्येन हि तुल्यमस्य. — ^b) K2. 4 V1 B D S मन्ये (for मध्ये). S K1. 2. 4 आदधानं. — ^c) T2 सर्वान्. K2 transp. यः and पृथिवीं. K2 सहतः; V1 B2 Dn1 T2 जयेत; B2. 5 Da1 D1. 3-5. 7 विजिग्ये; G2 समेत (for सहेत). — ^d) V1 तथा विद्वन्; B2 विद्वान्स्थानं; Dn1 तथापि विद्वन्; D2. 6 तथाविधं; D2 तथाविधान्. Co cites तथा (as in text). S2 योत्सिमानं (corrupt); D2 यात्यमानो; Co योत्स्य (as in text). Da1 D1. 3-5. 7 तेन प्रयोद्धास्मि समेत्य संख्ये; T1. 8 G M तथापि ते (M1 "विधे") नाद्य रणे समेख्ये; T2 तथाविधेनाद्य जयामि तेन.

18 ^a) K2 सर्वाणि (for यः सर्वं). K2 सुरासुराणि; V1 Dn1 D2 S (except M1) सदै (T1 "दे") वतानि; B1. 2 D2-4. 6. 7 सदैवकानि. — ^b) K2 एको जयस्वी (for प्रस्थेऽजयत्). Ca. 6 cite प्रस्थे (as in text). K2 खंडवे; K2 Da1 Dn1 D1 T2 G2. 3 पाण्डवे (K2 "वो"); Ca खण्डवे (as in text). — ^c) T2 वो जोवीर्यं (sic) (for को जीवितं). S2 K2. 4 B Da1 D2. 6. 7 T2 रक्ष्यमाणो. K2 [अ]पि हि (for हि). — ^d) K2 V1 B D T2 युयुत्से- (V1 "त्ये"; Da1 D1. 5 "स्स") द्वै; T1. 8 G M युयुत्सते (T1 "वो") खैर (for युयुत्सते). K1 सहेत मानुष्यो; B1. 2. 4 Da1 D1-4. 6-8 T2 G2 M2-4 मानुषो मामृते (by transp.);

को जीवितं रक्षमाणो हि तेन
युयुत्सते मामृते मानुषोऽन्यः ॥ १८
अहं तस्य पौरुषं पाण्डवस्य
ब्रूयां हृष्टः समितौ क्षत्रियाणाम् ।
किं त्वं मूर्खः प्रभषन्मूढचेता
मामवोचः पौरुषमर्जुनस्य ॥ १९

अप्रियो यः परुषो निष्ठुरो हि
क्षुद्रः क्षेप्ता क्षमिणश्चाक्षमावान् ।
हन्यामहं तादृशानां शतानि
क्षमामि त्वां क्षमया कालयोगात् ॥ २०
अवोचस्त्वं पाण्डवार्थेऽप्रियाणि
प्रधर्षयन्मां मूढवत्पापकर्मन् ।

C. 8. 1990
B. 8. 42 29;
K. 8. 36. 21

Dn1 Ds G1.2 मानुषैर् (Dn1 Ds 'वा') मामृते. M1
युयुत्सतेऽर्जुनामृतेन्यो मनुष्यः. — After 18, K4 V1 B Da1
D1-7 S ins.:

366* मानी कृतास्त्रः कृतहस्तयोगो
दिश्यास्त्रविच्छेदहयः प्रमाथी ।
तस्याहमद्यातिरथस्य काया-
च्छिरो हरिष्यामि शितैः पृषत्कैः ।
योऽस्याभ्येनं शल्य धनंजयं वै
सृष्ट्युं पुरस्कृत्य रणे जयं वा ।
अन्यो हि न ह्येकरथेन मर्त्यो
युध्येत यः पाण्डवमिन्द्रकल्पम् ।

[5]

[D4 om. lines 1-2. Ds reads lines 1-2 after st.
7; T1.3 G M read them for the first time after 10.
— (L. 1) T1 (first time).3 G1.2 (both first time).3
M (first time) कृती (G2 'तो') (for मानी). B5 Da1
D1.2.5 T1 G1.2 M (last seven second time) इडास्त्रः
(for कृता). T1.3 G1.2 (first time).3 (both times) M
(first time) इद- (for कृत-). S (T1.3 G M both times)
योधी (for -योगो). — (L. 2) Da1 D1.5 इडास्त्रविद्
(for दिव्या). B2 श्वेतहया हि यस्य (for 'हयः प्रमाथी').
— After line 2, Ds reads 359*. Ds om.
lines 3-6. — (L. 3) V1 तस्याधमय; T1 तस्यामवय.
— (L. 4) K4 B1.3 Gs हनिष्यामि (for हरि). — (L. 5)
B2.5 S [अ]हं (for [ए]नं). V1 B5 S (except M2)
धनंजयेन (for 'जयं वै'). — (L. 6) B5 रणे जयाय; Ds
धनंजयेन (for रणे जयं वा). — D2 om. lines 7-8.
— (L. 7) B1.3-5 Da1 D1 T2 Gs M2-4 नास्त्येक (B1.3.5
'व')रथेन; T2 G1.2 नास्त्ये (G2 वास्त्ये)करथो न (for न ह्येकरथेन).
B2.4.5 Da1 D1 T2.3 G M Co मत्तो (for मर्त्यो). T1 अन्यो
हि नास्त्रैकरथेन मत्तो. — (L. 8) B2 सृष्ट्युक्त्वं; T2 Gs इन्द्रपुत्रं
(for 'कल्पन्').]

19 " V1 B5 Dn1 Ds.4.7 S तस्याहवे (for अहं
तस्य). — " Ks ब्रूयाद्; D2 ध्रुवं (for ब्रूयां). Ks द्रष्टा;
B5 जुष्टः; T1 वृद्धः; G1 पृष्टः; G2 हृष्टः (for हृष्टः). S K1.2
समितौ (S 'ति'); Dn1 संमितौ; T1 सवितौ; T2 Gs संमिते;

G2 समितैः (for समितौ). D2.6 क्षत्रियाणां तु मध्ये (for
समितौ क्षत्रियाणाम्). — " T1 तु त्वं (for त्वं). S K1.2
मूर्खम्; K2.4 V1 B5 T2.3 Gs M2-4 मूर्खः; B2 सृष्ट्युं; B3.4
Ds मूढः; Ds मद्र (for मूर्खः). S K1.2.4 ऋषभं; Ks V1
B2.5 Da1 D1.5 G1 M प्रभवन्; B1.3.4 D2-4.6.7 प्रसभं;
T1 G2 प्र (G2 प्रा)हसन्; T2 प्रभवो; T3 Gs प्राहसं (for
प्रभवन्). G2 मूढचेत (for 'चेता'). — " S2 Ks
मामवोचः (Ks 'च'); K4 V1 B1.3-5 D2-4.7.8 ममा; B2
Dn1 T2 स मां (Dn1 मे; T2 मां)वोचः; Da1 D1.5 मामा; T1.3
G M आख्यासि (M1 'हि') मे (for मामवोचः).
B1.3.4 D2.4.7 फाल्गुनस्य; Ds चार्जुनस्य.

20 " B1 हि यः. S2 K1.3 V1 B D (except Da1)
पुरुषो; Ks पौरुषो (for परुषो). Ds हि निष्ठुरो
(by transp.); T2 निष्ठुरो वै. Co oites निष्ठुरो. T1.3
G अत्यप्रियो यः पुरुषो नीचकर्मा; M किमप्रियं पौरुषं
नीचकर्मा (M1 'मन्'). — " D1.5 Co क्षुद्रः (for क्षुद्रः).
Ks Dn1 S (except T2) क्षमिणां (M1 'णो'). Dn1
वाक्षमावान्; S (except T2) अ (M मे)क्षमा (for चा).
— " B3 हन्यामि तं (for 'महं'). S1 K1.2 तादृशानां; V1
B1.5 D2-4.6.7 S त्वादृशानां. — " S2 क्षमामि यं; Ks
क्षमितुं त्वां; B1.4.5 D2.7 क्षमाम्यहं; B3 रक्षाम्यहं; Ds
क्षमामि ते; T2 G 'मि च; M1 'यितुं; M2-4 'मि तु (for
'मि त्वां). T1.3 G M क्षमिणां (T1 Ms 'मितुं; M1.3
'मया; M1 'मता) काल एषः (for क्षमया कालयोगात्). Co
oites क्षमामि.

21 " Da1 D1.5 प्रा (Da1 प्र)वोचस् (for अवो).
K4 पार्थ पार्थे (for पाण्डवार्थे). — " G1 प्रथक्षयत् (sic)
(for प्रधर्षयन्). S K2 मा. T1 M om. मां. T2 मूढ
विपाप (for मूढवत्पाप). Ks B1.3-5 Da1 Dn1 D1.5.3
T2 Gs पापकर्मा; K4 T1 G2 'कर्म; B2 'चेता; (for 'कर्मन्').
— " S2 K1.4 D1.2.4-8 मयार्जवे; Ks सत्या; B2
मय्यार्जवे चैव; Dn1 मयार्जवे; Ds मय्यार्जवं (for मय्यार्जवे).
Co oites आर्जवे. Ks B1.3-5 Dn1 D1.3.6.7 S (except
T2 G2) जिह्ममतिर; B2 'गति (for 'गतिर). V1 द्रुतस;
B2 गतस; G1 हतस; Gs सतस; (for हतस्). Co oites

C. 8. 1991
B. 8. 42. 30
K. 8. 36. 31

मय्यार्जवे जिह्वागतिर्हृतस्त्वं
मित्रद्रोही सप्तपदं हि मित्रम् ॥ २१
कालस्त्वयं मृत्युमयोऽतिदारुणो
दुर्योधनो युद्धमुपागमद्यत् ।
तस्यार्थसिद्धिमभिकाक्षमाण-
स्तमभ्येष्ये यत्र नैकान्त्यमस्ति ॥ २२

मित्रं मिदेर्नन्दतेः प्रीयतेर्वा
संत्रायतेर्मानद मोदतेर्वा ।
ब्रवीति तच्चासुत विप्रपूर्वा-
त्तच्चापि सर्वं मम दुर्योधनेऽस्ति ॥ २३
शत्रुः शदेः शासतेः शायतेर्वा
शृणातेर्वा श्रयतेर्वापि सर्गे ।

हृतः (as in text). — ^a) D₂ मित्रद्रोहो; T₂ 'द्रोहात्
(for 'द्रोही). S₂ K_{1.8.4} B Dn₁ D_{2.4.6.7} T₂ G M
सप्तपदं; Co सप्त (as in text). K₈ च (for हि).
B_{1.8-5} D_{2-4.7} M₁ मैत्रं.

22 ^a) K₈ कालस्त्वां; G₁ कालः स्वयं (for 'लस्त्वयं').
K₁ मृत्युदुर्योधनार्थः; K₈ V₁ B D S प्रत्यु(V₁ पर्यु)पयाति
दारुणो (for मृत्युमयोऽति). Ca cites प्रत्युपयाति; Co
अत्यपयाति. — ^b) K₈ दुर्योधनाद् (for 'धनो). K₄
योद्धुम् (for युद्धम्). K₈ उपागमेतत्; K₄ 'गमद्यत्; B₂
'गमत्सुत; B₈ 'गमच्च; T₁ 'गमन्मुदा (for 'गमद्यत्). — ^c)
V₁ B_{2-4.5} D_{2.7} अस्या(B₈ 'न्या)र्थसिद्धिम्. S₂ lacuna
for सिद्धिमभि. K₄ अभिकाक्षमाणं; BD T₂ G₈ त्व(D₂
त्वा)भिकाक्षमाणस; G₂ महर्ती क्षमाणस (sic). Cv as in
text. Co cites अभिकाक्षमाणः (as in text). — ^d)
K₄ न मन्यसे; V₁ B_{1.8} D_{2-4.7} तन्मन्यसे; B₂ तमन्योन्यो;
B₄ T G तमन्वेष्ये (G₁ 'क्ष्ये); B₅ तं मर्दयिष्ये; Dn₁ D_{1.5}
तमन्विष्ये; Dn₁ D₈ तमाभाष्य (D₈ 'क्ष्ये) (for तमभ्येष्ये).
S K_{1.2.4} B_{2.8} Dn₁ D_{1.5} नैकांतम्; K₈ M₂₋₄ चैकांत्यम्;
Dn₁ चैकांतम्; T_{1.8} G M₁ चैकांतम्; T₂ वै कार्यम् (for
नैकान्त्यम्). T₁ अस्ति (for अस्ति). D₈ तमभ्येष्य यत्र ते
नास्ति मित्रं; D₈ m तमन्विष्ये यत्र नैकांत्यमस्ति. Cv त्वं
मन्यसे यत्र नैकान्त्यमस्ति. — After 22, T_{1.8} G ins.:

367* तथाप्यहं पाण्डववासुदेवौ
योत्स्ये रणे मद्विषयैव कर्म ।

न प्राकृतः सज्जते वै कदाचि-

द्यः प्रत्युदीयात्कृष्णधनंजयौ तौ ।

[(L. 2) G₁ अस्ते (for योत्स्ये). T₁ मद्विषयैव धर्मः (for
मद्विषयैव कर्म). — (L. 3) T₁ प्राकृतं. T₁ सज्जय; G₂ स
च ते (for सज्जते). — (L. 4) T₁ प्रत्युदीयात्.]

23 ^a) K₈ B₂ D₈ T₂ G₂ मित्रैर्; V₁ विंतेर्; B_{1.4.5}
Dn₁ D_{2.4.7} मिंदेर्; B₂ वदेर्; Dn₁ D_{1.5} निंदेर्; T₁ महेर्;
T₂ G₈ मित्रेर्; G₁ मिंदेर्; M₁ मिहेर्; Ca.c मिंदेर् (as in
text). K_{2.8} V₁ Dn₁ D_{2.8} T₂ G₂ Co नंदते; K₄ न दत्ते
(sic); B₂ नंदयते; Nilp मदतेर्; T₁ om. (for नन्दतेर्).
Ca cites नन्दतेर् (as in text). K₈ V₁ D_{1.5.6.8} T_{1.2}
G₂ Co प्रीयते; B₂ प्रियेतेर्; B₈ मंदतेर्; Ca प्रीयतेर् (as in

text). Cv मित्रं मित्रे वै नन्दते प्रीयते वा. — ^b) K₂
संत्रायतेर् (sic); V₁ B₂ T₁ संत्रायतेर्; B₂ om. D₁
सत्रां; M₂ संत्रासतेर्. Ca cites संत्रायतेः (as in text).
K₁ तन्मान् (sic); K₈ मानदं; V₁ मानतो; B_{1.4.5} Dn₁
D_{2.4.7} M मिनुतेर्; B₂ तुष्यते; B₈ मित्रतेर्; Dn₁ D_{1.5}
Co मोदते; T_{1.8} G मन्य(T₁ 'नु)तेर् (for मानद). S₂
मोदयेर्; K₈ B₂ D_{2.6} T_{1.2} G₂ मोदते; V₁ मन्यते; Dn₁
D_{1.5} मोचते (for मोदतेर्). — M₂₋₄ ins. after 23^{ab} :
T_{1.8} G, after 23 :

368* प्रमीयते भजतेर्यच्च मित्रं

तच्चापि सर्वं मम दुर्योधनेऽस्ति ।

[(L. 1) T₂ G₈ भजते; M₂₋₄ भजते. M₂₋₄ पूर्व (for
मित्रं). — (L. 2) = 23^d. Om. in M₂₋₄.]

M₂₋₄ cont. (of. 23^{ab}):

369* मित्रं मित्रैर्नन्दते प्रीयते वा

संत्रायते मानद मोदते वा ।

— B₁ om. (hapl.) 23^c-24^b. — ^c) K_{8.4} V₁ B
(B₁ om.) D T_{1.8} G M₂₋₄ ब्रवीमि; K₂ प्रपीति (for
ब्रवीति). T₂ अन्यप्रीत्यै (for ब्रवीति तच्). K_{1.2} तच्छ
(corrupt); K₄ V₁ B (B₁ om.) D T_{1.8} G ते (for तच्छं).
K_{8.4} B (B₁ om.) D T_{2.8} G M₂₋₄ सर्वमिदं ममास्ति; T₁
सत्यमिदं ममास्ते (for चासुत विप्रपूर्वात्). M₁ प्रमीतिन-
श्चानुमतेश्च पूर्व. — D₂ om. from 23^d upto यन्म (in
35^e). — ^d) M₁ ततश्च (for तच्चापि). K_{8.4} V₁
B₂₋₄ D S (except M₁) वेत्ति राजा.

24 D₂ T₁ om. 24 (for D₂, cf. v. l. 23). B₁ om.
24^{ab} (cf. v. l. 23). — ^a) B₂ शत्रुं; T₂ G_{1.8} M₂₋₄
शातेः (M₂ 'दे'); M₁ शातेः; Ca.c शत्रुः (as in text).
K₈ B₂ D₂ Co सदेः (K₈ 'दे'); B₂ शक्रः; B₈ स्वदेः; Dn₁
शतेः; D₈ क्षमे; D₈ सादः; T₂ शातैः; T₂ G_{1.8} M शत्रुः
(for शदेः). S₂ K₈ D₂ T₂ शासते; V₁ शास्यते; B₂
सीदते; B₂ D₈ शास्यतेर् (D₈ 'ते') (for शासतेः). K₁
वाच्यतेर्; K₈ D₂ T₂ शीर्यते; K₄ शावतेर्; V₁ निवार्यते;
B₂ Dn₁ D₁ शास्य(B₂ 'स)तेर्; B₂₋₅ Dn₁ D_{2-5.7} वा
श्यतेर्; D₈ वार्यते; T₂ G_{1.8} M₁ वा सदे (M₁ 'ते')र्; M₂₋₄
वा शदेर्; Ca.c शीयतेर् (for शास्यतेर्). V₁ सन् (for

उपसर्गाद्बहुधा सूदतेश्च

प्रायेण सर्वं त्वयि तच्च मह्यम् ॥ २४

दुर्योधनार्थं तव चाप्रियार्थं

यशोर्थमात्मार्थमपीश्वरार्थम् ।

तस्मादहं पाण्डववासुदेवौ

योत्स्ये यत्नात्कर्म तत्पश्य मेऽद्य ॥ २५

अस्त्राणि पश्याद्य ममोत्तमानि

ब्राह्माणि दिव्यान्यथ मानुषाणि ।

आसादयिष्याम्यहमुग्रवीर्यं

द्विपोत्तमं मत्तमिवाभिमत्तः ॥ २६

अस्त्रं ब्राह्मं मनसा तद्व्यजय्यं

क्षेप्त्ये पार्थायाप्रतिमं जयाय ।

C. 8. 1935
B. 6. 42. 21
K. 8. 26. 28

वा). G₂ शतैः शत्रुः शास्तेर्वा सुदे वा; C_v शत्रुः सदा शातते शास्ते च. — ⁵) Ś K₂-4 V₁ B₁ D₂. 5-8 T₂ G₂. 8 M शृणोतेर्; D₁ शृण्वतेर्; T₂ शृणोति (for शृणोतेर्). Ca cites शृणोते. D₈ अथ (for वा). K₃ शंसतेर्; K₄ B₁. 5 D₂ D₁ D₁. 3-5. 7 T₂. 3 G₁. 2 M Ca शंसतेर् (D₂ D₁ T₂. 3 G₂ 'ते); B₂ शास्तेर्; B₃ असतेर्; D₈ वसतेर् (for शस्यतेर्). K₃ T₂ वापि शल्य; B₂ वापि सूत; B₃-5 D₂ D₁ D₂-5. 7 सीदतेर्वा; D₁ T₂ G₁. 8 M खं (D₁ T₂ G₂ ख) दतेर्वा (for वापि सर्गे). V₁ शृणोति सर्वाः शसते विभूतिः; D₈ शृणोति सर्वाः शसतो विभूतिः; G₂ शृणोते आ शसन्तस्यन्दतेव (sic); C_v शृणोति वा शंसते वापि शल्य. — ⁶) Ś₂ उपमानाद्; M₁ मम स्वर्गाद्; Ca. 0 उपसर्गाद् (as in text). K₃ D₂ D₈ सीदतेश्च; B₃ सूदतेर्वा; T₂ निदते च (for सूदतेश्च). V₁ D₈ उपसर्गाद्बहुविधानसूदतेश्च (D₈ 'न्वीक्षते च); T₂ G₁. 8 M₂-4 शमेः (G₁ श्रमेः; M₂-4 शमः) शुचो बहुशः सूदतेश्च. — ⁷) T₂ मह्यं (for सर्वं). Ś K₂ त्वमितश्च (Ś₁ 'च्च); K₄ त्वसितश्च; V₁ B₅ D₂ D₁ D₈ तव तच्च; B₂ त्वयि तं चापि; B₃ त्वयि तच्च (for त्वयि तच्च). K₃ सत्यं; D₂ D₈ शल्य; T₂ सर्वं; Ca. 0 मह्यम् (as in text). — After 24, T₁ ins.:

370* शान्ते शत्रौ शास्ते कौरवेन्द्रो

भूमिं सर्वा सर्वसंपत्समृद्धाम् ।

प्रायेण त्वं वेत्सि शल्य प्रभावं

दुर्योधनार्थं युध्यतो मे नरेन्द्र ।

यशोर्थमर्थार्थमथेत्यर्थं

तस्मादहं पाण्डववासुदेवौ ।

[5]

25 D₂ om. 25 (cf. v. l. 23). — ^a) K₃ transp. तव and च. D₈ मम (for तव). Ś₂ K₁. 4 B₁-4 D₂ D₁ D₁. 3-5. 7 T₂. 3 G₂. 3 च प्रियार्थं; D₈ विप्रियार्थं. V₁ B₅ सदावदार्तं मम दुर्योधनार्थं. — ^b) V₁ आत्मानम्; T₁ G₁. 3 M अर्थार्थम्; Co आत्मार्यम् (as in text). S (except T₂) अय (for अपि). K₃ Ca [हं]श्वरार्थं; V₁ [हं]श्वरस्य; B₁ [हं]श्वराणां; T₂ [हं]ह शल्य. B₅ यशोद्यनात्मार्थमनीश्वरस्य (sic). — ^c) M₂-4 तस्मादहं प्रतियोत्स्यामि पार्थ. — ^d) K₃ यस्मात्; T₁ चाहं (for यत्नात्). T₁ मे; T₂ G₂ M₁ च

(for तत्). T₂ पश्य त्वम् (for तत्पश्य मे). T₁ शल्य (for मेऽद्य). M₂-4 ज्याकर्षिणामुत्तममद्य लोके (-9^d). — After 25, T₁ ins.:

371* याहि तत्त्वं संगतः पाण्डवेन

धनंजयं मृत्युलोकं नयिष्ये ।

तया चाहं मृत्युलोकं गमिष्ये

यस्मादुपात्तं भार्गवादस्त्रमुन्दम् ।

तस्मादस्त्रं शत्रुसंघे प्रमामि [?]

[5]

— After the above, T₁ reads 27 (repeating it in its proper place) and cont.: T₂ G₂ ins. after 26: G₁. 2 M, after 25:

372* शल्याद्याहं संगतः पाण्डवेन

मुच्येयं चेज्जीवमानः कथंचित् ।

शश्वन्मृत्योः स्यामनाष्टव्यरूपो

व्यक्तं तस्मात्संयुगाद्विप्रमुक्तः ।

[(L. 3) G₂ स्वात्मनाष्टव्यरूपो. — (L. 4) T₁ संगताद् (for संयुगाद्).]

26 D₂ om. 26 (cf. v. l. 23). — ^a) M₂ अस्त्रेण. TG M₁ विध्वा (for पश्य). Ś₂ K₄ [अ]य ममोत्तराणि; K₃ प्रथमोत्तमानि; T₁. 8 G₁ M₁ समरे गतानि; T₂ सममुत्तमानि (for [अ]य ममोत्तमानि). — ^b) Ś₂ K₂. 3 T₂ ब्रह्माणि (T₂ 'नि); D₈ T₁ G₁. 2 ब्राह्म्याणि; M₂-4 ब्रह्मादि. V₁ D₈ [अ]ति- (for [अ]य). D₂ मानुष्याणि; D₈ मानुषाणि; T₁ मानुषाणां (for 'षाणि). — ^c) K₃ उप्रतीर्य (for 'वीर्य'). — ^d) K₁. 4 V₁ B₁ D₂ D₁ D₁. 3-7 T₂ द्विपो द्विपं; D₈ तमर्जुनं (for द्विपोत्तमं). V₁ D₈ मत्तः (for मत्तम्). Ś₁ K₁ B₁. 3. 4 D₂-5. 7 [अ]तिमत्तः; V₁ B₅ D₈ [अ]ति (D₈ 'भि)मत्तं (for [अ]भिमत्तः). S (except T₁) ना (M₁ न) गोत्तमं नाग- इव प्रभि (G₁ 'प)- स्त्रः. — After 26, S (except T₂) ins. an addl. colophon. [Adhy. name: T₁ G₁ M₁ शल्यविवादे (T₁ 'दः). — Adhy. no. (figures, words or both): S (except T₂) 35.]

27 D₂ om. 27 (cf. v. l. 23). Before 27, S (except T₂) ins. कर्ण उवाच. T₁ reads 27, for the first time after 371*. — ^a) K₃ D₂ D₈ T₂

C. 8. 1997
B. 8. 42. 35
K. 8. 36. 38

तेनापि मे नैव मुच्येत युद्धे

न चेत्पतेद्विपमे मेऽद्य चक्रम् ॥ २७

वैवस्वतादण्डहस्ताद्रुणाद्वापि पाशिनः ।

सगदाद्वा धनपतेः सवज्राद्वापि वासवात् ॥ २८

नान्यस्मादपि कस्माच्चिद्विभिर्मो ह्याततायिनः ।

(second time) ब्राह्मणं; T₁ (first time) बाह्यं. S K_{1.2.4} T₂ यद्यजेयं; K₈ नैव जरयं; V₁ यद्यजरयं; B₂ तच्छाजेयं (sic); B₈ तच्छाजेयं; Dn₁ यद्यजरयं; D₈ तच्छाजरयं; D₈ तद्विजरयं; T₁ (first time) यं जपित्री; T₁ (second time) यजपन्वै; T₂ G_{1.2} ध्यायतो वै; G₂ M सं(M₁ यं)-जपन्वै; Bom. ed. यच्छाजेयं (for तच्छाजरयं). — ^a) K₈ जाड्यं क्षेप्ये प्राह (marg. प्राणं) (sic). T₂ यास्यां पार्थं च (for क्षेप्ये पार्थाय). K_{1.2} V₁ B D (D₂ om.) T₂ Cc [अ]प्रमेयं (for [अ]प्रतिमं). T₁ (first time) G₈ यदास्यते (T₁ 'शस्यते') क्रोधतः सव्यसाची; T₁ (second time) G_{1.2} M यदा(T₁ 'द')स्यते (M₂₋₄ 'ति') क्रोधितः सव्यसाची. — ^b) K₁ सदापि; T₁ (both times) M_{2.4} तथापि; T₂ G M₂ तदापि; M₁ तदाति; Cc तेनापि (as in text). K₁ तेनैव (for मे नैव). S₂ also reads स चापि तेनैव (for तेनापि मे नैव). S₁ K₂ म३३; S₂ K₁ D₈ मुच्यते; K₄ विमुच्य; T₁ (first time) युध्येत (for मुच्येत). T₁(both times).³ G M पार्थो (for युद्धे). — ^d) K₂ पातद्. S₁ K_{2.4} विषमं; D₈ विपदं; Cc विषमे (as in text). S₂ मेल्य; G₂ देव (for मेऽद्य). T₂ शस्त्रं; Ca.c चक्रम् (as in text). T₁ (first time) प्रमाणं चेद्भागधेयं च मेघ; Cv as in text.

28 D₂ om. 28 (cf. v. 1. 23). Before 28, S (except T₂) ins. कर्णः. — ^a) K₈ विवस्वताद्; K₄ वैवस्वतां (for 'स्वताद्'). — ^b) T₁ चैव पाशिनः; T₂ वापि वाशिनः; G₂ वा विवासिनः. — ^c) Dn₁ T₂ [अ]पि धनदात् (for धनपतेः). — ^d) T_{1.2} G_{1.2} M₂₋₄ च सुराधिपात्; G₂ च सुरेश्वरात् (for वापि वासवात्).

29 D₂ om. 29 (cf. v. 1. 23). B₈ D₈ T₁ om. 29^{ab}. — ^a) K₄ नान्यः स्माद्; V₁ B₈ Dn₁ D₈ अन्यस्माद् (for नान्य). S₁ K₂ lacuna; S₂ बाह्यै; K₁ वीराह्यै; B₂ कस्मादेव (for 'चिद्'). S (T₁ om.) तथान्यस्मादपि सु- (T₂ G₈ न; M₁ न)राद्. — ^b) K_{1.2} विभेमि. K₄ V₁ B (B₈ om.) D (D_{2.2} om.) S (T₁ om.) अमित्रा-दाततायिनः. Cc cites आततायिनः. — ^d) K₈ तथा (for यथा). S K_{1.2} B₂ नान्याद्; B₁ नान्या; B₈ नान्य; T G_{2.2} M [अ]हं न (by transp.). G₁ तत्त. S₁ K_{1.2} B₂ ऋते क्षितेः (B₂ 'तैः'); K_{2.4} Dn₁ D_{2.4.6-8} T₂ G₂ विभेम्य(G₂ 'त्य')तः; B₁ हते क्षितेः; B₈ हतः क्षितो (sic); T_{1.2} G_{1.2} M विभेम्यु(G₁ 'त्यु')त (for 'म्यमी'). B₄

इति शल्य विजानीहि यथा नाहं विभेम्यमीः ॥ २९

तस्माद्भयं न मे पार्थान्नापि चैव जनार्दनात् ।

अद्य युद्धं हि ताभ्यां मे संपराये भविष्यति ॥ ३०

श्वश्रे ते पततां चक्रमिति मे ब्राह्मणोऽवदत् ।

युध्यमानस्य संग्रामे प्राप्स्यैकायने भयम् ॥ ३१

विभेमीह यथा जितेः.

30 D₂ om. 30 (cf. v. 1. 23). — ^a) S₂ भये (for भयं). K₈ V₁ B_{1.2.4.5} D (D₂ om.) S transp. भयं and न मे. B₈ भयं तस्मान्न मे पार्थान्. — ^b) Da₁ D_{1.2} अपि चैव; S नैव चापि (for नापि चैव). — ^c) K₈ Dn₁ D₈ T₂ बाण(T₂ 'ण')युद्धं; V₁ B_{1.2-5} Da₁ D_{1.2-7} T_{1.2} G M सह युद्धं (T₁ 'द्धे'); B₂ वालयुद्धं (for अद्य युद्धं). V₁ ममेताभ्यां; B_{1.2.4} D (D₂ om.) T_{2.2} G_{1.2} M₁ हि मे ताभ्यां; B₈ किमेताभ्यां; B₈ G₂ समेताभ्यां; T₁ न मे ताभ्यां; M₂₋₄ इहेताभ्यां (for हि ताभ्यां मे). — ^d) V₁ B D (D₂ om; D₈ m as in text) सांपराये (T₁ 'यो'); Cc सांप्रचाये (sic) (for संपराये). B₄ भविष्यति. — After 30, K₄ V₁ B D (except D₈; D₂ om.) T₂ ins.:

373* कदाचिद्विजयस्याहमस्त्रहेतोरेतन्नृप ।

अज्ञानाद्धि क्षिपन्वाणान्धोरूपान्भयानकान् ।

[(L. 1) V₁ विजयस्याहं; D₈ तु द्विजं; T₂ द्विजमुख्यस्य (for विजयस्याहम्). Cc cites विजयस्य (as above). V₁ योत्स्व हेतोर्; B₈ D₈ पार्थहेतोर्; Da₁ Dn₁ D_{1.2} योग्या(Dn₁ 'ग्य')-हेतोर् (for अस्त्रं). Da₁ D₁ अदन् (for अटन्). T₂ द्याश्रमोपान्तमागमं (for the posterior half). — (L. 2) K₄ V₁ B_{2.4} Da₁ Dn₁ D_{1.2} वै; T₂ वि- (for हि). D₂ क्षपन्. B₈ भक्षमापन्नान् (for हि क्षिपन्वाणान्). K₄ भयंकान्; D₈ दुरासदाः (for भयानकान्). V₁ B_{2.4} D₄ m ब्राह्म(V₂ प्राय)णस्यामितौजसः (for the posterior half).]

— After the above, V₁ B D (except D₈; D₂ om.) read 33 followed by 376*.

31 D₂ om. 31 (cf. v. 1. 23). T₂ transp. 31^{ab} and 31^{cd}. — ^a) K₁ श्वश्रे ते; K₄ श्वश्रं ते; V₁ D₈ श्वश्रे वै; B₁ शुश्रे ते; B₂ सुश्रे ते; B₈ श्वद्वे वै; Dn₁ युद्धे ते; D₄ स्वश्रे ते; M₁ ध्वंसते; M_{2.2} हंसते; M₄ त्रंसते (for श्वश्रे ते). D₈ T_{2.2} G M पतित्ता (for पततां). K₈ T₁ श्वश्रे निपतित्ता चक्रम्. Cv as in text. — After 31^a, T₂ ins. 378* and 380*. — ^b) K₈ B₁₋₂ Da₁ Dn₁ D_{1.2-5.7.8} T₂ G_{1.2} मां; G₂ M मा (for मे). K₈ B₁₋₂ Da₁ Dn₁ D_{1.2-5.7.8} S [S]ब्रवीत् (for [S]वदत्). V₁ B_{4.5} D₈ तस्मात्तव रथस्य ह (B_{4.5} च). — ^c) T₂ युध्यमानस्तुः. — ^d) B₄ Ca प्राप्तासि; T₂ प्राप्स्यसि. K₈ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.2-5.7.8} T G [ए]कायनं; D₈ [अ]र्जुनाद्; Ca.c [ए]कायनं. M [ए]कं भवेदिदं (for [ए]कायने भयम्).

तस्माद्विभेमि बलवद्ब्राह्मणव्याहृतादहम् ।

एते हि सोमराजान ईश्वराः सुखदुःखयोः ॥ ३२

होमधेन्वा वत्समस्य प्रमत्त इषुणाहनम् ।

चरन्तमजने शल्य ब्राह्मणात्तपसो निधेः ॥ ३३

ईषादन्तान्सप्तशतान्दासीदासशतानि च ।

ददतो द्विजमुख्याय प्रसादं न चकार मे ॥ ३४

C. B. 2007
B. E. 42. 44
K. B. 28. 59.

32 D₂ om. 32 (cf. v. 1. 23). — ^a) V₁ तथा (for तस्माद्). D₂ बलवद्. T₂ तस्मादहं वै विभेमि. — ^b) B_{1.2} M₃ ब्राह्मणस्याहृताद् (for 'व्याहृताद्'). T₂ अलं (for अहम्). — ^c) K₃ भूमिराजान; V₁ सर्वे; B₄ भौम; D₆ भौमा***; T₁ सोमसूर्याद्या; M₁ मम राजान; Ca. 0 सोम (as in text). Cv as in text. — ^d) S₂ ईश्वर; D₆ launa; D₈ ईशते; Ca. 0 ईश्वराः (as in text). Cv as in text. — V₁ B D₁ D₂ D₃ 1 T₂ ins. after 32; K₃ D₈ after 33:

374* अदां तस्मै गोसहस्रं बलीवदांश्च षट्शतान् ।
प्रसादं न लभे शल्य ब्राह्मणान्मद्रक्षेत्रम् ।

[(L. 1) B₃ D₂ अदात्; T₂ अहं. K₃ B₂ D₂ D_{1.4} षट्शतं. — (L. 2) V₁ B₃ T₂ तस्मै विप्राय न च (T₂ च न) मे (for the prior half). K₃ ब्राह्मणोत्तमसोनिधे (sic); V₁ B₃ T₂ प्रसादं कृतवानसौ; D₂ D₆ ब्राह्मणाद्येतु ज्वरः; D₁ ब्राह्मणात्तपसो निधेः (= 33^d) (for the posterior half).] While; T_{1.3} G M ins. after 32:

375* कदाचिद्ब्राह्मणस्याथ होमधेनोरहं नृप ।
अजानन्नक्षिपं बाणं घोररूपं भयानकम् ।

[Of. 373*. — (L. 1) G₂ होमहेतोर्; M योग्यहेतोर् (for होमधेनोर्). — (L. 2) T₁ व्यक्षिपं; G₁ निक्षिपं; M₁ व्याक्षिपन्; M₂₋₄ अक्षिपन् (for 'पं'). T₃ G_{1.3} भयावहं (for 'नकम्').]

33 V₁ B D (except D₃; D₂ om.) read 33 after 373*. D₂ om. 33 (cf. v. 1. 23). — ^a) T₁ होमधेनोश्च; T₃ G M 'धेन्वाश्च. S₁ K₂ वत्स***; B₃ वरं वत्सं; T G M_{1.2.4} ततो वत्सः (G₁ M₁ 'त्सं'); M₃ वत्सः** (for वत्समस्य). — ^b) S₂ मायात्; K₁ मया तम्; K₂ ***त्तुम्; K₃ Ca प्रमत्तम् (K₃ 'त्ते). K₄ प्रमत्तेनेषुणा. S K D_{1.3} हतं; T_{1.3} G M हतः (for [अ]हनम्). — ^c) S (except T₂ चरन्वै (for चरन्तम्). K₃ निर्जने; V₁ B D (except D₃; D₂ om.) S विजने (for अजने). — ^d) S₂ K₄ निधिः (for निधेः). K₃ V₁ B D (D₂ om.) S ततो जु(B₃ [s]सौ)-न्याजहार मां(T₁ ह; T₃ G M सः). — After, 33, K₃ D₈ ins. 374* and K₄ V₁ B D (except D₃; D₂ om.) ins.:

376* यस्मात्त्वया प्रमत्तेन होमधेन्वा हतः सुतः ।

[B₂ तस्मात्. D₈ हतः (for सुतः).]

While, S ins. after 33:

377* यस्माद्वत्स त्वया चात्र होमधेन्वा हतः सुतः ।

तस्मात्त्वमपि राधेय वाक्शल्यं महदाप्नुहि ।

अग्रे ते पतिता चक्रं

[(L. 1) T₁ होमधेनोर् (for 'धेन्वा). T G M₁ नृप; M₂₋₄ मम (for सुतः). — After line 1, T₁ repeats 32^{ab}. — (L. 2) T₁ वाक्शल्यं. — (L. 3) T₁ कृच्छ्रे (for अग्रे). G₂ पतितं.]

T_{1.3} G M cont.: T₂ ins. after 31^a:

378* युध्यमानस्य शत्रुणा ।

प्राप्त एकायने काले मृत्युसाधारणे त्वयि ।

स्पर्धसे येन संग्रामे यदर्थं घटसेऽनिशम् ।

तत एव ध्रुवं मृत्युं सूत प्राप्स्यसि संयुगे ।

[(L. 1) G₂ संशयिते (for एकायने). T₁ मृत्युं शीघ्र-मवाप्स्यसि (for the posterior half). — (L. 3) G₂ वर्षसे (for स्पर्धसे). — (L. 4) M₁ मिथ्यं (for मृत्युं). T₁ M₁ त्वं सूताप्स्यसि संयुगे. G₂ ध्रुवं प्राप्स्यसि सं.]

T_{1.3} G M cont.:

379* अहं प्रसादयांचक्रे ब्राह्मणं संशितव्रतम् ।

गवां दशशतं विसं बलीवदांश्च षट्शतम् ।

प्रयच्छन्नालमं कामं ब्राह्मणात्तमहं तदा ।

दासीशतं निष्ककण्ठं शतमश्वतरिरथान् ।

कन्यानां निष्ककण्ठीनां सहस्रं समलंकृतम् ।

[(L. 1) T₁ M₂₋₄ तमहं (hypermetric) (for अहं). — (L. 2) T₁ शततमं (for दशशतं). T₁ बलीवदं. — (L. 3) T₁ प्रायच्छन्.]

On the other hand, T₂ cont. after 378*:

380* शल्यमुद्धतुमायान्तं

34 D₂ om. 34 (cf. v. 1. 23). — ^a) K₂ D₂ ईशादंतान्; D₈ ईषो हंतान् (sic); T₁ ईषादंतान्; G₂ ईषादंतान् (for ईषा). Co oites ईशादंतान्. T₃ G_{1.3} नागशतान्; M सप्तशतं. — After 34^a, T₁ ins.:

381* कुञ्जराब्धपट्टिहायनान् ।

अश्वानां च सहस्रे द्वे

— ^b) D₈ दासीदासान् (for 'दास-). D₈ वा (for च). T₃ G दासीर्दश(G₂ 'दास)शतानि च. — ^c) K₃ B (except B₂) D₂ D_{1.3-5.7.8} T_{1.3} G द्विजमुख्यो मे (G₂ वै) (for 'मुख्याय). — ^d) K₃ B_{1.3.4} D₂ D₁ D_{3.4.7.8} M₂₋₄ सः; D_{1.3} सा; T₁ ह; T₃ G वै (for मे). B₂ प्रसादाच्च चकार सः.

C. 8. 2007
B. 8. 42. 45
K. 8. 38. 34

कृष्णानां श्वेतवत्सानां सहस्राणि चतुर्दश ।

आहरन् लभे तस्मात्प्रसादं द्विजसत्तमात् ॥ ३५

ऋद्धं गेहं सर्वकामैर्यच्च मे वसु किंचन ।

तत्सर्वमस्मै सत्कृत्य प्रयच्छामि न चेच्छति ॥ ३६

ततोऽब्रवीन्मां याचन्तमपराद्धं प्रयत्नतः ।

व्याहृतं यन्मया स्रुतं तत्तथा न तदन्यथा ॥ ३७

अनृतोक्तं प्रजा हन्यात्ततः पापमवाप्नुयात् ।

तस्माद्धर्माभिरक्षार्थं नानृतं वक्तुमुत्सहे ॥ ३८

मा त्वं ब्रह्मगतिं हिंसाः प्रायश्चित्तं कृतं त्वया ।

मद्वाक्यं नानृतं लोके कश्चित्कुर्यात्समाप्नुहि ॥ ३९

35 D₂ om. 35 (cf. v. 1. 23). — ^a) K₁ घृष्टीनां; C₀ गृष्टानां (sic) (for कृष्णानां). K₄ श्वेतवत्सानां; B₂ 'वर्णानां; T₁ श्वेतवत्सानां; M₁ श्वेतवत्सानां (for 'वत्सानां). — ^b) S K_{1.2.4} सहस्राणां; S (except G₁) गोशतानि. — ^c) S₁ K₂ आहारः; S₂ आहारं; K_{1.8} Dn₁ D_{1.4.5.8} आहारं; D₈ (sup. lin.) व्याहारं; M₂₋₄ ददद्वै (for आहरन्). K₈ लभेत्. B₈ लभेयं तत् (for लभे तस्मात्). V₁ D₈ न लेभिर्वा नहं तस्मात्; B₈ न लेभे चाहरंस्तस्मात्; T_{1.8} G_{1.3} M₁ ददन्न लेभे तस्माच्च; G₂ ददन्न च लभेदस्मात्. — ^d) Dn₁ प्रसादे. K₄ द्विजसत्तमान्.

36 D₂ om. 36 (cf. v. 1. 23). — ^a) S K_{2.4} भद्रं; K₈ D₁ रुद्धं; B₈ युक्तं; C₀ ऋद्धं; C_a ऋद्धं (as in text). S K₂ देहं; K₄ देहैः; V₁ B Dn₁ D₃₋₇ गृहं; D₈ ग्रह (for गृहं). K₄ सर्वकामं; D₈ 'साकैर; D₈ यच्च कामैर (for सर्वं). — ^b) K₂ यश्च; K₈ वस्तु (for वसु). — ^c) V₁ B₈ Dn₁ D₈ T₂ सत्कृत्य सर्वं प्रायच्छं (Dn₁ 'च्छन्). K₈ चेच्छति. V₁ B₈ D₈ T₂ न चासावग्रहीद्विजः (T₂ 'द्वचः); Dn₁ न त्वसावग्रहीद्विजः. — For 36, T_{1.8} G M subst.:

382* यत्किंचिन्मामकं वित्तं त्वदधीनं करोमि तत् ।

इति मां याचमानं वै ब्राह्मणः प्रत्यवारयत् ।

क्रोधदीप्तक्षणः शल्य निर्दहान्निव चक्षुषा ।

[(L. 2) G₂ मा. — (L. 3) T₁ शल्यं.]

37 D₂ om. up to यन्म (in 37^a) (cf. v. 1. 23). S (except T₂) om. 37^{ab}. — ^a) K₁ ब्रवीमि (for ऽब्रवीन्). S₁ K₂ मया वः; S₂ K₁ मया वृत्तम् (for मां याचन्तम्). D₈ ततो मामब्रवीन्मां तं (sic). — ^b) K_{1.8.4} V₁ B D_{1.8-5.7.8} अपराधं. — ^c) S (except T₂) transp. व्याहृतं and यन्मया. V₁ Dn₁ D₈ T₂ पूर्वं (for सूत). — ^d) V₁ तथा तन्न (for तत्तथा न).

38 ^a) B₄ Dn₁ D_{1.4.5} C_a प्रजां; T₁ तथा; C₀ प्रजा (as

in text). — ^b) D₈ तत्तत् (for ततः). K₈ B_{2.4.5} D_{2-5.7.8} T_{2.8} G M₁ अवा(G₂ 'पा)मुयां; V₁ D₈ समाप्नुयात् (for अवा). — ^c) K₈ धर्मार्थसिद्ध्यर्थं (sic) (for 'भिरक्षार्थं). — ^d) D₁ उत्सहं.

39 ^a) K₄ मा त्वा; B₈ यत्वं; T₂ अर्क्षं; M₁ न त्वं (for मा त्वं). K₁ ब्रह्मगतं; B₈ 'द्रुहं; Dn₁ वज्रगतिः. Ca. c cite ब्रह्मगतिः. T₁ G₁ M₃ ब्रा(M₃ ब्र)ह्मणगर्हः स्याः; T₂ G₂ ब्राह्मणगर्भं(G₂ 'गाह्य)स्य; T₃ G₃ M_{1.2.4} ब्राह्मणगर्हः स्याः (for ब्रह्मगतिं हिंसाः). K₁ हिंसात्; K₄ हिंसाः. Cv as in text. Dn₁ मया (for त्वया). — T_{1.8} G M ins. after 39^{ab}: T₂ (om. lines 1, 2, 4, 7) after 39:

383* नैतद्व्याहृतं कुर्यात्सर्वलोकोऽपि सूतज ।

यन्मयोक्तं सरोषेण गच्छ सूतज मा चिरम् ।

इति मामसकृच्छुद्धः स उवाच द्विजोत्तमः ।

एते हि सोमराजान ईश्वराः सुखदुःखयोः ।

नाहं विभेमि बीभत्सोर्न शल्य मधुसूदनात् । [5]

तस्माद्विभेम्यहं शापात्तेन सत्येन ते शपे ।

सह युद्धं समेताभ्यामथेदं समुपस्थितम् ।

युद्धेऽस्मिन्निवितं मेऽद्य शल्य संशयमागतम् ।

शक्रोऽप्यमरराट् ताभ्यामुपगम्याहवं सह ।

संशयं परमं गच्छेत्कथं वा मन्यते भवान् । [10]

[(L. 1) T₂ G_{1.8} तदनृतं; G₂ तेव्याहृतं (for अन्वया). G₂ कुर्या. T₁ G₁ M₁ सर्वलोकेपि; G₂ सममेकोपि. — (L. 2) T₂ G_{2.8} सरोषेण. — (L. 3) T₁ प्रोवाच (for उवाच). — (L. 4) = 32^{ad}. T₁ सोमराजानम्. — (L. 6) T₁ विभेम्यहं विप्रशापात् (for the prior half). G₂ तेन वै (for ते शपे). — (L. 7) T₁ मन्येहं (for अथेदं). — (L. 9) T_{1.8} G₃ शक्रो अमरराट्; G₂ शक्रो अमरराट्.] — S (except T₂) om. 39^{ab}. — ^d) K₄ कश्चित्. S K_{2.4} Dn₁ D₁ शमाप्नुहि; K₈ त्वमां; Ca. c समा (as in text).

इत्येतत्ते मया प्रोक्तं क्षिप्तेनापि सुहृत्तया ।

जानामि त्वाधिक्षिपन्तं जोषमास्त्वोत्तरं शृणु ॥ ४०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

३०

संजय उवाच ।

ततः पुनर्महाराज मद्राजमरिंदमम् ।

अभ्यभाषत राधेयः संनिवार्योत्तरं वचः ॥ १

यत्त्वं निदर्शनार्थं मां शल्य जल्पितवानसि ।

नाहं शक्यस्त्वया वाचा विभीषयितुमाहवे ॥ २

यदि मां देवताः सर्वा योधयेयुः सवासवाः ।

तथापि मे भयं न स्यात्किमु पार्थात्सकेशवात् ॥ ३

नाहं भीषयितुं शक्यो वाञ्छात्रेण कथंचन ।

अन्यं जानीहि यः शक्यस्त्वया भीषयितुं रणे ॥ ४

नीचस्य बलमेतावत्पारुष्यं यत्त्वमात्थ माम् ।

अशक्तोऽस्मद्गुणान्प्राप्तुं वल्लगसे बहु दुर्मते ॥ ५

न हि कर्णः समुद्भूतो भयार्थमिह मारिष ।

C. 8. 2019
B. 8. 43. 6
K. 8. 37. 6

40 ^a) S [ए]वं (for [ए]तत्). S (except T₂) [आ]ख्यातं (for प्रोक्तं). — ^b) V₁ T_{1.8} G_{1.8} M क्षिप्तेन च (T_{1.8} G_{1.8} न न; M₁ न हि); D₈ हितेन च; G₂ शप्तं तेन. G₁ बहुत्तया (sic); M₁ [अ]सुहृत्तया. — ^c) Ś₁ K₈ V₁ B Da₁ D₁₋₈ T₂ त्वां (Ś₁ त्वा) विक्षिपन्तं; K₈ त्वाधिक्षिपन्तं; Dn₁ त्वामविक्षिपन्तं; G₂ त्वाधिक्षिपन्तं च (for 'क्षिपन्तं'). — ^d) K₈ T₂ जोषमाश्रो (T₂ 'श्रो') उत्तरं; V₁ योषमास्त्वो; B₂ जोषमानुत्तरं; D₈ जोषमास्त्वोत्तरं; T₁ G_{1.8} दोषमात्म (G₂ 'मस') गतं; T₈ G₈ जोषमात्मगतं (for 'मास्त्वोत्तरं').

Colophon. — *Adhy. name*: B₁ D₁ मद्राधिपसंवादः; Da₁ D_{1.7} कर्णशल्यसंवादः; Dn₁ कर्णशल्यसंवादे कर्णवाक्यं; D₈ कर्णमद्राधिपसंवादः; D₅ शल्यसंवादः; T₁ शल्यविवादे कर्णशापकथनं; T₂ कर्णवाक्यं; G₁ शापकथनं; M₁ शल्यविवादे शापकथनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ś₂ 29 (as in text); B_{1.2} 42; B₈ 43; Da₁ 53; D₁ T_{1.8} G M 36; D₁ 33; D₈ 44; T₂ 38.

30

1 ^b) Ś K D₈ अरिंदम; B_{8.4} D_{8.4.6.7} T₈ G₈ अरिंदमः. — ^c) K₈ राधेय.

2 ^a) D₈ निदर्शनार्थं; G₂ निदर्शं (as in text). Ś₂ D₈ मे; K₈ Dn₁ वै (for मां). S (except T₂) निदर्शनार्थं यत्तु त्वं (T₈ G शल्य त्वं; M_{2.4} यत्तत्त्वं). — ^b) T₁ शब्दं; T₈ G_{1.8} यत्तु; G₂ कथं (for शल्य). — ^c) T₁ वा ह (for वाचा). — ^d) T₂ विभीषयितुम्.

3 M₈ om. 3^a-4^b. — ^a) K₈ D₂ M₁ सर्वे. — ^b) B₈ D₂ T_{1.8} G M_{2.4} समा (M₂ 'मा') गताः (for सवासवाः). — After 3^a, B₂ ins. (= var. 8. 29. 29^{ab}):

33

384* नान्यस्मादपि कस्माच्चिदमितादाततायिनः ।

— ^a) S (except T₂; M₈ om.) ततो (for तथा). — ^d) T₁ किमु पाण्डवकेशवौ.

4 K₈ M₈ om. 4^{ab} (for M₈, cf. v. l. 3). — ^a) T₈ G नैवं (for नाहं). — ^b) T₂ ब्रह्माक्षेण. T₁ शुद्धं कर्म महाहवे. T₈ G M_{1.2.4} शु (M₁ यु) द्दकर्मा महा (G₁ 'मो' हमा) हवे. — ^c) T_{1.8} G अभि- (for अन्यं). K₈ यच्छल्यस्य; D₂ यं शक्यं; T₁ शक्यं ते; T₂ G₂ शल्य त्वं; T₈ G_{1.8} शक्तस्त्वम् (for यः शक्यस्). — ^d) D₁ तथा; T_{1.8} G अ (T₁ ह्य) न्यं (for त्वया). — After 4, V₁ Da₁ D_{1.5.6} ins.:

385* दन्दद्वयमानास्तीक्ष्णेन नीचाः परयशोभिना ।

अशक्तास्तत्पदं गन्तुं ततो निन्दां प्रचक्रिरे ।

[(L 2) D₈ तत्पदं (for तत्पदं).]

5 T₁ om. 5^{ab}. — ^a) G₂ निश्चयः; G₂ नीचस्य (as in text). — ^b) Dn₁ T_{2.3} G ए (Dn₁ G₂ पु) र्वं. K₈ यत्; M₁ स (for यत्). G₂ यत्प्रसुत्थितः (for यत्त्वमात्थ माम्). D₈ ह (for माम्). — ^c) K₄ [S] समद्गुणान्; B₁₋₄ Da₁ Dn₁ D_{1.8.5} मद्गुणान्; S (except T₂; T₁ om.) हि गुणान् (for [S] समद्गुणान्). K₁ प्राप्तुः; K₄ व्याप्तुः; V₁ आप्तुः; B_{1.3.4} D_{1-4.7} वक्तुं (for प्राप्तुः). — ^d) V₁ वल्लगसे; G₂ 'सि' (for वल्लगसे).

6 ^b) Da₁ D_{1.5} G₂ इति (for इह). V₁ माद्रिक; B₈ D_{8.4.6.7} मद्रक; T₁ भाषतः (for मारिष). — ^c) G₁ विकृतार्थम्; G₂ वित्तमात्थ्यम् (sic) (for विक्रमार्थम्). D₈ जाने (for जातो). — ^d) K₈ प्राप्यार्थं (for यशोर्थं). V₁ तु (for the first च). Ś₁ K₈ तथैव ह; B D (except D_{2.6}) T₂ तथात्मनः; T_{1.8} G M तथैव हि (for 'च च'). — After 6, K₄ V₁ B D (except D₈) S ins.:

[257]

C. B. 2019
B. B. 43. 6
K. B. 37. 6

विक्रमार्थमहं जातो यशोर्थं च तथैव च ॥ ६
इदं तु मे त्वमेकाग्रः शृणु मद्रजनाधिप ।
संनिधौ धृतराष्ट्रस्य प्रोच्यमानं मया श्रुतम् ॥ ७

386* सखिभावेन सौहार्दान्मित्रभावेन चैव हि ।
कारणैस्त्रिभिरेतैस्त्वं शल्य जीवसि सांप्रतम् ।
राज्ञश्च धार्तराष्ट्रस्य कार्यं सुमहदुद्यतम् ।
मयि तच्चाहितं शल्य तेन जीवसि मे क्षणम् ।
कृतश्च समयः पूर्वं क्षन्तव्यं विप्रियं तव । [5]
समयः परिपाल्यो मे तेन जीवसि मद्रक ।
ऋते शल्यसहस्रेण विजयेयमहं परान् ।
मित्रद्रोहेस्तु पापीयानिति जीवसि सांप्रतम् ।

Colophon.

शल्य उवाच ।

ननु प्रलापाः कर्णैते यान्त्रवीधि परान्प्रति ।
ऋते कर्णसहस्रेण शक्या जेतुं परे युधि । [10]
संजय उवाच ।

तथा ब्रुवन्तं परुषं कर्णो मद्राधिपं तदा ।
परुषं द्विगुणं भूयः प्रोवाचाप्रियदर्शनम् ।

[(L. 1) V1 B1.5 Da1 Dn1 D1.5 सहिष्णुत्वेन; B3 मित्र-
भावेन; T1 सखीं (for सखि). B3 सानुभावेन (for मित्र).
D5 चैव (for चैव). M2-4 ह (for हि). V1 B5 Dn1 D5
मित्रकार्यव्यपेक्षया (for the posterior half). — M1 om.
lines 3-5. — (L. 3) D2 G2 वै; T3 G2 तु (for च).
K4 B2-5 D4.7 धृत (for धार्त). S (except T2; M1
om.) हि (for सु). D2 सुमहदुत्तरं (sic) (for 'दुद्यतम्').
— Dn1 reads lines 4-7 after line 10. — (L. 4)
K4 V1 B1 D2.6 त्वयि; T1 अथ (for मयि). D1.5 [आ] हतं;
Cc आहितं (as above). D2 तेन (for शल्यः). D2 T1 न
त्वं (for तेन). Dn1 तेन जानासि मे त्रयम् (for the poster-
ior half). — (L. 5) G2 उक्तश्च (for कृतश्च). G2 समये
(for समयः); B2 सर्व (for पूर्व). G2 यत्तव्यं; M2-4 क्षन्तव्यो
(for क्षन्तव्यं). Dn1 वाप्रियं; D2 चाप्रियो; T3 G2.8 विप्रिये;
M2-4 विप्रियः (for विप्रियं). V1 B5 Dn1 D2 वचः (for
तव). — M1 om. line 6. — (L. 6) B1 D5 वै (for मे).
B2 मद्रप; S (M1 om.) सांप्रतं (for मद्रक). — B2 reads
line 7 twice. — (L. 7) Dn1 शतं; D2 अपि; D5 कामं; T3
G2 शृवे; G1 प्रिये (for ऋते). V1 B5 Da1 Dn1 D1.2.5.6
सहस्रं तु; B2 (second time) महास्रेण; T1 सहायेन (for
सहस्रेण). V1 B5 Dn1 D2.6 transp. अहं and परान्-
— (L. 8) B1 मित्रद्रोहं तु. V1 पापीयस् (for 'यान्'). V1
तेन (for इति). V1 Dn1 D2.6 S मद्रक (D2 'ज'; T1 'प';
G2 'का'; M2 'कः') (for सांप्रतम्). — After line 8, B
Da1 D1.3-5.7 ins. an addl. colophon [Adhy. name:

देशांश्च विविधांश्चित्रान्पूर्ववृत्तांश्च पार्थिवान् ।
ब्राह्मणाः कथयन्तः स्म धृतराष्ट्रमुपासते ॥ ८
तत्र वृद्धः पुरावृत्ताः कथाः काश्चिद्विजोत्तमः ।

B1.4 Da1 D1.3-5.7 कर्ण (B1 om. कर्ण) शल्यसंवादः. — Adhy.
no. (figures, words or both): B1.2 43; B1 45; B5
44; D1 37; D4 34.] — (L. 9) V1 Dn1 D5 S आर्तप्रलापान्
(V1 'प'; M2-4 'पाः') (for ननु प्रलापाः). Cc cites प्रलापाः
(as above). V1 D5 कर्णाद्य; Dn1 कलहाद्; T G M1 हवं कर्ण;
M2-4 ते (M4 ताः) कर्ण (for कर्णैते). V1 Dn1 यद् (for
यान्). K4 ब्रवीमि; M3 ब्रवीहि (for ब्रवीषि). Dn1 अपि
(for प्रति). — (L. 10) V1 D4 T3 G1.3 M न ते; B2 Dn1
D2.6 T1 तेन; T2 G2 नेमे (for ऋते). V1 कर्तुं (for कर्ण).
Da1 Dn1 D1.5 शक्यं (for शक्या). K4 B2 D2.4.5.7 T2
परा; V1 B5 Da1 D1.5 परान्; Dn1 परैः (for परे). V1
Dn1 D5 इह (for युधि). D2 युद्धे य हि समाहितः (sic); Cv
posterior half as above. — D2.6 S (except T3) om.
the ref. — (L. 11) K4 Dn1 D1 पुरुषं; D2 M2 पारुष्यं
(for परुषं). V1 B5 Dn1 D2.6 S शल्यं (G2 कर्णा) वैकर्तनः
(D2 M2.4 'न') (for कर्णो मद्राधिपं). D4 T2 तथा (for
तदा). — (L. 12) Dn1 D2 प्रमावं; T3 G2 परुषाद् (for
परुषं). K4 प्रियदर्शनं; V1 [अ] प्रियभाषिणं; B2.5 D2 T1 G1
M [अ] प्रियवादिनं; D5 प्रियवादिनं; G2 [अ] हृतदर्शनं (for
[अ] प्रिय).]

7 Before 7, K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1
D1.3-7 ins. कर्ण उवाच. — 'a) D5 च; T2 तु (for तु).
B5 ते (for मे). S1 K2 lacuna for तु मे त्वमेकाग्रः. K2.4
त्वमेकाग्र. V1 B5 D5 T1 G1.2 M इदं त्वमे (B5 'वै')-
काग्रमनाः; B1 Da1 D1.5 इदं वचनमेकाग्रः. — 'b) B5
मद्रबलाधिप; D2 T3 G 'जनेश्वर; M1 'जनाधिपः. S1
K1.2.4 मद्रराज जनाधिप. — 'c) V1 B5 यन्मया (for
संनिधौ). K1 धार्तराष्ट्रस्य. — 'd) S2 प्रोच्यमानो; K1
प्रोचमानं. V1 तदा; B1 T3 यथा; B5 तथा (for मया).

8 B5 om. 8. — 'a) D5 देवांश्च. — 'b) B5 पार्थिव.
— 'c) K2 B1.2.4 D (except Dn1) S कथ (G2 'रूप') यति.
Dn1 च (for स्म). — 'd) K1 उपागते; B1 Da1 D1.5
'गताः (for 'सते). B5 D2.4.5.7 धृतराष्ट्रनिवेशने; S
(except T2) 'समीपतः.

9 'a) B5 तत्रावृत्य (for तत्र वृद्धः). K4 वृद्धाः. K1
पुरावृत्ताः; G2 पुरावृत्तः. — 'b) S2 K3 V1 B D (except
Da1 D1.5) S (except T2 M1) कश्चिद् (for काश्चिद्).
K2 द्विजोत्तम. — 'c) K3 Dn1 D1.6 T G1.3 M2-4 बाह्यीक-
(D1 'हीक') देशान्; V1 B1.2.4.5 Da1 D2.5.7 (before
corr.) 3 बाह्यीकदेशं (V1 B4 'शान्'); M1 बह्यीक (for

बाह्मीकदेशं मद्रांश्च कुत्सयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ ९
 बहिष्कृता हिमवता गङ्गया च तिरस्कृताः ।
 सरस्वत्या यमुनया कुरुक्षेत्रेण चापि ये ॥ १०
 पञ्चानां सिन्धुपष्ठानां नदीनां येऽन्तराश्रिताः ।
 तान्धर्मबाह्यानशुचीन्बाह्मीकान्परिवर्जयेत् ॥ ११
 गोवर्धनो नाम वटः सुभाण्डं नाम चत्वरम् ।
 एतद्राजकुलद्वारमाकुमारः सराम्यहम् ॥ १२

कार्येणात्यर्थगाढेन बाह्मीकेष्वपि मया ।
 तत एषां समाचारः संवासाद्विदितो मम ॥ १३
 शाकलं नाम नगरमापगा नाम निम्नगा ।
 जर्तिका नाम बाह्मीकास्तेषां वृत्तं सुनिन्दितम् ॥ १४
 धानागौडासवे पीत्वा गोमांसं लशुनैः सह ।
 अपूपमांसवाद्यानामाशिनः शीलवर्जिताः ॥ १५
 हसन्ति गान्ति नृत्यन्ति स्त्रीभिर्मत्ता विवाससः ।

C. 8. 2035
B. 2. 44. 12
K. 8. 37. 22

बाह्मीक°). Ds मद्राक्षं (for मद्रांश्च). Bs बाह्मीकान्दश-
 मात्रांश्च; Gs बाह्मिदेशगमद्रांश्च. — °) Ks कुत्सयद्. Ss
 चन्यम् (for वाक्यम्).

10 °) Ks गङ्गाया; Ds डमया. Bs, s Ds, 6.7 बहिष्कृताः
 (for तिरस्कृताः). Da1 D1.5 गङ्गयाभितिरस्कृताः; Dn1
 गङ्गापाततिर. — °) Ks चाप्यये; Bs चापि वा; Ds चापि
 ते; T2 Gs चापि ये (for चापि ये).

11 °) Gs सिन्धुपष्ठानां. — °) Bs, s Da1 D1.5 T2
 येन्तराश्रिताः; Ds येनु चाश्रिताः; T1.5 G M अन्तराश्रिता
 (T2 G1.5 राश्रिताः; Gs राश्रितः) (for येऽन्तराश्रिताः).
 — °) Bs धर्मराज्यान्; Gs बाहून् (for बाह्यान्). Ks T1
 अशुचि (for चीन्). — °) Ks बाह्मिकाः; Ks स्माहकान्
 (sic); V1 Bs-s Da1 D1-3.5.7 (before corr.) बाह्मीकान्;
 B1.2 Ds बाह्मिकान्; Ds Gs बाह्मिकान् (for बाह्मी°). Ds
 अपि वर्जयेत् (for परिव°).

12 °) T1 G1.2 M गोवर्धनं; Ca. c °नः (as in text).
 Ss तटः; Ks नगः; B2 वचः; T1 पुरं; G1.5 M वटं; Gs
 पुटं (for वटः). — °) Ks सुभंडं; Ks Ds सुभद्रं; Dn1 Co
 सभाण्डं (for सुभाण्डं). Ks चत्वरः; T1.5 G1.5 पट्टणम्;
 Gs पत्तनं; M2-4 वै वनं; Co चत्वरम् (as in text). M1
 सुराभाण्डपरिष्कृतं. — °) Ks राजा; Da1 D1.5 राजन् (for
 राज-). T1 एतद्राजन्कतिद्वारं; T2 द्राजकुलं राजन्; Co as
 in text. Ks V1 B1.4.5 D2-4.6.7 G1.2 M2-4 आ
 कुमारात् (D1 रान्); Dn1 आकुमारा; T1 damaged; T2.3
 Gs आकुमारं (for मारः). T1 च मद्यपं (for सराम्यहम्).
 B2.3 Da1 D1.5 एतद्राजकुलद्वारमार्गमारात्सराम्यहं.

13 °) V1 T1 अत्यंत- (for अत्यर्थ-). Bs, s Ds-4.7 T2
 गू (Bs मू) देन. — °) S K1.2 बाह्मीकेषु; Ks बाहि°; Ks
 बाहि°; B Da1 D1-5.7 T2 बाही°; Gs बाहि° (for बाह्मी°).
 T1 बाह्मीकेष्वपि; Gs बाह्मिके मूषितं. V1 स्थितं; Dn1
 श्रुतं (for उषितं). — °) Ds अत (for तत). Ks B2.5
 तेषां; T1 Gs एष (for एषां). V1 समाचाराः. — °) T1
 G1.2 M समासाद् (for संवा°). V1 विदिता. Bs, s Ds

S (except M1) मया (for मम).

14 °) V1 शाकलं; Ds शाकल्यं; T1.5 Gs शागलं; G1
 कालशं; Gs शाकलं (for शाकलं). Gs नाहारं (for
 नगरम्). — °) Ks अपगा. Ss K1.2.4 Dn1 Gs M
 निम्नगाः (Ms हाः). — °) K1.2.4 जर्तिका; B1.5 जर्तिका;
 B2 Ds T2 जर्ति (T2 तै°) का; Dn1 जातिका; Ds कार्तिकी;
 T1.5 G (Gs damaged) M चंडाला (for जर्तिका). S
 K1.2.4 Ds बाह्मीकास; Ks बाहि°; V1 B Da1 D1-3.5.7.8
 बाही°; Ds बाह्मीकस. — °) Ds वृत्तिः; Gs वित्तं; Co
 वृत्तं (as in text). V1 Ds तु; Gs हि (for सु-). Ks
 सुनिर्मितं; Ds सुनिदिता.

15 °) Bs धारा; Dn1 सुरा; D2.5 धान्य-; Ds T2
 सुरां; T1.5 GM पानं; Co धाना; Ca धाना (as in
 text). K1.2.4 V1 D B T2 Ca -गौडा (Ks व्या°) सवं;
 T1 गुडाखं (submetric); T2 G M -गुडा (Gs डा°) सवं (for
 -गौडासवे). — °) Ss अपोपमांसवाद्यानाम्; Ks Dn1
 D1.5 अपूपमांसमद्यानाम्; Ks मांसवान्यानाम्; V1 मत्स्या-
 वाद्यानाम्; Bs शक्तुवाद्यानाम्; Ds मांसवाद्यानाम्; Ds
 सक्तुवाद्यानाम्; D1 मांसमद्यानाम्; T1 Gs सक्तुमद्यानाम्;
 T2 सक्तुमद्यानाम्; T2 Gs सक्तुमद्यानाम्; G1 M1 अपूपः
 (M1 पं°) सक्तुमद्यानाम्; M2-4 अपूपसक्तुमद्यादीन्. — °)
 S K1.2 आशिला; Ks अशिता; B2 Da1 D1.5 T1.5
 G2.3 आशिता; Dn1 Ds T2 मद्रकाः; D2 M अशित्वा;
 Ca आशिनः (as in text). Ds आशिनः शीलविवर्जिताः
 (hypermetric).

16 °) Bs Ds Gs गायंति (hypermetric); Ca. c
 गान्ति (as in text). V1 सह गायंति नृत्यंति; B1.5 हसंति
 नित्यं गायंति; B2 स्त्रीभिर्गायंति नृत्यंति; Bs Ds-4.7 गायंत्यथ
 च नृत्यंति; Dn1 हसन्गायंति नृत्यंती; Ds हसंति सह नृत्यंति;
 T2 संति गायंति नृत्यंति. — °) Bs Ds-4.7 Cop स्त्रियो; Co
 स्त्रीभिर् (as in text). B2 हसंति च (for स्त्रीभिर्मत्ता).
 — °) Bs नगरानागवप्रेषु; Ds नगरारास°; Ds नगरागार-
 मुखेषु; T1.5 Ms पण (T2 पान) देशेषु; T2 G M1.2.4

C. 8. 2035
B. 8. 44. 12
K. 8. 37. 22

नगरागारवप्रेषु बहिर्माल्यानुलेपनाः ॥ १६
मत्तावगीतैर्विविधैः खरोष्ट्रनिनदोपमैः ।
आहुरन्योन्यमुक्तानि प्रब्रुवाणा मदोत्कटाः ॥ १७
हा हते हा हतेत्येव स्वामिभर्तृहतेति च ।
आक्रोशन्त्यः प्रनृत्यन्ति मन्दाः पर्वस्वसंयताः ॥ १८
तेषां किलावलिप्तानां निवसन्कुरुजाङ्गले ।

पणवेशेषु. Ca cites वप्रः; Co वप्रेषु.

17 ^a) K₃ गायनैर्विविधैर्गीतैः; V₁ B_{1.5} Da₁ Dn₁ D_{1.5.8.8} मत्ताश्च गीतैर्विविधैः; B₂ बहिर्गीतैश्च विविधैः; D₂ गांतारो विविधैर्गीतैः; T₁ मत्ता प्रहीणविरुतैः; T₂ partly damaged; T₃ G_{1.3} मत्तापगीतिविरुतैः; G₂ मत्तावैरिनिरुतैः (sic); M मत्तावगीतविरुतैः. Ca cites अवगीतैः (as in text). — After 17^{ab}, K₄ V₁ B (except B₃) Dn₁ D_{3.4.5.7} ins.:

387* अनावृता मैथुने ताः कामचाराश्च सर्वशः ।

[Co cites अनावृता (as above). B₁ मैथुनित्यः; Dn₁ 'नेषु (for 'ने ताः).]

— ^a) K₁ अन्योन्यमुक्तानि; K_{2.4} B_{2.4} 'श्रु(K₄ 'श्रु). क्तानि; V₁ B_{1.3.5} Dn₁ D_{3.4.7} 'सूक्तानि; T₂ 'संयुक्ता. T_{1.3} G M सुरामैरेय(G₁ 'व)पुष्टाश्च. Ca cites मुक्तानि; Co युक्तानि. — ^d) T_{1.3} G M सर्वे न(M_{1.3} म)भा; T₂ प्रकुर्वाणा; Ca प्रब्रुवाणा (as in text).

18 D₂ om. 18^{ab}. — ^a) K₃ V₁ B Da₁ D_{1.3-8} S (except T₁) हे (for हा both times). B₁ तात; T₁ हता (for हते). V₁ B Da₁ D₃₋₈ S (except M₂) एवं (for एव). Dn₁ गोद्विजाग्र्यान्हतेत्येवं. Cv हे हते हे हते हते. ❀ Ca: हे हते हे हते इति श्रीदारमणं ।; Co: हे हते हे हतेति हर्षे द्वित्वं । यद्वा हता कुत्सिता हताश्चेष्टा यस्य । ❀ — ^b) D₁ स्वामी (for स्वामि-). Ca cites स्वामी भर्ता. ❀ Co: तेषु नः स्वामीश्वराः । आर्ष एष संधिः । ❀ M₁ [अ]पि (for [इ]ति). V₁ स्वामिभर्त्रिहतेति च; D₆ 'भ्रातृहतेति च. — ^c) B₂ आक्रोशन्ति; D_{3.8} G_{1.3} 'शंतः; M_{3.4} 'शं च; Co 'शन्त्यः (as in text). — ^d) K₁ मंदः; K₃ D₈ (sup. lin.) स्त्रियः; V₁ वक्राः; B_{1.3.4.5} D_{2.4.7} M₂ माल्याः; Dn₁ मदात्; D₈ पर्दाः (sic) (for मन्दाः). Da₁ D_{1.6} पर्वापर्वसु (for मन्दाः पर्वसु). K₃ [अ]संवृताः; B₃ Da₁ D_{1.3-8} संयताः; Co [अ]सं (as in text). B₃ चान्याः सर्वे स्वसंयताः; D₂ स्त्रियः सर्वाः स्वसंयताः; D₆ दोषादोपेष्णं; T₁ सर्वाः सर्वे मदोत्कटाः; T₂ सर्वाः सर्वान्स्वयं युताः; T₃ G M_{1.3.4} सर्वे(G₁ 'र्वः; M_{1.3.4} 'र्वाः) सर्वमदोत्कटाः.

19 ^a) V₁ तेषां; B_{1.3.5} D_{2.4.7} M₂ तासां; Co तेषां (as in text). G₁ मदावलिप्तानां; G₂ बलाव (for

कश्चिद्बाह्यीकमुख्यानां नातिहृष्टमना जगौ ॥ १९
सा नूनं बृहती गौरी सूक्ष्मकम्बलवासिनी ।
मामनुस्मरती शेते बाह्यीकं कुरुवासिनम् ॥ २०
शतद्रुकनदीं तीर्त्वा तां च रम्यामिरावतीम् ।
गत्वा स्वदेशं द्रक्ष्यामि स्थूलशङ्खाः शुभाः स्त्रियः ॥ २१
मनःशिलोज्ज्वलापाङ्गा गौर्यस्त्रिककुदाञ्जनाः ।

किलाव'). T₂ एषां शीलादलितानां. — ^b) K₃ वसन्ति; V₁ निवसे; D₂ निवासः; D₃ विवसन्; T₁ नास्तिषत् (sic) (for निवसन्). S₂ कुरुजाङ्गले; K₁ Da₁ D_{3.5.7} 'जंगले. — ^c) T₁ काचिद्. S K₁ बाह्यीकमुख्यानां; K_{3.4} बाह्यीकदुष्टानां; V₁ B D_{2-4.7} बाह्यी(B_{1.3} D₂ 'हि)कदुष्टानां; Da₁ D_{1.5} बाह्यीकवाद्यानां; Dn₁ बाह्यीकपत्तीनां; D₆ दीपकवाक्यानि; D₈ बाह्यीकवर्दानां; T_{1.3} G M बाह्यी(T₁ 'हि)कमत्तानां; T₂ 'पत्नीको. Cv कश्चिद्बाह्यीकदुष्टानां. Co cites बाह्यीकदुष्टा. — ^d) B₃ D₇ नातिप्रीतमना; T₁ अतिहृष्टः; G₂ नारीहृतः; Cv नातिहृष्टः (as in text).

20 ^b) T₁ M रक्तकम्बलवासिनी; T₂ सूक्ष्मकम्बलधारिणी; T₃ G मत्ता कम्बलवासिनी. — ^c) K B₃ M_{1.3} अनुस्मरते (K₃ 'ति). B₃ किं वा; B₅ [इ]त्याह (for शेते). — ^d) T₂ बाह्यीका; T₃ G बाह्यीकी. B₃ D₁ G₂ कुरुवासिनी; D_{3.7} 'जंगले. K₃ बाह्यीकेषु सवासिनं.

21 ^a) K₄ शतद्रुक्यं नदीं; V₁ B_{2.4.5} Da₁ Dn₁ D₁₋₇ T₂ 'द्रुकां (Dn₁ 'का) नदीं; B_{1.3} 'द्रुकं नदं; D₈ 'द्रुकनदं; T₁ 'द्रुमापगां; T₃ G 'द्रुं तरसा; M 'द्रुं तु क(M₁ त)दा (for 'द्रुकनदीं). D₆ तीर्त्वा; G₂ [अ]तीत्य (for तीर्त्वा). K₃ शतद्रुकनदीनी (sic). — ^b) D₈ [अ]तीव (for तां च). D₆ रम्यामिरावती. K₃ त्वा चरिण्यामिरावतीं; T₃ G_{1.5} चंद्रभागामि. — ^c) S₂ सुदेशं; T₁ तं देशं (for स्वदेशं). K₁ D₈ द्रक्ष्यामि. — ^d) S K₁ स्थूलशङ्खः शुभाः; V₁ 'खाः निकाः; B₂ 'मुखाः नखाः; B₃ 'शंखाश्च ताः; B₅ D_{3.8} 'शंखाला(D₆ 'लि)काः; Dn₁ 'शंखनखाः; S 'जंघाः (G₂ 'वाः) शुभाः. Ca. o. v oita स्थूलशङ्खाः (as in text). ❀ Co: का इति पाठे स्थूलशब्दोऽलोकेऽपि संबध्यते । ❀

22 ^a) K₃ ततः शिलोज्ज्वलापाङ्गा; V₁ B Da₁ D₁₋₇ मनःशिलो(M₁ 'ला)ज्ज्वलापाङ्गयो; Dn₁ 'शिलोज्ज्वलायोग्या. — ^b) S_{1.2} (also as in text) K₂ गौर्यस (for गौर्यसु). D_{1.5} त्रिः ककुदाञ्जनाः; Cv त्रिककु (as in text). K₄ गौर्योर्द्विजितलोचनाः (sic) B_{2.4} गौर्यस्त्रिककुदाञ्जनाः; Dn₁ गौर्यः स्त्रिककुलां; D₂ गौर्यस्त्रिककुभोजनाः (sic); D_{3.4.7} 'ककुदाञ्जनाः; D₈ गौर्यं अर्थाश्लोचनः; T₁ 'स्ताः काकपिञ्जलाः; T₂ 'स्त्रिककुदाञ्जनाः; T₃ G 'स्ताः काककुञ्जकाः (G_{1.3} 'राः); M

केवलाजिनसंवीताः कूर्दन्त्यः प्रियदर्शनाः ॥ २२
 मृदङ्गानकशङ्खानां मर्दलानां च निखनैः ।
 खरोष्ट्राश्चतुरैश्चैव मत्ता यास्यामहे सुखम् ॥ २३
 शमीपीलुकरीराणां वनेषु सुखवर्त्मसु ।
 अपूपान्सक्तुपिण्डीश्च खादन्तो मथितान्विताः ॥ २४
 पथिषु प्रवला भूत्वा कदासमृदितेऽध्वनि ।

*स्तारगुडां (M₁ °डं)जनाः. Co: त्रिषु कूर्देषु चांजनं येषां । Co
 — K₁ om. 22°-23°. — °) K_{3.4} V₁ B D (except
 D₈) S Ca कं (B₂ कां)वलाजिनसंवीताः. — °) S K₂ B_{2.4}
 D_{2.3} T₂ क्रंदंत्यः; K₃ क्रीडंत्यः; K₄ क्रंदत्या; B_{1.3} Da₁
 D_{1.5.7} Ca कुर्वंत्यः; B₂ Dn₁ D_{4.6.8} कूर्दंत्यः; S (except
 T₂) रुदंत्यः; Co कूर्दंत्यः (as in text). V₁ क्रंदंत्योऽप्रियदर्-
 शनाः. Ca cites प्रिय* (as in text).

23 K₁ om. 23^{ab} (of. v. 1. 22). — °) S K₂
 मृदङ्गानकशङ्खानां; B₂ मृदङ्गानां सकंपानां; D_{3.4} °नकशङ्खानां;
 D₈ °नकशङ्खानां; T₁ °नकशङ्खानां; G₂ °गनागशङ्खानां.
 Ca cites आनकः; Co मृदङ्गाः and आनकाः. — °) S
 मर्दुं (S₂ °मुं)कानां; K₂ B₂ D₈ म (K₂ मं)डुकानां;
 K₃ V₁ Dn₁ D_{2.3} S पटहानां; K₄ मडुलानां; B_{2.5}
 मर्दना (B₂ °ता)नां; D₅ महलानां; Co मर्दलानां (as in
 text). Ca cites मंडूकः. Da₁ D₁ निःखनाः. — °) K₄
 खरोष्ट्राश्चतुरैश्चैव; T₁ °श्चतुरैश्चैव; T₂ G °श्चतुरीयानैः. — B₂
 om. 23^d — °) K₁ मत्ता; D₈ मत्तान्; S (except T₂)
 कथं (for मत्ता). D₈ पश्यामहे. B₂ M₂ वयं (for
 सुखम्).

24 °) Da₁ Dn₁ शमीपा (Dn₁ °प)लुकरीराणां; T₂
 G_{2.3} पीलुकरीराणां. — °) S₁ K₂ नरेषु; S₂ नरेषु (for
 वनेषु). B₂ खखवर्त्मसु (sic); T_{1.3} G_{2.3} [अ] शुभवर्त्मसु; G₁
 M_{2.4} शुभं; M₁ (sup. lin. as in text) शुभकर्मसु.
 — °) K₃ दुःशपान्; T₁ G₂ M₂ आपू (for अपू). K_{1.3}
 B_{1.3-5} Da₁ Dn₁ D_{1-4.7.8} T G_{1.3} M सक्तुपिण्डांश्च; V₁
 °वाक्यांश्च; D₈ °युक्तांश्च. — K₁ om. 24^d - 25°. — °) S₁
 K₂ द्वा **; S₂ (also as in text) द्वादंतो. K₃
 मथितान्विताः. Ca cites मथितं. K₄ प्राक्षीता पथि
 ताक्षरान्; K₄ प्राक्षंतो मथितान्विताः; V₁ Dn₁ प्राक्षंतो (Dn₁
 °ल्यो) मथितं पिबन्; B Da₁ D_{1-4.7.8} प्राक्षंतो (B₂
 D_{2-4.7.8} °शंतो; B_{2.5} °शंतो) मथितान्वितान् (B₂ D₈
 °ताः); D₈ प्राक्षते मथितं तथा; T G_{1.3} प्राक्षंतो (T₂ °शंतो)
 मदिरान्वितान्; G₂ प्राक्षितोन्मथितान्वितान्; M₁ प्राक्षंतोन्म-
 थितः पिबन्; M₂₋₄ प्राक्षंतो (M₂ °ल्यो) मथिता (M₃
 °तं)पिबन्.

खलोपहारं कुर्वाणास्ताडयिष्याम भूयसः ॥ २५
 एवं हीनेषु ब्राह्मणेषु बाह्लीकेषु दुरात्मसु ।
 कश्चेतयानो निवसेन्मुहूर्तमपि मानवः ॥ २६
 ईदृशा ब्राह्मणेनोक्ता बाह्लीका मोघचारिणः ।
 येषां पद्मागहर्ता त्वष्टुभयोः शुभपापयोः ॥ २७
 इत्युक्त्वा ब्राह्मणः साधुरुत्तरं पुनरुक्तवान् ।

C. B. 2047
 B. B. 44. 24
 K. B. 37. 34

25 K₁ om. 25^{ab} (of. v. 1. 24). — °) B₂ D_{2.4.7}
 पथि सुप्रवला (for पथिषु प्र). Da₁ प्रवला; G₂ प्रवलो;
 Ca प्रवला (as in text). — °) K₃ तदा संपततोऽध्वनि;
 V₁ B_{1.2-5} Da₁ D_{1-5.7} T G M₂₋₄ कदा (T₂ G_{1.3} तदा; G₂
 तथा) संपततो (B₁ °गो)ध्वगान् (D₃ °गात्); B₂ संपतंत कदा
 ध्वनिः; Dn₁ D₈ संपतंत्यः (D₈ °तः) कदाध्वगान्; D₈ कदा
 संपततो द्विजान्; M₁ मैथुनं कुर्वतेधिकं. Ca.c cite संपततः.
 — °) S₂ खलोपरमे (sic); K₃ V₁ B_{1.2.4} Dn₁ D_{2-4.6-8}
 S चे (K₅ Dn₁ D₄ चे)लापहारं; B₂ बलापः; B₂ कांस्यापः;
 Da₁ D_{1.5} चेलाप्र (for खलोप). — °) K₃ तारयंतीव;
 B₂ T₁ M₂₋₄ ताडयिष्यामि; G₂ संभविष्याम (for ताडयि).
 B_{1.2.4} D_{2.4.7.8} T_{1.3} G_{1.3} M₁₋₃ भूयसः; B₂ भूरिसः;
 G₂ भूयसा.

26 °) K₁ एवंविधेषु; K₃ V₁ B D T_{2.3} G एवंशी (K₃
 D₅ °शा)लेषु (for एवं हीनेषु). K₃ जालेषु; B_{1.3} Da₁
 D₁ वृत्तेषु; Dn₁ T₂ मूढेषु; D₈ damaged; D₈ प्रासेषु;
 Ca ब्राह्मे (as in text). T₁ एवं च शीलवृत्तेषु; M
 एवं त्वशीलवृत्तेषु. — K₃ om. (hapl.) 26^b-27^a. — °)
 S K_{1.2.4} बाह्लीकेषु; V₁ B Da D_{1-5.7.8} बाह्ली; Dn₁
 बाह्ली. — °) S K_{1.2.4} कश्चि (K₄ °क्षि)तया नो निवसेन्;
 B₂ कश्चेतनावा हि वसन्; Dn₁ कश्चेतमानो निवसेन्; D₈ कश्चे-
 तनावाश्चि वसेन्.

27 K₃ om. 27^a (of. v. 1. 26). — °) S K_{1.2.4}
 Dn₁ बाह्लीका; V₁ B Da₁ D_{1-5.7.8} बाह्लीका; G₂ बाह्लिका.
 B₂ T₂ (sup. lin. as in text) मोघचारिणः; T_{1.3} G_{2.3}
 M₁ मोघचा; G₁ मेघचा; Ca मोघ (as in text). — °)
 K₃ T₁ तेषां; K₄ T₂ G₁ M₂₋₄ एषां. K_{1.3} पद्मागहर्ता;
 M₂ °कर्ता. — °) V₁ B_{2.5} D₈ पापपुण्ययोः; Dn₁ S
 पुण्यपापयोः (for शुभं).

28 °) S K_{1.3} D₄ बाह्लीकेषु; K₃ B₂ बाह्ली; V₁
 Da D_{1-3.5.7} M₃ बाह्ली; D₈ G₂ M_{2.4} बाह्ली. S₂ K₄
 Da₁ (marg.) D_{1.5} विनीतेषु; K₃ [अ] विनीकेषु (sic); B₂
 विहीनेषु; G₂ स नीचेषु; M₁ [अ] विनीतेषु (for [अ] विनी).
 Da₁ D₈ बाह्लीकेषु (also °षु) विनीतेषु. — °) K₃ V₁
 B_{1.2} Da₁ Dn₁ D_{1.2-5.7.8} S (except G₂) निबोध तव;

C. 8. 2048
B. 8. 44. 25
K. 8. 37. 34

बाह्यीकेष्वविनीतेषु प्रोच्यमानं निबोधत ॥ २८
तत्र स राक्षसी गाति सदा कृष्णचतुर्दशीम् ।
नगरे शाकले स्फीते आहत्य निशि दुन्दुभिम् ॥ २९
कदा वा घोषिका गाथाः पुनर्गायन्ति शाकले ।
गव्यस्य तृप्ता मांसस्य पीत्वा गौडं महासवम् ॥ ३०
गौरीभिः सह नारीभिर्वृहतीभिः खलंकृताः ।

D₂ निबोध मे.

29 ^{ab}) K₁ ततः स; K₈ D₈ (also as in text). s तत्रस्था (for तत्र स). Co cites अत्र; Ca तत्र (as in text). T₁ राक्षसा; K₈ T₁ Co गाति; B₁ गामि; B₂ वैति; B₈ D₁ D₈ याति; T₂ G भाति; Ca गाति (as in text). K₈ कृष्णां चतुर्दशीं. T₈ G₂ s राक्षसी गायति सदा कृष्णपक्षचतुर्दशीं. — ^a) V₁ D₈ नगरे. D₈ साकल्ये नगरे; T₁ G₁ शाकले नगरे (by transp.); T₈ G₂ s M₁ 2.4 समुद्रे नगरे; M₈ समुलेनहरे (sio). B₁ साकलं; D₁ शाकरे (for शाकले). K₁ स्फीतं. — ^a) K₈ अहनि; D₁ आवाह; T₈ वाद्यते; Co आहत्य (as in text). K₈ B₈ D₁ निशि दुन्दुभिः (K₈ D₁ 'भिः'); D₁ दिव्यदुन्दुभिः; D₈ निमुदुभिः (sio); T₂ दिवि दुं (for निशि दुन्दु). G₂ आहत्याशनदुन्दुभिः.

30 K₈ om. 30^{ab}. — ^a) B₈ कथा; D₁ s (also as in text) गदा; T₁ s G कथं; M₈ तदा; M₈ 4 तथा (for कदा). K₁ वाचोषिका; K₂ वा घोषिका; V₁ स्वाहयिका; B₁ 2.4.5 D₁ वाहयि (D₁ 'हेधि'; D₈ 'हेलि'; D₈ 'हयिका'; B₈ वाहीकिका; T₁ यास्तादृशा; T₈ G₂ s वस्तादृशा; G₁ वा तादृशा; M₈ गेहगता (for वा घोषिका). T₂ कदा वै बाहिका गाथा; Co कदा चाहैलिका गाथा. Co cites बाहिका. — ^a) V₁ B D₁ (marg.) D₂ 4 6-8 T G₈ M₁ गास्यामि; D₁ D₁ 5 G₁ 2 दा (G₂ गौ)स्यामि; D₁ D₈ यास्यामि; M₂-4 गायंति (for गायन्ति). — ^a) K₂ T₁ G₂ तृ (G₂ 'ट')स- (for तृप्ता). D₈ मांसिन. — ^a) S₂ (sup. lin. as in text) गौडं; B₈ गौडा; T₁ गाढं; G₂ M गौडी (M₁ 'डि') (for गौडं). K₈ B₂ 5 सु (K₈ स)वासवं; V₁ B₁ 5.4 D₁ D₁ 5.7.8 Ca सुरासवं; D₈ T₁ G₁ M वरासवं; T₂ G₂ तथासवं; T₈ G₂ वसा; Co मुत्तासुरं (sio) (for महा).

31 ^a) B₁ वृहतीभिश्च; D₈ सहचारीभिः (for सह ना). — ^a) B₁ सखीभिश्च; G₂ वसतीभिः (for वृह). D₁ D₈ T₂ M₂ अलंकृताः. — ^a) K₁ D₂ पलाङ्ग-
द्वययुतान्; K₈ G₂ M₁ पलाङ्गद्वययुता; T₁ पलांस्तु गं-
द्वययुतान्; T₈ G₁ s M₂-4 पलाङ्गद्वययुतान् (M₄ 'ता').
❧ Ca: पलाङ्गद्वययुतान्मेदेन। गंधर्वा मुखपूरं। ❧ Co पलाङ्गद्वययुतान्

पलाङ्गद्वययुतान्खादन्ते चैडकान्वहन् ॥ ३१
वाराहं कौकुटं मांसं गव्यं गार्दभमौष्ट्रकम् ।
ऐडं च ये न खादन्ति तेषां जन्म निरर्थकम् ॥ ३२
इति गायन्ति ये मत्ताः शीघुना शाकलावतः ।
सबालवृद्धाः कूर्दन्तस्तेषु वृत्तं कथं भवेत् ॥ ३३
इति शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।

पूरणं — ^a) K₂ खदंते; K₈ V₁ B₂-8 D₁ D₁ 8-5.5.7.8. खादंती (B₈ 'ति'); D₈ खादंत्यो; T G₁ 3 M₂-4 खादंत्य. S K₁ 2.4 चाडकान्; V₁ वै जनान्; B₂ चैडकान्; D₁ वैडकान्; D₈ झडकान्; T₂ चोष्ट्रकान्; G₁ चेलिकान् (for चैडकान्). Co cites एडकान् (as in text). B₁ D₁ M₁ खादयंत्येड (B₁ 'ति ड'; D₁ 'ती व')कान्वहन्; D₂ खादयंत्यो झजैडकान्वहन् (hypermetric); G₂ कश्चिखाद-
तश्चैलकान्वहन् (hypermetric).

32 ^a) V₁ B₂ D₈ T₁ 8 G₂ वराहं; Ca वा (as in text). D₂ कौचलकं; T₂ काकुटं; Co कौकुरं; Ca.c कौकुटं (as in text). — ^b) G₂ गर्दभं. S₂ औष्ट्रवं; V₁ B (except B₈) D (except D₁ D₈) M₂-4 औष्ट्रिकं. — ^a) K₈ एवं च; K₄ एडं च; V₁ ऐलं च; B₂ ऐडकं; B₈ कौष्ट्रं च; D₈ ऐडश्च; D₈ ऐवं च; T₁ पानं च; T₂ श्रानं च; T₈ G₁ 3 धानाश्च; G₂ यानं च; M₈ धानांश्च (M₁ 'नं च') (for ऐडं च). Ca.c cite ऐडं (as in text).

33 ^a) S (except T₂ एवं) (for इति). K₈ ते (for ये). G₂ मर्त्याः (for मत्ताः). — ^b) K₈ शीघुना; T₁ सेधुना (for शीघुना). K₁ शाकला च ते; K₈ शाकले वने; V₁ B₂ 5 D₂ 6.8 विह्व (V₁ बहु; B₂ विकु; D₈ विक)लीकृताः; B₁ 3.4 D₁ D₁ D₁ 8-5.7 शाकलाश्च ये (D₁ ते); S पीलुकाव-
(G₂ 'य')ने (for शाकलावतः). Co cites शाकले. — ^a) K₁ सबालवृद्धान्; B₁ बाला वृद्धाः. S₁ K₁ 2 B₈ D₂-4.7 T₈ G₂ M₁ क्रंदंतस्; S₂ क्रंदंतं; K₄ T₁ 2 क्रंदंति; V₁ D₈ कुर्वति; B₁ 2 D₁ D₁ 5 कुर्वत्यस्; B₄ कुर्वत्यस्; B₈ D₁ D₈ कुर्वति; G₁ क्रीडंतस्; G₂ कृतंत्यस्; M₂-4 नर्दंतस् (for कूर्दन्तस्). Ca cites क्रंदंतः. — ^a) T₂ G₂ तेषां (for तेषु). V₁ B D S धर्मः (for वृत्तं). — After 33, T₂ G ins.:

388* यत्र लोकेश्वरः कृष्णो देवदेवो जनार्दनः ।

विस्मृतः पुरुषैरुग्रैस्तेषां धर्मः कथं भवेत् ।

[(L. 1) G₂ योगीश्वरः (for लोके). G₁ दीनदेवो; G₂ वासु (for देव). — (L. 2) G₂ विस्मृताः (for विस्मृतः).]

34 ^a) K₈ ततः; V₁ D₁ D₈ अतः; B₈ D₁ D₁ 5 हतः; B₄ D₁ हंत; B₈ हतं; M₁ उत (for इति). — ^b)

यदन्योऽप्युक्तवानस्मान्ब्राह्मणः कुरुसंसदि ॥ ३४
 पञ्च नद्यो वहन्त्येता यत्र पीलुवनान्यपि ।
 शतद्रुश्च विपाशा च तृतीयेरावती तथा ।
 चन्द्रभागा वितस्ता च सिन्धुषष्ठा बहिर्गताः ॥ ३५
 आरट्वा नाम ते देशा नष्टधर्मान् तान्ब्रजे त ।
 ब्राह्मणानां दासमीयानां विदेहानामयज्वनाम् ॥ ३६
 न देवाः प्रतिगृह्णन्ति पितरो ब्राह्मणास्तथा ।
 तेषां प्रनष्टधर्माणां बाह्लीकानामिति श्रुतिः ॥ ३७

ब्राह्मणेन तथा प्रोक्तं विदुषा साधुसंसदि ।
 काष्ठकुण्डेषु बाह्लीका मृगमयेषु च भुञ्जते ।
 सक्तुवाद्यावलिसेषु आदिलीढेषु निर्धृणाः ॥ ३८
 आविकं चौष्टिकं चैव क्षीरं गार्दभमेव च ।
 तद्विकारांश्च बाह्लीकाः खादन्ति च पिबन्ति च ॥ ३९
 पुत्रसंकरिणो जालमाः सर्वानक्षीरभोजनाः ।
 आरट्वा नाम बाह्लीका वर्जनीया विपश्चिता ॥ ४०
 उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।

C. 8. 2061
B. 8. 44. 8
K. 8. 37. 49

Da1 D1.5 हतः; G2 हितः; (for हन्त). T2 हंत
 भूयोपि मे शृणु. ॥ Co: हन्तेति वाक्यारंभे । ॥ — T1.3
 G2.8 M ins. after 34^{ab} and G1 after 34, an
 addl. colophon [Adhy. name: बाह्लीककुत्सनः; M1
 कर्णशल्यविवादे बाह्लीककुत्सनः. — Adhy. no.: (figures,
 words or both): T1.3 G M 37.] — Before
 34^a, T3 G2.8 M ins. कर्णः. — *) K3 V1 यदान्यो;
 M3 तदन्यो (for यदन्यो.). B3 ब्राह्मणः; M1 न्यक्तवांस
 [S]प्युक्तवान्. B3 कश्चित्; S (except T2) तत्र (for
 अस्मान्). — ^a) B3 उक्तवान् (for ब्राह्मणः).

35 ^b) V1 B3.5 D3 पीलुवनाद(B3 'व')धि; B4 D2.4.7
 T1.8 G1.8 M 'नान्युत; G2 'नान्यता. Cv as in text.
 Co cites अधि (for अपि). — *) S2 K4 शतद्रुश्च; Da1
 D1.6.8 T1 G1 'द्रुश्च; Dn1 M2-4 'द्रु च (for 'द्रुश्च). K1
 G1.2 विपाशाश्च. Da1 D3 om. the second च. — ^a) S
 K V1 B (except B3) D (except Dn1 D1.3) T2.3 G
 M1 तृतीयेरावती तथा. — *) S1 K2 वितस्ता; G2 वितस्ता.
 T1 M तु (for च). — ^f) S2 (sup. lin.) सनेर्गता (sic);
 K4 महागिरेः; V1 बहिःकृताः; B2-4 Da1 Dn1 D1.3-5.7.8
 बहिर्गिरेः; D2 वहन्ति ताः; S महानदी (T3 'दा') (for
 बहिर्गताः). B1 सिन्धुषष्ठावर्हिताः; B3 सिन्धुषष्ठावर्हिताः.

36 ^a) K3 अरिष्टा; K4 Da1 Dn1 D3 आरटा; B3
 आरटा. D3 ते देशे; S (except T2) बाह्लीका (for ते देशा).
 — ^b) S K1.2 V1 B1.3-5 D2-4.7 नष्टधर्मा(V1 'म')न;
 B3 नष्टधर्मार्थ. S2 ब्रजीत्. D3 नष्टदेशा न वान्ब्रजेत् (sic);
 S (except T2) एतेष्वार्यो हि ना(G नो)वसेत्. — *) S
 K B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T3 G1.8 M Co दा(D1 G1
 द)शमीयानां; T1.2 G2 दाशनीयानां. V1 D3 प्रत्यन्तरदेशा
 (D3 'हा')हि. Cv as in text. — ^a) B1.2-5 Da1
 D1.3-5.7 वैदे(D1 'दा')हानाम्; Dn1 T2 बाह्लीकानाम्; D2.8
 बाह्लीकानाम्; G2 विदेहायाम्. K3 अयजिनां; Dn1 'ज्विनां
 (for 'ज्वनाम्). B3 विदेहानामंगनां (sic). Co cites
 वैदेहिकाः.

37 ^b) M2-4 ब्राह्मणाः पितरस् (by transp.). K4 Da1

D1.5 ब्राह्मणांस् (for 'णास्). T1 तदा (for तथा).
 — After 37^{ab}, K4 ins.:

389* श्राद्धतर्पणकर्मेषु ते विप्रा यत्र संस्थिताः ।

तत्सर्वं विफलीभूतमिति सत्यवती श्रुतिः ।

— *) Some MSS. प्रणष्टधर्माणां; T1 प्रनष्टधर्माणां. — ^a)
 S K1.2.4 D4 बाह्लीकानाम्; K3 B3 बाहिः; V1 B1.3-5
 Da1 D1-2.5.7.8 बाही; G1.2 बाहिः.

38 ^a) T3 G यथा; M तदा (for तथा). K4 चोक्तं.
 — ^b) Dn1 विदुषां. D3 कुरुसंसदि; M साधुसंसदं (M1
 'ता). — *) K3 काष्ठीकुण्डेषु; T1 काष्ठकुण्डेषु; G2 काणकुण्डेषु;
 Co काष्ठ (as in text). S K1.2.4 Dn1 बाह्लीका; K3 V1
 B1.3-5 Da1 D1-5.7.8 बाहीका; B3 बाह्लिका; T1 बाह्लिका.
 — ^a) Some MSS. मृगमयेषु; K1 मुगनेषु (sic); Dn1 मृता
 येषु. Da1 Dn1 D3 om.; D3 [अ]पि (for च). — *) K1-3
 V1 Da1 D1.5.6 सक्तुवाद्याव (K1 'ज्याव'; K2 'ज्यावि')लिसेषु;
 K4 शक्तुवाद्याव; B1 शक्तुवाद्याव; B2.8 D3 शक्तुवाद्या (B3
 'ज्या'; D3 'द्या')व; Dn1 D2.4.7 T2.3 G M Ca सक्तुम-
 द्याव; T1 सक्ता मद्याव. D3 सक्तुनाष्ठ (m. 'द्य')वलीढेषु.
 — ^f) K3.4 V1 B D S आ(G2 शा)वलीढेषु. T2 निर्धृणाः;
 Co निर्धृणाः (as in text).

39 ^a) K1 अविकं; K4 आविकं (for आविकं). K4
 चौष्टि(T2 'द्रु')कं; V1 B1 T1 G चौष्टिकं; D1 om. (for
 चौष्टिकं). B1 वापि; S (except T2) चापि (for चैव).
 — ^b) M1 पीत्वा (for क्षीरं). — *) S K1-3 बाह्लीकाः;
 K3 V1 B D1-5.7.8 बाहीकाः.

40 ^a) K2.4 Da1 D1.5 Ca पुत्रसत्कारिणो; K3 सर्वसं-
 करिणो; D3 पुत्रासत्कारिणो; S पात्रसं(M1 'सां')करिणो. S2
 जल्दाः (sic); K3 जल्माः; K3 जाल्या; D1 जाल्या; D2 जन्माः;
 Ca. c जाल्माः (as in text). — ^b) S1 सर्वानक्षीरभोजनः; B3
 सर्वासु क्षीरभोजनाः; D3 सर्वास्ताः क्षीरं. Co as in text.
 — *) K2 आरट्वा; K3 Da1 Dn1 D1.5 आ(K3 अ)रटा; B3
 D3 अरट्वा; B3 आरट्वा. S K1.2 Dn1 बाह्लीका; K3 V1 B
 Da1 D1-5.7 बाहीका. — ^a) B1 विपश्चिताः; T3 G M1-3
 विपश्चितां (for 'श्चिता).

41 ^a) K3 V1 ततः; B1.2 D2.4.7 हतं; B3-5 Da1 D3

C. 8. 2067
B. 8. 44. 39
K. 8. 37. 49

यदन्योऽप्युक्तवान्सभ्यो ब्राह्मणः कुरुसंसदि ॥ ४१
युगंधरे पयः पीत्वा प्रोष्य चाप्यच्युतस्थले ।
तद्वद्भूतिलये स्नात्वा कथं स्वर्गं गमिष्यति ॥ ४२
पञ्च नद्यो वहन्त्येता यत्र निःसृत्य पर्वतात् ।
आरट्टा नाम बाह्लीका न तेष्वार्यो ब्रह्मं वसेत् ॥ ४३
बहिश्च नाम *ह्रीकश्च विपाशायां पिशाचकौ ।

हतः; Dn1 S (except M1) हति; Ds अतः (for उत्त).
D1 हतराज्य (for उत्त शल्य). — °) Dn1 यदा. Ss
K1.4 सत्यो; Ks B2.8 Da1 D1.2.5 सत्यं; B1.4 D2.4.7
मह्यं; Bs शल्य; Dn1 Ds.8 S वाक्यं (for सभ्यो). V1
यदन्योक्तवान्शल्य. — °) Ds ब्राह्मणं.

42 °) K4 युगंधरे; T1 युगांतरे; T2 युगंचरे. — °)
S1 (sup. lin.) उष्य; G2 प्रोष्य (for प्रोष्य). Ss K1.4
Dn1 G1 वा (for च). K1 om. अपि. Ks उष्य वाथ
न्यवस्थले; V1 प्रोष्य चाप्याविकं; Ds प्रोष्य चावयुतं; T2
प्रोष्य चाप्यञ्जुचिं; T3 Gs प्रोष्य चाप्यञ्जितं. Co cites
अविस्थले. — °) B2 तत्तद्भूतमये; B3 यदुद्भूतिलये; D2
तद्वद्भूमिं; Ds M4 'द्भूतलये; T2 'द्भूतिलये; T3 G M1.2
तद्वत्पू (G1.2 'द्भू)तिपये. Co cites भूतिलये (as in text).
V1 स्थित्वा (for स्नात्वा). Cv as in text. — °) Ks
B1.8 Da1 D1.4.5.7.8 गमिष्यसि. Co as text.

43 °) T2 यतो (for यत्र). T1 विसृत्य; T2 निसृत्य.
Ss Ds T1 G2 पर्वतात्. — °) K2 आरट्टा; Ks Da1 Dn1
D1.5 आ (Ks अ)रदा; B2 अरट्टा; D2 आरट्टा (for आरट्टा).
S K1.2.4 V1 T2 वा (Ss व)ह्रीका; Ks B Da1 D1-5.7 M2.4
वाह्रीका. — °) Ss K4 [S]ब्रह्मं वसेत्; V1 ब्रह्मं वं; T2
G M [S]तिवष्टे (M1 'ति) (for ब्रह्मं वसेत्). Co cites
ब्रह्मं (as in text). Ks न तेषां यो ब्रह्मं वसेत्; T1 तेष्वार्यो
नोपतिष्ठे.

44 T2 om. 44. — °) K4 बह्रीश्च; T3 बही च;
G1.2 बाह्लीका (for बहिश्च). Ss K2.4 नामा; T2 नामा
(for नाम). S K1.2.4 B2.4 D2-4.8 ह्रीकश्च; B1 वाह्रीको;
B4m ख्यातौ तौ; Dn1 ह्रीकश्च; D1 वाह्रीकः; T2 बाहिश्च;
G1.2 भीकश्च (for *ह्रीकश्च). Ks वहिनामावलीकश्च; V1
B2.8 Da1 D1.5 वहि (V1 बह्री; D1 बहि)श्चैवं व (B2
वा)ह्रीकश्च; Ds वहिश्चरा बाह्लिकाश्च; T1 बाह्लीका नाव ह्रीकश्च
(sic); Gs बाह्ली नाम च हिमकश्च; M1 वाही च वाहकश्चैव;
M2-4 बह्लिनाम बलीकश्च. — °) B2 विल्यावौ च (sic);
G2 पिशाचायां (for विपाशायां). G1.2 पिशाची च
पिशाचकः; M1 द्वौ पिशाचौ बभूवतुः. — °) S K1.2.4
बाह्लीका; Ks V1 B Da1 Dn1 D1-5.7 वाह्रीका. — °)
M1 नैषां. Ks नैका सृष्टि प्रजापते (sic). — After 44,
V1 B D (except Ds) S (except T2) ins.:

390* ते कथं विविधान्धर्मांश्चास्यन्ते हीनयोनयः ।

तयोरपत्यं बाह्लीका नैषा सृष्टिः प्रजापतेः ॥ ४४
कारस्करान्महिषकान्कलिङ्गान्*कीकटाटवीन् ।
कर्कोटकान्वीरकांश्च दुर्धर्मांश्च विवर्जयेत् ॥ ४५
इति तीर्थानुसर्तारं राक्षसी काचिदब्रवीत् ।
एकरात्रा शमीगेहे महोलखलमेखला ॥ ४६
आरट्टा नाम ते देशा बाह्लीका नाम ते जनाः ।

[Da1 D1 तैः. V1 Da1 D1.5.6 विहितान्; G2 विपुलान् (for
विविधान्). V1 Ds कर्मान्; B2.3 भावान् B5 ज्ञासंति.]

45 Da1 D1.5 om. from 45^a up to line 1, of 391^a.
— °) S K2.4 करिष्करान्; Bs कारस्करा; Ds T1 'स्कारान्.
Ss K1.2 महिषकान्; V1 M2 माहिषी (M2 'वि)कान्;
K4 महीषं; Bs आहिषं; T1 महिषिं. B2 कारक्षकान्-
हिषकान्. — °) Ss V1 B1.2.4.5 Dn1 D2-4.6.7
कालिङ्गान्; Bs कुलिङ्गान्; T1 करभीन्; T2 G M2-4 करंभान्;
M1 कुरंढान् (for कलिङ्गान्). S K1.2.4 कीकटाटवीं; Ks
ऊढ (or वट)कालयान्; V1 B1.4.5 D2.4.6.7 केर (Ds कोस)-
लांस्थया; B2 कीडकीडकान्; B3 कीटकोटरान्; Dn1 T1
M2-4 कीटकालि (Dn1 'ल)कान्; D2 'काटवीन्; Ds M1
'काटवीन्; T2 कटकालयान्; T3 Gs किटिलकिलान्; G1
कीकटाट्टकान्; G2 करटालिकान् (for *कीकटाटवीन्).
— S K1.2.4 om. 45^a-46^b. — °) Ks केरलान्की-
रकांबधान्; V1 कर्कोटकाञ्चीनकांबधान्; B2 'न्वीरकान्पष्ठान्;
Bs कर्कोटकग्रीवकांश्चस्थान् (sic); B4 कर्कोटकान्वीरकांश्च-
रधान् (sic); B5 कीकिलान्वीरकांवाधान् (sic); Dn1 केरला-
न्कीकटांबधान्; D2 कर्कोटकान्वीरकान्स्थान्; Ds कर्कोटवीरकां-
बधान्; Ds T2 केरलान्क (T2 'न्व)रकांबधान्; T1 कर्कशन्वी-
तकर्मातान्; T2 Gs कर्कराजिरकान्शाकान्; G1 कर्करान्वी-
रकाश्चतान्; G2 कर्करान्विरकिंचाकान्; M1 कर्करान्वीरकाश्च-
स्थान्; M2-4 कर्करान्वी (M2 'शी)रकाश्मातान्. — °) Ks
T2 दुर्धर्मांश्च; V1 B2 Dn1 Ds.8 दुर्धर्मांश्च; B5 दुश्चर्मांश्च;
D2 दुर्धर्मांश्च; T1 मृन्मार्गांश्च; T2 G M उन्मार्गांश्च (for
दुर्धर्मांश्च). Dn1 वर्जयेत् (submetric); T1 विसर्जयेत्.

46 S K1.2.4 om. 46^{ab}; Da1 D1.5 om. 46
(cf. v. l. 45). — °) Ks तीर्थान्यनुचरन्; Dn1
'न्संचरन्वै; Ds T2 G1 'नुसंचारान्; T1 G2 M 'नुसंचारी;
Ca 'सर्तारं (as in text). — °) Ks Ds T2 G वाक्यं
(for काचिद्). — °) K1 शमीगेहं; K4 शमीयाना (for
'गेहे). S एकरात्रशमीगेहे; Ks 'त्रं समीगेहे; V1 B1.2.4.5
Dn1 D2-4.6.7 'रात्रशयी (B2 'यं; B5 'या) नेहे; B5
एतेनानुशयी देशे; T G एकरात्रमुषित्वेह; M1 'त्रोषिता गेहे;
M2-4 'त्रग (M2 'क्ष)मी गेहे. — °) S1 महोलखल; Ds
ततोलखल; M1 महालखल (for महोलखल). Ss K4
महोलखल (K4 'ष)लमेखले; K1.2 महोलखलमेखले; V1
मत्तोदुषणमेखला (sic); T G महोलखलमेखला (T2 'लां).

47 Da1 D1.5 om. 47^{ab} (of. v. l. 45). — °) K

वसातिसिन्धुसौवीरा इति प्रायो विकुत्सिताः ॥ ४७
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
उच्यमानं मया सम्यक्तदेकाग्रमनाः शृणु ॥ ४८
ब्राह्मणः शिल्पिनो गेहमभ्यगच्छत्पुरातिथिः ।
आचारं तत्र संप्रेक्ष्य प्रीतः शिल्पिनमब्रवीत् ॥ ४९

B₂ अरटा (B₂ "ट्टा"); K₁ Dn₁ आरदा; B₃ आरट्टा (for आरट्टा). M आरट्टानामसौ देशो. — ^a) K₃ T₃ G M बाह्मीकं (G₂ "ह्लिका"); B D_{3.1.7.8} वाहीकं (B₃₋₅ "का"); T₁ बांहीका; Ca वाहीका. B₂ नामतो जनं (for नाम ते जनाः). B_{1.3} D_{3.7} तज्जलं; B₅ ते गताः; D₃ S तद्वनं (for ते जनाः). — After 47^{ab}, N T₂ ins.:

391* ब्राह्मणापसदा यत्र तुल्यकालाः प्रजापतेः ।

वेदा न तेषां वेद्यं च यज्ञा यजनमेव च ।

ब्राह्मणां दाशमीयानामन्नं देवा न भुञ्जते ।

प्रस्थला मद्रगान्धारा आरट्टा नामतः खशाः ।

[Da₁ D_{1.5} om. line 1 (of. v. l. 45). — (L. 1) T₂ ब्राह्मणाः पशवो (for "णापसदा"). D₂ तत्र (for यत्र). B₃ तुल्यकालं. K_{1.1} D₁ प्रजापते; K₃ T₂ "यते. D_{2.6.8} (marg.) जायंते चाधमात्कुलात्; Ca as above (for the posterior half). — (L. 2) D₃ देवा; T₂ वेदो (for वेदा). B₅ नैषां च (for न तेषां). V₁ वेद्याश्च; D₂ वेद्यं यः; D₃ वेदाश्च; T₂ विद्या च (for वेद्यं च). Dn₁ D₃ T₂ यज्ञो. K₃ T₂ याजनं; V₁ B₅ Da₁ D_{1.5.6} यतनं. — (L. 3) MSS. दासमीयानां; T₂ दाशनी. D₃ न विद्यंते दुरात्मनां (for the post. half). — (L. 4) B₃ अंतना (for प्रस्थला). S K_{1.2.4} प्रस्थलापलगांधाराः; D₃ प्रस्थला नाम गंधारा (for the prior half). S K_{1.2.4} तरत्वा; K₃ अरटा; Da₁ Dn₁ D_{1.5} आरदा (for आरट्टा). K_{3.4} B_{2.5} D_{1.8} नायतः खशाः; V₁ B₅ Da₁ D_{1.5.6} नाम (B₃ "ग") तस्कराः; B₁ T₂ नामतः खला (for "तः खशाः").]

— ^a) B₅ Da₁ D_{1.5} वसातिसिन्धुः; V₁ वासतिसिन्धुः; T₃ G₃ वसंति सिन्धुः; M वसातिसिन्धुसौवीरान्. — ^a) S₂ K₁ विकुत्सितः; K₃ स्युः कुत्सिताः; D₂ विगर्हिताः; D_{3.4.7} T₃ G₃ [S]ति(T₃ G₃ "भि)कुत्सिताः; T_{1.2} G₂ हि कुत्सिताः. G₁ इति प्रायेण कुत्सिताः; M योनिं प्राप्नोति कुत्सितां. — After 47, K_{3.4} V₁ B D ins. an addl. colophon. [Adhy. name: K₃ Dn₁ T₂ कर्णवाक्यं. — Adhy. no. (figures, words or both): B₂ 44; B₅ 45; Da₁ D₃ 55; D₁ 38; D₁ 35; T₂ 39.]

48 Before 48, N (except S K_{1.2}) ins. कर्ण उवाच. — 48^{ab} = 41^{ab}. — ^a) K₃ D₃ ततः; V₁ Dn₁ D₃ इति; B_{1.2.5} D_{1.3.4.7} हंत; B_{3.4} Da₁ D₃ हतः; D₂ त्वं

मया हिमवतः शृङ्गमेकेनाध्युषितं चिरम् ।
दृष्टाश्च बहवो देशा नानाधर्मसमाकुलाः ॥ ५०
न च केन च धर्मेण विरुध्यन्ते प्रजा इमाः ।
सर्वे हि तेऽब्रुवन्धर्मं यथोक्तं वेदपारगैः ॥ ५१
अटता तु सदा देशान्नानाधर्मसमाकुलान् ।

C. 8. 2073
B. 8. 45. 5
P. 9. 38. 5

च (for उत). — ^a) K₃ एकप्रेममना; V₁ D₃ एकाग्रो विमनाः; B_{2.5} M₂₋₄ स्वमेकाग्रमनाः; D₂ एकाग्रभिः; T_{1.3} G M₁ त्वं लोकाग्रमनाः.

49 ^a) K₃ V₁ B D S किल नो (for शिल्पिनो). D₃ गेहे. — ^b) S₂ B₁ G₂ अध्यगच्छत्; K₃ V₁ B₃ Dn₁ D₃ T₁ G₁ अभ्या. K₃ स्वरातिथिः; Da₁ पुरातिथेः; D₃ प्रियातिथिः. — ^c) M₁ संश्लिष्य (for संप्रेक्ष्य). — ^d) K₃ V₁ B D S वचनम् (for शिल्पिनम्).

50 ^a) S₂ हिमवतः. K₁ T₂ शृंगे. — ^b) G₂ एकदा. S₂ [अ]भ्युषितं; K₁ अभ्युषितं; T₁ [अ]भ्युषितं; M₃ [अ]भ्यु. V₁ B₅ D_{2.6} G₂ पुरा (for चिरम्). — ^c) K₁ D₄ दृष्टा. D₃ हि (for च). D₂ देहा (for देशा). T₁ M transp. बहवो and देशा. — ^d) K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.8-9} T G_{1.3} M नानाधर्मसमावृताः (B₁ "भि)ताः; D₂ "वर्णसमाश्रिताः; D₃ G₂ "देशसमावृताः (G₂ "कुलाः).

51 G₂ om. (hapl.) 51^a-52^b. In B₃, the sequence of stanzas 51-52 (with repetitions) is as follows:— 51, 52^{ab} (r), 51 (r), 52^{cd}, 51^{cd} (r), 52 (r). — ^a) S₁ (marg. as in text) K_{1.3} Dn₁ D_{3.4} M₁ के चन; D₃ कं न च (for केन च). V₁ Cap. न केनचिद्धर्मेण. — ^b) B₃ (both times) T_{1.3} G_{1.3} M_{1.3} विरुध्यन्त. B₃ (both times) D_{2.3} S (G₂ om.) transp. प्रजा and इमाः. ❀ Co: इमा अनुभूतपूर्वाः प्रजाश्च धर्मैः सह न विरुध्यन्ते इत्यन्वयः। ❀ — ^c) K₃ V₁ B (B₃ all times) D (except D_{3.3}) T₂ सर्वं. K₃ मेब्रुवं; B₃ (first time as in text) ते ध्रुवं; Da₁ D_{1.5} प्रब्रुवन्; T₂ तैर्ध्रुवं (for तेऽब्रुवन्). T₁ M₁ सर्वे चाप्य (M₁ "म्य)वदन्धर्मः; T₂ G_{1.3} सर्वाश्चाप्यच- (G₁ "प्याव)रन्धर्म. — ^d) K₃ V₁ B (B₃ both times) D (except D₃) T₂ यदुक्तं (for यथोक्तं).

52 For sequence in B₃, of. v. l. 51. G₂ om. 52^{ab} (of. v. l. 51). — ^a) K₃ अटवांस; D₁ अटता. Dn₁ च (for तु). K₃ V₁ B (B₃ first time) D T₁ M₂₋₄ ततो; B₃ (second and third time) M₁ तदा; T_{1.3} G_{1.3} मया (for सदा). — ^b) V₁ नानादेशः; B₃ (second and third time) नानाधर्मसमावृताः. — After 52^{ab}, B₃ repeats 51. — ^c) S मया राजन् (for महाराज).

C. 8. 2075
F. 8. 45. 5
K. 8. 38. 5

आगच्छता महाराज बाह्लीकेषु निशामितम् ॥ ५२
तत्रैव ब्राह्मणो भूत्वा ततो भवति क्षत्रियः ।
वैश्यः शूद्रश्च बाह्लीकस्ततो भवति नापितः ॥ ५३
नापितश्च ततो भूत्वा पुनर्भवति ब्राह्मणः ।
द्विजो भूत्वा च तत्रैव पुनर्दासोऽपि जायते ॥ ५४
भवत्येकः कुले विप्रः शिष्टान्ये कामचारिणः ।
गान्धारा मद्रकाश्चैव बाह्लीकाः केऽप्यचेतसः ॥ ५५

— ^a) Ś K Dn1 बाह्लीकेषु; V1 B Da1 D1-5.7.8 बाह्ली°; G1.2 बाह्ली°. B2 T2 निशामिताः; D2 परिश्रुतं; G2 M2 निशामितः; C7 निशामितं (as in text).

53 ^a) K2 BD T2.8 G3 तत्र वै (for तत्रैव). — ^b) K2 V1 Dn1 D2.8 S पुनर् (for ततो). K1.4 M2 om. (hapl.) from क्षत्रियः up to भवति (in 54^b). — ^c) G2 [अ]पि; M1 तु (for च). Ś1 साहीकस्; Ś2 K2 शाही°; K2 Dn1 D2 बाह्ली°; V1 B2-5 Da D1-5.7 बाह्ली°. B1 वैश्यः शूद्रस्ततो भूत्वा.

54 K1.4 M2 om. 54^{ab} (cf. v. 1. 53). — ^a) B2 M2-4 तु (for च). K2 V1 B1.2.4 Da1 D1 पुनर् (for ततो). — ^b) K2 B1.2.4 Da1 D1.6.8 ततो (for पुनर्). B2 ततो भवति ब्राह्मणाः. — ^c) K2 B2-4 Da1 Dn1 D1.8-5.7.8 [अ]थ; V1 B1.5 D2 तु; T2.8 G हि (for च). — ^d) K2 V1 B D T1.8 G1.8 M [S]मि; T2 G2 हि (for [S]पि).

55 ^a) K2 [ए]कं कुले; K4 Da1 Dn1 D1.5 [ए]ककुले. K2 विप्र. B D2-4.6.7 S (except T2) भवं (B2 'व')-त्येक (G1 also 'व')कुले विप्राः. — ^b) Ś1 शिष्यान्त्ये; K1 सवेन्ये (sic); K2 शेषान्ये; V1 B2 D2 T1 G1.2 M शिष्टा ये; B1.8-5 D2.4.7 प्रस् (B1 'ह')ष्टा; Dn1 D2 T2 शिष्टान्ये; G2 शिष्टाय (for शिष्टान्ये). T1 कर्म°; T2 G ब्रह्म°. K2 शिष्यान्त्ये कामचारिणः (sic); K4 शिष्यान्त्ये कामचारिणः (sic). — ^c) K2 गंधारा मद्रकाश्चापि; B1.2 Dn1 D4.7 गांधारमद्रका (B1 'क')श्चैव; S (except T2) गांधारका मद्रका (G1 पा°)श्च. — ^d) Ś K1.2.4 Dn1 बाह्लीकाः; V1 B D2-5.7.8 बाह्ली°; D1 बाह्ली°; G2 बाह्ली°. V1 D2 चाप्यनेकशः; B1.2.4 Dn1 D2.4.7 चाल्पचेतसः; B2.5 D2 T2.8 G2.8 M चाप्यचेतसः; D1.5.8 चाल्प (D2 'प्य')तेजसः; T1 पापचेतसाः; G1 चाप्यशेषतः (for केऽप्यचेतसः). K2 एवंभूता विचेतसः; Da1 बाह्ली चाल्पकाश्चाल्पतेजसः (sic).

56 ^a) B2 D2 TG एवं (for एतन्). — ^b) G1 कर्मसंकरकारिणां. — ^c) Ś K बाह्लीकेषु; V1 B Da1

एतन्मया श्रुतं तत्र धर्मसंकरकारकम् ।
कृत्स्नमादित्वा पृथिवीं बाह्लीकेषु विपर्ययः ॥ ५६
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
यदप्यन्योऽब्रवीद्वाक्यं बाह्लीकानां विकुत्सितम् ॥ ५७
सती पुरा हता काचिदारुद्रा किल दस्युभिः ।
अधर्मतश्चोपयाता सा तानभ्यशपत्ततः ॥ ५८
बालां बन्धुमतीं यन्मामधर्मेणोपगच्छथ ।

D1-5.7.8 बाह्ली°; T1 G2 बाह्ली°. V1 विपर्ययः; G2 'र्यत'; Co 'ययः' (as in text).

57 57^{ab} = 41^{ab}, 48^{ab}. — ^a) Ś2 K2 V1 B2 Dn1 D2.8 S इति; Ś2 (sup. lin.) K1 तत्र; B1 हतः; B2.4.5 Da1 D2 हतः; D1-4.7 हत (for उत). — ^b) B2 हत. — ^c) K2 यदायन्यो (sic). V1 D2 G1 M2-4 transp. अपि and अन्यः. B2 यदन्योपब्रवीद्वाक्यं; M1 यत्तदन्यो-ब्रवीद्वाक्यं. — ^d) Ś K बाह्लीकानां; V1 B Da D1-5.7.8 बाह्ली°; T1 G2 बाह्ली°; M2 बाह्लीकार्यं. K2 B (except B2) Da1 D1-5.7.8 च कुत्सितं; Dn1 T2 M विकुत्सितं.

58 ^a) B2 पुरा सती (by transp.); Dn1 अंतपुरा. D1 हतो (for हता). V1 B2 D2 आनीता ब्राह्मणी काचिद्; D2 अंतपुरा हता का°; T1 आनीत्येह क्षता का°; T2.8 G M आनीये (M2-4 'ते')हाक्ष (G1 'क्षि')ता का°. — ^b) K2 D2 m आरुद्रा; K2 दारुद्रैः; K4 Da1 D2.8 आरुद्रा; V1 D2 विरक्ता; B D2-4.7 M1 Ca आरुद्रात्; Dn1 D1 दारि (D1 'र')का; D4 (marg.) T1 M2-4 आरुद्रैः; T2 G आरुद्रै (for 'द्रा'). — ^c) Ś K2.4 अधर्मजाः (for 'र्मतः'). Ś K2.4 चोपजाता; Da1 (before corr. as in text) चोपजाता; D2 चोपजायां (for 'तापात्'). Ca cites उपजाता. K1 अधर्मजालाश्च पतापात् (sic); V1 धर्मतश्चाप-जाता सा; G2 अधर्माचोपयाता सा. — ^d) G1 स. [D2 T1 तदा (for ततः). V1 G2 तानंभ्यंभ्यशपत्ततः.

59 ^a) K2 बाला. K2 D2 बन्धुमती. B2 ये मां; D2 T2 यस्माद् (for यन्मीम). — ^b) K1 B1 Dn1 T2 G2 M1 [उ]पगच्छत (B4 M1 'तः'); B2.5 'यच्छथ (B2 'त'); G2 'भुञ्जथ (for 'गच्छथ). D2 अधर्मेणोप मारिष (sic); T2 अधर्मेण प्रयच्छथ. — ^c) B2 भवन्ति स्म (for भविष्यन्ति). S तस्मात्कुमार्यः (T1 'मत्यः; M1 'मारः) स्वैरिण्यो. — ^d) K2 बन्धुवयो; K4 बन्धुवयो; Ca बंध° (as in text). D2 नः (for वै). B1.2-5 Da1 D1.8-5.7 कुलस्य. K2.4 B2.4 Dn1 D1 T2 च (for वः). B2 बन्धुवयोधिकुलेषु वः; T1.8 G M भविष्यन्ति कु°. C7 as in text. — ^e) B2 न चेतस्मात्; B2 न चैव मां; T1.8 G M नैव तस्माद् (for न

तस्मान्नायों भविष्यन्ति बन्धक्यो वै कुलेषु वः ।
न चैवास्मात्प्रमोक्ष्यध्वं घोरात्पापान्नराधमाः ॥ ५९
कुरवः सहपाञ्चालाः शाल्वा मत्स्याः सनैमिषाः ।
कोसलाः काशयोऽङ्गाश्च कलिङ्गा मगधास्तथा ॥ ६०
चेदयश्च महाभागा धर्मं जानन्ति शाश्वतम् ।
नानादेशेषु सन्तश्च प्रायो बाह्या लयादृते ॥ ६१

आ मत्स्येभ्यः कुरुपाञ्चालदेश्या
आ नैमिषाचेदयो ये विशिष्टाः ।

धर्मं पुराणमुपजीवन्ति सन्तो

मद्रानृते पञ्चनदांश्च जिह्मान् ॥ ६२

एवं विद्वन्धर्मकथांश्च राजं-

स्तूर्णीभूतो जडवच्छल्य भूयाः ।

त्वं तस्य गोप्ता च जनस्य राजा

पञ्जागहर्ता शुभदुष्कृतस्य ॥ ६३

अथ वा दुष्कृतस्य त्वं हर्ता तेषामरक्षिता ।

रक्षिता पुण्यभाग्राजा प्रजानां त्वं त्वपुण्यभाक् ॥ ६४

पूज्यमाने पुरा धर्मे सर्वदेशेषु शाश्वते ।

धर्मं पाञ्चनदं दृष्ट्वा धिगित्याह पितामहः ॥ ६५

C. 8.2033
B. 8.45.19
K. 8.38.19

चैवास्मात्). Ks T1.3 G M विमोक्षध्वं; V1 B D प्रमोक्षध्वं.
— ^f) V1 घोरात्पातान्; Bs घोरे पातान्; Ds मोहात्पातान्;
S घोराच्छातान्; Co घोरात्पातान् (for घोरात्पातान्). Bs Gs
नराधम (G2 'म:). — After 59, Ks.4 V1 BDS ins.:

392* तस्मात्तेषां भागहारा भागिनेया न सूनवः ।

[G1 दपां. Ks भागहारा; Bs S (except T2) 'हरः; Bs
'हरा; Co 'हरा (as above). Ca.0 cites न सूनवः (as
above). S (except T2) कथं धर्मान्वदिष्यति (T1 'से) (for
the post. half).]

60 ^a) V1 सहपंचालाः. — ^b) Ks शाला (for
शाल्वा). V1 B1 साल्वमत्स्याः. Ss मत्स्यात्. Ks स
नैपकाः; Ds सशैमिकाः; Ds ससैनिकाः; T1.3 G M1.3 च
नैमिषाः (for सनैमिषाः). Ks शाल्वा मत्स्यसनैमिषे; M2
साल्वा मत्स्याः नैमिषाः (submetric); M4 साल्वमत्स्याश्च
नैमिषाः. — ^c) Ks कौशलाः; T2 G कौशलाः. Ks.4 D1.3
का (Ks क)शयोगाश्च; Dn1 D2.3 पौंड्राश्च; S काश (G2
कौशः; M1 कास)यश्चैव (for 'योऽङ्गाश्च). — ^d) Ks B D
(except Da1 D5) T2.3 G1.3 M2.4 कलिङ्गा (for कलिङ्गा).
Ks V1 BDS (except T1) मागधास्.

61 ^a) Ds महाभाग. — ^b) V1 जानाति. — ^c) Ks
नानादेशाश्च. Bomb. ed. नानादेशेष्वसंतश्च. — ^d) Ks बाल्या-
लयाद्; Dn1 वास्त्रालयाद्; B2.4 D2 वाह्यन; Bs राजन; Ds
वै बाष्कलाद्; G1 बाह्यालयाद्; G2 M बाह्या (G2 'ल्या)लयान्.
Ds प्रायो बाह्यालयादने; T1 प्रायशो बाह्यालयादने; Cv as in
text. ☞ Ca: प्रायो बाह्या यथोक्तदेशवर्हिर्भूताः । लयात्
मद्रदेशात् । ☞ Ca.0 cite ऋते (as in text).

62 ^a) Ks मत्स्येभ्यान्; Ks Da1 T1 मत्स्येभ्यः. Ks S
कुरुपांचालदेशा (G2 'साल्वा). — ^b) T2 G1.3 ते (for
आ). Ss नैमिष्याच; K1.2.4 B1.3.4 Ds 'षास्; B2 Ds
नैमिषाच; S नैमिषाश्च (T2 'शाच) (for 'षाच). M4
चैदयो. G1 यो निविष्टाः (for ये वि). Co cites

विशिष्टाः (as in text). — ^e) Ks पुराणा जीवति (for
पुराणमुपजी). Co cites पुराणम् (as in text). V1 Dn1
अनुजीवति (for उप). — ^d) K1.3 V1 B (except B3)
D (except Da1 D1) मद्रादृते (for 'नृते). Ks Ds
पंचनदीश्च; K1 'नद्याश्च; V1 B1.3 Da1 Dn1 D1-7 T1.3
G1.3 M2-4 पांचनदांश्च; B3 पांचजनांश्च.

63 ^a) Ks Bs Dn1 D1.3 विद्वान्; S जानन् (G1.3
जानं) (for विद्वन्). K1 धर्मकथाः स; K2 'कथां स;
K3 'कथांस्तु; V1 B1 Da1 Dn1 D1.3.3.3 S 'कथासु;
Bs 'कर्मासु. T1.3 G M नित्यं (for राजंस). Ks एवं
विद्वन्धर्मकथां साराणां; B1-3 D2-4.7 एवंविधं ध (D1 क)-
मकथासु (Bs 'तु) राजन्. — ^b) V1 Ds तूर्णी भूयाद्; Da1
D1.3 तूर्णीभूते; Co तूर्णी भूतो (as in text). Ks V1
D2.3.3 भूयः (for भूयाः). Ks तूर्णीभूतशल्यवासत्यरूपः
(sio); T1.3 G2.3 M2-4 'भूतः शल्य भवेत्स (T2 G2 'त-;
M4 'स्त)दा त्वं; T2 तूर्णीभूयो जड शल्याच भूयः; G1 M1
तूर्णीभूतः शल्य भवेः स (M1 'वत्स)दा त्वं. — ^c) V1 B3
Ds T2 राजन् (for राजा). — ^d) K1.3 पञ्जागहर्ता. Ds
पञ्जागहर्ता हि कृतानृतस्य.

64 ^a) Ks om. वा. T2 G दुष्कृतानि. — ^b) K1.2.4
हंता; Da1 D1.3 हत्वा (Da1 'वा); G2 भर्ता (for हर्ता). Bs
अरास्थिता (for अरक्षिता). — ^c) Ks transp. रक्षिता and
पुण्यभाग. M1.3 पापपुण्यानां (for पुण्यभाग्राजा). — ^d)
K1 तु पुण्यभाक्; Ks.4 न पुण्य; V1 B (except B3) D
ह्य (Ds अ)पुण्य; S (except T2) तु पाप (M4 'द)भाक्.

65 ^a) Bs पूज्यमाणे (for पूज्य). V1 Ds सदा; S
(except T2) तथा (M2-4 'दा) (for पुरा). Bs पूज्य-
माणेषु वा धर्मे. — ^b) Ks.4 सर्वदेवेषु. — ^c) Ss K1
पंचानंदं; B3 पांचा; G1 पंच. Bs श्रुत्या; Dn1 Ds S
श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). Cv as in text. — ^d) Cv as in
text. — After 65, B2 reads 66th.

C. 8. 2090
P. 8. 45. 20
K. 8. 38. 20

ब्राह्मणां दाशमीयानां कृतेऽप्यशुभकर्मणाम् ।
इति पाञ्चनदं धर्ममवमेने पितामहः ।
स्वधर्मस्थेषु वर्णेषु सोऽप्येतं नाभिपूजयेत् ॥ ६६
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
कल्माषपादः सरसि निमज्जन्नाक्षसोऽब्रवीत् ॥ ६७
क्षत्रियस्य मलं भैक्षं ब्राह्मणस्यानृतं मलम् ।

66 §1 K1.2 om. (hapl.) 66^{abc}. — ^a) §2 च शमीयानां; K3 वाससीयानां; V1 B D3.4.6-8 दासमी; Da1 D1.5 दशमीया ते (Da1 ने); T1 वीर्याणां; G1.2 दर्शनीयानां. — ^b) D3 T3 G3 कृते; Ca.0 कृते (as in text). §2 [अ]शुभकर्षणान्; K4 शुभकर्मणां; G1.2 [अ]शुभकारिणां. T2 वृत्तेत्यशुभकर्मणां; Cv कृतेऽप्यशुभकारिणाम्. — After 66^{ab}, K3 reads 67^{ab}, repeating it in its proper place, while K4 V1 B D (except D2.8) S ins. after 66^{ab}.

393* ब्रह्मणा निन्दिते धर्मे स त्वं लोके किमब्रवीः ।

[K4 ब्रह्मणे; D1 ब्राह्मणा. B1 D3.4.7 निमित्ते (for निन्दिते). Dn1 धर्म. T1 ब्राह्मणो निन्दितान्धर्मान्; T3 G ब्राह्मणो निन्दय- (G1 गहिता-; G2 निदिता-सर्वान्; M न (M1 न्ना) ब्रह्मणा निदिताः सर्वे (for the prior half). V1 Dn1 D3 कस् (for स). Da1 तं (for त्वं). K4 V1 B5 Dn1 D3 Co अब्रवीत्. B1-4 Da1 D1.3-5.7 कस्तान्धकर्तुं (Da1 D1.5 'निक वक्तु'मर्हति; T1.3 G M कश्चि (G2 क्वचि) त्सिद्धात्म (T3 G1.3 'वै-; M1 'क्षितात्म)-कोब्रवीत्; T2 कस्त्वां लौकिकमब्रवीत् (for the posterior half).] — B2 om. 66^{cd}. D2 om. 66^{cd}. D3 reads 66^{cd} on marg. — ^e) D3 इमं. T1 G1.2 M इति पाञ्चनदान्धर्मान्. — ^d) Da1 D1.5.8 अवमन्ये. — After 66^{cd}, D3 reads 67^{ab}, repeating it in its proper place. B2 reads 66^{cd} after 65. — ^e) §2 धर्मेपु; K4 वीरेपु; V1 B5 Dn1 T2 लोकेषु (for वर्णेषु). K3 B2 D3 स्वधर्मेषु च धर्मे (B3 रणे; D3 लोके)पु; T1 स्वधर्मस्थेषु सर्वेषु; T3 G1.3 स्वधर्मेषु स्व (G1 स) वर्णेषु; Cc.7 as in text. — ^f) §1 K3 सा*तन्; §2 मुक्ततन्; K1 T2 कोप्येतन्; K3 V1 B1.3-5 Da1 D1.3-5 M1 Co सोप्येतान्; Dn1 सोपि तान्; T1.3 G M2-4 सोप्येतान् (for सोऽप्येतं). K3 [अ]भ्यपूरयेत्; V1 [अ]भ्यपूज; B1.3-5 D T1.3 G2.8 M Co [अ]भ्य (Da1 D1.5 G2 'त्य-; T1 'प्य)पूजयत्; T2 [अ]नुपू (for [अ]भिपू). K4 न हि तन्नाभिपूजयेत्; B2 सोपि तानभ्यपूजयत्.

67 K3 reads 67^{ab} for the first time after 66^{ab}, and D3 after 66^{cd}. — ^a) K1 तन्; V1 Dn1 T2 ततः; B Da1 D1.5 हतः; D3.4.7 हंत; D3 अतः; T1.3 G M2-4 इति (for उत). — ^b) T2 तं तं (for हन्त). — ^c) K3 कल्माषपादां; Da1 D3 T1 'पादं; Dn1 D3 'पाद. K4

मलं पृथिव्या बाह्वीकाः स्त्रीणां मदस्त्रियो मलम् ॥ ६८
निमज्जमानमुद्धृत्य कश्चिद्राजा निशाचरम् ।
अपृच्छत्तेन चाख्यातं प्रोक्तवान्यन्निबोध तत् ॥ ६९
मानुषाणां मलं म्लेच्छा म्लेच्छानां मौष्टिका मलम् ।
मौष्टिकानां मलं शण्डाः शण्डानां राजयाजकाः ॥ ७०
राजयाजकयाज्यानां मदक्राणां च यन्मलम् ।

कल्माषः सरसि गत्वा. — ^a) K3 G2 निमज्जद्. Dn1 D3 T2 ब्राह्मणो (for राक्षसो).

68 ^a) § K1-3 V1 B Dn1 D3.4.6-8 T3 G3 मैक्ष्यं; Co मैक्षं (as in text). — ^b) §1 (by corr. as in text) K2 [अ]वृत्तं; K3.4 V1 B D T1 M [अ]वृत्तं; T3 G [अ]वृत्तं (for [अ]नृतं). — §1 K2 om. (hapl.) 68^{cd}. B5 repeats 68^{cd} after 70. — ^c) §2 K1 B3 T2.3 G3 M1 पृथिव्यां. §2 मूर्खस्त्वं; K1 मूर्खास्तु. — ^d) Dn1 S कौतूहलं (for मदस्त्रियो). §2 K1 ततो वंध्याः स्त्रि (S2 'ध्या त्र)यो मलं.

69 Dn1 transp. 69^{ab} and 69^{cd}. — ^a) D3 निवध्यमानम्; T1 निमज्ज्य. D3 उद्यम्य. — ^b) M1 सरोजातं; M2-4 स राजानं (for कश्चिद्राजा). M2-4 निशाचरः. — ^c) K1.4 Da1 D1.5 अपश्यत्; K3 B D3.4.6.7 T3 G3 आपृच्छत्. K2 चाख्यतं; K3 व्याख्यातं; G2 'तस् (for 'तं). M1 अपृच्छयेन तं यत्तत्. — ^d) B3 प्रोत्तरं (for प्रोक्तवान्). B1-3.5 D3.4.7 तन्निबोध मे. K5 V1 B4 Da1 Dn1 D1.5.6.8 S यत्तच्छृणु (T1 G1.2 M तच्छृणुष्व) नराधिप (K3 D3 'धस).

70 ^a) D3 om. म्लेच्छा. — ^b) § K1.2.4 मौष्टिकं; B1.3-5 D2-4.7 Ca.0 औष्टिका; B2 शौष्टिका; Da1 D1.5 मौष्टिका; Dn1 उष्ट्रिको; D3 औष्टिका; D3 औष्टिका; S मुष्टिका. K3 मलाः. V1 तेषां सौराष्ट्रिका मलं; Cv म्लेच्छानामौष्टिका मलम्. — ^c) B1.3-5 D2-4.7 औष्टिकाणां; B2 शौष्टिकाणां; Da1 D1 मौष्टिकाणां; Dn1 उष्ट्रिकाणां; D3 S मुष्टिकानां (for मौष्टि). K1.4 शंठाः; K2 शंठाः; K3 V1 B1-3 Da1 Dn1 D1-4.7.8 T2.3 M वंढाः; B4 D3 G वंढाः. B5 शण्डाः; D5 om; T1 वंढुः; Ca.0 शण्डाः (as in text). — ^d) K1.4 शंठानां; K3 V1 B1-3 Da1 Dn1 D1-5 T2.3 M वंढानां; B4 D3.7 T1 G वंढानां; B5 शण्डानां. §1 (marg.) 2 K2.4 राजयाजकाः (K4 'काः); Dn1 'याजकाः; D1 राज**काः. — After 70, B5 repeats 68^{cd}.

71 D3 om. 71-72. — ^a) § K1.2.4 G1 राजयाजक- (for 'याजक). K3 वंढानां; D3 T2 'याज्यस्य; M1 'याजानां. Cv as in text. — ^b) D3 यो मलः. K3

तद्भवेद्वै तव मलं यद्यस्मान् विमुञ्चसि ॥ ७१

इति रक्षोपसृष्टेषु विषवीर्यहतेषु च ।

राक्षसं भेषजं प्रोक्तं संसिद्धं वचनोत्तरम् ॥ ७२

ब्राह्मं पाञ्चाला कौरवेयाः स्वधर्मः

सत्यं मत्स्याः शूरसेनाश्च यज्ञः ।

मद्रकानां च*मलः. Ca cites यत् (as in text). — °) B5 om. वै. Ks Ds स भवेद्वै; Da1 D1.5 तत्तावद्वै (for तद्भवेद्वै). Ca cites तत् (as in text). Ks Ds तव मलो; B2 विषमलं. — °) B2 तु; B5 त्वं (for न). M1 यद्यन्मां (for यद्यस्मान्). V1 विमुञ्चते; B2 'चति; B3 न मुञ्चसि; D0 विमुच्यसे. Ca as in text.

72 Ds om. 72 (of. v. l. 71). — °) Ds अथ (for इति). K1 रक्षोपसृष्टेषु; Ks राज्ञोप°; G1 रक्षोपसृष्टेषु; Ca रक्षोभि°; Co रक्षोप°. B2 यदिदं दोषसृष्टेषु; Cv इति रक्षोपसृष्टेषु. — °) B2 सर्व°; Ca.v विष° (as in text). — °) Ks Ds रक्षसां; V1 B5 Dn1 Ds S विद्वद्भिर्; Co राक्षसं (as in text). § K1.2.4 B3.4 D1.5-8 T2 भेषजं; B5 वचनं; Da1 D1.5 भेषणं; Ca भेषजं (as in text). S (except T2) दृष्टं; Ca प्रोक्तं (as in text). Cv रक्षसा भेषजं प्रोक्तं. — °) V1 B1.3-5 Dn1 D2.4.6.7 T3 G2.8 संसिद्धं; B2 शंसि त्वं; T1 संसिद्धिर्; M1 स विद्धं (for संसिद्धं). Da1 D1.5 T2.8 G3 संसिद्धवचनोत्तरं; Ds 'द्धं च वनोत्तरं; Ca as in text; Cv संदिग्धं च न चोत्तरं.

73 Before 73, K4 ins. कर्ण उवाच. — °) K4 ब्रह्मं; Dn1 ब्राह्मणायां; Ds ब्राह्म्यं; Ds ब्राह्मण्यं; T1 ब्रह्मा; G2 ब्राह्मणाः; M2-4 ब्राह्माः Ca.c ब्राह्मं (as in text). Da1 D1.5 पञ्चालाः. Cv cites ब्राह्मं पाञ्चालाः. §1 K2 केकया; §2 (sup. lin.) K4 केकया; B2 कैकेया; D1 कैरवेयाः (for कौर°). § K2.4 स्व(§2 सु)धर्माः; K1 B4 Da1 D1.5.8 स्व(Ds स)धर्मः; V1 B1-3 Ds.7 तु धर्मः; B5 Ds.4 तु धर्म्यः; T1 G2 M च धर्म्याः (M1 'र्य) (for स्वधर्मः). K3 ब्राह्मं च कौरवेयास्तु धर्मः; D2 आपाञ्चालाः कौरवेयाः स्वधर्मः; T2 ब्राह्मणः पाञ्चाला वै कौरवेयाश्च धर्माः; T3 G1.3 ब्रह्मा (G1 ब्राह्मन्) सपाञ्चाला कौरवेयाश्च धर्म्याः. Ca cites धर्मः. — °) T2.8 G M सत्या (for सत्यं). T3 G1.8 मात्स्याः. G1 शूरसेनांस. Dn1 T2.8 G1.8 M तु (for च). §1 Da1 D1.5 M1 यज्ञाः; K1.8 V1 B D2-4.6-8 यज्ञं; T2.8 G M2-4 याज्याः. Cv शूरसेनाश्च यज्ञम्. T1 मत्स्याः सत्याः शूरसेनास्तु यास्याः (sic). — °) K1 प्राश्यः; Ds प्राग्वा; T2 प्रायो; Ca प्राच्या (as in text). § K2.4 दास्याः; V2 देशाः; B2 दाषा; B5 Ds.8 Onp दाशा. Co दासा (as in

प्राच्या दासा वृषला दाक्षिणात्याः

स्तेना बाह्लीकाः संकरा वै सुराष्ट्राः ॥ ७३

कृतव्रता परवित्तापहारः

सुरापानं गुरुदारावमर्शः ।

येषां धर्मस्तान्प्रति नास्त्यधर्म

text). — °) T1 ते; Co स्तेना (as in text). §1 K1 lacuna for बाह्लीकाः संकरा वै. §2 K1.8 Dn1 बाह्लीकाः; K4 V1 B Da D1-5.7.8 वाही°; T1 बाह्ली°. B3 सहकारैश्च राष्ट्राः. Dn1 संकरो; Ds संकरं; Ca.c 'रा (as in text). B2 स्वराष्ट्राः; Dn1 Ds सुराष्ट्रः (Ds 'ष्ट्रा).

74 T2 om. 74^{ab}. — °) Dn1 कृतव्रता; S (T2 om.) कृतव्रता वै. Dn1 S (T2 om.) परवित्तापहारा. — °) Ks B1.2.5 Da1 D1-8 मद्यपानं; V1 मदिरा°; B2 मद्यस्य पानं; Dn1 मद्रका नित्यं; S (T2 om.) मत्ताः पाने (T2 G1.8 'नेः) (for सुरापानं). § K1.2.4 B3.4 गुरुदारावमर्शः; K3 'मर्शः; V1 B5 Da1 D1.8-5.7 'मर्दः; B1 'मार्गः; Dn1 S (T2 om.) 'मर्दाः; D2 'भिमर्शः. B2 मद्यं पीत्वा गुरापमर्दः (sic). — After 74^{ab}, K4 V1 B D (except D2.8) ins.:

394* वाक्पारुष्यं गोवधो रात्रिचर्या

वहिर्गेहं परवस्त्रोपभोगः ।

[(L. 1) Ds नो वधो (for गोवधो). — (L. 2) B2 वहिर्देशं; Dn1 'गेहे; Ds 'योंगं; Co 'गेहं (as above). K4 परवस्त्रोपमार्गः; B2 स्वपरस्त्रोपभोगाः; B5 Dn1 Ds परवस्त्रो(Bs 'स्तू)पयोगः.]

— N repeats 74^{ab} after 399* and Ms repeats 74^a-75^a after शिष्टान् (in 75^d). — °) B5 Dn1 (second time) तेषां; T1 G1.8 एषां (for येषां). V1 Dn1 (second time) Ds T1 G1 धर्मांस; T2 धर्मात्; T3 G3 अधर्मांस. T2 तत्त्वतो (for तान्प्रति). V1 (second time) [अ]धर्माः; K1 Ds (first time) [अ]धर्मे; T1 नित्यं; T2.8 G1.8 M धर्मः (for [अ]धर्म). Dn1 येषां धर्मश्चापतितो ह्यधर्मो; G2 एषां धर्म्याः प्रति नास्ति धर्मः. — °) § K1 B3-5 Da1 D1.8 (all first time) T2 ह्यारदकान्; § K1.2.4 B5 Da1 D1.5 (all second time).s (first time) T3 G3 ह्यारदजान्; K2 V1 B1 Dn1 D2-4.7 (all first time) M3 (second time) ह्यारदजान्; K3 V1 B1-3 Dn1 D2-4.6.7 (all second time) T1 G1 M आरदजान्; K4 ह्यारद्वकान्; Ds.8 ह्या(Ds second time आ)रदकान्; G2 आरदजानां. §1 (both times).s (second time) K (both times; but K2 first time) B (both times; but B3 second time) D (both times; but Da1 D1.5 second time and Dn1 first time) T2 M1.8

C. 8. 2100
B. 8. 45. 30
K. 8. 23. 30

G. B. 2100
B. B. 45. 30
K. B. 9. 30

आरवृकान्पाञ्चनदान्धिगस्तु ॥ ७४
आ पाञ्चालेभ्यः कुरवो नैमिषाश्च
मत्स्याश्चैवाप्यथ जानन्ति धर्मम् ।
कलिङ्गकाश्चाङ्गका मागधाश्च
शिष्टान्धर्मानुपजीवन्ति वृद्धाः ॥ ७५
प्राचीं दिशं श्रिता देवा जातवेदःपुरोगमाः ।
दक्षिणां पितरो गुप्तां यमेन शुभकर्मणा ॥ ७६

(second time) पञ्चनदान्; G₂ जानपदान्. C₇ आरवे-
जान्पाञ्चनदान्धिगस्तु.

75 ^a) B₅ om. आ. Some MSS. पञ्चालेभ्यः;
B_{1.3-5} D_{1.3.7} पं(B_{1.3.5} पां)चालेभ्यः; D₂ जांगला;
S पांचालाः (M₁ 'लान्) (for पाञ्चालेभ्यः). D₈ कौरवो.
K₈ D₈ नैमिषेया; S 'शाश्च. — ^b) V₁ B_{1.3-5} D₁ D_{1.1}
D₁₋₇ T₂ M₃ [ए]तेप्यथ; B₂ [ए]ते प्रति; D₈ वैतेप्यथ;
G₁ M [ए]वाप्यनु; G₂ [ए]वानु (for [ए]वाप्यथ). S₁
K₂ मत्स्याश्चैव *****; S₂ मत्स्याश्चैके पुत्र जानन्ति धर्म;
K₁ मत्स्याश्चैकेप्यत्र जा; K_{2.4} मत्स्याश्चैतेप्यथ जा; D₈
मत्स्याश्चैतेप्यथ जा; T₁ मत्स्याश्च वै ह्यनुजा. — ^c) K₈ V₁
B D₁ D_{1.1} D₁₋₇ T_{1.3} G M अ(B₁ त)थोदीच्याश्च; K₄
कालिङ्गकाश्च. K₈ शृङ्गका; B₅ श्रौङ्गणा; D₁ D_{1.5} चाङ्गदा;
D₁ चाङ्गक-; T_{1.3} G M चेदयो (for चाङ्गका). D₈
अथा(inf. lin. 'थ)दीच्या मागधाश्चाङ्गकाश्च; T₃ अतो
दिन्यास्त्वाङ्गकमागधाश्च. — ^d) After शिष्टान्, M₃
(wrongly) repeats 74^a-75^c. S₁ K₂ शिष्टास्त्वधर्मान्;
K₈ शिष्टानध; D₈ शिष्टा धर्मान् (for 'न्धर्मान्). Ca cites
शिष्टान् (as in text); C₆ शिष्टाः. K₈ T₂ Ca वृद्धान्; M₁
गृध्रान्; C₆ वृद्धाः (as in text). K₄ शिष्टास्त्वेवमनुपजीवन्ति
वृद्धाः. Ca cites उप (as in text).

76 ^a) K₄ D₅ प्राची; B₂ प्रतीची (hypermetric);
C₆ प्राचीम् (as in text). D₈ प्राचीसमाश्रिता. T₁ श्रुता;
G₂ सता; C₆ श्रिता (as in text). T₃ G_{2.3} [आ]दित्या
(for देवा). — ^b) B₂ जातवेगाः (for 'वेदः). — ^c)
D₁ पितृभिर्; C₆ पितरः (as in text). S दक्षिणा (G₂
'णाः) पितृभिर्गु(G₂ 'भिः क्ल)सा. — ^d) D₁ (also as in
text) शुभेन. D₇ शुभकर्मणां.

77 ^a) T₁ पृथिवीं वारुणः. T₂ पाशी (for पाति).
— ^b) D₁ पौलोमान् (for पालयन्). D₈ वसुधां; D₈
असुराद् (for 'रान्). S (except T₃) बहून् (for बली).
K₈ V₁ B D₁ D_{1.3.7} पालयानः सुरान्वली. — ^c) K₄
ब्राह्मण्यो; B₅ ब्रह्मणो; D₂ 'ण्यां; D₈ 'ण्वै; S ब्रह्मा च (for
ब्रह्मण्यो). B_{1.3.4} D_{1.3.4.7} ब्राह्मणैः सह रक्षति (D₁ पालय);
D₁ ब्रह्मणो सह ह ****.

प्रतीचीं वरुणः पाति पालयन्नसुरान्वली ।
उदीचीं भगवान्सोमो ब्रह्मण्यो ब्राह्मणैः सह ॥ ७७
रक्षःपिशाचान्हिमवान्गुह्यकान्गन्धमादनः ।
ध्रुवः सर्वाणि भूतानि विष्णुर्लोकान्जनादनः ॥ ७८
इङ्गितज्ञाश्च मगधाः प्रेक्षितज्ञाश्च कोसलाः ।
अर्धोक्ताः कुरुपाञ्चालाः शाल्वाः कृत्स्नानुशासनाः ।
पार्वतीयाश्च विषमा यथैव गिरयस्तथा ॥ ७९

78 ^a) S₂ K₂ रक्षा पिशाचान्; M₁ यक्षः पिशा. S₂
हिमवन्. — ^b) K₁ D₂ गुह्यका. K₂ गुह्यकानां धमादनः
(sic). — For 78^a, B₁₋₄ D₁ D_{1.1} D_{1.3-5.7} T₂ subst.:

395* तथा रक्षः पिशाचाश्च हिमवन्तं नगोत्तमम् ।

गुह्यकाश्च महाराज पर्वतं गन्धमादनम् ।

[(L. 1) B₂ D₁ रक्षाः (D₁ 'क्ष-). D₁ हि; T₂ वै (for
च).]

— ^c) K₄ D₂ T₁ G_{1.2} M ध्रुवं; C₆ ध्रुवः (as in text).

— ^d) K₈ त्रील्लोकान् (submetric); V₁ B D₁ D_{1.3-7}
T_{1.3} G M विष्णुः पाति; D₁ विष्णुलोकं; D₂ 'लोकान्. T₂
लोकं पाति (for विष्णुर्लोकान्). K₈ सनातनः; V₁
सुनिश्चितः; B₅ D₈ ह्यनिश्चितः; S (except T₂) सुरोत्तमः
(T₁ 'मान्) (for जनार्दनः). — After 78, M₂₋₄ ins.:

396* नैव पाञ्चनदान्पापान्समदान्पाति कश्चन ।

M₂₋₄ ins. after 396*; T_{1.3} G M₁ after 78; an
addl. colophon. [Adhy. name: T₁ M₂₋₄ शल्यविवादः.
— Adhy. no. (figures, words or both): T_{1.3} G M
38.]

79 Before 79, S ins. कर्ण उवाच. — ^a) K₂
इङ्गितज्ञश्च. Ca. o cite इङ्गितज्ञा (as in text). T G_{1.3}
M तु (for च). D₈ मगधी; M₃ मागधाः. V₁ B_{2.5} D₁
D₈ मा(B₂ D₁ म)गधा इङ्गितज्ञाश्च; G₂ भावज्ञा मगधाः
प्रोक्ता. C₇ पार्वतीयाश्च विषमा. — ^b) K₂ प्रेक्षितज्ञश्च; V₁
D₈ प्रेक्षितज्ञाश्च; G₂ इङ्गितज्ञाश्च (for प्रेक्षितज्ञाश्च). S तु
(for च). K_{2.4} V₁ B_{1-3.5} D₁ D₁₋₅ कोश(B₁ 'ष)लाः;
D₈ कौशलाः; G₁ कौसलाः. — ^c) S₂ अर्धोत्थः; G₁ अर्धोक्ताः.
S₂ B_{2.5} D₇ कुरुपंचाला. — ^d) S₁ K शाल्वाः (K₁ 'ल्वः);
D₈ शल्याः. S K₄ कृत्स्ना(S₁ 'त्स्ना)नुशासिनः; K_{2.3} D₁
D_{1.3.8} Ca कृत्स्नानुशासनाः(K₂ 'सिनः); D₁ कृत्स्नानुशा-
सनात्; D₈ 'शांसिनः; C₆ कृत्स्नानुशासनाः (as in text). S
सर्वोक्ता (T₁ 'क्त्या) द(G₂ दा)क्षिणापथाः. — ^e) B₂
पापतीयास्. T₁ G_{1.2} M तु (for च). T₁ विज्ञेया (for
विषमा). — ^f) B₅ तथैव; T₁ यथा च (for यथैव). S
K_{1.2.4} T₂ निरयस् (K₄ 'यास्); V₁ D_{8.4.7} शिबयस् (for
गिरयस्).

सर्वज्ञा यवना राजञ्जराश्चैव विशेषतः ।

म्लेच्छाः स्वसंज्ञानियता नानुक्त इतरो जनः ॥८०

प्रतिरब्धास्तु बाह्लीका न च केचन मदकाः ।

स त्वमेतादृशः शल्य नोत्तरं वक्तुमर्हसि ॥ ८१

एतज्ज्ञात्वा जोषमास्व प्रतीपं मा स्म वै कृथाः ।

स त्वां पूर्वमहं हत्वा हनिष्ये केशवार्जुनौ ॥ ८२

शल्य उवाच ।

आतुराणां परित्यागः स्वदारसुतविक्रयः ।

अङ्गेषु वर्तते कर्ण येषामधिपतिर्भवान् ॥ ८३

रथातिरथसंख्यायां यत्त्वा भीष्मस्तदाब्रवीत् ।

तान्विदित्वात्मनो दोषान्निर्मन्युर्भव मा क्रुधः ॥८४

सर्वत्र ब्राह्मणाः सन्ति सन्ति सर्वत्र क्षत्रियाः ।

वैश्याः शूद्रास्तथा कर्ण स्त्रियः साध्यश्च सुव्रताः ॥८५

C. 8. 2114
B. 8. 45. 42
K. 8. 32. 40

80 " Ds (m as in text) याजिवा (for यवना).
— " B1 म्लेच्छान्. K2 Bs Dn1 D2.6 T1.3 G M
स्वसंज्ञानिर(K2 "य)ता. B4 म्लेच्छाश्च संज्ञानियता; T2
म्लेच्छाः स्वयं ज्ञानरताः. Ca. 6 cite संज्ञा. — " S K4
विरक्तः; S2 (sup. lin.) K1 अनुक्तः; K2 *रक्त (for
नानुक्त). K8 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T1.3 G M नानुक्तमि-
(K8 Bs Dn1 "नुक्त इ-; M3 "रक्तमि)तरे जनाः; T2 ननु
त्वमितरे जनाः. Ca cites नानुक्तम् and इतरे.

81 " K1 आप्रतिष्ठासु; K4 प्रतिरब्धासु; B1.2.4 D2.4.7
"रथासु; Bs.5 Dn1 D2 "ब(D2 "न)द्धासु; D6 "डुद्धासु; S
"लद्धासु; Ca "रब्धासु; (as in text). K8 B2 Dn1 D2.3
T2 च (for तु). S K1.2.4 Dn1 बाह्लीका; K8 V1 B Da1
D1.2.4.5.7 बाह्ली". Cv प्रतिरब्धास्तु बाह्लीका (as in text).
— " K4 Bs केन च; Da1 D1.5.8 केवल- (for केचन).
— " M1 तत् (for स). D6 T1 M1 एतादृशः. S2 D4
शल्यः; B2 शल्यं. — " T1 M मा प्रव्रयास्त्वमुत्तरं; T8 G
मा व्रया वा (G2 "व्रा)क्यमुत्तरं. — After 81, S K2-4 V1
BD T2 ins.:

397* पृथिव्यां सर्वदेशानां मदको मलमुच्यते ।

[V1 पृथिव्याः. S K1.2 Da1 D1.5 मदका. K8 Bs
D2.6-8 मल (for मलम्). K4 मदकौशलमुच्यते (for the
posterior half).]

K4 BD cont.:

398* तथा स्त्रीणां च सर्वासां मदिका मल उच्यते ।

[D6 तथैव स्त्रीणां सर्वासां (for the prior half). B1
मलं.]

K4 B D cont. : S K2.8 V1 ins. after 397* : K1 after
81:

399* सीधोः पानं गुरुतल्पावमर्दो

अणुहत्या परवित्तापहारः ।

[(L. 1) K8 Bs Da1 Dn1 D1.5.6.8 सीधुपानं; V1
सीधु-. K8 Dn1 D2.6 गुरुतल्पावमर्दो (K8 "शी). — (L. 2)
S K1.2.4 अणुहत्या. K4 परवित्तापहारः; Dn1 D2.6 ब्राह्मणस्वा-
(Dn1 स्वा)प.]

— After the above, N repeats 74rd.

82 " K8 Dn1 T2 एवं (for एतज्). B1 भुत्वा (for
ज्ञात्वा). V1 जोषमास्तु; Dn1 जोषमास्तु; Ca जोषमास्तु.
D8 तज्ज्ञात्वा जोषमास्तु (submetric). — " K8 प्रतीपं मा
स्म वक्तव्याः; T2 मा स्म चैवोत्तरं वद. Ca. 6 cite प्रतीपं (as
in text). — " K8 मत्वा; V1 B Dn1 D2-1.7.8 मा त्वां;
K1 D6 मा त्वा; Da1 D1.5 मां त्वां; T2 त्वां तु (for स त्वां).
— " S2 न द्विष्ये (sic). — For 82, S (except T2)
subst.:

400* एवं ज्ञात्वा जोषमास्तु प्रतीपं

मा स्म क्रुध्यः पापभृतां वरिष्ठः ।

पूर्वं हत्वा त्वां सपुत्रं बलैश्च

पश्चादंशे वासुदेवार्जुनौ च ।

[(L. 1) T1 मत्वा (for ज्ञात्वा). T8 G8 प्रतीपे; G2 "पो.
— (L. 2) T1 मास्तान् (for मा स्म). T1 क्रुध्यः; T8 G M1
क्रुधः; M2-4 क्रुधः (for क्रुध्यः). T1 पापभारे. G1 M2-4
वरिष्ठः; M1 "ष्ट. — (L. 4) G1.2 पश्चादंशे (G2 "शे).]

83 S (except T2) transp. 83 and 84. G1 om.
83rd. After the ref., B2 reads 8. 36. 14th-21st.

— " S (S2 sup. lin. as in text) K2.4 उत्तराणां. T8
G8 परित्यागं. — " K1.2 सुदारसुतविक्रयः; K4 D8
स्वदारासुतः; S (except T2; G1 om.) स्वदाराणां च विक्रयः
(T8 G8 "यं). — " S K1.2.4 अंगेषु विद्यते; V1 B1.2.4
D2.4.7 अंगे प्रवर्तते; D1 "पु वर्तते (sic). — " T1.2 एषाम्
(for येषाम्). T1 अथ (for अधि-).

84 For the incident, cf. 5. 165. 3-6. S
(except T2) transp. 83 and 84. — " G1
"संख्यानां. — " K8 यस्त्वां; V1 BD (except Dn1)
T2.8 G8 यत्त्वां; G2 स तु; M1 यतो (for यत्त्वा). T1
तथा (for तदा). S (except T2) [ऊ]चिवान् (for
[अ]ब्रवीत्. — " V1 तद् (for तान्). — " D6 क्रुध्य
मा; D8 G1 मा क्रुधाः (D8 "च); T1 मा कृथाः (for मा
क्रुधः). D2 निर्मन्युर्भवता भुवं.

85 " K8 V1 B Da1 D1-8 S (except T2) क्षत्रियाः
सन्ति सर्वतः (V1 Da1 D1.2.3.5 T8 G "शः); Dn1 सर्वत्रैव
हि क्षत्रियाः. — " D4 वैश्यः. — " T1 संत्यत्र; T8 GM
स (M1 सं)त्यश्च (for साध्यश्च).

C. 8. 2115
B. 8. 45. 43
K. 8. 33. 41

रमन्ते चोपहासेन पुरुषाः पुरुषैः सह ।

अन्योन्यमवतक्षन्तो देशे देशे समैथुनाः ॥ ८६

परवाच्येषु निपुणः सर्वो भवति सर्वदा ।

आत्मवाच्यं न जानीते जानन्नपि विमुह्यति ॥ ८७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० ॥

संजय उवाच ।

कर्णोऽपि नोत्तरं प्राह शल्योऽप्यभिमुखः परान् ।

पुनः प्रहस्य राधेयः पुनर्याहीत्यचोदयत् ॥ ८८

86 G₂ om. 86-87. — ^a) B₂ रमन्ति; G₁ रणं ते (for रमन्ते). K₁ सोपहासेन; D₈ योप; T₁ चोपहाश्रैव; T₈ G_{1.8} M 'हासेन (M₁ 'स्वैनं). — ^b) D_{2.8} संगताः; T₁ पुरुषान्. — ^c) K₈ अवतक्षन्तो; V₁ Dn₁ D₈ T₂ अभिभूत- (T₂ 'ल्यं)तो; B_{1.2.5} अवरक्षन्तो; B₂ अतिभक्षन्तो; D₈ अवतक्षन्ते (sic); C₆ तक्षन्तः (as in text). D₁ (marg.).² अन्योन्यं (D₂ 'न्य- सर्वतः क्षा (D₂ क्षं)ता; T_{1.8} G_{1.8} अन्योन्येन मदक्षी (T₈ G₃ 'क्षी)वा; M अन्योन्येन मताः क्षाताः. — ^d) K₄ समैथुनः B_{2.5} समैथुनः (B₅ 'नं); Dn₁ D_{2.8} S (G₂ om.) च मैथुने (D₂ 'नाः; M₁ 'नः). C₇ as in text.

87 G₂ om. 87 (of. v. 1. 86). — ^a) B₃ D₈ परवाच्येषु; C_{6.0} 'वाच्येषु (as in text). — ^c) B₃ Dn₁ D₂ आत्मवाच्यं; B₅ 'वाचां. S (G₂ om.) जानाति. — ^d) K₁ न स्वह्यति (sic); K₈ विमुच्यति; V₁ Dn₁ D₈ न बुध्यति; B Da₁ D_{1.8-5.7} T₁ च मुह्य (Da₁ D_{1.8} 'च्य)ति; T₂ न वाच्यते; T₈ G₃ M₂₋₄ च (T₈ G₃ न) मुह्यते; G₁ विमुह्यते; M₁ *मुह्यते. C₆ cites मुह्यति. — After 87, K₄ V₁ B (except B₃) Da₁ Dn₁ D_{1.4} (lines 1-6 on marg.).⁵⁻⁷ S (T₂ om. lines 1-4 and 7) ins.:

401* सर्वत्र सन्ति राजानः स्वं स्वं धर्ममनुव्रताः ।
दुर्मनुष्यास्त्रिगुहन्ति सन्ति सर्वत्र धार्मिकाः ।
न कर्णं देशसामान्यात्सर्वः पापं निषेवते ।
यादृशाः स्वस्वभावेन देवा अपि न तादृशाः ।

संजय उवाच ।

ततो दुर्योधनो राजा कर्णशल्याववारयत् । [5]
सखिभावेन राधेयं शल्यं स्वाञ्जल्यकेन च ।
ततो निवारितः कर्णो धार्तराष्ट्रेण मारिष ।

[(L. 1) Om. in G₂. B_{2.5} सर्वे वसन्ति (B₅ 'ते) (for सर्वत्र सन्ति). — (L. 2) Om. in T₁. Da₁ D_{1.5} दुर्मनुष्यं. V₁ न गृह्णन्ति; T₈ G₁ M निगृहन्तः. Da₁ D_{1.5} न हि (for सन्ति). — (L. 3) B₂ स (for न). M₁ देशाः (for देश-). K₄ 'सामान्यान्; Da₁ D_{1.5} 'समयात्; M₁ 'सामान्याः. D₁ सर्वे; D₈ M₁ सर्वे; T₁ G₂ सर्वे (for सर्वः). B₅ पापैर् (for पापं). B₂ निषिच्यते; B₅ निषेव्यते; D₈ निषेवते; T₁ तु कुर्वते (for निषेवते). — (L. 4) V₁ तु स्वभावेन; B₅ स्वप्रभा; Da₁ D_{1.5} च स्वभा; S (T₂ om.) स स्वभा (for स्वस्वभा). B₁ देशा; Dn₁ ते वा (for देवा). D₈ च (for न). T_{1.8} G_{1.8} M देवास्तास्तादृशान्वि (M₁ 'शा वि)दुः; G₂ ते देवास्तादृशान्विदुः (for the post. half). — V₁ B_{1.2} om. संजय उवाच. B₁ om. lines 5-7. — (L. 5) T₂ कर्णः शल्यं च वारयत् (for the posterior half). — (L. 6) G₂ कर्णं (for शल्यं). K₄ T G M₁ सौजन्यकेन; V₁ B_{2.4} Da₁ D₅₋₇ स्वाञ्जन्य (B₂ 'त्य)केन; M₂₋₄ स्वाभिजनेन. D_{1.4} शल्यं स्वाञ्जन्य केशव (D₁

'चन) (for the posterior half).]

88 S (except T₂) om. 88^{ab}. — ^a) D₁ om. [S]ति. V₁ प्रादात् (for प्राह). — ^b) K₈ D₄ [अ]भिमुखा (D₄ 'खं); V₁ सुमुखः. D₈ [अ]भवत् (for परान्). — ^c) V₁ B D T₂ ततः (for पुनः). K₈ राधेय. T_{1.8} G M प्रहस्य (G₂ 'सह) तत्र राजेन्द्र. — ^d) K₈ [अ]नोदयत्; D₄ [अ]चोदयन्; D₈ T₂ [अ]वोचत्. T_{1.8} G M याहि शल्येयचोदयत् (M₈ 'त्यवोचत्). — After 88, K₄ V₁ B_{1.2} Da₁ D_{1.5.6} ins.:

402* इदं तव मयाख्यातं क्षिप्तेन न त्वसौहृदात् ।

[V₁ Da₁ D_{1.5} क्षातं (for [आ]ख्यातं). B₁ प्रक्षिप्तेन (for क्षिप्तेन न). K₄ तव (for न तु).]

— On the other hand, T₁ G_{1.2} M ins. after 88: T₈ G₃ after 411*:

403* ततः प्रयान्तं राधेयं मद्वराजः सयन्निव ।

अवस्फूर्ज्य इदं वाक्यमत्रवीकुरुसन्निधौ ।

चमूं तवेमां विपुलां समृद्धा-

मसंख्येयामश्ननराकुलां च ।

तथा प्रवेष्टा समरे धनंजयः

[5]

कक्षं दहन्दीस इवाश्रयाशीः ।

रथे स्थितो वीर रणे वरेण्यौ

सिंहस्कन्धौ लोहितपद्मनेत्रौ ।

द्रष्टा भवानद्य विना प्रयत्ना-

तथा हि मे शकुना वेदयन्ति ।

[10]

[(L. 2) T₁ अथभूय (sic); T₈ G₂₋₄ अवधूय (for 'स्फूर्ज्य). — Lines 3-6 = lines 1-4 of 415*. — (L. 3) T₁ M₂₋₄ चमूं. — (L. 4) G₁ अश्वतराकुलां (for 'नरा'). M₂₋₄ संख्येयामश्ननराकुलं च. — (L. 5) M यदा (for तथा). — (L. 6) T₈ G₃ कथं (for कक्षं). T₁ M₂₋₄ इवाश्रयाशयः; T₈ G₃ 'श्रयाशी; G₂ 'शयोभिः (for 'श्रयाशी). — T₂ reads lines 7-10 after 415*. — (L. 7) M₁ रणे (for रथे). G₁ स्थिते. T₈ G_{2.3} वीरवरौ (for वीर रणे). T₂ रथे वीरवक्रावरेणौ (sic). — (L. 9) T₁ प्रयत्नं; G₂ प्रयुक्ता (for प्रयत्नात्). — (L. 10) G₂ इमे (for हि मे). T₈ G₃ चोदयन्ति (for वेद*).]

— After the above, T₂ read 8. 31. 53-54; T₈ G₃ read 8. 31. 53; G₁ M₁ 8. 31. 53^a-55^b; all these MSS. repeating the portion in its proper place.

Colophon om. in B₅ T_{1.8} G₁ M. — Adhy. name: B₂ Dn₁ D₈ शल्यसंवादः; B₄ Da₁ D_{1.4.5.7} कर्णशल्यसंवादः; T₂ शल्यसंवादविरामः. — Adhy. no (figures, words or both): S₂ 30 (as in text); K₈ B₁ 45; Da₁ D₅ 56; D₄ 36; D₈ 46; T₂ 40.

३१

संजय उवाच ।

ततः परानीकमिदं व्यूहमप्रतिमं परैः ।

समीक्ष्य कर्णः पार्थानां धृष्टद्युम्नाभिरक्षितम् ॥ १

प्रययौ रथघोषेण सिंहनादरवेण च ।

वादित्राणां च निनदैः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ २

C. 8. 2123
B. 8. 46. 2
K. 8. 41. 2

The sequence of stanzas in this Adhy. in S (except T₂) is so complicated that it is given here in a tabular form for the guidance of the reader.

T ₁	T ₃ G ₃	G ₁	G ₂	M ₁	M ₂₋₄
53 ^a -55 ^b	53 ^a -55 ^b	53 ^a -55 ^b	53 ^a -55 ^b	53 ^a -55 ^b	53 ^a -55 ^b
55 ^{ca}	55 ^{ca}		55 ^{ca}		55 ^{ca}
40 ^c -43 ^b	40 ^c -43 ^b	40 ^c -43 ^b	40 ^c -43 ^b	40 ^c -43 ^b	40 ^c -43 ^b
417*	417*	417*	417*		
				43 ^{ca}	43 ^{ca}
44-51	44-51	44-51	44-51	44-51	44-51
39 ^c -40 ^b	39 ^c -40 ^b	39 ^c -40 ^b	39 ^c -40 ^b	39 ^c -40 ^b	39 ^c -40 ^b
39 ^{ca}	39 ^{ca}	39 ^{ca}	39 ^{ca}	39 ^{ca}	39 ^{ca}
419*	419*	419*	419*	419*	419*
52	52	52	52	52	52
56 ^a -67 ^b	56 ^a -67 ^b	56 ^a -67 ^b	56 ^a -67 ^b	56 ^a -67 ^b	56 ^a -67 ^b
	67 ^{ca}	67 ^{ca}	67 ^{ca}	67 ^{ca}	67 ^{ca}
423*	423*	423*	423*		
68	68	68	68	68	68
Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon
App. I	App. I	App. I	App. I		
(No. 14, 15)	(No. 14, 15)	(No. 14, 15)	(No. 14, 15)		
1-4	1-4	1-4	1-4	1-4	1-4
App I (No. 6)	App. I (No. 6)	App. I (No. 6)	App. I (No. 6)	App. I (No. 6)	App. 1 (No. 6)
	22 ^{ca}	22 ^{ca}	22 ^{ca}	22 ^{ca}	22 ^{ca}
	405*	405*	405*	405*	
	22 ^{cf}	22 ^{cf}	22 ^{cf}	22 ^{cf}	22 ^{cf}
24 ^{ca} only	24	24	24	24	24
406*	406*	406*	406*	406*	406*
5-36	5-36	5-36	5-36	5-36	5-36
411*	411*	411*	411*	411*	411*
Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon

31

1 °) Dn₁ om. ततः. S₂ K_{1.3.4} B₅ Dn₁ D₃
T₃ G_{1.3} परानीकमिदं; B₁₋₄ Dn₁ D₁₋₇ 'सहं'; T₁ 'मभि'; T₃
°जितं (for °मिदं). — °) D₃ (by corr.) व्यूहं; T₃ G₃

35

रूपं (for व्यूहं). B Dn₁ D_{1.3-5.7} कृतं; S (except
T₂) महत् (for परैः). — °) T₁ पांडविनां (sic) (for
पार्थानां).

2 °) T₁ शंसवादित्रघोषेण.

[273]

C. 8. 212A
B. 8. 48. 3
K. 8. 41. 3

वेपमान इव क्रोधाद्युद्धशौण्डः परंतपः ।
प्रतिव्यूह महातेजा यथावद्भरतर्षभ ॥ ३
व्यधमत्पाण्डवीं सेनामासुरीं मघवानिव ।
युधिष्ठिरं चाभिभवन्नसपत्न्यं चकार ह ॥ ४
धृतराष्ट्र उवाच ।

कथं संजय राधेयः प्रत्यव्यूहत पाण्डवान् ।
धृष्टद्युम्नमुखान्वीरान्भीमसेनाभिरक्षितान् ॥ ५
के च प्रपक्षौ पक्षौ वा मम सैन्यस्य संजय ।
प्रविभज्य यथान्यायं कथं वा समवस्थिताः ॥ ६

3 ^a) T₃ G_{1.8} वेपमानभुजः (for 'न इव'). — ^b) D_{n1} युद्धशौण्डः (sic); Co 'शौण्डः' (as in text). Ca cites शौण्डः. D_{n1} S प्रतापवान् (for परंतपः). — ^c) K₁ T₁ M₁ प्रतिव्यूह (M₁ 'हं'). B₂ महाराजा (for 'तेजा'). — ^d) K₁₋₃ भरतर्षभः.

4 ^a) D₂ विधिमत् (for 'व्यध'). S₂ सूनाम् (for सेनाम्). — ^b) T₂ चासुरीं. — ^c) K₄ वा (for च). V₁ D_{a1} D_{1.5} [अ]भ्यपत्तुः; B. D_{8.4.6.7} [अ]भ्य (B₁ 'न्य-'; B₂ 'थ'हनद्; D₂ [अ]भिवनन्द (sic); D₃ [अ]भ्यभवन्; T₁ M₁ [अ]प्यवदन्; T₃ [अ]भ्यधावन्; G₁ [अ]भिहवन्. — ^d) B₂ D₅ अपसव्यां; G₁ शपसव्यां (sic). — After 4, S (except T₂) ins. a passage given in App. I (No. 6).

5 G₂ repeats 406* and st. 5-24 after 24. — ^a) K₃ राधेय. Ca as in text. — ^b) G₂ प्रतिव्यूहत; M_{1.2} प्रत्यव्यूहत. — ^c) D₂ (before corr.) धृष्टद्युम्नसुतान्. V₁ B₅ D_{a1} D_{n1} D_{1.6.6} T G₂ (second time) संख्ये; B_{1.2.4} D_{2-4.7} सर्वान्; G_{1.2} (first time).s M संखे (for वीरान्). — ^d) S₂ रक्षितान्. — After 5, K₄ V₁ B_{2.5} D (except D_{2.4.8}) ins.:

404* सर्वानेव महर्ष्यासानजयानमरैरपि ।

[K₄ सर्वान्येव. B₂ अजनिष्यान् (sic) (for अजयान्).]

6 ^a) V₁ B₅ D_{a1} D_{1.6.6} transp. प्रपक्षौ and पक्षौ. B₅ D₆ च (for वा).. D_{n1} T_{1.8} G (G₂ both times) M के वा (D_{n1} च) पक्षे प्रपक्षे वा (T₃ G [G₂ first time] च); T₂ के पक्षे प्रतिपक्षे वा. — ^b) K_{1.8} समसैन्यस्य; D₃ भीमसेनस्य (for मम सैन्यस्य). K₂ D_{n1} संजयः. — ^c) K₃ स विभज्य; D₆ प्रविभज्य (for 'भज्य'). S K₂ यथा न्याय्यं. — ^d) K₃ सां (for वा). D₆ समुपस्थिताः; D₃ [आ]त्मसुपस्थिताः. T₁ G_{1.2} (both times) M अवतस्थुः सुदर्शिताः; T₂ तन्ममाचक्ष्व संजय.

7 ^a) S₂ पाण्डुसुतश्च; D_{a1} D_{n1} D₅ सुतांश्च. V₁ D_{n1}

कथं पाण्डुसुताश्चापि प्रत्यव्यूहन्त मामकान् ।
कथं चैतन्महायुद्धं प्रावर्तत सुदारुणम् ॥ ७
क्व च वीभत्सुरभवद्यत्कर्णोऽयाद्युधिष्ठिरम् ।
को हर्जुनस्य सांनिध्ये शक्तोऽभ्येतुं युधिष्ठिरम् ॥ ८
सर्वभूतानि यो ह्येकः स्वाण्डवे जितवान्पुरा ।
कस्तमन्यत्र राधेयात्प्रतियुध्येज्जिजीविषुः ॥ ९

संजय उवाच ।

शृणु व्यूहस्य रचनामर्जुनश्च यथा गतः ।
परिदाय नृपं तेभ्यः संग्रामश्चाभवद्यथा ॥ १०

T₂ वा (for च). — ^b) S₂ D₁ M प्रत्यव्यूह (M 'हं')तः; G₂ (both times) प्रतिव्यूहत. D₂ मामकं; D₆ कौरवान् (for मामकान्). — ^c) B D_{a1} D_{1.3-5.7} चैव; D₆ T₁ वैतन्; G₂ (second time) च तन् (for चैतन्). K₃ B D_{a1} D_{1-5.7.8} T₃ G (G₂ both times) M महद्युद्धं; T₁ ममायुद्धं.

8 ^a) K_{2.3} T₁ भी (K₃ त्रि)भत्सुर. — ^b) K₁ कर्णेत्याद्युधिष्ठिरं; K₃ य कर्णोगायुं (corrupt); B₂ D_{n1} D₃ यत्कर्णोगायुं; B₃ कर्णोभ्यायाद्युं; T₁ M₂₋₄ कर्णोयासी-
द्युधिष्ठिरं; T₃ G₂ (first time).s कर्णो यत्र युधि स्थितः (G₂ [second time] 'धिष्ठिरं'; G_{1.2} (second time) M₁ कर्णे (G_{1.2} 'र्णो') वासीद्युधिष्ठिरः. Ca cites यत् (as in text). — ^d) K₁ D_{a1} शक्तोभ्येतुं (D_{a1} 'तं'); K₃ शक्तोतुं च; T_{1.2} G_{1.2} (both times) शक्तो जेतुं.

9 ^a) G₂ पाण्डवो (for स्वाण्डवे). — ^c) G₁ कथम् (for कस्तम्). V₁ B D_{a1} D₁₋₇ T₃ G_{1.8} अन्यस्तु (for अन्यत्र). T₁ राधेया; G₂ (second time) राधेयो. — ^d) D_{n1} प्रतिशयात् (sic); D₆ M 'विध्येत्; T₂ 'यायात्; G₂ (second time) 'विध्यज् (for 'युध्येज्).

10 ^a) D₆ रचनम्. — ^b) K₃ B₁₋₃ D_{4.8} (sup. lin. as in text) T₃ G (G₂ both times) M अर्जुनस्य; D_{n1} T₂ अर्जुनेन. K₃ तथा; T₂ मया (for यथा). K₃ [आ]त्मनः; D_{n1} [आ]हवे; T₂ श्रुतं; T₃ G (G₂ both times) गतं (for गतः). — ^c) K₃ V₁ D_{n1} D₆ परिहाय (D_{n1} 'र्ये'); K₄ परदाय; B D_{a1} D_{2-4.7} S (G₂ both times) परिवार्य; Co 'दाय (as in text). S (except T₂; G₂ both times) नृपान्. K₁ Co स्नेभ्यः; K₃ D₆ येभ्यः; B D_{a1} D_{1.3-5.7} स्वं स्वं; S (except T₂; G₂ both times) सर्वान् (for तेभ्यः). Ccp परिवार्य नृपं स्वं स्वं. — ^d) T₂ संग्रामं. K_{3.4} भवद्. G₂ (second time) transp. अभवत् and यथा. B₄ तदा (for यथा). B₈ यथा युद्धमवर्तत.

कृपः शारद्वतो राजन्मागधश्च तरस्त्रिनः ।
 सात्वतः कृतवर्मा च दक्षिणं पक्षमाश्रिताः ॥ ११
 तेषां प्रपक्षे शकुनिरुलूकश्च महारथः ।
 सादिभिर्विमलप्रासैस्तवानीकमरक्षताम् ॥ १२
 गान्धारिभिरसंभ्रान्तैः पार्वतीयैश्च दुर्जयैः ।
 शलभानामिव व्रातैः पिशाचैरिव दुर्दशैः ॥ १३
 चतुस्त्रिंशत्सहस्राणि रथानामनिवर्तिनाम् ।
 संशप्तका युद्धशौण्डा वामं पार्श्वमपालयन् ॥ १४
 समुच्चितास्तव सुतैः कृष्णार्जुनजिघांसवः ।

तेषां प्रपक्षः काम्बोजाः शकाश्च यवनैः सह ॥ १५
 निदेशात्सप्तपुत्रस्य सरथाः साश्वपत्तयः ।
 आह्वयन्तोऽर्जुनं तस्थुः केशवं च महाबलम् ॥ १६
 मध्येसेनामुखं कर्णो व्यवातिष्ठत दंशितः ।
 चित्रवर्माङ्गदः स्रग्वी पालयन्ध्वजिनीमुखम् ॥ १७
 रक्ष्यमाणः सुसंरुधैः पुत्रैः शस्त्रभृतां वरः ।
 वाहिनीप्रमुखं वीरः संप्रकर्षन्नशोभत ॥ १८
 अयोरभिर्महाबाहुः सूर्यवैश्वानरद्युतिः ।
 महाद्विपस्कन्धगतः पिङ्गलः प्रियदर्शनः ।

C. S. 31.41
 B. S. 40. 19
 K. S. 41. 32

11 ^a) Ś1 (by corr.) K1.4 D7 मागधाश्च; Ks Da1 मगधाश्च. — ^o) Dn1 om. सात्वतः. Ca cites सात्वतः. — ^d) Dn1 दक्षिणो; D2 दक्षिणे. B2 पथम्; T2 पार्श्वम् (for पक्षम्). B1 D2 आश्रिताः.

12 ^a) B5 प्रपक्षौ. T2 शकुनिम्. — ^b) T3 G (G2 first time) महाबलः (for 'रथः'). — ^c) D2 विमलं पाशैश्च; T2 विपुलप्रासैश्च; M1 विपुलः प्रा'. — ^d) V1 T1 G2 (second time) M2-4 तदानीकम्; B2.5 T2 M1 तद'; D2 स्वं चा' (for तवानीकम्). K1 Dn1 D2 M1 अरक्षतं (Dn1 'त'; M1 'ता'); D8 अरक्षितां; T1 अरक्षितान्. T3 G (G2 first time) तदानीमभ्यरक्षतां.

13 ^a) B5 असंभ्रातः. V1 D2.6 गांधारैरति (D8 'भि')-संभ्रातैः. Da1 D1.5 'रैरप्य' (Da1 'थ')सं; T3 G (G2 both times) 'रैश्चाप्यसं'. — ^b) Ś K1.2.4 पार्वतीयैश्च. G2 (second time) तु (for च). B5 च दुर्जनैः; Dn1 T2 सुदुर्जयैः. — G2 (first time) om. 13^{ca}. — ^d) K2.4 Dn1 D1.8 T2 M1 दुर्दशैः; T1 दुर्जयैः. G2 (second time) विशालैरिव दुर्दशैः.

14 ^a) V1 B (except B2) D (except D8) T1.3 G (G2 both times) M चतुर्विंशत्सहस्राणि; T2 चतुष्पष्टिसह'. — ^b) Ś2 आनिवर्तिनां; B2 अनुव'. — ^c) Some MSS. संसप्तका. — ^d) V1 B5 Dn1 D8 T1.2 M1 वामपार्श्वम्; D8 T3 G (G2 first time) वामं पक्षम्.

15 ^a) K1 समुच्चिताश्च; K3 D2 'स्थिताश्च; K4 V1 B D3.4.7 G2 (second time) Ca समन्विताश्च; Da1 D1.5 समास्थिताश्च; Dn1 समुसृताश्च; D8 G2 (first time) समर्चिताश्च; D8 M1 समुच्छिताश्च; T1 संशप्तकाश्च; T2 संरक्षिताश्च; T3 G1.8 समूहिताश्च (for समुच्चिताश्च). Ś1 K2 *व *तैः; K1 स्स विकृताः (for तव सुतैः). — ^b) Dn1 T2 कृष्णार्जुनजिघांसया; D8 हृष्टार्जुनजिघांसवः. — ^c) Ś2 K4 B5 Da1 D1.5 M2-4 प्रपक्षे; K3 V1 B1-4 D2-4.8.7 T G

(G2 both times) प्रपक्षाः. Ś1 K2-4 T1 G2 (second time) काम्बोजाः; Ś2 काम्बोजः; V1 कंबोजाः; M1 कंबोजैः. — ^d) Ś2 V1 M1 शकैश्च; B2 शकाम्यां; G2 (second time) शकश्च. Dn1 स हि (for सह).

16 ^a) K3 V1 D8 T2 G1 निर्देशात्; M1 निदेशाः. D8 तव पुत्रस्य (for सूतपु'). — ^b) T G (G2 both times) M2-4 सरथाश्चेभ'; M1 सरभाश्चेत' (sic). — ^d) T1 केशवांश्च. S (except T2; G2 both times) जिघांसवः (for महाबलम्).

17 ^a) K3 V1 B Da1 D1-8 -मुखे (for -मुखं). Dn1 सेनामुखस्य मध्ये तु; T1.8 G (G2 both times) M ततः सेनामुखे (T1 M1 'खो) कर्णो; T2 सेनामुखे ततः कर्णो. — ^b) K3 B1.3.4 Da1 D1-8 T1.8 G (G2 both times) M व्यव (B4 D2 'पा)तिष्ठत; V1 B2.5 [अ]प्यवातिष्ठत. K2 दंशिताः. Dn1 कर्णोतिष्ठत्सुदंशितः; T2 नृपातिष्ठत्स दं'. — ^c) Dn1 D8 T2 धन्वी (for स्रग्वी). T1 हेमवर्णा-गदस्त्रश्च. — ^d) K3 ध्वजिनीमुखे; B D3.4 वाहिनीमुखं.

18 ^a) K3 V1 B1.2.5 Da1 Dn1 D2-4.8.8 G1 रक्षमाणः (B2.5 'जैः). K3 तु संरुधः; K4 सुसंरुधैः (sic). — ^b) Dn1 अस्त्र' (for शस्त्र'). V1 B5 Dn1 D8 S (G2 both times) वरैः (for वरः). — ^c) V1 B1.8-8 D (except D8) T1.2 वाहिनी (B1.5 Da1 D2.4.5 T1.2 'नी')प्रमुखे. Ś2 वीराः; K3 वीरः. — ^d) T2 संप्रहर्षन्. K4 D1 अशोभतः; Dn1 T2 व्यरोचतः.

19 ^a) Ś1 (sup. lin. as in text) अभ्यरक्षिद्; K1 Ca अत्यरक्षि; K4 B1-4 D3.4.7 अभ्यवर्तन्; V1 D8 महा-सत्त्वो; D2 अधोवर्तिन्; T1 अनुजस्तु; T2 आयोधने; T3 G1.2 (second time).3 अशोकस्तु; G2 (first time) अशो-भत. B2 महाराज (for 'बाहुः'). — ^b) V1 B5 D8 G2 (first time) चंद्रवैश्वानरप्रभः; B1-4 Da1 D1.3-5.7 सूर्य-वैश्वानरप्रभः; Dn1 T1.2 वैश्वानरसमद्युतिः; T3 G (G2

C. 8. 7142
B. 8. 46. 20
K. 8. 41. 32

दुःशासनो वृतः सैन्यैः स्थितो व्यूहस्य पृष्ठतः ॥ १९
तमन्वयान्महाराज स्वयं दुर्योधनो नृपः ।
चित्राश्वैश्चित्रसंनाहैः सोदरैरभिरक्षितः ॥ २०
रक्ष्यमाणो महावीर्यैः सहितैर्मद्रकैक्यैः ।
अशोभत महाराज देवैरिव शतक्रतुः ॥ २१
अश्वत्थामा कुरूणां च ये प्रवीरा महारथाः ।
नित्यमत्ताश्च मातङ्गाः शूरेर्लेच्छैरधिष्ठिताः ।

second time) M चंद्रवैश्वानरद्युतिः. — ^a) B (B₂ lacuna) Da₁ D_{1.8-5.7} पिगाक्षः (for पिङ्गलः). — ^e) K₄ वृत्तः; D₈ महा- (for वृतः). — ^f) G₂ (second time) तिष्ठतः.

20 K₁ om. 20. — ^a) K₄ तमच्चयान्; T₈ G (G₂ (first time) तन्मध्ये स (for तमन्वयान्). K₈ S (except T₂; G₂ first time) महाबाहुः; Da₁ D_{1.5} राजः. — ^b) G₂ (first time) स्थितो (for स्वयं). M₁ नृप. — ^c) K₈ B Da₁ D_{1.8-5} M₁ चित्राश्वैश्च (K₈ श्वैः); T₂ चित्रश्च (for चित्राश्वैश्च). V₁ सेनाहैः; G₂ (second time) संनाहः (for संनाहैः. — ^d) V₁ B₈ Dn₁ D₈ सोदरैः; T₂ सदारैः.

21 ^a) K₈ Dn₁ D_{2.8.8} रक्षमाणो; G₂ (first time) M रक्ष्यमाणैः. Dn₁ D_{1.6} महावीर्यैः. — ^b) T₂ M₂₋₄ सहितो. K₈ Dn₁ D_{1.8} मद्रकैक्यैः; B₈ मद्रकैः सह; G₂ (both times) कै रथः (for कैक्यैः). — ^c) K₈ महाराजा; V₁ G₂ (first time) बाहुः (for राजः).

22 ^b) B_{2.4} transp. ये and प्रवीरा. Da₁ D_{1.5} च वीरा (for प्रवीरा). — S (except T_{1.2}) read 22^{def} and 24 for the first time after App. I (No. 6). — ^c) V₁ Dn₁ T₁ नित्यं मत्ताश्च; G₂ (first time) ये प्रमत्ताश्च. B₂ मातङ्गीः; Ca गाः (as in text). — ^d) T₁ मुख्यैः; G (G₂ first and second time) M₁ (first time).₂ (both times).₃ (first time).₄ (both times) मत्तैः; M₃ (second time) मुक्तैः (for म्लेच्छैः). K₈ B D_{2.4} 1.8 T₈ G₈ M₂₋₄ (all S MSS. first time) समन्विताः; V₁ Da₁ D_{1.5.8} समास्थिताः (V₁ गताः; D₁ हिताः) (for अधिष्ठिताः). — After the first occurrence of 22^{def}, T₈ G M₁ ins.:

405* आरोहणैर्महामात्रैस्तोमराङ्कुशपाणिभिः ।

[T₈ G₂ आरोहकैः. G₂ चारिभिः (for पाणिभिः).] — ^a) S₂ अनुयुस; Ca अन्वयुस् (as in text). B₈ तद्रथानीकः; G₂ (second time) ते दृढानीकं. T₂ अथान्वयुस्तथानीकं. — ^f) K₈ V₁ Da₁ D_{1.5} G₂ (second time) रक्षतः; T₁ गर्जत (for क्षरन्त).

23 ^a) K_{1.8} V₁ D₂ G_{1.2} (first time) तैरः; T₁ के-

अन्वयुस्तद्रथानीकं क्षरन्त इव तोयदाः ॥ २२
ते ध्वजैर्वैजयन्तीभिर्ज्वलद्भिः परमायुधैः ।
सादिभिश्चास्थिता रेजुर्दुमवन्त इवाचलाः ॥ २३
तेषां पदातिनागानां पादरक्षाः सहस्रशः ।
पट्टिशासिधराः शूरा बभूवुरनिवर्तिनः ॥ २४
सादिभिः स्यन्दनैर्नागैरधिकं समलंकृतैः ।
स व्यूहराजो विबभौ देवासुरचमूपमः ॥ २५

(for ते). B₈ D₂ विजयन्तीभिः. — ^b) M वर्मिताः (for ज्वलद्भिः). — ^c) T₁ हार्दिभिश्च (for सादिभिश्च). Ca coite सादिभिः (as in text). B₄ छादिता (for आस्थिता). K₂ रेणुरः; K₈ रुजु (sic); T₁ नागाः (for रेजुः). — ^d) T₈ G_{1.2} (second time) धूयमाना; G₂ (first time) M धूमायन्त (for दुमवन्त).

24 T_{1.8} G M read 24 (T₁ 24^{def} only) for the first time after the first occurrence of 22^{def}, G₂ consequently reading the same thrice (cf. v. l. 5). — ^a) V₁ Dn₁ T_{1.2} (both second time) G₁ (both times).₂ (second and third time).₃ (both times) M₂₋₄ (second time) पदाता (Dn₁ ती नागानां; D₈ रथाश्च. — ^b) V₁ पदरक्षाः. T₈ G₁ (both first time).₂ (all times).₃ (first time) M₂₋₄ (all second time) समन्ततः (for सहस्रशः). — ^c) K₈ पारदासीधराः; D₈ पादिशासिः; T₁ (first time) पट्टिशासिरथाः; T₁ (second time) पट्टिशासीधराः; T₂ पट्टैः सासिः; T₈ G₁ (both times).₂ (all times).₃ (both times) M₂₋₄ (all second time) पट्टिशासिः. K₈ सर्वैः; Dn₁ शूलाः (for शूराः). — ^d) B_{2.4} Da₁ D₈ अनिवर्तिनां. T_{1.8} G₁ (all first time).₂ (all times).₃ M (all first time) चापवाणमुसुंठिनः (G₁ M₂₋₄ भिः). — T_{1.8} G M ins. after the first occurrence of 24: G₂ repeats after the second occurrence of 24:

406* भिण्डिपालधराश्चैव शूलहस्ताः सुचक्रिणः ।

तेषां समागमो घोरो देवासुररणोपमः ।

[(L. 1) T₁ रथा (for धरा). T₈ G₈ कुलः; M₂₋₄ स्थूल (for शूल). T₁ च; T₈ G₂ (both times).₃ स- (for सु). — (L. 2) G₂ (second time) एषां (for तेषां).]

25 ^b) V₁ Dn₁ D₈ T₂ अश्वैश्च (for अधिकं). S (except T₂) पत्तिभिश्चाप्यलंकृतैः. — ^c) Dn₁ संव्यूह राजा; T₂ स व्यूह राजन्. — ^d) S₂ Dn₁ D₂ देवासुरचमूपमः; T₂ M₂₋₄ चमूपमं; G₁ देवराजचमूपमः.

बार्हस्पत्यः सुविहितो नायकेन विपश्चिता ।
 नृत्यतीव महाव्यूहः परेषामादधद्भयम् ॥ २६
 तस्य पक्षप्रपक्षेभ्यो निष्पतन्ति युयुत्सवः ।
 पत्न्यश्वरथमातङ्गाः प्रावृषीव बलाहकाः ॥ २७
 ततः सेनामुखे कर्णं दृष्ट्वा राजा युधिष्ठिरः ।
 धनंजयममित्रघ्नमेकवीरमुवाच ह ॥ २८
 पश्यार्जुन महाव्यूहं कर्णेन विहितं रणे ।
 युक्तं पक्षैः प्रपक्षैश्च सेनानीकं प्रकाशते ॥ २९
 तदेतद्वै समालोक्य प्रत्यमित्रं महद्बलम् ।
 यथा नाभिभवत्यस्मांस्तथा नीतिर्विधीयताम् ॥ ३०
 एवमुक्तोऽर्जुनो राज्ञा प्राञ्जलिर्नृपमब्रवीत् ।
 यथा भवानाह तथा तत्सर्वं न तदन्यथा ॥ ३१

यस्त्वस्य विहितो घातस्तं करिष्यामि भारत ।
 प्रधानवध एवास्य विनाशस्तं करोम्यहम् ॥ ३२
 युधिष्ठिर उवाच ।
 तस्माच्चमेव राधेयं भीमसेनः सुयोधनम् ।
 वृषसेनं च नकुलः सहदेवोऽपि सौबलम् ॥ ३३
 दुःशासनं शतानीको हार्दिक्यं शिनिपुंगवः ।
 धृष्टद्युम्नस्तथा द्रौणिं स्वयं यास्याम्यहं कृपम् ॥ ३४
 द्रौपदेया धार्तराष्ट्राञ्छिष्टान्सह शिखण्डिना ।
 ते ते च तांस्तानहितानस्माकं म्रन्तु मामकाः ॥ ३५
 संजय उवाच ।
 इत्युक्तो धर्मराजेन तथेत्युक्त्वा धनंजयः ।

C. 8 2159
B. 8. 46. 37
K. 8. 41. 49

26 ^a) K₁ बार्हस्पत्यः; D₂ पत्यः; Cc °स्पत्यः (as in text). M₁ स (for सु). — °) T₁ तदा च स; G₁ नृत्यन्निव (for नृत्यतीव). — ^d) S₂ K₁ B₅ D_{2.8} आददद्; T₁ आददाद्; T₃ G_{1.8} आदधाद्. B₁₋₄ D_{3.4} transp. आदधत् and भयं.

27 ^a) D_{n1} पक्षाः; M₁ पक्षः (for पक्ष-). — ^b) K₃ D_{n1} निष्पतंतो; T₃ G_{1.8} निःसरंति (for निष्पतन्ति). — D_{n1} om. 27°-28°. — °) B (except B₄ D_{2-4.6.7} हस्त्यश्वं (for पत्न्यश्वं).

28 D_{n1} om. 28 (cf. v. l. 27). — ^a) D_{a1} D_{1.5} कर्ण. K₃ सेनामुखे तदा कर्ण. — ^b) T₂ राजन्. — ^d) K₃ एकं वीरं; Cc एकं (as in text).

29 ^b) T₁ निहतं (for विहितं). — °) B₂ उक्तं; T₂ युक्तः. — ^d) K₃ सुरानीकं; V₁ D_{a1} D_{1.5} साध्वनीकं; B_{1.8-5} D_{3.4.7} T₂ C_v परानीकं; B₂ सह°; D_{2.8} T₃ G_{1.8} M सारा°; D₆ रथा°; T₁ वीरा°; G₂ एका° (for सेना°).

30 ^a) D₂ तं (for तत्). S₁ K₃ तदेतद्वेषमालोक्य; V₁ B₅ D_{n1} D₆ S त(B₅ D₆ त्व)त्समीपगतं (B₅ °जनं) ह्येतत्. — ^b) S₂ K₁ प्रतिमित्रं; D₂ प्रतिभूढा; T₁ प्रत्यमित्र-; T₃ °नीकं; Cc °मित्रं (as in text). B₂ T₂ महाबलं. — °) K₄ [अ]स्मात्. B₂ यथाशोभं भवत्यस्मिन्. — ^d) T₁ [अ]नीके (for नीतिर्). G₂ तथा कुरु महाबल.

31 Before 31, T₃ G_{1.8} ins. संजयः. — ^a) G₁ अर्जुनं. D_{a1} D_{1.5} राजा; D_{n1} T₃ G₈ राजन् (for राज्ञा). — ^b) K₃ D₃ वाक्यमब्रवीत्; V₁ नृपतिं ब्र°; T_{1.8} G M भूय अ- (T₁ °यम-; M_{2.4} °य आ)ब्रवीत्. — °) S (except T₂) यथा यथा भवानाह. — ^d) T₁ G₂ तथा; G₁ सत्वं (for सर्वं).

32 ^a) B₅ यस्तत्र; D_{n1} यत्त्वया; D₂ यस्तस्य; T₁

यत्त्वस्य; T₃ G_{2.8} यत्तस्य. K₃ विहतो; D_{n1} [अ]विहितो; T_{1.8} G_{2.3} विहितं; M₁ निहतसू (for विहितो). D_{n1} [अ]बाहं; T₁ M तात (M₁ °तत्); T₃ G₈ युक्तं; G₂ तं तु (for घातत्). T₂ यस्त्वं व्यवहितो यातत्; G₁ अयुक्तकस्य विहितं युक्तं (sic). — ^b) K₃ D_{n1} T G M₁ तत् (for तं). T₁ सुव्रत (for भारत). — °) T₁ तथावमधिपं चैव; T₃ G M प्रधानमथ (G₂ °पि) चैवास्य. — ^d) T_{1.8} G M₁ विनाशं च (T₁ M₁ तं).

33 ^a) K₁ अपि; T_{1.8} G M जहि; T₂ अध (for एव). D₂ भवान्प्रयातु राधेयं. — ^b) K₁ स्वयोधनं.

34 ^a) S₁ K_{1.2.4} B₁₋₄ D_{2-4.7} पांडवो द्रोणसुतं यातु (B₂ यत्ते); D_{a1} D_{1.5} धृष्टद्युम्ना द्रोणसुतं. — ^d) V₁ B D_{n1} D_{3.4.6.7} S योत्स्यामि (for यास्यामि).

35 ^a) D₂ द्रौपद्या धार्तराष्ट्रेण. — ^b) S शेषान् (T₃ शिष्टाः); C_a शिष्टान् (as in text). D₂ M₄ शिखंडिनः. — °) D₅ ततो (for ते ते). T₂ रोचंत (for ते च तांस्). B_{2.8.5} स(B₂ नि)हितान्. K₃ D₃ (by corr.) ते च ते चाहितांस्तांस्तान्; D₄ ते ते च सहितान्स्तान्; T_{1.8} G M ततस्तानहितान्छीघ्रं. — ^d) M₁ ह्यस्माकं. M₁ हंतु (for म्रन्तु). D₂ सोमकाः (for मामकाः).

36 ^b) B₄ [अ]र्जुनस्तदा (for धनंजयः). — °) S₁ K_{1.2.4} D_{n1} आदिदेश; V₁ संदि° (for व्यादि°). D_{n1} T₁ M च (M स) (for स्व). — ^d) B₂ अयाच्; D_{n1} T₂ प्रायाच्; T_{1.8} G M आगाच् (for चागाच्). M₁ शशीषते (sic); D₂ चमूमुखे (for °मुखं). — After 36, D_{n1} ins.:

407* अर्कवैश्वानरप्रख्यं समुच्छ्रितपताकिनम् ।

D_{n1} cont.: S₁ K₃₋₄ B D_{a1} D₁₋₈ T₂ ins. after 36:

408* अग्निवैश्वानरः पूर्वो ब्रह्मेन्दुः सप्तितां गतः ।

तस्माद्यः प्रथमं जातस्तं देवा ब्राह्मणा विदुः ।

C. 8. 2159
B. 8. 46. 37
K. 8. 41. 49

व्यादिदेश स्वसैन्यानि स्वयं चागाचमूमुखम् ॥ ३६

अथ तं रथमायान्तं दृष्ट्वात्यद्भुतदर्शनम् ।

उवाचाधिरथिं शल्यः पुनस्तं युद्धदुर्मदम् ॥ ३७

अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।

[(L. 1) B₂ वैश्वानरं. Ca. v असिर्वैश्वा° (as above). Ś₂ K_{2.4} V₁ B₂₋₃ Da₁ Dn₁ D_{1.6} Cc पूर्व. D₈ T₂ अर्क-
वैश्वानरप्रख्यं (for the prior half). • Ś₂ K_{2.4} B_{1.5} Da₁
D_{1.2.4} ब्रह्मदः (Ś₂ B₁ Da₁ "धः"); D₈ ब्रह्मणः; Cnp
ब्रह्मदः; Ca ब्रह्मन्दुः (as above). Ś K₂ D₂ सप्ततां; K₃
सप्तथा; K₄ सप्तितां; V₁ सप्तमं; D₄ सप्तितां; Ca. v सप्तितां (as
above). Dn₁ ब्रह्मदक्ष सितागतः (sic); D₈ T₂ समुच्छ्रित-
पताकिनं (for the posterior half). — (L. 2) B₂
तमत्स्यांशः (sic); D₈ T₂ तमाचं. B_{1.2} Dn₁ D_{3.4.7} प्रथमो.
D₈ T₂ सृष्टं (for जातम्). Ś K_{2.4} B_{1.4} Dn₁ D₂₋₄ यं;
K₃ यद्; V₁ तद्; D₅ पार्यंत (sic) (for तं). Ś K₂₋₄ V₁
B₅ D_{2.6} ब्रह्मणे (K₄ "जं"); Da₁ Dn₁ D_{1.8-5.7} ब्राह्मणं. Ś₂
चदुः (sic); K₂ V₁ B_{1.5} D_{2.6} ददुः (for विदुः).]
Dn₁ cont.:

409* तमाचं प्रथमं सृष्टं ब्रह्मणा लोककर्तुणा ।

Finally, Dn₁ cont.: K₁ ins. after 36: Ś K₂₋₄ BD
T₂ after 408*:

410* ब्रह्मेशानेन्द्रवरुणान्क्रमशो योऽवहत्पुरा ।

तमाचं रथमास्थाय प्रयातौ केशवार्जुनौ ।

[(L. 1) Dn₁ योभवत्; B₂ नाहवयत् (sic) (for योऽवहत्).
— (L. 2) K₃ Da₁ D₁ 5 आद्यौ (K₃ "ध-"). T₂ ययतुः
(for प्रयातौ).]

On the other hand, S ins. after 36:

411* धनंजयो महाराज दक्षिणं पक्षमास्थितः ।

भीमसेनो महाबाहुर्वायं पक्षमुपाश्रितः ।

साल्यकिद्रौपदेयाश्च स्वयं राजा च पाण्डवः ।

व्यूहस्य प्रमुखे तस्थुः स्नेहानीकेन संवृताः ।

स्वबलेनारिसेन्यं तत्प्रत्यवस्थाप्य पाण्डवः । [5]

प्रत्यव्यूहपुरस्कृत्य धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।

तत्सादिनागकलिलं पदातिरथसंकुलम् ।

धृष्टद्युम्नमुखं व्यूहमशोभत महाबलम् ।

Colophon.

[(L. 1) G₂ पक्षमाश्रितः. — M om. line 2. — (L. 2).
T₁ वामः. — (L. 4) G₂ तस्यौ. T₁ सारानीकेन; T₂ M
सारानीकेपु; T₃ G₂ सेनानीकेन (for स्नेहानीकेन). T₂ संयुताः (for
संवृताः). G₂ स्वसैन्येनाभिसंवृतः. — (L. 8) T₂ धृष्टद्युम्नकृतं
घोरम् (for the prior half). — Colophon om. in T₂.
— Day of Karna's Generalship: T₁ M द्वितीयेहनि (T₁

निघ्नन्नमित्रान्कौन्तेयो यं यं त्वं परिपृच्छसि ॥ ३८

श्रूयते तुमुलः शब्दो रथनेमिस्वनो महान् ।

एष रेणुः समुद्भूतो दिवमावृत्य तिष्ठति ॥ ३९

चक्रनेमिप्रणुना च कम्पते कर्ण मेदिनी ।

प्रवात्येष महावायुरभितस्तव वाहिनीम् ।

"वेहि). — Adhy. name: T₁ M व्यूहकरणं. — Adhy. no.:
T₁ M 40; T₃ G 41.]

— After the above, T₃ G₂ ins. 403*.

37 S (except T₂) om. 37-38. — "a) Ś₂ K_{2.4}
आस्थाय; K₁ आस्था यातं (sic). B₂ ततो दृष्ट्वा तु तत्सैन्यं.
— "b) K₁ दृष्ट्वाभ्यस्तुतदर्शनं (sic); B₂ अत्यन्ताद्भुतं; Dn₁
T₂ दृष्ट्वा चाद्भुतं. — K₃ om. 37^c-38^b. — "c) K₁ D_{1.8}
[आ]धिरथं; B₁ [अ]तिरथं; D₈ सारथिः; T₂ [अ]तिरथि.
— After 37, Dn₁ T₂ ins.:

412* अवस्थितमिदं वाक्यं मद्राजः सयन्निव ।

38 S (except T₂) om. 38; K₃ om. 38^{ab} (of.
v. l. 37). — "a) Bomb. ed. and Cal. ed. आयातः.
— After 38^{ab}, K₄ Dn₁ D₇ ins.:

413* दुर्वारः सर्वसैन्यानां विपाकः कर्मणामिव ।

— "a) Ś₁ K_{2.4} कौन्तेयः; Dn₁ T₂ समरे (T₂ "रं") (for
कौन्तेयो). — "b) K₃ V₁ B D यं कर्णः; T₂ कर्णं यं (for यं
यं त्वं). T₂ पर्यपृच्छसि.

39 — "a) K₃ D₈ तुमुलः. V₁ B₅ घोषः (for
शब्दो). T_{1.3} G M श्रूयते मेघसदृशो (T₃ "संकाशो").
— "b) K₃ B₅ य(B₅ त)था नेमिस्वनो; B₁₋₄ Da₁
D_{1-5.7.8} यथा मेघं (for रथनेमिं). T₁ यथा; T₃ G M
तथा (for महान्). — After 39^{ab}, N T₂ ins.:

414* ध्रुवमेतौ महात्मानौ वासुदेवधनंजयौ ।

While T_{1.3} G M read 418* after 39^{ab}.

40 — "a) K₁ चक्रनेमिः; Dn₁ S राजवाजि. B₅ -प्रणु-
चावः; D₂ -प्रणुलेवं; T₂ -प्रकीर्णां च (for -प्रणुना च).
B_{1.2.4} D_{4.7} [ह]व (for च). — "b) V₁ B₅ D_{2.6} कंपतीव
वसुंधरा; T₁ M कर्णं कंप (T₁ "र्णं कंपं)ति मेदिनी. — After
40^{ab}, K₄ Dn₁ T₂ ins.:

415* चमूं तवेमां विपुलां समृद्धा-

मसंख्येयामशुकुलाकुलां च ।

ध्रुवं प्रवेक्ष्यजितो धनंजयः

कथं दहन्दीस हवाश्रयाशः ।

अमी हयाश्चन्द्रमरीचिवर्णाः

कृष्णप्रतोदेन प्रतुद्यमानाः ।

वहन्ति बीभत्सुमुदारसत्त्वाः

सितप्रभाः स्वभ्रमिवाभ्रसघाः ।

[5]

क्रव्यादा व्याहरन्त्येते मृगाः कुर्वन्ति भैरवम् ॥ ४०
 पश्य कर्ण महाघोरं भयदं लोमहर्षणम् ॥
 कवन्धं मेघसंकाशं भानुमावृत्य संस्थितम् ॥ ४१
 पश्य यूथैर्बहुविधैर्मृगाणां सर्वतोदिशम् ।
 बलिभिर्दंशदूलैरादित्योऽभिनिरीक्ष्यते ॥ ४२
 पश्य कङ्काश्च गृध्राश्च समवेतान्सहस्रशः ।
 स्थितानभिमुखान्घोरानन्योन्यमभिभाषतः ॥ ४३
 सिताश्चाश्वाः समायुक्तास्तव कर्ण महारथे ।

प्रदराः प्रज्वलन्त्येते ध्वजश्चैव प्रकम्पते ॥ ४४
 उदीर्यतो हयान्पश्य महाकायान्महाजवान् ।
 ध्रुवमानन्दर्शनीयानाकाशे गरुडानिव ॥ ४५
 ध्रुवमेषु निमित्तेषु भूमिमावृत्य पार्थिवाः ।
 स्वप्स्यन्ति निहताः कर्ण शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ४६
 शङ्खानां तुमुलः शब्दः श्रूयते लोमहर्षणः ।
 आनकानां च राधेय मृदङ्गानां च सर्वशः ॥ ४७
 बाणशब्दान्वहुविधान्नराश्वरथनिस्वनान् ।

C. 8. 2174
B. 8. 46. 52
K. 8. 39. 17

[Lines 1-4 = Lines 3-6 of 403*. — (L. 1) K₄ Dn₁ तवेमां (for तवेमां). — (L. 2) K₄ असंख्ययां. K₄ दृष्टतराश्चनागां; Dn₁ कर्ण रथाश्चनागां. — (L. 3) K₄ प्रपत्ते चरणं; Dn₁ प्रपत्ते चरणे (for प्रवेक्ष्यजितो). — (L. 4) K₄ इवामितश्रीः; Dn₁ 'मितशि (for 'श्रयाशः). — (L. 6) Dn₁ प्रखमानाः; T₂ विवृणु. — (L. 7) Dn₁ वहन्ति नीरं समुदारं. — (L. 8) T₂ प्रतिप्रभास्त्वत्वमिवासुसंवाः (sic).]

— After the above, K₄ Dn₁ read 53-54, repeating them in their proper place; while T₂ reads lines 7-10 of 403* followed by 53-55. — °) § K_{1.2.4} प्रयात्येव; Dn₁ D₈ M प्रयात्येष; G₁ अवात्येष. K₃ Da₁ D_{1.5.6.8} महान् (for महा-). — °) T₁ अहितस् (for अभितस्). D₁ वाहिनी. — °) §₂ K₄ M₁ व्याहरन्ते च (M₁ ते). — °) B₁₋₄ D_{3.4} क्रंदन्ति (for कुर्वन्ति). V₁ B₅ Dn₁ D₈ T₂ वेदयन्तो महद्भयं (D₈ 'हुतं).

41 °) T_{1.8} G M भयं (M₁ 'य) वै (for भयदं). § K_{1.2.4} S (except T₂) रोमहर्षणं. — °) S (except T₂) अर्कं (T₈ G_{2.3} M₁ 'र्कं) जीमूतसंकाशः (G₁ 'काशः; G₂ 'घातं). — °) K₃ आश्रित्य (for आवृत्य). K₃ D_{2.8} (before corr.) तिष्ठति (for संस्थितम्). S (except T₂) कवंधोवार्यं (G₂ परि) तिष्ठति.

42 °) V₁ Da₁ D_{1.5.6} बहुशतैर् (for 'विधैर्). S (except T₂) पश्य यूथं (T₁ ध्रुवं) बहु (T₃ G_{2.8} मृग-शतं. — °) B₂ सर्वतो दिशः. — °) B_{1.4} नृप; Dn₁ दीप्तः; D_{4.7} कर्णः; T₂ द्वीपि- (for दृष्ट-). — °) K₃ -निरीक्षते. — For 42^{ad}, T_{1.8} G M subst.:

416* ररास दीप्तलङ्गुलमादित्यमसितः स्थितम् ।

[G₁ रराज; M₈ रोरसद् (for ररास). T₈ G_{2.8} आदित्यम-मिसंस्थितं (for the posterior half).]

43 °) B_{1.3.4} Da₁ D_{1.4.5.7} T₃ G M₁ काकांश्च; D₈ केकांश्च (for कङ्कांश्च). — °) B₂ समवेतांश्च सर्वशः. — After 43^{ad}, T_{1.8} G ins.:

417* आदित्यमभिवीक्षन्ते ह्यशिवाः कर्ण सत्तराः ।

[T₁ तिलराः; G₁ laouna; G₂ सत्तराः] .

— T_{1.8} G om. 43^{ad}. — °) Dn₁ M अशिवान्घोरसंनदान्; T₂ अशिवा घोरसंनदं. — °) K₁ D_{1.5} M₁ अभिभाषतः; K₃ 'भाषतान्; B₃ समभिभाषतः (hypermetric); Dn₁ अभिभाषिणः; T₂ 'भाषते.

44 °) K₃ शिवाश्चासन्; D₈ सुज्येत्यश्वाः (sic); D₈ राजताश्वाः (for सिताश्चाश्वाः). V₁ B_{1.5} राजसा च समायुक्ते; B₂ राजसाश्वाः समायुक्तास्; B_{3.4} D_{3.4.7} रंजिताश्चामरायुक्ताः; Da₁ D_{1.6} रजसा (D₁ 'सां) तमसा युद्धे (D₈ 'के); Dn₁ ध्रुजलश्चसमायुक्ते; D₈ राजसा तमसा युद्धं; S श्वेतवाजिसमायुक्ते. — °) Dn₁ त्वयि (for तव). § K_{1.5} महाहवे; B₃ महारथ. — °) D₈ om. प्रदराः. K_{3.4} B₁₋₄ D_{2-4.6.7} T₃ G₈ प्रवराः; Dn₁ प्रवलाः; D₈ सुंदराः; T_{1.2} G_{1.2} M₃₋₄ पताकाः; G₀ प्रदराः (as in text). V₁ D₂ प्रज्वलन्ते ते; Dn₁ D₂ प्रस्वलन्त्येते; T₁ G_{1.2} प्रज्वलन्त्येताः; T₂ प्रज्वलत्येषा; T₃ G₈ प्रलयन्त्येताः; M₂₋₄ प्रज्वलन्त्येव. — °) V₁ B₅ Dn₁ D_{2.6} S (except T₃ G₈) ध्वज(T₂ रथ)श्चातीव कंपते.

45 °) K₃ B (except B₅) Da₁ D_{1-5.7.8} T₁ G₁ सवेपथूरः; G₂ उदीर्यतो (for उदीर्यतो). — °) Dn₁ T₂ महाबलान्; M₂₋₄ मनोजवान् (for महा-). — °) Dn₁ T₂ महावेगान्; T_{1.8} G M महावीर्यान् (for दर्शनीयान्). K₃ दर्शनीयान्सहाकाशे. — °) K₃ महाराज (hypermetric) (for आकाशे).

46 °) D₈ om. ध्रुवम्. V₁ D₈ एवम् (for ध्रुवम्). — °) B (except B₅) Da₁ Dn₁ D_{1.2.5.7} आश्रित्य (for आवृत्य). K₁ पार्थिव. — °) K₃ पश्यन्ति; Da₁ स्वपन्ति (for स्वप्स्यन्ति). D₂ निहिताः.

47 °) K₃ D₈ तुमुलः. — °) § K_{2.4} Dn₁ S रोमहर्षणः. — Da₁ D_{1.5} om. 47^{ad}. — °) K₃ अनेकानां (for आनकानां). — °) B₃ निस्वनाः; S (except T₂) हन्यतां (for सर्वशः).

48 °) K₄ बाणाशब्दान्; T₁ G₁ शृणु शः; G₂ बाहशः;

C. 8. 2175
B. 8. 46. 53
K. 8. 39. 17

ज्यातलत्रेषुशब्दांश्च शृणु कर्ण महात्मनाम् ॥ ४८
हेमरूप्यप्रमृष्टानां वाससां शिल्पिनिर्मिताः ।
नानावर्णा रथे भान्ति श्वसनेन प्रकम्पिताः ॥ ४९
सहेमचन्द्रतारार्काः पताकाः किङ्किणीयुताः ।
पश्य कर्णार्जुनस्यैताः सौदामिन्य इवाम्बुदे ॥ ५०
ध्वजाः कणकणायन्ते वातेनाभिसमीरिताः ।

Co बाणश (as in text). Dn1 च विविधान् (for बहुवि).
— ^b) B1.4 रवांश्च गजवाजिनां; B2 S (except T2)
नराश्वरथदंति (T2 G2.8 'वाजि'नां; B3 D2.4.7 नराश्वगजवा-
जिनां; B4 'गजनिश्चनान्'; D1 वराश्वरथ'; D2 नराश्वरथिनां
स्व'. — ^c) Cnp कर्णांश्च (for शब्दांश्च). B3 T1
ज्यातलत्रेषुशब्दांश्च (T1 'शब्दस्व'); T2 ज्यातलत्रेषुशब्दांश्च.
— ^d) B2 महास्वनाः (for महात्मनाम्).

49 ^a) K1 B1.4 D1.7 हेमरूप्य-; Dn1 हेमरौप्य-; D2
'रूप्य-; M1 'रूप- (for 'रूप्य-). S2 B1.8-8 Da1 Dn1
D1-2.7.8 T2 Co -प्रमृष्टानां; B2 -प्रमृष्टानां; D2 -प्रमृष्टानां
(for -प्रमृष्टानां). G2 Ca: प्रसिष्टानां (sio) निर्मितानां । G2 — ^b)
K1 वाससाः; D2.4 वेसांसि. K1 शिल्पिनिर्मिताः; Dn1 M1.4
शिल्पिनिर्मिताः; T1 'भिः कृताः. — B3 om. 49^a-51^b. D2
S transp. 49^{cd} and 50^{ab}. — ^c) V1 नानावर्ण- K3
(before corr. as in text) रथाः; D2 रथं; T1 M रणे (for
रथे). — ^d) B2 समीरिताः; Da1 D1.5 प्रकम्पिताः (for
प्रकम्पिताः).

50 B2 om. 50 (cf. v. l. 49). D2 S transp. 49^{cd}
and 50^{ab}. — ^a) T1 महेंद्र- (for सहेम-). B2 'नक्षत्राः;
D2 'तारार्क-; T G 'तारामाः (for 'तारार्काः). — ^b) M1
कंकिणीयुताः. — ^c) G1 [ए]व; G2 [ए]वौ (for [ए]ताः).
— ^d) Some MSS. सौदामिन्य. S2 [अ]बुधे; K1
[आ]त्मनां; B2 [अं]बुदाः; D2 [अं]बरे; G2 [अं]बुद (for
[अ]म्बुदे).

51 B2 om. 51^{ab} (cf. v. l. 49). — ^a) G2 ध्वजः.
V1 (marg. as in text) कथकशायन्ते; Da1 D1.5
कणकणायन्ते; D2 कर्ण कणायन्ते. — ^b) T M वातेनाति (T1
'पि)समीरिताः; B2 'नाभिप्रकम्पिताः. — After 51^{ab}, K4
V1 B D (except D2) ins.:

418* विभ्राजन्ति रणे कर्ण विमाने देवता यथा ।

[Da1 D1.5 रथे (for रणे). V1 विमानैर्. B2 D2 दैवते.]
— ^a) V1 D2.6 G1 सपताक-; B2 पताकाश्च. S2 D1 रथश्चापि;
V1 B2 D2.6 रथानां वै (for रथाश्चापि). S1 K2.3 B1-4
Da1 Dn1 D1.8-5.7 चैते; S2 K1 चैव (for चापि). — ^d)
Some MSS. पंचालानां. D2 महारथैः (for महात्मनाम्).

सपताका रथाश्चापि पाञ्चालानां महात्मनाम् ॥ ५१
नागाश्वरथपत्न्यौघांस्तावकान्समभिमतः ।
ध्वजाग्रं दृश्यते त्वस्य ज्याशब्दश्चापि श्रूयते ॥ ५२
अद्य द्रष्टासि तं वीरं श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।
निघ्नन्तं शात्रवान्संख्येयं यं कर्ण परिपृच्छसि ॥ ५३
अद्य तौ पुरुषव्याघ्रौ लोहिताक्षौ परंतपौ ।

— K4 V1 B D T2 ins. after 51: T1.8 G M after
39^{ab} :

419* पश्य कुन्तीसुतं वीरं बीमत्सुमपराजितम् ।

प्रधर्षयितुमायान्तं कपिप्रवरकेतनम् ।

[(L. 2) B2.3.5 Da1 D1.2.5 प्रध (D2 'क')र्षयंतमायांतं; Dn1
D2 S प्रहरिष्यंतमा (for the prior half). Co cites
प्रधर्षयंतं.]

— K4 V1 B D ins. a passage given in App. I (No.
7) after 419*; S K1-8 ins. it after 51; T2 after
52^{ab}, repeating 52^{ab} after the passage.

52 ^a) S2 K1.4 नराश्व-; Dn1 T2 (second time)
नानाश्व-; T (T2 first time) G1.8 M गजाश्व-; G2 रथाश्व-
(for नागाश्व-). — After 52^a, M3 reads 56^d. — ^b)
D2 समभिद्रुतान्; T1.8 G M1.2.4 युधि निघ्नतः; T2 (first
time) युधि घातिनम् (for समभिघ्नतः). — N reads 57^{cd}
after 52^{ab}; (K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 repeating
it in its proper place) T2 after the repetition of
52^{ab} and repeating it in its proper place. K3
om. (? hapl.) 52^{cd}. — ^c) K1 T2 ध्वजाग्रे. B2.5 T2 G
तस्य; Dn1 D2 T2 चास्य; T1 यत्र; M ह्यस्य (for त्वस्य).
— ^d) S K1-3 ज्याध्वनिश्च; K4 ज्याध्वनश्च. S K Dn1 S
चैव (for चापि).

53 K4 Dn1 read 53-54 for the first time after
415* (cf. v. l. 40). T2 reads 53-55, T3 G3
read 53, G1 M1 read 53^a-55^b for the first
time after 403*. — ^a) K1.8 D2 दृष्टासि; B1.8
Dn1 द्रष्टव्यसि (for द्रष्टासि). T2 द्रष्टव्यस्य महेश्वरसं.
— ^c) K1 Dn1 शात्रवान्; Da1 D1.5 तावकान्; T2 समरे
(for शात्रवान्). S K1.2.4 मल्लैर्; Da1 D1.5 युद्धे; T2
शत्रून्; G2 M संख्ये (for संख्ये). B2 प्रंतं शरानसंख्येयं.
— ^d) B1 यौ (for यं).

54 For sequence in T2, cf. v. l. 53. — ^a) S
K2.4 पश्य (for अद्य). — ^d) K3 D2 दृष्टासि. T1
G1.8 M [अ]मितविक्रमौ; T2 [अ]त्यंततेजसौ; (for
[ए]करथस्थितौ). — After 54, T2 ins.:

वासुदेवार्जुनौ कर्णं द्रष्टास्येकरथस्थितौ ॥ ५४
 सारथिर्यस्य वाष्णेयो गाण्डीवं यस्य कार्मुकम् ।
 तं चेद्वन्तासि राधेय त्वं नो राजा भविष्यसि ॥ ५५
 एष संशप्तकाहूतस्तानेवाभिमुखो गतः ।
 करोति कदनं चैषां संग्रामे द्विषतां बली ।
 इति ब्रुवाणं मद्रेशं कर्णः प्राहातिमन्युमान् ॥ ५६
 पश्य संशप्तकैः क्रुद्धैः सर्वतः समभिद्रुतः ।
 एष सूर्य इवाम्मोदैश्चक्रः पार्थो न दृश्यते ।
 एतदन्तोऽर्जुनः शल्य निमग्नः शोकसागरे ॥ ५७
 शल्य उवाच ।
 वरुणं कोऽम्भसा हन्यादिन्धनेन च पावकम् ।

को वानिलं निगृहीयात्पिबेद्वा को महार्णवम् ॥ ५८
 ईदृग्रूपमहं मन्ये पार्थस्य युधि निग्रहम् ।
 न हि शक्योऽर्जुनो जेतुं सेन्द्रैः सर्वैः सुरासुरैः ॥ ५९
 अथैवं परितोपस्ते वाचोक्त्वा सुमना भव ।
 न स शक्यो युधा जेतुमन्यं कुरु मनोरथम् ॥ ६०
 बाहुभ्यामुद्धरेद्धूमिं दहेत्क्रुद्ध इमाः प्रजाः ।
 पातयेन्निदिवादेवान्योऽर्जुनं समरे जयेत् ॥ ६१
 पश्य कुन्तीसुतं वीरं भीममक्लिष्टकारिणम् ।
 प्रभासन्तं महाबाहुं स्थितं मेरुमिवाचलम् ॥ ६२
 अमर्षी नित्यसंरब्धश्चिरं वैरमनुसरन् ।
 एष भीमो जयप्रेप्सुर्युधि तिष्ठति वीर्यवान् ॥ ६३

C. 8. 2203
B. 8. 46. 81
K. 8. 39. 32

420* यत्र कृष्णो जगन्नाथो यत्र राजा युधिष्ठिरः ।

यत्र गाण्डीवधक्पार्थो कथं त्वं हंसि तद्वलम् ।

55 For sequence in T₂, cf. v. 1. 53. — ^a)

K₈ यत्र (for यस्य). T₂ G_{1.2} गोविंदो (for वाष्णेयो).
 — ^b) D₈ गांजीवं (for गाण्डीवं). T₂ वै धनुः (for
 कार्मुकम्). — G₁ M₁ om. 55^{ad}. — ^c) K₈ त्वं (for तं).
 K₄ धर्त्तासि; T₁ यंतासि; T₂ हंतास (sic) (for हन्तासि).
 K₄ राधेयं; T₂ वै कर्ण (for राधेय). — ^d) B₂ G₁
 भविष्यति. — After 55, T₂ ins.:

421* रथनेमिस्त्रिनः संख्ये मेघसेवाभिगर्जितः ।

श्रूयते वै यथा व्यक्तमेतौ कृष्णधनंजयौ ।

56 M₈ om. 56^{ab}. — ^a) K₈ एक (for एष).
 Some MSS. संसप्तका. D₁ हत्वा (for [आ]हूतस्).
 T_{1.8} G_{2.8} एष संशप्तकानीकां (T₈ G_{2.8} कान्भूयस्). — ^b)
 D₁ त्वाम् (for तान्). V₁ सुखं गतः; T₂ सुखागतः.
 — ^c) K₈ तेषां; T₈ G_{1.8} चैष; G₂ चैव (for चैषां). — ^d)
 T₁ बले. — Before 56^{ef}, G₂ ins. संजयः. — ^e) D₈
 मद्रेशं (for मद्रेशं). — ^f) K₈ कर्ण. B₁ D_{8.4.7}
 [अ]तिमन्युना; D₁ D₈ T₂ स मन्युमान् (for [अ]तिम).
 T₈ G कर्णः प्रोवाच मन्युमान्.

57 § K_{1.2} D_{2.8} om. 57^{ab}. — ^a) Some MSS.
 संसप्तकैः. M₂₋₄ पश्य संशप्तकगणैः. — ^b) K₈ D₁ D₈ S
 समंतात् (for सर्वतः). K₈ समभिद्रुतः; D₁ S द्रुतं.
 — § K₁₋₈ D_{2.8.8} read 57^{ad} after 52^{ab}. K₄ V₁ B
 D₁ D₁ D_{1.8-5.7} read it for the first time after
 52^{ab} and T₂ after the repetition of 52^{ab}. — ^c) T₁
 [अं]भोवैश्च. — ^d) D₈ (second time) छत्रैः. T₂
 (second time) transp. छत्रः and पार्थः. — ^e) T₈ G_{1.8}
 M एष दांतो (for एतदन्तो). — ^f) V₁ B₂₋₅ D₁ D_{1.8-8}

T₂ योधसागरे; B₁ घोर (for शोक).

58 T₂ om. the ref. — ^b) K₈ विंधतेन (for
 इन्धनेन). T₂ तु (for च). V₁ B₈ D₁ D_{8.8} S को
 (T₂ वा)नलं (for पावकं). — ^c) G₂ M₂₋₄ वानलं. B₈
 अनिलं को विगृहीयात्. Co cites निगृ (as in text).
 — ^d) § 1.2 (sup. lin. as in text) K_{2.4} विशेद्वा को;
 K₈ निसरेद्वा; V₁ T₂ पिबेत्को वा (for पिबेद्वा को).

59 ^b) B_{2.5} D_{8.1} विग्रहं; T₁ G_{1.8} M निर्जयं (for
 निग्रहम्). — ^c) B₂ शक्तो रणे (for शक्योऽर्जुनो). — ^d)
 K₈ B₁₋₄ D_{2-4.7.8} युधि सेंद्रैः; V₁ B₈ D₁ D_{1.8.8}
 T₂ सेंद्रैरपि (for सेन्द्रैः सर्वैः). D₂ सवासवैः (for
 सुरासुरैः). T_{1.8} G M युधि देवासुरैरपि.

60 ^a) K₈ T₂ अथैनं; B_{1.8.4} D_{2-4.7} अथ वा (for
 अथैवं). B₂ परिदोषस्. — ^b) S (except T₂) वाग्भिस्त्वं
 (for वाचोक्त्वा). K₁ सुमनो; Co सुमना (as in text).
 B₁ वाचमुक्त्वा सुखी भव. — ^c) G_{1.8} हि (for स). D₈
 [अ]र्जुनो (for युधा). — ^d) K₁ मन्ये; D₄ अन्यत् (for
 अन्यं).

61 ^a) B₈ पातये. K₄ त्रिदिवा; T₁ त्रितयत् (sic)
 (for त्रिदिवात्).

62 ^{ab}) V₁ D₁ D_{1.8.8} G_{1.8} transp. वीरं and
 भीमम्. D₁ कारणं. — ^c) K₈ मंजनं तं; B₁ D₁
 D_{1.8.8.7} प्रभाषंतं; T₈ G₈ प्रवसंतं; G₂ प्रवरं तं (for
 प्रभासन्तं). — ^d) § 3 मेनं; T₁ उच्चं; M₁ मेरुः (for मेरुम्).
 B₁₋₄ D₁ D_{1.8-5.7} [अ]परं (for [अ]चलम्).

63 ^a) G₂ अमर्षात् (for अमर्षी). S (except T₂)
 पुरुषस्याग्रश्च (for नित्यसंरब्धश्च). — ^b) K₈ B₈ चिरः;
 V₁ चिराद्; S (except T₂) सदा (for चिरं). G₂ चैनं (for
 वैरं). K₈ अनुसरैः. — ^c) V₁ जये प्रैप्सुः; T₂ रणप्रेप्सुः.

C. 8. 2204
B. 8. 46. 82
K. 8. 39. 33

एष धर्मभृतां श्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
तिष्ठत्यसुकरः संख्ये परैः परपुरंजयः ॥ ६४
एतौ च पुरुषव्याघ्रावश्विनाविव सोदरौ ।
नकुलः सहदेवश्च तिष्ठतो युधि दुर्जयौ ॥ ६५
दृश्यन्त एते कार्णोयाः पञ्च पञ्चाचला इव ।

व्यवस्थिता योत्स्यमानाः सर्वेऽर्जुनसमा युधि ॥ ६६
एते द्रुपदपुत्राश्च धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
हीनाः सत्यजिता वीरास्तिष्ठन्ति परमौजसः ॥ ६७
इति संवदतोरेव तयोः पुरुषसिंहयोः ।
ते सेने समसज्जेतां गङ्गायमुनवद्भृशम् ॥ ६८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकार्णवोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

३२

धृतराष्ट्र उवाच ।
तथा व्यूढेष्वनीकेषु संसक्तेषु च संजय ।

संशप्तकान्कथं पार्थो गतः कर्णश्च पाण्डवान् ॥ १
एतद्विस्तरतो युद्धं प्रब्रूहि कुशलो ह्यसि ।

64 ^a) B₈ धर्मभृतां (for 'भृतां'). — ^b) D₁ D_{1.5} धर्मराजा. — ^c) S K_{1.2.4} [अ] सुकरैः; K₈ M₁ 'करैः'; C_{8.6} 'करः' (as in text). K₁ संख्यैः; K₈ मन्ये; G₂ M₃₋₄ संख्ये (for संख्ये). — ^d) K₈ परि; B₁ शरैः (for परैः). K₄ परपुरंजय.

65 D₁ यमौ (for एतौ). — ^b) D₁ D₈ T₂ दुर्जयौ (for सोदरौ). T_{1.8} G_{1.8} M आ (M₁ अ) श्विनेयौ महारथौ (T₈ G₈ 'बलौ'); G₂ अश्विनेयौ महौजसौ. — ^d) D₁ तिष्ठतौ; D₁ तिष्ठतो. D₂ G₂ दुर्मदौ; D₈ सोदरौ (for दुर्जयौ).

66 ^a) D₂ पश्यन्त; D₈ दृश्यन्त. K_{2.4} B_{2.8.5} D_{2.8} कार्णोयाः (K₂ 'यः'; D₂ 'यं'); K₈ कौतेयाः; C_{8.7} कार्णोयाः (as in text). B₁ D₁ D_{3.4.7.8} T₂ अमी स्थिता द्रौपदेयाः; T_{1.8} G M एते तिष्ठन्ति कार्णोयाः. — ^b) D₁ पंच पञ्चाचला; D₂ पंच पञ्चाचला. D₈ पांचाला युद्धदुर्मदाः; C₇ as in text. — ^c) K₈ विविस्तिता (for व्यवस्थिता). S₁ K₈ B₂ योत्स (S₁ 'ध्य') मानाः; V₁ B_{1.4.5} D₁ D_{1.8-7} योद्धुकामाः (for योत्स्यमानाः). D₁ D₈ S योत्स्यमाना महावीर्या (D₈ 'रा'). — ^d) D₁ D₈ S भीमार्जुन (for सर्वे). V₁ D₁ D_{1.5.8} रणे (for युधि).

67 ^a) K₈ तथा (for एते). D₁ D₈ T₂ द्रुपदस्या-
त्मजाश्रामी (T₂ 'श्रेमे'). — T₁ om. 67^{ad}. — ^b) V₁ B
D_{8.6.7} स्फीता; D₂ सर्वे; D₁ D_{4.8} (marg. as in text)
दीप्ताः (for हीनाः). V₁ B D₁ D_{8.6.7} सत्यजितो; M₁
सत्त्वजिता. — ^d) D₁ तिष्ठन्तः. — After 67, K₄ V₁
B_{1.2.4.5} D T₂ ins.:

422* असाविन्द्र इवासह्यः सात्यकिः सात्वतां वरः ।

युयुत्सुरूपयात्यसान्क्रुद्धान्तकसमः पुरः ।

[(L. 1) D₁ D_{1.5} सत्वतां (for सात्वतां). B₂ पुरः
(for वरः). — (L. 2) D₈ युयुध्यमानो यालसान्. B₈ प्रमः;
D₈ पुनः (for पुरः). D₁ D₈ T₂ कार्णातकयमोपमः.]

T₂ cont.: T₁ ins. after 67^{ad}: T₈ G ins. after 67:

423* यत्र कृष्णार्जुनौ वीरौ यत्र राजा युधिष्ठिरः ।

तत्र धर्मश्च सत्यं च यतो धर्मस्ततो जयः ।

[(L. 2) T₂ यत्र (for तत्र). G₂ transp. धर्मः and सत्यं.]

68 ^a) D₁ G₂ एवं; T₁ M राजन् (for एव). — ^b)
D₈ तव सज्जेतां; M समसज्जेते. — ^d) D₁ D₂ गंगा-
यमुनसंनिभे. — After 68, K₄ ins.:

424* तदास्थितमनाज्ञाय प्रत्यमित्रमहद्वलम् ।

अव्यूहतार्जुनो व्यूहं पुत्रस्य तव दुर्जयम् ।

[=(Var.) 8. 32. 3.]

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: S₂
K_{1.4} द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: D₁ शल्य-
वाक्यं; T₁ शल्यविवादसमाप्तिः; T₂ कर्णशल्यसंवादः; M₁
कर्णशल्यविवादे. — Adhy. no. (figures, words, or
both): S₁ K₁ 32; S₂ 31 (as in text); B₁ 46; B₈
D₈ 47; D₁ D₈ 57; D₁ T₂ 41; D₄ 37; T_{1.8} G M 39.

After the colophon of 8. 31, T G read two pass-
ages given in App. I (No. 14 and No. 15).

32

1 ^a) K₁ व्यूहेषु. C₈ as in text. — ^b) K₈ B₂
संस (B₂ 'श') सेषु; D₄ संयुक्तेषु; C₈ संस (as in text).
B_{2.8} D₁ च संजयः; D₁ D_{1.5} धर्मंजयः (for च संजय).
— ^c) Some MSS. संसप्तकान्; B₈ S (except T₂)
संशप्तकाः (B₈ 'कं'). V₁ B₈ गतः (for कथं). D₁ प्रासः;
S (except T₂) पार्थ (for पार्थो). — ^d) V₁ B₈ D₁
D₁ D_{1.5.8} S कथं (for गतः). D₁ D₁ T G कर्ण.
D₁ पाण्डवः; T G₈ पाण्डवाः.

2 ^a) K₈ विचरतो; B D_{8.4.7} विस्तरशो. D₈ ब्रूहि
(for युद्धं). — ^b) D₈ युद्धं त्वं (for प्रब्रूहि). — ^c) K₈

न हि तृप्यामि वीराणां शृण्वानो विक्रमात्रणे ॥ २

संजय उवाच ।

तत्स्थाने समवस्थाप्य प्रत्यमित्रं महाबलम् ।

अव्यूहतार्जुनो व्यूहं पुत्रस्य तव दुर्नये ॥ ३

तत्सादिनागकलिलं पदातिरथसंकुलम् ।

धृष्टद्युम्नमुखैर्व्यूढमशोभत महद्बलम् ॥ ४

पारावतसवर्णाश्चश्चन्द्रादित्यसमद्युतिः ।

पार्षतः प्रबभौ धन्वी कालो विग्रहवानिव ॥ ५

पार्षतं त्वभि संतस्थुर्द्रौपदेया युयुत्सवः ।

सानुगा भीमवपुषश्चन्द्रं तारागणा इव ॥ ६

अथ व्यूढेष्वनीकेषु प्रेक्ष्य संशप्तकात्रणे ।

कुद्धोऽर्जुनोऽभिदुद्राव व्याक्षिपन्गाण्डिवं धनुः ॥ ७

अथ संशप्तकाः पार्थमभ्यधावन्वधैषिणः ।

विजये कृतसंकल्पा मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ८

तदश्वसंघबहुलं मत्तनागरथाकुलम् ।

पत्तिमच्छरवीरैर्धैर्दुतमर्जुनमाद्रवत् ॥ ९

C. 8. 2219
B. 8. 47. 10
K. 8. 42. 11

Dn1 T2 शूराणां (for वीराणां). — ^a) K3 शंस मे; D5 शृण्वतो (for शृण्वानो). V1 B5 Dn1 D8.8 युधि विक्रमान्; S (except T2) युधि विक्रमं (for विक्रमान्त्रणे).

3 ^a) K3 D2.8 सर्वं (for स्थाने). V1 B5 Da1 Dn1 D1.5.6 S तत्संस्थितमथो (D8 'थो') इष्टा; B1-4 D2.4.7 तदास्थितमवज्ञाय. — ^b) S2 K3 V1 B5 D8.8 T2.8 G1.8 M1.2 महद् (for महा-). B1-4 Da1 Dn1 D1.8-5.7 प्रत्यमित्रबलं महत्. — ^c) K Da1 D8 G2 M2.4 om. 3^{ad}. D2 reads 3^{ad} after 5. — ^{ad}) B5 प्रतिव्यूढस्तदा राजन्; Dn1 प्रतिव्यूढं महाराज (for ''). B5 दुर्नये; D6 दुष्कृतैः (for दुर्नये). D2 T G1.8 M1.8 प्रत्य (D2 M1 'ति') व्यूह (M1 'ह') ततः (D2 'दा') कर्णो द्वितीयं तनयस्य ते.

4 G2 om. 4. S K1.8.4 Dn1 D2.8 transp. 4 and 5. — ^a) K3 तत्सादिनागं; T1 तत्सादीनं *कलिलं. Ca cites सादिनः. — ^b) K1 'गण' (for 'रथ'). — ^c) K3 B D2.4.7 T2.8 G1.8 M धृष्टद्युम्नमुखं; D8 'रथैः'; T1 'मुखा'. K3 D2-4.7 व्यूहं; D1 व्यूहे; D6 गुहं; S (G2 om.) घोरं (for व्यूहं). — ^d) M2-4 महाबलं.

5 S K1.8.4 Dn1 D2.8 transp. 4 and 5. — ^a) K3 B D1 M2 पारावतसवर्णा (K3 'र्णा')श्च; K4 'सपर्या'श्च. — ^b) T3 G चंद्रसूर्यसमद्युतिः. — ^c) K1.2 पार्षताः; B2.8 पार्षतः. K4 प्रबभौ; V1 प्रवरो (for प्रबभौ). K3 क्षत्री (for धन्वी). S (except T2) स पार्ष (M1 'या')तो बभौ धन्वी. — ^d) D6 निग्रहवान्. ☞ Co: कालोपमः विग्रहवान्. ☞ — After 5, D2 reads 3^{ad}.

6 ^a) B2.8 पार्षतं (B3 'तस्'); G2 पार्षता; M1 'तस्'. S2 K4 च (for तु). K1 त्वनु (also 'भि') संतस्थुर; B3 त्वरितास्त; B5 त्वमतस्त; D2.4.7 जुगुपुः सर्वे; D6 त्वामितस्तस्थुर; T1 G2 त्वमितं (for त्वमितं). ☞ Ca: धृष्टद्युम्नमभिलक्ष्य स्थितवतः. ☞ — ^b) D6 सहस्रशः (for युयुत्सवः). — After 6^{ab}, N T2 ins.:

425* दिव्यवर्मायुधभृतः शार्दूलसमविक्रमाः ।

S2 दिवि (for दिव्य-). B1.8.4 D8.4.6.7 धराः (for

-भृतः). B3 Da1 दिव्यवर्मायुधधराः (Da1 'भृतः') (for the prior half).]

— ^c) K3 सायुधा (for सानुगा). V1 B1.8 D (except D8) S दीप्तवपुषस् (T1 'वर्माणस्') (for भीम-). — ^d) K3 B5 D8 T1 चंद्र- (for चन्द्रं).

7 ^a) Dn1 T2 तथा (for अथ). D8 T1 व्यूहेषु. — ^b) S2 K3 प्रेक्ष्य; S2 प्रेक्ष. Some MSS. संशप्तकान्. — ^c) D6 [S]पि (for ऽभि-). — ^d) B5 विस्फारयन् (hyper-metric); Da1 D1.8.7 व्याक्षिपत्; S (except T1 M1) विक्षिपन्. D8 गांजिवं (for गाण्डिवं).

8 ^a) Some MSS. संशप्तकाः. — ^c) B5 विजया. K3 V1 B D (except Dn1) T1.8 G3 M घृतसंकल्पा (M1 'ह्पान्'); G1 घृत; G2 ध्रुव. — ^d) K1.2 V1 D4 G3 निवर्तिनः; D1 निवर्तनः.

9 ^a) K1 तदश्वसंघबहुलं; B (except B5) Da1 D2-4.7 तन्नराशौघबहुलं (B2 'कलिलं'); Dn1 त्वं पत्तिनरसंकीर्णः; D1.8 तन्नरौघाश्वबहुलं; T1 ततः स्वसंघं; T2 तदश्वनरसंकीर्णः; M2-4 सदश्वसंघबहुलं. — ^b) K1 D6 मत्तनागं. D1 मत्तनागसमाकुलं; S (except T2) पत्तिनागरथाकुलं. — T1.8 G M1.8 ins. after 9^{ab}: T2 after 9:

426* उदीर्यमाणं संरन्धं धनंजयमभिद्रवत् ।

तदुद्यतं महत्सैन्यं सागरौघसमं जवे ।

पार्थवेलां समासाद्य विष्ठितं समदृश्यत् ।

[T2 om. line 1. — (L. 2) T1.8 G3 तमुद्यतं (T1 'द्य'तं); G2 तदापतत्; M1 तदुद्यतं (for 'द्यतं'). T2 उपस्थितं तु तत्सैन्यं (for the prior half).]

— ^c) K3 पत्तिमच्च; D2 मति; D6 पति; T1 M मत्तं तच्च (for पत्तिमच्च). K1 शरवीरोधैर्; B (except B5) D (except Dn1 D8) T2 शूरवीरोधं (D2 'धा'). T3 G मृद्वतं शरवधौधैर् (G2 'वधैर्'). — ^d) T1.2 घृतम्; G1.2 बलम्. T3 अर्जुनमर्दने. V1 Dn1 D8 T1.8 G M अर्दयत् (V1 'न्'); B Da1 D1.8-5.7 आर्दयत्.

C. 8. 2216
B. 8. 47. 10
K. 8. 42. 12

स संप्रहारस्तुमुलस्तेषामासीत्किरीटिना ।
तस्यैव नः श्रुतो यादृङ्ङ्वातकवचैः सह ॥ १०
रथानश्चान्ध्वजान्नागान्पत्तीत्रथपतीनपि ।
इषुन्धनूषि खड्गांश्च चक्राणि च परश्वधान् ॥ ११
सायुधानुद्यतान्बाहुनुद्यतान्यायुधानि च ।
चिच्छेद द्विषतां पार्थः शिरांसि च सहस्रशः ॥ १२
तस्मिन्सैन्ये महावर्ते पातालावर्तसंनिभे ।
निमग्नं तं रथं मत्वा नेदुः संशसका मुदा ॥ १३
स पुरस्तादरीन्हत्वा पश्चार्धेनोत्तरेण च ।

10 ^a) Ds तुमलसु. — ^o) Ks Ds तथा (for तस्य). Ks तत्; Bs Da1 D1.5.8 G1 न; T2 तु (for नः). T1 कृतो. Bs तत्सैन्यस्य पुरा यादृङ्; Ts G2.8 तस्यैव तु यथा राजन्; M1 तस्यैतच्छ्रूयते यादृङ्. Ca cites तस्यैव (as in text). — ^a) Ca as in text.

11 ^a) Bs transp. अश्वान् and नागान्. T1.8 G M रथिनोश्चान् (for रथानश्चान्). S2 G2 गजान्; M2-4 रथान् (for ध्वजान्). T1.8 G M पत्तीन् (for नागान्). Dn1 T2 तथा हस्तिनृवीराणां. — ^b) S1 K2 नरपतीन्; V1 B1-4 Da1 D1-7 रणगतान्; Bs ध्वजगतान् (for रथपतीन्). Dn1 T2 पत्तीनां च महारथैः (T2 'थः); T1.8 G1.8 M गजान्गजगतानपि; G2 ध्वजान्ध्वजगतानपि. — ^o) Ds इषुं; T1 इमां; Ts Gs रथान् (for इषून्). Bs शक्तीश्च (for खड्गांश्च). — ^a) V1 Bs पट्टिशांश्च (for चक्राणि च). Ks Ds सचक्रान्सपरश्वधान्; Dn1 T2 चक्रांश्च स; T1.8 G M सगदा (G2 'जा')न्स.

12 ^a) Ks उद्धृतान् (for उद्य). — ^b) Ks V1 B D S वि (V1 व्या)विधानि (M1 'धान्') (for उद्यतानि). Ks [अ]पि (for च). — ^o) Bs समरे (for द्विषतां).

13 ^a) Ks V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1.4.5.7.8 S (except T1 G2) सैन्य. — ^b) M4 om. पातालावर्त. B1.8.4 D2-4.7 पातालतलसंनिभे; B2 पातालार्णव. — ^o) S2 निमग्नते (sic); K4 'मे तं; B2 'मं तु; Bs विनिमग्नं; Dn1 विवर्त; D2.8 'निमज्जतं (for 'मं तं). B2 Ts G हत्वा; T1 हत्वा (for मत्वा). — ^a) Some MSS. संससका. Ks Ds रणे; K4 मदात्; V1 Bs Dn1 D1.2.5 तदा; B1 Da1 D2.4.7 तथा (for मुदा).

14 ^a) Bs न (for स). V1 B1.5 T1 पुरस्तान्; Bs D2-4.7 T2 पुनस्तान् (for पुरस्ताद्). S2 कृत्वा; V1 मत्वा (for हत्वा). — ^b) S2 पंचार्धेन (for पश्चार्धेन). Ks V1 B Da1 Dn1 D1.8-8 S पुनरुत्त (G2 'वच')रतोवधीत्; D2

दक्षिणेन च वीभत्सुः क्रुद्धो रुद्रः पशूनिव ॥ १४
अथ पाञ्चालचेदीनां सृञ्जयानां च मारिष ।
त्वदीयैः सह संग्राम आसीत्परमदारुणः ॥ १५
कृपश्च कृतवर्मा च शकुनिश्चापि सौबलः ।
हृष्टसेनाः सुसंरब्धा रथानीकैः प्रहारिणः ॥ १६
कोसलैः काशिमत्स्यैश्च कारुषैः केकयैरपि ।
शूरसेनैः शूरवीरैर्युधुर्दुर्मदाः ॥ १७
तेषामन्तकरं युद्धं देहपाप्मप्रणाशनम् ।
शूद्रविद्वक्षत्रवीराणां धर्म्यं स्वर्ग्यं यशस्करम् ॥ १८

पश्चार्धेनोत्तरेण च. — ^o) Dn1 तु (for च). V1 B Da1 Dn1 D1-7 T1.8 G M पश्चाच्च; T2 पश्चाच्च (for वीभत्सुः). Ks Ds पश्चादक्षिणतश्चैव.

15 ^a) Some MSS. पंचाल. — ^b) Dn1 S पांडवानां (for सृञ्जयानां). S (except T2) सर्वशः (for मारिष). — ^a) V1 Bs Da1 Dn1 D1.5.8 T2 बभूवृत्तिसु (T2 'तीव')-दारुणः; T1.8 G M बभूव भुवि दारुणः.

16 ^b) Bs एव (for अपि). — ^o) Ks हृष्टा सेनाः; Bs कृष्णसेनाः; Dn1 हृष्टः सेनाः; D2 वृषसेनाः; Ds T2 हृष्टाः सेनां (T2 'ना); T1 वृष्टः सेनाः. — ^a) K1 यथानीकैः; B1.8-8 D2-4.7 रथानीकः; B2 Dn1 'नीका. V1 Da1 D1.5 S (except T2) प्रहारिभिः.

17 ^a) K1 कोमलैः; B1 D1.7 कौशल्यैः; Bs Ds कौशलैः; T1 G2 कौसलैः. Ks काशिमत्स्यैश्च; Dn1 Ds S काशि (Ds 'सि)भिर्मत्स्यैः; D2.4.7 काश्यमत्स्यैश्च. — ^b) Ds कारुषैः; T1.8 G1 करुषैः; Ts G2.3 कारुषैः. Some MSS. कैकयैरु; S2 काकयैरु. B1 इव (for अपि). — ^a) B1.4 D2-4.7.8 शूरवरैरु; Bs Da1 D1.5.8 M1 'वीरैरु; T2 च सौवीरैरु (for शूरवीरैरु). Dn1 T2 M युद्धदुर्मदैः. T1.8 G शूराः शूरैर्भृशं जग्मुः (T1 G1 'हुः) संग्रामे रोमहर्षणे.

18 ^a) S (except T2) तद (M1 'म)भवत् (for अन्तकरं). — ^b) S1 K1.2 देहे. S2 K4 देहे पापप्रणाशनं; Ks B1-4 Da1 D1.8.4.7.8 देहपाप्मासुनाशनं (D1 'नैः); V1 D2 देहपाप्माप्रणाशनं; Bs Ds Ts G M2-4 देहपाप्मा (Ds 'प्म)वि (B2 Ds M2-4 'सु)नाशनं; Dn1 T2 देहप्राण-विनाशनं; T1 सर्वदेहविनाशनं; M1 देहसर्वासु. — D1 repeats 18^{ab} after 19. — ^o) Ks शूर (for शूद्र). T1.8 G शूद्रविद्वक्षत्रविप्राणां; M1 'धर्माणां; M2-4 'संधानां. V1 B D (except D2) T2 क्षत्रविद्वक्षत्रवीराणां. — ^a) K4 G2 स्वर्गः; Ds उग्रं (for स्वर्ग्य).

दुर्योधनोऽपि सहितो भ्रातृभिर्भरतर्षभ ।
 गुप्तः कुरुप्रवीरैश्च मद्राणां च महारथैः ॥ १९
 पाण्डवैः सहपाञ्चालैश्चेदिभिः सात्यकेन च ।
 युध्यमानं रणे कर्णं कुरुवीरोऽभ्यपालयत् ॥ २०
 कर्णोऽपि निशितैर्बाणैर्विनिहत्य महाचमूम् ।
 प्रमृद्य च रथश्रेष्ठान्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २१
 विपत्रायुधदेहासून्कृत्वा शत्रून्सहस्रशः ।
 युक्त्वा स्वर्गयशोभ्यां च स्नेभ्यो मुदमुदावहत् ॥ २२

धृतराष्ट्र उवाच ।

यत्तत्प्रविश्य पार्थानां सेनां कुर्वन्नक्षयम् ।
 कर्णो राजानमभ्यर्च्छत्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २३
 के च प्रवीराः पार्थानां युधि कर्णमवारयन् ।
 कांश्च प्रमथ्याधिरथिर्धुधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २४
 संजय उवाच ।
 दृष्टद्युम्नमुखान्पार्थान्दृष्ट्वा कर्णो व्यवस्थितान् ।
 समभ्यधावच्चरितः पाञ्चालाञ्शत्रुकर्शनः ॥ २५

C. B. 2236
B. B. 48. 3
K. B. 43. 3

19 ^a) B Ds. 4.7 [S]थ (for सपि). — ^b) Ks. 4 Dn1 D1 भरतर्षभः; B4 कुरुनन्दन. — ^c) Śs कुरुप्रवीरश. — After 19, D1 repeats 18^{ab}.

20 ^a) V1 B2 Dn1 Dn1 D1.2.5.6 सर्व-; Ts G च स- (for सह-). Śs Ks पंचालैस्. — ^b) Ds चैदिभिः. Śs सत्यकेन च; Dn1 S के (Dn1 कै)कयैः सह; Ds सात्वतेन च (for सात्यकेन च). — ^c) T1 रथे (for रणे). — ^d) Ks Dn1 D1.5.6.8 T1 ह्यपालयत् (for [अ]भ्य). —

21 ^a) B2 Ds विविधैर् (for निशितैः). — ^b) S (except T1) विनिपात्य (for हत्य). Gs विनाचमूम् (for महा). — ^c) Ks प्रमद्य; Dn1 D1.5 T1 प्रमृज्य; Ds प्रमृद्य (for प्रमृद्य). Ks रथान्प्रेष्ठान्; Dn1 D1.5.6 नरश्रे; T1.3 G M2-4 युधि श्रे (for रथश्रे). B2 संमृज्यं च रथांश्चाश्वान्; M1 प्रमृद्यत युधि श्रेष्ठा.

22 ^a) Ks विपत्रायुधदेहांश्च; V1 Dn1 विचर्मा; B1.3 Ds. 4.7 M1 विवस्त्रा; B2 विधर्मा; B4 Dn1 D1.5.6 T2 विवर्मा; Gs विपत्रायुधदेहास्थीन्. ✽ Ca पत्रं वाहनं । ✽ — ^b) Ks ज्ञात्वा (for कृत्वा). Dn1 Dn1 D1.5 S यो (M यौ)धान् (for शत्रून्). — ^c) Dn1 Dn1 Ds युक्ता; Ds (marg.) S (except T2) युक्तान्. Ca युक्त्वा (as in text). M1 स्वर्गयशोभ्यां. — ^d) Ś Ks सभ्यो; K1 सत्यो; K4 सद्यो (for स्नेभ्यो). D1 M1 उदावहन्; T1 G1 हरत्. — Ks. 4 V1 B D ins. after 22: S after App. I (No. 8):

427* एवं मारिष संग्रामो नरवाजिगजक्षयः ।

कुरुणां सृज्यानां च देवासुरसमोऽभवत् ।

Colophon.

[(L. 1) Ks राजन्स; V1 Bs Dn1 Dn1 D1.5.6 S मारत (for मारिष). Ds M संग्रामे. Ks Dn1 T2 नरवाजिरथ (Ks 'जग'क्षयः; T1 M गजवाजिरथ (T1 M1 'जन'क्षयः (for the posterior half). — (L. 2) Dn1 T2 पांडवानां (for

सृज्यानां). — Colophon om. in Ks Bs Ds. — *Day of Karṇa's Generalship*: T1 द्वितीयेहि. — *Adhy. name*: D1 संकुल्युदे; M1 युद्धप्रवर्तनं. — *Adhy. no.* (figures, words or both): B1 M 41; Bs Ds 48; Dn1 Ds 58; D1 T1.3 G 42; D4 38; T2 43.]

On the other hand, S ins. after 22 a passage given in App. I (No. 8) followed by 427*.

23 Bs om. 23. — ^a) Ks एतत्; T1.3 M युक्ता; G1 युक्तं; G2 यत्तां (for यत्तत्). T1 प्रवीर्य (for प्रविश्य). G1 भूपानां (for पार्थानां). — ^b) Ks कर्ण; B1 Dn1 Ds T2 सैन्यं (for सेनां). T2 कृत्वा (for कुर्वन्). V1 जनक्षयः; Dn1 Ds T2.3 G M बलक्षयं. Bs कुर्वन्बलपरिक्षयं; T1 कुरुवंशबलक्षयं. — ^c) Śs अभ्यैच्छन्; Śs Ks अभ्ये (Ks 'भ्यै')च्छत्; K1 अभ्यैश्च (sic); K4 अभ्यैक्षुत् (sic); B2.4 अभ्यर्च्यं; Dn1 Ds. 7 T2 अभ्येत्य; D4 अभ्याच्छत्; T1.3 G2.3 M2 आसा (M2 'च्छा)द्य; G1 आयच्छत्; M1 अभ्यच्छत्; M3 आर्छद्यत्; M4 आर्छद्वै (for अभ्यच्छत्). — ^d) Ms om. तत्. K1 तुमं माचक्ष्व; D4 तत्समा (for मन्ममा). Ks T1 संजयः.

24 ^a) Ks Bs ये; Ds ते (for के). Bs प्रविश्य (for प्रवीराः). — ^b) Ds. 8 M3 अपीडयन् (for अवारयन्). — ^c) Ds. 8 कांश्चित् (for कांश्च). Ts Gs प्रविश्य; G1.3 M2-4 प्रमृद्य. K4 अधिपतिर्; T2.3 G अतिरथिः (for आधि). Ks कांश्च पृथिव्याधिरथिर्. — ^d) V1 Ds अयोधयत्; B2 अताड; B5 अपोथ (for अपीड). —

25 ^{ab}) Śs दृष्ट (for दृष्ट). Bs दृष्टद्युम्नमुखाः पार्थाः दृष्ट्वा कर्णं व्यवस्थिताः. — ^c) Bs समभ्यधावन्स; B4 'भ्य'चरत्. Ds G1 स्वरितं. — ^d) Ś K1.2.4 V1 B2.3.5 Ds. 6 शत्रुकर्षणः (Bs 'णाः); B1.4 Ds. 4.7 'कर्षिणः (Ds 'णाः).

C. 8. 2237
B. 8. 48. 4
K. 8. 43. 4

तं तूर्णमभिधावन्तं पाञ्चाला जितकाशिनः ।
प्रत्युद्ययुर्महाराज हंसा इव महार्णवम् ॥ २६
ततः शङ्खसहस्राणां निखनो हृदयंगमः ।
प्रादुरासीदुभयतो मेरीशब्दश्च दारुणः ॥ २७
नानावादित्रनादश्च द्विपाश्वरथनिखनः ।
सिंहनादश्च वीराणामभवद्दारुणस्तदा ॥ २८
साद्रिदुमार्णवा भूमिः सवाताम्बुदमम्बरम् ।
सार्केन्दुग्रहनक्षत्रा द्यौश्च व्यक्तं व्यघूर्णत ॥ २९
अति भूतानि तं शब्दं मेनिरेऽति च विव्यथुः ।
यानि चापुवसत्त्वानि प्रायस्तानि मृतानि च ॥ ३०

26 K₃ om. (hapl.) 25^{ab}. — ^a) D₂ ततस् (hypermetric); M₁ तत् (for तं). G₂ कर्ण (for तूर्ण). — ^b) B₂ पांचालो; Dn₁ M₁ पंचाला. — ^c) B (except B₅) D_{3.4.7} महात्मानं; G₂ महाराजा. — ^d) S (except T₂) हंसाः सर (T₁ हंससार) इवोष्णगे.

27 ^b) B₂ निःशब्दो; Da₁ D_{1.5} निनदो. — ^d) V₁ भीमः (for मेरी.) B₄ पुष्कलः (for दारुणः).

28 ^a) K₂ नानावादित्रवादश्च; B_{1.8} D_{3.4.7} T_{1.3} G M वाणनिपात(D₁ ता; T₂ G M नाद)श्च; D_{2.8} वादित्रनादं च (D₈ दाश्च); T₂ G₂ शब्दश्च. — ^b) K_{2.4} B Da₁ Dn₁ D_{1.2.3.5.8} T₂ G₂ M₁ द्विपाश्च; T₂ G₂ द्विपाश्व. — D₈ om. (hapl.) from रथनिखनः (in 28^b) up to द्यौश्च (in 29^d). B₅ रथनिखनाः; D₁ रथिनः खनः. — ^c) Dn₁ T₂ शराणां. T₂ G ससिंहनादः शू (T₂ G₂ दो वी)राणां. — ^d) T_{1.8} G_{1.8} M₁ दारुणे. V₁ T₂ M₂₋₄ तथा; T₁ रणे (for तदा).

29 D₈ om. up to द्यौश्च (of. v. l. 28). — ^a) T₂ G₂ सादि (for साद्रि). T₁ सादिदुमांत वा भूमिः (sic). — ^b) B₂ सत्तरांबुद; T_{1.2} M सव (T₁ ख)नां; T₂ G_{2.3} सघनां; G₁ सघोनां (sic) (for सवाताम्बुदम्). M₁ अर्णवं (for अम्बरम्). — ^c) T₂ G₂ नक्षत्रं. — ^d) K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D₁₋₇ T_{2.8} G M वि (V₁ नि; G₁ व्य)घूर्णिता; D₈ घूर्णिता; T₁ विघूर्णत.

30 ^a) S K_{1.2.4} V₁ B D (except D₈) S इति (for अति). B₃ दूतामितं (for भूतानि तं). V₁ संशब्दं; T₁ शब्दं तं (by transp.). K₃ अंतर्भूतामितं वाब्दं (sic). — ^b) S₂ K_{1.4} चाति (by transp.); K₃ Dn₁ D₈ (sup. lin.) T₂ [S]तीव; B Da₁ D_{1.8-7} ते च. D₂ श्रुत्वा विव्यथिरे तदा; T_{1.8} G M मेनिरे विव्यथु (T₁ दु)स्तदा. — ^c) S₂ चाम्लव-; K₁ V₁ B Dn₁ D_{2.4.6-8} T_{2.8} G M

अथ कर्णो भृशं क्रुद्धः शीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ।
जघान पाण्डवीं सेनामासुरीं मधवानिव ॥ ३१
स पाण्डवरथास्तूर्णं प्रविश्य विसृजञ्जरान् ।
प्रभद्रकाणां प्रवरानहनत्सप्तसप्ततिम् ॥ ३२
ततः सुपुङ्खैर्निशितै रथश्रेष्ठो रथेषुभिः ।
अवधीत्पञ्चविंशत्या पाञ्चालान्पञ्चविंशतिम् ॥ ३३
सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैः परकायविदारणैः ।
चेदिकानवधीद्वीरः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ३४
तं तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषम् ।

चाप्यल्प-; K₂ चाप्ल* ; K₃ चाप्यन्य* ; Da₁ D_{1.5} चाल्यल्प-; T₁ कान्यल्प- (for चाप्लव-). D₂ पतितान्यल्पसत्त्वानि. — ^d) D₂ प्रध्वस्तानि (for प्राय*). D₈ (sup. lin. as in text) घृतानि (for मृतानि). V₁ B₅ Dn₁ D_{2.6} S वै (for च).

31 ^a) Dn₁ [S]तिसंक्रुद्धः; T₂ [S]तिसंरुद्धः (for भृशं क्रुद्धः).

32 ^a) K₂ पाण्डवरथात्; V₁ B D_{2-4.7} बलं; S चमूं- K₃ कर्ण; V₁ B D S कर्णः (for तूर्ण). — ^b) K₄ प्रविष्टो; T₁ प्रहृत्य (for प्रविश्य). V₁ व्यसृजञ्च; T₂ विकिरञ्च. T_{1.8} G M विविधैः शरैः (for विसृजञ्जरान्). — ^c) K₄ अवधीन्; T₂ G_{2.8} न्यहनत् (for अह*). K₃ M₁ सप्तसप्तति (M₁ ति); V₁ B₂ Da₁ D_{5.6.8} T₂ विंशतिं; B₂ Dn₁ D_{1.6} विंशतिः; T_{1.8} G सप्तभिः.

33 ^a) D₁ सुवर्णपुङ्खैर् (for ततः सु*). S₂ निशितै; Dn₁ T₂ G_{1.8} विशिलै. — ^b) Dn₁ D₈ S रथश्रेष्ठान्. K₁ [अ]प्यथेषुभिः; D₈ तथे*; T₁ नवे*; T₂ G₂ अथे*; Ca रथे* (as in text). — ^c) S (except T₂) अहनत् (for अवधीत्). K₃ अवधीत्तां च विं*; V₁ न्यवधीत्पंचवि*. — ^d) K₁ om. (hapl.) from पञ्चविंशतिं up to पाञ्चालानां (in 35^d). Da₁ D_{1.5} पंचालान्. K₃ V₁ D_{1.6} M₂ पंचविंशति (D₈ M₂ ति); B₂ चैकविंशति. B₂ पांचालानां च विंशति; Dn₁ नेकविंशतिः.

34 K₁ om. 34 (of. v. l. 33). — ^a) T₂ G इषुभिः (for नाराचैः). D₈ सौवर्णपुङ्खैर्विशिलैः — ^b) V₁ D₈ T₂ परकायावदारणैः. — ^c) K₃ चेदिकान्; B₂ चेदिपान्. D₈ धीरः; T₂ कर्णः (for वीरः).

35 K₁ om. up to पाञ्चालानां (of. v. l. 33). — ^a) K₃ शतधा; T₂ G तथा च (G₂ तु) (for तं तथा).

परिवत्रुर्महाराज पाञ्चालानां रथत्रजाः ॥ ३५
ततः संधाय विशिखान्पञ्च भारत दुःसहान् ।
पाञ्चालानवधीत्पञ्च कर्णो वैकर्तनो वृषः ॥ ३६
भानुदेवं चित्रसेनं सेनाविन्दुं च भारत ।
तपनं शूरसेनं च पाञ्चालानवधीद्रणे ॥ ३७
पाञ्चालेषु च शूरेषु वध्यमानेषु सायकैः ।
हाहाकारो महानासीत्पाञ्चालानां महाहवे ॥ ३८
तेषां संकीर्यमाणानां हाहाकारकृता दिशः ।
पुनरेव च तान्कर्णो जघानाशु पतत्रिभिः ॥ ३९
चक्ररक्षौ तु कर्णस्य पुत्रौ मारिष दुर्जयौ ।

सुपेणः सत्यसेनश्च त्यक्त्वा प्राणानयुध्यताम् ॥ ४०
पृष्ठगोपस्तु कर्णस्य ज्येष्ठः पुत्रो महारथः ।
वृषसेनः स्वयं कर्णं पृष्ठतः पर्यपालयत् ॥ ४१
वृष्ट्युन्नः सात्यकिश्च द्रौपदेया वृकोदरः ।
जनमेजयः शिखण्डी च प्रवीराश्च प्रभद्रकाः ॥ ४२
चेदिकैक्यपाञ्चाला यमौ मत्स्याश्च दंशिताः ।
समभ्यधावन्नाधेयं जिघांसन्तः प्रहारिणः ॥ ४३
त एनं विविधैः शस्त्रैः शरधाराभिरेव च ।
अभ्यवर्षन्विमृद्नन्तः प्रावृषीवाम्बुदा गिरिम् ॥ ४४
पितरं तु परीप्सन्तः कर्णपुत्राः प्रहारिणः ।

C. 8. 2256.
B. 8. 48. 23
K. 8. 43. 23

Ks B (except B1) Da1 D1.2.5 कर्ण (for कर्म). — ^b)
Ks अनिवारणं (hypermetric) (for कुर्वाणं). — ^{B4m}
अमितौजसं; Dn1 S अपराजितं (for अतिमानुषम्). — ^c)
Ks परिपेत्तुर्. — ^d) B2.4 D3.4.7 (before corr.)
पंचालानां. Da1 D1.5 महारथाः (for रथत्रजाः).

36 ^b) T3 G M2-4 दुःसहान्. Dn1 सुभारसहदुःसहान्.
— ^{ad}) Some MSS. पंचालान्. V1 सर्वान् (for पञ्च).
Dn1 D3 T2 transp. पञ्च and कर्णो. K2 वैकर्तनो (for
वैकं). D5 वृषः; T1 रुषा; T2 G M वृषा; Ca वृषः (as in
text).

37 ^a) S K1.2.4 मित्रदेवं; D3 त्रिसेनं च (for चित्रसेनं).
— ^b) K1.2 सेनाविधुं. — ^c) S K1.2.4 तापनं; B3 भयनं;
G1 पतनं; M2-4 तपतं (for तपनं). D2 सूतसेनं. — ^d)
Some MSS. पंचालान्. Ks V1 B (except B3) D
(except D2) S (except G2) अहन्त (for अवधीत्).

38 ^a) Some MSS. पंचालेषु. Ks D3 हि; T1 M2-4
तु; G1 [ए]पु (for च). B2 S (except T2) वीरेषु (for
शूरेषु). — ^b) T3 G8 मध्यमानेषु. — ^d) Some MSS.
पंचालानां. D3 महारणे. — After 38, V1 (marg.)
B1.3.4 D3.4.7 ins.:

428* परिवत्रुर्महाराज पाञ्चालानां रथा दश ।

39 B1.3.4 D3.4.7 om. 38^{ab}. — ^a) T3 G तेषां
संकीर्णमानानां. — ^b) V1 हाहाकारीकृता. S (except
T2) हाहाकारं प्रकुर्वतां. — ^d) K3 निजघान; T2 जघान
स (for जघानाशु). D3 पत्रिभिः (submetric) (for
पतत्रिभिः).

40 ^a) D3 च (for तु). Ks भवत्कर्ण (for तु कर्णस्य).
— ^b) M2-4 भारत (for मारिष). — ^c) Ks V1
सत्यसंधस; D3 वेणस; D3 चित्रसेनस. K1 सुवृणा सत्यवृणां
च (sio). — ^d) B1 अवध्यतां (for अयुध्यताम्).

41 ^a) S1 K1-3 V1 B D (except D3) T2 G1
पृष्ठगोप्ता. Da1 D1.5 च (for तु). — ^b) V1 D3 T1.2
ज्येष्ठ- (for ज्येष्ठः). S K1.2.4 B2.3 D2 वृषसेनो (for
ज्येष्ठः पुत्रो). B2 Da1 D1.2.5 महाबलः (for रथः). — K1
repeats 41^{ad} (with var). — ^c) V1 M1 [अ]भ्ययात्;
B4.5 Da1 Dn1 D1.5.6 T G M2-4 [अ]न्वयात् (for स्वयं).
K1 (second time) पुनरेव च तां कर्ण. — ^d) S K1.2.4
पर्यवारयत् (K1 second time 'यन्'); V1 B3 Da1 D1.5.6
S परिपालयन् (B3 D1 'यत्'); D2 समपालयत्.

42 ^a) T2 वृष्ट्युन्नः. B3.4 सत्यकश्च. — ^b) K3
प्रभद्रकाः; Dn1 T2 सहोदराः; G2 वृकोदराः. — After
41^{ab}, B2-4 ins.:

429* नकुलः सहदेवश्च सात्यकिश्च महारथः ।
— K3 om. 42^{ad}. — ^c) Hypermetric. — ^d) G2
द्रौपदेयाः (for प्रवीराश्च).

43 ^a) Some MSS. चेदिकैक्यः; Dn1 'कैक्य'. B3
पंचालाः. — ^b) K3 मत्स्यस्य. M1 दंशितौ. — ^c) K1
अभ्यधावंश्च; T1 तमभ्यधावन् (for समभ्य). — ^d) K3
'संत'; B3.5 Da1 D1.5 T1.2 M2-4 'सतं (for 'सन्तः').
V1 B D3.4.7 प्रहारिषं (B1 'णां'); M2-4 जिघांसवः (for
प्रहारिणः).

44 Ks om. (hapl.) 44^a-45^b. — ^a) B3 Da1
D1.5.6 ते तु तं; Dn1 T2 ततस्ते; D2 ते तु वै; T1 M तदा तं;
T3 G तथा तं (for त एनं). — ^b) T2 शत. — ^c) S1 K2
D2 विमृद्नं (D2 'मृदं'तं; V1 B1.3-5 Dn1 D3.4.7 T2 विमर्दतं
(Dn1 T2 'तः'); B2 निर्दहतं; Da1 D1.5 विकुर्वतः; D3 T1 M
वि (M नि)नर्दतः; D3 विसर्जतः (for विमृद्नन्तः). T3 G
समभ्यवर्षन्नर्दतः. — ^d) Da1 D1.5 अंबुदावि (D1 'नि)व;
Dn1 'दा गिरी.

45 Ks om. 45^{ab} (cf. v. l. 44.) — ^a) M1 पितरस्य.
Da1 D1.5 तं; S (except T2) च (for तु). — ^b) K3

C. 8. 2255
B. 8. 48. 23
K. 8. 48. 23

लदीयाश्चापरे राजन्वीरा वीरानवारयन् ॥ ४५
सुषेणो भीमसेनस्य छित्वा भस्त्रेण कार्मुकम् ।
नाराचैः सप्तभिर्विद्धा हृदि भीमं ननाद ह ॥ ४६
अथान्यद्वनुरादाय सुहृदं भीमविक्रमः ।
सज्यं वृकोदरः कृत्वा सुषेणस्याच्छिनद्धनुः ॥ ४७
विव्याध चैनं नवभिः क्रुद्धो नृत्यन्निवेषुभिः ।
कर्णं च तूर्णं विव्याध त्रिसप्तत्या शितैः शरैः ॥ ४८
सत्यसेनं च दशभिः साश्वसूतध्वजायुधम् ।
पश्यतां सुहृदां मध्ये कर्णपुत्रमपातयत् ॥ ४९

G₃ कर्णपुत्रः. — ^a) K₃ त्वदीयांस. Dn₁ च परं; T_{1.3} G_{1.3} च परे (for चा). S (except T₂) वीरा (for राजन्). — ^a) T_{1.3} G M पर-; G₂ वीर (for वीरा). B₂ वीरं (for वीरान्).

46 G₁ om. 46-47. — ^a) K₃ (sup. lin. as in text) भीमसेनश्च. — ^b) K₄ भित्त्वा; D₁ स्थित्वा (for छित्वा). — ^c) K₃ V₁ भित्त्वा; D₆ हत्वा (for विद्धा). — ^d) T₁ युधि (for हृदि). B₃ D_{1.2.3} T₃ G_{2.3} च (for ह).

47 G₁ om. 47 (cf. v. l. 46). — ^a) K₄ D₁ अथान्य-; T₁ अन्यथा (for अथान्यद्). T₁ आधेय (for आदाय). — ^b) T₂ सहृदं. B₂ भीमविक्रमं. K₃ D₆ हृदं भीमपराक्रमः; D₆ T_{1.3} G_{2.3} M बलवद्वे (M₂₋₄ 'वान्वे) गवत्तरं. — ^c) B₁ सह्यं (for सज्यं).

48 ^a) B (except B₅) D_{2-4.7} S (except T₂) दशभिः (for नवभिः). — ^b) B₃ नित्यं; B₄ (marg. as in text) युध्यन्; B₅ नर्तन्; S राजन् (for नृत्यन्). K₃ शितैषुभिः; V₁ B₅ D₁ D_{1.5.8} इवाहवे; B₃ निजेषुभिः; S महे (M₃ दशे)षुभिः (for ह्वे). — ^c) B₅ transp. कर्णं and तूर्णं. M₁ कर्णस् (for कर्ण). — ^d) D₁ D₅ त्रिसप्तत्य-; T₂ 'त्यास्. Dn₁ T₂ शिलीमुखैः (for शितैः शरैः). B₅ सप्तत्या निशितैः शरैः.

49 ^a) Ś₁ K₂ वृषसेनं च; K₁ सुसेनं चैव; K₄ सुखेण चैव; V₁ D₁ D_{1.5.8} भानुषेणं च; B D_{3.4.7} भानुसेनं (B₂ 'मंतं) च; Dn₁ भानुदेवं च; D₃ सुसुखेणं च (for सत्यसेनं च). K₃ भानुषेणाश्वदशभिः (sic). — ^b) Ś₂ K₃ V₁ B D (except Dn₁) S (except T₂) साश्वसूता (G₂ 'यूया)युध (T₂ 'त)ध्वजं. — ^c) Ś₂ (marg.) पश्यतां. Ś₂ om. from सुहृदां to the end of 50. T₁ सुहृतां (for सुहृदां).

50 Ś₂ om. 50 (cf. v. l. 49). — ^a) Ś₁ K_{2.3} D₂

क्षुरप्रणुन्नं तत्तस्य शिरश्चन्द्रनिभाननम् ।
शुभदर्शनमेवासीन्नालभ्रष्टमिवाम्बुजम् ॥ ५०
हत्वा कर्णसुतं भीमस्तावकान्पुनरार्दयत् ।
कृपहार्दिक्ययोश्छित्त्वा चापे तावप्यथार्दयत् ॥ ५१
दुःशासनं त्रिभिर्विद्धा शकुनिं षड्विरायसैः ।
उल्लूकं च पतत्रिं च चकार विरथाबुभौ ॥ ५२
हे सुषेण हतोऽसीति ब्रुवन्नादत्त सायकम् ।
तमस्य कर्णश्चिच्छेद त्रिभिश्चैनमताडयत् ॥ ५३
अथान्यमपि जग्राह सुपर्वाणं सुतेजनम् ।

क्षुरप्रणुन्नं; S 'कृत्तं (for 'णुन्नं). G₂ तं तस्य (for तत्तस्य). — ^b) M₁ शरं (for शिरश्च). K₁ om. 50^d. — ^a) K₄ नात्ताभ्रष्टं; B₂ नालभ्रष्ट-; Dn₁ नालाभ्रष्टं; G₂ नावसृष्टम् (for नालभ्र). D₂ [अ]बुद्धं.

51 ^a) T₁ कीर्णं (for कर्ण-). K₁ भीमं. — ^b) D₆ दुःशासनमथ (for तावकान्पुनर-). K₃ B_{1.2.5} Dn₁ D₆ S (except G₁) अर्दयत् (T₃ G₃ 'न्). V₁ तावकानप्रमर्दयत्. — K₃ D₆ om. (hapl.) 51^{cd}. — ^d) T₃ G M transp. छित्त्वा and चापे. Dn₁ T₂ चापि; D₆ स्थित्वा; T₁ चासौ (for छित्त्वा). V₁ B D₁ D_{1.5.8-7} चापौ (for चापे). Ś₂ D₂ चाप्ये ताव (for चापे ताव). D₆ [अ]ताडयत्; T_{1.2} G_{1.2} M [अ]मर्दयत्; T₃ G₃ [अ]पातयत् (for अथार्दयत्).

52 M₃ om. (hapl.) 52-53. — ^a) V₁ भित्त्वा (for विद्धा). — ^b) Dn₁ D_{1.5} त्रिमिर (for षड्विर-). — ^c) V₁ B_{2.5} Dn₁ D_{1.5.8} (both times).s (sup. lin. as in text) T₂ च त्रिभिर्विद्धा (V₁ 'भूत्वा). T₁ उल्लूकं पंचविंशत्या. — D₆ reads 52^{ba} twice. — ^d) V₁ B₅ Dn₁ D_{1.5.8} विमुखात्र; Dn₁ T₂ विमुखान्; D₂ विरथांस (for विरथाव). Dn₁ बहून्; D₂ तदा; T₂ [अ]रीन् (for [उ]भौ).

53 M₃ om. 53 (cf. v. l. 52). — ^a) B₁ Dn₁ D_{3.4.7} हा (for हे). V₁ D₆ भानुषेण; B₂ सुषेण त्वं; B₃ वसुसेन; Bom. ed. सुषेणं च (for हे सुषेण). D₂ हते सुषेणे चिच्छेद. — ^b) B₂ धनुष्यादत्त; D₆ वदज्ञा (for ब्रुवन्ना). Dn₁ आदाय (for आदत्त). B₄ कार्मुकं. D₂ वृषसेनस्य कार्मुकं. — ^c) K₃ तमभ्य-; V₁ Dn₁ D₃ T₂ भीमस्य; T₁ तं तस्य (for तमस्य). D₂ हयांश्चतुर्भिर्विव्याध. — ^d) K₃ Dn₁ D_{1.5} चैवम्; D₆ पुनम् (for चैनम्). K₃ अपीडयत् (for अताड).

54 D₂ om. 54-55. — ^a) Ś₂ K₂ अन्यद्; B₅ अस्त्रं (for अन्यम्). B D_{3.4.7} परिजग्राह (for अपि ज). V₁

सुषेणायासृजद्भीमस्तमप्यस्याच्छिनद्बुधः ॥ ५४
 पुनः कर्णस्त्रिसप्तत्या भीमसेनं रथेषुभिः ।
 पुत्रं परीप्सन्विष्याध क्रूरं क्रूरैर्जिघांसया ॥ ५५
 सुषेणस्तु धनुर्गृह्य भारसाधनमुत्तमम् ।
 नकुलं पञ्चभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ५६
 नकुलस्तं तु विंशत्या विद्धा भारसहैर्ददौः ।
 ननाद बलवन्नादं कर्णस्य भयमादधत् ॥ ५७
 तं सुषेणो महाराज विद्धा दशभिराशुगैः ।

अथ संप्र *गृह्यान्वत्; Da1 Dn1 D1.5.6.8 S अथ
 प्रगृह्यान्वदपि (Da1 D1.5 *मिपुं; T1.2 M *मपि). — ^b)
 K1.2 V1 B2.5 Da1 D1.5.6 T G सुतंजसं (K2 *रं). — ^c)
 B8 सुसेनाय. — ^d) Dn1 तद् (for तं). T1 अभ्यस्य;
 T2.3 G2.3 अस्यापि (for अप्यस्य). S K2.4 [अ]सृजद्
 (for [अ]च्छिनद्). D5 वृषा; T G2.3 रुपा; M2-4 वृषा
 (for वृषः). G1 तमस्याभ्यच्छिनद्बुधः.

55 D2 om. 55 (cf. v. l. 54). — ^a) K8 तं
 (submetric) (for पुनः). — ^b) V1 B D (D2 om.)
 S अथ (for रथे). — ^c) T2 पुत्रान्. T1 परिथ (sic)
 (for परीप्सन्). — ^d) V1 क्रुद्धं क्रुद्धो; B1.5 Da1 D5.6
 क्रुद्धं (B1 *द्धः) क्रूरैः; Dn1 D8 T2 क्षुरैः क्रुद्धो; T1 क्रुद्धस्तस्य;
 T3 G क्रुद्धः शत्रु- (G1 *त्रुं); M क्रुद्धः क्रुद्धं.

56 ^{ab}) K4 B2 च; D8 (sup. lin. as in text) सु-
 (for तु). V1 भारसाधनमुत्तमं (for ^b). S (except T2)
 चित्रं धनुरथादाय सुषेणः क्रोधमूर्च्छितः. — ^d) K3 B D
 (except D8) S चार्पयत् (for चार्दं).

57 D2 om. 57-66. — ^a) B2 तत्र (for तं तु).
 — ^b) V1 [अ]वधीद्; B2 T2 मित्वा (for विद्धा). Dn1
 भारसहैर्ददौ; S भा (G2 भ) रत संयुगे (for *सहैर्ददौ). — ^c)
 K3 V1 B2.5 D8.4.6.8 T2 G1.2 M बलवान्. G2 राजन्
 (for नादं). — ^d) S2 K1.4 B1 T1.2 आददत् (T2 *दन्);
 Da1 D1.5 आरुधत् (for आदधत्).

58 D2 om. 58 (cf. v. l. 57). — ^a) B1 सुषेणं. — ^b)
 M1 बहुभिर (for दशभिर). V1 Dn1 D8.8 S आयसैः (for
 आशुगैः). — ^c) V1 Dn1 D8.8 S धनुरस्याच्छिनच्छीघ्रं.
 — ^d) D8 महारथं.

59 D2 om. 59 (cf. v. l. 57). B3 om. (hapl.)
 59^a-61^b. — ^c) B (B3 om.) Dn1 D8.4.7 नवभिर;
 T2 दशभिर (for बहुभिर). — ^d) B5 दारयामास; T3
 अर्दं.

चिच्छेद च धनुः शीघ्रं क्षुरप्रेण महारथः ॥ ५८
 अथान्यद्वनुरादाय नकुलः क्रोधमूर्च्छितः ।
 सुषेणं बहुभिर्बाणैर्वारयामास संयुगे ॥ ५९
 स तु बाणैर्दिशो राजन्नाच्छाद्य परवीरहा ।
 आजघ्ने सारथिं चास्य सुषेणं च ततस्त्रिभिः ।
 चिच्छेद चास्य सुदृढं धनुर्मल्लैस्त्रिभिस्त्रिधा ॥ ६०
 अथान्यद्वनुरादाय सुषेणः क्रोधमूर्च्छितः ।
 अविध्यन्नकुलं पथ्या सहदेवं च सप्तभिः ॥ ६१
 तद्युद्धं सुमहद्वोरमासीद्देवासुरोपमम् ।

C. 8. 2273
 B. 8. 48. 40
 K. 8. 43. 40

60 B3 D2 om. 60 (cf. v. l. 59 and 57). — ^a)
 V1 Da1 D1.5.6 S तस्य; B5 सप्त- (for स तु). — M3 om.
 60^a-61^b. — ^c) B2 आच्छाद्य (for आजघ्ने). T1 सारथिः.
 D8 चाशु; T G M1 क्रुद्धः (for चास्य). — ^d) M1 सुषेणस्य
 (for *णं च). T1 सुषेणं पंचभिः शरैः; T3 G M1.2.4 *णं
 च पतत्रिभिः. — ^e) B2 चास्याशुभृशं; D7 चास्य सदृढं; T1
 साध्यसु^a; G2 चाप्यस्य दृढं (for चास्य सु^a). — ^f) S2
 त्रिभिः; D8 त्रिभिः; T1 G2 तदा; T2.3 G1.3 M2.4 तथा
 (for त्रिधा).

61 B3 M3 om. 61^{ab} (cf. v. l. 59 and 60). D2
 om. 61 (cf. v. l. 57). — ^a) S2 आघाय (for आदाय).
 — ^b) T1.3 G M1.2.4 परवीरहा (for क्रोधमूर्च्छितः). — ^c)
 B1.2.3 Dn1 D8 T2 आविध्यन्; T1 G2 अविध्यं (for
 अविध्यन्). B3 नकुलः.

62 D2 om. 62 (cf. v. l. 57). D1 om. (hapl.)
 62^a-63^b. — ^a) V1 B2 Da1 Dn1 D8 सुमहा; S
 (except T3 G8) अभवद् (for सुमहद्). T1 तेन (for
 घोरं). — ^b) T1 घोरं (for आसीद्). — After 62^a, M1
 reads 66^a-67^a, repeating it in its proper place.
 — ^d) B2 च संयुगे; T3 G8 रथं प्रति (for वधं प्रति).
 — After 62, S ins.:

430* सात्यकिर्वृषसेनं तु विद्धा सप्तभिराशुगैः ।

पुनर्विष्याध सप्तत्या सारथिं च त्रिभिः शरैः ।

वृषसेनस्तु शैनेयं शरेण नतपर्वणा ।

आजघान महाराज शङ्खदेशे महारथम् ।

शैनेयो वृषसेनेन पत्रिणा परिपीडितः । [5]

क्रोधं चक्रे महाराज क्रुद्धो वेगं च दारुणम् ।

जग्राहेषुवरान्नीरः शीघ्रं स दश पञ्च च ।

[(L. 1) S (except T2) आयसैः (for आशुगैः). — G1
 om. line 2. — (L. 2) T3 G8 शितैः (for शरैः).
 — (L. 3) G2 अथ (for तु). T3 शितेन (for शरेण). T1

C. 8. 2274
B. 8. 48. 41
K. 8. 43. 40

निघ्नतां सायकैस्तूर्णमन्योन्यस्य वधं प्रति ॥ ६२
सात्यकिर्वृषसेनस्य हत्वा सूतं त्रिभिः शरैः ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन जघानाश्वांश्च सप्तभिः ।
ध्वजमेकेषुणोन्मध्य त्रिभिस्तं हृद्यताडयत् ॥ ६३
अथावसन्नः स्वरथे मुहूर्तात्पुनरुत्थितः ।
अथो जिघांसुः शैनेयं खड्गचर्मभृदभ्ययात् ॥ ६४
तस्य चापुवतः शीघ्रं वृषसेनस्य सात्यकिः ।
वराहकर्णैर्दशभिरविध्यदसिचर्मणी ॥ ६५

M₃ [आ]नतपर्वणा. — (L. 4) G₁ महारथः. — (L. 5) T₁ M धृश- (for परि-). — (L. 6) T₃ G कोपं (for क्रोधं). — (L. 7) T₁ s G₈ M₁ वै दश; G_{1.2} M₂₋₄ दश च (for स दश). G_{1.2} सप्त (for पञ्च).]

63 D₁ om. 63^{abd} (cf. v. l. 62). D₂ om. 63 (of. v. l. 57). — ^b) S₁ V₁ B_{1.5} D₄₁ D₄₁ D₂₋₇ S transp. हत्वा and सूतं. — ^c) S₂ K₂ T_{1.3} G M_{1.3} चैकेन (for भल्लेन). — ^e) B₂ छित्वा; T₃ तेन; G₃ विध्वा (for [उ]न्मध्य). — ^f) D₂ [अ]ताडयन्.

64 D₂ om. 64 (of. v. l. 57). — ^a) D₃ असावसन्नः; T_{1.2} G₂ M अथापतच्च (T₂ 'त्स'); T₃ G_{1.3} अथा (G₁ 'थे')पतंस्तु. K₃ D₄₁ D₃ स रथे. — ^b) T₁ मुहूर्तान्. — After 64^{ab}, N (D₂ om.) T₂ ins.:

431* स रणे युयुधानेन विसृताश्चरथध्वजः ।

[T₂ सुषेणो (for स रणे). S₁ K_{1.2} युद्धदानेन; S₂ युयुदा. D₃ शूरेण युयुधे तेन (for the prior half). S K_{1.2} V₁ D_{3.8} विसृताश्चधनुर्ध्वजः; D₄₁ T₂ व्यसस्त (for the posterior half).]

— ^c) S K B D (D₂ om.) T₂ कृतो; V₁ कृते; T₃ G ततो (for अथो). T₁ शैनेयः. — ^d) K₁ खड्गचर्मभृदभ्ययात्; K₃ 'धरोम्ययात्; K₄ B_{1.4} D_{2.4} T₃ 'द्युग'; V₁ 'भृदभ्ययात्; D₁ 'भृगभ्ययात्; G₁ 'द्युदो'; G₃ 'द्युगभ्ययात्.

65 D₂ om. 65 (of. v. l. 57). — ^a) K₁ च प्लुवतः; K₃ T_{1.3} G M चाद्र; V₁ B₃ D₄₁ D₃ T₂ चाप (T₂ 'प'). ततः; D₃ चासवतः; D₃ चामु. — ^b) B₂ सायकैः (for सात्यकिः). — ^c) D₄₁ D₁ वाराहकर्णैर् (D₄₁ 'र्णो'). — ^d) K₃ दशचर्मणि (for असिचर्मणी). T₁ M विदुधावासिचर्मणी; T₂ आच्छिनच्चा; T₃ G विन्याधास्यासिचर्मणी (G₂ 'णि).

66 D₂ om. 66 (of. v. l. 57). — ^a) D₄₁ D_{1.5} च (for तु). G_{1.2} ततः क्षिप्रं (for तु तं दृष्ट्वा). — ^b) T₁ पितरं (for विरथं). G₂ विरथस्यायुधं (for विरथं व्यायुधं). K₃ कृपं; T₁ G_{1.2} M तथा; T₃ G₃ तदा

दुःशासनस्तु तं दृष्ट्वा विरथं व्यायुधं कृतम् ।
आरोप्य स्वरथे तूर्णमपोवाह रथान्तरम् ॥ ६६
अथान्यं रथमास्थाय वृषसेनो महारथः ।
कर्णस्य युधि दुर्धर्षः पुनः पृष्ठमपालयत् ॥ ६७
दुःशासनं तु शैनेयो नवैर्नवभिराशुगैः ।
विसृताश्चरथं कृत्वा ललाटे त्रिभिरार्पयत् ॥ ६८
स त्वन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः ।

(for कृतम्). — ^c) S K_{1.2.4} [अ]यथ; T₂ स्वे (for स्वरथः). B D₄₁ D₄₁ D_{1.2-7} S स्वरथं. — M₁ reads 66^d-67^a for the first time after 62^c. — ^d) K₃ B₂ अपोवाहद्. B₁ रणांतरं; D₄₁ रथांतरं; D_{2.4.7} रणातुरं; D₃ रणाणवात्.

67 ^a) K₃ ततः स्वरथः; D₄₁ अथान्य- (for 'न्यं'). — ^b) D_{2.3} G₂ महाबलः (for 'रथः'). — After 67^{ab}, S K_{1.2.4} V₁ (marg.) B D (except D₄₁ D₃; D₃ marg.) ins.:

432* द्रौपदेयांस्त्रिससत्या युयुधानं च पञ्चभिः ।

भीमसेनं चतुःषष्ट्या सहदेवं च पञ्चभिः ।

नकुलं त्रिशता बाणैः शतानीकं च सप्तभिः ।

शिखण्डिनं च दशभिर्धर्मराजं शतेन च ।

एतांश्चान्यांश्च राजेन्द्र प्रवीरान्जयगृह्णिनः । [5]

अभ्यर्दयन्महेष्वासः कर्णपुत्रो विशां पते ।

[(L. 1) D₂ सप्तभिः. — B₁ D₃ om. line 2. B₃ om. lines 2-3. — (L. 2) S K_{1.2.4} V₁ B₃ सप्तभिः. — (L. 3) B₂ त्रिशतैः; D₃ 'तिः. D₃ तु (for च). — (L. 4) K₁ शिखण्डिने. — (L. 5) B₂ om. the first च. S₂ K_{2.4} प्रवरान्. S₁ K₂ जयगृह्णिनः; S₂ K_{1.4} 'द्विणः; D₃ 'क्षिनः. — (L. 6) D₄₁ D_{1.5} अभ्यर्दयन्. S₁ K₂ महेष्वासान्. — S K₂ om. 67^c-71^d. D₂ om. 67^{ad}. — ^a) K₁ सुतः; K₄ स तु; B D₄₁ D_{1.2-5.7} ततः (for पुनः). B₄ अरक्षत (for अपालयत्).

68 S K₂ om. 68 (of. v. l. 67). — ^a) K_{3.4} B D₄₁ D_{1-5.7.8} च (for तु). D₃ दुःशासनं त्रिभिर्भल्लैः; S (except T₂) युयुधानं तु राधेयो. — ^b) D₄₁ T₂ विध्वा (for नवैर्). T₃ G बहुभिर (for नवभिर). K_{1.2.4} B_{1.2.4} D_{2-4.6.7} S (except T₂) आयसैः (for आशुगैः). — ^c) B₂ विसृताश्चरथं; S (except T₂) विसृताश्चायुधं (for 'श्चरथं'). — ^d) D₄₁ T_{1.3} G M अपर्पयत्; D_{2.3} T₂ अर्द (for आपर्प).

69 S K₂ om. 69 (of. v. l. 67). — ^a) D₃ T₁ G_{1.2} M स चान्यं; T₃ G₃ अथान्यं (for स त्वन्यं). D₄₁ D₁ [अ]न्यरथं. — ^b) D₃ lacuna for विधिवत्कल्पितं. — ^c)

युयुधे पाण्डुभिः सार्धं कर्णस्याप्याययन्बलम् ॥ ६९
 धृष्टद्युम्नस्ततः कर्णमविध्यदशभिः शरैः ।
 द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्या युयुधानस्तु सप्तभिः ॥ ७०
 भीमसेनश्चतुःषष्ट्या सहदेवश्च पञ्चभिः ।
 नकुलस्त्रिंशता बाणैः शतानीकश्च सप्तभिः ।
 शिखण्डी दशभिर्वीरो धर्मराजः शतेन तु ॥ ७१

एते चान्ये च राजेन्द्र प्रवीरा जयगृद्धिनः ।
 अभ्यर्दयन्महेष्वासं सूतपुत्रं महामृधे ॥ ७२
 तान्मूतपुत्रो विशिखैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
 रथे चारु चरन्वीरः प्रत्यविध्यदरिदमः ॥ ७३
 तत्रास्त्रवीर्यं कर्णस्य लाघवं च महात्मनः ।
 अपश्याम महाराज तदद्भुतमिवामवत् ॥ ७४
 न ह्याददानं ददृशुः संदधानं च सायकान् ।

C. 8. 2290
B. 8. 48. 58
K. 8. 43. 63

T₂ प्रयुध्यन् (for युयुधे). V₁ B_{2.5} D₄₁ D_{1.5} T_{1.3} G पाण्डवैः. D₄₁ om. (hapl.) from सार्धं (in 69^a) to the end of 70. — ^a) K₁ अप्याययौ; K₃ B₁ पयद् (B₁ 'याद्); V₁ आरोपयन्; B₂ आययनं; D₄₁ D_{1.5} आपालयन्; D₂ आप्याययद्; T_{1.3} G M₂₋₄ द्य (G_{1.2} वि)धमत्; T₂ आगमयद्; M प्याययन् (for [आ]प्याय^a).

70 S K₂ D₄₁ om. 70 (of. v. l. 67 and 69). — ^a) K₄ धृष्टद्युम्नस्ततः कर्ण. — ^b) T₂ विव्याध (for अविध्यद्). — K₁ om. (? hapl.) 70^a-71^a. — ^c) D_{2.3} तु (for त्रि-). — ^d) B₂ युयुधानं. K₃ द्वि-; B₂ T₁ G_{1.2} M च; D₄ त्रि- (for तु). V₁ B₅ D₄₁ D_{1.2.5.6} T₂ पंचभिः (for सप्तभिः).

71 S K₂ om. 71 (of. v. l. 67). K₁ om. 71^{abed} (of. v. l. 70). K₃ D₈ om. (hapl.) 71^{ab}. — ^b) K₄ V₁ B D (D₈ om.) T_{2.3} G M_{2.4} सप्तभिः (for पञ्चभिः). — ^d) K₄ B_{1.5} D_{2-4.7} S तु (for च). V₁ T₂ पंचभिः (for सप्तभिः). — ^e) K₃ T₂ G बाणैर्; B_{3.4} विध्वा (for चीरो). — ^f) K_{3.4} B (except B₁) D₄₁ D_{6.8} S च (for तु).

72 Of. lines 5-6 of 432*. — ^b) K₄ जयगृद्धिनः; D₈ 'कृद्धिनः; D₈ 'ग्रधिनः; T₁ 'गृध्वः. — ^c) T₂ G_{2.3} अभ्यर्दयन्. D₄₁ D₈ T_{1.2} महेष्वासाः. — ^d) V₁ D₄₁ D₄₁ D_{1.5} S विशां पते (for महामृधे).

73 ^a) K₅ D₈ निशितैः; V₁ B₅ विव्याध (for विशि-खैर्). — ^b) D₄₁ om. the first दशभिः. V₁ B₅ विशिखैर्; B₃ विव्याध (for the first दशभिर्). K₁ त्रिधा; K_{3.4} B (except B₅) D_{2-4.6-8} T_{1.3} G M₁ शरैः; V₁ शतैः. — ^c) K₃ D₄₁ D₄₁ D₅ रथेनानुचरन्; B₂ रथे चान्य^a; D₁ रथिनानु^a; D₂ तथैनानुचरान्; D_{4.7} T₂ रथे चानुचरन्; D₈ रथेन तु चरद्. K₃ चारु (for वीरः). T₁ रथप्रचारान्विचरत (sio); T₂ G रथप्रचारान्प्रचरन्; M₁ 'न्विपु-लान्; M₂₋₄ रथप्रचारं विचरन्. — ^d) S₂ प्रतिविध्यद्; K₁ प्रत्यविध्यम्. D₈ अरिदम. — After 73, T G ins.:

433* सालाकिं भीमसेनं च धृष्टद्युम्नं शिखण्डिनम् ।

द्रौपदेयांश्च संरब्धान्यतमानान्महारथान् ।

पश्यतां सर्वसैन्यानामथैतान्सूतनन्दनः ।

विरथान्नथिनः श्रेष्ठान्निमेषार्धाच्चकार ह ।

अमोघत्वाच्च बाणानां भूतसंधा विसिष्मियुः । [5]

[(L. 1) T_{1.3} धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ (for the posterior half). — (L. 3) T₂ G₃ अथैनान्; G_{1.2} अथ तान्. — (L. 4) T₁ श्रेष्ठः; T₂ G₃ श्रेष्ठाः.]

74 ^a) K₃ [अ]तिवीर्यं; T₁ [अ]स्य वीर्यं. — ^c) D₄ न पश्याम; D₈ अपश्यन्स (for अपश्याम). B₁ D₇ महाभाग (for 'राज).

75 ^a) T₁ [अ]पि (for हि). S K_{1.2.4} [आ]दधानं. — ^b) K₃ सायकैः; D₈ सायकं. — ^c) B₃ विधमंतं (for विमुञ्चन्तं). D_{2.6} शरान्राजन् (for च संरम्भाद्). — ^d) V₁ B₁ D₄₁ D_{1.7} अपश्यन्तः; B₅ * * * ते; D₄₁ अपश्याम; T₂ अपश्यन्ते (for ददृशुस्ते). K₃ V₁ B D₄₁ D₄₁ D₁₋₇ T₂ हतान (T₂ 'न्ह)रीन् (for महारथम्). D₈ ददृशुर्निहतानरीन्; T_{1.3} G M अपश्यन्ते (M_{2.4} 'स्ते)व तं जनाः. — T_{1.3} G M ins. after 75: T₂ after 78:

434* प्रतीच्यां दिशि तं दृष्ट्वा प्राच्यां पश्याम लाघवात् ।

न तु पश्याम राजेन्द्र क्व तु कर्णो व्यतिष्ठत ।

इधूनेव स पश्यामो विकिरन्तं समन्ततः ।

छादयन्तो दिशो राजञ्शलभानामिव ब्रजान् ।

तस्य तैरिषुभिस्तीक्ष्णैः संपतद्भिः सहस्रशः । [5]

मरीचिभिरिवोष्णांशोः शितैः संनतपर्वभिः ।

व्यासाः सर्वा दिशो राजन्योधाश्च ददृशुस्तदा ।

शरैः संवृतमाकाशं तत्राभ्रमिव चाभवत् ।

[(L. 1) T₂ तिष्ठतं (for तं दृष्ट्वा). M₁ प्राच्य (for प्राच्या). — (L. 2) T G₃ M च (for तु). M₂₋₄ [अ]पश्याम. T_{1.3} G₃ M₁ [S]व तिष्ठति; M₂₋₄ [S]स्य (M₃ 'मि)तिष्ठति. — T₂ om. lines 3-7. — (L. 3) T_{1.3} G_{1.3} एवास् (for एव स). T_{1.3} G_{1.3} विनिकीर्णान् (T₂ G₁ 'र्णः); M_{1.4} विकरतः. — (L. 4) T_{1.3} G_{1.3} छादयानान्. G₁ शलभां (for 'भानां). M_{1.2.4} ब्रजाः; M₃ प्रजाः (for ब्रजान्). — (L. 6) T₁ M₁ शरैः (for शितैः). — (L. 7) T₁ व्याप्तिः. T₁ M_{3.4} योधा न (T₁ 'धानां); M₁ योधानां. T₁ तथा (for तदा). — After line 7, T₁

C. 8. 2291
B. 8. 48. 58
K. 8. 43. 63

विमुञ्चन्तं च संरम्भाद्दृष्टुस्ते महारथम् ॥ ७५
द्यौर्वियद्भूदिशश्चाशु प्रणुत्वा निशितैः शरैः ।
अरुणाभ्रावृताकारं तस्मिन्देशे बभौ वियत् ॥ ७६
नृत्यन्निव हि राधेयश्चापहस्तः प्रतापवान् ।
यैर्विद्धः प्रत्यविध्यत्तानेकैकं त्रिगुणैः शरैः ॥ ७७
दशभिर्दशभिश्चैनान्पुनर्विद्धा ननाद ह ।
साध्वसूतध्वजच्छत्रास्ततस्ते विवरं ददुः ॥ ७८

repeats line 5. — (L. 8) Om. in M. T₁ शितैः
(for शरैः). T₁ G₁ तत्रात्रैर् (for 'अं'). T₂ तदाहृतमिवाभवत्
(for the posterior half).]

— After the above, T₂ ins. 436*.

76 B₈ om. 76^{ab}. — ^a) V₁ द्यौर्वियद्भूदिशः; T₂
वियद्भूमिर्; (for द्यौर्वियद्भूदिशः). Cc cites द्यौः. K₈ D_{1.8}
चापि; V₁ B (B₈ om.) D_{1.1} D_{1.8.5.7} S चैव; D₂
तासु (for चासु). — ^b) V₁ B (B₈ om.) D_{1.1} D_{1.8.5-7}
प्रपूर्णा; T₃ G M₂₋₄ प्रच्छन्ना. — ^c) K₂ om. (hapl.)
76^a-77^a. — ^e) K₁ अरुणाभ्यवृताकारं (sic); B₈
'आवृताकारं'; D_{1.1} 'आवृताकारासु'; T₁ 'आ जटाकारासु'; T₃
G_{1.8} तमोमणीवृत् (G₂ 'कु') ताकारः; G₁ तमोव्रातावृताकारं.
— ^d) K_{1.8} B₈ D_{2.8.8} T₂ [अ] भवजगत्; B₈ नमो बभौ;
D_{1.1} D_{1.5} [अ] भवद्वियत्; D_{1.1} [अ] भवव्रणे; T_{1.8} G M
[अ] भवत् (T₁ 'वंस्त') दा (for बभौ वियत्). — After 76,
S (except T₂) ins.:

435* ततः पुनरमेयात्मा कर्णो राजन्महारथः ।

न्यहन्तस्मरे योधान्यौधव्रतमनुष्ठितः ।

[(L. 2) M यौधान्. T₁ G_{1.8} यौधव्रतम्; M₂ यौधव्रतम्.
T₃ G₈ अनुष्ठिताः; M₂₋₄ 'व्रतम्'.]

77 ^c) K₂ om. 77 (cf. v. 1. 76). — ^a) K₄ D₈ च
for हि). — ^b) S (except T₂) रणाजिरे (for
प्रतापवान्). — ^d) M₃ एकैकः. K₁ दशभिर्दिगुणैः शरैः.

78 ^a) B_{1.8} D_{2.4.7} शरैश्च; B₈ शरैश्च (for the first
दशभिर्). K_{1.8} B_{1.2.5} D_{1.8.4.7.8} T₂ चैतान्; V₁ D_{1.1}
D₈ T_{1.8} G M चैव; D_{1.1} चान्यान्; D₂ चैनं. — ^b) N
(except D_{1.1} D₈) च (for ह). S (except T₂)
पुनर्विन्याध नानदन् (T₁ M_{1.8} 'दत्') — ^c) K₈ V₁ B₈
D_{1.4.5} -रथच्छत्रासु; K₄ -ध्वजच्छत्रासु; B₁ D_{1.1} D₇
-रथच्छत्रासु; B₈ D₈ -रथच्छत्रा; B₈ D₈ T₂ -रथोच्छत्रासु
(D₈ 'त्रां'); D_{1.1} -रथं हत्वा; D₈ -ध्वजच्छत्रासु; T₁ M
-ध्वजच्छत्रं (M₁ 'त्रान्'). K₁ साध्वसूतध्वजच्छत्रासु (sic);
D₂ अध्वसूतध्वजं छत्रं. — ^d) D₈ हतासु (for ततसु).
G₁ विदुरं; M₁ विकिरं; Cc विवरम् (as in text). K₁ दुधुः.

तान्प्रमृद्वन्महेष्वासात्राधेयः शरवृष्टिभिः ।
राजानीकमसंबाधं प्राविशच्छत्रुकर्शनः ॥ ७९
स रथांस्त्रिशतान्हत्वा चेदीनामनिवर्तिनाम् ।
राधेयो निशितैर्बाणैस्ततोऽभ्याच्छद्युधिष्ठिरम् ॥ ८०
ततस्ते पाण्डवा राजञ्जिखण्डी च ससात्यकिः ।
राधेयात्परिरक्षन्तो राजानं पर्यवारयन् ॥ ८१
तथैव तावकाः सर्वे कर्णं दुर्वारणं रणे ।
यत्ताः सेनामहेष्वासाः पर्यरक्षन्त सर्वशः ॥ ८२

— T_{1.8} G ins. after 78: T₂ ins. 434* (cf. v. 1. 75)
after 78 and cont.:

436* ते हन्यमानाः कर्णेन पलायन्ते दिशो दश ।

नादयन्तो दिशः सर्वाः कर्णत्रस्ता विचेतसः ।

[(L. 1) T₁ पालयन्ति; T₂ पालयन्तः; G₁ पालयन्तो.

— (L. 2) T₁ विचेतनः.]

79 ^a) D_{1.1} यान् (for तान्). K₈ B₄ D_{1.1} D_{1.1}
D_{2-5.8} T₃ G₈ M प्रमृद्य (K₈ 'ज्य'); K₄ D₂ प्रमद्य; V₁ B₈
D₇ T_{1.2} प्रमद्य; B_{1.8} प्रसृत्य; B₂ प्रसृत्य; D₈ प्रमद्य;
G_{1.2} समृद्य (G₂ 'ल्य'). — B₂ om. 79^{cd}. — ^c) ^d) D_{1.1}
B_{1.8.4} D_{2-4.7} गजानीकं; D_{1.1} D₈ T₂ रथां. — ^d) D_{1.1}
प्राविध्यन्. ^e) K_{1.2.4} B₁ शत्रुकर्षणः (K₄ 'णं'); K₈ 'दर्शनः';
V₁ B₈ D_{1.1} D_{1.2.5.8} T₂ 'तापनः'.

80 ^a) B₂ सर्वतः (for स रथांस्). K₁ D_{1.1} M₁
त्रिशतं; K₈ निशितैर्; K₄ D₈ त्रिदशान्; V₁ B D_{1-5.7}
T_{1.8} G M₂₋₄ त्रिशतं (B₂ 'तो'); D₈ त्रिशतान्. T₂ स
रथानां शतं हत्वा. — ^b) V₁ G₈ अति (G₈ 'नु') वर्तिनां; D₈
अनिवर्तिनः. — ^c) ^d) ^e) ^f) ^g) ^h) ⁱ) ^j) ^k) ^l) ^m) ⁿ) ^o) ^p) ^q) ^r) ^s) ^t) ^u) ^v) ^w) ^x) ^y) ^z)
M [S] म्यच्छद्; K₈ [S] म्ययुद् (sic); B₂ T_{1.2} [S] गच्छद्;
D_{1.8} [S] म्यायात्; T₃ G [S] म्यागात्. — After 80, T₃ G
ins.:

437* ततस्ते विरथाः शूरा रथानन्यान्समास्थिताः ।

परिवर्तुर्महाराज धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

[(L. 1) G₁ विविधाः (for विरथाः).]

81 ^a) T₁ G_{1.8} M तु परे; T₃ G₈ च परे (for पाण्डवाः).
— ^b) K₈ ससाभ्यधिः (sic); B₂ 'त्यकेः'. — ^c) K₈
पर्यपालयन्. — After 81, T₃ G ins.:

438* मुञ्चन्तो विविधान्बाणान्स्वर्णपुष्पाञ्जलिशितान् ।
[G₂ निशितान् (for विविधान्).]

82 ^a) B₈ पाण्डवाः; D_{1.1} D₈ तावकान्. — ^b) B₂
om. रणे. — ^c) T₃ G₂ यत्र; G_{1.8} M₂₋₄ यत्तः; M₁ यत्तः
(for यत्ताः). K₈ B D_{1.1} D₁₋₈ शूरा; V₁ D_{1.1} सेनां; T₁
सर्वे (for सेनाः). T₂ बलिनस्ते महेष्वासाः.

नानावादित्रयोषाश्च प्रादुरासन्विशां पते ।
सिंहनादश्च संजज्ञे शूराणामनिवर्तिनाम् ॥ ८३

ततः पुनः समाजगुरमीताः कुरुपाण्डवाः ।
युधिष्ठिरमुखाः पार्थाः सतपुत्रमुखा वयम् ॥ ८४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

३३

संजय उवाच ।

विदार्य कर्णस्तां सेनां धर्मराजमुपाद्रवत् ।
रथहस्त्यश्चपत्तीनां सहस्रैः परिवारितः ॥ १
नानायुधसहस्राणि प्रेषितान्यरिभिर्वृषः ।
छित्त्वा बाणशतैरुग्रैस्तानविध्यदसंभ्रमः ॥ २

निचकर्त शिरांस्त्रेषां बाहूनरूंश्च सर्वशः ।
ते हता वसुधां पेतुर्मन्नाश्चान्ये विदुद्रुवुः ॥ ३
द्रविडान्ध्रनिषादास्तु पुनः सात्यकिचोदिताः ।
अभ्यर्दयञ्जिघांसन्तः पत्तयः कर्णमाहवे ॥ ४
ते विबाहुशिरस्त्राणाः प्रहताः कर्णसायकैः ।

C. 8. 2305
B. 8. 49. 5
K. 8. 44. 5

83 ^a) Da1 D5 नानावादित्रयोषाश्च; Dn1 T2 'शब्दाश्च;
T1.3 G M नादो (G1 M1'ना) वादित्रयोषाणां. — ^b) S
(except T2) प्रादुरासीत्समंततः. — ^c) S (except T2)
सिंहनादा (M1'द)श्च संजज्ञे. — ^d) S2 अनिवर्तिनः; K3 V1
B1.3-5 Da1 Dn1 D2-4.7.8 T2 अभि (V1 Da1 'ति)गर्जतां;
B2 D1.5 अतिगर्जितां; D6 अविगर्जितां (by corr 'र्ज)तां.

84 ^a) B2 सर्वे (for पुनः). Da1 D1.5 समाजगुर-
— ^b) K3 Dn1 अभितः (for अभीताः). D6 कुरुपुंगवाः;
S (except T2) 'संजयाः. — ^c) D4 पार्थान्. — ^d)
K3 तव (for सूत-). S2 सूतपुत्रमुखाव्ययं (sic); K1
'त्रमुखावहं; D6 युधिष्ठिरमुखा वयं; T1 सूतपुत्रमवारयन्;
T2 'त्रमुखादयः.

Colophon. — *Day of Karna's Generalship*: S2
K4 द्वितीये (K4 'य)युद्धदिवसे; T1 द्वितीयेहि. — *Adhy.*
name: V1 संसप्तकयुद्धे; T1 M1 कर्णपुत्रवधो नाम. — *Adhy.*
no. (figures, words or both): S2 32 (as in text);
K1 33; B1 M 42; B4 47; B5 D6 48; Da1 59; D1 T1.3
G 43; D2 39; T2 44.

33

1 T3 om. the ref. — ^a) M1 तान् (for तां). D1
सेना; M1 सेनाम्. — ^b) T1 धर्मपुत्रम्. S1 (marg.)
B1.5 D2.4.7.8 युधिष्ठिरम् (for धर्मराजम्). S K B1.3
D2-4.6-8 अथाद्रवत्; G2 अभि (for उपा). — ^c) D4
G1.3 हस्त्यश्चरथपत्तीनां; M3 रथपत्त्यश्चपत्तीनां. — ^d) Da1
D6 सहस्रैः.

2 ^a) Dn1 T2 बहूनि तु; M2-4 नानाबाण- (for

नानायुध-). — ^b) V1 प्रहितानि; B1.5 D2-4.7 प्रेरितानि.
K1 S वृषा; B2 D6 वृतः. — ^c) B5 कृत्वा; D6 स्थित्वा;
T1.3 G हत्वा. T1.3 G M2-4 बाणगणैर् (for 'शतैर्). T3
G उग्रस्. — ^d) G2 अवध्यत्. B D2.4.7 T2 G1
असंभ्रमात्; Da1 D1.5 M4 'अमं; M2.3 'अमन्.

3 ^a) V1 B5 S (except T2) उच्चकर्तः; Da1 D1.5
तच्च; D2 विच. B2 [उ]ग्रां; S (except T2) [उ]ग्रो
(for [ए]षां). — ^b) K3 V1 B2-5 D T1.3 M सूतजः
(for सर्वशः). — After 3^{ab}, Dn1 T2 ins.:

439* प्रहर्तुकामानपरान्संधितेषुस्तथापरान् ।

प्रगृहीतायुधान्बाहूनन्येषां च प्रधावताम् ।

निजघान रणे कर्णो नानाशस्त्रनिषेवितान् ।

[(L. 1) T2 संहतेषून् (for संधिते). — (L. 3) T2
मनसास्त्रनिषेवितान् (for the posterior half).]

— ^a) K1 हत्वा. Dn1 S भूतले (for वसुधां). — ^b)
D2 भयात् (for भयाश्च). Dn1 T2 M1 प्रहृता (M1 'तां)-
श्च दिशो दश; T1.3 G M2-4 प्रहृताश्चापरे दिशः.

4 ^a) S K1.2 S (except T2) द्रमिडांश्च; V1 B1-4
D2-4.7 द्राविडा (B2 'डां)स्तु (for द्रविडान्ध्र-). B2 D2 T2
च (for तु). B2 D2 T2 निषादान्. B5 द्राविडांश्च निषादस्तु;
Da1 Dn1 D1.5.6 द्रविडाश्च निषादाश्च. — ^b) Dn1 ययुः
(for पुनः). K3 D2.3 सात्यकिनो (D2 'ना)दिताः; V1 B5
सात्वतचोदिताः; G1 सत्यकि. — ^c) V1 B1.2.5 Dn1
D2-4.7.8 अभ्य (T1 'भ्यु)द्रवन्; Da1 D1.5 अभ्यर्दयत्. K3
जिघांसन्तः.

5 ^a) K3 बाहुशिरस्त्राणाः; B2 T2 G1.3 M त्रि (M1
[अ]पि)बाहुशिरःशस्त्राः; D2 विबाहुविशस्त्राश्च; G2 विबाहु-
शिरसस्त्राः (sic). — ^b) T1.3 G M सहसा; T2 प्रहृताः

C. 8. 2305
B. 8. 49. 5
K. 8. 44. 5

पेतुः पृथिव्यां युगपच्छिन्नं शालवनं यथा ॥ ५
एवं योधशतान्याजौ सहस्राण्ययुतानि च ।
हतानीयुर्महीं देहैर्यशसापूरयन्दिशः ॥ ६
अथ वैकर्तनं कर्णं रणे क्रुद्धमिवान्तकम् ।
रुरुधुः पाण्डुपाञ्चाला व्याधिं मन्त्रौषधैरिव ॥ ७
स तान्प्रमृद्याभ्यपतत्पुनरेव युधिष्ठिरम् ।
मन्त्रौषधिक्रियातीतो व्याधिरत्युल्बणो यथा ॥ ८
स राजगृद्धिभी रुद्धः पाण्डुपाञ्चालकेकयैः ।
नाशकत्तानतिक्रान्तुं मृत्युर्ब्रह्मविदो यथा ॥ ९

(for प्रहताः). — °) S (except T₂) निपेतुरुण्यां (for पेतुः पृथिव्यां). — °) D₆ छिन्नः; T₂ स्फीतः; G₂ छिन्नात्. S₁ K_{1.2.4} V₁ D₆ शालवनं; K₈ शालिवनं; B₄ D₁ S ता(G₂ ना)लवनं (for शाल°).

6 °) D₆ योधशतान्; T₈ G यूथशतानि; M योध° (for योध°). — °) K₄ युतानि; D_{2.6} [अ]र्जुनानि; T₈ G शतानि; (for [अ]युतानि). — °) K₈ हतान्यायुरः; T₁ हतानि च; T₈ G M हतान्यगुर (for हतानीयुर). Ca cites ईयुर (as in text). D₁ देहे; T₈ G देवी. T₂ हतानिति सुरैः सिद्धैः. — °) G₂ शिरसा (for यशसा). V₁ B_{4.5} Da₁ D_{1.5} [आ]पूर्य रोदसी (B₄ Da₁ सी°); T₂ पूर्यते मही; T₈ G [आ]पूर्य वै दिशः (for [अ]पूरयन्दिशः). B₂ यश आपूर्य रोदसी. Ca cites रोदसी.

7 °) S K_{2.4} रथे; K₁ रणात् (for रणे). D₄ (sup. lin. as in text) युद्धम् (for क्रुद्धम्). — °) B₂ विव्याधुः; D₁ रुद्धः; T₁ रुद्धः (for रुरुधुः). S₁ K_{1.4} पाण्ड्य-पांचाला; D₈ सर्वपांचाला. — °) K₈ व्याधी; D₆ व्याधीन्. K₈ मन्त्रौषधीर; B₁ षधिर्; T_{1.8} G_{1.8} षधा; G₂ धाम् (for मन्त्रौषधैर). B₅ मन्त्रौषधानि.

8 °) K₈ प्रसृज्य; D_{1.5} प्रसृत्य; T_{1.2} प्रमथ्य (for प्रमृष्य). G₁ अभ्यतपत्. B₁ शतान्विमृद्यंश्चपतत् (sic); B₈ स तान्प्रमृत्वापततः; D_{2.6} स तान(D₆ म)तिक्रम्य ततो. — °) G_{1.2} पुनर्वैतं (for पुनरेव). D_{2.6} युधिष्ठिर-मुपाद्रवत्. — °) मन्त्रौषधी क्रियातीते; D₁ D_{2.4.6} मन्त्रौषधि(D₆ ध)क्रियाहीनो (D₄ तीता); B₈ मन्त्रौषधिक्रियाभीतो; T G_{1.8} M मन्त्रौषध(T₁ M₁ धि)क्रियान्याधिः (T₁ धीन्; T₈ G₂ M_{2.3} धि); G₂ मन्त्रौषधव्याध्याधिः. — °) B₂ अत्युग्रशो (for अत्युल्बणो). S विधिहीनाः कृता (T₁ नान्क्रिया; T₈ G M₈ नक्रिया) इव.

9 °) V₁ D₁ T₂ राज्य. S₁ K₄ गग्निभी; B₈ गग्निभी; T₁ गृध्नुभी; T₈ G₈ गार्धिभिर्; Co गृध्नीभिः; Ca गृद्धिभी (as in text). K₁ रुद्धः; D₁ T₂ शूरैः; T₈ G₈

ततो युधिष्ठिरः कर्णमदूरस्थं निवारितम् ।
अब्रवीत्परवीरघ्नः क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ १०
कर्णं कर्णं वृथादृष्टे स्रुतपुत्र वचः शृणु ।
सदा स्पर्धसि संग्रामे फल्गुनेन यशस्विना ।
तथास्मान्बाधसे नित्यं धार्तराष्ट्रमते स्थितः ॥ ११
यद्वलं यच्च ते वीर्यं प्रद्वेषो यश्च पाण्डुषु ।
तत्सर्वं दर्शयस्वाद्य पौरुषं महदास्थितः ।
युद्धश्रद्धां स तेऽद्याहं विनेष्यामि महाहवे ॥ १२
एवमुक्त्वा महाराज कर्णं पाण्डुसुतस्तदा ।

युध्यन्; G₂ युक्तान् (for रुद्धः). — °) K₈ पंचाल- (for पाञ्चाल-). S K_{1.2.4} संजयैः; B₁ Da₁ D₁ D_{1.4-8.8} कैकयैः. — °) K₁ D₈ अभिक्रांतुं; G₁ अतिक्रांतं. — °) S₁ K₂ V₁ G₁ मृत्युं. K₈ ब्रह्मविदा; Co विदः (as in text).

10 °) Da₁ D_{1.5} नादूरस्थं; D₁ अदूरस्थ- T₁ निवारितः. — After 10^{ab}, S (except T₂) ins.:

440* तैर्योधैः प्रमुखे वीरं दृष्ट्वा विव्याध सायकैः ।

कर्णः पार्थशरैर्विद्धस्तोत्रादित इव द्विपः ।

प्रमथ्य सहितान्वीरान्युधिष्ठिरमपीडयत् ।

ततो युधिष्ठिरः कर्णमासाद्य जयतां वरम् ।

[(L. 1) G_{1.2} योध-; M₈ योधैः. T₁ प्रमुखं; T₂ G_{1.2} M₁ प्रमुखैः. G₂ दृष्ट्वा स तान् (for वीरं दृष्ट्वा). — (L. 2) G₁ पाण्डुशरैर् (for पार्थ°). G₁ तोत्रपित.]

— °) K₈ परवीरघ्नः; B_{1.8-5} D₁ D_{2-4.7} S (except T₂ G₈) रघ्नं.

11 °) T₁ वृथा दुष्टः; T₂ वृथादृष्टः; Co वृष्टे; Ca दृष्टे (as in text). — °) M₁ स्पर्धति. — °) Some MSS. फाल्गुनेन, V₁ B_{1.4.5} Da₁ D_{1-8.7} तरस्विना (for यशस्विना). — °) B₅ S (except T₂) यथा. K₈ बाधते; Da₁ D₁ D_{1.5.8} T G M₂₋₄ द्विषसे; M₁ द्विषते (for बाधसे). — °) K₁ धार्तराष्ट्रसुते स्थितः; B₂ राष्ट्रमस्थितः (sic); D₁ राष्ट्रैववस्थितः; S (except T₂) राष्ट्रमनुव्रतः.

12 S K_{1.2} om. 12. — °) D₁ om. ते. K₈ वीर्यं च (for ते वीर्यं). — °) K₈ यस्तु; K₄ B₂ D₂ G_{1.2} यच्च; B₅ D_{2.7} यस्तु (for यश्च). B₂ युद्धे कोपश्च पाण्डुषु; D₆ युद्धे छाया च पाण्डुषु. — °) D_{2.6} दर्शयास्माकं (for यस्वाद्य). Co cites पौरुषं (as in text). — S om. 12^{cf}. — °) K₈ युद्धमद्धा. K₈ V₁ B D S च (for स). D₆ हरिष्यामि; Co विनेष्यामः. — °) D₁ S (except T₂) महारणे (for हवे).

13 °) B₂ धर्मसुतस्. B_{4.5} तथा; T₈ G₈ M ततः; G_{1.2} [अ]ग्रजः (for तदा). — °) D₆ अयोमुखैः. K₁

सुवर्णपुङ्खैर्दशभिर्विव्याधायस्मैः शितैः ॥ १३
 तं सूतपुत्रो नवभिः प्रत्यविध्यदरिंदमः ।
 वत्सदन्तैर्महेष्वासः प्रहसन्निव भारत ॥ १४
 ततः क्षुराभ्यां पाञ्चाल्यौ चक्ररक्षौ महात्मनः ।
 जघान समरे शूरः शरैः संनतपर्वभिः ॥ १५
 तावुभौ धर्मराजस्य प्रवीरौ परिपार्श्वतः ।
 रथाभ्यां चकाशेते चन्द्रस्येव पुनर्वसु ॥ १६
 युधिष्ठिरः पुनः कर्णमविध्यत्रिंशता शरैः ।
 सुषेणं सत्यसेनं च त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ १७

चितैः; B1.2.4 D7 S शरैः (for शितैः). B2 विव्याधायसैः
 शरैश्च (sic); B5 प्रत्यविध्यदरिंदमः; G1 विव्याधाथ त्रिभिः
 शरैः; G2 शरीरांतकरैः शरैः.

14. ^a) V1 B D (except D6) S दशभिः (for
 नवभिः). — ^b) Da1 D1.5 अरिंदमः. — ^c) S2 K4
 महेष्वासैः. — After 14, K3.4 V1 B D S ins. a passage
 given in App. I (No. 9).

15. ^a) B2 D2 क्षुराभ्यां. M4 पञ्चाल्यौ. — ^b) V1
 महाबलौ; B5 'बलः (for 'त्मनः). — ^c) K3.4 Da1 Dn1
 D1.8.5.7 S जघान चंद्रदेवं च दं (T2 चं) डधारं च संयुगे
 (T1.3 G M वैशसे).

16. ^b) Da1 D1.5 पार्श्वतः स्थितौ; Dn1 T2 युधि पार्श्वतः;
 T1.2 G M युधि भारत (for परिपार्श्वतः). — ^c) K3 Dn1
 चकासेतां; D6 प्रकाशेते (for चकाशेते). — ^d) G2 चंद्रस्यैव
 (for 'स्येव). K1.2.4 Dn1 D2 पुनर्वसु (K3 D2 'सुः).
 ✽ Co: पुनर्वसुसंबन्धिन्यौ । ✽

17. ^b) T1 आपोध्यत् (sic) (for अविध्यत्). S2 K3
 M1 त्रिंशता (K3 'तैः); K4 त्रिंशतैः; Dn1 D6 T2 निशितैः;
 G1 दशभिः (for त्रिंशता). — T1 om. 17^{ca}. — ^c) S
 K1.2.4 G1 वृषसेनं; D6 वसुनेत्रं (for सत्यसेनं). D2
 वसुखेणं सुनेत्रं च.

18. ^b) B2.3 G1 M2-4 [अ]य (for च). — ^c) B1.4.5
 D4.7 तांस्तस्य; T1 त्वांश्चास्य (sic); T2 तांश्चक्रः; G2
 तांश्चात्र. K3 गोसान्; T3 G3 गोपान्; M1 गोप्सुन्. — ^d)
 K1 D8 अताडयन् (for अजिह्वगैः).

19. ^a) D2 अधिरथः; T1.2 G1.2 M2-4 अतिरथिर्.
 — ^b) S K B2.3 Da1 D1.5.5.8 विधुन्वानस्य कार्मुकम्; B4
 विधुन्वानोस्य कां; Dn1 विधुन्वानः स्वकां; D2 चक्ररक्षस्य
 कार्मुकम्; T1.3 G M षष्ठ्या राजन्शितैः शरैः; T2 विधुन्वंस्तस्य
 कार्मुकम्. ✽ Co: कार्मुकमिति काकाक्षिन्यायादुभयत्र । ✽
 — ^c) K V1 B2 Dn1 D2.5.8 T2 छित्वा; Da1 D1.5 छित्वा

शल्यं नवत्या विव्याध त्रिसप्तत्या च सूतजम् ।
 तांश्चास्य गोमृन्विव्याध त्रिभिस्त्रिभिरजिह्वगैः ॥ १८
 ततः प्रहस्याधिरथिर्विधुन्वानः स कार्मुकम् ।
 भित्त्वा भलेन राजानं विद्ध्वा षष्ठ्यानदन्मुदा ॥ १९
 ततः प्रवीराः पाण्डूनामभ्यधावन्युधिष्ठिरम् ।
 सूतपुत्रात्परीप्सन्तः कर्णमभ्यर्दयञ्शरैः ॥ २०
 सात्यकिश्चेकितानश्च युयुत्सुः पाण्ड्य एव च ।
 धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रमद्रकाः ॥ २१
 यमौ च भीमसेनश्च शिशुपालस्य चात्मजः ।

(for भित्त्वा). T1.3 G M विद्ध्वा युधिष्ठिरं संखे (T1 ख्ये;
 G2 'वे). — ^a) K3 न दुर्मदा; B Da1 D1.2.4.7
 [अ]नदत्तदा; Dn1 D2.5 T2 ननाद ह (D2 च). D6 om.
 मुदा. T1.3 G M ननादाति (M 'धि)रथिस्तदा (T1 G1
 'था).

20. ^b) K2 अभ्याधावन्. S2 युधिष्ठिरः; V1 B1.4 Dn1
 D2-4.7 T2.3 G M अमर्षिताः (for युधिष्ठिरम्). T2
 अभ्यधावंत मर्षिताः. — ^c) S K1.2.4 B2.5 सूतपुत्रं; V1
 B1.4 Dn1 D2-4.7 S युधिष्ठिरं; D6 सूतपुत्रा (for 'पुत्रात्).
 — ^d) T1 G2 कर्णं चाभ्यद्रवन्शरैः; T3 G1.3 M कर्णं
 चाभ्यर्दयन्शरैः.

21. T3 G1.3 repeat 21^{ab} after 441*. — ^a) K3
 सुषेणं सत्यसेनं च; T3 G1.3 (all both times) सात्यकिं
 चेकितानं च. — ^b) T3 G1.3 (all first time) युयुत्सुं.
 T1.3 (second time) G1 (second time) 2.3 (second
 time) M पार्थिवश्च (G2 'वः सः) ह; T2 पाण्डवैः सह; T3
 (first time) पाण्डवास्तदा; G1 (first time) पाण्डवांस्तथा;
 पाण्ड्यमेव च. Co cites पाण्ड्य (as in text). K3
 त्रिभिस्त्रिभिरताडयत्. — After 21^{ab}, T3 G1.3 ins.:

441* चोलं च चेरकं चैव सिंहलद्वीपवासिनम् ।

कर्णो विव्याध संक्रुद्धो दाक्षिणात्यान्समन्ततः ।

[(L. 1) G2 केरलं (for चेरकं). G1 वासिनां; G3 वासिनः.
 — (L. 2) G1 कणैर्. G3 सहस्रशः (for समन्ततः)]

22. ^b) D1 शिशुपालश्च; D2 T2 चेदिराजस्य. D1
 चात्मनः; D6 चात्मजाः. — ^c) T1.3 G M करुषा (for
 कारुषा). B2.4 करुष (B4 'घा)मत्स्यशूराश्च; Dn1 T2
 कारुष (T2 'श)मत्स्यभोजाश्च; D6 कारुषा मत्स्यसेनाश्च. — ^d)
 K3 कौरुयाः (sic); K4 Dn1 D4.5.8 कैकयाः. G1 कौसलाः
 (for को). — ^e) G1.2 त एते (for एते च). Dn1
 T2.3 G3 M तु (for च). S2 त्वारिता; Dn1 T2
 [अ]तिरथा (for स्वरिता). B2 एते चान्ये च स्वरिता. — ^f)
 K3 V1 सुखेणं; Co वसुखेणम् (as in text). Da1 D1.3-5

C. 8. 2334
 B. 8. 49. 34
 K. 8. 44. 30

८. 8. 233A
B. 8. 49. 24
K. 8. 44. 36

कारुषा मत्स्यशेषाश्च केकयाः काशिकोसलाः ।
एते च त्वरिता वीरा वसुषेणमवारयन् ॥ २२
जनमेजयश्च पाञ्चाल्यः कर्णं विव्याध सायकैः ।
वराहकर्णेनारार्चैर्नालीकैर्निशितैः शरैः ।
वत्सदन्तैर्विपातैश्च क्षुरप्रैश्चटकामुखैः ॥ २३
नानाप्रहरणैश्चोग्रै रथहस्त्यश्चसादिनः ।

अताडयत् (D₈-s 'न्); D₈ अवाधयन्. K₈ सुषेणमवताडयत्;
सुषेणमवधावयन्; T₁ कर्णमभ्यद्रवन्नणे; G₇ वसुषेणमताडयत्.
23 ") Hypermetric. S₁ पांचाल्यौ; K₈ पांचाल्य;
G₁ पांचालः. S₂ K_{1.2.4} जनमेजयपांचाल्यौ (S₂ 'पंचालौ')
— ") S₁ K_{1.2} कर्णौ; D₁ कर्णे. K₈ पत्रिभिः; T₈ G₈
सत्वरः (for सायकैः). — ") B₁₋₄ D_{2-4.6.7} व (D₂ वा)-
राहकर्णः; D₈ वाराहकर्णैर्. D₁ S व (D₁ M₁ वा) राहकर्ण-
(D₁ 'र्णि') नालीकैर्. — ") K₈ D_{8.8} नालिकैर्; V₁ D₁
D_{1.8} नाडीकैर्; D₁ S नाराचैर् (for नालीकैर्). V₁ T₈
G विविधैः; D₁ M विशिखैः (for निशितैः). D₁ D₁
अपि; D₈ M क्षुरैः; G₁ शिरैः (for शरैः). — ") G_{1.2}
वत्सदन्त. K₈ विपाकैश्च. — ") K₈ क्षुरप्रैश्च; S (except
T₈) क्षुद्रकैश्च (for क्षुरप्रैश्च). S₁ K_{1.2.4} शकटामुखैः; K₈
D₈ चटकामुखैः; D₂ कंदकामुखैः; D₄ T₁ चकटामुखैः; T₂
कटकामुखैः; M₂₋₄ च शिलीमुखैः.

24 ") G₂ नानाप्रहरकैः. D₈ घोरेरैः; T₁ तीक्ष्णैर् (for
चोग्रैर्). — ") B D₁ D_{1.8-5.7} रथहस्त्यश्चसादिभिः; D₈
रथाश्वगजसादिनः; S हस्त्यश्चरथसादिनः. — ") K₈ V₁ B
D₁ D_{1.8-5.7.8} S [S]भ्यद्रवन्; D₁ [S]भ्यहनत्; D₈
व्यधमन्. T₈ G तूर्णं (for कर्णं). — ") D₁ परीवार्यैः; D₂
पराजयैः; T₂ परिवज्रुर (for परिवार्यैः). D₁ M₁ जिघांसवः.
25 ") D₈ प्रवरान्. — ") T₁ सर्वैश्च (for सर्वतः).
— After 25^{ab}, S ins.:

442* छाद्यमानैः शितैर्बाणैः स्वस्वनामाङ्कितैस्तदा ।

न चचाल रणे कर्णो महेन्द्रो दानवैरिव ।

[(L. 1) T₈ G₈ छाद्यमानः. T_{1.8} M शरैर्घोरैः (for
शितैर्बाणैः). T₁ G_{1.2} M₁ शरैः; T₈ G₈ M₂₋₄ शितैः (for
तदा).]

— ") K₈ V₁ B D (except D₈) S (except G₁)
उदीरयन्. — ") K₈ V₁ B D S आपूरयन् (for संपूरं).
D_{2.8} जगत् (for दिशः). — After 25, S ins.:

443* निजघान महेष्वासान्पाञ्चालानेकविंशतिम् ।

Colophon.

संजयः ।

ततः पुनरमेयात्मा चेदीनां प्रवरान्दश ।

सर्वतोऽभ्याद्रवन्कर्णं परिवार्य जिघांसया ॥ २४
स पाण्डवानां प्रवरैः सर्वतः समभिद्रुतः ।
उदैरयद्वाहमस्त्रं शरैः संपूरयन्दिशः ॥ २५
ततः शरमहाज्वालो वीर्योष्मा कर्णपावकः ।
निर्दहन्पाण्डववनं चारु पर्यचरद्रणे ॥ २६
स संवार्य महात्माणि महेष्वासो महात्मनाम् ।

न्यहनन्मरतश्रेष्ठ कर्णो वैकर्तनस्तदा ।

तस्य बाणसहस्राणि संप्रपन्नानि मारिष ।

दृश्यन्ते दिक्षु सर्वासु शलभानामिव व्रजाः । [5]

कर्णनामाङ्किता बाणाः स्वर्णपुङ्खाः सुतेजनाः ।

नराश्वकायाश्चिभिद्य पेतुरुच्यौ समन्ततः ।

कर्णेनैकेन समरे चेदीनां प्रवरा रथाः ।

सृजयानां च सर्वेषां शतशो निहता रणे ।

कर्णस्य शरसंछन्नं बभूव विपुलं तमः । [10]

नाज्ञायत ततः किञ्चित्परेषामात्मनोऽपि वा ।

तस्मिंस्तमसि भूते च क्षत्रियाणां भयंकरे ।

विचचार महाबाहुर्निर्दहन्क्षत्रियान्बहून् ।

[(L. 1) T₈ G₈ पांचाल्यान्. — Colophon. Adhy. name:
M₁ कर्णमोहनं. — Adhy. no. (figures; words or both):
T_{1.8} G M 44; T₂ 45. — T₈ om. lines 2-7. — (L. 2)
T₂ बहून्; G₁ दिश (for दश). — (L. 3) G₂ भरतश्रेष्ठः.
— (L. 4) T₂ सुप्रसन्नानि; G₂ संप्रणुन्नानि; M₂₋₄ संप्रकीर्णानि.
— (L. 8) T₁ G हताः (for रथाः). — (L. 10) G₁
शिरसंछिन्नं (sio); M₁ रथं; M₂₋₄ सशरं छन्नं. G₁ बभूवुर्.
T₂ M₈ विमलं. T₂ नभः (for तमः). — (L. 11) M₁ न
(for ना). G₁ च (for वा). — (L. 12) T_{1.2} G_{1.2}
M तस्मिंस्तमसि. M₂₋₄ संभूते (for भूते च). — (L. 13) T₁
महाबाहुः. T_{1.8} G₈ निर्दहन्; G_{1.2} अदहन् (G₂ 'त्').]

26 ") B₈ शरमहान्कालो (sio). — ") B₂ वीरार्याः;
D₁ वीर्यवान्; S वीर्यार्चिः (for वीर्योष्मा). B₁ कर्ण-
पावकम्. — ") K₈ निर्दहन्; B₂ निर्दयन्; D₈ निर्दहत्. S₂
K_{1.4} B₂ T₁ पाण्डवचमूं; V₁ D₁ D_{1.8} पाण्डवबलं; B₈ T₂
पाण्डवीं सेनां; G₁ पाण्डवानीकं; G₂ पाण्डववरं. — ") B
(except B₂) D_{8.4.7} वीरः (for चारु). — After 26, S
ins.:

444* ततस्तेषां महाराज पाण्डवानां महारथाः ।

सृजयानां च सर्वेषां शतशोऽथ सहस्रशः ।

अल्लैः कर्णं महेष्वासं समन्तात्पर्यवारयन् ।

[(L. 3) T₁ शरैः (for अल्लैः).]

27 ") B_{1.8.4} D₁ D_{1.8-5.7} संधाय; B₂ संवाह्य; T₁
निवार्य (for संवार्य). B_{2.8} सहस्राणि (for महात्माणि).

प्रहस्य पुरुषेन्द्रस्य शरैश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ २७
 ततः संधाय नवर्ति निमेषान्नतपर्वणाम् ।
 विभेद कवचं राज्ञो रणे कर्णः शितैः शरैः ॥ २८
 तद्वर्म हेमविकृतं रराज निपतत्तदा ।
 सविद्युदभ्रं सवितुः शिष्टं वातहतं यथा ॥ २९
 तदङ्गं पुरुषेन्द्रस्य भ्रष्टवर्म व्यरोचत ।
 रत्नैरलंकृतं दिव्यैर्व्यभ्रं निशि यथा नभः ॥ ३०

स विवर्मा शरैः पार्थो रुधिरेण समुक्षितः ।
 क्रुद्धः सर्वायसीं शक्तिं चिक्षेपाधिरर्थिं प्रति ॥ ३१
 तां ज्वलन्तीमिवाकाशे शरैश्चिच्छेद सप्तभिः ।
 सा छिन्ना भूमिमपतन्महेष्वासस्य सायकैः ॥ ३२
 ततो बाहोर्ललाटे च हृदि चैव युधिष्ठिरः ।
 चतुर्भिस्तोमरैः कर्णं ताडयित्वा मुदानदत् ॥ ३३
 उद्भिन्नरुधिरः कर्णः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ।

C. 8. 2347
B. 8. 49 47
K. 8. 44. 59

— ^b) B (except B₂) D₁ D_{1-5.7} महामनाः. — ^a) S कर्णश्च (for शरैश्च). K₃ सायकम्; D₂ पाण्डवं (for कार्मुकम्).

28 ^a) D₁ D_{1.5} T₁ M₂₋₄ नवभिर्. T₂ ततः संधायमानं तु. — ^b) V₁ B₁ D₁ D_{2.4.7} G_{1.2} नतपर्वणः; T₁ M₂₋₄ "पर्वभिः. B_{3.4} D₁ D_{1.5} निमेषान्तरमात्रतः. — ^c) K₃ राजन् (for राज्ञो). — ^d) S K D_{2.8} ततः (for रणे). D₃ शतैः (for शितैः).

29 ^a) D₁ चर्म (for वर्म). — ^b) K₃ V₁ T G_{1.3} M रत्नचित्रं पतद्भौ; B D₁ D_{1.3-5.7} रत्नचित्रं बभौ पतत्; D₁ D₂ G₂ रत्नचित्रं पतद्भुवि; D_{2.6} रत्नचित्रं पतत्तदा. — ^{ed}) D₁ D_{1.5} स विभुः; T₁ सवितुः; M₂₋₄ सुक्षिष्टं (for सवितुः). V₁ B D₁ D₁₋₈ T₁ क्षिष्टं; D₁ T₂ क्षिष्टं; T₃ G_{1.3} विभं; M₂₋₄ शैलाद् (for शिष्टं). V₁ D₃ T₁ M वाताहतं.

30 ^a) V₁ B_{1.2.4} D_{2.4.7} T₃ G तदंगात्; B_{3.5} तदंकात्; D₁ D_{1.5} तदंगे; D₃ तदयं (marg. "दिदं") (for तदङ्गं). — ^b) D₁ D_{1-5.7} T₃ G_{1.2} अष्टं (for अष्ट-). K₂ व्यमोचत; T₃ G_{1.3} M₂₋₄ व्यशोभत; G₂ व्यपोहत. — ^c) K₄ रत्नं; B_{1.3} D₄ शरैर् (for रत्नैर्). K₃ B D₁ D_{1-5.7.8} चित्रैर्; V₁ D₁ T₂ मुखैर्; D₃ चैव; T_{1.3} G M पुण्यैर् (for दिव्यैर्). — ^d) B₄ transp. यथा and नभः. V₁ B₃ D₁ D_{2.6.8} S [अं]वरं (for नभः). K₃ व्यथितं निशितैर्यथा.

31 ^a) K₃ V₁ B D₁ D₁₋₈ T_{1.2} M₂ छिन्नवर्मा; D₁ T₃ G M_{1.3.4} भिन्नव (G₂ "श")र्मा (for स विवर्मा). — ^b) D_{2.6} सम (D₂ "मु")क्षितः; T_{1.3} G M परिक्षुतः (for समुक्षितः). — After 31^{ab}, T G ins.:

445* बभाले पुरुषश्रेष्ठ उद्यन्निव दिवाकरः ।

स शरार्पितसर्वाङ्गच्छिन्नवर्माय संयुगे ।

क्षत्रधर्मं समास्थाय सिंहादमथाकरोत् ।

नदित्वा च चिरं कालं पाण्डवो रभसो रणे ।

38

[(L. 1) G₁ पुरुषेन्द्रश्च. — (L. 3) G₁ क्षत्रधर्माय संसाय (for the prior half). G₂ अकुर्वत (for अथाकरोत्). — (L. 4) T₁ स नदित्वा. T₁ रभसाद्.]

— ^{ed}) B_{1.2} D_{2.4.7} ततः (for क्रुद्धः). D₃ स आयसीं (for सर्वा). D₂ अधिरर्थं. T G शक्तिं चिक्षेप वेगेन प्रदीप्तमशनीमिव (T₁ G₂ "नीं" यथा).

32 ^b) S शक्तिं सप्तभिराशुगैः (M₂₋₄ "यसैः"). — ^{ed}) S₂ K₃ V₁ B D अगमन् (for अपतन्). S भल्लैश्चिच्छेद राधेयः (M₁ "यं") सा त्वशी (T₁ व्यशी; M₁ त्वकी)र्यत वै रणे- (T₁ भुवि).

33 ^a) T G₂ M हृदि; G_{1.3} युधि (for ततो). B₃ राज्ञोर (for बाहोर). D₃ om. च. — ^b) S क्षिप्रकारी (for हृदि चैव). D₁ D_{1.5} एवं (for एव). B_{2.8} युधिष्ठिरं. — B_{2.3} om. (hapl.) 33^a-34^a. — ^c) K₃ V₁ B_{1.4} D S [अ]नदन्मुदा (by transp.); V₁ [अ]नदन्मुदं; B₃ [अ]नदन्मुहुः.

34 B_{2.3} om. 34^a (cf. v. 1. 33). — ^a) D_{1.2.5.6.8} T₂ उ (D₃ त)द्भिन्नहृदयः (for "रुधिरः"). S₂ कर्णैः; B₃ क्रुद्धः (for कर्णः). — ^b) B₃ कर्णः (for क्रुद्धः). — After 34^{ab}, S ins.:

446* जघान सूतं पार्थस्य पार्थि च नवभिः शरैः ।

[T₃ G₃ पार्थि; G₃ पार्थि.]

— ^c) K_{1.2} बल्लेन; S (except T₂) नृपतेः (for भल्लेन).

— ^d) T₁ G_{1.2} M चैवं तं; T₃ G₃ तं शरैः (for पाण्डवम्).

— After 34^{ab}, K₃ D₃ ins.:

447* हत्वा सूतं च पार्थस्य पृष्ठगोपं च सायकैः ।

— ^c) B₃ G₂ हृषुधीश्च; T₁ हृषुधि. K₃ D₃ हृषुधी चातपत्रं च. — ^f) T₃ G_{1.3} ध्वजं (for रथं). T₁ [S]भिनत् (for Sच्छिनत्). K₃ D₃ चिच्छेद परवीरहा. — N ins. after 34: T₂ after App. I (No. 10):

448* कालवालास्तु ये पार्थ दन्तवर्णावहन्ध्याः ।

तेर्युक्तं रथमास्थाय प्रायाद्वाजा पराङ्मुखः ।

[(L. 1) S₂ K₄ कालवालं तु; V₁ "कालास्तु. D_{2.3.3} च

C. 8. 2347
B. 8. 49. 47
K. 8. 44. 60

ध्वजं चिच्छेद भलेन त्रिभिर्विव्याध पाण्डवम् ।
इषुधी चास्य चिच्छेद रथं च तिलशोऽच्छिनत् ॥ ३४
एवं पार्थो व्यपायात्स निहतपार्थिसारथिः ।
अशकुवन्प्रमुखतः स्थातुं कर्णस्य दुर्मनाः ॥ ३५
तमभिद्रुत्य राधेयः स्कन्धं संस्पृश्य पाणिना ।
अब्रवीत्प्रहसन्नाजन्कुत्सयन्निव पाण्डवम् ॥ ३६

(for तु). T₂ श्वेतवालस्तु ते पार्थ (for the prior half).
Da₁ D_{1.5} अवहन्पांडुरा हयाः (for the posterior half).
— (L. 2) K₈ D₈ तान्त्रयं वाहयन्संख्ये (for the prior half).] — After 34, S ins. a passage given in App. I (No. 10).

35 ^a) S (except T₂) ततः (for एवं). K₈ Dn₁ [S] व्यपायात्स; V₁ B₁₋₄ D_{2-4.7} [S] व्यपायात्स; B₆ [S] पयात्संख्ये; D₈ व्यपासर्पन्; S व्य (G_{1.2} [S] प्य-; G₈ M₁ ह्य) पायासीद् (for व्यपायात्स). — ^b) S₂ K_{2.8} B निहतः पार्थिसारथिः; V₁ निहतः पृष्ठसा; T₁ धुरसा हतसा (sic); T₂ M धुर्याभ्यां हतसा; T₃ G₈ हताश्वो हतसा; G₁ हताश्वे हतसा; G₂ रथाद्वै हतसा. — ^c) B₈ अशकुवन्; Dn₁ नाशकुवन्; D₁ अशकुवन्; T₂ M₁ नाशकुवन्; T_{1.3} G₁ M₁ मुखे स्थातुं (for प्रमुखतः). M₂₋₄ नाशकुप्रमुखे स्थातुं. — ^d) T₁ G_{1.2} M तदा; T₃ G₈ ततः (for स्थातुं).

36 ^a) K₈ तमभिद्रुत्य; B D_{2-5.7} अभिद्रुत्य तु; T₂ तमनुद्रुत्य (for तमभिद्रुत्य). — ^b) K₈ V₁ B Da₁ D_{1-4.8-8} स्कन्धे. Dn₁ S पांडुपुत्रं युधिष्ठिरं (T₂ महारथं). — After 36^{ab}, Dn₁ T₂ ins.:

449* वज्रच्छत्राङ्कुशैर्मत्स्यैर्ध्वजकूर्माङ्गुजादिभिः ।
लक्षणैरुपपन्नेन पाणिना पाण्डुनन्दनम् ।
पवित्रीकर्तुमात्मानं स्कन्धोपरि समस्पृशत् ।
ग्रहीतुमिच्छन्स बलात्कुन्तीवाक्यं च सोऽस्मरत् ।
तं शल्य प्राह मा कर्णं गृहीथाः पार्थिवोत्तमम् ।
गृहीतमात्रो हत्वा त्वां मा करिष्यति भस्मसात् ।
[(L. 6) T₂ करिष्यतु (for 'ति).]

— ^c) K₈ असहन्. D₂ T₂ कर्णः (for राजन्). — ^d) D₈ विकुत्सन् (for कुत्सयन्).

37 ^a) D₁ मम (for नाम). — ^b) K₄ क्षत्रधर्मः; B₂ D_{8-5.7} धर्म. — ^c) K₈ जघान; G₁ प्रसङ्गाः (for प्रजङ्गात्). B_{1.8-5} Da₁ D_{1.8-5.7} समरं भीतः (B_{3.4} 'रुः) (for समरे शत्रून्). K₈ D₈ शत्रुं; D₂ सर्वान् (for शत्रून्). — ^d) D_{2.6} महामृधे (for 'हवे).

38 ^a) K₄ स भवान्; T₃ G₈ न हि त्वं (for न भवान्).

कथं नाम कुले जातः क्षत्रधर्मे व्यवस्थितः ।
प्रजङ्गात्समरे शत्रून्प्राणात्रक्षन्महाहवे ॥ ३७
न भवान्क्षत्रधर्मेषु कुशलोऽसीति मे मतिः ।
ब्राह्मे बले भवान्युक्तः स्वाध्याये यज्ञकर्मणि ॥ ३८
मा स युध्यस्व कौन्तेय मा च वीरान्समासदः ।
मा चैनानप्रियं ब्रूहि मा च ब्रज महारणम् ॥ ३९

K₈ क्षत्रधर्मेण; T₁ धर्मे तु. — ^b) K₈ B_{1.8-5} D_{1.8.4.7} G_{1.2} M कुशलो हीति; V₁ D₈ कुशलोसीति; T₁ कुलशोद्धिति (sic) (for कुशलोऽसीति). — V₁ reads 38^{ed} on marg. — ^c) K₈ ब्राह्मबले; M₂ ब्राह्मे कुले. S₂ युक्ते. — ^d) K₈ B₂ स्वाध्याययज्ञकर्मणि (B₂ 'सु).

39 ^a) V₁ मासान् (for मा स). — ^b) K₄ B Da₁ D_{1-5.7} T_{1.3} G M मा स; Dn₁ मां च; T₂ न च (for मा च). D₈ (before corr.) समानदः; T₁ G_{1.2} 'सतः (for 'सदः). K₈ माचासन ममासद (sic). — ^c) K₈ मां; B₂ न (for मा). K₁ B Dn₁ D_{8.4.7} चैतान्; Da₁ D_{1.5} चैतान्; D₈ चैनाम् (for चैनान्). D₈ ब्रूया. T G M₂₋₄ मा चै (G₂ मै) वं (T₂ व) विप्रियं ब्रूहि; M₁ मा चैव धीप्रियं ब्रूहि (sic). — ^d) B Da₁ D_{1-5.7.8} वै (for च). D₈ महाहवं. K₈ मा च प्रजङ्गाहवम्; Dn₁ S मा च त्वं भज (Dn₁ ब्रज) संयुगं. — After 39, Bom. ed. and S ins.:

450* वक्तव्या मारिषान्ये तु न वक्तव्यास्तु मादशाः ।
मादशान्हि ब्रुवन्युद्धे एतदन्यच्च लप्स्यसे ।
स्वगृहं गच्छ कौन्तेय यत्र वा केशवार्जुनौ ।
न हि त्वां समरे राजन्हन्यान्कर्णः कथंचन ।
Colophon.

[(L. 1) G₂ वक्तव्यास्त्वादृशान्येषु (for the prior half). T₂ च (for तु). — (L. 2) T₂ वि- (for हि). T₂ एतदन्यच्च लप्स्यसि (for the posterior half). — (L. 3) Bom. ed. तौ (for वा). — (L. 4) G_{1.2} M त्वा (for त्वां) and transp. राजन् and कर्णः. T₂ om. the colophon. — Adhy. names: T₁ M₁ युधिष्ठिरपराजयः. — Adhy. no. (figures, words or both): T_{1.3} G 45; M 44.]

T_{1.3} G M cont.:

451*

संजयः ।

वरप्रदानं कुन्यास्तु कर्णः स्मृत्वा महारथः ।

वधप्राप्तं तु कौन्तेयं नावधीत्पुरुषोत्तमम् ।

[(L. 1) T₂ वरप्रदानात्. G₈ मत्वा (for स्मृत्वा). — (L. 2) M₂₋₄ हि (for तु). T₂ G₈ M₈ पुरुषोत्तमः.]

एवमुक्त्वा ततः पार्थ विसृज्य च महाबलः ।
 न्यहनत्पाण्डवीं सेनां वज्रहस्त इवासुरीम् ।
 ततः प्रायाद्भुतं राजन्त्रीडभिर्व जनेश्वरः ॥ ४०
 अथ प्रयान्तं राजानमन्वयुस्ते तदाच्युतम् ।
 चेदिपाण्डवपाञ्चालाः सात्यकिश्च महारथः ।
 द्रौपदेयास्तथा शूरा माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ॥ ४१
 ततो युधिष्ठिरानीकं दृष्ट्वा कर्णः पराङ्मुखम् ।
 कुरुभिः सहितो वीरैः पृष्ठगैः पृष्ठमन्वयात् ॥ ४२
 शङ्खमेरीनिनादैश्च कार्मुकाणां च निखनैः ।
 बभूव धार्तराष्ट्राणां सिंहनादरवस्तदा ॥ ४३

युधिष्ठिरस्तु कौरव्य रथमारुह्य सत्वरः ।
 श्रुतकीर्तेर्महाराज दृष्टवान्कर्णविक्रमम् ॥ ४४
 काल्यमानं बलं दृष्ट्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
 तान्योधानब्रवीत्क्रुद्धो हतैनं वै सहस्रशः ॥ ४५
 ततो राज्ञाम्यनुज्ञाताः पाण्डवानां महारथाः ।
 भीमसेनमुखाः सर्वे पुत्रांस्ते प्रत्युपाद्रवन् ॥ ४६
 अभवत्तुमुलः शब्दो योधानां तत्र भारत ।
 हस्त्यश्वरथपत्तीनां शस्त्राणां च ततस्ततः ॥ ४७
 उत्तिष्ठत प्रहरत प्रैताभिपततेति च ।

C. B. 2366
B. S. 49. 68
K. S. 44. 88

40 ^b) K₈ विमुच्य; B_{2.3} विमुच्य. B₁₋₄ महाबलं; D_{n1} T₂ 'मनाः; T₁ G M₂₋₄ 'रथः (for 'बलः). — ^c) B₂ प्राहनत्; D_{a1} D_{1.4.5} व्यहनत्; D₂ अहनत्; D₈ अववीत्; G₂ न्यहनन्. — B₃ om. 40^{cf}. — ^e) K₈ V₁ B_{1.2.4.5} D_{n1} ततो. K₄ प्रयाद्; V₁ D_{8.8} G₁ M [S]पयाद्; B₂ [S]पयः; B_{1.4.5} D_{n1} D_{1.4-7} T G_{2.3} [S]पायाद्. K_{2.4} S (except T₂) राजा (for राजन्). — ^f) V₁ B_{1.5} D_{a1} D_{1.8-5.7} T₂ नरेश्वरः; G₂ शनैश्वरः.

41 ^a) K₈ V₁ B₂ अथोपयातं; B_{1.8-5} D_{a1} D₁₋₈ अथापया(D_{8.8} 'यां)तं. D_{n1} S अपयां(D_{n1} G₈ M 'पया-; G_{1.2} 'पायां)तं च राजानं. — ^b) K₂ सत्त्वशामि पुरयुतं (sic); V₁ अन्वयुः पुनरव्ययं; B₁ अनुजगमुस्तमुच्यतां; B₂ अन्वयुः श्लिष्टमच्युतं; B₃₋₅ D_{8.4.7} मत्वान्वीयुस्तमच्युतं; D_{a1} D_{1.5.6} अनुजगमुः परंतपाः; D_{n1} अवपूरथसत्तमाः (sic); D₂ T_{1.8} G M अन्वयासिपुरच्युतं (G₁ 'तः); D₈ T₂ अन्वयू रथसत्तमाः. — ^c) D₃ पंचालाः. — ^d) S K_{1.2.4} महाबलः; B₂ 'रथाः (for 'रथः). — ^e) D₈ T₃ G ततः; T₁ तदा (for तथा). T₃ G₈ वीरा (for शूरा).

42 ^b) D_{n1} पराङ्मुखः. — ^c) K₈ वीरः; V₁ B D (except D₈) S वीरः. — ^d) V₁ B D_{a1} D_{n1} D_{1.8-5.7} S प्रहृष्टः; D₈ पृष्ठतो (for पृष्ठगैः). K₈ D_{2.4.6} अन्वगात्. V₁ B D_{a1} D_{n1} D_{1.8-5.7} T G M₂₋₄ पृष्ठतोन्वगात् (D_{a1} 'न्वागात्; D_{n1} 'न्वयात्); D₈ हृषितोन्वयात्; M₁ प्रयतो; (for पृष्ठम).

43 ^a) B_{2.5} D_{a1} D_{1.5} मेरीशंखनिनादैश्च (B_{2.5} 'दाश्च); V₁ D_{n1} D₈ S शंखमेरीनिनादश्च (T G_{1.8} 'दाश्च; M₁ 'दाश्च); B_{1.8.4} D_{8.4.7} मेरीशंखमृदंगानां. — ^b) V₁ B_{2.4} T_{2.8} G_{1.8} M₂₋₄ निखनाः; B₅ D_{n1} D_{8.4.6.7} T₁ G₂ M₁ निःखनः. K₈ कार्मुकारावनिखनैः. — ^c) V₁ S (except T₂) बभूवुर्धार्ते(T₁ 'धृते)राष्ट्राणां. — ^d) K₂ B_{2.3} सिंहनादवरसः; D₂ T₃ 'रवास्; T_{1.8} G M 'रवैस्. K₈

B D_{a1} D_{n1} D_{2-4.6.7} तथा; S (except T₂) सह (for तदा).

44 ^a) S (except T₂) च (for तु). D_{n1} D₈ S (except T₂) कौरव्यो. — ^b) D_{n1} आस्थाय (for आरुह्य). B_{1.5} D_{2-4.6.7} सत्वरम्; S (except T₂) मारिषं (for सत्वरः). — B₂ om. 44°-45^b. — ^c) S K₁₋₃ D_{n1} श्रुतकीर्तिरः; T₁ श्रुतिकीर्तिरः; G₁ महाराजा. — ^d) D₁ दृष्ट्वा वा (for दृष्टवान्). S₁ किल (for कर्ण-). D_{n1} T₂ दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमं; T₃ G₈ दृष्ट्वा तत्कर्मविक्रमं.

45 B₂ om. 45^{ab} (cf. v. l. 44). — ^a) D₁ काल्यमान- — ^b) S सूतपुत्रेण पाण्डवः (T₃ G₈ मारिष). — ^c) B D_{a1} D_{1.8-5.7} स्वान्; M_{1.2} यौधान्. K₁ अवधीत् (for अववीत्). — ^d) S₁ हतानेव; K₁ शस्त्रैरेव; K₂ हतनीव; K₈ D_{2.8} हतैनं वै; V₁ हतेत्येवं; S निघ्नतैना(G₂ 'ता)न् (for हतेनं वै). D₈ वा (for वै). K₄ B_{1.4.5} D_{8.4.7} निघ्नतैता(D₈ 'ना)न्किमासत; B₂ D_{a1} D_{1.5} निहतैतान्किमासत; B₃ निघ्नतैतान्कियानसौ.

46 S K_{1.2} D₂ om. 46^{ab}. — ^a) G₂ राजा (for राजा). T₃ G₈ [अ]प्यनुज्ञाताः; M₁ [अ]भ्यनुज्ञातान्. — ^d) K₈ तान्. T_{2.8} G_{1.8} प्रत्यवारयन् (for प्रत्युपाद्रवन्).

47 B₃ om. 47. — ^a) K₈ D₈ तुमलः; M₁ तुमुलं. — ^b) M यौधानां. D_{n1} भारतः. — K₈ om. 47°-48^b. — ^c) V₁ B_{1.2.5} D_{a1} D₁₋₈ T₁ M₂₋₄ रथहस्त्यश्वपत्तीनां; D_{n1} T₂ रथहस्त्यश्वमुख्यानां; T₃ G₈ रथपत्त्यश्वनागानां; G_{1.2} अथ हस्त्यश्वपत्तीनां. — ^d) D_{n1} T₂ पत्तीनां च समंततः; T_{1.8} G_{2.8} M₁ द्रवतां निनदो महान्; M₂₋₄ द्रवतां निखनो महान्. — After 47, S (except T₂) ins.:

452* उद्धतः प्रतिसृष्टानां शस्त्राणां च ततस्ततः ।

[T G_{2.8} M उद्यत- (for उद्धतः). T G M₁ प्रतिविष्टानां. T₃ G₈ वृष्टिरेवरे (for च ततस्ततः).]

48 K₈ om. 48^{ab} (cf. v. l. 47). — ^a) T G_{1.8} M

C. 8. 2367
B. 8. 49. 69
K. 8. 44. 88

इति ब्रुवाणा अन्योन्यं जघ्नुर्योधा रणाजिरे ॥ ४८
अभ्रच्छायेव तत्रासीच्छरवृष्टिभिरम्बरे ।
समावृत्तेनरवरैर्निघ्नद्विरितरेतरम् ॥ ४९
विपताकाध्वजच्छत्रा व्यश्वसूतायुधा रणे ।
व्यङ्गाङ्गावयवाः पेतुः क्षितौ क्षीणा हतेश्वराः ॥ ५०
प्रवराणीव शैलानां शिखराणि द्विपोत्तमाः ।
सारोहा निहताः पेतुर्वज्रभिन्ना इवाद्रयः ॥ ५१

छिन्नभिन्नविपर्यस्तैर्वर्मालंकारविग्रहैः ।
सारोहास्तुरगाः पेतुर्हतवीराः सहस्रशः ॥ ५२
विप्रविद्धायुधाङ्गाश्च द्विरदाश्वरथैर्हताः ।
प्रतिवीरैश्च संमर्दे पत्तिसंधाः सहस्रशः ॥ ५३
विशालायतताम्राक्षैः पद्मेन्दुसदृशाननैः ।
शिरोभिर्युद्धशौण्डानां सर्वतः संस्तृता मही ॥ ५४
तथा तु वितते व्योम्नि निखनं शुश्रुबुर्जनाः ।

आगच्छत; G₂-तं गच्छत (for उत्तिष्ठत). — ^a) K₁ Da₁ D_{1.5} Co हत; D₇ प्रत (for प्रेत). V₁ हतेति प्रहतेति च; B₂₋₅ हतेति प्रय(B₅ पत)तेति च; Dn₁ निघ्नतामिपतेति च; D₆ प्रैतामिपततोच्चत; S (except T₂) क्षिप्रं वि(G₂ वै)-परिधावत. Co cites पतत. — ^e) K₂ D₈ ब्रुवाणास; M₁ ब्रुवाणान्. S₁ K_{1.8} V₁ B D S ह्य(K₈ D₈ ते)न्योन्यं. — ^d) S₂ K_{1.2.4} जगमुर; M यौधा. S₁ K_{1.2.4} महाहवे; B (except B₅) Da₁ D_{1.3-5.7} T₈ G₈ महारणे; D₆ महामृधे (for रणाजिरे).

49 ^a) K₂ अत्र छायेव. — ^b) K₃ D_{2.5.8} T_{1.2} G M शस्त्रवृष्टिभिर; D₆ अस्त्र. D_{2.6} अंबरम्. S₂ K₄ V₁ B_{8.5} शरवृष्टिरिवांबरे (B₃ रात्); Dn₁ शस्त्रवृष्टिस्तांबरे; T₃ G₈ शस्त्रवृष्टिरथांबरे. — ^e) K₄ V₁ B Dn₁ D_{8.1.7} T₈ G M_{2.4} समावृत्तैर्; Da₁ D_{1.5} अनावृत्ते; M_{1.3} समावृत्ते.

50 ^a) K₃ V₁ B D_{2-4.6.7} T_{2.3} G₈ M₃ विपताकाध्वजच्छत्रा; Da₁ D₅ का ध्वजाश्छत्रा; D₈ कध्वजच्छत्रा. — ^b) T_{1.2} G₁ M₃ व्यश्वसूतायुधा रथाः; T₃ G₈ व्यश्वसूता रथायुधाः; G₂ ह्यश्वसूतायुधा रथाः; M₁ [अ]प्यश्वसूतायुधा रथाः. — T₃ G₈ om. 50^{ad}. — ^e) K₄ व्यंगांगा बहवः; T₁ व्यंगांगा धराः (sic); G_{1.2} यथाहोवयवाः; M₂₋₄ विशीर्णावयवाः. — ^d) V₁ B Da₁ D_{1.2-5.7} क्षितेश्वराः (for हते).

51 ^a) K₃ श्रवणानीव; V₁ प्रणुज्ञानीव; B_{1.5} D_{2.4.7} प्रवणादिव; B₂ Dn₁ D₈ T G_{1.8} M शिखराणीव; B₄ प्रवणानीव; Da₁ D_{1.5} प्रचलानीव; D_{2.6} अंबरादिव; G₂ शिरोमणीव (for प्रवराणीव). C₇ प्रवणादिव शैलानि. — ^b) V₁ गजोत्तमाः; D₄ द्विजोत्तमाः; Co द्विपोत्तमाः (as in text). B₂ Dn₁ D₈ S वज्रभिन्नानि मारिष. — After 51^{ad}, B₂ ins.:

453* प्रलुत्वा वीर शैलानां शिखराणि द्विपोत्तमाः ।
— D₂ om. (hapl.) 51^d-52^e. — ^e) K₃ T_{1.8} G₃ तुरगाः (for निहताः). — ^d) B₄ अचलाः (for अद्रयः). K_{1.8} B₅ हतवीराः सहस्रशः; Dn₁ D₈ T₂ बाणैर्मिन्ना महीतले.

T_{1.8} G M द्विपा मि(M₁ पान्ति; G₂ M₃ धान्ति)श्च महीतले.

52 D₂ om. 52^{ad} (cf. v. l. 51). K₁ om. 52-53. K₃ B₅ om. 52. — ^a) S₂ K_{2.4} छिन्नच्छिन्नविपर्यस्तैर्; D₆ प्रभिन्नच्छविपर्यस्तैर्; S छिन्नभिन्नविपर्यस्त (G₂ स्तं). — ^b) B Da₁ D_{2.4.6.7} चर्मालंकारभूषणैः; D₆ चर्मालंकारविग्रहैः; D₈ नानालंकार; T_{1.8} G चर्मालंकारविग्रहाः. Co cites सालंकारभूषणैः. — ^d) M₂₋₄ हता वीरैः. G₂ शुश्रुबुः (sic) (for सहस्रशः). B₁*त*श्चा इवाचलाः.

53 K₁ om. 53 (cf. v. l. 52). S₁ K₂ om. (hapl.) 53. — ^a) B₁₋₃ Da₁ D_{1-5.7} विप्रविद्धायुधाश्चैव; B_{4.5} T₃ G₈ युधागांश्च; Dn₁ युधागैश्च; M₁ युधांगा च; M₂₋₄ युधागापि. G_{1.2} विप्रविद्ध(G₂ त्)रथांगाश्च. — ^b) B₁₋₃ D_{2.4.7} विरथाश्च रथैर्हताः; Da₁ विरथाश्वरथैः; D₆ विरथाश्वहयैः; T₁ विरथं रथिभिर्हतः; T_{2.3} G M द्विरदा(T₂ था)रथिभिः. — ^e) K₃ प्रतिवीरैश्च; V₁ प्रतिवीरैश्च (sic); D₆ पत्तिवीरैश्च; M₁ प्रतिवीराश्च. Co cites प्रतिवीरैः (as in text). B_{2.3} D₇ संमर्दैः; Dn₁ D₈ T₂ संग्रामे; G_{1.2} संरब्धैः. — ^d) K₃ संति संधा; K₄ पत्तिसंधाः.

54 K₁ om. (1 hapl.) from ब्राक्षैः (in 54^a) up to वितते (in 55^a). — ^b) V₁ T₃ G M पद्मेन्दुप्रतिमानैः; B₂ पूर्वेन्दुसदृशैः; T₁ पूर्वेन्दुप्रतिमा. — G₁ om. 54^a-56^b. — ^e) S₁ (marg.) बहुभिर्; K_{2.4} वीराणां (for शिरोभिर्). — ^d) D₈ शिरोभिः (for सर्वतः). S₂ K_{2.4} Da₁ D_{1.8} संस्तृता; K₃ संस्कृता; V₁ B D_{2-4.7} T₂ संवृता; D₈ संस्तृता (for संस्कृता). T_{1.8} G_{2.3} M युद्धशौदैः (T₂ ङा) स्तृता (G₂ तथा) मही.

55 K₁ om. तथा तु वितते (cf. v. l. 54). G₁ om. 55 (cf. v. l. 54). — ^a) K₃ V₁ B D S (G₁ om.) यथा बुवि (V₁ भूमौ) तथा (D₈ ते) व्योम्नि. B₃ transp. निखनं and शुश्रुबुः. — ^b) Some MSS. निखनं; K₁ द्विखनं. S₁ K_{1.2.4} ददशुर; K₃ शुश्रुबुः; G₂ बभ्रुसुर (for शुश्रुबुः). — ^e) D₆ सर्वैर् (for संवैर्). K₃ विमानै रथरवै सर्वै

विमानैरप्सरःसंघैर्गीतवादित्रनिखनैः ॥ ५५
 हतान्कृतानभिमुखान्वीरान्वीरैः सहस्रशः ।
 आरोप्यारोप्य गच्छन्ति विमानेष्वप्सरोगणाः ॥ ५६
 तद्दृष्ट्वा महदाश्चर्यं प्रत्यक्षं स्वर्गलिप्सया ।
 प्रहृष्टमनसः शूराः क्षिप्रं जग्मुः परस्परम् ॥ ५७
 रथिनो रथिभिः सार्धं चित्रं युयुधुराहवे ।
 पत्तयः पत्तिभिर्नागा नागैः सह हयैर्हयाः ॥ ५८
 एवं प्रवृत्ते संग्रामे गजवाजिजनक्षये ।

सैन्ये च रजसा व्याप्ते स्वे स्वाङ्गमुः परे परान् ॥ ५९
 कचाकचि बभौ युद्धं दन्तादन्ति नखानखि ।
 शुष्टियुद्धं नियुद्धं च देहपाप्मविनाशनम् ॥ ६०
 तथा वर्तति संग्रामे गजवाजिजनक्षये ।
 नराश्वगजदेहेभ्यः प्रसृता लोहितापगा ।
 नराश्वगजदेहान्सा व्युवाह पतितान्वहन् ॥ ६१
 नराश्वगजसंवाधे नराश्वगजसादिनाम् ।
 लोहितोदा महाधोरा नदी लोहितकर्दमा ।

C. 8. 2380
B. 8. 49. 83
K. 8. 44. 102

(sio); S (G1 om.) विमाना (T2 M2-4 'ने)प्सरसां संघैर्.
 — ^a) Some MSS. 'निःखनैः; T2 G2.3 M 'नादितैः (for
 'निखनैः).

56 G1 om. 56^{ab} (cf. v. l. 54). — ^a) S K2.4
 कृतान्; K2 D2.6.3 हतान् (for कृतान्). V1 B2 Da1 D1.5
 T1.3 G2.3 M अभिमुखान्वी (M1 'स्वे वी)रैः; B1.3-5 Dn1
 D2.4.7 T2 अभिमुखान्वीरान् (for कृतानभिमुखान्). — ^b)
 K2 (marg.) वीरान्छतसहस्रशः; V1 Da1 D1.5 योधान्योधैः
 सह; B D2.4.7 वीरैः (B2 वीरान्; B2 योधैः) शतसह; Dn1
 T2 वीरैश्चैव सहस्रशः; T1.3 G2.3 M शतशोथ सह.
 — ^c) G1.2 आरोप्य समगच्छन्त. — ^d) Dn1 D2.3 T2
 विमानैश्च; D2 विमानेन (for 'नेपु). D2 अप्सरोगणैः. V1
 विमानेष्वप्सरसां गणाः; B2 विमानेष्वप्सरसो गणाः. Co cites
 विमानैः. — After 56, Dn1 ins.:

454* तवायं न तवैवायं ममायमिति वल्लभः ।

Dn1 cont.: T2 ins. after 56:

455* परिश्वक्तो विजानाति नारीभिरुपरिस्थितः ।

इति बाहुलतापाशपाशिनो दिव्यरूपिणः ।

समाधायप्सरःसंघा नानायानैर्दिवं ययुः ।

[(L. 1) Dn1 नारुह्युपरिस्थितः (for the posterior
 half). — (L. 2) Dn1-पाशिता (for -पाशिनो).]

57 ^a) K2 ते; K4 Dn1 T1 G1.2 M तं (for तद्).
 — ^b) D2 प्रत्यक्षस्वर्ग. — ^d) S1 K2 V1 B1.4.5 D
 (except D7) T2 M2-4 जग्मुः.

58 D2 om. 58-59. — ^b) Da1 D1.5 एवं (for
 चित्रं). G1.2 युध्यन्तिर (for युयुधुर). — ^c) G1.2 बहवः
 (for पत्तयः). D2 T2 G2 पत्तिभिः पत्तयो (by transp.).
 T2 सार्धं; G1.2 नागैर्. — ^d) B (except B5) Da1 Dn1
 D1.3-5.7 T1 M1.2.4 सहनागैर् (by transp.); T2
 नागा नागैर्; T2 G2 M2 सह नागा; G1.2 हता (G2
 'तैर्) नागा. B2 हयैर्हताः; S (except T2) हया हयैः
 (by transp.).

59 D2 om. 59 (cf. v. l. 58). — ^b) K2 V1 B
 (except B2) Dn1 D2-4.7 T2 गजवाजिनरक्षये; T1.3 G M

नरावाजिगज (T2 G2 'जन)क्षये. — D2 om. (hapl.) 59^a-61^b.
 — ^c) K2 D2.7 T1.3 G M सैन्येन (T1 G1.2 'न्ये तु); B2
 अंधेव (for सैन्ये च). B1 D2.4.7 वृत्ते (for व्याप्ते). — ^d)
 B2 स्वान्स्वे (by transp.); D2 स्वेशान्; M1 स्वैः स्व. S
 K2.4 जग्मुः (for जग्मुः). T1 परस्परम् (for परे परान्).

60 D2 om. 60 (cf. v. l. 59). — ^a) K2 Dn1 D2
 T G1.3 M कचाकचं युद्धमासीद्; V1 B D1-5.7 कचाकचि
 (V1 'चिर)युद्धमासीद्; Da1 युद्धं कचाकचि ह्यासीत्; G2
 कचाकचं रणं ह्यासीत्. Co cites कचाकचि (as in text).
 — ^b) K2 दंता दंतैः; T2 दंता दंती; T2 G2.3 M दंतादंतं
 T2 नखानखी; T2 G2.3 M 'नखं (for 'नखि). — ^c) D2
 नखयुद्धं; T2 G2 सुयुद्धं च (for नियुद्धं च). Co cites
 नियुद्धं (as in text). — ^d) K2 देहे पाप्मविनाशनं; K4
 देहपापं; V1 देहपाप्माप्रणाशनं; B Da1 Dn1 D1-5.7 M
 देहपाप्मासुनाशनं; D2 देहपाप्मानुशासनं; T1 देहसर्वविनाशनं;
 T2 देहप्राणवि; G1 देहपापं विनाशनं.

61 D2 om. 61^{ab} (cf. v. l. 59). — ^a) D1 वर्त्मनि; Co
 वर्तति (as in text). K2 Dn1 D2 S वर्तमाने तथा (T1 G1.2
 'दा) युद्धे. — ^b) K2 V1 B (except B2) Da1 D1.3-5.7
 गजवाजिनरक्षये; Dn1 D2 T2 नरावाजिगज; T1.3 G1.2 M
 जगतो रोमहर्षणे. — D2 om. (hapl.) 61^{ab}. — ^c) B1.2.4
 D2.4.7 'नागदेहेभ्यः; B2 'गजदेहेषु. — ^d) B2.5 M2.4
 प्रसृता; Da1 D1.4.5 T2 G1.2 प्रसृता; Dn1 प्रसृता (for
 प्रसृता). K1.3 Dn1 D1.4.5.7 T1 G1.2 लोहितापगाः (K1
 'रा) (for 'गा). Co प्रसृताः लोहितापगाः. — T1.3 om.
 (hapl.) 61^{ef}. — ^e) K2 नराश्व गजदेहाश्च; B1.4 D2.4.7
 गजाश्वनरदेहान्सा (D2 'त्सा); B2 D2 'नागदेहान्सा;
 Dn1 'नरदेहाश्च; G1.2 नराश्वगजदेहान्सान्; M1
 नराश्वगजदेहा सा. — K1 om. (hapl.) 61^f-62^a. — ^f)
 D2 ववाह; G1 ऊहुश्च; G2 रथिनां; M1 [अ]प्युवाह; Co
 व्युवाह (as in text). K2 नराश्वगजदेहिनां; B2
 प्रावादय नितान्वहन् (sio); Dn1 व्यगाहंत तदा बहन्; D2
 वाहयति हतान्वहन्.

62 K1 om. 62^{ab} (cf. v. l. 61). K2.4 om. (hapl.)

C. 8. 2381
B. 8. 49. 84
K. 8. 44. 102

नराश्वगजदेहान्सा वहन्ती मीरुभीषणी ॥ ६२
तस्याः परमपारं च व्रजन्ति विजयैषिणः ।
गाधेन च पुवन्तश्च निमज्ज्योन्मज्ज्य चापरे ॥ ६३
ते तु लोहितदिग्धाङ्गा रक्तवर्मायुधाम्बराः ।
सस्रुस्तस्यां पपुश्चास्राम्लुश्च भरतर्षभ ॥ ६४
रथानश्चान्नरात्नागानायुधामरणानि च ।
वसनान्यथ वर्माणि हन्यमानान्हतानपि ।
भूमिं खं द्यां दिशश्चैव प्रायः पश्याम लोहितम् ॥ ६५

62^{abcd}. — ^a) B₂ नराश्वगजसंरोधे; B₈ 'संवाधा; B₄ D_{8.7} 'नरसंवाधे; Da₁ D_{1.5} नराश्वरथ'; Dn₁ 'गजसंवाधे; T₁ G₂ M 'गजसंपाते. — ^b) V₁ नराश्वरथसादिनां; B_{1.5} 'गजसादिनं; B₂ D₈ 'गजवाजिनां; B₈ T_{1.3} G₈ M 'गजयोधिनां; Da₁ D_{1.5} नराश्वराधसादिनां; G_{1.2} गजाश्वनरयोधिनां. — ^c) V₁ लोहितोदः; G₁ लोहितोदां. Da₁ D₅ मही घोरा. B₈ लोहितौघवहा घोरा. — ^d) B (except B₅) Da₁ D_{1.3-5.7} मांसशोणितकर्ममा; D_{2.6} नदी शोणित'. — ^e) K₁ B_{1.4.5} D_{3.4.7} नराश्वगजदेहानां; V₁ Da₁ D_{1.5} 'रथदेहान्सा; B₂ Dn₁ T_{1.3} G M 'गजदेहान्वै; D_{2.6} 'गजदेहांश्च. — ^f) K₂ मीरुभेषणी; K_{3.4} V₁ B D T_{2.3} G₈ 'भीषणा (K₃ 'णा); G₂ 'भीषिणी.

63 ^a) K₁ V₁ B D T₂ पार (Dn₁ परा)मपारं; K₃ परमपारे. K₈ तु (for च). T_{1.3} G M तस्या नद्याः परं पारं. Co cites अपारं (as in text). — ^b) T₃ G₈ गच्छन्ति (for व्रजन्ति). S₁ K₂ व्रजन्ति *वधैषिणः; S₂ K₄ व्रजन्तस्ते (K₄ 'तं)वधैषिणः; K₁ व्रजन्ति ते वधैषिणः; M₁ जयन्ति विजयैषिणं. — ^c) B₈ अगाधे (for गाधेन). Co cites गाधे. K₁ B_{1.3.4} D_{2.3.8} चाप्लवंतश्च; V₁ B₅ च प्लवंति स्म; Da₁ D_{1.5} चाप्लवंति च; Dn₁ चोत्प्लवंतो न्ये; D_{4.5.7} वा प्लवंतश्च. K₄ गाधे प्लवे प्लवंतश्च; T₁ नागैरवप्लवंते च; T₂ गाधेनान्ये प्लवंतो न्ये; T₃ G M नागेन च प्लवंतो वै. Co cites प्लवंतः (as in text). — ^d) Dn₁ वा (for च). V₁ [आ]हवे (for [अ]परे). D₈ निमज्ज्यत चापरे.

64 ^a) Dn₁ तां (for ते). B₂ M₁ लोहितदिग्धाङ्गो. — ^b) K₃ D₇ रक्तवर्मा; T₁ G_{1.2} M₂₋₄ रक्तवर्मावरायुधाः. Co cites अंबरं. — ^c) B₂ क्षस्तास् (for सस्रुस्). K₃ D₈ [अ]न्ये; Da₁ D_{1.5} [अ]स्रु; Dn₁ D_{3.4.7} [अ]स्यां; T_{2.3} M₂₋₄ [अ]स्रं. B₂ तस्थुश्चास्यां पपुश्चास्यां. — ^d) B₂ संमृश्च (sic); B₄ भग्नाश्च; D₈ T₁ M मसुश्च; T₂ मसृदुर; G₁ ममाश्च (sic); G₂ मद्राश्च (for मम्लुश्च). K₃ परमर्षभाः; D₂ भरतर्षभाः. V₁ सस्रुर्मम्लुश्च भारत; Da₁ D_{1.5} मम्लुः सस्रुश्च भारत.

लोहितस्य तु गन्धेन स्पर्शेन च रसेन च ।
रूपेण चातिरिक्तेन शब्देन च विसर्पता ।
विषादः सुमहानासीत्प्रायः सैन्यस्य भारत ॥ ६६
तत्तु विप्रहतं सैन्यं भीमसेनमुखैस्तव ।
भूयः समाद्रवन्वीराः सात्यकिप्रमुखा रथाः ॥ ६७
तेषामापततां वेगमविषह्य महात्मनाम् ।
पुत्राणां ते महत्सैन्यमासीद्राजन्पराञ्छुखम् ॥ ६८

65 ^a) T₁ G_{1.2} M₄ नरा नागा (for नरात्नागान्). — B₈ om. 65^{ab}. — ^c) K₃ B₅ Dn₁ चर्माणि (for वर्माणि). T_{1.3} G M वर्माणि चाप्यपश्याम (G_{1.2} M_{2.4} 'मः); T₂ वर्माणि च वपुः श्यामं. — T_{2.3} G₈ om. 65de. — ^d) K₃ V₁ B (B₈ om.) Da₁ D₁₋₈ वध्यमानान् (for हन्यं). K₈ हतान्यपि. Dn₁ T₁ G_{1.2} M पतितानि सहस्रशः. Co: मध्यमानैराहतानि त्यक्तानि। Co — ^e) B₈ om. खं. D₈ च (for द्यां). K₃ भूमिपालान्दिशश्चैव; V₁ B₅ Da₁ Dn₁ D_{1.5} T₁ G_{1.2} M खं द्यां भूमिं (M₂₋₄ 'मिद्) दिशश्चापि (Da₁ D₁ 'श्चैव). — ^f) K₃ पश्यामि. K₈ D₂ T₂ लोहितान्; V₁ B_{2.3.5} D₈ T₁ G_{1.2} M₃ लोहिताः; M_{1.2.4} 'लोहितां. D₈ प्रापद्यं श्यामलोहिताः; T₃ G₈ पतितानि च लोहिते.

66 ^a) K₃ V₁ B₅ Da₁ D_{1.2.5.8} T G M₁ च; Dn₁ [अ]नु- (for तु). — ^b) K₁ स्पर्शने च; Dn₁ स्पर्शनेन (for स्पर्शेन च). G₂ रथेन (for रसेन). — ^c) S₁ K₂₋₄ B_{1.3-5} Dn₁ D_{1-5.7.8} S (except T₃ G₈) [अ]तिरक्तेन (for 'रिक्तेन). — ^d) G₁ सर्पेन (for शब्देन). T₃ G₂ [अ]ति- (for च). K₁ Dn₁ D₄ G_{1.2} विसर्पिता (Dn₁ 'ता); B_{1.3} D₁ विसर्पतां (D₁ 'ता). — ^e) Dn₁ T₂ तु (for सु). — ^f) Dn₁ T₂ सैन्येषु. B₅ S (except T₂) मारिष (for भारत).

67 ^a) K₁ Dn₁ G_{1.2} तं तु; D₈ तच्च; D₈ ते तु (for तत्तु). B₂ विप्रहितं; T₃ G₈ विप्रद्रुतं; Co विप्रहतं (as in text). K₃ तनुर्भवप्रहतं सैन्यं (sic). — B₈ om. (hapl.) 67^{b-70}. — ^b) Da₁ D_{1.5} तथा; D_{2.6} तदा (for तव). B_{1.5} D_{2.4.7} भीमसेनमुखास्तदा; G_{1.2} 'मुखेन वै. — ^d) S₁ B_{1.4} D_{3-4.7} तदा; B₅ D₈ T₂ रणे; M₁ नराः (for रथाः).

68 B₈ om. 68 (of. v. l. 67). — ^a) Da₁ D_{1.5} शद्रम्; Dn₁ वीरम् (sic); Co वेगम् (as in text). — ^b) S₁ K V₁ B (B₈ om.) D_{2-4.6-8} S अविषह्यं (K₃ 'षज्यं). V₁ B_{2.4.5} Da₁ D_{1.3.5.8} T_{1.3} G M निरीक्ष्य च (T_{1.3} G M वै); Dn₁ T₂ समीक्ष्य वै (for महात्मनां). — ^c) K₃ B₁ D₂ मदा- (for महत्). — ^d) V₁ सर्वं (for राजन्).

तत्प्रकीर्णरथाश्वेभं नरवाजिसमाकुलम् ।
विध्वस्तचर्मकवचं प्रविद्धायुधकार्मुकम् ॥ ६९

व्यद्रवत्तावकं सैन्यं लोढ्यमानं समन्ततः ।
सिंहार्दितं महारण्ये यथा गजकुलं तथा ॥ ७०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

३४

संजय उवाच ।

तानभिद्रवतो दृष्ट्वा पाण्डवांस्तावकं बलम् ।
क्रोशतस्तव पुत्रस्य न स्म राजन्यवर्तत ॥ १

ततः पक्षात्प्रपक्षाच्च प्रपक्षैश्चापि दक्षिणात् ।
*उदस्तशस्त्राः कुरवो भीममभ्यद्रवत्रणे ॥ २
कर्णोऽपि दृष्ट्वा द्रवतो धार्तराष्ट्रान्पराङ्मुखान् ।

C. 2. 2394
B. 8. 50. 4
K. 8. 45. 4

69 K1 B3 om. 69 (for B3, cf. v. l. 67). — ^a) D8 तत्प्रकीर्णं. Dn1 T2 तत्प्रकीर्णं (T2 'र्ण-') रथाश्वं च; T1 तद्विकीर्णमहाश्वेभं; T3 G2 तद्विदीर्णनराश्वेभं; G1.2 M2-4 तद्विदी (G2 M3 'ती') रथाश्वेभं (M2-4 'भ-'); M1 इति कर्णं नराश्वेभं. — ^b) Dn1 गजवाजिनराकुलं; D8 नरवाजिरथा; T1 M1 रथावाजिसमा; T2 गजवाजिरथा; T3 G2 रथसंघसमा; M2-4 नरप्रवरसं. — ^c) V1 B2 Da1 Dn1 D1.2.4.5.8 T2.8 G2.8 M विध्वस्तचर्म (Da1 D1.5 'र्म') कवचं; T1 विविधध्वजसंलब्धं. — ^d) Ś1 K2 B2 D3.4.7 प्रविद्धायुधकार्मुकं; K4 प्रविद्धायुध; D2 प्रविधायुध; T1 विध्वस्तायुध.

70 B3 om. 70^a (of. v. l. 67). — ^a) Ś K1.2.4 व्याद्रवत्; D8 प्राद्रवत्. — ^b) K1 महापुण्ये; K3 V1 B D (except D8) T3 G2 M इवारण्ये (for महा). — ^c) B1 यथा (for तथा). Dn1 T2 यथा गजमहाकुलं.

Colophon: — Day of Karṇa's Generalship: Ś2 K1.4 द्वितीय (K4 'ये') युद्धदिवसे. — Adhy. name: K3 कुरुसैन्यपराजयः; T1 कुरुणां पराजयः; M1 कुरुबलपलायनं. — Adhy. no. (figures, words or both): Ś1 K1.2 34; Ś2 33 (as in text); B1 49; B4 51; B5 D6 50; Da1 D6 60; D1 44; T G 46; M 45. — Śloka no.: Dn1 94.

34

1 D8 om. the ref. — ^b) K3 D1.8.7 T3 G2 M1 पाण्डवास्. — After 1^{ab}, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.8-5.7 ins.:

456* दुर्योधनो महाराज वारयामास सर्वशः ।

योधांश्च स्वबलं चैव समन्ताद्भरतर्षभ ।

[(L. 2) B2 Dn1 D3.7 योधाश्. B3 om. च. K4 भरतर्षभः.]

— ^a) T1.3 G M2-4 सूतपुत्रस्य; M1 पाण्डु. — ^d) K3 तस्मिन् (for न स्म). V1 निवर्तते (for न्यवर्तत).

2 ^a) K3 तस्य (for ततः). Ś1 K3 B2 D2 पक्षाः; V1 B1.8-5 Da1 D1.8-5.7 T1.3 G M2-4 पक्षः (for पक्षात्). K4 प्रपक्षात्पक्षात् (by transp.); Dn1 T2 पक्षप्रपक्षस्थाः. Ś K1.3 B2 D2.6 प्रपक्षाश्च; V1 B1.8-5 Da1 D1.8-5.7 'क्षश्च; T1.3 G M2-4 'क्षस्थाः (for 'क्षाच्च). M1 ततः प्रपक्षः प्रपक्षस्थः (hypermetric). — ^b) Ś1 (sup. lin. as in text) K2 प्रकुक्षैश्च; K3 प्रकुक्षाश्च; V1 B1.8-5 Da1 D1.8-5.7 शकुनिश्च; B2 प्रकुक्षिश्च; D2 संपक्षैश्च; D6 प्रपक्षे; D8 प्रकुक्षे (for प्रपक्षैश्च). B3 चैव; D8 वापि; D8 अपि (for चापि). V1 B2.5 Da1 D1.5.6 दक्षिणः (D8 'णे); B1.8.4 D2.4.7 सौबलः (for दक्षिणात्). Dn1 S प्रकु (T3 G2 प्राकु) क्षिस्थश्च भारत (Dn1 मारिष). — K1 om. 2^c-3^b. — ^c) Ś1 तदस्य शस्त्राः; K2 उदस्य शस्त्रान्; K3 तदा स*त्रा; B1-4 D2-4.6-3 तदा सशस्त्राः; T1.3 G M उदात्तशस्त्राः (for *उदस्त). Ś2 K4 तदस्य कुरवः शस्त्रान्; V1 B2 Da1 Dn1 D1.8 T3 कुरु-न्विदीर्य- (Dn1 T2 'द्रव'; D1 'दार्य') तो दृष्ट्वा. — ^d) K3 V1 Da1 D1.5 T2 M1 अभ्यद्रवद्; T3 G2 'दैयन् (for 'द्रवन्). K3 D6.8 रुषा (for रणे).

3 K1 om. 3^{ab} (of. v. l. 2). — ^a) V1 B2 Da1 D1.5 transp. दृष्ट्वा and द्रवतो. G1 द्रावयतो (hypermetric) (for द्रवतो). — ^b) B D2.4.7 सराजकान्. D2 रथाश्वनरकुंजरान्. — After 3^{ab}, K4 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 ins.:

457* मद्राजमुवाचेदं याहि भीमरथं प्रति ।

एवमुक्तश्च कर्णेन शल्यो मद्राधिपस्तदा ।

[(L. 1) D2 वीररथं (for भीम). — Dn1 D2 T2 om. line 2. — (L. 2) K4 उक्तास्. K4 V1 B2.5 Da1 D1.5 तु (for च).]

— ^a) Ś1 K2 हंसकर्णान् (for 'वर्णान्). K3 हयान्प्रासे;

C. 8. 2395
B. 8. 50. 5
K. 8. 45. 5

हंसवर्णान्हयाग्र्यांस्तान्प्रेषीद्यत्र वृकोदरः ॥ ३
ते प्रेषिता महाराज शल्येनाहवशोभिना ।
भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जन्त वाजिनः ॥ ४
दृष्ट्वा कर्णं समायान्तं भीमः क्रोधसमन्वितः ।
मर्ति दध्रे विनाशाय कर्णस्य भरतर्षभ ॥ ५
सोऽब्रवीत्साल्यकिं वीरं दृष्ट्युन्नं च पार्षतम् ।
एनं रक्षत राजानं धर्मात्मानं युधिष्ठिरम् ।
संशयान्महतो मुक्तं कथंचित्प्रेक्षतो मम ॥ ६
अग्रतो मे कृतो राजा छिन्नसर्वपरिच्छदः ।
दुर्योधनस्य प्रीत्यर्थं राधेयेन दुरात्मना ॥ ७

V₁ B₈ हयान्मुख्यान्; B_{1.2.4.5} D (except D_{8.8}) T_{1.8} G
M हयान्ग्र्या (M₁ 'न्या)न्; T₈ हयान्ग्र्यान् (for 'ग्र्यांस्तान्).
— ^a) K₈ प्रेषीद्यत्र. Dn₁ S प्रेषयद्य (Dn₁ 'न्य)त्र पाण्डवः;
D₈ अप्रेषीच्च वृकोदरं.

4 ^a) B_{1.2.4} D_{2.4.7} प्रेषिता. — ^a) Ś₁ K_{1.2}
समासज्जन्त; B₈ प्रसमासत; G₂ समसज्जन्त.
5 ^a) K_{8.4} Dn₁ समायातं. — ^b) D_{2.6} भीमसेनः स
संयुगे. — ^c) D_{2.8} मनो. B (except B₈) Da₁ Dn₁
D_{1.8-5.7} T₂ चक्रे; D₂ दध्रे (for दध्रे). — ^d) K_{2.8}
D₈ भरतर्षभः; Dn₁ 'तोत्तमां; T₂ 'तोत्तम.

6 ^a) D₈ (marg. as in text) अब्रजत्. M₄ साल्यकीं.
V₁ वक्तुं; B₈ तूर्ण; D₈ वीरो; T₈ G₂ चैव (for वीरं). — Ś
K_{1.2} om. 6^{ab}. — ^c) K₄ B_{2.4} D_{2.4.7} यूयं; V₁ (marg.
as in text) एतं; B₈ शूरं (for एनं). — ^d) K_{8.4} D_{8.8}
G₁ धर्मराजं; D₂ धर्मपुत्रं (for धर्मात्मानं). — ^e) K₈ D₁
युक्तं; T_{2.8} G₂ मुक्तः. — ^f) D₈ कथं च; D₈ कदाचित् (for
कथं). Ś K_{1.2.4} प्रेक्षितो; K₈ D_{2.6} T₂ G₁ प्रेषितो; D₈
प्रेक्ष्यतो (for प्रेक्षतो). B₈ D₂ मया; T₂ गृहं (for मम).

7 ^a) Ś₁ K_{2.4} अग्रतोसि K₁ अजोतोः. Ś₁ K₂ कृतो
राज्ञः (K₈ 'ज्ञा); M₈ महाराजा. Ś₂ अग्रतोऽन्यहतो राजश्च
(sic). — ^b) Dn₁ छिन्नः; T₈ G₂ मिन्नः (for छिन्न-).
K₈ छिन्नसर्वपरिच्छदः; D₈ छिन्नसर्वपरिग्रहः; T₂ G_{1.2} M
मिन्नवर्मपरिच्छदः. — ^d) D₈ (sup. lin. as in text)
राधेयस्य (for 'येन). K₈ दुरासता; D₂ महात्मना (for
दुरा).

8 ^a) Ś₂ अंतमध्य; K₁ अद्य संद्य (sic); V₁ Da₁ D_{1.5}
G_{1.2} अहमंतं; B₈ अंतमंतं (for 'मद्य). V₁ m प्रपद्यामि;
B (except B₈) Da₁ Dn₁ D_{1.8-5.7} S गमिष्यामि (for
करि). — ^b) T₁ अत्य (for तस्य). Ś₂ K₄ भारत; K₁
मार्जनं; K₈ V₁ B₈ पार्षतः; S मारिष (M₈ 'वः). — ^c) K₄

अन्तमद्य करिष्यामि तस्य दुःखस्य पार्षत ।
हन्ता वास्मि रणे कर्णं स वा मां निहनिष्यति ।
संग्रामेण सुधोरेण सत्यमेतद्वीमि वः ॥ ८
राजानमद्य भवतां न्यासभूतं ददामि वै ।
अस्य संरक्षणे सर्वे यतध्वं विगतज्वराः ॥ ९
एवमुक्त्वा महाबाहुः प्रायादाधिरथिं प्रति ।
सिंहनादेन महता सर्वाः संनादयन्दिशः ॥ १०
दृष्ट्वा त्वरितमायान्तं भीमं युद्धाभिनन्दिनम् ।
सूतपुत्रमथोवाच मद्राणामीश्वरो विभुः ॥ ११
पश्य कर्णं महाबाहुं कुद्वं पाण्डवनन्दनम् ।
दीर्घकालार्जितं क्रोधं मोक्तुकामं त्वयि ध्रुवम् ॥ १२

हर्ता; D₂ अतो (for हन्ता). Ś₂ (sup. lin.) K₁
[अ]वास्मि; K₈ B₈ Da₁ D_{1.5.6.8} चास्मि; B₁₋₄ D_{8.4.7}
[अ]स्म्यद्य; M₁ वा स्म (for वास्मि). T₁ निहन्तास्मि. V₁
सोऽब्रवीत्साल्यकिं कर्णं. — ^a) Ś₂ मा; B₄ मां (for स).
K₈ Dn₁ T_{2.8} G मां वा (by transp.); V₁ D₁ वा मा; B₄
वा स; M₁ मा वा. Dn₁ [अ]भिहनिष्यति (for निहनि).
— ^c) K₈ संक्रमेण; S संग्रामेद्य. K₂ सुधोरेण; S 'रेक्षिन्
(for 'रेण). Dn₁ संग्रामे पशुधोरेक्षिन्. — ^f) K₈ V₁
B D (except D₈) S (except T₈ G₃) ते (for वः).

9 ^b) Ś₁ K₁ B_{1.2.4} Da₁ D_{1.3.5.7} ददामि; G₂ ददाम.
K₈ V₁ B₈ D₈ ते; K₄ च (for वै). — ^c) Ś K_{1.2.4} B
D_{2.4.7} G₁ तस्य; G₂ अद्य (for अस्य). Ś K_{1.2.4} मे रक्षणे
(for संर). D₈ यत्नं (for सर्वे). — ^d) D₈ त्वरध्वं (for
यतध्वं).

10 ^b) Ś₂ K₈ V₁ अधिरथि (K₈ 'थं); T₂ G₂ अतिरथि
(G₂ 'थं); T₈ G_{1.8} आतिरथि (G₁ 'थं) (for आधि).
— ^c) K₁ महतः. — ^d) K₈ संभावयन् (for संनाद).

11 ^a) G₁ स्फुरितम्; G₂ स्फुटितम् (for त्वरितम्).
— ^b) D₁ भीमे. K₁ युद्धाभिनन्दिनं; K₈ 'नन्दनं; V₁
'नन्दितं; B_{2.8} युद्धातिनन्दिनं; D_{2.6} युद्धाभिकांक्षिणं (for
'नन्दिनम्). — D₈ (hapl.) om. 11^c-12^b. — ^c) D_{2.6}
उवाचेदं (for अथोवाच). — ^d) G₂ मंत्रीणाम् (for मद्रा).
Dn₁ S प्रभुः; D_{2.6} बली (for विभुः).

12 D₈ om. 12^{ab} (cf. v. 1. 11). Before 12, N T₈
G ins. शल्य उवाच. — ^a) Dn₁ कर्ता (for कर्ण). V₁
D₈ महाबाहो; D₁ 'बाहु; T₂ 'वीरं. — ^b) V₁ B D
(except D₈; D₈ om.) S संक्रुद्धं पाण्डुनन्दनं. — ^c) K₁ दीर्घः;
G_{1.2} चिर- (for दीर्घ-). K_{2.4} T₂ दीर्घकालार्जितं (T₂ 'चितं)-
क्रोधं. — ^d) G_{1.2} M₂₋₄ मोक्तुकामस्य (for 'कामं). M₂₋₄
त्वयं (for त्वयि).

ईदृशं नास्य रूपं मे दृष्टपूर्वं कदाचन ।
 अभिमन्यौ हते कर्णं राक्षसे वा घटोत्कचे ॥ १३
 त्रैलोक्यस्य समस्तस्य शक्तः क्रुद्धो निवारणे ।
 विभर्ति यादृशं रूपं कालाग्रिसदृशं शुभम् ॥ १४
 इति ब्रुवति राधेयं मद्राणामीश्वरे नृप ।
 अभ्यवर्तत वै कर्णं क्रोधदीप्तो वृकोदरः ॥ १५
 तथागतं तु संप्रेक्ष्य भीमं युद्धाभिनन्दिनम् ।
 अब्रवीद्वचनं शल्यं राधेयः प्रहसन्निव ॥ १६
 यदुक्तं वचनं मेऽद्य त्वया मद्रजनेश्वर ।
 भीमसेनं प्रति विभो तत्सत्यं नात्र संशयः ॥ १७
 एष शूरश्च वीरश्च क्रोधनश्च वृकोदरः ।

13 ^a) T₁ नेदृशं. D_{n1} नव-; D₂ नास्ति; T₁ तस्य; T₂ न स्व-; G₁ न स्व (for नास्ति). D_{a1} D_{1.5} रूपस्य (for रूपं मे). D₆ ते; T₂ वै (for मे). — ^b) D_{2.6} T₃ G_{1.3} M कथंचन. — ^c) D_{a1} D_{1.5} हते कर्णे; D_{n1} T₂ हते चापि; T₁ अनिहते; T₃ G₃ M₁ अभिहते; G_{1.2} M₂₋₄ अपि हते (for हते कर्णं). — ^d) D_{n1} राक्षसं; T₂ राक्षसौ. K₃ B D_{2.3.6-8} T₁ G₂ च (for वा).

14 ^a) D_{n1} S (except T₂) समग्रस्य (for 'स्वस्य'). — ^b) D_{a1} शक्रः क्रुद्धो; T₃ G₃ क्रुद्धः शक्तो (by transp.). D₂ [S] निवारणे (for निवां). — ^c) B D_{3.4.7} सदृशं; M₂₋₄ तादृशं. — ^d) K₁ गुरु; D_{2.6} भृशं (for शुभम्). K₃ D₈ T₂ कालाग्रिसमवर्चसं; V₁ B D_{a1} D_{1.3-5.7} युगांताग्रिसमप्रभं; D_{n1} कालाग्रेरिव वर्चसं; T_{1.3} G₃ M कालाग्र्यन (M₂₋₄ 'नि') लवर्चसं; G_{1.2} 'नलसवर्चसं'.

15 Before 15, K₄ V₁ B D_{a1} D_{1.3-5.7} T_{2.3} G ins. संजय उवाच. — ^a) V₁ B₂ D_{a1} D_{n1} D_{1.5} S (except T₂) एवं (for इति). G₂ राधेयो. — ^b) D₆ अधिपो. S₁ K_{1.2.4} D₆ नृपे; V₁ नृपं. — ^c) K₃ D_{6.8} वै कर्णः (D₆ 'र्ण'); T₁ G_{1.3} M राधेयं (for वै कर्णं). — ^d) K₃ D_{2.6.8} क्रोधदीप्तः; G₂ क्रोधादीप्ति. K₃ D_{6.8} वृकोदरं.

16 ^a) B_{1.2} D_{3.7} M₃ अथागतं; B₄ समां; D₆ रथां (for तथां). T₃ G₃ च (for तु). D₂ तं प्रेक्ष्य (for संप्रेक्ष्य). — ^b) K₃ क्रुद्धं (for भीमं). D_{n1} नन्दन (for नन्दिनम्). T₃ G₃ भीमसेनमरिदमं. — ^c) T₂ मद्राजानं (for वचनं शल्यं).

17 ^a) K₄ यदुक्तं. T₁ मन्ये (for मेऽद्य). — ^b) K₄ मद्रजनेश्वरः. K₃ गच्छाम्यद्य जनेश्वर. — G₂ om. (1 hapl.) 17^a-18^b. — ^d) S₂ सैन्यं; D₃ (marg. as in text) सर्व (for सर्वं).

निरपेक्षः शरीरे च प्राणतश्च बलाधिकः ॥ १८
 अज्ञातवासं वसता विराटनगरे तदा ।
 द्रौपद्याः प्रियकामेन केवलं बाहुसंश्रयात् ।
 गूढभावं समाश्रित्य कीचकः सगणो हतः ॥ १९
 सोऽद्य संग्रामशिरसि संनद्धः क्रोधमूर्च्छितः ।
 किंकरोद्यतदण्डेन मृत्युनापि ब्रजेद्रणम् ॥ २०
 चिरकालाभिलषितो ममायं तु मनोरथः ।
 अर्जुनं समरे हन्यां मां वा हन्याद्वनंजयः ।
 स मे कदाचिदद्यैव भवेद्भीमसमागमात् ॥ २१
 निहते भीमसेने तु यदि वा विरथीकृते ।
 अभियास्यति मां पार्थस्तन्मे साधु भविष्यति ।

C. 8. 2416
B. 8. 50. 26
K. 8. 45. 26

18 G₂ om. 18^{ab} (of. v. l. 17). — ^a) K₃ वीरश्च; S (except M₁; G₂ om.) क्रूरश्च (for शूरश्च). K₃ शूरश्च; D₆ T₂ M₃ धीरश्च; M₂ शूरश्च; M₁ क्रूरश्च (for वीरश्च). — ^b) T₂ क्रोधितश्च (for क्रोधनश्च). — ^{cd}) K₃ निरपेक्ष्य. B₂ प्रागतश्च. C₆ oites प्राणतः (as in text). C_a शरीरे निरपेक्षत्वाप्राणमात्राद्वलाधिकः.

19 ^a) K₄ वहता; G₁ वसते; G₂ वसतो. — ^b) K₃ विरगानगरे (for विराटं). V₁ D₂ T_{1.2} तथा (for तदा). — ^d) K₂ बहुसंश्रयात्; B₂ बाहुसंश्रयां; D_{n1} 'संभ्रमात्' (for 'संश्रयात्'). — ^e) K₁ गूढभावं; B₄ (marg. as in text) गूढजातं; D_{a1} गूढं भावं; T₂ दृढभावं; C_{a. c} गूढ (as in text). V₁ समास्य. T_{1.3} G₂ M प्रसङ्ग विक्रमेणाजौ. — ^f) D₃ transp. कीचकः and सगणो.

20 ^a) K₃ कोथ; D_{a1} (before corr.) D_{1.5} कोथ (D_{a1} by corr. काथ) (for सोऽद्य). S₂ (sup. lin. as in text) संग्रामशिरसा. — ^b) S₂ संनद्धा. G₂ सार्धं क्रोध-संच्छिन्नः (sic). — G₂ om. 20^{ad}. — ^c) K₁ किंकरोद्यत-दण्डेन; B₂ किमद्य ततं; T₂ किं न नोद्यतं; C_{a. c} as in text. — ^d) M₁ मृत्युना (for मृत्युना). C_a oites मृत्युनापि (as in text). K₃ D_{n1} रणे.

21 Before 21, K₃ ins. कर्ण उवाच. — ^a) K₄ चिरकालोभिलषितो. — ^b) B₂ समायां; D₆ मयायं; S मम यस् (for ममायं). — ^d) T₃ G₃ transp. वा and हन्याद्. — G₂ om. 21^{af}. — ^e) G₁ न (for स). K₃ (marg. sec. m. as in text) अप्यैव. — ^f) S भीमसेनः (M न-) (for भवेद्भीम-). D_{n1} भीमसमागमे. T_{1.3} G₂ समागमवः; T₂ समागतः (for समागमात्). — After 21, D_{n1} T₂ ins.:

458* संजयः सुमहाश्लय प्राप्य भीममरिदमम् ।

22 ^a) V₁ B (except B₁) D_{3.4.7} भीमसेने वा; T₂

C. 8. 2417
B. 8. 50. 27
K. 8. 45. 26

अत्र यन्मन्यसे प्राप्तं तच्छीघ्रं संप्रधारय ॥ २२
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं राधेयस्य महात्मनः ।
उवाच वचनं शल्यः सूतपुत्रं तथागतम् ॥ २३
अभियासि महाबाहो भीमसेनं महाबलम् ।
निरस्य भीमसेनं तु ततः प्राप्स्यसि फल्गुनम् ॥ २४
यस्ते कामोऽभिलषितश्चिरात्प्रभृति हृदतः ।
स वै संपत्स्यते कर्णं सत्यमेतद्वीमि ते ॥ २५
एवमुक्ते ततः कर्णः शल्यं पुनरभाषत ।
हन्ताहमर्जुनं संख्ये मां वा हन्ता धनंजयः ।

M₂ (also as in text) 'सेनेन (for 'सेने तु). — ^b) Ś₂ T₁ विरथे कृते. — ^c) M₁ मा. — ^d) K₁ Da₁ D₅ साधुर. M₁ करिष्यति (for भवि°). B₅ तन्मे साधुतरं भवेत्. — ^e) K₈ B₂ अथ; B₅ अद्य; D₁ T₂ तत्र; G_{1.2} यत्र (for अत्र). T₁ यं (for यन्). K₄ D₈ G₂ पार्थ; Cc प्राप्तं (as in text). — ^f) T₁ तं (for तत्). B₁ संप्रधारय; Dn₁ T₂ 'चक्ष्व मे (for 'धारय). — After 22, K₄ Dn₁ T₂ (om. lines 3-6) ins.:

459* भीमसेनं समासाद्य मया शक्यं निवर्तितुम् ।
मूर्तिमन्तमहं मन्ये मारुतिं मरुतां पतिम् ।
युधिष्ठिरं भीममिहाथ शक्र्यां
यमौ तथा दण्डधरं यमप्रभम् ।
तैरेव नः सुखकरमाहवोऽस्तु
व्रजामि वीभत्सुमहं गदाधरम् ।

[5]

[(L. 1) Dn₁ T₂ न भीमसेनमासाद्य (for the prior half). — (L. 3) Dn₁ अद्य (for अथ). — (L. 4) Dn₁ यमं प्रभुं. — (L. 5) Dn₁ सुखमावाहोस्तु (for 'करमाहवोऽस्तु).]

23 Before 23, K₄ Dn₁ T_{2.3} G ins. संजय उवाच. — ^a) K₈ V₁ B D S [अ]मितौजसः (for महात्मनः). — ^c) K₈ शल्य.

24 ^a) Ś₂ T₂ G₈ अभियामि; K₈ B D T_{1.2} G_{1.2} M 'याहि; V₁ उपयाहि (for अभियासि). — ^c) Dn₁ व्यद्राव्य (for निरस्य). Dn₁ T₂ च (for तु). — ^d) फल्गुनं. — For 24^{ad}, S. (except T₂) subst.:

640* निरपेक्षश्च युध्यस्व शक्तिं स्वां संप्रदर्शयन् ।

[G₂ स्वशक्तिं (for शक्तिं स्वां). T₈ G₈ स्वशक्तिं स्वां संप्रदर्शयन् (hypermetric) (for the posterior half).]

25 ^a) Ś₂ K₄ यत्ते. — ^b) G₂ यद्गतः (for हृदतः). — ^c) B₅ Dn₁ D₈ S ते (for वै). K₈ संपत्स्यते. K₈ कर्णः.

युद्धे मनः समाधाय याहि याहीत्यचोदयत् ॥ २६
ततः प्रायाद्रथेनाशु शल्यस्तत्र विशां पते ।
यत्र भीमो महेष्वासो व्यद्रावयत वाहिनीम् ॥ २७
ततस्तूर्यनिनादश्च भेरीणां च महास्वनः ।
उदतिष्ठत राजेन्द्र कर्णभीमसमागमे ॥ २८
भीमसेनोऽथ संक्रुद्धस्तव सैन्यं दुरासदम् ।
नाराचैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्दिशः प्राद्रावयद्वली ॥ २९
स संनिपातस्तुमुलो भीमरूपो विशां पते ।
आसीद्रौद्रो महाराज कर्णपाण्डवयोर्मृधे ।

26 ^a) D₈ उक्तः. V₁ B₅ Da₁ D_{1.2} S एवमुक्तस्तु राधेयः. — ^b) Dn₁ S उवाच ह (for अभाषत). — ^c) V₁ B₅ एनं (B₅ 'वं) सरथं; Da₁ D_{1.2} T_{1.2} G M एनं संरब्धं (T₁ M 'ब्धो); Dn₁ T₂ एनं समरे (for अर्जुनं संख्ये). D₈ हन्ता भीमं च समरे. — ^d) K₄ हर्ता; B (except B₅). D_{2-4.7} हन्याद् (for हन्ता). V₁ B₅ Da₁ Dn₁ D_{1.2.3} S वृकोदरः (for धनंजयः). — After 26^{ad}, T G₈ M ins.:

461* एवमुक्त्वा ततो राजन्नाधेयो रथिनां वरः ।

[T₈ G₈ महाराज (for ततो राजन्). T₂ कर्णोथ (for राधेयो).]

— ^c) K₈ पुनः (for मनः). Ś K_{1.2.4} समादाय. — ^f) D₈ [अ]नोदयत्. B (except B₅) Da₁ D₁₋₇ याहि यत्र वृकोदरः.

27. Before 27, N (except V₁ Dn₁) ins. संजय उवाच. — ^b) G₂ शल्यः शस्त्रविदां पते. — ^c) K₈ तत्र; T₈ G M ततो (for यत्र). — ^d) K₈ व्यद्रवेयत्तु (sic); B₅ व्यद्रवत्तव; D₈ T₈ G वि (T₈ G₈ व्य)द्रावयति; M₂₋₄ ह्यद्रावयत (for व्यद्रा°).

28 ^a) S (except T₂ M₁) तू (G₁ सू)र्यनिनादाश्च. — ^b) B₅ महस्वनः; S (except T₂) महास्वनाः. — ^c) B D_{2-4.7} उदतिष्ठत् (B₁ 'त्तु); S (except T₂) 'तिष्ठत्.

29 ^a) T₁ G_{1.2} [अ]पि; T₈ G₈ हि (for स्थ). V₁ भीमसेनो रथं क्रुद्धः. — ^b) V₁ B₁ D₈ तस्य; D₂ तत्र (for तव). — ^c) D₂ M₁ विविधैस् (for विमलैस्). — ^d) Ś₂ प्राद्रावहद्; K₁ V₁ Dn₁ प्रद्रावयद्; K_{8.4} प्राद्र°; B₅ प्राच्छाद°; D₈ विद्रा° (D₈ m व्यद्रा°) (for प्राद्रा°). T₁ क्षिप्रमभ्यद्रवद्वली.

30 ^a) Ś₂ K₈ तुमलो. — ^b) K₈ V₁ B D S घोररूपो (for भीम°). — ^c) K₈ आसीद्भीम (sic); K₄ अतिरौद्रो; D₁ आसीद्रौद्रौ. — B₂ om. 30^{ad}. — ^e) D₁ सुहूर्तो; T₂ सुहूर्त. — After 30°, S (except T₂) ins.:

ततो मुहूर्ताद्राजेन्द्र पाण्डवः कर्णमाद्रवत् ॥ ३०
 तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कर्णो वैकर्तनो वृषः ।
 आजघानोरसि क्रुद्धो नाराचेन स्तनान्तरे ।
 पुनश्चैनममेयात्मा शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३१
 स विद्धः सूतपुत्रेण छादयामास पत्रिभिः ।
 विव्याध निशितैः कर्णं नवभिर्नतपर्वभिः ॥ ३२
 तस्य कर्णो धनुर्मध्ये द्विधा चिच्छेद पत्रिणा ।
 अथ तं छिन्नधन्वानमभ्यविध्यत्स्तनान्तरे ।
 नाराचेन सुतीक्ष्णेन सर्वावरणभेदिना ॥ ३३
 सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सूतपुत्रं वृकोदरः ।
 राजन्मर्मसु मर्मज्ञो विद्ध्वा सुनिशितैः शरैः ।

ननाद बलवन्नादं कम्पयन्निव रोदसी ॥ ३४
 तं कर्णः पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्दयत् ।
 मदोत्कटं वने दृप्तमुल्काभिरिव कुञ्जरम् ॥ ३५
 ततः सायकभिन्नाङ्गः पाण्डवः क्रोधमूर्च्छितः ।
 संरम्भामर्षताम्राक्षः सूतपुत्रवधेच्छया ॥ ३६
 स कार्मुके महावेगं भारसाधनमुत्तमम् ।
 गिरीणामपि भेत्तारं सायकं समयोजयत् ॥ ३७
 विकृष्य बलवच्चापमा कर्णादतिमारुतिः ।
 तं मुमोच महेष्वासः क्रुद्धः कर्णजिघांसया ॥ ३८
 स विसृष्टो बलवता बाणो वज्राशनिस्वनः ।
 अदारयद्रणे कर्णं वज्रवेग इवाचलम् ॥ ३९

C. 8. 2436
B. 8. 50. 46
K. 8. 45. 46

462*

नातिकृच्छ्राद्धसन्निव ।

भीमसेनो महाबाहुः

— ^f) B₂ अद्रवत्. S (except T₂) कर्णं (M₂₋₄ 'र्ण-')
 प्रेप्सुरभिद्रवत्.

31 ^a) V₁ B₅ तमाद्रवन्तं; B₄ D₈ समापतन्तं (for
 तमा^o). — ^b) S (except G₁) वृषा. — ^c) V₁ B
 (except B₂) D_{2.4.7} सुसंकुद्धो (for [उ]रसि क्रुद्धो).
 — ^d) Dn₁ स्तनान्तरे; S (except T₂) परंतपः (T₁ 'प').
 — ^e) G_{1.2} कर्णश्च (for पुनश्च). B₂ चैव (for चैनम्).

32 ^b) T₃ G ताडयामास (for छाद^o). — ^c) K₃ D₈
 T₁ च शरैः; Dn₁ D₈ T_{2.3} G M₁ च शितैः. K₄ D₁
 कर्णः; Dn₁ T₂ M₂₋₄ बाणैः. — ^d) Dn₁ T₂ M₂₋₄ कर्णं
 नवभिरायसैः (Dn₁ T₂ 'शुनैः').

33 ^a) M₈ कर्णं. M₂₋₄ द्विधा (for धनुर्). — ^b)
 M₂₋₄ धनुश्च (for द्विधा). V₁ B_{1.3} D_{2.4.7} पत्रिभिः.
 — ^c) D_{2.6} तथा (for अथ). K₃ V₁ B D_{2.1} Dn₁
 D_{1-5.7.8} S [ए]नं; D₈ [ए]व (for तं). — ^d) K₃
 अभिविध्यत्; V₁ B D_{2.1} Dn₁ D_{2-5.7.8} S प्रत्य^o; D₁
 प्रविध्यत् (for अभ्यविध्यत्). — ^f) K₃ विद्ध्वा च
 रणभेदिना.

34 ^a) K₃ धर्मज्ञो; B₂ सर्वांगो (for मर्मज्ञो). — ^d)
 V₁ B D_{2.1} Dn₁ D_{1-5.7.8} T_{2.3} G विव्याध निशितैः; D₈
 विद्ध्वाश्च निशितैः. — ^e) V₁ D_{2.1} D_{1.5.6.8} T₁ G₂ M₂₋₄
 बलवान्; G₁ च बलान्. — ^f) K₃ B₅ D₈ भेदिनी; V₁
 रोदसी; C₀ रोदसी (as in text).

35 ^b) B (except B₁) D_{2.1} D_{2.4.7} नाराचेन (for

'चानां). K₃ B D_{2.1} Dn₁ D_{1-5.7} समार्पयत्; V₁ D_{2.3} S
 समर्पयत् (for समार्द^o). — ^e) T₃ G M रणे (for वने).
 — T₂ om. 35^d-40^a. — ^d) D₂ उन्नदन्निव (for
 उल्काभिरिव).

36 T₂ om. 36 (of. v. l. 35). — ^a) Dn₁ स कर्ण-
 बा****; S (T₂ om.) स कर्णबाणाभिः (T₁ 'णानि' इतः.
 — ^b) Dn₁ om. from पाण्डवः up to नि (in 37^e).
 — ^d) Ś₂ K₄ V₁ B (except B₅) D_{2.1} D₁₋₇
 सुतपुत्रवधेप्सया (D₁ 'प्सयः'; D₅ 'त्सया'); S (T₂ om.)
 'त्रजिघांसया.

37 T₂ om. 37 (of. v. l. 35). Dn₁ om. up to नि
 (in 37^e) (of. v. l. 36). — ^a) Ś₁ K_{2.4} B₅ D_{2-1.6.8}
 (before corr.) T₁ कार्मुकं; K₁ कार्मुका; K₃ कार्मुक-
 — ^d) K₃ भर्त्तारं (for सायकं). D_{2.6} साध (D₅ 'य') कं
 समरे बली.

38 T₂ om. 38 (of. v. l. 35). — ^a) T₃ G M₂₋₄
 आकृष्य. — ^b) Ś₂ K₄ B_{2.3} अभिः; K₁ C₀ अधिः; V₁ D₄
 इति (for अति). K₃ आ कर्ण्योदपि चाहृतं; T₁ आकर्णं तं
 महाबलं; T₃ G M आ कर्णातमवि (M₁ 'पि') च्युतं (M₁
 'तः'). — ^e) D₈ स मुमोच; T₃ G मुमोच च (for तं
 मुमोच). K₃ महेष्वासं.

39 T₂ om. 39 (of. v. l. 35). — ^b) B₂ वज्रसमस्वनः;
 T₁ वज्राशनिप्रभः. — ^c) Ś₁ K_{2.4} अद्रावयद्; Ś₂ K₄
 व्यद्रावयद्; K₃ V₁ आहा (V₁ 'दा') रयद्; T₁ व्यदारयद्
 (for अदा^o). — ^d) K₃ V₁ B D S वज्रवेगो यथाचलं
 (Dn₁ 'बलं').

C. B. 2437
B. S. 50. 47
K. S. 45. 47

स भीमसेनाभिहतो सूतपुत्रः कुरुद्रह ।
निषसाद रथोपस्थे विसंज्ञः पृतनापतिः ॥ ४०
ततो मद्राधिपो दृष्ट्वा विसंज्ञं सूतनन्दनम् ।

अपोवाह रथेनाजौ कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ४१
ततः पराजिते कर्णे धार्तराष्ट्रीं महाचमूम् ।
व्यद्रावयद्भीमसेनो यथेन्द्रो दानवीं चमूम् ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

३५

धृतराष्ट्र उवाच ।
सुदुष्करमिदं कर्म कृतं भीमेन संजय ।
येन कर्णो महाबाहू रथोपस्थे निपातितः ॥ १
कर्णो ह्येको रणे हन्ता सृञ्जयान्पाण्डवैः सह ।
इति दुर्योधनः सूतं प्राब्रवीन्मां सुदुर्मुहुः ॥ २

पराजितं तु राधेयं दृष्ट्वा भीमेन संयुगे ।
ततः परं किमकरोत्पुत्रो दुर्योधनो मम ॥ ३
संजय उवाच ।
विभ्रान्तं प्रेक्ष्य राधेयं सूतपुत्रं महाहवे ।
महत्या सेनया राजन्सोदर्यान्समभाषत ॥ ४

40 T₂ om. 40^a (cf. v. l. 35). — ^a) V₁ G₂ भीमसेनेनाभिहतः — ^b) B₁ om. from पुत्रः up to सूत (in 41^b). S K₂ भीमसेनः (for सूतपुत्रः). S₁ K₁-3 कुरुद्रहः; V₁ B₅ Dn₁ T₂ कुरुत्तम (Dn₁ 'मः'); T₃ G [अ]प्यरिदमः. K₄ वीर प्रहरतां वरः; T₁ M ग(T₁ ह) वासुवदरिदम (T₁ M₁ 'मः'). — ^a) K₃ D₈ नि(D₈ निः)संज्ञः. Dn₁ T₂ त्यक्तकार्यकः; G_{1.2} पृथिवीपतिः (for पृतना). — After 40, T_{2.3} G ins.:

463* रुधिरणावसिक्ताङ्गो गतासुवदरिदमः ।
— After the above, S ins. a passage given in App. I (No. 11).

41 B₁ om. up to सूत in (41^b) (cf. v. l. 40). Before 41, T_{2.3} G_{1.3} ins. संजय उवाच. — ^a) T₁ G_{1.2} M एवं (for ततो). T₂ G₂ एवं मद्राधिपं (G₂ 'पः') श्रुत्वा. — ^b) D_{1.5} M₄ सूतनन्दनः. — ^c) K₁ (before corr.) अपोवाह (K₁ by corr. 'य' (for अपोवाह). G₂ रथे राजन् (for 'नाजौ).

42 ^a) Dn₁ S पराजिते ततः (by transp.). K₃ — ^b) T₁ G_{2.3} M₁ धार्तराष्ट्रः; K₄ 'राष्ट्रि'. K₁ T_{1.3} G_{1.2} M₁-3 महाचमूः (K₁ 'मू'). — B₂ om. (hapl.) 42^{ad}. — ^c) Dn₁ T₂ अमेयात्मा (for भीमसेनो). T_{1.3} G M व्यपा(G_{1.2} अपा; M₁ व्यप)यात्सर्वतो भग्ना. — ^d) D₂ T₂ महेंद्रो (for यथेन्द्रो). B_{1.3.4} D_{2.7} दानवान्पुरा (B₁ 'नः') (for दानवीं चमूम्). T_{1.3} G M हाहाभूता (G₁ M₁ 'ताः') समंततः.

Colophon. — Day of Karṇa's Generalship: S₂ K_{1.4} द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: S₁ T₂ M₁

कर्णपराजयः (S₁ 'भवः'); Dn₁ कर्णभीमसेनयोर्युद्धे कर्णपरा जयः; T₁ कर्णमोहनं. — Adhy. no. (figures, words or both): S₂ 34 (as in text); K₁ 35; B₁ 50; B₄ M 46; D₁ 45; D₄ 31; D₈ 51; T G 47.

35

1 ^a) D₈ M₁ कर्ण (for कर्म). — ^b) T₂ G भीमसेनेन संजय. — ^c) S महेश्वासो (for महाबाहू).

2 ^a) K₄ कर्णो ह्येको. K₄ हर्ता (for हन्ता). — ^b) B₁₋₄ Dn₁ D_{8.4.7.8} S transp. सृञ्जयान् and पाण्डवैः. — ^c) D₈ सूतः. — ^d) B₅ अब्रवीच्; Da₁ D_{1.5} S (T₂ damaged) प्रोक्तवान् (for प्राब्रवीन्). S K_{1.2.4} वै; B₅ च; Da₁ D_{1.5} हि; G_{1.2} मे (for मां). Da₁ D_{1.5} पुनः पुनः (for सुदुर्मुहुः).

3 ^a) S₁ K₂ पराजिते. S (except T₂) च (for तु). — K₃ om. (hapl.) 3^b-4^a. — ^c) B₅ अतः (for ततः). G₁ om. परं.

4 K₃ om. 4^a (cf. v. l. 3). — ^a) V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7.8} S विमुखं (G₂ 'क्त'); D₂ विद्रुतं (for विभ्रान्तं). T₁ M हृद्य; G₂ पश्य (for प्रेक्ष्य). — ^b) D₈ महामृधे; M₁ 'रथं' (for 'हवे'). — ^c) K₃ B₅ Dn₁ D_{2.3.8} T G_{2.3} M सार्धः; Da₁ D_{1.5} राजा; G₁ पार्थ (for राजन्). V₁ दुर्योधनो महाराजन्; B₁₋₄ D_{2.4.7} पुत्रस्तव महाराज. — ^d) K₃ सौदर्याम्; T₂ सोदरान् (for सोदर्यान्). B₅ अन्वभाषत; S हृदमब्रवीच् (for समभाषत).

शीघ्रं गच्छत भद्रं वो राधेयं परिरक्षत ।
भीमसेनभयागाधे मज्जन्तं व्यसनार्णवे ॥ ५
ते तु राज्ञा समादिष्टा भीमसेनजिघांसवः ।
अभ्यवर्तन्त संकुद्धाः पतंगा इव पावकम् ॥ ६
श्रुतायुर्दुर्धरः काथो विवित्सुर्विकटः समः ।
निषङ्गी कवची पाशी तथा नन्दोपनन्दकौ ॥ ७
दुष्प्रधर्षः सुबाहुश्च वातवेगसुवर्चसौ ।
धनुर्ग्राहो दुर्मदश्च तथा सत्त्वसमः सहः ॥ ८

एते रथैः परिवृता वीर्यवन्तो महाबलाः ।
भीमसेनं समासाद्य समन्तात्पर्यवारयन् ।
ते व्यमुञ्चञ्चरवातान्नानालिङ्गान्समन्ततः ॥ ९
स तैरभ्यर्घ्यमानस्तु भीमसेनो महाबलः ।
तेषामापततां क्षिप्रं सुतानां ते नराधिप ।
रथैः पञ्चाशता सार्धं पञ्चाशन्ग्रहणद्रथान् ॥ १०
विवित्सोस्तु ततः क्रुद्धो भस्मेनापाहरच्छिरः ।
सकुण्डलशिरस्त्राणं पूर्णचन्द्रोपमं तदा ।

C. 8. 2452
B. 8. 51. 13
K. 8. 48. 13

5 Before 5, Ks (marg.) ins. संजयः. — ^a) Ks गच्छत्. S₂ वै (for वो). — ^b) Dn₁ T₁ रक्षयः; Ds रक्षितुं. — T₃ om. 5^a-8^a. — ^c) D₂ भीमसेनं. Da₁ D_{1.2.5} भीमसेनमहागाधे; T_{1.2} G M भये घोरे. — ^d) K₄ मज्जते.

6 T₃ om. 6 (cf. v. 1. 5.). — ^b) Ks V₁ B Da₁ D_{3-5.7.8} भीमसेनं. Dn₁ S (T₃ om.) जिघांसया. — Ks om. (hapl.) 6^a-10^b. — ^c) S (except T₂; T₃ om.) सहसा (for संकुद्धाः). — ^d) B (except B₅) D_{3.4.7} पतंगाः पावकं यथा.

7 Ks T₃ om. 7 (cf. v. 1. 6; 5.). — ^a) S₁ (sup. lin.) श्रुतेशः; K₁ श्रुते च; K₂ श्रुतः; V₁ B D T₂ G_{1.3} M श्रुतर्वा (Dn₁ वा; D₃ वान्); T₁ सुवर्वा (for श्रुतायुर्द). T₁ दुर्धरं. Dn₁ काथिर्; D₂ T_{1.2} G M क्रोधो (D₂ T₂ धो) (for काथो). — ^b) S₁ K₂ G₂ विवित्सुरः; K₁ विभित्सुरः; D₃ विविश्चुर (for विवित्सुर). — ^c) Dn₁ Da₁ D_{1.5} प्रासी; T₁ चापि; G_{1.2} खङ्गी (for पाशी). — ^d) G₃ नन्दोपनन्दनौ.

8 Ks T₃ om. 8 (cf. v. 1. 6; 5.). — ^a) D₃ दुष्प्रधर्षः (for धर्षः). S₂ सुराहुश्च; D₃ सुबाहुश्च (for सुबाहुश्च). S₁ K₂ वा (for च). — ^b) S₁ K₂ **योगः; B₂ बाहुवेग- (for वातवेग-). — ^c) K₂ धनुर्ग्राहो; B₂ Dn₁ ग्रहो; D₂ धरो; T₂ ग्रहो (for ग्रहो). Dn₁ दुर्मदश्च; D₂ दुर्मदश्च; D₃ दुर्मदश्च (for दुर्मदश्च). T₁ G M दुर्धनो (T₁ G₃ धरो; G_{1.2} ञ्कर्णो) दुर्मदश्चैव. — ^d) S₁ K_{1.2.4} Dn₁ सत्त्वः समः; T₂ सत्यसमः (for सत्त्वसमः). V₁ जरासंधः समः सहः; B_{1.4} जरासंधिः श(B₁ स)लः सहः; B_{2.3.5} Da₁ D_{1.3-5.7} जरा(B_{2.5} D₁ ल)संधः शलः सहः; D₂ तथा सत्त्वसुदुसहः; D₃ तथा सत्यः सुदुसहः; D₃ तथा सत्त्वसहः समः; T₁ तथा संधिः समागमः; G₁ तथानंदरमः सहः; G₂ तथा ****; G₃ तथा संधः समः शमः; M₁ तथा संधः शमः सहः; M₂₋₄ तथा संधः सहः श(M₃ स)मः.

9 Ks om. 9 (cf. v. 1. 6.). — ^a) M₁ एतै. — ^b)

Da₁ D_{1.5} महारथाः; S (except T₂) बला(G₂ घरा)न्विताः (for महाबलाः). D_{2.5} परिववृत्कोदरं. — ^c) T₂ (damaged). V₁ समासाद्य भीमसेनं. — ^d) B₁ ते विमुञ्चन्; B₂ तेभ्यो मुञ्चन्; S ते किरतः (for ते व्यमुञ्चन्). — ^e) Dn₁ D₃ T_{2.3} G₃ नानारूपान्; Ca लिङ्गान् (as in text). T₃ G₃ M₂₋₄ समभ्ययुः (for समन्ततः).

10 ^a) B₂ T₃ G₃ शरैः (for स तैर्). K₁ T₂ अभ्यर्घ्यमानस्; M₁ अभ्युद्य (for अभ्यर्घ्य). — ^b) M₂ महाबलैः. T₂ भीमसेनं महाबलं. — ^c) B₂ Dn₁ D₃ S शीघ्रं; D₃ चित्रं (for क्षिप्रं). — ^d) V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.5} S पुत्राणां (for सुतानां). K₃ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{1.3-5.7.8} S (except T₁) जनाधिप (Dn₁ पः); D_{2.5} वृकोदरः (for नराधिप). — ^e) G_{1.2} शरैः (for रथैः). S K₂ T₂ पञ्चशताः; K₁ पाञ्चाशतः; K₃ B_{2.4} D₇ पञ्चदशैः; K₄ B_{1.3.5} Da₁ Dn₁ D_{1-3.8} T_{1.3} G M पञ्च(K₄ D₃ G₁ चा)शतैः (for पञ्चाशताः). — ^d) S₁ K₃ V₁ B Da₁ D_{1.3-5.7} M₂₋₄ अहन(Da₁ D_{1.5} र)द्; Dn₁ T₁ व्यहर(T₁ न)द्; D₃ अवधीद् (for न्यहनद्). S₂ K_{1.2} पञ्चाशतसहस्र(K_{1.2} ज्र)थान् (sic); K₄ शतमहारथान्; D₂ शीलवधीद्रथान्.

11 ^a) V₁ विवित्सोश्च; D₂ विवित्सुश्च; D₃ विविशोश्च; D₃ विविशोश्चा (sic). V₁ Da₁ Dn₁ D_{1.3.5} G_{1.2} च (for तु). — ^b) G₁ फलेन. K₁ Dn₁ D_{3.8} S (except M₁) अपहरच्. — K_{3.4} V₁ B D S transp. 11^{ad} and 11^{ef}, K₄ reading 11^{ef} twice. — ^c) B₁ Dn₁ D₇ सकुण्डलं शिरस्त्राणं; G₂ संकुण्डं सशिरस्त्राणं. — ^d) B₂ चन्द्रोपमं. V₁ B₁₋₃ D_{3.4.7} तथा (for तदा). B₅ Da₁ Dn₁ D_{1.5} T₂ पूर्णचन्द्रनिभं तदा; T_{1.3} G M निमाननं. — After 11^{ad}, S (except T₂) ins.:

464* अशोभत महाराज पूर्णचन्द्र इवाम्बरे ।

— ^c) K_{3.4} V₁ B D S भीमसेनो. — ^f) K_{3.4} (first time) उत्पपातः; V₁ B Da₁ D_{1.3-5.7} T_{1.3} G M₁ तत्पः; D₃ सव्य (for स पपात). K₃ महद्; K₄ (both

C. 8. 2451
B. 8. 31. 12
K. 8. 46. 12

भीमेन च महाराज स पपात हतो भुवि ॥ ११
तं दृष्ट्वा निहतं शूरं भ्रातरः सर्वतः प्रभो ।
अभ्यद्रवन्त समरे भीमं भीमपराक्रमम् ॥ १२
ततोऽपराभ्यां भल्लाभ्यां पुत्रयोस्ते महाहवे ।
जहार समरे प्राणान्भीमो भीमपराक्रमः ॥ १३
तौ धरामन्वपद्येतां वातरुणाविव द्रुमौ ।
विकटश्च समश्चोभौ देवगर्भसमौ नृप ॥ १४
ततस्तु त्वरितो भीमः क्राथं निन्ये यमक्षयम् ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन स हतो न्यपतद्भुवि ॥ १५
हाहाकारस्ततस्तीव्रः संबभूव जनेश्वर ।
वध्यमानेषु ते राजंस्तदा पुत्रेषु धन्विषु ॥ १६

times) B1.2.4.5 Da1 D1.2-5.7 इतं; B8 D8 T8 G M1
ततो; T1 शिरो (for हतो). B8 विभुः; D2.6 युधि (for
भुवि).

12 " G2 निहताः. G1.2 सर्वे (for शूरं). — " B2
T8 G8 भ्रातरं; T2 सत्वरः (for सर्वतः). K3 S (except
T2) तदा (T1 तथा); Dn1 सह (for प्रभो). B8 भ्रातरः
सर्व एव ते. — " T1.3 G M "वर्तत; T2 "द्रवन्तं.

13 " G1 फल्लाभ्यां (for भल्लाभ्यां). — " Dn1 तं
(for ते). D2.6 महाहवे; S (except T2) जनाधिप (for
महाहवे). — " Ś K1.2.4 हेमपुंखैः शिलीमुखैः; V1 B8
Da1 D1.5 सुसंरुद्धो महाबलः; Dn1 शराभ्यां पांडुनंदनः; S
शिताभ्यां पांडुनंदनः (M8 "न).

14 " T1 तौ रथौ; G1 तौ शूरं (for तौ धराम्). D2.6
समपद्येतां; D8 अनु (for अन्व). — " V1 B8 D2.4.5.8
"भग्नौ"; Da1 "रुला"; D8 "मुष्मा" (for "रुणा"). — D1
om. 14th. — " Ś B (except B8) Da1 D8-5.7 सहश्र
(for समश्र). T1 विकटश्चोभौ महाराज (hypermetric).
— " K8 D8.8 S देवपुत्रसमौ; K4 वेदगर्भः; V1 B Da1
D2-5.7 देवपुत्रोपमौ.

15 " D8 त्वरितं. — " K8 T1.3 G M2-4 क्रोधं (T1
"धि"; T8 G8 "धाव"; G1 "धिन्"; K4 क्राथं; V1 क्राथि (for
क्राथं).

16 " T1 तत्र (for तीव्रः). — " K8 संबभूवुः. K4
जनेश्वरः. — " B8 Da1 D1.5 हन्य (for वध्य). K8 V1
B D (except D8) S वी (T2 धी)रिषु (for ते राजंस).
— " K8 V1 B D (except D8) तव (for तदा). D1
तेषां सु- (for पुत्रेषु). G1 [अ]धन्विषु.

17 " Dn1 ततः (for तेषां). Ś K1.2.4 सदलिते; Ś

तेषां संलुलिते सैन्ये भीमसेनो महाबलः ।
नन्दोपनन्दौ समरे प्रापयद्यमसादनम् ॥ १७
ततस्ते प्राद्रवन्भीताः पुत्रास्ते विह्वलीकृताः ।
भीमसेनं रणे दृष्ट्वा कालान्तकयमोपमम् ॥ १८
पुत्रास्ते निहतान्दृष्ट्वा स्रुतपुत्रो महामनाः ।
हंसवर्णान्ह्यान्भूयः प्राहिणोद्यत्र पाण्डवः ॥ १९
ते प्रेषिता महाराज मदराजेन वाजिनः ।
भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जन्त वेगिताः ॥ २०
स संनिपातस्तुमुलो घोररूपो विशां पते ।
आसीद्रौद्रो महाराज कर्णपाण्डवयोर्मृधे ॥ २१
दृष्ट्वा मम महाराज तौ समेतौ महारथौ ।

संचलिते; K8 D1 G1 सुलुलिते; B2 ससंकुले; B8 चनुनुते
(sic); D2.6 संकुलिते (for संलुलिते). T1 तेषां सैन्यं क्षयं
निन्ये. — " K8 V1 B D S पुनर्भीमो (for भीमसेनो).
D8 महाबलः. — " B (except B8) Da1 D1-7 त्रै (D8.7
त्रे)षयद्; S (except T2) प्राहिणोद् (for प्रापयद्).

18 " B8 Dn1 सं- (for ते). — After 18, Dn1
D2.8 T2 ins. an addl. colophon. [Adhy. name: Dn1
T2 घतराष्ट्रपुत्रवधः. — Adhy. no. (figures, words or
both): T2 48.]

19 Before 19, Dn1 D8 T2 ins. संजय उवाच. — " T8
G8 च; G1.2 तान् (for ते). — " K8 V1 B1.3-5 Da1
Dn1 D1.3.4.6-8 T2 सुदुर्मनाः; K4 महाबलः; B2 D2
"बुहन्मनाः (for महा). D8 T1.3 G M कर्णः क्रोध (D8
कोप)समन्वितः. — " Ś K1.2.4 हेम (for हंस). — " B
(except B2) Dn1 D8.4.7 S त्रै (T1.2 G1.2 M1.2.4 त्रै)-
षयद् (for प्राहिणोद्).

20 " Dn1 T8 transp. ते and प्रेषिता. K4 प्रेरिता;
M8 मर्षिता (for प्रेषिता). — " D2.6 मनोमारुतरंहसः.
— " M8 भीमसेनं समासाद्य. — " G1.2 समसज्जन्त.

21 " B8 Dn1 संप्रहारस् (for संनिपातस्). K8 D8
तुमलो. — " T1 तथा (for मृधे).

22 D8 om. 22nd. — " Ś B2 Dn1 D7 T2 समं (Ś B2
"म); D8 तत्र; G1 तु तं (for मम). — " B8 महाहवे;
T8 G8 "बलौ (for "रथौ). — " V1 B (except B8)
Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2 युद्धं; T1 स्याते (sic); T8 G2.3
M तु स्यात्; G1 चास्मि (for नूनं). — " G2 एतदन्यत्
(for एतदय). — After 22, K4 V1 B D (except D2) S
ins. a passage given in app. I (No. 12). — After
the above passage, K4 Dn1 D1.3.7 ins.:

आसीदुद्धिः कथं नूनमेतदद्य भविष्यति ॥ २२
ततो मृहूर्ताद्राजेन्द्र नातिकृच्छ्राद्वसन्निव ।
विरथं भीमकर्माणं भीमं कर्णश्चकार ह ॥ २३
विरथो भरतश्रेष्ठः प्रहसन्ननिलोपमः ।
गदाहस्तो महाबाहुरपतत्स्यन्दनोत्तमात् ॥ २४
नागान्सप्तशताज्जाजनीषादन्तान्प्रहारिणः ।

व्यधमत्सहसा भीमः क्रुद्धरूपः परंतपः ॥ २५
दन्तवेष्टेषु नेत्रेषु कुम्भेषु स कटेषु च ।
मर्मस्वपि च मर्मज्ञो निनदन्व्यधमद्रुशम् ॥ २६
ततस्ते प्राद्रवन्भीताः प्रतीपं ग्रहिताः पुनः ।
महामात्रैस्तमावब्रुर्मेषा इव दिवाकरम् ॥ २७
तान्स सप्तशताज्जागान्सारोहायुधकेतनान् ।

G. 8. 2487
B. 8. 51. 48
K. 8. 46. 48

465* आज्ञे बहुभिर्बाणैर्ध्वजमेकेषुणाहनत् ।

सारथिं चास्य भलेन प्रेषयामास मृत्यवे ।

K4 Dn1 D4.8.7 cont.: V1 B Da1 D1.8.5.8 S ins. after App. I (No. 12):

466* छित्त्वा च कार्मुकं तूर्णं पाण्डवस्याशु पत्रिणा ।

[S (except T2) विच्छेद (for छित्त्वा च). D1.5.0 चित्रं (for तूर्णं). K4 [अ]तिपत्रिणा; V1 स्वपं; T1.8 G M महारमनः; T2 [उ]रुपत्रिणा (for [आ]शु पं). D5.8 भीमसेनस्य पत्रिणा (for the posterior half).]

23 B1-4 D2.5.8 om. 23^{ab}. In Da1, portion from 23^a up to 42^b is lost on a missing folio. — ^b) D6 भीमसेनाद् (for नातिकृच्छ्राद्). — B1 reads 23^c-33^d [preceded by lines 11-32 of App. I (No. 12) and 466*] after 54. — ^a) S (except T2) भीमं चक्रे नराधिप.

24 Da1 missing (cf. v. l. 23). — ^a) K1.8 V1 B D1-5.7 भरतश्रेष्ठः; K2 आतरश्रेष्ठः (sic). — ^b) K3 प्रहस्य (for प्रहसन्). D2.6 बलवत्तरः; D1 अचलोपमः; Ca.0 अनिलोपमः (as in text). B2 प्रहस्यातिवलो युधि. — For, 24^{ab}, Dn1 D8 S subst.:

467* ततोऽमर्षी महातेजा विरथो रथिनां वरः ।

[D8 निमेषान् (hypermetric); T1.8 G भीमो (for समर्षी). T1 महाराज (for "तेजाः").]

— ^c) K8 V1 B D1-7 S गदां गृह्य (for गदाहस्तो). Dn1 D8 वेगेनाकृष्य (D8 "नोत्प्लुत्य" सहसा. — ^a) Dn1 D8 आपतत्; Co अपतं (as in text). — S K V1 B D1.8-5.7.8 ins. after 24: D2.8 ins. after 471*:

468* अचञ्चल्य च वेगेन तव सैन्यं विशां पते ।

व्यधमद्रुशं भीमः शरन्मेघानिवातिलः ।

[(L. 1) V1 तु (for च). — (L. 2) K4 D8 शर(D8 "रा")न्मेघमिव. S2 अलिनः (sic); B4 अनलः; D5 अचलः (for अनिलः).]

D3 cont.: Dn1 S ins. after 24:

469* गद्या च महाराज कर्णस्य रथकूबरम् ।

पोथयामास संक्रुद्धः समरे शत्रुतापनः ।

[(L. 2) T1.2 क्रो(T1 यो)धयामास. T2 om. the posterior half. Dn1 D8 पांडुपुत्रः प्रतापवान्.]

S cont.:

470* सं क्रोधवशमापन्नः पाण्डुपुत्रः प्रतापवान् ।

विद्राव्य गद्या वीरस्त्व पुत्रान्महाहवे ।

[T2 om. the prior half of line 1. — (L. 2) T2 महारथान्; T3 G1.8 दशाहवे (for महा).]

On the other hand, D2.8 ins. after 24:

471* कर्णं शल्यं च युगपद्रुशं प्रहसन्निव ।

अपातयद्रथोपस्थे निहत्य विननाद ह ।

25 Da1 missing (cf. v. l. 23). — ^a) G2 सप्त-
दशान् (for "शतान्"). — ^b) T1 G1.2 M निषादानां (for
ईषादन्तान्). G1.2 M1 प्रहारिणां. D2.8 अवधीत्तत्र पांडवः.
— ^{ad}) K1 क्रुद्धरूपान्. B3 समंततः (for परंतपः). Dn1
D8 S व्यधमद्रु(T1 "यन्ना)द्या भीमो दंडपाणिरिवांतकः.

26 Da1 missing (cf. v. l. 23). — ^{ab}) D2 मात्रेषु
(sic) (for नेत्रेषु). Dn1 T2 M2-4 transp. नेत्रेषु and
कुम्भेषु. Co cites कुम्भेषु (as in text). S2 K1.8 V1 B D
(Da1 missing) S च (for स). K4 शकटेषु (for सकं).
S2 (sup. lin.) चटेषु; Dn1 S सुखेषु; Co कटेषु (as in
text). — ^c) K4 वर्मं (for मर्मं). D8 T2 धर्मज्ञो (for
मर्मज्ञो). — ^d) K3 नानदन्; K4 विनं; D2.8 नानदद्
(for निनदन्). V1 ते नागा व्यनदन्भृशं; B1-3.5 ताज्जा-
गानहनद्वली (B3 "भृशं"); B4 D1.8-5.7 ताज्जागानवधी(D1.8
"व्यधम)द्वली; Dn1 S सोर्दया(M2-4 अर्दया)मास संयुगे;
D6 नागांस्तान्यधमद्रुशं. — After 26, Dn1 S ins.:

472* तेऽभ्यर्दिता मारुतिना विनदन्तो भृशतुराः ।

[T2 मारुतेन. T3 G अर्दिता भीमसेनेन (for the prior
half.) T2 विनदलो; T3 नंदो (sic). Dn1 नदंतः सुभृशं रवान्;
T3 नदंतः सुभृशतुराः (for the posterior half).]

27 Da1 missing (cf. v. l. 23). — ^b) K1 प्रेहिताः;
K2 प्रहितः; K3 प्रहता; D2 स्वरितो (for प्रहिताः). D2
भृशं (for पुनः). Dn1 प्रहिताश्च पुनर्गजाः; D8 प्रतीपप्र-
हिताः पुनः; S प्रह(M2-4 "हि)ताश्च पुनः पुनः. — ^c) T1.2
G1.2 "मात्रासु; T3 G3 "गात्रासु. S K1.2.4 V1 B2 T2
तदावतुरः; B3 T3 G तथा; T1 यथा; M2 समां (for तमां).
— ^d) B2 दिवाकरः.

28 Da1 missing (cf. v. l. 23). — ^a) K3 ततः;

C. 8. 2487
B. 8. 51. 46
K. 8. 46. 48

भूमिष्ठो गदया जघ्ने शरन्मेघानिवानिलः ॥ २८
ततः सुबलपुत्रस्य नागानतिबलान्पुनः ।
पोथयामास कौन्तेयो द्रापश्चाशतमाहवे ॥ २९
तथा रथशतं साग्रं पत्तींश्च शतशोऽपरान् ।
न्यहनत्पाण्डवो युद्धे तापयंस्तव वाहिनीम् ॥ ३०
प्रताप्यमानं सूर्येण भीमेन च महात्मना ।
तव सैन्यं संचुकोच चर्म वह्निगतं यथा ॥ ३१
ते भीमभयसंत्रस्तास्तावका भरतर्षभ ।

विहाय समरे भीमं दुद्रुवुर्वै दिशो दश ॥ ३२
रथाः पञ्चशताश्चान्ये ह्यादिनश्चर्मवर्मिणः ।
भीममभ्यद्रवंस्तूर्णं शरपूगैः समन्ततः ॥ ३३
तान्ससूतरथान्सर्वान्सपताकाध्वजायुधान् ।
पोथयामास गदया भीमो विष्णुरिवासुरान् ॥ ३४
ततः शकुनिनिर्दिष्टाः सादिनः शूरसंमताः ।
त्रिसाहस्रा ययुर्भीमं शक्त्यृष्टिप्रासपाणयः ॥ ३५
तान्प्रत्युद्गम्य यवनानश्चारोहान्वरारिहा ।

V1 D1.2.5.6 स तान् (by transp.); B5 शतान्; Dn1 मत्ताः (for तान्स). T1.2 G1.2 M1 तान्ससशत (G2 'दश') नागैर्द्रान्; T3 ***शसनगैर्द्रान्; G5 तान्स *शतनागैर्द्रान्; M2-4 तान्स ससशतनागैर्द्रान् (hypermetric). — ^b) B2 सारोहायुधकौतुकान्; B5 सारोहांश्च सकेतनान्. — ^c) B2 D2 भूयिष्ठान् (D2 'हं'); D5 भूमिष्ठः; D5 T1.2 M भूमिस्थो. T1.2 G2.3 M1.3 [अ]भ्यघ्नत् (for जघ्ने). — ^d) K3 शरान्मेघैर्द्रः; B2 परमेघान्; D5 शरान्मेघान्; T1 'न्मेघान्' (for 'न्मेघान्'). V1 B1.3-5 Dn1 D2.4.7 T2 G1 M2.4 वज्रेणैर्द्र इवा (V1 'जेव महा')चलान्; D2 शरमेघा इवानिलः.

29 Da1 missing (cf. v. 1. 23). — ^a) D1 ततः सुबलस्य पुत्रस्य (hypermetric). — ^b) K3 बहु (for पुनः). Dn1 S इया (T2 नागा; M2-4 हता)नतिजवान्पुनः (T2 'युधि'). — ^c) B5 D5 योधयामास; D5 पात' (for पोथ'). G1.2 मारुतिः पोथयामास. — ^d) S2 K4 द्विपंचाशतमाहवे; K3 युद्धायागादरिदमः; V1 B D1-7 द्वि(B2-5 D5 द्वा)पंचाशदारिदमः; Dn1 D5 S त्रिसा(D5 T 'स)हत्तानरिदमः.

30 Da1 missing (cf. v. 1. 23). — ^a) S रथानां च शतं (for तथा रथशतं). Dn1 साग्रं; D5 साग्रा; Gc साग्रं (as in text). — ^b) T3 G3 पत्तीनां. G1 [S]पराः (for उपरान्). — ^c) V1 B2 D5 अ(D5 'व्य')हनत्; D5 अवधीत् (for न्यहनत्). — ^d) Dn1 D5 T1.2 G1 द्राव (T1 G1 पात)यंस (for तापयंस).

31 Da1 missing (cf. v. 1. 23). — ^a) G2 प्रताप्यमानं. V1 D2.6 शूरेण (for भीमेन). T2 transp. सूर्येण and भीमेन. D2.6 तु; T2 [इ]व (for च). T2 महाबलं. — ^c) D5 तदा (for तव). K4 V1 D5 G2 संचुकोप. — ^d) B D1.3-5.7 चर्मांश्चावाहितं यथा; Dn1 S चर्मवाप्तौ (T1 चर्म वाप्तौ; G2 वर्मं चाप्तौ) समाहितं; D2 वर्म चर्मधरं तथा; D5 चर्मवद्भूतं यथा.

32 Da1 missing (cf. v. 1. 23). — ^a) V1 B2 'सेन'

(for 'भय'). — ^b) Dn1 भयकर्षिताः; T2 भयदर्शिताः (for भरतर्षभ). — ^c) S K4 विगाह्य; K3 विवाह्य (for विहाय). T3 G3 कर्ण (for भीमं). — ^d) K3 Dn1 च; T2 ते (for द्वे). T1.2 G M विप्रकीर्णा दिशो दश.

33 Da1 missing (cf. v. 1. 23). — ^a) V1 D1 पंचाशतं (D1 'तश्'); D5 पंचशतश्च; S (except T2) 'दशैः' (for पञ्चशताश्च). Dn1 T2 हि (for च). T1.2 G M रथाः पंचदशैवान्ये (for 'a'). K3 सादिनश्च (for ह्यादि'). B1 चर्मिणस्तथा; Dn1 D5 S शरवर्षिणः; D2 चर्मधर्मभिः (for 'वर्मिणः'). D5 रथवर्मपिण्डाश्च गदाचर्मांसिवर्मिणः. — ^c) K1-8 V1 B D (Da1 missing) S हतः; K2 lacuna (for तूर्ण). — ^d) V1 T1 G2 शरसंघैः; B5 'यूथैः'; Dn1 T2 8 G1.3 'वर्षैः' (Dn1 'वर्ष'); D2.6 शिरो धुन्वन्; M शरपुंजैः (for 'पूगैः'). D5 सहस्रशः (for समन्ततः).

34 Da1 missing (cf. v. 1. 23). B1 om. 34. — ^a) V1 चैतान्; B2.5 वीरान्; D5 साध्वान् (for सर्वान्). K3 D2.4 तान्सपंचशतान्वीरान्, B3.4 D1.3.5.7 तान्स- (D1.3.5 om. न्स)ससशतान्वीरान्; Dn1 तान्ससूतर- थाश्चांश्च; D5 T1.2 G M तान्ससूतरथाश्चेभान्; T2 तान्ससूत- रथाश्चांश्चान्. — ^b) K3.4 V1 B3.4 D1-3 T1 M1 सपताका- ध्वजायुधान्; B2 पताकायुधसध्वजान्; Dn1 T3.3 G5 सपता- कायुधध्वजान्; G1 'काध्वजायुतान्. — ^c) K1 पोषयामास. S (except T2) समरे (for गदया).

35 Da1 missing (cf. v. 1. 23). — ^b) G1.2 रथिनः (for सादिनः). — ^c) K1 त्रिसहस्रा. K3 B1-3.5 Dn1 D2-4.7.8 त्रिसाहस्राभ्ययुर्भीमं; D5 त्रिसाहस्रान्ययुर्भीमं; S त्रिसा(T3 G3 'स)हस्राण्यभिययुः. — ^d) K4 Dn1 D5 शक्त्यृष्टि(K4 'ष्टि)प्रासपाणयः; B2 शक्त्यृष्टिपाश' (sic); D4 S शरशक्त्यृष्टि' (sic).

36 Da1 missing (cf. v. 1. 23). — ^a) K4 प्रत्युद्गम्यः; G1 प्रत्युद्गतः. K3 D5 जवनान् (for यव'). V1 B1.5 D2-5.7 प्रत्युद्गम्य जवेनाशु; Dn1 T3 तत्तत्तानागतान्द्वया;

विचरन्विधान्मार्गान्धातयामास पोथयन् ॥ ३६
 तेषामासीन्महाञ्छब्दस्ताडितानां च सर्वशः ।
 असिभिश्छिद्यमानानां नडानामिव भारत ॥ ३७
 एवं सुबलपुत्रस्य त्रिसाहस्रान्हयोत्तमान् ।
 हत्वान्यं रथमास्थाय क्रुद्धो राधेयमभ्ययात् ॥ ३८
 कर्णोऽपि समरे राजन्धर्मपुत्रमरिंदमम् ।
 शरैः प्रच्छादयामास सारथिं चाप्यपातयत् ॥ ३९

ततः संप्रद्रुतं संख्ये रथं दृष्ट्वा महारथः ।
 अन्वधावत्किरन्बाणैः कङ्कपत्रैरजिह्वगैः ॥ ४०
 राजानमभि धावन्तं शरैरावृत्य रोदसी ।
 क्रुद्धः प्रच्छादयामास शरजालेन मारुतिः ॥ ४१
 संनिवृत्तस्ततस्तूर्णं राधेयः शत्रुकर्षणः ।
 भीमं प्रच्छादयामास समन्तानि शितैः शरैः ॥ ४२
 भीमसेनरथव्यग्रं कर्णं भारत सात्यकिः ।

C. 8. 2502
B. 8. 51. 63
K. 8. 46. 63

D₈ तान्प्रत्युपगतान्वीरान्. — ^b) V₁ B_{1.5} D_{1.2-5.7} तदारिहा; B₂ वरान्दयान्; D₂ विरारिहा; T₁ वरानिह; T_{2.3} G M परारिहा (T₃ G₁ 'ह' (for वरा)). B₃ प्ररोहान्सवरा-
 रिह. — ^c) V₁ विहरन्; G₁ निचरन् (for विच). — ^d) K_{1.3} गदयामास योध(K₃ पोथ)यत् (sic); V₁ B D (D_{1.1} missing) S गदया सम(V₁ तान्; T₁ मा स)-
 योधयन्.

37 D_{1.1} missing (cf. v. l. 23). — ^a) T₁ असिन् (for आसीन्). S₁ K_{1.2.4} B₅ T₁ महाशब्दस्. — ^b) K_{1.2} स; V₁ स; T_{1.3} G M₁ तु (for च). D₈ समंततः (for च सर्वशः). D₂ भारत (for सर्वशः). — ^c) K₃ V₁ B D (D_{1.1} missing) T₂ अश्मभिः; T_{1.3} G M₁ अग्निभिर्; M₂₋₄ अग्निना (for असिभिश्). K₃ D_{1.1} D₈ निद्यमानानां; V₁ B₅ हन्य; B_{1.3} D₃₋₅ वध्य; B_{2.4} D_{1.2.7.8} T₂ विध्य; D₈ ताडितानां तु; T_{1.3} G M दह्यमानानां (for छिद्य). — ^d) K₃ V₁ B (B₄ marg. as in text) D_{1-5.7} न(V₁ D₁ ना)गानां; D_{1.1} बालानां; D₈ T₃ G₃ तालानां; D₈ घटानां; T₁ G_{1.2} M न(T₁ G₂ ना)लानां; T₂ भांडानां (for नडानाम्).

38 D_{1.1} missing (cf. v. l. 23). — ^a) S₂ सबलपुत्रस्य. — ^b) D₈ G₂ त्रिसहस्रान्. T₁ G_{1.2} रथोत्तमान् (for हयो). — ^c) D₁ [अ]न्यं च (hypermetric) (for [अ]न्य). — ^d) K₃ B₂ अभ्यगात्. V₁ राधेयं पुनरभ्ययात्.

39 D_{1.1} missing (cf. v. l. 23). — ^a) D₈ स महाराजन् (sic) (for समरे राजन्). — ^b) D_{1.1} T₂ G₂ धर्मराजम् (for 'पुत्रम्). K₃ अरिंदमः. — ^c) B_{1.3} D_{8.4.7} स शरैश्छादयामास. — ^d) V₁ T_{1.3} G च न्यपातयत्; B₁ चाप्यताडयत्; B₄ D₈ M_{1.2} चाभ्यपात; M₃ चाभ्यचोदयत्; M₂ ममर्द ह (for चाप्यपातयत्). — After 39, S (except T₂) ins. an addl. colophon. [Adhy. name: M₁ धर्तराष्ट्रवद्धवः. — Adhy. no. (figures, words or both): T_{1.3} G 48; M 47.]

40 D_{1.1} missing (cf. v. l. 23). — Before 40, T₁ G_{2.3} M ins. संजयः. D₈ om. 40^{ab}. — ^a) S₂ B_{1.5} D_{8.6.7} T₂ स प्रद्रुतः; B₃ स प्रद्रुतः; B₄ प्रविद्रुतः; D₂ प्रहृतं (submetric) (for संप्रद्रुतं). D_{1.1} T₁ G_{1.2} M तस्य; T_{2.3} G₃ सैन्यं (for संख्ये). — ^b) T_{2.3} G₃ दृष्ट्वा (for रथं). D_{1.1} S कर्णो (for दृष्ट्वा). — ^c) K_{2.4} D₁ अन्व-
 (K₄ 'भ्य)धावन्; V₁ D_{1.1} D₈ T₁ अभ्यधावत्. B₁ अधावत्स किरन्बाणैः.

41 D_{1.1} missing (cf. v. l. 23). — ^a) D_{1.1} S (except M₃) अनु (for अभि). — ^b) D_{1.1} T₂ सूतपुत्रं महामृधे. — S₁ K₂ om. (hapl.) and S₂ K₄ read on marg. 41^d-42^e.

42 D_{1.1} missing up to 42^{ab} (cf. v. l. 23). S₁ K₃ om. 42^{ab} (cf. v. l. 41). — ^a) K₄ स तिष्ठतस्; V₁ स निवर्त्य; D_{1.1} D₁ संनिवृत्य; D₈ स निवृत्य (for संनिवृत्तस्). S₂ कर्ण; K₁ कर्णो. — ^b) S₂ K_{1.4} B₁₋₃ D_{1.1} शत्रुकर्षणः; V₁ B₅ D_{2.6} 'तापनः; B₄ परवीरहा (for शत्रुकर्षणः). — ^d) B₂ स गर्जेन् (for समन्तान्).

43 V₁ B_{1.5} D_{1.1} D_{1.5} T₁ G_{2.3} M₂₋₄ repeat 43^{ab} after 43^{cd}. — ^a) K₄ B₂ 'रथं व्यग्रं; V₁ (both times) B₅ (first time) 'रथस्याग्रे; B_{1.5} D_{1.1} (all second time) 'रथं प्राप्य; D_{1.1} (first time) T₂ 'रथं प्राप्तं; D_{2.6} 'रथं दिव्यं; T_{1.3} G_{2.3} M₂₋₄ (all first time) 'रथप्रेप्सुः; T₁ (second time). G_{2.3} (both second time) M (M₂₋₄ second time) 'रथप्रेप्सुः; G₁ 'रथं प्रेषुः. — ^b) B_{1.5} D_{1.1} D_{1.5} T₁ G_{2.3} (all second time) M₁ कर्णो. M₁ सात्यकि. D_{2.6} कर्णः परबलार्दनः. M₂₋₄ (all second time) कर्णो भारत सात्यकि. — G₁ M₁ om. (hapl.) 43^{cd}. V₁ reads 43^{cd} on marg. — ^c) D_{1.1} S (except G₁ M₁) अभ्यद्रवद्. — ^d) D_{2.6} पार्थस्तं चापि मारिष; T₂ पार्णिग्रहणसाधनात्. — ^e) V₁ B_{1.5} D_{1.1} D_{1.5} S शैनेयं (for कर्णस्तं). B_{1.3} D₂ तु (for तम्). D₈

C. 8. 2502
B. 8. 51. 63
K. 8. 46. 63

अभ्यर्दयदमेयात्मा पाणिग्रहणकारणात् ।
अभ्यवर्तत कर्णस्तमर्दितोऽपि शरैर्भृशम् ॥ ४३
तावन्योन्यं समासाद्य वृषभौ सर्वधन्विनाम् ।
विस्जन्तौ शरांश्चित्रान्विभ्राजेतां मनस्विनौ ॥ ४४
ताभ्यां वियति राजेन्द्र विततं भीमदर्शनम् ।
कौश्रपृष्ठारुणं रौद्रं बाणजालं व्यदृश्यत ॥ ४५
नैव सूर्यप्रभां खं वा न दिशः प्रदिशः कुतः ।
प्राज्ञासिष्म वयं ताभ्यां शरैर्मुक्तैः सहस्रशः ॥ ४६
मध्याह्ने तपतो राजन्भास्करस्य महाप्रभाः ।
हताः सर्वाः शरौघैस्तैः कर्णमाधवयोस्तदा ॥ ४७

अभ्यर्दमानः पार्थस्तु. — f) V₁ B_{4.5} Dn₁ D_{1.5} वेलेव
मकरालयं; S अर्दयन्तरवृष्टिभिः.

44 °) D₂ शरवातान् (for शरांश्चित्रान्). K₃ B_{1.2}
D_{3.4.7} दीप्तान्; B₂ तीक्ष्णान्; S (except T₂) तत्र (for
चित्रान्). — °) S₁ K_{1.2.4} D_{2.6.8} विभ्राजंतौ; V₁ जेतै;
Dn₁ T G₃ M व्यभ्राजेतां (for विभ्राजेतां). V₁ तरस्विनौ;
S (except T₂) परस्परं (for मनस्विनौ).

45 °) V₁ B₁ तयोर् (for ताभ्यां). S₂ राजेन्द्र. — °)
K₄ विचित्तं; D₈ द्रवितं (for विततं). Dn₁ भीमदर्शिनं.
— °) V₁ Da₁ D_{1.5} T₂ कौचपक्षां; Dn₁ पत्रां; D₂
पिष्ट्यां (for पृष्ट्यां). — °) V₁ B_{3.5} Da₁ Dn₁ D_{1.5}
S (except T₂) अदृश्यत.

46 °) K₃ D_{2.6.8} M₂₋₄ सूर्यप्रभा खं वा; K₄ B₁₋₄
D₄ T₁ मा (K₄ B_{2.4} मां) खं च; V₁ B₅ Da₁ Dn₁ D_{1.5}
T₂ मा (Dn₁ मां) राजन्; D₃ भासश्च; D₇ भासः खं; T₈
G₈ सूर्यस्य भां खं वा; G₁ सूर्यप्रभां चैव; G₂ भाश्चैव. — °)
S दिशो वा (T₃ शश्व) (for न दिशः). V₁ B D (except
D₈) S तथा (for कुतः). D_{2.6} प्रज्ञाशिष्यामहे वयं (sic).
— °) K₄ V₁ T₃ G M प्र (T₃ G आ; M अ) प्राज्ञासिष्म;
B₂ प्राज्ञाशिषं; Dn₁ D₁ प्राज्ञासिष्मो (D₁ व्य); T₁
आज्ञाविष्म (sic) (for प्राज्ञासिष्म). K₃ V₁ B Dn₁
D_{1.8-5.7.8} ते वा; T₁ G_{1.2} M तौ वा (G₁ च); T₂ सर्वे
(also नैव) (for ताभ्यां). D_{2.6} परस्वं चा (D₈ वा) पि
राजेन्द्र. — °) Dn₁ युक्ताः; T₁ रुक्मैः (for मुक्तैः).
S (except M₁) समंततः (for सहस्रशः).

47 °) S₁ K_{1.2.4} D₅ T₁ महाप्रभा; S₂ प्रभं; D₈
प्रभा; D₈ M₁ प्रभा. — °) S₁ K_{1.2.4} दृष्टा; B₃₋₄ D_{6.7}
हताः; Da₁ Dn₁ D_{1.4.5} कृताः; T₃ G_{2.3} कांताः; M₁ भृताः
(for हताः). S₁ K_{1.2.4} D₆ T₂ सर्वे; T₁ सत्त्वा (for सर्वाः).
S₂ K₃ D₈ शरौघैस्तैः; K₄ वास्ते; Da₁ D_{1.5} वातैः; D₈
शरैर्घोरैः. — °) S₂ कर्णमांभोधयोः (sic); K₁ V₁ B D
T₂ G_{1.2} कर्णं (D₈ णं) पाण्डवयोः (for कर्णमाधवयोः). V₁

सौबलं कृतवर्माणं द्रौणिमाधिरथिं कृपम् ।
संसक्तान्पाण्डवैर्दृष्ट्वा निवृत्ताः कुरवः पुनः ॥ ४८
तेषामापततां शब्दस्तीव्र आसीद्विशां पते ।
उद्धूतानां यथा वृष्ट्या सागराणां भयावहः ॥ ४९
ते सेने भृशसंविघ्ने दृष्ट्वान्योन्यं महारणे ।
हर्षेण महता युक्ते परिगृह्य परस्परम् ॥ ५०
ततः प्रववृते युद्धं मध्यं प्राप्ते दिवाकरे ।
यादृशं न कदाचिद्धि दृष्टपूर्वं न च श्रुतम् ॥ ५१
बलौघस्तु समासाद्य बलौघं सहसा रणे ।
उपासर्पत वेगेन जलौघ इव सागरम् ॥ ५२

Da₁ D_{1.5} मृधे; B₂ Dn₁ D_{4.7} T₁ तथा; B₅ युधि (for
तदा).

48 °) T_{2.3} G अतिरथि. B₂ नृप (for कृपं). — °)
Da₁ D_{1.5} पाण्डवो; Dn₁ D₈ पाण्डवान्. — °) K₁ विवृताः;
T_{1.8} G₃ निवृत्तान् (T₁ च्चा). S₁ K_{1.2.4} कौरवाः (for
कुरवः). D_{2.6} तदा (for पुनः).

49 °) K₁ अलंघ्यतां (for आप°). K₃ Dn₁ D_{6.8}
S वेगस; Da₁ शब्दास् (for शब्दस्). — °) V₁ B₅ T₂ तीव्रो
ह्यालीद्. — °) S₂ V₁ B Da₁ D_{1-5.7} T₂ उद्धूतानां;
D₈ उद्धूतानां; T₁ उद्धूतानां; G₂ उद्धूतानां (for उद्धूतानां).
K₃ Dn₁ D_{2.4} दृष्ट्वा (for वृष्ट्या). — °) G_{1.2} भयावहं.

50 °) S₂ K₄ भृशसंविघ्ने; V₁ भृशसुद्विघ्ने; B
(except B₅) Da₁ D_{1-5.7} भृशसंसक्ते. — °) S₂ B Dn₁
D_{3.4.8} T_{1.8} G_{1.2} M महाहंवे; D_{2.6} मृधे; T₂ G₂ भयावहे
(for महारणे). — °) K₁ महतो. D₁ युक्तैः; T₁ युक्तौ.
— °) V₁ B₅ Da₁ D_{1.5} विगृहीते; S प्रत्युपेत्य (for
परिगृह्य).

51 °) K₂ प्राववृते; Dn₁ प्रवृत्तं तद्; G₂ प्रववृधे (for
प्रववृते). B₂ transp. मध्यं and प्राप्ते. — °) S₂ तादृशं.
V₁ Dn₁ B₅ S नैवमस्माभिः (V₁ Dn₁ T₂ व चास्माकं)
(for न कदाचिद्धि). S₁ K_{1.2.4} च (for हि). K₃ यदी-
दृशं कदाचिद्धि. — °) M₁ दृष्टं पूर्व.

52 °) D₄ T₂ बाणौघस्; T_{1.8} G M ब (G₂ ज) लौघास्.
T₃ G₈ ते (for तु). — °) Dn₁ T₂ बाणौघं; D₈ बलौघैः;
T_{1.8} G M बलौघान् (for बलौघं). T₃ G₈ सुमहामृधे
(for सहसा रणे). D₈ रणं; T₁ G_{1.2} M मृधे (for रणे).
D₁ बलौघानां सहस्रशः. — D₁ om. 52°-53°. — °) B₁
उपात्तर्प्यत; T_{1.8} G M अभ्यवर्तत (M₁ र्तत); T₂ उपसर्पति
(for उपासर्पत). S₂ योगेन; G₂ सहसा (for वेगेन).
— °) K₃ B D_{2-4.7.8} वार्योघ; Da₁ D₆ S (except T₂)
वार्योघा; Dn₁ जलौघा (for जलौघ). V₁ संगमे; B₅
सागरः; T₂ सागरे.

आसीन्निनादः सुमहान्वलौघानां परस्परम् ।
 गर्जतां सागरौघाणां यथा स्यान्निस्वनो महान् ॥ ५३
 ते तु सेने समासाद्य वेगवत्यौ परस्परम् ।
 एकीभावमनुप्राप्ते नद्याविव समागमे ॥ ५४
 ततः प्रववृते युद्धं घोररूपं विशां पते ।
 कुरूणां पाण्डवानां च लिप्सतां सुमहद्वशः ॥ ५५
 कुरूणां गर्जतां तत्र अविच्छेदकृता गिरः ।
 श्रूयन्ते विविधा राजनामान्युद्दिश्य भारत ॥ ५६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

यस्य यद्धि रणे न्यङ्गं पितृतो मातृतोऽपि वा ।
 कर्मतः शीलतो वापि स तच्छ्रावयते युधि ॥ ५७
 तान्दृष्ट्वा समरे शूरांस्तर्जयानान्परस्परम् ।
 अभवन्मे मती राजन्नैषामस्तीति जीवितम् ॥ ५८
 तेषां दृष्ट्वा तु क्रुद्धानां वपुंष्यमिततेजसाम् ।
 अभवन्मे भयं तीव्रं कथमेतद्भविष्यति ॥ ५९
 ततस्ते पाण्डवा राजन्कौरवाश्च महारथाः ।
 ततश्चुः सायकैस्तीक्ष्णैर्निघ्नन्तो हि परस्परम् ॥ ६०

C. 8. 2519
B. 8. 51. 81
K. 8. 46. 81

53 D1 om. 53^{ab} (cf. v. l. 52). B2 om. (hapl.)
 53^a-54^b. T1 om. 53-54. — ^a) K1 निनादं. — ^b) Ś2
 B1.3.4 D2.4.7 बाणौघानां (for बलौ). Da1 D5 सहस्रशः
 (for परस्परम्). T2 G M त(G1.2 रा)र्जतामितरेतरं. — ^c)
 T2 G M कल्पांते (for गर्जतां). — ^d) Some MSS.
 निःस्वनो; D2 T2 G M निनदो (for निस्वनो). M1 यथा
 (for महान्).

54 B2 om. 54^{ab}; T2 om. 54 (cf. v. l. 53). — ^a)
 D2 सैन्ये (for सेने). — ^b) D2 बलौघैः सहसा रणं; D2
 अन्योन्येन नराधिप. — After 54^{ab}, D2 ins.:

473* उपासर्पत वेगेन अन्योन्येन नराधिप ।

[Prior half = 52^a].

— ^c) K2 एकीभावसुसंप्राप्ते; T2 मनुप्राप्तौ. — ^d) B1.3-5
 Da1 Dn1 D2.4 समागते. D2.6 नद्यौरिव समागमः; T2
 G2 नद्यौघाविव संगतौ; G1.2 नद्यौघा इव सागरं; M नद्यौ-
 घावि (M1.3 इ)व संगमे.

55 ^a) Dn1 D2 T2 प्र(Dn1 प्रा)वर्तितं (for प्रववृते).
 — ^b) V1 B2 Da1 D1.5 भयानकं (for विशां पते).
 — After 55^{ab}, T1.3 G ins.:

474* हर्षेण महता युक्तैः कुरुपाण्डवसैनिकैः ।

— ^a) Ś2 लिप्सितां; D2S(except T2) लिप्सूनां. M1
 च (for सु-).

56 ^a) K2 B D S शूराणां (for कुरूणां). — ^b)
 Ś1 K1.3 V1 B Da1 D1-3 ह्यविच्छेदकृता गिरः; Ś2 ह्यावि-
 च्छेद^a; K4 स्वविच्छेद^a; Dn1 T2 भाषतां च परस्परं; T1
 G1 अधिक्षेप(G1 अविच्छेद)करा गिरः; T2 G2.3 M2-4
 साधिक्षेप(G2 पा:)कृता गिरः. Co cites अविच्छेदकृता
 (as in text). — M1 om. 56^a-58^b. — ^c) V1 B2
 तत्र; Da1 D1.5 तात (for राजन्). Dn1 S(M1 om.)
 अ(Dn1 T2 व्य)श्रूयंत महाराजन्. — ^d) T1 व्यंग्यानि;
 T2 G M2-4 न्यंकानि (for नामानि). K2 भारत; V1 B2
 Da1 D1.5 सर्वतः; Dn1 D2 T2 सर्वशः (for भारत).

57 M1 om. 57 (cf. v. l. 56). — ^a) Dn1 परस्पर^a;
 T G M2-4 यस्य यद्यद् (T2 'द्य) (for यस्य यद्धि). Ś K1.3
 लिंगं; K2 B1.2.5 Dn1 D2.4.7 व्यंगं; K4 युद्धं; B2 त्यक्तं;
 D2 शंकः (sic); D2 त्वंगे; D2 कर्म; T2 नाम; T2 G2.3
 M2-4 न्यंकं; Co व्यंगं (for न्यङ्गं). Ca cites अंगं. B4 Da1
 D1.5 च (for वा). — ^c) V1 धर्मतः (for कर्मतः). — ^d)
 V1 तुल्यस्योच्चारयन्युधि; Da1 D1.5 तत्तस्याश्रावयन्युधि (Da1
 'न्यु)धि; Dn1 T2 ते तथा(T2 तदा)श्रावयन्युधि; D2.6 स
 तं (D2 तत्) प्राह नरो युधि; T1.3 G M1-4 श्रावयामासु-
 राहवे.

58 M1 om. 58^{ab} (cf. v. l. 56). — ^a) Ś K1.2.4
 स महाशूरांस (for समरे शूरांस). — ^b) K2 V1 B1.3-5 Da1
 Dn1 D1-5.7 S(M1 om.) तर्ज(T2 G2 'र्ज्य)मानान्; B2
 'यस्तान् (for 'यानान्). — ^c) S(except T2) बभूव (for
 अभवन्). B2 येन तां; G2 मेदिनी (for मे मती). — ^d)
 Ś2 K1 B2 अस्तीह; M1 अस्ति नि- (for अस्तीति). Dn1 T G
 न तेषामस्ति जीवितं.

59 ^a) T2 transp. दृष्ट्वा and तु. G1 क्रुद्धानां (for
 क्रुद्धानां). — ^b) V1 चक्षुषि; D2 बलं तु (for वपुषि).
 K1.2 D2 [अ]मिततेजसं. Dn1 वपुंष्यमिततेजसां (sic).
 — ^c) D2.6 घोरं (for तीव्रं). V1 B2 Da1 Dn1 D1.5 T1
 भयं तीव्रमभून्मह्यं (T1 'द्राजन्); T2.3 G M भयं तीव्रं
 ममाभू(M1 'मासी)द्वै.

60 ^a) D2 पाण्डवान्. — ^b) M2 कौरवांश्च. — ^c) T1
 अतक्षन्; M1 ततः रुद्रः (sic) (for ततश्चुः). S(except
 T2) तूर्णं (for तीक्ष्णैर्). — ^d) V1 Da1 D1.5 योधयंतः; Dn1
 T2 तर्जमानाः. T1.3 G M अन्योन्यं विजयैषिणः (M1
 'णां).

Colophon. — Day of Karna's Generalship: Ś2
 K4 द्वितीययुद्धदिवसे. — Adhy. name: M1 कर्णसाय-
 कियुद्धं. — Adhy. no. (figures, words, or both): B1
 51; B4 50; B5 D2 52; Da1 62; T1.3 G 49; M 48.

G. 8. 2520
B. 8. 52. 1
K. 8. 47. 1

३६

संजय उवाच ।

क्षत्रियास्ते महाराज परस्परवधैषिणः ।

अन्योन्यं समरे जघ्नुः कृतवैराः परस्परम् ॥ १

रथौघाश्च हयौघाश्च नरौघाश्च समन्ततः ।

गजौघाश्च महाराज संसक्ताः स्म परस्परम् ॥ २

गदानां परिघाणां च कणपानां च सर्पताम् ।

प्रासानां भिण्डिपालानां भृशुण्डीनां च सर्वशः ॥ ३

संपातं चान्वपश्याम संग्रामे भृशदारुणे ।

शलभा इव संपेतुः समन्ताच्छरवृष्टयः ॥ ४

नागा नागान्समासाद्य व्यधमन्त परस्परम् ।

हया हयांश्च समरे रथिनो रथिनस्तथा ।

पत्तयः पत्तिसंघैश्च हयसंघैर्हयास्तथा ॥ ५

पत्तयो रथमातङ्गात्रथा हस्त्यश्चमेव च ।

नागाश्च समरे त्र्यङ्गं ममृदुः शीघ्रगा नृप ॥ ६

36

1 T₂ om 1-2. — ^a) Dn₁ तत्स्ते क्षत्रिया राजन्.
— ^b) V₁ परस्परजयैषिणः; D₂ (also as in text) संस-
क्ताश्च वधैषिणः. — ^c) S₂ K₄ जघ्नुः (for जघ्नुः). — ^d) D₂
कृतवैराः; G₂ 'वैरं. Dn₁S (T₂ om.) महौजसः (for पर-
स्परम्). D₂ परस्परवधैषिणः.

2 T₂ om. 2 (cf. v. l. 1). B₂ transp. 2^{ab} and
2^{cd}. — ^a) Da₁ D_{1.5} G₂ रथौघांश्च. S₂ हयौघश्च; B₂ नरौ-
घाश्च; Da₁ D₅ हयौघांश्च; D₁ नरौघांश्च; D₂ om.; T₁ गजौ-
घाश्च; G₁ मयौ° (sic) (for हयौघाश्च). — ^b) B₂ हयौ-
घाश्च; D₁ युद्धमाना; M₁ सादिनश्च (for नरौघाश्च). B₂
परस्परं; M₁ हयास्तदा (for समन्ततः). — T_{1.3} G₂ om.
(hapl.) 2^{cd}. M₁ om. (hapl.) 2^c-5^d. — ^a) V₁
B₂ Da₁ D_{1.5} व्यधमन्तः; G₁ संयत्ताश्च (for संसक्ताः स्म).
K₂ B_{1.2.4} D₂-4.6.7 च; B₂ Dn₁ वै (for स्म).

3 M₁ om. 3 (cf. v. l. 2). B₂ om. (hapl.) 3^{bc}.
— ^b) D₂ कृपापानां; T₂ कणायानां (for कणपानां). K₂
B (B₂ om.) D T₂ क्षिप्यतां (for सर्पताम्). V₁ परशोः
कणपस्य च; T_{1.3} G M (M₁ om.) शक्तीनां च परस्परं. — ^c)
D₂ प्रासानां (for प्रासानां). Some MSS. भिण्डिपालानां;
D₂ भिण्डमालानां. — ^d) S₁ K_{1.2.4} मुसुंडीनां; K₂
मुसुंडीनां; D_{2.6} नाराचानां; D₂ मुखंडीनां; T₁ M₂
मुसुंडीनां; T_{2.3} G₂ मुसुंडीनां; G₁ मुंसडीनां; G₂ मुसलानां;
M_{2.4} मुसुंडीनां (for मुसुण्डीनां). S₂ स; D₂ हि (for च).

4 M₁ om. 4 (cf. v. l. 2). — ^a) D₁ संपातुः;
T₂ संरावं; M₂₋₄ संबाधं. K₂ चात्र पश्याम; B₂ चारु
पश्याम; B₂₋₅ Da₁ D₁₋₃ चानुपश्याम (D_{2.3} 'मः); Dn₁
T_{2.3} G M₂₋₄ समपश्याम (G₂ M_{2.4} 'मः); T₁ संप्र°
(for चान्व°). V₁ संपातांस्वनुपश्यामः. — ^b) S₂ D₂
T₂ भृशदारुणं. — ^c) K₂ शतवृष्टयः (for शर°). K₂
B₁₋₄ D_{1.3-5.7.8} T_{1.3} G M₂₋₄ शर (T₁ G_{1.2} M₂₋₄ शस्त्र-;
T₂ G₂ अस्त्र)वृष्टयः (B₁ 'ष्टी; T₁ 'ष्ट्या) समन्ततः; V₁ B₂

Dn₁ T₂ शरवृष्टयः (T₂ 'वाताः) सुदारुणाः.

5 M₁ om. 5^{abcd} (cf. v. l. 2). — ^a) D_{2.3} T₂ नागा-
ज्जागाः (by transp.); B₂ शराणां च; G₂ नानानागान्. — ^b)
K₁ वृधमन्तः; T₂ G₁ व्यधमन्तः. S (except T₂; M₁ om.)
समन्ततः (for परस्परम्). — ^c) D₂ रथैश्च (for
रथिनो). T₁ रथिभिस् (for रथिनस्). K₄ D_{2.6} G₂ (by
corr.) तदा (for तथा). — D₁ om. (hapl.) 5^c-7^d.
— ^e) K₁ V₁ B_{1.2.5} D_{2.4.7} S (M₁ om.) पत्तिसंघां (K₁ 'घ-;
T_{1.2} G_{1.2} 'घा)श्च; D₂ 'संहैश्च (for 'संघैश्च). — ^f) S₂
सहसंघैर्; V₁ B_{1.3.5} Dn₁ D_{2.4.7} T₂ हयसंघांश्च; D₂ 'संहैश्च
(for 'संघैर्). K₁ हयैस्तथा; K₂ V₁ B Da₁ Dn₁ D_{2-5.7.8}
T₂ च पत्तयः; D_{2.3} च वाजिनः (for हयास्तथा). K₄
समासाद्य परस्परं; T₁ सादिनश्च गजाश्रयान्; T₂ G सादिनश्च
गजान्नथान् (G₁ 'णे); M₂₋₄ सादिनश्च हयांस्तथा.

6 D₁ om. 6 (cf. v. l. 5). — ^a) V₁ B₂ हयांश्च; M
पत्तिनो (for पत्तयो). S K_{1.2.4} रथमातङ्गा. — ^b) B₂₋₄
Da₁ D₅ रथान्; D_{2.3} मरथ- (for रथा). V₁ रथिनस्तुंगमेव
च; Dn₁ T₂ रथिनो रथिनस्तथा; T_{1.3} G M रथिनः (M₁
'भिः) पत्तिसादिनः. — After 6^{ab}, T_{1.3} G ins.:

475* हस्तिनोऽश्वात्रथांश्चैव

— T_{1.3} G transp. 6^c and 6^d. — ^c) Dn₁ T₂ नागांश्च.
K₄ नागं; B₂ क्रुद्धं; Da₁ D₅ त्र्यङ्गं; Dn₁ D₂ T₂ जघ्नुर्; D_{2.6}
नागान् (for त्र्यङ्गं). — M₁ om. 6^d. — ^d) B₁ D_{1.3.8}
शीघ्रगान्. V₁ इव; Dn₁ नृप; D₂ नृपान्. — T_{1.3} G_{1.3}
M₂₋₄ ins. after 6: M₁ after 6^{abc}.

476*

हयाख्यङ्गं च मारिष ।

[G_{1.2} भारत (for मारिष).]T_{1.3} G_{1.3} cont.: T₂ ins. after 6:

477* नराश्च ममृदुख्यङ्गं रथाख्यङ्गं च मारिष ।

[T₁ ममृये (for ममृदुस्). T₂ शीघ्रं (for त्र्यङ्गं). T₂ om.
the second त्र्यङ्गं.]Finally, T G_{1.3} cont.: M ins. after 476*:

478* शरतोमरनाराचैर्गदाशक्तिपरश्वधैः ।

[316]

पततां तत्र शूराणां क्रोशतां च परस्परम् ।
 घोरमायोधनं जज्ञे पशूनां वैशसं यथा ॥ ७
 रुधिरेण समास्तीर्णा भाति भारत मेदिनी ।
 शक्रगोपगणाकीर्णा प्रावृषीव यथा धरा ॥ ८
 यथा वा वाससी शुक्ले महारजनरञ्जिते ।
 विभ्रयाद्युवतिः श्यामा तद्वदासीद्वसुंधरा ।
 मांसशोणितचित्रेव शातकौम्भमयीव च ॥ ९

छिन्नानां चोत्तमाङ्गानां बाहूनां चोरुभिः सह ।
 कुण्डलानां प्रविद्धानां भूषणानां च भारत ॥ १०
 निष्काणामधिसूत्राणां शरीराणां च धन्विनाम् ।
 वर्मणां सपताकानां संघास्तत्रापतन्भुवि ॥ ११
 गजान्गजाः समासाद्य विषाणाग्रैरदारयन् ।
 विषाणाभिहतास्ते च आजन्ते द्विरदा यथा ॥ १२
 रुधिरेणावसिक्ताङ्गा गैरिकप्रसवा इव ।

C. 8. 2532
B. 8. 52. 14
K. 8. 47. 14

7 D1 om. 7 (cf. v. 1. 5). — ^a) K3 V1 B D (D1 om.) T G2.8 M वध्य (V1 'ध्य')तां; G1 पश्यतां (for पततां). — ^o) K4 V1 D8 यज्ञे (for जज्ञे). — ^d) D4 शूराणां (for पशूनां). S घातने (for वैशसं). K4 तथा (for यथा).

8 ^a) Ś2 K1 V1 B5 Da1 D1.4.5.8 समास्तीर्णा; Dn1 परिकीर्णा; S समुत्सिका (for समास्तीर्णा). — Ś K1.2 om. (hapl.) 8^{bc}. — ^b) Dn1 विभौ; S बभौ (for भाति). B5 सर्वतः (for मेदिनी). — ^o) B5 Dn1 S शक्रगो (T2.8 G 'को')पसमास्तीर्णा. — ^d) B (except B2) Da1 D1.5.8 S वसुंधरा (for यथा धरा).

9 ^a) Dn1 अथ वा; D5 T2.8 G2.8 यथा च (for यथा वा). B1 S (except T2) शुभ्रे. — ^b) Ś2 K1-3 D5 T3 G3 M1.8 महाराजन (K2 T3 G3 M1.8 'त')रं (M3 'रा')जिते; K4 V1 B Da1 D3.4.6.7.8 (before corr.) महारंज (K4 V1 Da1 D3 'रजन-; D3 m 'रंजन')रंजिते. Ca cites महारंजनं; Co महारजनं. — ^o) S विभ्रती. K3 B (except B5) D S युवती. — T2.8 G2.8 M ins. after 9^{cd}: T1 G1 after 9:

479* वद्धचूडामणिवरैः शिरोभिश्चारुकुण्डलैः ।

उज्जितैर्वृषभाक्षणां आजते स वसुंधरा ।

[(L. 1) T2 वद्धचूडामणिवरैः (for the prior half). — (L. 2) T1 उद्धतैर्; M1 उरिसकैर् (for उज्जितैर्). G2 सा (for स).]

— ^a) V1 B4 D5 M1 शश- (for मांस-). Ś2 K1 मांसशोणितचित्रैव; T G M2-4 शशशोणितदिग्धे (M2 'लिप्ते')व. — ^f) K3 B1 Dn1 T2 शातकुं (Dn1 'कौं')भमयेन च; V1 B2.8.8 Da1 D1.8-5.7.8 T1.8 G M 'कुंभमयी' (D5 'ये')व च; B4 'कुंभमयी' तथा; D2 'कौंभमयैव' च. — After 9, T3 G3 M ins.:

480* भूर्बभौ भरतश्रेष्ठ शान्तार्धिर्भिरिवाग्निभिः ।

[T3 G3 [अ]नलैः (for [अ]ग्निभिः).]

10 T2 om. 10^{ab}. — ^a) Ś2 Dn1 M1 मिन्नानां; K1 क्लिप्तां; K3 छन्नां (for छिन्नां). T1.8 G M om. च. — ^b) D5 चायुधैः; M1 चारुभिः (for चोरुभिः). — ^o)

Ś K1.2.4 प्रवृद्धानां; K3 प्रव'; Dn1 च वि'; T3 G3 पिन' (for प्रवि'). — ^d) D2 व्यरोचत (for च भारत).

11 ^a) K1 अधिभूतानां; K3 B5-8 D5 अथ सूत्राणां; V1 B1.8 D2-4.6.7 अथ शूराणां; S हेमसूत्राणां; Ca अधि' (as in text). Co cites सूत्राणां. Dn1 सनिष्काणां शरीराणां. — ^b) G1 भारत (for धन्विनाम्). Dn1 धन्विनां चर्मणां तथा. — ^o) K1 धर्माणां; K3 B1-8 D2-4 चर्मणां; K4 वर्माणं; B4 D5 वर्मिणां; D7.8 T1.2 G3 M1.2 व (D7 च)र्माणां (for वर्मणां). M3 संपताकानां. V1 B5 Da1 D1.5 वर्मि (V1 B5 चर्म)णां चापि तत्रासीत्; Dn1 सपताकाध्वजानां च. — ^d) Ś2 संघस्. Ś2 K3 [अ]पतद्. T2 युधि (for भुवि). V1 B5 Da1 D1.5 पततां निः (V1 B5 नि-)स्वनो महान्; S (except T2) तूणीराणां तथैव च. — After 11, S ins.:

481* अगम्यकल्पा पृथिवी सर्वतो भृशदुर्गमा ।

[T1 G2 अगम्यरूपा (for 'कल्पा'). T2 भृशकर्दमा (for 'दुर्गमा'). M संघातैः सर्वतो वृता (for the posterior half).]

12 ^a) K1.3 V1 B D (except D5) T1.2 G1 M गजा गजान् (by transp.); T3 G2.8 गजो गजान्. — ^b) K3 V1 B Da1 D1-5.7.8 विषाणैरार्दयन्नृप (V1 'निव; D1 'नृप; D5 'न्युधि'); Dn1 T2 'णैर्दारयद्युधि (T2 'नृप'); D5 'णैर्नर्दयन्नृप; T1.8 G M 'णैर्दयन्नृप (T3 G2.8 M1 'नृप')शं. — ^o) Ś2 विषाणाभिहतास्; K3 विषाणाभिहतास्; D5 विषाणैर्विहतास्; S विषाणाग्रहताः (for 'भिहताः'). K3 V1 B1-4 D2-4.7 तत्र; B5 Dn1 D5 ते तु; S केचित् (for ते च). — ^d) M1 आजते. T1.8 G M स गजोत्तमाः (T3 'मान्') (for द्विरदा यथा). K3 B Da1 D1-5.7.8 तथा; V1 Da1 Dn1 D5 तदा (for यथा).

13 G2 M4 om. 13^a-15^b. — ^a) B3 [अ]ग्निचिकांगा (for [अ]वसि'). — ^b) Ś1 गैरिकप्रसवा; K4 B2 T3 'प्रसवा; D5 (marg. as in text) 'प्रसूरा; M1 'प्रस्तुता (for 'प्रसूवा). — M2.8 om. 13^{cd}. — ^o) V1 Da1 D1.5 हि राजन्; B5 राजन्ति (for आजन्ति). Ś2 सिद्धताः; K4 स्यंदतः;

C. 8. 2533
B. 8. 52. 14
K. 8. 47. 15

यथा भ्राजन्ति स्यन्दन्तः पर्वता धातुमण्डिताः ॥ १३
तोमरान्गजिभिर्मुक्तान्प्रतीपानास्थितान्वहन् ।
हस्तैर्विचेरुस्ते नागा बभञ्जुश्चापरे तथा ॥ १४
नाराचैश्छिन्नवर्माणो भ्राजन्ते स्म गजोत्तमाः ।
हिमागमे महाराज व्यभ्रा इव महीधराः ॥ १५
शरैः कनकपुङ्खैस्तु चिता रेजुर्गजोत्तमाः ।
उल्काभिः संप्रदीप्ताग्राः पर्वता इव मारिष ॥ १६

Ds राजेन्द्र (for स्यन्दन्तः). Dn1 स्यंदनाश्च तथा भांति; T1 M1
स्यंदमाना यथा भांति (M1 भांति); T2.3 G1.3 स्यंदमाना यथा
(T2 इवा) भांति. — ^a) B2 धातुमण्डितः. — After 13,
T1.3 G1.3 M1 ins.:

482* तथा रेजु रणे नागा रुधिरेण समाडुताः ।

[T3 G3 तथा (for तथा).]

14 G2 M4 om. 14 (cf. v. l. 13). — ^a) K3.4 V1
B2 Da1 Dn1 D1.2.4-5 S (G2 M4 om.) सादि (K3.4
D4 गज-; D5 रथि)भिर्मुक्तान्; B1.3-5 D3.7 ग (D7 भु)जनि-
मुक्तान्. — ^b) S2 K4 प्रतीपानास्थिता; B1 प्रतिप्राणान्स्थि-
तान्; T1.3 G3 प्रथिमानस्थि (T1 "शि)तान्; G1 M1-3 प्रति-
माना (M2.3 "न") (प्रतीपा). Dn1 T2 कुंभलश्रावहून्निद्र (T2
"न्वहून्निद्र)पाः. — B2 (wrongly) reads 14^a-21^b after the
ref. in 8. 30. 83. — ^c) V1 नागा हस्तैर्विचेरुर्हि; Dn1
हस्तैरुधारे तूर्ण; D2.3.5 हस्तैर्विचिछिपुर्नागा; S (G2 M4
om.) हस्तैरुद्धृत्य तावगा. Co cites विचेरुः (sic). — ^d)
V1 च तथा परे (for चापरे तथा). S (G2 M4 om.) रणे
(for तथो). D2.6 युयुधुश्च परस्परं.

15 G2 M4 om. 15^{ab} (cf. v. l. 13). — ^a) Da1
D1.5 S (except T2; G2 M4 om.) मित्तव (Da1 D1.5
"म)र्माणो (for छिन्न). — T2 om. 15^{bc}. — ^b) V1
Da1 Dn1 D1.5 व्यभ्रा (V1 "रा)जंत; B1.3.5 D1-1.6.7
भ्राजन्ति स्म; T1 राजंतेय. — ^c) S (T2 om.) प्रावृट्काले
(for हिमागमे). K3 B (except B5) D2-4.7 S (except
G2; T2 om.) यथा राजन् (for महाराज). — ^d) S2 वृभ्रा
(sic); B1 व्यभ्रा; B2 व्यभ्रा (for व्यभ्रा). D5 महीधरः.
S (except T2) मेघा इव सविद्युतः.

16 ^a) K3.4 V1 B D (except D2.3.5) S च (for
तु). — ^b) K3.4 V1 B Da1 D2-5.7 चित्रा; D1 चित्रो
(for चिता). D2.6 राजंते च; G2 चित्तरज्जुर् (for चिता
रेजुर्). G1 द्विपोत्तमाः (for गजो). — D3 om. 16^c-18^c.
— ^c) K3 D5 संप्रदीप्ताग्राः; V1 T1.3 G-M "साभिः; D2.6
चोग्ररूपाभिः. Dn1 T2 ओषधीभिः प्रदीप्ताग्राः (T2 "प्राः).

केचिदभ्याहता नागा नागैर्नगनिभा भुवि ।
निपेतुः समरे तस्मिन्पक्षवन्त इवाद्रयः ॥ १७
अपरे प्राद्रवन्नागाः शल्यार्ता व्रणपीडिताः ।
प्रतिमानैश्च कुम्भैश्च पेतुरुर्व्या महाहवे ॥ १८
निषेदुः सिंहवच्चान्ये नदन्तो भैरवात्रवान् ।
मम्बुश्च बहवो राजंश्चुकुशुश्चापरे तथा ॥ १९
हयाश्च निहता बाणैः स्वर्णभाण्डपरिच्छदाः ।

— ^a) K3 B1.5 D4.7 भारत (for मारिष). D2.6 दृष्ट्वा
चै (D5 घृष्टाश्चै)व परस्परं.

17 D3 om. 17 (cf. v. l. 16). — ^a) M1 अभ्यागतैर्
(for "हता). G1 नागैर् (for नागा). K3 B D2.4.5-8 T1.3
G2.3 M transp. नागा and नागैर्. V1 नागान् (for
नागैर्). K3 B1-4 D2.4.7 T2 G3 न (B1 ना)गनिभोपमाः; V1
B5 Da1 D1.5 "निभैस्तदा; Dn1 T1.2 G1.2 M नगनिभो (T1
"वरो)पमैः; D5 वज्रहता इव (for नगनिभा भुवि). Co cites
नगनिभोपमान्. G1 नानानगनिभोपमैः (for ^b). — ^c)
K3 B1-3 D4.7.8 G2 विनेशुः; V1 B4.5 Da1 D1.5 विचेरुः;
Dn1 नेशुर्वै (for निपेतुः). Dn1 राजन् (for तस्मिन्). S न
चेरुः समरात्तस्मात् (T2 समरे राजन्). — ^d) K2 पक्षवर्तः;
Da1 D1.5 प्रक्षरंत; S छि (T2 मि)न्नपक्षा (for पक्षवन्त).

18 D3 om. 18^a (cf. v. l. 16). — ^a) S (except
T2) प्रदुता (for प्राद्रवन्). — ^b) Dn1 S शरार्ता; D4
शरार्ता (for शल्यार्ता). V1 B3.5 S (except T2) व्रणता-
पिताः (V1 "नः); B2 D5 प्रा (B2 वा)णपीडिताः (for व्रण).
— ^c) S1 K2 प्रतिपानैश्च; D3 "नागैश्च; T1.2 प्रथि (T2
"दि)मानैश्च; G1 पतं; Ca प्रति" (as in text). — ^d) D2.6
नागा (for उर्व्या). V1 महारवाः; B2 महीपते; Dn1 T2.3
G3 महासृधे (for "हवे).

19 G2 om. 19^{ab}. — ^a) V1 B1.3.4 D3.4.7 विनेदुः;
D5 T3 G3 विषेदुः (for निषेदुः). D5 संहताश्च (for सिंह-
वच). — ^b) K1 नदंते; K4 नदंतो. K3 भैरवान्स्वनान्;
D2.6 चैव दुद्रुवुः (for भैरवात्रवान्). — V1 reads 19^{cd}
twice. — ^c) K3 B1.3.4 D3.4.7 बभ्रमुर्; V1 मम्बुरे; B2
वभ्रुश्च; Da1 D1.5 T1.3 G M मम्बुश्च; Dn1 वभ्रिरे; T2
वमुश्च (मम्बुश्च). D5 मम्बुश्चैव च जीवासो (sic). — ^d)
K2.3 V1 B Dn1 D2-4.7.8 S चुकुशुश्च; K4 चुकुशुश्च (for
चुकुशुश्च). Dn1 चापरं. V1 (first time) B1.3.4 D3.4.7
गजाः; Da1 D1.5 रथाः (for तथा). B2 चुकुशुश्च तथापरे.
— After 19, K3 repeats 19^a.

20 ^b) V1 B5 स्वर्णजालपरिच्छदाः; B1 हेमभांडं; Dn1
T2 स्वमभांडं; D3.4.7 हेमभांडविभूषिताः; G2 स्वर्णभांडप-

निषेदुश्चैव मम्लुश्च बभ्रमुश्च दिशो दश ॥ २०
 अपरे कृष्यमाणाश्च विवेष्टन्तो महीतले ।
 भावान्वहुविधांश्चकुस्ताडिताः शरतोमरैः ॥ २१
 नरास्तु निहता भूमौ कूजन्तस्तत्र मारिष ।
 दृष्ट्वा च बान्धवानन्ये पितृनन्ये पितामहान् ॥ २२
 धावमानान्परांश्चैव दृष्ट्वान्ये तत्र भारत ।
 गोत्रनामानि ख्यातानि शशंसुरितरेतरम् ॥ २३
 तेषां छिन्ना महाराज भुजाः कनकभूषणाः ।
 उद्वेष्टन्ते विवेष्टन्ते पतन्ते चोत्पतन्ति च ॥ २४
 निपतन्ति तथा भूमौ स्फुरन्ति च सहस्रशः ।

वेगांश्चान्ये रणे चक्रुः स्फुरन्त इव पन्नगाः ॥ २५
 ते भुजा भोगिभोगाभाश्चन्दनाक्ता विशां पते ।
 लोहितार्द्रा भृशं रेजुस्तपनीयध्वजा इव ॥ २६
 वर्तमाने तथा घोरे संकुले सर्वतोदिशम् ।
 अविज्ञाताः स युध्यन्ते विनिघ्नन्तः परस्परम् ॥ २७
 भौमेन रजसा कीर्णे शस्त्रसंपातसंकुले ।
 नैव स्वे न परे राजन्व्यज्ञायन्त तमोवृते ॥ २८
 तथा तदभवद्युद्धं घोररूपं भयानकम् ।
 शोणितोदा महानद्यः प्रसस्रुस्तत्र चासकृत् ॥ २९
 शीर्षपाषाणसंछिन्नाः केशशैवलशाद्वलाः ।

C. 8. 2550
B. 8. 52. 31
K. 8. 47. 32

रिच्छदैः. Ca cites भांडाः. — °) Dn1 विनेदुश्च (for निषेदुश्च). S पेतुश्च (for मम्लुश्च). D2 ससादिभिः; D8 चैव सादिभिः (for दिशो दश).

21 °) K3 कृष्यमाणाश्च; V1 B5 S कृष्यमाणाश्च; B2 हृष्यमाणाश्च (for कृष्य). V1 Da1 D1.5 तु (for च). — °) S2 विवेष्टन्ते; K1.3 V1 B D विवेष्टन्तो; S (except T2) व्यवेष्टन्त. — °) K3 D8 G1 रावान्; T1 हयान्; T3 G3 रवान्; G2 वरान्; Ca भावान् (as in text).

22 °) B2 Da1 D1.5 T1.2 G2 M नराश्च; T3 G3 नाराच; G1 नचाश्च (sic) (for नरास्तु). T2 [अ]भिहता (for निहता). — °) K4 कुंजतस (sic); D4 कुंजरास् (sic). — °) G2 पांडवान् (for बान्धवान्). — °) Da1 D8 पितृनन्यो; D1 अन्ये चापि.

23 °) D8 बाधमानान् (for धाव). V1 पराश्च; B2 चरांश्च. K3 V1 B1 D2-4.7 चान्ये; B2-5 Da1 Dn1 D1.5.6.8 T2 चान्यान्; T1.8 G M चापि (for चैव). — °) G1 मारिष (for भारत). — °) K1 गोत्रमाणां ख्यातानि; K3 Da1 D1.5.8 ख्यातानि गोत्रनामानि (by transp.); V1 B5 Dn1 S ख्या (M1 खा)तानि नामगोत्राणि. — °) K3 शंसंत (for शशंसुर).

24 °) T2 भिन्ना; G2 छिन्नो. — °) T2 कनकभूषणैः. — D1 reads 24°-25° twice. — °) Dn1 D8 उद्वेष्टन्ता (Dn1 °ति); Ca. c °ष्टन्ते (as in text). K1.3.4 V1 B Dn1 D1-8 T3 G3 Ca विवेष्टन्ते; Dn1 अमंति स. — °) B2 पतंति; T1.8 G M अ (G2 आ)मंति; T2 अमंते (for पतन्ते). S ह्यु (G1.2 व्यु)त्पतंति (for चोत्पतन्ति). Dn1 व्युत्पतंति पतंति च. Ca. c cite उत्पतन्ति (as in text).

25 °) K3 V1 सं (V1 वि)पतंति; D8 निष्प; M1 न प. Ca. c निष्प (as in text). B (except B5) D2.4.7 तथैवान्ये; G1.2 महाबाहो (for तथा भूमौ). — °) G1.2 तथा भूमौ स्फुरन्ति च. Ca cites स्फुरन्ति (as in text).

— °) D8 वेगान्ये (for वेगांश्चान्ये). — °) K1.3 V1 B D S पंचास्या (for स्फुरन्त).

26 °) B5 भोगिभोगाभिश्च; D1 °नो भागाश्च (for °भोगाभाश्च). Ca cites भोगिभोगाभाश्च (as in text). — °) T1 चंदनांका (for °नाक्ता). — °) V1 B5 Dn1 D3 T1 लोहिताक्ता. V1 तथा (for भृशं). — °) K1 S (except T2) ता (K1 त)पनीया (for तपनीय-). S2 ध्वजो इव; Dn1 T2 विभूषणाः; T1 G1 इव द्वि (G1 प्र)जाः; T3 G2.8 M इव ध्वजाः (by transp.).

27 °) Dn1 T2 महाघोरे (for तथा घोरे). — °) S (except T2) संग्रामे (for संकुले). — °) T2 च (for स). B2 दृश्यंते; T1 युध्यंत.

28 °) T1 राजा (for राजन्). — °) B2 Da1 D1.5 T2 प्राज्ञायंत; D8 न ज्ञायंत; T1 नैव ज्ञानं; T3 G M1 विज्ञायंत (for व्यज्ञायन्त). V1 B1.2.4 Dn1 D2.4 तमोवृताः (Dn1 °तौ; D8 °तं); B3 परस्परं; S (except T2) तमो (T1 °तो)न्विताः (for °वृते).

29 °) T2 तदा (for तथा). B3 समभवद्; D8 तत्रा (for तद). T1.8 G M तथा तु वर्तमाने तु (M1 om. the last तु). — °) D1 युद्धं घोरभयानकं; S (except T2) घोररूपे भयानके. — °) S2 V1 Dn1 D2-5.7 लोहितोदा; K3 B (except B4) D6.8 S शोणितौघा (for °तोदा). — °) B2 Co सुलुबुसु; D2 प्रश्रुतसु; D8 प्रसुश्रुसु; S (except T2) प्रसु (G1.2 M2-4 °सु)तासु (for प्रसस्रुसु). G1 M तस्य (for तत्र). K4 वासकृत; B3 भारत. V1 सद्यः सुलुबुस्तत्र च (sic).

30 °) S2 K1.4 शीर्षपाषाणसंछिन्नाः. — °) S K1.2 T2 केशशैव (T2 °वा)लशाद्वलाः; T2.8 G केशशैवाल. — °) K3 D8 M1 ह (M1 अ)स्त्रिसंघातसंकीर्णाः; B (except B5) D2.4.7 अस्थिमीनसमाकीर्णाः; D1 असंघात-सुसंकीर्ण; T G M2-4 हस्ति (G1 M2-4 अस्थि-; G2 अस्ति)-

C. 8. 2550
B. 8. 52. 31
K. 8. 47. 32

अस्थिसंघातसंकीर्णा धनुःशरवरोत्तमाः ॥ ३०
मांसकर्दमपङ्काश्च शोणितौघाः सुदारुणाः ।
नदीः प्रवर्तयामासुर्यमराष्ट्रविवर्धनीः ॥ ३१
ता नद्यो घोररूपाश्च नयन्त्यो यमसादनम् ।
अवगाढा मज्जयन्त्यः क्षत्रस्याजनयन्भयम् ॥ ३२
क्रव्यादानां नरव्याघ्र नर्दतां तत्र तत्र ह ।
घोरमायोधनं जज्ञे प्रेतराजपुरोपमम् ॥ ३३

संघातसंकीर्णा. — ^a) K₈ धनुःशरवरोत्तमाः; V₁ 'गदा-
द्विपाः; B_{1.2} D_{1.5} 'वरोद्ध (B₂ 'शु)पाः; B₈ 'रथोद्धपाः;
B_{1.5} D_{3.4.7} 'गदोद्धपाः; D_{1.1} धनुर्मत्स्याशरोद्धपाः; D_{2.6}
धनुःशरमदो (D₈ 'हो)क्तटाः; D₃ धनुःसुशिखरोद्धपाः; S
धनुष्का (T₁ 'ष्को; T₂ 'रा)शा गजोद्धपाः.

31 ^a) Ś₂ मांसकर्दमपङ्कश्च; K₈ V₁ B_{2.5} D_{1.1} D_{1.2.5}
'कर्दमपङ्किन्यो (D₂ 'कण्य-); B_{1.3.4} D_{1.1} D_{3.4.7.8} T_{1.3}
G M मांस (T₁ M पांसु)शोणितपङ्किन्यो (D_{1.1} 'ण्यो); T₂
मांसशोणितसंकीर्णा. — ^b) K₈ B D_{3.4.7.8} घोररूपाः;
V₁ D_{1.1} D_{1.2.5.8} शोणितान्मः; D_{1.1} S हस्तिप्राहाः (for
शोणितौघाः). — G₁ om. 31^c-33^b. M₂₋₄ om. 31^c. — ^c)
B₃ नद्यः. D_{3.4.6.7} G₂ M₁ प्रावर्तयामासुः. — ^d) Ś₂ K₈
B₂ D_{1.1} D_{2.6} T₂ G₃ M₁ यमराष्ट्रविवर्धनी (Ś₂ B₂ 'धिनीः;
D₈ 'धनाः; T₂ 'धिनाः; G₃ 'धनीः); K₄ शोणितस्य विवर्धनीः;
V₁ शोणितौघैः प्रवर्धनीः; B_{1.3} D_{3.4.7} शोणितौघविवर्धनीः
(B₁ 'धिनीः; B₃ 'धिनाः); B_{1.5} शोणितौघप्रवर्तिनीः.
— After 31, K₄ B D_{1.1} D_{1.1} D_{1.1} D_{1.1} D_{1.1} M₁ ins.:

483* भीरुवित्रासकारिण्यः शूराणां हर्षवर्धनाः ।
[K₄ भीरुवित्रासकारिणीः; B₄ 'नकराः; D_{1.1} D_{1.5} 'जननीः
(for the prior half). B_{1.2} D_{1.1} D_{1.1} D_{1.5} हर्षवर्धनीः
(D_{1.1} 'नी). K₄ यमराजविवर्धनी (for the posterior
half).]

32 G₁ om. 32 (cf. v. l. 31). — ^a) D_{1.1} तां; M₁
सा (for ता). V₁ D_{1.1} D_{1.5} T₃ G₃ M₂₋₄ नदीः; D_{1.1}
नदीः; T₁ M₁ नदी (for नद्यो). D_{1.1} घोररूपाः. K₈
V₁ B (except B₈) D S (G₁ om.) तु (for च). — ^b)
Ś₂ K₄ B₂ नयन्तो; V₁ D_{1.1} D_{1.5} T₃ G₃ M₂₋₄ नयं (M₄
'य)तीर्; D_{1.1} M₁ नयन्ती; T_{1.2} G₂ नयन्ति. T₁ यमसागरं
(for 'सादनम्). — ^c) Ś₂ B₂ अवगाढं; K₈ B_{1.3-5}
D_{2-4.5-8} 'गाढान् (for 'गाढा). T₂ निमज्जन्तः (for
मज्जयन्त्यः). V₁ D_{1.1} D_{1.1} D_{1.5} अवगाह्यावमज्जन्तः; T_{1.3}
G_{2.3} M अवगाह्य न्यमज्जन्तः. — ^d) V₁ D_{1.1} D_{1.5} शूरास्ते
(for क्षत्रस्य). D_{1.1} S (G₁ om.) क्षत्रिया जयगृद्धिनः
(D_{1.1} 'गृद्धिनीः; T₁ 'गृद्धवः; G_{2.3} 'गर्धिनः).

उत्थितान्यगणेष्वपि कबन्धानि समन्ततः ।
नृत्यन्ति वै भूतगणाः संतृप्ता मांसशोणितैः ॥ ३४
पीत्वा च शोणितं तत्र वसां पीत्वा च भारत ।
मेदोमज्जावसातृप्तास्त्वृप्ता मांसस्य चैव हि ।
धावमानाश्च दृश्यन्ते काकगृध्रबलास्तथा ॥ ३५
शूरास्तु समरे राजन्भयं त्यक्त्वा सुदुस्त्यजम् ।
योधव्रतसमाख्याताश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ ३६

33 G₁ om. 33^{ab} (cf. v. l. 31). — ^a) Ś₂ नरं व्याघ्रः;
D_{1.1} गणा राजन्; S (G₁ om.) महाराज. — ^b) D_{1.1}
T₂ दारुणास् (for नर्दतां). S (except T₂; G₁ om.) च
समन्ततः (for तत्र तत्र ह). K₄ हि; V₁ तु; B₁ तत् (for
ह). D_{2.6} नदतां तत्र भीषणं. — ^c) D_{1.1} चक्रुः (for
जज्ञे). — ^d) V₁ D₃ प्रेतराजपुरोगमं; D_{1.1} T_{1.2} G₁ M
'पुरं य (M₄ त)था; T₃ G₃ 'पुरे यथा; G₂ 'पुरं प्रति.

34 ^a) B₄ [अ]गणीयानि; D_{1.1} [अ]प्रसंख्यानि; D₈
व्यरोचन्तः; T₂ बहूनि स्म. D₂ उत्थितानथ रोचन्ते. — ^b) Ś₂
नृत्यन्त. — ^c) Ś₁ K₈ V₁ B₃₋₅ D_{1.1} D_{1.5.7.8} सु (D₁ स)-
तृप्ता; B₁ सुहृद्वा; B₂ संमत्ता; D_{1.1} S वितृप्ता; D₈ ते तृप्ता
(for संतृप्ता).

35 ^a) D₂ ते तु; G₂ तृप्ता (for तत्र). — ^b) B₄ D_{1.1}
D_{1.5} वसां (for वसां). Cc cites वसा. S भुक्त्वा (for
पीत्वा). D_{2.6} दृष्ट (D₈ दृष्टा) एवं व (D₈ न)दन्ति ते. — ^c)
K₈ V₁ B_{1.2.4.5} D_{1.1} D_{1.5} मेदोमज्जावसामत्ता; B₃ T₁ मेदो-
मज्जा (T₁ 'त्ता)वसोन्मत्ता; D_{1.1} T₂ मेदोमत्ता वसामज्जा (T₂
'त्ता); D₈ मेदोमज्जाभिसंपन्ना; T₃ G₃ मेदोन्मत्ता वसामत्ता;
G_{1.2} M म (M₁ मे)दोन्मत्ता वसोन्मत्ता. — ^d) K₄ तृप्तां; G₁
त्रस्ता. V₁ D_{1.1} मांसेन (for मांसस्य). K₈ B_{1.2.4} D_{1.1}
D_{1.1} D_{1.3.5-7} T₁ G_{1.2} M_{1.2.4} ह (for हि). B₃ तृप्ताश्च
मांसशोणितैः. — ^e) K₈ B_{2.4} D (except D₃) स्म
(for च). V₁ व्यदृश्यन्तः; B₃ स्म दृश्यन्त (for च दृश्यन्ते).
— ^f) Ś K_{2.4} -वटास्; K₈ D₈ -बडास्; V₁ B₁₋₃ D_{2.3.6.7}
-वकास् (for -बलास्). D_{1.1} कंकगृध्रबलास्तथा; T_{1.3} G M
काककंकबलास्तथा; T₂ कंकगृध्रबलास्तथा. Ca cites विडाः;
Cc वलाः.

36 ^a) Ś₂ K_{1.3} D₄ च (for तु). — ^b) D_{1.1}
क्षत्रियाश्च भयंकराः. — ^c) V₁ B_{1.2.5} D_{1.1} D_{1.5} योधव्रतं
समाख्याय (B₅ 'साद्य); D_{1.1} S संप्रहृष्टा महाराज; D₂
योधव्रतसमाकीर्णैः; D₈ योधव्रताः समाख्याताश्च. Ca c oite
समाख्याताः. — ^d) Ś K_{1.2.4} [अ]दीनवत्; B₃ भारत (for
[अ]भीतवत्). D₈ न जघ्नुर्भीतवत्तदा.

support of all Sanskritists, and of all who are interested in the furtherance of this supremely important work, which none could do better than he. . . . In every respect, therefore, this monumental work will reflect the utmost credit on its editor and his assistants, and on the great Indian people who may justly regard it as a matter of national pride. . . . When completed, this edition of the Mahābhārata will occupy a place in the history of Sanskrit scholarship with which only one other work—the lexicon of Boehtlingk and Roth—can hope to vie in magnitude and importance.” —Professor Dr. FRANKLIN EDGERTON (Yale University, New Haven).

His Excellency Sir ROGER LUMLEY, Late Governor of Bombay: “Since its foundation more than a quarter of a century ago, the Bhandarkar Oriental Research Institute has rendered great service to the cause of Oriental learning, and deeply enriched the tradition of Indian Scholarship. As President of the Institute, I am proud of the noteworthy contributions which have been made to the study of India’s literary heritage under its auspices. . . . I give my best wishes to the Institute for the future, and I shall look forward in particular to the day when its great work for the Mahābhārata has been successfully completed.”

His Excellency LORD WILLINGDON, Late Viceroy of India: “With the recollection of the close association which I had with the early fortunes of the Bhandarkar Institute in years gone by and of my personal friendship with that great scholar and gentleman Sir Ramkrishna Bhandarkar during the years I was Governor of Bombay, I am grateful for this opportunity of sending my warmest greetings to all those who have laboured so well to bring it to its present state of efficiency.

As its first president, I am proud to feel that it is fully justifying the hopes and aspirations of its founder, and is proving a worthy memorial to a great citizen, a great student of Oriental Research and above all to one who spent his life working for the educational advancement of his fellow countrymen.

I much hope before long to come and see for myself the practical evidence of its progress, and in the meantime wish the Bhandarkar Oriental Research Institute all possible success in the coming years”.

Sir JOHN FORSDYKE, K. C. B., Director and Principal Librarian, BRITISH MUSEUM, London. “The British Museum sends its warmest congratulations to the Bhandarkar Oriental Research Institute. The founding of the Institute was a landmark in the development of Oriental studies in India, and during these 25 years great enterprises have been planned and rapidly carried towards completion. First among these is the monumental edition of the Mahābhārata, without doubt the most important advance in Sanskrit scholarship in this period, and a model for the critical treatment for which the bulk of Sanskrit literature still waits.”

Resolutions of the Indian Section of the 17th International Congress of Orientalists at Oxford (1928): 1. “That this Congress is gratified to find that the preparation of a critical edition of the Mahābhārata, a work of such tremendous importance for the future of Sanskrit research, has been undertaken by the Bhandarkar Oriental Research Institute, and congratulates the Institute on the first fruits of its labours, the first fascicule of the critical edition, which was published in July 1927.”

2. “That in view of the eminently satisfactory manner in which the work is being done by the Institute, this Congress is of opinion that the MS. collations made and the funds collected for the critical edition of the epic planned by the Association of Academies be now utilized for purposes of the critical edition being prepared in India, without prejudice to the original project of the Association of Academies.”

3. “That this Congress therefore recommends that: (a) such collations of the Mahābhārata text as have already been prepared by the Association of Academies be placed, on loan, at the disposal of the Bhandarkar Oriental Research Institute, and (b) such funds as were collected by the Association of Academies for Mahābhārata work be now utilized for doing further collation from the Mahābhārata MSS. preserved in the European libraries, these collations being in due course likewise made available for the purposes of the work of the critical edition undertaken by the Bhandarkar Oriental Research Institute.”

It is in the spirit of this resolution that the Trustees of the Mahābhārata Fund in Great Britain have made from the Fund donations of £ 2,490.

The Critical and Illustrated Edition of

THE MAHĀBHĀRATA

Deferred Prices †

VOLUMES ALREADY PUBLISHED

	Non-members	Members
	Rs.	Rs.
Vol. I-ĀDIPARVAN (1), Ed. V. S. Sukthankar; Fasc. 1-7; pp. cxviii + 996	36-8	33-0
Vol. II-SABHĀPARVAN (2), Ed. F. Edgerton; Fasc. 13-14; pp. lxxvii + 517	14-8	12-0
Vol. III & IV-ĀRANYAKAPARVAN (3), Ed. V. S. Sukthankar; Fasc. 11-12; pp. xlii + 1111	20-8	18-0
Vol. V-VIRĀṬAPARVAN (4), Ed. Raghu Vira; Fasc. 8; pp. lx + 362	13-0	11-0
Vol. VI-UDYOGAPARVAN (5), Ed. S. K. De; Fasc. 9-10; pp. liv + 739	22-0	19-4
Vol. VII-BHĪṢMAPARVAN (6), Ed. S. K. Belvalkar; Fasc. 15-16; pp. cxcv + 802	20-8	18-0

VOLUMES IN PRESS OR IN PREPARATION

Vol. X-KARṆAPARVAN (8), Ed. P. L. Vaidya; pt. 1, Fasc. 20, out	20-8	18-0
Vol. XIII-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar; Rājadharmā, Fasc. 18, 19 out	42-0	37-0
Vol. XIV-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar	14-0	11-0
Vol. XV-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar	24-0	22-0
Vol. XVI-ŚĀNTIPARVAN (12), Ed. S. K. Belvalkar	24-0	22-0
Vol. XII-SAṀPTIKAPARVAN (10), Ed. H. D. Velankar and STRĪPARVAN (11), Ed. V. G. Paranjpe	10-0	9-0
Vol. VIII & IX-DROṆAPARVAN (7), Ed. S. K. De	36-0	32-0
Vol. XI-ŚALYAPARVAN (9), Ed. R. N. Dandekar	17-8	15-0
Vol. XVIII-ĀŚVAMEDHIKAPARVAN (14), Ed. R. D. Karmarkar	16-8	14-0
Vol. XVII-ANUŚĀSANAPARVAN (13)	32-0	28-0
Vol. XIX-ĀŚRAMAVĀSAPARVAN (15), MAUSALAPARVAN (16), MAHĀPRASTHĀNIKAPARVAN (17), and SVARGAPARVAN (18)	13-0	11-0
Vol. XX and XXI-PRATĪKA INDEX	23-8	20-12
* * *	* * *	* * *
§ Vol. XXII and XXIII-HARIVAMŚA	32-0	28-0
§ Vol. XXIV-EPILOGUE	36-0	32-0

† Bound Volumes at Rs. 3 to 6 extra each.

RATES OF SUBSCRIPTION*

Kind of Binding	For Non-members		For Permanent Members	
	Advance Payment (i)	Deferred Payment (ii)	Advance Payment (iii)	Deferred Payment (iv)
Cloth	Rs. 425	Rs. 475	Rs. 375	Rs. 425
Paper	Rs. 350	Rs. 400	Rs. 300	Rs. 350

N. B.—Subscribers on the Deferred Payment plan have to deposit Rs. 25/- out of the price for registration of the order. — *Postage extra in all cases.*

* Parts not sold singly, except the Bhagavadgītā portions from Vol. VII: Price (Paper) Rs. 7-8.

† Concessions to trade at 20% on the deferred price (but at 12½% on the advance price) charged to non-members.

§ The two Harivamśa Volumes and the Volume of Epilogue fall outside the above set.

Published by the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona.

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the Nirnaya Sagar Press, 26-28, Kolbhat Street, Bombay.